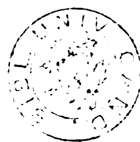

IN AMSTERDAM,
By FRANÇOIS HALMA, Boekverkoper.
MDCCV.

NOORD EN OOST
TARTARYEN:

BEHELZENDE

EENE BESCHRYVING VAN VERSCHEIDENE

TARTERSCHE EN NABUURIGE

GEWESTEN,

IN DE

NOORDER EN OOSTELYKSTE

DEELEN VAN

AZIËN EN EUROPA;

Zedert naauwkeurig onderzoek van veele Jaaren, en eigen ondervinding ontworpen, beſchreven, geteekent, en in 't licht gegeven,

DOOR

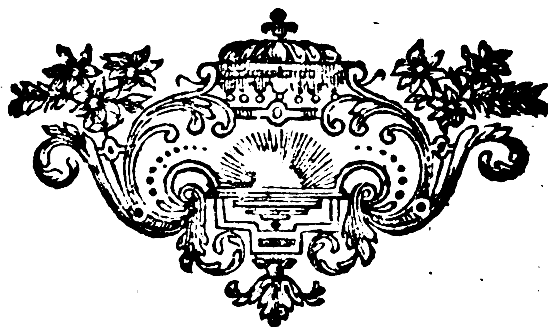
MR. NICOLAAS WITSEN.

BURGEMEESTER TE AMSTERDAM, &c. &c. &c.

Eerſte Deel, Tweede Druk, Nieuwe Uitgaaf,

VERRYKT MET EENE INLEIDING TOT HET WERK,

en met eene meenigte Afbeeldingen verſierd.

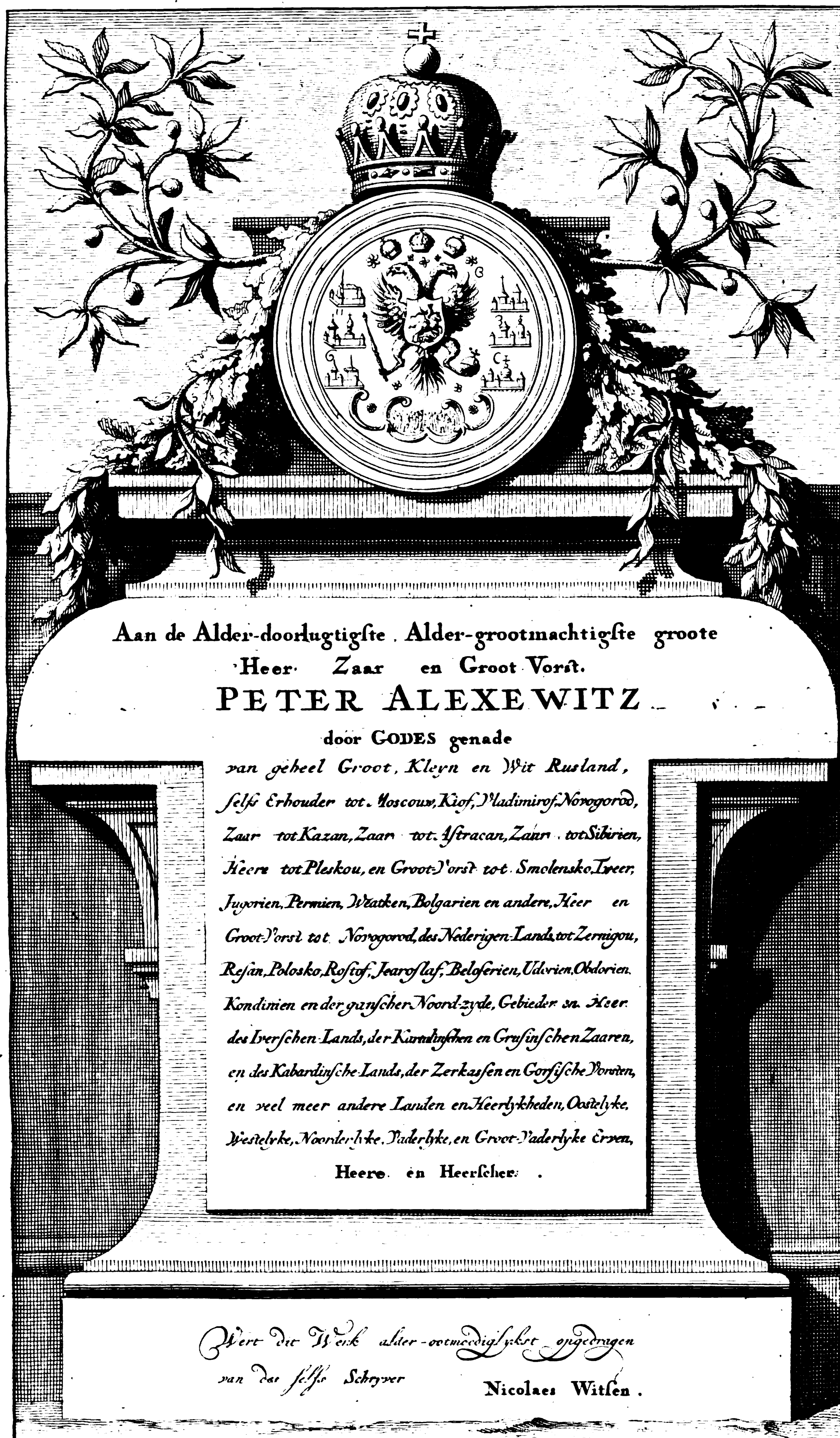
Te AMSTERDAM,

BY M. SCHALEKAMP.

MDCCLXXXV.

Aan de Alder-doorlugtigste, Alder-grootmachtigste groote
Heer, Zaar en Groot Vorst.
PETER ALEXEWITZ
door GODES genade
van geheel Groot, Kleyn en Wit Rusland,
selfs Erhouder tot Moscouw, Kiof, Wladimirof, Novogorod,
Zaar tot Kazan, Zaar tot Astracan, Zaar tot Sibirien,
Heere tot Pleskou, en Groot-Vorst tot Smolensko, Twer,
Jugorien, Permien, Watken, Bolgarien en andere, Heer en
Groot-Vorst tot Novogorod, des Nederigen-Lands, tot Zernigou,
Resan, Polosko, Rostof, Jearoslaf, Beloserien, Udorien, Obdorien.
Kondinien en der ganscher Noord-zyde, Gebieder en Heer
des Iverschen-Lands, der Kartalinschen en Grusinschen Zaaren,
en des Kabardinsche-Lands, der Zerkassen en Gorsische Vorsten,
en veel meer andere Landen en Heerlykheden, Oostelyke,
Westelyke, Noorderlyke, Vaderlyke, en Groot-Vaderlyke Erven,
Heere en Heerscher.
Wert dit Werk alder-ootmoedigelykst opgedragen
van den selfs Schryver
Nicolaes Witsen.

VOOR-REDEN

AEN DEN

LEZER.

DE Land- en Plaets-beſchryvinge is al van over ouds her een eerlijke en nutbare beſpiegeling geweeſt, waerom veele wakkere Mannen zich geſtadig bevlytigt hebben, des kundig te worden. Deze van verre na te ſpooren, heb niet ondienſtig geacht, maer in tegendeel gemeent, zoo iets tot de verklaring en beſchryving van den Aerdbodem konde toebrengen, dat niet vergeefs mijn leedige uuren zoude hebben beſteed. Hier toe had ik dan verkooren de *Noorder* en *Ooſtelijke* gedeelten van *Aſia* en *Europa*, of het zeer onbekende *Tartarye*, en Nabuurige Landſchappen, waer van in *Europa* groote onkunde word beſpeurd; en is de kennis daer van zoo vervallen, dat de naeſt aengelegen Tartariſche Grenzen, naeuwlijks met name zijn bekent, veel min, dat hun rechte plaetzen aengewezen zoude zijn. Een Land, daer zoo magtige Keizers, als *Cingis Chan*, *Tamerlaen*, en andere, uitgeſprooten zijn geweeſt, die noch *Alexander*, noch *Cæſar*, in magt, grootheit, en bezit, te wyken hebben: die de grootſte Heirlegers te Velde hebben gebragt, welke ooit de Zon beſcheen: die van *Sina* af, genoegzaem het geheel *Aſia*, tot *Konſtantinopolen* toe, gedempt, ja zelve omtrent den Jare twaelf honderd het Chriſtendom aengegrepen hebben, en alom in *Europa* de ſchrik gebragt, ſchoon ons de duiſterheit dier tyden weinig byzondere naricht daer van nagelaten heeft. Dat Land dan, daer my docht de minſte kennis van was, nam ik tot mijn doel, en voorwerp, om in Kaert te leggen, en te beſchryven; waer toe aenleidinge gaf, dat gelegentheit hadde met veele oorſpronkelijke *Tartaren*, *Grieken*, *Perſianen*, en perzoonen die zich als gevangenen, en anderzins, in *Tartarye* op hadden gehouden, te ſpreken, welke my op voorgehoudene vragen, deze ſtoffe betreffende, onderrichting hebben gegeven; gelijk ook ingebooren Sinezen, die Tartarye achter de Sineſche Muur hadden gezien, my dezer geweſten, zoo Tarterſche als Sineſche Schriften, hebben

ben vertaelt. Hier toe hebben mede geholpen 't bericht van Nederlanders, welke zich in de Sinesche Steden, *Peking*, *Hocksieu*, en elders opgehouden hadden, en verscheidene ongedrukte Reisbeschryvingen door deze gewesten gedaen; behalven dat, zoo uit *Tartarye* zelve, als van *Moskovien*, *Astrakan*, *Siberia*, *Persie*, *Georgie*, *Turkye*, en elders, ja zelf over de weg van *Indiën*, veel schriftelijk naricht heb bekomen, hoe het met die Landschappen, zoo verre om 't Oosten, Noorden en Noord-oosten, als *Niuche*, *Moegalia*, *Kalmakkia*, *Altin*, *Siberia*, *Samojedia*, *Tingoesia*, en die, welke achter de Sinesche Muur zijn geplaetst, was gelegen; te hulp nemende zoodanige, doch weinige, oude en jonge Schryvers, als by de hand hadde, en my stoffe konde geven, zoo tot stellen der Kaerten, als 't beschryven der Landschappen en Plaetzen daer in begrepen.

Grootelijks hebben mede dit Werk voortgezet, wylen den Heer Baron *Johan Willem van Keller*, Afgezondene van haer Hoog Moogende de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, aen het Hof in *Moskou*; beneffens den Heer *Kleyer*, in zijn leven eerste Artz op *Batavia*, Raed van Justitie, en wel eer Opper-hooft der zaken van de Nederlandsche Maetschappy in *Japan*; als mede de welgeleerde Heer *Herbert de Jager*, Gezaghebber der Nederlandsche belangen tot *Spahan*, in Persie, zoo met mijne navorschingen tot in Tartarye, en de Sinesche Hooftstad te doen indringen, als het antwoord herwaerts over te zenden, en ontwerpen toe te schikken. Nimmer echter zoude ik dit Werk hebben derven opvatten, 't en ware op mijne jeugd, in de Nabuurschap veel'er gewesten, in dit Werk begrepen, hebbende gereist, aldaer der geschapentheit kundig ware geworden: tot dat eindelijk, zoo uit getuigen, als mede uit gemelte berichten, die aen my noch van elders, toegezonden, en door my uitgelokt zijn: met menigte van Geographische onvolmaekte aftekeningen van ieder Landschap, of Rivier, in 't byzonder onkonstelijk geschetst, die in gemelte gewesten zelve door de eigen Inwoonders, of hunne Nabuuren, zijn ter neder gestelt, en eigen ondervindinge, zonder behulp van eenige voorgangeren, of my betrouwende op reeds in 't licht gegevene bestekken; de Kaerten hier achter ingevoegt, ter goeder trouwe van my zijn gemaekt, zoo als ook alle de Prenten na het leven zijn getekent, en de Beschryvinge der plaetzen, na een arbeid en vlyt van meer als vyf en dertig Jaren, en niet zonder zeer groote kosten, hebbe ontworpen. Het was dan al van den Jare zestien honderd zes en zestig, dat ik de Noorder Landen hebbende bezocht, gelegentheit voorhanden kreeg, van kennis te bekomen, der ver afgelegene Noord-

Noord-ooſter geweſten, in *Europa* en *Aſia*, en toeleg maekte, om die Landſchappen in Kaert te brengen, wetende dat de gemeene Land-kaerten, die daer van voorhanden waren, ganſch ongegrond, en tegen waerheit zijn ontworpen. Houte Tafelen in *Siberie* gemaekt, daer Lands-beſchryving op geritſt is, en met groote moeite tot my gebragt, hebben ons veel licht gegeven; byzonder hielp ons mede, een in Hout-ſne Kaertje, tot *Moskou*, uit bevel van *Tzaer Alexe Michailowits*, en zulks door zorg van den *Siberiſchen* Opper-gezaghebber *Pieter Ivanowits Liondoenova*, aen 't licht gegeven, der Landen van by *Nova Zemla*, Noorden om tot *Sina* toe, en eenige *Siberiſche* geweſten. Schippers die van *Konſtantinopolen* op de Zwarte Zee, en 't Meotiſche Meir varen, vermeerderden onze kennis, en byzonder mede een ongeloofelijke menigte van beſchreve Reis-ſtreeken, door dees tot noch toe onbekende Landen gedaen.

Het eerſt hebbe dan getrokken de groote Kaert, die eenige Jaren voor het uitgeven van de Tarterſche Land-beſchryving, in 't licht gegeven is: de Stad *Peking* in *Sina* was ik wel van gedachten om te vertoonen op veertig graden, of daer omtrent, gelijk ook reeds in de Schets of Tekening hadde gedaen, maer alzoo my van den Vader *Verbieſt*, Nederlands Jezuit, geſchriften uit *Sina* zelve, mede toegebragt wierden, waer in hy die Stad op omtrent vier en veertig graden bragt, zoo hebbe ik dien Heer, welken men geen geloof, zoo my docht, behoorde te weigeren, in een zaek, die zoo hy ſchreef, van eigen hervatte ondervindinge hong, gevolgt; gelijk aen mijne gemelte groote Kaert, als ik die eerſt in 't licht gaf, is te zien, maer eenige Jaren daer na, gelegentheit my voorkomende, of liever die opvattende, ter oorzaek dat ik over het leggen dezer plaetze aengevochten wierd, nader onderzoek te doen op de hoogte van *Peking*, zoo hebbe meer eenhelligheit bevonden, by den geenen die deze Stad brengen op veertig graden, gelijk als mijn oude meening ook was, dat zy liggen moeſte: en daerom niet geſchaemt, die te verplaetzen, en meer Zuidelijk te brengen; dies wille achten, dat Vader *Verbieſt*, wien ik volgde, in dezen moet hebben geſaeld.

Men zal bevinden, dat ik mede in de Kaerten, welke na het eerſt uitgeven aengeroerder groote Kaerte, het licht komen te zien, en tot dit Boek zijn ingelaſt, omtrent de Ooſter-oevers van de Kaſpiſche Zee, en van die ſtreek Ooſtwaerts, tot aen de Sineſche Muur, en elders eenige veranderingen hebbe gemaekt. Hier toe ben bewoogen door Perſiſche Land-beſchryvers, wiens Schriften tot *Iſpahan* hebbe doen vertalen, behalven dat eenige beſchrevene Reizen, welke door die Landen zijn gedaen, en Reizigers die

** daer

daer hebben geweest, my meerder kennis en klaerheit hebben gegeven, waerom heilig hebbe geoordeeld, de Land-streeken zoo te leggen, en te verbeelden, als bevinde, zy in der waerheit te zijn, en liever te erkennen mijn voorige minder kennis, als dwalingen, of liever misgreepen te berde te brengen: zoo als dan mede de groote Tartarische Land-kaert eeniger mate hebbe verschikt, en de reeds geplaetste Steden, Rivieren, Bergen, en Kasteelen, meer ruimte gegeven, voornaem Zuidelijk, als voor dezen was geschied; en dit alles ingevolge mijne laetste kunde, volkomen na waerheit, en wezentlijke gestalte, 't geene gemeent hebbe te moeten aenhalen.

Dat deze Kaerten volmaekt zouden zijn, en voornaem omtrent de Zee-kusten, derve ik niet verzekeren; want om de in- en uithoeken, als mede de gestrektheit der zelve, naeuw af te pylen, de aenwoonende Menschen van werktuigen niet zijn verzien, ja zelfs het gebruik van 't Compas is by hen bykans onbekent, veel min dat zy hoogte konnen nemen. Deze dan zijn op 't oog alleen gelegt, en na waerschijnlijkheit, waer op een Zee-man geen vaste streek nemen kan. Om dat dan de Zee-kusten, in- en uithoeken van omtrent de Rivier *Oby* af, tot *Korea* toe, nooit geheel om zijn gevaren, of afgemeten, maer alleen by bericht van Luiden, die aldaer te Lande, of daer omtrent, zijn geweest, gestelt, en dus by de gis, zoo hebbe de zelve flaeuwlijk, en gelijk als onbekent, in de Kaerten vertoont.

Van de gestrektheit, gedaente, lengte, en breete, der meest Noord-oostelijke Uithoek, kan ik niet zekers zeggen, om dat my zommige Reizigers onderrichten, als of de zelve geheel tot aen *Amerika* zoude reiken; andere weder, dat de zelve niet zoo lang zouden zijn. Insgelijks willen zommige, dat weinig voorby de Rivier *Oby*, het Land hooger strekt na 't Noorden; en andere, dat het meer bezuiden, als het door my word vertoont, afvalt; hierom houde middelmaet, en hebbe het zelve gestelt ná de meest waerschijnlijke blijken, onder my daer van berustende. Dit is zeker, dat de Kust, *Jelmerland* genaemt, omtrent op vier en zeventig graden, en den uitgang van de Rivier *Amur*, omtrent op vyftig graden is gelegen. De Stroomen in de Zee, by de *Oby*, schieten meest van het Oost na het West. By 't *Statenland*, aen *Jesso*, is een open water gezien, zoo verre het oog bereikte.

Wat de Polus hoogte betreft, veel 'er andere plaetzen, byzonder die hoog Noorden zijn gelegen, daer van ben ik schuldig te zeggen, dat de zelve gestelt hebbe, na de beste gissing, en de meeste waerschijnlijkheit, zulks oordeelende uit de lengte der da-

gen,

gen, en nachten, te dier plaetzen, daer van ik kennis heb gekregen, door ontallige berichten, en na-vorſchingen, geduurende een tijd van ruim vyf en dertig Jaren, als ook uit de veerheit, en afgelegentheit der plaetzen van malkander, die my net kundig zijn geworden. Het konde echter zijn, dat zoo hier en daer kleine misgrepen ingeſloopen waren, 't geen de tijd, en nader ondervindinge beteren zal.

En men believe te weten, dat in *Siberie* de uuren, half uuren, en minder gedeelten van den dag, dagelijks worden gerekent, en getelt; by voorbeeld, als in *Moskou*, daer ſtaen zeventien, en een half uur op de Wyzer, en men ſtelt de zelve na een uur des daegs, des morgens op een uure, beginnende te tellen van Zonnen opgang, en des avonds na Zons ondergang even eens. Men ſpreekt daer het is de zoo veelde uure van den dag, of nacht, en in gelijker voege, worden in alle deze afgelegene Landen, de uuren der dagen getelt; dies door menigvuldig na ſchryven, en doen waernemen, vermeene zoodanige kondſchap gekregen te hebben, dat omtrent de hoogte min falen zijn begaen.

Omtrent *Korea*, wil men, dat Viſſchen gevangen worden, niet ongelijk aen die, welke men boven *Nova Zemla* vind. Hier uit willen zommige dryven, dat, ſchoon geen vaert Noorden om is, echter aldaer doortogt van water is, 't welk evenwel geen vaſt beſluit maekt; want men Viſſchen vind van eenderlei aert in verſcheidene wateren, welke ganſch geene gemeenſchap met malkander hebben.

De Viſch *Harder* word mede in binne-wateren, die beſlooten zijn, gevonden, zoo dat geen bewijs is, of ſchoon de *Harder* zoo wel aen *Korea*, als by *Nova Zemla* word gevonden, daerom aldaer doortogt van water moet zijn.

Men bericht mede, dat het veeltijds beooſten en boven *Nova Zemla* zoo ſterk vrieſt, dat de monden van de Rivieren *Jeniſea* en *Lena*, den geheelen Zomer niet ontdooijen, en blijft als dan de vaert daer geheel verſpart. Om dat de Menſchen, die daer zomtijds langs de Kuſten varen, zich niet diep t'Zee begeven, kan men met geen zekerheit zeggen, of 'er Eilanden zijn, en of 'er vaſt Land Poolwaerts is, of niet. Het is zijn aenmerking waerdig, dat, als in de Zomer veele Noorde winden waeijen, dat dan het Ys van het Noorden komt afdryven, en zich zet met geheele bergen van opgeſchooten ſchotzen, tegens de Tartariſche Kuſten aen, als wanneer eenige de minſte vaert aldaer onmogelijk is: daer en tegen, als men 'er des Zomers veel Zuide winden heeft, dat dan het Ys Noord op dryvende, in de Tartariſche Zee, omtrent de wal, opening geeft. Hier van daen komt

het, dat zommige Engelſche en Hollandſche Zee-luiden, benoorden *Nova Zemla* om willende varen, als ook door *Waigats*, op een en het zelve Jaer-tijd, Ys hebben bejegent, andere een open Zee hebben gezien.

Het is zeer aenmerkelijk, dat tuſſchen *Nova Zemla*, en de Noord-ooſt-hoek van *Aſia*, een groote lengte zy, dat men aldaer, vermits de geduurige miſt, des Zomers, niet alleen langzaem, of met weinig zeil, en niet als met gevaer zoude konnen ſtevenen; maer dat de Winter in het midden, of ſcheiden van Oogſt-maend weder aenvangt, en dus de Zomer genoegzaem te kort, om zoo grooten einde weegs af te leggen, als wanneer de Schepen in 't Ys zouden blijven ſteeken, en vergaen. Of ſchoon dan deze weg korter van hier na *Japan* ſchijnt, zoo is 't echter zeker, dat met meerder gemaks, en min gevaers, den grooten Oceaen kan worden geklieft. Wes ik niet alleen niemand zoude raden dus derwaerts t'zeil te gaen, of dit pad Noorden om te kiezen, door zoo veel onzekerheits, en op zoo haglijken uitval; maer zulks geheel afrade, om 't groot gevaer dat 'er in ſteekt, van Schip en Lijf te verliezen. Met meerder grond en wisheit zijn de Binnen-landſche plaetzen in onze Kaerten geſtelt.

Zoo als reeds in den Jare zeſtien honderd zes en dertig, door den Heer *Hendrik Brouwer*, ſchryvende aen den Heer *Anthony van Diemen*, beide geweeſt zijnde Opper-bevelhebbers van Nederlands *Indiën*, in zekere Brief, die eigenhandig onder my beruſt, het varen benoorden om, na *Ooſt-Indiën*, voor onmogelijk word geſtelt.

De Grenzen, het is waer, van ieder Landſchap, zijn niet volmaektelijk afgebakent, 't geene om der Landſchappen woeſtheit, en vake veranderingen, zoo ſtips en net op een draet niet heeft konnen geſchieden: zommige der wegen, die men reiſt, zijn met ſtippen of ſtreken aengewezen. Het is gelooflijk, dat, inzonderheit wijt om 't Ooſten, Steden, Vlekken, Horden, en Volken, onaengeroert voorby worden gegaen, waer van de kenniſſe my duiſter is gebleven; doch zeker is 't, dat de Volken, en Plaetzen, welke vertoont worden, waerlijk zoo gelegen zijn.

In 't Jaer vyftien honderd vyf en vyftig, is een Kaerte van Rusland, met een gedeelte van *Siberie*, en *Tartarye*, in Ruſch en Latijn aen 't licht gegeven, door eenen *Anthonis Wied*, tot *Danſik*. Daer na is in Engeland een volmaekter Kaerte dier Landſchappen uitgegeven; en wyders zijn op bevel van *Tzaer Michael Fædrowits*, en zijn navolger, Kaerten van die Landen aen den dag gekomen, die ook aen hen opgedragen zijn geworden.

Door bevel van wylen zijn Majeſteit *Tzaer Alexe Michailowits*, Va-

Vader dezer tegenwoordig Heerſchenden Tzaer, wierd het Kaſpiſche Meir in Kaert gebragt, de Vliet *Volga* aen zijn uitgang afgebakent op papier, en tot nut der varende Luiden gemeen gemaekt: zoo als ook onze Kaert, welke veele geweſten, onderdanig aen de Moskoviſche Kroon, bevat, met verlof van hunne Tzaerſche Majeſteiten het licht komt te zien, 't geen uit hunne Voor-recht, en Brief, waer mede my hebben believen te begunſtigen, mag worden beſpeurd, beruſtende het eerſte gedag-tekent in 't Jaer na de Ruſſche tellingen, zeven duizend een honderd en zes en negentig, als mede de tweede, getekent in 't Jaer zeven duizend een honderd en negen en negentig, onder my, waer by kan worden gezien, dat betuigt word de vergenoeginge die hunne Tzaerſche Majeſteiten in dezen mijnen doen ſcheppen, en eene aenmoediginge om verder in deze ſtoffe voort te zetten. Zoo als mede in 't goede opgenomen is, de Opdragt van dit Werk, aen hunne Tzaerſche Majeſteiten, en dat ik het onder zijn Tzaerſche Majeſteits naem aen 't licht hebbe gegeven, believende men daer benevens te zeggen, dat deze Beſchryvinge met menigvuldige moeite is vergadert geworden, en dat verſcheide geweſten, en haren Regeringe onderdanige Volken, met alle vlijt omſtandelijk zijn beſchreven.

Het Jaer zeſtien honderd twee en negentig komt over een met het Ruſſche Jaer zeven duizend twee honderd en een. Nieuw jaer begint met Herfſt-maend oude ſtyl.

De Moskoviten van de Scheppinge der Waereld, na de rekening uit de vertaling der zeventig Overzetters getogen, beginnen te tellen: doch in den Jare zeventien honderd, heeft het zyn Tzaerſche Majeſteit behaegt, zich omtrent de Jaer-rekening met de overige Vorſten en Staten in Europa te voegen.

Wes zy dit mijn doen pryzen, en ons, noopende deze ſtoffe, beveſtigen in hare gunſt voor het toekomende, zoo als hunne anderen Brief gedagtekent in het Jaer na de Schepping der Waereld, zeven duizend twee honderd en twee, den dertigſte van Lente-maend, en het twaelfde Jaer hunner Heerſching, met het Groote Tzaerſche Majeſteiten Ryks Zegel bekrachtigt, aen my gezonden, betuigt, welke Brief op Perkement in groote Letteren zeer net geſchreven, is koſtelijk beſchildert, en met Goud geçiert, waer aen de wapenen konſtelijk verguld en gemaelt, zich vertoonen. En gelijk de tijd ons meer opening en licht, als aen andere Voorgangers vervolgelijk heeft gegeven, zoo mag men hoopen dat deze arbeid des te aengenamer zal opgenomen worden.

Wy hebben uit onze Kaerten achter gelaten veele dier Plaetzen en Steden, welke in grooten getale by *Marcus Paulus de Venetiaen* zijn beſchreven, en aengeroert, die omtrent het Jaer twaelf honderd vyf en zeſtig met de Tartaren in *Sina* is doorgeboord, ter oorzake dat hy de rechte afgelegentheit, of afſtant, beneffens hunne hoogte en breete niet heeft getroffen, of aengeroert, en om dat zedert die tijd zoo groote verwoeſtingen in deze Landen zijn geweeſt, dat genoegzaem gezegt mag worden, den eenen ſteen op den anderen aldaer niet te zijn gebleven; als ook, om dat de benamingen van plaetzen, volgens des Lands wyze, ſteeds

 ver-

veranderen, zoo wel van ouds als heden, en na de Heerschers wil en welgevallen genoemt: behalven dat veele Steden en Plaetzen, daer van *Marcus Paulus* gewag maekt, als of in Tartarye zoude leggen, namaels bevonden zijn in *Sina* te wezen, alzoo hy, die met de Tartaren in het Noorder *Sina* drong, het zelve aen de Tartersche Kroon hechtende, welkers gebied wierd genaemt *Kathay*, het alzoo ook in zijne geschriften heeft genoemt; en de navolgers, die weder in hunne geschriften *Sina* van *Kathay* scheiden, vattende het boven-muursche Tartarye voor *Kathay*, veele der Gewesten, Steden, en Plaetzen, die *Marcus Paulus* in *Sina*, en elders had gezien, hoog Noorden boven de Muur by dooling hebben gebragt: wes zeer grovelijk van veele, welke Tartarye uit den opgemelten Schryver in Kaerte hebben gelegt, is gedwaeld. Waer toe veel heeft geholpen, dat ter tijd, als deze Wester Tarters *Sina* bemagtigde, daer twee Koningen waren, d'eene afkomstig van de rechte Sinesche Stam, *Sum* genaemt, welke de twaelf Zuider Landschappen bezat: d'andere Konink der Ooster Tarters, van 't geslacht *Taikin*, die de drie Noorder Sinesche Landschappen in bezit hadde, als mede het Landschap *Leaotun*; deze wierden d'een achter den ander, beide overwonnen, 't geen geschiede tusschen de Jaren twaelf honderd vyf en twintig, en twaelf honderd en tachentig; waer uit de misgreep is gesprooten, dat men heeft gemeent, dat die de Noorder gewesten bezat, meester van geheel *Sina* was, en dus zijn by deze dwaling, mede door de navolgers, zoo veel Steden en Plaetzen, die midden in *Sina* leggen, boven, en omtrent de Groote Muur, benoorden, geplaetst. Mijn oogwit was, de Landstreken, Steden, Horden, Rivieren, en Plaetzen, zoo te leggen, en te benoemen, als heden bekent, gelegen, en benoemt zijn: en voornaem is mijn toeleg geweest, de meest Noorder en Oostelijker Deelen bekent te maken. Eenige der Steden en Landschappen die ik ongeplaetst late, of niet aenwyze, wel meest in 't Zuidelijkste gedeelte van Tartarye, volgens *Marcus Paulus de Venetiaen*, gelegen, en misschien nu niet meer in wezen, of bekent zijn, als *Singui*, *Egrigaja*, de verblijf-plaetzen van *Gog* en *Magog*, niet wyt van *Tangut* of *Tenduc*, welke Landschappen anders by de Arabiers voor *Kathay* mede worden genomen; *Caniclu*, *Caraja*, *Cangigu*, *Tholoman*, *Gingui*, *Amu*, *Cacausu*, *Canglu*, *Ciangli*, *Caigui*, *Caromora*, *Panchi*, *Corgangui*, *Chain*, *Tingui*, *Figui*, *Zarten*, *Ezina*, *Sachion*, *Camandu*, dat door de Tarters verwoest is; *Carcham*, een Landschap by *Samarchan*; *Chinchinhalas*, een Landschap dicht aen de Woestyne *Lop*, waer van de Inwoonderen Nestorianen, Mahometanen, en Heidens zijn ge-

geweeſt; daer waren Stael-mynen: *Ciartia*, zoo Landſchap als Stad, vyf dagen van de Stad *Lop* gelegen; daer viel veel Jaſpis: *Ungrac*, daer ſchoone Vrouwen waren, uit welke *Cubla*, Tarterſch Keizer, zijn By-wyven koos; beneffens noch over de honderd Steden, die door *Cingis*, en zijne Na-zaten, uit de Sineſche buiten, in het hert van Tartarye zijn gebouwt geweeſt. Doch deze zullen nimmer, na allen ſchyn, te rechte aengewezen konnen worden, vermits de groote omkeeringe, welke in die geweſten voorgevallen is, zoo dat daer te recht het volgende vaers op gepaſt kan worden:

Mistrouw dan vry u groot fortuin,
Karthago *leit beſtulpt met puin;*
En waer is Tirus? *waer de muuren*
Van Sidon, *en zijn Koopman-ſtraet?*
Het bros geluk dat komt en gaet;
Geluk kan zelden ſteen verduuren.

De Geographie, of Land- en Plaets-beſchryving, is van ouds zoo hoog geacht geweeſt, dat *Strabo* zeide, een onwaerdig Landbeſtierder te zijn, die niet en wiſt waer de Zon op en onder gong, of onkundig in die wetenſchap was; en is by de Egyptenaren deze kennis zoo hoog geacht geweeſt, dat hunne Prieſters zich daer in oefende. *Seſoſtris*, als hy veel Landen had doorzien; beſchreef zelve Tafelen in deze konſt, die den *Scythen* niet minder als den Egyptenaren gediend hebben. En wat *Ptholomeus* in deze wetenſchap heeft gedaen, zijne Schriften uitwyzen. De Schryvers, *Plinius*, *Solinus*, en *Mela*, hebben mede breet van deze ſtoffe gehandeld. *Seneca* ſcheen al iets in zijnen tijd, belangende onbekende Landſchappen, te giſſen; gelijk uit het volgende, van hem, by vertaling is te zien;

De Waereld overal doorloopen,
Raet niet beſtendig op haer grond:
Den Indiaen met heeten mond,
Den kille Araxes heeft gezoopen.
Men drinkt den Elve uit Perſens Landen,
En Rhyn: een gryze Eeuw komt aen,
In welk haer banden d'Oceaen
Zal vieren, om de kromme ſtranden.
Een nieuwe Aerdkloot ſtaet t'ontdekken.
De Schipper nieuwe Landen vind;
De Zee het Ysland niet meer bind,
Om voor des Waerelds eind te ſtrekken.

 Ter

VOORREDEN

Ter tijd van *Julius Cæsar* zonden de Romeinen alom Land- en Plaets-beſchryvers af, om kenniſſe van geweſten te nemen, en Tafelen daer van te maken. *Zenodoxus* wierd tot gelijken einde na 't Ooſten gezonden; hy was op zijn togt uit, een en twintig Jaren: na 't Zuiden *Polycletus*; deze drie en dertig Jaren daer toe beſtede: *Theodorus* op het zelve oogwit afgevaerdigt, quam niet weder als na negentien Jaren.

Lib. 6. Cap. 16. en 23. Men leeſt by *Plinius*, dat *Alexander* door *Dogemetes* en *Beton*, de afſtand der plaetzen tuſſchen de Kaſpiſche Zee, en die van *Indiën* dede meten.

Hy gaf een Vloot Schepen aen *Oneſicretes*, om de Indiſche Zee-kuſt af te meten.

Schipio Africanus, dede geduurende den krijg met *Karthago*, de Kuſt van *Afrika*, *Spangie*, en andere Rijken meten; zulks dede mede *Pompejus*, *Auguſtus*, en andere Roomſche Vorſten, die niet nagelaten hebben, Land-metingen over hun bereik te laten doen.

Naderhand hebben de *Arabieren*, zich mede byſter in deze konſt en wetenſchap geoefent, gelijk men wil dat zy de eerſte zijn geweeſt, die de Winden op papier, aftekenden.

Ulug Beig, *Chan* of Konink in *Mawaranar*, of het Over-*Oxus* Land, Zoons Zoon van *Tamerlaen*, heeft ons Geographiſche Tafelen, door eigen ondervindinge gemaekt, nagelaten; gelijk ook *Abulfeda*, en andere omtrent die tijd zulks deden.

Het is byzonder, dat gezegt word in *Portugael*, uit de Aerde ontgraven te zijn, in 't Jaer vyftien honderd vyf, dicht aen de Zee, op een plaets, geheten *Rocha de Cyntra*, drie oude Steenen, waer op geſneden ſtonden, oude verſletene Latijnſche Letteren, van dezen inhoud:

De voorzegging der Sibylla, *beſlooten over de Weſterſche Inwoonders.*

MET LETTERS ZULLEN ROLLEN STEENEN,
EN IN EEN RECHTE ORDRE STAEN,
WANNEER GY WEST ZULT SCHOUWEN AEN.
DE SCHATTEN UIT HET OOSTEN HEENEN.
DE GANGES, INDUS, TAGUS STROOMEN,
'tZAL ZYN TEN HOOGSTEN WONDERBAER;
VERWISSELENDE WAER, VOOR WAER,
VAN VERRE ALLE t'ZAMEN KOMEN;
't BESLUIT VOOR DE EEUW'GE ZON EN MAEN.

AEN DEN LEZER.

Al hoe wel het ontdekken van deze Steenen, een vond, misschien ter tijd van den Portugaelschen Konink *Emanuel* mogt zijn geweest, om de Onderzaten tot opzoeken van nieuwe Landen te lokken, zoo is echter het opdoen van veele vreemde, en toen onbekende gewesten daer op gevolgt.

Een groot gedeelte der gewesten, als gezegt, in onze Landkaerten begrepen, is onder het Gezag, en de Heerschappye hunner Tzaersche Majesteiten van Moskovien, die grooter en wyder uitgestrekte Tzaerschappen, Rijken en Landen, aen een gelegen, bezitten, als eenig Prins ter waereld, zoo als ten deele in dit Werk mag worden beoogt: ook is het gerucht van haer Magt en Grootheit, nu zoo zeer op de Aerdbodem bekent, dat men my uit het ver afgelegen *Sina*, daer van het volgende schrijft:

*Sive amplitudinem imperii * spectas quod quidem ad orientem nostrum, usque ad crepidinem celeberrimi illius muri Sino-Tartarici pervenit, ad boream autem non alium habet terminum quam orbem terrarum universum, ipsum inquam Polum arcticum, &c.* * Id est Moskovitici.

Dat is:

't Zy men de uitgestrektheit van het § Keizerrijk aenmerkt, 't geene aen ons Oosten, tot den Drempel van de vermaerde Muur, die *Sina* van *Tartarye* scheid, reikt, en benoorden geen scheids-pael heeft, als de geheele Waereld, ik zegge de Noorder Pool, enz. En vorders: § Verstaet het Moskovische.

Certe Zareæ Majestatis ablegatus in cultissima hac Sino-Tartarica Monarchia tanto honore exceptus est, ut non mediocrem invidiam meritus sit, ac obtinuit, ut contra vetustissimas hujus imperii consuetudines, Zareæ Majestatis litteræ ac munera singulari plane pompa ac honoris significatione, usque ad intimum palatium imperatoris sint introducta. Ipsemet ablegatus convivio spendido exceptus, cui imperator cum præcipuis aulicis intererat, aureis in vasis varea fercula & vinum ex ipsa sua mensa ablegato apponenda misit, imo viris nobilibus qui ablegatum comitabantur propinquius Trono Regio & in medium vocatis, singulis vinum vasis aureis offerendum jussit.

Dat is:

Waerlijk hunne Tzaersche Majesteiten Afgezant, is in deze wel-geoefende Sineesch-Tartarische Monarchye, met zoo veel Eer ontfangen, dat hy de nijd verdiend heeft. Hy heeft verworven, tegen de oude gewoonte van dit Land, dat hunne Tzaersche Majesteiten Brieven en Geschenken, met een byzondere Statie, en eer, tot binnen in het Keizers Paleis zijn ingebragt, en hy Afgezant wierd zelve zeer kostelijk ter Disch onthaeld, in het by-

zijn van den Keizer, en zijne Grooten. In Goude Schotelen gebood hy, dat men den Afgezant de Spijs zoude voor dissen, zendende veel gerechten van zijn eigen * Tafel. De Edelluiden die onder den Afgezant waren, wierden toegelaten naby den Throon, en de Keizer dede hen uit Gulde Vaten drinken.

* Het is de wyze in Sina, dat yder een een byzondere Tafel spyst.

Het dye my tot geen verachting, dat tot dit Werk veele berichten, die my van elders zijn toegebragt, heb ingelast; want de Portugeesche Schryver *Tellezius* zegt van een Boek, dat uit veele Schriften te zamen was gehaeld, *Nemo vero putet propterea minoris esse illius opus: quis prudens enim dixerit structuram non esse periti architecti, eo quod opificum labore composita fuerit, vel quod materies & cæmenta alibi creverint?* Dat is: Niemand beelde zich in, dat daerom zijn werk van minder waerde is: want wat wijs Man zal zeggen, dat een gebouw van geen ervaren Meester is gemaekt, om dat hy gebruikt heeft den hulp van Arbeiders, of om dat hy de stoffe en kalk van elders heeft doen brengen?

Van de Persische gewesten, na aen de Kaspische Zee gelegen, en in de Nabuurschap der Tartaren, heb tamelijk wijtloopig gehandeld, ter oorzake, om dat bespeurde die Landschappen ten onzen aenzien te leggen in een volslagen duisternis, waer toe my oprechte narichten uit die Oorden zelve toegekomen, aenleiding hebben gegeven.

Het zal niet oneerlijk, volgens *Salustius*, geacht zijn, iets by de Nazaten van deze stoffe op 't papier achter te laten; want hy zegt: *Eum demum vivere & frui anima videri qui aliquo negotio intentus præclari facinoris aut artis bonæ famam quærit.* En *Pinedo in Præf. ad Stephanum: Non inhonestum est posteris aliquid relinquere quo me vixisse testarer.* Als mede *Petreus: Quia nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testamur.*

Dit Werk spreekt dan van deze Landen, zoo als die heden bevonden worden te zijn; behalven dat 'er van de meeste Noorder en Oosterlijke Siberische en Tartarische Landschappen word geschreven, daer van de oudheit, ja genoegzaem niemand, voor my, onzes wetens, het minste heeft gerept, die dan den Europianen tot hier toe in duisternisse en onbekentheit hebben gelegen. Het geene van de Usbeksche, Mawaranaersche, en andere Nabuurige gewesten word gezegt, is ten deele getogen uit Arabische en andere Schryvers, zoo die van ouds als onlangs hebben geleeft: en zijn my zeer te stade hier in gekomen eenige ongedrukte schriften van *L. Warnerus*, zoo onder my berusten, die tot *Konstantinopolen*, alwaer hy van dezen Staet afgezonden was, in deze stoffe zich had bevlijtigt.

Ik verzwyge, en late achter de bepalinge en Land-ſcheiding die by de Ouden is gemaekt, om haer onwisheit, en onderſcheide ſtellinge, zeggende alleen met *Johan Chriſtophorus Wagner*, dat Tartarye tot noch toe meeſt onbekent is geacht, 't geen hy echter bepaeld van de Rivieren *Volga* en *Oby*, tot aen de Eilanden *Jeſſo*, en van 't Kaſpiſche Meir, tot aen de Ys-zee, dat is, volgens zijn meting, in lengte van 't Ooſten na het Weſten, omtrent vijftien honderd Duitſche mijlen, en van 't Zuiden na het Noorden, of in breete, omtrent acht honderd mijlen, hoe wel andere deze tuſſchen-ſtanden merkelijk kleinder maken.

De Ridder *Temple* zegt, in zijn Werk, genaemt *Miſcellanea*, op de onbekentheit van Tartarye, dat wy beſchreven hebben, het volgende:

Het groote en oude Koninkryk van *Sina* is bepaeld, na het Ooſten, en Zuiden, door den Oceaen, na het Noorden, door een ſteene muur, twaelf honderd Engelſche mylen lang, gemaekt tegen den inval der Tartaren, en na het Weſten door gebergten, en Wilderniſſen, die zeer groot, en niet door te reizen zijn, welke men dies niet en weet, dat de arbeid, of nieuwsgierigheit der Menſchen, tot noch toe ooit door gereiſt, of daer van een beſchryvinge gemaekt heeft.

En weinig lager, hoe verre dit groote Land (ſprekende van Tartarye) Noordwaerts aen, door eenige Menſchen word bewoont, geloove ik niet dat iemand voorgeeft te weten, gelijk ook niet, uit hoe afgelegene hoeken, dezer koude en bevroorene Bergen, zommige van deze wreede Volkeren (welker magt en wapenen aen alle geweſten, die van ouds de bewoonde Waereld genaemt wierden, zoo bekent zijn) eerſt voort gekomen zijn.

Na dat dit ons Werk voor de eerſte mael reets geheel was afgedrukt, wachtende het uitgeven op het ſnyden eeniger Platen, en onze groote Kaerte van Tartarye, al voor veel Jaren in 't licht was gegeven, en veele afdrukzels na *Engeland* en *Vrankryk* voor lang gezonden waren, is ons in handen gevallen, zeker Kaertje van *Siberia* en *Kathay*, gevoegt by een Boek, waer in van de Reis-wegen na *Sina* word gehandeld, ontworpen by Vader *Avril*, Jezuit in *Vrankryk*; waer van gehouden ben te zeggen, dat het zelve 't meeſt met de waerheit is over een komende, van alle die tot noch toe my in handen zijn gevallen. Hy melt'er van, dat het is gevolgt na eene, die beruſt in de Cancelarye van hunne Tzaerſche Majeſteiten. Of by dien geleerden Heer mijn arbeid is gezien, blijft my onbewuſt; maer niet, dat hy een Weg-wijzer, door den Heer *d'Ablancourt* (die met mijn overleg en aenwijzing ontworpen is) hem toegezonden, tot zijn Werk heeft

gevoegt; gelijk zijn E. zulks in 't vierde Boek zijner beschrijving melt. Veele, en wel de meeste benamingen, omtrent de Stad *Tobol*, en beoosten de *Oby*, zijn wel getroffen, doch worden zeer weinig in getal aengewezen, zoo als in vergelijking met de mijne is te zien. Wat de plaetzing zommiger Steden, Vlekken, en Rivieren betreft, de zelve is alzins ten volle met de waerheit niet over een komende: gelijk de Noorder-kust gelegt schijnt te zijn na de dooling der ouden, die een zeer grooten inwijk Zuidwaerts daer aen hebben gegeven, welke daer in waerheit zoo groot niet te vinden is. Ook zijn daer geplaetst eenige namen van Steden, als *Tamour*, *Daouri*, enz. en Rivieren, als *Echart*, *Anibi*, enz. die my nooit voorgekomen zijn, en dies niet vermeene in wezen. Wijders, al hoe wel wy niet zonder klare blijken van waerheit meenen, de Stad *Peking* te leggen, in lengte op honderd zeven en dertig graden, zoo heeft dezen Heer de Stad *Peking* gelegt, in lengte, op honderd twee en dertig graden, en vervolgens geheel *Sina* meer Westwaerts geplaetst, als het voorheenen, voornaem by Fransche, en andere Schrijvers was gebragt. En gelijk zijn E. volgens onze meening, het Rijk *Sina* al te Westelijk verschuift, zoo heeft hy de Noord-kust van Tartarye insgelijks herschikt, en te veel Westwaerts te rug getrokken, na mate hy zulks aen het Sinesche Rijk heeft gedaen; waer door gevolgelijk de Rivieren, welke in de Ys-zee uitstorten, te zeer bekrompen, te Westwaerts, en te na by een zijn gelegt: want de Landen benoorden gemelte Rijk *Sina* gelegen, meer Oostwaerts uitzetten, als by zijn E. worden vertoont.

Een ander Schrijver in *Vrankryk*, in den Jare zestien honderd vier en negentig, uitgegeven hebbende een Kaert, zegt, hy de eerste te zijn, die de Stad *Sinigan*, of *Sillingan* (hy wil *Selenginskoy* zeggen) in Kaert heeft gebragt, waer van melt dat aldaer de laetste by een komst is geweest, van Vrede, tusschen den Moskoviet en Sineesch, hoe wel zulks ter dier plaetze niet en is geschied, maer wel onder Tenten, dicht by de Stad *Nertsinskoy*, een gewest verre van daer gelegen; en is waer, dat de Stad *Selenginskoy*, door my reets in 't Jaer zestien honderd zeven en tachentig, 't eerst in Kaert is uitgegeven en vertoont, en niet by hem in den Jare zestien honderd vier en negentig. Hy zegt men de kennis door de Moskoviten bekomen hebbe van het *Groot Tartarye*, in plaets dat indien na waerheit had believen te spreken, hadde dienen te zeggen, dat hy enkelijk mijne Kaert hadde nagemaekt, welke ik na een arbeid van een zoo grooten reeks van Jaren hebbe ontworpen, waer van de kennis my niet toegezonden is door de Moskoviten; doch die bekomen hebbe als is gemelt: en dus zoude dezen Heer het spoor en de gewoonte gevolgt hebben, by Luiden van Letteren en Waerheit, gebruikelijk.

In

AEN DEN LEZER.

In het Jaer zestien honderd zes en negentig, is by *Karel Allard* tot *Amsterdam*, een Kaert van *Asia* in 't licht gebragt, waer in hy heeft gevolgt mijne groote Kaert van *Tartarye*, toen al voor veele Jaren aen den dag gegeven, gelijk hy zulks erkent, met te melden, dat zich van mijne stukken heeft bedient, wezende in der daed het Noord-ooster gedeelte van de zelve, of het gedeelte tusschen de Kaspische Zee, en *Sina*, en tusschen de groote Sinesche Muur, en de Noorder-oever, niet anders als enkel dubbelt, van mijne boven gemelte Kaert, behoudens eenige kleine verbetering, die door mijne aenwijzinge daer aen is gemaekt.

In den Jare zestien honderd zeven en negentig, is my in handen gevallen een Boek, gedrukt tot *Parys*, met de naem van *Les Elemens de l'Histoire*; waer in mede de *Geographie* word verhandelt. De Heer *de Vallemont*, Schrijver van dat Werk, schijnt my toe een Man te zijn van veel geleertheit, en groote belezing: Hy roert daer in aen, de Kaert die ik van *Tartarye* hebbe ontworpen, en aen den dag gegeven, en zegt de zelve, door *Mr. de Fer*, Geographe van den Heere *Dauphin*, te zijn nagemaekt, (zoo als ook de waerheit is;) doch dat de zelve *de Fer*, misverstandelijk heeft gehandelt, van, my navolgende, het *Tartarye* zoo hoog Noorden te leggen, als het door ons is gebragt, roerende noch twee groote Mannen aen, als den *Abt Baudrand*, en den Heer *Cantelli*, Land-beschrijver van den Heer Hertog van *Modena*, die met hem van de zelve meening zijn, dat de Noorderkust door ons te hoog Poolwaerts is getoogen. My verwonderd zeer dat dezen Heer mijn stellinge, onzer redenen onbewust zijnde, dus aenstonds verwerpt, zonder dat eenige blijk van onze misgreep te borde brengt, als alleen, dat de Vaders Jezuiten de Polus hoogte tot *Albasin* zoude genomen hebben op vijftig graden, en eenige minuten: of die Vaders te *Albasin* zijn geweest, heb ik groote reden te twijfelen; doch het is waer, dat zy omtrent de Stad *Nertsinskoy*, by de Sinezen *Nipeheu* genaemt, zich op hebben gehouden: en gelijk als ik uit eene hunner Brieven na *Europa* geschreven, heb gezien, zoo was de Polus hoogte daer by hen gevonden, indien de waerneminge goed is geweest, op weinig min als twee en vijftig graden, ten ware zy naderhand, misschien zich dies aengaende hebben gebetert, en die gelegt op vijftig graden, en eenige minuten: hoe nu uit het nemen dezer hoogte tot *Nipeheu*, daer boven gemelte Heer, *Albasin*, onzes oordeels voor verstaet, en stelt, zijn betrekking kan hebben, of gevolg, op de Noorder-kust van *Tartarye*, en kan ik niet ontwaren, vermits die plaets zoo zeer verre daer van daen gelegen is. Het is waer dat ik in perzoon het koude Noorden op die hoogte als mijne Kaert zich uitstrekt, niet en heb bezocht; doch is my ook

***** zeer

zeer wel bewuſt, hoe in die Landen niemand reiſt, welke der wetenſchap van de Polus hoogte te nemen, recht kundig is, gelijk men mede tot *Peking* van dit hoog Noorder geweſt, ganſch de minſte kennis niet en heeft, wezende vervolgens den Vaders Jezuiten aldaer, zulks mede onbekent.

Het is een merk dat boven gemelte Heer niet te wel bericht is, hoe men in *Siberie*, en tuſſchen *Rusland* en *Sina* reiſt, om dat hy uit het Verhael der Reis-weg van *Baikoof*, die van *Tobol* na *Peking* heeft gereiſt, in 't Jaer zeſtien honderd drie en vijftig, de lengte afmeten wil: alzoo de ongebaentheit der wegen, een korte afſtant, vaek een zeer lange weg ſchijnt te maken, en *Baikoof* zulks niet en heeft onderſcheiden, gelijk mede niet aengemerkt heeft, of hy Ooſt of Weſt, Noord of Zuidwaerts reisde. Het is in den Jare zeſtien honderd vijf en zeſtig geweeſt, dat deze Reis-beſchrijvinge tuſſchen *Tobol* en *Cambalu*, of *Peking*, daer hy gewag van maekt, door my uit *Rusland* herwaerts over is gebragt, en ik de zelve aen den Heere *Thevenot* tot *Parys* hebbe gegeven, zijnde de kant-tekeningen die zijn Wel Edele daer beneffens aen den dag heeft gebragt, uit mijn Pen in die tijd gevallen, zoo dat den inhout daer van, by my het eerſt in deze geweſten bekent is geweeſt, en lange voor de tijd, dat ik de Kaerte heb ontworpen. Wat reden dan deze geleerde Mannen hebben te oordeelen, de Noorder-kuſt van *Tartarye*, tegen de Ys-zee aen, meer Zuidelijk te leggen, is my onbekent, terwijl zy, noch niemand der *Europianen*, daer van de eigene en Wiskonſtige ondervindinge hebben, gevende daer van ook geen het minſt bewijs, of blijk; want of ſchoon de plaets *Albaſin* weinig te Noordwaerts door my was gelegt, (wezende door ons dit *Albaſin* in mijne Kaert gebragt op twee en vijftig graden, en veertig minuten, en niet zoo hoog Noordelijk, als deze Heeren my believen na te geven; gelijk oog-ſchijnlijk op de Kaerte kan worden gezien;) zoo is het geen gevolg, dat daerom de Noorder Zee-kuſt van *Tartarye*, meer Zuidelijk legt, als hy van my is geplaetſt, en dies hun ongunſtig oordeel, over mijnen zoo grooten arbeid, onverdient.

Dit Werk dan, is door ons by een gebragt, onder hoop, dat den Arbeid aengenaem, en aen de Waereld dienſtig zal zijn, den geletterden en anderen aenleidinge worden gegeven, om het geene by my nu miſſchien duiſterlijk en gebrekkig, het eerſt aen 't licht is vertoont, volmaektelijk, en zonder misgreep, ten toon te ſtellen: 't geene wenſcht, beneffens welvaert, des gunſtigen Lezers,

Genegen Dienaer,

N. WITSEN.

NOORD

INLEIDING

TOT DE

BESCHRYVING

VAN

NOORD EN OOST-

TARTARYEN,

BEVATTENDE EEN KORT BEGRIP VAN DESZELFS TEGENWOORDIGEN AARDRYKS- NATUUR- EN STAATKUNDIGEN TOESTAND.

Onze *Aard* en *Waterbol*, schoon een onmerkbaar stip in het onmeetbaar Waereldgestel, is voor den Mensch, welken de Voorzienigheid op denzelven geplaatst heeft, een Tooneel dat hem geduurig nieuwe voorwerpen van verwondering opleverd, en hem oneindig veele gelegenheden verschaft, om zyn vernuft uit te breiden en zyne kennisfen te vermeerderen; ik zoude duizendmaalen gezegde zaaken moeten herhaalen indien ik dit stuksgewyze betoogen wilde. — Ik zal derhalven hier alleen aanmerken, dat men zints de glorieryke Eeuw van Lodewyk XIV. tot heden toe, in de kennis der *Aardrykskunde* verbaazende stappen gedaan heeft; de ontdekkingen van nieuwe Landen in den stillen Oceaan, door den beroemden Kapitein COOKS; zyne Reis rondsom den Aardbol; de Reizen van de *Russische* Geleerden door de Noord en Oostelyke gedeelten van *Rusland* en *Asien*, hebben een groot gedeelte van onzen Aardbol als het waare eene geheel nieuwe gedaante gegeven; en een licht aan deszelfs Natuurkundige, Aardsrykskundige en Staats- en Volkkundige beschouwing bygezet, welk men naauwelyks in het begin zelf dezer Eeuw zoude hebben durven verwagten.

Dan hoe ver de Aardrykskunde gevorderd zy, zyn 'er echter nog Landen, die in het geheel niet, of alleen oppervlakkig bekend zyn, gelyk de geleerde Heer ZIMMERMAN in het derde Deel van zyne *Geographische geschichte der Menschen und der algemein verbreitteten vierfuszigen Thieren* III. Th. S. 91—150. breedvoerig bewezen heeft (*a*).

EUROPA kan thans Natuurkundig bekend zyn, op dat gedeelte na, dat men *Turkye in Europa* noemd; deze zo gezegende Landen in allerlei voortbrengzelen der Natuur bedraagen 211810 Engelsche mylen, en de minste dezer Landen zyn bekend; want behalven de reizen van TOURNEFORT, en den Graave GOUFFIER, hebben wy niets volledigs: het geen PIETRO DELLA VAL-

(*a*) Zie de nieuwe Genees- en Natuurkundige Jaarboeken II. Deel, alwaar ik eene vertaaling van dit gewigtig stuk gegeven heb.

VALLA, de Ridder d'ARVIEUX, Pater BOSCOWICH, de Koopman TAVERNIER en de Heer BUSBECQ ons nagelaaten hebben, zegt weinig of niets; zelfs zyn *Spanje*, *Portugal*, *Calabrien*, het grootste deel van *Polen*, en het *Europisch Rusland* niet genoegzaam doorreisd, om te konnen verzekeren, dat zy geheel bekend zyn. Het zoude my te ver heenen leiden, indien ik *Africa* en *America* wilde onderzoeken, en aantoonen, wat bekend en onbekend zy: ik zal in het algemeen maar zeggen, dat indien men *Africa* op 500,000 quadraat mylen stelt, 'er maar 80,000 van bekend zyn, en dus 80,000: 500,000:: 1 : 6, 25. derhalven is 'er slegts 6¼ van bekend. *America* in tegendeel schynt meer bekend, men stelle geheel *Noord-America* op 350,000; dan vind men nergens agtereenvolgende plaatsen, die 60,000 mylen uitmaaken, die niet door de *Europeërs* bezogt zyn; maar de Landen tusschen de Westlyke kusten en de glanzende Bergen, veele in *Nieuw Navarre*, en de meesten ten westen *Rio Colorado*, die welke Noordwaards *Baffins baay* leggen, tot aan de Noordzee zyn onbekend, gelyk ook die der *Paduea's*, het binnenste van *Labrador*, de Eilanden in de *Hudsons-* en *Baffins baay*, het Noordlyk *Groenland*, men stelle alle deze op 130,000 quadraat mylen, dan is het bekende tot het onbekende Land als 130,000: 220,000: : 13 : 22: : 3¼ : 5½ dus byna als 3: 5. In *Zuid-America*, deszelfs oppervlakte op 260,000 quadraat mylen gerekend, zyn 256,000 die ter naauwernood bereisd, laat staan wel bekend zyn.

Ligt echter zoude men vermoeden, dat *Asien*, het Vaderland en de geboorteplaats van het Menschdom, het groote Tooneel van zo veele Natuur- en Staatsverwisselingen, beter bekend ware; doch volgens de naauwkeurigste Rekeningen zyn 'er van de 750,000 quadraat mylen, die de oppervlakte van *Asien* uitmaaken nog 360,000 onbekend en dus is het bekende tot het onbekende:: 39: 36: : 13: 12: : 6½: 6. onder deze veel al onbekende Landen, behooren voornaamentlyk die welke onder den Naam van *Tataryen* of gelyk men gemeenelyk zegt *Tartaryen* bekend zyn; schoon de Heer SUJEF een Leerling van den grooten Natuurkenner PALLAS, het grootste gedeelte van den *Oby*, tot aan de *Yszee* bereisd heeft, en de Heeren PALLAS, GMELIN, LAXMANN, LEPECHIN, GEORGI, zeer uitgestrekte Landen van het Noorderlyk gedeelte van *Asien* onderzogt hebben, zyn 'er echter veele deelen langs de grenzen van het vrye *Tartaryen* onbekend, en niemand heeft nog de *Maja*, de *Colyma*, de *Aldan* in hunne Zuidelyke streeken gevolgt. Ook zyn de Landen der *Usbeksche Tataren* nog zo goed als onbekend; gelyk ook die der *Kalmukken*.

Dit gedeelte echter van *Asien* is van te veel belang in de Aardryks en Geschiedkunde, dan dat men niet alle moeite zoude aanwenden om het zelve te kennen. Het volledigste, dat wy in onze Taal omtrent deze Landen hadden voor de nieuwe ontdekkingen, was het werk van den Heer N. WITZEN, dat thans den Wetenschaplievenden Vaderlanderen ten derden maale aangebooden word. De kundige Schryver had in de voorige Eeuw, zelf een gedeelte dezer Landen doorreisd, by *Grieken*, *Tataren*, *Persiaanen*, *Chineesen* enz. na de Landsgesteldheid onderzogt, verscheiden gedrukte en ongedrukte Reisbeschryvingen en berigten verzameld enz. (Zie de VOORREDE bl. 2.) en vyf- en dertig jaaren besteed om het zelve in order te brengen. Het zag dus ten eersten maale het licht in den jaare 1696, doch welhaast was de Uitgever genoodzaakt eene nieuwe uitgaave te vervaardigen, welke in 1705 het licht

licht zag. De Heer SCHALEKAMP Boekhandelaar te *Amsterdam* dit werk door aankoop magtig geworden zynde, besloot hetzelve op nieuw den Leesgierigen Vaderlander in beter' staat aan te bieden; daar hy zeer veele aanteekeningen en verbeteringen door den Heer WITZEN zelf gemaakt, in handen had. Den Hooggeleerden Heer Mr. MEINARD TYDEMAN, Hoogleeraar in de Regten op *Utrechts* Hooge School, werd verzogt dezelve na te zien, en tot de nodige verbeteringen en byvoegzelen zyne kundigheden te willen te koste leggen, en inderdaad zoude zulks het werk eene waardy bygezet hebben, die het nu moet missen, daar de veelvuldige bezigheden van dien geleerden Heer hem niet toelieten, dit na vereisch uit te voeren; waar na de Uitgever my verzogt dien taak op my te neemen, het geen ik na eenigen tyd beraads aannam; en met den Heer TYDEMAN (die my in alle zaaken de Letteröeffeningen betreffende de hulp zyner uitgebreide kundigheden nooit weigerd) overleggende hoe dit best ter uitvoer te brengen, besloten wy, daar zints den tyd van den Heer WITZEN 'er zo veele nieuwe ontdekkingen in de Aardryks- en Geschied-kunde dezer uitgestrekte Landen gedaan zyn, van dezelve by wyze van Inleiding gebruik te maaken, en een kort Tafereel te schetzen van de *Historie* dezer uitgebreide gewesten, zo verre dezelve thans bekend is: waar toe ik van de werken van de Heeren MULLER, PALLAS, GMELIN en LEPECHIN, die deze uitgestrekte Landen in 1769—1773, bereisde, gebruik gemaakt heb; als ook van de *Nordische beyträge* 4 deelen in 8o. en de *Sammlungen, historischer narichten uber die mongolischer Volkerschaften* Ie theil 4o. *Petersb.* 1776. met aanwyzing van de beste Kaarten, die wy thans van dat gedeelte van *Asien* hebben.

I.

Aardrykskundige Beschryving.

Schoon *Siberien*, *Jakutskoi*. *Kamtschatka* en de verdere Noord-Oostelyke Landen van *Asiatisch Rusland*, door de Hedendaagsche Landbeschryvers, van het eigentlyk gezegde *Tartaryen* afgescheiden worden, zal ik echter, wyl de Heer WITZEN, en de Schryvers der *Hedendaagsche Historie aller Volkeren* IV. Deel, dezelve onder het Oostelyk *Tartaryen* tellen, met deze uitgestrekte Landen een begin maaken; te meer wyl deze uitgestrekte Landstreek ter naauwernood aan het beschaafde gedeelte van *Europa* bekend is, en echter in veelen opzigte onzen aandagt verdiend.

Siberien legt tusschen den 70° en 45° Noorder breedte; en tusschen den 80° en 145° lengte; het word ten Noorden bepaald door de *Samojeden en Tonguzen*, ten Westen grenst het aan *Moscovien*, ten Zuiden heeft het groot *Tartaryen*, ten Oosten de *Ochotskische* Zee, die het van *Kamtschatka* scheid. *Kamtschatka* heeft ten Noord-Oosten het Land der *Koreeken* het geen door de rivier *Anadyr* van het Land der *Tschukotschen* gescheiden word: dit Land loopt ten Oosten met een kaap *Tschukotzkoi noss* in de *Straat van Cooks* uit, en wat lager legt de Westkust van *America* op $65\frac{1}{2}$° breedte, en $209\frac{1}{2}$° lengte volgens de bepaaling van den beroemden Kapitein COOKS. (*a*) Zo dat de oude Waereld van de nieu-

(*a*) Schoon deze doortogt oplangs eerst met zekerheid ontdekt en bepaald is, echter waren 'er

nieuwe door eene ftraat gefcheiden is, veel naauwer dan die welke *Engeland* van *Vrankryk* fcheid (*b*). Deze gewigtige ontdekking werd reeds in 1768, door den Rusfifchen Scheeps Kapitein KRENETZYN gedaan, en naderhand door Capt. JAMES COOKS naauwkeuriger bepaald (*c*).

Siberien word ten Westen door den fchakel der *Kamenoi* bergen, langs welke de *Oby* ftroomd bepaald, ten Zuiden door de groote Aardfchol van *Thibeth* welke het zelve van *Tartaryen* affcheiden, en by het Meir *Baikal* een noorder fchakel geven, die *Siberien* ten Oosten van *Jakuskoi* affcheiden. Drie voorname Rivieren doorfnyden dit uitgeftrekte Land, welke uit de Noordzee komen en zich na het Zuiden rigten, als: de *Oby* of *Ob* ten Westen, de *Jenifea* in het midden en de *Lena* ten Oosten.

De Hoofdftad van *Siberien* is *Tobolks*, by den zamenloop van den *Irtis* en de *Tobol*, van welke de eerfte uit het Meir *Saufe* ontfpringt, en de andere een tak van de *Oby* is. *Tobolks* legt volgens de nieuwfte waarneemingen op 59° 20' Noorder breedte, en 87° 6' lengte ten Oosten van den Meridiaan van *Parys*.

Ten Zuiden van *Siberien* ligt het eigentlyk zo genaamde *Tartaryen*, dat ten Westen door het klein *Tartaryen* en de *Caspifche* Zee, ten Zuiden door de Landen van den *Mogol* en door *China* begrenst word, en ten Oosten het half Eiland *Corea* en de *Indifche* Zee heeft. Het beflaat dus het grootfte gedeelte van *Afien*, en het legt tusfchen den 55° en 37° breedte ten Oosten van *Tartaryen*. Boven *China* vind men de *Moncheoux Tataaren*, die door den Chineefchen Muur van dat ryk gefcheiden worden. Ik zal hier alle de onderdeelingen van dit Land niet optellen, en alleen zeggen, dat de voornaamfte Rivier *Songari* uit den *Witten Berg* (*Champe-chau*) voorkomt, uit welken de *Chineefchen* zeggen af komftig te zyn.

Na de *Moncheoux Tataaren* volgen de *Mongollers*; die ten Oosten door het Oostersch *Tartaryen*, ten Westen door de *Chamo* of groote Woeftyn, ten Zuiden door de groote Muur van *China* en ten Noorden door de *Kalkas Tataa-*

'er reeds onder Czar PETER I. verfcheiden Reistogten ten dien einde ondernoomen, en deze Vorst in 1717 in *Holland* zynde, werd fterk aangezogt, om zich deze zaak aan te trekken; zelfs meend men met zekerheid te weeten, dat reeds 70 jaaren te vooren, de Noord-Oostelyke Landëngte van *Tfchukotzkoi nosf* rond gezeild was, dus lang voor dat de *Rusfen* zich tot *Kamtfchatka* uitgeftrekt hadden, en 'er dus eene gemeenfchap tusfchen *Afien* en *America* was: drie Rusfifche Scheepen, die van *Jabatsk* naar *Kamtfchatka* zeilden, bevestigden dit. Volgens het verhaal van Capt. BEERINGS vond men zulks onder eenige oude Archiven dezer Reis aangeteekend; ook ontdekte Capt. BEERINGS verfcheiden Eilanden. Zie *Account of the Rusfians difcoveries between Afia and America, to wich are added the Conqueft of Siberia* enz. *by* WILL. COXE, *Lond.* 1780. 4to. *Neue nahrichten von den neuen entdekten Infeln in der See zwifchen Afien und America, aus mitgethcilten urkunden und ausfugen verfasfet van J. L. S. Hamb. und Leipf.* 1776. 8°. *Neue Nordifche beytrage I. th. p.* 249--313. en de Kaart aldaar II. th. p. 308 en 324. feqq. III. th. p. 274. en IV. th. p. 105. BUFF *epoques de la Nat. tom. II.* Uit berigten van den Heer PALLAS, met de Kaart, als ook *troifieme Voyage* de M. COOKS, ou *Journal* d'une *expedition, faite dans la mer Pacifique du Sud au Nord* en 1776. 1778. 1779. 1780. 8°. Paris 1782, en de Kaart aldaar, als ook de Kaart in het *Geographical. Syftem.* 4to. 1782.

(*b*) Ik heb dezen afftand op alle voorgemelde Kaarten gemeeten; en met de Kaarten in den Atlas van TIRION en van BUACHE vergeleeken, en gevonden dat de afftand van *Tfchukatzkoi nosf* tot *Caap Prince of Wales* in America $\frac{1}{3}$ is van die van *Douvres* tot *Calais*.

(*c*) Zie *troifieme Voyage de Cooks* pag.

taaren bepaald zyn; welke laatste thans onder de *Mongollers* betrokken worden. De voornaamste Rivieren zyn de *Kalka* die uit de *Scolki* Berg voorkomt, die een tak is van de *Uratische* Bergen, deze Rivier gaat van het Zuiden na het Noorden; de *Tula* die van het Oosten na het Westen gaat en eindelyk in de *Bay-kal* valt: de voornaamste Stad is *Irkutskoy.* Ten Westen der *Kalkas* vind men de *Eluths*, die *Siberien* ten Noorden, *Thibet* ten Zuiden, de *Usbek* en *Bucharen* ten Westen hebben. Eindelyk het beroemde *Thibeth* grenzende ten Noorden aan de *Eluth* ten Oosten aan *China* en *Chineesch Tartaryen*, ten Westen aan *Persien* en de *Caspische* Zee, ten Zuiden aan de landen van den *grooten Mogol*; dit Land legt op den grooten Aardschol, die alle de Bergschakels geeven welke door *Asien* loopen, en is dus het verhevenste van onzen geheelen Aardbol; dit schoone Land behoord insgelyks tot *Mongolien*, het geen verscheiden zoorten van Volkeren bevat, gelyk de *Kirgisen*, *Buratten*, *Calmukken*, *Buchaaren*, *Usbekker Tataaren*, enz.

Deze beknopte Landbeschryving heb ik volgens de nieuwste Kaarten van Bellin, Buache, Pallas en Gmelin opgegeeven; ik zoude dezelve zeer veel hebben konnen uitbreiden, doch zoude zulks te langwylig uitloopen. Ik zal dus tot de Land- en Lugtsgesteldheid dezer Volkeren overgaan en dezelve kortlyk voorstellen.

II.

Lugt- en Landsgesteldheid.

Wanneer men slegts het oog op de Kaart slaat om de legging van *Siberien* na te gaan, zal men wel haast zien, dat de Lugtsgesteldheid zeer koud is; de Heer Gmelin zegt dat hy den 15 *December* het zo koud gevonden had, dat de Vogelen dood uit de lugt vielen, en schoon zyne kagchel zeer sterk gestookt wierd, waaren de vengsters van het vertrek in 24 uuren 3 lynen dik met ys bedekt en de Thermometer van Fahrenheit daalde 120° onder 0.

De *grond* is op veele plaatzen woest, doch word thans meer bebouwd en geeft dan zeer veel graanen; doch het stroo valt niet langer dan zes duimen, en is in zes weeken ryp, want in den zomer daald de Zon byna niet onder de kimmen en in dien tyd valt 'er geen regen; de Meloenen en Erwten en andere groentens zyn uitmuntend. Men vind hier ook veele zoute Poelen, veele koper Mynen, die zo ryk zyn, dat zy 12 ten honderd zuiver koper geven; ook vind men 'er zilver, goud (doch weinig), lood, talk, alun, yzer, amianth, as best, en veele andere Delfstoffen; de Rivieren zyn zeer Visryk; onder de viervoetige Dieren is de *Argali* het merkwaardigste, welk de Heer Pallas als den Stamvader van onze Schaapen aanmerkt, verder vind men 'er *Beeren*, *Veelvraaten*, verscheiden zoorten van *Wezels* en onder deze het *Zabeldier*, wiens vel voor het kostbaarste onder de Noordsche Pelteryen gehouden word. De Vogelen van *Siberien* zyn meest al trekvogelen, welke wy ook in *Europa* hebben; gelyk ook de Visschen, waar van de Steur de voornaamste is, en eenen grooten tak van handel uitmaakt.

Siberien en *Tartaryen*, waren by de Ouden onder den algemeenen naam van *Asia extra Taurum* bekend; *Siberien* was het Vaderland van de *Scyten*, die volgens Justinus (*Lib.* 2. *C.* 1) zo oud als de *Egyptenaars* zyn, ook

meend men, dat de *Hunnen* en andere Barbaarsche Volkeren, die na den val van het magtige en trotsche Rome, *Europa* als overstroomden en een geheel ander aanzien gaven, uit *Siberien* gekomen zyn.

Deze *Siberische* en *Astracansche* Volkeren vielen in het jaar 1237, onder de regeering van *Wezewold*. I. in *Rusland*, dat zy byna geheel innamen, zo dat de Russische Grooten hunne bezittingen van de Tartaarsche Chans ter leen hielden; deze oppermagt duurde 240 jaaren, en de Russen ontsloegen zich van het *Siberische* jok eerst in 1450, onder Czar *Iwan* Zoon van *Basilius* den blinden, en in 1595, wierd geheel *Siberien* onder de Russische heerschappy gebragt; en word thans door de zorg van de groote *Catharina* II, die alles aanwend, om het geluk van haare uitgebreide Staaten te bevorderen, meer en meer bebouwd en beschaafd, *Tobolks* en andere groote Steden worden door haare zorg bloeijend in Wetenschappen Konsten en Handel.

Dit uitgestrekte Land is eerst in deze Eeuw regt bekend geworden, door de reizen van MESSCHERMID, de oude GMELIN, MULLER, STRALENBERG, KRASCHENNIKOW, CHAPPE D'AUTEROCHE, PALLAS, de jonge GMELIN. Zie *Historische beschryving* der Reizen XVIII. D. Reize van PALLAS I. D.

Ten Oosten van *Siberien*, zagen wy de *Moncheoux Tataaren*, die eigentlyk het *Oost-Tartaryen* uitmaaken, en door den grooten Muur van *China* gescheiden worden. Dit uitgebreide Land, word in drie Gouvernementen verdeeld, waar van het eerste *Chinjang*, of *Mugden* na de Hoofdstad genoemd word; het word ten Zuiden door de groote Muur bepaald en ten Oosten, Westen en Noorden door een houten staketzel van paalen, die agt voet hoog zyn. De voornaamste en meest bevolkte Stad is *Fong wang ching*. De *grond* van dit Land is zeer vrugtbaar in alle zoort van Graanen, Wortelen en Kattoen. Het tweede Gouvernement word *Kirinula* genoemd, en heeft drie groote Steden met aarde muuren. *Ninguba*, of de Stad der zeven Hoofden is aanmerkelyk, door dien de zeven Broeders van Keizer *Kang-hi* hier woonende, de geheele Natie onder hunne Regeering bragten. De Plant *Jing-seng*, zo berugt in de Chineesche Geneeskunde, groeid nergens dan in dit distrikt, het geen dus wegens dezen tak van Handel en wegens die van Zabelvellen zeer beroemd en Volkryk is. Het Land is vol groote Bosschen. Gemelde Wortel, die de *Chineesche Jing-seng* en de *Tataaren Orbata* dat is *Koningin der Planten* noemen, maakt den grootsten Rykdom van het *Oostersch Tartaryen* uit; deze Plant word by de *Chineesen* in zulk eene hooge waarde gehouden, dat voor eene onçe te *Peking* zevenmaal deszelfs gewigt in zilver betaald word. Het is intusschen te verwonderen, dat de kruidkenners deze schoone en kostbaare Plant nog niet naauwkeurig bepaald hebben. Sommige meenen, dat de *Jin seng* der *Tataren* en de *Ninsin* van *China*, *Corea* en *Japan* dezelve zy, dus was het gevoelen van den Heer TREW, *Decad. plant.* Tab. 6. F. 1. die dezelve noemd *Panax Araliastrum*, met drie aan drie staande in vyven verdeelde bladen; andere meenen, dat de *Jin-seng* de *Panax quinque folium* zyn zoude, *Houtt. Nat. Hist.* X. St. doch de Heer VAILLANT neemd hier de *Ninsin* voor. Volgens de grootste Kruidkundige is de *Ninsin* het *sium* of watereppe met gevinde getandde bladen, die drie by elkander staan. LINN. *Sp. Pl.* p. 361, *Sisarum Montanum coralente*, KAEMPH *Amoenitat. exot.* 816. 817. BURM. *Fl. Ind.* tab. 29. fig. 1. die deze Plant afbeeld na eene teekening, welke

de

de Heer WITZEN zelf aan den ouden Heer BURMAN vereerd had; meer ſtaat zoude op de afbeelding van mynen Hooggel. vriend te maaken zyn, indien de Plant zelve in zyne uitgebreide Plantverzameling te vinden ware geweest; en de afgebeelde Plant toond een *ſium*, doch gelyk de Heer HOUTTUIN te regt aanmerkt de Wortel is die der *Ninſin* niet (*Nat. Hiſt.* II. D. VIII. St. Het geen my het waarſchynlykst voorkomt is, dat de geſchetſte Wortel by den Heer BURMAN *Fl. Ind.* tab. 29. 1. de waare *Jinſeng* wortel der Chineezen is, en dat dezelve ook in andere plaatzen gevonden word, en verſchild na den grond, de lugtſtreek de voortteeling; dus zoude de *Jinſeng* en de *Ninſin* ſlegts verſchillende zoorten zyn; maar waar toe dan de *Panax*, die in geſlagtskenmerken 'er zo ver af ſtaat te brengen zy, laat ik aan het oordeel van kundigen over.

Het derde Gouvernement der *Moncheaux Tataaren* is *Tſitſikar*, dat niet zeer Volkryk is, en onder de Regeering van den Vader van Keizer *Kang-hi*, onder de *Moncheaux Tataaren* gebragt wierd.

Om nu verder de geſchiedenis der Oostelyke *Tataaren* te kennen, moeten wy eerst de *Mongoliſche* ſtammen nagaan, uit welke zy voortkomen.

Onder den naam van *Mongoliſche* Volkeren, begrypen de nieuwſte Schryvers, behalven de eigentlyke *Mongollers* te regt de *Calmukken* en *Burathen*; die in hunne ſpraak, zeden en gedaante zo na aan elkander komen. Dit oude Aſiatisch Volk, dat in het begin der XIII. Eeuw, den grond tot eene der magtigſte *Monarchien*, die op den Aardbodem verſcheenen zyn, gelegd heeft, en zyne veroveringen, door ſchrik van Wapenen van de Oostelyke Woeſtynen van *Aſien* tot aan *Europa* en *Africa* uitbreidde, en aan alle de Tartariſche Horden en Ryken niet alleen, maar zelfs aan *Perſien* en *China* wetten gaf, komt met de *Tataaren* over een in het oude Nomadiſche Herder of dwaalend leeven, en eenigzins in ſpraak, maar het verſchild van de *Tataaren* en van alle Westelyke Volkeren zo zeer als de Africaanſche *Mauren* van de *Negers*. Niettegenſtaande alle vermenging met vreemde Volkeren hebben de *Mongolen* en *Calmukken* hunne eigen gezigtstrekken behouden niet alleen, maar dezelve aan andere Volkeren, vooral aan de *Kirghiſen*, de Noordelyker woonende *Chineeſen*, de *Sſolonen* of in *Daurien* woonende *Tanguzen* medegedeeld, ſchoon andere Geleerden, de *Mongollers* en *Tataaren* voor dezelve houden (zie *Fiſchers quæſtiones Pitropolit* pag. 43. *de Origine Tatarorum.*

Het is zeer waarſchynelyk (zegt de Heer PALLAS *Samml. Hiſt. Nachricht* Iſte Th.) dat de Landen aan beide zyden en agter het *Altaïsch* gebergte, reeds van aloude Eeuwen het Vaderland en den zetel der *Mongoliſche* Volkeren geweest zyn, dit toonen de naamen der Bergen en Rivieren, ja veelligt is de rontsom door Bergen omgeven *Irgana-kon*, naar welke de door de *Tataaren* te ondergebragte *Mongollers* onder de Vorſten *Kaſan* en *Nagos*, gevlugt zyn, langs een weg die door Steenbokken gebaand was, het Landſchap *Kokonoar*, het geen de *Calmukken* en *Mongollers* voor hun Vaderland opgeeven.

De *Mongoliſche* Natie heeft zich in aloude tyden in twee Hoofdvolkeren verdeeld, die door het belang hunner Vorſten, en door Volkshaat veele Eeuwen in tweedragt leefden. Edoch de groote *Tſchingis* bragt hen onder een hoofd, en leidde dus den grond tot de magt en het aanzien der *Mongollers* in volgende tyden. Maar niets ſtandvaſtigs in het ondermaanſche zynde, moest het *Mongolſche* Ryk het lot van alle andere Ryken en Staaten ondergaan; het twistvuur

was wel gedoofd maar niet uitgebluscht, de oude veete herrees uit den asch onder welke zy geduurende het leven van dien grooten Vorst gesmeuld had; de *Chineesen* deeden hun voordeel met deze verdeeldheden, en deeden eerst de eigentlyke *Mongollers*, en naderhand de *Dor bon Ocrat*, onder hunnen Scepter buigen.

De naam *Dor bon Ocrat* zegt in het *Mongolisch* de *vier verbondene*; deze waren vier Hoofdstammen: *Aëlot*, *Choït*, *Tummut* en *Borga-Burat*. De *Aëlot* zyn in het Westelyk *Asien* en *Europa* onder den naam van *Calmukken* bekend. Volgens eene oude Volksoverlevering, zoude een groot en magtig deel derzelve tegen het Westen tot in *Klein-Asien* veele Eeuwen voor *Tschingis Can* eenen Veldtocht gedaan hebben, en agter den *Caucasus* verlooren gegaan zyn. Zeer waarschynelyk ziet dit op den optocht der *Hunnen*, te meer daar AMMIANUS MARCELLINUS de *Hunnen* beschryft, als een lelyk en ongebaard Volk, dat in het Noorden van *China* te huis hoord, het geen op geen ander Volk, als op de *Mongollers*, *Buratten* en *Tanguzen* toepasselyk is. Het overige, dat in groot *Tartaryen* gebleeven is, wierd van de *Tataaren Chalimack*, te rug gebleevene, genoemd. Zy hooren zich nog ook gaarne *Chalmuk* noemen, schoon de naam van *Aëlot* hunne eigentlyke naam blyft. —— De *Choït* of tweede hoofdstam is door Oorlog zo verstrooid dat ze (behalven het overschot, dat met de *Songaarsche Calmukken* vereenigd is, en een gedeelte, dat door de *Bucharische* Steden en *Thibet* verstrooid is), geheel verlooren is. —— Waar de *Tammut* gebleeven zyn, weeten de *Calmukken* zelfs niet, zy gelooven, dat zy nog ergens in Oostelyk *Asien* voorhanden zyn, en dat zy door een dwaalende geest, die de keerende en trekkende Horden dikwils wegvoerd, verre heen gebragt zyn. Nu is 'er tusschen de Rivier *Naun* en den *Chineeschen* Muur, dus in het Oosten van *Mongolien*, een Volk, dat op de *Chineesche* Kaarten den naam van *Tummut* draagt; het geen dus waarschynelyk dit Volk is, en dus tot de *Monguus Tataaren* behoord. —— De vierde stam is de *Borga Burat*, die ten tyde der onrusten onder *Tschingis Can* in het Gebergte by het Meir *Baikal* vlugtte. Deze staan onder het gebied van den Russischen Scepter, zints dat *Siberien* door de *Russen* in 1695 veroverd is, en men de grenzen met *China* bepaald heeft.

De eigentlyke *Mongolen*, onder welke het geheele overschot der in het jaar 1368 uit *China* verdreeven macht begreepen is, behooren voor 't grootste gedeelte onder *China*, en hebben zich zints de verstooring van de macht der *Songaaren*, en de herstelling der Vrede in de *Mongolley*, van de grenzen van *Daurien* en de Rivier *Naun*, tot aan de *Songaarsche* Woestynen en *Tangut* uitgebreid; en 'er is thans byna geen onderscheid tusschen de geele *Mongollen* (*Schaara-Mogoll*) en de *Kalkas Tataaren* die door voorheen onafhangelyke *Chans* geregeerd wierden, doch in 1783 onder de *Russische* heerschappy kwamen. Een klein gedeelte woond in Oost *Siberien* onder het Stadhouderschap van *Irkuzki* en aan het Zuiden van *Selenginski*. Doch de geheele Stam der egte *Mongolers* bedroeg in 1772. slegts 5713 strydbaare mannen.

De *Calmukken* of *Aëlot*, die haar oudste woonplaats by de *Koko-Noor* (blaauwe Zee) en *Tibet* zeggen gehad te hebben, worden als eene talryke Natie in vier hoofddeelen verdeeld: de *Choschot*, de *Derber*, *Soongaar* en *Torgot*. De *Choschot* Horde onder *China* behoorende is thans nog 50,000 man sterk, en de naam *Choschot* zegt zo veel als eerste Krygsheld; en zy geven

om

om deze reden zich den rang boven alle de andere Horden. 2) de *Songaar* en *Derbet* zyn eene Stam geweest, die zich onder twee onëenige Vorsten verdeeld heeft; de *Songaaren* trokken na het Westen, tegen het *Altaisch* gebergte, en de *Derbet* bleeven aan de blaauwe Zee. De *Songaaren* voerden in het laatst der voorige en in het begin van deze Eeuw bloedige Oorlogen, met de *Choschot*, *Derbet*, en *Choit Tataaren*, als ook met de *Chineezen*, die dat heerschzugtig Volk ten onder bragten en verstrooiden. Voor dien tyd konden zy 50,000 man (de *Derbets* medegeteld) uitmaaken; maar thans zyn 'er geen 20,000 meer overig, en deze stonden onder *Chineesche* bescherming; doch behooren zints 1782 meest onder de Russische oppermagt.

De *Derbets*, welke voorheen aan de *Koko-Noor* woonden, ontweeken de *Mongolische* onlusten, na den *Irtisch*, en deelden zich in twee hoopen, waar van de eene zich met de *Songaarsche* magt verëenigde, en in hunne rampen deelde; de andere woond thans nog aan de *Jaïk*, is 5000 Familien sterk, en staat onder zyn eigen Vorsten. —— De *Torgots* hebben zich laater tot eene Horde gezet, zy leefden ver van de *Songaarsche* twisten aan de steppen van de *Wolga* in vreede en overvloed, onder hunne eigen Vorsten, en waren 50 of 60,000 man sterk, waar van 'er thans nog 6 of 7,000 aan die Rivier overig zyn, de andere zyn door elende en geweld onder de *Kirgisen* verlooren.

Eindelyk vinden wy hier nog de *Buratten* of gelyk de *Russen* dezelve noemen de *Bratsky Tataaren*, die thans nog een talryk Volk uitmaaken. Zy woonen in de bergägtige streeken ten Noorden *Baikal* en wierden door de overwinnende Wapenen van *Gengis Can*, of eigentlyk *Tschingi* overwonnen. Doch na dat de *Mongolische* heerschappy haaren Zetel in *China* vestigde, ontsloegen zy zich van die Regeering. Thans staan zy volgens de met *China* geslooten grens-tractaaten ten eenenmaal onder *Rusland* en maaken de talrykste Heidensche Natie van het Stadhouderschap van *Irkutsch* uit. Zy hebben eerst in deze Eeuw de Godsdienst der *Lama's* en schryven geleerd. Dewyl zy dus geene schriftelyke berigten hebben, kan men van hunne oude geschichten niets te weeten komen; doch de Heer PALLAS heeft by de *Kalmukken* veele *Mongolische* geschreeven Boeken omtrent de *Kalmukken* gevonden, ook vind men in de *Chineesche* jaarboeken die door Pater *Gerbillon* en *du Halde* uitgetrokken zyn veele van hunne geschiedenissen; doch deze alle beginnen alleen met den tyd van *Gengis Can*: alles was 'er voor dien tyd bekend is, is fabelagtig. 'Er is wel een wydlopig Historieboek geweest onder de *Chanische Torgoten*, dat van *Gengis Can* af tot op eenen *Adam-ocke* liep, doch volgens het geen de Heer PALLAS kan gewaar worden zyn het *Tatarische* Fragmenten. Een geestelyk schrift, dat de uitbreiding van het *Schigi munische* bygeloof bevat, klemt tot op den eersten Waereldbeheerscher *Allondu Vergödschikšun Chan*, deze leefde, volgens die Fabelleer, toen de menschen nog 80,000 jaaren leefden; doch in een ander Boek de *Bodimer* genoemd, vind men eene betere rei van *Mongolische* Vorsten, tot op *Gengis Can*, doch echter ook fabelagtig: volgens hetzelve regeérde de eerste *Mongolische* Vorst, toen *Schigimuni* ten hemel voer, het geen 3250 jaar voor de geboorte van *Gengis Can* geschiedde, deze *Schigimuni* was de Zoon van een' hemelschen geest. Men vergelyke nu dit fabelagtig verhaal met het geen ons de Openbaaring leerd van het lang leven der eerste Menschen en het verhaal, dat de Zoonen Gods de Dochteren der Menschen aanzagen en tot hen ingingen, dat daar uit Reuzen en Mannen van

C naa-

naame gebooren wierden, de hemelvaart van *Enoch*, het lang leven der Menschen, en dat *Thibeth* en *Mongolien* de zetel van het eerste Menschdom waren, en men zal eene duistere overeenkomst vinden tusschen de mondelinge Openbaaring en de overleeveringen van het Oosten; (doch dit in het voorbygaan.) Na dezen *Allon Vergödschikfun Chan* volgen 22 Vorsten, welker naamen ik voorby gaa, doch de laatste *Jesfuga Buantur* was de Vader van *Tokinsi-Chan*, deze Vorst is te bekend in de *Chineesche* Geschiedenissen, en door zyne overwinning van het *Chineesche* Ryk, dat lang nog op den Rykszetel des Ouden *Seres* den Scepter zwaaid, dan dat ik hier op stil zoude staan. — Om een begrip te geven van deze Chronyk of *Bodimer*, zal ik 'er hier eene plaats van aanhaalen: „ Na „ den tyd dat *Schigimuni* van de Aarde ten Hemel verheven is zyn 'er „ 3250 jaaren verloopen, tot dat door de kragt en magt en zegen zyner „ heerlykheid de groote Monarch *Tschingi Chan* gebooren is, dezelve had „ even als de *Chan* der *Sawaradarische* (*a*). Eeuw veelerlei Tongen en Volkeren en voornamentlyk de 44 *Mongolische* Stammen onder zyn gebied gebragt; en is een magtig heerscher geweest. *Oegoto*, *Tschingis* Zoon, regeerde „ zes jaaren, (*b*) en was Geestelyk en Waereldlyk in alle zeden verheerlykt; „ zyn Zoon was *Gubel Chan* (*c*). De Kleinzoon van *Tschingi*, *Moncho Chan*, „ heeft daar na 9 jaaren geregeerd. (*d*) Zyn opvolger was *Chubila Zäzen* „ *Chan*, deze had een zeer groot en viervoudig Leger, het Olyphanten Leger, het wagen Leger, de Ruitery, en het Voetvolk. Deze groote *Chan* „ is in het *Aera-Modon-Bars* jaar (*e*) met zyn Leger na het Westen en Zuiden „ getoogen, en heeft de *Jung* overweldigd, en daar na de *Michatan*; verder „ heeft hy in het *Ammai Jachai* jaar, de zes *Chineesche* geslagten te onder „ gebragt, en zich van den grooten *Chineeschen* muur meester gemaakt. (*f*) „ In zyn tyd is de heerlykheid der Goden boven alles prachtig en magtig geweest, en de *Lamaische* geestelykheid was in groote eere en aanzien. De „ Gemalin van dezen *Chan* heette *Zamu* en was te regt een wedergeboorne „ (*Chu-*

(*a*) Sawarada is een der Goden, waar van ik by de Godsdienst dezer Volkeren meer zeggen zal.

(*b*) Volgens de *Chineesche* Jaarboeken *Octai* langer, van 1229 tot 1241.

(*c*) Volgens de *Chineesche* Jaarboeken volgde eerst *Gajouk Chan*, van 1244-48, zo dat hier de *Calmuksche* Tydrekening mis heeft.

(*d*) *Manchu Chan*. Van 1251 tot 1259. Deze is de eigentlyke naam, gelyk *Tschingi Chan* die is welke de *Chineezen Gengis-Can* noemen; geen Volkeren verbasteren de eigen naamen meer dan de *Chineezen*, de Inwoonders van *Nieuw Zeeland* en de *Franschen*. Zie *l'Histoire de la Chine* van *du Halde*, de reizen van *Cooks*, *Voltaire* en *Buffon*; doch de laatste heeft nog de openhartigheid van dikwyls by de waare naam te zeggen, *que je change en*... (die ik verander in ...) zulk een naam als het hem dan goed dunkt.

(*e*) Dit beduid *Mannetjes Bosch Tyger jaar*.

(*f*) Deze Tydrekenkunde en geheele Historie begryp ik niet; wyl *Tschingi Chan* reeds lang te vooren zich meester van *China* gemaakt had; waarschynlyk meend de Schryver, de geslagten der *Moncheoux Tataaren* aan de andere zyde van den Muur, deze bestonden uit zes Horden, en hebben *China* overweldigd, zynde de thans nog levende Keizer *Kiën-long* uit den stam der *Moncheoux Tataaren*.

„ (*Chubilgun*) (*g*) genoemd, die het aanzien van de drie Heiligdommen lee-
„ ren en uitbreiden konde (*h*) enz."

De gemelde *Mongolische* Horden of stammen steeds onrustig en oorlogszugtig, moesten noodzakelyk zo dra de stam van *Tschingis* den Ryksthroon van *China* verlooren had, (want zo lang konde zy de onrustige Horden in toom houden,) onder elkander oneens worden, en binnenlandsche onlusten verwekken, terwyl hunne Vorsten het jok van *Tschingi* hen opgelegt afschuddeden; en naderhand in de XVI. Eeuw zyn de *Oerotsche* Volkeren van de *Mongolische* heerschappy afgescheurd, en toen de *Mongolische Chans* als Erfopvolgers van *Tschingi* de *Kalmukken* poogden in onderwerping te houden, zyn die bloedige Oorlogen ontstaan, die eerst den *Mongollers* en naderhand den *Chineezen* zo duur te staan kwamen, tot dat eindelyk de door tweedragt der Vorsten met zich zelve oneenig geworden *Kalmukken*, geheel verstrooid zyn; en thans een hand vol Volks zyn, dat zich aan de *Russen* onderworpen heeft.

Na deze korte schets van de geschiedenis der *Mongolische Tataaren*, zullen wy ter loops nog eenige andere beschouwen. Vooreerst komen ons de *Kalkas* voor: deze uit de witte beenderen van *Tschingi*, gelyk de *Kalmukken* het uitdrukken, gesprooten, hadden na dat de *Tataarsche* Horden het juk afgeworpen hadden hun eigen Vorsten, die ook *Hans* of *Chans* waren; zy waren voor de laatste Oorlogen een magtig Volk, dat zich zelf door den Keizer van *China* deed ontzien. Hun rykdom bestond in Vee en Paarden, van welke zy 'er jaarlyks 100,000 in *Peking* te koop bragten; doch in het laatst der voorledene Eeuw zyn zy geheel door de *Eluth Tataaren* te onder gebragt. *Chasuktu Chan* wierd door een *Kalkas* Vorst aangevallen, gevangen genoomen en gedood, en *Lisang hum Tacki*, dus was de naam van dien Vorst, nam bezit van zyne staaten; zyn Broeder *Tuchuktu-Chan* verzamelde met zyne Bondgenooten, een Leger, sloeg *Lizang-hum*, nam hem gevangen en zond hem na den grooten *Lama* om gestraft te worden, met verzoek dat de Zoon van *Chasuktu-Chan* in zyns Vaders plaats verkooren wierd; dit stond de *Lama* toe, maar het Vee en de Onderdaanen waren door den Broeder van *Tuchuktu*, die een levende *Fó* of God was, na zich genoomen. De Zoon van *Chasuktu* bragt zyn beklag aan den *Dalay Lama*, die een *Onder-Lama* na *Tuchuktu* zond om *Chasuktu* in zyne goederen te herstellen, doch deze *Lama* liet zich omkoopen, waarop de beledigde Vorst zich tot den Keizer van *China* wendde, die de zaak zogt by te leggen. De afgezondenen van den Keizer en van den *Dalay Lama* kwamen by een in eene vergadering van de *Kalkas* Vorsten. Den afgezondenen van den *Dalay Lama* wierd de eerste plaats gegeven als zyn Meester verbeeldende; doch de Broeder van *Tuchuktu* zeide ook een levende *Fò* te zyn, en wilde dus met hem gelyk zyn. De Koning der *Eluths* het affront dat

(*g*) Deze *Chubilgans* of wedergeboorne zyn Zielen die na den dood van het Ligchaam, wegens hunne goede hoedanigheden weder in menschelyke Ligchaamen overgingen, en deze worden wedergeboorne genoemd.

(*h*) Deze drie Heiligdommen, of eigentlyk heilige Drieëenheid, word van de *Lamasche* Geestelykheid op de drie hoofdonderwerpen van geloof geduid, de *Burchan Erdeni* of Goden, de *Nom Erdeni* of heilige Schriften, en de *Chabara gut Erdeni* of Geestelykheid.

dat men den *Dalay Lama* aangedaan had vernomen hebbende, en door *Chasuktu* aangezet, zond boden aan den broeder van *Tuchuktu* om herstelling van eer, doch deze stelde zich aan het hoofd zyner Benden, nam *Chasuktu* gevangen, en deed hem ten eersten verdrinken, en doodde de voornaamste Bevelhebbers en Vorsten; hier uit ontstond eenen zwaaren Oorlog, in welken de *Kalkas* door de *Eluths* verslaagen wierden. De *Lama* zag zich genoodzaakt om zich aan den Keizer van *China* te onderwerpen, om niet in de handen van den *Dalay Lama* te vallen; de Keizer nam hem onder zyne bescherming, waarop de *Eluths* tegen *China* te Velde trokken; de *Mongollers* onder den Keizer dienende floegen zich digt by den *Chineescben* Muur neder, alwaar de *Moncheoux* ter hulpe by kwamen; na verscheiden Veldslagen wierden de *Eluths* in 1697 te onder gebragt, en de Keizer *Kanghi* bleef overwinnaar van de *Eluth* en *Kalkas Tataaren.*

III.

De gedaante, zeden en gewoonten der KALMUKKEN *en* MONGOLISCHE *Volkeren.*

Zo bezwaarlyk als het is, onder zo veele vermengde Volkeren van *Europa* eenigermate vaste kenmerken uit de gezigtstrekken genoomen, op te maaken, zo gemakkelyk laaten zich de Hoofd Natiën van *Asiën* op het eerste aanzien onderscheiden: de groote rede hier van is, zegt de Heer PALLAS, dat zy zich zelden door Huwelyken onderscheiden. Ik beken dat dit onder de wilde *Tataarsche* Volkeren ten deele doorgaat, doch de beschaafde *Chineezen*, hebben een geheel ander wezen en trekken dan de *Tataaren*, schoon in de Mans echter het *Tataarsche* kroost kennelyk is; en van de andere zyde ziet men de *Turken* en *Persiaanen* door de *Circassische* en *Mingrelische* Vrouwen schoon geworden; en 'er is niets van het *Tataarsche* uit welke zy hunnen oorsprong hebben overig dan hunnen zwarten baard en hair. Doch het staat echter vast dat de *Mongollers* van de gewoone trekken van het Menschelyk aangezigt zo ver afwyken, als de Negers in *Africa.*

De *Kalmukken* zyn over het geheel genoomen van middelmatige grootte, de Vrouwen zyn klein, en fyn van leest, en dewyl zy de opvoeding van hunne Kinderen alleen aan de Natuur overlaaten, vind men 'er altoos sterke, welgemaakte gezonde lieden; het eenige gebrek is, dat zy veeltyds en meest alle kromme beenen hebben, het geen uit de gedaante van hunne Wiegen, en van het vroeg en altoos te Paard zitten voortvloeid. Zy zyn dik van hals, doch rank van leden, en van Natuur vry wit; maar de Mannen, geheel naakt in de heete Zon en in den rook van hunne hutten omzwervende, worden geel bruin. De Vrouwen zyn zeer blank, en onder lieden van aanzien vind men fyne tedere wezens, die zeer blank en rood zyn, dat door het zwarte Hair nog meer uitblinkt: zy gelyken daar in en ook in wezenstrekken veel na de *Chineesche* Vrouwenbeelden, welke ons in Porcelein geboetzeerd, of op rollen papiers geschilderd overgezonden worden. — De algemeene gezigtstrekken der *Kalmukken* zo als dezelve door de Missionarissen, en andere Reisbeschry-

ſchryvers opgegeven zyn, zouden zeer wanſtaltig, ja vreeslyk zyn; sommige zyn ook inderdaad ten uiterſten leelyk. Maar in het algemeen hebben de gezigtstrekken der *Mongollers* iets zorgeloos, vrymoedigs, en gezelligs; 'er zyn onder de Mannen en Vrouwen veele ronde en aangenaame *Phyſionomien*, en onder de Vrouwen ſchoonheden, met zulke inneemende gezigtstrekken, dat zy zelfs in *Europa* verwonderaars zouden hebben; en ſchoon zy, gelyk alle de Vrouwen van het Oostelyk gedeelte van *Aſien*, afwyken van het *Grieksch* Ideaal, door het beloop van het Voorhoofd en den Neus, echter toonen zy, dat het ſchoon van een Vrouwen-aangezigt aan geene vaste regels verbonden is. In het algemeen is het caracteriſtike van een *Mongoliſch* gezigt de na den Neus ſcheef opwaards loopende ooghoek, de ſmalle zwarte weinig geboogen wenkbraauwen, eene kleine, breede, platte neus, of gelyk de Franſchen het uitdrukken *un nez Camard*, de jokbeenderen uitſteekende en wat verheven, een rond gezigt en Hoofd (*a*). De oogen zyn zwart, de lippen dik en vleeſig, de ooren groot, en ver van het Hoofd afſtaande. Het is ook aanmerklyk, dat 'er uit de vermenging van *Rusſen* of *Tataaren* met *Kalmukken* en *Mongollen*, gemeenlyk Kinderen met ſchoone en aangenaame gezigten geboren worden; het zy de Vader of de Moeder een *Kalmuk* zy. De Kinderen integendeel van *Kalmukſche* of *Mongoliſche* Vader en Moeder, zyn van hunne geboorte tot hun agtſte of tiende jaar, zeer lelyk gezwollen en als kwaadzappig (*Cacochemisch*) tot dat met de aanwasſende huwbaarheid alles uitgroeid, en dan worden zy na onze *Europiſche* begrippen ſchoon. Het zwarte Hair is zo gemeen by die Volkeren, dat de Heer PALLAS nooit een ander zelfs met geen bruin hair gezien heeft, dan alleen een *Kalmuks* Meisje van vyf jaaren, dat blond was; en eens heeft hy een *Burat* met bruin hair gezien; zelfs Kinderen uit *Buratſche* Vrouwen en *Rusſiſche* Mans, hebben pik zwart hair, en de gezigtstrekken der Moeder. Uit dit kortelyk aangeteekende kan men oordeelen, welke ſtaat men maaken kan op de afbeeldingen in veele Reisbeſchryvingen en inzonderheid op de anders zo ſchoone prentverbeeldingen in de Hiſtoriſche beſchryvingen der Reizen. Welk een gewigtig tafreel leverd dit verder niet op voor den Wysgeerigen Natuurkenner, en hoe worden daar door LAVATERS *Phyſiognomiſche* dweeperyen den bodem niet ingeſlagen. —— Alle de *Mongollers* hebben weinig baards, hun reuk en gehoor zyn ongemeen ſcherp, en zy zien zeer ver; het geen hen van ongemeenen dienst is. Veele *Kalmukken* kunnen wanneer zy een Vosſen of ander Dierenhol rieken zeggen, of 'er het Dier in is, dan niet, en wanneer zy met het eene Oor op den grond liggen kunnen zy van zeer ver het getrappel van Paarden, en de afſtand van een Leger hooren. In de Expeditie die de *Torgotſche* Vice *Chan Ubaſchi* tegen de *Kubanſche Tataaren* deed, zoude het *Kalmukſche* Leger verſlagen geweest zyn, indien een gemeene *Kalmuk* op een afſtand van 30 wersten, de ſtof en den rook van het *Kubanſche* Leger niet gezien had, ſchoon de *Rusſiſche* overſte *Kiſchenskoi* zelfs met eene goede verrekyker niets gewaar wierd. — Hun zedelyk beſtaan is, door alle Reisbeſchryvers zeer ten hunnen na-

(*a*) Zelfs kan men uit deze rondheid het Hoofd van een *Calmuk* kennen, die het agterhoofd zo uitſteekend niet hebben, als andere Volkeren: Ik heb zulk een Hoofd gezien by den wylen Hooggel. GAUBIUS en op de Ontleedkamer te *Leiden*, en bemerkt dat het verſchil met andere Hoofden zeer aanmerkelyk is.

nadeele gemaald, ten minsten zy zyn de beste van alle de *Tataarsche* Nomaden; zy zyn gezellig, gastvry, dienstvaardig, trouw aan hunne Vorsten, leergierig en hebben een vrolyk helder gezigt, en zyn dus zeer onderscheiden van de logge traage *Kirgisen*; doch van de andere zyde zyn zy zorgeloos, ligtzinnig, zonder moed, ligtgeloovig, ergdenkend, en aan Drank en Vrouwen verslaafd, het geen de Hoofdfeilen zyn der meeste *Asiatische* Volkeren; gelyk ook de ledigheid, die echter by de levendige *Kalmukken* gering is. Zy zyn in hunnen slaap matig, doch hunne morssigheid kan niet verschoond worden; het geen echter meer aan hunne ligtzinnigheid en dwaalend leven toe te schryven is: want de Vrouwen zyn goede huishoudsters, en worden daarom ook dikwerf door de *Kirgisen* weggeroofd; ook ontbreekt het hen dikwyls aan water, en zy moogen geen ketels, schotels, borden of drinkvaaten in loopend water wasschen; schoon hunne Godsdienst hen gebied alle morgen de handen te wasschen. — Zy hebben een goed, natuurlyk oordeel, veel geheugen en zyn bekwaam om te leeren. Zy zouden ligt te beschaven zyn, maar hunne levenswyze verbied dit. — Schoon van een bloedryk galagtig gestel leven zy vreedzaam, van moorden hoord men zelden, misschien doet hier hunne Godsdienst, welke de Zielsverhuizing leerd, zeer veel toe. Zy zyn zeer vriendhoudende, maar geschenken zyn het Hoofdpunt der vriendschap. Zy zyn zo gastvry dat een *Kalmuk* die een Paard, kleederen en geweer heeft, drie maanden zonder voorraad of geld kan omzwerven: waar hy komt is hy welkom.

De kleeding der Mannen bestaat uit een lang lakens of boomwolle bovenkleed dat tot aan de kuiten komt, met mouwen, die aan de schouder zeer wyd zyn, doch na den arm naauwer worden: hier onder dragen zy ligte onderkleederen, die by voornaame van Damast zyn, tot aan de knieën reiken, op de borst toegeknoopt en met een gordel om het lyf geslooten worden; daar onder hebben zy een van vooren geheel open hembd, dat over elkander slaat en welk maar tot aan de heupen komt; hunne broeken zyn zeer wyd, en reiken tot aan hunne laarssen. Armen draagen geen hembd, en trekken de Pels over het bloote ligchaam. Hunne winterpelzen bestaan uit vellen van jonge Lammeren: de Geestelyken dragen pelzen van Vossenvel, om dat de geele kleur heilig is. Zy draagen ook overrokken van Paardevel, en 's winters of by regenachtig weêr wyde overrokken van doek. — De Vrouwen, draagen ook wyde broeken. Haare Hembden zyn toegeknoopt tot op den Navel; hier over trekken zy, wanneer zy uitgaan, een lang kleed zonder kragen of mouwen met bondwerk omzet; des Winters hangen zy een lange zyden Pels over de schouders. — De Meisjes gaan gekleed even als de Mannen, maar sierlyker. — De Mannen scheeren het Hoofd; maar op het midden blyft 'er eene lange ronde vlecht, die in twee of drie vlechten gescheiden word, gelyk by de *Chineezen*. De Meisjes laaten zo dra zy huwbaar worden het hair scheiden en vlechten, en deze vlechten laaten zy over de schouders hangen. De Vrouwen draagen Ringen in beide Ooren, maar de Meisjes slegts in een: zy blanketten zich met rood blanketzel en loodwit. — Mannen en Vrouwen dragen halve laarsjes, van roode *saffian* en corduaan leder, met een rand om den voet, van groen gesagrineerd Paardevel. Zy hebben verscheiden zoorten van mutzen, die van binnen met geel laken gevoerd zyn; en die het betaalen kan draagt eene groote uitgespreide kwast van getweernde roode zyde 'er op: de armen hebben'er een roode lap op.

De

De wooningen dezer omzwervende Nomaden zyn ronde tenten, die met een hoog kegelsgewyze dak gedekt zyn, en gemakkelyk uit elkander kunnen genoomen worden; ſchoon alles zo ligt als mogelyk bewerkt is, hebben echter een Kemel of twee Stieren hunne volle vragt aan eene Tent. Het vuur wordt in het midden der Tent geſtookt en de rook gaat boven het Dak uit. Vlak over de Deur is de plaats van den Huisheer, deze is met eene matras en ledere kusſens by de ryken voorzien, en voor en agter dezelve hangen zyden of linnen behangzels, en aan wederzyden ſtaan kisten, en platte zakken, waar in zy hunne klederen en andere noodwendigheden bewaren; en die eenen Afgod hebben, zetten denzelven op dien ſtapel van kisten aan het hoofd eind van het Bed, met eenige ſchaalen met water en Paardemelk; in den grond ſteekt een yzeren ſtaaf, met eene ſchaal, in welke zy eens daags het eerſte van hunnen drank gieten. — De rykdom van dit als Herders levende Volk beſtaat, gelyk van alle andere in *Aſien*, in Vee, dat zommige by honderden ja duizend tellen; iemand echter die tien Koeijen en eene Stier, en agt Merrien en een Hengst heeft kan beſtaan; maar de armen, die zo veel niet hebben, neemen de kudden der vermogenden waar, of verkoopen zich voor ſlaaven. —— Hun talrykst Vee zyn Paarden, Runderen en Schaapen. De Kemels vermeerderen zich zo ſterk niet, en men vind die ſlegts by Ryken en Geestelyken. — De Paarden der *Kalmukken* zyn hoog en ligt van pooten; doch hebben geene kragten om te trekken; maar wyken voor geene andere in ſnelheid: zy kunnen uuren lang Galoppeeren, en zich twee etmaalen zonder water behelpen; zy hebben een kleine harde hoef en kunnen zonder beſlaagen te zyn bereeden worden; zy weeten van geen Paardeziekte, en deze edle Dieren zyn volkomen aan de Natuur overgelaaten; de Hengſten worden nooit van de Merrien afgeſcheiden, om altoos Melk te hebben: zy rekenen zeventien Merrien voor eenen Hengst.

Het Rundvee is zeer ſchoon en behoeft voor het Podoliſche niet te wyken; het is meest alle rood of roodvlakkig, met zeer ſchoone Hoornen. Zy rekenen vyftig Koeijen voor één Stier; ook houden zy meer Stieren als zy tot de kudde nodig hebben, en gebruiken dezelve als Lastdieren. —— De *Koeijen* en *Merrien* der *Kalmukken* geeven geen Melk, dan wanneer zy het Kalf of Veulen zien. — De Schaapen hebben even als die der *Kirgiſen* dikke ſtaarten: de Heer PALLAS heeft dezelve zeer nauwkeurig beſchreeven in zyne *Specilegia zoolog. fac.* XI. Van de Schapenmelk maaken zy kaazen. — *Bokken* zyn 'er zeldzaam gelyk ook *Kemels*, en zy hebben alleen zulke die twee bulten hebben: want deze hooren in *Aſien* t' huis, en de eenbultige in *Africa*. De *Kemels* vereisſchen ook veel oppasſing; zy geeven eene dikke, olieagtige, zoute Melk, vooral wanneer het Dier op een zoutagtigen grond weid. Het hair diend om matrasſen en kusſens te vullen; doch kan ook tot ſchoon camelot en in fyn laken geweeven worden. Tot ryden deugen de tweebultige *Kemels* niet, wyl zy te veel ſtooten. Al dit Vee geeft de *Kalmukken* voedzel, als Melk, Brandewyn, die uit Melk geſtookt word, Kaas, Boter, Vleesch, Huiden tot Lederwerk, Pelzen en de Wolle en het Hair tot Kleederen. Van de Rusſiſche Kooplieden ruilen zy Thee, Tabak en Meel. Zy eeten het Vleesch van alle zoort van Dieren behalven Wolven, Vosſen, Wezels en Honden. Het bloed van geſlagte Dieren word in een Darm gevuld en als eene lekkerny gekookt. Verder eeten zy de wortel van het *Chærop byllum bulboſum*, raauw en gekookt, het geen volgens den Heer PALLAS eene zeer aangenaame ſpyze is, als ook de

de *Alisma Plantago aquatua*, *ſconzonera graminifolia*, het *Tragopon vellofum* en de wortel der *Typba.* Wanneer zy zamen eeten, zetten zy zich kruisbeens op den grond, het Vleesch word met zyn ſchuim en ſaus in een trog opgebragt, dan ſcheurt die geene voor welken de trog of ſchotel ſtaat, het Vleesch met zyn handen, (want zy gebruiken geen lepels, vorken of mesſen) in kleine ſtukken en roerd het in de ſaus; ieder neemt dan een ſtuk uit den ſchotel of ſchept ſaus en vleesch met zyn hand, of de ſchotel gaat om en de oudſte neemen eerst, en de knegts het laatst; de ſaus word naderhand uit kommen nagedronken; dan word 'er geſchaafde Wilgebast gegeven om hunne handen af te veegen; en dewyl het hen verbooden is eenig vet met water te reinigen, veegt men de ſchotel met droog gras of een ſtuk vel uit. Hun drank is Paarde of zuivere Koemelk; zy drinken ook thee, van welke zy een once op agt pond water kooken, met Melk van Kemels, Boter en Keukenzout. — Hunne Wapenen zyn Lanzen, Pylen, Boog en een gekromde Zabel: de ryken hebben een Snaphaan met een getrokken loop. — Onder hunne vermaaklykheden beſlaat de Dans geen geringe plaats, die veel heeft van de *Moorſche*, *Spaanſche* en *Tataarſche* danſen. Zy zyn op het Kaartſpel zeer verzot en vernuftig op het Schaakbord, dat zy gelyk wy ſpeelen; alleen zetten zy in de eerſte zet drie Pionniers vooruit; wanneer wy *Schaak* zeggen, zeggen zy *Schăt* of *Schit*, gelyk wy zeggen zy *Mat.* Zy ſpeelen ook *Dammen* en *Toquodille*, en de jongens ſpeelen met kooten.

Zy worden zeer oud en men ziet dikwyls 100 jaarige lieden te paard zitten. Hunne ziekten zyn rotkoortzen en koortzen met uitſlag; de pest kennen zy niet dan by naam; doch de Kinderziekte is 'er zeer gevaarlyk, wyl zy den Lyder geene hulp toebrengen, dan dat zy van de windzyde tot de Tent koomen en ſpyze brengen. *Pleuris* of zydewee hebben zy dikwyls en geneezen dezelve, door heftig heen en weer te ſchudden, tot dat de Lyder geen pyn meer gevoeld.

IV.

Regeering en Godsdienst der Mongoliſche Volkeren.

Schoon de *Kalmukken* en verdere *Mongoliſche Tataaren* een dwaalend en *Nomadisch* leven leiden, zyn zy echter onder opperhoofden verdeeld, die zy *Nojonn* noemen: ieder hoop heeft zyn *Nojonn*, en is weder in kleinere hoopen afgedeeld die onder *Saisſangs* ſtaan, ieder dezer hoopen (*Aimak*) verdeeld zich weder in 10 of 12 Tenten: zulk een gezelſchap noemen zy *Chatun* of Ketel. De *Nojonns* krygen jaarlyks een tiende van het Vee, en heeft de magt van zwaare Lyfſtraffen te oeffenen, neus en ooren af te laaten ſnyden de hand af te hakken enz. doch durft opentlyk geene doodſtraf oeffenen, ſchoon het in het geheim dikwyls geſchied.

Wanneer een gemeene *Kalmuk* een *Nojonn* ontmoet, brengt hy zyn geſlooten regtehand aan zyn voorhoofd en raakt daar na met dezelve de heup van den *Nojonn* aan, die hem dan op de ſchouder klopt. Onder elkander begroeten zy zich ſlegts met het woord *Mendu* het geen het Latynſche *ſalve* uitdrukt. Verder hebben zy veele eertitelen, die ik voorby gaa. Het is zeer merkwaardig, dat de *Kalmukken* en verdere *Tataaren*, die by ons be-

ſchaaf-

fchaafde Europeërs voor wilde en zedenlooze Volkeren gehouden worden, wetten hebben, die veele in Europa befchaamen zouden. 'Er is een wetboek in de *Mongolifche* fpraak, het geen, onder *Chaldan Chan*, door vier-en-twintig *Mongolifche* en *Uratfche* Vorften in tegenwoordigheid van drie Overpriesters goedgekeurd en vastgefteld is. Men fpeeld in hetzelve niet met het leven der Menfchen; men weet 'er van geen Pynbank. 'Er zyn zommige merkwaardige ftukken in; zo wel voor Vorften als Onderdaanen. Verraderyen en kwaadwilligheid jegens de Onderdaanen, worden geftraft met verlies van al hun vermogen, of zulk eene zwaare boete als hunnen Rykdom toelaat. De ftraffe voor Overften of Soldaaten, die zich in een gevegt niet wel gedraagen hebben, is dat men hen van hunne wapenen beroofd en in Vrouwen klederen omvoerd. Op doodflag ftaan zwaare ftraffen; echter niet aan lyf of leven. Wanneer twee lieden met elkander twisten en 'er een dood blyft, zo moeten alle de geene die 'er ledig by geftaan hebben een Paard tot boete geven. Word iemand als in fpel of aanvallende party gedood, dan moet de daader de Vrouw en Kinderen des vermoorden tot zich neemen. Ouders of opzienders, die hunne Kinderen zonder reden flaan zyn ftrafbaar. Daar zyn ftraffen op befchimpen, waar onder ook by 't Manvolk behoord, wanneer men iemand aan den hairlok of baard beledigd, of aan de roode kwast van zyn Muts trekt; en by de Vrouwen, als men haar by de lokken trekt of na de borften grypt. Hoerery, egtbreuk en beftialiteit hebben ook hunne ftraffen. De zwaarfte ftraffen zyn op dievery gezet, behalven het wedergeven van het geftolene en de boete verliest een Dief, zelfs om kleinigheden van huisraad, kleederen enz. een Vinger; zelfs op het fteelen van eene Naald of Naaigaaren ftaat ftraf, ja de Opzieners over honderd Tenten, moeten voor een Diefftal inftaan, en wanneer de Opziener van een *Chatun* of twaalf Tenten, de behoorlyke nazoeking niet doet verliest hy zyne Hand. Gemeene Dieven moeten alles wat zy bezitten tot boete geven. De boeten altoos in Vee beftaande worden gedeeld, tusfchen den *Nojonn*, de Geestelykheid en den klager. — De geringfte ftraffe is een Bokje en een Geit, of eenige Pylen. Hunnen Eed beftaat in het zetten van de loop van hun Snaphaan in hunnen mond, of met een Pyl de tong en het voorhoofd aan te raaken. In gewigtiger gevallen gebruiken zy de vuurproef; men maakt een plat yzer gloeiend, en de befchuldigde moet dit een eind weegs op de toppen der Vingeren draagen, zommige kunnen de Vingers zo fnel beweegen, dat zy dezelve niet verbranden, en dit is de proef van hunne onfchuld.

Thans ga ik tot den Godsdienst der *Mongollers* over.—Deze hebben even als veele andere *Afiatifche* Volkeren veele Fabelen, omtrent den voorleden en tegenwoordigen toeftand der Waereld. Men vind by hen ook de leer der Zielsverhuizing; hunne Goden of *Burchaanen* zyn uit Menfchen gefprooten; zy zeggen, volgens de *leer der Lamafche Godsdienst*, dat 'er in het begin een *Chaos* geweest is die 6,116,000 van hunne Mylen diep en breed was, in deze ruimte trokken zich gouden wolken zaamen, die zulk een ontzaggelyke regen gaven dat 'er eene onmeetbaare Zee uit ontftond, en op die Zee kwam een fchuim als Melk, en uit dat fchuim zyn alle levende Schepzelen gebooren, zelfs Menfchen en uit die Menfchen de *Burchaanen*. — 'Er kwamen uit tien hemelftreeken ftormen op die Zee, waar door een zuil ontftaan is, die ver onder den

E grond

grond der Zee doorgaat en eenige duizend mylen omtreks heeft; en om dezelve zweeven bewoonde Waerelden. — De Zon bestaat uit Glas en Vuur. Zy zeggen dat dezelve uit Glas bestaat, om dat 'er brandglaazen zyn; deze moeten dus lang in het Oosten bekend geweest zyn. De Maan bestaat uit Glas en Water. De Zon draaid in een kring om die zuil, benevens vier groote Waerelden en tusschen die nog agt kleine, twee aan twee; onder deze staat onze Waereld aan de regterhand; tegen over dezelve is eene andere, in welke Reuzen woonen, en daar naast eene in welke men niet dan koeijen vind; op een vierde woonen Menschen zonder zielen, die 1000 jaaren leeven. Geen Wezen, buiten de *Burchaanen* of Goden kan in deze Waerelden koomen. In nog zeven andere woonen Luchtgeesten, enz. Van dit alles hebben zy zeer omstandige verhaalen. — Op onze Waereld zyn vier hooge bergen, die vier rivieren geven, en tusschen dezelve weid vier maanden lang een Olyphant, die zy den beschutter der Aarde noemen; hy is eenige mylen lang en hoog, sneeuw wit, met 33 rode koppen, ieder kop heeft zes snuiten, die ieder zes bronnen geven, op de middenste kop ryd de Schutgeest der Aarde. Kort na de schepping van onze Aarde leefden de Menschen 80,000 jaaren, zy waren vol heiligheid, en wierden door onzigtbaare genade gaven gevoed, de Zielsverhuizing was algemeen, en zy waren alle wedergebooren en verhieven zich ten hemel, en toen gingen de *Burchaanen* ten hemel. Maar 'er kwam een ongelukkig tydstip, de Aarde had een honing zoet gewas voortgebragt, een gulzig mensch proefde 'er van en maakte het anderen bekend, toen verdween alle Heiligheid en kragt om ten Hemel te vliegen; de Reuzen gestalte en de ouderdom verminderden. — Zy aten zo lang van dat gewas, tot dat het begon te ontbreeken; toen moesten zy roode Aardboter eeten, die zeer zoet was; deze nam ook af en toen moesten zy zich met schilfgras behelpen; dit ontbrak eindelyk ook, en toen namen alle Deugden afscheid van de Aarde, 'er kwamen egtbreuk, doodslag enz. Zy begonnen het Land te bouwen; een vernuftig Man wierd hun Bevelhebber en eindelyk een *Chan*. — Dit is nog de staat der Waereld. 'Er zyn veele duizend *Burchaanen* van de eerste Eeuwen weder op de Waereld gekoomen om de Menschen te verbeeteren. Toen de Menschen nog 40,000 jaaren leefden predikte *Ebdekschi-Burchan* het geloof, die wierd door den gouden, onderweezen *Burchan* gevolgd. Toen de Menschen nog 20,000 jaaren oud wierden kwam den Waereldbewaarder *Burchan* uit den Hemel; (*) en na hem nog een ander. Eindelyk toen de Menschen maar honderd jaaren leefden is de groote *Burchan* en stichter der *Lamasche* Secte *Dshadshimmimmi* op Aarde gekomen en heeft voor 61 Volkeren gepredikt; maar by ongeluk heeft ieder van die 61 Volkeren, de leer met andere ooren gehoord en in een anderen zin genoomen, en daar uit zyn zo veel Godsdiensten en spraaken gebooren.

Thans

(*) Het is niet moeijelyk onder alle deze ongerymde sprookjes, de boom der kennis, en den val van den eersten Mensch te ontdekken, en uit de Aardboter zoude men het Manna kunnen zien, enz. doch het geen nog het byzonderste is, 'er is een *Burchaan*, met gescheurde handpalmen en voetzoolen, zie PALLAS Reiz. I. D. afgebeeld, welke veelligt een van de bovengemelde is. Men vind ook veel van dergelyke Zinspeelingen in den *Lamaschen* Godsdienst en andere Godsdiensten van *Asien*.

Thans volgt de *Lamasche* openbaaring van het toekoomende. De ouderdom en de grootte van alle Schepzelen zal van nu af verminderen, zo dat de Paarden niet grooter dan Haazen zullen zyn en de Menschen een elboog; zy zullen maar tien jaaren leeven; en op hun vyfde maand trouwen, dan zullen 'er groote ziekten en sterften komen; maar eer de Waereld uitsterft zal 'er een groot geluid van de Luchtgeesten komen, het zal geschut regenen, de overgeblevene dwergen zullen voor zeven dagen voedzel mede neemen en in holen vlugten. De Aarde zal vol doode Ligchaamen en bloed leggen; maar een zeer sterke regen zal alles in den Oceaan dryven, en een andere regen zal de Aarde zuiveren; 'er zal voedzel en kleederen uit den Hemel vallen; de Menschen zullen weer deugdzaam leven, en dus moet 'er eene lange tyd voorby gaan, in welken de Menschen weder tot 80,000 jaaren komen, en dan zal 'er een van heiligheid glinsterende wedergebooren *Burchan Macdarin* (*a*) op Aarde komen, zyne grootheid en schoonheid zullen onuitspreekelyk zyn. De Menschen zullen over hem verbaasd staan, en na de oorzaak van die uitneemende schoonheid zoeken, en wanneer hy hen verhaald, dat hy dezelve verkreegen heeft, door deugden en overwinning van driften, zullen de Menschen zich in den grond bekeeren en ook zo worden. Alle deze *Epochen* of tydstippen worden weder in andere kleinere afgedeeld, maar tyd en plaats zyn niet nauwkeurig bestemd.

Het getal der *Burchaanen* is zo groot en van ieder is zo veel te zeggen, dat men 'er geheele folianten mede zoude kunnen vullen; maar hunne verhaalen zyn zo verward, en de *Kalmuksche* Geestelykheid is zo onweetend, dat men 'er geen zamenhang uit maaken kan. Zo veel is zeker, dat de *Burchaanen* heilige menschen, of liever heilige bedriegers geweest zyn, of verdigte Persoonen en Goden van andere oude Godsdiensten. Of de *Kalmukken* aan een hooger en oneindig Eeuwig Wezen gelooven, dan of zy dit alles *Epicurisch* uitleggen is twyffelagtig! Het is aanmerkelyk, dat zy alle hunne Goden behalven den *Daily Lama* en eenige andere Priesterlyke Beelden als Vrouwen met lange doorboorde Ooren en Indische fieraaden afbeelden, gelyk men in dit Werk en by den Heer PALLAS zien kan: alle zitten zy met de beenen onder het Ligchaam; 'er zyn ook staande gelyk de Helle-God of *Erlek-Chan* (*b*) De Heer PALLAS zag eene groote verzameling van zulke Godenbeelden in *Jaiskoi Godorok*, zy waren alle van koper, van binnen hol gegooten en in 't vuur verguld; 'er zyn ook zilveren: alle zyn zy van onderen met een koper plaatje gesloten, in ieder vind men een rol van asch in een rolletje papier, of bast van Berkeboomen, met *Tangutisch* schrift beschreeven. Die Cylinder of rol van asch, is als het overblyfzel der heilige Ligchaamen der *Burchaanen*; ook word de asch van zulke Persoonen, die men voor wedergebooren houd naar *Thybet* gezonden. Zo dra men ook het koperen plaatje van zulk een Afgod afgenoomen heeft, rekenen de *Mongollers* hem voor onheilig, en willen hem niet koopen. Behalven deze gegoten Goden heeft men 'er ook zeer fraay op *Chineesch* papier of doek geschilderd, ook andere uit kley en bolus, die rood geverwd en met bladgoud gesierd zyn.

Waar

(*a*) Zie PALLAS Reizen I. Th. tab. 10. fig. 1.

(*b*) Idem ibid. fig. 5.

Waar die *Burchaanen* zich ophouden weeten de *Tataaren* zelf niet regt; *Dſhadſhimmimmi* woond nog op Aarde, *Erlek Chan* woond in de Hel alwaar hy veel aanzien heeft; ontallyk veele woonen in den Hemel, alwaar men langs eenen gouden weg over een Berg komt; doch aan den voet van den Berg zyn eene menigte Vosſen, die de Zielen aanvallen en te rug houden. Onder de gouden weg is eene zilveren; dan volgt 'er eene koperen, en die gaat regt toe na de wooningen van 33 weldadige Luchtgeesten, en daar is het Paradys der Kinderen en Lieden die geen uitmuntende verdienſten hebben; aan den voet van den Berg is een yzeren Pad, dat na de hel gaat. De Luchtgeesten ſpeelen een voornaame rol in de *Lamaſche* Fabelleer; men kan hen by Engelen vergelyken. Zy zyn van eene ontzaggelyke grootte, zommige zyn 928,000 wersten hoog, en leven 1,026,000 jaaren; zy teelen voort door malkander te kusſen, aan te lagchen, of vriendelyk te zien. De booze Luchtgeesten brengen allerlei natuurlyk en zedelyk kwaad; doch zy moeten wyken voor de *Tangutſche* gebeden en bezweeringen. De goede zyn ſneeuwwit en glanzend. Maar het Hoofdpunt des Godsdiensts is de leer van belooning en ſtraffe. De Hel is tusſchen den Hemel en de Aarde. Het Paleis van *Erlek Chan* is in eene Stad met witte muuren, in welke altoos op keteltrommen geſlaagen word: bezyden die Stad is eene groote Zee, die alleen uit Pis en Drek beſtaat, dit is de eerſte plaats der verdoemde Zielen; de bovengemelde yzeren weg ligt over die Zee, en dat pad heeft de eigenſchap, dat reuklooze Zielen, die de drie *Garban Erdeni*, of de drie Hoofdſtukken van den Godsdienst, de *Lama*, de *Burchaanen* en het vaste geloof veragt hebben en de Geestelykheid niet eerden, over hetzelve gaande, zo fyn als een hair word, en 'er eindelyk zonder eenig verhoor invallen. Verder vind men een Zee van Bloed, in het welk Menſchen Hoofden zwemmen; hier woonen de geene die tweedragt onder Vrienden en Bloedverwanten ſtookten. —— Nog verder is 'er een vaste witte grond, alwaar veele verdoemden na voedzel en water zoeken en woelen, zonder het te vinden: hunne handen en armen vallen af van vermoeidheid, doch groeijen ſtraks weder aan; dit zyn zulke die aan de priesters geen ſpys, drank of kleederen gaven; alle de overige afdeelingen der Helle zyn 18 en leggen om het Paleis van *Erlek Chan*, in ieder lyden de verdoemde byzondere ſtraffen, en ieder heeft een byzondere Hellenwagter en Duivel; zulke die de leer der Priesters veragt hebben kruipen zonder voeten voort; ryke die in overvloed leefden zonder aalmoesſen te geven, zyn in monſters veranderd, welker Hoofd en Ligchaam zo groot is, als een Berg, maar de hals zo dun als een hair. —— In een der akeligſte Hellen is een onophoudelyk gehuil, van de geene die hunne Ouders, andere Menſchen of Dieren gedood hebben. Op eene andere plaats vullen kleine Duiveltjes de ooren der ſpotters met den Godsdienst, met brandend roet, enz. 'Er is zelfs een Hel voor het Vee, maar geen ſtrafplaats voor zonden van wellust.

Groote en heilige *Lama's*, die hunne driften beteugeld hebben en hun ampt yverig waargenoomen, gaan zonder omſtandigheden, door de kragt hunner Gebeden en vooral der zes woorden, *om*, *ma*, *wie*, *pad*, *men*, *mum* ten hemel, alwaar zy eene volmaakte rust genieten, tot dat de tyd hunner wedergeboorte daar is.

Gemeene Zielen worden door de Duivelſche afgezant voor *Erlek Chan* gebragt, en moeten zich dan rechtvaardigen door hunne goede daaden; gelukt

zulks

zulks dan gebied de Hellevorst een gouden wolk om hen ten hemel te voeren; is de zaak twyffelagtig dan komt 'er een goede *Burchaan* als Advocaat tusschen beiden, en dan word het groote Boek in welk alle goede en kwaade daden van alle Menschen aangeteekend zyn te voorschyn gebragt; is het geval dan nog twyffelagtig dan weegt *Erlek Chan* verdiensten en zonden in een weegschaal naauwkeurig af, en veld 'er zyn oordeel na; en de Ziel word na de *Burchaanen* gezonden of aan den Hellewagter overgegeven, zomtyds krygen zy een Pas om weder na de Aarde te gaan, want *Erlek Chan* kan een, wegens eenige goede Eigenschappen opgewekt Zondaar, weder na de Aarde zenden, om de nog levenden te vermaanen. Aan zulke weêrgezondenen heeft men alle de bovengemelde omstandigheden te danken, enz.

Landbeschryving en geschiedkundige berigten van Thybet.

De *Mongolische* Volkeren dus kortelyk in hunne Land en Volkshistorie gezien hebbende zal ik nu met een kort begrip der Historie van THYBET deze inleiding tot het werk van den Heer WITZEN eindigen.

Dit schoone Land is eerst in de XIII Eeuw aan de *Europeaanen* bekend geworden, door middel van eenige Monniken, die ter uitbreiding van den Christelyken Godsdienst na het Oosten gezonden waren. —— De eerste die van dit Land spreekt is JUAN DE PLANO CORPENI, een Franciscaner Monnik, die in 1246 door Paus INNOCENTIUS IV. aan *Batu-Chan* gezonden wierd (zie *recueil des voyages par P. Bergeran* à la Haye 1733,) hem volgde WILLEM DE RUBRIQUIS ook een *Franciscaner*, die op bevel van Koning LODEWYK IX. na *Tartaryen* gezonden wierd, in 1253. In 1273 reisde MARCO PAOLA, een edele Venetiaan, na het Oosten van *Asien* en hield zich 17 jaaren in de Staaten van *Chublai-Chan* op. Door deze drie Reizigers verkreeg men de eerste kennis van *Thybet*; doch deze was zeer onvolkomen, wyl zy hunne berigten verre van dat Land verzameld hadden. De Jesuit ANDRADA was de eerste die het Land zelf bezogt; hem volgden GRUBERUS en D'ORVILLE in 1661, en in 1715 de jesuit DISIDERIUS; naderhand reisden verscheiden Capuciner Monniken derwaards, onder welke HORAZIO DELLA PENNA de merkwaardigste is, deze waren aldaar in 1732 en 1754. Uit alle deze berigten maakte de Augustiner Monnik GEORGI zyn *Alphabethum Thebetanum*, het geen te *Rome* in 1762 gedrukt wierd. Ik laat ieder onpartydig leezer oordeelen, hoe veel staats 'er op die Monniken berigten te maaken is? Echter word dat *Alphabet* voor het voornaamste Boek over *Thybet* handelende gehouden. Eenige jaaren geleeden (zo ik meen in 1772,) gaf de Heer STEWART een berigt van *Thybet*, in de *Philolophical Transactions*, dit berigt was door den Heer BOYLE die door den Heer HASTING als Gezant na *Thybet* gezonden wierd, opgesteld. Eindelyk bezogt de beroemde Heer PALLAS de Oost- en Noord-Oostelyke deelen van *Asien*, en hy gaf een Historie van *Thybet*, uit de verhaalen der *Mongolische* Priesters opgesteld, in den *Russischen Geographischen und historischen Calender*.

Tangut, *Tybet*, *Thybet* en *Tobbet* zyn de naamen onder welke dit Land bekend is. Het grenst ten Oosten aan *China*, ten Zuiden aan den *Indostan*, *Ava* en andere Landen van het half Eiland *India*, aan geene zyde van den

Ganges, ten Westen heeft het *Kachemir*, een deel van het Ryk van den grooten *Mogol*, en *Nekpal*, tegen het Noorden heeft het de Woeſtyn *Chamo*, die het van *Burcharien* ſcheidt. Dit Land is zeer uitgebreid, beſtaat uit hooge Bergen, Vlaktens en Woestynen; de Luchtſtreek en het Weder zyn derhalven zeer verſcheiden. Het Noordelyk gedeelte dat aan den *Indoſtan* grenst, beſtaat uit ſneeuwbergen; het Zuidelyk gedeelte is eene hooge vlakte, in welke men eenige Bergen gewaar word; in verſcheiden Daalen en Valleyen tusſchen deze Bergen groeit het Graan welig, in andere Bergſtreeken vinden de Nomaden ſchoon voeder voor hun Vee.

Onder de Bergen zyn 'er twee die in hoogte uitmuntten, de *Kangur* en de *Cumbala*, waar van de eerſte eene zwaare en vergiftigde Lucht geeft, die uit zwavelagtige dampen gebooren word, en dus een teeken van een Vuurſpuwenden Berg heeft. Deze dampen veroorzaaken brakingen en ſtuipagtige Pynen, die echter afneemen naarmate men lager komt. In het Noorden vind men zeer veel hout, doch in het Zuidelyk *Thybet* zo weinig dat de inboorlingen genoodzaakt zyn Veemest te branden.

Onder de Dieren munten uit de *Tangutſche Buffel* met den Paardenſtaart, afgebeeld by den Heer WITZEN in dit Werk Bl. 66. en plaat aldaar, en breedvoerig beſchreeven in de *nieuwe Genees- en Natuurkundige Jaarboeken*, II. Deel; het *Thybetaanſche* Schaap, (*Cavid. laticauda*) dit heeft gelyk de Schaapen in veele Oosterſche Landen eene zeer breede vetſtaart. Zy hebben de allerfynſte wol, die ten deele in *Thybet* bearbeid word, maar ten grooten deele een voornaamen Tak van Handel met *Kachemir* maakt, en waar uit de in de Oosterlanden zo bekende *Schal* of Kleederen gemaakt worden. Deze *Schal* word het best en fynst in *Kachemir* gevonden, wegens deszelfs uitmuntend water. — In de zandige vlakten van het Noorder *Thybet* vind men geheele troepen van wilde Paarden, of liever wilde halve Ezels (*Dſchiggetai*) zie PALLAS *Commentar Petropol. Nov.* XIX. p. 394. *Neue nordiſche beytr.* II. th. p. 1. pl. 1. Vooral is het *Muſcus Dier* zeer merkwaardig. Zie PALLAS *ſpecil. zool. fac.* XIII. De Bergen van *Thybet* geven goud, zilver, kwikzilver, yzer, zwavel, ſalpeter, wit koper, jaspis, criſtallen, marmer en zeer veel zeilſteen. Men haalt zeer veel goud, zo wel uit de Bergen als uit de Rivieren. De *Chineezen* ruilen hetzelve voor Producten en Waaren van hun Land. — De Rhabarbar is hier uitmuntend. — *Thybet* is ook ſterk bevolkt; in 1732 telde men 33,000,000 Menſchen, en hunne Krygsmagt beſtaat uit 690,000 man. De *Thybetaanen* zyn welgemaakt, koperverwig, krygszugtig, eerlyk en vriendelyk; zy draagen geen baard; doch de Geestelyke by sommige Feesten eenen valſchen. Zy beſchilderen hunne bovenlip, wangen en voorhoofd met zwarte vlekken; zy zyn in het algemeen zeer morſig en vol ongedierte, wyl hun Godsdienst hen verbied een Beest te dooden, zelfs luizen noch vlooijen; zy wasſchen zich nooit maar draagen aan hunnen gordel een kruik met water, uit welke zy den mond ſpoelen, op dat de Zielen, die over al zweeven, en zy met eeten of drinken inſlokken, eene zuivere plaats vinden. De gemeene lieden kleeden zich met inlandſche lakens, die met bontwerk gevoerd zyn; de voornaame met *Europiſche* lakens of *Chineeſche* zyde, en kostbaar bontwerk. Mannen en Vrouwen draagen altoos laarzen, aan hunne halzen draagen zy beelden van Goden, en heilige geſchriften met formulieren van ge-

ge-

beeden en bezweeringen, ook hebben zy zyden lappen, welke door den heiligen adem en het ſpeekzel van een *Lama* gewyd zyn; doch voor bolletjes uit den drek of afgang van den *Dalay-Lama* en *Bogdo-Lama* hebben zy de meeste agting: deze worden met *Muscus* en goud bekleed en aan de geloovigen als allerlei kwaad afwendende middelen uitgedeeld, en de Pis van die *Lama's*, is een kragtdadig geneesmiddel, (zo zy meenen) tegen alle ziekten. —— Hunne ſpyze is Koemelk uit welke zy Kaas en Boter maaken; de Rivieren en Zee geven hen ſchoone Visch: zy bereiden hun Schapenvleesch zonderling, zy ſtellen namentlyk een geſlagt Schaap, na 'er de ingewanden uitgenoomen te hebben, aan de Zon bloot, zo dat de Zon en de Noordewind alles uitdroogd, en dus kunnen zy het een jaar goed houden. Dit eeten zy raauw. —— Hun Godsdienst verbied hen wel Dieren te dooden, maar de nood dwingt hen dit gebod te veronagtzaamen. Hun drank is Thee en Bier. Vrouwen en Geestelyke moogen Wyn noch Bier drinken, wyl die dranken van eenen bozen geest hunnen oorſprong hebben. De Vrouwen leeven zeer zedig, geene Mansperzoonen mogten voorheen haare vermaaken bywoonen, doch zints voornaame Vrouwen van *Laſſa* in 1720 met de *Chineeſche* Vrouwen kennis gemaakt hebben is hunne leevenswyze veel vryer.

Zelden hebben de *Thybetaanen* meer dan eene Vrouw; maar volgens de Jeſuit DU HALDE, heeft eene Vrouw dikwyls meer Mannen; doch zulks word voor onregelmatig gehouden. Huwelyken onder Bloedverwanten zyn tot in den zevenden graad verbooden: de Echt word door de *Lama's*, na het voorſchrift der heilige Boeken, op eenen gelukkigen Dag vastgeſteld, dus menig Paar lang na zulk eenen Dag wagten moet. De Huwelyksplegtigheid geſchied aldus: de Bruidegom gaat na het huis der Bruid met zyn Vader, die vraagt aan het Meisje, of zy zyn Zoon trouwen wil? zo zy toeſtemd, beſtrykt de Bruidegom het voorhoofd der Bruid met Boter. De Vader der Bruid vraagt het zelve aan den Bruidegom, die toeſtemmende, insgelyks door de Bruid aan het voorhoofd met Boter geſmeerd word; hier op gaan zy naar den Tempel ter gebede. —— De wyze van begraaven is veelerlei in *Thybet*. De Lyken der *Lama's* en voornaame Perſoonen, worden men ſandelhout verbrand, of ook wel gebalzemd in wyde kisten gelegd. Maar meest echter worden zy op den top der Bergen den Vogelen ten roof gegeven. —— Andere worden in een zak geſtooken, en na eene zekere plaats gebragt, alwaar daar toe beſtelde lieden het vleesch van de beenderen ſcheuren, de beenderen aan ſtukken ſlaan, en aan Honden die daar toe gehouden worden voorwerpen; doch het Hoofd en eenige andere beenderen, worden ſchoon gemaakt, en aan de familie te rug gegeven. Voor dat het Lyk weggevoerd word houd een Priester eene Zielmis, en vat het vel van het Hoofd of eerſte wervelbeen van den hals, tusſchen de Vingers, trekt het zelve ſterk aan, tot dat het kraakt of geluid geeft, dan eerst geloofd men dat de Ziel het Ligchaam verlaaten heeft.

Een Moordenaar word met Pylen doorſchooten, en in 't water geworpen, of het Ligchaam word aan een Tovenaar overgegeven, die het tot Tovery gebruikt. Een Tempel- of Kloosterdief verliest de Linkerhand.

De Godsdienst van dit Land, komt zeer waarſchynelyk uit *Indoſtan*, welks bewooners zonder twyffel de oudſte Volkeren van den Aardbodem zyn, en

 van

van welke zich beschaafde Zeden, Konsten en Wetenschappen door geheel *Asien* verbreid hebben; en de *Thybetaanen* zeggen zelf, dat zy alle de Kunsten en Kundigheden der zamenleving uit *Indien* hebben. Volgens de berigten van Pater GEORGI is den thans heerschenden Godsdienst in *Thybet* 60 jaaren na CHRISTUS geboorte uit *Indostan* herwaards gebragt. Voorheen hadden zy den *Schamanische* Godsdienst, die nog door eenige *Tataaren* in het Noord-Oosten van *Asien* gevolgd word. De *Indische* Godsdienst, die lang reeds voor de oude *Brachmanische* in zwang was, nam door de vermenging met de *Schamanische* en door de verscheiden denkwyzen van zyne aanhangers zyne tegenswoordige gedaante aan. Dat de oorsprong der *Thybetaansche* Godsdienst uit *Indien* is blykt uit veele Godsdienstplegtigheden; en de uitgebreide fabelleer der *Brachmanen* en *Lama's*, en de Godsdienstige spraak der *Thybetaanen* en de *Schanskret* of heilige spraak der *Brachmanen*, bewyst dat deze Godsdienst de Moeder der *Lamasche* is. Zie hier omtrent breder, de *Godsdienstplegtigheden aller Volkeren. tom.* III. Deze Godsdienst is buiten *Thybet* door een groot gedeelte van *Asien* verbreid; de *Siammers*, *Tonquiners*, *Peguaanen*, veel *Chineezen* zelf *Japanneezen*, *Mongollers*, *Kalmukken* aanbidden den *Shaka*, onder de naamen van *Sommona-Kadom Schatska-Taba*, *Sangolmuni*, *Dschatska-muni*, *Schigimuni* en *Fò*. Alle deze Volkeren die de *Schaka*, of *Schekia* aanbidden, hebben eene uitgebreide *Mythologie* en veele Godsdienstige gebruiken. Het Hoofd der *Lamasche* Geestelykheid is de *Dalay-Lama* of de groote *Lama*: in dezen woond de Geest van *Schigimuni*, die wy hier boven als een der *Hoofd-Burchaanen* by de *Mongollers* gezien hebben. *Dalay-Lama* is dus de Stadhouder der in hem woonende Godheid. Hy houd zich by *Lassa* op. In de Stad *Dsenssa* woond eene andere groote *Lama*, die *Bogdo Lama* genoemd word; of *Bogdo Baïtschang*. *Thybet* is uit hoofde dezer twee *Lama's* in twee Secten verdeeld, die in *Mongolien* zich met den naam van *geelmutzen* en *roode kwasten* onderscheiden. De *geelmutzen* staan onder den *Bogdo Lama* en de *roode kwasten* onder *Dalay-Lama*. Deze *Lama's* leven zeer eendragtig, bezoeken elkander zomtyds, en zegenen elkander.

Het is te beklaagen, dat de invallen der *Tataaren* in *Thybet* meer dan eens de gewyde schriften der *Thybetaansche* geleerden vernield hebben. Hoe veele gedenkstukken van den voorigen toestand der Aarde, van de Wetenschappen der oude Volkeren van *Asien*; hoe veele Konsten waar van wy nog overblyfzelen zien zyn 'er verlooren gegaan! — Intusschen blykt uit de Leer en Godsdienst der *Kalmukken* en *Mongollers*, van welke ik hier eene korte schets gaf, uit de Leer der *Lama's* hoe zeer ook in Fabelen en Hersenschimmen omhuld, dat zy eenige kundigheden van den val van den eersten Mensch, eenig duister denkbeeld van een Verlosser gehad hebben; en alle die Goden, *Burchaanen*, *Schakas* enz., toonen, door hunne grootte, de veelheid hunner armen, alle met gaaven of wapenen voorzien, de grootheid, almagt, regtvaardigheid en goedheid van het Opperwezen.

Ik heb dus het geen de Heer WITZEN in dit Werk of zeer oppervlakkig geboekt heeft, of niet weeten konde, kortelyk ter neder gesteld: had ik alles wat hier toe behoord breedvoerig beschreeven, zoude zulks tot een derde deel van deze beschryving hebben kunnen uitdyen. Ik heb alles in de-

ze

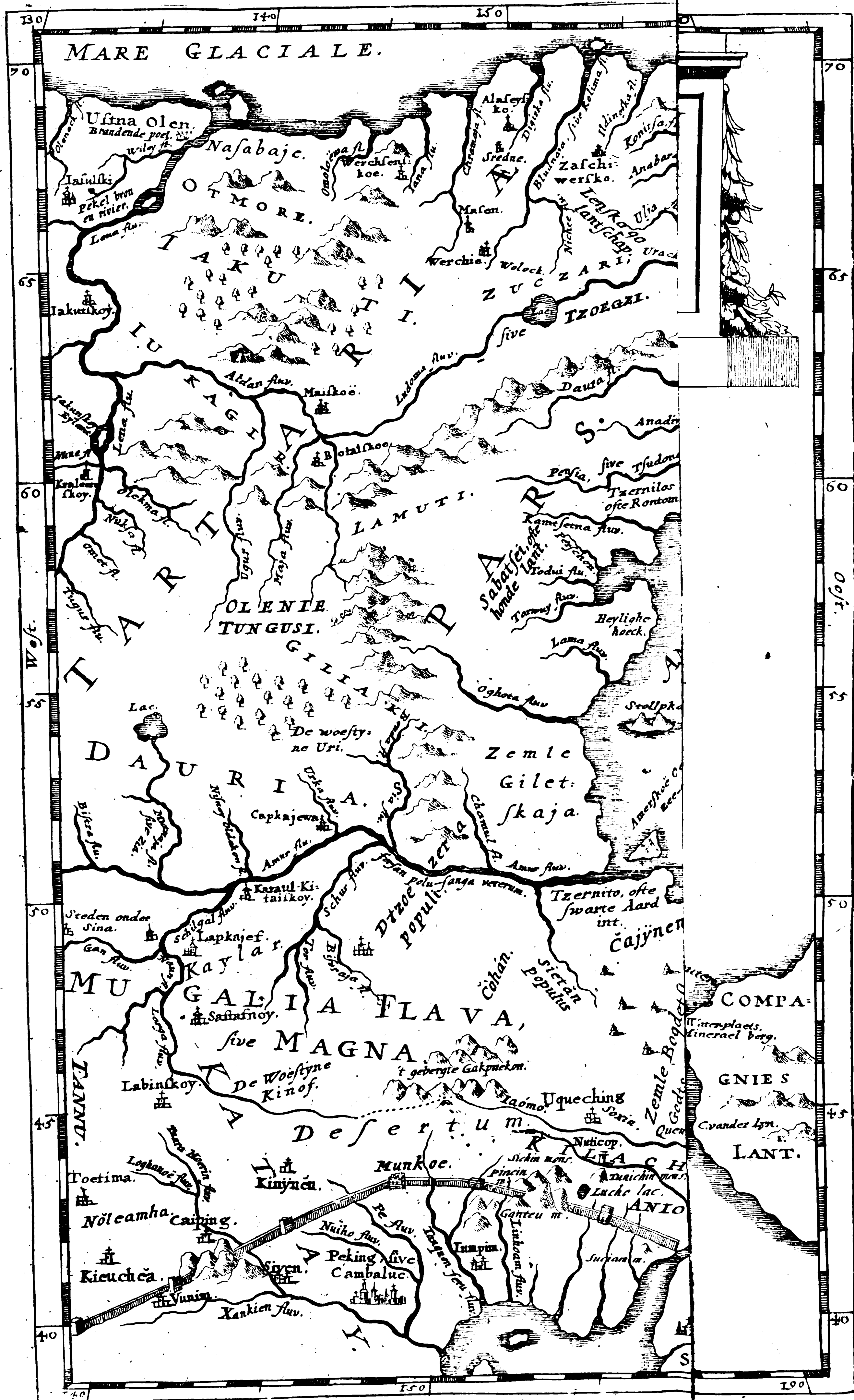
ze Inleiding voorkomende, uit de nieuwste Schryvers en berigten zaamengebragt; voornaamentlyk uit de *Historische beschryving der Reizen*, PALLAS *historische berigten der Mongolische Volkeren*, PALLAS *Reizen door de Provintien van het Russische Ryk*, GMELINS *Reizen*, MESSCHERMIDS Reizen *door Siberien*, *Neue Nordische beytrage*. In het XVIII. Deel van de *Geographie* van den Heer BUSCHING vind ik, na dat deze *Inleiding* afgeschreeven was, een Historisch berigt van *Siberien* uit een *Sclavonisch* handschrift in het *Hoogduitsch* overgezet; doch dit veel al met de beschryving van den Heer WITZEN in dit Werk overeenkomende, heb ik 'er geen gebruik van gemaakt, en zoude ook deze Inleiding te veel hebben doen uitdyen. Indien deze korte Verhandeling den Lezer tot eenig nut en uitbreiding zyner kennisfen in de Land en Volk-kunde kan voordeelig zyn, zal myn doelwit bereikt zyn.

Utrecht 13 *October* 1784.

P. BODDAERT.

NICOLAES WITSEN
Senator Amſtelodamenſis.
Ætatis XXXVI.
Anno ſalutis MDCLXXVII.

Mare Glaciale.
Ustna Olen
Brandende poel.
Nasabaje.
Iasulski
Pekel bron en rivier.
Lena fluv.
Otmore.
Iakuti.
Werchsenskoe.
Alasesk ko.
Sredne.
Zaschiwersko.
Anabar
Ulja
Masen.
Werchie.
Wolock.
Zuczari.
Tzoegzi.
Iakutskoy.
Aldan fluv.
Maiskoe.
Dauta fl.
Anadir
Botalskoe
Lena flu.
Kraleoeskoy.
Olekma fl.
Lamuti.
Pensia, sive Tsudona
Tzernilos ofte Rontom
Kamtsetna fluv.
Sabatsei, ofte honde lant.
Todui flu.
Tartaria.
Maja fluv.
Olenie Tungusi.
Heylighe hoeck.
Lama fluv.
West.
Oost.
Oghota fluv.
Stollpk
Lac.
Dauria.
De woestyne Uri.
Zemle Gilet skaja.
Capkajewa.
Amur flu.
Amur fluv.
Karaul Kitaiskoy.
Tzernito, ofte swarte Aard int.
Steden onder Sina.
Lapkajef.
Kaylar.
Cajynen
Gan fluv.
Mugalia Flava, sive Magna.
Sastafnoy.
Compagnies Lant.
Winterplaets. Mineraal berg.
De Woestyne Kinof.
't gebergte Gakpuekon.
Labinskoy.
Uqueching
Desertum.
Zemle Bogdoi
C. vander Lyn.
Munkoe.
Kinynen.
Toetima.
Noleamha.
Caiping.
Kieuchea.
Vunim.
Sivon.
Peking sive Cambaluc.
Xankien fluv.
Nuiho fluv.
Pe fluv.
Inupim.
Lucke lac.
Ganteu m.
130
140
150
160
70
65
60
55
50
45
40

NOORD en OOST TARTARYE;

Behelzende verſcheide byzondere geweſten, in 't Noorder en Ooſter Aſiatiſche en Europiſche Tartarye gelegen:

ALS

Niuche, Dauria, Jeſſo, Moegalia, Kalmakkia, Tangut, Mengrelia, Cirkaſſia, Turkeſtan, Aſtakkia, Altin, Tingoeſia, Siberia, Samojedia, en meer andere aengrenſende landſchappen.

NIUCHE.

IN 't beſchryven der byzondere geweſten en landſchappen, die ons heden met eenen algemeenen naem van Tartarye bekent zijn, zullen wy met *Niuche*, het genoegzaem ooſtelijkſte geweſt of landſchap van Tartarye, een aenvang maken.

Het oud landſchap van *Niuche* is gelegen, als zommige willen, zeventig Duitſche mijlen van de Indiaenze zee, ſchoon in veele der berichten, die my daer van toegezonden zijn, het zelve niet zoo diep landwaerts in zoude leggen. Doch dit kan beide waer zijn: te weten, dat het wel zeventig Duitſche mijlen van de Indiaenſche zee leit, zoo 't land van *Jeſſo* daer onder wert gerekent: maer nader by dezelve zee, indien *Jeſſo* daer uit wert geſloten.

Het landſchap *Niuche* was vanouds verdeelt in twee deelen: het Ooſter gedeelte wiert genaemt *Soxin*, en het Noorder *Caiyven*.

Onder den Sineeſchen Keizerlijken ſtam *Han*, heete dit land *Teleu*: onder Koning *Huei*, *Hoekje*: en onder den ſtam *Tang* noemde men het *Vico*: maer 't kreeg eindelijk onder den ſtam *Taiming* den naem van *Niuche*. Werdende van ouds mede *Synan* geheten, en nu veeltijts *Muonchen*.

Het volk des lands wiert *Kien* en *Kin*, dat is, *Gout*, by de Sineezen genoemt, en by andere *Niochtere*, en *Bogdotſen*.

Al d'Ooſter Tartariſche volken wierden, met eenen algemeene naem, *Moegalen*, of *Mugalen*, by d'andere of Weſter Tartaren geheten.

De Tartars zelfs van *Niuche* noemen hun land *Ghoenghoe*, 't welk is te zeggen *Middeltuin*: ofte ook wel *het midden van de waerelt*: als mede *Illoenghwe*, dat is, *het allermiddelſte rijk*; om dat zy voor vaſt gelooven, dat de aerdbodem vlak, en hun land in 't middelſte van dezen aerdbodem gelegen is: ook dat'er buiten hun Tartariſche rijk gene de minſte naemwaerdige rijken zyn, of dat dezelve by hen niet geacht behoorden te werden. Op een zel-

ve wijze noemden de Sinezen hun Konink-rijk of land van Sina, met eenen dagelykſen naem, (behalven den naem, dien t'elkens d'eerſte Koning van eenen nieuwen Konink-lijken Sineeſchen ſtam aen het zelve gaf) nu *Ciumquo*, en dan *Ciumhoa*: welk eerſte *midden rijk*, en laeſte *midden tuin* beduidt.

De Tartaren geven aen buitenlandſche volken, die zy niet agten, den naem van *Warwaroe*, of *Vervari*: en zeggen, dat dezelve maer uit een eenig oog, en zy uit twee zien.

De Tartaren worden by de onzen in Ooſtindien, en byzonderlijk in Siam, (miſ-ſchien naar den voorgang der Siammers, Kochinchinezen, en andere gebuurvolken van dien oort,) in Witte en Zwarte Tartaren onderſcheiden; als blijkt uit zeker dag-regiſter, in Siam, by een dienaer der Nederlandſche Ooſtindiſche Maetſchappye gehouden; daar in hy, onder het gedenken van den inval der Tartaren in Sina, aldus ſchrijft: *De Witte Tartaren, vereenigt met de Zwarte Tartaren, waren in 't land van Sina gevallen.*

Door Witte Tartaren, zijn d'Ooſter: en door Zwarte Tartaren, de Weſter Tartaren te verſtaen.

Het landſchap *Niuche* draegt ook de naem van *Bogdaiskaja*, of *Bogdoitzoff*. En is dit *Bogdaiskaja* en *Niuche* een eenig landſchap: of twee landſchappen onder eenen heer behoorende: die nu van het een, en dan van het ander gebiedt zijnen naem of titel voert.

Een gedeelte des landſchaps van *Niuche* word ook anders *Nuki* genoemt.

De volken van *Niuche*, *Boghdaiskaia*, of *Bogdoitſen* en *Bogdatſen* worden by de Sinezen ook *Ooſter Tartars* en *Mugali Nuki* geheten, zy daer en tegen noemen ſchers gewijs de Sinezen *Nicon*: 't geen zoo veel als *ondeugend*, *gek*, *plomp* of *bot* gezegt is.

De Sinezen verdeelen de Tartars in *Patatas*, dat zijn Noort-Tarters, en in *Saytatas*, dat zijn Weſt-Tartars: want *pa* of *pe* is Noord, *Say* Weſt, en *tata* zoo veel als *Tartars* by de Sinezen gezeit, by mangel van de letter R.

Dit Tartarye paelt benoorden en benoortooſten aen een ander Tartariſch landſchap, geheten *Niulhan*, beooſten aen het landſchap *Yeſſo* of *Jezzo*, dat zommigen onder Tartaryen begrypen, en bezuiden zoude het *Korea* raeken, waer aen de rivier *Linohang* ooſtelijk gelooft wert te ſtooten, en paelt ook aen het landſchap *Leaotung*.

Het landſchap *Niuche* ſtrekt, volgens berigt en gevoelen der Sineeſche Tartars, aen eenig oort tot zeven of acht graden, (vyftien graden op eene gemeene Duitſche mijle gerekent,) Noort en Noord-Ooſtwaerts boven de groote Sineeſche muur: daer benoorden zou het wilt en woeſt, en hun onbekent zijn.

Doch boven de ſtad *Peking* en de muur, uit de provintie *Leaotung* te rekenen, ſtrekt, volgens de ſchriften eeniger andere Sineezen, elders het land van *Niuche* zich maer uit, tot zes duizent ſtadien. *Peking*, hoofſtad van *Sina*, en anders *Xuntien* geheten, legt, volgens eenigen, op 40 graden 56 minuten; doch volgens anderen op 39 en eenige minuten.

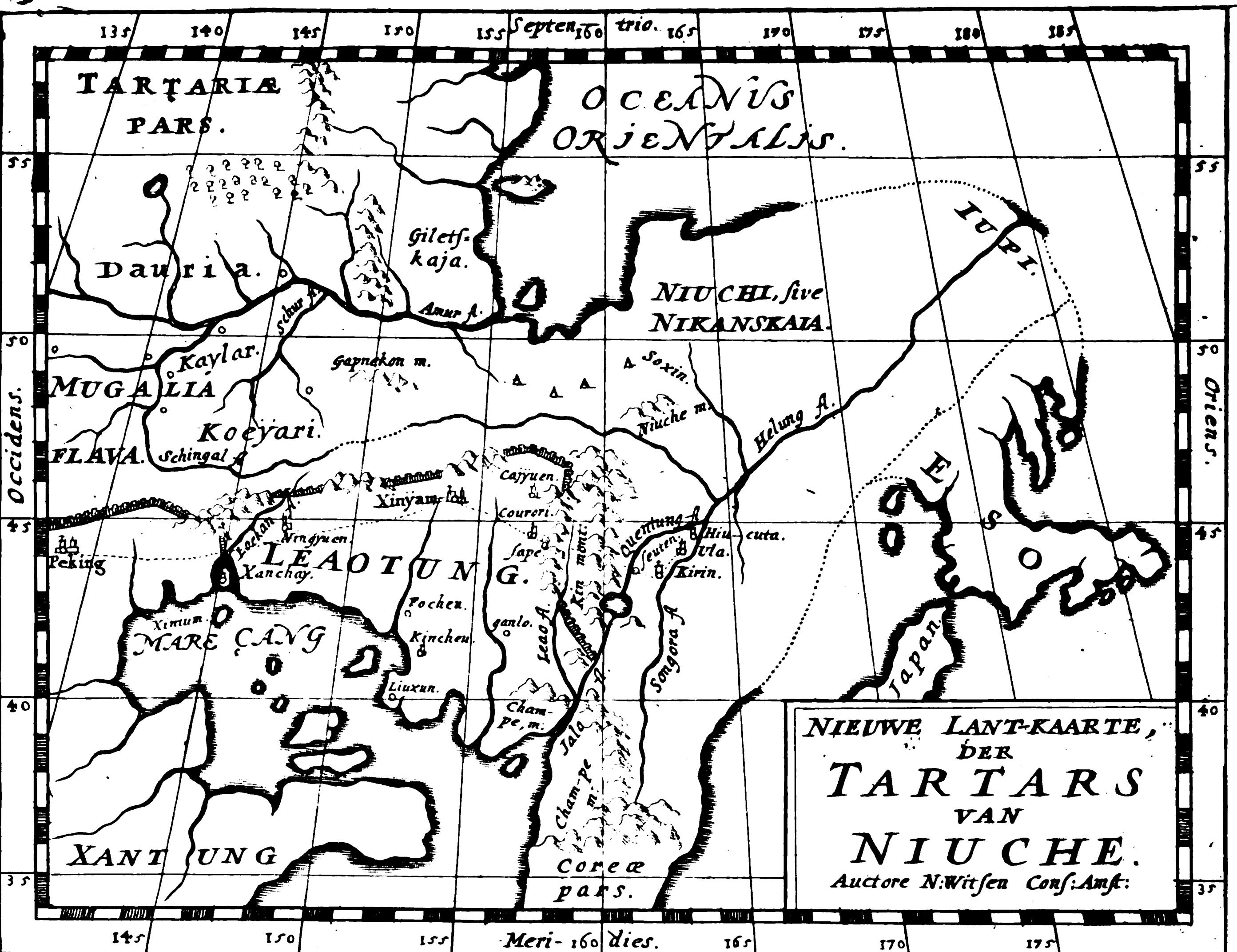
Het volk van *Niuche* of Ooſter Tartarye, wert, naar zekeren berg, de grootſte van Tartarye, by de Sineezen *Kin* geheten, gebynaemt; 't geen *gout* gezegt is. Ook werden die Tartaren by hen geheten, *Heeren van de goude bergen*, om dat' er gout in hun land gezegt wert te vallen, of anders het landſchap zelve *Tai-Kin*, dat is, het Goude rijk gezegt. De naem van *Kin* zegtmen dat aen de Ooſter Tarters van *Niuche* gegeven is, hondert en zeventien jaer voor Chriſtus geboorte, door den Sineeſchen Keiſer *Vuti*.

In zommige Sineeſche landkaerten is het landſchap van *Niuche* t'onrecht alleenlijk langs de zee geplaetſt.

De reviere *Jaal* ſpruit uit het Niuchiſe gebiedt, en wel bezonderlijk, beneffens de vliet *Quentung*, uit het vermaerde gebergte *Gakpnekon*, dat zeer groot en lang is, en zeer groote en ſtaende wateren bevangt. Ook valt dieper te landewaerts, en aen d'andere zijde, de riviere *Schilgal* of *Schingala* uit dat gebergte, en vereenigt haer met de riviere d'*Amur*. Aen de zeekant Ooſtwaerts zijn aldaer goede havens: en groote eilanden leggen voor de vaſte kuſt in zee.

Aen het Sineeſche, of Tartariſche hof, zijn, op 't jaer 1657 gekomen, (wanneer de Hollandſche gezanten, *Keizer* en de *Goyer*, aldaer waren,) uit de noordelijke geweſten van Tartarye, by de kant van *Korea* en *Jeſſo* langs, drie duizent Tartariſche huisgezinnen, die onder den Tartariſchen Chan, nu Keizer van Sina, hunnen ouden Heer, in het vette en zachte Sineeſche rijk woningen zogten, om verloſt te werden van de koude en ongemakken, die zy in de noorder geweſten hadden uit te ſtaen. Gelijk dan dezelve vervolgens in *Canton* en elders wierden verdeelt. Deze Tartaren leggen hoog Noorden aen de zeekuſt, boven of omtrent de riviere d'*Amur*, en by het oude zoo genoemt *Anian*. Zy waren gekleed met vellen van zeerobben en andere viſſchen.

Jaerlijks komen uit de geweſten van by *Jeſſo* gezanten aen den Tartariſchen Chan in *Sina*, tot erkenteniſſe van onderdanigheit:

NIEUWE LANT-KAARTE, DER TARTARS VAN NIUCHE.
Auctore N. Witsen Cons: Amst:
Septen- trio.
Meri- dies.
Oriens.
Occidens.
TARTARIÆ PARS.
OCEANUS ORIENTALIS.
Dauria.
Giletskaja.
Amur A.
NIUCHI, sive NIKANSKAIA.
IUPI.
Kaylar.
MUGALIA FLAVA.
Koeyari.
Schingal
Gapnekon m.
Soxin.
Niuche m.
Helung A.
Cajyuen.
Xinyam
Couroti.
Peking
Ningyuen
LEAOTUNG.
Xanchay.
Sape
Kin mont.
Quentung A.
Hiu-cuta.
Ula.
Kirin.
Ximun
MARE CANG
Pochen.
Kincheu.
ganlo.
Leao A.
Songora A.
Liuxun.
Champe, m.
Jala
Cham-pe m.
ESO
Japan.
XANTUNG
Coreæ pars.

heit: als mede uit *Korea:* uit der Sudatsen land, en uit de Liquesche eilanden, die de Sineesche wijze van kleding gebruiken; doch zijn slegter en niet zoo zindelijk aengedaen.

Onder de Sineesche Tartars, dat zijn die van *Niuche*, is een plegtelijkheit gewoon, waer by alle dienaers over maeltijt op zeker woort *Fuet*, dat de huisvader uitspreekt, op d'aerde vallen, ter eere van de gasten. Ter maeltijt wert onder deze Tartars den gasten melk, vermengt met verkens-smeer en boonemeel, geschonken.

De linker hand is by hun de hoogste ter disch, en elders.

Wanneer omtrent het jaer 1200 dezelve Tartars van *Niuche*, die nu Sina in hebben, het zelve voor d'eerste mael hadden overweldigt: maer door de Wester Tartaren daer weder uitgedreven wierden, toen hebben zy buiten *Nanking*, zuider hooftstad van Sina, een zeer aenzienlijken tooren van porçelijn steen, ter geheugenisse van hunnen Chan, doen bouwen. Deze tooren is, wanneer deze Ooster Tartaren nu het rijk van *Sina* weder in kregen, daerom verschoont gebleven, daer andere gebouwen zijn verwoest.

De Tartarische Koning van *Niuche*, en te gelijk van *Sina*, is tot die hoogheit opgestegen, dat hy qualijk gezanten gehoor wil verleenen, ten ware zy van het maegschap der gener zijn, waer van zy gezonden worden.

In de Sineeze reisbeschryvinge der Hollandsche gezanten wert gezegt, dat de Tartarische vorst, die heden het gewest van *Sina* bezit, zoude zijn oorspronkelijk uit een der kleinste vorsten der Tarters; en dat zijn groot-of over-grootvader de eerste Koning van zijnen stam zoude wezen, verheven tot die waerdigheit, door de inwoonders van zijn land, welk slegts een gering landschap in Oost-Tartarye zoude zijn, *Muncheu* of *Niucheu* of *Niuche* geheten, daer men te vooren of van outs noit een opperhoofdig gebiedt zoude hebben gehad.

Andere zeggen, dat *Xunchi*, de vader van dezen tegenwoordigen Keizer, genoemt *Kamhy*, onder wien geheel *Sina* zijn rijk ingelijft wiert, de vijfde van zijnen stam was. Zijn heil scheen zoo wonderlijk in de oogen der andere Vorsten van zijnen landaert, dat zy hem by den blixem vergeleken: ja het was, zeiden zy, een werk van Godt en den hemel.

Deze Tartars, die 't rijk van *Sina* hebben ingenomen, werden by *Joris Andriesen*, die onder dezelve voor slaef heeft gedient, genaemt *Niuchische* of *Niochterische* Tarters, en gezegt te leggen naer het Noortoosten, ten aenzien van *Sina*. Van hen spreekt deeze schrijver wijders aldus.

De Tartars, die aan de grenzen der Sinezen leggen, zijn tweederhande. Eenigen woonen naer 't oosten, en eenigen naer 't westen. De genen, die naer 't oosten leggen, worden *Niuchische*, en zyn ook van zommigen, gelijk ik dikwils gehoort heb, *Niochterische Tartaren* genoemt. Deze zijn die, waer tegen de Sineezen zoo langen tijt zware oorlogen hebben gevoert, en die in mijnen tijt noch niet geëindigt waren.

Deze Tartars zijn wit van hooft, hebben brede aengezichten, kleine ogen, en zwart haair, 't welk zy heel glat van 't hooft laten afscheeren, tot aen de kruin, van de welke zy een lange lok of vlecht op den rug laten nederhangen. De wijven laten echter hun haair wassen, dat zy tot lokken vlechten, van welke zy voor twee, aen yder zijde een, hebben hangen; even gelijk de Persiäansche vrouwen.

Het is een zeer gulzig volk. Zy gebruiken tot hun spijs alderhande vleesch, als het slechts vleesch is, 't zy van wilde, of van tamme, reine en onreine beesten; als van paerden, kemels, vossen, en andere. De voornaemste Bevelhebbers doen het vleesch naeuwelijks half gaer koken, of braden: en de gemene lieden en krijgsknechten nemen het van 't vuur af, als 't noch naeuwelijks begint te koken. Doch zy kloppen 't met een stuk houts zeer murw, en eten het schier geheel raeu met zout en peper.

Hunne klederen zijn in 't gemeen zwart. De ruiters dragen lange rokken van wolle doek, met enge mouwen, en die om 't lijf sluiten; en des winters schape vellen, met het ruig naer binnen gekeert. Zy hebben om 't lijf een ledere gordel, daer aen zy, gelijk d'*Usbekken*, een neusdoek en een tasch hangen, in de welke een vuurslagh, tabak, en pijp, ook een mes en schaer is. Zy dragen op het hooft mutsen, met sabels, lochsvellen, en met ander bont bezet. Eenige krijgslieden dragen van yzer of koper ronde gemaekte huiven, daar op zy een klein bosch van root geverft paertshaair hebben hangen. De meeste bevelhebbers hebben pansers aen. Eenige van hen dragen aen 't lijf een voorstuk van dik leder, overäl met kleine vierkante yzere plaetjes beslagen, om in dezer voegen tegen de pijlen zeker en veilig te wezen: maer van achteren zijn zy bloot; en zy zeggen, dat men dieshalven den vyand den rug niet toekeeren moet. De rijke heeren dragen ook zijde en treffelijke katoene rokken. Zy dragen hun

sabels ook, gelijk de Sinezen, met het hecht naar den rug gekeert, en de punt na voren, dwers over den buik. Zy hebben grote plompe laerzen, doch zonder sporen.

Wat de godsdienst dezer Tartars aengaet, zy weten niet veel van God te zeggen. Ik heb noit gezien, dat zy eenig teken van aendagt tot God hebben getoont, en ook niet vernomen, dat zy zoo groote vyanden van den godsdienst der Christenen zijn, als der Turken: van welker godsdienst zy zeer spottelijk spreken. Ik verstond echter van *Augustyn*, mijn tolk, dat eenigen van hen den hemel, 't vuur, de lucht, en 't water voor God houden: en eenigen de kraijen, en schiltpadden eeren.

Zy worden van hunne jeugt af ten oorlog opgevoedt, en tot bloetvergieten gewent, en geöeffent in geen gevaar t'ontzien; 't welk oorzake is van dat zy goede en groote krijgslieden worden, en dieshalven vele onder hen zich meer met roven, dan met werken en arbeiden bemoejen.

De West Tartars, landgenoten van den grooten *Tamerlaen*, zijn ook dappere krijgslieden, hebben meê langen tijt zware oorlogen tegen de Sinezen gevoert, en ook eens het rijk bezeten; maer wierden weêr daer uit gedreven. De Sinezen hebben de lange sterke muur doen opbouwen, daer over, gelijk men verhaelt (hoewel t'onrecht,) *Tamerlaen* geraekt is. Hun gestalte en kleding, inzonderheit die ik t'*Arkelu* gezien heb, komen met de Niuchische Tartars overeen; behalven dat hunne mutzen, gelijk een halve maan, van voren ront uitgesneden, en van rootgeverfde schaepsvellen gemaekt zijn. De voornaemsten onder hen dragen ook zijde en katoene rokken, doch zonder mouwen, die met zwarte, of grauwe schaepsvellen gevoêrt zijn, en niet verder, dan tot op de lenden komen. De wijven zijn alleenlijk hier in van de Niuchische Tartarinnen onderscheiden, dat deze haer haair in vier lange vlechten aen yder zijde neerwaerts laten hangen. Dus verre *Joris Andriesen*.

Weinig hoger naer het Noortoosten, als het rijk dezer Niuchische Tartaren, in de kaert onder het woort *Niuche* bekent, ligt het landschap *Niulhan*, en weder noch hoger, verre boven *Corea*, liggen aen de Noortzijde van de rivier d'*Amur*, aen zee, * de Sudatsen of Jupi. Deze zijn gekleet in vellen, zo van dieren, als visschen.

* Anders Sumongalen of Water Tartaren.

De Tartaren van *Niuche* vereenigt met die van *Tanyu*, *Niulhan*, en met vele andere West-Tartaren, zo Kalmakken, als Moegaelen, zijn door de Provintie *Leaotung*, die de noordoostelijkste van Sina is, in het rijk van Sina gevallen, en hebben het zelve afgeloopen.

Zy zijn meermalen in het Sineesche rijk ingebroken geweest, doch weêr daer uit gedreven, als *M. P. Venetiaen* zegt, door hulp der Samahansche of Samarkantsche Tarters, die nyd in de groote overwinningen van deze *Niuchische* of Kinsche Tarters schepten.

Het rijk *Niuche* is van ouds, zo men zegt, eeniger mate en eene wijle onder het gezag der Sinezen geweest, die aldaer verscheide sterkten en steden, tot over de hondert, zouden hebben gebouwt gehad, onder den stam *Han* op 't jaer 206. doch het is naderhant van *Sina* afgevallen, en heeft geweigert schatting te betaelen.

Deze Tarters zijn altijt by de Sinezen in kleinachting geweest: die dezelve eertijts voor Barbaren uitscholden, en datze van den roof zouden leven, raeuw vlees eeten, en in hoolen woonen: doch zulks wierd meer gezegt uit haet, als wel dat deze volken zoo Barbarisch in der daet zouden zijn geweest.

Zy woonen dan niet in holen, als de Sineezen eertyds van hen zeiden, maer wel meest onder goede tenten van zijde en andere stof, ook wel van leêr, of vellen, omringt met opgespanne en uitgestrekte touwen, die alle, gelijk mede de tenten zelve, met tapijten bedekt zijn. Zy gebruiken geen stoelen, maer zitten op de aerde neêr, met de beenen onder 't lijf geslagen. De grootste, onder hen, hebben verscheide tenten voor hunne vrouwen, kinderen, keukenknechts, enz. alles in goede schik by een gezet, gemakkelijk en bequaem, als het beste huis.

Daer wert by deze Niuchische Tarters geoordeelt, dat de Ys- of Noorder zee niet bevaren kan werden, en men anderzins, zeggen zy, vele eilanden zoude ondekken.

Men heeft berigt, dat te dezer tyd in het land *Niuche* of *Nuki*, by bevel van den Tartarischen Sineeschen Keizer, door de Tartaren hondert en twintig sloten of vastigheden weder aengevangen zijn gebouwt te werden, daer nu al gehugten, of dorpen rontsom staen. De huizen zijn van leem, als by de Daursche volken, gebouwt; doch het meeste volk onthoud zich in de woeste velden, is arm, en van vee niet zo wel voorzien, als de Wester-Moegalen. Zy leven te velde, op karren, kemelen, en onder tenten, hebben zeer weinig steden, of vaste woonplaetzen, en swerven met hun vee, om versche weide te hebben, omher.

Zy

Zy vangen, omtrent de vliet d'*Amur*, sabels en swarte vossen. Gelijk de Sinezen hunne dapperheit hoog agten, wanneer de natie ernstelijk van elkandre oordeelt, zoo eeren en roemen zy de Sinezen, om hunne uiterlijke heusheit en verstant.

Niuche heeft verscheide Tartarische Prinsdommen en volken: een van dien word Schuri of Schurtsi geheten.

Veele van de Tartarische heerschappijen, die de naest gelegenste aan de Sinesche muur zyn, waeren van ouds, en in den beginne van deze eeuw, zoo de Jesuit *Trigautius* verhaelt, çijnsbaer aen het Sinesche rijk. Hy telt'er ten noorden drie, en beoosten Sina drie; doch bewesten wel drie en vyftig, die kleine heerschappijen, of horden schijnen geweest te zijn.

Of'er nu noch eenige sterkten en stedekens, die de West-Tartars, onder den Tartarischen stam, *Iven*, in dit landschap hadden gebouwt, overig zijn, is men niet zeker bewust: maer wel is gewis, dat'er te landewaerts kleine huizen by een zijn gezet, als stedekens met aerde wallen omringt, welke meest gebouwt werden voor de oude luiden, die niet met hun vee omswerven konnen: en voor die gene, welke het land bouwen, 't gene op sommige plaetsen wert gedaen. Om dat de meeste Tartaren, die in *Sina* inbraeken, zeiden van *Muonchen* te zijn, zoo wierd ook gelooft, dat *Muonchen* in *Niuche* een groote hoofstad moet zijn. Anderzins dwalen zy meest, zoo wel, als de Kalmakken en andere West-Tartaren, te velde met hun vee omher; gelijk gezegt is.

Siet agter de brieven van P. Verbiest van de steden daer te lande

De Koning van dit rijk *Niuche*, die nu zijn zetel in de Sineesche hoofstad *Peking* geplaetst heeft, erkennen alle omliggende Tartarische rijken voor schuts-heer, en betaelen aen hem schatting.

Deze Ooster-Tartaren zijn ingedrongen van lichaem, en gelijken zeer wel in stel en gestalte des lichaems na de Sinezen: zyn sterk en vast van ledematen; doch meerendeels breet van aengezicht, en doorgaens plat van neus: maar zo klein van ogen niet, als de Sinezen. Zijn stilswijgende, en schynen, als zy te paert zitten, vol gedachten te zijn en wyders zeer gelyk, zoo in wezen, als zeden, den Wester Tartaren en Kalmakken, behoudens dat ze liestalliger tegen vreemdelingen, van beter omgang, zachter en burgerlyker zyn; misschien om dat zy na aen *Sina* liggen. Zy zyn goede soldaten, en dapperder, als de Sinezen, slapen tegen de aerde aen, op een kleet of tapyt: braden en kooken hun vlees, doch niet recht gaer: scheppen in de jagt groot vermaek, eeten kemels en paerden vleesch, en weten bier te brouwen.

Veele onder hen hebben weinig Godtsdienst, zyn heidenen, en offeren steets met byzondere gebaren. Hunne geestelyke priesters zyn *Lamas* genaemt, die eenige byzondere afgoderyen plegen. Zy verbranden somtyts de lyken, en werpen des overledens paerden en wapens in 't vuur; ook wel vrouwen en knechts, gelyk in *Indiën* op eenige plaetzen mede wert gedaen: Doch anderen onder hen bedienen zich van de begravinge. Zy bekennen te twyfelen, wat na dit leven met hun werden zal.

Zy scheeren het hoofthaair geduurig, of geheel en zeer kort af, behoudens een lok of tuit, die zy te zamen vlechten, en lang achter op den rug laten hangen. Hunne baerden plukken zy uit, of scheerenze af, behalven de knevels, die laeten zy lang wasschen, en een streep op de kin.

Hunne laerzen zijn van paertsleer, of ook wel van zijde en fluweel. Zy gebruiken geen spooren. Zy dragen een ronde en platte bonnet of muts op 't hooft, omringt met een zoom of rant van bont. Boven uit hangt een quast van paertshaair, of van eenig ander geverfde stof of zijde. Des zomers dragen zy een gevlochte dekzel van biesgras of stroo op het hooft, en daer op een rode quast, die tot aen de ooren hangt. Zy dragen lange rokken met enge mouwen, die, in vorm van eene paerds hoeve, boven op de hand eindigen. Zy zijn gegordt met een gordel van twee vinger breet; en hebben daer aen beide zijden een neusdoek, en een beurs, (waer in ze toebak of iet anders doen,) en ook een mes hangen. Aen de slinker zijde hangt aen den zelven gordel een Sabel, met het gevest achterwaerts, en de punt voorwaerts. Boven de lange rokken trekken zy noch een klein rokjen aen, dat tot aen den gordel komt. De mouwen daer van komen tot aen den elleboog.

In de Sinesche reisbeschrijving van *Nieuhof* wert de kleeding van zekere Tartarische vrouwen, moeder, en dochter, uit *Niuche*, aldus beschreven.

De dochter was gekleedt in violet, met groote bloemen, en de moeder in swart damast. Zy hadden beide d'ooren, langs heen, met goude ringen behangen; en het haair, dat gevlochten en rontom het hooft geleit was, onder verçiert met een snoer paerlen; maer droegen daer boven op een fijn ront gevlochte mutsken, dat van biezen of gespleten bamboes scheen gemaekt te zijn, daer een bosje of quast van roode vlokzijde (hoewel het gemeen vrouvolk deze bosjes van roode gewerfde paerts-

paertshaair draegt) boven uitstak. De klederen, die tot op de voeten hingen, en in 't midden met een zijde lint omgord waren, zaten los en ruim om 't lijf, en waren met kleine knopen over de borst toegeknoopt: de schoenen waren van swart leer: 't aengezicht was haer niet opgetoit, nochte geblanket.

De Sineesche vrouwen zijn by de Tarters van *Niuche* en *Niulhan* zeer gewilt, om dat'er schaersheit van vrouwen tot hunnent is, en meerder mans als wijven werden geteelt

Als 't krijgsvolk by een geroepen wert, blaest men op een kinkhoren. Aen den toon van 't geluit weet men, hoe veel manschap by een moet zijn, en wie het zal geleiden. Zy hebben voor een gewoonte, tegen den strijt, kleine troepen voor uit te zenden: en, als die voorspoet hebben, twijfelen zy aen een geheele goede uitkomste niet.

't Zijn zeer goede ruiters; dienen ook meest te paert, doch hun voetvolk zijn zulke brave krijgslieden niet gelijk de Sinezen, die meest te voet dienen, en schier van hunne jonkheyt af, niet anders by der hant nemen, als met den boge zomtijts te schieten, en op de jagt te gaen, om vogelen te vangen.

Om dat ze arm zijn, en op woeste plaetzen woonen, konnenze veel honger en kommer verdragen, gelijk mede alle andere Tartaren. Zy zijn zeer geswint in 't vechten, en beter soldaten, als de Sinezen: dog niet zo listig, stout en sterk.

Zy maeken mede schanzen of sterkten, doch die zijn gantsch swak, en zouden het schieten uit grof geschut met buskruit niet konnen wederstaen. Hun geweer is een boge en pook, als ook pieken, gelijk die van de Kalmakken. Zy schieten ook zeer net met den boog, gebruiken yzere stormhoeden ten krijg, en voorstukken van yzere schobben, die met spijkertjens aen elkander vast zijn, en onder het voortrijden niet weynig raezen. Zy zijn zeer genegen om schietgeweer te hebben, en doen 't zich door de Boechaersche kooplieden van elders, inzonderheit musquetten, brengen, die zy dier betalen. Als zy gewent zijn uit vuurroers te schieten, schieten zy zeer net. En schiet de jegenwoordige Keizer van Sina zo wel, dat hem een vogel in de lucht niet missen zal.

Als de Niuchische Tarters het rijk van *Sina* overweldigden, ontboden zy zeer vele hulpbenden, zelve uit *Kalmakken* land, en van by *Astracan*, van de *Jupiers*, volken, die achter de Noorder Japanze eilanden in 't Oosten aen zee woonen, en lijfpansers van vis-vellen dragen: ja ook stieten tot hun menschen geheel van by de *Volga* van daen: welke rivier deze Tarters *Alga* heeten, en van benoorden de vliet *Amur*. Deze volken zonden alle zeer gewilliglijk hulpbenden, op hope van den buit, die overvloedig in *Sina* was te halen.

De Niuchische Tarters, of Oostersche Tartaren van *Niuche*, zijn dan goede oorlogsluiden. En of schoon hunne legers optrekken, zo nemen zy egter weinig of geen behoefte mede, veel min voorraet of leeftogt: want het eerste vee, dat zy ontmoeten, slagten zy, en eeten het half rauw. Als zy niets vinden, dan slagten zy eenige hunner paerden, en kameelen. Wanneer zy tijt hebben, dan gaenze op de jagt, omcingelen heele bosschen, en dooden menigte van wilt, 't geen hun tot voedzel strekt: waer toe zy altijt goede winthonden en valken mede voeren. Zy slapen onder lichte tenten, die schoon zijn, en opgerecht worden zonder het leger of de mars van het selve te hinderen. Als zy by huizen komen, (gelijk'er op zommige plaetzen in Tartaryen, schoon zeer zelden, huizen werden gevonden,) dan zullen zy de wanden weg nemen, en alleenlijk het dak en de stylen laten staen, om des te meer aen tenten gelijk te zijn, waer onder zy als dan vernachten, met hunne paerden neffens hen. Zy zullen niet licht de graffteden verstoren, slopen of schenden.

De Inwoonders van *Niuche* wierden van ouds by hunne gebuurvolken niet zeer geacht, en waren zelfs eertijts geboorne vyanden en groote haters van de Sinezen.

De Tartaren zijn in *Japan* gehaet, en worden aldaer *Dassasins* genoemt. Men wil, dat oulinx geen Tartar op *Japan* mogte komen; maer wel Koreers en Sinezen.

Men zeit, dat t'eener tijde, op de Japansche Westkust, een Tartarische zeevloot gestrant zy, waer van het volk gezint was na *Japan* over te steken, om het te bestormen. Hier uit zou die haet ontstaen en gebleven zijn. Dit schijnt ten tijde van de Tartarischen *Chan*, of Keizer *Kublay*, geschiet te zijn, die omtrent het jare 1250. *Mangi*, een gedeelte van *Sina*, innam.

Mangi is gezegt op Tarters Barbaersch, zo als de Tarters Sina, of een gedeelte daer van, 't geen zy op deze tijt in-namen, benoemden.

Ter gedachtenis van die verlossinge, door Godes weer en wint ontstaen, viert men noch in *Japan*, op den vijfden dag van de vijfde maent, zoo gezegt word, een feest. Dewijl dan de Tartaren aldus *Japan* met schepen bestonden aen te doen, en te bevechten, kan men daer uit genoegzaem besluiten, dat *Japan* een of meer eilanden zyn.

Japan een drom van Eylanden te zijn, door tekeningen aldaer gemaekt onder my berustende kan werden gesien.

Hoe de Tarters van *Niuche* letters maken

Schrift der Tartaren van Niuche: lesen van boven neder-waarts.

dat is,

In de hooft-stat van de provincie Chonan, genaamt Cayfon, sal de Eclipsis van de Maan verduystert syn 16 vingeren 57 minuten.

En als daar de son aan den horison op-komt, sal sy duyster syn 10 vingeren 45 minuten.

En sy sal beginnen te verduysteren te darder en een vierendeel uuren van den dag.

ken en ſchrijven, kan uit de nevensgaende afbeeldinge werden gezien. Het is aenmerkenwaerdig, dat zy, voor den tijt van hunne overwinning van *Sina*, plagten te ſchrijven, als men in *Europa* gewoon is, te weten, van de linker na de rechte hant; doch nu volgen zy het ſchryven in Sina gebruikelijk, van boven na beneden. Zy dienen ſich mede van letters, en niet van tekenen of merken, gelijk de Sinezen.

Zy hebben wel zeſtig letteren: doch daer onder eenige zamengevoegde of koppelletters: dewijl zy een vokael of klinkletter, met een conſonans of meeklinkletter, ook een letter van 't Abe maken, als la, le, li, lo, lu: pa, pe, pi, po, pu, enz. maer hunne letteren verſchillen zeer van de Sineeſche merkletters, en komen in klank met de Europiſe genoegzaem over een.

Zy ſchryven met pençelen van hazenhaair gemakt, als de Sinezen.

Zy gebruiken gemeenlijk, by hunne benamingen, den voornaem van hunnen vader, en hunnen eigen naem achter aen: tegens de gewoonte, in Europe gebruikelijk.

Choanthy betekent, in de ſprake der Tarters van *Niuche*, *Heere van de aerde.*

Chova is by hen gezegt *ſchoon*; welk woord na het Hebreeuws helt: en kan dit zelve woord voor den eigen naem van *Eva*, vrouwe van *Adam*, genomen werden, zo eenige meinen.

Buskouva is gezegt *mager:* waer na het Hebreeuwſche woord *Bukaw* van de zelve betekening ſchijnt te zwymen.

Niſzy Szamia, is gezegt, *Wat hebt ghy?* en *Nirzma*, *ik heb niets.* Welke twee laetſte woorden mede van een gelijkluidende klank in 't Hebreeuws te vinden zouden zijn.

De Tartaren, zoo wel die van *Niuche* als *Moegalia*, maeken, zegt men, geen ſwarigheit hunne vaders vrouwen, na hun afſterven, te trouwen, en bloetſchande met de naeſte vrienden, eigen moeders en zuſters uitgeſloten, te bedrijven.

Men vind in dit Tartariſche gebergte van *Niuche* ſteenen, die brantbaer zijn, tot groote hulp der inwoonderen: alzoo op vele plaetzen hout gebrek is.

In *Niuche*, *Moegalia*, en daer omtrent, ziet men niet veel koſtelijke geſteenten. Behalven eenige, dog weinig, welke in Europa bekent zyn: men zeit egter dat 'er noch twee ſtenen zyn, welker een licht van zich geeft in duiſternis, en genaemt is *Sacro*, in Moegalen land mede bekent, en de andere hitte: zoo dat hy des winters ſneeuw doet ſmelten, welke hy aenroert, als 'er de zon op ſchijnt: en kan des ſomers brant verwekken, in de zon gelegt zijnde: als ooggetuigen my hebben berigt. *

By zekere Orientaelſche Schryvers in de dertiende eeuw, uit 't Arabiſch overgebragt in 't Latijn door *L. Warnerus*, eertijts Afgezondene van den Staet tot Conſtantinopolen, noch ongedrukt, leeſtmen, dat in Noorder Indiën, in 't landſchap *Munibar* voor den Koning althans een kandelaer is opgerecht, waer in ſteets zekeren Steen *Jacut* genaemt, ten toon ſtaet, door deze zoude de kamer, daer in zy is geſtelt, verlicht werden; waer mede men wil betekenen, dat het gemoet van eenen rechter, of den genen die 't recht handhaeft, altoos ſchynen, helder, en klaer moet zijn; miſſchien dat dezen Steen in het landſchap der *Jacuti* valt, en dat dezelve daer van zynen naem draegt.

By *Beka*, en andere oude Schryvers van Nederland, vindmen, dat omtrent het

* In 't Boek Eſther, cap. 1. vers 6. Werd gewag gemaekt, van Porphyrſteen, Marmer, ende koſtelijke Steenen, welke zommige voor geſprickelt Marmer nemen, doch *Bochartus* verſtaet daar Paerlen door.

Megilla, cap. 1. Van deeze Steen is by de Joodſche Talmudiſten gezegt, dat het een Edele Steen is, en dat hy in een kamer geſtelt zijnde, alom licht geeft.

In Syria Dea. *Lucianus* zegt, dat zekere Godinne aen 't hooft een Edele Steen draegt, die *Lychnis* wert geheten, en dat zy dezen naem uit de daed voert, want by nacht van haer een groote glans en licht afgaen zoude, zoo dat een geheele kamer daer door verheldert wert, even eens of 'er een groot getal Lampen, of Kaerzen ontſteken waren, doch s' daegs zoude de glans en 't licht verdoven.

Verſ. 329. *Dionyſius Periegetes* maekt mede gewag van den Steen *Lychnis*, die als een vlam blonk, en verlichte.

Lib. 37. cap. 7. *Plinius* ſpreekt mede van de Steen *Lychnites* of *Lychnis*, die wegens het lichten benaemt was.

Piſidas, by *Bochartus* aengehaelt, meld van den Steen *Lychnites*, die op de borſt ſtont, welke als een vuur lichtte; en dat dezelve tot Calicut in Ooſt-Indien te vinden zoude zijn.

Men zegt mede dat 'er in 't Ooſten de Edele Geſteenten, die men Kat-oogen noemt, zijn, welke des nachts eenig glinſterent licht van zich geven.

Philoſtratus ſchryft, dat de Ojevaer zomtijts den Steen *Lychnites* in zijn neſt draegt, om hem als fackel te dienen.

Ad Ezech. 28. v. 14. *Kimchius* verhaelt, dat de Koning van *Tyrus* by nacht wandelde, te midden door edele en brandende, of licht gevende Steenen, welke als vuur glinſterden, en men voor hem droeg, op datze in plaets van brandende fackels zoude dienen, en by nacht licht geven.

Benjamin in zijne Reisbeſchryvinge meld, wegens de kroon des Konings *Blachernis*, en het Edel geſteente dat daer aen is, het volgende.

Aldaer heeftmen s' nachts geen ontſteken licht nodig, om dat de glans der Edelgeſteente ſchittert, en veel licht toebrengt.

Cardanus noemt dezen Steen *Orphanus*, en meent dat hy van de purperachtige verwe zoude zijn, en in duiſternis lichten.

het Jaer acht hondert, op den gulden altaer tot Egmont aen den top een Steen ſtont, die des nachts licht gaf, met uitſchietende ſtralen, welken in 't Latijn *Lapis Oſtulanus* wert geheten, en op Duitſch *Karbonkel Steen*, deze wiert geſtolen; en 't is aenmerkens waerdig, dat tot op den huidigen dag, tot Egmont van dezen geſtolen Steen, onder de inwoonders geheugenis is, en veel daer van wert geſproken dat naar verdichtzelen zweemt: waerom wy zulks hier verzwygen.

In het Boek *Regalia abbatum Egmondenſium*, vintmen, als of *Hillegardis* de eerſte Gravinne van Holland, een tafel ſchonk, aen het Klooſter van Egmont, geheel van gout, daer veel koſtelijke geſteenten in ſtonden, van onwaerdeerlijken prys, onder anderen eenen genaemt *Oſtulanus*, die by nacht de gehele kamer verlichte.

Volgens bericht der Sinezen, vallen in *Niuche* robijnen, en zeer ſchoone paerlen, welke laeſte d'inwoonders, zoo in binnenlantſche meiren, als de naburen in de zee, tuſſchen *Japan* en hun land, vangen.

Die rijk zijn, onder deze volken, hebben wel over de hondert, ja twee hondert karren met twee paerden. Hunne vrouwen, welke zy koopen, zoo veel zy willen, woonen ieder in een byzondere hut of tente. Als zy de hutten opzetten, beginnen zy van 't Weſten, zettende dezelve eenen ſteenworp van elkanderen.

Niet verre van den mond der riviere d'*Ammur* wort een viſch gevangen, *Kretſcheti* of *Chantuncing* geheten, dat gout gezegt is.

In *Niuche*, als ook in het landſchap van *Leaotung*, groeit de zeer koſtelijke wortel *Niſi* of *Ginſing*. Daer vallen ook ſabels, marters, bevers, en andere pelteryen. Ook waſſen daer hazenoten, tarwe, geirſt, in grooten overvloet: beneffens koolen, die anderſins in *Sina* alom niet vallen. Men heeft'er ook druiven, appelen, en andere vruchten. Maer daer groeit geen rijs.

Daer wort ook buskruit gemaakt, hoewel het ſlecht is.

In *Niuche* zelf vallen niet zeer vele paerden, en ook klein; doch de beſte worden derwaerts uit het Weſter Moegaelſche land gevoert. De hoeven worden niet beſlagen, ſchoon zy over ſneeu en ys loopen.

De Tartariſche paerden van *Niuche* zijn edelmoedig en ſtout: daer en tegen de Sineeſche laf, lui, en onbequaem ten krijg; ja kunnen het gebries van een Tartars paert naulix verdragen.

Inde woeſte velden der Moegalen, niet wijdt van het landſchap *Niuche*, houd zich een Chan of Tartariſche prins op, *Dſongari* genaemt, die gezeit wort wel eer voor veertig jaren zoo veel magts gehad te hebben, als de Chan of Koning van *Niuche*; eer dat hy *Sina* overwon.

De vrouwen des landſchaps van *Niuche*, (het geen iet byzonders is) geven haer voor tovereſſen en bezweerſters uit, en komen by de zieken, om hen te genezen: als wanneer zy danſſen en ſpringen, onder het ſlaen op drie bekkens.

De Tartariſche jaerboeken (volgens bericht aen my van zekeren reiziger, die ſchier ganſch Tartarye had bezigtigt,) melden: dat die van *Niuche*, beneffens andere Moegalen of Tartaren, oulinx in groote menigte in *Japan* zich hadden ter neer gezet.

D'inwoonders van *Niuche*, en die ontrent den uitgank van de rivier d'*Amur* woonen, zeggen, dat niet wijt van daer in zee verſcheide eilandjes leggen; welker inwoonders in gedaente den Japanders niet ongelijk zijn. Men vind by hun ketels, klederen, en andere kentekenen van Sineeſch en Japoneeſch maekzel, tot geen klein bewijs van hunnen handel, met de Sinezen en Japanders.

Kamhy, de tegenwoordige Tartariſche Keizer van Sina, en uit den lande van *Niuche* oorſpronkelyk, is byzonder genegen tot de Wiskonſten, en voornamelyk tot de ſterrekykery; zoo dat hy zich door zekeren Jeſuit, *Ferdinant Verbieſt*, Neêrlander, (die aldaer met groote eeramptenen tituleu begunſtigt is;) in gemelde wetenſchappen heeft laten onderwyzen. Hy kan den aelouden beroemden wiskunſtenaer *Euclides* bequamelijk verſtaen, en is in het diepſte van de wiskonſt doorgedrongen; doende met eige handen vele hemelſche en andere metingen. De Keizer zelf dede *Euclides* in 't Tartariſch overzetten, (hoewel het Sineeſch hem ook zeer wel bekent is) om deze wetenſchap in 't hart van Tartarye over te brengen. De genoemde *Verbieſt* had aldaer het oppergezag over alle wiskonſtenaers en ſterrekykers, en is geadelt voorwaerts voor hem en zijne ouders: doch hy is onlangs in Peking overleden.

Hy ſprak in perſoon met den Keizer, die zich anders zeer verborgen houd, mondeling, en ſpijsde ten hove uit goude ſchotelen, die van 's Keizers tafel komen.

De Keizer zelf weet d'eclipſen na te rekenen, en verſtaet de rechte en kromlijnige afmetingen. Men vind gene verborgentheden in de ſpitsvondige wiskonſt, of deze Keizer heeft daer van de ſmack; geen ſter, of

Afbeeltsel van **CAMHI,** *anders* **BOGDICHAN,** *jegenwoordig heerschen-de Tarters Keyser in Sina, so als sulx tot Peking afgemaalt, en aan den schryver van dit werk, op 't jaar 1679 van daar over de wegh van Dauria en het Moegalen-lant, toegesonden is.*

of hy weet die met name, ter eerster opslag, aen te wyzen. Hy heeft over de negentien duizent rijksdaelders aen onkosten gedaen, in 't toestellen van allerhande wiskonstige werktuigen, inzonderheit die de sterrekunde betreffen.

Op de muuren der stad *Pekin* heeft hy een sterrekykers toren doen bouwen, waer van de afbeelding, met alle de werktuigen onder my is berustende; waer op alle nachten eenige aenzienlijke mannen de wacht hebben, en het oog steeds hemelwaerts wenden: doende alle morgen verslag van 't gene zy aen den hemel hebben gezien; waer uit de Tartars, zoo wel als de Sineezen, voorzegging doen, en hunne zaken naer richten.

Deze Heer leent mede het oor naer alle redelijke kennis: en is, ofschoon noch een heiden, evenwel begeerig van d'onsterflijkheit der zielen, van het Goddelijken wezen, van des Zaligmakers lijden, en van andere Christelijke leerstukken, en waerheden meer, te hooren spreken. Doch de veelheit en liefde tot de vrouwen, belet hem zeer het Christelijk geloof t'aenvaerden; behalven dat hy te veel heeft geluistert naer zijne grootmoeder, die een West-Tartarische vrouw was, de afgoderye der Lamas aenhangende.

De Tartars van *Niuche* (volgens verhael van zekeren Heer, die langen tijd in de stad *Hoksieu* heeft gewoont, aen my gedaen) komen in aert met de Duitschen meer over een, als met de Sinezen. Zy eeten met handen, als d'Europers: en hebben messen en vorken by zich: braden het vleesch aen speten, en zijn gastvry. Die men in Sina ziet, zijn wit en schoon van vel, doch de kinderpokjes aldaer, meer dan in hun land, veel onderworpen, en daer van zeer geschonden. Men ziet'er ook vele onder hen die eenoogig zijn. Paerde staerten, en die van zeker slag van witte koeijen, dienen hun tot veldtekenen in den oorlog. Gelijk een zodanige koe-staert onder my beruft; Zy zijn ongeveinst, oprecht, en openhartig; doch die gene, welke lange onder de Sineezen hebben verkeert, of onder hen geboren zijn, ontaerden zeer, en hellen t'eenemael na de Sineesche wyze van doen. Zy zijn zeer genegen tot de Sodomitische zonde; welke zy echter in *Sina* schynen geleert te hebben.

Wanneer de Sineesche zeestad *Hoksieu* door de Tartaren ingenomen wierd, ('t gene geschiedde ter tijd, als de boven gemelde Heer zich aldaer onthield) wierd alles met zoo goede ordre verricht, dat men zelden zoodanig in een Europisch heir heeft gezien. Niemand wierd'er mishandelt, of geschiedde eenig leet van het intrekkend krijgsvolk. Zeker krijgsknecht, die naulijks de waerde van een lepelsteel, als men zeit, eenen burger had ontnomen, wierd op straet ter neer gesabelt, en ten toon op den weg geworpen.

De krijgsmagt, die alleenlijk uit paerde volk, veertig duizent sterk, bestond, was buiten de stad zoo net en çierlijk neer geslagen, als in eenig leger van Europe kan worden gezien: en alle onderscheiden met byzondere geverfde tenten, die rondom met fijn lywaet gedekt waren. Aen ieders tent kon de waerdigheit van den krijgsman worden bespeurt. Het heir was zo net verdeelt in zijn hooftquartier, in byzondere regementen, straten, markten, enz. dat daer op niet te zeggen of te berispen viel.

Onder dit krijgsvolk had deze Heer eenen Moskoviter gevonden, die uit zyn land, door Tartarye, zoo diep ingedrongen was, dat hy dienst onder deze Tartars van *Niuche* hadde komen nemen: als ook eenige Grieksche Christenen.

De Sineesche Koning *Singlamong*, die zich in *Hoksieu* tegen den Tartarischen Keizer opgeworpen had, wierd op genade en ongenade aengenomen; doch eindelijk na *Pekin* gevoert, en overgelevert aen de verwanten van die genen, welke hy wel eer had doen sterven, die hem wredelyk ter dood bragten. Hy wierd op een ladder gebonden, en allengskens in kleine stukskens gekerft, zoo dat hy noch aldus eenige dagen elendiglijk leefde.

Twee Koningen waren te dier tijd, behalve *Singlamong*, tegen den Tartar opgestaen. Deze krijg duurde zes of zeven jaer. Ja zouden, indien zy elkanderen hadden betrouwt en verstaen, het den Tartar bang genoeg gemaekt hebben, gelijk'er reets groote schrik in *Peking* was.

De bovengemelde Heer had aen de rivier van *Hoksieu* gezien, dat, als de Tartar zekere sterkte had belegert, de Sinezen, die daer binnen lagen, gelaet maekten als van te wyken, na alvorens alle levensmiddelen daer binnen te hebben vernielt. De Sinees ruimde dan de sterkte ter achter poorte uit: en de Tarter streefde, met zijn gehele magt, op hoop van buit, van vooren in. Zoo haest de Sinees de sterkte van vyanden vol gepropt zag, keerde hy weder, berende de sterkte, en deed al de Tartaren binnen van honger sterven, of in 't zwaert vallen.

De Tartaren van *Niuche* noemen hunnen Keizer, *Zone des hemels*. Om den duivel te verjagen en te verdryven, steken zy vendelen en vlaggen op muuren,

torens, en ſtads poorten. Alle bevelen in Sina werden nu in beide talen, de Sineeſche en Tartariſche, gedaen; doch de Tartariſche is in de hooftſtad *Pekin* de hof en hoofttael.

In de koopmanſchap zijn de Tartaren van *Niuche* handelbaerder, dan de Sinezen, en niet zoo baetzoekende of bedriegelijk: daerenboven beminnaers van muzikael geluit.

Als een Tartarſche poſt in Sina reiſt, draegt hy een pijl in zijn hand, waer aen men hem kent.

De kleding in Sina verandert nu geheel naer de Tartariſche wyze. Het krijgsvolk draegt des zomers veel heuperokken op het naekte lijf.

My is een Tartars kleed vertoont, zodanig als eenige krijgsbevelhebbers thans in Sina het zelve dragen. Het is een purpere en blauwe rok, geweven, en met zwaer goud doorwrogt: waer aen men de gedaenten van groote draken zag, die ſtralen uit ſchoten, en op de ſlippen zag men allerhande ſnakeryen verbeeld: paeuwen-ſtaert oogen waren 'er aerdig in geweven. De voering was van zwarte zyde. Voor waren'er vier zwarte korale knoopen aen, twee aen den hals, en twee laeger, om op beide plaetzen, aen zekere tweelutzen, de rok, ſlaende de boorden van de rok of 't kleed over elkander, vaſt te hechten. Naer de rechte zyde, voor aen de opening by den hals, was dezelve rok een weinig uitgeſneden: de mouwen ruim, doch by de knokkel van de hand geplooit, en geſtroopt met zwarte zyde ſtof, lang twee palmen. Het uitſnijtzel quam op de hand, en boven in vorm van een paerdehoef tot half weg, en was onder vry kort. De lengte was tot even over de knien.

De rokken werden zoo geweven, dat de verbeelde figuren zelfs daer in altoos op eene gedaente zich te wederzijds vertoonen. En gelijk de krijgsluiden daer draken op dragen, zoo hebben andere burger luiden eenig ander tam gevogelte of gedierte daer in geweven. De ſabel ſtak in een groene ſegreine ſchede: de greep was geel koper, daer draken op verbeeld ſtonden: en onder de hand, of daer men die vaſt hout, met ſterke zwarte zyde omwoelt. Het lemmer was zeer ſcherp: en op het zelve ſnakeryen, mannetjes en zwaerthoudende honden geſneden.

Het hoetje, dat men op 't hooft droeg, was van ſtevige biezen t'zamen gevlochten, fijn en net, met een quaſt van rode vlokzyde boven op rontom af hangende. Het zelve was geel van verwe, en van gedaente, als een ſtomp zuikerbrood. De kouſſen waren onder wit en boven purper, en met witte watten gevoert, en hadden om hoog aen de knien een zoom, met goud geborduurde draken geſtikt: alles van zyde: waren ruim, en ſtonden ſtijf, bykans als leerzen, quamen niet hoger als de knie, en achter laeger uitgeſneden, als op de ſchenen en tegen de knien, boven ruimer, als onder. Hier onder dragen zy zomtijts Romeinſche leerzen.

De boog was buitenwaerts van walviſchbeen, en binnewaerts van eeniglicht buigzaem hout, bekleed met berke-baſten. De pijlkoker was van zwart verlakt glimmend leder: en de pylen boven geelverwig, en onder puntig, in gedaente van een ſpoel.

Zy dragen beene doosjes op zijde, met tabak daer in, die zeer geel, en fijn gekorven is. Als zy die ſmoken, zuigenze ſlechts eenmael teffens, zonder meer. Noch hangt hun op zy, aen den riem of gordel, een lange neusdoek, met een doosje, daer een tandeſtooker in is: ook een ſabel en mes.

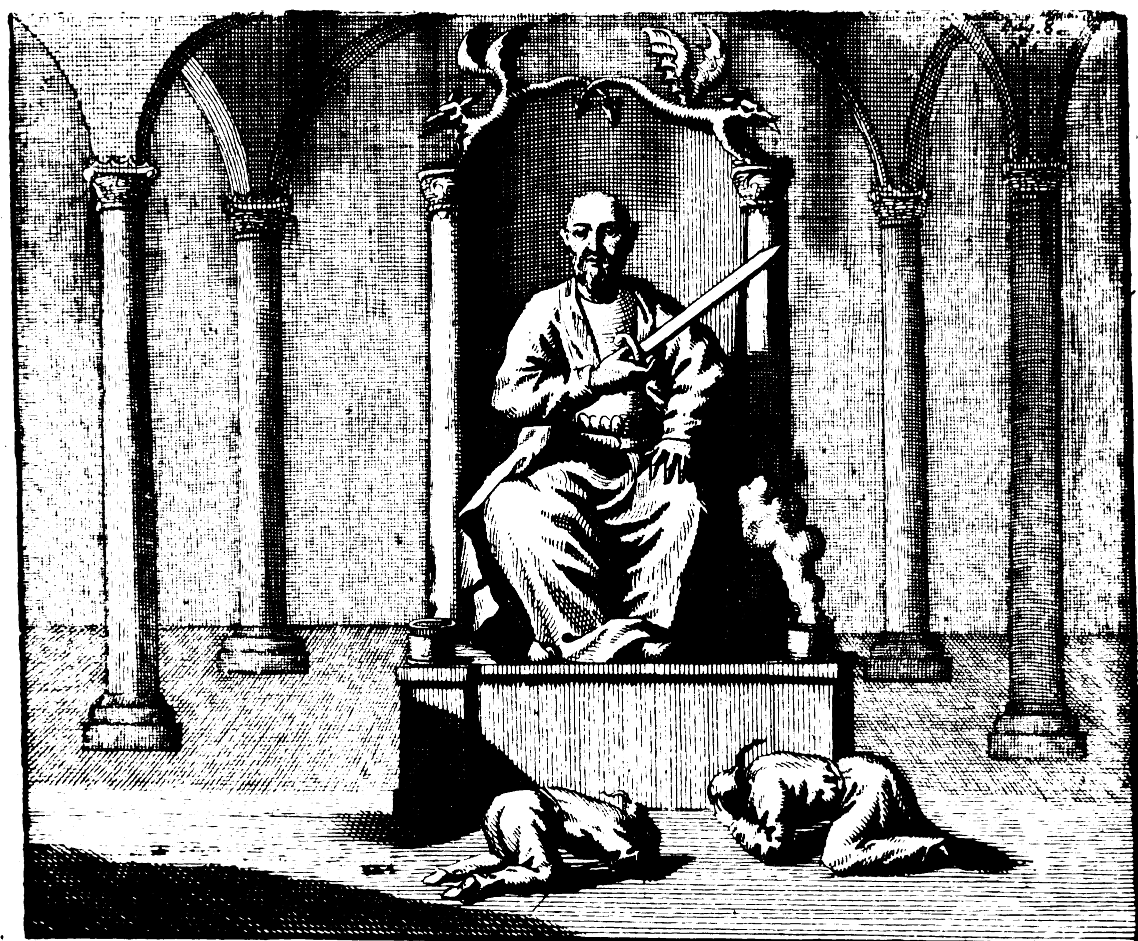
De Tartars in Sina zijn van de ingeboorne Sineezen gehaet, hoewel zy in Sina zoo goede ordre en tucht houden, datze, naer allen ſchijn, daer niet ligtelijk zullen uitgedreven worden. Zy ſtellen in alle ſterkten de Tartariſche krijgsmagt in gelijk getal met de Sineeſche, en alom twee hoofden, een Tartar, en een Sinees; doch d'eerſte heeft de voorrang. De krygsſtraf is 'er ſtreng: want om een ligte misdaed word een krygsknecht op de billen met bamboes-riet gegeeſſelt.

De Tartar had, ten tijde van *Koxinga*, de zuiderkuſten van Sina, eenige mijlen te landewaerts in, geheelijk verwoeſt, om de zeerovers te weeren, en den Sineezen geen aenleiding te geven van buitenlandſche hulp in te halen, of elkanderen behulpig te zijn. Anderſins was oulinks de zeevaert onder de Sineezen zeer geacht: en die iets, aengaende dezelve, uitgevonden had, wierd als vergodet. Men zegt aldaer, dat een vrouw het roer of ſtuur van 't ſchip zou uitgevonden hebben.

Zoo wel Tartars, als Sineezen, eeren in de Sineeſche tempelen opgerechte beelden van verſtorvene menſchen: en zegt men, dat de Goddelijkheit, onder eenige afbeeldzels, by hen vertoont word.

Of ſchoon paerde-haair der Tartaren grootſte çieraet is, zoo zijn zy echter niet zindelijk in't roſſen of kemmen der paerdemaenen of ſtaerten. In hun veldlegers is 't byzonder net: en men ziet 'er geene onreinigheden.

Alhoewel de Sineeſche of Niuchiſche Tartars het Chriſtelijk geloof niet tegen of on-

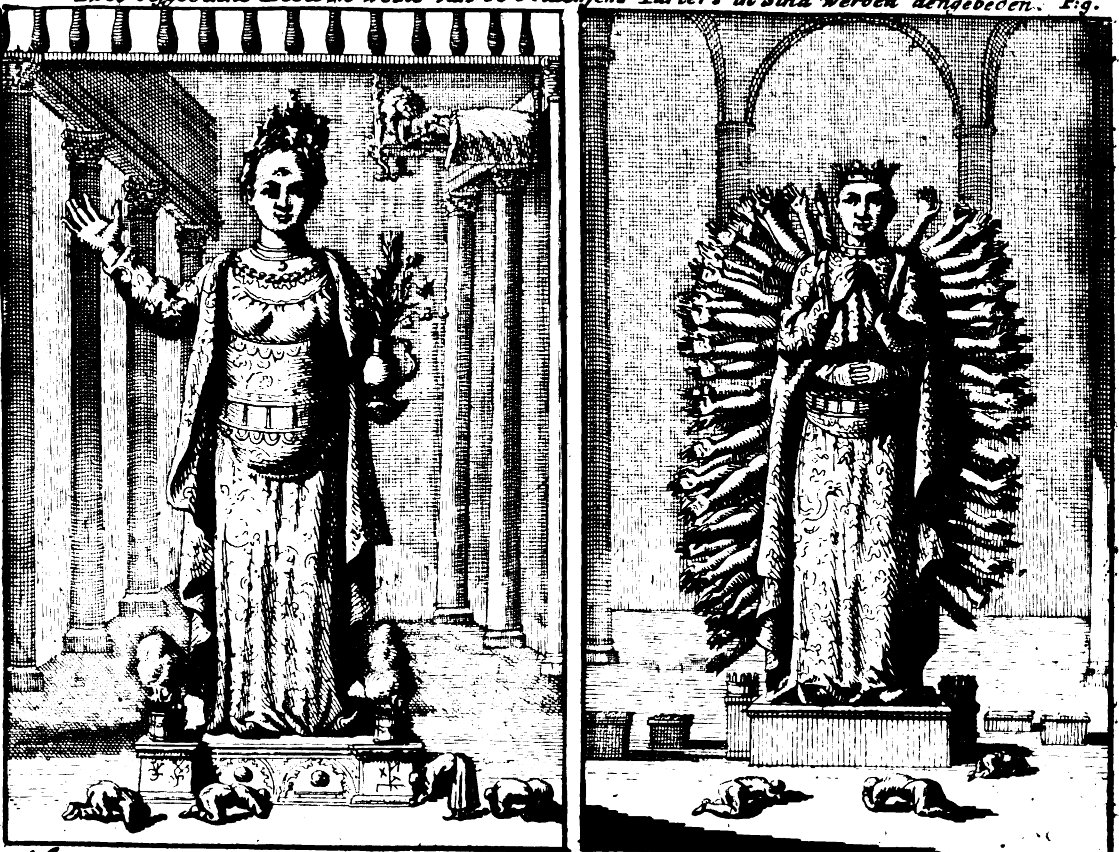

Den Afgodt Xennoumeo die by de Tarters van Nitche en Moegalen in Sina Wert ge éért.

Den Afgodt Xenu die in Sina door de Tarters van Niuche wért ge éért.

Twee Afgodinne Beelden welke van de Niuchsche Tarters in Sina werden aengebeden. P:9.

Afgoden Quangenposa, 12 vadem hoog. Afgodinne Quoungianpusa 8 vadem hoog

ontoegedaen zijn, zoo worden zy echter tot de belijdenisse van het zelve niet zoo licht als de Sinezen gebragt, en komen daer in met die verre te kort.

Zy laten in Sina de porceleine vaten door de Sineezen dik en grof maken: waer in zy meer behagen hebben, als in fijne.

Men wil, dat'er buiten de Sineesche muur, westwaerts, in Tartarye, een stad zoude leggen, *Mangul* of *Mongul* geheten; welker rechte plaets my onbekent is: en verder, dat aen den mond van de rivier *Amur* een groote bosschagie zoude zijn.

Ter slinker- of Noorder zijde van de vliet *Amur*, vriest het zeer sterk in zee, onder de kust; doch niet in de diepte. Staende op een Rots, by den uitgang van den *Amur*, zietmen een eiland in zee, daer het volk zulke kleederen draegt, als de Japanders.

Chilanen werd een volk gezegt te zijn, niet wyt van den oever des *Amurs* strooms woonachtig.

Alle, of wel meest de rivieren of vlieten, welke benoorden de Sineesche muur, uit de zandige woestijne *Samo*, en benoorden het groot gebergte, dat daer legt, stroomen, vallen of storten in de rivieren d'*Amur*, *Naum*, *Schingal* en het meir *Dalay*: doch de vlieten, die bezuiden 't gemelde gebergte hunnen oorsprong hebben, schieten met hun water tot in *Sina*.

Ten halven wege, tusschen den vliet *Naum* en *Sina*, vindmen een rivier, *Scharamarin* geheten. In dezen valt de rivier *Lochanu*, welke twee, tot een geloopen, door 't gebergte en de muur heen, in *Sina* storten. Over deze rivier, als zy bevroozen was, zijn de Bogdotsche Tarters, of die van *Niuche*, in *Sina* gekomen. Aen deze vlieten zijn veele bosschaedjen, die hout tot vaertuigen zouden kunnen verschaffen. Omtrent de heuvelen van *Leaotung*, en in het Oost Tartarye, zijn poelen, die, zoo men zegt, veel paerl-oesters uitleveren.

De tegenwoordige Keizers van *Sina*, die van Niuchischen geslachte zijn, nemen in 't gemeen, tot hunne vrouwen, eenige dochters der aenzienlijkste Taisies, of vorsten uit *Mugalie* en *Niuche*: daer de voorige Sineesche Keizers de schoonste maegden, die in hun eigen land te vinden waren, uit lieten zoeken, zonder aenzien of zy van hoogen of laegen geslachte waren.

De zandige woestijne *Lop*, gelegen buiten de muur van *Sina*, in *Tartarye*, word anders ook *Kalmak*, *Belgian*, *Samo*, en de woestijne van *Karakathay*, dat is, *zwart Kathay*, genoemt. Die veilig door deze woestijne wil reizen, moet met groot gezelschap of karavanen gaen; alzoo eenige Kalmakken en Moegalen aldaer op den roof leven. Aldaer is op veel plaetzen weinig loof of gras, noch water, of hout te vinden. Ontrent deze woestijne is, zoo gezegt werd, een zeer vaste stad, met name *Sokzi*, alwaer een groot Gezaghebber woont. De stad is in tween verdeelt: in 't een gedeelte woonen Sineezen, en in 't ander Turkestaenders, Bucharen, en andere uitlandsche koopluiden. Hier omtrent zijn veele bergen; en op die bergen wilde paerden, en gehaairde hoenders. Doch niet wetende de rechte plaets van deze stad, heb ik die op de kaerte niet gebragt.

De Tartarische volken, die Sina heden in bezit hebben, werden van de buiten muursche Tartaren genaemt *Nuch-moegael.*

De Sineesche Tartaren zijn gewoon op de aerde neder te zitten, en weten van geen hoflijkheden, als die zy nu van de Sineezen leeren.

De Oost Tarters van *Niuche* noemden eertijds het rijk van Sina *Nica corum*, dat is rijk der Barbaren gezegt, doch heden *Tulimpa corum*, dat is rijk van midden, werdende anderssins *Sina Taicim* geheten, dat is 't Rijk van groote klaerheit.

De *Niuchers* gewennen zich van jongs af met den boog te schieten en te jagen, en bemoejen zich minst met den landbouw: zijn hartvochtig en arm opgebragt, en konnen veel honger en kommer lijden. Het geen zy ten oorlog uitrechten, geschied meer met snelligheit, als door veldslagen.

Omtrent het Jaer 1600 geraekten die van *Niuche* of d'Ooster Tartaren, die reeds ontzaghelijk waren geworden, uit zeven heerlijkheden of Horden, daer zy uit bestonden, na verscheide oorlogen onder malkanderen gevoert te hebben, eindelijk onder een eenig Opperhooft, en tot een Koningrijk.

D'eerste Koning dezer Oost Tartaren, die gedacht word, was *Tienming* geheten, dat *wil* of *besluit des hemels* gezeit is. Hy was een zeer wreed en streng Vorst, en wilde zich Keizer der Sineezen laten noemen. Hem volgde zijn zoon *Tiençum*: en na dezen *Cum* of *Cumchim*: wien weder volgde *Zum-té*: onder wien het Sineesche rijk dat van Tartaryen ingelijft werd. Daer na trad *Kambi*, deszelfs zoon, oud acht jaren, in 't Jaer 1662 op den rijkszetel, die nu noch t'effens over d'Oost-Tartaren en gansch Sina heerscht.

Het geslacht van den Tartarischen stam, die Sina heeft verovert, wierd by de Sineezen *Zhingchao* genoemt.

NIUCHE OF OOST TARTARYE.

Uit den Sineeschen Atlas van den Jesuit Martyn.

ZEkere Sinesche Landbeschryver verhaelt van *Niuche* of Oost Tartarye, dat voor een groot gedeelte den Europers tot noch toe onbekent is geweest, het volgende.

Dit Ryk, daer het naer het Westen strekt, word met de landen van *Kilangho* bepaelt: ten Zuiden raekt het aen *Koreu* of corea, en is, al van aeloude tijden af, *Soxin* genoemt, en dat voor zoo veel het alleenlijk een landschap besloeg, dat aen den vliet *Quentung* gelegen is, daer het naer 't Oosten ziet: en daer aen 't Noorden *Kaiyuen*.

Dit volk is *Kin* genoemt.

De Sinesche Keizerlijke stam *Han* noemde deze landstreke *Yeleu*, maer de Sinesche Koning of Keizer *Quei*, *Hoekie*. Onder den stam *Tang* had deze landstreek den naem van *Viko*: maer onder den stam *Taiming*, na aldaer eenige vestingen gestigt waren, den naem van *Niuche*: onder welken stam *Niuche* gewoon was schattingen te betaelen.

Zy woonen, zeid hy, in onderaerdsche holen, zijn gekleed met vellen van dieren, en hebben veel op met sterkte en kracht. Zy scheppen vermaek in dieftal en rooveryen, eeten raeu vleesch, en maken, van gestampte geirst met water gemengt, drank of bier.

Hunne kunsten zijn, vaerdig met pyl en boog te schieten, de jagt te behartigen: alhoewel 'er zeer veele en veelerlei soorten van die Barbaren zijn, en die ook veelerlei zeden hebben.

Dit schryft in 't kort deze Sineesche Schryver: al het welk een weinig breder te verklaren is.

Alhoewel ik openhartig verklare, zeid *Martyn*, dat ik deze landen met oogen nooit beschouwt heb, zal ik evenwel uit de Sineesche kaerte, en uit de verhalen der Ooster Tartaren zelfs, met wien ik by de Sineezen veel omgegaen heb, eenige dingen hier by voegen.

De oudheit inzonderheit van dit Oost Tartarye, blijkt hier uit, dat het zelve al ten tijde van den Sineeschen Keizerlijken stam *Han*, die op het Jaer twee honderd en zes voor des Zaligmakers geboorte begon, gedagt word: en daer na word de gedachtenis vervolgt, en geduurig gewag daer van gemaekt; hoewel met verscheidene namen aen het zelve te geven, naer de Sineesche wyze.

Deszelfs volken zijn *Kin* by de Sineezen genoemt, dat *goud* op hunne taele bedied, en worden doorgaens *Heeren van de goude bergen* geheeten: want zy worden gehouden een landschap zeer rijk van goud te bezitten.

De grenspalen van dit Tartarye zijn, ten Noorden en Noord-oosten, *Niulhan*, een ander rijk der Tartaren: ten Oosten het Koningrijk *Yupi*, ook een ander Tartarisch rijk, dat de zee ten Zuiden, tusschen Japan en Oost Tartarye, besluit, en reikt ten Zuiden aen het hangend eiland *Korea*: naby het welk het landschap *Leaotung* komt, van welk *Niuche* door den vermaerden grooten muur afgescheiden word. Leaotung legt buiten de Sineesche muur.

De Wester grenspael is de groote vliet *Linhoang*, die tusschen het rijk der Tartaren en *Kilangho* vloeid.

Onder al de Tartaren zijn deze altijd de grootste vyanden der Sineezen geweest, en hebben, onder den Sineeschen Keizerlijken stam *Sung*, het Rijk van Sina, door hunne invallen, groote neerlagen en rampen toegebragt: zulks de Sineesche Keizers gedwongen wierden, uit de Noorder na de Zuider Sineesche landschappen zich te begeven, na dat, door deze Tartaren de landschappen *Leaotung*, *Peking*, *Xansi*, *Xensi* en *Xantung* ingenomen waren: ja ligtelijk zouden zy zich het gantsche Sineesche Keizerrijk onderworpen hebben, 't en ware de nabygelege Tartaren van *Samahan* of *Samarkand* (na die een groot gedeelte van Asie onder hen gebragt hadden) uit nyd van dier gelukkige voortgangen, door de Zuider en Wester landschappen in Sina getreden waren, en hen een fellen oorlog aengedaen hadden, gelijk zy hen ook eindelijk geheelijk uit het Rijk van Sina verdreven: ja ook in Oost Tartarye vielen, en dat voor een groot gedeelte innamen: van welken oorlog *Markus Paulus* de Venetiaen handelt. Eindelijk hebben deze West Tartaren, na het leveren van veele gevechten, tot loon van hunne zege, het gansche Keizerrijk van Sina bekomen, en den Keizerlijken stam *Iven* opgerecht: te weten, op het Jaer twaelf hondert negen en zestig.

Deze Ooster Tartaren, *Kin* genoemt, hebben evenwel weer voor weinige jaren het

het Sineesche Keizerrijk bemagtigt, en bezitten het ook nu noch.

Wat belangt de onderaerdsche holen, die, volgens het schryven der Sineezen, deze Ooster Tartaren bewoonen, in die woorden steekt of blinkt een soort of vonkje van den Sineeschen haet tegen de Tartaren: want zy woonen niet zoo zeer in spelonken of holen, als wel onder tenten. Ik heb (zeid *Martyn*,) zeker slag van tenten by hen gezien, beter als elders of op eenige plaetze. Dezelve bestaen uit zyde stoffen of kleeden, met blinkend of helder was bestreeken, en uit vellen of huiden van dieren, die zy met groote gezwindigheit oprechten en weer sloopen. En dewyl zy die hoog boven d'aerde verheffen, en eenigzins als in de lucht hangen, zoo omringen zy die, tot de hoogte van vyf of zes voeten, met een net van dikke touwen gebraeit, met stokjes hier en daer tusschen beide gestoken. Maer op dat men dit net niet zou zien, zoo bekleden zy dat met tapyten, en bedekken ook den grond of aerde met een tapyt, waer op zy zitten en eeten, met de beenen kruislings onder het lijf geslagen, zonder stoelen te gebruiken: maer alleenlijk laege en slechte tafeltjes. En deze wyze van zitten is byna door gantsch Asie gemeen: de Sineezen uitgezondert, die hooge en kostelijke doorwrogte stoelen, en tafels, niet slechter als d'Europische, hebben.

De Grooten hebben andere tenten voor de vrouwen, knechten of slaven, keuken, en andere dingen, en zoodanig toegestelt, opgetooit en geschikt, dat zy een eenig huis schynen uit te maken.

Of noch in Tartarye de honderd en twintig steden of vestingen, onder den stam *Iven* door de West Tartaren aldaer gebouwt, in wezen zijn of niet, derf ik niet bevestigen. Ik heb evenwel uit d'Ooster Tartaren verstaen, dat 'er voor de boeren en oude luiden, die zoo verre niet van huis afwyken of zwerven, hooge hutten en wallen van aerde zijn. Dat *Muonchen* ook eene groote stad is, geeft de naem te kennen, met welken deze Tartaren zich noemen. Want alsze gevraegt worden, uit wat land zy zijn? dan antwoorden zeer veele, dat zy uit *Muonchen* herkomstig of gesproten zijn, en bevestigen, dat dit de grootste plaets des rijks is: waerom deze Tartaren doorgaens van de Sineezen *Muonchen Gin*, dat is, *menschen van Muonchen*, genoemt worden.

Vorders hebben deze Tartaren als beweegbare steden, zwerven met hun vee en huisgezin omher, en veranderen, naer gelegenheit van zaeken, en van weder: op de zelve wyze als de West Tartaren doen.

In de gestaltenis en gelaet, of hebbelijkheit des lichaems, verschillen zy niet veel van de Sineezen. Zy zijn witachtig van verwe, sterk en vast van zamenstel der ledematen, en weinig praet- of snapachtig. Hunne overige zeden zijn die van de Krimsche Tartars niet ongelijk: 't en zy dat ze, door de nabyheit der Sineezen, een weinig hebbelijker en beschaefder van zeden zijn, als de Krimsche Tartaren.

Het is waerachtig, 't geen de Sineezen van de sterkte en krachten dezer Tartaren schryven, wanneer zy zich met hen vergelijken; doch zijn in generlei wyze by d'Europers te schatten; hoewelze hier in ook het allermeest van de Sineezen verschillen, dat de meeste Tartaren, zoo niet alle, ook van kinds been af, in den oorlog werden onderwezen en geoeffent.

De aerde verstrekt hun tot een bedstede, met een tapyt of kleed, (daer zy den zadel mee verçieren,) overspreid.

Zy verzadigen zich met allerlei spyze, die hun voorkomt: maer meerendeels met vleesch: en gruwen ook niet van half gaer gekookt of gebraden vleesch t'eeten. Zy slagten zelfs kemels en paerden, om t'eeten.

Zy zijn zeer genegen tot de jagt, en gebruiken gieren, in plaets van onze hierlandsche valken. Zy hebben zeer treffelijke jagthonden.

Zy zijn zeer ervaren in 't schieten met pyl en booge, en ook daer in zeer vaerdig van jongs op afgerecht.

Zy zijn ook roofachtig, en zullen de gelegentheit van te steelen, als die hun voorkomt, niet verzuimen.

Zy hebben yzere stormhoeden, onze hierlandsche niet ongelijk, uitgenomen het gedeelte, dat het aengezicht bedekt. De borst-harnassen zijn niet uit een stuk of plaete geslagen: maer bestaen uit verscheide deelen van plaeten, die met yzere spykers of nagels t'zamen geklonken zijn, en, als de Tartarsche ruitery voort rijd, geen klein geraes en gerinkel of geklater maken.

Dit is te verwonderen, dat, daerze byna geduurig te paerde zitten, en hunne geheele krijgsmagt uit ruitery of uit ruiterbenden bestaet, zy evenwel niemant onder hen hebben, die de hoeven der paerden, met hoefyzers beslaet, of weet te beslaen.

De tael der Ooster Tartaren is licht om te leeren, en schijnt eenige gelijkenis of overeenkomst met de Persische taele te hebben. Eenige letteren komen eeniger wyze met d'Arabische over een. Maer in het leezen daelen zy van boven na beneden:

den: gelijk de Sineezen, en gaen van de rechte na de linker zyde, gelijk de Hebreen en Arabieren; het welk ook den Sineezen gemeen is. Hun A B is geheel anders, als dat van de Sineezen: welkers letteren, schoon van verscheide gestalte, dezelve klank of uitspraek hebben, als de onze: namelijk A b c; hoewel zy zeggen, zestig en meer letteren te hebben: en niet slechts vier en twintig; dewyl zy een klinkletter met een meeklinkletter ook een letter van 't A b c noemen: als *La, le, li, lo, lu: pa, pe, pi, po, pu.*

Naeuliks is by deze Ooster Tartaren eenige Godsdienst. Zy gruwen voor het Mahometaendom, en gevoelen van de Turken, die zy *Hoei Hoei* noemen, zeer qualijk. Misschien is deze hunne haet hier uit op hen ontstaen, dewylze van de Sineezen eertijds, met bystand der Turksche krijgstroepen, uit hunne woonplaetzen verdreven zijn; te weten, van den oprechter des Sineeschen Keizerlijken stams *Taiming:* wanneer daer en tegen de Christenen, inzonderheit eenige uit de Nestorianen, voor de Tartaren stonden. Het is evenwel bewyzelijk, dat zy kerkelijke zeden, of liever waengeloovigheden hebben: want zy hebben en beminnen eenige Priesters, die zy *Lamas* noemen.

Daer en boven verbranden zy de lijken der gestorvene menschen, (het welk ook by de Indiaensche Heidenen in gebruik is) met vrouwen, dienaers, paerden en wapenen, op eenen zelven mijte of brandhoop te werpen. Wat na de dood zal geschieden, en nopende den staet en d'onsterfelijkheit der zielen, daer over zijn zy zeer bekommert. Den Christen Godsdienst hebben nu veele onder hen, met weinig moeite, omhelst.

Wie zal durven loochenen, dat voor hun misschien dezen weg tot de Sineezen geopent zy, op dat zy aldus den weg des heils, het waere geloof en Godsdienst, zouden vinden? dewyl het anders zeer bezwaerlijk zou zijn tot hen door te dringen: ja byna onmogelijk, het welk nu zeer licht is gemaekt.

Deze Tartaren laten het hoofthaair niet wassen: maer schrapen het geduurig af. Ook trekken en plukken zy de geheele baert uit, en laten de knevels langachtig blijven, en het haair van 't achterhooft tamelijk lang groeijen; dat zy fraei vlechten, en laten de vlecht of tuit van de schouderen los afhangen. Zy dragen een ronde en laege of platte muts, die vast om 't hooft sluit, rondom met een rand van kostelijke zabel of bont, tot de breete van twee vingeren, bezet, die gemeenelijk van een Bever of Otters-vel is: welke d'ooren, voorhooft, en slapen of zijden van 't hooft tegen de koude beschermt. Zoo verre de muts boven den bonten rand uitsteekt, zoo verre isze ook met roode bosvlokzyde, of met zwart of purper paertshaair, dat zy zeer fraei verwen, bedekt.

De kleeren of rokken zijn hun langachtig, en komen tot op d'enkelen: maer met naeuwe mouwen, (en niet wyt, gelijk die van de Sineezen) en verschillen weinig van de Poolsche of Ongersche rokken. De mouwen eindigen, op de handen, in vorm van een paerde-hoef. Zy hebben een gordel om 't lijf, waer aen ter weder zijde neusdoeken hangen, om de handen en 't aenzicht af te vegen. Ook hangt 'er een mes aen, en twee beurzen, om tabak en andere dingen in te doen. Aen de linker zijde hangt aen den zelven gordel een Sabel of houwer, in dier wyze, dat het scherp of punt naer vooren komt, en het hecht achter, naer den rug toe, om hoog steekt: waerom zy dien ook van achter den rug, wanneer zy willen vechten, uithalen. Het welk met eene hand geschied, zonder de scheede aen te raken.

Schoenen gebruiken zy zelden: maer hebben laerzen aen zonder spooren, gemaekt van bereit paerden-leer, of zyde stoffen. De zoolen rijzen dikwils tot de hoogte van drie vingeren, en zijn doorgaens fraei en net.

Zy gebruiken in het rijden geene stegelreepen, en gemeenelijk slechts een watertoom en zadels, die lager en breeder zijn, als de hierlandsche zadels.

Voorts zijn deze Ooster Tartaren in zeden die van de Tartaren van Klein Tartarye niet ongelijk: maer zoo barbarisch niet. Zy zijn waerlijk genegen tot vreemdelingen, en verachten de slaefsche stemmigheit der Sineezen.

De grootste berg in dit Tartarye is *Kin* genoemt, dat is *goud* op Sineesch gezeid: gelijk goud op Tartarisch *Sou* heet: waer van misschien het volk de naem van *Kin* by de Sineezen bekomen heeft. Deze berg is tweevoudig of dobbel, d'een de Ooster, en d'ander de Noorder *Kin* genoemt. Die naer 't Noorden, met een zeer lange streek, door een gedurige ry, uitsteekende, en zijn misschien een gedeelte van den beruchten berg *Taurus*.

Daer is noch een ander zeer hooge berg, *Champe* genoemt, die tot duizend stadien verre strekt. Op den zelven is een poel van tachtig stadien: waer uit twee rivieren storten. D'eene vloeit naer 't Zuiden, en heet *Yalo*, en d'ander naer 't Noorden, en heet

heet *Quenthung*. Uit den zelven berg valt de vliet *Sunchaoi*, die niet lange daer na zijn water met den vliet *Quenthung* vermengt: en aldus vereenigt met elkander, krommen zich beide in eenen kil, een weinig naer 't Oosten, en ontlasten zich in de Eousche of Oostzee. Dus verre uit *Martyn*.

Wat my van de Oost en West Tartaren, uit *Kanton*, in Sina, by seker brief werd berigt, kan uit het volgende gezien worden.

Geheel Sina staet onder de Oost Tartaren, en buigt onder desselfs Sabel. Oost Tartarye en 't land der Manschiuwers, dat is *Niuche*, word by eenen Onder-koning geregeert, die, om de drie Jaren, aen het Pekinsche hof, rekening van zijn bewint en bedrijf komt doen.

De West-Tartaren of Sutassen bestaen van zich zelfs, en hebben hunnen eigen Koning: uit wiens maegschap, tot erkentenisse van d'ontfangene diensten, de Keizer van Sina gehouden blijft, een vrouw te nemen.

De Godsdienst der Heidensche Tartaren verschilt zeer weinig met die van de Sineezen. Zy bidden zelve niet: maer houden daer toe hunne Papen; die ze zeggen, dat voor hun bidden. Evenwel zijn onder hen verscheide gevoelens, van wegen de verhuizinge der zielen, en Epikuristen ontbreeken 'er niet.

Tot noch toe heb ik ondervraegt en nagevorscht, om te weten, of het land van *Jesso* aen de kust van Tartarye vast is: maer de Sineezen verschillen zoodanig onder malkanderen, dat ik daer uit niet zekers besluiten kan.

De Tartarische landschappen, buiten de Sineesche muur, worden door een onafhangkelijk Opperhooft beheerscht, het zy hy den naem van Koning of Prins draegt. Onder deze zijn 'er verscheide, die zich veinzen, schatbare van den Sineeschen Keizer te zijn; doch dit geschied om hun eigen voordeel: dewyl de Keizer hun jaerlijks grooter onderhoud geeft, als zy uit hunne landen trekken kunnen. Dus verre de aen my geschrevene brief, aengaende deze volken.

BRIEF.

Afschrift uit een Brief, die in 't Jaer 1663 *van* Tonquien *na* Batavia *is geschreven, van zeeker persoon, welke onder een Hollandschs Gezantschap in* Sina *had geweest. Hier by gevoegt, om dat daer in van de* Niuchische *en andere* Tartaren *gewag werd gemaekt.*

„De vermaerde Afschriften der Sineezen schynen te rug van 3767 „Jaren af, ofte van 't Jaer 189 „na dat Godt de Menschen met eenen al„gemeenen Watervloed strafte, ge„heugenisse te hebben; buiten dit zoo „hebbenze ook noch eenige leugenachtige „en wyt uitstrekkende geschichtschriften „van ontelbaere Koningen, die in de „eerste Eeuwen zoude geheerst hebben, „makende gewag van eenen *Pancquin*, dien „ze niet konnen berekenen, waer hy van „daen gekomen is. Zy scheenen alles uit „de natuur te begrypen, en den mensch in „veele Wiskonsten te onderwyzen, doch „waren meest alle zeer goddeloos, en den „Hemel niet gehoorzaem; waerom de Si„neezen hen ook onder de gedaenten van „vreemde beesten en Serpenten afmalen. „En voorwaer, wanneer men dezen hun„nen stam vervolgens met aendacht „bespiegelt, bevindmen klaerlijk veel „overeen komst, die slaende is op 't gee„ne de heilige *Mozes* door den Geest „Gods heeft geschreven. Want zoo dra Genes. 4. „*Kaïn*, uit enkele nijd, zijnen Broeder „*Abel* quam dood te slaen, was hy vluch„tende na 't Oosten: en zoo dra *Kaïns* „Zoon *Lamech*, tot zijn Jaren geko„men was, nam hy regelrecht tegens Go„des bevel en inzetting twee vrouwen. „Zijn nakomelingen pleegden ook Afgo„derye, en leefden naer den vleesche. Deut. 14.

„Deze volkeren schynen gedachtig te „zijn eenen grooten Watervloed, waer me„de de Aerde, ja alle bergen bedekt wa„ren; doch zy willen echter staende hou„den, en trachten uit hunne leugenachtige „schriften te bewyzen, dat 10 menschen op „eenen zeer hoogen spitzen Berg in het land„schap *Xenci* hun leven behouden hebben. „Dit zelfde verhaelt *Josephus* de Joodsche „Schryver, daer hy over den Zond„vloed handelt. Eerste deel het vierde Hoofdstuk De Schryver *Damassenus* „in het 96 Boek zijner Historie, spreekt „daer van aldus. Daer leid in *Armenia*, by „het *Minjader* landschap, een hoogen Berg „*Barias* genaemt, op welke in de Zond„vloed veele zouden gevloden en in 't leven „gebleven zijn; doch dit alles is valsch, „want wy moeten ons gehecht houden „aen de Heilige Schrift, die getuigenis „geeft, dat al wat eenen adem des geests Genesis. „en leven in zijne neusgaten hadde, en „dat op het drooge was, is gestorven. „De *Scheiten* of *Tartaren* zijn van *Japhet* „herkomstig, en uit *Magog* gesprooten. „De *Sineezen* beginnen dan haer verhael„schriften met den eersten Koning *Jas*, „die na de scheppinge der Waereld 145. „ofte na den Zondvloed 189 Jaren als

„een

„een Vader over hen begon te heerschen, „getuigenis gevende dat hy 9 Jaren had „toegebragt om de aerde van de wateren „te scheiden; waer mede zy was bedekt „geweest, en daer na bevonden dat het „droog was geworden, vindende ver„scheide voetpaden der beesten, waer „mede de Aerde weder van den Hemel „vervult en gezegend was. Hy leerde de „menschen boomen en alderlei kruiden „planten, en gebood in de vier deelen „zijns Rijks, Zon en Maene waer te ne„men, rechtende groote vlijt aen om „eenige werktuigen uit te vinden, tot de „Muzijk behoorig. Hy is de eerste Ko„ning die zijnen stoel veste in het land„schap *Xenci*, onder den name *Sangh*. De „Sineezen houden hem voor den heiligsten „mensch die ooit geleeft heeft, waerom „hy ook van hen noch in alle Tempelen „zeer vieriglijk werd aengebeden, voor„namentlijk van den Akkerman. Honderd „Jaer heeft zijn gezag geduurt, wanneer „hy 117 Jaren oud zijnde, quam te over„lijden: een zijner naesten, met name „*Xun*, volgde in zijn plaets, en stichte „eenen anderen stam, onder den naem van „*Yu*, zich vlijtig toonende om den loop „der Hemelsche lichten te onderzoeken, „maekende daer van ook een beschryvin„ge, en was d'eerste onder hun die de „planeeten uitvond, en daerom werd „hy ook voor heilig gehouden. Hy heeft „geheerscht 33 Jaren, wanneer hy, na een „levens tijd van 110 Jaren, aflijvig wierd. „Van hem, tot den vyfden Koning uit „het zesde geslachte der Sineesche familien „*Chin*, genaemt *Cinxihoan*, zijn in't ver„loop van 1858 Jaren, 81 achtereen „volgende Koningen geweest, welkers na„men wy hier om de kortheit niet zullen „noemen. *Cinxihoan* maekte dan een begin „van Heerschappye 246 Jaren voor de „komste Christi, zijnde van inborst een „stout en dapper Oorlogsman; hy is die „Koning, die den wytberoemden muur, „waer door *Sina* van *Tartarye* gescheiden „blijft, stichtte, daer van hunne ge„denkschriften aldus schryven. On„zen Koning *Cinxihoan*, zijnde wys en „verstandig, ja de kloekmoedigste in Oor„loge van alle onze stammen, vraegde in 't „zesde Jaer van zijne Regeeringe eenen „Waerzegger (na dat hy byna der Tarta„ren dwingland geworden was,) wie „nae hem zijn Rijk zoude vernietigen, „en wierd geantwoord *Huije*, 't welk de „Tartaren zijn; daerom heeft hy in der „yl, van de stad *Kin*, leggende in het „landschap van *Xenci*, tot in de groote „Zee van *Leauthung* belast, langs zijne gren„grenzen heen, yder in zijn gewest, eenen „grooten muur van 28 ellen hoog (dat „31½ hout voet is) aen den anderen ge„hecht op te bouwen, op dat hy zich „van die woeste volkeren zou afschei„den: maer gemerkt de duivel een va„der der leugenen is, en in 't gemeen „zeer twyfelachtig iets voorzegt, zoo „begreep de Koning deze voorzeg„ging niet, want zy gaen voort, en ge„tuigen, hoe na verloop van 31 Jaren, „wanneer hy 37 Jaer geheerscht hadde, af„lijvig zijnde geworden, zijn Zoon ge„naemt *Huije*, of na zijn kroning *Ulry*, „door dartel en ongebonden leven, van „een Hertog *Chao-cao* wierd omgebragt, en „vernietigde alstoen, naer de voorzeggin„ge, het gansche Rijk. Veele Europeërs „zullen misschien anders schryven, alhoe„wel dit naer den inhout hunner oude schrif„ten dus over gezet is. Dit zesde geslacht „heeft onder de naem *Chin*, maer vier ver„volgende Heerschers gehad, en quam „als toen een mensche, genaemt *Hanca„oco*, zijnde wel scherpzinnig van ver„stand, doch van eenen geringen staet, en „een scheepsgezel geweest, door grooten „aenhang zich Koning te verklaren, stich„te de zevende familie onder den naem „van *Han*, by welkers navolgers (uit dat „huis,) onder de bestieringe van den II. „Koning *Nigaytre*, en wel in zijn zesde „Jaer, of in 't 42 Jaer des Keizers *Au„gusti*, wanneer 't hier alomme in vrede „was, is gebooren GOD en MENSCH „van de Maegt *Maria*: zy getuigen dat „ten dezen tijde, de Zonne zoude ge„ëclipseert zijn, en dat in 't teken Aquarius „zich een Comeet vertoont heeft: zoude „het wel die uitmuntende blinkende Ster„re, jae die treffelijke tonge des Hemels „(gelijk de H. Oudvader *Augustinus* „zegt) geweest zijn, die boven Bethle„hem, de geboorteplaetze van den Salig„maker CHRISTUS JEZUS ver„kondigde? gemerkt deze plaets en *Xenci* „meest Oost en West van den anderen ge„strekt, en ongevaer vier uuren of 60 „graden (in den Meridiaen) komt te ver„scheelen: Maer hier tegens werd weder „ingebragt, 't geene *Origenes* schryft, dat „de Egiptische, en de Chaldeusche Ster„rekundigen naer het Joodsche land zijn „gereist, om deeze wonderbare Sterre, „(die *Crysosthomus* eerder voor eenen Engel „des Lichts acht,) te aenschouwen, zoo „kan dan dezelve niet zeer hoog boven „den Horizont hebben gestaen, of zoude „van hare nabuuren anders mede zijn ge„zien geworden: wat van deze waerheit „by ons niet werd geweten, dat zullen

wy

„ wy echter met het lijden en sterven van „ onzen Zaligmaker (wanneer de Zon tegens den loop der natuure verduisterde) zekerlijk komen te bevestigen; dat de Sineesche volkeren van die „ waertekenen niet onwetende gebleven „ zijn, gemerkt hunne Kronijken daer „ van (onder den veerthiende Koning „ *Quanvu*) aldus schryven. In 't 7 Jaer, „ de 3 maend en 15 dag van onzen heerschenden Koning, wierd een groote en „ nooit meer bespeurde duisternisse aen de „ Zonne, in den Stier gezien: zoo dat „ onder dezen Koning heeft geleden, en is „ gestorven GOD en MENSCH, „ des waerelds Zaligmaker.

„ Tot hier toe, onder den 15 Koning „ *Mintje*, hadden deze volkeren noch geen „ ander geslacht of navolging dat hun tot „ deugden was aenprikkelende, als 't „ geen al ruim 300 Jaren geleden, onder „ den 13 Koning van 't vyfde geslacht „ *Cheu*, door twee valsche leeraers hun „ was geleert geworden, zeggende een met „ namen *Metje*, dat alle menschen zich onder malkanderen zouden liefhebben, en „ veel liever sterven dan elkanderen „ vyand zijn; waer uit toen is voortgekomen de vuile gruwelijke Sodomitische „ zonde, want de mannen hangen malkanderen als klitzen in stinkende wellusten aen 't lijf: zijn wederpartye genaemt „ *Yanchu*, leerde dat de menschen maer „ zich zelven moesten lieven, en geene „ moeite met andere hebben; jae zoo hy „ met een haair van 't hooft, alle menschen konde verlossen, hy zoude het „ niet willen doen. Maer in dien tijd, „ ik weet niet door den geest der voorzegging, of door de waerachtige aenkomst der Apostelen in de nabuurlijke „ steden en vlekken, quamen de geruchten tot voor dezen Koning, dat in 't Westen eene groote wet wierd geleert, die „ de menschen tot zaligheit en deugden „ was aendryvende; de Koning, hier toe „ genegen zijnde, heeft een wys en verstandig Man, met naeme *Caynagan*, „ nevens noch achthien andere afgevaerdigt, om deze wet te gaen naspooren, „ op datze in *China* mogte worden gevoerd; doch deze zijn, na langduurige „ reize, in een Rijk *Tincho* genaemt, (leggende in *Indiën*) aengekomen, alwaer zy, „ onlustig zijnde geworden om verder te „ reizen, eene zekere valsche secte, genaemt *Fe*, (meenende dat het de rechte „ en by haer gezochte wet was) hebben „ aengenomen, en nevens haer een leerling „ van die ordre genaemt *Hamen*, met 42 „ daer over geschrevene leugenachtige boeken, en een groot geschildert beeld, „ naer de gedachtenisse van hunnen Afgod „ *Fe*, aldaer bekomen hebbende, zijn zy, „ na datze drie Jaren waren uit geweest, „ weder te rug gekeert, en in hun Land „ by den Koning gekomen, die terstond „ het beeld aenbiddende, voorts gelast „ heeft deze wet, niet alleen door gansch „ *China*, maer ook in *Toncquin*, *Combodia* „ en *Siam*, gelijkze daer van het schemerlicht noch hebben, te verkondigen; dit „ is geschied 60 Jaren na de geboorte van „ *Christus*, en heeft, van dien tijd af tot heden, deze afgodische Leer zoodanig een „ toegang gekregen, dat nu in het Landschap *Nankin* over de 1300 van hunne „ Duivels tempelen of Pagodes kunnen geteld worden. Deze wet is naer de naem „ van hunnen Patroon *Fe* genoemt, en uit „ een ander Secte gesprooten, genaemt „ *Tausu*, welk woord zy in twee namen „ verdeelen, *Tau* beteekent eenige vuiligheit of verrottinge, *Su*, daer mede „ drukken zy uit verscheide geleerde mannen, die dag en nacht zich over 't beschryven dezer zaeken roemwaerdig „ hebben gedraegen; deze hebben eerst „ veele Visschen, en met namen den Visch „ *Ynkoan*, als Goden in 't water, aengebeden, doch door verder onderzoek quamen zy die weder te verdeelen, onder „ de naem van *Nuytan*, of *Cin*. Zy geloofden de vermenging der inwendige „ geesten, dat de zielen in afwezentheit „ eens lichaems onsterffelijk zijn, en daerom gebruiken zy ook deze stellinge in „ de navolgende woorden: *Cin* het zaed, „ *Ki* de aessem, *Xin* een hart; en gemerkt „ zy zeggen, dat het hart de wortel van „ den aessem is, en d'aessem de wortel van „ het zaed, zoo zal dat zaad weder tot den „ aessem, en de aessem weder tot het harte „ der menschen zijnen keer moeten neemen; „ en bevestigen zulks met het woord „ *Vaytan*, of *Luncien*, waer mede zy verstaen, dat des menschen lichaem ontelbare natuurlijke gedeelten en eigenschappen heeft. Van de opstandinge des „ lichaems gelooven zy, dat na de ziele „ van het lichaem is gescheiden, die in „ een plaetze verhuist, genaemt *Tarcien*, „ alwaer zy zoo lange verblijft, tot datze „ weder in deze of geene lichamen varen zal; „ hierom bestrooyen zy ook den dooden „ met zout, en gelooven dat het Lijk hier „ door minder verrottinge onderworpen is. „ Zy roepen en bidden door offerhanden, „ ook voor de dooden en zieken, bezweeren „ de booze geesten door duivelsche letteren, „ die zy *Foxin* noemen. Tweemael des „ daegs, doenze met hunne onderhoorige

„Papen in hunne Afgodische Tempelen „aen het Autaer een Choorgezang, waer „in de Opperpriester voorgaat; deze eeten „niet wat leven ontfangen heeft. De Sineesche Schepter bleef ten dezen tijden, in „goede voorspoed zwaeijende over dit uiterste Azia, hoewel het Rijk noch veele stroopen was onderworpen, tot „den 13 Koning *Mincum*, uit het twintigste geslagt *Sun*, dat in 't Jaer 1195 is „geweest, en werden by de lijsten der Koningen in hunne Chronijken, 't zedert den „vyfthienden Koning *Msintio*, noch 99 „Koningen tot op den twaelfden Koning „van 't twintigste geslagt *Su* getelt; wiens „naem en stamhuis wy voorby gaen zullen, „en overtreden tot de Tartaren van *Niuche*, en hunne overwinninge die onder den „name *Kin*, het Noordelijke deel des Sineschen Rijks in bezit namen, en hunnen stoel „vestigden in het landschap *Honam*, heerschende alzoo tegens de Sineezen over de „ondergebragte landschappen dertig Jaer; „wanneer de Westelijke Tartaren onder „den name *Toen*, uit de stam *Hia*, (die „al 182 Jaeren hadde gestaen, en op 't „Jaer 1043 in West Tartarye was opgerecht geweest,) quamen, en dreven de „Oostelijke Tartaren van *Kin* uit *Honam*, „neemende hunnen Koning gevangen, en na „hem gedoodt te hebben, den stoel in bezit; „dit is geweest omtrent het Jaer 1225, „ten welken tijde onder deze bende *Hopilie* (wy noemenze dus, om dat hunnen „Koning en Veldheer zoo geheten wierd) „den Venetiaen *Marcus Paulusz.* door „het Zuiderlijkste deel van het landschap „*Xency*, met hen in *Sina* gekomen is, derhalven zullen wy hier een weinig tot bericht aenroeren, waer uit eenige misverstanden voortgekomen zijn.

Hoewel volgens anderen hy langs de Noordzijde in Sina gekomen is.

„Deze Venetiaen is dan ongetwyffelt „uit India, in 't Zuiderlijke deel *Xency*; „dat qualijk de 30 graden Noorder breette bereiken kan, aengekomen, om dat „hy niet eens gewag maekt van de groote „muur, dien hy anders noodzaekelijk most „over gegaen, of gezien hebben; echter „door de zwaere koude, die zy aldaer ontmoette, heeft hy gissing gemaekt omtrent de Noorderpool van 50 graden te „moeten geweest zijn, te meer overmids dit „Sineesch Climaet van 30 graden met onze „Europiaensche Noorder landen van 50 „graden, wel omtrent de koude, mag „vergeleken worden. Ik hebbe zelf in de „Stad *Nanchin*, (leggende op 32½ graed) „den 24 November, de kool en andere „winterkruiden, meer als drie voeten „diep onder de Sneeuw uit de Aerde geplukt; de binnenwateren lagen al toe „bevroren, en waren de boomen al geheel „van hunne lommers berooft. Op 29 en „28 graden, omtrent de Hoofdstad van „'t landschap *Kiancy*, was 't in de maend „December, (als wy daer door reisde) vermids de harde Vorst, gemengt „met hagel en sneeuw) zoo bitter kout, „dat niemant konde voort reizen, werwaerts hy wilde. In 't landschap *Peking*, „ongevaer op 37 * graden, hebben wy verscheiden mael in de maend July, (wanneer 't onlijdelijk heet was) bronnen gevonden, waer in het water drie en meer „voeten beneden de aerde noch hart bevroren lag; met deze en noch meer „diergelijke ondervindingen, knoope ik „mijn reden vast, dat deze *Paulus* Venetiaen is misleid geworden, omtrent het „plaetzen van *Katay* en *Cambalu*; te meer, „alzoo 't uitterlijk schijnt dat hy den loop „der Zon niet waergenomen heeft; en „zoo my iemant naer de reden van deze „buiten natuurlijke koude vroeg; ik kon „niet anders zeggen, gelijk ook alle de in „*China* zijnde Europianen het daer voor „houden, dan dat de Salpetrige aerde, waer „mede gansch Sina zeer bezwangert gaet, „in den grond daer van de schuld moet „zijn: hy dan in *Xency* aenlandende, wiens „Westelijke deel meest van de Mooren en „verbasterde Sineezen wierd bewoont, en „bemerkende den grooten op- en afloop „van de boven Noordsche Volkeren, zoo „heeft hy, zonder eenige beduchtinge, naer „de Hoofdstad en Landstreek onderzogt, „en van den Mogereetschen kant onderrichtinge gekregen, van eene groote „Stad, genaemt *Cambalu*, want dus „word de Stad *Peckin* tot heden by de „Mooren genoemt, gelijk ik zulks in „persoon den Taelman van de Mogereetsche Gezanten, in *Peckin* aenkomende, „hebbe duidelijk afgevraegt, die my verder berigte, dat met het woord *Cambalu* „wierd uitgedrukt, een Stad des opperstten „gebieds, jae een Stad des Heeren, het „woord *Chatty* of *Cattheij*, heeft hy van de „Oosterlijke Tartaren geleent, die aldaer „toen van de Westelijke overheerst wierden. Het is niet *Catthey*, maer *Ciethay*, „en word voor een verbasterd Sineesch „woord gehouden, hoewel de Oostelijke „Tartars het gebruiken; *Chie* is West, „*Thay* is Zuiden gezegt, dikwils ook wel „een menschen hand, als of men zeide, „'t Land ter zijden de hand, naer het gesprek dan valt, daer dit woord van „*Thay* in mogte te pas gebragt worden; „doch wanneer men deze twee woorden „aen den anderen schakelt, en zegt *Chietay*, zoo wilt eindelijk te zeggen zijn,

* *Deeze hoogte werd by anderen niet alzoo gestelt.*

„een

„ een Landschap Zuid-westwaerts van on-„ ze hand gelegen, gelijk 't Landschap „ *Peckin* in der daed Zuid-westwaerts van 't „ Rijk *Kin*, of Oost Tartarye gestrekt „ leit. Op dien grondslag heeft de Vene-„ tiaen het Noordelijke deel van *Asia*, „ meer dan 15 graden te lang in zijne ver-„ halen uitgerekt; even eens heeft hy het „ woord *Mangus*, daer mede hy het Sinee-„ sche Rijk benoemt, van de Oostelijke „ Tartaren ook toenmaels ontrokken, 't „ welk al mede niet recht is, want zy zeg-„ gen tegens de Sinezen *Manso* of *Barbaren*. „ Deze Provintie *Peckin* ten Noorden, is „ voor het waerachtige *Catthey* te houden, „ en hare Hoofstad, *Xentien*, dat gehoor-„ zaemheit beteekent, voor het vermaerde „ *Cambalu*: want van deze Stad Noordwaert „ tot de 50 graden buiten de Sinesche muur, „ bevindmen niet anders dan onbebouwde „ zandachtige woestijnen, welkers oever „ aldaer langs de Noordzee van de *Jupi-„ taaten*, (zoo genoemt om datze met „ visschenvellen bekleed zijn) worden be-„ woont, die nu onder deze Kroon mede „ behooren, en in onze tegenwoordigheit „ voor den throon lagen, om eerbiedig-„ heit te bewyzen, toen wy in *Peckin* „ ter gehoor wierden gebragt.

„ Wy keeren nu weder tot de Westelij-„ ke Tartaren, onder de heerschappye „ *Hia*, want na dat zy d'Oostelijke Tar-„ taren uit de Provintie *Honam* hadde ge-„ dreven, en hun onderdanig gemaekt, „ bragten zy noch wel 55 Jaren toe eer „ ze het gansche Sineesche Rijk onder „ de knie kregen, want veele van die „ Oostelijke Volkeren, zich door de ne-„ derlagen met de Sineezen voegende, boo-„ den de Westelijke Tartaren tegenstant, „ en daer door bevindmen in hunne Chro-„ nijken, datze in den genoemden tijd noch „ zes achter een volgende Koningen gehad „ hebben, waer van *Tix*, de achthiende „ uit dat huis, de laetste is geweest; want „ zoo dra de Tartaren in de Provintie „ *Fockin* quamen, ging deze Jonge-„ ling, (hebbende noch qualijk vyf Jaren „ Koning geweest) uit de Stad *Hocksieuw* „ te scheep, om de vlucht neêrwaerts te ne-„ men; doch gemerkt de wind groot, „ en het water te hol was, wierd hy „ met Schip en al omgeworpen, opoffe-„ rende alzoo met zijn byhebbende gezel-„ schap, de Zee zijn Leven, Scepter en „ Kroon, tot besluit van dit twintigste ge-„ slagt, dat 320 Jaren over *Sina* geheerst „ had; dies nam dan eerst het eenentwin-„ tigste geslagt, onder den naem *Yven*, uit „ het Westelijke Tartarye zijn intrede, zij-„ de in 't Jaer 1280, waer van *Xio* d'eerste „ was, die de Wet herstelde onder de „ heerschappye van *Hia*, wanneer de oor-„ logsstoel gehouden wierd in de Stad *Pec-„ kin*, latende zijn vordere benden, die „ in groote heirkrachten bestonden, vor-„ der Zuidwaerts af, naer het Koninkrijk „ der *Lauwen*, een gedeelte van *Barma-„ nia*, *Chiam*, *Combodia*, *Champa*, *Qui-„ nam*, en eindelijk naer het Rijk *Toncquin*, „ dat hem wel het naeste lag, 't geen door „ de wapenen onderdanig wierd gemaekt: „ hy stichtte ook in dit Rijk een aenzienlijke „ Stad en Sterkte, van magt en oorlogs-„ gereetschappen, om in der yl die tegens „ de wederspannigen te konnen gebruiken. „ Maer de Tartaren konden de Sineezen, „ (die altijd in groote twist en tweespalt „ tegens hen waren ingenomen,) wat be-„ ter beteugelt hebben, doch gemerkt dit „ niet geschiede, stont 'er, na verloop „ van 88 Jaren, onder den thienden On-„ derkoning *Xancum*, een man met name „ *Hunvuy* op, geboortig van *Fimyan*, in 't „ Landschap *Kiancy*, die een heirleger by „ den anderen rapte; neemende daer mede „ veele Steden geweldiglijk in, en onder „ anderen de Hoofstad *Nankin*, waer van „ zijne Soldaten in der yl, om eenen goeden „ buit te maken, zich zochten naer de Stad „ *Peckin* te spoeden: de Tartarischen On-„ derkoning, zoo haest niet konnende zijn „ magt by den anderen krijgen, wierd „ genootzaekt met Vrouw en Kinderen te „ vluchten, in de Provintie *Xantum*, al-„ waer hy voorts omgekomen is; en dit is „ de uitgang der Westelijke Tartaren in „ *Sina* geweest.

„ Dezen *Hunvuy*, (die voor dezen een „ valschen Afgodischen Priesterknecht ge-„ weest was,) ziende dat het 't geluk zich „ zoo gunstig voor hem verklaerde, maekte „ zich in 't Jaer 1568 Koning der Sineezen, „ en stichte het twee-en-twintigste geslagt „ *Muncho*, dat Martinus, *Taminga* noemt, „ zich den naem van *Haijco* den eersten toe-„ eigenende, uitroeijende al wat eenigzins „ noch mogt de smaak van de Tartaren „ hebben: hy zond mede een der Onder-„ koningen, als Luitenant Generael, om het „ Koninkrijk *Toncquin*, in plaets der voo-„ rige Tartaren, te gebieden; maer ge-„ merkt deze volkeren, hoewel 't verbaster-„ de Sineezen waren, naer zulke bevelen niet „ meer wilde hooren, te meer overmids zy „ by de Tartarische heerschappy meer vry-„ heit gesmaekt hadden, begonden zy op-„ roerig te worden, schudden 't jok van „ hunne schouderen, nemende deze plaets „ van voogdye zelfs in bezit, en verdeel-„ de hunne volkeren in 't westen tegens de „ Rijken der *Laduwen*, *Bauwen*, en ande-

„ren, op de uitterste grenzen van het „Oosten tot in het Noorden, langs het „Koningrijk der Sineezen, om die lan- „den als vry en erffelijk te blijven bezit- „ten, gelijk zy ook als nu noch in ver- „scheide Landschappen verdeelt zijn.

„Het Koningrijk *Toncquin*, (dat om- „trent zoo groot is als Portugael,) schijnt „dus zijn eigentlijkste naem te hebben, „hoewel het van ouds by de uitlanders en „aengrenzende volken andere namen heeft „gehad; de Tartaren noemen dit Rijk „*Gannam*, om dat het ver in 't Zuiden legt, „de Inwoonders eeten *Pinangh*, en verwen de „tanden gelijk de Indianen. De Sineezen by „de Tartaren *Manzo* of *Barbaren* genaemt: „noemen dit Rijk *Cauchin*, gelijk ook de „Japannezers, om dat zijne ingeboornen „blootvoets, of ongeschoeit gaen, en hunne „rechter groote toon (dat wonder is) dwars „ter zijde afftaet, gelijk zulks noch by „eenige onverbasterden kan gezien werden.

„Deze landsgrenzen begrijpen in zich 12 „Provintien, waer van 'er 7 meestendeel „van 't Oosten op 21 graden 6 minuten, „tot in 't Zuid-westen aen de Rivier *Pothijn*, „tegens *Quinam* door de Aziatische Zee- „bogt, langs zijnen oever omarmt wor- „den, en stooten de voorige vyf Land- „schappen, met hunne bergen, in den „ondergang der Zonne, tegens 't Koning- „rijk der *Lauwen*, in 't Noord-westen „aen de Provintie *Junam* en 't Koning- „rijk *Cabangh*, (dat een afvallige rijk van „deze Kroon is,) en eindigt ten laet- „sten in 't Noorden, en omtrent 't „Noord-oosten, langs de Provintie *Quan- „ci*, wiens wegen aldaer, om uit dit in 't „Sineesche Rijk te komen, zeer reisbaer „zijn; wel verstaende van den Zeekant, „door de Provintie *Cunam*, naer de Si- „neesche Hoofdstad *Sining* toe, welke „gemeenlijk in drie dagen gaens verdeelt „werd; maer zoo de vreemdeling gene- „gen was van hier door de Provintie *Bauw* „in *Junam*, ofte door *Ay* en *Lockjouw*, in „de Provintie *Quancy* over te treden, zon- „der dat hy verlof van deze Kroone had, „mogt hy zich wel verzeekeren, dat „hy zoude aengerand en weêrhouden wor- „den.

Was geteekent

In Toncquin, 1663.

H. K. B.

Dat de Tartaren van *Niuche*, nu heer- schers in Sina, niet zoo zeer onkundig zijn in al 't geene, omtrent hunne Land- streke, en die der gebuurvolken voormaels is gebeurt, of der zelver afgelegentheit, toestant en gedaente, kan bespeurt wer- den uit het volgende verhael, 't geen op mijn verzoek byeen gestelt is, by *Johannes Melman*, die al in den Jare 1656 zich in Sina, ten dienste der Nederland- sche Maetschappy, als Tolk opgehouden heeft, en namaels steeds als Koopman meermalen aldaer geweest, en der Taele zeer kundig was, voor zoo veel als hy zulks in *Peking*, en elders in Sina, uit den mond der eigene meest verstandigste Tartaren, en anderzins by verslag aen hem gedaen, heeft verstaen.

Wel Edele gestrenge Heer;

„Op dat U E. byzonderlijk mogte on- „derricht zijn van den toestand dezer „woeste Landen en Volkeren, voor zoo „veel ik zulks uit de verstandigste der „Tartaren heb konnen begrijpen, en zoo „daer te lande, als elders verstaen; dien „ik vooraf, een weinig te zeggen van „hunne afkomst, uit wat hoek deze „Volkeren zijn gesprooten, en hoe de- „zelve zich dus verdeeld in Horden, on- „der gekorene Hoofden in vaste plaetzen, „van andere Volkeren afgescheiden, ter „woon begeven, en verblijfplaetzen be- „grepen hebben.

„Om daer van dan net te handelen; „moetmen vooraf laten gaen, en zeg- „gen, hoe deze Tartaren zich beroemen „voort gekomen te zijn, uit het aeloude „geslagte der beroemde *Scyten*; ook „datze nooit dienstbaer zijn geweest, al- „hoewelze veel malen door verscheiden „heirlegers, als van *Alexander den Grooten*, „*Darius*, *Cyrus* en *Xerxes* zijn bestreden „geweest, door welke overlasten en oor- „logen, zy voornaemlijk bewogen zijn „geworden, in verscheide Horden en „magten, naer het Oosten zich te verdee- „len; zulks datze by benamingen wierden „onderscheiden, en hunne Horden genaemt „zijn geweest, de eerste *Jeckamogal*, dat „zijn de groote *Mongalen*; de tweede *Su- „mongalen*; zijnde de waterachtige *Mon- „galen*; de derde *Merkat*, en de vierde „*Metrit*. Zy noemden hunne bezitplaetzen, „*Kozan*, *Kozaska*, *Buchar* en *Samarecant*, „ter tijd en wyle toe, datze by aenwas „in menigte toe namen, en een Ko- „ningrijk over deze Horden oprecht- „ten. Zy koozen tot hunnen Keizer of „Cham, een ervaren en beroemt man, „*Zinchis* genoemt; 't welk geschiede, vol- „gens de tijdreekeninge, omtrent op 't Jaer „1187 na Christus geboorte.

Horde is een verzameling van menschen, die by elkandre in hutten of tenten onder een Hooft leeven.

„Daer-

„ Daerenboven bestonden de *Scyten*, ten „tijde dezer verdeelinge, die achter de „Berg *Imaus* zich onthielden, in zeven „Horden, welke genoemt wierden, *Tartar*, *Tangur*, *Cunat*, *Tateyr*, *Sonic*, „*Mongli*, en *Tebeta*, uit welke zeven Horden eenige afgewekene volkeren meer „naer 't Oosten hun verblijf namen, in de „plaetzen vooren gemeldt; en om dat dezen gekoren Keizer uit de Horde der Tartaren was voort gekomen, zoo hebben „alle zijne onderdanen dien naem van Tartar * aengenomen, en tot noch toe behouden.

* Daer werd ook een vliet van den zelven naem gevonden.

„ Deze *Zinchis* dan, heeft ten tijde zijner bestiering verscheiden wetten gemaekt, en de dienften der booze Geesten „afgeschaft; zijnde de eerste die zijne onderdanen geboden gaf, om de wapenen „te hanteeren, op datze bequaem zijn mogten, hun Rijk voor alle geweldenarye te „bevryden; en wanneer daer in genoegzaem onderwezen waren; heeft „hy in zijnen tijd zommige *Scyten*, die „hem dikwils quamen berooven, als nijdig zijnde over hunne welbestelde heerschappye, beoorlogt, t'onder gebragt, „en tot cijnsbaren gestelt.

„ Wanneer dezen Cham oud en afgeleeft was, heeft hy by zijn overlijden twaelf Zoonen nagelaten, „die hy vooral de eendragt aenbeval, „onder een voorbeeld, nemende twaelf „pijlen, die hy, t'zamen gebonden zijnde, hun gebood te breeken, 't welk „onmogelijk was, dies de Vader hun „voorhield, dat het Rijk zoo onmogelijk zoude kunnen gescheurt werden, zoo zy eendrachtig bleven, maer „door tweedracht scheidende, zouden zy „als eenen pijl ligtelijk kunnen overheert, „en gebroken worden: by welke gelijkenis zy geleert wierden, dat de menschelijke zaeken door eendracht vermeerdert, maer door tweedracht gescheiden „kunnen werden. *Hoccota*, zijn oudste „Zoon, volgde den Vader in 't Rijk: deze zond ten eersten een leger uit, om „de landen Oostelijk gelegen te ontdekken, en te zien, of zy hunne „grenspalen niet wyder konden uitzetten; dit heir wiste by zijne wederkeering „wonderen te vertellen; en datze daer „omtrent een nieuwe waereld van menschen gevonden hadden, die by de Inwoonders *Cathayers* genaemt zijn, 't welk „*Sina* is; en aengezien, van tijd tot tijd, „de volkeren onder deze Horden merkelijk vermeerderden, zoo heeft deze Keizer zijnen Zoon *Gino Chan*, met „een groote magt, naer *Cathay* gezonden, „om met de zijne aldaer te bestaen: deze „*Gino Chan* stierf aldaer in zijne jonkheit; „dien zijn naeste bloedvriend *Mongo Chan*, „in 't gezag gevolgt is: deze *Mongo Chan*, „met de zijnen gekomen zijnde aen 't uiterste van de Zee, vond aldaer veel Inwoonders op een Eiland, die hy meende te bestrijden, en tot zijn overtogt een „vaertuig bekomen hebbende, quam hy „daer mede dicht aen 't Eiland; maer „de Inwoonders quamen des nachts „onder water tot aen 't Schip, en „kregen een opening daer in, zulks dat „*Mongo* met de zijne onvoorziens weg „zonk, en in de Zee versmoorde: na „welk ongeval, *Choccata*, of *Hoccota Chan*, „zijnen tweeden Zoon *Cubula* zond, die „den volkeren als hooft voorgestelt wierd; „uit welk geslagt de Tartaren, die het „Noord-oostelijke deel tot aen de groote „Zee, achter het hangend Eiland *Corea*, „bezeten hebben, zijn voortgekomen, „die zoo volkrijk zijn geworden, datze in „den Jare 1290 in twaelf Horden of Koningrijken zijn verdeelt.

* „ Welke 12 Koningrijken of Heerschappyen noch heden ten dage onder „hen bekent in wezen, en op te tellen „zouden zijn. De gewesten aen den oever „van de Zee, tusschen Japon en 't „Oostelijk Tartarye, gelegen, is het Koningrijk *Jupy*, 't welk onder de Tartaren staet. Ten Zuiden grenst dit „Rijk aen 't hangende Eiland *Corea*, „en word door den grooten muur van 't „Landschap *Leatong* afgescheiden; naer „'t Westen leit ten grenspael de groote Rivier *Linhoang*, die tusschen dit Rijk „*Jupy* en *Niuche* vloeit. De oudheit der „volken van dit Rijk is by de Sineezen bekent, met den naem van *Kin*, 't welk

Genes. 17. vers 20. Cap. 21. v. 13 en v. 18.

* Het is waerschijnelijk, dat de Tartaren die het Noord-oosten en Oosten bewoonen, afzettelingen zijn van *Ismaël*. Want daer staet by *Mozes*. Ende aengaende *Ismaël*, hebbe ik u verhoort, ziet, ik hebbe hem gezegent, ende zal hem vruchtbaer maken, en hem gansch zeer vermenigvuldigen, twaelf Vorsten zal hy gewinnen, ende ik zal hem tot een groot volk stellen: en op een ander plaets, doch ik zal ook den Zoone dezer Dienstmaegt tot een volk stellen: en in 't vyfentwintigste Hoofdstuk, maer de

Cap. 25. Vers 6.

Zoonen der bywyven, die *Abraham* hadde, gaf *Abraham* geschenken, en zondze weg van zijnen Zoone *Isaac*, terwyle hy noch leefde, Oostwaerts, na het Land van Oosten.

De namen der twaelf Zoonen uit de lendenen van *Ismaël* gesprooten, werden opgehaelt by *Mozes*, in 't vyfentwintigste Hoofdstuk, als mede in 't eerste Boek der Chronyken. Dit zijn de Zoonen *Ismaëls*, en dit zijn hare namen in hare dorpen, en palleizen, twaelf Vorsten na hare Volkeren, zegt de Heilige Text. Werdende by veele geloofd deze twaelf Vorstendommen noch in wezen te zijn, en onder de Tartarische Horden te schuilen; een zaek die by my, als des onkundig en ongewis, niet werd bepaelt.

Siet Vers 13. en 16.

„goud is, en worden in de Sineesche „Jaerboeken, Heeren van de goude ber- „gen genoemt, om dat 'er veel goudrijke „mijnen in gevonden werden.

„Onder alle de Tartaren die 't Rijk Si- „na door oorlogen gequelt hebben, zijn „deze geenzins de minste geweest, ver- „mids de Sineezen zoo van hen, als van de „volken uit het Koningrijk *Niuche*, die „altijd tegens de *Catheyers* geoorlogt heb- „ben, groote nederlagen zijn toegebragt; „zoo datze zich genootzaekt vonden, uit „de Noordelijkste gewesten, naer die van „'t Zuiden te vertrekken, en zouden de- „ze twee gevoegde Koningrijken te dien „tijd het geheele Rijk van *Sina* afgeloo- „pen hebben, indien de Westerlijke Tar- „taren uit het Rijk *Samaracande*, deeze „zegenpralende wapenen hunner bondge- „nooten, niet met nijdige oogen hadden „aengezien; die mede een veer van den „buit wilden hebben, en quamen met „een grooter magt in *Sina* vallen, zulks „deze Oosterlijke Tartaren van *Niuche* en „*Jupy*, met hunnen roof *Sina* verlieten, en „zich wederom naer hun Land begaven. „Inmiddels bleven de *Samaracanders* in *Si-* „*na* met de Zuiderlijke Sineezen zwaere „oorlogen voeren, hebbende tot hunnen „Veldheer de befaemde *Tamerlaen*, by „de Tartaren *Temur* en *Lengus* genaemt, „om dat hy kreupel was; deze was, zoo „gezegt werd, de Zoon van den vierden „Keizer tot *Samarcand*, *Batho* geheten; „die naderhand den Turkschen Keizer „*Bajazet* overwonnen, en, in een kouw „besloten, met zich omgevoert heeft.

„Ook verhaelen de Tartars, datze in 't „Oosterlijke Tartarische deel, wel hon- „derd en vyfentwintig Horden of beweeg- „lijke en verplaetzelijke steden hebben, „zwervende met hun Vee en Huisgezin, „van de eene plaets tot den anderen, om „t'elkens, naer gelegentheit des tijds, van „weide te veranderen, en de beste te „zoeken.

„Vermids zy onder een ongenadig Cli- „maet woonen, moeten zy zich des win- „ters in dichte Tenten, voor de bittere „koude bergen; maer des zomers begeven „zy zich over de hooge gebergten Noord- „waerts gelegen, daerze voor hun Vee „goede weide vinden, en een aengena- „me getemperde lucht genieten. Deze „Landaerd weet ons te verhalen, datze „boven op deze Bergen, verre over Zee „naer 't Oosten, verscheide Landen beoo- „gen kunnen, 't welk waerschijnlijk *Ja-* „*pan*, *Eso*, of 't Land van *America* zijn „moet; daer ze voorgeeven niet verre „van af gescheiden te zijn; tusschen „beiden is de groote Zee, die deze „Landen van de hunne afscheidt. Ik „heb verscheide malen gezogt, be- „richt te mogen erlangen, of in die Zeen „geen Jonken of vaertuigen gevonden „worden, die langs den Tartarischen wal „Noordwaerts stevenen; waerop zy my „antwoorden, jae; dat de volken van „*Corea* dikwils in zomerze dagen vaeren, „om hunne drooge visschen en andere eet- „waren tegens Goud of Pelteryen te ver- „ruilen; hun voorts vragende, ofze op den „Noordhoek van hun land, wanneer de „bogt naer 't Westen keert, niet „veel Ys in Zee hebben vernomen, „en of deze Zee des winters niet toevriest, „zulks dat geen Jonken of Schepen daer „door kunnen varen? Zy antwoorden, „dat het Ys niet verre van 't Land gezien „word, ook niet anders, dan daer versche „rivieren in zee loopen; op welke plaet- „zen veel Ys te vinden is; maer de Zee „is nooit geheel bevrozen, zoo dat die al- „tijd te bevaren is, voornamentlijk in den „heeten tijd; ook heeftmen weinig klip- „pen of andere ongelegentheden, in deze „Zee, die de vaert mogten verhinderen, „of bezwaerlijk maken, zijnde de me- „nigte van 't Ys alleen om en by het Land „te vinden; de Tartaren gaen des zomers „met prauwen in Zee visschen. Voorts „hun afvragende, ofze van de toppen der „bergen Noordwaerts de Zee open zien, „dan ofze met Ys is bedekt? Daer op „antwoordden zy, datze over land ge- „gaen zijn tot aen de ander zijde „der Zee, daerze altijd des zomers lange „dagen en zon hebben, alwaerze kleine „menschen gevonden hebben, die zeer „wild zijn, woonende onder de koudste „luchtstreek, dieze *Provarka* noemen, „waer van ze verscheiden met zich naer „haer Land hebben gebragt, en noch in „*Sina* verscheiden onder de huisgezinnen „der Oosterlijke Tartaren gevonden wer- „den, alwaer ikze menigmael heb gezien; „zijnde dezelve kort en wanstallig van „lichaem, plomp en grof van vernuft; „hebbende geen kennis van God; leeven „van het wild gedierte, datze op de jagt „vangen, dan op koolen braden, en zoo „eeten; in den winter zich generende met „visch, by de zomer in de zonne gedroogt, „zonder eenige toespijze te nuttigen, „schijnende wel wreed en barbarisch, zijn- „de nochtans hunnen Heeren oprecht en „trouw. Zy achten de Tartaren barbari- „scher danze zelfs zijn, en willen liever by „hunne volkeren woonen als by de Tarta- „ren. Alle deze eigenschappen, diemen aen „deze natie bespeurt, zoude iemant doen

Deze volken zijn geweest van die gene, welke benoorden de vliet Amur woonen, welker namen in onze kaerten konnen werden gezien.

„ge-

„ gelooven dat het *Samojeden* zijn, of volken in de nabuurschap aldaer.

„ Deze Heerschappye mogende met recht „ vergeleken worden by een Schip dat in „ Zee drijft, welk geen spoor nalaet, daer „ het door trekt; want zoo doen ook deze „ beweegbare Prinsdommen of Koningrijken, die naer de gelegentheit des tijds „ wenden, en zeilen naer de plaetzen daer- „ ze begeeren te wezen, hebbende ook geen „ zeekere merkteken van eenige Staetkunde, maer leven naer verscheiden omstandigheden der zaeken en tijden, en „ naer de belangen daer in verandering „ brengen.

„ Het Koningrijk *Niuche* is dan gesticht en eerst bezeten by *Ginochan*, zoon „ van den Keizer *Hoccata*, daer van hier „ vooren vermeldt staet, die in zijn jonkheit overleden zijnde, wierd het gedachte Rijk by vervolg door zijn neef *Mongochan*, die by 't eiland *Corea*, door behendigheit der Eilanders, met zijn Schip „ gezonken en verdronken is bestiert; naderhand is in dat Rijk opgevolgt eenen „ *Cubilay* of *Cubula*, daer van hier vooren „ is gesproken.

„ Deze volken, na verloop van tijd, in „ magt en menigte aengegroeit zijnde, besloten in dit geslagte drie Gemeenebesten „ op te rechten, en een deel van hunne ingezetenen naer 't Rijk *Jupy*, en de overige naer 't Noord-westen, en naer *Niulhan* te zenden; eindelijk verdeelden zy „ hun eigen Rijk in zeven Landvoogdyen, „ of Horden, doch deze tot tweedragt „ vervallende, begosten hevig tegens malkander te oorlogen, 't welk duurde tot „ den Jaere 1600: als wanneer zy zich „ met malkanderen bevredigden, en tegens de Sineezen de wapenen keerden, „ doch voor af overdenkende alle de misslagen by hun voortijds in *Sina* begaen, zochten zy dezelve te verbeteren, en op middelen te denken om het „ leed, hun eertijds door de Sineezen aengedaen, te wreeken; de redenen zijn al te „ wytlopig om hier by te voegen.

„ De grenspalen van *Niuche*, zijn ten „ Oosten *Jupy*, ten Noorden en Noordwesten het Tartarische Koningrijk *Niulhan*, ten Zuiden heeft het de groote „ Muur, alwaer de Noordelijkste doortogt „ in den muur is, zulks het deze volkeren, „ door de nabyheit, gelegenheit gaf op „ middelen te denken, om *Sina* door dezen doorgang te overmeesteren, gelijk „ ook geschied is.

„ Het Koningrijk *Niulhan*, is gelegen „ buiten de muur Noord-westelijk van „ *Niuche*, hebbende ten Westen de woestijnen *Samo* en *Belgian*, en het Koningrijk *Turphan*, ten Zuiden de muur die hen „ van *Sina* scheid. In dit Rijk is, of was „ wel eer de groote vermaerde Horde of „ beweeglijke stad *Campition*: en wierd dit „ Land eertijds genaemt, het zwarte *Cathaia*: de woestijnen alheir vallen zeer „ zandig, en de landen zijn vol vreesselijke wilde gedierten, en daerom gebruiken zy hooge aerde wallen rondom „ hunne beweeglijke Horden. Zy zwerven „ met hun vee en huisgezin van de eene „ plaets tot de andere: de kleeren die deze Tartaren, om de Noord-oost gelegen, „ dragen, zijn voor den gemeenen man van „ vellen gemaekt, alzoo daer geen Zyde „ of Katoen valt, ten ware zy van de Sineezen die koopen of ruilen; zy hebben „ verscheide Pelteryen, als huiden van „ Wolven, Vossen, Bevers, Otters, „ Zabels en diergelijke beeste vellen meer. „ Zy dragen mede lange rokken, die hen „ tot op de hielen hangen, met enge mouwen. Wanneer men uit Sina door de „ Noorder poort de groote muur uitgaet, trektmen door *Niuche*, *Niulhan*, „ en door de zandige woestijn *Samo*, Westwaert aen, tot aen de woestijne *Lop*, „ verre boven het Rijk van *Samaracanda*.

„ *Capacora* is een Landschap dat wel eer „ onder de Oosterlijke *Scythen* gehoorde, „ waer van ik weinig bericht heb erlangt. „ Uit den Gezant van *Muscou*, die in 't „ Jaer 1656, nevens ons in *Pecking* was, en „ de reis met Sleeden en Rendieren over de „ vorst en sneeuw volbragt hadde, verstonden wy datze wel verscheiden Horden „ der Tartaren waren voorby getrokken, „ zonder echter eenigzins te kunnen zeggen, „ wat volkeren het geweest zijn; overmids „ hun Wegwyzer en voorrijder hen van die „ volkeren niets had vertelt, en zy hunne „ neus in dat guure Climaet binnen de sleede „ gehouden hadden. Wy hebben hun de „ Landbeschryvers kaert, by *Burcherus* te „ vinden, vertoont, ook aengewezen de „ reisstreek, die voortijds uit *Muscou* tot „ in *Sina* was gevolgt; daer op hy antwoordde, dat deze kaert meer uit gissinge als bevindinge was gemaekt, overmids in de bovenlanden van dit groot „ Tartarye, zoo veel Horden en menschen „ niet gevonden wierden als opgegeven „ wierd, maer wel woeste en dorre Bergen, Valeijen en Heuvels, ontbloot „ van geboomte of eenige gewassen, doch „ overvloedig van wilde Stieren, Kalveren, Beeren en ander wild gedierte, en „ dat de voornaemste Horden van de Tartaren Zuidelijker te vinden waren, alwaer zy een aengenamer lucht en gras

„ voor

„voor de beesten hebben als naer 't Noorden: zijnde dit woeste Land niet zeer „rivier rijk, alhoewel om de Noord-oost „in 't Rijk *Niuche* en *Jupy* verscheide „hooft rivieren gevonden werden, die „verre uit het gebergte haren oorsprong „nemen, en zich in den Oceaen buiten „*Corea*, als mede in deszelfs Inham „ontlasten, en veel water toebrengen, waer onder de rivier *Yaloo* in 't „Rijk *Jupy*, *Kilango*, en *Linkoang* in *Niuche* geenzins behoeven te wijken voor de „grootste die in *Sina* gezien worden. Van „de Tartarische Rijken om de West, is „my in de stad *Pecking* een Reisaentekeninge ter hand gekomen, die Vader *Adam Schall*, van den Oom des voorigen „Keizers *Cunchi*, was mede gedeeldt, „wanneer hy in 't Jaer 1649 door den „Keizer als Gezant gezonden wierd, om „de Dochter van den Koning in West-Tartarye tot *Tarju* of *Tannu* ten huwelijk te verzoeken, voor zijnen Neef den „Keizer van *Sina*, die dan op 't spoedigste zijnen weg genomen had, door *Taytung*, zijnde de Hooftstad in 't Landschap *Sarsi*; deze Stad is de sleutel, en „bevryd het Rijk van *Sina* voor de invallen van de Westerlijke Tartaren, en „heeft veele sterkten onder zich; in deze „Stad vindmen uitnemende schoone vrouwen, daer van die beroemt is voor alle „steden in *Sina*.

Wat plaetze dit is, blijft my onbekent, veroorzaekt door de verwisseling der namen.

„Behalvens deze Westerlijke Tartaren, „vindmen noch Zuiderlijker, volgens „verslag in de bovengemelde Reisaentekening gedaen; ook eenen doortocht by de „stad *Singanfu*, die door den muur den weg „baent naer de Landschappen van *Lassa*, „eertijds *Barantola* genoemt, *Tibet*, *Cascar*, „*Turchestan* en de *Usbeekze* Tartaren, die „den Cham van *Tangut* nooit onderworpen zijn geweest, maer hunne landvoogdyen onafhangelijk bestieren; als mede „het Koningrijk *Maranga*, dat mede als „op zich zelf staende van zijne Landvoogden werd bestiert, die wel hevige oorlogen tegens de Noordlijker Tartaren „hebben gevoert, maer noch nooit kunnen t'ondergebragt werden. In de Landen van *Tangut*, *Lassa*, *Necbal*, *Tibet* en „*Maranga*, vindmen noch veele Joden, „die zich mede rondom den berg *Kaukasus* onthouden, en in *Persia*, *Mogol*, en „langs de *Ganges* hunnen Koophandel drijven; in 't Rijk van *Lassa* vindmen den „hoogsten berg *Langur* genaemt; hier trekken uit het *Mogolse* Rijk veele Karavanen „over, die naer *Cascar* reizen, zijnde dit „*Cascar* aen de boven landen van *Hindostan* „gelegen.

„De Tartaren die om de Noord *Mancheu*, en om de West, *Mongal* genaemt „werden, zijn mede aenvangkelijk uit „de *Scythen* voortgekomen. Deze landen „zijn vol gebergten en woestijnen, die „vol zant en onvruchtbaer leggen, uitgezondert op die plaetzen, daer eenig vers „water voorby loopt, daer het eenigzins „vruchtbaer schijnt, en bewoont is. Men „vind in 't Noordelijk Tartaryen weinig „steden of dorpen, ook weinig hout dat „tot de bouwkunst of brand mag gebruikt „werden; des de Inwoonders met mest „en paerde drek hun vuur maken, en „hunne spijze bereiden; het leit meest „onder een guure lucht, des zomers verdraegtmen een ongemeene hitte, en des „winters een onlijdelijke koude, die door „groote vorst en sneeuw, de welke zeer diep „valt, werd aengezet; daerenboven zijn „daer zeer sterke winden, die alles omver werpen en groote schade doen. Des „winters regent het nooit, maer des zomers dikwils. Het land vloeit over van „wilde en tamme dieren, voornamentlijk „hebben zy veel Kameelen en wilde Stieren, doch 't meeste zijn Paerden, die „zy zoo overvloedig hebben, datze zich „inbeelden, als of niemant in de geheele „waereld hen daer in zoude overtreffen. „Zy zijn van een middelmatige lengte, „breed van borst en schouderen, ook zoo „van aengezichte en hoofden, dikke neuzen; met een woord, zwart en leelijk, „doch sterk en stoutmoedig; zy kunnen wel „ongemakken van honger en dorst, hitte „en koude verdraagen, van der jeugd af „oeffenen en gewennen zy zich met schieten en ryden. Al hunnen huisraet en goederen nemen zy met zich, van de eene „plaetze tot de andere. Zy hebben geen „huizen, maer hutten, waer in zy met „haer vyf of zessen woonen. Des zomers „verhuizen zy naer 't gebergte, maer des „winters keeren zy weder tot hunne oude „stantplaets. Zy hebben geen koorn, maer „openen de paerden een ader, en tappen „het bloed daer uit, datze drinken, en „met hirze bakken om te eeten; het paerdevleesch, en het vleesch van andere „beesten eeten zy rauw, en de paerden „die nieuwlinks gestorven zijn, houden „zy voor een lekkernye, al waren zy ook „ziek, het ongezonde vleesch daer uitsnijdende, leggen zy 't gezonde tusschen „'t paerd en den zadel tot dat het warm is „geworden. Zy kunnen onder hen geen dieven verdragen, maer watze van anderen „kunnen rooven, dat achten zy als een „geoorlofde zaek. Zy hebben onder zich „weinig ambachtslieden, ook geen geld,

„maer

„maer zy verhandelen waren tegens wa-„ren.

„Zy zijn door den bank grove men-„schen, groot van oogen en lang van „winkbrauwen; scheeren 't hooft ten hal-„ven, en 't overige laten zy wassen, daer „uit zy twee neêrhangende vlechten ma-„ken; ook zijn deze volken zeer gezwind „en goede ruiters; maer quade voet-„gangers, want niemant gaet schier by hen „te voet; de vrouwen gebruiken gelubde „paerden, of ruinen, die nooit beslagen „worden: de toomen en het tuig vercieren „zy met zilver, goud, en gesteenten, en „hangen dezelve veel bellen om den hals: „als zy spreeken, komt zulks als uit een „diep hol voort, en wanneer zy zingen, hui-„len ze gelijk de wolven: De mannen oe-„fenen zich daeglijks met den pijl te schie-„ten, en zijn ook welbedreven op de Jagt. „Zy gelooven alle aen eenen *God*, maer „eeren hem niet met gelijke gebaerden. „Zy maeken beelden van Zyde en Lywa-„ten die ze vastmaken in hunne hut-„ten, ook eeren en aenbidden, op dat „hen vee daer door mogte bewaert wer-„den, zy offeren ook aen deze beelden, „de eerste melk van hun vee, en eer dat zy „eeten, geeven zy hun vooraf een gedeelte „van de spyze. Hunnen Koning noe-„men zy *Cham*, die ze als aenbidden, „en houden hem voor den eerwaerdig-„sten op aerden. Zy verachten alle ande-„re volken, en achten haer veel beter „als de zelve. Veele noch onder hen „oeffenen zich in de duivels kunsten, „en toverye, en door dit middel zoe-„ken zy raed voor hunne gebreken; „om datze niet twyffelen, of God „spreekt met hen, en maekt hun zij-„nen raed bekent. De gierigheit heeft „hen zoodanig bezeten, dat zy alles, wat „zy maer zien, hebben willen, en wan-„neer men 't hun weigert, 't zelve met „gewelt wegneemen, zeggende dat gebod „te hebben van hunnen Cham, dat een „Tartaer, of zijn knecht, op den weg „paerden en menschen mag aenvallen en „rooven, die met geleibrieven van „den Vorst niet voorzien zijn, dienze mo-„gen neemen, en hun leven in hunnen „dienst gebruiken. Zy geeven aen de be-„hoeftigen niets, maer zoo zy hen over-„vallen onder het avondmael, worden zy „wel onthaelt. Zy eeten zeer beestachtig, „dekken geen tafel, noch hebben geen „handdoeken of servetten, wasschende „noch handen, noch lichamen of klee-„deren. Zy eeten geen brood, noch „kruiden of aerdgewassen, maer beeste „vleesch, honden, katten, paerden en „rotten: zy drinken koemelk; en in den „oorlog paerdenbloed; geen wyn vind-„men by hen, maer alsze sterken drank „uit andere landen brengen, dan brassen „zy, en drinken zich dronken. Zeer so-„ber weeten zy zich te behelpen, alsze „s'morgens maer een dronk of twee melk „hebben, konnen zy daer mede den „ganschen dag gaen zonder te eeten of te „drinken.

„Hunne kleederen zijn wonderlijk ge-„maekt, zijnde de rok aen de linkerzijde „open, en werd met 4 of 5 knoopen toe-„gedaen, die maer tot onder de knien „reiken; des zomers draegen zy de pelte-„ryen het ruige buiten, en des winters „binnen gekeert. De mannen draegen „mutsjes op 't hooft, daer op root geverft „paerdehaair hangt, deze mutsjes maeken „zy met een bandje onder de kin vast.

„In hunne oorlogen dragen zy houwers „van eenen arm lang. Zy rijden meest alle te „paerde, zijnde zeer ervaren en wis in't „schieten met den booge en pijlen. Hunne „Vorsten komen nooit by het treffen, maer „van verre zien zy het aen, stellende op alles „order, roepende den strijders toe, datze „dapper vechten. Zy neemen vrouwen en „kinderen mede ten oorlog, op dat de „vyand door de menigte paerden mogte „verschrikken, jagende op hunne vyan-„den met een groote getal te gelijk aen; „en als het op een vluchten aenkomt, dan „loopen zy al te zamen; maer zoo de „vyand hen vervolgt, doen zy groote „afbreuk met achter uit te schieten, doch „ziende dat de vervolgers minder zijn dan „zy zelfs, keeren zy den vervolgeren „het hooft toe, en brengen 'er veele om 't le-„ven. Wanneer zy een ander land beoor-„logen, verdeelen zy hun leger in veele ben-„den, vallen de vyanden van allen kanten „aen, op datze, weinig tegenstant vinden-„de, niemant eenen open weg om te vluch-„ten geeven mogten: by overwinninge „verschoonen zy veeltijds noch mannen „noch vrouwen.

Was geteekent,

JOH. MELMAN.

Batavia den vierden
Dec. 1692.

Ontrent honderd en zeventig Jaer voor Christus geboorte, onder de Sineesche Koning *Vu-Ti*, zijn de Sineezen over den groote Muur getreden, en hebben de Tarters viermael uit het veld geslagen, in de woestijne *Lop*.

Deze Koning benoemde zeker Tarters Konings Zoon, die by hem ten Hove quam, met den naem van *Kin*, welken naem de Orientaelsche Tarters, die nu *Sina* beheerschen, noch heden zijn behoudende. De Westersche Tarters beschonken hem te dier tijd met een beeld van louter goud.

De groote Muur, die *Sina* van *Tartarye* scheid, wierd gebouwt 237 Jaer voor Christus geboorte, tegens den inval der Tartaren; want *Sina* van die volkeren lang te vooren, naer het schijnt, zeer geplaegt is geweest; gelijk onder den Koning *Novain*, op het 937 Jaer voor Christus geboorte, daer van voorbeelden by de Sineesche Schrijveren zijn te vinden.

In het Jaer na Christus geboorte 964 hadden deze Tartaren de Hoofdstad in het Landschap *Peking* belegert, doch zy wierden afgeslagen; de Sineesche Koning *Chincum* wilde den vyand niet vervolgen, maer sloot liever een verdrag met hem, waer by hy beloofde, dat hy Jaerlijks eenig Gelt en Zyde, tot een geschenk, hem zoude toezenden; doch de Tarters onder hunnen Koning *Hiencum*, in de Provintie *Leaotum*, eischte van zijnen navolger, den Sineeschen Koning *Gincum*, tien Steden, in de Provintie *Peking*, die de Sineesche stichter der achthiende Familie verovert hadde; maer men verdroeg zich, onder belofte, van eene Jaerlijkscher betalinge ter waerde van tien honderd duizend gulden, in Geld of Zilver, en drie honderd duizend pakken Zyde, met den naem van *Nai*, 't geen Jaerlijks tribuit betekent.

Omtrent het Jaer 1084 na Christus geboorte, wanneer in *Sina* de Koning *Hoeicum* heerschte, trad de Sinees in verbintenis met den Ooster-Tarter van *Niuche*, tegen de Barbaren van *Leao*, of *Leaotum*, die hy eenige reizen door oorlogen t'onderbragt, en het Koningrijk *Leao* vervolgens verdelgde, 't geen 209 Jaren, onder negen Vorsten bestendig was geweest.

De overgeblevene uit *Leao* vloodten naer 't Westen, alwaer zy een nieuw Rijkje stigtten, dat na honderd Jaer, door de Wester Tarters is uitgeroeit.

Omtrent dezen tijd trachte de Orientaelsche Tarters het Sineesche Rijk weder onder haer geweld te krijgen; benoemende nu zelver hun gewest met den naem van *Kin*, men overwon *Peking*, *Xensi*; enz. De Sineesche Keizer wierd van den Tarter als een gast genoodigt, om tot hem te komen, ter handeling over de Grenzen, 't geen te vergeefs geschiedde, en, voor de tweede mael derwaerts gaende, wierd hy vast gehouden, en stierf buiten den muur, in de woestijne *Xamo*.

In den Jare 1144 onder den Sineeschen Koning *Kaocum*, wierd, na een oorlog met de Tarters, de vrede getroffen, met de onderschryving *Chin*, dat is onderdanig, en *Kum*, dat is schatting gevende gezegt.

In 't Jaer 1204 braken de Ooster Tarters *Kin* den vrede met *Sina* weder, als wanneer de Wester Tarters, die zich derthien honderd Jaer lang in rust tegen *Sina* hadden gehouden, hunnen zetel in *Sina* begosten te vestigen, en de familie *Yven* oprichteden: de Sineezen noodigden de Wester Tarters tegen de Oosterlingen hun ter hulpe, die zy verdreven, maer te gelijk het Rijk bemagtigden, en in den vyfden Koning vreedzaemlijk bezaten.

In den Jare 1444 toog de Sineeschen Keizer *Imcum*, met een leger van vyfmael honderd duizend man, over den grooten Muur, tegen de Tartaren ten oorlog; doch wierd geslagen en zelf gevangen. Gelijk zy kort daer op, onder de Koningen *Hiencum*, *Vucum* en *Xicum*, weder met talrijke Horden in *Sina* vielen, en grooten buit te rug bragten, hoewel zy onder den laetsten wierden geslagen, en zestig duizend man lieten zitten.

In 't Jaer 1583 vielen de Tarters over 't ys weder in *Sina*.

Op 't Jaer 1600 braken de Orientaelsche Tarters met zeven Horden *Sina* in, en vestigden zich aen de grenzen, maer veel ongelijk van de Sineesche Oversten lijdende, en hunnen Koning gevangen en gedood werdende, is daer over zoodanig eene wraek genomen, dat de Tartar nu noch over geheel *Sina* den Scepter zwaeit met grooten lof.

De *Jupi* of *Jupitace* Tartersche Volkeren, Noordelijk boven de Sinesche Muur woonende, gaen met vellen van visschen gekleedt, en zijn geheel barbarisch, zonder Godsdienst.

Xiaochan of *Tienmin*, was voorvader van den tegenwoordigen Sineeschen Tartarischen Keizer; deze had een Zoon *Taxe* of *Tiencum* genaemt: *Nolhache* of *Cumte*, was weder den zoon van *Taxe*, en een man van scherpzinnig verstand en dapperheit, en deze was het die in 't landschap *Leaotum* viel; men wil dat oulinks het gewest, daer deze stam heerschte in *Niuche*, niet over dertig geslagten sterk was. Deze in den beginne zijner overwinningen stervende, liet tien Zoonen na, wiens vierde zoon *Mansueu* was genaemt, dien hy tot navolger zijns gebieds, en rijks verklaerde, veranderende den naem van *Kiencheu* in *Moucheu* of *Mansueu*, of *Xunchi*: waer van noch heden de

Tar-

Tarters die *Sina* bezitten, hunne namen voeren, en het volk van *Moucheu* genoemt werden; deze boven gemelde Prins overleden zijnde, liet zijnen jongen Zoon de bezitting na, die geheten was *Jamxechinvam*, en, op de aenneming van 't Sineesche Rijk, *Cambi* ofte *Cunchi*; hebbende toen zijn Oom tot Voogt, by wien *Sina* is t'onder gebragt.

Van de Hoofstad in 't Oosten van 't rijk *Niuche* gelegen, genaemt *Schina*, is een gebaende weg, tot binnen de Sineesche muur. Men vind aldaer meer buurten en gehugten als steden. De eilanden die beoosten dit Land in zee leggen, werden gezegt zeer vruchtbaer te zijn, en dat daer zeer geschikte volken woonen. Doch het Land by de mond van de Rivier *Amur* bezuiden, werd Zoutland genaemt, naer allen schijn, om dat daer de velden wat onvruchtbaer zijn.

De Tarters van *Niuche*, als zy iemant hunner vrienden ter aerde bestellen, richten een steen by 't graf op, daer in geschreven werd de ouderdom der verstorvenen, en het ampt, dat d'overledene heeft gehad; en dit geschied op den eigen dag als de mensch gestorven is, zy verbranden zomtijds ook eerst de lijken, en begraeven dan de asch, met de beenderen. De magen staen luidskeels te schreyen, terwyl 't vuur 't lijk verteert. Is het eenig groot Heer die gestorven is, zoo werden veele dingen in 't vuur geworpen, die hem eigen waren, en daer hy vermaek mede schepte, en werden de beschryingen aen de graven mede zomtijds herhaelt, na dat de verstorvene bemint is geweest.

Zy draegen zeer aerdige kookers op zy aen eenen riem, die gemaekt is van visch vel; daer zy in hebben steeken yvoore mesjes, tande wisschers, een vuursteentje, oorlepeltje, nagel raspe, en mesje, zeer fijn en konstig gemaekt; gelijk al zulken tuig onder my werd bewaert.

Van den oorspronk des tegenwoordigen Sineeschen Tarterschen stam spreekt Vader Adam Jesuit aldus. De oudste Oom des tegenwoordig heerschenden Keizer, heeft aen my meermalen verhaelt, hoe omtrent voor thien teelingen, drie Nymphen, of Godinnen, genaemt *Angela*, *Changula* en *Facula* uit den Hemel nedergedaelt waren, om zich te baden, in zeker Tartarische vliet; dat *Facula* gezien had onder hare klederen, die zy op der aerde neder had gelegt, zeker kruid *Alkakengi* genaemt, daer een roode vrucht aen was, die zy zeer gretig hadde opgegeten, waer van zy bezwangert was geworden: en dat hare twee metgezellinnen weder hemelwaerts getogen waren; dat zy alleen op de aerde was gebleven, tot dat ze een Zoon had gebaert, die zy opqueekte; doch eindelijk liet in een der Eilanden van de Rivier, zeggende tegens hem, dat zy naer den Hemel vertrok, en dat 'er wel haest een herder zoude komen, die zorg voor zijn opvoeding zoude hebben, 't geen vervolgens geschiedde, zoo als zy zulks hadde voorzegt. Van dit kind quam een byzonder rustig en sterk man, wiens zoonen en na-zoonen het Land beheerscht hadden, maer dat onder de vyfde teeling, het volk de wapenen tegen dit geslacht had opgevat, en het t'eenemael verdelgt, behoudens een persoon die het ontvluchtte. Deze van naby gevolgt zijnde, en onmagtig verder te loopen, ging op de aerde neder zitten, wanhopende zijn leven te konnen behouden; maer een Exter zette zich neder op zijn hooft, dies de vyand daer door misleid wierd, geloovende dat hy een stam van een boom was; uit wien dan den Sinees-Tarterschen Keizer gesproten zoude zijn; en dus is de afkomst van den zoo zeer magtigen stam duister: 't zy hoe 't zy, deze Nazaet leefde noch in 't begin van de voorby gaende eeuw, en heeft zich genoeg bekent gemaekt door den fellen oorlog, die hy den Sineezen aendede, om de dood van zijnen Vader te wreeken, die de Sineesche Mandarijns hem hadden aengedaen.

Vader *Adam* zegt dan verder, dat hy was Heer der Valeije * *Moncheu*, *Mansuen* of *Moucheu*, waer van Vader *Martini* geloofde dat het een groote Stad was. Keizer *Vanlie* gaf hem het bevel over die Valeije, en het omheen leggende Land, onder voorwaerde, dat hy 't zelve zoude beschermen tegen den inval eeniger Oostersche Tartaren, toen verdeelt in zeven kleine Prinsdommen; hy was genaemt *Tienmim*, en stierf in 't Jaer 1628. Zijn Zoon *Tiencum* of *Taxe*, wyzer en voorzichtiger dan hy, volhardde in den oorlog tot aen zijnen sterfdag. In 't Jaer 1634 voltrok *Cumte*, Zoon van *Tiencum*, eeniger mate d'overwinning van *Sina*; doch hy quam te sterven, bevoorens het bezit daer van te genieten. In 't Jaer 1644. wierd zijn Zoon *Xunchi*, oud zes jaer, tot *Peking* voor Keizer erkent, en stierf in 't Jaer 1662, latende tot navolger zijnen Zoon *Cambi*, die noch heden de Heerschappye voerd.

* Het kan beide waer zijn, dat *Moncheu* een Valeije is, en ook een Stad; en te gelijk de bynaem van het volk. Want alsmen een Ooster Tartar in *Sina* vraegt, wiens vaderland men meent *Niuche* te zijn, van waer hy geboortig is, zal hy zeggen van *Mansioeu*, van *Moncheu* of *Moucheu*, en zich *Mansiouier* noemen, waer uit by zommige geoordeeld werd, dat *Niuche* die naem mede voert.

Uit de Tartarische en Sineesche historie van François Rougemont, *Nederlandsche* Jesuit; *nopende d'Ooster Tartaren van* Niuche.

DE Tartaren, die van de Sineezen Oost Tartars genoemt zijn, bezitten een jong Rijk, zoo van *Niuche* en andere gewesten, als van *Sina*, 't gene in alles nu maer vier overledene Koningen telt: waer van de eerste zeer trouwloosljk door de Sineezen om hals gebragt is; doch de drie andere hebben met dien eenen fellen krijg gevoert. De tweede en derde traden nauwlijks op de grenzen van *Sina*, en hebben twyfelachtig, als aen zijnen poorten gestreden; hoewel de derde eenmael, op aenrading en heimelijk verstant van eenen aenzienlijken Sineeschen verrader, tot aen de stad *Peking*, en rondom, zijne verwoesting gepleegt heeft, en wel beladen met den buit heimwaerts is gekeert. Doch de vierde, die de naem van *Cumté*, dat zoo veel als *oeffenaer van deugd* gezegt is, droeg, was, in gevolge van zijner voorouderen voetstappen, heldhaftig en dapper, doch te gelijk zeer goedertieren en genadig; zoo dat hy zoo wel zijnen landsluiden, als den Sineezen, tot een verwondering strekte. Deze wierd met zijne Tartars van de Sineezen, tot hulp tegen de inlandsche roovers, ingeroepen; doch quam op de intrede van 't Rijk in 't Landschap *Peking* te sterven. Behalven zijne Zoonen, liet hy negen Broeders na, alle wakkere mannen. De Tartars trokken evenwel op de roovers los, versloegen en verdreven hen, zich ondertusschen geduurig uit Tartarye versterkende, tot datze tot een getal van 80000 mannen gesteigert waren. Toen togen zy recht op *Peking* aen, vorderden het geheele Rijk tot loon van hunnen dienst, en verworven het ook; doch door de wapenen. De tweede Zoon des overleden Keizers wierd, volgens de wil zijns Vaders op zijn sterven, ten throon der beide Rijken verheven; zijnde zulks by hen de wys, dat de stervende Koning zijnen Rijksnavolger aenwyst. Men weet niet, waerom hy den jongsten, voor den oudsten zoon, verkoos, of 't most zijn; om dat misschien de jongste hem uit een Sineesche vrouw, en de oudste uit een Tartarinne geboren, en dat den jongsten veel geluks voorspelt was. By deze aenneming des rijks wierd de naem van *Tay çim*, dat is, *groote zuiverheit*, den Keizerlijken geslachte gegeven. En de nieuw aengenomen Keizer dede zich, op de Sineesche wyze, by de krooninge aenbidden.

Dat het Ooster Tartarye, boven *Corea*, aen de zee legt, en te bevaren is, blijkt uit de schriften van dezen *Rougemont* klaerlijk: alwaer hy zegt, dat *Quesing*, of anders *Coxinga*, een scheepsvloot hadde toegerust, met heimelijk verstant van den Koning van *Corea*, ten einde hy zijn Vader *Chinchilunch*, die door de Sineezen in 't Oost Tartarye, of *Niuche*, gevankelijk wierd gehouden, mogte verlossen; doch deze pogingen liepen tot niet, vermids de Coreesche Koning den aenslag aen den dag bragt: zoo dat *Chinchilunch* weder gevankelijk in *Sina* gevoerd wierd.

De gemelde Vader *Rougemont* verhaelt mede, dat de kinderpokjes den Tartaren in *Sina*, inzonderheit bejaerde persoonen, zeer gevaerlijk zijn, zoo dat 'er veele van sterven; daer zy nochtans in hun Vaderland, wegens deze quale, gansch geen gevaer onderworpen zijn, ja zelfs de kinderen niet. Hierom hebben zy een byzondere Godinne, die voor deze quale aengebeden werd.

De verbannig der Sineezen naer Tartarye is althans in *Sina* een gemeene straf: en by aldien de Huisvader misdoet, moet het geheele gezin volgen.

Het West Tartarye (zegt *Rougemont* wyders) kleeft genoegzaem het Heidendom aen. Men vind aldaer een groot getal Geestelijken, die de godlooze overgelovigheden, *Lá-Mà-Sém* genoemt, leeren. Zy woonen in kloosters. Een onder hen is het Hooft of de Opperpriester, die zoo wel van groote, als kleine stantspersoonen ge-eert word, als of hy een God ware: ja zijn afgang of drek, als ook zijn water, word voor heilig gehouden: en deze twee uitwerpzels voor heilzame artzeny by hen gebruikt. Zoo menigmael als 'er een nieuwe West Tartarische Koning ten troone steigert, plagt deze Opperpriester zijne krooning by te woonen, en zijn zegen over hem te spreeken: wien dan de Koning met gebooge knien bedankte.

Deze Heilig dan, uit vriendschap tusschen de Wester en Ooster Tartaren, nu Heeren van *Sina*, vermat zich naer *Peking* te komen, om den nieuwen Tartar-Sineeschen Keizer te zegenen. Hy naderde de grenzen van *Sina*, onder gelei van dertig duizent menschen; doch hem wierd de toegang met duizent alleen, tot in *Peking* toegestaen.

De Keizer zoude dezen Heilig, zoo men meent, te voet gevallen hebben, ten ware Priester *Adam Schal* aengewezen hadde, dat de oude Sineesche Keizers den eenigen Godt des Hemels alleen altijd hadden aengebeden. Hem wierd dan minder

eere

eere bewezen; doch hy wist evenwel by de Keizerlijke wyven zoo veel uit te werken, dat men een tooren in 't hof der vrouwen liet bouwen, tot plaetzing van zeker duivels beeld.

De Sineesche Tartars hadden in hun land de gewoonte van by de begravenisse van groote Heeren eenige menschen te dooden, om den verstorvenen in de andere waereld te dienen; doch nu is deze gewoonte in *Sina* by hen niet veel in gebruik, en werd niet als zelden gepleegt. Eenmael had de Tartar-Sineesche Keizer, ten tijde van *Rougemont*, dertig menschen van 't gezin zijner overlede boelin, op haer lijksverbranding, doen dooden.

Volgen eenige aenmerkingen over den aerd, omgang en handel der Tartaren van Niuche, *die* Sina *hebben overheert: genomen uit het Spaensche verhaelboek van* M. de Palafox, *Bisschop van* Osma, *die het overgaen van het zelve Rijk, aen den Tartar, uytloopig heeft ontleedt.*

P*Alafox* zegt dan, dat de Tartaren, wanneer zy de dood van den Sineeschen Keizer *Zunchi* hoorden, wel droevig en geraekt waren, doch evenwel oordeelden, dat hun recht op 't Rijk herboren was: om dat zy, met de vernietiging van het Sineesche Keizerlijk huisgezin of geslacht, zich ontlast hielden van den eed, die de Tartaersche Vorsten voormaels gedaen hadden, van *Sina* niet te zullen met de wapenen aentasten.

Ter oorzaeke mede dat *Corea*, alleen met een Rivier *Yalo* genaemt, die men op veele plaetzen doorwaeden kan, van Sina afgescheiden is, en dat eertijds, wanneer de Tartars Sina bezaten, geheel çijnsbaer aen Sina was, oordeelden de Tartars, dat nu ook zoo hun recht op het zelve herbooren was. Weshalven zy hunne legers eerst derwaerts deden trekken, op dat 'er niets achter zoude blyven, dat hen hinderen mogt om Sina t'overweldigen. De Corees worden voor beter krijgsluiden, dan de Sineezen, gehouden: evenwel mosten zy toen bukken: ja de Koning van *Corea* zond zijne kroon aen de voeten van den Tartar; van wien hy ook het Rijk weder als te leen ontfing; mids jaerlijks schattingen en geschenken aen hem te zenden.

Wanneer deze Tartars in zin hadden Sina te beoorlogen, en toen noch met eenige Westerlijke Tartaersche Vorsten oorlog hadden, wierd die twist tusschen hun beiden bygelegt.

Binnen den tijd van min dan vier Jaren had de Tartar het zoo magtig Rijk van Sina afgeloopen en overheert.

De Sineesche uitwykelingen hadden namaels tegens den Tartar, na dat Sina door hem verovert was, te vergeefs een vloot van twee duizend schepen in zee gebragt, in meining, om hun Vaderland van het Tartarische jok te verlossen. Welke vloot meer dan twee mael honderd duizend menschen op had, en was waerlijk een der grootste vlooten, waer van men ooit heeft gehoort.

Die den Tartarischen Keizer, welk Sina overwon, gezien hebben, getuigen dat hy zeer beleest, levendig, zacht van inborst, naerstig, en geneigt was om zijn gebied voort te zetten. Hy wierd tot *Peking*, omtrent het Jaer zestien honderd drie en veertig, voor Keizer op den throon gezet.

De tenten van deze volken, (zegt deze Schryver mede,) zijn van leder, die zy in de legers zoo geschikt weeten te plaetzen, dat dezelve eene welbebouwde stad gelijk zijn.

De inborst en aert dezer Tartaren komt na met die van veele volken in Europa; en veel meer met d'Europische gemoederen, dan met die van de Sineezen over een. Zy zijn vermaekshalven niet dorstig naer menschen bloed: doch haestig en oploopende, byzonder als men hen in hunne wellusten en vermaeken tegen gaet, maer zachtmoedig over de geene, die zich niet tegen hen aenkanten. Evenwel in de hitte des krijgs zijn zy bloetdorstig: en men dient dan niet al te veel op hun woord aen te gaen.

Zy zijn veel openhartiger, als de Sineezen, en niet zoo wraekgierig of achterdochtig. Zy hebben veele prijswaerdige eigenschappen: zijn oprecht en niet bedrieglijk, en handelen uit de borst ter goeder trouwe.

De wapenluiden behaelen de meeste eer onder hen: waer door elk zich in dat ampt op 't beste zoekt te quijten.

Wat de Godsdienst der Ooster Tartaren belangt, men zoude schier konnen zeggen, dat zy zonder eenigen byzonderen Godsdienst zyn: want men ziet hun weinig uitterlijkheden plegen, 't zy met bidden, of anderzins. Zy achten alles, wat men in 't stuk van Godsdienst doet, goet en wel gedaen te zyn, en maeken geen zwarigheit van onder hunne Afgoden, de beelden der Roomsche Heiligen te stellen. Allerhande afgodische Godsdienst is by hun aengenaem, en zy schikken zich naer alles: zijn nalatig in te weten wat zy aenbidden. Alleenlijk bespeurt men onder hen, dat zy den Hemel en 't ge-

sternte eeren of zich over dezelve verwonderen. 't Is waer, men vind onder hen *Bonzen* of Priesters, die zekere offerhanden doen, hoewel die weinig werden geacht. Het kloosterleven der *Bonzen* werd by hen, als te lui en ledig, versmaed. Onder de vrouwen schijnt weinig meer geestelijken yver en achtinge voor de Priesters te zijn als by de mans, zoo dat zy, gelijk zy geenen Godsdienst veragten, maer allen Godsdienst prijzen, ook geenen in 't byzonder aenkleeven. Men heeft aengemerkt, dat zy in hunne overwinningen van Sina geene Pagoden of tempels verwoest hebben. De kerken der Christenen worden van hun hoog geacht.

Deze Tartaren houden zoo groot een getal van wyven niet, als de Sineezen.

De Tartaersche wyven des Keizers worden met gelubden zoo naeuw niet bewaert, als die in Sina wel eer gedaen wierden, gelijk ook de Keizer dat slag van menschen veracht, en niet gaerne by zich begeert.

De vrouwen gaen vry over straet, zoo wel in steden, als te velde. Zy rijden te paerd, en zijn in den krijg niet angstig: ja strijden zomtijds beneffens de mannen. Zy doen ten oorlog meer, en noch beter, dan men van haer getuigt.

Deze Tartars doen niet veel schrijven in rechtszaken; maer alles werd by monde zonder Voorspraek verricht. De gevangenen sluiten zy in geene yzers of ketenen, oordeelende zulks een geduurig sterven te zijn. Zoo iemant over iets, dat dood of strafwaerdig is, vast gezet werd, men verhoort hem datelijk. Zoo het feit klaer is, werd hy aenstonds gestraft: zoo neen, vry gelaten. Zy hebben voor een straf, beide de ooren met het scherp van de pijlen te doorbooren: of, zoo de misdaed de dood verdient, werd de schuldige onthalst, zonder andere pijnlijkheden hem aen te doen. Geheel naekt word iemant, die door 't gericht sterven zal ontkleed. Dieffstal word ook mede met de dood wel gestraft.

Ter aller uuren van den dag doet een Tartarsche Richter recht, zonder veel uiterlijk omslag of gebaer.

Indien een rechter iets ontfangen heeft, om krenking te doen in 't recht, en zulks uit komt, werd hy zwaer gestraft.

Zy zijn tot de Sterrekunde zeer genegen: maer behalven die konst, beminnen zy weinige wetenschappen. Hoewel zy geen kenders van muzijk zijn, zoo beminnen zy echter dat geluit. Ook hebben zy weinig wetten: doch een goeden voortgang van rechtspleegingen.

Hunne spraek heeft iet deftigs en manlijks in.

Voor de komst der Tartars in Sina, wisten de Sineezen schier van geen wapenhandeling, lieten de nagelen lang wassen, en wierden met vuisten alle kampvechten by hen geëindigt. Heden hangt men den sabel op zijde, zelf aen kinderen van acht Jaer.

De Tarters voeren lanssen en sabels, met de punt voorwaerts, en 't gevest achter na de linker zijde der rug toe. Zy hanteeren ook slagzwaerden, dieze met beide de handen zwenken. Zy weeten twee en drie pijlen te gelijk met den boog weg te schieten. De boogen zijn niet groot, maer sterk, en de pijlen niet alle even lang.

Eer zy in Sina traden, hadden ze van schietgeweer geen kennis. Hunne paerden, die hen Sina hebben helpen winnen, zijn welgemaekt en moedig, en loopen snel. Die dezelve beklimmen, zijn boven mate goede ruiters: zoo dat men zeggen zoude, dat zy te paerd geboren waren. Veele onder hen binden den toom slechts aen den gordel, en weeten met den voet het paerd te bestieren.

Eene vaen of standaerd ziet men in hunne legers, waer onder al het krijgsvolk zich voegt. Zy zijn echter onschikkelijk in hunnen marsch of togt, en gaen by hoopen, zonder op ordre of rang acht te slaen. Het paerdevolk gaet voor uit, dat ook den aenval in 't hondert doet (gelijk men zegt.) Op 't geluit van een trompet gaat den optogt aan. Vorder pijpers of trommen vind men by hen niet. Voor uit gaet de standaert, daer de krijgsluiden groote eerpligtigheit voor hebben: dees gelijkt wel naer eene Roomsche kerk-vane; dien het volk, 't zy in strijd, of anders, volgt. Van te deinzen weeten zy niet, ten ware zy geheel en al wierden verslagen. Als de standaertdrager getroffen werd, dat veeltijts gebeurt, om dat hy in 't hevigste van 't gevecht moet zyn, vat een ander aenstonts den zelven op: 't gene voor de grootste eer wert geacht.

Het paerdevolk doet den eersten aenval op steden, zonder alvorens daer op uit grof geschut geschoten, of naderrnissen gemaekt, of bateryen opgeworpen te hebben. Al het welk eerst na den eersten storm of aenval by hen geschiedt. Zy sleepen de stormladders aan der paerden staerten achter na, die van een recht opgaende hout, slechts weinig ingekapt, gemaekt zijn. De vaenvoerder nadert aen de muuren; en met een geschreeuw klimt men op.

Zy leeven als in de wapenen, beminnen het velt, en kampeeren of legeren liever te

te velde, als dat ze in steden gelegt werden. Zy achten 't voor een groote eer, wonden van den vyand door littekenen te konnen toonen.

Des nachts, als zy onder hunne onbereide ledertenten rusten, weten zy van geen uitzetten der schiltwachten. Het is des nachts in hunne legers zeer stil: de ronden, die hier omgaen, wekken niemant.

Deze Tartars zijn welgemaekte mannen van lichaem, en breet van schouderen met het overige wel geschikt: zijn sterk en niet lekker, ook niet zeer net op hunne kledinge, maar altijd bezig. Zommige onder hen zijn een weinig bruinder dan de Sinezen: de baert is hen ook dichter, en het haair zwarter, hoewel eenige root haair hebben. Zy zijn plomp van omgang, en hebben eeld aen hunne handen. In vrede zijn zy zacht en beleeft: in oorlog streng en hart. Het veinzen is hen ondoenlijk. Als zy iemant groeten, reiken zy de rechter hand toe, buigen het lichaem een weinig voor over, en brengen de hand zachtjes aen den mont. Als zy iemant dankzeggen, strekken zy de rechter arm over de knie, en brengen de hand by den Sabel, buigende het hooft voorwaerts. Zy kussen elkanderen mede de handen, en omarmen eenen welgeliefden vrient. Het hooft te ontdekken is by hen geen gebruik.

Zy eeten en drinken veel, Schapen vleesch is hun gemeene spijs; ook dat van herten en wilde swijnen: als mede visch. Weinig wert de spijs gebraden, of gekookt. Om de zelve lekker te hebben, nemen zy geen acht. Gekookte rijs strekt hun mede voor spijs. Op zommige plaetzen gebruiken zy mede koorn-broot. Het water drinken zy kout, en niet heet, als de Sinezen. Zy weeten mede op gezontheid, en gedagtenis van vrienden te drinken; gelijk men in Europa doet: maer iemant daer toe te perssen, is by hen ongewoon. In potten van koper, tin, of zilver bereiden en disschen zy hunne spijs op: maar gebruiken zeer weinig porçelein-vaten. Men vind by hen lepels: want zy konnen zich, op de Sinesche wijs, met stokjes of vorken, niet wel behelpen.

Voor de zee hadden zy in 't eerst grooten schrik; doch gewennen zich daer nu allengs toe.

De vrouwen dragen laerzen, die onder de knie komen.

Wat belangt de Lijkstatien over dooden, onder de Sineezen, Sineesche Tartaren en andere gebruikelijk, daer over by my bericht, gevordert zijnde uit *Batavia*, van zeeker Heer, welke eenen geruimen tijd, zoo in *Pekin* als andere plaetzen van *Sina* zich op hadde gehouden, werd my het volgende geschrift daer over toegezonden.

„Onder alle *Aziatische* volkeren, vind„men geene, die meer werk over hunnen „dooden, hunne uitvaerten, en lijkplig„ten maken, als de Sineezen; alzoo alle „hunne zedeboeken daer op uit zijn, om de „Zoonen tot gedienstigheit tegen de Ou„deren, en eerbiedigheit tot de Voorou„deren op te wekken; en hunne ge„buurvolkeren, de *Tartars*, volgen hen „op dien voet na, in den toestel hunner „begravenissen of uitvaerten van hunne „dooden; zijnde hunnen pligt twee volle „Jaren rouw te draegen. Wanneer een „man van aenzien, of Vader, of Regent „onder hen komt te sterven, ver„wittigt de Zoon, of naeste bloedver„want den dood van den overledenen aen „hunne naeste bloedvrienden, en beken„den; na den vierden dag maektmen een „doodkist, daer het lijk werd ingelegt, „wordende de tente met witte matten be„legt, en in 't midden een tafel gestelt, „daer op zy de doodkist, en beeltenis des „overledenen ten toon stellen: in deze „plaetze komen de vrienden, en bekenden „te zamen, en brengen ter eeren van den „overledenen, reukwerken, en lichten, die „ze in brand steeken, en bewyzen dan den „overleden, met vier buigingen hunnes „lighaems, en vier knielingen eerbiedigheit; „doch leggen eerst in een wierookvat wat „ontsteken wirooks: middelerwyle staen „de Zoonen, en naeste bloedverwanten, „in wit rouw gewaed, bezijden de kist, „kermen, en weenen, doch alles zedelijk. „Agter de kist weenen de vrouwen zonder „mate, dog agter een afschutzel of gordijn; „men laet door de priesters in 't oostelijk „Tartaryen, ook Papier daer toe gesneden „verbranden, of wel andere witte stoffe van „lijwaat, of zijde. Alle dagen offert men „aen de dooden spijze, en drank, die van „de huisgenoten werd opgegeten: ten da„ge als het lyk werd uitgedragen, komen „de maegen en vrienden by malkander „in den rouw; de lijkstatie geschied op „de wyze van den omgang der Rooms„gezinden, verscheide afbeeldingen, van „Mannen, Vrouwen, Elephanten, Ty„gers, of wilde beesten van papier gemaekt, „worden voor uit gedraegen, zijnde met „verscheiden verwen geciert, en daer na „by het graf gekomen zijnde verbrand. „De priesters van de *Laamas*, als die daer „voorhanden zijn, prevelen veele heiden„sche gebeden op een ry te voet gaende, „slaende op trommeltjes, klokjes, en an„der gespel. Voor aen draegt men groote

„wie-

„ wierookvaten ; eindelijk volgt de bare, „ met het lijk, onder eenen daer toe vergulden hemel, met hout zeer konstig gewerkt, met een zyde of ander kleed gedekt, door vele mannen gedraegen, naer „ de staet van den overledenen mede brengt: „ achter het lijk volgen de zoonen te voet, „ leunende op stokken quanzuis als ofze „ door droefheid verflauwen. De vrouwen volgen daer aen, op een draegbaer, „ daer toe van hout gemaekt, met kleden „ of matten behangen, om niet gezien te „ worden. De graffteden zijn buiten hunne „ wooningen tegens eenen berg. De Zoonen „ die buitenlands verreist zijn, moeten wederom te huis komen, om hunnen vader „ de laetste eere ter begravenis by te woonen, en te geeven. Zoo iemant in den „ oorlog buiten zijn vaderland sterft, werd „ het lijk op de plaetze daer het gestorven „ is verbrand, en de assche, met de „ gebeente in een kistje gedaen, en „ naer des overledens vaderland gevoert, „ daer de overblijfzelen plegtelijk by die „ van hunne ouderen begraeven werden. „ Alle Jaeren komen de Magen en na „ vrienden te zamen, gaen naer de graven, „ hunner voorouderen, om die te bezoeken, en bewyzen daer hunne lijkpligten, branden reukwerk, brengen giften, „ en regten aldaer een lijkmael aen: zy „ achten geen ding hooger, dan om eerlijk „ begraven te mogen worden, datze hunnen kinderen voor alles aenbeveelen. De „ kisten worden gemeenlijk voor 't afsterven in gereedheit gemaekt, en aen den „ doodzieken eerst vertoont, eer zy sterven; 't welk in hen eene groote blydschap, „ en gerustheit veroorzaekt. Van arme lieden, die geen kist hebben, verbranden ze „ de lighamen; en begraeven de assche op een „ afgezonderde plaetze, dewijl zy geen „ bezondere graffteden hebben. Wanneer „ iemand in den oorlog zijnes Vorsten in „ een vreemd land sterft, moeten zy de „ beenderen te huis brengen, of ook wel „ de lijken, zoo ze naby zijn, want zy willen gaerne by hunne voorouderen begraeven worden: kennipe linnen, hoe grover „ hoe beter, is hun rougewaed, daerze zich „ mede bekleeden. De doodkisten worden „ van Cederenhout gemaekt, als zijnde dit „ een onverderffelijk hout, dieze wel honderd mijlen verre ontbieden; want het „ word by hen voor een stuk van gelukzaligheid gehouden, wanneerze in eene „ onverderffelijke dootkist begraeven mogen „ werden. De bovenste planken loopen „ schuins toe, in vorme van een dak. Zy „ regten mede eenen graffteen op, daer den „ ouderdom des overledenen op gehouwen „ is, op dat de merktekenen, door den „ tyd niet en vergaen.

„ De Westelijke *Tartars* verrichten op „ eene anderwyze hunne lijkstatien; te weten, ten zelven dage, waer op iemand „ sterft, word de doode, na dat hy gekist, en binnens huis beweent is uitgedraegen; de vrienden geleiden het lijk, „ die zig dan ter weder zijde op een lange „ rije by den houtstapel voegen, en luidrugtig schreijen; vertrekkende dan de gene, „ die het lijk geleide gedaen hebben, en „ de huisgenoten leggen het vuur onder „ den brandstapel, om alles, behalven de „ beenderen te verbranden: het gebeente „ werd ten derden dage verzamelt, ende „ in een Porcelein vat gebergt, om ter begravenisse te bewaren. Uit een zonderlinge waangeloof, worden de lijken „ der gene die aen de kinder pokjes gestorven zijn, hondert dagen bewaerd, eer „ zy verbrand worden.

„ Een grooter eere word den Vorsten der *Tartaren*, na hunne dood; „ aengedaen; want zoo een Vorst gestorven is, worden de dienaers na het „ schreijen in den huize ten wederzijden „ voor het Hof ten toon gestelt, met de „ merken zijner waerdigheit in de handen, „ en pronken met helmetten, die met bonetten, deze met draegbanden, met „ houwers, andere met boogen en pijlkokers, zommige met jagthonden, daer „ de overledenen in hun leven mede omgingen; teffens schreijen zy deerlijk. „ Byna in gelijke ordre staen de paerden „ rondomme ten toon gestelt, aen den „ teugel in handen van stalknechten, die „ overspreid zijn met kostelijke zadels, „ behangen met fluweel, om by het graf „ te verbranden.

„ Desgelijks staen'er kemels, pragtig „ uitgestreken, en geladen met het geene „ tot de lijkstatie vereischt. Onder de „ poort staen trommelslagers en trompetters te speelen; ten bestemden dage „ word het lijk uitgedraegen, voor uit treeden trompetters, die eenen schoonen toon „ geeven. Na hen volgen twintig of dertig „ kemeldieren, met zyde toomen en zadels aen den hals, beladen met tenten, „ en ander omslag ter begraefplaetze te „ brengen: daer na draegtmen zijne zonneschermen, en vergulde waeijers, die „ gevolgt werden van vaendels, standaerden, en andere veldtekenen: benevens „ goude en zilvere vaten, daer na volgen „ kostelijke uitgedoste paerden, en dienaers beladen met des overledens huisraed, ten laetsten de wagens, en draegzetels by den overledenen gebruikt, de

„ gan-

„ ganſche begravenisplaets werd omringt „ met matten als een muur, binnen dat beſtek recht men tenten op, geſtoffeert „ met rekbanden en diergelijke kleine verçierſelen om te verbranden; in 't midden „ ſtaet een groote zael, mede omringt met „ matten, om het lijk daer in te zetten: die „ in den omgang de laeſten in rang zijn geweeſt, bevinden zich de naeſte by deze „ zael; achter hen blijven de andere ſtaen, „ yder naer zijne waerdigheit; het overſchot van dit beſtek achter de zael is „ voor de vrouwen: wanneer zoo wel „ mannen als vrouwen binnen dit beſtek „ gekomen zijn, maken ze, ſtaende over „ eind, een groot geſchrei en deerlijk misbaer; na het ſchreijen, worden de offerhanden verricht; ondertuſſchen word 'er „ een lofreden gedaen, waer in des overledens verdienſten en daden worden opgehaelt, daer een ieder met gebogen kniën „ naer luiſtert: de Brief daer die in geſchreven is, word dan in 't vuur geſmeten, en „ tot aſſche verbrand; daer op volgen de „ kleederen, mutze, laerzen, zadels, goude „ en zilvere vaten, draegzetelwagen, en bedde, die mede in 't vuur geworpen en verbrand worden; dit gedaen zijnde, zoekt„ men uit de aſſche het geſmolten goud en „ zilver, het welk in een papier bewaert „ word, om ten derden daege wederom in 't „ vuur geworpen te worden. De paerden „ worden zonder eenige cieragie aen te hebben, met zweepen in 't veld gejaegt, die „ naderhand voor half geld kunnen gekogt „ werden. Na dit gedoente vertrekken de „ vrienden, en worden van de naeſte bloedverwanten bedankt: doch deze eenige lijkſtatie is niet genoeg, maer de Tarters herhalen die na zeven, en wederom na zeven dagen: zoo de overledene een aengename byzit heeft, of eenen gedienſtigen hoveling, die brengen zich zelfs „ zomtijds om 't leven, en zulks tot trooſt, „ vermaek, en gezelſchap van den overledenen in het ander leven; dit geloo„ ven deze woeſte menſchen. Doch de Kei„ zer heeft onlangs eindelijk deze misbruiken by een wet afgeſchaft, dat zich nie„ mant meer zoude verhangen, ook het verquiſten van onkoſten en het verbranden „ van zoo veel huisraed, kleêren, goud en „ zilver, in wiens plaets men nu vergulde, en „ de verzilverde papieren verbrand, die het „ ware verbeelden. Na de tweede, of derde „ pligtpleginge, word eindelijk een graf „ vervaerdigt, rontom omringt met een „ muur, waer in verſcheiden vertrekken „ zijn; op eenen heuvel maekt men van ſteenen een graf, rontom hangt men zijne wapenen van pijlen, boog, zabel, draegzetel, gordel, en mutze; in deze zale offerd men een geheel jaer ſpijze, dieze den „ overleden voorzetten: de dienaers bewaken deze plaets. Maer Tarters van minder aenzien, bouwen by 't graf geene Zale, maer die zetten eenige ruwe ſpijze en „ een aert van drank van honing bereidt, na „ by den lijkheuvel, gaende telkens weg; „ dan vergaderen eenige duiveljagers, die 't „ gras reinigen, door 't beſprengen met zeker water, van de booze geeſten, dieze „ van den overledenen quanzuis uitdrijven: „ de rouwklederen zijn een lange witte rok, „ van gevuld laken gemaekt, die in 't midden met een touw van de zelve ſtoffe toegebonden is. De vrouwen veranderen in „ den rouwtijd haer gewaed in wit, het „ hulſel des hoofds, dat eertijds bedekt „ was met haer eige haairvlegten, verandert in een witte huive, gondels wyze „ t'zamen gevouwen, met twee byhangzels, die haer over de ſchouders hangen; een bamboes riet dragen de rouwdragers in de hand, met wit papier omwonden, en gelijk de rouwkleêren verſcheiden zijn over Vader en Moeder, „ zoo zijn dezelve verſchillende over „ Suſters en Broeders; doch hier van zijn „ onder de Tartaren, zoo wel als onder de „ Sineezen, beſchreven wetten, dieze gehouden zijn ſtiptelijk op te volgen, of „ de overtreders vervallen in de grootſte „ ſtraffe; welke wetboekjes alomme door „ beide de Rijken te vinden zijn.

„ Echter is de begravenis van den Sineeſchen en Tartariſchen Keizer *Zumte*, „ in den Jaere na Chriſtus geboorte 1660, „ in *Pekin* gedaen, met meer pompe geweeſt, om dat dezen Held, als de eerſte „ overwinnaer der Sineezen, dit Koningrijke met dat van ganſch Tartaryen quam „ te beheerſchen.

BERICHT

Van de Ooſter-of Niuche Tartaren, uit de ſchriften van den Nederlandſchen Jeſuit, Philip Couplet.

VAn de Tartaren ſpreken de Sineeſche boeken, nopende hunne zeden, niet het beſte; maer malen hen af, als of 'er geen grover en plomper volk konde gevonden werden: doch nu zijn zy, vermits de omgang met de Sinezen, beter in zeden geoefent.

De Tartars van 't Weſten, genaemt *Mungkoe*, zijn eigentlijk de geenen, die over 400 jaer geheel Sina vermeeſtert, en omtrent tachtig jaer bezeten hebben.

Zy zijn van gedaente als andere Tartars, en ook meest alzoo gekleed; doch bruinder ofzwarter; hebben weinig gemeenschap met d'Ooster-Tartaren, 't en zy genootzaekt: gelijk in de laetste oorlogen van hen eenige duizenden soldaten de Niuchische Tartars te hulp zijn gekomen, om Sina te overweldigen, en zijn verdeelt onder verscheidene Prinssen, Vorsten, of Hoofden.

De TartarSineesche keizer doet jaerlijx duizenden paerden in hun lant opkoopen, en tegen Sineesche waren vermangelen.

De Tartars in Sina voegen zich naer de wijze der Sinezen, zelfs met voortzetten van de sterrekijkerye, die de Sinezen van alle tijden af hebben gebruikt, als grotelijx dienende tot het welvaren van hunne regeeringe.

De uitterlijke godsdienstige plichten der Tartarische priesteren, *Lamas*, zijn verschillende van die der Sinezen. Deze werden meest gevolgt van de Wester-Tartaren. De Ooster-Tartars eeren den Hemel, en de Planeten: doch volgen nu meest de afgoderye der Sinezen.

De Tartarsche volken, die buiten de Sineesche muur woonen, hebben, tenaenzien van de Sinezen, zeer verscheidene namen, en dat naer instellinge der nieuwe aenkomende keizerlijke geslachten. De Sineesche namen van menschen bestaen uit een lettergreep: maer die van de Ooster-Tartaren uit twee, drie en vier syllaben of lettergrepen; gelijk hier te lande.

De Sinezen benoemen alle uitlandsche volken met schimpige woorden.

De Tartarische wijven, hoewel in Sina opgevoedt, prangen de voeten zoo eng niet, als de Sineesche vrouwen doen: ja men vind'er onder haer, die laerzen dragen, als mans.

Uit Sina werden jaerlijx vele Sinezen, als in ballinghschap, naer Tartarye gezonden, die aldaer ambachten en hantwerken planten, en overbrengen.

Of schoon Sina by de Oost-Tartars althans wert beheerscht, zo veranderen de Sinezen hunne wijze van leven niet: zy zijn beleeft van omgang; maer de Tartars een weinig trotzer.

De Tartars zitten op de aerde neder, als zy hunne maeltijd houden, buiten het keizerlijke hof te *Pekin*. Doch aldaer voegen zy zich naer de Sineesche wyze. Zy hebben in Sina geen andere tempels, als die van de Sineezen, daer zy mede ingaen, tot pleging van hunnen godsdienst.

De begraefenisse der Tartaren in Sina geschiedt (als boven reets gemelt) met groote staetsie en pracht.

De lijken worden verbrand, en de asch daer van begraven: beneffens hun worden ook paerden, stukken zijde, en andere kostelijkheden aen de vlam opgeoffert, naer vermogen en aenzien der overledenen; onder hoope van in de andere waerelt daer van quansuis gedient te werden.

In 't Noorden van Sina, over den muur in Tartarye, vint men wolven, beeren, herten, en groote honden, die zomtijts zes of acht in getal de wagens voort trekken.

Het bouwen van zeeschepen is den Sinezen onder den Tartar voor dezen verboden geweest, uitgenomen, dat 'er, door keizerlijk bevel, eenige gebouwt wierden tegens de zeerovers van *Formosa*, en andere eilanden.

De krijgsmagt in Sina word in geld betaelt, als in Europa. De Tartars en Sinezen, die zich naer de Tartarische wijze schikken, werd het meeste loon toegelegt.

De gemeene Tartarische drank in Sina werd gemaekt van thee, melk, en een zeker zaet, by de Portugezen *Jergelim* genoemt; welk zaet eerst in de pan gebraden, en daer na tot meel gestoten wort.

VERHAEL,

Belangende de Sineesche, of Niuchische Tartars, volgens schriftelijk berigt aen my gedaen, van zekeren Heer, die zich langen tijd in Sina had opgehouden.

IK werde dan (zegt dees Heer) verstendigt, dat zekere Tartaren, achter den Sineeschen muur, *Soutassen*, of *Sudatzen* (dat zijn *Water-Tartaren*, betekenende *Su* in hunne sprake *Water:* en *Tata*, *Tartaren*) en andere Tartaren, *Mansiouwers* genoemt zijn: waer van 'er zommige steden bezitten: maer anderen onthouden zich meest in Horden. Doch men ziet, dat die nu mede steden beginnen te bouwen.

Pekin legt, (als de gemelde Heer vermeint) op 39 graden en 56 minuten.

Geheel Sina wert nu in vrede van de Tartaren bezeten: en de Sinezen zijn alle nu naer de Tartarische wijze geschoren.

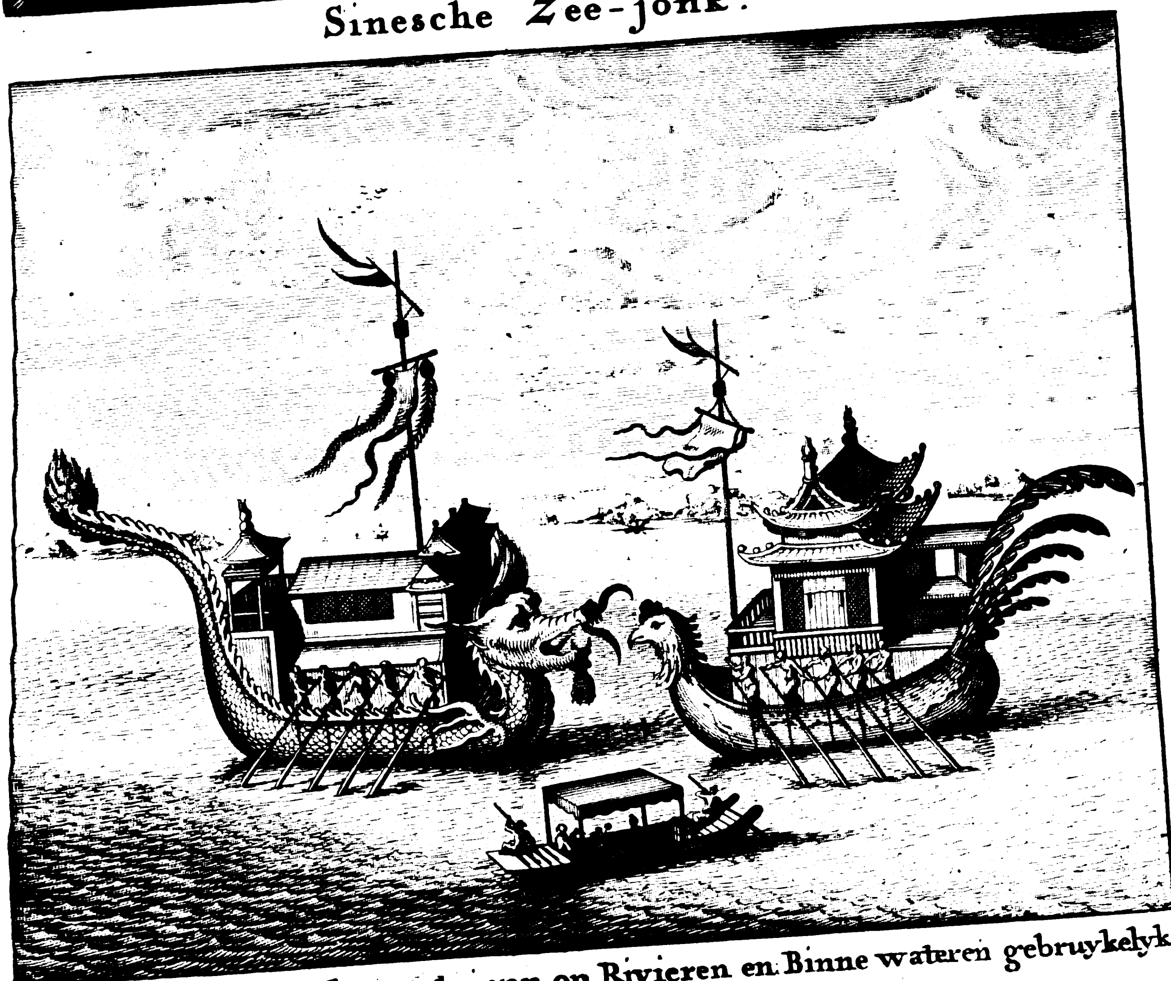
Voor weinig jaren hebben de Tartaren eenigen van 't out Sineesch keizerlijk bloet doen sterven.

De Tartar had onlangs over de vier hondert jonken in zee, om *Formosa*, de toevlucht der oude verdrevene Sinezen, te bestooken.

Op 't jaer 1682, had de Tartar eenen aenzienlijken Afgezant uit *Pekin* of *Peking* naer *Batavia* gezonden, met een gevolg van zes en negentig man, die hulpschepen verzocht tegen de Sinezen op *Formosa*. Dees wierd wel

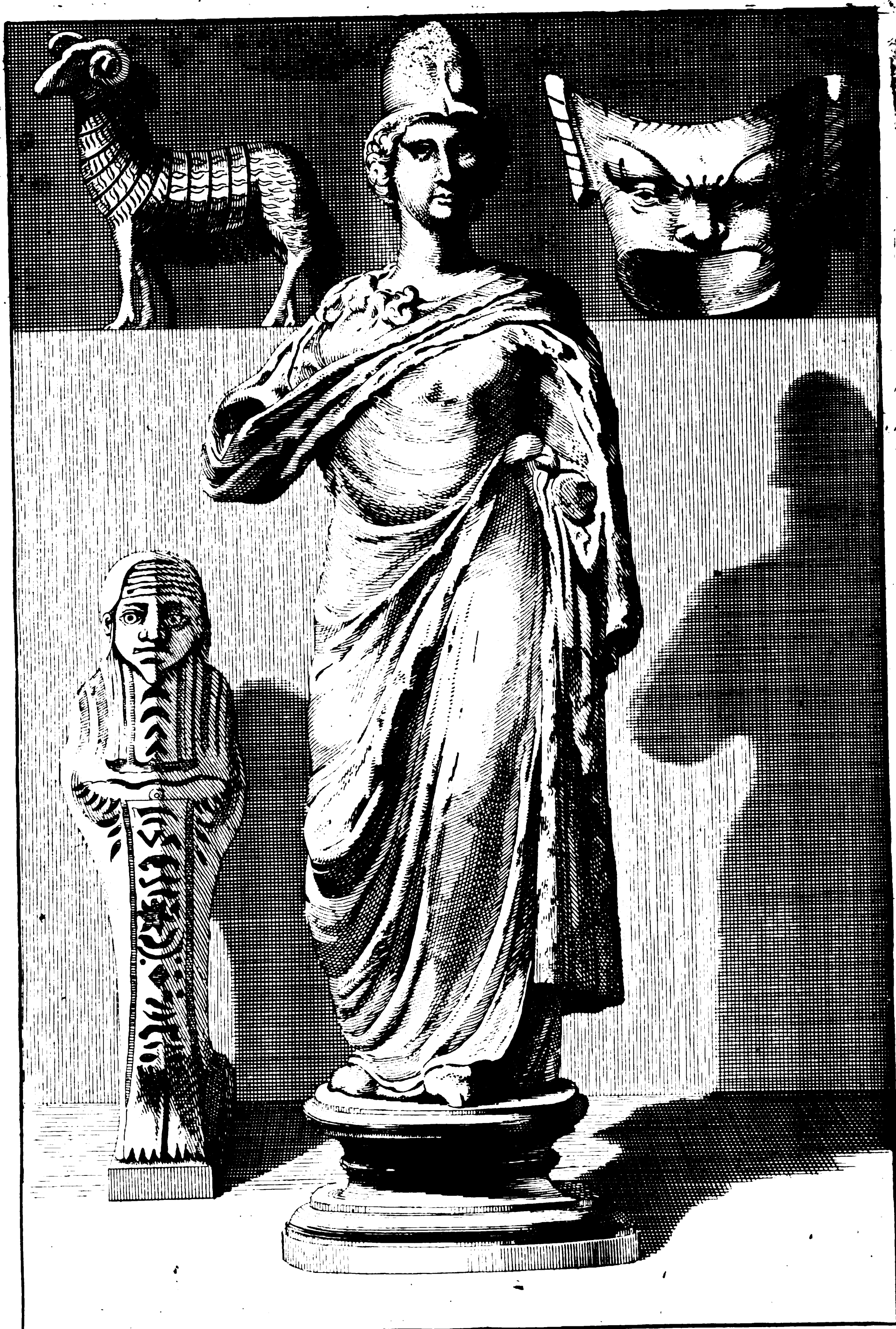
Sinesche Zee-jonk.

Sinesche Speel-vaertuigen op Rivieren en Binne wateren gebruykelyk

Sinesche Scheep-stryt op Binne-wateren.

B

A

wel onthaelt. Op zijn vertrek zond men met hem zes Nederlanders, met eenen brief, om tot *Peking* aen den Tartarischen keizer te behandigen; doch zy wierden niet wijder als *Hocsieu* toegelaten te komen. Den brief zonden de Sinezen zelfs naer boven. De gezant was geboren van eenen Tartarschen vader, en Sinesche moeder, en bevelhebber van zekere stad in Sina.

Deze Oost-Tartars hebben, in geloofszaken, eenige overeenkoming met de Sineezen, omtrent de uitterlijke plichtigheden: als in te laten bidden en offeren voor de dooden, door de priesteren: 't gene zy mede doen, alsze ten oorlog trekken, of op zware reizen gaen. De Tartars in Sina zijn anderzins zeer weinig achtslaende op den godtsdienst. De Sinezen zijn godsdienstiger.

Het geloof der Tartaren van *Niuche* verschild andersins en eigentlijk eeniger mate van het geloof der Sinezen. Zy bidden zekere beelden aen, daer de Sinezen voor walgen; (doch by zich zelven als boven gemelt, mag men zeggen, dat zy niet bidden, om dat zulks zoo zelden geschied,) hoewel eenige sekte der Sinezen ook zommige beelden aenbidden. Echter zijn deze Tartars zoo woest niet, of maken al mede boeken, schrijven en lezen zeer net.

In het Noord-Oost-Tartarye, buiten den grooten muur, zijn noch Christenen noch Joden te vinden: maer aen den anderen kant ziet men, onder de Tartaren, Mahumetanen, en eenige, die kennisse van 't Christendom en Jodendom hebben.

Onder hen vint men veel Epicuristen; doch andere geloven eene Opstandige.

Die onder de Tartaren en Sinezen gevoelen dat 'er een eeuwig leven zy, oordeelen, dat men door allerhanden godsdienst zalig kan werden: waerom zy te minder van godsdienst veranderen. Dezen godsdienst schijnt van *Cingis*, den eersten Tartaerschen keizer, gesproten te zijn, die den zelven invoerde, om overal zich aengenaem te maken; gelijk hy ook in der daet daer door veel vorderde: want hy eerde allen aert van geestelijken godsdienst. Van dit gevoelen zijn bykans alle de heidenen in *Siam*, *Pegu*, en daer rontom. Echter oordeelen zy, dat deze wegen, naer den hemel, niet alle even kort zijn: maer de een korter en gemaklijker, als de andere.

De Tartars in Sina bidden mede Zon en Maen aen: en zijn omtrent de Maen- en Zonverduistering zeer overgelovig.

Zoo wel het Tartarsche, als het Sineesche volk in Sina, schildert vier klaauwen aen de draken: doch de draek, die 's Keizers wapen verbeeld, heeft 'er vyf.

Zy verbeelden zich, dat 'er in den eclipstijd een draek is, die de Zon of Maen verslinden wil, waer door dezelve van verw zoude verschieten. Men maekt dan in Sina, zoo wel als in Tartarye, door het geheele Land, een groot misbaer, met het verwekken van geluit der trompetten. Zommigen van hen zeggen, dat zulks geschied om den draek te verjagen; doch anderen, dat dit misbaer maken in de lucht word gedaen, om haer te bewegen, op dat 'er geen krankheit uit de verduisteringe aen de groote hemelsche lichten, ontstaen zou. De tijd van de eclipzes word alvoorens het geheele Rijk deur bekent gemaekt, op dat elk op zijn hoede zy.

In de Almanakken of Ephemerides, zoo wel der Tartaren, als Sineezen, worden alle voorzeggingen van de getempertheit der lucht, en anders by gevoegt: ook veele overgelovigheden, waer men zich voor hoeden, en wat men doen moet. Als de Zon in 't teken van de Hontster is, dan worden, op bevel van den grooten Tartar, alle honden door 't geheele Land, op eenen dag gewasschen.

Het geviel onlangs, dat, geduurende een Jaer of twee, de sterfte onder de ezels in Sina was: de Geestelijken, daer over gevraegt, schreven zulks 't gesternte toe.

Het dragen der lange nagels in Sina, werd nu by de Tartars afgeschaft.

Het papier, dat de Tartars van *Niuche*, desgelijks de Sineezen, gebruiken, werd van bamboes, stroo, en basten van boomen gemaekt.

Ter liefde van de wiskonst, en byzonder van de sterrekijkerye, geeft de Tartarsche Keizer in Sina groot voorrecht aen de Christenen: alzoo de Vaders Jesuiten den Sineezen die konst op eenen vasten voet brengen.

Het is byzonder, dat de Euclides, in 't Tartars en Sinees overgezet, klaerder en lichter, (volgens bericht der taelkundigen,) is te verstaen, dan in 't Latijn, wegens de kracht der woorden in die spraken.

De dag word, by de Sineezen en Oost Tartaren, op twaelf uuren gerekent.

Ju is gezegt op 't Sinees een *vis*, en *pi* een *vel*: zoo dat het Tartars volk *Jupi* eigentlijk gezegt is *vis-velletjes*, of *mannen met klederen van vis-vellen*.

De Sineesche muur, die Tartarye van Sina scheid, vertoont zich in verscheide aftekeningen, (welke gedagte Heer my heeft over gegeven,) gelijk als met wachthuizen tusschen beiden: en als of het dubbelde muuren zijn; doch gelovelijk zijn het binnewerken, tot plaetzing van krijgsvolk.

De wortel *Nizi*, zegt hy, meest te vallen in *Korea*, en *Leaotung*: en in 't hart van Sina zelfs zeer duur te zijn. Hy is van byzonder sterkende kracht, en kan, te veel gebruikt, iemand doen sterven: byzonder den zoodanigen, die heet van aerd is. Hy geld zomtijds drie vout zilver, en is in echten en onechten onderscheiden.

Of schoon de Tartars in Sina den Sineeschen mannen, ten teiken van gehoorzaemheit, gedwongen hebben het haair af te snijden, zoo hebben zy echter, tot noch toe, de vrouwen niet konnen beletten, de voeten in te binden te zwachtelen, en met prangen onhebbelijk klein te maken, wat groote moeite daer toe reeds aen hebben gewent: want hunne wyven, de Tartarinnen, houden de voeten, zoo als zy gebooren zijn; welke dappere en sterke manninnen zijn. Zelfs de eige mannen zien de voeten hunner Sineesche vrouwen nooit bloot.

Den sterren word by deze Tartars schier goddelijke eer aengedaen, die daer uit allerhande voorzegginge vatten: gelijk zy mede voorspellingen nemen uit de vlam, en rook van vuur, gestookt onder den rug van eene schildpadde.

De Oost-Tarters, die Sina bezitten, zijn kleinder van stal in 't gemeen, als de West Tartars veelvuldig en talrijk. 't Is aenmerkelijk, dat geoordeelt werd, in Sina twee hondert milioenen menschen te zijn, die alle van minder dan honderd duizend Tartaersche krijgsknechten wierden gedwongen en overheerscht.

Xunchi of *Zumte*, de Vader van den tegenwoordigen Tartarschen Keizer *Kamhi*, was kundig in de tekenkonst.

De Tartaren vlyen en schikken zich, zoo veel doenlijk is, naer de Sineeze wijze. Zy verbranden echter in Sina noch hunne lijken (als boven gemelt) schoon de Sinezen zich meest van begraving dienen: ja zy deden noch voor eenige tijd, menschen by de begrafenisse der Grooten sterven, om hen in de andere waereld te dienen.

Als de Tartarsche Keizer in Sina gestorven is, werden alle de bywyven, zijnde in zakken gestooken, en boven 't hooft toegebonden, veeltijds verkoft: uitgenomen vier echte Koninginnen, die althans in eere blijven.

De Tartars zijn grof van zeden, en niet te zeer genegen tot het Christendom: 't geene de oorzaek is, dat de Christenen meest slegte en arme luiden zijn, hellende de Grooten, en die van aenzien, het hooft naer het Hof, om daer gunst en ampten te genieten.

Als het Nieuwe Jaer is, word de Tartarsche Keizer in Sina van alle zijn Hovelingen begroet. De Tarters hebben de voorrang, en de Sineezen volgen: ja in alle raedplaetzen, en gemeine vergaderingen, heeft een Tartar den voorrang.

Het haair lang onder de Sineezen te voeden, is een teken van opstant of ongehoorzaemheit in Sina; gelijk, voor een Jaer of twee, drie Onderkoningjes van Sineeschen bloede hun haair lieten wassen, en den Tartar het hooft boden: doch wierden gedempt en gedood.

De Sineezen houden zich altijd warm, eeten en drinken warm: doch de *Niuchische* Tartars bestrijken zich met Ys, als zy de koorts hebben.

De Tartars, hoe wellustig zy ook zijn, mogen geene naekt ontdekte lieden noch leden zien, zelfs niet in afbeeldzels: gelijk als bleek, wanneer de Portugezen aldaer t'eener tijde een geschenk van een spiegel zonden, wiens lijst met half naekte beelden was geçiert.

Het volk van *Leaotung*, die van eenen Tartarschen aerd zijn, werden veel tot Mandarijns, (zoo veel als Overheden of Majestraten,) en amptelingen, in Sina door den Tartarschen Keizer aengestelt, voornamelijk in 't Zuiden.

In 't Landschap *Leaotung* is, door Keizerlijk bevel, eene groote opening in den muur gemaekt, om een vryen deurtocht naer *Niuche*, den ouden Tartarschen zetel, te hebben, en den weg derwaerts bequamer te maken.

In 't Westen word de Sineesche muur zeer sterk bewaert en bewaekt, tegen de West Tartaren. Niemand mag daer door in Sina komen, of moet zijnen naem aengeven: doch tegen 't Noorden en Oosten, is nu weinig of geen wacht, om dat zulks naer *Niuche*, den ouden Tartarschen Rijkszetel, toe ziet.

De Keizer zend jaerlijks veele schatten, en groote rijkdommen naer zijn oud gebied van *Niuche* over: als mede veele duizende Sineezen, die aldaer nu steden bouwen, wetenschappen en handwerken overbrengen. Maer de Tartars dringen nu zoo sterk Sina niet in, als voorheene, met der woon: want de Keizer beveelt zijne oude Landsluiden te blijven, daer zy zijn; schijnende, dat hy het Landschap *Niuche* sterk en rijk wil maken.

Zeker Pools geestelijk persoon, genaemt *Nicolaus Smogolenski*, die in gunst by den Keizer was, verzocht verlof by hem, om over den muur in Tartarye te mogen gaen leeren, en doopen. Deze gaf voor, aen zijne medebroederen, dat hy al-

Verscheyde gedaantens van de wortel Nisi.

aldaer wilde zekere groote rivier zoeken, en kennis van vreemde landen halen: doch de Keizer sloeg dit verzoek af, onder voorgeven, dat het aldaer te woest was, en hy te veel ongemak op den weg, in de woestijnen, en van 't wild gedierte zoude moeten uitstaen.

De Tartars van *Tibet* en *Tangut*, die den afgang of drek van hunnen aerdschen Afgod in een goude pot bewaren, en voor heilig houden, eeren mede een vrouwen beeld: welk beeld by den tegenwoordigen Tartarschen Keizer in Sina geleden word, ter oorzake dat zijne grootmoeder, eene West Tartarinne van omtrent *Tibet*, en zeer overgeloovig in heidensche Afgodery is. De *Lamas* en *Bonsen* zijn de priesters van dezen Afgod.

De Tartars zijn in 't gemein milddadig; doch de Sineezen gierig en vrek: waerom de Tartar ook by het gemeen Sineesche volk meest bemint is.

De Tartars van *Niuche* plagten in het Landschap *Leaotung* hunnen handel te drijven met allerhande pelteryen van zabels, vossen, marters, enz. als mede met paertshaair, 't geene in Sina tot çieraed veel werd gebruikt. Dit geschiedde, na dat zy den voet eertijds in Sina hadden gehad, en daer uit weêr verdreven waren.

D'Oost Tartaren hadden zich verdeelt in zeven Horden of Vorstendommen, tot omtrent het Jaer 1600: als wanneer zy zich vereenigden, en het Land van *Niuche* onder eenen Koning, en tot een eenig Koningrijk bragten.

Deze zeven Oost Tartarische Vorstendommen, aldus tot een Rijk gestegen, wierden zoo sterk in de oogen der Sineesche bevelhebberen, voornamelijk van het Landschap *Leaotung*, dat die begosten te denken, om zoo een aenwassende magt te dempen. Zy vingen zulks aen met de Tartarische Koopluiden, die daer quamen handelen, te quellen, hunne goederen te rooven, en de tollen boven maten te bezwaren: ja beletteden een huwelijk, dat de Koning van *Niuche* met zijn dochter aen zekeren Tartarischen Prins trachte te doen. Eindelijk deden zy den Koning van *Niuche* zelf met list, zoo gezegt werd, om hals brengen: 't geene dan zoodanig by zijn Zoon gewroken wierd, dat hy in 't Jaer 1616 den muur overstapte, en *Kaiyuen*, eene Stad des Landschaps van *Leaotung*, innam.

Uit de Stad *Kaiyuen* zond hy, door eenen Offerpaep, (dien zy *Lama* of *Lamas* noemen) eenen brief aen den Sineeschen Keizer, in 't Tartaersch; hoewel met genen Barbarischen noch onbeleefden stijl. In den zelven vermaende hy den Keizer, met zeer nederige en onderdanige woorden, dat hy wel om het ongelijk, hem door de Sineesche Landvoogden aengedaen, den oorlog aengevangen hadde: maer evenwel de stad *Kaiyuen*, en al wat hy ingenomen had, wilde weêrom geven, en geheelijk de wapenen neêrleggen, indien hy gehoort wierde, en vergoeding van schade, door onrecht hem aengedaen, zou mogen verkrijgen. Maer de Sineesche Keizer beval de zaeke zijnen Landvoogden, die niet eens gewaerdigden den brief van den nieuwen Tartaerschen Koning te beantwoorden. Geweldig speet dit, als ook het ombrengen van zijnen Vader, door de Sineesche Landvoogden, dezen Tartarischen Koning, die na den Vader ten Rijke verheven was.

Hy zwoer dan, dat hy de dood van zijnen Vader, met het bloed plengen van twee honderd duizend Sineezen, zoude wreeken: gelijk de Tartars voorheene eene gewoonte hadden, by het verbranden van 't Lijk van een grooten Heer, vrouwen en slaven te slagten. Welke gewoonte nu by hen weinig in gebruik is: misschien beter geleert, door het omgaen met de Sineezen.

Maer deezen Tartaerschen oorlog, alhoewel die den Sinezen tot noch toe groote moeite gebrouwen had, verslaeuwde evenwel, en wierd eenigzins gestaekt: zulks de Sineezen, daer door uit de vreeze, van grooter schade te lijden, ontslagen wierden: want het Wester gedeelte des Landschaps van *Leaotung* was over al vast gesterkt, en op de grenzen lag tegen de Tartars een sterk krijgsheir, dat den Tartaren, welke het Ooster gedeelte van 't zelve Landschap in hadden, het verder intrekken beletteden. Maer het grootste gevaer ontstond namaels van de Sineesche muitelingen, en roovers binnen het Rijk van *Sina* zelfs: door wien het ook eindelijk verdelgt, en den Ooster-Tartaren overgelevert wierd.

Van deze oorlogen, ziet by Martinus Martini, en anderen.

De Keizers in Sina, van de Niuchische Tartarische afkomst, worden, gestorven zijnde, niet begraven, maer, naer de wyze in Oost Tartaryen gebruikelijk, verbrand. De mijt of brandstapel werd ten deele van hout, maer meest van papier gemaekt. Het is ongelovelijk, hoe groote menigte papiers daer toe werd gebruikt: want beneffens het lichaem, werd al het Keizerlijke huisraed verbrand: ook de schatten, en alles wat den Keizer in zijn leven heeft gedient: doch 't gedierte uitgezondert. Men zegt, dat 'er op de verbranding des lijks van den laetsten Keizer, twaelf Elephan-

ten, geladen met kostelijke toomen en harnassen, met edel gesteenten bezet: drie honderd paerden, en honderd muilen, geladen met den Keizerlijken schat, waren. Al dit wierd ontladen op de papiere brand-mijt. Niemand zoo stout, die'er iets durfde van wegdragen: maer alles werd tot asch verbrand: schiet 'er eenig zilver of goud over, men vergadert en vermangelt het tegen papier, om de ziele des overledenen daer mede te vereeren. De onkosten van dit vuur quamen te beloopen op zeventig duizend rijksdaelders, en het verbrande op een veel grooter somme. 's Keizers huisgenoten deden zich vrywillig onthalzen, om den dooden in de andere waereld te dienen: en het is de wyze geweest, zoo'er geene vrywilligen wierden gevonden, dat men slaven daer toe neemt. Dus verre het schriftelijk verhael, boven gemelt.

Onder de Niuchische Tartaren, (zegt mede de Priester *Gruber*,) is 't de wyze, dat de Grooten, zoo wel als de Koningen, verbrand en niet begraven werden, nae hunne dood: 't geen ook met papier geschied, werdende te gelijk door 't vuur alle des overledens huisraed, kleederen, en kleinodien verteert. Het is by hen een groot overgeloof, iets onverbrand, of door 't vuur onvernietigt te laten: 't geen zy alles meinen aen de ziele des overledenen hulp toe te brengen. By 't lijk der Koningen wierden mede wel eenige menschen geoffert en verbrand, zoo de zelve Priester zegt.

Veele der Priesteren in dit Tartarye dragen myters op 't hooft; doch gaen veeltijds bloots hoofds, en bloots voets: men noemtze mede *Bonzen*. Men vind aldaer ook vrouwe kloosters, die schier op ontoegankelijke bergen gebouwt zijn. Deze gaen nooit uit, als met oorlof van de opperhoofden, en zulks om aelmoessen te vergaderen: waer toe dan de oudste werden verkooren. Zy doen belofte van kuisheit, armoede en gehoorzaemheit: gaen bloots hoofds, en hebben het haair rond geschooren, tot aen de ooren. Haere kleeding is genoegzaem gelijk die van de *Bonzen*: behalven dat de verwe root, en die van de kleederen der *Bonzen* graeuw is.

De Niuchische Tartaersche Priesters, als zy offeren, en Godsdienst verrichten, dragen lange roode of geele tabbaerden, met lange wijde mouwen.

By de Tartaren werd kaes gemaekt, van gestalte als de krakelingen hier te lande, die zy aen draden rijgen, en alzoo te koop veilen: zijn zoo hart als steenen, en wanneer die gegeten zullen werden, hangt men ze over het vuur, daerze week werden, als wasch.

Het is byzonder, dat de Sineezen van de Tartaren niets of weinig willen leeren. Ook zijn de Tartars niet zeer weetgierig: doch echter die in Sina zijn, vlyen en schikken zich na de Sineesche wyze van doen.

Het muzijk der Tartaren bestaet in handgeklap, en het slaen tegen eenig metael aen.

De Tartars in Sina gebruiken kleine koetsjens op twee raderen, getrokken van een of twee muilen. De groote Mevrouwen, daer in zittende, werden gevolgt van veele slechte vrouwen, te paerd, met boog en pijl gewapent.

De Tartaren zijn groote jagers: doch niet de Sineezen.

De Tartaersche wyven van *Niuche* zuigen zoo wel Tabak, als de mans: d'eerste dragen een zakjen op de schouder, daer de pijp in steekt: en de laeste het zelve aen den riem of gordel.

Zeeker Heer, die wel eer Opperhooft der zaeken van de Neerlandsche Maetschappye in Sina was, en zich in de Sineesche Stad *Hoksieu* ophield, als de Tarters de zelve vermeesterde, verhaelde my mede, dat men onder de Tarters veel menschen een-oogig vind, en dat zy alle ronde aengezichten hebben, aerdende meer naer de Europianen als naer de Sineezen.

De *Coreanen*, als zy in *Sina* komen, moeten door *Hoksieu* reizen, willende de Tarters door *Leautong* dezelve niet ten hoof laten komen. De beneden Sineezen noemen alle Tarters *Leautungers*, en ontzien hen zeer, jae zijn angstig op 't hooren van hunne naemen; men jaegt 'er de kinderen ten minste in voorige tijd mede weg. De Tarters dragen de rokken veeltijds het ruig buiten; zy hebben schoone tenten, van vier of vyf vertrekken, buiten op met geverwde afbeeldzelen. Hy zag een Lamas gezant door *Hoksieu* trekken. De Tarterze wyven hebben 't hooft met Paeuwe veeren, en andere schoone pluimen en bloemen versiert, en krullen aen 't hooft. De Tarters eeten met messen, vorken en handen, als de Christenen, de Sineezen met stokjes; en al gesneden vleesch, het behaegde hun, dat zy zagen de Duitsche groote stukken vleesch in schotels op te dissen, als zy in't gemeen gewoon zijn te doen. Veele onder de Tartersche benden waren kostelijk met pelteryen uitgedost. De *Coreanen* wetende, dat de Tarters behaegen in schoone en groote mannen hebben, zonden met hun Gezantschap, dat zy ten teken van vernedering jaerlijks aen 't Hof tot *Pekin* moeten doen, welgemaekte menschen derwaerts.

De

De Tarters eeten veel Spek, en alle daeg Verkens vleesch: zy zijn veel met kinderpokken gequelt; bepronken hun lichaem met zeeker haair, dat van een beest komt, als een Koei, en uit Tartarye word gebragt. De Tartersche Vrouwen rijden te paerd als de Mannen, met laerzen.

Volgen eenige aenteekeningen, uit het dagregister van de Reis naer Pekin, *door een Neerlandschen Gezant, in 't Jaer 1686 afgelegt: belangende eenige voorgekomene zaeken, en berichten der Sineesche Tarters.*

MEn vroeg in Sina zeer naeukeurig, op wat wyze onze Gezanten aen het Hof in *Moscou* wierden ontfangen; en naer den staet van Moscovien, en wat verbintenissen, en handelingen onzen Staet met dat Keizerrijk hadde uitstaen. Zy benoemden haere Czaersche Majesteiten met den naem van *Cham*, zoo als zy haeren Keizer heeten.

De Sineezen en Tarters beminnen welgemaekte, en schoone menschen, boven anderen, liefkoozen die, en oordeelen alzulke de meeste deugden, en meer volmaektheden te hebben, als anderen.

De Tarters zijn openhartig, en ver van alle Sineesche geveinstheit.

Den 15 September 1686, leverde men, wegens den Tarterschen Koning in Sina, een brief aen den Neerlandschen Gezant, om te doen bestellen, aen haer Czaersche Majesteiten in Moscou, waer van de stoffe was; dat de Keizer, om met de Moscoviters in geen verwydering te geraeken, van voornemen was, haer Czaersche Majesteiten van den opstant zijner Onderdanen te verwittigen, en te verzoeken, dat hy hen wilde t'huis roepen, en de wapenen doen nederleggen, zoo niet, dat hy wist wat hem met hun te doen stont. Dat hy de Russen gevangenen wel gehandeld hadde; welken Brief de vaders Jezuiten in *Pekin*, naer hun eigen woorden, meenden, dat hunne Czaersche Majesteiten, alzoo'er veel aen de eertijtelen zoude ontbreeken, noch ontfangen, noch eenig antwoord daer op zenden zou; waer van zy den Keizer echter, dewyl 't zelve hun een groot en lastig werk, en veel moeijelijk navragen zoude veroorzaken, niet dorsten waerschouwen.

Zeeker Tarter in *Pekin*, schoot met een boog, die door 1½ pond gewigt, in zijn kracht gespannen wierd, pijlen van een ongelooflijke zwaerte, tot verwondering t'elkens in het wit. In deze kunst, en in het dooden van Tygers, en andere wilde beesten, die hy met de Lancie onvertzaegt aendede, had hy weinig zijns gelijk. Dit geschiedde in 't aenzien van onzen Gezant, op byzonder bevel van den Keizer.

De Tartars van *Niuche*, achten alle vreemdelingen verre beneden zich zelven.

Het Hof in *Pekin*, is zoo groot, als omtrent den omtrek van de Stad Amsterdam.

De toedragt der verschillen, tusschen Moscovien en het Rijk van Sina, zoo als zulks aldaer van de Jezuiten, en in 't byzonder van Pater Grimaldi *wierd verhaelt, en my uit* Pekin *toegekomen, is als volgt:*

„AEn de Neêrlanders werd in 't Jaer „1686, in *Pekin*, den vryen handel „zonder Tol, en verblijf alom in „*Sina* ontzeit.

„Hier toe dede geen goed, den Europianen in 't algemeen, en de Hollanders in 't byzonder, het opstaen van „eenige Moscoviters, die zich onder de „gehoorzaemheit des Keizers, aen de andere zijde van den grooten Muur, van „Tartarye, eenige Jaren onthouden hadden, die nu boven alle Volken verdagt geworden waren, en hadden de „Tartaren voor dien naem een schrik gekregen: van welke toedragt, als den „eenigen oorlog en ontrusting des Rijks, „en op wat wyze de Moscoviters voet „in 't Land, en middelen om zich te erneeren, gekregen hebben, men zegt dat „omtrent twintig Jaren geleden, eenige „Muscovische ballingen uit *Siberia*, een „woeste plaets, waer na toe veele misdadigers door haer Czaersche Majesteiten „gezonden werden, te Land en te Water door de Rivieren haer voordeel zoekende, zich, na lang omzwervens, en „sukkelens, eindelijk onwetende midden „in Tartaryen bevonden, omtrent den „Grooten Muur, met bewillinge des Keizers zich neêrgeslagen, en met den Sabelvangst, en Paerlvisscherye * geërneert „hebben, niet zonder groote voordeelen; „welkers kennisse andere Moscovische „Kooplieden en Handelaers in grooten getaele derwaerts gelokt, een Stad, en verblijfplaets doen bouwen heeft, welkers „groote, en menigte der Inwoonders, den

* 't Gunt van deze Paerlvisscherye gezegt werd, blyft my twyffelachtig.

„ den Keizer voor de verzeekertheit, en
„ rust van zijn Rijk, gevaerlijk achtende,
* 1685. „ hen het voorledene Jaer *, heeft doen „ aenzeggen, om binnen zekeren tijd, naer „ hunne Landpalen te vertrekken, welk gebod zy doenmaels, als ongewapende gehoorzaemt hebbende, hunne verlatene „ Stad nu met veel grooter menigte van alle oorlogs toerustinge, en lijfs nootzakelijkheden voorzien, wederom in bezit „ genomen, en zich in moerassige en ontoegankelijke plaetzen, tegens alle gewelt „ versterkt hadden, omtrent 1500 in getal; en zoo door de natuur der plaetze, „ die van alles overvloedig levens middelen „ binnen haren omtrek verschaft, onverwinlijk, als door hunne uitstekende dapperheit, tegens een geheel Tartarsch leger bestendig, 't geen meest in ruitery „ bestaende, op groote kosten des Keizers, „ zonder iets byzonders te konnen uitrechten, op hun bedrijf een wakent oog „ houd, 't geen den Keizer niet weinig „ bekommert maekt, en voor den afval van „ Tartarische Princen doet vreezen; om „ welke binnen hunnen pligt, en gehoorzaemheit te houden, hy, buiten de Jaerlijksche en gewoonlijke geschenken, een „ aenzienlijke somme Zilvers, tot een buiten gewoone gifte, derwaerts geschikt „ heeft; en eenige Moscoviters in den beginne van den haren afgesnedén; en gevangen, (waer van zich eenige in onze „ wooninge vertoont hebben) om de overige door weldaden te winnen, tot de „ waerdigheit van Mandarijns, met rijkelijke onderhoudingen gevordert heeft, „ gelijk hy ook dagelijks de andere door „ alderhande voordeelige voorslagen; en „ beloften te vergeefs tot het afleggen der „ wapenen, en de vrede doet noodigen.

De Jezuit *Grimaldi*, verhaelde wyders in *Peking*, het wedervaren van twee Gezanten, over 8 en 16 Jaren geleden, van haer Czaersche Majesteiten afgezonden, met welken laetsten een Man * van uitstekende geleertheit en kennisse der Latijnsche Taele, hy, geduurende zijn aenwezen, een byzonder gemeenzamen ommegang gehad hadde: de eerste weigerde zijne brieven, als uit handen van zijnen meester ontfangen, in iemants; als des Keizers handen over te leveren, wilde ook die aen niemand vertoonen op de Grenzen. Hy wierd van de Tartaren afgezet, en keerde vruchteloos: de laetste, schoon het zelfde geweigert hadde, was echter op zijn verzoek tot *Peking*, toegelaten, om zich, na dat hem was voorgehouden, dat geen Gezanten hunne brieven aen den Keizer overgaven, op de wyze van de overlevering te beraden, en hoe verre hy de gewoontens dezer Landen, behoudens het aenzien van zijnen Meester, zoude konnen opvolgen: waer omtrent hy, tegens het gebruik van voorige tijden, zoo veel verkregen had, dat zijne brieven niet in den Rijksraed, maer binnen s' Keizers Paleis, voor zijn Majesteits Troon, ter plaetze daer men zich gewoon is voor den Keizer te buigen, met veel eer ontfangen, en in zijn tegenwoordigheit geopent en gelezen wierden; welkers inhoud, dewyl hy *Pater* de vertalinge had bygewoont, eeniglijk in den voorstel van handel, en verzoek van eenige Tartarische bouwlieden, tot het maken van bruggen, bestont; 't geen een voorwendinge scheen te zijn, en dat men een ander werk op 't oog hadde, dat zelf de Vader onderstaen hadde, en dezen Afgezant zonder brief, of eenig bescheit wederom vertrokken was, alzoo hy zich aen 't hooft des briefs, waer van hem op zijn aenhouden, en herhaelde verzoeken, na veel beraedslagingen; eindelijk was ingewilligt kennisse te nemen, mitsgaders van het aenvangen van den brief, te weten deeze woorden: ***Het woord van den Keizer gatt af tot haere Czaersche Majesteiten***, gestooten hadde, zeggende, dat hy zoodanigen brief niet konde ontfangen, en dat haer Hoogheden believde te weten, dat de Keizer van Sina wel een groot Prins, maer hunne Czaersche Majesteiten ook niet kleen waren; waer omtrent, zoo gezegt wierde, echter geen verandering was gemaekt, en alle zijne beweginge vruchteloos geweest waren.

Niuche werd in *Sina* genaemt, het Land der *Manschinwers*. Dit geweft word by een Onder Koning bestiert, welk om de drie Jaren aen 't *Pekinsche* Hof rekening van zijn doen komt geven. Dus verre het bericht uit *Peking* my toegezonden.

Het elfde Tartersche Vorstendom *Niuche*, volgens berigt aen my van *Batavia*, uit de Sineesche gedenkschriften, gedaen, (want 'er twaelf van ouds wierden getelt,) had tot Vorst wel eer *Haviong*, gesprooten uit het Stamhuis van *Cubila*, tot *Niulhan*, die de Stichter van *Niuche* en de volken *Jupy* is geweest, en met zijne te rug komste uit *Sina*, mede gevoerd heeft verscheide schoone Vrouwen en Meisjes, daer van hy, naer de Wet der Tartaren, eene gekooren heeft tot zijn Vrouwe, daer by onderhoudende zoo veel bywyven als hy begeerde.

Van deze wettige Vrouw zijn *Cubila* gebooren zeven Zoonen, en drie Dochteren, volgende de oudste Zoon zijnen Va-

* *Spatarius* een geboren Griek.

Vader *Cubila* in 't Vorstendom *Niulhan*; *Karion* zijn tweede Zoon wierd toen Vorst van *Niuche*, en de derde Zoon wierd Vorst van *Jupijn*, genaemt *Jarchan*; zulks daer uit blijkt, dat deze drie Vorstendommen afkomstig zijn van *Cubila*, den eersten stichter, en volkplanter dezer gewesten; na de dood van hunnen Vader *Cubila*, zijn onder deze Broeders hevige oorlogen gerezen, die geduurt hebben, tot dat die van *Niuche* gelegentheit zagen, om zich over den geleden hoon van de Sineezen in *Leautong* te kunnen wreken. Toen maekten deze Broeders vrede met malkanderen, en een verbond om hunne wapenen tegens de Sineezen te wenden, aengezien de dagelijkze quelling, die de Tartaren mosten verdragen, hun lastig vielen; doch eerst overdagt hebbende de dwalingen by eenige hunner Landsgenooten, eertijds in 't beoorlogen met *Sina* begaen, zochten zy die te verbeteren, en alles op de Sineezen te wreeken.

Het twaelfde Vorstendom in rang, is dan *Jupijn*, daer van de Vorst *Jarchan* was genaemt, dit Vorstendom is gehecht aen 't hangent Eiland *Korea*, ten Zuid-westen paelt het met *Leautong*, en de Muur die *Sina* en *Tartaryen* scheid, ten Oosten met de Noord, en Ooster zee, zijnde de Zuid of Japanze zee genaemt, en in 't Noord-oosten de Ys-zee.

De oudheit dezer Volken is, in de jongste Jaerboeken der Sineezen, eerst bekent geworden, en van haere gebuuren onderscheiden, met den naem van *Kin*, dat is Goud, om dat daer in veele Goud-mijnen gevonden worden, onder alle *Tartars* die *Sina*, voor en na den oorlog van *Tamerlanes*, welke oorlogen men voorgeeft dat over de drie hondert Jaren zoude geduurt hebben, is de Sineezen geen grooter quellagie en schade toegebragt, als de geene, die in de voorgaende Eeuwe, van deze Horden door haer is geleden. En waer mede hun verscheide neerlagen zijn veroorzaekt.

Hier vind men veele beweeglijke Horden, die met hun Vee wyd en zyd omzwerven, doch men moet zeggen, datze onder een ongenadig Climaet woonen, en daerom hun voor de Noordze koude beschermen in de digte tenten. Des Zomers bezoeken zy de hooge bergen, die hun gezigt over veele rond en byleggende Landen doen reiken; ziende tusschen beiden het afscheidzel, dat de Sineezen eertijds ongeloovig maekte, meenende dat zy de waereld alleen bezaten: verstaende nu dat buiten haer Land, noch andere Landen te vinden zijn. Waer mede eindigt dit bericht.

Het Landschap *Niuche* is met den naem van *Godts gezegent Land* bekent. De oorspronk dezes naems is twijfelachtig: misschien draegt het dien naem, om zijne vrugtbaerheit.

Zeker Gezant der Sudatsen onlangs in Sina (want die staen onder een byzonderen Heer of Chan,) had een wambas aen, dat hem tot over de buik hing, en van ruige Schaeps vellen gemaekt was, met de wol na buiten gekeert. Zijn armen, tot aen de schouders, waren naekt, alzoo het wambas geen mouwen had. De muts sloot rond op 't hooft: was bezet met een kostelijke zabele rand, en had een paerdshaairen top, dat deze volken byzonderlijk rood weten te verwen, en in plaets van pluimen gebruiken. Aen 't benedenste lijf had hy een wyde broek, die hem slordig en ruim om de beenen slingerde. De laerzen waren zeer plomp en dik van zoolen, zoo datze hem in 't loopen belemmerden, en daer by zoo wyt, dat hy die van de beenen konde slingeren. Op de rechter zijde hing een zware Sabel, en op den rug een pijlkooker.

Niulhan, Jupi, *enz. uit den Jesuit* Martijn *en* Maffeus.

HEt Rijk of Land *Niulhan* is afhangig aen *Niuche*, daer het benoorden en benoordwesten aenstoot. Hier naby, niet wyd van zee, leggen de Tartaren, die *Tupiens* of *Jupi* geheeten werden, welke harnassen en stormhoeden van zeer harde en sterke visvellen dragen: waer van zy ook hun naem voeren: want *Tu* bedied op Sineesch een visch, en *Pi* een vel.

Noch wyders (zeggen de Sineezen,) is een ruim Land, dat zy *Teço* noemen; 't geen na allen schijn *Jezo* zal zijn, waer in zy melden een groot meir te leggen, *Pe* op Sineesch genoemt. En de Jesuit *Maffeus* zegt uit Sineesche schriften, dat daer is een groot land vol wilde menschen, 't geene benoorden digt aen *Japan* raekt, en drie honderd mijl van *Meaco*, een stad van *Japan*, leid. d'Inwoonders dragen visvelle kleederen: zijn ruig op 't lijf, en hebben groote knevels. Zy zijn genegen tot den wyn: doch strijtbaer en gevreest by de Japanders: waer onder zy echter, zoo niet in 't geheel, voor een gedeelte ten minsten, nu staen. Met zeewater wasschen zy hunne wonden af, dat al hun heelkruit is. Den degen hangenze aen 't hooft zoodanig vast, dat het hecht op de schouderen komt t'eindigen. Zy worden gezeit op den borst een zeer sterke spiegel

 van

van kooper, tegen de scheute van pijlen, te dragen. Zy bidden den hemel aen, en hebben anders geenen Godsdienst.

Veele twisten, of dit Land *Jezo*, dat de Sineezen *Yeço* noemen, een Eiland of vast Land zy. Maer zoo men den Sineezen (zeid *Martijn*, doch misverstandelijk mijns oordeels) gelooven wil, is het geheellijk een gedeelte van woest Tartarye, en een vast Land met *Niuche*, *Niulhan*, en *Yupi*. *Japan* word van *Jezo* door eene zeestrate gescheiden.

De Sineezen zeggen, dat boven *Leautung*, benoord-oosten, het vaste Land zich wel 24 graden verre uitstrekt: eene streke van drie honderd en zestig Duitsche mijlen: vyftien mijlen gerekent op een graed.

De beste wortel *China*, anders *Folim* genaemt, werd gevonden in het Tartersche Landschap *Niulhan*, niet verre van de Groote Muur gelegen. Zy wast mede in *China*, en in *Couchin China*, *Malebaer*, en elders, in 't wild, en is aldaer geheten *Lampatan*. Deze werd meest naer Indiën en Europa overgevoert, zy is van binnen weinig root van verwe, en kleinder als de oprechte, en tamme, doch de wilde heeft minder kracht, groeit onder de aerde als de Petatezen in Oost-Indiën, komende voort uit een taaye slijm des Pijnbooms, welke op de aerde valt, wortelen schiet, en tot een kruid werd: dit kruid schiet onder de aerde zijne wortels, zoo groot als een kats hooft van gestalte, en verw den kokus nooten gelijk, hoe wel de schel zoo hart en dik niet en is, maer veel weker en dunder; onder den schors leit een Spongiachtig vlies, of kern verborgen.

Daer werd gezegt, dat in het Landschap *Jupy*, beoosten *Niuche* gelegen, bergen zijn, genaemt *Tocozu*, die Goud voortbrengen.

Japan, zoo *Martijn* wil, is bevolkt uit Sina en Tartarye, door *Jezo*: gelijk de Japanders noch heden het haair op zijn Tartars laten wassen.

K O R E A.

Korea, legt in de nabuurschap van het Tartaersche Landschap *Niuche*, is gelegen omtrent op veertig graden, Noorder breette.

Het Land *Korea* word op 't Sinees *Chaosien* geheten. Maer de Japanders noemen het *Korea*; d'onzen gebrooken *Koeree*; de Tartaren *Kori* of *Korei*; en d'Inwoonders zelfs *Tyocenkoek*.

De *Koreërs*, anders *Koreësen* en *Koreanen*, zijn heden onder 't gezag van den Keizer van Sina, voor zoo ver, dat zy het Land gelijk als te leen van hem bezitten, en schatting schuldig zijn, derwaerts te brengen: ja de Koreesche Koning doet zulks zelfs in perzoon zomtijds.

Dit is dit gewest of Landschap, dat, volgens *Martijn* in zijnen Sineeschen Atlas, de Sineesche Keizer *Vu* of *Fa*, oprechter van den derden Sineeschen Keizerlijken stam *Cheu*, aen zeekeren *Kici*, een bloedverwant des Keizers, uit den stam *Xang*, tot loon van zijne geleertheit, in leen gaf, op 't jaer 1121. voor des Zaligmakers geboorte. Hoewel *Martijn* in het vierde boek van zijne Sineesche Historien schrijft, dat Keizer *Vu* of *Fa* dezen *Kici*, (na hy uit de gevankenis ontslagen was, daer de voorige Keizer hem deed inzetten) tot loon van zijne geleertheit, tot Koning in *Korea*, met volkome magt, en geheellijk vry van een hooger Rijk, en zonder aenhanging aen 't Sineesche Rijk te zijn, gestelt had. Dit Rijk behoort tot noch op dezen tijd, volgens den zelven *Martijn*, aen de nakomelingen van *Kici*: alhoewel, zoo dikwils een nieuwe Koning te verkiezen is, men een Gezantschap aen den Keizer van Sina zend, om zijne toestemming en de krooning te verzoeken: noemende den toekomende Koning, zich s' Keizers vriend, en niet onderdaen.

Tusschen *Korea* en het vaste Land van Tartarye zijn zeer hooge bergen, die dat hangent Eiland zeer vast maken.

Nopende *Korea*, of het een Eiland of vast Land zy, daer van word, volgens schrijven van den Jesuit *Martijn*, in zijn Sineeschen Atlas, verscheidentlijk en dubbelzinnig by de Europers gesprooken. Maer het staet by my (zeid hy) geheellijk vast, dat het een peninsul, dat is, een hangend Eiland zy, noch dat op generleye wyze rondom kan bevaeren worden: hoewel eenigen gezeit hebben, dat zy het omgevaeren hebben: welke dwaling hier uit ontstaen is, dewyl zy gemeent hebben, dat het groot Eiland * *Fungma*, aen het Zuider gedeelte van *Korea* gelegen, *Korea* zy. Ik, na den voorgang van zeekeren Sineeschen Schrijver, maekt *Korea* tot een vast Land, en vast aen *Niuche* of *Tartarye*, en tot een peninsul, geheellijk op een zelve wyze, gelijk het van de Sineesche Landbeschrijvers afgebeeld werd: alhoewel die het niet *Korea*, maer *Chaosien* noemen: want de naem *Korea* is van de Japanders tot ons over gekomen, met den welken het doorgaens alzoo by hen genoemt word. Dus verre *Martijn*.

* Nu Moeſe of Quelpaerds Eiland.

In het Jaer 1645 is gemaekt een vry vol-

volmaekte kaert van geheel Sina of *Honghmien*, (alzoo is het zelve geheeten na den Keizer, die voor omtrent 340 Jaer het Land van de Tartaren zuiverde, en vry maekte,) in *Kimlingh*, een Stad der Provintie *Nanking*, door eenen *Gnehaytsiungh*, Sineesch Wiskonstenaer. In dezelve kaerte is te zien, dat in *Korea* negen aenzienlijke steden zijn, geheten in zijnen tijd; (want aldaer de benamingen van steden vaek veranderen,) * *Cinenlo*, *Chunchim*, *Hoamhai*, *Kimki*, *Kimkan*, *Kiaminen*, *Pingan*, of *Pinjang*, of *Sioor*, (die te midden in 't Land leit, en daer de Koning zijn Zetel heeft,) *Hienkim*, en *Contie*: beneffens zoo veel Landschappen. Men ziet daer in, dat tegen Tartarye aen, bykans onovergankelijke gebergten leggen.

* Ciulolo of Cinenlo.

In deze kaerte werd mede vertoont, dat het eind van de groote Sineesche Muur, naer *Korea* toe gelegen, buiten 't Land uit, een groot stuk in zee steekt, als gevest op paelen, of gemaekte ondiepten: en dat het uitterste eind, in zee stekende, van het overig lichaem afgescheiden is. Doch onwis, of met voordagt is geschied, of niet.

In de zelve kaert is mede aen te merken, dat de Stad of Kasteel *Kaiping*, of *Zaiping*, binnen de Muur werd geleit, die by andere Sineesche Schrijvers, daer buiten is geplaetst.

Men ziet daer in, dat ter plaetze, daer de Sineesche Muur verliest of ophout, vermits het hooge en ontoegankelijke gebergte, de Sineesche schranderheit zeer veele krijgsburgten en sterke kasteelen heeft geleit: byzonder daer de Muur in 't Zuiden ten einde loopt, tot aen de groote woestijne toe; en rondsom het meir *Zim*; als ook op de grenzen van *Kiaochi*, (daer het volk gulde tanden draegt,) en by het gebergte *Mimne*.

Wyders zegt deze Sineesche Landbeschrijver rond uit, dat de Sineezen zich niet bemoeijen, met het geene buiten hunne Grenzen is: achtende hun eigen Land alleen waerelds genoeg tot hun gebruik en bespiegelingen te zijn.

Eenige stellen op *Korea* de volgende vaste steden en sterkten: als, *Heinan*, *Iyan*, *Najo*, *Sansiangh*, *Tyongap*, *Tayan*, *Tonge*, en *Sendy*. In *Sendy* plag van ouds de Koning zijn Hof te houden. Het leit een dagreizens van zee, en is een vermaerde Koopstad. *Iesoen* is de laetste Stad des Landschaps van *Thielado*. *Saising*, *Sutten*, *Mammon* en *Consio* zijn daer mede steden: in welke laetste de Stadhouder van het Landschap *Tionsangdo* zijnen Zetel houd.

Behalven deze zijn noch verscheide steden in de Provincie *Sengado*.

De wyze van leven der *Koreërs* helt ten deele na de Tarters, ten deele na de Sineezen. Zy zijn grof en plomp, en gelooven de Verhuizing der zielen. Zy dragen hoeden en kleederen van paerde haair geweven. Hunne spraek en schrift komt ten naesten by met die van de Sineezen overeen. Ieder trouwt daer na zijn welgevallen: doch in Sina bestellen de Ouders dat werk. Zy zijn niet zoo naeryverig en jaloers, als de Sineezen, en komen in dapperheit en wyze van strijden met de Japanders overeen. Daer is overvloed van leeftocht.

De *Koreërs* zijn niet quaed van aerd: zeer geoeffent, en net in 't schieten met pijl en boog: doch gebruiken mede musketten.

Zy geven groot geloof aen waerzeggers, die hen goede of quade dagen voorspellen: slaen naeuw acht op hemels teekenen, en schrikken byzonder zeer voor staertsterren.

De gewoone straf, die men in *Korea* aen dieven pleegt, is onder de ballen van de voeten, ook op de billen en voor de scheenen, met stokken te slaen.

Onder dit Koreesche Volk is een gewoonte, dat het geene vremdelingen, die aldaer komen, ten Lande uitzend: die daer komt, moet daer altoos blijven.

De Hollanders, die in 't Jaer 1653 op *Korea* gevangen zijn geweest, oordeelden uit de harpoenen, die zy in de gevange Walvisschen aldaer vonden, dat dezelve door de Weigats derwaerts waren komen zwemmen.

En tot bevestiging, dat de Hollandsche Harpoenen op *Korea* in de Walvisch zijn gevonden, zoo hebbe ik met *Benedictus Klerk* van Rotterdam, welke op *Korea* gevangen geweest is den tijd van dertien Jaren, over deze Harpoenen gesprooken, die dan verzeekert, wel toe te hebben gezien, wanneer in zijn tegenwoordigheit uit het lichaem van een Walvisch op *Korea*, een Hollandsche Harpoen wierde gehaelt, en zegt uitdrukkelijk zulks aen het maekzels gezien te hebben. Hy gaf reden van kennis, dat hy en andere zijner makkers, in hun jeugt uit Holland op de Groenlandsche Visschery hadde gevaeren, en vervolgens de Harpoenen wel kenden; zeide verder, dat de *Koreërs* hunne byzondere schepen, en gereetschap tot deze vangst hadden, wes hy met zijn mede gezellen vast stelde, dat 'er opening tusschen Nova Sembla en Spitsbergen

 moe-

moeste zijn, ten minsten voor zwemmende Visschen: gelijk de *Koresche* Zeeluiden mede zeiden, dat ten Noord-oosten van haer een openbare Zee was. Zy oordeelden, met meer gemak van die kant, als van deze zijde, dat naeuw, of dien weg te verzoeken zoude zijn, en dat dagelijks uit het Noorde van Tartarye scheepjes in *Korea* quamen, en omtrent *Korea*, meer zoodanige Visch wierd gevonden, gelijk men in de Noordzee vind, als Haring, enz. Dies deze man besloot, dat *Asia* aen *America* te dezer oort niet en is gehecht.

Hier voege by, dat Schipper *Snobbeger* van Vlieland, uit *Rotterdam* op de Groenlandsche Visschery uitgevaeren, in 't West-ys niet vangende, besloot naer *Disco* te loopen, dat aen de andere zijde van Spitsbergen legt, maer dat hy daer, door hinderinge van 't Ys, dat die wal bezette, mede niet konde komen, goet vond naer *Nova Sembla* over te steeken, weshalven het Beeren Eiland voorby stak, tot dat tusschen 't zelve Eiland, en *Nova Sembla* een zwaere dyning ontmoete, en holle zee, die hy oordeelde, of uit de Tartarische zee, of uit een groote zee, als de Spaensche zee te komen, zonder Ys, anderzins konde zijns oordeels de dyninge zoo groot niet zijn, noch zoo langzaem gaen; het was toen zeer mistig, zoo als zulks in die gewesten veel geschied, hy giste toen te midden zee, tusschen *Spitsbergen* en *Nova Sembla* te hebben geweest, en naer de Kust van *Nova Sembla* toe zeilende, bevond het aldaer weder met Ys bezet te zijn, vervolgens een groot end wederom te rug moeste, om van het Ys ontslagen te werden, waerom besloot, dat het Ys zich meest onder het Land, en na de Kust onthielt, zoo dat de doorvaert onbekommert te dier plaetze, na zijn oordeel zoude blijven. Dit zelve bevestigt mede zeeker Schipper *Rijk Ts* genaemt, dat ter zelver plaetze het zelfde hem hadde bejegent, maer vermids my voorbeelden aen de hand zijn, van dat het Ys van *Spitsbergen* tot aen *Nova Sembla* vast heeft gelegen, stelt dit altoos geen wet, vriezende het op zommige Jaeren min, en op andere meer.

Mattheus Eibokken, Heelmeester, mede een der geener die in den Jaere 1653 op *Korea* gevangen is geweest, heeft aen my mondeling bericht, dat van *Korea* na *Tartarye* of *Niuche*, het genoegzaem onbereizelijk is, vermits de hoogte der Bergen, en woestheit des gewest, dat het aldaer zeer weinig is bewoont, dat den overvloed van Tygers, bruine Beeren en Wolven, de doortogt zeer gevaerlijk maken. Dat de Sneeuw steeds het gebergte daer bedekt, en dat de wortel *Nisi* of *Ginseng*, in die Woestijne het weeldrigste valt, en van daer vervoert werd, met gevaer gehaelt, en naer de groote steden in *Korea*, en vorders over zee naer *Japan* en *Sina*; werdende deze wortels, die het witste zijn, versch geoordeelt. In 't Zuiderdeel dezes Lands, vindmenze niet. Zy heeft blinkende bladen. Dat'er te Lande uit Tartarye, tot in *Korea* doortogt is, hier uit vastelijk kan werden beslooten, vermits ter tijd van zijn verblijf, de Keizer van *Sina* een geschenk dede aen den Koning van *Korea*, van zes Paerden, die te Lande uit *Niuche* in *Korea* gezonden wierden, zoo als hy zelve die hadde zien aenkomen, welke gespikkelt waren, als de huid van een Tyger, met geele en zwarte vlekken, op een witte grond, maenen en staert wit, lang tot aen de aerde toe.

De Tarters werden van de *Koreërs*, *Thartse*, of ook wel op de Sineesche wyze *Tata* genaemt.

De Oost kust van *Korea* strekt Noord en Zuiden, of wel eigentlijk Noordoost op, zoo als men aldaer oordeelt, de groote Zee zoude Noord-oostelijk leggen, daer het steeds byster stormt, en de golven zwaer gaen, als in de Spaensche Zee. Doch hoe hoog het Tartarye aldaer Noordelijk opschiet, is by hen onbekent, vermits zy noch ter zee, noch te lande verre reizen doen, wezende zulks den Ingezetenen verboden. Gelijk mede geene vremde vaertuigen, als alleen Japanders, daer aen de Oostzijde aenkomen, en zulks alleen op de plaets daer zy een toegelaten wooning hebben; te lande uit Tartarye is den ingang, behalven dat zy zoo bezwaerlijk is, als gemeld, verboden. Vermits zeer veel Walvisschen in de nabuursche Noord-ooster Zee zijn, steeken zy in zee, van de wal, hoewel niet verre, op de vangst der zelven, die zy met zeer lange Harpoenen, der gedaente als die van Japan, weten te dooden, en schoon op Japan zelden vaeren, zoo weten zy echter werwaerts, en op wat streek het van hen afgelegen is, zonder welke kennis die de gevangenen Nederlanders uit hen hadden opgevat, zy nooit Japan, werwaerts zy de vlucht namen, zouden hebben konnen bestevenen, alzoo geen kaert hadden, en niemand van hen daer ooit hadde geweest, zoo dat men mag vastelijk besluiten, dat als de Koreanen zeggen, het Tartarye Noord op, of wel eigentlijk, Noord-oost op te schieten, zonder dat zy weten tot hoe hoog, dat het is gelijk

zy

zy mede zeggen, *Jeso* een eiland te zijn, en van de Tartarische Kust afgescheiden. Een Hollandsche Harpoen vonden de Nederlanders in een Walvisch steeken, die daer te Lande tegen de wal dood aen quam drijven, hy was zeer klaer te onderscheiden van een Koresche of Japansche Harpoen, om dat de Hollandsche Harpoenen, qualijk het derde van de groote der Koresche of Japansche Harpoenen hebben. De Inlanders zeiden dat zy mede meermalen diergelijke Harpoenen ontdekten, in Walvissen, welke zy bequamen, door aenstrandig op hare Kusten, deze was dood aen komen drijven, en was krom; werdende ik onderrecht, dat het meermalen gebeurt, de Harpoenen in 't schieten op de Vis, krom werden. Het kan en moet zijn, dat dezen Vis in Groenland dien Harpoen ontfangen hebbende, noch dus verre is komen zwemmen, en eindelijk daer op de Kust gestrant, en gestorven. De Zee heeft daer groote dyningen, en is het water groenachtig, gelijk het in een groote Zee, gewoon is geverwt te zijn. En of schoon boven gemelde Zeeman, welke zoo veel Jaeren in *Korea* heeft omgezworven, en meermalen ter Walvisvangst aen Groenland, en omtrent *Nova Sembla* is geweest, oordeelt een doortogt te zijn, van daer tot naer *Jeso*, zoo meent hy echter, dat wegen het menigvuldige Ys en andere redenen, de vaert derwaerts voor Schepen onmogelijk is. En wat de Walvisschen belangt, zoo schijnt het dat de zelve in de Wintertijd uit Groenland, om de al te sterke koude verzwemmen, na de Kusten van *Jeso*, *Korea*, *Japan*, en daer rondom, want zy aldaer dan meest zijn: wanneer zy in Groenland meest werden gemist, en by de Japanders met hunne zeer lange yzere Harpoenen veel geschooten werden.

De Zeekusten aen het Noord en Oosten van *Korea*, zijn zeer schoon, en wel aen te doen, tot verre boven, of benoorden de Groote Muur, zoo dat daer wel te vaeren zoude zijn, en oordeelt boven genoemde Persoon, dat men tusschen *Korea* en *Japan* door, zeer bequamelijk zoude konnen stevenen, zoo wel recht Noorden op, langs de Tartarische Kust, als naer de Eilanden *Jeso*, zonder datmen beoosten *Japan*, verre aen behoeft te zetten, gelijk de Hollanders in 't Jaer 1641 hebben gedaen. Benoorden op Koreas Zee-kust, woonen onnoozele Visschers, en aldaer te Landewaerts zijn weinig menschen.

De *Koreërs* houden geen gemeenschap met de Noorder Tarters, en zeggen van hen, dat zy vleesch eeters, melk drinkers, en woeste menschen zijn; men ontmoet in 't Noorden van *Korea*, tegen Tartarye aen schrikkelijke Sneeuwbergen, het is aldaer, en op Zee te dier hoogte steeds mistig, en stormwindig; de Tartaren komen ook in *Korea* niet of zelden, hoewel de Landschappen aen malkandre zijn gelegen.

In de dag-lijst der Reize, welke door bedienden van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye naer *Jedo*, Hooftstad van *Japan*, in den Jaere 1689 is gedaen, vinde ik, dat het Japanze Hof bedong, op die van de Maetschappye, dat zy geene Jonken of vaertuigen van *Korea*, of van de *Liqueze* Eilanden komende, in zee mogten aenranden, of beschadigen, als zijnde Onderdanen van *Japan*. Waer uit mede schijnt te blijken, dat die van *Korea*, gelijk zy schatbaer aen *Sina* zijn, dat zy nu mede het Rijk *Japan* erkennen.

Van *Amboina*, een der *Moluksche* Eilanden, schrijftmen aen my uit de mond eener Sineesche Arts, over de wortel *Nisi*, daer boven van aen werd geroert, het volgende.

Coctung is een plaets daer de wortel *Ginseng* of *Nisi*, overvloedig wast.

Men ontgraeft deze wortel, het dienstigst in de vierde, en achtste Maend van het Sineesche Jaer, 't welk met een mes van Bamboes geschied. Men houd dat zy het gezicht versterkt, en het hart vervrolijkt; zy schijnt in gedaente een mensch gelijk, die zijn twee beenen over malkandre geslagen houd; geeft kracht aen de maeg, men kooktze in water, 't geen dan gedronken werd, s' morgens en s' avonds, maer niet s' middags; verdrijft zwaere droomen en schrik, werdende voor een zeeker Artzeny gehouden, is het tierigst tusschen hooge en naere gebergte.

Is eenigzins zoet van smaek, aen de hitzige kant, ligt en spongieus, valt mede by de Ooster Tarters van *Kin*.

Het woord *Nisi* is eigentlijk Japans, zoo als *Gin* Tarters is, en *Ginseng* Sineesch zijnde; deze wortel betekent. De Tartersche benaming, is van het geld afkomstig, daer zy voor gekoft wierd, en de Sineesche benaming van een mensch die schreyelings met de beenen van malkander zit.

Van deze wortel spreekt een Reiziger in *Siam* als volgt.

De wortel *Ginseng* is hier (in *Siam*) zeer geliest, men vind 'er van veelerlei aerd, doch de beste is die in *Sina*, of in het Landschap *Leautung* wast, haer verwe is geel, haer vleesch is dradig, hebbende draden als hairen, men vind zomtijds van deze wortelen die een mensch in gedaente gelijken, en hier van daen is 't, dat zy hun

hun benaming hebben, Want *Sin* beduit in 't Sineesch een mensch, *Seng* beduit by wylen dooden, en by wylen genezen, naer dat men het verscheidentlijk uitspreekt, om dat die wortel wel of qualijk genomen, gansch strijdige uitwerkinge veroorzaekt; deze *Ginseng* werd mede in *Korea* gevonden, ja zelfs in *Siam*, doch deze is de beste niet, zy wast best in schaduwe en diepe Valeyen, men pluktze in den Herfst, want in de Lente geplukt, heeft minder kracht, zy zuivert het bloed, herstelt verzwakte krachten, en ondersteunt den arbeid, als men ze in de mond houd, zy is dienstiger voor koudvochtige en vette menschen, als voor hitzige en dorre; men kooktze in water, en dat lauw geworden: werd gedronken s' morgens nuchteren, en s'avonds, weder gedroogt, kan ten tweedemael met Wyn geweekt, genuttigt werden; die oud van Jaeren is, neemt meer van deze wortel, op eene tijd, als die jonger is.

De wortel *Nisi* werd tot *Peking* voor vijftig ducaten het pond, meest tijds verkoft. Dus verre gemelte Reiziger.

Korea grenst benoordelijk dicht aen het Landschap *Leautung*, zoo dat de Koreanen, welke naer *Peking* te reizen hebben, dit gewest zouden moeten door trekken, als zy te Lande wilden gaen, doch zy doen die tocht meest te Water. *Leautung* is in zijn zelven een goed Land, doch daer zijn nu niet meer als 10 of 12 Steden. Aldaer valt overvloed van de wortel *Ginseng* of *Nisi*, die zoo zeer hartsterkende is; gelijk reets is gezegt: men gebruiktze tegen heeten en pestilentiale Koortzen: de Sinezen doen die aen kleine platte stukjens gesneden, by vleesch stoven, met dicht toe gesloten potten, op dat de kracht niet en vervliege; men diene de zelve droog te bewaren, indien men de kracht behouden wil.

Omtrent de vliet *Amur* en by *Albasin*, werd gezegt den wortel *Nisi* mede te vallen.

Korea werd van de Sineezen mede *Caoli* genaemt, werd geacht 260 Fransche mijlen breedt, en 460 lang te zijn.

In 't volgende verslag, dat de Heer *Mattheus van den Broek*, Raed van Neêrlands Indiën, als hy voor Opperhoofd van een Vloot uit Oost-Indiën te huis gekomen was, in den Jare 1670, heeft gedaen, kan werden gezien, wat hy van 't hangend Eiland *Korea*, ten aenzien van de Waren en Koophandel der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy oordeelt.

Op uwer Edele bevel, onderzoek gedaen wezende, naer de waerschijnlijkheit van handel, op het groot half Eiland van Korea, *gelijk door de verloste persoonen in 't jaer* 1653, *aldaer schipbreuk geleden hebbende, was bericht, zoo is het zulks, dat de jongste tijdingen van* Japan *vermelden, hoe dat het voorschreven Eiland geheel van geen Koopluiden, maer van een deel arm volk, hun alleenlijk met Visscheryen en Landbouw erneerende, werd bewoont. En de welke Onderdanen zijnde, zoo wel van de* Tartarische Sineezen, *als van de* Japanders, *geen van beide deze machtige Natien, zullen willen dulden, onze komst aldaer, met eenige handel of anderzints: en ten aenzien van de laetsten, dat nu zeer suspect werden gehouden alle aerd van Christenen, om zoo na ontrent* Japan *verblijf te hebben, uit vreeze van nieuwe veranderinge en oproer: ja zelfs is op doodsstraffe allen* Japanderen *verboden eenige handelinge met hunne zoo nagebuuren, als die van* Korea, *te mogen houden, uitgenomen een Heer van* Sussima, *dien zulks als een gunst alleen is toegestaen: en die over zulks derwaerts bestelt, peper, nooten, nagelen, poetsiok, wierook, caliatours en sandelhoud, beneven meer andere Koopmanschappen door de Ed. Maetschappy in* Japan *aengebragt werdende, en welke goederen voorts te Lande naer* Sina *vervoert, en aldaer gesleeten werden: krijgende in mangeling, zoo van dezelve Koopmanschappen, als voor goud en zilver, wel verstaende als zulks mag werden uitgevoert, rouwe Sineesche zijde, en zijde handwerken. En van uwer Ed. bedienden daer ter plaetze is aengewezen, dat nu noch in 't jongste jaer ongevaer zes honderd pond zijde over den eigen weg in* Japan *waren aengebragt, besluitende mede de voorschreve bedienden over zulks, dat wy de gedachten om derwaerts te vaeren, nalaten, en staken moesten, zoo anders niet onderworpen wilden wezen, van uit* Japan *verstooten en van den handel verzet werden, alzoo die wantrouwige Natie onfeilbaer zouden oordeelen, dat wy iets tot nadeel van 't* Japansche *Rijk zouden voor hebben.*

Op de Kust van dit *Korea*, 13 mijl uit de Wal, leit een Eiland, by de Nederlanders *Quelpaerts Eiland*, en by d'Eilanders zelfs *Moese*, en in de Sineesche Kaerte *Fungma* genoemt. Het is een Volkrijk en vrugtbaer Eiland, heeft 14 of 15 mijlen in 't ronde, daer is een Stad, *Moggan* geheten. Langs *Korea* loopt in Zee een zeer snelle stroom, Zuid en Noord op.

Tussima of *Sussima* is een Eiland halfweg, tusschen *Japan* en *Korea*, gelegen. Het komt den Keizer van *Japan* toe: gelijk mede de Eilanden *Oki*. Op *Tussima* leit een Onder-koning, of *Japans* bevelhebber, welke krijgsmagt houd tegen de Koreanen, die hem Jaerlijks, als verbeelden-

dende den Japanschen Keizer, schattinge opbrengen: waer voor hy de soldaten op *Tussima* onderhoud. Hy heeft een huis op *Korea* zelve, daer een Japander leit, tot invorderinge van gemelte schatting. En gelijk de Koreanen den Japander, alzoo zijn zy mede gedwongen den Tartarischen Sineesch Keizer schatting te verschaffen.

En volgens verder bericht van boven gemelte *Benedictus de Klerk*, aen my mondeling gedaen, is *Korea* zeer bevolkt, doch zijn de Koreanen zeer kleinhartig, dies zy zich uit schrik en angst, veeltijds zelf verhangen, 't welk echter voor eere aldaer werd gerekent.

De huizen zijn daer meest van Bamboes en masten gemaekt, wezende aldaer goede masten tot stengen, en Scheepsgebruik. De Steden zijn aldaer niet zeer gesterkt, als wegens haere stant. Men vind daer de meeste Zeevisch, die hier te Lande werd gezien, behalven Kabeljauw: men ziet daer veel Tygers en wilde Verkens, ook Harten. Veele hunner Geestelijke Monnikken, eeten geen vleesch, of yet dat leeft, meermael offert dit Volk aen de graven hunner Voor-ouderen, als wanneer zy daer huilen en kermen.

De schoenen die men daer aen de voeten draegt, zijn boven open; de kleederen zijn veel van leder, als ook de hoozen; de Vrouwen dragen weide broeken, die met Watten zijn gevult, de Mannen zijn flechte Zeeluiden; haere Jonken hebben de groote omtrent van een Buis, doch doen wat grooter op.

Vijftig mijl omtrent uit de Wal, Noordoost op, werd hier Jaerlijks veel Haring gevangen, die zy op de klippen aen Zee droogen: deeze Haring werd tweemael des Jaers aldaer gevangen. Zy zwemt aldaer als beyen in groote schoolen; die van de eerste vangst is grooter als die van de tweede; hoe Noordelijker men vist, hoe meerder dat men vangt; doch onder *Japan* vind men die niet, werdende geoordeelt, dat die langs de Kust, al van het Waigats af gezwommen komt; werd ongeschilt gegeten, aen bondels geregen, en by tienen verkoft: de netten daer toe, zijn van gevlochte stroo. Tusschen *Korea* en *Japan* zijn eenige klippen in Zee, doch de meeste naby *Japan*, en is de Zee onder *Korea* het diepst: daer zijn schoone Bosschagien; men vind 'er zoo hier en daer offerplaetzen, alwaer Vee, gevogelte, en alderhande gemaekte gedierten, als poppen, te weten, Draken, Serpenten, enz. geoffert werden, waer toe zy ook het haair uit den baerd trekken; de Ouders dooden ongestraft hun eigen Kinderen. Het Geloof deezer Volken, en die van *Sina*, is eenigermaten verschillig, zy hebben een gewoonte, de doode Lijken in 't veld te droogen te zetten, waer na zy die weder kleden, en zoo ten grave bestellen; de graven zijn in de buiken der bergen, van tras gemaekt, waer in benevens de Lijken eenig huisgeschir werd gelegt.

Dit Volk het Compas, zoo wel als de Sineezen, niet verstaende, derven niet verre van de Wal zich begeven, der steden muuren zijn van klei gemaekt, en gansch onsterk. In de Konings Stad *Sioor* zijn groote leedige vakken, daer geboomte wast, daer zijn veel hooge bergen. Zommige Mans vlechten het haair der baerden, en dragen de lokken zeer lang. De Kloosterluiden gaen bedelen door het Land, en doen ook bedevaert; dit Volk is niet onbewust dat 'er een Godt is, den duivel eeren zy, uit vrees.

De spraek heeft eenige gemeenschap met het Sineesch. Jaerlijks komt hier een Tarters afgezondenen om schatting te halen, die dan veeltijds des Winters over het Ys reist, hy werd heerlijk onthaelt en geëert: Het buskruit dat zy maken is zoo krachtig niet, als dat in deze Landen werd gemaekt.

De Koning onderhoud veel gelubden; zijn Hof heeft veel Vyvers en Fonteinen.

De *Koreërs* en eeten het Walvisch spek niet gelijk de gemeene luiden in *Japan* doen. De menschen zijn hier goed arms.

De slaep plaetzen zijn op banken en matten, of matrassen, zy en hebben geen bedden: de Thee werd hier veel uit *Sina* overgebragt; van Tarw en Rys werd een bequame drank gemaekt, zoo wel sterke, als die slap is.

Daer valt in dit Land, volgens verhael van deze Man, een steen, zoo wit als de witste zuiker, die menigte van zes en vierkante punten heeft, en byster glinstert, drie vingeren dik; de punten staen aen eene zijde, zy is onder plat en glad, alles of 't geslepen was, en in 't gemeen drie of vier voet in 't vierkant groot. Men heeft daer een gewoonte veelerhande spijs, en meest alle aerdvruchten in te zulten.

Korea werd by de *Japanders* gezegt dat het omtrent 40 mijlen van *Japans* West of Noord-west Kust, by *Nangatou* gelegen is, andere zeggen dat het in 't Noorden dertig, en in 't Zuiden, zestig mijl van *Japan* afgelegen is.

Hoewel zommige weder willen, dat men van *Japan* op eenige hooge plaetzen, doch andere, dat men alleen van 't Eiland *Sussima*, dat te midde weegs legt, de vaste

vaste Kust van *Korea* kan zien, als 't helder weer is.

Taiko, Japans Keizer, zond een groote magt volks naer het Land van *Korea* ten oorlog, welke krijg zeven Jaer duurde; hy vong dit enkel aen, op dat s' Lands Grooten die hy duchte dat aen 't muiten zoude slaen, van honk mogten zijn: het getal der Soldaten beliep omtrent zestig duizend. Onder dit Volk waren de voornaemste Koningen en Landsheeren, die hy dochte zijnen oogwit tegen te konnen gaen; het voorgeven was dat men *Korea* geheel onder *Japan* wilden brengen: en wierd in *Korea* groote wreedheit gepleegt, zoo over de Menschen als Steden, Kastelen en Gebouwen, doch de Koreanen dit woede moede, zonden een Gezant naer *Japan*, die den Keizer met list wist te vergeven, wes de Japanders in *Korea* zulks hoorende, togen heimwaerts. Men wil dat dezen Gezant eerst dronk van een vergiftigen drank, om den Keizer alle argwaen te doen wegnemen, waer door hy teffens met hem sneuvelde; dit dede hy ter liefde zijner Natie.

In *Korea* bindmen des Winters kleine plankjes onder de voeten, daer men mede op en nederwaerts over het Sneeuw weet te gaen, om daer niet in te zinken, gelijk zulks in Rusland mede de gewoonte is.

By zeeker bericht, over een opreize na de Stad *Jedo* in *Japan*, voor twee Jaeren door de Nederlanders gedaen, vinde ik, nopende *Korea*, het volgende verslag, waer uit mede te bezeffen is, hoe die Volken ook eenigzins aen *Japan* nu afhangig zijn.

Tot *Soua* is de plaets, alwaer de *Koreschen* Gezant in zijn opreize pleegt te Huisvesten, en ook een Huis ten dien einde in wezen blijft, en altoos bestelt is: welke Volkaerd zedert de dood van den Keizer *Taiko* gehouden zijn geweest, op zekere bestemde tijd, Gezanten met geschenken aen den Keizer af te zenden, welke komen van de Noord van *Isumo* of *Foki*, (naer welk laest genoemt Landschap de *Koreërs*, 't geheele *Japan* benoemen,) tot aen gemelde Eiland *Soua*, van waer zy dan haere Reize even als wy en andere moeten vervolgen.

Van *Soua* bericht men my uit Indiën het volgende.

Soua is een der Japanze voor Eilandjes, hier is een Dorpje aen de Oostzyde, en een halfmaens Baeitje gelegen, alwaer de Koresche Gezant in zijn opreize plagt te Herbergen, daer noch een Huis tot dien einde in wezen blijft, welke Natie zedert de dood van Keizer *Taiko*, (die voor honderd en zestig Jaeren heerschte) gehouden zijn geweest, op zeekere bestelde tijd, Gezanten met geschenken aen den Keizer af te zenden, dezelve komen van de Noord door *Isumo*, of *Foki*, naer welk laetst genoemde Landschap de Koreërs 't geheele *Japan* benoemen, tot aen gemelde Eiland *Soua*, van waer zy dan haere reizen over de zelve weg, als de Hollanders naer het Hof vervordere: dus ver het bericht over *Soua* aen my uit Indiën gedaen.

Hoe de *Koresche* Gezanten voormaels in de *Japansche* Hoofstad *Jedo* ingehaelt wierden, by het volgende bericht, getrokken uit de dag lijsten der Nederlanders in *Japan* gehouden, mag werden bespeurt.

Den vyfden February, in 't Jaer 1637. verstonden wy, dat op den vierde January de Koresche Gezanten, zijnde twee voornaeme Heeren met haer gevolg, binnen de Stad *Jedo*, vergezelschapt wezende van verscheide treffelijke Japanschen Adel, waren aengekomen, en in volgende rang naer haer verblijf plaets gebragt. Eerstelijk traden vooruit 't spel van Scharmayen, Trommels, Gammen en Pypen, waer achter volgde eenige met groote stokken, als Rys-stampers, gaende aen wederzyde der straeten, twee aen twee, bezyden den anderen, achter dezelve volgde een Jongeling te paerd, hebbende een groote Lancie met een roode Vaen in de hand, die aen wederzyden van drie persoonen, yder hebbende een snoer van Goud en Zyde doorvlochten, vast gehouden wierden, vergezelschapt zijnde met omtrent 30 Jongelingen te paerd, hebbende yder mede een kleen root vaentje in de hand, wezende gekleed als Sineezen, met een zwarte hoed, breed van rand, en paerds haair gemaekt op 't hooft.

Aen deze volgde een Palenquien, die van 50 of 60 man gedragen wierd, zijnde van binnen met root Fluweel gevoert, in de welke stond een Tafel, en daer op een verlakt Doosje, waer in de brieven met Koresche letters, geschreven aen zijne Keizerlijke Majesteit gesloten waren, deze een weinig voorby gegaen zijnde, quam weder een ander spel van alderlei tuig, waer aen dat weder een Jongeling, zittende te paerd volgde, hebbende een blaeuwe Vaen in zijn hand, vergeselschapt zijnde als de voorige, yder met een blaeuwe Vaen in de hand, waer naer volgde weer een Palenquien, waer in de tweede persoon van de voornoemde Gezanten, met zwarte Satyne rokken uitgedost, gedragen wierd, een wyl tijds daer nae, quamen omtrent 400 Ruiters, hebbende in yder hand een ha-

hamer met een ſcherpe pen voor aen, by na op de wys, als de Suratſche hamers, 't welk was de wacht van 't Opperhooft, ofte die der voornaemſte van de Gezanten, die midden onder het gevolg zittende in een zwart verlakt Palenquien, gedragen wierd; en volgde hem noch een diergelijk: naer dat den trein een vierde deel uurs voorby was, quam de wacht van de Japanze Majeſteit, omtrent 200 mannen, zoo muſquettiers met root laken gekleet, als piekeniers, de pieken waren root verlakt, en boven met een top van witte vederen, waer aen dat volgde 8 of 10 Norimons, waer in zaten de Gevolmagtigde Japanſche Heeren, door zijn Majeſteits laſt de Koreërs te verzellen, en achter haer volgde een groot gevolg van Japanſche Adel, zittende op tochtpaerden. Ten laetſten volgde omtrent 1000 Laſtpaerden, die de nootwendigheden en ſchenkagie der Koreërs bragten; dit duurde omtrent vyf uuren al eer dat alle den trein voorby was, en vermogt niemand van de toezienders zijn hooft buiten de venſters ſteeken, noch eenige Tabaksrook daer buiten laten gaen; en waren al de wegen wel gezuivert, en met ſchoon ſant beſtrooit.

Op den 24 Maert, verſtonden wy dat de Koreſche Gezanten op den 17 der zelve Maend, van 't Eiland *Iſchio*, naer *Korea* vertrokken waren, volgens 't gerucht, zouden zy aen zijn Majeſteit verzogt hebben, by aldien hy haer geliefde hulp tegens den Tarter te doen, 't zelfde door den Heer van *Fingo* zoude mogen geſchieden: haer geſchenken waren geweeſt, een groot goud Vat, vol koſtelijke wortelen *Niſi*, drie ſchoone Paerden, veertig witte Valken, vier Tygers-vellen, 't haair een vinger lang, een goude Kas, van gedaente als de Roomſche Geeſtelijken haer Siborie maken, koſtelijk met Paerlen en Geſteente verciert, waer in zijn Majeſteits Brief was overgelevert, enz.

Doch, volgens bericht der Hollanders, die aldaer dertien Jaren gevangen zijn geweeſt, vry grooter.

Het Ryk van *Korea*, is lang, volgens de jaerlijkſche Brieven der Jeſuiten, uit *Japan*, geſchreven in 't jaer vyftien honderd en twee en negentig, omtrent honderd, en breet zeſtig mijl: en of ſchoon d'Inwoonders in Tael en ſterkte van lichaem, onderſcheiden zijn van de Sineezen, zoo volgen zy in kleeding de wys der Sineezen; zy dryven met dezelve Koophandel; volgen ook meeſt de zeden en wetten der zelven. Zy zijn gelegen ter eener zyde aen Tartarye, en andere Volken, waer mede zy nu in vrede, en dan in oorlog zijn: doch met de Sineezen hebben zy meeſt altoos vrede; zy zijn goede Boogſchutters, doch konnen met de Japanders in 't handelen van geweer niet vergeleken worden, die mede ſchietgeweer en Lancen handelen; doch de Japanders wyken aen de Koreanen te ſcheep, alzoo de Koreaenſche ſchepen ſteviger maekzel zijn, van zwaerder en beter hout: dus verre uit gemelde brieven.

In den Jare 1652 getuigen onze Nederlanders, die daer toen gevangen zijn geweeſt, dat de Schepen zeer licht opgebouwt waren.

Men vind gevoelens, dat *Korea* ten Noorden zoodanig aen Tartarye vaſt is, dat eene reep lands, die het hecht, by vloet onder water loopt, der gedaente dat kleine vaertuigen aldaer dan vlotten konnen, wes aengaende ik niet bepaele, te min, om dat van *Mattheus Eibokken* en door andere berichten, als boven gezegt, die my van elders toegekomen zijn, verſtaen hebbe, dat het zeer hooge bergen zijn, die deze geweſten ſcheiden, en dat een Rivier uit dit hooge gebergte ſchietende, in de binnen Zee ten Weſten uitſtort: 't geen echter in verſcheide opzigt, beide waer kan zijn, namentlijk, dat ten wederzyde, of aen dees of geene zyde des boven genoemde laege reep lands, dit hoog gebergte legt.

Omtrent de tuſſchen ſtant van *Korea* en *Japan*, dwalen zommige gemeene kaerten. De Japanders hebben op *Korea* eene bezitting of wooninge, daer hunne bevoor-rechte vaertuigen aenkomen, die daer ter handel vaeren; want anderzins vaeren de Japanders nu niet over Zee: blyvende dan het Opper-gezag aen de Koreërs; zoo als de Japanders mede gehouden zijn, volgens verhael van een der gemelde Nederlanders die aldaer gevangen is geweeſt, aen my gedaen, binnens huis te blyven, en alzoo bewaert te worden, gelijk de Neêrlanders in Japan op 't Eiland *Nangaſakki*, opgeſloten zijn. Zy hebben mede twee voorname tuſſchen gelegen Eilanden *Iki Suſſima* genaemt, in eigendom; men weet van land op land, zoo gezegt werd, met vuuren tekenen te geven, tot van *Korea* af, in *Japan*: en gelooft *Mattheus Eibokken*, dat men van 't hooge gebergte benoorden, daer de tuſſchen ſtant het ſmalſte is, de Zee overzien kan, van Japan tot op Korea; hoewel hy 't niet zeeker zeggen konde, maer wel, dat in de Zuiderlijke geweſten, daer hy zich heeft opgehouden, de Zee breeder is. Aldaer zijn noch twee goede Eilanden, omtrent veertig kleine mylen dwers van malkander afgelegen.

De daken op de Huizen der aenzienlijkſte luiden zijn van Tegels of gebakke Pannen, uit Porcelein aerde, beide gemaekt, van verſcheide verwe, dat een vermaeklijk gezigt geeft; doch de gemeene Huizen zijn alleen met ſtroo gedekt:

men

men vind 'er bassen, twintig voet lang. Men heeft daer een gewoonte, dat de manschap, welke in s' Konings dienst zijn, houte bortjes op de borst dragen, daer haer naem en ampt op geschreven staet: om dat de Tartersche Keizer nu zoo grooten gezag voert; heeft men hier te minder vrees voor den Japander; de aerde is daer alom zeer bebouwt; van Tarw en Rys word daer goede drank gemaekt, die men voor Spaensche wyn zoude drinken; de Ruiterye voert daer Pyl en Boog, maer het Voetvolk schiet geweer. Daer zijn vry veel Voor-eilanden, eenige van de zelve zijn met Tabak beplant; op andere weiden Paerden om aen te queeken. Het Porcelein word hier zoo veel, en goet koop gemaekt; dat veel na *Japan* word vervoert; en zijn de Zyde stoffen, die men daer weeft, zeer schoon.

De konst van water uit een laegte naer boven op te halen, en weg te brengen, is onder hun onbekent; en daerom konnen zy te minder de metael mynen bearbeiden: Diamanten vallen daer niet; doch evenwel men vind 'er die, en zy achten de zelve hoog. Het haair draegt men daer noch lang; als de oude Sineezen plagten te doen.

De muuren der Palleizen en aenzienlijke Huizen; zijn van gebakke steen, ook zoo de sterktens en vestingen der Steden; doch zeer zwak en onsterk gebouwt, en zoude zeer licht om ver geschooten konnen werden. Men ziet daer geheele velden die met Moerbezie boomen zijn bezet, tot aenqueeking van de Zyde. Als een Vader des Huisgezins; tegen bevel des Konings misdoet, of zich in sommige misdaden vergrypt, moet het geheele gezinte met hem sterven: en daerom, wanneer de Stuurman, die het Opperhooft was der gevangene Hollanders, meinende met den Tarterschen Gezant te vluchten, en hy onthalst wierde, dreigde men alle de overige te dooden. Men ziet daer Tempels, twee of drie boven malkander gebouwt, alle van steen.

In *Korea* werden Jonken gemaekt, met twee overloopen, ophebbende twintig, of vier-en-twintig riemen, aen elke riem vyf of zes man, gemant met twee honderd, en drie honderd koppen, zoo Soldaten als Roeyers, gemonteert met ettelijke kleine yzere stukjes, en menigte van vuurwerken.

De Koreërs hebben hunne Hoofden met boven spits toegaende hoeden gedekt. Zy eeten zoo wel met lepels, als stokjes. Het is byzonder, hoe groote koude dat het in dit Landschap maekt, zoo dat op 40 graden de Rivieren jaerlijks vast toevriezen, en het daer zoo kout is, als s' winters hier te Lande; het sneeuw legt daer steets op 't gebergte: misschien word deze koude veroorzaekt door de Salpeterachtigheit van de aerde, en grond, die daer alom vol van is. Daer wasschen Druiven, doch zelden werden zy zeer ryp, maer Wyn maektmen 'er niet; het boomsnoeyen is daer geen gebruik, en van 't queeken der vruchten zijn zy onkundig. Daer is zeeker vrucht *Canoen* genaemt, die gedroogt, zeer smakelijk is, en de gelijkheit van Vygen heeft.

Volgt het geen Arnoldus Montanus, *in zijne* Japansche *beschryving*, *van* Korea *meldt.*

HOewel *Taicosama* nu *Japan* verheert had, zoo stond hy nochtans beducht voor wederspannigheden; alzoo verscheide Koningen, uit doorluchtige stammen, voor een Keizer van minder herkomst, niet licht buigen zouden. Wanneer slechts weinige ter been stapten; mogte andere voorts gaende werden. Zulks hy in een algemeene opstand te kort konde schieten. Hier was deswegen voorzichtigheit noodig, om zich van dusdanige vrees te ontlasten. Na diepzinnig overslag vind *Taicosama* niet raedzamer als de magtigste Vorsten, welke hy meest t'ontzien had, verre van honk te verzenden.

Hier toe leverde 't nabuurig *Korea* bequame gelegentheit. Dit hangend Eiland word verdeelt in acht Landschappen, namentlijk *Kinki*, *Hoanchai*, *Kyangyuen*, *Cinenlo*, *Kingxan*, *Changoing*, *Caokinli*, en *Pingan*. Ten Noorden is 't vast aen 't Tartarische Ryk *Niuche*: Zuidwaerd af leid 't magtig Eiland *Fungma*: Westelijk valt de stroom *Talo*: 't overige bespoelt *d'Oceaen*. In de lengte strekt het zich uit tot twee honderd en zeventig Duitsche mylen, in de breedte tot dartig. 't Gewest *Kinki* pronkt met d'hoofdstad *Pingjang*. 't Gansche Land is zeer volkryk. De steden zijn zeer veel: leggen meest vierkant, en gebouwt na de wyze der *Sineezen*: welker Dragt, Tael, Letteren, Godsdienst en Land-bestier de *Koreërs* genoegzaem volkomen navolgen. En geen wonder; dewyl bereeds voor twee honderd jaer door den Sineeschen Keizer *Hiaovus* t'onder gebragt zijn.

De verhuizing der zielen in allerlei lichamen grypt ook alhier stand. Hunne lijken worden kostelijk gepronkt, en binnen doodkisten besloten, en op 't derde jaer eerst ter aerde bestelt. Tegen d'uitwaezemende

de ſtank zijn alle de reeten met gom, *Cie* genaemt, zorgvuldig beſtreken. De *Sineezen* houden de *Koreërs* voor ongeſchikt: ter oorzaek de *Koreeſche* wyven zoo veel vryheit genieten: dat ze na haer welgevallen de ſtraet betreden, en zelf in gezelſchap van mannen mogen verſchynen: als ook; dewyl alle houwelijken, buiten kennis van bloedvrienden of ouders; aen 't enkel goedvinden des Bruidegoms en Bruids ſtaen. De grond is zeer vruchtbaer, en brengt tweemaels 's jaers Tarw en Rys voort. Nergens valt beter Papier, ende Gom, *Cie* by de Sineezen genaemt; een ſlag van *Sandaracha* of *Vernis*, als hier. Deze Gom heeft groot gebruik by de *Sineezen* en *Japanders*, als de welke met dezelve hun huisraed verniſſen.

Vorders is *Korea* verſcheidemael afgeſtroopt. Onlanks op 't jaer zeven en twintig gevoelde het de verwoede handen der bondgenooten en vyanden. De *Sineeſche* Veldoverſte *Maovenlung* had alhier, de *Tartars* ontwykende, een inleegering. Zijn krygsvolk, leggende wyd en zyd verſpreid, begonde by leedigheit den *Koreërs* overlaſt te doen. Dit liep zoo hoog, datze den *Tartar* te hulp riepen. Greetig greep deze d'aenbod aen. Een aerdige krygsvond gelukte hem; want 't Tartariſche Heir quam in de voorſpits met de *Koreërs* trekken; om *Maovenlung* te misleiden. En deze wanende uit de ſpits van 't Leger, het alle bondgenooten te zijn, wierd eerlang onvoorziens overvallen. Hy had nu bereeds een vinnige neep gekregen: wanneer te mets de verſtrooiden ten ſlagordre ſchaerde. Thans verhief de ſtryd, niet zonder twyfelachtige uitkomſt. Eindelijk drong de *Tartar* zoo vinnig toe, dat *Maovenlung* voetſlaekte, doch zoo wanordentelijk geenzints, of kreeg de ſtrand, en aldaer zijn meeſte volk ſcheep. Den overwinnaer ſtond de zeegen duur: en was te meer misnoegt; dat *Maovenlung*, wiens moedige krygskunde dapper ontzag, weg raekte. Hy verkeert dan dit misnoegen in liſt, en valt den *Koreërs* op 't lijf.

De vier Noorder-landſchappen, naeſt grenzende aen *Tartarye*, had hy ellendig afgeſtroopt: wanneer de Koreaenſche Koning 't harnas aengeſpte, om den *Tartar*, die 't nu op de Hoofſtad *Pingjang* gemunt had, de ſtuiten. Hy lag ten dien einde gelegert tuſſchen een engte, waer de doortogt was. Hier op gaet de *Tartar* los. Heevig wierd wederzyds gevochten: zoo nochtans dat de kans met de *Koreër* begonde te verkeeren, alzoo meer en meer ſlabakte. En buiten twyfel had hy de nederlaeg gehad, ten zy *Maovenlung* ſchielijk op donderde: en den *Tartar* in de achterhoede aenviel. En deze rondom beklemt, wederzyds van ontoegankelijke bergen, voorwaerds beſtreden by de *Koreërs*, achter door de *Sineezen*, verliet evenwel in zulk een hagchelijken toeſtand zich zelf niet. De wanhoop maekt hem moedig. Hy zag geen uitkomſt, als die de Sabel konde verſchaffen. Naeuwlijks gewagen ergens eenige gedenkſchriften van bloediger gevecht. De *Tartar* eindelijk maekt ruimbaen door de *Sineezen*, en wykt Noordelijk na 't Koningrijk *Niuche*. Op de plaets des Vedſlags liet hy vyftig duizend man (na men zegt) zitten. Ook hadden de *Sineezen* noch *Koreërs* hunne zeege geenzints voor niet: als die d'eerſte kochten met t'negentig duizend mannen, en d'andere met zeventig duizend: zulks beide diervoegen waren afgemat, dat geen luſt hadden, om den wykenden *Tartar* na te jagen.

Dit zelfde hangend Eiland ſtelde *Taicoſama*, op 't jaer vyftien honderd een en tnegentig, tot een oorlogs zetel der *Japanders*: om alzoo binnens lands zich te ontlaſten van de magt der Koningen, welke anderzints hunne krachten konden zamen ſpannen: en hem, uit kleinder ſtamme herkomſtig, van den Keizerlijken Throon lichten.

Hy geeft dan voor, hoe *Japan* byzonderen luiſter zoude ontfangen, indien *Korea* aen die kroon gehecht wierd: en zulk een wichtig werk was lichtelijk ter uitvoering gebragt, alzoo hy magt genoeg konde op de been brengen, om een verwyfden Koreër onder de knie te krygen.

De Koningen dan, voor welke hy het meeſte ontzag had, worden op ontboden; zeſtig duizend mannen ingeſcheept, en gelaſt aen *Korea* te landen. Alhier uitgeſtapt, vonden meer te doen, als dachten: zulks de oorlog van een lang vertrek bleef. Ondertuſſchen zond *Taicoſama* althans vriendelijke brieven, en nieuwe hulpbenden. 't Was hen allen zeer tegen de borſt, zoo lang buiten *Japan*, en 't gezicht van wyf en kinderen onder vyanden te vertoeven, zonder ooit afgehaelt te worden.

Na de eerſt gezondene zeſtig duizend man, volgden daer op noch honderd en veertig duizend man.

Deze magt, op *Korea* geland, liep gezwint alles voor de voet af: zulks het grootſte gedeelte, en de Hoofſtad *Pingjang*, binnen korten tijd in de handen der Japanders verviel: te mets nochtans wierdenze geſtuit in den ren van hunne zegenen: want de Sineezen bragten zware Heirlegers af, tot hulp der Koreërs: en,

na verloop van ruim zes jaren, den oorlog zoo verre, dat de Japanders zeewaert te rugge deisden. Ten laetsten is de vrede getroffen, op voorwaerden, dat *Korea* aen 't Sineesche Keizerryk zoude gehecht blijven. En aldus liep de Koreaensche oorlog ten einde. Het verlies der Japanders beliep wel op honderd duizend man. Dus verre *Montanus*.

De telling by die van *Korea*, onder de grooten, is tot het tien tal toe, als volgt:

Ana, een.
Toue of *Toel*, twee.
Sevve of *Suy*, drie.
Deüye, vier.
Tasset, vyf.
Joset of *jacet*, zes.
Girgop of *jirgop*, zeven.
Joderp of *jadarp*, acht.
Agop of *ahob*, negen.
Iaer, thien.

De gemeene man telt aldus:

Jagnir, een.
Tourgy, twee.
Socsom, drie.
Docso, vier.
Caseto, vyf.
Joseljone, zes.
Jeroptchil, zeven.
Jaderpal, acht.
Ahopcon, negen.
Jorchip, thien.
Somer, twintig.
Schierri of *siergan*, dertig.
Mahan, veertig.
Swin, vyftig.
Jegu of *jeswyn*, zestig.
Hierigum of *jirgun*, zeventig.
Jader of *jadarn*, tachtentig.
Haham of *ahan*, negentig.
Hirpee of *jyrpeik*, honderd.
Jijrpeyck, twee honderd.
Sampeyck, drie honderd.
Soopeyck, vier honderd.
Opeyck, vyf honderd.
Joeckpeyck, zes honderd.
t'Syrpeyck, zeven honderd.
Paelpeyck, acht honderd.
Koepeyck, negen honderd.
Jyrtcien, een duizend.
Jijetcien, twee duizend.
Samtcien, drie duizend.
Sootcien, vier duizend.
Otcien, vyf duizend.
Joecktcien, zes duizend.
t'Syertcien, zeven duizend.
Paertcien, acht duizend.
Koetcien, negen duizend.
Jyroock, thien duizend.
Jyoock, twintig duizend.
Samoock, dertig duizend.
Soeoock, veertig duizend.
Ooock, vyftig duizend.
Koeoock, zestig duizend.
t'Siroock, zeventig duizend.
Joeoock, tachtentig duizend.
Paeroock, negentig duizend.
Jyoock, honderd duizend.

Volgen eenige Koresche benamingen.

Pontchaa, betekent by hen God.
Mool, een Paerd.
Moolhoot, meer Paerden.
Hiechep, een Wyf.
Hanel, Hemel.
Hay, de Zon.
Tael, de Maen.
Piaer, de Sterren.
Parram, de Wind.
Nam, Zuiden.
Poeck, Noorden.
Siuee, West.
Tong, Oost.
Moel, 't Water.
Moet, d'Aerde.
Moel koikie, alderhande soort van Vis.
Moet koikie, alderhande soort van Vlees.
Sio, een Koe.
Jang, een Schaep.
Kay, een Hond.
Sodse, een Leeuw.
Jacktey, een Kameel.
Toot, een Varken.
Tiarck, een Hoen.
Koely, een Haen.
Kookiri, een Olyphant.
Kooy, een Kat.
t'Swy, een Rot.
Pajam, een Slang.
Tootshavi, een Duivel.
Poetsia, een Afgod.
Kuym, Goud.
Gun, Zilver.
Naep, Tin.
Jen, Loot.
Zooy, Yzer.
t'Jybi, een Huis.
Nara, Land.
Jangsyck, Rys.
t'Saet, een Pot.
Saeram, een Mensch.
Kackxie, een Vrouw.
Ater, een Kind.
Aickie, een Jongen.
Boejong, Lynwaet.
Pydaen, Zyde.
Samson, Stoffen.
Koo, de Neus.
Taigwor, 't Hooft.
Jyp, de Mond.
Spaem, de Wangen.

Doen,

Doen, de Oogen.
Pael, de Voeten.
Stock, Brood.
Soer, Arack.
Podo, Druiven.
Caem, Orangie Appel.
Goetsio, Peper.
Satang, Zuiker.
Jaeck, Artzeny.
t'So, Edik.
Paemi, de Nacht.
Jangsey, de Dag.
More, Morgen.
Oodsey, Overmorgen.
Pha, Ajuin.
Mannel, Look.
Nammer, Groente.
Nammo, Hout.
Jury, Glas.
Jurymano, Spiegel glas.
Poel, Vuur.

Jurimano, een kostelijke Steen; zoo als zy mede het glas wel benoemen.

Pangamksio noemen zy den Tabak; en is dit zoo veel gezegt, als kruid dat van het Zuiden komt, om dat het zaed van Tabak hen van *Japan* schynt toegebragt te zijn; daer het de Portugeezen hebben ingevoert.

Jangman, Edelman.
t'Jangsio, Overste.

Namen der Maenden.

Tiongwor, January.
Jjewor, February.
Samwor, Maert.
Soowor, April.
Ovoor, Mey.
Joevoor, Juny.
t'Syrvoor, July.
Parvoor, Augustus.
Koevoor, September.
Sievoor, October.
Tongsyter, November.
Sutter, December.

Yam-Ti, Koning van *Sina*, toog in den jaere 604 nae *Christi* geboorte; met een Leger van twaelf honderd duizend man tegen de Koreanen op; zoo te Water als te Lande; doch te vergeefs, want hy verloor al zijn magt, behoudens twee duizend en zeven honderd man. Waer uit te besluiten is, dat *Korea* al te dier tijde zeer magtig is geweest.

Welken oorlog *Taicum*, de vierde Koning na hem, weder te vergeefs hervatte.

Op *Quelpaerds Eiland*, *Moese* by d'Inwoonders mede genoemt, vervielen op 't jaer 1653 eenige Hollanders (van welke de twee persoonen zijn, daer boven van heb gedagt,) door schipbreuk, met het Jagt de *Sperwer*, die, zoo in *Korea*, als op dat Eiland, over de derthien jaren lang gevangen gehouden wierden, tot dat zommigen zich met een vaertuig naer *Japan* begaven. De overgeblevenen zijn door toedoen van den Keizer van *Japan*, op verzoek van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye, naderhand overgelevert, behoudens een, die aldaer wilde blijven. Hy was aldaer getrouwt, en gaf voor geen haair aen zijn lijf meer te hebben, dat na een Christen of Nederlander geleek. Kinderen en Wyven, die eenige daer getrouwt hadden, verlietenze.

Dit Volk had hunne Vaderlandsche zeden, zoo in 't groeten, als anders, geheel verleert, en zeide van het Offervlees meest geleeft, en geen quade dagen gehad te hebben.

In *Sioor*, Hoofdstad van *Korea*, en wel 70 mijlen ten Noordweste van de Zeekust gelegen, bevond zich toen ook zeeker persoon, *Jan Jansz. Wel te Vre*, uit de *Ryp*, een Dorp in Noord Holland gebooren, die daer getrouwt, en krygs bedampte in s' Konings lijfwacht was, zoo dat eenig gezag had. Hy was aldaer op de Kust uit een Hollands schip, dat water innam, in 't jaer 1627 blijven staen.

Quelpaerds Eiland heeft aen de binnen of Noordkant een Baey, daer de vaertuigen dezer Eilanders inkomen, en van daer over vaeren na het land *Korea*: doch dezelve is zeer gevaerlijk voor den onbedreven Zeeman: waer door veele schepen, die op dit Eiland vaeren, door storm en onweer na *Japan* komen te dryven: alzoo buiten deze Baey geen ankergrond of bergplaetze voor de vaertuigen is.

Het Eiland is zeer Volkryk en vruchtbaer van lijftogt; en heeft overvloedelijk veel Paerden en Koebeesten. Daer is een hooge berg met boomen. d'Andere zijn laege kaele bergen, met dalen tusschen beide, daer Rys in geplant of gezaeit word.

De Sineesche Keizer *Vu* of *Fa*, die *Korea* weg schonk, verdeelde het Sineesche Ryk in volgende Landschappen, als *Zensi*, *Suchin*, *Tui*, *Zu*. Hy stelde tot Koningen, *Ci*, *Guei*, *Lu* en *Y*. Zijn oudste Broeder *Taipe* liet hem het Ryk over, volgens wil des Vaders *Changi*.

Omtrent dezen tijd zonden de Sineezen Volkplanting uit, na de Indiaensche Eilan-

landen. Naderhand is by hen *Japan* mede bevolkt, zoo eenige willen: ja de Sineezen hebben gevaeren tot in *Afrika* toe: 't geene voornamelijk in zwang ging by 't leven van Koning *Ching* of *Cin*, waer van het Ryk zijn naem van *Cina*, of *Sina* noch draegt by de Europeërs: 't welk geschiede in 't jaer 440 voor Christi geboorte. Toen zoude de Groote Muur mede gesticht zijn, die Tartarye van Sina scheid: schoon andere de zelve veel jonger maken.

Deze *Ching* beminde de zwarte verwe boven andere. Hy dede alle Sineesche boeken verbranden; waer van te leezen in het *Basilicon Sinense*, van den vermaerden Heer *Andreas Mullerus*, wel eer prooft tot *Berlyn*.

Van het Landschap *Korea* spreekt zeeker Slavonisch Schryver, wiens schriften noch ongedrukt onder my berusten: aldus.

Tusschen het Landschap *Leautung* en de Riviere d'*Amur*, is het Koninkryk van *Korea*. Dit Ryk heeft zijnen eigen Chan, (dat is Vorst of Koning:) doch die den Keizer van *Kitai* onderdanig is. De Kitaische Keizer heeft veele zulke Chans onder zijn gehoorzaemheit, die van hem een Goude zegel hebben, en voeren, om te betoonen, datze çijnsbaer, en onder de gehoorzaemheit van hem zijn: dit doen zy alleenlijk, om dat ze geduurig in vreeze voor de Inwoonders van 't Japansche Eiland leven. De Kitaien komen hen, des nood zijnde, zomtijds tegen 't geweld der Japanders te hulp.

Door Kotei, versta Korea: door Kitai, Sina, en door Kitaischen, Sineezen.

Wanneer de Koresche Chan komt te overlijden, en een nieuwe verkooren is, dan is die Chan schuldig te reizen naer de groote stad *Pegien* of *Pequin*; om zijn onderdanigheit in persoon aen den Kitaischen Keizer te bewyzen: gelijk aen den Vader van dezen tegenwoordigen Keizer *Bogdigam* of *Bogdi-Chan* is geschied: als wanneer zich een Koresche Chan in de groote stad *Pequin* heeft laten vinden, om het leen van den Keizer te ontfangen, tot teeken van gehoorzaemheit hemwaerts, en tot bekrachtinge van zijn Chanschap.

Dit Land *Korea* schiet met een zeer groote uitstekende hoek in Zee, niet verre van de mond of uitwatering der Riviere d'*Amur*. Doch deze hoek is zeer bekommerlijk en nadeelig aen de schipvaert voor die van *Korea* en *Kitai*, om datze zeer verre ter Zee moet omgevaren worden: want indien deze hoek niet hinderde, zoo zoude men zeer spoedig van den mond der Riviere d'*Amur*, tot in 't Kitaische Keizerryk, konnen vaeren: doch evenwel kan men te Lande derwaerts wel komen; maer het is wat moeilijk om te reizen: en ter Zee is deze weg noch onbevaeren, om dat noch niemand dezer aengrenzende Tartaren (onzes wetens) van den mond der Riviere d'*Amur* Zuidelijk of, naer de rechte hand om, zich heeft derven begeven.

Onder de Japanders word dit Ryk *Korei* of *Korea* genoemt: en onder de Kitaizen *Chaosien*.

De Korezen hebben in voorige tijden groote oorlogen met die van *Kitai* gevoert: en daer door zich zelfs menigmael van de slavernye en schattinge vry gevochten: doch de Kitaizen hebben de Korezen mede dikwils gedwongen, en tot reden gebragt. Ook hebbenze menigen slag met de Bogdotzen of Tartaren van *Niuche* gedaen. Nu is het ontrent dertig jaeren verleden, dat de Bogdotzen hen hebben t'onder gebragt, en gedwongen het haair na hun gebruik en wyze te snyden. Het welke den Korezen dede besluiten; om namaels tegen hen aen het muiten te slaen. Maer na datze menigen slag den Bogdotzen hadden gelevert, hebbenze zich eindelijk met hen op zeekere voorwaerden verdragen.

Dit Landschap *Korei* is verdeelt in acht Provintien.

In 't midden van dit Koninkryk leit een zeer schoone Stad, genaemt *Pingan*: behalven deze, zijn'er noch veele andere schoone steden.

Het is daer ook byzonder zeer Volkryk. De steden, wetten, zeden, gedaenten of wezens, taele, geleertheit en geloove der Korezen, komen met die van de Kitaizen over een.

Hunne doode lichamen begraven zy niet in de aerde, als na drie jaeren: op een zelve wyze als de Kitaizen. Midlerwyle hebben zy de Lijken in zeer schoone kostelijke houte kisten leggen, houden die by hen in hunne huizen, eeren dezelve zeer grootelijks, en bewierookenze ook. Daer is alleenlijk dit onderscheid tusschen hen en de Kitaizen, dat deze hunne Vrouwen sterk bewaren; doch die hunne Vrouwen op de straeten laten wandelen: en daerom spotten de Kitaizen met dezelve: ook willen de Kitaizen met de Koresche Vrouwen niet huwelijken, om dat die te veel wil en vryheit in *Korea* hebben. De Korezen zoeken Vrouwen uit, die hen aengenaem zijn, en nemen dezelve ten huwelijk, na eigen welgevalle. Maer de Kitaische Vrouwen met believe der Ouders, en trouwen meest in hunne eigen geslachte, en zelden daer buiten.

Dit

Dit Koninkryk is van alle vruchten uitnemend vruchtbaer, brengt Tarwe en alderhande Graenen voort: en inzonderheit veel Rys, welke van tweederlei slag is, gelijk als in 't Land van *Japan*: want daer is 'er, die in 't water groeit, en andere op 't land. Deze Rys, die in dit Landschap groeit, oordeeld men de beste des waerelds te wezen: als ook de Tarwe, en alle andere Graenen.

Men heeft 'er alderhande boomvruchten in overvloed: ook Katoenen, Wol en Lywaten: gelijk in *Kitai*: desgelijks zulke verwe, als op 't Eiland *Japan* valt: mede den wortel *Nisi* of *Ginseng*: benefsens Goud en Zilver. Doch dit Koninkryk heeft geenen koophandel met eenige andere Koninkryken of Volken, als met de Kitaizen en Japanders: noch het houd geen gemeenschap met eenige vremdelingen.

Onder de kust, in zee, zijn Paerlen, en Paerlvisscheryen.

In 't kort: dit Landschap is zeer beroemt en vruchtbaer van alles, 't geen tot nooddruft van den mensch vereischt word. Dus verre de gemelde Slavonische Schryver.

Korea werd by zommige bericht vry naeder aen *Japan* te grenzen, als de gemeene kaerten het stellen: zoo dat de zeestraete, tusschen beide, aldaer smalder zoude zijn, als by veele vertoont werd. Echter houde my, om dat de juiste breete niet weet; tot dat volkomen bericht daer van zal gekregen hebben, aen het gevoelen van de meeste Landbeschryvers.

Over *Korea* werd Zyde in *Japan* gebragt. De Koreërs betalen wederzyds aen de Keizeren van *Sina* en *Japan* schatting.

In 't jaer 1682, wanneer de hoog geleerde Arts *Andreas Cleyer*, toen Opperhooft der zaeken in *Japan*, van wegen de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye, daer nae Raed van Justitie op Batavia, voor Gezant den Keizer in de Hoofstad *Jedo* ging begroeten, vond hy daer Koreesche Gezanten: (gelijk boven van diergelijke is gewaegt,) waer van zijn Ed. aldus aen my berichte:

In 't jaer 1682 bevonden zich, by mijn aenwezen, Koreesche Gezanten in Japan, haere gewoonlijke erkentenis aen zijn Majesteit afleggende, die zeer heerlijk door het geheele Ryk op bevel van den Keizer, en van de Landsheeren (die voor dezen den naem van Koningen gevoert hebben,) elk een in zijn Landstreek onthaelt wierden: doende zijn Majesteit aen dezelve alle bedenkelijke eer en vermaek, die eenigzins doenlijk waren: veele Tournoi *en* Steekspeelen *wierden hen ter eeren aengerecht, tot dat na hare verrichting, kostelijk wezende van 't Hof beschonken, wederom op zulke wyze op 's Keizers kosten, doorgaens na haer Land afgelaten zijn. Zoo dat, volgens het voorgeven van de Tolken, buiten de oude gewoonte van de voorige Keizers, deze Gezanten zijn onthaelt geworden. Hier uit blijkt nu, dat die van* Korea *zich voor Vasallen of Leenschuldigen van dit Ryk erkennen, en is waer, dat de Japanze Keizer door gevolmagtigden, aldaer zijn bezitting mede op* Korea *is houdende, en zy aen den Tartar van gelijken jaerlijks moeten erkentenis doen. Willende zijn Majesteit, zoo 'er gezeid wierde, met deze miltheit te verstaen geven, dat die den rijks scepter gelukkig over zulke Landen wil swaeyen, moet het zoo maeken, dat zijne treden gekust, en zijn naem gezegent werde: als houdende die van een byzondere uitwerking, en grooter kracht te wezen, dan groote heirlegers, tot het genezen van een veranderlijk land, eer het aen 't waggelen komt.*

Toranga, zoo Japansche en Sineesche Schriften voor veele eeuwen melden, was wel eer een Jager in *Korea*, en had een geruimen tijd van zijn leven omtrent den Ryksstad *Pingang* doorgebragt: maer niets vindende, waer aen hy zijn dapperheit betoonen kon, stapte hy over na *Japan*, na dat verstaen had, dat aldaer zeeker Tyran het volk onderdrukte, dessels Koningen verjoeg, en het alles in bloed en vuur stelde. *Toranga*, dan, versloeg dezen Tyran met acht Koningen, die zijn zyde hielden. Ter gedachtenis van dien daet, word *Toranga* noch heden aldaer met acht mannen, en zoo veel gewapende honden, en met een byl in de hand, en de voet op een vuurspouwende Draek gezet, vertoont en uit gebeeld. Ook werd hy aldaer nu noch Goddelijke eer aengedaen, met aen hem Altaren en Tempels op te rechten.

Mattheus Eibokken heeft aen my bericht, dat men daer te lande een Heidensch geloof heeft, komende ten deelen met dat van *Sina* over een, maer dat men niemand dwingt in geloofs zaek, een ieder het zijne mag beleven; duldende dat hy, en d'andere Hollandsche gevangenen, met de Afgoden spottende: de Geestelijke eeten aldaer niet dat leven heeft ontfangen, en bekennen ook geen vrouwen op straffe van zwaerlijk op de scheenen geslagen, jae met de dood gestraft te werden, zoo als het meermaelen is geschied. Wanneer het oorlog is, zijn de Monnikken gehouden mede te velde te trekken, en le-

leger arbeit te doen; zy offeren veel Verkens, en ander Vee, aen den Duivel, (hoewel de Koning, onlangs de Duivels Tempels meest heeft gelast af te breeken, dies men nu den zelven zoo veel niet eert, of zich daer mede beraed,) eetende het geöfferde; d'offerhande gaet by haer zeer in zwang; als iemant een reis zal doen, werd'er op hoop van een goede reis geöffert; ook als 'er iemant ziek is: de Geestelijke hebben 't haair kael geschooren. Het getal der Monnikken die in de Kloosters woonen, is daer schier ontallijk.

De Koning gaet jaerlijks het graf zijner Voorzaeten bezoeken, om aldaer offerhanden te doen, en Feest te houden, ter eeren, en voor 't welwezen der zelven in 't andere leven, zoo als hy den Koning zelve tot aen de graf-plaets hadde begeleit, die veel honderde jaeren oud is; het is in een uitgeholde berg, daer men door yzere deuren in gaet, zes of acht mijl buiten de Hooftstad gelegen.

De Lijken leggen in yzere of tinne kisten, en zijn alzoo gebalsemt, dat ze eenige honderd jaeren buiten verderf werden bewaert, gelijk in den boven gemelten berg de Lijken der Koningen van voor veele honderden jaeren af, bewaert zijn geworden: als een Koning of zijn Gemalin, daer in werd gezet, werd 'er een schoone slaef en slaevin levendig by gelaten, aen wien men voor 't sluiten van de yzere deur, eenig leeftogt laet; maer die toegedaen zijnde, en als dezelve is verteert, moeten zy sterven, om hunnen Meester of Meesteres in 't ander leven te dienen; vyftien duizend krygsknechten, daer onder eenen Hollander voor lijfwacht was, begeleideden den Koning; maer vermits deze menschen zeer snel ter voet zijn, en met 't musquet op schouder, een paerd konnen byhouden, zoo had onzen man het zeer zwaer, om na te volgen: vuurroers zijn by hen onbekent, want zy geen geweer als met lont gebruiken; zy bedienen zich mede van leeder geschut, dat binnewaerts met koopere plaeten, een halve vinger dik, is beslagen, wezende het leer, twee, vier of vyf duim dik, van veel vellen op malkander gelegt; dit geschut word op paerden, twee op een paerd, het leger na gevoert, is omtrent een vadem lang, en zy konnen daer uit met vry groote kogels schieten. Haere schepen zijn achter plat, en hangen daer zoo wel als voor, wat over het water; gebruiken mede riemen als zy zeilen, en zijn tegen uitlands geschut niet bestendig. Zy durven, noch en mogen niet, als met byzonder verlof, ver uit het Lands gezicht vaeren; ook zijn de vaertuigen daer toe onbequaem, en byster ligt gemaekt; men ziet 'er weinig of geen yzer aen; 't hout is in een gevoegt, d'ankers zijn van hout; hun meeste vaert is op Sina. Het Buskruit zoo wel als den Druk, is van voor duizend jaer by hen, zoo zy zeggen, bekent geweest, gelijk als mede het Compas, hoe wel van andere gedaente als hier te Lande, want zy bedienen zich slechts van een klein houtje, voor scherp en achter stomp, 't geen in een tobbe waters werd geworpen, en dus met de scherpe punt Noorden wyst, na allen schyn zal daer binnen in de Magnetische kracht verborgen zijn: acht streeken winds weten zy te onderscheiden. De Compassen zijn ook van twee houtjes kruiswys over malkander gelegt, daer van een der einden, 't geen Noorden wyst, wat vooruit steekt.

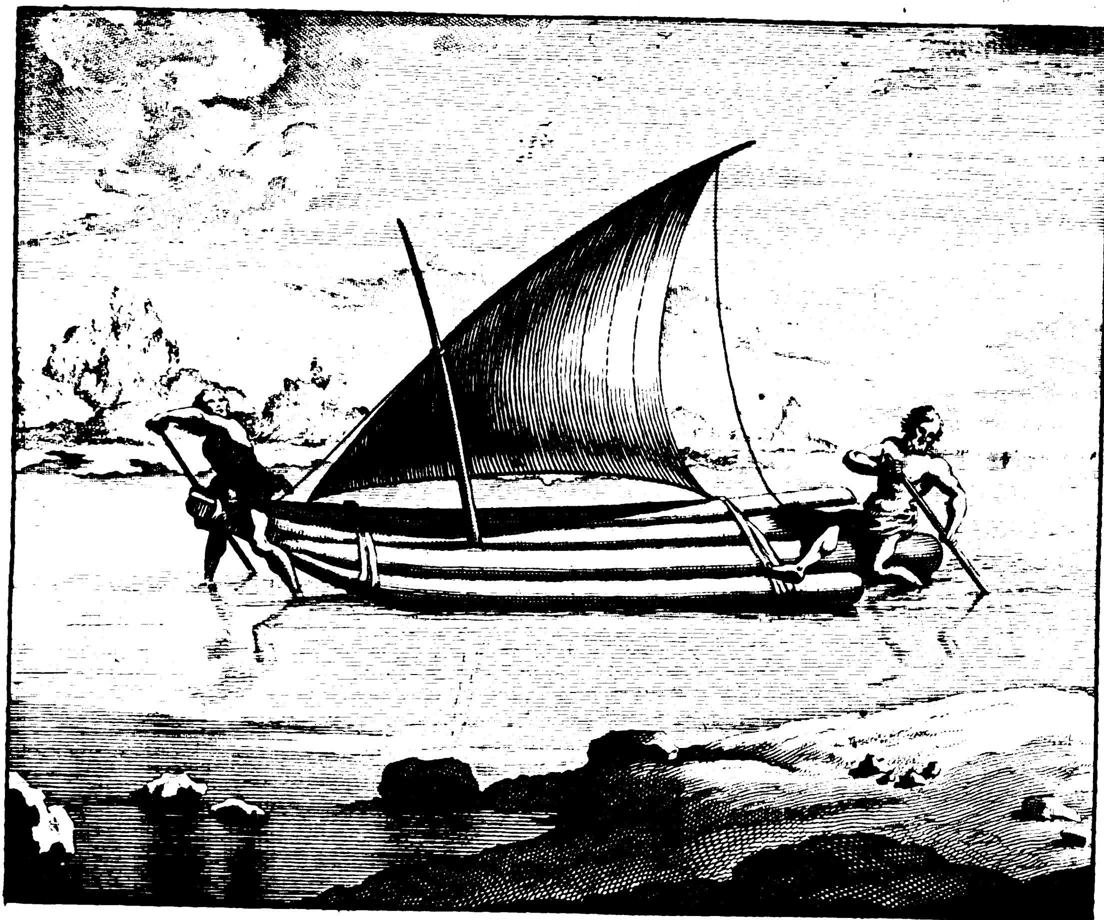
Eibokken oordeelde *Korea* meer Noordelijk op te schieten, als het in onzen kaerten is bekent, en wel een weinig Noordoostelijker, zoo als de Koreaensche menschen mede zeggen, dat Noord-oost op, een groote Zee is; dat de baeren daer gaen als in de Spaensche Zee, zoo dat benoorden of Noord-oosten een zwaer water wezen moet.

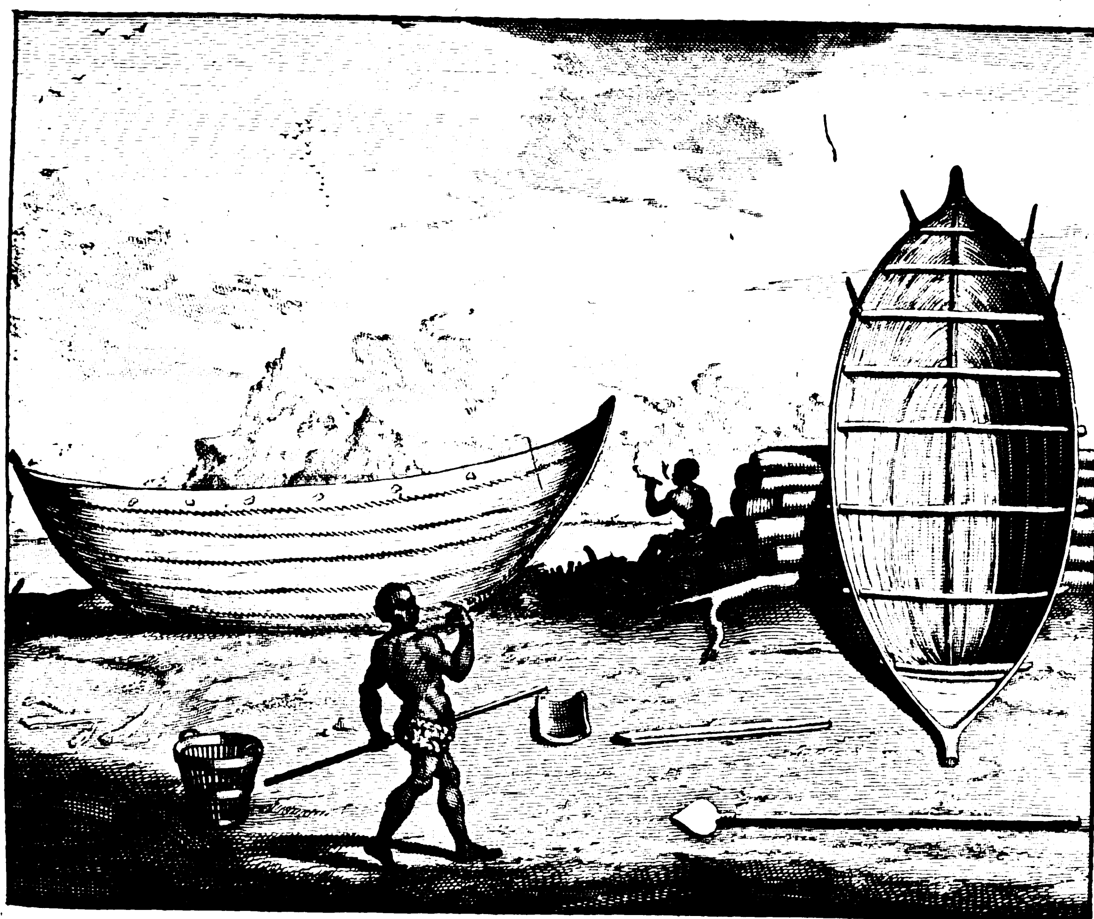
De Vliet *Jalo*, anders *Kango* genaemt, welke *Sina* van *Korea* scheit, is zeer vol Rotzen, en vriest zomtijds sterk toe, gelijk als die bevroren was, toen de Tarters daer over quamen en het Land besloegen, konnende men te Lande uit Tartarye over het schier onbegankelijke gebergte, daer niet wel indringen.

Het Glas is by hen niet zeer bekent, wezende de vensters met geolyt papier gesloten, en als iets van glas, als Roemers of Flesjes uit Japan daer gebragt werd, 't geen de Neerlanders in Japan aenbrengen, zoo werd het zeer hoog geacht, en was ongelooflijk by haer, als men zeide, in deze Landen de vensters der huizen met glas te zijn gestopt.

Aldaer is een gewoonte, voorvallende zaecken in Liedekens te vervatten, gelijk men daer daeglijks hoort singen, de daeden der oude en onlangs gewezen Helden, waer van ook hunne gedrukte boeken vol zijn.

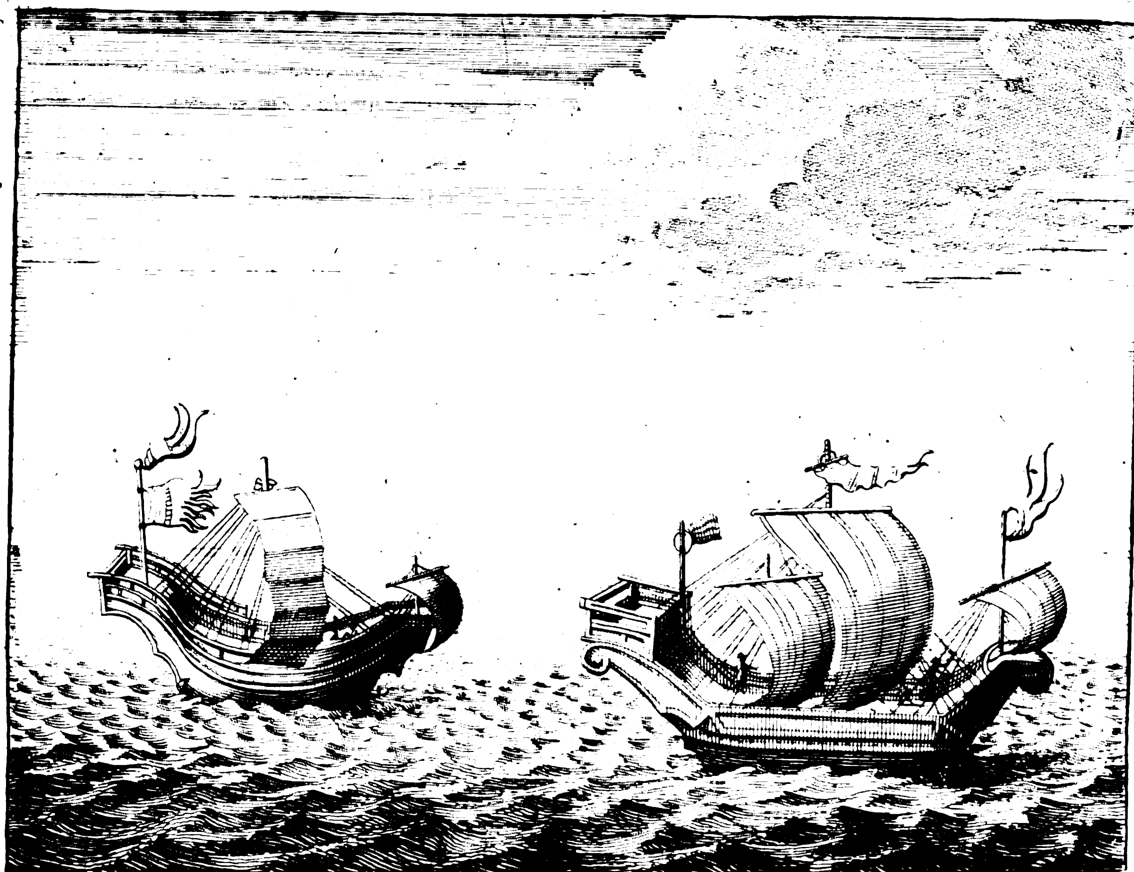
Daer zijn in *Korea* Afgoden, zoo groot schier als hier geheele huizen, en 't is byzonder, dat men in meest alle hunne Afgodische tempels, drie beelden neffens malkanderen vind staen, van eenerly gedaente en optooi-

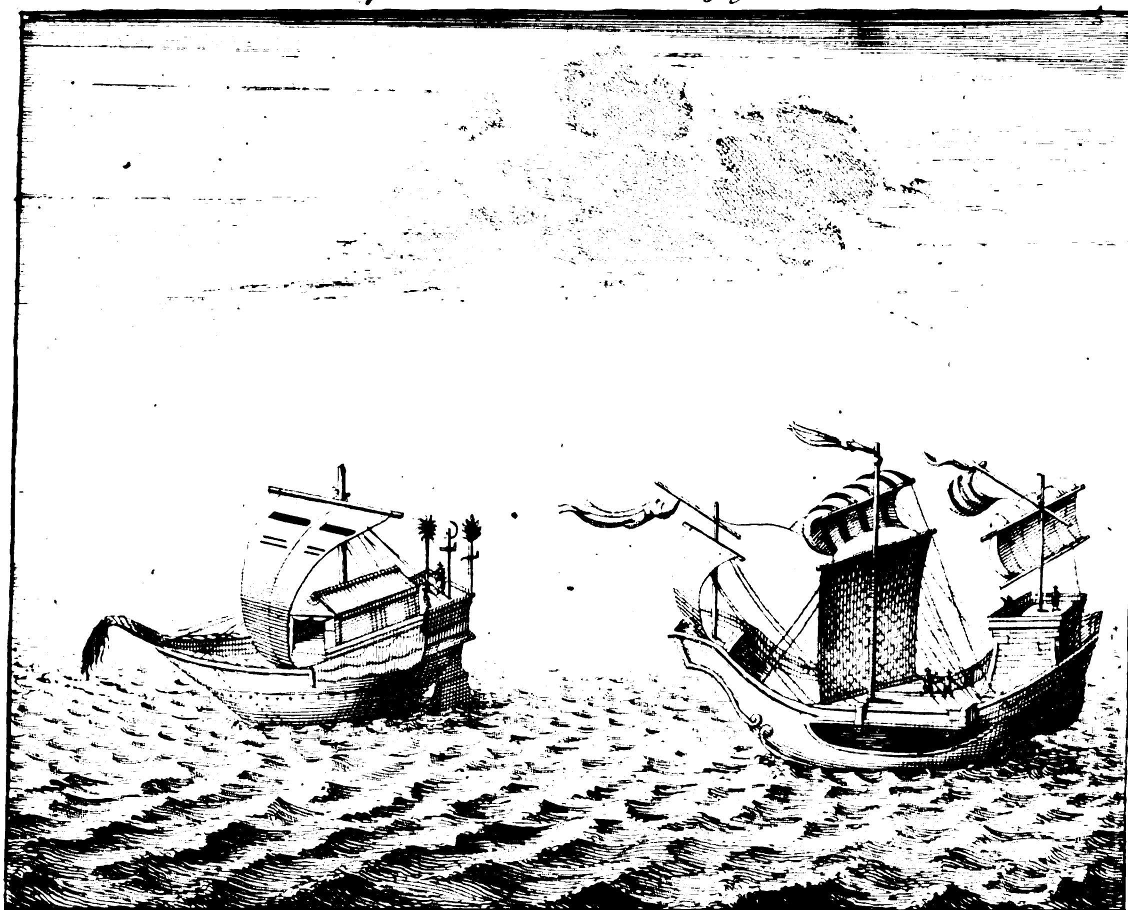

E

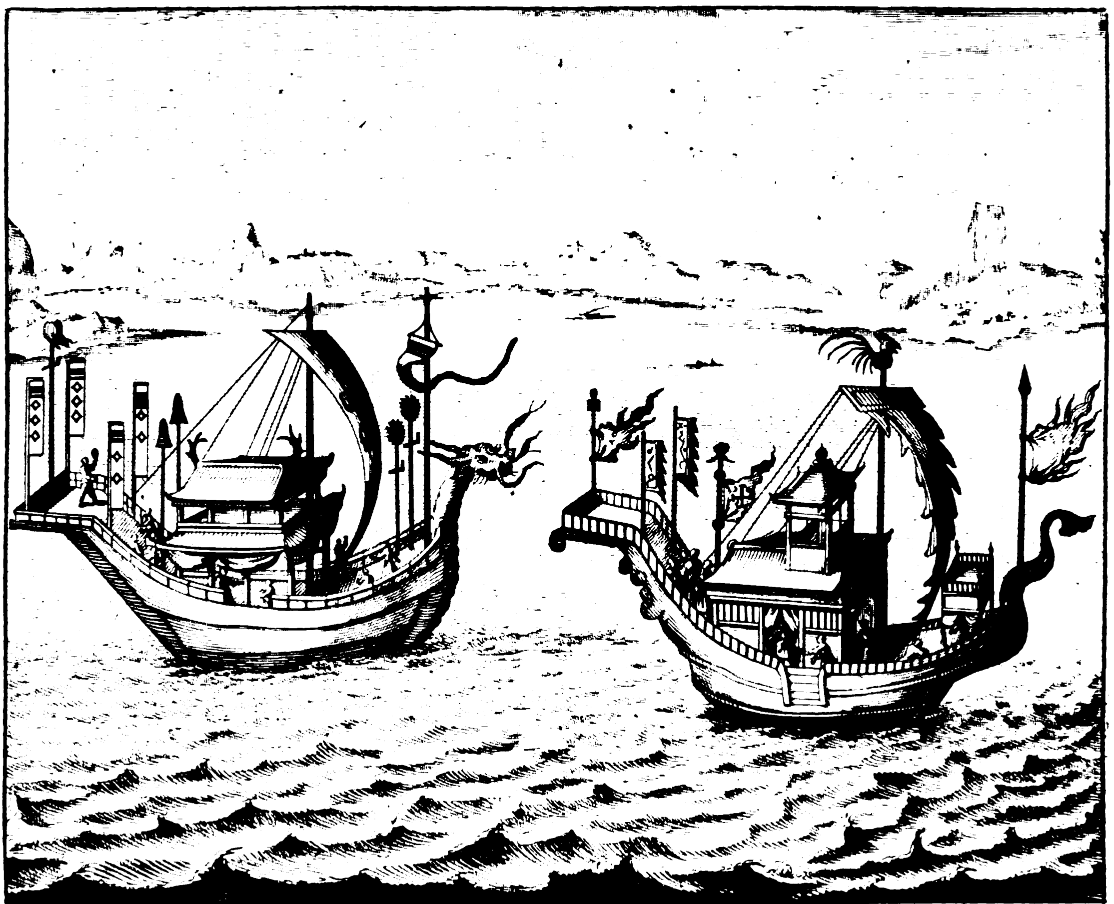

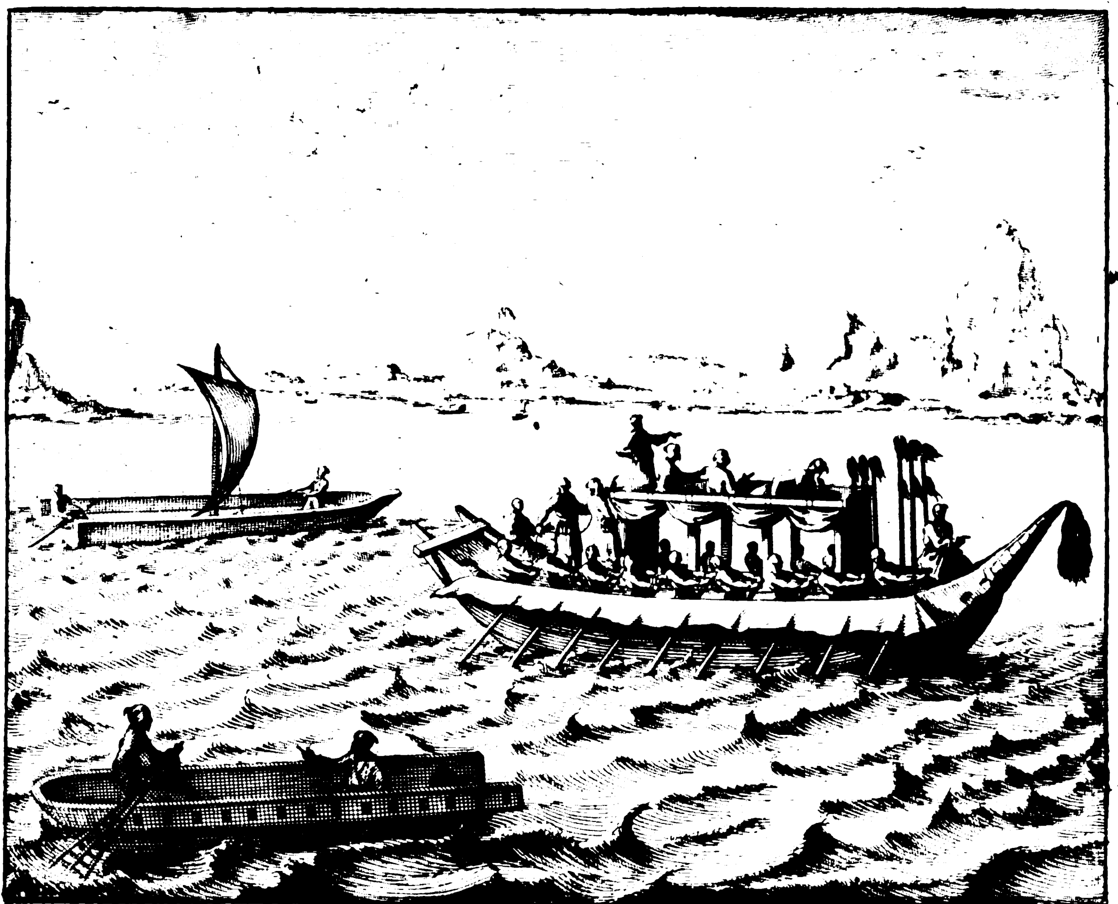

Japansche Vaartuygen.

D

C

toöizel, doch de middelste altijd de grootste, waer van Meester *Eibokken* oordeelde dat'er eenige schaduwe van de Heilige Drie-eenheit onder school.

Als het Eclipsis is, oordeelt het gemeene volk, dat de Maen met zeeker slang in stryt is, als wanneer zy een gemaekte slang by der hand hebben, en terwyl de verduisteringe duurt, met Trommen, Hoorens, en Bazuinen, allerhande geluit en getier macken, tot dat de Eclipsis over gaet, wanneer zy zeggen, dat de slang overwonnen is; slaende zy haeren gemaekten slang van klei dan aen stukken, uit wraek en boosheit tegen den slang in den Hemel, die zoo stout was, om de Maen te durven bestryden; even wel, dat wonder schynt, dewyl zy de telkonst zoo volmaekt niet en hebben als de Europianen, zoo weten zy den tijd van den Eclipsis echter uit te reekenen.

Daer zijn in *Korea* zeer veelerhande vruchten, en meest alle die hier te Lande bekent zijn, behalven noch veele anderen, als Nooten, Karstanien, Karssen, Moerellen, Quepeeren, Granaeten, Rys, Haver, Tarw, Boonen, Slade, en alderhande aerdvruchten. Men wil dat daer mede Amber de Grys valt, in Zee veel harder, en te Lande veel Hoenders, Faisanten, en Schildpadden. Men gebruikt aldaer geen gemunt geld, maer men weegt malkander dat af, en werd het zelve in kluitstukjes, uitgegeven. Deze Volken hebben een duistere kennisse van de Zondvloet.

Zy reekenen de waereld veel duizende Jaren oud te zijn, en dat'er te zijner tijd van deze, een vernieuwde of nieuwe waereld zal worden, zoo als ze mede zeggen, dat'er noch veel waerelden zijn, en geweest zijn.

Op de scheenen werden de menschen, tot straf in *Korea* dood geslagen. Het Vee is daer in grooten overvloed; doch boter of kaes eeten zy niet veel, en noch minder melk, zeggende zulks bloed van de dieren te zijn; honden uitgezondert die root zijn, ook Paerden werden by hen genuttigt, oordeelende de zelve zeer lekker vleesch te hebben. Zout weten zy van het Zeewater te maeken, dat heel goet is, waer mede de Nederlandsche gevangenen Haring zoutede, 't geen by hen dus gedaen te konnen werden, onbekent was. Het zout water werd ten dien einden gekookt, doch zoutpannen, als in Portugael en elders, heeft men daer niet. Deze luiden zijn zeer goedaerdig; Godt zeggen zy is goed, doch zy moeten den duivel te vriend houden, op dat hy hun geen quaed en doet. Als zy de Hollanders benoemen, zeiden zy die te zijn Zuidermannen, en geloofden in 't eerst, datze onder water konden leven, en vermits zy geen wyder kennis hebben als van *Japan*, *Sina* en 't nabuurschap van *Tartarye*, zoo hebben zy veele beuzelachtige gedachten, van die welke verder woonen, als dat'er menschen zijn zonder hooft, met de oogen in de borst; dat'er gewesten zijn die alleen met Vrouwen bezet zijn, welke als zy teellust krygen, zich open leggen tegen de Zuidewind, die hen dan met doorwaeyen bevruchtigt, en diergelijke meer.

De Koning werd zoo zelden gezien, dat eenige, die wat afgelegen woonen, gelooven dat hy van meer als menschelijke aerd is, zoo als aen onze luiden zulks voorquam, en hen wierd afgevraegt. Hoe minder den Koning uit gaet, en van het Volk gezien werd, hoe vruchtbaerder dat zy het Jaer achten te zullen zijn; geen hond mag over straet loopen, daer hy zich vertoont.

Zy gelooven aen de opstandinge der dooden, en datze een ziele hebben, welke goet of quaed naer dit leven wedervaeren zal.

Alle vreemden werden uit dit Land gehouden, behalven de Japanders, die in de Stad *Potisaen* een wooning hebben, tot hun gerief, als boven gezegt is. Zy zijn zeer angstig voor sieke menschen, laten die veeltijds te veldewaerts, onder hutten alleen leggen, zoo dat'er te nauwernoot iemant is, die de zelve eenig gemak of gerak toebrengt.

De menschen werden daer zeer oud: *Eibokken* had'er veele over de honderd en twaelf jaer oud gekent; leven zeer zober. Men heeft daer redelijke goede Heelmeesters onder hen; zy weten niet dat de waereld rond is, meenen dat de Zon in de Zee s'nachts gaet rusten.

Men vind daer zeer nette Arbeidsluiden. De Vrouwen borduuren ook konstig, jae hy hadde geheele Veldslagen op Zyde doek geborduurt gezien. Het is daer een gewoonte, kamers te hebben, daer onder de vloer een holte is, van een halve voet hoog, waer door zy met rook van vuur, uit Kaggels die buiten staen, warmte door de geheele kamer weten toe te brengen. De Koning heeft ook kamers met koopere plaeten belegt, die gebruikt worden om menschen te pynigen, ja te dooden.

Zy zijn zeer achtgevende op voorzeggingen, en geluk, of ongeluks teekenen: hy hadde een der Konings paerden zien dooden, om dat het ter poorte, met den Koning uit reidende, aerzelde, 't geen voor een ongeluks teeken wierd gehouden;

en zulks tot verzoeninge, en voorkominge van alle onheil.

Hy heeft Goud en Zilver mynen aldaer gezien; ook die van Kooper, Tin, en Yzer. Zilver is daer in groote menigte, 't geen aen byzondere luiden werd toegestaen te delven, daer dan de Koning zijn recht van trekt. 't Kooper is daer zeer blank, en van heldere klank. Goud aderen had hy in Mynen gezien. Hy zegt dat zelfs eenig Zandgoud van de grond eeniger Rivieren op gedoken had; doch werden de Goudmynen niet zoo veel geopent, als die van Zilver, of ander metael. Waer van de reden hem onbewust was.

De *Koreërs* vrezen de Tarters en Japanders uittermaten zeer, want zy zijn zeer blohartig, ja zoodanig, dat als een Veldslag, of gevecht zal aengaen, ziet men, dat daegs voor het gevecht, eenige honderden, uit schrik zich zelf verhangen. Het Christendom heeft daer noch geen ingang; in haere Tempels zag hy groote Schilderyen, daer aen de eene zyde vertoont wierden alderhande lichamelijke wellusten, en aen de andere zyde, alderhande pynlijkheden, waer mede zy verbeelden, dat de goede en quade in het ander leven het genot zoude hebben, ieder na zijn verdiensten.

By hen is een Koninglijke gevangenis, die daer in werd gebragt, dat persoonen van belang zijn, komen daer zeer zelden uit; gelijk daer binnen zich een Beul ophout, dien het mede niet geoorloft is dikmael uit te gaen, welken het ombrengen van deeze of geene, naer 't welgevallen van den Koning werd aenbevoolen. Daer werd streng recht gedaen; en het is daer ook zeer veilig te reizen door het Land; wezende de menschen zedig, milt, goedaerdig, medogent, en beleeft.

Die geene, welke aen de daer gevangene Neerlanders het vaertuig hadden verkoft, waer mede zy over zee vluchtende naer Japan voeren, met de dood zijn gestraft; zoo streng is daer de Wet.

Men vind in dit Land, Esmerauden, Saphiren, en andere hier onbekende Edele steenen.

De Vrouwen van aenzien, gaen daer bedekt, en verschuilen zich voor de vreemde mannen.

Het Eiland *Tussima*, of anders *Teimatte*, dat tusschen *Japan* en *Korea* is gelegen, was wel eer onder *Korea*, doch door oorlog en verdrag nu onder de Japanders gebleven.

Korea is zeer Volkryk, en zoude misschien de Koning wel vysmael honderd duizend menschen in de wapenen konnen brengen. De Soldaten verdienen daer geen loon, alzoo de Ingezetenen den krygsdienst voor niet moeten doen.

De Steden zijn niet zeer sterk; de Hoofstad is ruim zoo groot als Amsterdam. De Koning mag van de gemeene Ingezetenen niet aengezien worden, elk moet zijn aengezicht verbergen, of zich omkeeren, als hy aenkomt.

De Geestelijke persoonen werden, gestorven zijnde, verbrand, in een dikke kist, onder een meit van hout: maer de Heremyten werden begraven als andere menschen. De asch en het verbrande gebeente, en werd niet verzamelt, maer blijft ongezien op het veld liggen: deze Geestelijken konnen hun dienst verlaten, en dan trouwen.

De Koning heeft het recht van leven en dood over zijn volk: hunne zeden komen met die van *Sina* in veelen over een; die by hen ter maeltijd komt, moet d'overige spys mede dragen.

In *Korea* zijn schoone Paerden, en het Volk zit daer op als hier te Lande, en niet nae de wyze der Tarters: zy doen die in 't wilt, op zommige Eilanden ter aenqueeking loopen.

De *Koreanen* zijn goede Schryvers; men verhaelt daer, dat een Tarters Afgezant, hier aen 't Hof zijnde, vroeg, waer mede het Ryk wierd beschermt en bestiert; en dat den Koning antwoorde, met de Pen; doch dat de Tarter daer op een pyl van zijn kooker trok, en zeide, hier mede beschermt, en bestiert men tot onzent het Land.

Salpeter valt 'er overvloedig, en men maekt 'er goed Buskruit, 't geen tot groote harde klompen werd bereit, die, wanneer men het gebruiken zal, tot fijn stof, als meel werden gestampt, want korrelkruid is by hen onbekent. Quikzilver vind men mede aldaer.

De *Sooi* werd daer veel gebruikt, en gemaekt van paerde boonen, welke gaer werden gekookt, en dan gedroogt, tot klompen gekneed, en ingelegt met zout, in een pot of ton, met laegen op malkander, daer dan een weinig water by werd gegooten, en zoo staet te rotten en te meuken, eenige tijd lang, waer nae het dikke te gronde zinkt, en met mandtjes dit dik of drabbige afgeligt zijnde, is het overige de *Sooi*.

Gelijk de *Sakki* drank mede van grof gemalen Tarw, gemengt met gekookte Rys, werd gemaekt: men neemt het mee-

meerendeel Rys, dit dus mede eenige dagen te gesten gestaen hebbende, en verrot wezende, is het zuivere, en uitgelekte zap, de *Sakki*.

De *Koreërs* zijn zeer zindelijk, en reindelijk; wanneer zy haer water maken, zoo doen zy zulks op de hurken zittende. Zy zijn meest tijds gewoon, maer eens te trouwen, doch de Vrouw verstorven zijnde, nemen zy een byzit tot zich, gelijk de meerderheit van Vrouwen aldaer toegelaten is.

Haere Steden, leggen veel, sterktens halve, op hooge bergen, die met muuren zijn omtrokken.

De Oosterkust van *Korea* is met veel storm, onweder, en mist onderworpen, en het is aldaer op 43 graden zoo kout, als in Neêrland op 52; om de Zuid zijn de beste Zee-havens; daer zijn veel Slaven en Slavinnen, doch alle van eigen landaerd.

Daer valt zeer veel Thee, men drinkt die aldaer tot stof gemaekt, en met heet water gemengt, zoo dat het geheel drabbig is. De groote Heeren doen eenige hunner Slaven, (die 'er zommige eenige honderd voeden,) de Geneeskonst leeren; maer zoo het Heerschap komt te sterven, den Arts zelden lang daer nae leeft.

Langs hunne stranden zijn alom wachttorens, die by vieren te zamen staen, wanneer vuur op de eerste werd aengestooken, zoo beduit het kleine onraed, doch het gevaer grooter werdende, steektmen het vuur op de tweede, derde en vierde aen.

De Dorpen zijn daer te Lande ontelbaer; iemant by het haair te vatten, is daer zeer oneerlijk en veracht.

Zy schryven als de Sineezen, met penceelen. Porcelijn werd daer te lande zeer goed gemaekt, en byzonder koppen, welke oneffen zijn, en als geëist, die vergult worden, en in Japan zeer geacht, en gezogt zijn. Het overtreft in fijnheit dat van Japan, en werd meest door de Vrouwen gemaekt.

Men weet daer roode drank te maken, zoo smaekelijk als wyn, die iemant beschonken maekt, waer mede de Koning, de Nederlanders eens aen zijn Hof onthaelde.

De Keizer oefent zijne krygsluiden dikmael, en doet die dan vechten tegen malkander, verbeeldende het eene gedeelte *Koreërs*, en het ander *Japanders*, doch de *Japanders* schieten in 't gemeen te kort, en veinzen zich te vlieden; na dat een langwylig spiegel gevecht is gehouden. Meester *Eibokken* zag 'er op eenmael, tweemael veertig duizend tegen malkander zoo stryden, dienende hy te dier tijd voor lijfschut.

De Koning zich met zijn gelubde Hof bedienden, veeltijds beraed; zy dragen netjes om het hooft, die met goude snoeren, en goude malien zijn geregen, dragende niemand anders diergelijke guldene snoeren.

De meeste Godsdienst der Papen in de Kloosters, bestaet in 't offeren, komende zoo Burgers als Landluiden, steeds daer met haer giften, zoo van Doek, Zyde, Rys, Spys, enz. om voor hen te offeren.

De sprack op *Korea*, heeft in klank geen gemeenschap met 't *Sineesch*, 't geen Meester *Eibokken* oordeelde, om dat hy de *Koresche* Tael zeer wel spreekende, van de *Sineezen* op *Batavia* niet wierde verstaen, doch zy konnen malkanders schriften leezen: zy hebben meer als eenderlei schriften; *Oonjek* is een schrift by hen, als by ons het loopend, hangende alle de letteren aen malkander: van het zelve bedient zich de gemeene man; de andere lettergrepen zijn met die van *Sina* eenderlei.

Het Hof van den Koning, is omtrent zoo groot als de Stad *Alkmaer*, met een muur omheint, die van gemetzelde steen en klei is gemaekt, hebbende boven op insnydinge van steen, als of het hane kammen waren. Der Steden muuren zijn daer zwak; men is de zelve met geschut niet gewoon te sterken. Binnen dit Hof menigte van wooningen zijn, zoo groote als kleine, en alderhande lustplaetzen; daer binnen onthoud zich ook zijn Gemalin en By-wyven: want hy, als al het volk, maer een echte Vrouw heeft. Dit Hof is gelegen binnen de Hooftstad *Tijozian* of *Sioor*. Den Koning van *Korea*, ter tijd van Meester *Eibokken*, was een grof en sterk man, zoo dat gezegt werd, hy een boog konde spannen, houdende de pees onder zijn kin, en trekkende dus den booge zelve met zijn eene hand uit.

De *Koreërs* van aenzien, zijn gewoon beursjes met vergif op hun zyde te dragen, om, of de nootzakelijkheit zulks na hun oordeel, het vereischte, zich in het kort van kant te konnen helpen.

In dit Land valt veel Zyde, en niemant vreemts haelt de zelve, waerom die zeer goed koop is, behalven dat over *Sussima* of *Tussima*, eenige handel met de Japanders nu valt, 't geen in *Japan* den Nederlandschen Zy-handel hinderlijk is.

Den eersten September 1686, verscheen in *Pekin* een *Koreesche* Afgezant,

volgens gewoonte, en opgeleide last, om den jaerlijksche schatting te betalen, en zich voor den Keizer te vernederen, welke in 't aenzien van den Neêrlandschen Gezant, zonder gehoor te erlangen, op een mager paerd, en twee armelijk geklede dienaers te voet, zonder eenig gevolg van Mandaryns, of Tartaren, als een gemeen man, na huis reed, blykende uit deze zobere toerustinge, en slechte wys van onthaling, de geringheit van zijn Meester, ten aenzien van den Sineeschen Keizer, en dat de Tartaren van dezelve, en zijnen Afgezondenen, weinig werk maken.

Het gevolg van dezen *Koreër* was al te mael wel gemaekt volk, waer in de Sineezen, en Tarters behagen scheppen. Want of schoon hy ten Keizerlijken Hove verscheen, verzelt alleen met twee dienaers, zoo was hy van een matelijke stoet voorzien.

De Volken van *Korea* en *Leautong*, zoo als door den bank ook de Noorder Sineezen, zijn schoonder van gedaente als die van 't Zuiden.

Korea *uit den Sineeschen Atlas, van den Jesuit* Martyn.

DIt gewest word van de Sineezen *Chaosien*, en van de Japanders *Korea* genoemt: maer had, onder den Sineeschen Keizerlijken stam *Han*, mede den naem van *Leautong*.

De Sineesche Keizer *Hiaou*, des stams *Han*, dwong den Koning van *Korea*, zijn Ryk te leen van hem t'ontfangen, en herstelde den naem van *Chaosien*.

Omtrent het einde van den Sineeschen Keizerlijken stam *Cyn*, begaf zich zeeker overwonne Keizer van dien stam na *Korea*, en woonde, met bewilliging van den Koning van *Korea*, in het Zuider gedeelte des landschaps van *Ciuenlo*. Dit was d'oorzaeke, waerom de Sineesche Keizer, d'oprechter van den stam *Tang*, den Koreaenschen Koning den oorlog aendeed, en ook het Koninglijke Hof *Pinyang* innam, na het verslaen van *Kaolien*, Koning van *Korea*: dien hy evenwel in zijn Ryk herstelde, mits hy het te leen van hem ontfangen zou.

Wanneer Keizer * *Hungu*, d'oprechter van den Sineeschen Keizerlijken stam *Taiming*, de Tartaren op 't Jaer 1368 gelukkelijk uit Sina verdreven had, wenschte de Koning van *Korea*, die ook door de Tartaren zeer gequelt, en met oorlog geplaegt was, hem door Gezanten, geluk met de zege, en onderwierp zich den zelven vrywillig, als een leenman: waer over hy van den Sineeschen Keizer, een goud zegel ontfing: gelijk dat de Sineesche Keizer, zijnen Leen-koningen gewoonelijk vereerde, en toestont te voeren.

* Of Humvu.

De Koning van *Korea* deed dit hierom voornamelijk, dewyl hy bespeurt had, dat hem de nabuurige Japanders met oorlog dreigden, en hy hulpe en bystant van de Sineezen hoopte te verwerven: gelijk hy die ook dikwils verworf.

De Koning van *Korea* bezat op die voorwaerde zijn Ryk, dat altijd, by overlijden van eenen Koning, een ander, die verkooren stond te worden, zelf na *Peking*, Keizerlijke Hoofstad van *Sina*, by den Keizer zou moeten komen, of Gezanten zenden, om aen dien Keizer gehoorzaemheit, getrouwheit, en leenmanschap te bewyzen.

Gelijk ook by mijnen tijd, omtrent 't Jaer 1640. (zeit *Martijn*) de Koning van *Korea* zelf, by den laesten Sineeschen Keizer *Chunchin* of *Zunchi*, ten zelven einde quam. Dees maekte aldaer groote vriendschap met de Europische Jesuiten: door welken voorval eenige Koreanen de Christen leere aennamen, en ook gedoopt wierden. Waer onder d'opperste gelubde, een kamerling des Konings, was; die wenschte, op verzoek des Konings zelf, eenige van deze Jesuiten, in *Korea* te mogen brengen.

De eerste Koning van *Korea*, die, volgens bericht van zeekeren ouden Sineschen Schryver, door den Sineeschen Keizer *Hungu* tot leenman ontfangen wierd, was van een quaden inborst, en gantsch niet van Koninglijke zeden; maer zeer slecht, en onvermaert: waerom hy door de zijnen in een oproer gedood wierd. En in diens plaetze nam een van zijne Landvoogden, met name *Ly*, het Ryk in, en werd tot Koning des Ryks van * *Chaosien* gemaekt; hoewel het in leen van den Sineeschen Keizer onfangen had. Dit is ook namaels nooit achter gelaten of verzuimt. (Het welk waerachtig van dezen Sineeschen Schryver gezeit is: dewyl noch ten tijde van *Martijn*, ontrent het Jaer 1650, de Koreaensche Koning, aen den Tartaerschen Keizer *Zumte*, het zelve bewees: hoewel op 't Jaer 1651, als *Martijn* in Europe quam, de Koreanen, dewyl zy belast wierden, na de Tartaersche wyze het haair te scheeren, en zich te kleeden, den Tartaren afvielen: waer over ook de Tartaren hen een zwaren oorlog aen deden.) Maer eindelijk zijn ook de Koningen van *Korea* gedwongen schatting aen de Japanders te betalen.

* Korea.

Het

Het Ooster Landſchap van *Korea* word nu *Kiangyuen* genoemt: maer heete eertijds *Gueipe*.

Het Weſter Landſchap voert den naem van *Hoamhai*, dat eertijds eigentlijk *Chaoſien* genoemt was.

Het Landſchap, dat in dier midden gelegen is, heet *Kiuki* of *Kingki*.

Het Zuider Landſchap heete eertijds *Pienhan*: maer nu *Ciuenlo*.

Het Landſchap na 't Noordweſte heete eertijds *Xinhan*, nu *Kingxan*. Dat na 't Zuidweſte was eertijds *Mahan*, en is nu *Chungcing* geheeten. Dat na 't Noordooſte heet nu *Hienking*: maer eertijds *Kaokuli*. Het Landſchap na 't Zuidooſte *Pingan*.

Het Landſchap van *Korea* is vruchtbaer van alle dingen: en heeft inzonderheit overvloed van Tarruwe en Rys: ja van tweederleye Rys: als in *Japan*: te weten, het geeft Rys, welke in 't water gezaeit word, en waſt: en ook Rys, welke op drooge velden gezaeit word, en waſt, gelijk de Tarruwe doet: welke Rys aen dit Land en aen *Japan* eigen is, en d'andere Rys in deugd overtreft.

Het brengt d'overige veld en peulvruchten weelderig voort, en veelerleye Europiſche vruchten: als onder andere, Peeren van treffelijke ſmaek.

Daer word ook Papier, als in *Japan*, van veelerlei ſlag gemaekt: ook zeer treffelijke pençeelen van hazen of wolven haair, daer de Koreanen en Sineezen mee ſchryven.

Nergens valt de goudgeele Gom of Vernis, *Cie* by hen, en by de Sineezen genoemt, beter als hier: met de welke de Korezen, gelijk ook de Japanders, meeſt alle kiſten, kaſten, vaten en overig huisraed gewoonlijk beſtryken.

De wortel *Ginſeng* valt 'er ook overvloedelijk veel.

Korea heeft niet weinige bergen, die zwanger van Goud en Zilver zijn. Evenwel dryft dit volk geen koophandel met uitheemſchen; uitgezeit met de Japanders en Sineezen. Paerlen worden in d'Ooſtzee onder de kuſt geviſcht.

De Sineezen gedenken eenige bergen in *Korea*. d'Eerſte is *Peyo*, die zy zeggen aen de Noordzyde des Landſchaps *Kingki* te leggen, zeer hoog te zijn, en zeer verre te ſtrekken.

Vatu is een berg ten Noordooſte van de koninglijke Hoofſtad *Pinyang* gelegen: op den welken Koning *Ing*, ten tijde van den Sineſchen ſtam *Han*, zijn koninglijk hof hield.

Xinca is ook een berg van *Korea*: en de berg *Luyang* leit ten Noordooſte omtrent *Pinyang*.

Hoang is een berg, in het Landſchap van *Chungcing* gelegen.

Ly is een Vliet in het Landſchap van *Kingki*, beſpoelt de koninglijke Hoofſtad *Pinyang*, en valt ten Weſten in zee.

De Vliet *Tatung* vloeit door het Landſchap van *Pinyang*.

Ik vind, zeid *Martijn*, geen net getal der groote en kleine ſteden van *Korea*: maer daer zijn evenwel veele en Volkryke ſteden: want de menigte des volks in dat geweſt is zeer overvloedig. Zy zijn alle na de Sineeſche wyze gebouwt: en geſterkt.

De wyze van ſtaet-beſtier, de dragt, taele, en greep van ſchryven, is geheellijk een en dezelve, by de Koreanen, als by de Sineezen. Zy hebben beide ook een en dezelve kerkelijke plegtigheden, en een en dezelve leere, in het ſtuk van Godsdienſt; namelijk, die de verhuizing der zielen van het een in 't ander lichaem leert. Een zelve Afgod *Fe* word by hen, gelijk ook by de Sineezen, aengebeden en gedient. Zy leggen zich op de Natuur-kunde, en blokken naerſtelijk in de boeken.

Zy beſteden d'overledenen niet, voor het derde Jaer na het overlijden, ter aerde; maer bewaren hen, gelijk ook de Sineezen, zoo lang in fraei vercierde, opgepronkte, en zeer dicht toegeſlote kiſten: (want de reten zijn over al, met de gom *Cie*, beſtreeken) binnen 's huis, en betoonen aen dezelve allen daegs eere en eerbiedigheit.

In dit eenig alleen verſchillen zy van de Sineezen, dat hunne Vrouwen met zulke groote omzigtigheit niet bewaert, noch zoo naeuw in huis opgeſloten gehouden worden; maer die by wyle ook in gezelſchappen en vergaderingen van 't Manvolk verſchynen: waerom de Koreanen by de Sineezen voor ongeſchikte menſchen uitgekreten worden.

Ook is de wyze van trouwen en huwelijken geheel anders by hen, als by de Sineezen: want elk Jongman in *Korea* kieſt eene Vrouw uit, welke hy wil, en verlooſt zich aen dezelve, op eige onderlinge bewillingen en goeddunken, zonder byna d'Ouders of Magen te vragen: het welk geheel anders in *Sina* geſchied: alwaer de huwelijken door d'Ouders alleen, zonder weeten van den Zoon of Snare geſloten en beveſtigt worden: en ieder is gedwongen die Dochter ten Wyve te nemen, welke de Vader hem toeleit. Daer tegen te ſtreven of doen, word by de Sineezen voor

onbescheiden en barbaersch gehouden. Dus verre *Martijn*.

Bericht over Korea *en* Jeso, *ter neer gestelt in* Japan, *en my toegezonden.*

KOREY, of, na onze benaming, *Korea*, is een vast Land, tusschen *Sina* en *Tartarye*, voor uitsteekende; is van ouds af, in drie Landstreeken onderscheiden: welkers uitterste einde, tegens *Japan* in de Zee uitstrekkende, genaemt word *Tsioosin*; deszelfs middellandsche gedeelte is eigentlijk *Korey*, en het laetste einde, 't welk met Tartarye, en Zuidwaerts aen Sina grenst *Fakkusai* geheten: alhoewel deze laetste naem in de Boeken, en beide de eerste in de gemeene Taele, voor de gewoonelijke benaminge van alle *Koresche* Landen gebruikt werden.

Der zelver Inwoonders getuigen, dat zy van der Japonezen bloed, of van hen afkomstig zijn; het grootste gedeelte is meest altijd onder de heerschappye van de nabuurige Tartaren geweest, of met hen in een verbond en vriendschap. Zy wierden beoorlogt van *Mikaddo Tsiun - Ay*, (Erf-keizer) en door zijne Gemalin *Dsin Guten*, dewelke hare overledene Echtgenoots wapen in eigener persoon, en in een mannelijk kleed voortzettede, zoo dat in 't Jaer Christi 199, het Land onder de gehoorzaemheit gebragt wierd; maer de *Koreërs* zijn, naer verloop van eenige tijd, Bondgenoten der *Tartaren* geworden, en tot de tijd des dapperen Helds, en Japanschen Keizer *Teyko*, van deze Natie ongekreukt, en onbeledigt gebleven. Den voornoemde Keizer las eens in des Ryks geschiedenis Boeken, hoe dat de Voorouders van dit Volk çynsbaer waren geweest aen zijn Ryk: hy maekte dan toeleg op deze Landen, en eischte van dezelve door een Afgezant, de bewyzen van der zelver schuldige onderdanigheit; welke Afgezant zy ombragten, en aen *Teyko* hier door gelegentheit gaven tot de rechtvaerdige wapenen, met de welke hy de Tartarische magt harer Bondgenoten gebroken, en de Koreërs tot erkentenis, en aflegging des jaerlijkze Schatting gedwongen heeft; alhoewel hy deze wapenen niet zoo zeer uit begeerte tot der zelver Landschap, als tot uitvoeringe van een ander oogwit, by der hand vattende, het welke hier in bestond, dat hy d'Opperhoofden van zijn nieuw verkregen Ryk vernederen, en, gelijk de gedenk Schriften van zijne daeden melden, door *Korey*, hem den weg tot het groote Ryk *Sina* baenen mogte. Naer welke tijd, zy gezamentlijk den Tartaren wederom zijn toegevallen, en het Japanze bezit tot den laetsten oever des Landschaps *Tsioosin* ontweeken; als de welke, of veel meer deszelfs gedeelte, zich onder de bescherming dezes Keizers, met 'er daed begeven heeft, de welke zich, dezer bezitting niet veel kreunde, of de zelve achtende, behalven dat hy de Grenssterkten, tot zeekerheit zijns Ryks onderhielt, en d'Onderdaenen door d'aengrenzende Vorsten of Landsheeren van 't Eiland *Tsusima* liet handhaven, en bestieren. Nae de dood van *Teiko*, liet den Keizer *Ijejas*, t'elkens nae verloop van 't derde Jaer, zijn Hof met een bezending onderdanigheit bewyzen. Den tegenwoordigen *Tsinajos*, hadde gelast de zelve, nu, naer verwisseling van de kroon, aen den nieuwe Keizer af te leggen.

Eertijds quamen zy om de zeven Jaer, doch nu Jaerlijks tot Jedo eerbiedigheit bewyzen.

Tsioosin strekt zijn voorste gedeelte tegens het genoemde groote Eiland *Tsusima*, waer van daen het zelve 48 Japansche, of 16 Duitsche mijlen aflegt, tusschen welke veele kleine, meest onbewoonde Eilanden en Klippen leggen, in 't gezicht van de twee Oevers, met wachten wel bezet, waer heenen alle vaertuigen van beide zyden aenleggen, en een net onderzoek van haere lading uitstaen moeten. Dit Landschap levert de beste Stok-en andere gedroogde Visschen uit; haere Nooten, Kruiden, Bloemen, krachtige Artzeny planten, en in 't byzonder d'alder edelste en kostelijkste wortel *Nidsin*, welke mede veel in de middel Landen van *Korey* en *Fakkusai* voort komt; het zelve levert ook eenige weinige goede Handwerken, en onder dezen kostelijke aerde Vaten, en andere vreemdigheden, die uit de Tartarische landen *Jupy* en *Niuche*, komen, doch mogen die van daer nu niet meer inkomen: haere vaertuigen zijn zeer slecht, welke nu aen *Tsusima* mogen aenlanden, en aldaer de gemelde goederen, en andere lichamelijke behoefte verhandelen.

De Noordlijkste naebuuren der *Koreërs*, zijn de *Jesoëns*, niet van 't vaste * Land, maer van 't naeste Eiland *Jesogasima* genaemt, dewelke van den Keizer *Jori-Tomo*, het Japansche Ryk onderdanig zijn gemaekt, en werden de *Jesosche* Landstreeken *Matsumai* en *Inabu*, van de Bevelhebbers des groote Landschaps *Nanbu* en *Osiu*, in 't Noorde van *Japan*, beheerscht en bestiert, doch zy hen onlangs van haere hoogmoedige heerschers, door uitroeyinge der bezettinge, zochten t'ontlasten; maer nae dat van deze Landsheeren een magt voetvolks, met drie honderd ruiteren verschenen, zuiverde zich haeren Koning of Opperhooft, door een bezen-

* Verstaet misschien het voorheen bekende Jeso.

bezendinge aen de Landsheeren van zijne schuld, en overleverde hem twintig van de schuldigen, die gekruist wierden, en welkers hoofden aen d'Oever van *Jeso*, op paelen gestelt, deze opstant uitblusten.

Dit Eiland legt, volgens bericht van zommige haerer Schippers, veertig, en van andere (misschien wegens verscheidene Haevenen,) maer zeven mijlen in het Noorden van de beide Noordlijkste Oevers, of Kaepen, der woeste Japansche Landen *Sugaar* en *Taijasakki*, dewelke in het Land *Ojsu* Zuidwaerts aen loopende, eenen Zee-boezem besluiten; dezelve is in een dag, doch wegens des zelfs sterken stroom, alleen op zeekere tijden, moeyelijk over te vaeren. Dit *Jeso* zoude de groote van 't Eiland *Kiusiu* bereiken, en een Land zijn met woeste Bosschaesie bewasschen, 't welk nochtans weinig uitlevert tot voordeel van het Japansche Ryk, als alleen zeekere beroemde gedroogde Visch, genaemt *Karasakki*, of levendig *Sáki no iwò*, dewelke als een Stokvisch gewogen, en gekocht word, nessens eenig peltz of ruig-werk, het welke nochtans by de Zuiderlijke Japanders niet gebruikt word. d'Inwoonders zijn een ruig en sterk Volk, met lange haairen en baerden, geoeffent met Pylen. Haere Taele met de Koresche eenige overeenkomst heeft; zy woonen meest aen de stranden; behelpen hen met visschen; zy worden van de Japanders gehouden voor eene zeer slordig en morzich volk, maer dewyle deze van zoo een groote zindelijkheit zijn, dat zy zelfs de Hollanders, daer in te boven gaen, is zulks weinig te achten; zy worden strenger van de Japanders gehouden als de Korezen; zy moeten ook met een sterke wacht op haere Zuiderlijke oever gelegt, in pligt en onderdanigheit gehouden worden, haeren Heer of Japans bevelhebber, met een jaerlijkze bezending begroeten, en een jaerlijkze schatting, zoo als men bericht, alleen van een Mangorf opbrengen.

Achter dit Eiland legt Noordelijk het vaste Land *Oku Jeso*, dat is, Opper of hoog *Jeso*. d'Eigentlijke toestant en gestaltenis dezes Lands, is de Japanders niet te recht bekent: zeekere Schipper voor weinig jaeren derwaerts vervallen, bericht, dat hy onder dat ruig volk eenige gezien hadde met fijne Sineesche Zydene kleedinge bekleed, waer uit hy besloot, een aenhanging, of, op het minste, een bequame nabyheit, en aengelegenheit van dit Land met * *Daats*, dat is, Tartarye. In 't Jaer 1684. is een vaertuig daer henen verzonden, om zich te verstendigen van dit onbekende Land, maer nae dat drie Maenden uitgebleven was, is met niet meer als het gezeide weinig bericht wederom gekomen. Een ander Keizerlijke Jonk, wierd hier op van d'Oostkust van Japan, ten zelven einde afgezonden, dewelke nochtans, naer lang vergeefs zwerven, verre naer 't Oosten, tusschen veertig en vyftig graden afgedreven is, aen een vaste kust, dewelke voor *America* gehouden wierd, en aldaer in eene gevondene Zee-boezem overwinterde, wiste niets als van de strekking des Oevers naer het Noord-westen te melden, waer uit weinig licht te scheppen is, waer nae men in Japan besloten heeft, de vreemde Landschappen niet te laten ontdekken.

* Daats is anders in Japan, een Hevel of werktuig daer men mede weegt. Zo als al zulke by my werden bewaert.

De Japansche Landkaerten, dewelke men in groote Heeren huizen, en ook in *Symmi*, of andere Tempelen van deze gewesten ziet, stellen dat *Jeso* grenst aen *Daats*, en zijne Oostersche Oevers, ruim vyftien graden langer Oostwaerd als het Land *Japan*, en tusschen dit en *America*, een engte der Zee (*Fretum Anian*, of straet *de Vries*,) maer gelijk als alle haere kaerten slordig, en met geen graeden bepaelt zijn, zoo mag men op dezelve, en in 't byzonder niet op die geene staet maeken, in de welke de namen alleen naer het geluit, en met *Canna*, dat is, Alphabeth-schrift, zijn geschreven, en zoodanig dat het geheele werk, maer alleen uit een bloot verhael ingestelt is; daer zy anders haere, en andere hen, welbekende Landen, met *Sin*, dat is, uitdrukkelijke characters voorstellen, gelijk als de beschryving der zaeken verbeeld. Dus verre het bericht aen my uit *Japan* toegezonden.

Alle het vooren staende is niet beter overeen te brengen, als dat men, naer aenwyzing van haere Landkaerten, hoe wel zeer grof gemaekt, daer van 'er eenige in mijn bezitting zijn, besluite, dat *Oku Jeso* niet anders, als het Oostersche Tartarye is; en *Jesogasima*, een gebrooken Eiland, of Eilanden, benoorden *Jeso*, dicht aen Tartarye gelegen, naer *Korea* afstrekkende, of wel het ons bekende *Jeso* zelve, alwaer zy door hare Zee-engte een geduurige sterke vloet in 't Noorden veroorzaekt; werdende der zelver onbekende Oevers zomtijds door de vervallene vreemde Jonken, voor *Oku Jeso* aengezien. Doch van dit *Jeso* ziet beneden breeder.

Het Landschap Dauria *en aengrenzende plaetzen.*

HEt Landschap *Dauria* werd te recht, onder de Oost-Tartarische gewesten, getelt, en is gelegen op de hoogte van omtrent een en vyftig graden, Noor-

Noorder breete. De zeer vermaerde en aenzienlijke Vliet d'*Amur* ſchiet door het zelve heen, en ſtort zijn water, boven het Landſchap *Jeſo*, in de Indiaenſche Ooſt-zee.

Nerſinskoi of *Nertzinskogo*, is een plaetze, Stedeken, of Dorp en Sterkte, aen de oorſpronk van de Riviere d'*Amur*, in het Landſchap *Dauria* gelegen, en by de Ruſſen zedert weinig jaer geſticht.

Die daer het gebied heeft, is een *Precaſenek*, of een Onderkançelier. De Daurianen, en Volken, benoorden deze Rivier d'*Amur* gelegen, zijn ſchatbaer, zedert eene wyle, aen haer Czaerſche Majeſteiten geworden.

De Ingezetenen van het Landſchap *Dauria* woonen in ſlechte en onnoozele huiskens: gelijk zy zelfs mede zeer ſlechte, goetaerdige, en onnoozele menſchen zijn, en laten zich op zommige plaetzen door krygsluiden, die in *Paggers*, dat zijn lichte beſchanzingen, zich ophouden, beheerſchen.

De oude Dauriſche Vorſt, zegt men, is bezuiden de Rivier d'*Amur* met zijn gezin geweken, om de magt der uitheemſchen te ontgaen. Deze viel dikmael, zoo men zegt, eertijds op de Moſcoviſche Soldaten aen: doch heeft, het ſchietgeweer ongewoon zijnde, ſteeds moeten deizen.

De Daurianen zijn naerſtige Landbouwers.

Ter linker zyde, langs de Vlied *Amur* afvarende, is by *Nerſinskoi*, het land hoog, bergachtig en vol boſſchaedjen.

Omtrent daer de ſterkte *Albazin* was, en de Vliet *Albaſinskoi* in d'*Amur* valt, is het Land zeer ſchoon. Daer valt Rogge en alderhande Graen: een eenig graen levert 'er 50, 60, ja 70 fout uit. En op andere plaetzen aen de Rivier d'*Amur* gelegen, heeft men wyngaerden. Men vind omtrent *Albazin*, in de zelve Rivier d'*Amur*, en benedewaerts, viſſchen, *Sterletten*, *Naloeſens*, *Otſettrofs*, *Saſaccof*, *Doſeſof*, en alderhande kleine viſſchen zonder getal, welker namen onbekent zijn.

Kailar is een Meir, dat zijn uitwatering in de groote Rivier *Amur* heeft, en alderhande viſch voed. Rontsom het zelve woonen in vaſte wooningen, zoo wel des Zomers, als Winters, zeer veele volken, die den tegenwoordigen Sineeſchen Keizer erkennen, en zich met de viſchvangſt uit dit Meir onderhouden en voeden. Niet wyt van daer zijn noch twee of drie Meirkens, welker wateren zoo wit als melk, en buiten gemeen gezont te drinken zijn.

Hier omtrent, en niet ver van den weg naer *Sina*, onthouden zich zeer veel ſlangen, die vergiſtigt zijn, en den Menſch en Vee beſchadigen: wes de wegen, daer op die zich onthouden, werden vermyd.

Gan is een arm van de Rivier *Singal*, en ſtort in d'*Amur*. Aen zijn oorſpronk is een ſtad, alwaer een bevelhebber van den Sineeſchen Keizer woont, die aldaer ſchatting voor den zelven verzamelt.

Van den mond der Riviere d'*Amur*, aen Zee, welke by zommige de groote *Schonga* of *Songo*, of groote *Singal* en *Ahur*, mede werd genaemt, is te Lande, zoo men van daer bericht, een bequame weg tot in 't Landſchap, by de gebuurvolken genaemt *Nikanskoi*, (zoo als mede aldaer, en onder de *Moegalen* alle vreemde Landen werden genaemt,) want men wil dat de oude Sineezen, by de buiten muurſche Volkeren, *Nikanders* genaemt zijn geweeſt. In welk Landſchap, zoo gezegt werd, men Goud, Zilver, en koſtelijke geſteenten vind, ook Zyde. 's Lands Volken zijn aldaer konſtiger, beter gezedent, en arbeidzamer, als die Noorderlijker woonen, 't geene dan voor *Sina* te houden is.

De Mugalen, Daurianen en Tarters van *Ninche*, of Volken, welke by den mond van de Rivier d'*Amur*, aen Zee woonen, weten van Eilanden te ſpreken, die zy *Nikanski* noemen, en zeggen die niet ver in Zee te leggen, als men de Vliet d'*Amur* uit zeilt. Miſſchien zijn deze Eilanden het Noorder gedeelte van *Japan* of *Jeſo*, ofte eenige Voor-eilanden onderdanig aen *Sina*. Deze Volken noemen malkanderen *Nikanders* of *Nikanen*, dat eigentlijk *boerſche* of ongezedenden gezegt is.

De naem *Nikanskoi* of *Nikander*, ſchynt afgedaelt te zijn uit het Sineeſch, en wel byzonderlijk van de Stad *Nanking* of *Ningkan*, bezuiden *Peking* gelegen, waer uit dan ſchynt geſprooten te zijn, dat de Tarters, die nu *Sina* hebben verovert, uit verachtinge der oude Sinezen, hun de naem van *Nikanen* hebben gegeven, 't geen zoo veel als Knechten of Boeren, in haer ſpraek zoude beduiden, en haer Hooftſtad *Nikang*, voor *Nanking*, dat is, Knechtſtad benoemen.

By het Kaſteel of Vlek *Albazin*, dat nu is verwoeſt, in 't Landſchap *Dauria*, gelegen aen de Noorder-oever van de Vliet d'*Amur*, dat *Lapkaf*, of *Lapkajef*, by de Sineezen en Mugalen, voorheene plag te heeten, hadden zich omtrent drie honderd perſoonen, onder hunner Czaerſcher Majeſteiten gezag, neer gezet. Deze begonnen zeer goede Zabels te vangen, en het Land te bouwen: en zegtmen, dat uit een

pond

pond Rogge twaelf of veertien honderd ponden wast. Druiven, Appelen en Pruimen zijn daer zeer veel: en Visch zonder getal, te weten, groote *Coloegi*, en *Osseriri*. Aldaer wierd onlangs door zeekeren Monnik, een Klooster gebouwt. Men kan van daer binnen twee weeken in *Sina*, en de Rivier d'*Amur* langs, in korten tijd, tot in de Indiaensche Oost-zee komen.

Van *Riebenskoi* te reizen, naer het Zuiden, en na de *Dauersche* gewesten, is de weg zeer woest, nat, moerassig, en onbequaem, en als men met een groot getal menschen komt, en dat men geen voorraed mede voert, zoude men gevaer loopen van te vergaen.

Op de Rivier *Jenisea*, en des zelfs takken (byzonder die geene, welke in het Meir *Baykal* stort, grenzende aen het *Dauersche* Land,) zijn verscheidene droogten, en banken, daer men met vaertuigen bezwaerlijk over kan; een der voornaemste is geheeten, *Streelnoi corog*; gelijk 'er ook veele droogten, en steene banken omtrent *Aastiliema*, aen gemelte Vliet gelegen zijn, waerom altoos tot lichtinge, kleine schuitjes, de groote en beladene vaertuigen verzellen: *Toengoes*, een andere *porog* of bank, is omtrent *Moerskoy*; waer omtrent in drie dagen reizens, geen bewoonde plaets en is; deze bank is afgelegen van *Riebenskoi*, by quaed weêr, eenige weeken vaerens. Op *Riebenskoy* heeft een Czaersche Gezant, naer de Sineesche grenzen zullende reizen, winter laeg gehouden.

In *Riebenskoy* zijn nu onlangs maer vyftig wooningen geweest, van verscheide Volken.

De Rivier *Toengoes* of *Tungus*, vriest meest altoos vast, en toe, in 't laetst van September, of in het begin van October.

In 't *Ilimsche* gebiet, is eene kleine sterkte, by de Moscoviten opgeworpen, genaemt *Jandinske*. De plaets, die daer legt aen de mond van de Rivier *Ilim*, werd genaemt *Aldi*. Aldaer zijn zeer groote bergen, en het is daer omtrent, moeyelijk te vaeren, ter oorzaek van al de droogten en steenen klippen, die daer in de Rivier zijn.

De boven gemelde Sterkte of Vlek *Albasin*, lag aen een spruit van de Rivier d'*Amur*, die zich Noordwaerts uitstrekt. Doch sommige zeggen, dit Kasteel, dat van hout was, aen den Oever van de Vliet d'*Amur* eertijds te leggen, en andere, meer Landwaerts in.

Tot hier toe zijn onlangs de Sineesche Onderdanen, of Tarters van *Niuche*, met honderd vaertuigen gekomen, en hebben de Moscovische bezetting, die toen niet veel in getal was, doen wyken, en die vesting verbrand, en de plaetze weder verlaten. Zy waren vier of vyf duizend man sterk, voorzien met Bogen, Pylen, Sabels, en vyftien stukjes geschut, Europisch maekzel, van vyf of acht pond bals: beneffens noch eenige bassen, die men daer te paerde voert, zwaer vyftien pond, lang van maekzel, en zeer dun gewerkt, hebbende ter zyden een laetgat. Zy gaven voor, als of tot hier toe het Sineesche gebiet strekte, en dat des Sineeschen Keizers eer en magt, zulke vestingen en gebouwen op zijnen grond niet konde gedogen, en hy daer door te raede was geworden, om voor de oogen van de geheele waereld te doen blyken, 't welk aen zijn kant was gedaen: edoch haere Czaersche Majesteiten hebben derwaerts veel krygsmagt gezonden, tot bescherming van hun volk, en de plaetze doen herbouwen. Doch zy is namaels met verdrag gesloopt.

Van de Stad *Albasin*, spreekt de Priester *Avril* aldus: de Stad *Albasin* is, aen de Moscoviters, van Mosco, hunne verste afgelegene plaets, omtrent drie weeken wegs van *Pekin*, gelegen, naby de Rivier *Jamour*, welke oorzaek heeft gegeven, aen den oorlog, tusschen de Moscoviten en Sineezen, elk zich aenmatigende het recht der Paerl visscherye, in gemelte Rivier, en den Zabelvangst daer rontsom. Dus verre *Avril*.

Dat 'et twist over de Paerl visscherye zoude zijn geweest, daer hier van werd gesprooken, is my gebleken, misverstandelijk te zijn gezegt.

Tot omtrent aen dit *Albasin*, strekt haerer Czaerscher Majesteiten gebiet uit: ook wyder, boven en benoorden het Ryksken *Utsurtai*, na by het Meir *Baikal*: gelijk mede dat zelve gebiet van benoorden de Vliet d'*Amur*, en van de Rivier *Zia* af, Noorden op, tot aen de Yszee, door de Volken *Lamuti* en *Zuczari*, strekt: en dan weder langs de Indiaensche Zee, Noorden op, de hoek om, naer de Vliet *Oby* toe: en langs de *Oby* Zuidwaerts tot aen de Rivier *Chatunia*, onder het klein Ryk of gebied *Altin*: voorts de Rivier *Irtis* ten einde: en dan beoosten *Astracan*, tot aen de Rivier de *Jaik*, en dezelve Noorden op, ten einde: alwaer dezelve *Jaik* niet wyt van de *Irtis* eindigt. Op de Kaspische Zee strekt het zelve gebiet tot aen de stad *Terki*, en vorders tot dicht by de Zwarte en Noord Zee. Maer deze gebietgrenzen zijn by my niet volmaektelijk beschreven, ter oorzaek van dier groote, en dat dezelve zich zoo verre uitzetten. Ook werden alom in dien oord haere

Czaerſche Majeſteiten hoog geëert, geacht, bemint, ontzien en gevreeſt: gelijk ook veele haerer beſcherminge zoeken. En mag met waerheit werden gezegt, dat geen Europiſche Vorſt, jae niemant ter waereld, zoo een wyt uitgeſtrekt Ryk, van aen een geknochte Landen bezit, als daer over het magtig Moſcoviſche Czaerſchap of Keizerryk den ſcepter zwaeit.

Meer als twee honderd duizend Heidenen, betalen ſchatting in het *Dauerſche* Land, en rontsom het Meir *Baikal*, die van Ruſſiſche krygsluiden; uit de ſterkten aldaer werden beteugelt; deze Heidenen ſchuilen in de Boſſchaſien, zoo afgelegen, dat men de zelve zomtijds niet, of bezwaerlijk vinden kan. Zy woonen onder Tenten en Hutten, en verplaetzen zich ſteeds; werdende de Rivieren aldaer, ſteeds in bezitting gehouden ter vordering van ſchatting.

Mungut of *Moengoet* is een Stad, die, op bevel van den Sineeſchen Keizer, gebouwt wierd. Zommige willen, dat dezelve dicht aen den Vliet *Amur*; en andere, dat dezelve verre Landwaert in, en op de Vliet *Korga*, of *Lorga* gelegen zy. Hier houden de Sinezen zeer groote krygsbezetting: tot twintig, en meer duizend man, zoo men wil. En van wegen de twyfeling, die by Reizigers en berichten, in het plaetzen dezer Stad zich opdoet, zoo hebben wy te vooren ook, in den eigentlijken oort der zelver Stad aen te wyzen, onze onkundigheit gaerne willen doen blijken.

Van de Stad *Mungut* tot in 't Ryk *Sina*, is een groote en breede weg gemaekt.

De Rivier *Schilka* is zeekerlijk een tak van de groote Rivier d'*Amur*: maer of zy aen deze zyde, waer zy by my in de kaert gebragt is, of aen d'overzyde van d'*Amur* vloeit, is onwis; het grootſte getal van getuigen is by my gevolgt. Andere zeggen, dat deze tak *Schilka* wel aen deze zyde van d'*Amur* vloeit, doch dat zy leger, en meer nae de Zee komt te ſtrekken.

In Het Landſchap, of in het geweſt *Dauria*, vind men de huizen van aerde gemaekt.

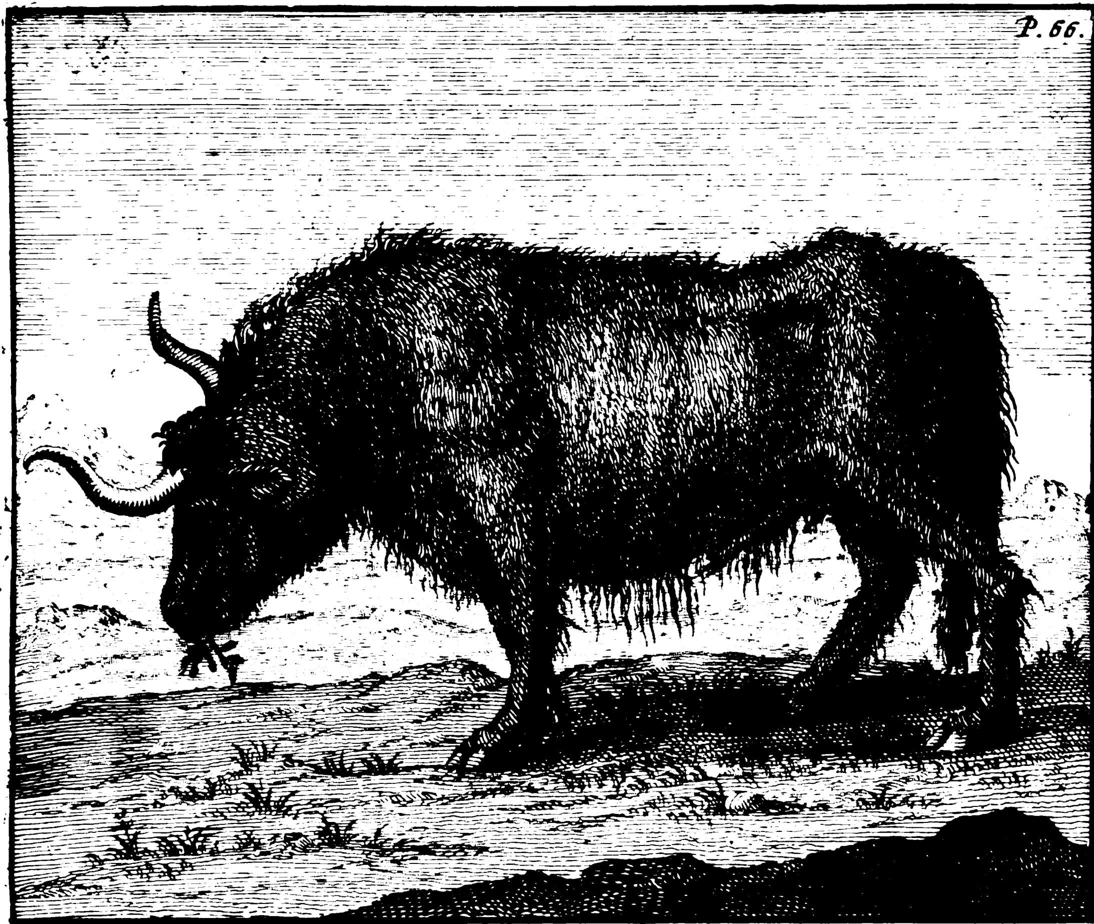
Ter tijd, wanneer *Haere Czaerſche Majeſteiten grooten Gezant*, den wel Edelen, *Fædor Allexewits Golowin Okolnitſie*, en onder Koning van *Branske*, in den Jaere zeven en acht en tachtig, op een Vredehandeling met de Sineezen, zich in 't *Dauerſche* Land onthielt, hebben zich eenige *Bratſche* en *Toengoeſche* menſchen, begeven over de Rivier *Silke* of *Schilka*, onder het gezag van den Kitaiſchen *Boegdichan*, of Sineeſchen Keizer, zich het Ruſſiſche gebied ontrekkende, welke na gemaekt verdrag, weder zijn geeiſt.

De Rivier *Schilka*, geeft zeer wit water; aen des zelfs Oevers woonen veele Moegaeliſche Horden, of *Oloeſen*, dat is, zamen wooningen van menſchen die dikmael verhuizen; deze menſchen ſtroopen zomtijds tot onder de Stad *Nertſinskoi*.

In de *Dauerſche* geweſten, werd een dier, in andere deelen des Waerelds onbekent, gevonden, genaemt by de Moſcoviten *Boeboeli*, als het naeſt in gedaente, aen Buffels gelijkende, van groote ruim als een Os, of gemeene Koe, 't heeft lang haair, bykans als de Noordſche Bokken, onder aen de buik, het Wyfken, langer als het Manneken, ter welker plaetze, tuſſchen het lange haair eenige zachte wol zit. Dit haair van 't Wyfken is meeſt zwart, doch op eenige plaetzen wit, haer hooft gelijkt eenigzins in gedaente na dat van een Kameel, de rug een weinig gebogen, en niet te groot, na gelang van het lijf. Het Manneken is weinig grooter als het Wyfken, zijn haair is pik zwart, en zijn hooft gelijk als een Stier, merkelijk grooter als dat van het Wyfken, dragende twee zwaere breede half kringswys gebogene dikke hoorenen, de voeten zijn geklooft; het is niet zeer wilt, doch als men 'er te na komt, zomtijds met de voeten ſchopt, en hoe tam deze dieren ſchynen, zijn echter niet te veel te betrouwen, byzonder het Manneken, en hebbe ik'er een paer uit Dauria in Moſco over gebragt, als iets byzonders, gezien, waer van het afbeeldzel hier nevens is gevoegt.

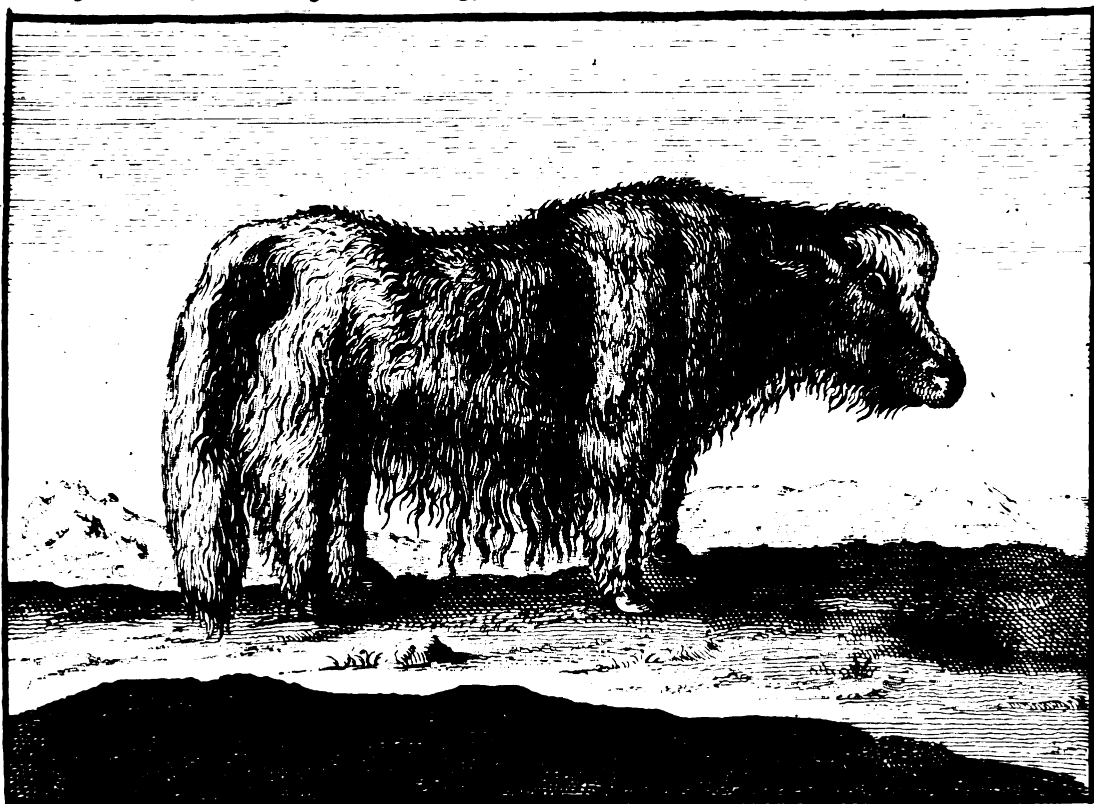
Dit dier werd op het Moegaels en Dauerſch, *Tſchar* genaemt, dat anders bul is gezegt; haer vleeſch zegt men zoo wit te zijn als van een Schaep, zeer ſmakelijk, zoo als my zeeker Moegaels Tarter heeft verhaelt, die het zelve meermael heeft geproeft, hoewel andere my berichten, het zoo zeer ſmakelijk niet te zijn. Van de hoornen des Mannekens worden boogen gemaekt, te weten, van de twee hoornen een boog, die zy weten te buigen, en week te maken, zoo als ik'er zoo een hebbe gezien.

De ſtaerten der Wyfkens van deze dieren, zijn zeer ſchoon, zoo glinſterent wit als hagel, lang tot aen de aerde, fijn van haair, als Zyde, en uittermaten zacht op 't gevoel; deze gehaairde ſtaerten werden hoog geacht in *Perſien*, *Sina* en het *Mogols* Land, werwaerts zy ter koop gevoert wer-

De Moegaelſche Os en Koe Boeboeli :

een dier in Mugalen lant, ſynde het Manneken ſwart en den Buffel niet ongelyk, het Wyfken dat onder ſtaet en klynder is, is ſwart en wit: ſy hebben eetbaer vlees, bykans ſo goet als dat van een Schaep.

werden, en om koelte te verwekken, als waeyers voor aenzienlijke luiden gebruikt, en mede ten oorlog in de benden op verhevene ſtokken gedragen, gelijk gelooft werd, dat de ſtaerten die de Ooſterſche Volken, in hunne leegers onder de naem van Paerdeſtaerten opſteeken; ſtaerten van deze dieren zijn: zoodanig een ſtaert onder my, uit *Bengala* over gebragt, werd bewaert.

Wilde Bokken *Saiki* genaemt, men aldaer in de digtſte Boſſchaedjen ontmoet.

Het is aenmerkens waerdig, dat, wanneer in den Jaere 1643, de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maetſchappy, tot ondekking van Tartarye, en den Vliet *Polyſanga*, ſchepen afvaerdigde, den onzen gezegt wierd; de mond van dezen Vliet in de Zuidzee, op een zelve hoogte uit te ſtorten, en honderd mijlen te Landewaerts te ſchieten, alwaer omtrent men heden den Vliet *Amur*, aen het Landſchap *Niuche* en *Dauria*, gelegen ziet te zijn: doch de ſteden *Brema*, *Inagio*, *Cambaly*, en andere, die men daer meinde te zoeken, zouden daer niet te vinden zijn geweeſt.

De Rivier *Amur* is bevaerbaer, tot aen de Zee. Aen zijn oorſpronk woonen meeſt Mugalen, die van d'eene plaets na d'andere zwerven. De Volken aen de rechter zyde, en bezuiden woonachtig, zijn *Niuchi* en *Giliaki* genaemt, welk heden onder den Sineeſchen Keizer ſtaen, en ſtrytbaer zijn.

De Rivier d'*Amur* of *Ahur*, is zeer Viſchryk: zoo dat men, om de waerde van een ſtuiver, genoeg viſch op eenmael voor eenige menſchen te eeten, koopen kan.

Aen den mond van de Riviere d'*Amur*, zouden, als men zeid, die van d'Eilanden, in de Zee daer omtrent gelegen, komen handelen.

Omtrent den mond van de Riviere d'*Amur*, werd ook de wortel *Ginſing* of *Niſi* gevonden. De zelve word alzoo genaemt, om dat hy den menſch in veele ziekten byzonder helpt en verſterkt: of miſſchien, om dat hy den romp van eenen menſch, ſchrylinks met de beenen van malkanderen ſtaende, verbeeld, zoo als boven onder *Korea* reets is gezegt: want *Gin* is op Sineeſch een menſch gezeit. Deze wortel word veel gekookt, en den zieken in zijn aldergrootſte zwakheit en zwaere krankte t'eeten gegeven: ja sommige, die geheellijk als op hun ſterven leggen, worden dikmael, door de kracht des zelven wortels, tot hunne voorige gezontheit gebragt. De gezonde menſchen nemen dezen wortel ook veeltijds tot verſterking in. Ook werd hy by de Tarters en Sineezen wel raeuw gegeten. Hy verwarmt en zuivert het bloed, geeft krachten aen 't lichaem, en is in *Sina* zelve zeer dier. Men vind dien meeſt in alle aenzienlijke huizen by de Sineezen. Het is een heeſter van een groote ſpan hoog, draegt veel langwerpige groene bladen, en bloemtjens van zes bladertjens aen een takjen, die geel, en bykans van geſtalte als Tulpjens zijn. Een ander ſlag van 't zelve gewas geeft bloemtjens van vyf bladen, weinig breeder in de midden, als die van het ander ſlag, en die blaeuw, rond, en plat zijn: zoo als aen de aftekeningen, na het leven gemaekt, is te zien.

De Rivier-armen, of takken, die benoorden de Vliet *Amur* in de kaerte vertoont werden, vind men by andere Tartaerſche Reizers met onderſcheidene en andere byzondere benamingen uitgedrukt, als beginnende van de Zee af, Noorden op te tellen:

Ardi. Soudoy. Kataka. Ninſoy. Todoni. Tovoun. Gorgoska. Lama. Gamon. Siga. Branda. Agourna, en *Nierts*.

Doch de ſtellinge dezer Rivieren, volgens onze kaert, komt met de meeſte getuigen over een. Wel is ook waer, dat de benamingen van Plaetzen, Steden en Rivieren, naer den aerd dier Volken, dieze uitſpreken, dikmael aen dien oord werden vernoemt en verandert.

De Moſcoviten, en Zuidelijk ook de Sineezen, hebben in deze geweſten, op veele plaetzen aen de Rivieren en Zeekuſten, in krygsveſtingen hunne bezetting leggen: doch het Land binnewaerts ſtaet veel onder eige Heeren, die echter aen eenen van beide ſchatbaer zijn.

Aen en omtrent de Oevers dezer Rivieren; doch meeſt bezuiden de Vliet *Amur*, vind men veelderhande welriekende bloemen.

Omtrent den mond van de Rivier d'*Amur*, in Zee, vind men groote menigte vogelen: die by de Inlanders *Orelmaloy* genaemt werden. Waer omtrent, langs de Kuſt, veel hooge en groote boſſchaedjen zijn, en alderhande boomen waſſen.

Aen de linker of Noordzyde der Riviere d'*Amur*, onder de Kuſt in Zee, vrieſt het des Winters heel dicht: doch aen de rechter en Zuidzyde wederom niet, als alleenlijk weinig aen de kanten, of langs de Zeeſtrant.

Daer werd verhaelt, dat, omtrent dertig of veertig Jaeren geleden, Ruſſche krygslieden van by den mond van de Rivier, d'*Amur*, na giſſing twee dagreizens Zuidwaerts, en aen den Oever van de Zee in een plaetze, die omgraven ſcheen te we-

wezen, een groote klok, zwaer ruim 660 pond, Hollands gewigt, gevonden hebben: waer by verscheide steenen, daer op Sineesche schriften uitgehouwen stonden, lagen. De Inlanders, aldaer woonachtig, zeiden, dat 'er in oude tijden zeeker Keizer uit *Sina* ter Zee, tot in de Rivier d'*Amur*, met schepen was gekomen, die aldaer deze klok en schriften, tot een gedenkteken, had nagelaten, en opgerecht. Waer uit men oordeelt, dat'er vaert uit de Rivier d'*Amur*, tot in *Sina*, konde zijn: als mede naer *Japan*.

Men kan van't hoog gebergte, aen den mond der Riviere d'*Amur*, een Eiland, in de gedaente van een hoed, zien: welks Inwoonders, na de wys der Japanders gekleed zijn.

Bovengemelte Russische krygslieden verhaelden wyders, dat zy aen strand, niet wyt van de Rivier d'*Amur*, stukken van een Europisch schip gezien hadden: 't geene mogelijk is: want gelijk op *Korea* wel Europische schepen zijn gestrand, al zoo kon het gebeurt zijn, dat 'er andere schepen meer Noordwaerts vervallen, tegen d'Amursche kusten zijn geraekt, en gebroken: doch dit zijn enkele vertellingen, daer niet al te vast is op te gaen.

De *Giliaki* verhalen, dat langs de Zeekant, van d'*Amur* af na *Sina* toe, zeven dagreizens verre, een Stad gevonden werd, staende onder het tegenwoordig Sineesche gebied, van steen gebouwt: daer omtrent Zilvermijnen zouden wezen.

Deze *Giliaki* verhaelen mede, dat niet ver van de beruchte Sineesche Muur, in het Landschap *Niuche*, twee groote Rivieren tot in Zee vloeyen.

Beneden *Peking*, na *Korea* toe, zegt men, dat twee Rivieren door de zelve Muur vlieten, welke haren oorspronk uit de woestynen der Mugalen hebben: by dewelke geen bosschen of eenige gebouwde steden te vinden zijn.

Uit *Pekin* werd my geschreven, dat de Oost-Tartaren meest in Horden woonen, doch nu meer steden beginnen te bouwen.

Volgt een naem en woorden Lijst der Spraeke, welke gebruiklijk is, in het *Daursche* Landschap, omtrent de Rivier *Amur*, en in de steden en plaetzen, onderhoorig aen *Sina*, na by de groote Muur, die *Sina* van *Tartarye* scheid, hellende na het Sineesch, dat men in *Leautung* spreekt, en mede na de Taele, die den *Mugalen* eigen is.

Naem Lijst der

DAUERSCHE TAEL.

Kumin, beduid een Mensch.
Tolochoy, een Hooft.
Eken, de Herssenen.
Oesun, Haair.
Magnay, Voorhooft.
Koemoeskoe, Oogenhaair.
Nudun, Oogen.
Soermoesoen, Oogenleden.
Chamar, de Neus.
Tana, Neusgaten.
Mijuk, Knevels.
Sagal, de Baert.
Oeroer, Lippen.
Eirgun, Baerthaairen.
Dero Oeroer, d'onderste Lippe.
Schidun, Tanden.
Kelen, de Tong.
Nior, 't Aengezicht.
Kojer Tschikin, d'Ooren.
Kol, de Gorgel.
Amann, de Mond.
Koedun, de Hals.
Em, 't rechte schouder blad.
Duem, 't linker schouder blad.
Kartschaganak, Elleboogen.
Gur, een Hart.
Alexan, 't vlakke des Hands.
Jerekey, *kumokoy*, de groote Vinger.
Schirgutschi, *koergun*, de kleinste Vinger.
Kaboesoen, een Ribbe.
Koemoesoen, de Nagels aen de Vingers.
Jeptschun, de Borsten.
Noergoen, de Rugge graed.
Suruken, 't Hert.
Kotoe, de Buik.
Kokinn, de tippen van de Borst.
Koedosoen, de bovenste arm pypen.
Benko Oezun, de Lendenen.
Kojesoen, de Navel.
Tabazak, de Blaes.
Kuja, de Dyen van de beenen.
Ebuduk, een Knie.
Ooschki, de Longe.
Jelechen, de Lever.
Schinbu, 't Scheenbeen.
Boentschuk, de Kuiten.
Kol, een Voet.
Kolin Tabak, Voetzoolen.
Kolin Oezegey, de Hielen.
Jetschegeymeni, mijn Vader.
Turcksen, oudste Broeder.
Duni, mijn jongste Broeder.
Okien duni, Suster.
Jebegen, groot Vader.
Jemekeni, groot Moeder.
Koergoen, Swager.
Koeredu, Vrouwen Broeder.
Katim jetschegey, schoon Vader.

Ka-

Katim jeke, schoon Moeder.
Tschikenebie, zyt gy een mensch?
Tschikie neren Kembie, hoe werd gy genoemt?
Kama Odoenatschi, waer zyt gy geweest?
Saziegey, Waerd.
Bol, een Slaef.
Albatoekoen, een Onderdaen.
Taratáratschinkum, een Akkerman, of Boer.
Tschusoen Karchoe, hy bloed.
Minntschisainkoen, in de waerheit gy zyt een vroom man.
Minntschi iniak bischoemokumin, Gy zyt in der daed een boos man.
Jende, alhier.
Tennde, daer.
Otó, nu.
Baiqzie of *Bansjap* *, datelik.

* Dit is mede een Sineesch woord van de zelve beteekening.

Baza, noch meer.
Kajerlá, ik bidde.
Tengeri Kajer jeptoegay nada sain Ketsch, om Godes wil doet my goed.
Kexenn, ik heb gemaekt.
Kóemin, jebet, mat, hy is niet wel te pas.
Kekoe, ketschi, ziet, ik wil het maken.
Oeaziètschí, de Hamelen.
Bay, bitegey ay, ik hebbe aengezien.
Bi, Oezetschi Irebá, gy hebt gezien.
Karboeia, namoe soemukazitschy, schiet met den Boog.
Ka-azi itschi bo-ogakatschi alaba, schiet met een Roer.
Ka-azitschi, hy heeft hem geschooten.
Na-antsche bitugeta jene jamar, sla dood, of ga voort.
Jenemó, slim, ofte quaed.
Boala, slaet niet.
Nada atza, geeft het my.
Ka-aziar, d'Aerde.
Tschiridoe mordoba jeré, mijn Man is op krygsdienst vertrokken.
Azia-azyoeknada, wyst ofte toont my.
Joenesun, Assche.
Jelezinn, Sant.
Iki Acha, Groot.
Bitschik, een Brief.
Katschar, een Paerds toom.
Bitschikan, klein.
Nom, een Boek.
Koetoergoe, 't achter tuig op een Paerd.
Chorchonn, Kort.
Tschingede Koemindurga, slae lustig.
Dure, styg-beugels om te Paerd te gaen zitten.
Doenda Oetæ, Breet.
Narinmeni, Enge.
Tschidin, een Paerd gespannen aen drie beenen.
Turge ala-azyilikeneitschi, waerom zoude men hem slaen?
Nari Ixet, Komt hier.
Olonsaer, eene gordel of band van ledere Riemen.
Tschagan moerin, een geel-graeuw Paerd.
Borooelan moerin, een licht of wit graeuw Paerd.
Charabora moerin, een donker graeuw Paerd.
Koeren moerin, een donker vos Paerd.
Kara moerin, een donker bruin Paerd.
Alak moerin, een schek, of gevlakt Paerd.
Boeroe moerin, een vael, of schimmel Paerd.
Tzabidar moerin, een vos Paerd met een witte staert.
Chula moerin, een donker geel Paerd, en witte maenen, met een zwarte streek op de rug.
Chartar moerin, hoog bruin Paerd, met een witachtige mond.
Scharga moerin, een geel Paerd.
Gongor moerin, een donker geel Paerd.
Kare moerin, een bruin Paerd.
Zerda moerin, een vos Paerd.
Ka-aktschigon, een bruine Merri.
Adzarga moerin, een Hengst.
Schgiro moerin, een pasganger.
Del, de maenen van 't Paerd.
Sul, de staert.
Tschikin, d'ooren.
Ztzagmay, de bles voor de kop.
Galdzan moerin, een Paerd met een bles.
Kergaldzan moerin, een bruin Paerd met een bles.
Zerdagaldzan moerin, een vos Paerd met een bles.
Charagaldzan moerin, een donker bruin Paerd met een bles.
Borogaldzan moerin, een donker graeuw Paerd met een bles.
Choelagaldzan moerin, een donker geel Paerd met een bles.
Tzabidar Galdza moerin, een vos Paerd met witte maenen, blesse en staert.
Boro Oelan Galdza moerin, een licht graeuw Paerd met een blesse.
Gongorgaldza moerin, donker geel Paerd met een blesse.
Boerogaldza moerin, een schimmel met een bles.
Chaltargaldza moerin, donker bruin Paerd met een koperroode muil, en een blesse.
Schargagaldza moerin, een geel Paerd met een blesse.
Argantschi, een Paerde-strik van haair gemaekt.
O-o-doen, 't gebid in de mond.
Nochtou, een halfter.
Iki Kaanetoen, een korf met haver.

Koemin durga, een borst-riem.
Macha, Vleesch.
Oeker, een Koeye.
Tschar, een Os of Stier.
Boecha, een jaerige Stier.
Koy, een wyfje van een Schaep, of Oye.
Ergikoy, een Schaep.
Ima, een Geite.
Serko, een Bok.
Jebir, de hoornen.
Koeroeska, een Lam.
Koelir, Meel.
Boetatara, Weit.
Boertschak, Erweten.
Schara tosoe, Booter.
Okit, Vet.
Karatara, Manna of Grut.
Okin, een Maegt, of jonge Dochter.
Koboen, een Jongen.
Jeré, een getrouwt Man.
Gergén, een Huisvrouw.
Oekoebá, hy is dood.
Jemedoe, hy leest.
Ili bi, 't is by U.
Bainoenadatschamayjum kelekoe, ik hebbe met U iets te spreeken.
Kelé, spreeken.
Ko-otschin iletschen, een oud Dier.
Schipschiná, een nieuwt Dier.
Dzo-Olochon, een jonk Dier.
Dzolokoeminiki, een jong sterk Mensch.
Ochojá, hy maekt.
Atzá ochoja, te maeken geven.
Oenér, *boiskoybolboe*, voorzeeker.
Ene mokoemin koetal, hy liegt, hy is een quaed mensch.
Tschimogoy, een Slange.
Tschi ili Eme aboexen, hebt gy al gevryt? of zyt gy getrouwt?
Boskoe, het staet.
Boskoebischoe, het staet niet.
Tschamadoe Eme baynoe, hebt gy wel een Vrouw?.
Bida Emeteyboe, hy is getrouwt.
Koedinasittay dzonbayne, hoe oud zyt gy?
Il, een Jaer.
Ibill, Winter.
Kaboer, Lente.
Doelan, of *Doeloechan*, Warm.
Koyton, Koud.
Poera Oeroba, of *Oerotschi*, Regen.
Moespoerga schoergán, Ys.
Oesun, Water.
Taboesoen, Zout.
Tschasoe Oeroba, of *Oerotschi*, 't Sneeuwt.
Ibusun, Gras.
Ide macha, eet Vleesch.
Idekoe, Ik eete.
Tschatba, of *tschatba idekoe bischoe*, ik ben verzaed of zat.
Elezmoe, ik ben hongerig.
Moengoe, Zilver.
Alltinn, Goud.
Koemin tschaptschi, *oetul*, een Mensch houwen.
Tulia Oetul, een Hond houwen.
Gal, *tule*, legt vuur aen.
Galas tulia, maekt een klein vuurtje.
Oeba, of *jaboe*, drinkt.
Boeli, genoeg of vol.
Baga oebaoe, drinkt weinig.
Bida soktoba, ik ben dronken.
Baga, weinig.
Iki, veel.
Iki tabi, legt veel.
Baga tabi, legt weinig.
Jendo olon tolonay, waerom telt gy zoo veel?
Setkil tschamadoe baynoebi, hebt gy verstant?
Bayne, jae ik hebbe verstant.
Setkil tamgatoe oegey, een gek heeft geen verstant.
Kersoo sainkoemin, een wys en verstandig Man.
Sokele kelen baynoe, wat nieuws is'er.
Ap, of *aboetsch*, neemt weg.
Otchoe, hy is voort gegaen.
Odoexen, hy is verreist.
Ketsche erebe, wanneer zal hy komen?
Oetur, haest.
Argoen of *ajar*, langzaem of stil.
Kolo, wyd, verre.
Orochon, naby.
Odo kerektey, 't is nu van nooden.
Koiney kerektoe, 't is daer na van nooden.
Koemin ebetschi, die mensch is ziek.
Minn tere, 't is zoo.
Tere bischoe, niet dat.
Iré, komt.
Nari, *iré*, komt hier.
So, of *so-onay*, of *so-otschi*, zit neêr.
Bos, staet op.
Kalabá, verbrand.
Tschi mandoe teme karanay, waerom scheld gy my?
Bida tschamadoe karanay oegey, ik heb u niet te nae gesproken.
Tschamadoe io koemaldoechoe bainé, wat hebje te koop?
Koedoli oegoeju, wat zal men geven?
Olon erene, gy eischt te veel.
Bagan oegoenay, gy bied te weinig.
Kandaga, een Elant.
Tschuná, een Wolf.
Kaleó, een Bever.
Oetoegoe, een Beer.
Boelagan, een Sabel.
Oeën, een Hermelyn.
Dotor, een voeder of rok van Peltzen of Bontwerk.
Koetagá, een Mes.

Op Sinees, is Ginze, zilver, en Kim, goud gezegt.

Boelat, Stael.
Choey, scheide.
Kuresun, een wild beest.
Soep, een Otter.
Oenegen, een Vos.
Sul, een staert.
Kerme, een bonte rok van eekhoorntjes, of graeuw werk.
Suka of *oliber*, een Byl.
Schibé, een Suil.
Keté, een vuurslag.
Oela, Tondel, of dat tuig, dat men gebruikt in den vuurslag.
Kim, *tegba*, wie heeft gesproken?
Darri, Bossekruit.
Tschokor, de vuursteen.
Tuletschi, 't is aengebrand.
Koekoer, Swavel.
Durusun, Koolen.
Oentabá, hy slaept.
Oentaba, *bischoe*, hy slaept niet.
Oerlasen, hy is toornig.
Oerlagoe oegey, gy zyt niet toornig.
Joedo, *ibi*, *jardzi*, *sananay ebre katzar*, waerom zyt gy bedroeft, om in U Vaderland te zijn.
Bi ili bida sananay ebren katzar oegey, ik en bedroeve my niet om mijn Vaderlands wille.
Joendo oelganay, waerom schreit gy?
Bitugey oelgá, schreit niet.
Irgen sain, gy zyt al te vrolik.
Kaisoen boeltschi, de ketel is vaerdig, of het eeten is gekookt.
Baza, *oedui*, 't is noch gereed.
Koedusun, Laerzen, Stevels.
Oimusun, opper-rok.
Tschamtschi, een Hembt.
Oemudun, Broek.
Kentschir, Linne goed.
Schar, geverft Linne goed.
Basma, bont Linnen.
Zajan, *tamaydoe tschamá*, *temi*, het geloof by U is zoodanig.
Mandoe, by My.
Tschamadoe, by U.
Manay, Mijn.
Tschini, Dijn.
Tschamay, Neve.
Goebdé, hy slaet.
Manay ikn, Onze.
Dasorabá, gy scheurt.
Jamar, *tschi*, *kitscho-o koem*, wat zyt gy voor een goed Man?
Tengri, den Hemel.
Eoelén, de Wolken.
Eoedun, de Sterre.
Naran, de Zon.
Saran, een Maend.
Oedur, een Dag.
Soey, de Nacht.
Enedur, van daeg, of heden.
Oertschayba, *odo ajas*, 't is al klaer dag.
Baza oerum, 't is noch vroeg.
Askoen, 't is Avond.
Karangoe, 't is duister.
Mangadoer, morgen.
Noko, *oedoer*, over morgen.
Koeran sará, Maert.
Boegoe sará, April.
Doelan sará, May.
Ekki boergán, Juny.
Baga boergan sará, July.
Goetscha sará, Augustus.
Koe oebi boergan, September.
Kodzir boergan, October.
Edzin, November.
Kokoek, December.
Oelar sará, January.
Oesken sará, February.
Schibegé of *schilboe*, een Vogel.
Galon, een Ganze.
Nogosoen, een Entvogel.
Tschay, een Berkhoen.
Koen, een Swaen.
Toegroen, een Kraen.
Kartschugan, een Havik.
Julo, een Arent.
Jundo ireboe, waerom gaet gy?
Ju, *tschamadoe koetaldoe*, *bayne*, wat hebje te koop?
Olon erene, gy vraegt al te veel.
Baga oegoenay, gy bied te weinig.
Schiniu, nieuw.
Ko-otschin of *iledzin*, oud.
Kadzay bainoe koemin, op 't Hof is volk.
Aschinoe koemin, daer komt volk.
Basoem, *mo*, *ta mat*, *nochin*, *koin*, gy slimme draek, gy gek, of honts-zoon.
Bi, *teoeni*, *medekoe*, *ogey*, ik kan het niet maeken.
Goll, Rivier.
Nor, een klein Meir, of stilstaent water.
Schabar, straet drek.
Aoelá, een Berg.
Tzoen, een steen.
Moerin, *emeldá*, zadelt voor my een Paerd.
Tzial irebé, ik gae maer wandelen.
Jartá moerin, een Paerd, van den zadel gedrukt.
Na-alká, een weg.
Oener sain, 't is recht.
Moertschi, 't is krom.
Boeroe odoenay, gy hebt onrecht gereden.
Dologon, hy hinkt.
Tschikin, *tuley*, doof.
Nudun, *oegey*, blind.
Konginn, licht.
Koendí, zwaer.
Ta, *baian*, *bi oegey*, *taygoen*, *tschamadoe*, *joem*, *tuletscht*, *ægey*, gy zyt ryk, en ik

ik arm, waermêe zal ik U betaelen?
Bida, jamar sain, tchamadoe, oedzeba, waer mede zullen wy u betaelen, voor dat goed; dat wy van u ontfangen hebben.
Irebé of *aschinoe*, hy is gekomen.
Ire edoey, hy is noch niet gekomen.
Ostá, irtschere, oegey, hebt gy geen schande of schaemte?
Dzoegan, dik.
Nimgen, dun.
Nimgen arasoen, een dun vel.
Oetoe, hoog.
Bochoni, laeg.
Koelagatschi, hebt gy gestoolen.
Aliki koemin, wat voor een mensch?
Nokor, kameraet.

Op Zuid Sineesch, is Mattelotti, een kameraet gezegt.

Keteschi, een Kok.
Tere koemin do-odo, roept die mensch by my.
Oedur beer, dat is altijd.
Edun, een veer van een Vogel.
Dzebir, een vleugel.
Oezun, kotolodzi, orkitsch, voert my over deze Rivier.
Toskoer, een Boot.
Kayboer, een Roer, daer mède een Schip gestiert werd.
Tschiptschi, oesoeno otbó, een mensch is verdronken in 't water.
Amin, een Ziel.
Machan koemin, een menschen lichaem.
Oe-oeta, een Velyzen of leere Tas.
Tuoekey, vochtig.
Dzoelekón, week.
To-oelay of *To-oelaitsch*, zingt.
Tsche-ekén, klein.
Tekschi-de-ere, boven.
Doro, onderwaerts.
Tabi, legt daer heen.
Ap of *Aboetsch*, neemt.
Bi, aboexen oegey, ik heb 't niet genomen.
Ko-or bay, gaet weg.
Izegey, gesleept.
Jasoen, een been.
Abatschatay, een schult.
Tere, keney, koemin, kama, odoenay, wat voor volk reist daer?
Ko-oeray, droog.
Noiton, 't is vochtig.
Bitugey, ko-oelaba, breekt niet in stukken.
Koe-oeglobá, 't is al gebrooken.
Kolesun, hy zweet.
Karboe, hy is voort gegaen.
Aboeldoejá, hy is een worstelaer.
Aboeldoexen, ik hebbe geworstelt.
Moerin baybá, mijn Paerd is moede.
Bitschetschoereba, ik ben moede.
Bisdoeratá, ik wil, of begeer.
Bi, oe-oegoe, oegey, ik wil 't niet hebben.
Bajerlaba, ik bemin.
Emés, kust.
Am barabá, mijne lieve Ziel.
Oretegé, hy leit neder.
Koruk, naitzi menin, mijn lieve Vriend.
Medeney, ik weet.
Medekoe, oegey, ik weet niet.
Oeran, soergá, namay, nom bitschik, Meester leert my leezen en schryven.
Oener, kelexen, of tschiker, zegt de waerheit.
Beké, Inkt.
Nakboer, Inkt kooker.
Oedzug, een Pen, daer men mede schryft.
Tana, tere koeminoedoe, soergoebá, gy hebt dezen mensch wel geleert.
Boelchoelan, boelmoegay, zal het zoo zijn, of niet?
Ize boelchoelani, bagay, kan het niet anders wezen, zoo is het genoeg.
Tere koemin, oekbá, deze mensch heeft gegeven.
Oegoenay, ik zal geven.
Aldá, een vadem lank, of *cubitus*.
Oetoe tuo, een span lank.
Izé, oegba, hy geeft niet.
Oetun, Rook.
Nurusun, Koolen.
Kereké, Vlam.
Tschikendoe, keleksen, tot wie spreekt gy?
Kelebá, gesproken.
Tschagalak, Feestdag.
Oekkoe, ik zal geven.
Koejak, een Pansser, of Harnas.
Jœta, een Speer.
Tschetschi, steeken.
Tschetschir, oekoebá, hy heeft dood gestooken.
Iki koendoe lubanada, Nojén, ik bidde mijnen Vorst.
Ikki bamoe, koelé, bind hem vast.
Oergoetschi odoenatschi, dat hy weg loopt.
Tialjé, maekt hem los.
Doera mini, oera tuschmeki, verquikt my in mijn ouderdom.
Sain, nimi amarachtoe, doet my goeds.
Bi, tschiney, sain, toerki marthachoe, oegey, ik wil uwe goed dadigheden niet vergeten.
Tschi medé, gy weet wel.
Sanazboe, ik hoor.
Sanazboetschi, hoort gy.
Tana-iki-koendoelexen, gy hebt my begenadigt, of begunstigt.
Kajerlá, ik bidde weest my gunstig.
Ene, tere, emi, sain koemin, kama, turuxen, waer werden zulke goede liedens gebooren?
Tolochoy ibedeney, mijn hooft doet my zeer.
Oejá, naeit toe.

Schir-

Schirboesju, nosoe, draed van darmen gemaekt.
Ischin, een steel, of handvat van een Degen, Mes, of diergelijke.
Koeddi, suy konobá, hoe veel nachten zyt gy uit geweest.
Kaboer, de Lente.
Dzon, Zomer.
Ibul, Winter.
Koiton, Koud.
Doe-oelachan, Warm.
Subusun, Paerlen.
Toptschí, de knoopen aen een kleet.
Oener kelexen, gy hebt de waerheit gezeit.
Natschi kelexen, ik hebbe uit klucht gesprooken.
Temey, keleba, vergeefs hebt gy my beschuldigt.
Maní geretschi, bainé, ik heb getuigen.
Kamtoe, odoejá, laet ons t'zaem gaen.
Mandoe jadzi, irebe oegey, waerom komt gy nooit by ons?
Jom, koele, bayge, neemt achtinge op mijn goed, of draegt zorge.
Oedze, bitun, ziet, alles is wel.
Kagaratschi oetuluxen, 't gat is doorgeslagen.
Bekoeli, oegoetá, kust ende geeft.

*Beschryvinge van de groote Rivier d'*Amur*, die langs en door het Landschap* Dauria *loopt, en des zelfs takken, volgens 't bericht, dat my uit* Tartarye *en* Sina*, daer van toegekomen is.*

ALhoewel die te recht beroemde Riviere d'*Amur*, by de Landbeschryvers verduistert, en nooit gedacht, noch in eenige schriften van deze en voorige tijden aengeroert word, zoo is des niet tegenstaende die zeer breet en groot: jae vertrouwe, datze meest alle Rivieren van Tartarye in lengte, en veele Rivieren des waerelds in breedte overtreft; voornamentlijk op die plaetze, daerze haer zelve met de groote Rivier *Schingal* of *Singal* vereenigt. Het begin en oorsprong dezer Riviere d'*Amur*, ontstaet uit veele kleine Rivieren, beoosten het Meir *Baikal*. Eenige van deze Rivieren zijn bekent, en zommige onbekent. Onder de bekenden is eene Riviere, genaemt *Onon*, en een andere *Ingoda*. Het is eene matelijke groote omtrek, of weg, van het Kasteel *Selinginskoy*, dat dicht by het Meir *Baikal* staet, of van de Riviere *Selinga*, tot aen de Riviere *Onon*, te lande. Dicht aen haer komt de Riviere, genaemt *Tzikoy* of *Schienka*, met eenige andere kleine Rivieren. De Riviere *Onon* verdeelt haer zelven in eenige mindere Rivieren, en loopt met haere voornaemste kil ter rechterhand, en omvat in haren krommen of bochtigen loop veele woeste plaetzen. Daer omtrent woonen veele Mugaelsche volken. De *Onon* is een matelijk groote Riviere, welke met vaertuigen bevaren word. De Rivier *Ingoda*, loopt van het Kasteel voornoemt, na de linkerhand, en omringt ook zeer veele woeste plaetzen. Op deze Riviere onthouden zich mede Mugaelsche volken in hun wooningen.

Op de Riviere *Ingoda*, is in voorige Jaren met vaertuigen, *Dozanikken* geheten, zeker *Offonassi Paskoff* gevaren, en heeft aldaer gebouwt het Kasteel * *Nertsinskoy*. Hy heeft tot deze plaetze zijnen weg genomen over het Meir *Baykala* of *Baykal*, en naderhand reisde hy te water langs de Riviere *Selinga*. En daer na, verlatende de Riviere *Selinga*, reisde hy opwaerts, tot op de Riviere *Gylkom*, en tot aen de plaets daer nu 't Kasteel *Irgenskoy* is: zijnde veertien weken onderwegen geweest. In *Irgenskoy* verliet hy zijne vaertuigen, en reisde te Lande door bosschaedjen, en voorby veele staende wateren, te rug, en quam weder tot aen de Riviere *Ingoda*. Aen deze Riviere *Ingoda* bouwde hy wederom andere vaertuigen, en voer dezelve Riviere af: en quam daer na op de Riviere *Schienka*, tot aen den mond der Rivier *Nertzi* of *Nortza*. In korten tijd bouwde hy aldaer, een Kasteel tusschen de twee Rivieren, *Nortza* en *Schienka*: om dat daer omstreeks, alleenlijk op de Riviere *Ingoda* alderhande timmerhout te bekomen is.

* Of Nerezinskoy.

De Rivieren, *Onon* en *Ingoda*, omvangen daer na wederom veele woeste plaetzen, loopende voorby veele steene bergen, en donkere bosschaedjen, met veele bochten. Byna twee dagreizen van het *Nertsinskoy* Kasteel, valt de Riviere *Onon*, en de Riviere *Ingoda*, in een andere Vliet, welke beide Rivieren hare namen verliezen, en met een zelven name, *Schienka* of *Schilka* genaemt worden. Hoewel, als boven gezegt, over den loop van deze *Schilka*, eenigzins werd getwist redent.

Het tweede begin of oorspronk der Riviere d'*Amur*, die bekent is, is de Riviere *Arguna*: dewelke zijne oorspronk heeft uit het zeer groot Meir of staende water, genaemt *Kailar* of *Karlar*, en daer na met veele bochten en kromten, door veele woeste en steenachtige plaetzen loopt, en valt in de Riviere *Schienka*, die men mede met Vlotten bevaert, omtrent

vier dagen varens, de Riviere af, van het Kasteel *Nertsinskoy*. Aldus vereenigen beide deze Rivieren, *Schienka* en *Arguna*, haer in eene kil, en verliezen beide haren naem, en nemen dien van *Amoerom* of *Amur*, zijnde een Mugaelsche name, aen; welken naem dezelve kil van daer, tot aen haere uitwatering, in de Zee of Oceaen doorgaens behout.

Van den mond der Riviere *Arguna*, langs de Riviere *Amur* na beneden varende, is tot het Kasteel *Albasinskoy* of *Albasin* twee dagreizens. Voorders, na beneden langs de Riviere *Amur* te vaeren, krygtmen aen de rechte zyde van 't Kasteel *Albasinskoy*, voor de eerste Riviere, de Riviere *Kamara*, die haer begin tegen de rugge der Bogdoitze * Landschappen heeft.

* Dat zijn die, welke Sina erkennen.

Het Kasteel *Argun*, dat nu aen de Westzyde van de Vloet *Arguna* gebouwt is, is met krygsvolk wel bezet; de Volken der naest omleggende Landschappen, zijn *Tungoesi*, die in Pelterye, schatting aen hunne Czaersche Majesteiten betalen; de *Tungusen* of *Tungoesi* hier omtrent woonachtig, konnen vier duizent Ruiters, wel gewapent met Pyl en Boog, te Velde brengen, wezende bestendig om de *Moegaelsche* stroopers te keer te gaen. De kleeding by Winter hier te Lande, zijn Schaepsvellen, met Laerzen, op de Sineesche wyze gemaekt, haer Mutzen hebben breede banden, met bont omnaeit, die zy by regen en goed weder, op en neer kunnen slaen, dragende een riem om 't lyf, de groote van een hand breet, die met yzere plaetjes is beslagen; des Zomers ryden zy met bloote hoofden die rondsom geschooren zijn, hebbende nae de Sineesche wys een vlecht achter afhangen; haer Zomer kleederen zijn van blaeuw Sineesch Kattoen, met Boomwol benaeit, dragen geen hembden, en hebben van natuur weinig baert; zijn tamelijk breet van aengezicht, en sterk in de hand; als zy spys gebrek hebben, dan gaen zy in groote getalle te zaemen op de Jacht, en deelen de vangst, schieten zelden mis: de Vrouwen gaen by na gekleed als de Mannen, uitgezondert, dat zy over elke schouwder een vlecht hebben hangen, waer van de einden met Zyde en Zilvere, of Tinne ringen zijn geçiert; zy houden zoo veel Vrouwen als hen wel gevalt, en zijn niet afkeerig van de zelve, schoon met andere gehouwden hebben, zy gelooven eenen God in den Hemel te zijn, doch en bidden Hem niet aen, maer eeren den *Zutkur* of *Satan* met trommelen, en misbaer te maeken des nachts, vragende hem door hun Priesters raed, en of zegen dan niet zullen erlangen, voornaem doen zy zulks, als ter Jacht, of ten Kryg gaen. Als zy zich vrolijk willen maken, bereiden zy van Paerde melk, Brandewyn, 't geen zy door twee potten op malkander gezet, wel dicht toegesmeert, daer een houte pyp in steekt, doen: de Melk werd eerst zuur gemaekt. Zoo wel de Mannen als Vrouwen, en Kinderen, drinken zich dan zoo, datze voor dood ter aerde vallen.

De Vrouwen en Dochters ryden te paerd, zoo wel gewapent, met Pyl en Boog, als de Mannen, maeken Meel en Pap van geele Lelie wortels, die zy *Sarana* noemen, ook bollen of klompen daer van, die zy voor brood gebruiken, en op verscheidene wyze tot spys bereiden; van Akkerbouw weten zy niet; men vind onder deze Natie bemiddelde menschen; zy dryven handel met de *Targasiners* en *Xixigaersche* luiden, daer zy van gesprooten zijn, die, onder 't Sineesch gebied wonen, verruilende Pelteryen tegen blaeuw Kattoen, Linnen, en Tabak: omtrent dit Slot *Argun*, een halve dag reizens in 't gebergte, is een Tin en Zilver myn, en kan men zien, hoe oulinks daer gegraven is, en smelteryen zijn geweest.

De Russche Stad *Nertsinskoi* in *Dauria*, omtrent de oorspronk van de Rivier *Amur* gelegen, heeft een van hout getimmert Slot, daer de Krygsluiden in woonen, die mede Koopluiden zijn, doch daer buiten is 't zeer bevolkt van byzondere luiden, dat Jagers zijn.

In 't Jaer 1694. wil men, dat op het verzoek van den Sineesch, aldaer vier persoonen wierden onthalst, welke Sabeldieren, op de Sineesche grond, omtrent *Albazin* hadden gejaegt. De gezag hebber dezer plaets, heeft mede het gebied over de Stad, of het Vlek *Argun* of *Arguna*, alwaer hy een minder gezag hebber zend.

Tusschen *Nertsinskoi* en *Oedinskoi*, was het eertijds zeer bevolkt, en bewoont, doch zijn nu de menschen veel onder de Sineesche Muur geweken: maer tusschen *Nertsinskoi* en *Arguna*, minder, en weder wyder tusschen *Arguna* en *Naum*, genoegzaem niet, en leggen die gewesten woest, en onbevolkt, maer tusschen *Naum* en de Sineesche Muur, is meer bevolking te zien.

In deze Gewesten vindmen veel wilde Schaepen, doch kleinder van stal, als hier te Lande: zeeker Reiziger heeft my verhaelt, op eenmael omtrent vyf duizend dezer wilde Schapen te hebben ontmoet, het vleesch is goed van smaek, doch de mee-

meeste hebben levendige wormen, tusschen vel en vleesch zitten; Rheen, en Harten zijn daer veel in 't wild; Haezen werden overvloedig omtrent *Naum* gevonden, doch vry klein; Phazanten vliegen daer in grooten overvloed, als ook alderhande Water-vogels: gemelte Reiziger hadde een Hart geschooten, dat vyf honderd pond zwaer woog. Dicht onder de Groote Muur houden zich veel Luipaerds, Wolven en Beeren. Tamme Runderen zijn daer in overvloed.

Voor dertien Jaer is *Nertsinskoi* verbouwt, tot een Stedeken, of Vesting gemaekt, en omheint met houte muuren of dubbelde schuttingen, die zeer dik en hecht zyn, de hoogte daer van is drie vadem, met twee toorentjes, in 't vierkant, of dwers, vier vadem * groot, de lengte der Vesting is van negentig vadem.

* Staet te weten, dat de Bolwerken of Russche Vestingen, welke van hout zijn, boven op Kap-huisen hebben, die te wederzyde overstteken, zy zijn zoo breet, dat men daer op gaen, ook met schiet geweer, en pieken, zich verweeren kan.

Hier tot *Nertsinskoi* zijn de Sineesche Waeren goed koop te bekomen, om dat, als de Koopluiden uit *Sina* aen komen, en door de Woestyne gereist zijn, dan hebben zy van leeftocht, gedrank, en andere dingen groot gebrek, en alzoo daer weinig geld omgaet, zoo mangelt men vaek een stuk Satijn, tegen een fles Brandewyn, gelijk mede de Pelteryen aldaer zeer veil zijn, voor geringe prys.

Deze Russische Stad is dan gelegen aen de vloed *Nertza*, welke komt uit den Noord-noord-oosten, en stort een vierendeel uurs van daer in de *Schilka*. Zy is voorzien met metael geschut, daer in legt meesttyds een sterke bezetting, zo van Voet als Paerde volk; zy legt tusschen hooge bergen, doch is daer echter zoo veel vlak land, dat de Inwoonders hunne Paerden, Kameelen, en Vee konnen doen weiden. Een myl of twee van de Stad, geeft het goed en bequaem land, tot Akkerbouw, alwaer de Inwoonders hun noodruft verzorgen: vier of vyf mylen de *Schilka* opwaerds, en tien Duitsche mylen om laeg de *Schilka*, houden zich op Russische Edelluiden, en Krygsluiden, welke zich met de Akkerbouw, Vee-togt, en Visscherye erneren. Hier rondsom ziet men ontallijke veel schoone bloemen in 't Veld, en kruiden, waer onder het Raponticum, witte en geele Lelien, witte Peonien, die een schoonen reuk geven; Rosmaryn, Teim, Majoraen, enz. Doch Boomvruchten zijn daer niet, maer wel veel Besien, Aerdbesien, Kruisbesien en Malienen.

De Heidenen die daer woonen, zijn *Konni Tungusi*, en *Olenni Tungusi*; de eerste moeten steeds gereet zijn op 't Paerd te steigen, en de anderen te Voet, om op 't bevel der Moscovische Opper-hoofden in *Nertsinskoi*, de vyanden, des noods, te keer te gaen. Het hedensdaegs Opper-hooft der *Konni Tungusi* in dit gewest, wierd noch onlangs genaemt *Cattana Gantimur*, doch by de Christenen *Knees Paul Gantimur*, deze is geboortig uit het Land *Niuche*, een vry bedaegt man, hy is omtrent die gewesten, onder den Sineesch, een *Taischa* of Vorst geweest, maer niet voldaen zijnde, is hy met zijn gantsche Horde komen woonen, onder het gezag, en de bescherming hunner Czaersche Majesteiten; hy heeft het Christen geloof aengenomen, en kan op eenen dag, drie duizend zijner Landsluiden onder wapen brengen, met Boog, en Pyl te Paerd, het zijn dappere Soldaten, en veel Heldadiger als de Moegalen.

Deze luiden leven meest van Veehoederye, doch die dicht aen de *Amur* en *Schilka* zich onthouden, leven van de Sabel vangst; zy woonen alle in Tenten, die zy Jurten noemen, van binnen zijn die van houte stokken te zamen gezet, welke als leden toegeslagen konnen werden, en dit, om dat zy lichtelijk die zoude konnen verhuizen, wanneer zy van plaets veranderen, 't geen zy dikmael komen te doen, dit houtwerk, als het opgezet is, werd buitenwaerds met vilten bekleed, blyvende boven een rookgat open, het vuur maken zy midden in den Tent, en zitten daer rondsom, op vilten, haere Godsdienst is als der ouden *Dauren*, en gelijk aen die geene, welke by de *Moegalen* en andere Heidens in groot Tartarye werd gepleegt, de Vrouwen, zoo wel als de Mannen, zijn sterk van lyf, en breed van aengezicht; haer drank is water, doch luiden van vermogen, drinken Thee, genaemt *Kratza*, of zwarte Thee, die het water niet groen, maer zwart bruin verwt, by ons genaemt Thee-boei, zy kooken die met Paerde-melk, eenig weinig water, en vet of boter.

Zy weten ook Brandewyn te stooken, van Paerde-melk, die zy *Kumies*, en ook wel *Arak* noemen, schynende het woord *Arak*, uit Indiën derwaerts over gevlogen te zijn, want in 't Noorden dat woord niet bekent en is; ten deezen einde, werd de zoete melk, eerst gekookt, in een vat gedaen, en daer by eenige zuure melk gegooten, die het overige gansch zuur maekt, dit werd dan alle uuren eens omgeroert, en vergoten, en dan gelijk in

Europa, op het vuur, tweemael overgehaelt, wanneer het goet om te drinken, en zoo smakelijk is, als de beste Koorn Brandewyn. Het is aenmerkelijk, dat de Koeyen in ganfch Siberien en Tartarye, zoo lange zy het Kalf zuigen, zich niet en laten melken, en wanneer het Kalf op houd te zuigen, zy geen melk meer geven, waerom de Paerde melk aldaer zoo zeer in 't gebruik is, die waerlijk zoeter en vetter is als de Koeye melk.

Dit Volk gaet gelijk als de *Buratti*, in de Voortijd op de Jacht, en voorzien zich van Wild, 't geen zy aen riemen gesneden, in de Zon droogen, en dan eeten. De Visch weten zy met zeekere pylen te schieten, die voor rond toe loopen, en wel drie vinger breed zijn, onder aen het eizer is een ronde beenen knop, daer een gat door gaet, 't geen wanneer de pyl afgeschooten werd, een fluitent geluit geeft, zoo als diergelijke pylen onder my werden bewaert; zy schieten daer mede niet zeer verre, en niet wyder als vyftien of twintig vadem, zy treffen dan daer mede groote Snoeken, Steuren, en Forellen, wezende te verwonderen, dat deze pyl-punten, zeer groote wonden in de Visch, onder water maken. Dit Volk heeft een vremde wys van eedzweeren, zy nemen een Hond, en steeken hem met een mes aen de voorste pooten in het lyf, en zuigen het bloed daer uit, by welk zweeren men hun geloof geeft.

Tusschen *Nertsinskoi* en *Naum*, is het Land in zich zelven, zeer vet en vruchtbaer. In de gewesten, tusschen *Argoena* en *Naum*, vind men weinig drinkwater, en moeten daer toe putten werden gedolven, de grond is daer zandig en vlak. Het water in de Rivier *Kasemur*, die in de Vlied *Naum* stort, verschaft zoet drinkwater, genoegzaem alle Vlieten daer rondsom, storten in de *Amur*, gelijk als mede de *Jaal* in de *Naum* valt, en die weder in de *Amur*, de *Sadoena* valt in de *Argoena* of *Arguna*.

Rondsom de Stad *Naum*, die klein is, valt het Land laeg, en moerassig; in het Voorjaer, bedekt met water; daer is veel Dennenhout. Hier dryft men grooten handel, in zwarte Vossen, en slechte Sabels.

Wanneer in den Jaere zestien honderd negen en tachtig, omtrent *Nertsinskoi*, de vreede tusschen hunner Czaersche Majesteiten, en den Sineeschen Keizer wierde getroffen, belangende de Grensscheidinge, was 'er op het sluiten, een zeer statelijke byeen komst; staende achter hunner Czaersche Majesteiten grooten Gezant, twee honderd man te Paerd, behalven noch honderd man van 't gevolg, benessens noch twee Benden te Voet, sterk vyf honderd man; achter den Sineeschen Gezant, stonden omtrent vyf duizend man, men zag 'er vyf groote Vaendelen, op zommige was geschreven, de zommige waren met Zyde benaeit, en andere geborduurt, verbeeldende groote Draeken, rondom met zyde Franje, en groote roode zyde Quasten behangen.

Men beschonk malkanderen Heerlijk, den grooten eersten Gezant, wierd begiftigt met een treflijk Slag-uurwerk, een Perspectyf, een Zilver vergulde Kom met een Kan, en een kostelijke Armeine Rok. De andere Heeren met Sak-uurwerken, Spiegels, en kostelijke Sabels.

Aen hunner Czaersche Majesteiten grooten Gezant, wierd gezonden een Zaedel, van zwart Leer overtrokken, met een Toom en vergulde Stybeugels, twee roode Paerde-staerten, twee Goude Schaelen, acht kleeden Damast, twee-en-dertig stuk zyde Stoffen, en twaelf stuk zyde Pelangs. En aldus wierden de bedienden ten wederzyde, mede mildelijk beschonken, in teeken van vriendschap en vrede. De Sineezen spracken van een gedachtenis in steen te willen oprechten, in teeken dezer gemaekte vriendschap, en vrede op de Grensplaetzen.

Wanneer de byeen komst der wederzyds Gezanten eindigde, traden de Gezanten eerst ieder in hunne byzondere Tenten, en van daer na hunner verblyf plaetzen. De Sineezen moesten met vaertuigen over de Rivier werden gebragt: zy gingen onder een Zonnescherm van roode Zyde, het gevolg van de eerste rang, waren gekleet met Goude Rokken, van stof in Sina gemaekt. De eerste Gezant hadde aen zijn hals hangen, quasjes van roode Koraelen, en het minder gevolg, droeg houte Koraeltjes om den hals. De mutzen van alle zag men gevlochten van fijn Floers, of Krip, daer boven op roode zyde Quasten genaait waren; voor aen de muts van den Gezant was het bezet met groote en schoone Paerlen.

In de woeste Gewesten, tusschen den Sineeschen Muur en de Stad *Nertsinskoi*, die eigentlijk *Xamo* werden genaemt, vind men weinig goed water. De Sinezen melden dat de Tartersche Koning *Eluth*, tegen den Tarterschen Koning *Italha*, die ik achte de Moegaelsche Prins *Atsiraisainchan* te zijn, groote overwinningen heeft gehad, zoo dat *Italha* zich onder de Sineezen heeft

heeft moeten verschuilen: dezen twist was de oorzaek dat de Sineesche Gezanten in het Jaer 1688, geen doortogt konde krygen, wanneer zy naer de Stad *Selinginskoi*, tot herstelling der vriendschap, en vaststelling der Grenzen zoude reizen, want zy door het hart van Moegalen Land, dus te reizen hadden, en langs de *Kalmaksche* Grenzen, zoo dat de handeling tot een volgende Jaer, moest worden verschoven, werdende toen *Nipchou* of *Nertsinskoi* gekozen. Deze Stad wierd by de Sineezen gekooren, om dat nader aen haer Land, en beter te bereizen was.

Als de vredehandeling wierd gehouden, en verdrag gesloten, tusschen hunne Czaersche Majesteiten, en den Keizer van *Sina*, over de Grenzen in het *Dauren* Land, zoo trachtende de *Bratsche* en *Oerkotsche* Volkeren, die hunne Czaersche Majesteiten erkenden, te muiten, en een aenslag op *Nertsinskoi* te maken, 't geen over wierd gebragt, door de Vrouw van zeeker *Gioelenga Orol*, die te *Nertsinskoi* in pantschap zat, zoo als ten dien einde reets twee duizend van deeze Volkeren waren verzamelt, en heimelijke kontschap met den Sineeschen Gezant hielden. Dit dede angstig werden de *Tungoesche* Inwoonders van drie of vier honderd wooningen, die in de Nabuurschap van de Stad, en onder beschermінge der Russen, daer woonden, wezende een groote veete, zoo het schynt, tusschen de *Bratsche*, en *Tungoesche* Volken. De boven gemelte Volkeren, verdeelen of scheiden zich van malkander beneden de Rivier *Schilka*; zy hadden voor, de *Gaitemoere*, en andere bygelegene geslachten te dwingen, tot de gehoorzaemheit der Sineezen, gelijk zy mede voor hadden, omtrent het *Tansinskoi* verlaet, de Rivier over gaende, het Vee van onder de Stad, weg te haelen. Doch dit verydelde alles.

De Vaders Jesuiten, welke het maken der vrede, tusschen *Moscovien* en *Sina* hebben bygewoont, schryven dat de plaets, waer zy die vrede hielpen treffen, aen een groote Vliet, vier honderd en vyftig Fransche mylen van *Pekin* legt, dat daer naby, nu de Landscheiding, aen die zyde, der Moscoviten is, en bykans in de zelve Middag-lyn met *Pekin*, hoewel veele van mijne berichten en ondervinding, daer van eenigzins verschillen. Het Sineesche Gezantschap bestond, volgens bericht van den Jesuit *Gobien*, uit vyf Gezanten, waer van des Konings Oom, en den Prins *Sosan* de Hoofden waren; men zag daer honderd en vyftig Mandaryns, met een gevolg van tien duizend Krygsluiden, en groote menigte Paerden en Kamelen, beneffens veel Geschut, zoo dat deze begeleiding, beter een Leger, als een Gezanten gevolg scheen.

In 't Jaer 1686. omtrent de Maend October, in verscheidene tijden, zijn 'er eenige Moegaelsche Rovers gekomen onder de Vesting *Nertsinskoi*, en hebben op de Rivieren *Oerdoelge* en *Talange*, verwoest twaelf Jurten of Inlandsche Dorpen, en verzamelingen van Menschen, ter neder makende, al wat leven hadde, waer onder zich bevonden *Nertsinsche* beampten, die om de schatting te verzamelen, uitgezonden waren.

Benoorden het Meir *Baykal*, houden zich nu de *Brati* of *Bratsche* Volken op, welke in den Jaere 1686, vervolgt van de Moegalen, zich aldaer neder hebben gezet, verlatende de Zuidzyde van gemelte water, zoo als omtrent de Meiren *Solena* en *Gisina*, veel Mugaelsche Vorsten zich toen verzamelt hebben, om boven gemelte *Brati* te beledigen, of onder hun gezag, van waer zy zouden ontweken zijn, te rug te brengen, of schoon zy, zoo wel, als veele *Tungoesen* van voor lange Jaeren af, hunne Czaersche Majesteiten hebben erkent.

In den zelven Jaere 1686. zijn vier dagen reizens van de Russche Stad *Nertsinskoi*, by de Rivier *Bors* of *Borsa* aengekomen, twee duizend persoonen, zoo *Moegalen*, *Schulengen*, *Tainitze*, als *Bratsche* luiden, behalven noch zeven-en-dertig *Tungusche* huisgezinnen, welke zich de gehoorzaemheit hunner Czaersche Majesteiten onderworpen hebben, en schatting, Jaerlijks tot erkentenis belooft te betaelen: deze menschen hadden zich opgehouden, onder de Horde van den Vorst *Dalaycontayscha*, en gewoont aen de Rivieren *Kulurun* en *Onona*, de reden van haer aenkomst was, dat zy vluchtende waren voor de magt der Kalmukken, die in veele Veldslagen, groote verwoetheit hadden getoont, wezende de Mugaelsche Vorst *Dalaycontayscha*, met weinig Volk naer *Sina* geweken, doch onderwegen zes dagen reizens van *Nertsinskoi*, genoegzaem bezet gehouden, van den Kalmukschen Vorst *Buschuktu* of *Busuchtichan*.

By deze Vesting *Nertsinskoi*, werd mede de byzondere Tael der *Giliaki* gesproken, dat een Volk is, niet wyt van daer gelegen. Omtrent de Noorder Oever van de Vliet *Amur*, die zich in de Orientaelsche Oceaen loost.

Binnen de sterkte van de Stad *Nertsinskoi*, telde men onlangs omtrent vyf-en-

twintig of dertig huizen, en als daer omtrent oorlog werd gevoert, bestaet het Krygsvolk meest uit *Tungusen* of andere Volken, die dan door eenige weinige Russische Kosakken werden geleit. Voor schiet geweer zijn de Volkeren aldaer zeer angstig.

Deze Stad *Nertsinskoi* of *Nerezinski*, alwaer groote doortogt van Koophandel is, brengt aenmerkelijk veel geld, aen hunne Czaersche Majesteiten op, en wel tusschen de dertig en veertig duizend Roebels Jaerlijks, 't geen meest van Karavanen werd gezamelt, die uit *Sina* komen, en derwaerts gaen, gelijk in 't Jaer zestien honderd en acht-en-negentig uit Rusland, over dien weg naer *Pekin*, een *Cuptzin* * is gereist, welke derwaerts mede heeft gevoert, de waerde van vyf-en-twintig, of dertig duizend Roebels aen Pelteryen, die in *Sina* het drievout gezegt werden, waerdig te zijn.

* Aenzienlijk Koopman.

By *Nertsinskoi* kampeerde, of was zich ophoudende in 't Jaer 1688. te Velde, onder Hutten, den Mugaelsche Vorst *Gegen Tayscha* genaemt.

Den acht-en-twintigsten October, zestien honderd en acht-en-tachtig, zijn in *Telenbinskoi*, niet verre van *Nertsinskoi* gelegen, veel Kamelen en Paerden aengekomen, welke hunne Czaersche Majesteiten Gezant, ter vrede handeling, op de Grenzen, tusschen *Rusland* en *Sina*, hadden gedient, die vervolgens op den vyfden November tot *Jeravanskoi* doortogen, in welke plaetzen geen overvloed van leeftogt wierd gevonden, zoo dat aen de Krygs- en Leidsluiden, hard brood, tot zeeker gewigt, wierd uitgedeelt.

Een reiziger, welke van *Nertsinskoi* door het Mugalen Land heeft gereist, naer Sina, verhaelde my, aldaer groote drift van Schaepen, Oostwaerts te hebben gezien, en verstond uit de Inlanders, dat dit Vee naer zeekere Steden wierden gebragt: welke Steden ik meine, de Oostersche Steden in *Niuche* zullen zijn.

Oeronhi is een plaets, gelegen tusschen *Nertsinskoi* en de Sineesche Muur, tot waer toe, de Sineeschen Gezant begeleit wierd, wanneer de Vrede en Landscheidinge was getroffen, tusschen hunne Czaersche Majesteiten, en het Ryk van Sina, in de Dauersche gewesten.

Tusschen *Nertsinskoi* en *Argun*, is zeer lustig Land; aen de voet der Bergen wasschen schoone Tuin-kruiden en Bloemen, ook zeer lang, en goed Gras, in de Daelen.

Tusschen de Rivieren *Tugur* en *Uda*, die ten Noordzyde van de Vliet *Amur* uitkomen, en in de Amursche Oceaen vallen, woonen Volkeren, genaemt *Koreizi*, van welke gezegt werd, dat zy oorspronkelijk uit *Korea* zijn, en zoude men van daer over Zee, in weinig tijd met goede wind, na *Korea* konnen zeilen, welke Koreezen eerst aengekomen zoude zijn, in de mond van de Vliet *Amur*, van waer zy zich verspreid hebben. Hier vallen goede Sabel-dieren, die, welke omtrent de Zee woonen, erneren zich met Visch, doch die te Landewaerts zijn, met Wild, en zijn deze laetste welgestelde luiden, vermits zy door mangeling tegen hunne Sabels, en andere Pelterye, middelen weten te bekomen; deze zijn onder het beslag en gezag, van den Rus-Jakutschen gezag hebber, en werd daer goede wacht gehouden, dat de Sineesche Tartaren, in de Bosschen ter Jagt niet komen, werdende hier uit waerschynlijk gemaekt, dat men langs *Korea*, Noorden op kan stevenen, zonder dat de Straet de Vries gepasseert hoeft te werden. Aen de uitgangen dezer boven genoemde Rivieren, komen Jaerlijks Volken, van Eilanden, die men aldaer in Zee van het gebergte kan zien, deze zijn wel gekleet, dragen bonte en zyde Rokken, zijn tamelijk hoog van stal, hebben groote Baerden, komen aen Land met kleine vaertuigen, koopen aldaer Meisjes en Vrouw-volk, ruilende die tegen Pelterye; de Tael van dit vremde, en onbekende Volk, zwymt eenigzins nae het Jakuts, aen 't vaste Land, zoo dat schynt deze Volkeren oulinks, gemeenschap met malkanderen hebben gehad.

Argoni is een Berg, niet verre van *Arguna*, of liever tusschen *Argoena* of *Arguna* en *Nertsinskoi*, aen 't Moegaelsche en in 't Dauersche Land gelegen, alwaer Onderdaenen hunner Czaersche Majesteiten wonen, genaemt *Nomasintsoff*, onder het Oppergezag van een Kosak, geheten *Waske Waraksioe*.

By het laetste verdrag, tusschen hunne Czaersche Majesteiten, en het Sineesche Ryk, was besloten, dat de sterkte *Arguna* zoude werden verlegt, zoo, dat die aen de Westzyde van de Rivier zoude werden verplaest, en overgebragt.

De Sterkte *Albasin*, is volgens onderling verdrag, verbroken, zoo dat van beide zyden, niet vermoge opgebouwt te werden.

Saduna is een Rivier, welk in de *Argu-*

guna stort, en vry Scheep-ryk is, die dan weder in de *Amur* valt, zoo als de Vliet *Jaal* daer omtrent, mede veele vaertuigen draegt: aldaer ontmoet men vermakelijke Bergen en Daelen. Hier omtrent, voornamentlijk drie dagen reizens, bevorens men komt aen de Volkeren *Targartschin*, of *Targanski*, zijn schoone en luchtige Landsdouwen, Bergen en Daelen, die vermaekelijk zijn, Bosschaedjen daer men veele zwaere Berke Boomen vind, als mede Eike, doch zeer laeg van stal gewasschen, en breet uitgezet, zoo als ook aldaer mede zijn gansche vlakke Kampen, met Hazenoote Boomen, doch van zoodanigen aerd, dat zy niet hooger wassen, als een half El, of drievierendeel El, zeer dun van hout, daer men groote menigte Nooten aen ziet hangen.

Nertsinskoi of *Nipchou*, volgens de waerschynelijkste berichten, legt op de Noorder breete van een-en-vyftig graden, en vyf-en-dartig minuten.

In het Slot of Kasteel tot *Nertsinskoi*, was de bezetting voor twee Jaer, omtrent twee honderd man. De gezag hebbers trekken daer groot gewin.

Van *Nertsinskoi* af te vaeren langs de *Amur*, tot in de Zee, acht de Heer *Fedor Alexewits Golowin*, vier of vyf weken dryvens te zijn; men moet dikmael, als het quaed weêr is, stil liggen.

Als men uit *Sina* naer *Nertsinskoi*, over het Meir *Dalai* reist, ontmoet men weinig Bergen, en veel Heide, en zoude men van daer te Post konnen reizen tot *Pekin*, in weinig dagen.

De Sineesche Gezanten, welke de vrede met de Moscoviten, onder *Nertsinskoi* troffen, quamen reizen door het Moengaelsche gebied, uitkomende aen de Rivier *Singalom*, die in de *Amur* valt.

Tusschen deze Stad, en de Groote Muur van *Sina*, vindmen in 't wilde, duizenden van Bloemen wasschen, waer onder witte Pionien, en Maenen.

Van *Oedinskoi* tot *Nertsinskoi*, is het Land meest effen; men doet die reis in drie of vier weken, met Kamelen, en is deze weg, omtrent eens zoo lang, als tusschen *Nertsinskoi* en *Arguna*.

Als men tusschen *Nertsinskoi* en de groote steene Muur reist, daer men weinig, of geen spys onder wegen vind, is men gewoon Draeg-ossen, of ander Vee, dat mede gedreven werd, te slachten, en te eeten.

Het Rogge-meel is te *Nertsinskoi* verkoft, in den Jaere 1686, tot drie gulden en een half, de 32½ pond.

Als mede het Tarwe-koorn, tegen vier gulden de 32½ pond.

Het Vleesch, voor acht-en-veertig stuivers de 32½ pond.

Rondsom deze Stad, woonen omtrent zes duizend *Tungusen*, die hunne Czaersche Majesteiten onderdanig zijn. Hier woonen welhebbende Kosakken, of Moskovische Krygsluiden, welke zonder Tol te betalen, op *Sina* handelen. Die van hier naer *Arguna* de laetste plaets der Russische Heerschappye, en *Naum*, de eerste voorname plaets des Sineeschen gebied, heeft te reizen, moet zich alhier van leeftocht voorzien, 't geen gemeenlijk geschied, in tweebak, en Ossen, die voortgedreven werden, en onderwegen geslagt; doch werden zomtyds mede wel Harten of Rheen geschooten; men kan hier met geen wagens reizen, maer alleen met Paerden en Kamelen; men ontmoet meest vlak Land, en ook Moerassen. De Vliet *Arguna*, werd gehouden voor de scheiding des Russischen, en Sineeschen gebied, strekkende tot aen des zelfs opper-einde, en van daer, naer de groote Sineesche Muur toe, is het vry onveilig te reizen, wegens de omzwervende Moegalen, die, hoewel niet genegen de Reizigers te dooden, steeds trachten de Paerden af te dryven, doch een gewapent man, kan 'er tien verjagen: hier is zoo veel Wild, en byzonder Rheen, dat men ze met de hand bykans vatten kan.

Twee dagen reizens aen deze zyde de Stad *Naum*, is veel plat Land, dat woest legt.

In de Stad *Nertsinskoi*, en in d'andere Dauersche Vestingen, vind men zomtyds groote schaersheit van levens middelen. By de Winter, valt het daer door de steenachtige wegen, naer *Sina* te reizen, met beladen Kamelen, zeer moeyelijk. In het Voorjaer gaet men in 't gemeen niet verder, als tot *Plodbitza*, en half wegen van *Plodbitza* of *Plodbitsie*, werd de toevoer naer deze Stad, als levensmiddelen en andere behoeften gebragt, te water, die overzendende op Vlotten; hier over is de naeste weg door de Moegaelsche gewesten, naer de Sineesche Grenzen.

Odnakol, is een Landstreek niet ver van deze Stad, gelegen onder 't Sineesch gebied.

Oeroenke, is een Rivier, die gelegen is niet wyt van hier, naer de Sineesche Grenzen toe.

Wanneer by deze Stad, over de vrede tusschen hunne Czaersche Majesteiten, en den Sineeschen Konink wierd gehandelt, in den Jaere 1688. zoo is het gevolg van de Sineesche Afgezanten, voorby *Albasin* ko-

komen vaeren, met honderd en twintig vaertuigen, op ieder vaertuig dertig man hebbende, en gezamentlijk vyf-en-veertig ſtukken geſchut, hoewel de Gezanten zelve over Land zijn gekomen.

Vier myl van de Stad, is een plaets, geheeten *Verbloegie gorle*, alwaer de Sineeſche Gezanten, op de laetſte vredehandel met de Moſcoviten, zich mede eenigen tijd op hebben gehouden.

In deze Stad, werd vergadert de ſchatting der omleggende Volken, die in Sabel-vellen, en ander Peltwerk, op werd gebragt.

Volgens ſchriftelijk bericht, my uit *Nertſinskoi* toegezonden, werd het Moegaelſche gebiet, in drie voornaeme Vorſtendommen afgedeelt, behoudens oneindelijk getal mindere Vorſten, of Heerſchappen, waer van de eerſte gezegt werd, de *Katoechta* te zijn, die te gelijk de Opper-prieſter is: de tweede zijn Broeder, is den *Atſiraiſainchan*: de derde is *Elut*, die zijn Grenzen heeft aen de Weſt Tartaren: de twee eerſte houden een vaſt verbond met malkanderen, doch de derde, rooft en ſtroopt alom, op zich zelven, komende zomtyds tot onder den Sineſche Muur, verſchoonende de geſchenk goederen niet, die de Koning van *Sina* zend aen de omleggende Tarterſche Vorſten, om haer in genegentheit t'zijnwaerts te behouwden, en hebben de twee eerſte, zich onder de beſcherminge met hun ganſche Land, van den Sineeſchen Koning begeven, ter oorzaek zy in vreeze ſtonden, voor den Kalmukſchen *Buſuchtichan*, jae zoo wel de *Katoechta*, als *Atſiraiſainchan* met hunne voornaeme Heeren, als *Taiſchi*, en anderen, hadden zich in den Jaeren 1688 en 89, binnen den Sineſchen Muur, ter ſchuil begeven: deeze Moegalen werden geoordeelt te zijn, de *Gog* en *Magog*. Van *Craſnoiar* gaet een gebergte naer het Noorden, en tot aen het *Baikalſche* Meir. Van het ſtaende Meir *Koſogol* naer het Ooſten, tot aen de Sandige Woeſtyne, en van daer, tot het Meir *Dalay*, en zoo verders tot *Arguna*, ook Noord-weſt op, tot over de Rivier *Onon*, en tot aen de Rivier *Tzikoy*, werd de omtrek der Moegalen Land, aen de Noordzyde gerekent. Dus verre dit bericht.

Als men van *Naum*, de eerſte Sineſche Stad voorby *Nertſinskoi* en *Arguna* reiſt, naer *Sina* toe, door gelei van Sineezen, heeft men alle daeg beſtelde ruſt plaetzen, zoo dat men op zeekeren tyd weet, wanneer men aen de Muur-poort verſchynen zal.

In den Jaere 1698, heeft deze Stad *Nertſinskoi*, onder 't gezag-hebberſchap van den Heer *Nikoloff*, opgebragt aen Tol en Schatting, omtrent honderd duizend Ryksdaelders; daer zijn nu ritten gelegt, tuſſchen deze plaets en *Moſco*, welke brieven in vier Maenden overbrengen, onder hoope, dat in kort noch haeſtiger zullen werden beſtelt, wanneer de wegen en gelegentheden meer bequaem zullen zijn gemaekt.

Uit de geweſten van *Dauria*, en van omtrent deze Stad, zijn onlangs in *Moſco*, een goed aental Slange ſteenen gebragt, waer van een onder my beruſt, welke uit het hooft van zeeker Slang, die door *Kircherus* in Prent is vertoont, werden gehaelt; zy zijn Heelzaem, voor alle vergiftige beeten, gelegt op de wond, doch of de zelve aldaer vallen, dan of die uit *Sina* zijn gevoert, blyft my ongewis: als zy in Edik gelegt werden, doen zy dezelve opborrelen, en gelijk als ſchuimen, zoo datmen aen de ſteen eenige bewegingeziet, en om te weten of zy goed zijn, behoeve men dezelve in den mond te nemen, zoo zy kleeft aen de tong, of verhemelte, dan werd zy deugdzaem geoordeelt, deze ſteenen hebben de groote van een nagel aen den duim, en zijn niet wel half zoo dik als een pink, van bruine, geele, en witte verw, ſtrepelings door malkanderen, zoo als uit de zelfde geweſten, my mede over Land toegezonden is, een ſtuk ſtofs, lank tien ellen, geweven van zeeker vreemt gaeren, daer eenig weinig zyde door gewerkt is, hebbende het beeldzel van den Sineeſche Keizer, den draek, in verguld ſtroo, of papier, daer opgelegt, 't geene een gewis teeken is, dat het zelve onder het gezag van den Sineeſch, door de *Niuchers* of eenig ander Volk, na, onder den Muur gelegen, is gemaekt, ten ware het van menſchen, uit *Leautung* aldaer was gebragt, wezende te plompen werk, om in het hart van *Sina* te zijn gemaekt.

Rondsom *Nertſinskoi* en *Oedinskoi*, ziet men Rabarber waſſen in 't wild, doch werd aldaer zelden verzamelt, of vervoert, gelijk het Muſcus Dier in die geweſten mede gevonden werd.

De Landsdouwe omtrent deze Stad, is zeer vruchtbaer en vet, brengende, bezaeit zijnde, goed Koorn voort; men ziet 'er Boſſchen die overvloedig in Wild zijn. Het is 'er weinig kouder als hier te Lande.

Op de Rivier *Amur*, in 't Dauerſche Land, is elders een Stedeken, of Vlek *Nautſin* geheten, doch vermids my der zel-

zelver rechte plaets niet bekent is, hebbe zulks niet aengewezen.

Arguinskoi of *Arguna*, is dan de laetste Vesting onder het gebied hunner Czaersche Majesteiten, aen de Sineesche Grenzen; de Vliet *Argun*, die daer benevens stroomt; scheid hunne Czaersche Majesteiten en der Sineezen gebied, nemende hier een aenvang, de groote Tartarische Woestyne, Oostwaerts: tusschen *Nertsinskoi*, en deeze plaets, ontmoet men meest Bergachtig Land, hoewel hier en daer breede Daelen zijn, van kleine Vlieten doorsneden, bezaeit met schoone Bloemen en Kruiden, ook deftige Ceder en Berke Boomen; het is daer tamelijk wel bewoont, van Tunguzen; die de schatting aen hunne Czaersche Majesteiten betalen.

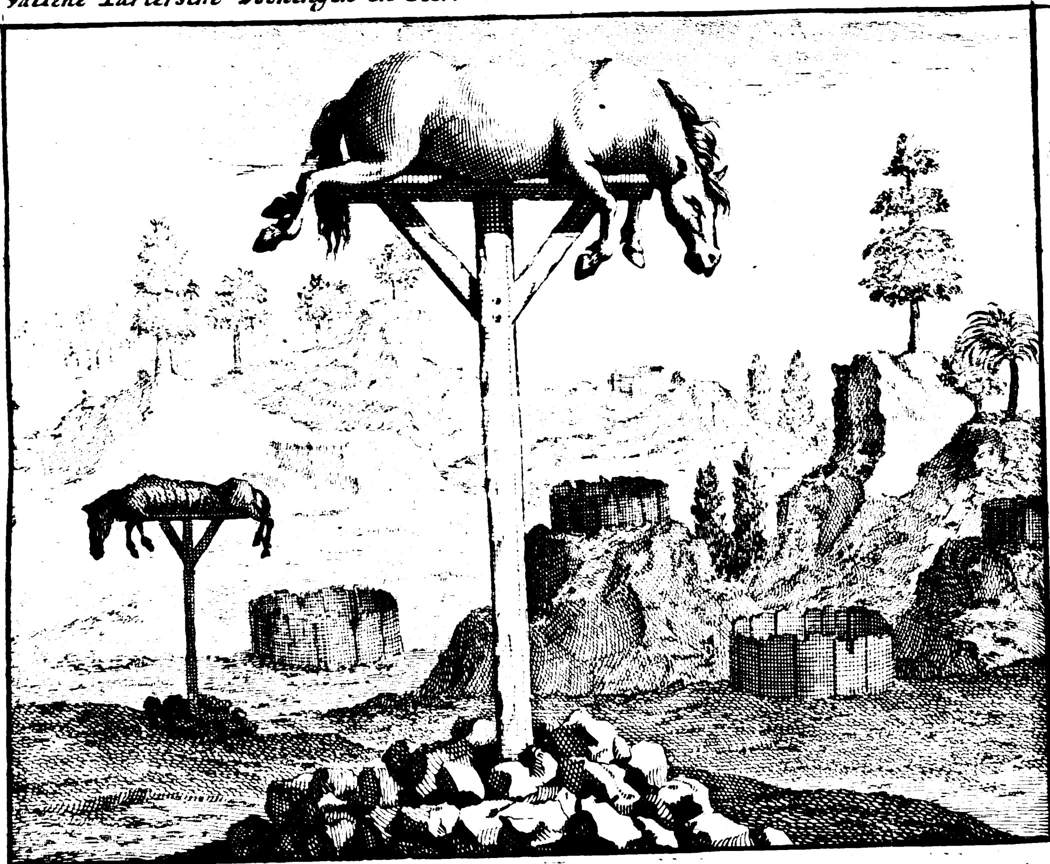
Men bejegent in deeze gewesten; hier en daer in de Daelen, van hartsteen te zamen gezette vervallene sterkten of vastigheden, toorens gewys gebouwt, van welke de Tunguzen zeggen, dat zy voor ondenkelijke Jaeren, door Krygsluiden aldaer gemaekt zijn, wanneer de Moegalen en West-Tartaren, te zamen gevoegt, het Ryk *Nieuchen* hadden aengevallen; doch men believen te weten, dat zy onder *Nieuchen*, of *Movantcheou*; of *Niuche*, het gantsche Land van *Nertsinskoi*, langs de *Amur* afwaerts, tot aen het Albasinsche gebergte; en het Landschap *Leautung* rekenen. Noch onlangs in deze Landstreek, wagens zijn gevonden, met raden die yzer beslag hadden, en molensteenen; werdende aldaer geoordeelt, dat de Niucheuren, voor dezen zich van het zelve hebben bedient, want men heden nergens in Moegalen of Tunguzen Land, zulke wagens gebruikt, of molensteenen vind.

Eenige der Tunguzen Begraefnissen vindmen alhier te velde, die met groote steenen zijn gedekt, waer paelen by staen; daer op doode Paerden zijn gelegt; gelijk in deze Plaet werd vertoont.

By de Vliet *Arguna* en *Kalabu*; reist men tusschen hooge Bergen deur; van hier te reizen naer de Vliet *Terbu* en *Gan*, vind men genoegzaem geene menschen; en is het daer een loutere Woestyne.

Tusschen de Vliet *Kailar* en *Jaal*; ont-

Een Tungusche begraef-plaets waer op een doot Paert licht, beneffens eenige oude vervallene Tartersche wooningen en Sterkten van steen.

moet men hoog Gebergte, doch Bosch en Boomen, zijn daer weinig te zien, maer in de Daelen vind men goed Gras, en veelderhande Kruiden: daer zijn veel groote Harten, Rheen en wilde Schapen, die zich dikmael met honderden te gelijk laten zien; gevogelte is aldaer mede veel, als Ganzen, Enten, Kranen en Phazanten. Van *Arguna* tot hier toe, zijn de Vlieten schier zonder Visch, en daer geen an-

deren, als een weinig Forellen en Snoeken. De Lucht is daer tamelijk, gematigt, en niet al te koud, wanneer men langs de Oevers van de Vliet *Jaal* reist, ontmoet men schoone Bosschasien. Van de *Jaal* naer de Sinesche Muur reizende, bejegent men de eerste Sineesche wacht, na vier dagen wegs, op een hoogen Berg, van waer zy zeer verre konnen uitzien, deeze, zoo dra zy vremdelingen vernemen, brengen kondschap naer *Mergeen*, daer Sineesche bezetting is, of naer *Naum*; zy hebben deze wachten op drie plaetzen verborgen; in het gebergte, zijnde Paerde-volk, twaelf man in ieder plaets sterk. Hier omtrent vind men Targanische of Targoetsische Volkeren, die een Horden op zich zelven maeken, naby de Stad *Naum*, welke den Sineezen onderhoorig is, leven op zich zelven, zonder Opperhoofd, betalende schatting aen den Sineeschen Koning; zy zijn Heidensch, en dienen den Duivel, zijn van middelmatige gedaente, breed van aenzicht, als de Moegalen, haere kleeding is des Zomers van geverwt blaeuw Sineesch Kattoen, of ook wel van bereit Leer, maer des Winters, vermids het aldaer tusschen het gebergte vry koud is, dragen zy Rokken van Schaepsvellen; haer spraek komt met die der Tunguzen meest over een, haer wooningen zijn Hutten, die van dunne Bamboezen of Riet zijn gemaekt, en verhuizen niet als de omleggende Tartaren; zy erhouden zich meest van Akkerbouw, bezaeyende hunne Landen met Haver, en Geerst, 't geene zy overig hebben, brengen zy te koop in de *Xixigarsche* Dorpen, hun Vee bestaet meest in Kamelen, Paerden, Rundvee, en Schapen, die staerten hebben, een span dik, en twee lang, gantsch van vet, welke zoo dik en grof zijn van vleesch, dat qualijk konnen gaen; deze luiden weten net met de Boog om te gaen, zy maken ook de beste Bogen en Pylen, die door gansch Tartarye en *Dauria* vervoert werden.

De Stad *Naum* is dan de eerste Grensplaets der Sineezen aen deze zyde, behoudens noch een klein verwoest Sineesch plaetsje, dat tusschen beide legt. Benoorden en Beoosten *Naum*, is leeg, nat, en moerassig Land, daer men des Winters, als men na *Sina* wil, om de Moegalen te meiden, wanneer het bevroren is, overreist: dicht onder de groote Muur zijn veel gebaende wegen, maer in 't Moegalen Land geen.

Het Stedeken *Naum*, werd nu door de Sineezen van steen gemaekt, en opgehaelt; het is tot nu toe meest van aerde of leem en hout, na de Sineesche aerd gebouwt geweest: daer rondsom is op zommige plaetzen het schoonste Koorn-land, dat elders gezien kan worden.

Het Stedeken *Arguna* is met Tuinpalen omzet, waer in schietgaten zijn gemaekt; de sterkte is vry klein.

Omtrent vier myl van de Vloet *Arguna*, op de linker zyde, als men uit het Westen komt, is het gebergte tamelijk met Bosch bezet, en zijn de wegen ongelijk, maer weinig verder uit het Westen komende, scheid dat af, en ziet men daer niet veel hout: omtrent acht myl van *Arguna*, en by *Witim* stroomt een kleine Vloet *Serebrenskoi*, of *Serebrenaia*, of *Sereberneka*, welke benaminge van *Serebrenaia*, anders mede werd gegeven, aen een Stroompje dat in de *Kama* schiet, die weder in de *Wolga* valt, doch de reden van deze laetste benaming op twee plaetzen is my onbekent.

Twee Duitsche mylen aldaer te Landewaerts, als boven reets aen is geroert, zijn de mynen, daer het Zilver en Loot Erts werd gevonden.

Men zegt dat deze kuilen voor veele honderden Jaeren geopent zijn geweest, doch namaels verwaerlooft, en niet bezocht.

Hier werd gezegt, dat in d'oude tijd, de *Moegalen*, en die van *Niuchen* veel Zilver hebben gegraven, en ziet men daer noch heden veel slakken, van het eertijds aldaer gesmolten Erts, dat is het onzuivere van 't Erts, 't geen na de smelting weg werd geworpen. Veele dezer mynen zijn nu, door dien in veel eeuwen niet schynen begraven te zijn, van de naby gelegene Bergen bedekt, en zeer vervuilt en bewossen: hout is daer tot de smelting overvloedig. Men heeft aen my van daer toegezonden in den Jaere 1694, honderd pond Erts, 't welk in een onbereit Bokke-vlies tot my is gebragt; dit ten vuure gebragt, heb ik bevonden uit te brengen, de honderd pond Erts, drie loot Zilver, en zeventig pond Loot, doch een ander gedeelte, van minder deugd, dat te gelijk gezonden was, uit een naburige myne, bragt uit, het honderd pond Erts, twee loot Zilver, en zestig pond Loot.

Laurents Nittard, had bevoorens een proef gemaekt, in den Jaere 1686 van dit Zilver Erts, door hem mede gevonden omtrent *Nertsinskoi*, en daer van in Mosco vertoont, een lingot van elf pond, behalven noch drie-en-dertig poeden zeer goede Erts. Men zag dat hy zuiverde uit vyf poeden, een klomp aerde van een poede, Een poede is 32 pond.

de,

de, en tien pond, waer uit hy weder aen zuiver Zilver smolt, dartien en een half Solotnik; noch vond hy uit eenige andere aerde, die ten ruige bereit hadde, een pond min zes Solotnik Zilver.

Een Solotnik is twee en drievierde engels.

In het Jaer 1695, is tien of twaelf pond Zilver-erts van Rusland herwaerts gezonden, ter nette proef, 't geen uit deze Dauersche mynen, die op de grond van hunne Czaersche Majesteiten zijn, volgens bevel, was doen delven, dat hier tot *Amsterdam*, gesmolten en getoetst, zeer goed is bevonden, te weten, als boven uit een gedeelte gerekent, tegen honderd pond Erts heeft men bevonden zeventig pond Loot, en drie loot Zilver; uit een andere gedeelte van honderd pond Erts, heeft men gevonden zestig pond Loot, en twee loot Zilver. En uit een derde ander gedeelte mede gerekent op het zelve gewigt van honderd pond, vond men mede zegstig pond Loot, en twee loot Zilver, zoo als ook mede uit dit Erts, eenig Goud is gekomen. Aen my is ook noch ander Erts van daer toegezonden, zoo als het uit de Berg komt, heb bevonden 't zelve te geven, van honderd pond, zes-en-veertig pond Loot, benevens een ons en vyftien engels Zilver.

En werden deze mynen, omtrent, met die in Saxenland van eene waerde geacht.

Op den eersten September 1696, is tot *Amsterdam* proef gedaen, van aen my over gezonden Loot-erts, dat my uit *Nertsinskoi* toegezonden was, en bevonden, dat honderd pond uitbragt, vyftig pond Loot, waerdig drie gulden, en vyftien stuivers, en daer in is aen Zilver gevonden, twee loot en acht engels, waerdig vier gulden, vier stuivers, te zamen zeven gulden en negentien stuivers. De Moegalen zeggen, dat deze mynen van over oude tijden zeer bewerkt zijn geweest, doch namaels toegesmeten, gelijk den Heer *Fador Alexewits Golowin*, my heeft gezegt, dat hy aen die Zilver mynen in *Dauria* is geweest, en gezien, dat 'er oude groeven waren, die voor veele honderde Jaren bearbeit zijn.

Deze Zilver of Loot aerde, is een steenachtige, bruine, zware aerde, of liever, bruine en rosse steen, men zegt, by oude tijden, door de Sineezen van daer uit kuilen, die als noch te zien zoude wezen, veel van deze aerde vervoert is geworden, binnen de groote Muur, die Sina van Tartarye scheit, om aldaer gezuivert en gesmolten te werden.

Ter plaetze daer deze Zilver en Loot mynen zijn, ziet men rondsom zeer groote menigte van kleine opgeworpene heuvelen, zoo die in over oude tijden, nae het schynt, als onlangs zijn gemaekt, van de aerde, welk uit de groeven is gebragt.

Deze Zilver en Loot bergen, zijn dichte by een stilstaende zout water; daer zijn schoone bouwlanden; veel schoonder is dit gewest, als tusschen *Albasin* en *Gorbitse*.

Aen ons zijn proeven van Koper mynen uit Rusland toegezonden, welke aen de *Sibiersche* Grenzen, en niet ver van *Casan* vallen, die uitleveren, zoo als ik de Erts, en het Koper, van elk byzonder mijn toegezonden, daer van vertoonen kan, te weten, uit zes * Solotnik zwaerte Erts eener mynen, is zuiver Koper uitgekomen, twee Solotnikken, uit drie Solotnik ander Erts, is volkomen uitgekomen een Solotnik. Uit zeven Solotnik van een andere groef, is gekomen zuiver Koper, drie en drie vierendeel Solotnik. Uit drie Solotnik eener byzondere Koper-berg, is gekomen een Solotnik. Uit drie Solotnik van andere minerael aerde, is gekomen, niet wel een Solotnik.

* Is een zes-en-negentigste deel van een Rusch-pond, het Rusch-pond is twintig ten honderd lichter als het Amsterdams pond.

Onder zijn Czaersche Majesteit, *Peter Alexewits*, was een stuk Magneetsteen, twee voet groot, 't geen gansche messen ophaelde, en zijn kracht van zeer verre oefende, dit was uit *Vergaturia* gebragt.

Van *Arguna* tot *Xixigar*, of *Naunda*, daer de eerste Sineesche Dorpen in dit Tartarye zijn, is het onbewoont en woest.

In de Stad *Arguna*, of *Argoena*, is de Scheepmakerye aller vaertuigen, welke in dien oord werden gebruikt.

Men heeft my bericht uit *Mosco*, in den Jaere 1697. hoe daer toen tyding was gekomen van *Arguna*, in de Dauersche Landstreeke, dat een aengekomene Karavane, op den vyfde July aldaer hadde aengebragt, hoe hy slechte Koophandel in *Pekin* hadde gemaekt, aldaer maer kortelijk hadde mogen verblyven, en als ter sluik vertrokken was, ter oorzaek, dat de Sineesche Koning, en zijn Zoon, over de Muur getrokken waren, en in 't najaer, des Jaers 1696. tegen de Kalmukschen Buzuchtichan kryg hadden gevoert, terwyl de oude Sineezen, voornaem die van *Nanking* en *Leautung* drygden op te staen, en te muiten, zoo dat twyffelbaer stond, of den Koning de overwinning zoude hebben. Een andere Brief uit die gewesten, weinig later over de

zelve stof aen my geschreven, spreekt aldus.

De Sineesche Keizer heeft zijn leger in drie deelen verdeelt, en heeft boven aen de Rivier *Selenga*, een zwaere Veldslag gehad tegen den *Busuchtichan*, daer in de voorbenden van de Sineezen geheel wierden geslagen, gelijk ook de andere volgende zoude geschied zijn, als wanneer de Sineesche Keizer met zijn gansche Leger hem quam overvallen, en gedwongen de vlucht te nemen, van de Sineezen zoude over de twintig duizend man gebleven zijn, en niet minder van de Kalmukken; doch de Sineezen hebben het Veld behouden, en zijn met overwinning te rug getogen, de voorbenden der Kalmukken wierden begeleit en beheerscht, door de Gemalin van de Vorst *Busuchtichan*, die gezamentlijk van de Krygsluiden gansch overhoop gesmeten wierd; men wil dat de Vorst van hartzeer, over deze smaet is gestorven, hoewel andere berichten, dat hy zoude zijn vertrokken nae hunnen Heilig *Dalailama*. De Sineezen zoude ook zoo men wil, met de *Nikaners* in oorlog zijn. De Russche Christenen hebben verlof bekomen van den Sineeschen Keizer, tot *Peking* een Kerk te bouwen, 't geen reets is geschied, en een Priester aldaer aengekomen: noch een derde Brief, omtrent de zelve tijd, als boven aen my uit Mosco geschreven, zegt als volgt.

De Keizer van *Sina*, zoo twee Koopluiden van daer gekomen, berichten, is noch by 't leven, waer van men voor dezen gezegt had, dat hy overleden was, doch hy is weder in zwaeren oorlog met de *Nikaners*, het welke men meint, de oude Sineezen te zijn: de Jezuiten moeten in alle zijne tochten met hem te Velde trekken; de Russche Natie heeft voorrecht bekomen, van een Kerk te mogen bouwen in *Peking*. Tot hier toe deze Brief.

Daer is eenig opstant, doch geen oorlog geweest.

Op welken oorlog den inhoud slaet, van den volgenden Brief aen my geschreven van *Batavia*, hoewel de omstandigheden verschillen, en alle na de nette waerheit, of in den volmaeckten haek, niet zijn ter neder gestelt, 't geen om de verre afgelegentheit, en losheit der berichten, vergeeflijk is.

Den vyftienden Februarii, 1697.

Ik zal dan de vrymoedigheit nemen, uwer Ed. onderdanigst bekent te maeken, alzulke voorvallen van zaeken, die my met de jongste overkomste der Handel-vaertuigen uit *Sina*, van daer zijn toegekomen, welke stoffe, uwer Ed. niet onaengenaem zijn kan; des dan aenvanklijk zal ter nederstellen en zeggen, dat in het Noorden van gemelte Ryk, met de Volkeren uit het Vorstelijk Tartaryen (daer van *Samarakande* de hooft plaets is) en de Volkeren van *Kin*, (Volkeren uit de Vorstendommen *Niulhan*, *Niuche*, en *Jupyn*) voor eenige Jaeren hevige verschillen zijn ontstaen, die wel eenigzints deel zouden konnen hebben in een omwendinge van zaken; voortkomende uit een yverzucht, daer mede de Tartaren in 't Westen zijn bevangen, om dat de Volkeren van *Kin*, (waer van de Keizers van *Sina*, en *Tartaryen* zijn voort gekomen) uitnemende voorrechten en gunsten, van den Keizer *Konghy* genieten; zijnde alomme in 't Sineesche Ryk, in de voornaemste Steden en Plaetzen ingelegert, alwaer zy hun besoldinge en onderhoud, ten laste van de Steden en Landen ontfangen, en vermids de oorlogen in gemelte Ryk voor eenige Jaeren opgehouden hebben, overal groot ontzag, als vermaek genieten, daer en tegens, zijn de Tartaren, uit de Vorstendommen van *Carchan*, *Hierchan*, *Tebet*, *Nekbal*, en *Nektar*, over der zelver welvaert, naeryverig geworden, en hebben door Gezanten aen den Keizer van *Sina* vertoont, hun gebrek en behoeften, dieze in hunne zandige Woestynen (die meest onbebouwt leggen) onderhavig zijn, biddende, dat zijn Majesteit, daer op acht wilde nemen, en de gunst te bewyzen; hun mede een bequame bezetting in *Sina* te geven; in plaetze van de *Mansiouwers* (zijnde dit de Volkeren van *Kin*,) die deze bezettingen veele Jaeren ingehouden hebben, de zelve (naer zijn Majesteits geliefte) wederom naer hunne Vorstendommen te verplaetzen, op dat zy mede eenige gunste en vermaek uit deze volle Landen trekken mogten: den Keizer voorziende, dat deze rouwe Westelijke Tartaren, in het Ryk van *Sina*, alomme hunne barbarischen aerd mogten toonen en te werk stellen, waer door niet anders, als nieuwe oneenigheit in 't Ryk konden volgen, liet af deze Gezanten, met een eerlijk geschenk, voor hare hoofden, onder een voorstel, dat alomme in 't Ryk vrede was, en de wapenen nu een wyle stil gelegen hadden, wes beducht was, dat deze veranderingen, wederom nieuwe scheuringe en opschudding veroorzacken mogte; maer, alle deze geschenken, en vleyende uitvlugten, by den Keizer gedaen, konden deze Barbaren niet vergenoegen, om van hun verzoek te willen afstaen, des te raede zijn geworden, met een groot Leger, bestaende uit honderd en vyftig duizend weerbare mannen, *Sina* in te trekken, en de *Mansiouwers* daer uit te verdryven; deze zwerm dan in aentogt zijnde, kreeg den

den Pekinzen Keizer daer van tydig bericht, die dan niet lange toefde, maer trok met een gelijk Leger, deze Barbaren tegen, tot op de Grenzen van *Singanfoe*, (daer de doortogt naest by legt, die den weg door den Grooten Muur baent) alwaer de Westelijke Tartaren, met geweld zochten door te breken, 't welk hun zoo veel doenlijk, door het Keizerlijke Sineesche Leger, belet is geworden, doch met kleine voordeelen van des Keizers zyde, daer van verscheide dappere Voorgangers en Hoofden sneuvelden, zulks den Keizer genootzaekt wierd, andermael het vosse vel aen te trekken, en is de zaeke door wederzyds Gezanten zoo verre bemiddelt, dat de Wester Tarters, met ryke geschenken beladen, vergenoegt naer huis keerden, doch hoe lang dezen stilstand der wapenen duuren zal, moet den tyd leeren; en men maekt daer van in *Sina*, naeuwkeurige aenmerkingen, als dat den Tartarischen en Sineeschen Keizer, door deze gebuuren wel gedwongen mogte worden, in korten elders te moeten oorlogen, om deze Barbaren daer door werk te geven. Dus verre dezen Brief.

Langs de Riviere *Kamora*, is de Landsdouwe, rondsom Boschachtig: en op beide Oevers leggen zeer hooge Bergen.

Op de zelve Riviere is in den voorleden Jaere, zoo gezegt word, door den Moscoviter een klein Kasteel gebouwt: maer onlangs by ongeluk verbrand.

De tweede Riviere of tak des *Amurs*, aen de linker zyde benedenwaerts, is *Zia* genaemt, en heeft haren oorspronk van de zyde des Landschaps in de kaert, met de naem van *Lenskogo* aengeteekent. Van het Kasteel *Albasinskoy*, of van den mond des Vliets *Kamora*, tot aen de Riviere *Zia*, is het te water vyf dagen vaerens.

Aen den mond van deze Riviere woonen *Daoeri* of *Dauri*, en aen den oorspronk de Volken, genaemt *Tungoesi* of *Toengoesi*.

Zekeren persoon, genaemt *Pieter Olennye*, die met zijn geheel geslacht; uit de Stad *Vergolensky*, in voorige Jaeren gevlucht was, hebben de Russische Kozakken van 't Kasteel *Albasinskoy* gevangen genomen, en hem gedwongen, wederom schattinge te geven. Waer op dan de Sineezen klagtig zijn gevallen aen den gezaghebber des Landschaps *Olennye*, om dat deze persoon zoo zy voorgaven, op den bodem der onderdanen van de Sineezen woonde.

Aen de Riviere *Zia*, en ook aen de Riviere *Singal*, wasschen veel Druiven, die meest rood zijn. Zy worden ook gevonden op veele andere Rivieren, die haren uittogt in de Riviere *Amur* hebben. Aen deze Riviere zijn veel Bosschaedjen, en zeer hooge Bergen aen beide zyden.

Noch is aen de linker zyde der Riviere d'*Amur* eene Vliet, die zeer snel loopt, en zijn begin omtrent het *Lenskogo* gebied heeft, wiens naem my onbekent is.

Aen den mond of uitwatering van deze Riviere, gelijk ook aen de mond van de Riviere *Schur*, woonen de Volken, genaemt *Dtzoezera*: lieden, die het Land bouwen.

Op den oorspronk van de zelve ongenoemde Riviere woonen de Volken, *Olennye Toengoesi*. Beide deze Volken betalen geene schattinge aen iemand. Aen deze Rivier zijn hooge Bergen, en groote bosschaedjen.

Men vind mede aen de rechter zyde der Riviere d'*Amur*, de zeer groote Riviere *Singal*, of *Schingal*. De Sineezen en Bogtdoitzen, noemen de *Singal*, van de plaetze af, daerze in de groote Riviere *Amur* valt, tot datze in de Zee door d'*Amur* stort, met een zelven name *Singal*, *Shonga* of *Schongo*. Doch by de meeste Volken behoud d'*Amur* zijnen ouden en echten naem in zijnen meesten loop, tot aen zijne uitwatering in den Oceaen of Oost-Indische Oost-zee.

In de Riviere *Schingal* valt de Riviere *Naum*, op de welke veele Sineesche Vlekken en Dorpen leggen: ook woonen aen de zelve de *Daoertzen* of *Dauri*, die alderhande Koorn, met de Landbouw winnen.

In de Riviere *Naun*, valt de Riviere *Jaal*, op de welke een Volk, *Targanskie* genaemt, woont, onderdaen van den Sineeschen Tarter. Langs deze Riviere *Jaal* en *Naum*, of *Naun*, is een weg van de Riviere, of het Landschap *Nertsinskoy* Zuidwaerts. Noch valt in de Riviere *Naun*, een Riviere, genaemt *Korga*. Naer 't zeggen is, zoude op de Riviere *Korga*, een geslacht van menschen woonen, afkomstig van de Sineezen, sterk eenige duizenden, en daer te Lande in bezettinge, tot beschermingе der uitheemsche Volken, die aen *Sina* onderdanig zijn, leggen. Van den mond der Riviere *Schingal*, tot aen dier menschen haer woonplaetze, is het veertien dagen, en van daer tot het Sineesche Keizeryk, tien dagen reizens, wanneer men haestig ryd. Van het Kasteel *Albasinskoi*, of de plaets daer het heeft gestaen, tot aen den mond der Riviere *Schingal*, nae beneden te varen,

langs de groote Riviere d'*Amur*, is tien dagen vaerens.

Kargasinia, is een gewest onder het Sineesch gezag in Tartarye, aen de Vliet *Jaal*, en het Jaelsche gebergte, van waer niet verre zijn, de Rivieren *Sadun* en *Kailar*, alwaer zich veeltyds roovende Moegaelsche Taischi of Princen ophouden. Hier omstreeks valt veeltyds weinig voeder voor Paerden en Kameelen.

De Grenzen van het gewest *Leautung*, dat aen Tartarye stoot, volgens den Atlas, zijn aen de Oostzyde de Vloed *Ylao*, en ten Zuiden de Zee-boezem *Can*, daer door het van't hangend Eiland *Korea* afgescheiden word; de Vloed uit Tartarye komende, snyd *Korea* en *Leautung* van malkander.

Een andere Vloed, die zijn oorspronk buiten de Muur in Tartarye heeft, ontlast zich aen de Westzyde van de Vesting *Sanuan*, in Zee, is naer 't Westen voornamelijk moerassig, en heeft zijn Oevers met klei bezet, dieshalven schryven de Sineezen, dat toen *Taicungus*, Keizer van de stam *Tanga*, zijn Heir naer *Korea* wilde voeren, hy genootzaekt was, een brug, of eer een dyk van twee honderd stadien te maeken.

In voorige Jaeren geschiede een gevecht te Water, aen den mond der Riviere *Schingal*, tusschen de Sineezen en de Daoertze Russche Kozakken. De Sineezen vernielden de vaertuigen of *Doshanikken*, (alzoo op 't Rusch genaemt) van de Daoertze Russche Kozakken, om dat de Sineesche vaertuigen grooter, met geschut voorzien, en in de vyftig sterk waren: beneffens noch eenige andere kleine vaertuigen: daer tegen hadden de Kozakken maer twaelf vaertuigen. Een vaertuig alleen ontquam het, met omtrent twee honderd man: de overige wierden vernielt, en het volk, ten getalle van vier honderd man, dood geslagen.

De Riviere *Singal* of *Schingal*, is zeer groot, en vloeit uit de woeste plaetzen der Daoertze Volken. Aen haere Oevers, gelijk ook aen die van de *Zia*, woonen Sineesche Onderdaenen, die zich met den Land-bouw erneeren.

Aen de rechter zyde der Riviere d'*Amur* loopt eene Riviere, genaemt *Oesioer*, of *Schur*, en heeft een zelven oorspronk of begin met de boven gemelde *Singal*.

Doch wat Inwoonders het begin van deze Riviere heeft, is my eigentlijk onbekent: maer aen de zelve word het Land van het omgelegen Volk bebouwt.

Omtrent de Riviere *Oesioer* vloeit, als de Inwoonders berichten, eene Riviere, zoo groot als de Rivier d'*Amur*, en heeft zijn eigen uitwateringe in de Zee. Haren oorspronk weten de Inwoonders niet: gelijk wy ook haren naem niet. Aen deze Riviere woonen de Volken, genaemt *Koejari*, die zoo men zegt, Kattoene Lywaten, Damasten, Fluweelen, enz. maken.

Van den mond der Riviere *Singal*, tot aen den mond der Riviere *Oesioer*, is het na beneden, langs de Rivier d'*Amur*, twaelf dagen afvaerens.

Van den mond der Riviere *Oesioer*, na beneden vaerende, langs de Riviere d'*Amur*, zijn, tot acht dagen vaerens ver, niet als zwarte moerassige en boschryke plaetzen.

Men vind op de linker zyde der Riviere d'*Amur*, de Riviere *Gamoen* of *Chamul*. Van den mond der Riviere *Gamoen*, langs de Riviere d'*Amur*, tot aen de Zee en het Landschap *Gilaitskie*, alwaer de mond en einde der Riviere d'*Amur* is, is het veertien dagen afvaerens.

Aen de Zeekant is het Land daer bewoont van de Volken *Gilaki*. De Rivieren, dieze bewoonen, en in de Zee vallen, zijn deze: de eerste is genaemt *Ogota*: de tweede *Lama*: de derde *Torwuy*: de vierde *Todui*: de vyfde *Perschon*: en de zesde *Kamtzetna*. Tegens over deze Rivier *Kamtzetna* of *Kartzanki*, is een zeer hooge pilaer aen de Zee, 't geen zommige zeggen, een van zelf gewassen steenrots te zijn, hebbende nimmer, noch iemand tot op den top konnen klimmen. De zevende Rivier is genaemt *Tzoedon* of *Tzuna*: en de achtste *Anadim*. De Volken *Gilaki*, ryden met tam gemaekte Beeren, voor sleeden gespannen.

Te Water, langs de Amursche Zee, (aldus na de Vliet *Amur* genaemt,) kan men uit het Noorden bezwaerlijk in 't Sineesche Keizerryk komen, om dat men by *Korea* veel om vaeren moet: en te Lande langs strant te reizen, is 't onmogelijk tot noch toe geweest, om dat de weg met hooge, steile, en ongebaende Bergen en Klippen was bezet. Maer nu is 'er een weg gevonden, niet verre van de Zeekusten, de welke zekerlijk te Lande in het Sineesche Keizerryk geleide: doch is zeer langzaem te bereizen.

Op deze bovengemelde Rivieren vangt men Walrussen.

De Riviere *Anadim* heeft zijn begin of oorspronk uit eene Rotze, Klip of Steenge-

gebergte: welke van by het Meir *Baykal*, tot aen de Zee, en ook in Zee, als met eenen hoogen muur ſchiet. Maer deze Klip, of dit uitſteekend ſteene hooft en gebergte, Ys-kaep by my genaemt, om te vaeren, is tot noch toe onzes wetens onmogelijk geweeſt, om dat het Ys zulks heeft verhindert; behalven dat haer einde ons mede onbekent is. Over deze Rotze of Klippe gaet men in eenen dag te voet. Van de hoogte kan men op zommige plaetzen aen beide zyden de Zee zien.

Van de zyde der Kaep, kan men zeilen in vaertuigen, genaemt *Kotzagh*, tot aen de Riviere *Kolima*. Verder konde men in eenen Zomer niet komen, van d'*Amur* af te beginnen, ſchoon men het Hoofd om konde vaeren, om dat het Ys als dan komt te verhinderen. En alzoo zoude men, ſchoon de Zee aldaer vaerbaer was, gelijk die niet gelooft werd te zijn, wel twee Jaeren na het gevoelen der Moſcoviten, en langer onderwegen moeten zijn, om van de bovengemelde Riviere d'*Amur*, tot aen de Vliet *Oby* te komen. Nae de gemelte Kaep, komt men aen de Riviere *Kolima* of *Koelimoe*, die in d'Ys-zee ſtort, in welke Rivier de *Bloednaia* valt.

Langs de groote Riviere d'*Amur*, zijn zeer hooge Bergen, ook donkere Wilderniſſen en Boſſchen. De Riviere d'*Amur* valt met eenen uitgank in den grooten Oceaen. Tegens over haren mond, legt een zeer groot Eiland in Zee. Op dit Eiland woonen menſchen, uit den geſlachte der *Gilaitſe* volken. De *Giliaki* hebben hutten of wooningen van hout: dragen des Zomers kleederen van Viſch, Robbe, of Walruſſe vellen: en des Winters bonte pelzen van Honde vellen. Des Winters rydenze in hooge lichte ſleden, met Honden daer voor geſpannen; en vaeren des Zomers in kleine houte vaertuigen. Deze lieden houden in ſtallen, drie, vier, vyf, en zes honderd Honden opgeſloten. De Beeren werden by hen mede opgeſloten en geſtalt. Hun voedzel en ſpyze, is Viſch, Honden, Beeren, en alderhande Zeegedierte.

Aen de rechter zyde der Riviere d'*Amur*, zijn langs de Zeekant wel eenige Havenen of Inhammen, maer worden met moeite gebruikt, om datze alle met zeer zwaer riet, of eenig ander gewas, dat in 't water groeit, werden verhindert: dewyl het zeer dicht en dik by een groeit.

Van den mond der Riviere d'*Amur*, na de linker hand, vaert men langs 't Land, tot aen de Riviere *Lame* of *Lama*. Van de Riviere *Lama* af, ten Noorde en Landwaerts in, vind men niet anders, dan zeer groote Boſſchaedjen, Wilderniſſen, en zeer hooge Bergen. By den mond van de *Lama* ſteekt eene zeer groote hoek, genaemt de *Heilige Hoek*, zeer verre in Zee uit: derhalven konnen die van het Landſchap *Sabatzey* of *Sabatzia*, dat is, *Honden Land*, ten Weſte dicht by deze hoek gelegen, te Water of ter Zee, na de Riviere d'*Amur*, Zuidwaerts, met eenige vaertuigen niet wel komen, om datze de boven gemelde hoek, en eenige engten, tuſſchen klippen (volgens bericht der aenwoonende volken,) moeten door en voorby vaeren: welke engten echter ons onbekent zijn: alwaer de vaertuigen dikmaels aen ſtukken worden geſlagen, en door de golven vernielt. Hier vind men alderhande Zee-gedierten, Walviſſchen, Walruſſen, en menigte van andere Zeegedrogten: de welke gevangen en dood geſlagen worden. Hier zijn geen goede Havenen, of plaetzen, daer men met de Schepen kan inloopen. Op het Land van deze *Heilige Hoek*, is geen geboomte of boſſchaedjen.

Omtrent den mond der Riviere d'*Amur*, reiſden omtrent voor veertig Jaeren, eenige Ruſſiſche Krygslieden, daer zy hunne winter-verblyf plaets namen. Deze berichteden, dat de Zee aldaer des Winters aen de kant ſterk bevrieſt; doch dat wat dieper in Zee, het niet zoo hart vrieſt. Hier valt zeer hooge Sneeuw, en duurt 'er de Winter of vorſt tot de maend May; als wanneer zich de Riviere d'*Amur* opent, en de ſtranden zich ontlaten.

Van den mond der Riviere *Lena*, *Lenny* of *Leny*, tot aen den mond der Riviere d'*Amur*, kan men ter Zee niet wel varen, als boven reets is gezegt, om dat men door het menigvuldig Ys verhindert word; als ook door de hooge en lang uitſtekende rotzen en ſteenklippen, die loopen van het Meir *Baykal*, als een riem, in, (als reets aen is geroert) en langs de Zee, daer de vaertuigen aen ſtukken worden geſlagen en vernielt: en ook wegens de zeer zware miſt, die des Zomers genoegzaem altyd daer is. Alleenlijk worden met gemak ter Zee, van den mond der Riviere d'*Amur* af, na de linkerzyde toe, tot dicht aen de *Heilige Hoek*, eenige kleine rivieren bevaren, en vorders by of tuſſchen de Zee-hoofden *Tabin* en *Ys-kaep*, van plaets tot plaets.

Van den mond der Riviere d'*Amur*, bezuiden, en na de rechter zyde, is ter Zee ook noch niet te rechten bezogt,

zogt, en zijn zulks die Kusten meest onbekent. Doch de *Giliaki* of *Giliakische* volken, welke dit Land bewoonen, en geene schatting aen iemand betalen, zeggen, datze ter Zee langs het Land vaeren, om dat hunne vaertuigen niet groot zijn, en niet meer dan twintig persoonen konnen voeren. Deze volken visschen langs het Land; doch verre buiten hunne Havens konnenze niet komen: en dit is de oorzaek, dat zy zoo weinig weten, of 'er eenige andere Koninkryken omtrent hen leggen. Dit alleen weten zy te zeggen, dat 'er groote Eilanden in Zee, en zeer verre van het Koninkryk *Nikanskogo* of *Nikanskaia*, anders misschien *Niuche*, leggen: maer zy zelfs gaen daer niet heenen, om dat die te verre van hen afgelegen zijn. En dit *Nikanskaia* Koninkryk of *Niuche*, zoude dus het eigentlijk oude Ryk des jegenwoordigen Sineeschen Keizers zijn.

In dit Koninkryk *Niuche* komen vaertuigen uit der Zee, de Rivieren opvaeren. Na der Inwoonders zeggen, is deze Zee niet, als met groot gevaer, te bevaren, om datze aldaer vol klippen en rotzen word bevonden. En wegens de gemelde Eilanden, zeggenze, dat 'er onder die een zeer groot Eiland is, vier etmaelen zeilens of vaerens ter Zee van *Niuche* gelegen, het welk word gelooft te zijn *Japan*.

Askanjama (dit is de naem van een Tartarischen Heer tot *Peking*) heeft gezegt dat men van den mond der Riviere d'*Amur*, tot in het Sineesche Keizerryk, wel ter Zee kan vaeren: maer dat het zeer verre is, om dat men die groote uitsteekende hoek van *Korea*, als boven is gemelt, de welke zich in zee wyt uitstrekt, moet omvaeren, het welk veel zoude ophouden, en verlenginge in de reize veroorzaken. Dus verre meest uit het gemelte bericht en beschryvinge van de Rivier *Amur*.

Werchalenia of *Vergalenskoi*, is een plaets of Vlek, aen de Vliet *Lena* gelegen, daer noch eenig Koorn valt, zijnde de Noorder gewesten, daer zeer weinig, of geheel niet van voorzien: dan Wild, Visch en Gevogelte valt daer veel; daer zijn veel Besschen van Eike, Noote, en Lindeboomen. Hier is een schrikkelijke hoogen Berg, daer altoos Sneeuw op legt; men kan daer niet reizen als des Winters, met lischen, dat zijn lange houte schaetzen, of sleep-schoenen, of met honden voor de sleetjes, *Narten* genaemt, gespannen.

De Volkeren *Zuchari* en *Giliaki*, hebben het haair boven op het hooft te zaem gevlochten, en dragen het in een bos.

Het is aenmerkens waerdig, dat de Volkeren hoog Noorden woonende, aen de Vlieten *Lena* en *Jenisea*, gewoon zijn, slapende op den buik te leggen, om die warm te houden, daer zy de gesontheit achten in te bestaen, zonder zorg te dragen, of de rug bedekt is of niet.

Men wil, dat de Stad *Naum*, niet ver van de Vliet *Amur* gelegen, anders mede *Daur* werd geheten; hoe wel ik zulks ongewis, oordeele.

Udinskoi, een plaets aen de Vliet *Uda*, die in de *Selenga* stort; op een hoogen Berg gelegen, is voor zes Jaer eerst woonbaer gemaekt; de Vesting is van hout, en werd deze Plaets de sleutel van *Dauria* genaemt. De vyandlijke Moegalen vallen dit Plaetsken dikmael aen.

By deze Plaets vangt aen een groote Woestyne. Als men in deze Landstreek na *Nertsinskoi* reizen wil uit het Westen, daer onder wegen elders water gebrek is, en kan men daer niet als met groot gezelschap reizen; vermits de vyandlijke Moegalen, en zommige Tunguzen, de Reizigers aen tasten, als zy die zien magtig te zijn; men reist hier met Kamelen en Paerden, en is men gewoon, des nachts een Wagenburg te slaen: het vyandlijk volk boven genoemt, steekt zomtyds het oude en verdorde Gras aen, om de Reizigers te verstrikken, en de Paerden te verschrikken, zoo dat zy vlieden, en hun ten buit komen: 't geen voor de Menschen mede zeer gevaerlijk is; men diene om dit te hinderen, altoos Seizens in bereitschap te hebben, om ruim baen met asmaeyen rondsom te konnen maeken, om het vuur en den rook te ontgaen. Op deze weg ontmoet men een staende Meir *Gerawena* genaemt, dat twintig Russische mylen of wursten lang, en vystien breet is, daer na ontmoet men een zwaer Bosch, en zoo komt men aen het Meir *Schaks*, daer goed voeder en drinken voor het Vee is; en eer men aen *Nertsinskoi* komt, ontmoet men een oord, *Plotbus* genaemt, daer zes huizen leggen, op een Vliet *Sietta*, of zoo andere willen, *Gonon*, onlangs eerst bewoont.

In zeeker Brief aen my geschreven, bericht men van dit Plaetsken, als volgt:

Plotbitsie of *Plotbus*, is een Plaetsken, daer eenige weinige huizen staen, aen deze zyde van *Nertsinskoi*, van waer men met vlotten naer *Nertsinskoi* afvaert, om dat de reis te Lande met vracht, zeer bezwaerlijk is; men maekt 'er vlotten, daer twaelf man te gelijk op overgevoert werden, zoo als het geschut, en het oorlogs-

logstuig; dat men naer *Nertſinskoi* voert, alzoo over werd gebragt.

Aen de Rivier *Oetka* of *Uda*, die bewesten in de Rivier *Selenga* ſtort, legt een Dorp *Udinskoi* geheten, 't geen na de Veſting of het Stedeken *Udinskoi*, dat meer Weſtelijk legt als boven gemelt, is genaemt, zoo dat'er twee plaetzen van die benaminge zijn: deze Rivier werd by de Sineezen *Scheret* geheten, hy is groot, en heeft een ſterken loop; haer oorſpronk ſtrekt Zuidelijk af, na de *Amur* toe. Tot hier naby toe ſtrekt het Sineeſche gezag, en benoorden niet hooger, hoewel de Sineezen by de laetſte Landſcheiding, getracht hebben, zich verder uit te breiden.

In deze geweſten berichtmen my, veel Yzer te vallen, en vry zuiver opgedolven te werden.

De Veſting of het Stedeken *Udinskoi*, niet wyt van het Meir *Baikal*, benoorde gelegen, is ten tyde van de twiſt, tuſſchen hunne Czaerſche Majeſteiten Krygsluiden, de Moegalen, en Sineezen, geſterkt met een houte muur, daer ſchanskorven van aerde opgezet zijn. Het houte Kaſteel aen deze plaets, is wyt drie-en-twintig vadem, hoog drie vadem en drie arſchin, de Houte Wal breet drie en een half arſchin *, heeft vyf baſtions, of bolwerken, breet, drie en eèn half vadem, en drie vadem hoog, en daer binnen aen de muur een zeskantige boskaet, dat is een houten gebouw, daer uit de balken in't ſtormen afgelaten werden, van zes vadem breet, en vier vadem hoog: in de Stad is een kruid kelder, en daer boven een houte pakhuis, of ambaer, rondsom de plaets zijn drie dubbelde ſlagboomen en paliſſaden, drie honderd en tien vadem groot; aen deze plaets is een goede Haven voor vaertuigen bereit, om dat daer veel doortogt is, zoo van Krygsluiden als andere, zoo zijn ook daer omtrent veel kleine vaſtigheden, die zich voor het aenkomen der vyanden verſterkken, en alzoo behalven deze plaets, weinig ſchuilplaets in deze geweſten was, als *Nertſinskoi*, zoo hebben hunne Czaerſche Majeſteiten volkeren, rondsom *Ilim*, een paliſſaden heining van twee honderd en dertig vadem gemaekt, alwaer vyftien ſtukken opgeplant zijn. Het Land hier omtrent is moeraſſig, en brengt weinig Graen voort: zoo als de Stad *Selenginskoi*, mede met een graft omringt is, en van ſlagboomen voorzien.

* Zekere maet een duim langer als een Hollandſche El.

Men acht de weg van *Udinskoi*, over *Nertſinskoi* tot *Arguna* toe, zoo lange te zijn, als van *Udinskoi*, tot aen de groote Sineeſche Muur, recht uit te reizen; en is de kortſte weg door het Mugalen Land, die men echter altoos niet gebruiken kan, om de ſtroperye die men aldaer zomtyds onderworpen is.

Tot *Udinskoi* houden zich Koopluiden op, die leverantien van Koorn en Brood konnen doen. Niet verre van deze ſterkte, is een plaets *Rongelskoi* genaemt.

In't Jaer 1687, den 11 Juny, is belaſt geworden de Stad *Udinskoi* ſterker te bouwen, en daer in een plaets te graven, om water nae de Rivier te doen afloopen; men maekte toen aldaer driedubbelde groote ſlag-boomen en paelwerk; van drie honderd en zestien vadem lengte.

In't Jaer 1689, zijn tot *Udinskoi* acht honderd en vyf-en-dertig Krygsluiden in bezetting geweeſt.

De Moegaelſche Vorſt *Atſiaroichan*, en zijn Broeder *Battoer Kontaiſe*, zijn gekomen met veele Volkeren, tot onder *Selenginskoi* en *Oedinskoi*, in den Jaere zestien honderd negen en tachtig, en zoo de *Katoegta* het niet belet hadde, zy zoude den Ruſſchen afgezondene, die by hen was, hebben gedood, doch alzoo zy wierden afgewezen en geſlagen, hebben veele dier *Taiſen* of Vorſten, zich onder de gehoorzaemheit hunner Czaerſche Majeſteiten begeven, zoo als'er toen noch veel genegen zijn geweeſt, om zich insgelijks onder de beſcherming hunner Czaerſche Majeſteiten te begeven, die zich onthouden, of toen onthielden aen de Rivier *Tſikoioe*, veertien dagen reizens, en meer van *Selenginskoi*, in't Land der Moegalen gelegen.

Daur is op het Moegaels, grens gezegt, van waer de naem van *Dauria* herkomſtig is.

Tuſſchen de Rivieren, die in de *Amur* uit het Zuiden ſtorten, vind men Meiren die Zout uitleveren. Daer valt Koorn; en zijn aldaer zoo veel Boſſchaſien niet, bezonder dicht aen de Zuider oever van de Vliet *Amur*, als elders daer omtrent. By deze Vlieten vind men benevens, witte Voſſen, Haezen en Wolven, ook Luxen en kleine Beeren, maer in geen grooten overvloed. Nader aen de Muur op het groot gebergte zijn Tygers.

Van Plaetzen in de Nabuurſchap der Riviere *Amur*, ſpreekt zeeker Brief aen my, voor eenige Jaeren uit die geweſten geſchreven aldus.

Tot noch toe is tot onze kenniſſe niet gekomen, dat de Sineezen, nae de gemaekte

maekte Vrede met de Moscoviten, aldaer eenige sterktens hebben gebouwt, want het is in het vredens verbond begrepen, dat daer geen Vestingen mogen gebouwt werden: nieuws is'er, dat den Chan der Kalmukschen Prins *Bussiratha* genaemt, met een Leger van honderd duizend mannen, de Mungalen heeft geslagen, en is hy wyders met zijn Leger tot aen de Grenzen van Sina genadert: de Chan der *Mugalen*, *Moegalen*, of *Mungalen*, vlood voor zijn aengezicht na Sina, en daerom drygen de Kalmukken de Sineezen, dat zy hunne wapenen tegens haer zullen aenvoeren, ten zy dezen Chan der Mugalen haer werde overgelevert; ook hebben zy veel onderdanen der Sineezen gevankelijk weg gevoert.

Anders Buzuchtichan.

Het groote Meir *Baykal*, is geheellijk gelegen onder het gebied van hunne Czaersche Majesteiten, veele meenen, dat men tien dagen noodig heeft, om het zelve in de lengte te bevaeren, en twee, of op het minste een dag in de breette; des zelfs diepte is daer niet te vinden, en is het water versch.

Dat dit Meir ongrondig zoude zijn, geeft geen waerschynlijkheit, maer wel, dat men zulks met lange touwen behoorlijk niet heeft bezogt.

In het zelve is een groot Eiland, genaemt *Olchon*.

Omtrent dit Meir zijn zeer hooge Bergen, en ontallijke Rivieren, die daer invloeyen. Daer is een groote Rivier, welk zijn oorspronk heeft uit het Meir *Baikal*, met namen *Angara*, in de zelve zijn zeer groote en veele Visschen, ook ontallijke Zee-kalven: voor het overige gelijkt het te eenemael na een Zee, uitgenomen dat het geen zout water heeft. De Stad *Albasin* lag by de Riviere *Amur*, maer van wegen de veelvoudige strydigheden met de Sineezen, is door hunne Czaersche Majesteiten bevolen, de zelve af te breeken. Aldaer is het Landschap *Dauria*, van welk nu een gedeelte is onder de heerschappye der Russen, en een ander gedeelte onder de Sineezen; en leven deze Daurianen op de wyze der Mugalen: de hedensdaegsche Koningen van *Sina* †, zijn herkomstig uit *Dauria*.

† Deze Koningen en zijn eigentlijk niet herkomstig uit Dauria, maer uit de Nabuurschap aldaer.

De Noord-ooster uithoek van *Asia*, heeft niemant met een quadrant gemeten, men weet ook niet recht, op hoe veel graden hy gelegen is, en of het vast Land zy aen *America*, want niemand heeft het onzes wetens konnen omvaren: Dus verre gemelte Brief.

Tot aen het gebergte *Jalske*, onder de Vliet *Jaal*, die in de *Amur* stort, komende uit den Westen reizen, ontmoet men veel Bosschaedjen, doch wyder Oostwaerts, vind men veel plat Land, en niet als kleine boomen.

Men bericht my van de Rivier *Amur*, dat aldaer, byzonder omtrent de Nabuurschap van den Oever, veel moerassige en waterachtige Landstreeken zijn, zoo dat door de veelvuldige quade dampen, aldaer het scheurbuik, voor een Landziekte werd gerekent, zoo als de Inwoonders van *Albasin*, in het Jaer 1685 hebben bevonden, die op weinig na, ten tyden van de Sineesche belegering, daer alle mede besmet waren; werdende een groot gedeelte van die ziekten, en door de dood weg gerukt.

In het bovenstaende bericht van de Vliet *Amur* en eenige zijner takken, is aenmerkens waerdig, dat daer in gezegt werd, tegen over de Vliet d'*Amur*, Eilanden te leggen, welke by Tartarische menschen, of huns gelijken bewoont werden, die het Landschap *Jeszo*, naer gissing, of wel eenige andere tusschen het zelve, en het vaste Land van Oost-Tartaryen gelegen zullen zijn.

De Kusten, ter linker en rechter zyde van de Riviere d'*Amur*, gevoelen de Tartars, dat schier onbevaerbaer zouden wezen: vermids de Kust met te veel riet is bezet, als boven gemelt. Doch indien zy zich ter Zee dorsten begeven, en bequame vaertuigen hadden, noch veelheit des riets, noch de uitsteekentheit der Kaepen, by Zomer, nae gesmolten Ys, en in helder en klaer weêr; noch niets zoude de vaert verhinderen.

Dat *Japan* zeer dicht aen *Jeszo*, en *Jeszo* zeer dicht aen dit vaste Land leit, indien daer niet aengehecht is, dunkt my hier uit te besluiten is, alzoo gezegt werd, 't zy zulks waer, of onwaer is, dat voormaels de Tartars na *Japan* over het Ys gekomen zijn: want het diep in ruime Zee, op die hoogte niet bevriest: zoo dat het water, tusschen die plaetzen in gelegen, dies smal moet zijn.

Dat de Ys-kaep noch nimmer omgevaren was, schynt uit dit voornoemt Tartars bericht te blyken. Ook is deze Kaep smal: want men daer opstaende, aen eenige plaetzen, ter wederzyde Zee zien kan. Dat de zelve onbewoont is, schynt mede voornaem aen het Noord-einde. Het einde der hoek, by de Rivier *Konitsa*, door ons *Tabin* genaemt, schynt niet te zeer kenbaer te zijn: en die met vaertuigen deze Kust langs varen, 't geene by de Inlanders zomtyds werd gedaen, hebben aen de hoek Ys-kaep, over Land te gaen: en zoude meer als een Zomer, ja, volgens het zelve Tartars bericht, twee Zomers tyd, en langer noodig zijn, om langs deze Kusten, tot by de Vliet

Oby,

Oby, *Nova-zembla*, of *Weigats* te varen: 't geen den Uitlanders gewisselijk onmogelijk: jae nauwlijks den aenwoonende Tarterschen Zee-luiden te doen zoude wezen. Wel is waerschynlijk, dat 'er, zoo men uit de Rivier d'*Amur*, of uit andere Havens stak, t'Zeewaerts in, Oost aen, daer omtrent in een Zomer veel onbekent Land ontdekt zoude werden, het geen de onnoozele Inwoonders, met hun onbequaem vaertuig, niet te recht, tot noch toe, hebben bezocht. Maer hooger op na 't Noorde; wat zou al te vinden zijn? als ys, koude, ongemak, en onbewoonde Kusten, daer niet goeds en valt: dies wy niemant deze tocht aenraden.

Het is aenmerkens waerdig, dat in het eerste ontwerp van mijne groote Tartarische Kaert, ik volgens berichten, twee uithoeken hadde verbeeld, wiens uitgangen en gedaenten, my onbekent waren, als een beoosten *Jenisea*, en den anderen aen de *Ys-kaep*, doch hebben naderhand de eerste ingetrokken, oordeelende de maer eene te zijn, als den *Ys-kaep*. Door den Heer *Fædor Alexewits Golowin* ben bericht, dat de Kust tusschen *Jenisea* en *Lena* onbekent is: dies meine voor vast de waerheit te zijn, dat men de hoogte van de Oevers, tusschen *Jenisea* en *Lena* niet en weet, en daerom die als onbekent, moet te boek zetten, wes verschoonlijk, dat twee uithoeken hadde gebragt.

Den Heere *Solticof*, die Oppergezag hebber tot *Tobol* in *Sibirien* is geweest, heeft my mondeling verhaelt, hoe hy oordeelt dat men de Ys-kaep, tot aen *Amur* omvaeren kan, en van daer zeer gemakkelijk tot aen *Japan* stevenen, hoewel hem onbewust was, of de Zee tusschen de Vlieten *Lena* en *Jenisea*, vaerbaer was.

Hoog gemelte Heer *Fædor Alexewits Golowin*, Groot Moscovisch Gezant aen den Staet, in het Jaer zestien honderd zeven en negentig, heeft my verhaelt, dat ter tyd als hy Onder-koning in *Tobol* was, men zes of zeven mael heeft getracht, uit de Rivier *Jenisea* Noorden om te vaeren, maer dat zulks nooit is gelukt, doch dat de menschen, of verongelukt, of door de Ys-bergen belet, te rug zijn gekomen, zoo dat men niet en wist, hoe verre het Land aldaer Noordoost op uitstak.

Het is mede aenmerkelijk in dit bericht, dat de menschen, die woonachtig aen de Zeekust, by de Riviere d'*Amur*, zijn, in veele dingen met de Inwoonders van *Jeszo* overeen komen.

Op eenige plaetzen, aen de Rivier d'*Amur*, hebben de Sineezen Dorpen: alwaer zy veelerhande vruchten voortplanten.

De Inwoonders van het gewest *Xixigar* of *Naum*, woonen in huizen van Leem gemaekt, met Bamboezen of Riet bedekt: de wanden binnewaerts zijn met kalk bestreeken; de huizen hebben maer een gemak, en zijn daer banken in, welke tegen de wanden aenstaen, een elle hoog en twee diep, die met matjes van riet, dat gevlochten is, belegt zijn; onder deze banken gaet een schoorsteen door, die van buiten aen de eene zyde van het huis, gestookt word, in gedaente als een buis, welke aen de andere zyde van het huis weder uitgaet, 't geen hen des Winters voor een stoove of kachel dient, doch geeft het geen andere hitte, als dat de banken daer zy des daegs op zitten, en des nachts op slapen, verwarmt werden. Men ziet in deze huizen altoos twee yzere ingemuurde ketels over het vuur, in den eenen werd water tot de Thee-drank steeds gekookt, en de andere dient tot bereiding van de spys; rondsom zijn vensters die met papier, in plaets van glas zijn gemaekt, welke vensters zy met stokjes open zetten, wanneer ze begeeren dat de koele wind daer door zal waeyen: aen een zuil omtrent een vadem hoog, ziet men in deze huizen hangen, kleine Boogen, Pylen, Spiessen, en alderhande van hun geweer; om de zuil of pael, zijn darmen van eenige dieren gewonden; voor dit gestel zy haer zomtyds buigen en neder vallen, en doen het eere aen: deze Luiden zijn van goede gedaenten, voornamentlijk de Vrouwen; hunne klederen, zoo wel voor Mannen als Vrouwen, zijn gelijk als de Manzuwische of Niusche Tartaren in Sina. Het is byzonder, dat de Manderyns en andere beamptelingen, die uit *Sina* van den Keizer ter heersching hier gezonden zijn; want dit gewest onder *Sina* staet, de schriftelijke vryheit gezegt werden te hebben, van na haer welgevallen, zoo wel Vrouwen als Dochters tot zich te doen komen ter byslaep, 't geen de Mannen of Ouders dulden, of uit vrees, of om eer, die zy zich toeschryven, zulke aenzienlijke persoonen tot Swagers te hebben: men ontmoet beoosten de Vliet *Jaal* verscheiden Dorpen, byzonder ter plaetze daer zy in de *Naunda* valt. De Vliet *Naunda* is een breet water, heeft hooge zand en aerd-oevers, zy gaet niet zeer snel, om dat zeer diep is, heeft bruin water, wezende matelijk Visch-ryk, voornamentlijk van Snoek en Steur, ook Schild-

padden en Krabben; aen deze Oevers vind men veel Paerlemoer schelpen; weinig nader aen de Sineesche Muur, ontmoet men lage Bergen, zommige met hout bewossen, alwaer Moegaelsche Horden of Oelussen zijn, die den Sineesch erkennen; de Huizen opgemelter Horden, zijn met vilten bedekt.

De *Xixigaersche* Tarters, die een aerd van Mugalen zijn, koopen haer Vrouwen; zy spyzen veel Kamelen en Paerde vleesch, houdende het laetste, 't meeste gezont te zijn: dit Volk schiet zeer net met Pyl en Boog, een Phazant in de lucht, mist hun zelden; bezitten verscheide Dorpen in de Nabuurschap van de Groote Tartarische steep of heide.

Een dag reizens bewesten *Xixigar*, is de Landstreek zeer onvruchtbaer, en de grond een Zant-zee niet ongelijk. Het eerste Dorp in *Xixigar*, is matelijk groot, en daer zijn eenige goede Huizen in; de lucht is in deze omstreek wat veranderlijk, hoe wel niet ongezont, des middags verheft zich aldaer een sterke wind, die twee uuren duurt, wezende den Hemel zelden met wolken bezet, en door de gestadige wind is het Aerdryk aldaer zeer verdroogt, en de lucht scherp, welke verandering des luchts, men vyf Duitsche mylen bewesten de Landstreek *Xixigar*, als men van 't gebergten komt, bespeurt; de winden waeyen daer veel van het Westen nae het Oosten; een vierendeel myl van het eerste Dorp in *Xixigar* komende uit het Westen, stroomt de Rivier *Naun*: deze Plaets is door de Sineezen nieuwlijks gesterkt met houte bolwerken, die met aerde aengevult zijn, en werd eigentlijk genaemt *Naun Koton*; ten Zuiden dezer plaets zijn noch zes Dorpen, de Inwoonders zijn *Daori* ofte *Dauhri*.

De Landstreek der Tartaren aen de stroom by *Naun* en *Jaal* of *Jallo*, van het Meir *Baikal* tot aen *Albasin* en het hoog gebergte dat daer is, legt onder *Dauria*: zy hebben daer schoone Akkerbouw, benevens allerhande Aerdvruchten, waer onder Tabak, die zy overvloedig planten. Hun geloof is den Duivel te dienen, en aen te bidden, benoemende zich zelven *Schamanum*, dat is Duivel-dienaers gezegt; deze Luiden komen vaek des nachts te zamen, zoo wel Mannen als Vrouwen, als wanneer een van hun, zich uitgestrekt neder legt op der Aerde, en de omstanders een luit gebaer en geschreeuw maeken, andere slaen op zeeker slag van Trommeltjens, en zulks by beurten hervattende, en duurt dezen handel en gebaerten zomtyds wel twee uuren lang, rakende onder en tusschen die geene, welke neder legt, als buiten zijn zelven, welke, als hy weder by komt, en als uit een slaep ontwackt, verhaelt waer hy is geweest, voorzeggende toekomende dingen, en gevende antwoord op het geen hem is gevraegt. De Dooden bewaeren zy drie dagen na het afsterven, waer na zy de zelve, of in een Thuin, of in 't open Veld begraven, komende de naeste Vrienden een geruime tyd lang ter begraef plaets, en bieden den verstorvene spys aen, ten welken einde het aengezicht ongedekt, met aerde werd gelaten, zy douwen het zelve den versturvene ten monde in, de drank gieten zy rondsom het Lyk, en dit duurt eenige weeken lang, waer na het Lyk eerst geheel met aerde werd bedekt.

Zeeker oog getuigen heeft my verhaelt, in *Naum* gezien te hebben, ten huize alwaer hy zich ophield, hoe dat een Dochter, die als van den Duivel bezeten was, zeer jammerlijk schreiden, en met handen en voeten zeer arbeidende; onderwyle dat de nabuurige Vrouwen toegeloopen waren, en alles aenzagen, als dan deze Dochter een tyd lang als van haer zelve gelegen hadde, vong zy aen, lieflijk te zingen, geduurende den tyd van een half uur, waer na de omstaende Vrouwen, mede by beurten zongen, in wyze van antwoordinge, dit zingen over en weder, geduurde ruim een uur, en als naer de oorzaek dezer handel wierd gevraegt, antwoordende deze luiden, dat een Kind in de buurt ziek was, en dat deze Dochter zoude voorzeggen, wat van de krankheit worden zoude, of het Kind sterven of leven zouden, werdende diergelijke menschen, welke aldus zich aenstellen, voor Heiligen geacht: eindelijk vertrokken de nabuuren, na dat zy de voorzegging hadden gedaen; haer Moeder en Suster ontstaken eenig rookwerk, en hielden het zelve onder des Dochters neusgaten, en alzoo quam zy weder by haer zelven, en opende haere oogen, haer roepen was steeds *oechai*, dat is gezegt, *het is niet noodig*.

In 't Landschap *Dauria* en *Ninche*, zijn zeer groote Zwynen met hangende ooren en korte pooten, hebben slepende buiken, en zijn zeer lelik en zwart, wezende die Tarters groote liefhebbers van Spek; daer zijn Paerden in grooten overvloed; daer en tegen zijn in *Sina* de Verkens klein, en de Paerden niet zoo overvloedig.

Boven de Rivier *Selenga*, is een Plaets *Kemnitz* genaemt, dertig wurst of Moscovische mylen verre van *Selenginskoi* gelegen.

gen. In deze gewesten vind men zeeker Dier *Tarbosoen* genaemt, wiens hoedanigheden my onbekent zijn, en daer van niet anders weet te berichten, als dat het zelve tot vermaek der Mugaelsche Jagers, en aenzienlijke Mannen, werd gevangen en vervolgt.

De Kamelen en het ander Tamgedierte sterft veeltyds van honger, als 'er weinig gewas is in de Mugaelsche Landstreken.

De Oevers van de Vliet *Jaal*, zijn zeer vermakelijk te bereizen, daer zijn over schoone Bosschaedjen, aengename Kruiden en Bloemen, luchtige Beemden en vermakelijke Bergen; zoo dat deze streek het vermakelijkste Lusthof der wilde Dieren mag geacht werden; gelijk als daer veel wilde *Zwynen*, Harten en Tygers werden gevonden; wilde Enden vind men aldaer overvloedig, ook zeeker aerd van kleine Ganzen, *Turpani* by hen genaemt, zy zijn bont van veeren, en van alderhande verwe, Veldhoenders, insgelijks zeer schoon, wegens hunne veelverwige vederen, zijn daer overvloedig, zy hebben staerten, ruim een elle lang, zijn smakelijk te eeten, in't opvliegen maken zy een geluit als de Oyevaers, houden zich op onder het lange gras, en laeg geboomte.

Men bespeurt, dat de Tarters omtrent de Vliet *Amur*, en niet wyt van de Sineesche Muur woonachtig, als ook veele Siberianen, hoe grof hun spys is, hoe slecht van leven, en hart van omgang zy zijn, verandering van lucht en voedzel, niet wel konnen verdragen, want veele dezer Volken, die in 't Jaer 1691 uit die gewesten door de Russche Krygsmacht in *Mosco* waren gevoert, zijn gestorven.

In zeekere Kaert, ontworpen by een Spaens Piloot, die uit Sina naer Nieuw Spangien zeilden, uitgegeven tot *Parys*, onder de Werken van *Thevenot*, vind men, doch met onzekerheit aengetekent, beoosten de *Straet de Vries*, en des *Compagnies Land*, een vaste Kust, en zeer veele Voor-eilanden, zoo als ook benoorden *Jezo*, en *Straet de Vries*, aldaer Eilanden en een vaste Oever aengewezen werden, doch met wat gewisheit is my onbekent. Het Schip *Breskes*, dat beneffens het Schip *Castricum*, van *Batavia* uitgezonden was om Tartarye te ontdekken, in 't Jaer 1643, heeft Staeten Land, en *Jezo* van de zelve gedaente bevonden als het Schip *Castricum*, doch volgens zekere Kaert in dat Schip ontworpen, werd het Compagnies Land, als een Eiland vertoont, maer vermids de dag-lijsten van gemelte Schip *Breskes* verlooren-zijn; zoo blyft deze zaek duister tot nader ondervindinge.

Volgt eenig bericht over *Jesso* of *Jezo* en *Straet Davids*, my van Zaliger, den Heer Burgermeester *Danen* tot Rotterdam, overhandigt.

Volgens verhael van twee Schippers aen my gedaen, die meermael in *Japan* hebben geweest, zoo handelen de Japanders veel Traen, Pelteryen, en Walvisch-beenen benoorden achter en aen *Jesso*. Zy brengen van daer ook Lakenen, zoo Hollandsche als Engelsche, die zy benoorden, of omtrent de *Amur* handelen, werwaerts zy uit Moscovien werden gevoert. Zy zeggen dat de Menschen benoorden *Japan*, de rompen van de Walvisschen mede aen Land, tot hun gebruik brengen, doch wisten niet waer toe, maer naer gissing om Huizen van te maken. Daer was benoorden een groote Zee.

Aen de *Straet Davids* zijn Schuiten, Vrouwe schuiten genaemt, van Robbe vellen gemaekt, daer ook Vrouwen in varen. Als een Walvisch gevangen werd, werpt ieder die 'er by komt, zijn Harpoen daer in, daer een blaes achter aen is, en eindelijk werden zoo veel Harpoentjes met blazen geworpen, dat de Visch niet langer kan onder blyven; en dan gestorven zijnde, slepen zy hem aen Land, en elk die'er een blaes aen heeft deelt van het Spek, 't geen zy aen de merken van de Harpoentjes konnen zien, die van scherpe Ly-steen zijn gemaekt, te weten het spits, 't geen in een been steekt. Zeeker bekent Schipper was onlangs met twee of drie Boots, een Rivier aldaer opgevaren, vyf of zes myl. Hier quamen de Wilden, vyf of zes duizend sterk, rondsom aen de Oevers, en overvielen een Sloep, dooden drie of vier man, d'overige ontroeiden het de Rivier af in Zee, de Wilden met hunne Schuitjens achter na, meinende het Schip te overweldigen, doch als uit het zelve eenige schooten wierden gedaen, vloden zy alle. Men bespeurt veele Noordze benamingen en woorden onder hen, en zijn 't misschien van de oude Nooren die eertyds Groenland bewoonden, nu veraerd en verwilderd.

Een myner bekende Schippers, heeft tusschen Ysland en het oude vaste Groenland, op een half myl na aen Land geweest, daer nu geen vaert is, om dat het Ys daer meest altoos vast zit; men acht dat Zomers de luiden van de *Straet Davids* na het oude Groenland verhuizen, en des Winters weder keeren; men verhandelde daer Kaezen, Veters, Spelden, Naelden,

den, Vingerhoeden, en andere Neurenburgers vodderyen: voor dezen was de geheele lading waerdig, omtrent vyftig of honderd gulden, maer nu omtrent zeven honderd en vyftig: men brengt van daer Eenhoorens, Walrus-tanden, Robbe-vellen en Traen, dat deze menschen drinken. Op Spitsbergen komen de Harten over het Ys. Dus verre het bericht, my door wylen den Heer *Danen* toegezonden.

Het is aenmerkens waerdig, hoe Schipper de *Vries*, wanneer hy het Land *Jezo* ondekte, en Noord op door de Straet naer hem genoemt, langs het Compagnies Land zette, dat hy Noorder breete heeft bereikt tot op negen en veertig graden, dat is na by de mond van de groote Rivier d'*Amur*, alwaer, zoo hy hadde willen overwinteren, goede berging, en alle leeftocht en behoeften gevonden zoude hebben, en de Reis door den inkoop van Pelterye, by mangeling goed zoude hebben konnen maken, en met gemak veel Eilanden, Kusten, Landen, en Rivieren, tot noch toe onbekent, zoude hebben konnen ontdekken, en dit dan van *Jezo*, enz. Hier hebbe aengehaelt als in de Nabuurschap van de vaste Tartersche Kust gelegen, zullende van *Jezo* zelve beneden breeder spreken.

De Paerlen, die in de Vliet *Gan*, welke in de *Amur* stort, binnen Oesterschelpen gevonden werden, waer van ik 'er eenige in handen heb gehad, zijn meest aen de eene zyde plat, en aen de schelp vast gewassen, zoo dat zy daer afgesneden moeten worden; het overige dat grooter als een halfrond is, is net rond, in luister en water met de beste Paerlen ter waereld te gelijken, deze werden tot borduuring, vermits haer platheit gebruikt. Niet wyt van de Stad *Novogorod*, hebbe ik een Riviere gezien, genaemt *Racowina*, die insgelijks Paerlen, hoe wel in geen groote menigte uitlevert, doch deze zijn byster bruin, wel rond, maer niet zeer schoon, zoo als ik mede alzulke daer gevonden, in bezittinge heb gehad.

De Riviere *Gan* is Scheepryk, en zeer breet; als het nat weder is, en veel regent. Aldaer werden Booten van Osse-huiden gemaekt. Hier omtrent is geen overvloed van hout, zy stroomt door den Sineeschen Bodem. Zomtyds is het water zoo klein, dat men met beladene Kamelen en Paerden daer door waden kan.

Het Rhabarber wast mede omtrent de Stad *Naum* en *Nertsinskoi*, meest aen de voeten der Bergen. Uitgegraven zijnde heeft my ooggetuigen verhaelt, dat aen stukken gesneden, en in de Zon gelegt, binnen de tyd van vyf of zes dagen, zijn genoegzame droogte heeft.

In de Nabuurschap van de Stad *Naum*, die anders mede *Targatsien* werd genaemt, vind men Dorpen, daer zeventig of tagtig Huizen staen, deze Stad is door den Sineesch vry wel gesterkt, met steene Vesten, Rondeelen, of Bolwerken en Poorten, daer in zijn omtrent drie honderd Huizen, bewoont meest buiten de bezetting van Sineezen, door Dauren en Mugalen.

De Sineezen zijn gewoon, Afgezanten, 't zy uit Rusland of van elders komende, tot op hunne Grensplaetzen, van leeftogt, Paerden en Kemels, tot voering der goederen te voorzien, en die de wil hebben Westelijk op, tot aen het Stedeken *Naum*, waer voorby noch twee of drie dagen reizens, hunne Schiltwachten zijn gestelt.

Te reizen tusschen de Rivier *Gan*, en de Stad *Naum*, is het vry gevaerlijk wegens Mugaelsche Struikroovers, en daer om diene men altoos sterk in getal te zijn: minder ongeval is te vreezen tusschen *Udinskoi* en *Nertsinskoi*, hoewel het op die Landstreeke mede niet geheel veilig is.

Van de Stad *Naum* tot op drie kleine dagreizens by de Muur, is het meest effen Land, en men ziet zoo hier en daer maer een kleine Heuvel, waer na zich hooger gebergte opdoet; aldaer is het Land zandig. De spraek van *Naum* of *Xixigar*, is onderscheiden met die van *Mantsijouw* of *Niuche*, welke plaets en gewest, meer Oostelijk is gelegen.

De Tarters omtrent *Naum* of *Xixigar*, bedienen zich van Ossen tot trekking van lasten, als wanneer een man op de billen van het Beest zit, die een touw in de hand draegt, het welk om de hoornen van het Beest is gewonden, dat hun voor een toom dient.

De *Xixigaersche* Tartaren, willen zommige dat eenigzints na het Mahometsdom hellen, hoe wel zy hunne Heidensche offerhanden en overgeloovigheden behouden; veele hunner, plachten zich op te houden tusschen *Udinskoi* en *Nertsinskoi*, doch zijn van daer, om de nabyheit der sterktens verhuist.

Omtrent *Naum* wast zeer veel Tabak, men heeft daer van aen my eenige ponden toegezonden, die op des Landswyze is gekorven, in vezelen, zoo dun als hairen of draden, hebbende de langte van om-

omtrent twee duim, waer toe zy een byzonder werktuig hebben, gemaekt van yzer, waer mede in korten tyd een groote zwaerte Tabak dus kan gesneden werden, de verw van deze Tabak bevinde ik ros te zijn, doch twyfelen of de zelve door verw niet en is geholpen: de rook is smakelijk, doch niet zeer sterk of zwaer: elk Huisgezin heeft daer zijn eigen Thuin daer de zelve wast; zy droogen de zelve by het vuur. De kleederen die de Menschen aldaer veel dragen, zijn van tuig dat uit Wolle en Zyde te zamen is geweven, *Kitaike* genaemt, voor aen de Rokken hebben zy lakensche banden, van boven na beneden gaende, als mede onder rondsom, alderhander verwe.

De Vrouwen dragen groote zilvere of kopere ringen in de ooren, met mutzen van zyde of kattoen; om de hals hebben zy een band, zoo als 'er ook een om het hooft is gebonden.

Het Manvolk draegt om de middel een breeden lederen band, met zeer blanke yzere platen bezet, gelijk als staefjes, die op een byzondere aerd geëmalieert, en ook besneden zijn, hebbende een zwart blaeuwe gedaente.

De Huizen zijn daer vry groot, de vensters met Sineesch papier gesloten.

Tsitsiagan, is een plaetsken niet verre van *Naum* gelegen, in het woeste Tartaryen, grenzende aen de Mugalen, onder het gezag der Sineezen.

Ter zyden af van *Naum*, legt noch een Stedeken genaemt *Knemorre*, daer een Tartersch *Dsargoets* * het gezag heeft.

* Amptnaem.

Zoo wel de Mannen als de Vrouwen, jong en oud, dragen ledere laerzen.

De *Naumsche* Vrouwen dragen koopere ringen in de ooren; haer laerzen zijn van leder, en de zoolen van kattoen, op het hooft dragen zy kapdoeken, doch aen de jonge Dochters is het haair gevlochten.

De Mannen hebben twee knevels, latende onder aen de kin het haair wassen, doch kort onder de lippen is het uitgetrokken.

De mutzen der Mannen zijn van Vos of Marter-bont, hebbende boven op een roode zyde quast, dragen ledere riemen om de middel, de rokken zijn met Schapen-bont gevoert, wat omgeslagen aen de zoom: de Kinders dragen Koraelen om de hals.

De Vensters in de Huizen, welke deze Menschen bewoonen, zijn van geölyt papier, hebben maer een of twee vertrekken, de banken staen vast aen de wand, de meubelen hangen rondsom aen de muuren.

Haver en Geerst wast zeer veel omtrent *Naum*, doch gansch geen Tarw, zoo ook dicht onder de Sineesche Muur.

Suttigarsky is een Dorp, dat bewesten een myl onder de Stad *Naum* gelegen is, het werd van Sineesche Onderdanen bewoont, daer de Sineezen, de Gezant hunner Czaersche Majesteiten, in den Jare 1692 ontfangen hebben. Zoo als beoosten naby ook eenige Dorpen zijn, waer op men, reizende na de Groote Muur, een groote Woestyne ontmoet; daer echter de Moegalen, zoo onder het Sineesche gebiet staen, in hunne Jurten of Tentische wooningen, zwerven. Om vuur te maken werd alhier gedroogde Paerde, of Koeye mest, of ook gedroogt Gras gebruikt. Men heeft daer, als dicht bewesten *Xixigar* gebrek van Water, en werd het zelve uit kuilen opgegraven, het geen echter niet zeer goed is, dies de Reizigers in Bokshuiden, water met zich voeren. Wild gedierten valt daer veel te jagen.

Jalskoi is een Plaets, alwaer Sineesche Onderdanen woonen, niet verre van *Arguna*, gelegen op de Vliet *Jaal*.

Chrepta is mede een Plaesken op de Rivier *Jaal*.

De Rivier *Jaal* stort in de *Naum*, en deze in de *Amur*: omtrent deze Vliet *Naum* is het Land in 't Voorjaer bedekt met water. Daer valt veel Dennenhout: Zoo als de *Sadoena* in de *Arguna* zich ontlast, en de *Oener* weder in de *Sadoena*.

In het aenmerkelijk verhael van *Sina*, door den Jezuit *le Compte* in Vrankryk uitgegeven, werd gezegt, dat men in het overmuursche Tartarye, tusschen het Noorden en Oosten, een keten Bergen uitsteeken vind, die tot noch toe by de varent luiden niet omgevaren heeft konnen werden, 't geen aen eenige doet gelooven, dat zy tot aen *America* zoude reiken, 't welk overeen komt met de Kaerte die door my van die Landstreeke, het alder eerst in Europa is ontworpen, wes zoo hem die kennis uit mijne Kaert niet is toegekomen, waer na ik helle, om dat niet wete ooit iemand buiten my, of in *Sina*, of elders in Oosten, dit nagevorst of bekent heeft gemaekt, en ik mijn Kaert aen de Vaders Jezuiten tot *Parys*, al voor veel Jaren toegezonden hebbe, en eerder als dezen Heer *le Compte* in *Sina* is geweest, ontworpen. Zoo bevestigt dit die waerheit, en is te meer bewyslijk, dat de Noord-oost hoek van *Asia*, dus uitstekende is, als by my is gezegt.

Op de Rivier *Singal* hebben de Sinezen veel

véel vaertuigen, daer mede zy de Vliet *Amur* op en neder varen, tot invordering der schattingen, zoo als op de Rivieren *Gan* en *Naum* Sineesche Gezaghebbers woonen, die de schatting in Koorn, Haver, Wyn, en Pelterye ontfangen voor 't Ryk *Sina*.

De Landschappen ten wederzyden de Vliet *Amur*, erkennen nu den Sineesch, zoo als het gewest *Giletskaia* mede aen dat Ryk schattinge betaelt, of schoon daer een Ingeborene Heerschap, en Gezaghebber is, welk Sineesch gezag een matelijk stuk wegs Noorden op strekt, en gaet Westwaerts tot dicht onder de Vliet *Nertza*. De koude Landen benoorden op, die aen hunne Czaersche Majesteiten schatting geven, zijn alom matelijk bevolkt.

Koeinge is een Riviertje, gelegen beneden de Vliet *Silke*, waer in een klein Eiland legt, genaemt *Talnick*.

De Vliet *Gan*, die in de *Naun* of *Schingal* stort, is zeer steenig, en men moet voorzichtig zijn als men daer op vaert, om door aenstootinge geen schipbreuk te lijden.

Hoe de Moscoviten met de Sineezen, onlangs oorlog voerden in de Nabuurschap, boven gemelter gewesten, blykt by het dubbelt van den volgenden Brief, aen my over eenige Jaren, en voor de slooping van de sterkten *Albasin* uit die Landstreek geschreven.

D*E Sineezen zijn in de Zomer* 1683, *met* 560 *Jonken of Schepen, en* 15000 *man te paerd, de Rivier* Bistra, *met alderhande krygs geweer, afgedreven: welke Rivier* Bistra *van de Sineesche kant in de Rivier* Singal *valt: en de Rivier* Singal *valt in de Rivier d'*Amur. *Op de Rivier d'*Amur *staet een nieuwe vesting, genaemt* Albasin. *Uit deze en andere Vestingen wilden de Sineezen de Russen verdryven: die de Rivier d'*Amur *zeer verre opwaerts moesten trekken. De Russen hadden zeventig man uitgezonden. Deze zyn alle in handen van de Sineezen onverziens gevallen: doch tien daer van ontloopen. Deze zagen, dat de Sineezen drie bekende verloopen Russen in haer Leger hadden, uit welke die kondschap kregen, van d'aenkomst en magt der Sineezen. By de Vesting* Nerezinskoy: *welke staet op de Rivier* Nortza *genoemt, die uit het Noorden in de Rivier d'*Amur *valt, zouden de Russen omtrent twee duizend man sterk zyn. Daer word gezegt, dat voor de mond van de Rivier d'*Amur *een bevolktryk Eiland is,* Giliat *genaemt: doch word gezeit, dat dit Eiland met* Bamboezen*, welke zich wyt in Zee strekken, is bewassen. Dat van de West kant geen aenkomen aldaer is: maer van de andere kant zyn 'er wegen door de Bamboezen gemaekt, daer men met de Schepen kan door komen.*

De Volken, welke opwaerts aen de Rivier d'*Amur* woonen; als mede de Daurianen, hangen den *Katugta* in 't Geestelijke aen, die een Bisschop is van den rugtbaren levendigen Afgod, dien zy beuzelzinnig zeggen nooit te sterven: maer als oud werd, zich zelven weder te verjongeren. Deze Heilig dient hun, by oorlog en vrede voor vraegbaek.

Van den *Katugta* en zijnen Godsdienst, spreekt zeeker bericht door een Grieks Christen my uit *Sina* toegezonden, aldus.

„ Alle de Afgoden-dienaers, zoo wel „ den *Chan* als andere hebben eenen Pa- „ triarche, die *Kutufta Lama* genoemt „ word, de Bisschoppen *Dsor Sey Lama*, „ een gemeene Paep *Lama*, een Diaconus „ *Gulschul Lama*, een Sanger *Maschei Lama*: hare grouwelijken Afgoden dienst „ verrichten zy in hare Afgoden Kerken of „ Beede-huizen, dit doet den Patriarch „ met drie of vier honderd Papen; alle deze „ Geestelijken zijn nooit getrouwt, en die „ noch jong zijnde van haer een Vrouw- „ mensch beslaept, zoo moet hy daer voor „ boete doen, en in zes weken maer eens „ des daegs eeten, en dat maer aerdvruch- „ ten, geen Vleesch, Melk noch Boter; „ grooter straf leggen zy op die zonde niet. „ Wanneer zy nu haren dienst in de Ker- „ ken aenvangen, doenze dat na 't geluy, „ des Avonds en des Morgens. Haren „ dienst doen zy alle dagen, en wanneer „ zy zingen, drinkt den *Kutufta* en an- „ dere Papen ondertusschen Tabak. Den „ *Kutufta* zit op een hoog verheven plaets „ den beelden gelijk, in zijn prachtige „ kleeding na haer wys; onder haren dienst „ word ook gespeelt met veelderlei geluit, „ doch op gezette tyd, elk een na zijn „ bediening. Andere blazen op groote „ Trompetten van drie vadem, en slaen „ op Keteltrommen, luiden met de Klok- „ ken, en slaen op yzere platen. Ook „ hebben zy groote kopere kommen, als „ tonnen, die opgehangen zijn, waer op „ zy met hamers kloppen, en andere „ werktuigen meer. Onder deze haer Af- „ godendienst gebruiken zy Wyrook, heb- „ bende groote zilvere Wyrook vaten, „ hangende aen ketens met bellen of klok- „ jes, waer in zy kostelijk Wyrook doen „ rooken. Zy hebben ook een zeer groote „ Kelk, waer in een groote zilvere lepel, „ uit deze Kelk neemt den Patriarch drie „ lepels vol en eet het op, gevende daer „ na elken Paep een, die met hem dienst

„ doet,

„ doet, en wanneer zy dit grouwel-offer „ van hem ontfangen, zoo houden zy „ beide handen op haer borst, daer na „ belast den *Kutufta* aen een van de Papen, „ door de Kerk te gaen, en te geven uit „ deze Kelk met de lepel, aen den *Chan*, „ en alle zijne Heeren en Bedienden, daer „ na gaet hy aen de linker zyde by het „ Vrouwvolk, aen de Vorstin, de Kin- „ deren, en aen alle Vrouwen; gevende „ eindelijk aen de gemeene Man, van de „ grootste tot de kleinste. Deze Kelk is zeer „ groot, zoo dat'er twee Papen genoeg „ aen te houden hebben; wanneer zy het „ voor den *Kutufta* moeten houden. „ Als de *Lama* na de Kerk gaet; dan „ word dezen Kelk met het Offer voor „ hem gedragen, en voor het Vat gaet „ eenen met een rookvat, noch gaen daer „ voor twee bediendén met groote Was- „ kaerzen, die root geverwt zijn. In deze „ Kelk doen zy een vrucht die omtrent „ een Erwete groot is, ook roode Wyn „ en Boom-oly: in den beginne van den „ dienst, brengen zy dit Vat voor den *Ku-* „ *tufta*, waer uit hy zijn beide handen „ vol neemt, en werpt het driemael in de „ lucht, roepende daer by zeer hart in de „ Tangutsche sprake eenige Godslasterlijke „ woorden. Dezen *Kutufta* en *Lami*, of „ Heidensche Priesters, die in Sina, Mun- „ gale Land, by de zwarte en witte Kal- „ mukken zijn, reizen van daer na het „ Tangutsche Ryk, om bevestigt te „ worden (welk Land aen Indien grenst) „ tot den *Dalay Lama*: de *Dalay Lama* is „ grooter als de andere Priesters; daerom „ stelt of bevestigt hy den *Kutufta* en an- „ dere Geestelijken.

„ In 't Tangutze Land en Stad *Barantola* „ in haer spraek genaemt, zijn drie voor- „ treffelijke Afgoden Kloosters van steen „ gebouwt, deze zijn als sterke Steden be- „ muurt, en daer in woonen omtrent dui- „ zend menschen in elk Klooster.

„ Met dezen *Dalay Lama* heeft den on- „ reine Geest wonderlijke kuuren; is de „ Maend nieuw, zoo is den elendigen *Da-* „ *lay Lama* jong, is de Maend vol, zoo „ is hy ook als een volkomen Man, is de „ Maend oud, zoo gelijkt hy ook als een „ oud Man van honderd Jaren; zoo speelt „ de onreine Geest met deze elendige „ Menschen; makende verscheide gedaen- „ ten, het welk men volgens natuurlijke „ reden zwaerlijk gelooven zou. Wanneer „ iemand uit een vreemt Land na dezen „ *Dalay* gezonden word, en den zelven „ noch onderwegen is (het zy met ge- „ schenken of om te bidden) en wanneer „ de zelve noch twee of drie Maenden „ reizens van haer af is, zoo voorzeit „ de *Dalay Lama* door den boozen Geest, „ waerom dat iemand komt, en wat hy „ mede brengt aen Volk en Vee, ook op „ wat dag hy daer aenkomen zal, daer- „ om eeren deze Afgoden-dienaers den „ *Dalay* zeer hoog, Hem voor zeer heilig, „ en onsterfelijk houdende; als of dezen „ *Dalay Lama* nooit en stierf, maer alle „ Maenden heel vernieuwde: en dit is „ geen wonder; want de onreine Geest „ leert zijne aenhangers, 't geene zy van „ hem begeeren, want zy konnen Don- „ der, Regen en Winden, ja ook Kou- „ de op iemand aen doen komen, en „ voor haer op hun Vyanden zenden. De „ onreine Geest werkt door haer, dat zy „ in 't midden van de Zomer, in de heet- „ ste tyd, de Rivieren doen bevriezen, „ waerom zy dan als des Winters, over „ het Ys gaen.

Dit komt als verdicht voor, gelijk mede het geene van het jong en oud werden der Katuchta of Kutufta is gezegt, en is waerschynlijk dat zulks den Leken diets werd gemaekt.

Eenige Volken, die nederwaerts bezuiden de Rivier d'*Amur* woonen, werden *Amourtsen* genoemt, zijn eigentlijk onderhoorig aen *Sina*. Deze erneeren zich met de Landbouw en Veetocht, en houden een menigte van Verkens; die zy ook melken, gebruikende de melk tot hunne spys.

In de Rivier *Schingal*, valt als gezegt, den Rivier *Naun*. *Naun* is zoo veel als stom gezegt, aldus geheten wegens zijn stillen loop: daer dicht by ook Sineesche Vlekken en Dorpen zijn, welke Plaetzen de Sineezen, in ste van wachtplaetzen, tegen de Uitlandsche Tarters en andere Volken, gebruiken.

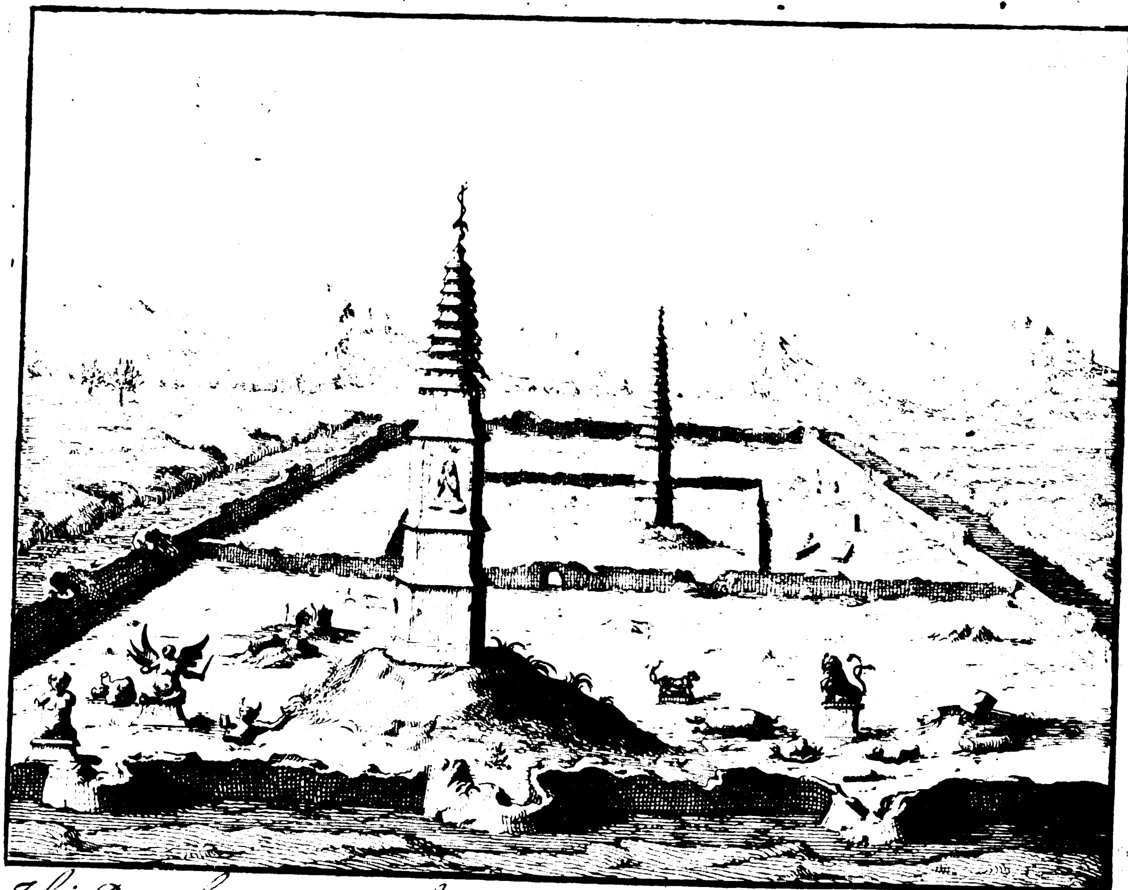
Buiten de Sineesche Muur worden van die kant alle menschen, van wat Volk zy zijn, die na *Sina* willen, door den Naunschen Bevelhebber opgehouden, tot dat na *Sina* om bevel geschreven werd; of men de zelve zal inlaten of niet.

In het woeste Moegalen Land, vind men zoo hier en daer, ontsloopte, oude, gansch vervallene Steden, daer zeeker ooggetuigen, die uit Rusland over *Selenga* na *Sina* reisde, my over bericht, acht van gezien te hebben; hy zag en merkte daer by aen, niet alleen vervallene steene Huizen, maer zelf ook straten van steen, zoo, dat schynt te dier plaets oulinks, deftige gebouwen te zijn geweest: heden wast'er Gras en Heester tusschen de steenen door, en men ziet'er veel kleine Slangen kruipen.

In de Moegaelsche Woestyne, niet verre van de Stad *Naun*, muurwaerts, vind men mede overblyfzels van over oude steene gebouwen, byzonder van zware Zuilen, en Toorens, hebbende de hoogte

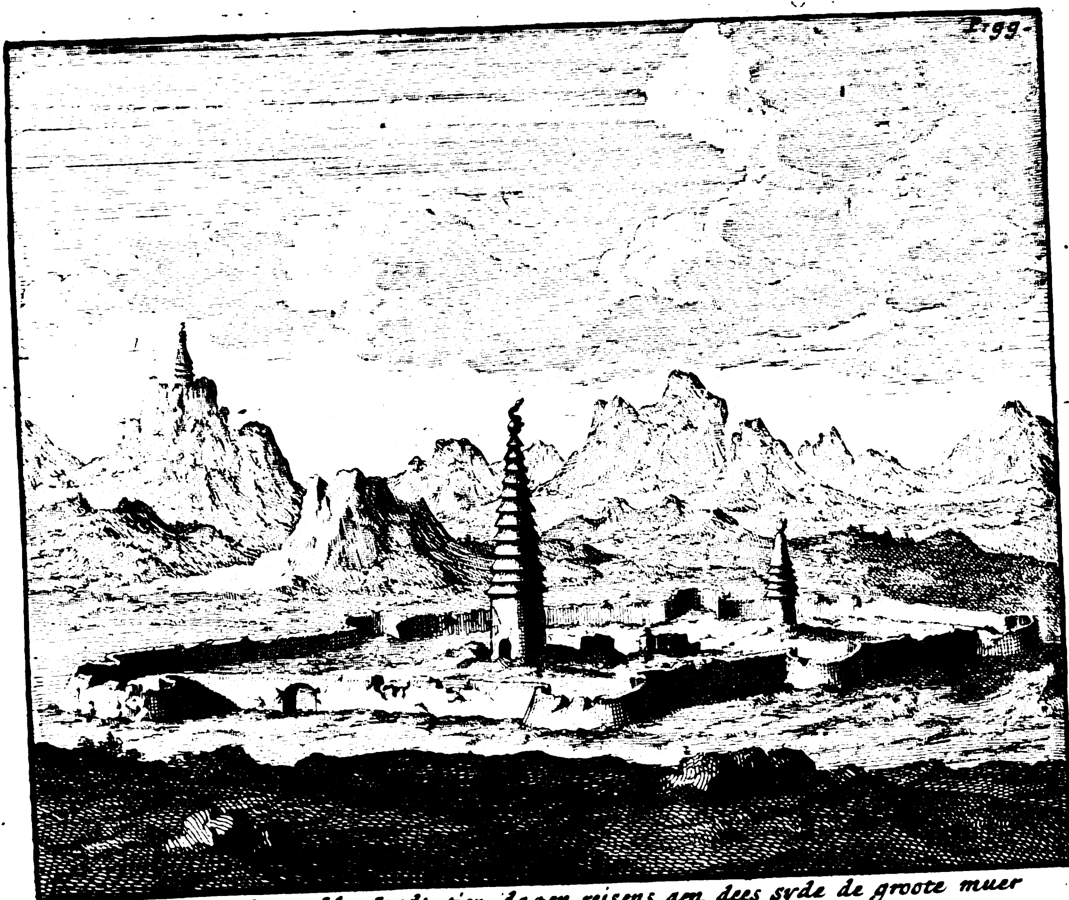
van een groot Huis in *Amsterdam*, aldaer offeren de omheen woonende Volken, uit Godsdienstigheit, Doeken, Zyde, en andere dingen, die hun lief en waerd zijn: zy leggen aen de voet der Toorens geschriften neder, het schynt dat daer begravinge van menschen zijn, die zy eeren, zoo als men aldaer in de Nabuurschap de brokken, van veele zware gebouwen vind. Eenig Zuilwerk dat noch over end staet, beslaet aen de grond, een vierkant van omtrent vier honderd voeten.

Men zegt aldaer, dat *Alexander* die verwoestinge heeft gedaen. Aen deze gebouwen is vertoont, konstig uitgebeeld snywerk van Menschen, Beelden, in nu onbekende kleederen, beider kunne in bastard leven: ook Gedierte, Vogelen, Boomen, en andere dingen, zeer aerdig gemaekt. Aen een dezer Toorens zich uitterlijk het beeld eener Vrouw vertoont van steen, en gegoten pleister gemaekt, met te zamen gevouwe handen, als biddende; zy zit na het scheint op wolken, met een glorie, zoo om het hooft, als lichaem, hebbende de voeten verborgen onder 't lichaem. Men zag 'er binnen in bemorste rook-plaetzen, daer Offer-vuur scheen ontstooken te werden: men vond 'er ook veel nedergelegde op Indiaensch root papier, gedrukte afbeeldzels van boven gemelte Afgodinne Beeld, daer Tarters schrift onder en ter zyden aen staet, het geene van my tegen het geschrift van *Niuche*, of der Tarters die nu *Sina* beheerschen, vergeleken zijnde, schynt het genoegzaem met die Taele en Letter-grepen over een te komen; behoudens dat het Tarters schrift in *Pekin* gedrukt, waer van ik veele voorbeelden bezitte, meer met punten is onderscheiden. En dit zy in het algemeen van deze oude overblyfzelen gesproken. Men ontmoet in de Nabuurschap aldaer menigte van Jurten, of leeme Huizen, daer Moegalen Dorps-wys in woonen, alwaer men veel Moegaelsche Ossen vind, met lang haair, weinig grooter als hier de Kalveren, genaemt *Barswocz* of *Barsoroie*. Zoo als alle de menschen, die dicht onder de Groote Muur zijn, woonen in Huizen van leem en gewosse steen, of hout.

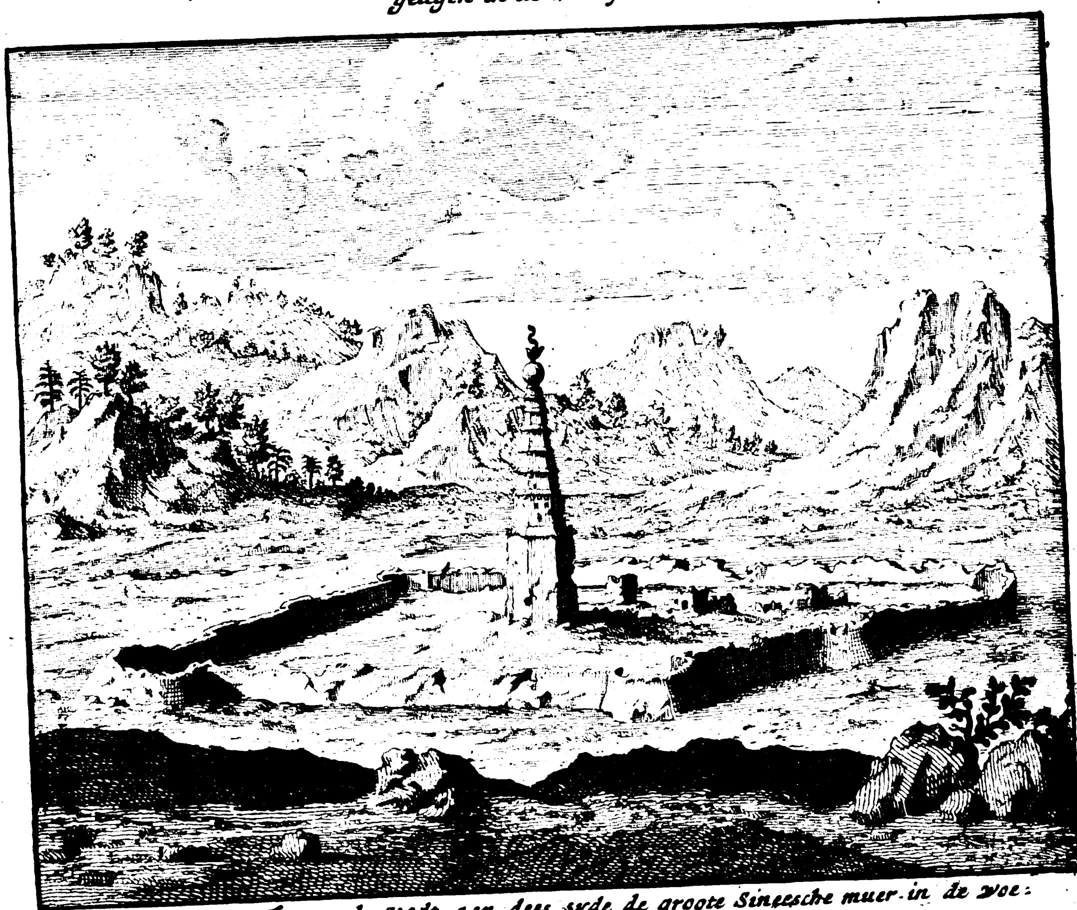

Iki Burchan Koton of verwoeste groote afgoden stadt in Tartania

In het byzonder, zegt men van deze puinhoopen, dat *Iki Burchan Koton*, of *Trimingzing*, is een oude verwoeste Stad, in de Moegaelsche Woestyne gelegen, vier dagen reizens Oostwaerts van een andere verwoeste plaets: in deze plaets wil men, dat

Oude verwoeste Tartarſche Stadt, tien dagen reisens aen dees syde de groote muer gelegen in de woestyne.

Oude verwoeste Tartarische Stadt aen dees syde de groote Sineesche muer in de woeſtyne gelegen.

dat van ouds geen menschen, als Heidensche Geestelijke persoonen zoude gewoont hebben, waer van deze benaminge mede zijn oorsprong zoude hebben: men ziet hier en daer aen deze plaets noch overblyfzelen van een aerde wal, doch zeer vervallen; in 't midden van de zelve staet een hooge steene achtkante Tooren, gebouwt na de Sineesche wys, behangen met veel honderd yzere klokjes, de welke als de wind waeyt, een zoet geluit geven; deze Tooren heeft een ingang, en men kan 'er in, en na boven klimmen, daer leggen veele duizenden kleine Sineesche Afgoden beeldjes, zoo van papier als leem gemaekt, veelerhande gedaente, en werd'er twee van papier onder my bewaert; (die my toegebragt zijn van zeeker Oostersch Koopman, *Simons* genaemt, die deze zelve uit den Tooren heeft gelicht, en aen my geschonken,) verbeeldende deze twee eenerlei gedaente, hebbende eene Afgodinne glorie om het hooft, zittende met de beenen onder het lichaem geslagen, gelijk als de Perzianen zitten; tusschen beide deze beelden zijn Niuchische letteren, met roode Inkt geschreven, die misschien den Heiligdom verklaren: het is, na my toeschynt Sineesch werk, en niet onkonstig gemaekt. Het eene heeft in de linker hand een zeker werktuig een Byl niet ongelijk, en in de rechter hand, een gekrinkelde keting van Koralen, hebbende de beide handen van malkanderen geslagen, daer het andere beeld de handen uitgebreid heeft. Buitenwaerts aen deze Tooren zijn veele steenen uitgevallen, dies zijn 'er hollen, en in deze hollen vind men veel beschreven papieren leggen, daer gebragt van voorby reizende *Lamas* of Afgodendienaers; de letters zijn Oost-Tarters, of de Tale der *Manchiouers*, anders het Volk *Niuche* genaemt: men ziet 'er mede veelderhande gedaentens van klei gemaekt, rondsom leggen. Een halve myl van deze Plaets is een Sineesch Dorp, daer veele Afgodische Priesters *Lamas* zich ophouden: deze leven van den reizenden man, dien zy wegens de oude Afgoderye dezer plaetzen onderrichten.

Niet ver van hier, weinig meer Oostwaerts, daer Zant-duinen zijn, is een lage Berg, die de naest by gelegene Tartaren, en reizende Tartaren voor een Heilige plaets houden, zonder dat zy daer van reden weten; hier hangt de voorby reizende man uit Godsdienstigheit, om behouwde reis of gezontheit, eenig Offer aen zekere oude Berkeboomen die daer wassen, en wel veeltyds van iets dat zy aen haer lyf dragen, 't zy een Muts, eenig Lywaet, Geldbeurs, Laerzen, Broeken, oude Rokken, ja Hemden, enz. deze vodden hangenze aen de takken van de Boomen, tot in den top toe: niemant berooft deze dingen, en die zulks dede, zoude hem het tot oneer, en zeer groote schande werden gerekent, zoo dat het zelve alle daer hangt te rotten.

Een ander bericht my toegezonden, spreekt van deze verwoeste Steden en omtrek, als volgt:

Niet verre van de Rivier *Naunda*, zijn drie kleine Meirtjes die zout water hebben, en daerom onbruikbaer zijn, van verwe by na zoo wit als melk, van daer Westwaerts is hoog gebergten, doch ten Oosten en Zuiden lage zant-duinen, werdende het drinkwater daer rondsom uit gegravene putten gehaelt, 't geen echter slecht is: hier en zijn geen Vlieten; vier dagen Oostwaerts van deze plaets reizende, daer men onderwegen geen wooningen ontmoet, bejegent men een oude verwoeste Stad, met een vierkante aerde wal omgeven, een Duitsche myl rykelijk in zijn begrip groot: zes dagen reizens Westelijk op, ziet men een andere oude verwoeste Stad, genaemt *Trimingzing*, zy heeft een vierkante aerde wal, met behoorlijke bolwerken versterkt; in deze Stad staen twee Toorens, de eene zeer hoog, doch de andere wat kleinder, de grootste is acht kantig, en voor met muur-steen opgebouwt. Omtrent tien vadem van de aerde ziet men ten wederzyde op acht plaetzen, uit steen gehouwene verbeeldingen eeniger geschiedenissen: men ziet 'er levens groote beelden, die Vorsten of Koningen schynen te verbeelden, zittende met de beenen onder het lyf geslagen, daer perzoonen als dienaers rondsomme staen, die gevouwe handen vertoonen: zeeker Vrouwen beeld, schynt een Koninginne te zijn, want heeft een kroon op het hooft, daer glans stralen rondsom verbeeld werden.

Men ziet 'er ook in steen verbeelde gedaentens, als Sineesche Krygsluiden, waer onder een, welke in 't midde staet, die een Koning schynt te zijn, want een Schepter in de hand heeft: veele der omstanders zien 'er uit als vervaerlijke Duivels, deze beelden zijn zeer net gemaekt, en beschamen de Europiaensche Konst.

Deze grootste Tooren hadde geen opgang buitewaerts, doch alles was rondsom dicht bemetzelt: men ziet in deze Stad veel groote puinhoopen van muursteen, en ook zeer veel beeldwerk van steen uitgehouwen, levens groote, zoo Menschen

als Afgoden, steene Leeuwen, ook Schildpadden, en Padden van ongemeene grooten, dus dat toeschynt, hier wel eer een voornaem Chan of Koning geheerscht moet hebben. De bolwerken dezer Stad zijn van ongemeene groote en hoogte, en zy zelve is voor het gedeelte met een aerde wal omringt, vier poorten of ingangen kan men bespeuren aen deze vervallene Stad: menigte van Hazen loopen in deze zoo zeer verdelgde plaets, wezende met Gras en Kruiden bewossen: Menschen werden heden dicht onder deze plaets woonende, niet gevonden: de Mugalen en Sineesche Reizigers verhalen dat voor veel honderd Jaren, hier ter plaetze, daer, of omtrent, heeft gewoont een Tartarischen Koning, genaemt *Utaichan*, en dat die door zeker Koning van *Sina* verdelgt zoude zijn geweest. Hier naby, ziet men zoo hier en daer op 't gebergte, verwoeste oude begraef plaetzen van steen, toorens gewys, eertyds door de Tartaren gesticht: hier vind men veel lieflijke Kruiden. Dus verre dit bericht.

Een tweede verslag van gemelte Toornwerk en puinhoopen my ter hand gekomen, is als volgt:

Aen de Tooren, welke onder plat, en van binnen geheel in zijn oude wezen is, die te midden in de vernielde Moegaelsche Stad *Ikiburchan Katon*, by zommige genaemt, staet, ziet men beelden van graeuwe steen, die uit de Bergen werd gehouwen, gelijk de geheele Tooren van alzulke steen is: men ziet daer ook tot çieraet afgebeelde Leeuwen en gedierte, grooter als 't leven, schoon in die gewesten geen Leeuwen en zijn: de steene Schildpad die daer te zien is, zal mede zijn beduidenis hebben gehad, my onbekent, zy is van een stuk, twee El groot. Men ziet 'er steene Graf-steden, die beschilderd en behouwen zijn. Aen de grondslag van den Toorn, zag men veel gaten daer ronde steenen, en andere, als keilen in lagen. Daer was een gewelft, daer men bokkende koningaen, alwaer men mede geschriften vond. De muuren der Stad zijn gebakke steen: men kan den Toorn van buiten niet beklimmen. Ter zyde de Santinne op den Tooren staet ter rechter, een Man met een Boog in de hand, en aen de andere zyde een perzoon, die iemand schynt te zegenen; recht achter het beeld van de zichtbare Santinne, staet een beeld, dat aen haer gelijk is, doch daer ter zyde twee Menschen beelden van een andere gedaente, waer van het eene een Vrouw vertoont.

De klokjes die men aen de Tooren eenige honderd in getal ziet hangen, zijn van yzer, en met de Wind klinken zy. Door een trap binnewaerts, kan men in den Tooren klimmen, en daer vind men veel Schriften en Tekeningen van Afgoden leggen. Men zag 'er veel gaten in de muur, twee of drie span lang, daer deze Schriften en Tekeningen, by bundels in gestoken waren: daer lagen ook overvloed van Zyde doeken en kleederen, die scheenen geoffert te zijn, welke op de vloer lagen, en aen de wand hongen: daer was verboden dat men deze niet roeren of wegnemen zouden. Van Koper is de Slang en halve Maen die op den Tooren staet, zeer aerdig gewrocht. De Wallen rondsom deze vervallene Stad zijn van aerde. Dus verre dit verslag.

Zeeker Reiziger, mijn bekende, welke deze vervallene Stad in zijn doortocht na *Sina* heeft bezien, verhaelde my, hoe hy daer zijnde, van de weg afreed tot in een Dorp, daer hy in een huis trad, ziende daer in een afteekening van zeeker wanschapen Afgod te pronk, aen de wand, daer zich een Priester omtrent ophielt, en op die tyd een man van buiten inkomende, viel voor het geschilderde beeld neer, makende zekere wanschikkelijke gebaerte; de Paep gaf dien man daer op als de zegen, met twee te zamen gevoegde handen op het voorhooft te leggen. Hier beschonk men mijn vriend met Theé in Paerdemelk gekookt, en Brandewyn van de zelve melk gemaekt.

De Heer *Adam Brant*, voornaem Koopman van *Lubek*, welke deze gewesten heeft gezien, schryft my daer van als volgt:

Omtrent de Vliet *Kasumur*, welke goet drinkwater verschaft, en in de Rivier *Naum* stort, ontmoet men onderscheidene verwoeste Steden, alwaer men noch overig ziet alderhande van steen uitgesnedene gedaenten, zoo van Mannen, Vrouwen, als alderhande wilde Dieren, levens groote, waer van men 'er in *Europa* zelden konstiger uitgewerkt vind: het schynen verbeeldingen van ouder geschiedenissen te zijn. Men ziet 'er Mannen met Bogen in de hand: en werd aldaer gezegt, dat dien oord van *Alexander de Groot* verwoest is geworden, insgelijks ontmoete wy in dat gewest, byster groote opgerechte Zuilen, die zeer konstelijk van steen uitgehouwen, en opgerecht waren; aen de zommige van dezen, zag men ontallijke veel klokjes hangen, die als zy door de wind bewogen wierden, een groot geluit gaven. Deze oude vervallene gebouwen voorby gereist hebbende, en de Groote

te Muur naderende, bevonden wy het Land, hoe nader, hoe meer bewoont, en drie dagen reizens van de Muur af, bejegende wy groote Steen-klippen, waer aen wy met de uiterste verwondering zagen, dat de weg daer door heen, uitgehouwen was: hier moet men op zijn hoede zijn, en niet ter zyde af reizen, zoo men van het wreed Gedierte, als Tygers, Luipaerden, enz. niet wil verslonden zijn: in dit steenig gebergte legt een Stedeken, genaemt *Schorna*, ofte anders *Karakoton*, dat een kleine dag reizens van de Muur af is gelegen: in dit gewest is veel Wild, als Harten, wilde Schapen, Hazen, doch zeer klein. Dus verre dit aen my overgezonden bericht van *Adam Brant*.

Volgens zeker Grieksche Reiziger, *Spatarius* genaemt, die oog-getuigen is geweest, en aen my schriftelijk heeft bericht, zoo ontmoet men tusschen de Vliet *Amur* en de Muur van *Sina*, puinhopen van groote verwoeste Steden.

De Sineezen of hedendaegsche Tarters, die *Sina* beheerschen, hebben al wat na sterkte geleek, en by hen niet bezet is buiten de Groote Muur, gesloopt.

De Stad *Kalgan*, buiten de Sineesche Muur gelegen, werd voor een sterkte gehouden, is van gebakke steen gebouwt, leggende omringt van een goede Muur en vaste Toorens, welke Toorens met pannen zijn gedekt, daer sterke deuren en yzere grendels aen zijn, doch om de Muur en is geen graft, maer in dit *Kalgan* en woonen niet veel menschen, doch in andere Steden achter de Muur, is 't meest zeer Volkryk.

Niet verre van het Stedeken *Karakoton* Oostwaerts, is een hooge Steen gebergte, dat een zeer kromme en slangswyze opgang heeft, de zelve is boven op, tot een lengte van twee honderd vademen, met menschen handen doorhouwen, wezende deze weg zeven vadem breet, buiten deze weg is het aldaer niet te bereizen, om dat ten wederzyde deze Bergen, diepe Moerassen zijn: hier vind men Wynstok, Eik, groote Noote en Linde Boomen, ook Kastanien: men ziet daer een Klip, die om zijn stylte niet is te beklimmen, aen de eene zyde halver hoogte, te weten van honderd en vyftig vadem, is een oude Afgoden Tempel of Klooster, in de Steenrots uitgehouwen, daer vier vensters of lucht openingen in zijn: men ziet daer Afgode Beelden van steen gemaekt, wezende te verwonderen hoe mogelijk is geweest, dus in de Rotzen te konnen uithouwen, zijnde het ter zyde de zelve, Pyl styl, zoo dat het minste ongedierte daer by niet zoude konnen opklimmen, en zoude volgens bericht der daer omtrent gelegene Volken, dit werk al voor veel honderd Jaren gemaekt zijn geweest.

Omtrent het Stedeken *Karakoton* of zwarte Stad, ziet men een oude vervallene Sineesche Tempel, daer geen Afgoden Beelden te zien en zijn: hier omtrent wil men dat een aenzienlijk Tarters Heer woont, die een der Dochters van de Sineesche Koning ten Wyve heeft: 't gemelte Stedeken is met Eike Palissaden in 't vierkant omcingelt, en zulks tegen den aenval der Tygers en Luipaerden, want daer rondsom zijn veel wilde Zwynen en Harten, daer dat verslindent gedierte op aest, werdende van deze Plaets tot aen de Groote Muur by nacht niet gereist, uit vreze van gemelte Beesten; alle Kamelen, Paerden, Ezels en Koebeesten, dragen hier een yzer klokje aen de hals, waer voor de Tygers eenige vreze hebben, werdende dikmaels menschen, als zy zich in het gebergte begeven, verscheurt, des daegs houden deze beesten zich meest aen de hoogte der Bergen, doch by nacht komen zy aen de gemeene wegen. Hier is de Landstreek, alwaer de Koning van *Sina* meest Jaerlijks in de Maend Augustus ter Tyger vangst komt, met twee of drie duizend der beste Tartaersche Boogschieters en Lanciers; hy treed dan zelve van het Paerd, en becingelt met zijn Volk het gebergte, het Beest werd met klokken geluit gedreven na de plaets daer de Keizer zich verhouwt, die dan zelve het Dier in 't gemeen treft, omcingelt zijnde van zijn gewapende wachten, welke hem voor onheil tegen het Beest beschermen. Hier zijn Vogelen van groote als een Reiger, en bykans van de zelve gedaente, zeer schoon van veeren, de hals is wit, de vleugels en staert Scharlake root, hun vleesch is goed om te eeten, andere hebben de groote van Papegaeyen, krom van Bek, geciert met alderhande geverwde vederen, daer zijn ook Veldhoenders, met lange staerten en veelverwige vederen.

De Rivier *Scharamurin* of *Geele Paerd*, die uit het Weste komt, en Oostwaerts in de Rivier *Karga* stort, is dertig vadem breet, doch zoo ondiep, dat men daer door met Kamelen en Paerden wadden kan. De Vliet *Loga* komt Zuidelijk af, in de *Scharamurin* vallen: als men in deze gewesten de Groote Muur nadert, ontmoet men aengename Dalen, en brave Dorpen door Sineesche Volk plantingen gesticht.

Selenginskoy is een Plaets, gelegen niet ver van het Meir *Baikal*, en by de Rivier

Selenga. Van daer, tot aen *Sina*, ontmoet men veel Volk, en werd bewoont van haer Czaersche Majesteits Onderdanen, en buitewaerts van Mugaelze en Daoersche Volken.

De Inlandsche Volken, die rondsom het gesterkte Vlek *Selenginskoy* woonen, en zelve tot *Sina* toe, aen deze zyde, leven zeer vreedzaem, en zonder veel geschillen. Zy brengen steeds uit *Sina* in dit Vlek, Vee, gesmolten Zilver, Goud, en alderhande Koopmanschappen te venten: doch alzoo daer maer omtrent twee honderd menschen woonen, vallen 'er niet veel andere waren daer tegen te ruilen. Evenwel heb ik in de Stad *Mosco* Theé, Japansche Rokken, en Lakwerk gezien, enz. die over dit Vlek uit *Sina* derwaerts waren gebragt.

Van het Vlek *Selenginskoy* af, langs de Rivieren *Chieka*, tot in de groote Rivier d'*Amur*, is men, vermids de onbequaemheit der wegen en rivieren, twee weeken op weg.

De Jesuit *Avril* dryft, dat in de Rivier *Amur*, *Argus* (*Argun*) en *Chingala*, Robynen en Paerlen zoude gevonden werden.

In *Selenginskoy*, wierd *Fædor Alexewits Golowin*, Stadhouder van *Siberien*, enz. van den zesden January tot den zestienden Maert, in den Jare 1686 belegert, door dertig duizend Moegalen, die hem meenden uit te hongeren, zy deden eenmael aenval met twintig duizend man, op den eersten Maert, waer toe zy Schilden of Schermen hadden gemaekt, welke de hoogte van twintig of dertig voeten hadden, die op raders stonden, waer achter de bende naderde, gewapent met Pieken, Boogen, en brandende Stroowissen, waer mede zy de Vesting, die van hout was, meenden te overvallen, te branden, en de bezetting te dooden, doch de krygslistige en dappere *Golowin*, zoo als zijn Ed. my zelve heeft verhaelt, hielt af van schieten in het begin, en geboot zijn drie honderd Krygsknechten, dat al de bezetting was, eerst vuur te geven als dien hoop kort onder de Stad was, in meening dat zy veilig waren achter de schutzels, edoch het geschut met schroot geladen, en de bussen brandede te gelijk los, op schutten die geen kogel konde wederstaen, en den lossen hoop, zoo dat 'er viel een groote menigte met de eerste bons, dies de overige zulk spel ongewoon, verschrikt, de vlucht namen, waer op een uitval volgde, daer door 'er noch eenige sneuvelde, maer het tal zijner Krygsknechten zoo weinig zijnde, had de wysheit niet lange te vervolgen, tot dat hy van de Nabuurige Vestingen meerder manschap by een gerukt hebbende, met vier benden op den vyand uittrok, en groote overwinninge behaelde, zoo dat eenige duizend menschen zich onderdanig maekte.

Deze menschen bewoonen geen Steden, doch hebben wel eenige losse omheiningen.

De Rivier *Selenga*, die in het Meir *Baikal* stort, is diep en snel loopent. Het Volk dat aen de zelve woont, werd meest *Bratski Mugaelen* genaemt.

Van de Volken die hier omtrent woonen, getuigt zeker Poolsche Reiziger *Nikipera*, dat hunne spraek bykans Kalmuks is: doch dat zy beter gezedent zijn, en gekleed gaen, bykans als de Sineezen, en met omgegorde kleederen. Zy hebben schoone Paerden, die gezadelt en getoomt zijn: staen in't Geestelijk onder den Priester *Katoegta*, of *Katugta*, (daer elders van werd gesproken,) en gaen steeds gewapent met Pyl en Boog. Men vind 'er ook, doch zelden, vuurwapenen. De Vorst aldaer, was onlangs *Ocuproy Chan* genaemt.

Van *Selenginskoy* na *Sina* te reizen, door Mugalen Land, ontmoet men groote Velden, zonder Bosch, (daer men overal mest van Beesten brand) en ook op weg eene kleine Stad, *Jarauna* genaemt. Rondom dat Stedeken zijn drie Meirkens: en de Volken, daer omtrent, mede *Bratski* geheten. Van *Jarauna*, tot zeker Plaets *Tulenba*, is zes dagen reizens, door Boschaedjen. Hier woont een Volk *Tabunuta* genaemt, van gewoonte en zeden, als de *Bratski*. Uit de Bosschen van *Tulenba* komt men tot de Stad *Nertsinskoy*, welke rondom mede Bosch heeft, en de Hooftstad van deze Landstreek is. Het Volk heeft een eige spraek: doch des zelfs zeden komen met die van de Kalmukken over een.

Omtrent de Vesting *Selenginskoy*, is het by Winter weêr vry kout, zoo dat men aldaer met houte Schaetzen over Sneeuw loopt, zijnde daer rondsom veele Heiden, die moeyelijk over te komen zijn. De Mugalen wanneer zy in onlust met hunne Czaersche Majesteiten Krygsvolk zijn, komen tot onder deze Plaets plunderen en rooven.

Aen de Mugaelsche Grenzen raekt het Meir *Baikal*. Dit Meir *Baikal*, is ten einde de Rivier *Angara*, en omtrent het begin van de Vliet d'*Amur*, in de Nabuurschap van *Dauria* gelegen. Het water is zoet en zeer wit, en heeft veele Visschen, als ook Zee-honden, doch van een andere verwe, als die in de Noordzee zijn.

De

Het Hair is den Mannen't Aensigt uyt geplukt, uytgesondert aen de Kin, de Soom boven de Ployen is met Bont gevoert. de Laersen syn van Vellen het ruig buyten de Mutsen van Roode Vossen de Rocken blauw Katoen Ringen, Penningen en Coraelen dragen sy aende Tuyten

De Oever is bezet met groote Bergen, die meest altyd met Sneeuw bedekt zijn. Van het groot Eiland *Olchon*, in de midden, zijn de oude Inwoonders vertrokken, en werden aldaer nu Onderdanen van hunne Czaersche Majesteiten geplant, dien dat Land door haer is geschonken.

By de Rivier *Sidui*, de welke loopt tot aen het *Baikalofsche* Meir, vallende drie dagen reizens van het vlek of het Kasteel *Selenginskoy*: in de Rivier *Selenga*, hielden zich op in het Jaer 1687 Moegaelsche Taissi, die zich weerbarstig tegen hunne Czaersche Majesteiten Krygsmagt aenstelden, waer omtrent een groote Heide is, daer de Vliet *Kumink* na by stroomt, genaemt *Bulutak*: onder deze *Taisi* of Vorsten, zijn geweest *Irkicantasia* en *Bantuchay*, deze togen over de Rivier *Selenga*, en de *Taisa tzschin Irdenie*, vlood na de Plaets *Botac* of *Botae*, twee dagen reizens van de Rivier *Selenga*: *Bintuchai* met zijn Broeder, zette zich tusschen de Rivieren *Sidui*, als ook *Kumink*, en dus zogt ieder eenen goed heen komen, vliedende de overwinnende wapenen van hunne Czaersche Majesteiten.

Klutschy, is een Plaets vyf of zes myl van *Selenginskoy*, waer tegen over, na by de mond van de Rivier *Sidui*, in het Jaer 1689 zich Mugaels Volk in een Horde heeft opgehouden, waer dichte by noch een Plaets is, genaemt *Cargas*, alwaer zich mede Mugalen ophielden, die voor de magt hunner Czaersche Majesteiten wapenen vliedende, zwakke Paerden en Kemels, kranke Menschen, Hutten van Riet, Wagens, en ander tuig, op de stee lieten leggen.

De Vrouwen der *Brati*, dragen des Winters lange Rokken van Schape vellen, omgordet van een breeden gordel met yzer beslagen, hebbende zekere mutzen op het hooft, die zy *Malachœuen* noemen, welke zy by koude over de ooren trekken: des Zomers dragen zy Rokken van slecht root Laken, en vermids deze luiden nimmer, noch gezicht, noch handen, noch lichaem wassen, zoo zien zy 'er zeer lelik uit, besnydende mede nimmer de nagelen aen handen of aen voeten, doch als die hun te lang zijn, en zulks ongemak baert, scheuren zy die onhebbelijk van het lichaem af: jonge Dochters dragen veel vlechten rondsom het hooft, doch getrouwde Vrouwen hebben aen ieder zyde des hoofts een vlecht af hangen, de welke opgepronkt zijn. Als onder hen iemand sterft, begraven zy dien met de beste klederen aen, daer beneffens leggende Pyl en Boog, als het een Man is.

Zon en Maen eeren zy mede met neiging hunner hoofden, zittende op de knien met gevouwe handen, zonder dat ze bidden of eenig woord spreken: van Uitlandsche Godsdienst weten zy niets, en willen ook daer van niet weten: zy hebben ook eenige Papen die zomtyds van hen gedood werden, en dan begraven, met klederen en geld by zich, oordeelende hun dienstig te zijn, zoodanige perzonen voor uit te zenden, om voor hen te bidden, dien zy niet willen, in het ander leven, aen geld of klederen gebrek te hebben: wanneer deze luiden onder zich een eed zullen doen, trekken zy na zekeren Heiligen Berg, omtrent het Meir *Baikal*, daer zy den eed doen, geloovende dat wie valschelijk zweert, of getuigt, dat hy nooit levendig van daer keert, zy offeren mede daer ter plaetze alderhande Vee.

De *Buratti* of *Brati*, zijn Vee-ryk, hebbende veel Kamelen en Schapen, zy woonen in lage wooningen van hout, doch boven met aerde bedekt, daer is te midden in een opening, daer de rook door gaet, werdende het vuur midden in het gemak gestookt; zy weten van geen Akkerbouw, of Tuinvruchten: hunne Huizen die Dorpswys by malkander staen, zijn gemeenlijk aen een Vliet geplaest, veranderende deze luiden hunne woningen niet, gelijk als de Tunguzen hunne Nabuuren doen.

Voor de deuren harer wooningen vind men opgerechte staken, daer Paerde huiden aenhangen, ook Schapen en Bokken aen gespitst zijn, welke zy eeren en aenbidden, met buiging hunner hoofden, en daer voor neder te vallen. In de Voortyd is dit Volk gewoon een algemeene Jacht aen te rechten, die zy *Oblavo* noemen, als wanneer gehele buurten te zamen komen, en het Wild omcingelen, te Paerd, 't geene zy te zamen hebbende gejaegt, met Pylen vellen, en zoo bekomen zy een groot aental Wild, van Harten, wilde Schapen, Rheen, en ander gedierte: het is byzonder, na gedane Jacht en verschieting der Pylen, weet ieder mede zijn eige Pylen weder te zoeken. Zy villen dan dit gedierten, snyden het vleesch van het gebeente, drogende het zelve by de Zon, en onderhouden zich daer van, tot dat alles verteerd zijnde, zy weder op de vangst gaen. Men ziet daer wilde Schapen by duizenden, veel Ossen, doch weinig Peltery-werk, Kamelen vind men daer voor weinig waer, te mangelen, want geld begeren zy niet, graeuwe Zabels, Bekkens, Kooper, Otter vellen, Persiaensche Vlok-zyde is haer gading.

Zoo Mannen als Vrouwen, zijn grof en ſterk, hellende eenigzins na de Sineeſcher Tartaren.

Als men in deze geweſten reiſt, moet men des nachts wacht by zijne Paerden houden, op datze niet van de Roovers, die daer veel zijn, geſtoolen werden. Die de Landſtreek *Najada* doortrekken, daer de *Katuchta* zich meeſttyds onthoud, bekomen aldaer, zoo men zegt, een vrygeleide, en neemt men daer leeſtogt op weg mede tot den verderen reis.

De Gezaghebber van *Nertſinskoy*, zend Onder-gezaghebbers in de Steden *Jarauna*, *Barboeſinskoi* en *Tulemba*, *Tulenbi*, of *Teletbioſkoi*, die niet ver van de Oever van de Vliet *Barboeſa*, en de oorſpronk van d'*Amur* leggen. Hier vallen zeer goede Zabels. De lucht is 'er matelijk getempert en warm: en daer groeyen veel vruchten in Thuinen. Om laeg aen de Rivier d'*Amur*, waſſen naer men wil, Druiven. Der zelver ingang is met zulk breet en dik Riet bezet, dat men het qualijk omvademen kan.

De luiden zijn hier arbeidzaem, en woonen Dorpswyze in huizen als hutten. Dus verre, volgens getuigenis van *Nikipera*.

Daura is een vry groote Riviere, en ſtort zich omtrent, op de hoogte van 64 graden, uit het Ooſt-Tartarye in d'Ooſt-Indiſche Zee. De Riviere is by my ter plaetze geleit, daer de meeſte getuigen en beſte onderrichtingen my zeggen, dat die gelegen zy. Doch echter willen andere, dat die meer benoorden leit, en ter plaetze, daer de Rivier *Vrak* door my is geplaetſt.

Men ziet in mijn Kaerte, bezuiden en omtrent het Dauriſch geweſt, eenige Sineeſche benamingen, die dus geplaetſt hebbe, volgens zekere Kaerte in *Sina* zelve gemaekt, en my vertaelt door *P. Couplet*, Jezuit, die zich dertig Jaren in *Sina* opgehouden hadde. Doch vermids de Sineezen hunne Kaerten, voor zoo veel het geen buiten de Muur is, tot noch toe niet klaer hebben vertoont, en weinig acht op lengte en breette nemen, zoo gelieve de Leezer te weten, dat de zelve Plaetzen daer wel waerlijk zijn, maer der zelver lengte en breette alleenlijk na de beſte giſſing is genomen.

De Rivier *Penſia* valt, aen 't Ooſteinde van Tartarye, in Zee. Voor haren mond is het Ys zoo overvloedig niet, als meer Noordelijk. Het water van dezen Vliet werd zeer gezont bevonden.

In de Nabuurſchap van *Dauria*, aen het Landſchap *Sabatſia* of *Sabakſia*, woont een Volk, genaemt *Jukagi*, dat niet te woord met eenige vreemdelingen wil komen. Het gebruikt, in plaets van yzere meſſen, bylen en flits-punten, van ſteen en Walrus tanden: gelijk 'er zoodanig een flits onder my beruſt: welke in een ſchermutzeling tegen deze *Jukagi*, of *Jukagir* was gekregen. Het ſcherp is een ſpan lang, voor ſpits, en als een mes geſlepen, hebbende ook de zelve gedaente; doch met een dikken en breden rug. Met dit geweer, dus geſlepen, weten zy zich eenigzins te behelpen. Hun ander geweer zijn meeſt ſlingers, daer zy zeer fel en wis mede weten te werpen, en Rheen en Menſchen ter dood te treffen. Hunne kleding is des Zomers van Viſch, en des Winters van der Land-dieren vellen. De naelden, daer zy mede naeyen, zijn ook van Viſch graden gemaekt.

Tuſſchen de Rivieren *Penſia* en d'*Amur*, zijn verſcheide kleine Rivieren en Plaetzen: hoewel tot noch toe niet te wel bekent.

Alle de Rivieren, welke tuſſchen d'*Amur* en de *Lena*, ten Noorden en Ooſten, in Zee ſtorten, zijn zeer Viſchryk, gelijk het Land daer vol Boſſchaedjen en Wild gedierten is.

By de Rivier *Zne*, die niet wyt van de *Singal* in d'*Amur* ſtort, zijn twee Eilandekens in d'*Amur* gelegen: die de Sineeſche Onderdanen, voor weinigen tyd, ingenomen hebben.

Omtrent de Rivieren *Minka* en *Taeiman*, die gezegt werden niet wyt van den uitgang des *Amurs* in Zee te ſtorten, hebben wel eer Volken, geheten *Ghalom* en *Oeſerom*, gewoont, daer een vlek geſticht was, dat de Sineezen onder zich hebben geſlagen.

Ter rechter zyde van de Vliet d'*Amur*, na de kant van *Sina* toe, woonen mede Volken, *Bogh Doghana Machi* (zoo men zegt) geheten, in Steden en Dorpen, na hunne wyze opgeſlagen. Zy zijn nu Onderdanen van den Sineeſchen Keizer, en weiden aldaer Vee.

De Volken, aen de rechter zyde van d'*Amur* Zuidwaerts, omtrent de *Singal*, *Zne*, en andere Rivieren, geven aen den Sineeſchen Keizer Jaerlijks, in Wildvangſt, ſchattinge.

Van de Vliet *Amur*, en eenige naby gelegene Stroomen en Plaetzen, ſpreekt zeker Ruſch bericht, my van die oord toegezonden, vertaelt aldus.

Boven *Kataia*, en rondsom d'*Amur* ook, op de ſlinker zyde van de *Sija* ſtroom, tot daer den *Amur* uitloopt, woonen mede *Bogh Doghana Machi*, de *Kitaiſche* Konings On-

Onderdanen, die hem groote Schattingen en Tol betalen.

Daer d'*Amur* in den Oceaen loopt, ziet men een groot Eiland in de *Akiaensche Zee*, omtrent twaelf, of na gissing vyftien myl groot; en daer op steene gebouwen; maer men kan daer niet wel na toe komen, dewyl de Russische Krygs-luiden en Inlanders, die daer naest by woonen, geen vaertuig, om mede over Zee te konnen gaen, noch verstand om die te bouwen, hebben, en ook groote menigte van Klippen en Steenen, boven water uitsteken.

Beneden de *Ys-kaep*; aen d'*Amurze* zyde, vallen in de Zee, de Stroomen *Lama*, *Ochota*, *Towoi*, *Tadui*, *Penchion*, *Kamtschatca*, *Tschiundon* en *Anadir*, by de laetste strekt zich een groot gebergte tot in de warme Zee, 500 Russche wurst ver, en voorby d'*Amur* langs de strand, van de warme Zee, en achterom dezen Berg is een uithoek, die zich strekt tot in het diepste van de Zee; hierom kan men met geen vaertuig, in hunner Czaersche Majesteits Ryk; noch in de Sibiersche Steden komen, noch ook in de Stad *Jakutskoi*, of aen de *Leen* stroom, noch aen de Stad *Mangaiska*, of *Turuchanska*, insgelijks niet uit den Oceaen in de Stroom *Jeniseiskoi*, want om de Noord zyde van dezen Berg; is het vol met vervaerlijke Ys-bergen.

Vyf wurst is een myl.

Van d'*Amur* tot den Berg *Najan*; en van de Kaep in de Ys-zee, tot aen de groote Stroom *Lena*, en wyders van de *Lena* op de zelve koude Zee, tot de *Jeniseia* en *Mangaseiska* aen de Oevers, leggen veel Tanden, Hoorens, enz. van Zeepaerden en andere Zee-dieren, waer van de Onderdaenen hunner Czaersche Majesteiten Tol betalen, insgelijks van de Walrus-tanden.

Van de Stad *Jenisielska* tot *Ilemska*, de Stroom *Angara* langs, is vier weken reizens, verder over Land te Paerd tot *Wercholienskoi*, een week over het gebergte, 't geen legt aen het begin van de *Lena* Stroom, daerze uit het gebergte komt.

Van de Stad *Wercholienskoi*, nederwaerts op de Stroom *Ksutoiua* en *Mukoiua*, tot *Kiringa*, is acht dagen: deze Stad legt by de Stroom *Kiringa*, die in de *Lena* valt: Daer in vallen ook de Stroomen *Witim*, *Olekma*, *Tugir*, (waer by de Stad *Tuginskoi* legt) *Atschir*, *Jadomaia*, *Aldan*, *Tschiutschiura*, *Warla*, *Tschosa*, *Muticha*, *Volokovaia*, *Muruka* en *Wilei*.

Van *Kiringa* dryft men de groote Stroom nederwaerts, tot de Stad *Jakutska*, in zes weken.

De *Lena* valt in den kouden Oceaen; met al zijn Stroomen: aen alle zyden rondsom de *Lena*, woonen Onderdanen van hunne Czaersche Majesteiten: daer is veel Wild Gedierte, en Visch, Bosschen en zeer hooge Bergen, Sneeuw en Vorst: men kan met Paerden hier niet wel reizen, uit oorzaek van de hooge Bergen, Sneeuw, Water en Moerassen. Hier in den Oceaen is schrikkelijk veel Ys.

Van de binnen Zee *Baikal*, gaet een halve kringswys gebergte, na, en langs de *Lena* Stroom, dat ontoegankelijk is, ook loopt een Berg, wel vyf honderd wurst ver in Zee, 't geen verhinderd dat men uit de *Lena*, door de Zee niet kan komen tot het *Kitaise* Ryk, en in d'*Amur* Stroom. Aen de zyde van de *Lena* vallen veel Vloeden, als *Daura*, *Bludnaia*, *Ulja*, *Kawitscha*, *Kolyma*, *Alaseia*, *Indigirka*, *Tatscha*, *Pianaia*, *Chromaia*, *Jana*, *Omoblowa*, *Olenek*, *Wolokowaia*, *Anabara*, *Wolok*, by alle deze Vloeden woonen *Jakuten* en *Brati*, Onderdanen van de Russen, en rondsom de Oceaensche Zee, woonen *Samojeden*, van alderhande slag en spraek.

Van het Meir *Baikal*, en van de Stad *Barbasinska*, de *Barbasinska* Stroom opwaerts, reist men in twee weeken, tot *Telengenska*, en over Land te paerd; in tien dagen, en tot de Stad *Nertschinska*; de eerste in het *Daurse* Landschap, is twee weken reizens: deze Stad legt tusschen de Stroomen *Nertschin* en *Tscherna*, die in de *Schilla* vallen: noch valt daer in *Arunja*, *Amasar*, *Urka*, *Sadoenja*, *Kailar*: het Meir *Kailar*; uit welke de Stroom *Kailar* loopt, stort in de Stroom *Arguna*.

Van hunne Czaersche Majesteiten Stad *Nertschinska*, in het *Daurske* Land, die gebouwt is in het Jaer 1640, van de *Sibirsche Kozakken*; reistmen met Paerden en Dromedarissen, tot in *Kitoia*.

De *Arguna*, en meest alle de naest voorverhaelde Stroomen, vallen in de groote *Amur*.

Van de Stad *Nertschinska*; dryft men nederwaerts op d'*Amur* Stroom, tot de Stad *Kamarska*, in drie weken: de Stad *Kamarska* legt aen het *Daurska* Land; men heeft op zijn linker hand de Stroom *Lienska*, bezyden het gebergte, en op de rechter zyde het *Kitaischa* Land, en tegen over deze Stad, valt de *Kamara* Stroom, in d'*Amur*; van de Stad *Kamarska* nederwaerts op d'*Amur*, tot de Stad *Albasinska* is vier dagen, dees is gebouwt aen de Noord zyde van het *Kitaische* Land: de Stroom *Albasinska* valt in d'*Amur*.

Dit gewest is een van de beste Landschappen in geheel *Sibirien*, en wast in de-

O ze

ze aerde alderhande Zaed, zoo dat een maet, zomtyds vyftig, zestig of zeventig maeten wederom geeft, en op de Eilanden en de Strand van d'*Amur*, wassen van zich zelven Wyn-druiven: ongemeene overvloed is daer ook, van groote en kleine Visch, en andere dingen, die men niet noemen kan.

Van de Stad *Albasinska*, d'*Amur*, nederwaerts tot de *Zia* Stroom, is drie weken varens, dees valt ter zyden in d'*Amur*.

Op deze Stroom zijn twee Stedekens, die in't Jaer 1682 van de *Kitaische* Krygsluiden wierden ingenomen, en bestond haer Krygsvolk in tien duizend man: de Russen daer en tegen, waren niet meer dan negentig man, of zoo andere willen zeventig.

Van de *Zia* Stroom, op de linker zyde tot de Stroom *Bestraia*, is drie weken wegs, deze valt ook in d'*Amur*, van *Bestraia* tot *Chamun*, te water, twee dagen, die valt mede in d'*Amur*: van *Chamun* tot den uitloop van de groote Rivier *Amur* in Zee, reist men in een Maend: in de mond van d'*Amur* Stroom legt een groot Eiland, van zestig wurst: op de *Kitaische* zyde in d'*Amur*, vallen de Rivieren *Gallminka*, *Tuyman*, *Schingal* en *Uschur*. Tusschen *Schingal* en *Uschur* was een Stad, die hunne Czaersche Majesteiten in bezit hadden, maer is door het *Kitaische* Volk ingenomen: aen de hooger zyde van *Kitaia*, rondsom de Stroomen woonen *Kitaiers*, of hun çynsbaere Volken, Onderdanen van den Vorst *Boghdochana Machi*: zoo als anderzints het volk zelve mede werd genaemt: rondsom d'*Amur* en de *Schingal* Stroom, aen de hooge zyde van *Kitaia*, komen Stroomen lopen uit het gebergte, en vallen in d'*Amur*; tusschen deze Stroomen en Bergen is ongemeen schoon Land, en zeer vruchtbaer: aen de Strand vind men ook natuurlijke Zout putten; Bosch en Wild gedierte is hier niet veel, in 't midden van de *Schingal* Stroom, als men vyf dagen reist van *Nertsinskoi* af te rekenen: aen d'*Amur*, legt de Stad *Schingal*; hier woonen *Kitaiska* Onderdanen, alle in steene Huizen, de Daken zijn van Deelen gemaekt, met Leem en Kalk overdekt.

In deze *Kitaise* Grensstad, onthoud zich een Land-drost, die de Inkomsten invordert, bestaende in Rogge en Haver, anders wast hier niet, en werd dit voort op Paerden, Kamelen en Ossen, na de *Kitaise* Hoofstad gevoert, en werden d'Imposten ook betaelt, met hout en planken, dat in het *Kitaise* Land ongemeen duur is. Dus verre uit gemelte vertaelt Rusch bericht.

Van de Volken Giliaki *of* Gilaitski *en andere, en van de Zeekusten omtrent hen gelegen, met de strekkingen of loopen van Rivieren, Plaetzen en Gewesten, in het uitterste Noord en Oost-Asie of Tartarye gelegen.*

De Volken *Giliaki* of *Gilaitski*, woonen ten Noorde omtrent den mond van de Rivier d'*Amur*: hoewel ook eenige ten Zuide: welke laetste gezegt worden onder de Niuchische Tartaren, die *Sina* nu bezitten, te behooren. Zy zijn beide strydbaer, zaeyen geen Koorn, maer onderhouden zich met Visch, Gevogelte en Wild. De Beeren weten zy te temmen, en verstrekken hun, in plaets van Paerden, om die voor sleden en wagentjes te spannen, en aldaer mede te ryden.

Van de mond der Riviere d'*Amur* af, (volgens eenige Sineesche verhalen, die onder my berusten,) zoude men door d'Amursche Zee, tot aen het Sineesche Keizerryk in acht dagen konnen zeilen: hoewel andere berichten, van de zelve Landen my toegekomen, zulks tegenspreken, om dat de uitstekende hoek *Korea*, deze vaert zeer zoude verachteren. Maer te Lande, langs de Zee of Strand, kan men daer bezwaerlijk komen, om dat 'er aen die kusten zulke schrikkelijke hooge en steene Bergen, Klippen of Rotzen leggen, en zich strekken langs de Zeekant, van de *Mangesche* Zee, of *Ys-zee*, door de *Amursche* Zee, tot aen de Rivier d'*Amur*, en voorders na 't Sineesche gebiet. Ook kan men uit het Landschap *Nasabaie*, by de Vliet *Lena* gelegen, over Zee, tot aen de Riviere d'*Amur* niet, of bezwaerlijk komen, insgelijks ter oorzake van de veelvuldige Klippen en Steenrotzen, die daer in Zee zijn, en wegen de menigte van Ys: en ook om dat 'er groote hoeken, verre in Zee uitsteeken.

Op de Ys-kaep ziet men aen d'eene zyde de *Mangesche*, en aen d'andere zyde d'*Amursche* Zee: doch hoe verre deze hoek in Zee uitsteekt, is ons tot noch toe volkomentlijk niet bekent. My zijn eenige aftekeningen van deze hoek toegekomen, die de zelve rechtstrepig Noord-oost op vertoonen: maer andere vertoonen de zelve zeer krom en Noord op geboogen: doch by my is de middelweg, en die gedaente, waer na de meeste getuigen en berichten hellen, in de Kaerte gevolgt.

Die over de Noord-ooster uithoek, de Ys-kaep genaemt, willen gaen, moeten

zulks

zulks des Zomers doen, als wanneer men kleine vaertuigen daer over sleept, en alle leeftogt en behoeften, op de rug draegt: des Winters werd het Zuidelijkste gedeelte van deze hoek met honden, en ljeschen of Sneeuw-schoenen betreden. De zommige zeggen dat aen de Zuidelijkste gedeelte, schier ondoorgankelijke Bosschen zijn: dat de Kaep op zommige plaetzen hoog, en op andere laeg is, op zommige breed, op andere plaetze smal, en breder als by my is vertoont.

De Riviere *Kolima*, is een der grootste Rivieren, die ten Noorden in de Ys-zee stort, zy heeft haer begin of oorspronk ten Zuiden uit het *Giliaksche* gebergte, gelijk ook de vliet *Urak* en *Bludnaia*. Een andere Riviere, daer naby gelegen, werd genaemt *Konitsa*, of *Kawytska*. De Riviere *Anabara* of *Kanabara*, verre van de Ys-kaep gelegen, werd noch wel mede anders genaemt *Nabaroni:* en de Riviere *Ulja*, ook *Ilin*. Aen de zelve is een overwinter-plaetze, *Niesne* genaemt. Hier na volgt de Rivier *Daura*.

Van de Rivier *Kolima*, werd met kleine vaertuigen in den Zomer, langs het Land in Zee gevaren, als het Ys en Mist zulks niet beletten: want het gebeurt wel, dat in drie Jaren aldaer, vermids het veelvuldige Ys, geen vaert is. Als men met vaertuigen aen de Noord-oostzyde van deze Kaep is, en tot aen de *Ys-kaep* gevaren, werden de goederen over Land gevoert, en aen de andere zyde in andere vaertuigen weer in Zee gezet, en zoo voort over Zee gevoert: doch dit geschied zelden.

De Vliet *Anadim*, *Anadwor*, of *Anadiroe* opvarende, ontmoet men, tusschen de spleten van 't gebergte heen, een *Wolok*, dat is, overtoom, of plaets, daer men de vaertuigen te Lande weet over te halen, om met die in de Rivier *Bludnaia*, en wyders langs de Rivier *Kolima*, *Urak*, *Ludoma*, *Aldan*, en zoo voorts in de Rivier *Lena* te komen. Men haelt de vaertuigen mede over een ander overtoom, tot in de Rivier *Bloednaia:* doch dit kan niet als met kleine vaertuigen geschieden.

De Rivier *Lama* is niet ver van den uitgang des Vliets *Amur* gelegen, en werd anders mede *Alama* genaemt.

Men bespeurt niet, dat Moscoviten, Samojeden, of eenige menschen, die langs deze Zee-kusten woonen, met hunne vaertuigen deze geheele Kusten bevaren, behandelen of bewandelen, maer dat de Schipvaerten, langs die Zee-kusten, alleenlijk van de eene plaets tot de andere door byzondere Volken geschieden, zonder dat het Volk van plaets tot plaets voort trekt, 't geene de oorzaek schynt te zijn, dat deze Kusten tot noch toe voor ons meest onbekent zijn. De handel, die'er zeer weinig is, geschied by overlevering van Koopwaeren van 't eene Volk aen het ander: en werden die Volken mede van veel varens onthouden, vermids de lange Winters, veelheit van Steen-klippen, menigte van Ys, en overgroote koude.

Tzernilos Krugom, dat is, *Rontom Swart*, werd zekere Kaep, of Uithoek genaemt, die t' Zeewaerts, aen de uitterste Oost-Tartarische Kusten, gelegen, en, na allen schyn, zijn naem hier van gekregen heeft, om dat het daer gevaerlijk om te varen is, de Zee daer zeer tegen aenstoot, de Kust klippig, en een quade Strand is: want door dat woord op Tartarisch, zoo wel quaed, lelijk en gevaerlijk, als *Zwart* verstaen werd, gelijk de zwarte Mugalen veel meer hunnen naem van hunne morzigheit en lelijkheit, als wel van hunne zwarte verwe gekregen hebben.

De Inwoonders van dien oord gevoelen, dat de Zee aldaer, bezonder Noord op, vermids haer veelvuldige Klippen, niet bevaerbaer is. De Bosschaedjen zijn daer donker, dicht, en vol Wild gedierte. De herom leggende Volken, zouden na men wil, negen, en misschien meer verscheidene spraken uitmaken.

Het Landschap *Sabatsia* werd in de Kaert, met weinige verandering van spelling en letteren, op twee verscheidene oorden geplaetst: als ten Noorden, volgens berichten, zoo over *Polen* heb bekomen, en ten Oosten aen Zee, volgens berichten over *Sina* aen my gezonden. Twyfel zeer, of het tweemael met verscheidene spellinge op verscheide plaetzen, als twee byzondere Landschappen, gestelt moet werden: dan of het een zelve Landschap zy, onder twee gelijke namen van verscheide spelling. Het kan mede zijn, dat of in het bericht over *Polen*, of wel dat over *Sina* my toegekomen is, misstelling werd bevonden: 't geene de tyd zal moeten ontdekken.

De Kusten vorders, van de Rivier d'*Amur* af, tot de Rivier d'*Oby* toe, worden zeer schaers bewoont: en alle de Volken, die zich daer onthouden, zijn een aerd van Samojeden, en van gelijke ernerin ge: doch van verscheide namen.

De Volken, tusschen de Rivier *Jenisea* en *Amur*, en meer Zuidelijk, zijn (zoo Reizigers van daer berichten,) in verscheide en veele Natien verdeelt, en alle Heidenen, waer van eenige schatting

aen hunne Czaersche Majesteiten, en andere aen 't Sineesche Ryk geven, voornamelijk die aen de Zee-stranden of Rivier-oevers woonen. Andere, die noch vry zijn, leven elk onder zijn eigen Vorst. De oudste van hunne bende, of dapperste, werd tot die waerdigheit gekooren.

De Moscoviten zeggen, dat aen de Ooster-Tartarische Zee, zekere Kaep is, daer het water zoo wonderlijk haestig, en dikmael omschiet, en van loop, met groot gewelt, verandert, dat het daer onmogelijk is, om te varen. Waer van ik echter niet zekers weet te berichten.

Daer werd ook gezegt, dat omtrent de *Ys-kaep*, de Zee een tegenstrydigen en zeer verwarden loop zoude hebben; zoo dat het bezwaerlijk, uit die oorzake, mede zoude zijn, daer om te varen.

De Volken daer omtrent, willen zachtelijk gehandelt zijn: want voor weinigen tyd zeeker Plaets-voogts Zoon, (uitgezonden, om den Tol op te halen, te Landewaerts in,) wierd, om dat hy zich te baldadig aenstelde, met al zijn volk ter neer gematst.

Men vind hier omtrent noch Volken, *Dieudi* genaemt, die, alzoo my hunne rechte woonplaets niet bekent is, in de Kaerte niet heb gebragt.

De *Leege* Rivier heeft haren uitgang in Zee. Het woord van *leeg* bedied aldaer zoo veel als *uitterste*, of *grens*: zoo dat het schynt, alhier een uitterste wachtplaets of vesting te zijn.

Aen de plaetzen *Alaseisko*, *Sredne*, *Saschiwersko*, *Werchsenskoe*, en *Jasulski*, gelegen in de meest Noord-oosterlijke gedeelten van *Asia*, en by de *Leege* Rivier, vinde op papieren, aen my uit *Sina* overgezonden, een merk staen, het geene *Tzaer* schynt te bedieden. Waer uit besluite, dat aldaer Czaersche wacht, of bezetting moet zijn.

By de plaetzen *Sredne* en *Alaseisko*, dat is, *hals*, en *middel*, vinde ik ook, in zekere my uit *Sina* overgezonde tekeningen, een afbeeldzel van een gesterkte driehoek: wes gisse, dat aldaer een sterkte van zulken gedaente of gestalte moet zijn.

Het Land, gelegen tusschen het gebiet van *Dauria* en de Sineesche Muur, valt op veele plaetzen zeer zantachtig, doch meest vlak en effen, voornamelijk dicht by de Muur.

Een zekere Rivier, genaemt *Caratal*, werd gegist omtrent de Riviere d'*Amur* te stroomen, om dat men my uit Tartarye bericht, dat die aldaer elders zoude leggen. Maer alzoo over *Sina* bericht werde, dat deze Rivier in de Oost of de Indiaensche Zee zoude uitstorten, na haren loop, door Tartarye: en dat na de Rivier *Caratal* de *Mantzi* of vreemdelingen, in schepen, hunne waren voeren, en dat'er twee steene Steden op den Oever zouden leggen; zoo zoude men misschien mogen gissen, dat deze groote Rivier *Caratal*, (want een andere kleine Rivier, die in het Meir *Altin* stort, is mede *Caratal*, *Karatal*, of *Kitta* genoemt) de Rivier d'*Amur* gelijk is, of misschien d'*Amur* zelve: zoo dat die op eenige plaetzen d'*Amur*, en op andere plaetzen *Caratal* genaemt werde; 't geen tot nader kennisse onbeslecht werd gelaten.

Om van *Dauria* te reizen na *Tobol*, Hoofdstad van *Siberien*, gaet men eerst op *Jeneseiskoi*, de Rivier *Jenisea* af: en van daer op *Ketskoi*, en zoo op *Narin* en *Sarguts*, en dan op *Tobol*.

De Krygsbezettingen die in *Dauria* leggen, werden uit *Jeneseiskoi*, van leeftocht en nootwendigheden voorzien.

De Russche Bevelhebber in *Tomsko*, heeft onder zijn gezag de Stad *Jeneseiskoi*, en onder *Jeneseiskoi*, staet weder de Stad *Krasnojaer*, en al het Land, tot aen de *Dauren* toe.

Niet wyd van de Plaets *Jeneseiskoi*, gelegen aen de Vliet *Jenisea*, is een Vlek, genaemt *Wiliemsko*, 't geene ik om dat zijn rechte plaets niet en wete, op de Kaert niet en heb gebragt.

De Stad *Jakutskoi*, aen de Vliet *Lena*, is de Hoofdplaets van alle de plaetzen, aen de *Lena* gelegen. De gezaghebber van de zelve strekt met zijn gebiet tot aen de Zee, beoosten.

Uit het Meir *Baikal*, kan men als gezegt werd, tot in de Daurische Rivier d'*Amur* komen, met kleine schuiten, die op eenige plaetzen over kleine droogten en dammen gesleept en getrokken worden: want tusschen beide zijn geen Rivieren, die de zelve aen een hechten.

De Rivier d'*Amur* werd, behalven dat aen haren mond zeer breed is, in grootte by den Ryn vergeleken. De Russchen zijn daer omtrent in een geduurige hoede tegen de volken, die bezuiden woonen.

De meest Noord en Oostelijk gelegen volken, in dezen gewesten, zijn geelbruin van verwe; (daer de rook des Winters, en hitte des Zomers veel toe doet:) hebben meest alle zwart, en eenige weinige rood haair.

De *Bocharen*, die groote handelaers zijn, komen veeltyds op hunne weerom reize uit *Sina*, door *Dauria*, en langs d'*Amur*, tot in *Tomsko* en *Tobol*, met Goud,

Zil-

Zilver, en Zyde: al het welk zy aldaer verhandelen.

De *Dauren* zijn wel gemaekte Mannen. Zommige van hen gaen op zijn Kalmuks, en andere op zijn Sineesch gekleed. Zijn bloode en vreesachtig; slecht en onnozel in kennis der zaken van de waereld, dienen houte Beelden, en hebben Landbouw. Daer wast ook Kool.

De weg uit het Vlek of Kasteel *Albasin*, dat nu gesloopt is, (in 't Dauersche gebied gelegen) tot aen de Rivier *Gan*, houd men te zijn vyf dagen reizens: en van het begin des Vliets *Gan*, tot de Rivier *Naun* of *Naum*, twee of drie dagen: en van *Naun* tot *Sina*, dertien dagen wegs te Paerd, door verscheidene volken en landen. Van de Rivier d'*Amur*, langs de Rivier *Sija*, Noordwaerts, is tot aen zekere volken of troepen, die in zwervende hoopen woonen, zeven dagen reizens.

De Spraek der Volken, rondsom het Meir *Kailar*, is byzonder, en by hunne Nabuuren onverstaenbaer.

Omtrent den Vliet *Oerki* vind men goed Zaei-land: gelijk by de Rivier *Aldaken*, insgelijks veel Bouw-landen zijn: alwaer ook veel Wild gedierte, en langs de Vliet *Pochramnaia* veele Zabels gevangen werden.

By den Vliet *Kamara* zijn mede veel schoone Wei-landen en Wild-vangsten.

Op de Rivier *Singal*, dryven de Sineezen met hunne vaertuigen op en neer, en schieten in de Riviere d'*Amur*, langs de welke zy opwaerts en nederwaerts, en ook aen de Rivieren, die ter zyde leggen, schatting voor den Sineeschen Keizer, van de onder schatting zijnde Volken, vorderen.

Langs de Rivieren *Gan* en *Naun* zijn drie Gouverneurs of Bevelhebbers van den Sineeschen Keizer: welke van de luiden, die onder Schatting staen, Tol vorderen, bestaende in vellen van Tygers, Luipaerden, Luxen: en ook Kabardyn: in Druiven, en veelderhande Koorn.

Rondsom het Meir *Kosogal*, daer de Vliet *Selenga* zijn oorspronk uit heeft, woonen Volken, zoo Mugalen als andere, die vrye Luiden zijn, en onder geen Schatting staen. Waer omtrent bezuiden een Berg is, daer in Goud zoude vallen: welk Erts in een Stedeken of Vlek, *Toogtilami* genaemt, dat niet te recht weet te plaetzen, ten behoeve van zekeren Prins, genaemt *Otsiray Sain*, gesmolten zoude werden: waer van echter geen gewisse kennisse hebbe.

Langs de Rivier *Selenga* valt, als men zegt, goed Zandel-houd. En is drie mylen van *Selenginskoi* een Zout-meir.

Zeker Stad of Vlek *Targhana*, is onder Mugaels gebied; doch om dat de rechte plaets niet weet, waer zy legt, heb die in de Kaert mede niet gebragt.

Aen de Vliet *Chilok*, die in den Vliet *Selenga* stort, onthouden zich veele nedergezette Tingoesche Volken, die onder geen schatting staen, en vrye Luiden zijn.

De Plaetzen *Baunskoi*, *Anagarskaia* en *Werg*, omtrent het Meir *Baikal*, zijn onderdanig aen hunne Czaersche Majesteiten: als mede de Rivieren *Orongoi* en *Kabanja*, die Wester takken van de Rivier *Selenga* zijn, met de Vlekken aen de zelve Rivieren van die naem gelegen.

Ten einde der Rivier *Selenga*, beneden het Meir *Baikal*, en aen het Meir *Kosogal*, woonen verscheidene volken, welker namen tot onze kennis noch niet zijn gekomen.

Weinig beneden het Meir *Stut*, en boven de Rivier *Kumnik*, is een roode Berg, daer zwarte Erts uit vliet. Hy geeft mede Arzenikum of Rotte-kruid en Aluin.

Op de Rivier d'*Amur*, daer in de Kaerte *Karaul Kitaiskoi* staet geschreven, is de uitterste Sineesche wacht-plaets, gelijk zulks dat woort beduit.

Bezuiden de Rivier *Amur* is het Land nu meest onder 't gezag van den Niuchischen of Sineeschen Keizer. Benoorden, zegt men, zijn noch veel meerder byzondere Natien, (waer van zommige noch in vryheit leven,) als in de Kaerte zijn aengetekent. De Noordelijkste vlekken in de Kaert aengetekent, als *Werchie*, *Masen*, *Niesne*, zijn alleenlijk overwinterplaetzen, derwaerts de volken zich by Winter, en in de koude met der woon begeven: want zy des Zomers zich op het Veld onthouden.

De Volken, benoorden de Rivier d'*Amur*, zijn den *Lappen* en *Samojeden* niet ongelijk: Heidensch van Gods-dienst, plomp en dom, en weten zeer weinig of niet van leezen of schryven; doch de aldernoordelijkste geheel niet.

Van het gebergte, aen den mond van de Rivier d'*Amur*, *Bakaltemma Saten* geheten, is my kennis toegekomen, dat het daer is: maer wyder blyft het gewest daer omtrent ons volmaektelijk niet bekent, zoo dat niet wete, of het daer vast Land zy, dan of het in Eilanden is verdeelt, of niet, en of het aen *Jesso* grenst: hoewel *Dirk Rembrantsz*. *Jesso* tot een Eiland maekt: doch, het is misschien vast Land en zeer bevolkt, of misschien, met een smalle vaert, die men over zien kan, alleen-

Ziet achter de Reis van Verbiest.

lijk afgescheiden, daer ik toe helle: het Koninkryk *Niuche* begint eerst, omtrent de Plaets, *Vquecbing* genaemt, en is echter een ruchtbaer Landschap, 't geen zoo veel duizend menschen heeft uitgelevert, om *Sina*, met bystant van eenige West-Tartaren, t'overmeesteren: wezende aenmerkelijk, dat langs *Korea*, uit het Noorden, een groote stroom werd bespeurt: en dat aen my Sineesche Kaerten toegekomen zijn, die boven *Korea*, Noord aen, Eilanden, en een vaert en doortogt vertoonen. Doch de stroom kan van elders komen, en deze vertoonde Eilanden zijn, misschien de Westelijke voor-eilanden van *Japan*. En dus blyft deze zake ons tot noch toe onbekent: hebbende wy de Kaert van deze omstreek, na de beste, en meest met waerheit overeen schynende berichten, ter neer gestelt.

De *Straet de Vries*, aen het Land *Jeszo*, zal, na het schynt, voor de *Straet Anian*, en het Compagnies Land voor de hoek van *America* (indien dit Compagnies Land, geen voor-eiland is, zoo als by die van het Nederlands Schip *Breskens*, gezegt werd, alzoo bevonden te zijn, dat te gelijk met het Schip daer de *Vries*, in het Jaer 1643 op voer, tot ondekking van Tartarye, uitgevaren was,) gehouden moeten worden: waerom misverstandig *Anian* heden, door zommige, by *Kalifornia* in West-Indien werd geplaetst.

Bezuiden de Riviere d'*Amur*, staen in de Kaerte, Steden onder 't gebied van *Sina* aengetekent, die Plaetzen zijn, waer van de *Taisaas*, of Vorsten, zich den tegenwoordigen Sineeschen Keizer hebben onderworpen.

Op de Rivier *Angara*, niet wyt van het Meir *Baikal*, zijn zeer groote Watervallen of droogten, ja zommige, eenige mylen lang, en andere minder; zoo dat men de goederen, die op of nederwaerts langs deze Rivier gaen, aldaer uit de vaertuigen moet ontladen, en te Lande overdragen. Met welke vaertuigen men over het Meir *Baikal* steekt.

Aen het bovenste van de Rivier *Angara* staet het ompaelde Vlek *Anagarskaia*.

Jandi is een Dorp, bewoont by Moscovische Land-luiden, aen de Rivier *Angara*.

Naby het Stedeken *Vergolenskoy*, dat aen den oorspronk der Rivier *Lena*, die in de *Ys-zee* uitstort, gelegen is, zijn zware steene gebergten: gelijk de Rivier *Lena* mede uit steene gebergte spruit.

Het is 'er des Winters zeer koud. Men kan daer des Zomers met geen Paerden ryden, om de ongebaentheit der wegen, en menigte van Water en Moerassen: en des Winters om de zware Sneeuw.

Van het Meir *Baikal* schiet een steene Gordel of Riem, achter de oorspronk van de Riviere *Lena* heen, en strekt zich tot in de Zee, op een verre onbekende lengte, (als boven is gezegt en aengewezen,) die men op zijn breetst, qualijk over reizen kan.

Omtrent een droogte, genaemt *Angarskoy Porogh*, boven in de Rivier *Angara*, zoude noch een Rivier, *Baoen* genaemt, uit het Meir *Baoen* vallen, die my beide onbekent zijn.

Op de Rivier *Angara*, is een Plaets *Jandi* genaemt, tusschen *Vrkoetski* en *Ilim*.

Tusschen de *Lena* en *Jenisea*, in het Bosch, staet op mijn Kaert het woord *Paschi* geschreven, 't geen zoo veel als bezitting is gezegt, gelijk als men in die gewesten het geboomte vellende, bezitting nemen kan, zonder eenige verhindering.

De Rivier *Lena*, werd gezegt aen zijn mond, twee myl breet te zijn.

Gelijk van de Rivier d'*Amur* af, Noord op, in d'Oost-Indische Zee veel Klippen zijn, zoo zoude mede een steene Rif of Klip, in de Noord-zee, voor, of na de kant van de Vliet *Lena* toe, zich uitstrekken. Waer van my evenwel de zekerheit niet bewust, en daerom in de Kaerte mede niet aengeroert is. En zoude (volgens veel berichten,) boven die steene Riffen en ver uitstekende Kapen of Klippen, vooren gemeld, welker einden ons onbekent zijn, geen of weinig vaert mede in de Ys-zee zijn: om dat de monden van de Rivieren veeltyds door het Ys vast leggen, en in Zee voor hare monden meest altyd veel Ys dryft.

Men noemt de Zee by de Tartars, van de Rivier d'*Amur* af, Noodwaerts, tot aen het bovengenoemde steene gebergte, of Zee-hooft, de *Ys-kaep*, de *Warme Zee*: en de Zee van dat gebergte af, na de Rivier *Lena* toe, de *Koude Zee*, en by d'onzen de *Ys* en *Noord-zee*.

De Zee, welke voor de Rivier d'*Amur* is, werd nu by de Inwoonders aldaer de *Akiaensche*, en mede *Amursche Zee* genaemt.

De Vliet *Ilim*, die in de Rivier *Anagara*, en deze met den *Ilim* in de *Tunguska* stort, ontspringt uit steene gebergte.

Ilim, is voor dezen een grooter Plaets geweest, en nu tegenwoordig bestaende in omtrent vyftig Huizen, doch de Vesting heeft niet veel om 't lijf. Daer zijn in de Palissade Omheining of Houte-wal, schiet-

ſchiet-gaten, waer een Kerk in ſtaet, dienende voor het nabywoonende volk, om zich in te verbergen en te beſchermen, als de ſtroopende vyanden naderen: en diergelijke Plaetsjes zijn noch drie of vier tuſſchen die Plaets en het *Baikalſche* Meir; deze Plaetsjes zijn Dorpen, bewoont by Moſcoviten, die zich daer om de luchtigheit van het Land hebben neder gezet.

Het Plaetsken *Ilimskoi* of *Ilim*, benoorden het Meir *Baikal*, legt rondsom in ſteene Klippen, en tuſſchen twee hooge Bergen, zeer diep in de laegte, daer de Zon laet gezien, en vroeg onder gaet, ter oorzaek dier hooge toppen, zoo dat het des Winters, omtrent een uure, volſlage dag, en Zonne ſchyn is.

Buiten de Veſting, dat men een Stedeken noemt, zijn noch veele Huizen daer welvarende Koopluiden in woonen: de Soldaten die omtrent in 't gemeen honderd ſterk zijn, behelpen zich zober. Het is hier des Winters zeer kout, en daer werden dan geen wegen gebaent, uit vrees voor de ſtroopende Mugalen.

Zeſtig Ruſſche Soldaten, bezetting in *Ilim* houdende, ſloegen voor negen Jaren haer Gezag-hebber dood, en muitede, wes zy vloden: en om dit ſtuk by hunne Czaerſche Majeſteiten te boeten, voeren zy op de *Amur* na beneden, plunderde een Vlek of Stedeken, dat meinden te behouden voor hunne Czaerſche Majeſteiten, maer de onderhoorige Sineezen quamen hun op de hielen, ſloegenze op twintig na dood, d'overige in een klein vaertuig, dat half overdekt was, voeren de *Amur* af, tot aen de Zee, en willende te rug komen, wierden geſtuit, zoo dat Zeewaerts in moſten ſteken; voeren dan Noord aen, en quamen in vyf weken tot *Jakutskoi* aen de *Lena*, by het Opperhoofd aldaer wierden zy ontfangen: twee behiek hy, d'overige zond hy na *Moſco*: de opperſte van deze was *Gabrielo Frolof* genaemt: hebben in die Zee geen Schepen gezien. Tuſſchen *Jeniſea* en *Lena*, weet men niet hoe Noordelijk het Land loopt: de Ruſſen gaen daer vyf of zes Maenden Jagen, maer vinden nooit Zee.

Alle de Volken, die omtrent de *Lena* woonen, zijn Schatbaer aen het Ruſſche Hof. Het gebergte is daer zeer hoog van ſteen. Het vrieſt benoorden by de *Lena* zeer hart. Veld-bouw is daer weinig of geen.

Twee weken reizens van *Jeniſeiske*, op de Rivier *Toengoes*, over-winterde hunne Czaerſche Majeſteiten Gezanten, in den Jare 1687. die tot de Sineeſche Vredehandeling waren af gezonden. In het zelve Jaer hebben eenige oproerige Tungoezen, onder *Jeravinske* en *Jelenbirske*, eenige menſchen vermoord, en daer op de vlucht genomen in 't gebied der Moegalen.

Te *Kamara*, een Plaetsken aen de Rivier *Amur*, heeft het Sineeſche Hof, in den Jare 1686, gedachten gekregen om een Stad te bouwen, doch of zulks werkſtellig is gemaekt, blyft my tot noch toe, onbekend; zoo als niet wyt van daer geſticht is, het Stedeken *Siyske* of *Siiskoi*, ter rechter zyde, van de Vliet *Amur*, als men afvaert. Hier wierden duizend Krygsknechten tot bezetting gelegt, wanneer het beleg van *Albaſin*, in den Jare 1686, was opgebroken. De Oevers van de Rivier *Kamara* zijn vruchtbaer, zoo dat zes en twintig vaertuigen met leeftocht, daer ter tyd van de Albazinſche belegering, voor-raet bequamen. Onder de Krygsmagt der Sineezen voor *Albaſin*, heeft men bevonden, twintig Europiaenſche Uitlanders geweeſt te zijn, die zich in dat Ryk ophouden, en in 't gewaet des Lands zijn gekleed, welke aen de *Niuchiſche* volken, het handelen en maken, van groot en klein geweer leeren, zoo dat het aldaer te Lande, reeds zeer goed werd gemaekt. Men acht voor *Albaſin*, door de bezettelingen te zijn gedood, twee duizend man.

Noca is een Vleksken, dat door Moſcoviſche Kozakken wierd bezeten, omtrent de Stad *Albaſin*, het geene eene Grens-plaets zoude zijn geweeſt, edoch der zelver rechte Plaets by my tot noch toe, onbekent is.

Als in 't Jaer 1689, de Vrede wierd getroffen, tuſſchen hunne Czaerſche Majeſteiten en het Ryk *Sina*, nopende de Landſcheidinge, wierd by de Sinezen verhaelt, dat van de mond des Riviers *Amur*, met een goede wind, zeve dagen varens, was, na het Eiland *Japan*.

Kailare is een Vliet, niet wyt van de groote Stroom *Jaal* gelegen, gelijk in de zelve een andere Rivier ſtort, *Mergela* geheten. Aen het Riviertje *Tole*, daer de *Katoegta* in vredens tyd zijn zit-plaets hiel, had zich in den jongſten oorlog, tuſſchen de Moegalen en Kalmukken, den Kalmukzen Prins *Boeſioektichan* geplaetſt.

Tenikande is een Vliet, niet verre van *Argoena* gelegen. De Rivier *Gana* of *Gan*, in deze geweſten gelegen, en kan niet wel als met Lootzen werden bevaren, ter oorzaek harer Steen-klippen en droogten. Hier en daer, waer omtrent woonen Moegaelſche en Bratsche volkeren.

De

De Jezuit *le Compte* zegt van de uitgestrektheit des Sineeschen Ryks, aen de overzeide van de Sineesche Muur in Tartarye, na het Moscovische gebied toe, als volgt.

Depuis la Paix que les chinois ont conclue, avec les Moscovites, il est aisé de marquer au juste les bornes de leur Empire, parce qu'on est convenu de ses limites, elles ont este fixes au 55 degres, le reste du Pays qui s'etend entre le Nord & Orient, est demeure indecis dans le traité, &c.

Dat is:

Zedert de Vrede, welke de Moscoviten beslooten hebben met de Sineezen, is het zeer licht, net te weten de Grenzen van dat Ryk, want men heeft verdragen, dat die zouden zijn op vyf en vyftig graden, blyvende 't overige Benoorden en Oosten onbepaelt, in het verdrag, enz.

Naritsi, is de naem van een Rivier en Stedeken, niet wyt van d'*Amur* gelegen.

De Volkeren *Dtzoezera*, gelegen benoorden de Vliet *Amur*, werden anders mede *Zioetssartskaija* genaemt. Deze zoo wel als die van 't Landschap *Giletskaia*, betalen Schatting aen den Sineeschen Keizer, in Zabels en alderhande Pelterye: zy zaeyen geen Koorn, erneeren zich met Visschen en Wild te vangen.

Men schreef my voor dezen uit *Pekin*, van zeeker Sterkte, aen de Vliet *Amur* gelegen, als volgt:

Jakza, is een Sterkte aen de Grenzen van het Sineesche Ryk, op de Vliet *Amur* gelegen, twintig dag reizens van de Groote Muur, daer hebben drie honderd Moscovische Krygs-knechten bezetting gehouden: om deze Plaets is onlangs verschil ontstaen, tusschen hun en den Sineesch, ter oorzaek, van klagten der Sinesche onderhoorige Tarters, over de Russche bezetting, die hen schade toebragt, eischende de Sineezen, dat het zelve gesloopt werde. Dus verre het geen men my schreef. En is deze Sterkte de zelve met *Albasin*.

Men ziet aen de Oevers van de Zee, by den uitgank van de *Amur*, benoorden en bezuiden op hooge Bergen, behalven het boven aengeroerde Eiland, noch verscheide andere Eilanden leggen, en daer op zoo het schynt gebouwen, maer vermids men met de Rivier-vaertuigen derwaerts niet wel kan varen, is onbekent hoe 't daer is gestelt, of wat volk daer woont.

De Landstreek aen de Zuid-oever by den uitgang van de Vliet *Amur*, in Zee, werd mede genaemt *Solonskie*, of het Zout-land: aldaer zijn eenige wooningen.

Rondsom *Albasin*, aen de Rivier *Amur*, is goed Zaei, Hooi, en Bouw-land, daer zijn veel Plaetzen die met Wyngaerden bezet zijn, luchtige Bosschaedjen, daer goede Visch in de Wateren, en Wildvangst valt. Aen de Rivier *Tzerna*, of zwarte Rivier, bewesten *Albasin* in de *Amur* stortende, vallen veel Zabels.

Tusschen de Rivier *Uda* en *Ogota*, aen de Ooster Indiaensche Zee, valt veel Wal-visch, zoo ook de geheele Kust langs, tot aen de Ys-zee, als mede Wal-russen, en Zee-robben.

Tot *Camsatka* en aldaer aen de Zee-kust, woont een Volk, genaemt *Xuxi* en *Korliki*, die elk haer eigen Tael hebben, welke naest aen Zee woonen, dragen klederen van Robbe-vellen, woonen in de aerde: die in het Land woonen, hebben goede Harte-vangst, eeten Visch en Vleesch raeuw, wasschen de handen in haer eigen water, zijn valsch van aerd, houden woord noch trouw, hebben geen Godsdienst, dat men weet: haer geweer zijn slingers, waer uit zeer net konnen werpen: omtrent de Ys-kaep is het in 't gemeen zeven Maenden Winter; in het begin van de Winter alleen, valt het Sneeuw, doch niet zeer diep: by *Camsatka* is een Golf, waer in buiten mate veel Zee-gedierte zich ophouden: boven *Camsatka* is een doorgank, waer van zich de Rob en Vischvangers weten te bedienen.

By *Irkutskoi*, *Brutskoi*, en de Rivier *Anon*, vallen mede Paerlen die in Oester-schulpen werden gevist, of van des Riviers bodem opgehaelt, doch zijn niet schoon, ook niet overvloedig.

By het *Schaksche* Meir, gelegen niet wyt van *Nertsinskoi*, leggen noch twee diergelijke Meiren, dicht by malkander.

De Oostersche Tartaren van *Ninche*, Nabuuren der *Daurianen*, beleggen de vloeren in de Huizen der Aenzienlijkste perzoonen met vilten.

Sajimke is gezegt een gehucht, daer ettelijke weinig Huizen by een staen, in Daueren Land.

Amban, is de naem van een Sineesch-Tarters Ampteling, gelijk als van Hem, en noch zoo eene genaemt *Tsiolo*, werd gemelt, die van het Gezantschap waren, dat den Sineschen Cham, op de Dauersche Grenzen, in 't Jaer 1689 heeft gezonden, wanneer over de Vrede en Landscheidinge wierd gehandelt, tusschen hunne Czaersche Majesteiten Onderdanen, en die van den Sineesch. De Gezanten zelve quamen toen gereist, over *Dalai* na *Nertsinskoi*. Te dezer tyd was 'er oorlog, tusschen de Moegalen en Kalmukken, en de Sineezen gaven voor, dat als de Grens-scheidinge boven gemelt, zoude zijn gedaen, dat

zy

zy dan wilde mede helpen, genoemden oorlog te doen slissen, zoo als ook namaels is geschied.

Den Hoog-geleerden Heer *Thomas Hyde*, in zijn nooit volprezen werk van de oude Godsdienst der Perzen, zegt, dat de Oostersche, zoo wel als de Westersche Tarters, de Zon aenbidden: zy noemen zegt hy de Zon *Ghiunesch*, of *Ghiun*, zoo als ook den Zondag by hen werd geheten.

Aramsai, is de naem van zeeker Aenzienlijk Hooft der *Onkotske* Tartaren, die zich het gebied hunner Czaersche Majesteiten had ontrokken, en op de Sineesche zyde begeven, in den Jare 1689, doch berouw hebbende zijner daed, quam te rug, en bleve in zijne oude bezitting omtrent *Nertsinskoi*, hoewel eenige byzondere luiden dezer Volke, in of onder *Sina* zijn verbleven.

Atagan Gaitemoeroff, is de naem van zeker *Toengoes*, die onder het Russche gezag, zich niet wyt van *Nertsinskoi* ophout.

Ononskoi, is een Vliet omtrent *Nertsinskoi*, daer in 't Jaer 1689, de Moscovische Gezant, die tot de Handeling met de Sineezen was afgezonden, zich een wyle op heeft gehouden, gelijk aen de Rivier *Silka*, de meeste magt der Sineesche vaertuigen, die het Krygsvolk over-bragten, heeft verwylt.

Van *Pelim* en *Vergaturia*, voorby de Vliet *Tigil*, *Newa*, *Resch*, *Serebrenke*, en *Zusawaia*, tot aen het *Uffimer* Land, woonen meest *Wogulitsche* Heidenen: de Rivier *Kugur*, alwaer de *Uffimsche* Tarters woonen, neemt zijn oorspronk uit de *Uffimsche* steep, of Woestyne, tusschen de Rivieren *Zusawaia* en *Uffa*, vallende in de Rivier *Kama*, alwaer een Stedeken legt, genaemt *Kungur*, daer in Russische bezetting legt: deze Tarters en noch een diergelijke aerd, genaemt *Baskinszi*, woonen omtrent de Stad *Uffa*, leven verspreit, in Dorpen en Vlekken, gebouwt op de Russische wys.

De Russe Krygs-luiden in Sibirien, werden Kozakken genaemt.

Aen de oorspronk van de Rivier *Sia*, welke uit den Noorde in de Vliet *Amur* stort, woont een Tungoes Prins, genaemt *Pieter*, by de Kozakken, die aldaer het gezag voert: onder zijn bescherming zijn negentig perzoonen van de Rivier *Lena*, onlangs komen woonen, die zonder Schatting aen iemant te betalen, zich daer ophouden: de eerste wooningen die men aen de Rivier *Sia*, benoorden ontmoet, zijn zeven dag reizens van de *Amur* afgelegen.

Tegen over deze Rivier *Sia*, aen de Zuid-zyde van de Rivier *Amur*, is een vet en schoon Land, zoo als de Rivier *Kamar* weinig bewesten gelegen, en uit den Zuide in de *Amur* stortende, mede zeer Visch-ryk is, ook goed Land aen zijne Oevers heeft, dat vet, en ryk van Pelterye is.

Als men de mond van de Vliet *Amur* uitgevaren is, tot in de Orientaelsche Oceaen, loopt de Zee na de rechterhand, of na het Zuiden tot *Korea* toe: men kan derwaerts niet wel by de Strand aen Land gaen, wegens de menigte van riet, zoo dik als een Mans been, en grover, zoo dat ook geen Schip daer dicht onder Land in Zee door booren kan.

Het is tot roem en eer van hunne Czaersche Majesteiten, dat vyftien honderd Moscoviten, bequaem zijn geweest, meer duizende by de Sineezen, in dienst zijnde Overmuursche Krygs-luiden uit Tartarye, in dit gewest, te konnen wederstaen, geduurende een tyd van zes weken, in een klein opgeworpen beschanzinge, na dat zy veel duizenden van Moegalen by *Selenginskoi* hadden doen wyken, en tot Czaersche gehoorzaemheit gebragt, waer van een groote menigte, zoo oude als jonge perzoonen, die voor Slaven in Mosco zijn gevoert, in 't Jaer 1689, blyk hebben gegeven.

Konikotsche Volkeren, zijn Luiden van Moegaelschen aerd, die zich onder hunne Czaersche Majesteiten bescherming hebben begeven, niet verre van *Nertsinskoi*, in 't Dauersche Land gelegen, vyftien wurst, of Russische myl van *Bratske*.

Achter de Rivier *Oedojoe*, ter rechter en ter slinker zyde de Rivier *Selenga*, hielden zich in den Jare 1686, den 29 September, Moegaelsche roovers op.

Vergolenskoi, is gezegt, boven *Lenskoi*, als of men zeide, het Noorder *Lenskoi*.

Lenskogo, anders een Landschap, werd geoordeelt, mede een Stad of Vlek van die naem te zijn, om dat de Kozakken in die gewesten veeltyds reppen van *Lenskogo Gorod*, of *Lenskogo Stad*, zonder dat my bewust is, waer die gelegen, als dat ik meine, elders op de Vliet *Lena*.

Chamoene is een Riviere, niet wyt van *Albasin* gelegen.

Oerke is een Rivier, die wat lager legt als de Rivier *Argoene*.

Als de Sterkte *Albasin*, voor de tweede mael, door de Sineezen wierd belegt, en dat 'er Vredens-verbonden onderhanden wierden genomen, zijn de Sineesche Krygs-luiden, die meest alle Tartaren waren, geplaetst aen de Vliet *Sije* of *Sia*,

P om

om des noods, zoo 'er geen Vrede wierd, getroffen, in korten weder voor *Albasin* te konnen rukken.

By *Jerabena* of *Jeranna*, dat een Meir is, hebben zich eenige Russche Land-luiden ter neder gezet, die des Winters ter Zabel, en ander Wild-vangst, drie of vier weken van huis gaen, en zich in de Bosschaedje en Wildernissen ophouden.

Binnen *Irkutskoi*, acht men ruim duizend menschen te woonen, het is een der voornaemste en welvarenste plaetzen dier gewest: aldaer werd goede Koophandel gedreven.

Veele der gener, die gezonden werden om de Schatting uit *Jakutskoi*, van de Noord-ooster gewesten op te halen, melden dat de Zee by de *Ys-kaep*, *Leme more*, dat is, Ys-zee werd genoemt. Het getal dezer uitgezondene Krygs-knechten, is aldaer gemeenlijk omtrent vyf en twintig man te gelijk, deze blyven lange uit, en werd 'er zomtyds eenige van hen gemast, of vermist.

De *Jacuti* volkeren hoog Noorden, en in 't ver afgelegen Oosten woonachtig, verhalen dat in den Jare 1694, van Eilanden, Menschen by hen aen Land zijn gekomen, niet zeer groot van stal, bekleet met Harte-vellen, die groote baerden hadden.

Gorbitse is een Rivier, niet verre van de Vliet *Conon*, by de oorspronk van d'*Amur*, deze werd anders in 't Moegaels genaemt *Oerom*.

In *Vergolenske*, *Balaganske*, *Irkutske*, en *Selenginske*, hebben zich met der woon begeven, al van lange Jaren af, veel *Bratske* Moegalen, ontwykende het gezag der Moegaelsche Taizen of Vorsten, zoo als zulks door de Moegaelsche Vorsten, aen hunne Czaersche Majesteiten grooten Gezant op de Sineesche Grenzen, is geklaegt, doch de waerheit schynt te zijn, dat die Volkeren zich opgehouden hebben by het *Baikalsche* Meir, anders *Baikala* genaemt, van voor ruim vyftig Jaren af, hebbende nooit aen iemand Schatting betaelt, als aen hunne Czaersche Majesteiten vrywillig, zoo als andere Bratske Volken, die onder het Russche gebied woonden, uit vreze voor straf, over begaene quaed, naer het Moegalen Land zijn gevlucht, zich hebbende hunne Czaersche Majesteiten Landstreek ontrokken: zy vielen onlangs in, met andere Moegalen op de *Toenkinsche* Sterkte, verbrandende rondsom de Huizen, dodende en vervoerende veel menschen.

Daer is zeker Volk genaemt *Gawylinsk*, die Jaerlijks in *Pekin* ter Koophandel komen: zy dragen groote hooge Hoeden met brede randen, en spitze hoofden; men zegt dat zy onder de gehoorzaemheit van den Sineeschen Keizer, als Heer van *Niucho* staen, en zoude gelegen wezen beoosten en bezuiden *Jakutskoi*, in de Nabuurschap van Dauria: zy komen gevaren, wanneer na Sina reizen, langs de *Kamschatka* Rivier, daer zy met de Kamschatners, die wilde Menschen zijn, mede handel dryven.

Zeer vele Visschen zijn in de Vliet *Sija*, dien de Sineezen *Ngan-cum* noemen, als *Beloegen*, *Osettri*, *Kaloeskes*, *Steuren*, *Sterladen*, *Karpers*, *Salmen*, *Vorens*, en veelderhande andere Visschen.

Aen deze Vliet *Sija*, die in de Rivier d'*Amur* uit het Noorden stort, zijn voor weinigen tyd twee kleine *paggers* of sterkten by de Moscoviten gebouwt geweest, tot invordering van schatting: doch wierden van het onderhoorig Sineesch Krygsvolk, twintig duizend man sterk, zoo men zegt, in den Jare 1682, verwoest, na een manhaftigen tegenweer by tweemael zestig man, dien zy uit gemelte plaetsjens deden.

Aen de Noord-zyde des *Amurs*, zijn niet als loutere Wildernissen en Bosschazien, ook vruchten in 't Wild, en Besien van veele aerd. Ten Zuiden deze groote Vliet *Amur*, komt veel schoon Koorn voort; men vind daer veel Visch, als Karpers, Steuren, Salmen, ook Bevers, en ander Gedierte, enz. Het *Kirmanse* en *Schingalsen* Vlek, omtrent de Rivier *Schingal*, bezuiden de *Amur*, dat de Russen gesticht hadden, was door eenige duizend Sineezen of Tartaren, in dienst van Sina belegert, en alleen van vyf honderd Russen beschermt zijnde, onlangs is verwoest: twee duizend Sineezen, en dertig Russen, zouden daer, zoo men zegt, gebleven zijn; wezende d'overige Russen met hun Opperhooft *Chabarof*, door behulp der vaertuigen, behouden te rug gekomen. Hier rondsom woonen Sineesche Onderdanen, die het Land ploegen.

De Rivieren die ter rechter zyde, en van de Sineesche kant, in de Rivier d'*Amur* vallen, storten uit steene gebergten. Tusschen welke gebergten en d'*Amur* zelve, zeer schoone Koorn-velden van zwarte aerde, tot een half mans lengte diep zijn. In deze velden vind men mede veel zoute Meiren, daer zich van zelf het Zout aen de Oevers zet. Bosschaedjen zijn weinig aen de monden van de voorschreve Rivieren, en ook weinig grof Wild: doch daer vallen wel witte Vossen, en graeuwe Hazen, ook Bevers, Otters, Luxen, en zom-

zomtyds Wolven, die donker graeuw zijn. En weder nader aen de Sineesche Muur, of eigentlijk in 't gebergte, dat daer aen vast is, vind men Luipaerden.

Op de Rivier *Schingal*, eer men tot aen den mond, of aen d'*Amur* komt, een streke van ruim een dag reizens, legt een Stedeken met steene Huizen, genaemt *Schingal*, die gezag over eenige Dorpen, en het Landschap langs de Rivier van dien name heeft. In de Vlekken en Dorpen van dit Landschap, zijn door de Onderdanen van den Sineeschen Keizer, steene Huizen gebouwt, met houte banden, zonder verwulft of zoldering: de daken zijn ook van houte planken, die met klei en kalk bestreken zijn.

In de Sineesche Grensstad *Schingal*, is een Sineesche Gezag-hebber. Van deze Stad, en van het geheele omleggende Land, vordert de Schingaelsche Gezag-hebber schattingen voor den Sineeschen Keizer; bestaende in alderhande Koorn, uitgezondert Rogge, die aldaer niet groeit: als mede in Vee, Brandhout, Balken, Planken en houte Posten, om banden of binten tot de steene Huizen te maken. Welke schatting Winter en Zomer, gestadig op Kamelen, Buffels en Paerden na *Sina* werd gevoert.

Van de Stad *Schingal*, spreekt eenig bericht uit *Peking* aen my gedaen, aldus:

De Stad *Schingal*, gelegen op de Vliet van de zelve naem, is van steen gebouwt, en daer rondsom zijn verscheide Dorpen, al van steen of leem, en niet van hout getimmert, hoewel de posten van hout zijn, alles zonder yzer. De Huizen hebben aldaer geen steene verwulfzels, maer men gebruikt planken, die met Kalk en Lyn-olie bestreken werden. De schatting, welke deze Stad aen het Sineesche Hof opbrengt, is meest Koorn. Dus verre dit aen my toegezonden bericht.

Men wil, dat eenige der Voorzaten van den jegenwoordigen Sineeschen Keizer, die *Chan* over het Bogditsche of Niuchische volk was, hun Zetel in de Stad *Schingal* voornoemt hadden gevest.

Voor omtrent veertig Jaren was, (als verhaelt *Fredericus Krizanicz*, Poolsche Monnik, in zeker geschrift, aen zijn Majesteit van *Polen* vertoont,) door den Moscoviet, omtrent de Vliet *Schingal*, een sterkte gesticht, waer door hy het omleggende volk tot gehoorzaemheit trachte te brengen: doch die van *Niuche* quamen met een vloot Schepen, en verdreven de Moscoviters, die gebrek van busse-kruid hadden.

Als namaels uit de Vesting *Nertsinskoy*, de Russche Kozakken, den Sineeschen Onderdanen lastig vielen, is 'er uit *Sina* een Afgezant derwaerts gezonden, met verzoek van Gyzelaers te geven. Waer op drie Russche Soldaten aen 't Hof te *Peking* gevoert zijn, daer zy naerstig wierden bezichtigt, met giften beschonken, en toen weer te rug gezonden, en bevolen te zeggen aen hunne Czaersche Majesteiten, of het hun believen zouden Gezanten te zenden, om Grens-scheidinge te maken. Zy bragten ook Brieven te rug: doch die in *Mosco* van niemand konde gelezen noch verstaen werden.

Tusschen de Rivieren *Anabara*, of *Nabaroui*, en *Konitza*, of *Kobuitza*, strekt zich in Zee een hoek lands uit, daer zeer quaed en schrikkelijk, volgens het zeggen der Inwoonderen, die wel de beste Zeeluiden niet zijn, om te varen is.

Voor eenige Jaren is 't gebeurt, dat de Gezag-hebber of *Weiwoda* in *Jeniseiskoy*, een Stad aen de Rivier *Jenisea* gelegen, de Zuster van een Poolsche Hopman, in Moscovische dienst, onteerde. Deze stichte oproer uit weerwraek, sloeg het Opperhooft dood, en plunderde de kroegen. Voorts toog hy met zijne muitelingen na het Zuid-oosten, en bouwde aldaer een sterkte, genaemt *Albasin*, daer hy tien Jaeren in rust leefde. Waer na hy iemand na *Mosco* af zond; met bede, zoo men hem zijn misdaed vergaf, hy dan het omleggende volk Jaerlijksche schattinge wilde op doen brengen. Dus kreeg hy vergiffenis: en aen de *Weiwoda* van *Jeniseiskoy* wierd gelast, hem van alle noodwendigheden te voorzien. Dit voorbeeld is weinig Jaer daer na gevolgt van zekeren gemeenen Soldaet uit *Krasnoiar*, die een goed aental makkers op maekte: doch zonder eenig quaed feit te begaen. Zy togen na het Zuiden, tot dat zy quamen aen de Vliet, *Selenga* genaemt, daer zy het zeer vruchtbaer vonden. Wes zy daer eene sterkte oprechtede, en insgelijks eenige Jaren in stilte leefden, tot dat eindelijk mede iemand na *Mosco* zonden, en door den zelven een schatting beloofden: 't geene aengenomen wierd.

En oordeelt deze Monnik *Krizanicz*, die onder de Poolsche benden, in het beleg voor Weenen, onlangs is gesneuvelt, uit den mond der geener, dien de Kusten bekent zijn, dat de Zee van de Vliet *Oby* af, langs de *Amursche* Oevers, tot aen *Japan*, onmogelijk met Schepen te bevaren is; vermids het Ys daer nooit smelt,

en met zulke groote schotzen altyd dryft, dat met de minste wind de zwaerste Schepen zouden verbroken werden.

Dus verre van het geene boven gemelte Monnik in een verhael, aen zijn Poolsche Majesteit gedaen, heeft gezegt.

Het Gewest of Landschap van Leaotung, *uit den Sineeschen Atlas van den Jezuit* Martyn.

DE zeer groote Landstreek, die tusschen den Zee-boezem *Zang*, en de groote Sineesche Muur besloten is, en aen het Ooster Tartarye, of het Tartersche gewest, *Niuche* stoot, word van de Sineezen *Leaotung* genoemt. En alhoewel de zelve, in grootte en volkrykheit, den naem en waerdigheit van Landschap met recht verdient, zoo heeft evenwel de Sineesche Keizerlijke stam *Taiming* dien aen de zelve niet willen toestaen: dewyl die, na het vernietigen des naems, en van byna alle kleine en groote Steden, Krygs-vestingen deed maken, welke door Krygs-oversten bestiert zouden worden: latende eenige weinige over: in de welke de opperste Overheden, te weten, de Onder-koning en voorzorger des Sineeschen Ryks, met grooter Majesteit en Heerschappye, zouden woonen.

Dit wierd hierom gedaen, dewyl de Sineesche Keizer, door dit gansche gewest, geduurig groote Krygs-bezettinge most onderhouden, van wegen d'al te nabyheit der Tartaren van *Niuche* en *Niulhan*, na de Tartaren, ten tyde van den Sineeschen Keizer *Kiacing*, met een groote menigte van Krygs-volk, over de muur geklommen waren, en groote verwoestinge door gansch *Leaotung* gepleegt, en ryke buiten daer uit gesleept hadden. En alhoewel die oorlog geenzins achtervolgt wierd, zoo was die evenwel meer gesmoort, als uitgeblulscht: want onder den Sineeschen Keizer *Vanlie*, omtrent het Jaer 1616, borst des zelfs vlam weer uit. Ook rusten de Tartaren niet eer, voor dat zy het gansche Keizerryk van *Sina* in bezit genomen hadden, als *Martyn*, in zijn Boek van de Tartarize oorlogen, wytloopig verhaelt.

De Grens-palen van dit Landschap *Leaotung* zijn, ten Oosten, de Riviere *Yalo* en de Zee-boezem *Zang*, door welke beide het van 't hangent Eiland *Korea* gescheiden word: wand de Riviere *Yalo* uit Tartarye komende, scheid *Korea* en *Leaotung*. Aen den Oever van deze Rivier, daer die na 't Weste ziet, is het begin van die beruchte Muur, welke het Ryk Sina van Tartarye scheid, en tot Grenspael dezes Landschaps ten Noorde is: want strekkende van het Oosten na 't Westen, te weten, van de Stad *Kaiyven* tot *Kichin*, scheid zy *Leaotung* ten Noorden van de Landen van Tartarye.

Ten Westen word *Leaotung* met *Pecheli* of *Peking*, een Noorder Landschap van Sina, besloten, en met de Vliet *Linohang*, die tusschen beide de Landschappen midden door vloeit. De overige deelen, die meest na 't Zuiden leggen, worden met de Zee-boezem *Zang* bespoelt.

In aeloude tyden, onder de verdeelinge des Ryks van Sina, door Keizer *Yu*, was het een deel van *Leaotung* aen het Sineesche Landschap *Ki*, en het ander deel aen dat van *Cing* toegevoegt. Maer onder den Sineeschen Keizer *Xung*, werden de Landstreken, tegen 't Noord-oosten gelegen, onder het Sineesche Landschap van *Jeu* gerekent: te weten dat gedeelte, alwaer nu de Stad *Quangning* is.

Ten tyde der Sineesche Koningen was dit Landschap *Yen* geheten. Keizer *Xu*, oprechter van de Keizerlijke stam *Cin*, noemde het *Leaosi*.

Keizer *Hiaou*, oprechter van den Keizerlijken stam *Han*, nam, na hy *Korea* met de wapenen overwonnen had, veele vremdelingen uit *Korea* met zich, en voerde uit hen na *Leaotung* Kolonien of Volkplantingen, en schonk het Landschap met den naem van *Kaokiuli*.

De oprechter van den Sineeschen Keizerlijken stam *Tang*, nam weer deze Landen (als ook *Korea*) in bezit, en stichte in de zelve twee groote Steden: als *Kai* en *Leao*. De Koningen *Vtai* noemden de Stad *Leao*, *Tungking*, en de Tartarische stam *Kin*, de zelve *Leaoyang*, welke naem met eenige veranderinge tot op dezen dag gebleven is.

Het gansche Landschap telt alleenlijk twee groote Hoofd-steden, en eenige kleine: maer zeer vele Vestingen, die in grootte, en in Volkrykheit ook eenige Steden van de eerste ordre overtreffen. De twee groote Hoofd-steden zijn *Leaoyang* en *Ningyuen*: de andere zijn *Vcheu*, *Kaiyuen*, *Quangning*, *Ningyuen*, *Chinyang*, *Kincheu* en *Kai*. De kleinder Vestingen zijn *Hai*, *Tieling*, *Chungcu*, *Puho*, *Kin*, *Fo*, *Luixun*, *Chekiao*, *Chehai*, *Quangning*, *Tingleao*, *Ganlo*, *Pieyang*, *Sanuan* en *Tanyang*. De noch kleinder Vestingen van de derde orde zijn *Chuntung*, *So*, *Yeu*, *Heutun*, *Yentun*.

Eenige van deze Steden, nader aen het Sineesche Landschap van *Quantung*, staen onder de Krygs-oversten des zelven Landschaps,

schaps, te weten, de Vestingen *Kin*, *Fo* en *Linxun*.

De Inwoonderen dezer Landschappen zijn tot de studien of oeffeninge der letteren gansch onbequaem. Zijn meerendeels ingedrongen, en gezet of vierkant van lichaem, en zeer vast van ledematen. Zy zijn stout en strydbaer, en tot den oorlog bequaem, en ook tot den arbeit gewent. Want *Leaotung* heeft, door de nabyheit der Tartaren, geduurig in een vlam van oorlog gestaen. En na het zeer veele Jaren, door de geduurige invallen en rooveryen der Tartaren geplaegt was, hebben eindelijk de Sineezen, onder den Sineeschen Keizer *Kiacing*, byna het Ooster gedeelte verlooren.

Wanneer de Tartaren niet lang daer na, onder Keizer *Vanlie*, weer in *Leaotung* inbraken, hebben zy het zelve ingenomen. Dies, uit zoo groote nabyheit en omgang der Tartaren, en wederzyds gedane overgevinge, byna al het volk de Tartarische zeden, voor een groot gedeelte, aengenomen heeft. Inzonderheit dat volk, welke meer na 't Oosten legt. Waerom het zelve volk van *Leaotung*, in deze laetste oorlogen, ook voor de Tartaren zelfs tegen de Sineezen gestaen heeft.

En dewyl het Ooster gedeelte, door de Tartaren ingenomen was, zoo heeft de Sineesche Keizer voor de Hoofd-stad *Leaoyang*, welke zy ingenomen hadden, een andere Hoofd-stad, te weten, *Ningyuen*, in de plaetze gestelt. Maer eindelijk is ook deze Hoofd-stad, en het gansche Landschap, beneffens gansch *Sina*, op 't Jaer 1650, door d'Ooster Tartaren, met bystant van andere Wester Tartaren, t'eenemael t'onder gebragt.

Dit Landschap brengt mede den kostelijken wortel *Ginseng* of *Nisi* voort.

Te vooren hebben wy dezen wortel, volgens schriftelijk bericht, uit de Gewesten daer hy groeit, herwaerts overgezonden, beschreven: nu zullen wy de beschryving van den zelven wortel, uit den Sineeschen Atlas van den Jezuit *Martyn*, hier laten volgen.

De Sineeschen naem *Ginseng*, is van de gestalte genomen; dewyl die wortel de gedaente van eenen mensch (want *Gin* bediet op Sineesch eenen Mensch,) schryeling met de beenen van malkanderen staende, schynt te verbeelden.

Men zou dezen wortel voor dien van het gewas, *Mandragoras* geheten, konnen houden: maer hy is veel kleinder; hoewel men niet te twyfelen heeft, of hy is een zoort van *Mandragoras*; gemerkt hy byna de zelve gedaente heeft.

De gedroogde wortel is geelachtig van verruwe, heeft zeer dunne, of schier gene vezeltjes, waer door hy zijn voetzel na zich trekt, en is rondsom besprenkelt met zwartachtige adertjes, als met Inkt, door eene zeer fijne pen gehaelt. Hy geeft in het kaeuwen, een zeer aengename zoetigheit, vermengt met weinig bitterheits. Deze wortel, tot de zwaerte van een vierendeel loots ingenomen, vermeerdert zeer veel de levendige geesten, en versterkt, weinig meerder ingenomen, de krachten der zwakken, en verwekt eene aengename warmte des lichaems. Die sterk en heet van natuur zijn, brengen zich, met den zelven te gebruiken, gemeenlijk in levens gevaer, ter oorzake van het te veel vermeerderen en vermenigvuldigen der geesten: maer hy is den genen, die door eene langduurige ziekte, of uit een andere oorzake, verzwakt, afgemat en uitgeteert zijn, tot groot voordeel. Hy herstelt den zieltogenden zoodanig bywyle de levendige krachten, dat zy tyd krygen, om andere geneesmiddelen te gebruiken, en tot voorige gezontheit te geraken. Veele andere wonderen roemen de Sineezen van dezen wortel. Men vind den zelven bywyle ook by eenige liefhebbers hier te Lande van daer herwaerts overgebragt; hoewel die, om zijne duurte, weinig in gebruik is.

Een goede menigte van deze wortel onder my berust, waer van dikmael met vrucht, de proefhebbe genomen, en doen nemen.

Deze wortel *Ginseng* of *Nisi* groeit ook in *Sina*, in de Landstreeke *Jungpingfu*, des Landschaps van *Peking*, en in het Landschap *Xansi*, omtrent de Stad *Leao*, en in *Korea*. En dit is dan uit *Martyn* van den wortel *Nisi*.

Martyn getuigt mede, dat in *Leaotung* vallen zeer kostelijke Pelteryen van Bevers, Zabels en Marters, die dit Volk, na de wyze der Tartaren, tegen de koude gebruikt, en te gelijk den Sinezen mede deelt. Nergens in *Sina*, of het gansch uitterste van *Asie*, zegt hy, overvloediger Haze-nooten te hebben zien wassen. Het geeft groote en treffelijke Pingels: en ook overvloed van Koorn en Gierst; maer geen Rys. Voorts brengt het alderlei slag van Pluk-graenen weelderig voort, en alderhande slag van Moes-kruiden, die men anders naeuwlijks in gansch *Sina* vind. Het geeft ook Druiven, Appelen, Peeren, en diergelijke Europische vruchten: waer over *Leaotung*, een treffelijk en lustig gewest mag genoemt worden: inzonderheit, dewyl het op veele plaetzen geen Bergen heeft, en na aen Zee leit, en derhalven het gerief daer van trekt. In 't kort, het is een zeer vruchtbaer Landschap. Maer door de geduurige oor-

 logen

logen hebben de Inwoonders voor henen den Landbouw daer zoo wel niet konnen ga slaen.

De Inwoonders hebben met de Sinezen een en den zelven Gods-dienst: aenbidden ook Beelden en Afgoden, en hangen de Leere van de verhuizinge der Ziele, van het een in het ander lichaem, aen.

Men heeft 'er, 't geen iets buiten gemeen, en van andere Volken gansch verscheiden en bezonder is, zekere danzende Priesterinnen, of liever duivel-jaegsters: want zijnde deze duivel-jaegsters gehaelt, om de krankheden uit het een of ander huis te verdryven, of een rampzalig noot-lot af te weeren, of spookzelen (zoo misschien eenige gehouden werden in huis te zijn) uit te dryven, danzen en springen die nacht en dag, zonder op houden, onder het geduurig slaen op Trommelen en Bekkens. *Martyn* getuigt, het zelve by de Sineezen, door de Vrouwen van die Volken, die met de Tartaren in Sina oorlogden, te hebben zien doen: ja had zich wel grootelijks verwondert, op wat wyze die Menschen, al danzende het zoo lang konden uitharden: en hoe de kranken zulken geraes en geklank van deze danzende Vrouwen konden verdragen.

Het Landschap van *Leaotung* heeft verscheide Bergen. Ten Noorden van de Hoofdstad *Leaoyang*, leid by de Vesting *Chuntung*, de Berg *Hunglo*. De Berg *Tatuon* legt by de Stad *Ningyven*, en de Berg *Vausung* by de Stad *Quangning*, en de Berg *Lungxen* by de Stad *Tieling*. *Cu* is die Berg, op den welken de Vesting *Xanghai*, een Eiland, in, of aen Zee maekt. *Lyenyun* is een Eiland by de Stad *Kai*, en *Taohoa* is een Eiland voorby de Stad *Ningymen*, en word met Schepen, om de veilige Ree, zeer veel aengedaen. De Berg *Changpye* loopt by het begin van de Groote Muur tot in Tartarye, en is zeer groot en hoog. Hy heeft een Meir van bykans een onmetelijke diepte, en van tachtig stadien groot, uit het welk twee groote Vlieten hunnen oorsprong nemen. Die na 't Zuide vloeit, heet *Yalo*: die na het Noorde en daer na, na 't Ooste komt, heet *Quentung*.

De Riviere *Leao*, welkers oorsprong in Tartarye buiten de Muur is, ontloost haer, bewesten de Vesting *Sanuan*, in den Zee-boezem *Zang*, en is na 't Westen inzonderheit broekig, en heeft Oevers zeer dik met slik bezet. Dus verre uit *Martyn*.

In het Landschap *Leautung* vallen zeer veel drooge vruchten, welke door geheel *Sina* te koop werden gebragt.

In den Jare 1685, zijn in *Peking* aengekomen vreemde Gezanten, die gezegt wierden çynsbare aen het Sineesche Ryk te zijn, waren genaemt *Ciani* of *Sinangi*; zy quamen uit het Noord-oosten van achter de Muur, dat is uit Tartarye.

Volgens de vertaling der beschryvinge van *Sina*, door Vader *Magellaen* gedaen: zoo is het Ooster Tartarye uitgestrekt, van het Landschap *Leaotung* Oostwaerts, wyder als *Japan*, het bevat 't Landschap *Niuche*, benoorden *Korea*, en dat van *Niulham*, benoorden *Niuche*, en het Landschap *Yupy*, beoosten *Niuche*, en het gewest *Jeko* *, Noord-oosten van *Japan* gelegen. * Jesso.

Xambay en is geen Eiland volgens *Magellanes*, maer tegens de mening van *Martyn* een sterkte, zeer vast, en wel gelegt, van de natuur en konst, zoo datze zoude konnen betwisten, de beste van *Europa*: zy legt aen 't vaste Land, niet verre van de Zee, tusschen het Landschap *Pekim* en *Leaotung*.

In het Sineesche Landschap *Leaotung*, byzonder omtrent de Groote Muur, is veel vlak Land.

Wat de Heer *E. Ysbrants Ides*, gewezen Afgezant van hunne Czaersche Majesteiten in *Sina*, van *Leaotung* en andere Plaetzen, in een Brief aen my zegt, uit het volgende kan werden gezien.

Zijn Ed. verwondert zich, dat het Landschap *Leaotung* buiten de Sineesche Muur leit, om dat tot noch toe alle d'Europiaensche Schryvers het tegendeel schryven; hy kan hier vast op gaen, dat het zoo is, want toen ik het in zijn Ed. Kaert zag, hebbe ik werk gemaekt, my daer over na de waerheit te bevragen, en hebben my alle Sineezen, dien ik daer over heb gevraegt, en byzonder een gedoopten Christen Sineesch, van wien ik met groote kosten een Kaert van *Sina*, op graden afgedeelt, heb gekoft, hebbende hy zelver in *Leaotung* geweest, onderricht, hoe zy zulks naeukeurig ondervonden hebben: de Oostelijke en laetste Poort van de Muur word de Leaotunger Poorte genoemt. Ik kan schier niet uitdrukken, hoe vreemt het my voor komt, dat de geene die in *Sina*, als Gezanten van den Heer Generael uit *Batavia*, voor dezen gezonden zijn geweest, zoo jammerlijk van het Noorder en Ooster-deel van *Sina* en Tartarye schryven, en oordeelen daer van als de blinde van de verwe. Van de Stad *Kirin*, gelegen in *Niuche*, daer op diene, dat daer meer dan eene Stad is, maer vinde geen *Kirin*: zy leggen aen den Vliet *Schingar*: de plaets daer den *Chan* is uit

Dit Kirin is zekerlijk aldaer, dog kan met een andere benaming mede bekent zijn.

uit gesprooten, is geen Vastigheit, maer een plaets yl van wooningen; hy is een Zoon uit een Taischa geslacht, of Kontaitscha, dat is zoo veel als een Heer, die eenige hondert Oeloes, of Horden volk onder zich hebben, en is hy een Mangur, uit Mangin, 't welk tusschen en midden in het Land Niucheu legt. De Mongalen hebben een hoogen Heilig op haren aert als Hooge Priester, die heerscht te gelijk, is genoemt *Kootoogt*; zijn Broeder heet, *Aziroi Sain Chan*, en de derde Broeder, *Elut Chan*, deze drie bestieren gansch Mongalen Land, dat zich nu alles genoegzaem onder de bescherming van den Koning van *Sina* gegeven heeft.

Van den Dalai Lama, ziet beneden breder.

Den *Dalai Lama*, of alderhoogste Tartersche Priester en Paus, heeft zijn zitplaets om de West in *Barantola*: dees heeft ook zijn eigen Heerschappyen; aen dezen gelooven de meeste Menschen in Tartarye; omtrent de Groote Muur, gansch Kalmukken Land; ja veele in Sina zelver, hy geeft voor, dat onsterflijk is, en vertoont zich daeglijks aen die zich komen voor hem buigen, en raed vragen, of gelukkig of ongelukkig zullen zijn in een Jongelings * gestalte, by brandende Kaerzen in een donkeren hoek: zoo dra hy sterft, is een ander in zijn plaets, die de zelvige kleeren aen heeft, en hem een weinig gelijk is, en blyven de arme Kalmukken in de meeninge, en stoffen daer op, dat hy onsterflijk is: ik hebbe zelver een Kalmuk in Sina tot mijnen dienst gehad, die hem bedient heeft, en van hem weg geloopen was, die 't alles wist te verhalen. Als ik niet anders weete, zoo hebben hunne Czaersche Majesteiten Vrede met de Moegalen, en hooren ook noch niet anders. Dus ver gemelte Brief.

* Dit werd de onnozele Heidenen diets gemaekt.

Dewyl de groote vermaerde Sineesche Muur te vooren dikwils gedacht is, en dicht ten Noorde voorby het gewest van *Leaotung* loopt, en aldaer begint of eindigt, zullen wy de zelve hier beschryven.

Groote Sineesche Muur, die Tartarye van Sina scheit.

DE Heer *Thomas Hyde* schryft in zijnen Brief, van de Maten en Gewigten der Sineezen, aen den Heer *Eduard Barnard*, Professoor tot *Oxfort*, aldus van deze groote Sineesche Muur.

Die groote en boven mate wonderlijke Muur, (welke *Verbiest* onder de zeven wonderen des Waerelds wil geteld hebben) gebouwt door de Sineezen tegen de invallen der Tartaren, scheid Noord-Sina van Tartarye, omtrent op de Noorder breete van twee en veertig graden.

Deze Muur begint ten Westen in het Landschap van *Xensi*, een der vyftien Landschappen van *Sina*, omtrent op de acht en dertigste graed, Noorder breette, niet verre van de *Hoang-Ho*, dat is, *Geele Rivier*: die op de Noorder breette van een en dertig graden, uit de Meiren, die in de Zuid-zyde des Bergs *Quenlen* zijn, zijnen oorsprong neemt. Bespoelende van daer de West-zyde van *Sina*, en vloeyende voor by het uitterste West-eind der Muur, treed na 't Noord-ooste in Tartarye: zy wend zich van daer na het Zuide, en keert onder eenen booge van de zelve Muur, op de lengte van hondert en een en dertig graden, (bespoelende in het Weste binnen de Muur, de Vesting en sterke Stad *Ning Hia Hoi*) in *Sina*: welk zy dwars na het Zuid-ooste doorklooft, tot dat zy haer water, op de Noorder breette van vier en dertig graden, in de Indische Oost-zee of Oceaen ontlast.

Aen het West-einde van deze Muur, in eene Kaerte van het Ryk *Sina*, (die *Thomas Hyde* zeit van eenen Engelschen Koopman, *Joris White*, gekregen te hebben,) leest men zeekere Sineesche merktekenen of letteren, die dus luiden, *Chochang Ching Ki Su*, *Chi Leaotung Chi*, dat is, het gebouw der lange Muur begint hier, en eindigt by *Leaotung*. Strekkende de Muur van daer na 't Oosten, zy scheid het gansche Noorder gedeelte van *Sina*, van *Mocu Taçu* af, dat is, *Mogol-Tartarye*, tot datze eindelijk, voor by het Landschap *Leaotung* gekomen zijnde, in de Zee van *Yalo Kiang*, of anders *çang*, dat is, Meir van *Yalo*, treet: te weten in dien Zee-boezem, in den welken de Vliet *Yalo* uit Tartarye valt, die ten Noorden uit die gewesten af zakt: alwaer het Meir legt, dat op Mogol Tartarsch *Changan Naur*, dat is, Witte Meir, geheten is: te weten, het zelve Meir, dat in de Landkaerten en Aerd-klooten byna in een zelven klank, na de Italiaensche wyze van spelling, *Cianganor* geschreven word, en op Sineesch *Ngan çung Kiang*, dat is, *Vreedzaem goet Meir*, geheten is.

De Riviere *Yalo*, zoo *Martyn* gevoelt, uit deze gewesten voornoemt afzakkende, ontlast zich eindelijk in den gemelden Zeeboezem, die het Noord-Sina, ten Oosten, scheid van het hangend Eiland *Chiaosian*, dat by *Martyn*, *Chaosien*, en in

in de Kaerten *Korea*, en op Mogols, *Kori*, dat is, steenig, na den letterlijken zin is genaemt, en legt tusschen *Sina* en *Gepen*, welk laetste is vertaelt, *oorsprong der Zon:* te weten, het laetste Eiland des geheelen Aerdbodems, en doorgaens *Japan* geheten.

Aldaer vind men, beneffens het Ooster eind der Muur, in de gemelde Kaerte op Sineesch geschreven, *Chin*, *Chu*, *Chang*, *Ching*, *Gehai*, *Su*, *Li*, *Cai*, *Tie*, *Ki*, *Hia*, *So*, *Ti*, dat is, *Chin*, (*een Keizerlijke Sineesche stam*,) *heeft die lange Muur gesticht in de Zee, tot omtrent tien* * *Li*, *en heeft daer yzer onder gelegt, om het zelve tot een grondvest te maken.* Te weten, deze Muur heeft Keizer *Chin*, anders *Xi* genoemt, de oprechter van den Sineeschen stam *Chin*, (waer na toen het gansche Ryk *China* of *Sina* alzoo genoemt is) doen bouwen.

* Sineesche stadien.

Deze Muur is begonnen gebouwt te worden, op het twee honderd en vyftiende Jaer voor des Zaligmakers geboorte, en in vyf Jaren tyds, door arbeid van vele menschen, voltooit. Want uit ieder tiental van menschen wierden drie, om dit groote gevaerte te maken, gedwongen.

Het uitterste Ooster einde der Muur schiet in de Zee, of in de Zee-boezem *Zang* of *çang* zelve, en word, in het water tredende, midden door de Baren tot vier Engelsche mylen, en wat meer, uitgebreid.

Om hare grond te leggen, had men schepen, met groote klompen van rouw yzer, en te gelijk met zant en groote steenen geladen, laten zinken, tot dat die met de vlakte des waters gelijk quamen: zulks men de Muur van vierkante groote steenen daer boven op heeft kunnen bouwen.

De hoogte der Muur (volgens *Martyn*, die evenwel zeit de Muur niet gezien te hebben,) is van dertig Sineesche ellen: maer de breette brengt hy op twaelf, en elders op vyftien Sineesche ellen. Overal steken, op behoorlijke tusschen-wyte, tot bescherminge, boven op de Muur, zeer sterke vierkante Toorens op: van waer men den vyand met schieten van verre kan treffen. En zoo vast en dicht zijn al de steenen zamen gemetzelt en gevoegt, dat nergens, de geheele Muur langs, een spyker tusschen de voegen kan ingedreven worden: het welk den bouwers en metzelaers, op hals-straffe, opgeleit aldus te doen, was.

Maer dewyl een ieder de lengte van deze Muur bekommerlijk navorscht, zoo zullen wy het de moeite waerdig achten, op deze plaetze een weinig daer van by te voegen. Ik zal voor af zeggen, dat de rechte lengte van deze Muur niet net kan bepaelt worden, alzoo die ons heden onbewust is. By de Sineezen word de zelve Muur *Vanli-ching*, dat is, *Muur van tien duizent mylen*, genoemt: te weten, zoo veele * *Li* of Sineesche mylen worden daer door verstaen, die vier duizend vier Engelsche mylen, en vier honderd en een en twintig Engelsche voeten en een halve zouden uitmaken. Maer het woord *Vanli-ching* betekent, volgens *Martyn*, niet de ware, maer een ysselijke en boven mate groote lengte der zelver Muur: want dewyl twee honderd en vyftig † *Li* een eenige graed der Æquator of Middellyn uitmaken, zoo zou de Muur dan tot veertig graden, eene streek van zes honderd Duitsche mylen, uitgebreit worden: het welke meer is, als gansch *Sina*, of het uitterste *Asia* in de lengte heeft: ja *Martyn*, die veel Jaren in *Sina* geleeft heeft, vermeet zich niet, de rechte en eigentlijke lengte der Muur te kunnen bepalen. In zijne Land-kaerte word de zelve Muur in de lengte, tot negentien graden uitgebreid, eene streeke van twee honderd en vyf en tachentig Duitsche mylen: te weten, van de honderd en drie en dertigste, tot de honderd drie en vyftigste graed § excluis. En in hare beschryvinge zegt hy, dat deze Muur niet boven de drie honderd Duitsche mylen is; welker vyftien een graed doen, en dat de geheele lengte niet over de twintig graden is: alhoewel zy het geen, dat door de dichtheit en benepentheit der paralel of rechtlynen, schynt t'ontbreken, genoegzaem door hare kromten en bochten vergelt.

* Of stadien.

† Of Sineesche stadien.

§ Of uitsluitelijk. Præfat. Atl. Sinens.

Uit het boven verhaelde blykt, dat *Martyn* de mate van de lengte der Muur in rechte lyn, door een weg des luchts, gegeven, en geenzins de kromten en bochten daer onder gerekent hebbe, die zoo groot zijn, dat zeker oogtuige, een Fransman, bevestigt, dat de gemelde Muur, op eenige plaetzen, haer als drie muuren vertoont. Want zoo groot zijn hare kromten, zwieren en bochten, door de omwegen der Bergen!

De hoog geleerde uitleggers der Wysbegeerte van *Cung Fuçu*, doorgaens *Confutius* genoemt, hebben op het einde zijns Boeks aengemerkt, dat de lengte der Muur, vier honderd Portugeesche mylen begrypt: maer indien de bochten der Muur, en omtrekken der Bergen mede gerekent wierden, zou de lengte by na op vyf honderd mylen uitkomen.

De

De Jezuit *Semedo* brengt deze Muur op negen honderd Italiaensche mylen, vier Italiaensche mylen op een Duitsche myle gerekent.

Deze beroemde Muur is de geene, die in de Arabische boeken, onder den naem van *Zud Yagog* en *Magog*, dat is, *Dyk* van *Gog* en *Magog*, gedacht word: welkers opbouw eenige *Alexander de Groote* toeschryven. Dus verre *Thomas Hyde*.

Doch door de Muur van *Gog* en *Magog*, is misschien, en waerschynlijker, de Muur van *Derbent* of *Demir Kapi*, aen de Kaspische Zee gelegen, te verstaen.

Ter wederzyde van het gebergte, tusschen het welk de Sineesche Stad *Kapki* legt, is de zelve Muur opgetrokken. Zy is aldaer drie vademen van de grond af hoog, en anderhalf vadem dik, en van gebakken steen opgemetzelt, en buitewaerts met kalk bestreken; doch elders van levendige steen opgehaelt. De wachttoorens van deze Muur zijn niet alom aen de Muur vast, of daer op; maer op zommige plaetzen wel tien vademen van de zelve af, en zijn gebouwt van gebakke steen, en met kalk te zamen gemetst en bestreken. Al zulke groote Muur-toorens, of Burgten, zijn op zommige plaetzen langs de Muur in zeer groote getale: en staet de een van den ander wel honderd vadem, en meer: 't gene my van ooggetuigen is bericht. Op gemelte Toorens werd steeds wacht gehouden. Daer werd gezegt, dat deze Muur maer vyf ingangen zouden hebben, waer van eenige der Poorten laeg en eng zijn, zoo dat een Man te paerd qualijk daer onder recht op door kan ryden. De Stad *Kapki* voornoemt is vry sterk en bemuurt, en verzien met steene Toorens en sterke Krygsbezettinge. Hier worden alle vreemdelingen, die Sina in begeeren te trekken, zelfs Gezanten, opgehouden, tot dat 'er bericht uit de Hoofd-stad *Peking* komt: als mede alle Kooplieden ondervraegt. In de Stad *Kapki* zijn de levens middelen schaers en duur.

Andere berichten die my van deze Muur zijn toegekomen, spreken als volgt.

De Sineesche Muur, welke *Sina* van *Niuche* en *Mugalia* scheid, omringt drie geheele Landschappen. Hy vangt ten Oosten by de Sineesche Zee aen, daer de Rivier *Yalo*, uit Tartarye, in Zee stort, en eindigt ten Westen aen de Sineesche Stad *Kin*, of des zelfs gebergte, zijnde eene streeke van omtrent zeventien graden. Aen deze Muur is geen verwoesting of onvolbouwtheit, als dat in het Landschap van *Peking* een tusschen stand van ontoegangkelijke Bergen is, daer de Muur niet over gaet. Vorders schiet deze Muur over alle Rivieren, met gewulften. En de opgemelte Bergen zijn met Toorens voorzien. Daer de Poorten zijn, ziet men sterkten, om de zelve te beschermen. Tien honderd duizend Man zijn van de Sineezen, tot bescherming van deze Muur, gebruikt geweest. Zy is, volgens bericht van eenige Reizigers, op zommige plaetzen dertig Sineesche kubiten hoog, en twaelf breet, en ook op eenige plaetzen vyftien.

Deze Muur is door den Sineeschen Keizer *Xi*, om de Tartaren uit het Ryk Sina te sluiten, gebouwt: en zulks is geschied twee honderd en vyftien Jaren voor Christus geboorte. In de tyd van vyf Jaren is dit geheele werk volbouwt geworden: waer aen, door geheel Sina, een uit ieder tien Mannen heeft moeten werken. De Muur is alle van keysteenen, en van andere zware, zoo gehouwen, als gebakke steenen, opgehaelt. Het Ooster gedeelte steekt eenige roeden in Zee uit: en tot grondslag heeft men daer onder schepen, met yzer geladen, doen zinken. Zijn lengte word gezegt drie honderd Duitsche mylen te zijn. Zy loopt niet regelrecht: maer is gevoegt na de gelegentheit van de Landstreke, waer zy langs komt te strekken. Deze Muur is, zoo *Joris Andriezen*, (die de zelve bezichtigt heeft,) zegt, van buiten, naer de zyde van Tartarye, met gewassen steenen opgetrokken, en van binnen, naer de kant van *Sina*, met aerde, als een wal, tamelijk hoog aengevult; en, zoo lang als hy zien konde, met veel vierkante Toorens versterkt.

Aen de zyde van Tartarye, en onder de groote Sineesche Muur, ziet men veel groote Sineesche Steden en Dorpen, die meest door de Mugalen verwoest zijn.

Van deze Muur spreekt zeeker Slavonisch Schryver, (in eigen Taele, noch ongedrukt, onder my berustende) aldus.

Aen het Landschap *Leaotung*, in *Sina*, achter de Groote Muur, plachten veele Steden, onderhoorig aen het Ryk Sina, te leggen, welke meest alle door de Keizeren van *Sina*, voor dezen, (en ik meen op twee na) tot Kasteelen zijn gemaekt, daer Krygs-luiden in gelegt zijn, om tegen de Bogdoitische of Niuchische Mugalen te stryden; welke eindelijk noch Sina hebben vermeestert: hierom zijn de Inwoonders van deze Landschappen, die zich ter wederzyde van de Muur uitstrekten, strytbaer geworden. Zy hebben

vierkante aengezichten, en zijn grof van gedaente.

Deze vermaerde steene Muur, door oude en nieuwe Verhael-schriften beroemt en beschreven, is ten Noorde rondsom het Koninkryk van *Kitai*, door *Xi*, (eene der oude Kitaische Keizeren, die de benaming van *Kinoe* aen zijne Nazaten achter gelaten heeft,) gesticht; welke *Xi* alle andere Kitaische Keizeren in oorlogen, uitnemende gebouwen, en andere dingen, verre heeft overtroffen.

De Sineesche Keizer *Xi*, *Xia* of *Exie*, is in het begin zijner bestieringe, een kleine Chan geweest; om dat zijne Nabuuren het Ryk van *Kitay* of *Sina* zeer hart beoorlogden, en ook het Kitaische Ryk onder hunne magt hebben gebragt. Hy hebbende daer na een zeer groote Krygsmagt by een vergadert, quam daer mede in de Landen der Bogdoitzen en Mugalen, dien hy beoorlogde en verwoeste: en wetende dezer Volken onbestendigheit, en zorgende, datze, gelijk wel eer, wederom mochten komen, om *Kitay* te beoorlogen en te plonderen, heeft dezen aerdigen vond bedogt, om hen, voor eeuwig uit te sluiten, en deze groote Muur gebouwt, over welke het hen onmogelijk was te komen, om in *Kitay* te vallen. En men oordeelt, dat hy dit werk voltooit heeft, in het twee en twintigste Jaer zijner Heerschappye, en voor des Zaligmakers geboorte twee honderd en vyftien. In het vyfde Jaer na den aenvang heeft hy deze Muur geheel voltooit, om dat een oneindig getal van Menschen, welke, uit het geheele *Kitaische* Keizerryk t'zamen verzamelt waren, daer aen arbeideden. Want uit ieder tien Mannen wierden drie Man tot dit groote werk genomen: het welke zulk een groote menigte uitmaekte, datze de steenen, die tot de Muur dienden, malkanderen van d'eene hand in d'andere overgaven. De menigte der Menschen was zoo groot, dat d'een den ander in de weeg stond: en dit is d'oorzake, dat deze Muur zoo haest volbouwt was. Zy wierd ook op verscheide plaetzen begonnen. Ook was, door bevel des Keizers, een streng gebod uitgegeven, dat, indien iemand deze Muur niet sterk genoeg bouwde, en men tusschen de voegen der steenen, daer hy aen gearbeit had, een spyker kon steeken, die met de dood zoude gestraft worden.

Het onderste deel van de Muur was met gehouwe, en wilde, zeer groote steenen gebouwt, en het bovenste deel met gebakke steenen opgehaelt. Op andere plaetzen is de zelve geheel van wilde steen gebouwt. Zijne hoogte is omtrent vyf vademen en meerder, en de breette van omtrent twee vadem, en met Schiet-gaten en Toorens voorzien. Het begin van deze Muur is van de Zee-kant, in het Landschap *Leaotung*, niet verre van de Riviere *Amur*, alwaer de Rivier *Jael* zich uitstort. Ja eenige mylen in Zee, om daer een begin te maken, liet de Keizer veel schepen met yzer, artz en puin in Zee werpen: en zoo mag men zeggen, dat haer aenvang uit de Zee is begonnen.

Deze Muur is een zeer schoon gebouw, en omvangt, ten Noorden en Westen; drie groote Landschappen van *Katay* of *Sina*. De Katayers noemen die Muur *Vanlyghinghs*. Zy is in 't geheel twee duizend mylen, volgens hoog opgeven en stoffen der Sineezen, lang: doch dit hun zeggen is onwaerheit; want de Muur heeft slechts drie honderd en tachtig mylen, of wel wat meerder, in de lengte. Maer de Sineezen willen hier mede de boven mate groote van die Muur te kennen geven.

Of Vaulіching, volgens Martyn, dat tien duizend stadien bedict.

Het begin is van de Sinesche Zee af, en strekt zich tot aen de Stad *Kin*, alwaer Bergen na by leggen, en de Geele Rivier haren oorsprong heeft. Op eenige plaetzen loopt ze recht, en op andere wederom krom, zonder eenige opening of leedige plaetzen; als alleenlijk, die naer het Noordelijkste Landschap, niet verre van de Stad *Sifena*, heen strekken, en in het Landschap *Peschina*, alwaer zy oordeelden, dat plaetzen van geen groot gevaer waren, en ook om datze met ontoegangbare Bergen gedekt zijn, en om dat aldaer de Geele Rivier onder de groote Poort heenen loopt: en op die plaetzen zijn eenige kleine openingen.

Kort buiten de groote Muur, zijn veel Landen geheel vlak, en worden met kleine Rivieren besproeit, die haer water, als door bruggen, onder de Muur heen schieten.

Deze Muur is overal effen gebouwt, niet tegenstaende de woeste plaetzen, die doch zeer weinig omtrent de zelve zijn; en ook niet tegenstaende de Bergen; hoewel daer veel groote gebouwen en sterkten zijn. En op de hooge Bergen, en ter zyden, staen op de Muur hooge Schiettoorens, met Borst-weringen: ook zijn daer Poorten gebouwt, alwaer de wegen door gaen. Omtrent die Poorten zijn Steden en Sterkten gebouwt, tot bewaringe van de Muur, en ook om dat de Krygsluiden hunne wooningen daer zouden hebben. En wanneer het Kitaische Keizerryk, van het Oosten naer het Westen, van het begin tot het einde van de Muur,

on-

onder zijne eigene Keizeren geweest is, zoo heeft men daer steeds een millioen, dat is tien honderd duizend Krygs-knechten, onderhouden, die de Steden en Sterkten van de Muur daer omtrent bewaerden.

En alzoo legt het Landschap *Leaotung*, en daer na het Landschap *Pegien* of *Peking*, *Xansi* of *Exansy*, *Xensi* of *Ixensy*, en andere Landschappen in *Sina*, in 't ronde, omtrent deze groote en wonderbaerlijke Muur. En indien men zulks in oude tyden geweten hadde, zoo mogt men deze Muur met recht, onder een van de zeven Wonderen des Waerelds erkent hebben.

Deze Muur staet noch tot dezen dag in haer geheel; doch begint nu op eenige plaetzen een weinig te vervallen. Evenwel zijn 'er noch eenige Kitayers, die zulks ziende, de zelve wederom hermaken.

Men zegt, dat 'er van de Sineesche Hoofd-stad *Peking* af, tot aen deze groote Muur toe, een bestraete weg zoude zijn. De Poorten in de zelve zijn laeg van deuren, om quaeddoenders, doorgang te beletten, of uit te houden, die men uithouden wil: en deze Poorten zijn genoemt na de Ryken, werwaerts zy buitenwaerts strekken, wezende weinige, en anders geene Poorten van ouds in deze Muur, als die naer eenig vreemd Ryk uitzien; doch heden, vermids den Tartar *Sina* bezit, zijn 'er zoo hier en daer doorgangen gemaekt. En het is byzonder, dat de Sineezen schryven en zeggen, dat 'er alleenlijk twee Ryken in de Waereld zijn, die Sina en Tartarye zijn, en dat deze Muur gebouwt is, om de zelve te scheiden. Dus verre opgemelte Slavonische Schryver.

Andere Schryvers uit Sineesche berichten, spreeken daer van aldus.

Cnixihoan, de vyfde Koning uit het Sineesche geslachte *Chin* of *Kin* genaemt, stichtede de groote Muur, op het twee honderd en zes en veertigste Jaer voor *Christi* geboorte: (welke Jaertyd dies eenigzins verschillig zoude zijn) van dezen zeggen de Sineezen, dat hy Wys en Verstandig was, ja de kloekmoedigste in oorloge van alle de Sineesche stammen: hy vraegde in 't zesde Jaer van zijn regeeringe, nae dat byna der Tartaren dwingland geworden was, een Waerzegger, wie dat na hem zijn Ryk zoude verdelgen, en hem wierd geantwoord *Huye*, het welk de Tartaren zijn, daerom heeft hy in der yl, van de Stad *Kin*, leggende in de Provintie *Xiensi*, tot aen den Oever van de Sineesche Zee belast, langs zijn Grenzen heen, ieder Landschap in zijn gewest, een groote Muur van acht en twintig ellen hoog (dat een en dertig en een half hout voet is) aen den anderen gehecht, op te bouwen, om zich van die woestachtige Volkeren te scheiden: maer de Koning begreep deze voorzegging niet. Want na verloop van zeven en dertig Jaer aflyvig geworden: zijn Zoon genaemt *Huye*, door dartel ongerymt leven, van een Hartog *Chao-cao*, wierd omgebragt, en alzoo het gansche Ryk verwoest. Dus verre gemelte Sineesche berichten.

Uit de mond van oog getuigen, schryft men my van deze Muur in 't Fransch, uit *Parys*, als volgt.

De Muur begrypt in haer lengte, drie honderd myl, doch men hout het voor vier honderd myl, ter oorzaek der omwegen over de hooge Bergen; van half uur tot half uur, vind men op deze Muur een Toorn. Zy en strekt niet tot aen de Zee, maer volgens verhael van zeeker Jezuit, die aldaer is geweest, ontbreekt daer omtrent twee en een half myl aen, 't geen men met Palissaden heeft vervult: de hoogte is vier vadem, en zy is zoo breet, dat acht menschen te paerd daer beneffens malkander op reiden konnen. Dus verre het bericht my van *Parys* toegezonden.

Een ander bericht dat aen my in het Hoogduitsch uit *Sina* toegezonden is, spreekt vertaelt van deze Muur als volgt.

Van ouds was de Sineesche Ryks-zetel in *Nanking*, maer tegenwoordig is de zelve na *Peking* over gebragt, dicht by de groote Muur: welke Muur voor meer als twee duizend en zes honderd Jaer, van de Sineesche Keizer, genaemt *Cienchuvoang* gebouwt wierd, tegen den aenval der bygelegene Tartaren: deze Muur bevat drie Provintien, als *Peking*, *Xansi* en *Xiensi*, zy is lang in een rechte streek, zes honderd en vyftig of zestig Fransche mylen, doch volgens zijn kromte, wel omtrent duizend; zy is over, en op zeer hooge Steen-klippen gebouwt, heeft op de hoogste plaetzen Schiet-toorenen, werdende op de verte van ieder myl, drie of vier Sterkten of Toorens bevonden te zijn. Deze Muur eindigt in de Provintie *Xiensi*, welke grenst aen de West-Tartaren, van waer de Geestelijkheit *Lama* genaemt, hunnen oorspronk hebben, als mede aen *Tibet*, een Vorstendom of klein Koninkryk, dat op zijn zelve bestaet, en aen de Landschappen van den *Mogol*, van waer veele Koopluiden overkomen tot in de Stad *Ziningh*, onder boven gemelte Provintie *Xiensi*. Deze Muur is breet, zeven of acht vadem, en hoog omtrent

zes; het is te verwonderen dat de zelve noch zoo gaef en geheel is.

De Heer *Temple* zegt in zijn Boek *Miscellanea* genaemt, het derde gesprek van der Helden deugd en dapperheit, van de Sineesche Muur het volgende.

De steene Muur, welke het Noorder gedeelte van *Sina* afscheit van Tartarye, word gerekent van zommige twaelf, en van andere negen honderd Engelsche mylen lang te zijn: zy gaet over Rotzen en Bergen, door Moerassen, en Wildernissen, en heeft met zeer groote Bogen: haer openingen voor den vloed der Rivieren, de zelve is vyf en veertig voeten hoog, en aen de grond twintig voeten dik, hebbende telkens op zeekere afstant groote Toorens, en is gebouwt, meer als twee duizend Jaren geleden, maer met zulken verwonderlijken Bouw-konst, dat, alwaer door de Tartaren, by haer inval geen openingen daer in gemaekt of gebroken zijn, de zelve noch al zoo geheel is, als of ze eerst gebouwt was. De Koning die deze Muur gebouwt heeft, gelaste een millioen Zoldaten, tot bescherming van het maken des zelfs, tegen de Tartaren op te passen. Dus verre *Temple*.

Van deze groote Muur, die *Sina* van *Tartarye* scheid, spreekt de Jezuit *le Compte* als volgt.

*On ne peut neanmoins disconvenir, qu'en matiere de fortification, les Chinois n'ayent surpassé tous les anciens dans le prodigieux ouvrage, dont ils ont renfermé une grande partie de leur empire. C'est ce qu'on appelle ordinairement la grande muraille, ou comme ils disent eux-mesmes, la muraille de dix mille stades, * qui s'étend depuis la mer Orientale jusqu'à la province de* Chansi. *Ce n'est pas qu'elle soit en effet aussi longue qu'ils le disent, mais il est certain que si on en compte tous les détours, elle n'a guére moins de cinq cens lieuës. Au reste ce n'est pas un simple mur; on y a par-tout basti des tours pour la rendre plus forte, à peu prés comme aux murailles des villes de guerre: & dans les endroits où les passages sont plus aisez à forcer, on a eu soin de multiplier les ouvrages, & d'élever tout de suite deux ou trois remparts, qui se défendent les uns les autres. Leur prodigieuse épaisseur, les tours qui les flanquent de toutes parts, & qui commandent les avenuës, la multitude des soldats qui sont commis à leur garde, mettent de ce costé-là les Chinois en repos contre les entreprises de leurs ennemis.*

* Vanli Tcham Tçhim.

Comme presque toute la Chine est separée de la Tartarie par des montagnes, on a continué la muraille tout le long des plus hautes collines, sur lesquelles elle serpente, tantost plus basse & tantost plus élevée, selon la disposition du lieu & l'irregularité du terrein. Car il ne faut pas s'imaginer, comme quelques-uns l'ont crû, qu'elle soit par tout de niveau, & que dans les fonds où les montagnes s'abaissent on ait pû l'élever à la hauteur du sommet sur lequel on l'a continuée. Ainsi quand on dit que cette muraille est prodigieusement haute, cela ne veut dire autre chose, si ce n'est qu'elle est bastie sur un lieu trés-exaucé: car d'elle-mesme elle n'égale pas les murailles ordinaires de leurs Villes; sa largeur mesme n'est que de quatre à cinq pieds tout au plus.

Presque tout l'ouvrage est de brique & si bien basti que depuis plusieurs siecles, non-seulement il dure, mais il est encore à present presque tout entier. Il y a plus de 1800. *ans que l'Empereur* Chi-hoamti *le fit construire, pour servir de barriere aux Tartares. Cette entreprise est l'une des plus grandes & en mesme-temps des plus insensées qui ait jamais esté faite. A la verité la prudence vouloit que les Chinois fermassent les passages les plus accessibles; mais il estoit ridicule de pousser l'ouvrage jusques sur la pointe des montagnes où les oiseaux ont de la peine à voler, & où il est impossible que la cavalerie Tartare puisse monter. Que si l'on a pû se persuader que les Tartares seroient assez déterminez pour y grimper en corps d'armée, comment a-t-on crû qu'une muraille aussi foible & aussi basse que celle-là seroit capable de les arrester?*

Pour moy j'admire qu'il y ait eu des ouvriers assez adroits pour y porter les materiaux necessaires & pour les y mettre en œuvre. Aussi n'en a-t-on pû venir à bout, qu'en faisant une prodigieuse dépense, & en sacrifiant la vie d'un plus grand nombre d'hommes, que toute la fureur des armées Tartares n'en eussent pû faire mourir. On dit que sous le regne des Empereurs Chinois, cette fameuse muraille estoit gardée par un million de soldats; à present, qu'on est maistre d'une partie de la Tartarie, on se contente d'entretenir de bonnes garnisons, dans les passages les plus ouverts & les mieux fortifiez.

Dat is:

Men kan niet oneens zijn, dat in de stoffe van sterkte-bouw, de Sineezen alle oudheit hebben overtroffen, nopende dat wonderlijk werk, waer door zy een groot gedeelte van haer Ryk besloten hebben, dat is 't geen men gemeenlijk noemt de groote Muur, of zoo zy zelve dat noemen, de Muur van tien duizend stadien *, die zich uitstrekt van de Sineesche Zee af, tot aen het Landschap *Xiensi*. Doch het is niet dat zy zoo lang is als men daer zegt;

* Vanli Tcham Tçhim.

zegt; maer het is zeeker, dat, zoo men telt alle de draeyingen en verdubbelingen, dat men telle vyf honderd Fransche mylen verder, zoo en is dit niet een enkele muur; want men heeft daer aen alom Toorens gesticht, om te meer sterkte te geven, bykans der gedaente als de muuren zijn, in de Grens-steden ten oorlog gesticht, en op de plaetzen, waer men lichtelijk zoude konnen indringen, heeft men zorg gedragen, de werken te verdubbelen, en twee of drie bolwerken te leggen, welke malkanderen beschermen: de groote dikte, de Toorens die na alle kanten schieten konnen, en de toegangen bewaren; de menigte der Krygs-knechten, die daer ter wacht zijn, stellen *Sina* aen die zyde in rust, tegen de aenvechtingen hunner vyanden.

En gelijk bykans geheel *Sina* afgescheiden is, door gebergte van Tartarye, zoo heeft men dit Muur-werk getogen langs 't gebergte en heuvelen, waer over het zelve dan hoog en laeg slingert, volgens de stelling en aerd der plaetzen en ongeschiktheit der grond, want men behoeve zich niet te verbeelden, gelijk de zommige hebben geloofT, dat daer de grondlaeg, en als in een Valeye legt, dat daer het Muur-werk zoo hoog opgehaelt is, tot de hoogte van die Muur, welke over de toppen der Bergen valt, dies als men zegt, dat deze Muur byster hoog is; zulks wil niet anders zeggen, als dat de zelve is gebouwt op verhevene plaetzen, want in zich zelve is hy zoo hoog niet als de gemeene muuren der Steden aldaer, de dikte overtreft vier of vyf voeten niet, ten meesten.

Het meeste werk is van gebakke klinkersteen, en zoo wel gebouwt, dat zedert veel eeuwen, zy niet alleen noch duurt, maer is genoegzaem noch geheel, en zonder schending. Het is meer als achtien honderd Jaer, dat de Keizer *Chi-hoamti* de zelve dede bouwen, om te dienen tot een afscheiding tegen de Tartaren. Dit voornemen was een der grootste die ooit is gezien, maer met een ook de onzinlijkste die men ooit zag. Want in der waerheit de voorzichtigheit vereischte, dat de Sineezen affloten, de meest toegankelijke plaetzen, doch het was belachelijk het werk te brengen op de toppen der Bergen, daer de vogels schier niet en vlogen, en daer dies een onmogelijkheit was, dat de Tartarische paerden over klauteren konden; en als 't al gebeurde, dat de Tartaren daer boven op en by klommen, hoe zoude dan zoo een zwakke muur, de zelve stuiten.

Het is verwonderens waerdig, hoe men zoo hoog de werk-tuigen en stoffen heeft konnen toebrengen, en bearbeiden: men is het mede niet te boven gekomen als met zeer groote kosten, ten verderve veeler Menschen leven, zoo dat de Tartersche legers, zoo grooten menigte niet zoude hebben konnen dooden: men wil dat onder de bestiering der Sineesche Koningen, deze Muur bewaekt wierd van een millioen Zoldaten, maer jegenwoordig, de wyl men meester is van een gedeelte van Tartarye, vergenoegt men zich alleen met Krygs-volk te onderhouden aen die plaetzen, daer de meeste opening, en de beste sterkte is. Dus verre gemelte *Jezuit*.

De Sineesche Muur werd by zommige vreemdelingen, en byzonder van die geene, welke door het Noorden ingekomen zijn, twee, drie, of vier dubbeld verbeeld, welke dwaling geloofLijk mede zijn oorspronk heeft, van dat de Poorten en haere Rondeelen, aen de Noorder gewesten van *Sina*, twee, en vier dubbelt zijn, 't geen dan den onbekenden heeft doen gelooven, dat de gansche Muur mede alzoo verdubbelt was.

Aen de groote Sineesche Muur, omtrent het Noorden, zoo my oog getuigen verhalen, ziet men Borstweringen buitewaerts, daer schiet-gaten in zijn. De Toorens die op de Muur staen, zijn maer omtrent van een paer mans hoogte; in deze Toorens ziet men geen vensters, gelijk die alzoo by *Kircherus*, in zijn Boek genaemt *China Illustrata*, werden vertoont, en hebben zy mede het onderste vertrek aldaer niet, 't geen by gemelte Schryver den zelven toe is gevoegt, doch de bovenste rand heeft daer de zelve gedaente, als by hem is verbeeld: de Toorens zijn vierkant, zijn breette ter dier plaetzen; waer van *Kircherus* zegt, die te zijn, zoo dat'er acht paerden neffens malkander op reiden konnen; is ter Noorder gedeelte bevonden breet te zijn, dat 'er zes paerden met Ruiters daer op, bequaem neffens malkander konnen reiden, doch het kan waer zijn, dat de Muur ter plaetzen, daer die by de *Geele* Rivier af is getekent, die gedaente heeft, in welke *Kircherus* die vertoont, en dat zy benoorden daer van eenigzins is verschillende, daer de Muur boven over de toppen der hoogste Bergen strekt, is zy meest gansch van Klip-steen gebouwt, maer in de laege plaetzen, is de onder helft van Klip, en de boven helft van gebakke Tichel-steen: gelijk zoo meest alle de muuren der groote Sineesche Steden zijn gemaekt. De Poorten in 't Noorden hebben geen çieraed van uitgewerkte steen,

steen, als *Kircherus* die vertoont, by de *Geele* Rivier te zijn.

Al wie door de groote Muur van *Sina* ter poorte inkomt, werd aengetekent, en ook zoo die uitgaet: de Sineezen zijn naeriverig, als te veel Uitlanders door dien weg in hun Land komen, daerom verstonden zy, wanneer dat onder den Heere *E. Ysbrands Ides*, die Afgezant van hunne Czaersche Majesteiten was, omtrent vier honderd menschen in *Sina* quamen, dat in toekomende die Gezantschappen, in niet meer als honderd menschen zoude bestaen; wezende hen aengenaem, dat alle berichten en brieven, in 't Latyn werden geschreven, om dat zy doch altoos Roomsche Geestelijken tot harent hebben, welke die Tael beter als het Moscovisch verstaen.

Zeker Jezuit, genaemt *Alexander*, althans noch in *Sina* by leven, bericht, dat hy op bevel van den Koning, de groote Muur heeft gemeten, en die bevonden drie honderd Duitsche mylen lang te zijn, doch zoo hy op effen land lag, ware hy volgens zijn oordeel wel lang vier honderd myl, is over hooge Bergen gelegt, heeft vier ingangen, als de *Leaotunger* Poort, de *Daursche* en *Selinger* Poort, de vierde, te weten de *Tibetse* Poort, is zoo breet, dat gemakkelijk vier Ruiters naest by malkander daer door konnen ryden.

Buiten de Sineesche Muur Noord en Westwaerts, gebruiken de Tarters en Sineezen wagens, die door Ossen werden getrokken, doch zoo dra als men binnen de Muur is, bedient men zich van Muilezels en Ezels.

De Sineesche Muur werd by de Moegalen genaemt *Xongan* of *Tschahan Crim.* Zeker Reiziger die van het Noorden binnen *Sina* is getreden, schryft aen my daer over als volgt.

Tegen den Avond quamen wy aen de Sineesche groote Muur, en reden eerstelijk door een Poort, alwaer de Muur voor het meesten deel vervallen lag; omtrent een musquet schoot verder, togen wy weder door een Deur, daer een rondeel om gong: en vorders reden wy noch door twee Poorten; wy zagen de Muur aen deze Poorten drie dubbelt te zijn, of liever, wy zagen drie Muuren, die ieder op rondeelen of groote plaetzen stonden: op de Muur, daer door de eerste Poort gongen, zagen wy een Wacht-huis, daer steeds wacht in gehouden wierd, en buiten de laetste Poort, was mede een Wachthuis met twintig Man bezet; waer uit besloten schynt te konnen werden, dat de Muur voornoemt, omtrent de Poorten of Ingangen verdubbelt is, en dat'er verscheide Poorten met Wapen-plaetzen tot sterkte zijn gebouwt. Een vierendeel myls, niet verre van de eerste Poort, zagen wy ter linker zyde leggen een Stedeken *Galgan* of *Kalgan* genaemt, dat met een schoone levendige steene muur omtogen was, en Toorens heeft, die met pannen zijn gedekt, bewoont by Sineezen; aen deze Stad is buiten der Stede-muur, een Voorstad, en heeft yzere Poorten, doch geen graften. Hier was in het Jaer 1686 een bezetting van zeventig man.

Volgens zommige berichten aen my gedaen, zijn buiten de Muur, Vuurtoorens of Vuur-baeken opgericht.

Alle boog schoten ontmoet men op de Muur een Toorentje, en de Muur buitewaerts, is op veel plaetzen zeer blinkende, op zommige plaetzen is zy met aerde gevult, en op andere plaetzen met gebakke steen, en ook op zommige plaetzen met Klip-steen, enz.

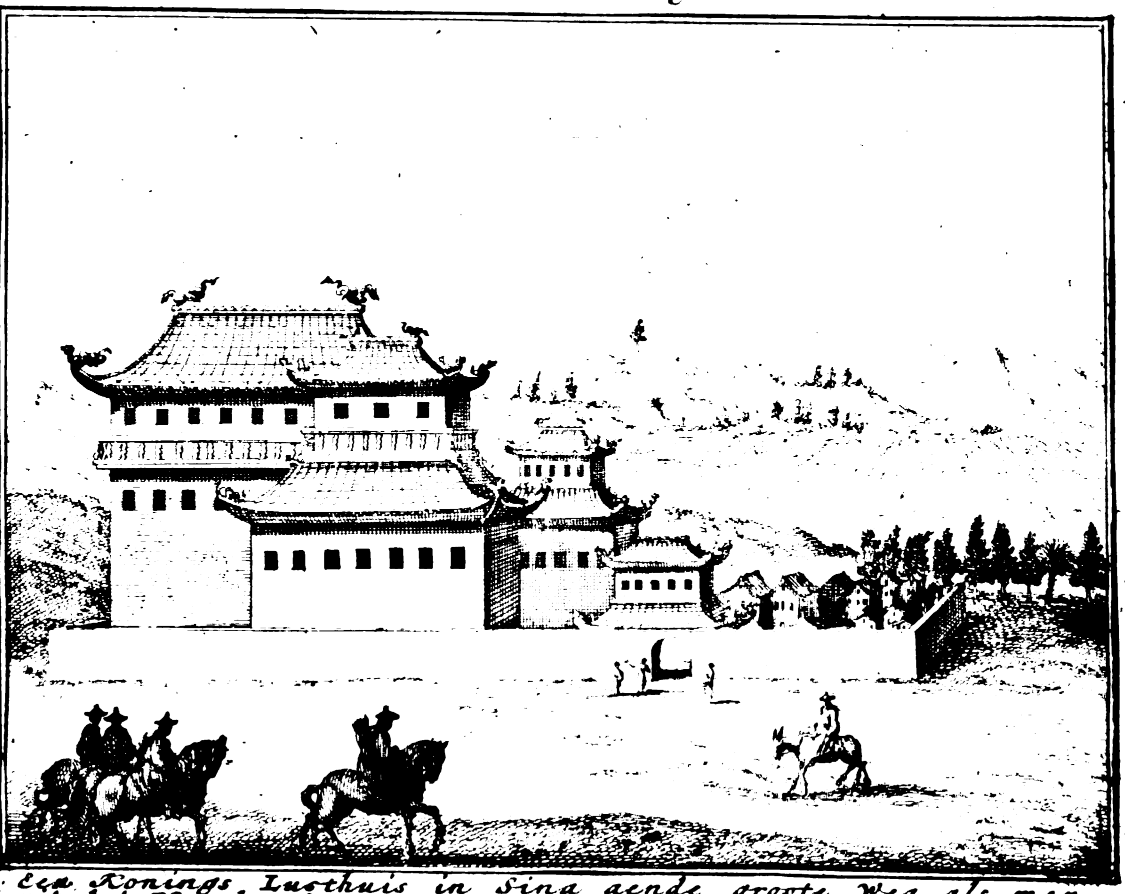
De Jezuit *Gobien*, in zijne verhalen van des Sineeschen Keizers bevel, omtrent de Christelijke Religie, zegt dat het Landschap *Leaotong* van *Korea* is afgescheiden door een arm van de Zee, en zulks achter de groote Sineesche Muur. En wyders, wanneer de Tartaren zich meester van dit *Leaotong* hadden gemaekt, hebben zy haer Hof in de Hoofd-stad van dit Landschap geplaetst, zoo dat nu de Inwoonders van *Leaotong* in *Sina*, voor Tartaren doorgaen, en genieten alle de voordeelen, welke eigene Tartaren toekomen.

Van de groote Muur meld zeeker geschrift by een Sineesch Christen opgestelt, dat hy bykans voor twee duizend Jaer, van den Keizer *Zhingchi* gesticht is, beginnende van de Zee-boezem aen *Leaotung*, en eindigende in *Xiensi*, besluitende de Landschappen *Pekim*, *Xansi* en *Xiensi*, hebbende in de rechte een lengte van 660 * mylen, en in de kromte meer als duizent, breet zeven of acht vadem, en hoog zes vadem; zy is gebouwt over de hooge toppen van schrikkelijke Bergen, daer zijn op korte afstanden hooge Toorens, om wacht daer uit te houden, gebouwt, waer van, als ook van de Muur zelve, de gebakke steenen noch zeer gaef vertoonen. En dit weinige is getogen uit het verslag van aengeroerde Sineesch Christen.

* Ik gisse Portugeesche mylen.

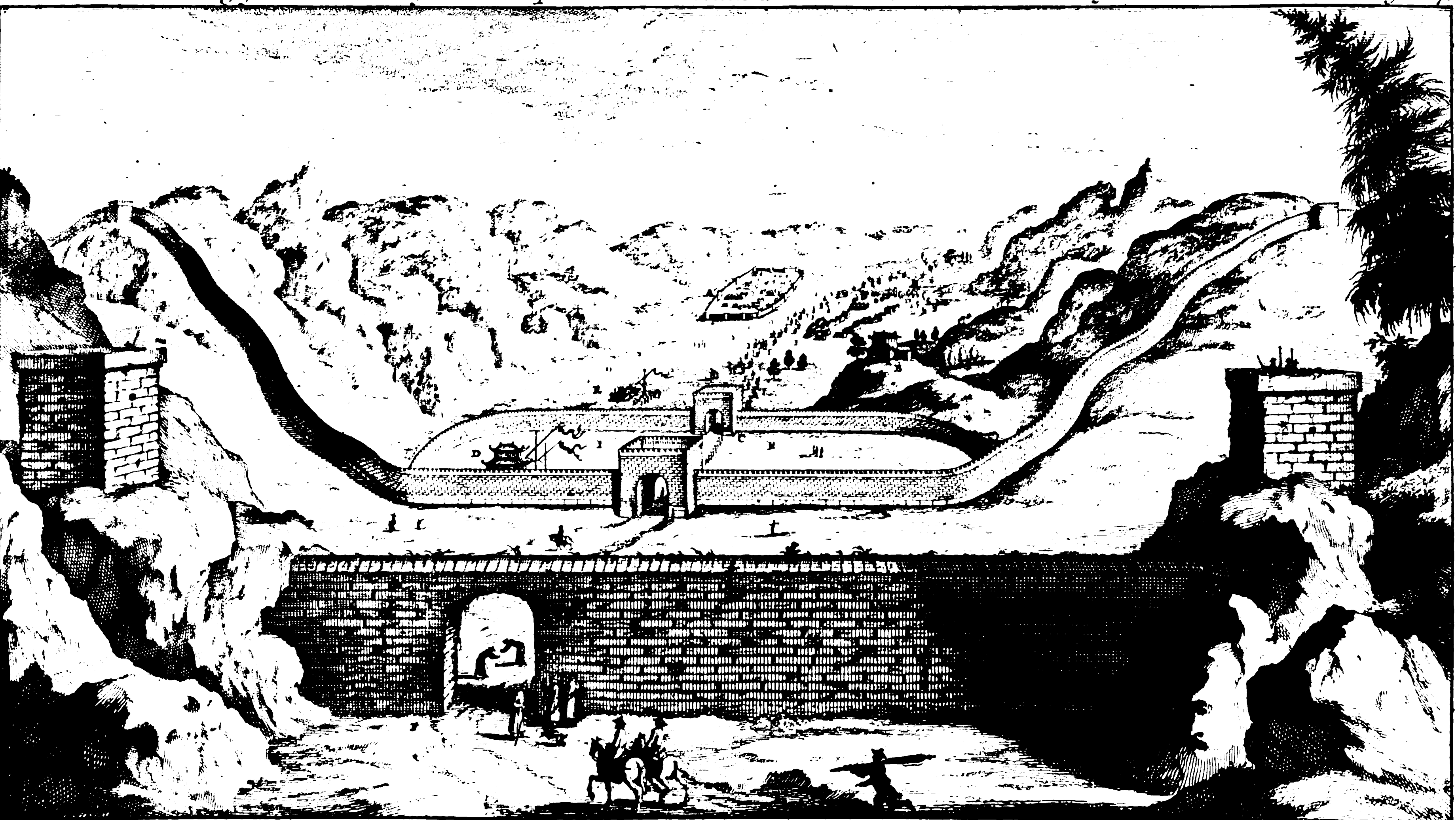
Omtrent het vierde deel van de lengte van de groote Muur, acht men te zijn van de laetste Muur-poort, op een na, naer de Koresche Zee toe, wezende de Leaotunger Poort de laetste.

De groote Sineesche Muur die Sina van Tar-

Een Konings Lusthuis in Sina aende groote Weg als men uit het Noorden komt.

Gesicht eener Sinesche Muer-poort in't Noorden waar door de Moscoviten in't Ryk komen.

A. de Stat XOGON KOTON.
B. Een Afgoden Tempel.
C. Sinesche wacht Tooren.
D. Afgoden Tempel op de Muer gebouwt.
E. Sinesche twede Wacht en Wachthuis.
F. Voor Muer 200 vadem van de groote Muer af.
Hier werd elk Mensch die er in en uit gaat, geteld.

Tartarye scheit, is dan gemetzelt, zoo van levendige als gebakken steen. Eer dat men aen de Poort komt in deze Muur, alwaer de Moscoviten gewoon zijn door te komen, ontmoet men een weg, drie dagen reizens lang, die uit steene gebergte, tot verwonderens toe, is uitgekapt. De Muur zelve gaet daer omtrent, over zeer hooge en steile Klippen, zoo aerdig en wonderlijk gebouwt, dat het den aenschouwer schier doet verstommen. Reizigers die aldaer geweest zijn, hebben my verhaelt, dat aen de opgemelte steene Heer-baen, zeer veel verslindend gedierte werd gevonden, zoo dat men tegen die zich op zijn hoede moet houden, en is het byzonder, dat zoo dra men binnen de groote Muur, en in *Sina* treet, dat de menschen zoo zeer verschillen van malkander, en zoo woest als die geenen zijn, welke buiten de Muur woonen, dat die, welke binnen woonen, zoo zeer zijn gezedent.

Het woord *Muur*, betekent in de Tael der Lands-volkeren, dicht onder de groote Muur woonachtig; *Stinan* of *Stinau*, gelijk by uitnementheit die groote Muur aldaer werd genaemt, welke Sina van Tartarye scheit.

Deze Muur in't Noorden, omtrent de hoogte van *Peking*, gaet volgens bericht van zommige, daer meest over hooge Bergen en Klippen: de Toorens die op de Muur staen, en zijn niet spits, by raming aldaer, eens zoo hoog als de Muur zelve, daer zijn schiet-gaten aen te zien, en men ziet 'er zoo hier en daer eenig yzer geschut staen, die veele van yzere banden, en zoo het schynt, voor veele eeuwen gemaekt zijn.

De *Targanskie*, een Volk niet ver van de Sineesche Muur gelegen, erkennen den Sineesch, zijn Heidenen: men vind daer Zout en Grutten zeer goed koop: haer geweest is zeer Volkryk.

De Volkeren *Manchiou*, welke Sina beheerschen, werden bepaelt tusschen de *Jupy* en de Sinesche Muur: betekenende *Jupy* de huit van een Visch, om dat deze menschen zoodanige kleederen dragen.

Als men uit het Noorden by de groote Sineesche Muur-poort, welke de Moscoviten gewoon zijn door te komen, komt, zoo bejegent men vyf honderd vadem van de Muur af een Dal, dat ter weder zyde met een schiet-beukelaer of vastigheit van gehouwen en gebakke steen gemaekt, is gesterkt: de steenen zijn weinig grooter als de Tichel-steenen hier te Lande, wezende van het eene tot het andere Bolwerk een muur dwars over het Dal, omtrent drie vadem hoog met een open Ingang: als men hier doortrekt, komt men aen den Ingang der groote Muur, daer een Wacht-tooren is; omtrent acht vadem hoog van gehouwe steen verwulft; met hechte deuren van yzer beslagen, en groote bouten van 't zelve metael gesterkt en voorzien; loopende hier de Muur naer 't Oosten en Westen, dwars over het Dal eeniger ongemeene hooge Klippen opwaerts: men ziet daer 'te wederzyds op vyf honderd vadem afstant een schiet-tooren, zijnde de voet van deze Muur gebouwt van zwaere groote gehouwe wilde Klip-steen, omtrent een vadem hoog; 't overige is met Muursteen en Kalk opgemetzelt; verders is aldaer de Muur zoo verre men beoogen kan, van gehouwe steen gemaekt: binnen deze eerste Poort zijnde, komt men op een plein wel honderd vadem breet, en dan is daer weder een Wacht-poort, die een muur van weder zyde heeft, ziende dwars over het Dal van de eerste Muur: deze als de voornaemste Ingang werd gemeinlijk bewaekt met vyftig Krygs-knechten; op de eerste Muur staet een Afgoden Tempel: hier waeyen de geele Vlaggen af, dat des Konings verw is: de dikte van deze Muur aldaer, is omtrent vier vadem; de hoogte rykelijk zes vadem, en konnen daer op zes Ruiters neffens malkander ryden, en is deze Muur noch zoo geheel en gaef, als of de zelve voor twintig of dertig Jaren was gebouwt, gansch niet vervallen, en dat byzonder is, gansch niet bewossen met kruit: binnen deze gemelte tweede Wacht-tooren is een Dal, groot omtrent drie honderd vadem, daer groote Wilgeboomen staen.

De groote Muur is op eenige plaetzen, volgens bericht van den Heer *Simons*, die zulks heeft gezien, aen my gedaen, zeer glat buitewaerts bearbeit, onder van gehouwene natuurlijke steen, die in de Nabuurschap van de Muur valt: 't overige boven, is gemetzelt van gebakke steen: men ziet 'er zeer weinig Kalk in de voegen: de Muur-toorens staen, volgens zeggen gemelter perzoon niet wyt van malkander, en men ziet 'er veel te gelijk met een oog op eene streek.

Van de verwoeste Steden tusschen de groote Sineesche Muur, en de Stad *Naun* gelegen, zeggen de naest aen gelegen en omzwervende Volken, dat zy door bevel van *Alexander de Groot* gesticht zijn geweest, en dat hy daer of daer omtrent, zich op zoude hebben gehouden, hoe wel andere zeggen, dat hare stichtinge jonger is, en van de tyd van *Gingis-chan*, of *Tamerlaen*.

De

De Russen noemen die oude gebouwen *Bogatiri*, of der Helden en Reuzen woonningen. Aen de voet van de Toorens, en in de zelve, Offeren de voorby gaende, en omliggende Heidenen, Papier daer op geschreven of gedrukt is: men ziet 'er gaten in, ordentelijk by een gezet, daer langwerpige steentjes in leggen, die gebakken zijn, een achtste van een span lang: in de bovenste hoeken vind men de meeste schriften; zoo als my oog getuigen hebben verhaelt. Doch waer van boven breder is gewaegt.

JESSO, JEZO, EZO *anders* YECO, *enz.*

HEt Gewest of Landschap van *Jesso*, anders *Jezo*, *Eso* of *Teço*, en by de Japanders *Jeetzezin* genoemt, is Oostwaert van *Niuche* gelegen, op de hoogte van vyf en veertig graden, en strekt zich uit tot dicht aen het Land van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy, anders met den naem van Compagnies Land in de Kaerte bekent: het welk een uithoek van *America* werdgelooft te zijn.

Het Landschap *Jesso* mag te recht onder de Tartarische Landschappen werden getelt, zoo wegens des zelfs Nabuurschap aen het Land van Tartarye, als wegens de gedaente en wyze van leven der Inwoonders, die met die van de Tartaren over een komen.

Boven het Japansche Landschap *Quanto*, (daer de Stad *Jedo* in gelegen is,) zeven en twintig dag reizens te Lande naer 't Oosten, komt men aen d'uithoek van het *Japansche* Landschap *Tzungar*. Alhier een engte overvarende, vervalt men aen 't Landschap *Jesso*, 't geen vry woest, en niet zeer bewoont is. Aldaer valt kostelijk Peltery.

Men verzeekert my door Schippers, die meermalen van *Batavia* op *Japan* hebben gevaren, dat de Japanders in *Jesso* veel Traen, Pelteryen en Walvisch beenen handelen, ja, dat zomtyds van daer gebragt werden Europiaensche Lakenen, die, zoo zulks waer is, aen de Rivier *Amur* gemangelt zijn, alwaer zy van hand tot hand, door de Moscoviten werden gebragt. De beenderen der Walvissen, brengen de Menschen van *Jesso* tot gebruik, en veel tot bouwing hunner Huizen.

Het Land van *Jesso* is nooit te recht door de Japanders zelfs bezichtigt, om zijn verre afgelegentheit, grootte, en gebrek van leeftocht op de reize: gelijk mede by de gemeene man in *Japan* schynt onbekent te zijn, of *Jesso* en *Japan* Eilanden zijn of niet.

Het is ook onzeker, volgens 't gevoelen van eenige Europische Schryvers, of Japan een Eiland is; want zommige meinen, dat het aen *Jesso*, by 't Landschap *Ochio* vast is, en dit weer aen Tartarye, oordeelende zommige dat de Japanders, om te ondekken of *Japan* aen *Jesso* vast was, de reis hadden moeten staken, vermits de doortogt door de verte, zware wegen en gebergte ondoenlijk was: hoewel de Japansche Kaerten, die door de Japanders in *Japan* zelf ontworpen, en ons in handen gekomen zijn, blyk schynen te geven, dat *Japan* zekerlijk een Eiland of drom, van veel verzamelde Eilanden is.

Daer word by zommigen gevoelt, dat het geheele Landschap van *Jesso* onder het gebied van den Japanschen Keizer zoude staen; 't zy hy zulks in vast bezit heeft, of dat die van *Jesso* hem schatting opbrengen.

Onder de Groote in *Japan* word mede getelt de Heere van *Jesso*; zonder dat met zekerheit by my kan gezegt worden, of deze Heer aldaer, wegens den Keizer van Japan, eenig gezag heeft, dan of hy alleenlijk gestelt is, om de schatting in dat Landschap voor hem t'ontfangen. Die zich aldaer voor weinig Jaren bevond, was genoemt *Matsendeiro*, *Nocamy*, *Samma*: zijnde het eerste de Van of Toenaem, naer de wyze der Japanders, die Vannen of Toenamen altyd voor zetten, en de eige Namen achter aen.

Hy had een Inkomen zoo men zegt van 525000 * Gokken.

Zijn twee Geheim-schryvers waren *Fanda Kranoske Kamy*, en *Kammay Isseno Kamy*: waer van d'eerste 40000, en de tweede 8000 Gok tot Inkomen Jaerlijks had.

Kamy is een Eer-titul, en d'eerste woorden zijn hier de Vannen of Toenamen.

* Gok is mede een maet van bevatting, makende 99 gantang of drie ballen. Een gantang geeft een en een derde kan, anders is Gok, Gokien of Cochien tien gulden Hollands.

Deze boven genoemden Heer quam voor weinige Jaren, uit *Jesso* na de Japansche Hoofd-stad *Jedo*, hebbende zes weken onder weeg geweest. En alzoo men van *Nangezakki* naer *Jedo*, Japansche Hoofd-stad te reizen, een Maend werk heeft, kan men ten naesten by de afgelegentheit van den weg tusschen *Jesso* en *Nangezakki*, daer uit gissen, uitgenomen dat men na *Jesso* trekkende, een Zee-boezem heeft over te varen.

Hy hadde het uitterlijk gelaet als een Japander, zoo ik geloove, dat hy was, en

en voerde ook die Taele: zoo dat, naer allen blijk, indien hy uit het Landschap *Jesso* geboortig was, d'Inwoonders van *Jesso* zoo woest binnens Lands niet moeten zijn, als onze Hollanders die op de Zeekusten hebben bevonden: 't welk ook hier uit schynt te blyken, dat men in *Japan* de beste Watten acht te zijn, die uit *Jesso* komen, schoon die aen de Zee-kusten by ons Volk niet gevonden wierden: want alwaer Zyde gewonnen word, zijn gemeenelijk de Menschen vernuftig en van goede zeden.

In *Japan* komen Jaerlijks vry groote vaertuigen aen, geladen met Hout en Rys, uit een Landschap, by de Japanders *Hokok* geheten, 't geene voor een Plaets in *Jesso* gehouden word. Deze Schepen zijn hoog opgebouwt, doch met zetgangen in een gestelt, welke, als de Schepen ontladen zijn, in *Japan* afgenomen, en in het ruim gelegt worden. Langs de Jessosche Zee-kust is men veel stormen onderworpen.

Van dit *Jesso* is by *Montanus*, in zijne beschryvinge van *Japan*, het volgende te lezen.

De Jezuit *Lodewyk Frojus*, in zijn Brief aen d'Indiaensche Jezuiten, geschreven uit *Meaco*, den acht en twintigsten van Sprokkelmaend, des Jaers vyftien honderd vyf en zestig, getuigt, wegens d'Inwoonders des Landschaps van *Jesso*, aldus. *Tegen het Noordelykste gedeelte van Japan, stoot een zeer groot gewest vol woeste Menschen, drie honderd mylen van* Meaco *afgelegen. Deze zijn bekleed met beeste vellen, ruig over 't gantsche lichaem. Zy voeden een schrikkelijke groote baert, niet zonder ysselijke knevels, welke zy, als ze drinken zullen, door stokjes oplichten. Dit Volk is zeer heet op wyn, stout ten oorlog, en gevreest by de Japanders. In den stryt gequetst zijnde, wasschen zy de wonden af in zout water. Dit is haer eenigste geneesmiddel. Op de borst dragenze een spiegel. De zwaerden bindenze dier voegen aen 't hooft vast, dat het handvatzel over de schouder hangt. Zy hebben geen Godsdienst: alleenlijk biddenze den Hemel aen.* Aquita *is een zeer groote Stad, gelegen in 't Landschap van* Japan. *Derwaerts reizenze met menigte, om Koophandel te dryven, en wederom d'*Aquitaners *na haer toe; doch zoo veel niet; ter oorzaeke aldaer overkomende, veeltyds by de Inwoonders om hals gebragt worden.*

De Land-kaerten vorders, en Waereldklooten, hebben tot noch toe boven *Aquita* niet anders als d'Oceaen geplaetst; hoewel nu al over lang, *Hugo van Linschoten* dezer ongewisheit gewag maekt.

Uit de bygebragte getuigenis van *Frojus*, die immers meer kennis behoorde te hebben, als lang in *Japan* woonachtig geweest zijnde, dan zommige Europers, die *Japans* groote, zonder bewys en zekerheit, op 't Papier ter neder stellen, kan duidelijk getoont worden, dat *Japan* veel uitgestrekter is, dan gemeenelijk afgemaelt word: ja dat, volgens 't getuigenis van *Frans Karon*, Nederlands Gezant aen de Japansche Keizer tot *Jedo*, de ruimte van dit Ryk den Inwoonders zelfs onbekent blyft.

Weshalven *Maffeus* mis tast, wanneer hy aen *Japan* de lengte van twee honderd, en de grootste breette van dertig mylen toeschryft. *Kluver*, in zijn Landbeschryving, stelt de lengte op honderd en vyftig, en de meeste wyte op zeventig mylen. Dus verre *Montanus*.

D'Oost-Indische Maetschappy dezer Landen, heeft in den Jaere zestien honderd drie en veertig, eenige Schepen achter Japan afgezonden gehad, om Tartarye op te doen: op welken togt het Land van *Jesso* eeniger mate ontdekt is. Van deze Schepen zijn eenige Bootsluiden, in Japan landende, gevangen aen het Hof gebragt, die op veele zaeken, door de Japansche Heeren, ondervraegt wierden. By welken voorval en oorzaeke *Montanus*, in zijne beschryving van Japan, eenig verhael van deze ver afgelegene gewesten, en reizen ter Zee, tot ontdekking van Tartarye, doet, zoo als by hem kan gelezen worden.

By zeekere Jezuiten, welke zich in Japan opgehouden hebben, werd geoordeelt *Jesso* een Eiland te zijn, vermids aen *Tessoy*, 't geene de uiterste punt van *Jesso*, en tegen over *Korea* gelegen is, zeer groote drift van water en stroom werd bevonden, die zy oordeelen achter *Jesso*, en van langs de Tartarische Kust te komen.

De Jessosche Inwoonders zijn den Japanders in gedaente niet ongelijk. Zy zijn hun eigen Heeren: doch zoodanig evenwel, dat zy schatting, aen den Japanschen Keizer geven.

Men zegt, dat Jaerlijks in de Japansche Hoofd-stad *Jedo* zeekere Menschen verschynen, om aen den Keizer eer te bewyzen, en hem t'erkennen, welke in bonte kleederen gekleed zijn, en een aenzien en gelaet als wilde Menschen hebben; doch waer zy t'huis hooren, heeft men niet konnen verstaen. Het blykt zeeker aen hun gewaet, dat zy uit koude Landen komen. En dewyl de Noordelijkste hoek van Japan, voor zoo veel ons bekent is, op veertig graden ligt, moeten deze

Menschen al van zeer verre komen, en misschien uit *Jesso*, of wel van eenige andere plaetzen, meer Noordelijk gelegen. Doch men kan deze zaeck niet te recht onderstaen, alzoo den Japanders verboden is buiten 's Lands te trekken. Ja verhalen oog getuigen, aldaer gezien te hebben, dat dertig Menschen door Beuls handen omgebragt wierden, alleenlijk, om datze op *Korea* hadden wezen handelen.

Japan is in het Jaer zestien honderd en twaelf, door de Jezuiten, in Kaert gebragt. Daer nevens werd gezegt, dat zy aldaer zes Kloosters, vier en zestig byzondere woonplaetzen, en twee hooge Scholen: ook toen reeds honderd duizenden van Christenen aengequeekt hadden. De Jezuiten zeggen, dat op het Land *Jesso*, en in d'omleggende Landen, toen veele Christenen wierden gevonden, die zich derwaerts uit *Japan*, om de vervolging, hadden begeven. Doch alzoo de Menschen aen de Zee-kust zeer grof en woest bevonden zijn, zoo moet deze bekeering, en de verblyf plaets der Christenen, binnen 's Lands zijn geweest.

Hoe al in de voorgaende eeuwe geoordeelt is tusschen *Japan* en *America*, by *Jesso*, een doortogt te zijn, mag uit het volgende werden gezien.

Linschoten heeft, in zijn Boek van de Oost-Indiën, *Frans Gualles* Reis-beschryving van *Nova Hispania*, na de *Philippinas* en *Sina*, en wederom van daer na *Nova Hispania* geläscht: uit de welke wy hier zullen invoegen zijn wederkomste van *Japan* na *Nova Hispania*, voor zoo veel de zelve tot ons voornemen is dienende: en luit de zelve van woord tot woord, in zijn vier en vyftigste Hoofdstuk, als volgt.

Loopende aldus onzen koers Oost en Oost ten Noorden aen, tot op drie honderd mylen van *Japan* af, vonden wy een zeer hol water, met de stroomen van uit den Noorden en Noord-westen: als ook eene ruime en wyde Zee, zonder eenige moeiten of zwarigheden van eenige verhindering in de weeg te hebben. En wat wind daer waeide, zoo bleef de Zee nochtans al in eenen doen, met het zelfde hol water en stroomen, tot dat wy over de zeven honderd mylen gezeilt hadden, tot op twee honderd mylen na aen de Kust en 't Land van *Nova Hispania*, in welk gewest wy die voorgaende stroomen en holle Zee gansch en t'eenemael begosten te verliezen: waer door ik, zonder eenige twyfel, vermoede en vastelijk geloove, dat daer een Kanael, doorgaende engte, of Zee-strate tusschen het vaste Land van *Nieuw Spanje*, en 't Land van *Tartarye* of *Asie* is. Van gelijke zoo vonden wy op alle deze weg, van de voorsz. zeven honderd mylen, groote menigte van Walvisschen, en Visschen, van de Spanjaerden *Atun* genoemt, (die veel aen de Kust van *Gibralter* in Spanje gevangen worden) als mede *Albacoras* en *Bonitos*, 't welk al Visschen zijn, die zich gemeenlijk in de Kanalen, doorgaende engten, en loopende Wateren onthouden, om aldaer hun zaet te schieten, ten tyde datze in hun teelen zijn. 't Welk altemael my noch vastelijker en voor gewis doet gelooven, dat aldaer een doorgaende engte of Straet, zonder eenig twyfel, moet wezen.

Gekomen zijnde met den zelven koers, by de Kust van *Nieuw Spanje*, op de hoogte van zeven en dertig graden en een half, quamen wy by een hooge en zeer fraeye Landsdouwe, met veel geboomte verçiert, gansch en al zonder Sneeuw. Men heeft aldaer, vier mylen van 't Land, veel gedrifts van Wortelen, bladen van Boomen, Riet, en andere bladen, als van Vygeboomen, welker gelijken men veel in *Japan* vind, die zy aldaer eeten; van de welke ik ook ettelijke liet nemen, en met het Vleesch kooken: zy hadden gezoden zijnde, een smaek gelijk als Kool. Men heeft alhier ook groote menigte van Zeewolven, die wy Zee-honden noemen; waer door genoegzaem af te meten en te gelooven is, dat'er veel Rivieren, Bochten en Havens, langs al deze Kusten heen, tot de Haven van *Acapulko* toe, moeten wezen. Van daer af liepen wy Zuid-oost ten Oosten aen, na dat wy de Wind kregen, tot aen de hoek van *Cabo de S. Lucas* toe, (welk het beginzel van 't Land *Kalifornia* is, te weten, aen de zyde van 't Noord-westen) gelegen op twee en twintig graden, zijnde vyf honderd mylen van *Cabo Mendoçino*. Op deze weg van de voorsz. vyf honderd mylen, heeft men langs de Kust heen, veel Eilanden leggen. En alhoewel zy klein zijn, zoo is 't evenwel zonder twyfel, of men moet daer zommige goede Havens in hebben, als ook aen 't vaste Land, alwaer men deze navolgende Havens heeft, die als noch eerst bekent zijn: te weten, die van het Eiland *St. Augustyn*, gelegen op dertig graden en een quart schaers; en van het Eiland *de Cedros*, op de hoogte van acht en twintig graden en een quart schaers; en 't Eiland, gelegen beneden *St. Martin*, op drie en twintig graden en een half. Deze geheele Kust en Landsdouwe is, mijns bedunkens, bewoont, en vertoont zich, in aenzien, een zeer goed Land te wezen; want wy zagen daer altemet des nachts vuuren, en des daegs rooken, het welk een gewis teken is van bewoont te zijn.

Van

Van de Uithoek of *Cabo de St. Lucas* af, tot naer d'ander zyde van het Zuidoosten na *California* toe, zetten wy onzen ſtreek Ooſt-zuid-ooſt aen, tachtig mylen weegs, tot de Uithoek, genoemt *el Cabo de las Corientes* toe, gelegen op de hoogte van negentien graden en twee derde. Loopende op deze koers en weg; zagen in 't Noorden, omtrent een myl van ons af, drie Eilanden leggen, die men *las tres Marias* noemt.

De voorſz. ſtreek henen lopende, zoo krygt men, vier mylen van de genoemde Eilanden verſcheide, noch andere Eilanden van twee en drie mylen weegs. Men heeft van de mond of inham van *Kalifornia* af, deze ganſche weg tachtig mylen heen, groote ſtroomen, die Weſtwaerts aen loopen.

Van d'Uithoek of *Cabo de las Corientes* af, zetten wy onze ſtreek Zuid-ooſt, en by wylen Zuid-ooſt ten Ooſten aen, honderd en dertig mylen weegs, tot in de Haven van *Acapulco*. Op deze weg van de honderd en dertig mylen hadden wy, twintig mylen gezeilt hebbende, de Haven genoemt de *Navidad*, en noch acht mylen vorder de Haven *S. Jago*, en noch zes mylen verder de Zee-ſtrand, genoemt *la Plaia de Colima*. Deze ganſche Kuſt, te weten van *Kalifornia* af, tot de Haven van *Acapulco* toe, is bewoont van volk, die met de Spanjaerden Vrede hebben, zijn van aerd en hoedanigheit, als 't Volk van d'andere Kuſten van *Nova Hiſpania*, enz. Deze reize was voleindigt op het Jaer vyftien honderd vier en tachtig. Dus verre uit *Linſchoten*.

Volgt het geene by *Karon* van de Landſchappen *Japan* en *Jeſſo* is gezegt.

Het Land van Japan, zegt hy, word, voor zoo veel by ons bekent is, een Eiland te zijn geoordeelt, of liever verſcheide Eilanden by malkander gelegen, waer van evenwel de zekerheit niet wel te weten is: want 't voornaemſte daer van voor den Japanderen zelfs noch onbekent blyft. Men reiſt, gelijk ik dikmaels ondervraegt, en my hebbe onderrichten laten, boven het Landſchap van *Quanto*, daer de Keizer van Japan het meeſte van zijne Inkomſten uit trekt, en de Keizerlijke Stad en het Kaſteel *Jedo* in legt, noch zeven en twintig dagen Noord-ooſt. Wel zoo Ooſtelijk aen, eer men komt by den uitterſten hoek van 't Land *Tzungar* genoemt, aen de Zee gelegen, van daer men over vaert, en is deze boezem omtrent elf mylen wyt: die overgevaren zijnde, komt men in 't Land van *Jeſſo*, daer koſtelijk Bont en Peltwerk valt; welk Land woeſt en bergachtig, en weinig bewoont is.

Dit Land *Jeſſo* is zeer groot, en door den Japanderen dikwils doorzocht, diep en veer doorreiſt, doch nooit tot des zelfs einde gekomen, zoo dat het hen gemeenlijk aen leeſtocht ontbroken heeft, en gedwongen geworden zijn, t'elkens onverrichter zaeke wederom te keeren. De berichten der onderzoekers zijn ook zoodanig geweeſt, dat zijne Keizerlijke Majeſteits nieuwsgierigheit om vorder onderzoek te doen, wederhouden is: want het Land, als gezegt, is woeſt, en word in zommige plaetzen bewoont van een Volk dat heel ruighaairig over het lichaem is: draegt ook lang haair en baert, als de Sineezen, beter den Wilden, als andere Menſchen gelijk.

Om dan te weten, of Japan een Eiland is, ſtaet dit volgende aen te merken. Dat het water, 't geene men van *Tzungaer* na *Jeſſo* overvaert, geen doorloopende water, maer een diepe Inham is, wel veertig mylen lang, en tuſſchen *Jeſſo* en *Japan* ſtrekt, alwaer het tegens geweldige Bergen en Land, dat onbewoont is, omtrent het Landſchap van *Ochio* gelegen, ſtuit. En om zoo een verre, ja ongebruikelijken weg niet om te reizen, word de vaert van *Tzungaer* op *Jeſſo*, met Barken, noch op heden in gebruik gehouden.

De twee groote Japanſche Eilanden *Chiekok* en *Saikok* genoemt, worden van Koningen en Lands-heeren bewoont, te weten, *Chiekok* van eenen Koning en drie Lands-heeren: *Saikok*, dat grooter is, heeft meer bezitters, en word ieder Eiland voor een Landſchap geſtelt. Dus verre *Karon*.

Die van *Jeſſo* en de Tartaren van *Niuche* zijn malkander zeer gelijk: kort en gedrongen van lichaem; doch hebben lang ruig haair en baerden, zoo dat het aenzicht daer mede bykans bedekt is. Het hoofd is voor geſchooren. De Vrouwen zijn niet zoo bruin als de Mannen, en beide vry wel beſneden. Zommige der Vrouwen laten hun haair ront ſcheeren, andere laten het groeyen, en ſteken 't op, als de Indiaenſche Vrouwen. Zy verwen de wynbraeuwen en lippen zwart en blaeuw.

Men beſpeurt aen haer, als zy ter maeltyd gaen, geenen Godsdienſt, behalven als zy drinken; want als dan ſtorten zy eenige droppelen by het vuur, gelijk de Kalmakken mede, als zy drinken zullen, eerſt een weinig nats ſtorten. Zy ſtellen op zommige plaetzen eenige geſnede vuure houte ſtokjes in d'aerde, daer krulletjes en ſpaendertjes aen hangen. Deze voddeRyen hangen zy mede in hunne huizen of hutten, voor welke zy ſchynen * plechtelijk-

* Of Ceremonien.

lijkheden te doen; gelijk de Zwarten in *Guinea* aen den Afgod *Fetisso* gewoon zijn te doen. Men zegt mede, dat zy den Hemel aenbidden. Als iemand onder hen ziek is, dan schaven of schillen zy, met een mes, lange vuure-houte krullen, en winden die den zieken om 't hoofd en armen: gelijk de Samojeden zulks alzoo mede gebruiken.

Zy konnen leezen noch schryven. Ieder Man heeft twee Vrouwen: deze maken bieze matten, naeyen hun Mans rokken, koken het eeten, enz. De Mannen zijn zeer jaloers op hunne Vrouwen, en genegen tot sterke drank, die hen ligt bevangt. Door hunne ruige baerden schynen zy wreet te zijn; doch zijn evenwel zachtzinnig: rein en net op hunne spys; doch morzig op kleeding. Zy dragen Japansche rokken, en hebben tot çieraed, een weinig Zilver en Dekens. Hunne kleeding is anderzins op de Javaensche wyze, meest van Zyde, daer geschilderde bloemen op staen. De mouwen zijn naeuw om de hand. Zy maeken ook rokken van beeste vellen. De Mans rokken zijn voor open, maer de Vrouwen rokken voor toe. Hun spys is Visch, Walvisch Spek, Traen, en groene knoppen van roode Roozen: maer die dieper in het Land woonen, voeden zich met Vleesch. Zy gebruiken verlakte kopjes en vierkante bakjes, om hun spys in op te disschen. Zommige eeten met stokjes als de Sineezen; doch andere met de vingers. Als de Vrouwen gebaert hebben, houden zy zich voor weinig tyds in een huisje alleen.

Hunne Huizen zijn van geschaefde planken, net in een gevoegt, en gedekt met basten van Boomen, zoo boven als ter zyden: hebbende boven een klapvenster, om de rook uit te laten: ook van binnen een afschutzel van planken, alles zeer net met matjes bekleed. De Huizen zijn twee mans lengte omtrent hoog, en de deuren zeer laeg, zoo dat men bukken moet, om daer in te treden. Boven achtien of twintig huizen staen niet, in wyze van gehuchten, by een, en die gehuchten leggen noch wel een half myl van malkander.

Deze Volken zijn lui, en niet vlytig om t'arbeiden. Zy zaeyen noch maeyen: maer maken Vischnetten van Hennep, die in 't wild wast. Gaen ter Jagt met knippen; voeren Pyl, Boog, en een Houwer op zy. Zy ruilen Walvisch-beenen, (de Walvisschen vangen zy met beene Harpoenen) Traen en Spek, Vellen en Vogelen, aen de Japanders, die daer komen handelen, tegen Rys, koopere Tabaks-pypen, Oorhangzels van loot en zilver, Bylen, Messen, Kleeden, enz. Hun Tael zwymt na het Japans. Zy zijn niet diefachtig. Die op hoerery met hunne Vrouwen betrapt is, werd gedood: gelijk zy mede hunne gevangene vyanden wreedelijk straffen, en met stokken dood slaen. Zy zijn dapper en strydbaer, en doen den Nabuhren zomwylen groote oorlogen aen.

Volgt een kort verslag, uit de beschryvinge van het Land Jesso, *nevens de gewoonten, zeden, ommegang, en gestalte van des zelfs Inwoonderen: zoo als zulks 't eerst in den Jare zestien honderd drie en veertig, door die van het Hollands Oost-Indisch Schip* Kastrikum, *bezeilt en ondervonden is.*

JEsso of *Eso*, is op den zeven en twintigsten van Oogst-maend, des Jaers zestien honderd drie en veertig, door die van 't Schip *Kastrikum*, afgeteekent, volgens verklaring van zeekeren Japander, *Oery* genoemt, (die van eene plaetze, geheten *Matsmey*, zijnde de Hoofd-stad van *Jesso*, in zijn Berk, met Rys, Sakie, geschilderde blaeuwe Gingans, om rokken van te maken: ook met Japansche water geverfde Rokken, Tabaks-pypen, en andere kleinigheden geladen, om de zelve tegen Vellen en Vogels Veederen te verruilen, langs die Zee-kust voer) en vertoont *Jesso* zich een Eiland, of meer Eilanden te zijn, gelegen omtrent de dertig mylen van de Noord-oost hoek van Japan, genaemt *Tzungaer*, op 40 graden 6 minuten Noorder breette; en van *Nabo*, by de Nederlanders de *Kaep van Goeree*, op 38 graden 5 minuten, zijnde de Zuid-oost hoek 60 mylen verre.

Doorgaens word Jesso hier een Eiland genoemt: maer is misschien vast Land van Tartarye, 't gene waerschynlijk met een enge vaert of overzienbaer water gescheiden is, of bestaende ten deelen in Eilanden, ten deelen in al zulk een vaste Kust, die met een enge vaert gescheiden is.

Deze navolgende bevolkte Vlekken of Steden zijn in 't voorsz Eiland gelegen: als, *Matsmey*, *Sirarka*, *Tocaptie*, *Kontchoury*, *Groen*, *Acqueris*, *Oubits*, *Porobits*, *Sobossary*, *Kroen*, *Outchoeira*, *Esan* en *Sirokany*. Doch alle deze plaetzen worden by de Inwoonderen van *Koutchory* aldus genoemt: *Matomey*, *Kompso*, *Pascour*, *Hape*, *Tocaptie*, *Abney*, *Sanpet*, *Oubits*, *Groen*, *Sirarca*, *Saro*, *Kontchoury*, of *Konschouro* en *Acqueys*.

Matsmey, de Hooft-stad van *Jesso*, is niet groot: eermen aen de zelve plaetze komt, is 'er een groote Baey, *Kamindo* genoemt, die men, met een Schip, dertien voeten diep gaende, gevoegelijk tot voor de Stad bevaren kan; alwaer de Operste van het gansche Land *Jesso* (dien de Japanders *Matsmay Simadonne* noemen) zijn verblyf heeft.

De *Matsmay Simadonne* (Bevelhebber of Opperste van 't Land *Jesso*) gaet Jaerlijks de Keizerlijke Majesteit van Japan, te

te *Jedo*, Japans Ryksstad, begroeten, tot geschenken mede nemende veel Zilvers, Vogel-vederen (om aen Pylen te gebruiken) en fijne bonte Vellen. Hy laet zich met een Berk van *Jesso*, tot aen de Japansche Kust, *Nabo* genoemt, overzetten: van waer hy dan voorts te Lande na *Jedo* reist.

De Kust van het Land van *Jesso* langs zeilende, van 42 tot 43 graden, vonden zy daer doorgaens diepte van 20 vadem, goede wazige Anker-grond.

Op de 43 graden gekomen zijnde, vonden daer deze navolgende Plaetzen of Vlekken dicht by den anderen leggen: als, *Tocaptie*, *Matsmay*, *Sirarca*, en daer tegen over *Kontchoury* en *Groen*. Hier zegt men Zilver-mynen te zijn. Op zommige plaetzen is tamelijk laeg Voorland: als mede Bosschaedje, en de Zee, aen de Strand, buiten gemeen Vischryk is. Niet verre van de Wal ziet men veel Walvisschen, die zomtyds, door andere Visschen op Strand gejaegt, en dan van de Honden (dieze daer omtrent, meer als Menschen, vernamen, en daer op afgerecht waren) al zwemmende voor hunne Meesters met byten gedood, en aldus gevangen wierden.

D'Inwoonders van *Kontchoury* en *Acqueys*, zijn vyanden van alle andere Inwoonders des Lands van *Jesso*: gelijk zy zulks aen de Nederlanders verhaelden.

Deze *Ezosche* of *Jessosche* Landen, die de onzen betreden hebben, zijn, op de hoogte van 45 graden 30 minuten, hoog en Bergachtig. Onder allen is'er een zeer hooge Berg, de *Piek van Anthony* by d'onzen genoemt, die, volgens het zeggen van 't weinig aldaer omtrent woonende Volk, Zilverryk zoude zijn. In dit gewest staen buiten gemeene groote, rechte, lange, dikke Eike, Vuure, Greine, en Sparreboomen, bequaem om masten en andere dingen van te maken. Het Land is kleiachtig en vet van Aerde, met lang Lis, en Zurkel of Zuring bewassen.

Komende op de hoogte van 46 graden en 30 minuten, vervielen zy in een groote inbocht, alwaer aen 't Land, in den tyd van vier dagen, meer als duizend pond versche gevange Salm bequamen. Het Land is boven op lieffelijk bewassen, en vertoont zich uit Zee in gedaente, als of men de Kust van Engeland zag, en heeft vette Aerde: doch op zommige plaetzen is ook laeg duinig Land, dat niet beploegt of bezaeit word, zoo dat het geen vruchten voortbrengt. Op de hoogte van 48 graden, 50 minuten, is 't Land met laeg gebergte bezet, en op veel plaetzen met kort Gras bewassen; doch geen myl breet, en wykt of schiet, aen de Noord-west zyde inwaerts af. Ook kan men aldaer niet veilig voor de Zee ten anker leggen: dan goede anker-grond is een myl of anderhalf van 't Land, op 40, 35, 30, en 25 vadem zant-grond.

Komende ter Noorder breette van 45 graden, 50 minuten, tusschen d'Eilanden van *Jesso* door, waer van het een by de Nederlanders het *Staten Eiland*, en het ander, daer tegen over, het *Compagnies Land* genoemt is, met een doorvaert van 14 mylen tusschen beide, hebben zy het *Compagnies Land*, en eenen van des zelfs Bergen, aen een afloozende Sneeuw-water plaetze, betreden, en aldaer glinsterende Aerde gevonden, als of die vol Zilver stak: en was bleek, gelijk Wied-assche, met wit zand vermengt, en niet hart: ja smolt, wanneer zy die in 't water leiden. Dit is een hoog gebergt Land, en heeft Valeyen en Dalen, met lang Gras, Zuring en Look bewassen, zonder zwaer geboomte, doch een weinig Kreupel-bosch van Berke en Elze-boomen. Langs de Wal gaet, om den Noord-oosten, een felle stroom. Men kan hier voor de Zee niet beschut ten anker leggen. Dicht onder de Wal is het Klipachtig.

Of't Compagnies Land een Eiland is, blyft twyfelachtig.

Het *Staten Eiland*, daer tegen over gelegen, heeft mede hooge Bergen, en scheen zonder geboomte, steil en klippig te wezen.

Gekomen zijnde op de Noorder breette van 45 graden en 10 minuten, vond men eene plaetze, by d'Inwoonders *Acqueys* genoemt, gelegen in een grooten inbocht van wel twee mylen diep, en anderhalf myle breet. Het Land is rondsom hoog, met geboomte bewassen, en meest van kleiachtige aerde. Het werd niet bebouwt of bezaeit; doch brengt uit de natuur schoone vruchten voort: als Okker-noten, Moerbezien, Druiven, roode en witte Aelbezien, zwarte Genever-bezien, en roode Braem-bezien. Daer groeyen ook veele Eike, Vuure, Greine, en Berke-boomen. De Dalen zijn met Lis van anderhalf mans lengte: en de kanten van de Rivieren met Riet bewassen. Langs de Strand (daer 't nochtans zoo dicht van Oester-schelpen lag, dat men de aerde naeuwlijks bekennen konde) was 't zeer lieffelijk met roode Rooze-boomkens bewassen.

Binnen de doorvaert voornoemt zijn buiten gemeen veel Oesters, die gemeenlijk anderhalf vierendeel en een half Ellen lang, en een half vierendeel breet zijn. Deze Oesters zijn onzoet, om t'eeten. Men kon daer geen Wild vernemen, als

een groote zwarte Beer: ook geen Bokken, Schapen, Koeyen, Ganzen noch Hoenderen: maer wel veele Valken en Arenden.

D'Inwoonders van het Land van *Jesso* zijn alle den anderen zeer gelijk, kort en dik, of gedrongen van ſtal, en hebben lange haairlokken en ruige baerden, zijn op Sineeſch geſchooren *; zoo dat het aengezicht bykans daer mede bedekt is; doch het hooft of kruin is voor kael afgeſchooren. Zy zijn wel beſneden van tronie, zwart van oogen, en niet plat van neuze, laeg van voorhoofd, geel van vel, en over het ganſche lyf ruig. De Vrouwen zijn zoo bruin niet, als de Mans, en laten eenigen het hoofdhaair in 't ronde afſcheeren, zoo dat het haer aengezicht niet belet. Andere laten het haair lang waſſen, en ſtrikken 't op, als de Javaenſche Vrouwen doen. Haer wynbraeuwen en lippen zijn zwart en blaeuw geverſt.

* Te verſtaen der wyze als de Sineezen te dier tyd geſchoren waren.

Zoo veel als men konde beſpeuren, hebben zy weinig of geen Godsdienſt of bygeloovigheit, en gaen tot, en van hunne maeltyden, als Barbaren: doch wanneer zy omtrent het vuur zitten en drinken, dan zullen zy eerſt op verſcheide plaetzen, ter zyden het vuur, eenige droppelkens ſtorten, gelijk als ofze die offerden †. Zy hebben eenige geſnede vuure ſtokjens, daer krulletjes en ſpaendertjes aen hangen, die zy op veel plaetzen in de aerde ſteeken, en in de huizen aen de wanden hangen. Wanneer iemand onder hen ziek is, dan ſchaven zy, met een mes, lange ſchaefzels of krullen, van lange vuure ſtokjens, en winden die den zieken om het hoofd en de armen. Zy hebben geen beſnydeniſſe onder hen.

† Dit werd by zommige Tarters mede gedaen.

Onder hen is geen wettelijke regeeringe of ſtaetkunde, noch geſchrift of boeken, zoo veel men heeft konnen beſpeuren. Zy konnen leezen noch ſchryven; ſchynen wel Boſch-loopers of ballingen van eenige plaetzen te wezen; zijnde ieder een even veel meeſters. Zy zijn (te weten die, welke de Hollanders ontmoetede) meeſt op het hoofd met verſcheide houwen en kerven gequetſt geweeſt, gelijk zulks de groote littekens getuigen.

Ieder man heeft twee Vrouwen, die matten van biezen maeken, haer Mans rokken naeyen, en het eeten kooken. En wanneer de Mans het hout, om te branden, in 't Boſch vergaren of kappen, dan dragen het de Vrouwen in de praeuw, en moeten zoo wel roeyen als de Mannen. De Mannen zijn, voor vreemdelingen, op hunne Vrouwen en Dochters, zeer jaloers, zoo datze niet mogen lyden, dat een hunner met haer ſtoeit of ſpeelt. Wanneerze bemerken, dat iemand haer tot hoerery verzoekt, zullenze hem dooden, zoo 't in hun macht is. Mannen en Vrouwen zijn zeer tot ſterken drank genegen, en worden daer van ook heel licht dronken. Zy ſchynen door hunne ruige baerden en haair, zeer wreed: maer weten zich tegens de vreemdelingen zoo oprecht en eenvoudig te houden, dat men niet anders zou konnen oordeelen, of het waren burgerlijke en beſchaefde menſchen. Wanneer zy by vreemde Volken komen, dan verçieren zy zich met hunne beſte kleeren aen te trekken, en weten zich zedig te houden, toonende hunne groetinge en beleeftheden, met het hoofd te buigen, en gevouwe handen, en de zelve voorby den anderen heen en weer te ſtryken. Zy zingen met bevende ſtemmen, als de Japanders doen. Wanneer zy een weinig laſt, of bevel bekomen, dan zijn zy haeſt gemeenzaem, en toonen een vriendelijk en vrolijk gelaet.

Wanneer hunne Vrouwen baeren, en in 't Kinder-bed leggen, dan houden zy haer verblyf in een huisje afzonderlijk, alwaer, geduurende den tyd van twee of drie weeken, geen Mans perzoonen by haer komen. Wanneer de Kinderen ter waereld komen, zijn die heel blank. Als zy dien de borſt zouden geven, in tegenwoordigheit van onze Nederlanders, zoo deden zy 't ganſch bedektelijk, hare borſten niet wyders ontblotende, als de Kinders de teepels met de mond even vatten konden. Ja zelfs de Meisjes en kleine Kinderen, die daer veeltyds met ſchoon weer nakt loopen, zullen, vreemdelingen ziende, met hoofd, handen en beenen in malkander als krimpen, en zich zeer beſchaemt toonen. De Vrouwen dragen de kleine Kinderen in haer rokken, met een band aen het hoofd vaſt gebonden, op hare ruggen.

Zy zijn op haer matjes, daer zy de vloer meê bedekken, en op haer ſpys en drank, veel zindelijker als op haer kleederen, die veeltyds (zoo wel Mannen, Vrouwen, als Kinderen) zeer vuil en ſmeerig daer uitzien, en weinig verſchoont of gewaſſchen worden.

De huisjes van deze Jeſſoners, die meeſt voor aen ſtrand, in 't hangen van 't gebergte, en eenige daer boven op ſtaen, zijn van planken, geſchaeft en net in den anderen gevoegt, en met baſten van Bomen gedekt; doch het meeſte gedeelte met opgerechte ſtylen, en met breede baſten van Bomen, zoo wel ter zyden, als boven, bedekt, en met een venſter boven verzien, om de rook van 't vuur uit te doen

doen trekken, dat midden in 't huis gemaekt word. Van binnen is een kamer, met afgeschutte deelen, en rondsom net, met enkelde bieze matten, langs d'aerde bedekt, is tien of twaelf treden lang, en zes breet, alles zeer kunstig gemaekt. Eenige huizen zijn niet boven de twee Mans lengte hoog, even als de Boeren hutten in Nederland, en met een staketzel van sparren rondsom bezet: en de deuren zoo laeg, dat men daer al bokkende in gaen moet. Daer staen niet veel huizen by den anderen: 't grootste getal, dat van d'onzen by een gezien wierd, was van achtien en twintig gemeenelijk: ook wel van zes, zeven, negen en twaelf huizen: en deze gehuchten staen meer als een half myl van malkander.

Zy hebben geen huisraed, als enkelde bieze matjes, en weinig dekens, om op te zitten of slapen.

De Japansche Rokken, die zy dragen, zijn, benevens 't Zilverwerk, hun grootste çieraed.

In *Acqueys*, zijn op zeekeren Winter, door de felle koude en hongers-noot, vele menschen gestorven; alwaer de graven der dooden met Oester-schelpen bedekt waren. Op andere plaetzen leggen de Lijken in een hutje, in de kisten, boven d'aerde, op vier staeken; zijnde het hutje met konstig lofwerk gesneden, zonder dat men eenige offerhanden daer by vind.

Hun spys en voedzel is inzonderheit Visch, Walvisch Spek en Traen, Zalm, Groente, knoppen van roode Roozen, die in *Acqueys* in overvloed zijn, en afgeplukt zijnde, de groote van een Mispel hebben, en des Zomers, dat hun Winter-voorraed is, gedroogt worden. Maenkop-knoppen is in *Jesso* ook een gemeene spyze: en allerlei gevogelte, dat zy vangen.

Zy hebben verlakte kopjes, en vierkante bakjes, daer zy hunne spyze in opdisschen; ieder een kopje voor zich hebbende. Zy eeten met stokjes, op de Japansche wyze: behalven die op 48 graden 50 minuten gelegen zijn, die wel op de Japansche wyze geschooren, ook met zyde rokken bekleed, en wat blanker en veranderlijk van sprack zijn: maer nemen en steken hun spyze met de vingers, zonder de stokjes te gebruiken, in den mond.

De Jessosche Inwoonders hebben met de Japanders gemeen, dat zy aen den dis niet bidden: en zijn ook beide zeer zindelijk op hun spys.

Hunne kleeding is meest op de Japansche wyze; doch weinig van Zyde, maer meest van met water-bloemen geschilderde blaeuwe Kattoene Cangans: en ook van gevoerde Kattoene Japansche Rokken. Eenige maeken zelfs van Kattoene kleetjens hunne Rokken. De mouven zijn aen de handen niet zeer wyt, maer sluiten schier dicht daer om toe. Zy benaeyen die met strookjens en lapjens van zyde, kruisweegs, met çieraedjen: desgelijks makenze ook rokken van beeste vellen. De Mannen hebben rokken voor open, en de Vrouwen de zelve, als een hemt, voor toe.

De Jessonezen zijn in de natuur luiaerds, en zaeyen noch maeyen niet; maer die aen de Zee woonen, behelpen zich met een klein praeuwken, 't welk uit een dikken boom gehakt, en aen beide zyden, tot een voet hoog, met planken opgeboeit is. Daer mee roeyen zy in Zee, gelijk de Hollandsche Boeren met hunne Melk-schuiten: dan slaen de riemen niet te gelijk in 't water. Zy gaen daer mede Robben en andere Zee-gedierten in Zee schieten, en visschen; waer toe zy mede gereetschap hebben, als Harpoenen van been, welker punt met een stukje yzer of kooper beslagen is. Zy hebben ook zegens, op de Hollandsche wyze gebraeit. Het gaeren is van hennep, die daer in 't wilde wast, en op deze wyze gesponnen. Zy houden het eene einde van de hennep in de mond, en weten de zelve dan aldus met de handen t'zamen te draeyen, en tot gaeren bequaem te maken.

Zy hebben mede knippen, die, als een booge, gespannen zijn. In 't hout van de booge is een ront gat gemaekt, daer eenig aes in legt. De Vogels, als Meeuwen, Arenden, Snippen of Ravens, daer dan in komende te pikken, of hun voet daer in te steeken, springt de booge op, en de Vogel blyft vast.

De Volkeren van *Jesso* verruilen Traen, Walvisch-spek, veelerlei Vellen en Vogels-veeren aen de Inwoonders van *Japan*, die aldaer eens des Jaers komen, om deze Waren op te koopen: daer voor gevende Rys, Sakie, Japansche Rokken (zoo van Zyde, als blaeuwe Kattoene Cangans) Koopere Tabaks-pypen en Tabaks-doozen, verlakte eet en drink-bakjens en kopjens, zilvere oorhangzels, loode ringen, om in d'ooren te hangen, bylen en messen: zoo dat, al wat zy hebben, meest van de Japanders ruilen. Zy zijn zeer behendig in hun handel, en niet diefachtig.

Hun sprack is een weinig met het Japansch vermengt.

De Jessonezen, die op zes en veertig graden leggen, zijn zeer begeerig naer Yzer, daer Vogel-vederen en Velwerk

voor

voor gevende, en weten de veeren zeer net in doozen te pakken.

Hunne wapenen zijn Pylen en Boogen, beneffens Houwers, de Japansche Houwers zeer gelijk, met een dun zilver rantje om de plaet beslagen. Zy dragen de zelve aen een draegbant. De Pylkooker is met een bant om hun hoofd vast, op de rechter zyde hangende. De Boogen zijn vier en vyf voeten lang, van Elzen of Esschenhout, en de Pylen een half ellen lang, zeer behendig gemaekt, en voor aen met een Harpoentje van riet, en met zwart vergif bestreeken : zoo dat de geen, die daer mede gequetst word, terstond moet sterven.

Zy hebben altyd, waerze gaen, Pyl en Boog, beneffens een Houwer, op zyde; waer mede zy ook in 't Bosch lopen, om grof Wild te schieten, als Beeren, Rheen, Harten, Elanden, en ander by ons onbekent gedierte : ook allerlei gevogelte.

Wanneer zy eenige van hunne vyanden gevangen bekomen, die dooden zy in dezer voegen. De gevangene word recht over einde gestelt, met het boven-lyf naekt, en de armen of handen in de zyde gezet: alzoo staende, word hy van vier perzoonen vast gehouden, twee aen de armen, en twee aen de voeten. Als dan verschynt een vyfde perzoon met een knotze, daer eenige zwaerte van yzer voor aen is, die, gepast hebbende, hoe hy den lyder treffen wil, tien of twaelf treden te rug treet, en komt dan, de knotze om 't hoofd slingerende, al danzende aen, en t'elkens (met beide de handen de knotze gevat hebbende) een slag in 't kruis van des lyders rug brengen, tot dat hy den geest geeft. In dier voegen worden mede de geenen gestraft, die bevonden worden, met eens anders Wyven of Dochters onkuisheit gepleegt te hebben. Dus verre uit boven gemelte beschryvinge.

Het is aenmerkelijk, dat de last, die onze Zee-luiden op deze Reis mede was gegeven, behelsde, dat zy in Tartarye, dat men *Kataya* noemde, een Rivier, genaemt *Polysange*, zouden opzoeken : en dat men namaels heeft ontdekt, dat een zeekere groote Rivier in *Sina*, die by de Sineezen *Hoen Ho*, dat is, *drabbige Rivier*, genoemt is, van de West-Tartaren, (die ter tyd van *M. Paulus*, *Sina* beoorloogden,) *Polisangan* wierd geheten. Waeruit waerschynlijk de dwaling, dat men in Oost-Tartarye, welk men *Katay* meende te zijn, een Rivier *Polysange* zocht, gerezen is: doch is misschien de Rivier *Amur* de *Polysange* der ouden. Gelijk men mede aldaer een Volk, *Mangi* genaemt, vergeefs heeft gezogt; dewyl dat woord zijn oorsprong heeft van het Tartars woord *Mantzu*, dat *Barbaer* gezegt is : en dus benoemden de Tartars de Sineezen. Waer van dan ook de dwaling is gekomen, en noch by de Oostersche Volken blyft, dat men meent *Mangi* een byzonder Volk buiten *Sina* te zijn.

De Japanders, die op den Jare 1643 met een Schip lagen in de Baey of Inham *Namboe*, toonden aen eenige Nederlanders op Japansch Papier, een Kaertje van klein bestek; begrypende 't Land van *Japan*, *Korea*, de Kust van *Sina*, de *Manilhas*, de Zuid-zee, en meer andere Landen en Zeen : ook het Land, 't welk de Hollanders op twee en veertig graden, strekkende Oost-noord-oost van de Noord-west hoek van *Japan*, tot honderd en vyftig, of honderd en zestig mylen, daer zy tusschen *Japan*, en 't zelve geen doortogt beoogden, gezien hadden, en vertrouwden 't Land van *Jesso* te zijn : en dat hun tot de zeven en veertig graden, en met schyn van noch verder te strekken, by gebleven was, en in de gemelde Kaerte wel omtrent de tachtig of honderd mylen van *Japan* afgescheiden scheen te leggen, en ook t'eenemael aen de Kust van *Amerika* te paelen. Wyders zagen zy in deze Kaert Tartarye geheel in 't Land leggen. De Japanders vraegden hen derhalven, hoe het mogelijk zoude zijn, dat zy na Tartarye zouden kunnen vaeren, nademael het zelve t'eenemael in 't Land gelegen was, en men daer met geen Schepen konde omtrent komen. Waer op d'Onze den Japanders berichten, hoe aen de Oostkust van Tartarye, op zes en vyftig graden Noorder.breette, in een Landschap, genaemt *Katay*, een groote Rivier, die wel tachtig, tnegentig, of honderd mylen Landwaert in was strekkende, geheeten *Polysange*, in Zee uitloopt : aen de welke eenige treffelijke Koop-steden, als met naeme *Iangy*, *Brema* en *Kambalu* gezegt waren te leggen.

De bevelen aen onze luiden gegeven, hielden in, dat zy, verlatende het uitterste Noord-einde van *Japan*, met een Noordweste koers, de Kust van Tartarye (palende, volgens de beschryvinge, op vyf en veertig graden, aen *Sina*) aen te doen hadden : als wanneer zy, langs de zelve zeilende, op zes en vyftig graden, Noorder breette, de Rivier *Polysange*, neffens eenige daer aen gelegene ryke Koop-steden zouden vinden.

De Japanders waren zeer begeerig, om Kaerten van Tartarye te zien, die onze luiden niet hadden.

De

De Noordhoek van *Japan*, zoo in de hier Landsche Kaerten is vertoont, word by Japans-vaerders geoordeelt, meer naer *Jesso* toe, uit te steeken.

De zeden van de Jessosche Inwoonders zijn ten deele Japansch, en ten deele Sineesch, en voor de rest Tartarisch.

In *Japan*, en zelf tot *Nangezakki* toe, word Zalm uit *Jesso* versch te koop gebragt.

In *Jesso* draegt men schorten, 't welk noch in *Sina* noch in *Japan*, maer wel in Tartarye gebruikelijk is.

Zoo wel Mannen, Vrouwen, als Kinderen, hebben gaten in d'oorlellen; doch de Japanders en Sineezen niet: zoo dat zy, dat met de Tarters gemeen hebben.

Van het Land *Iesso* heeft men in *Iapan* weinig kennis, volgens bericht van den hoog geleerden Heer *Servatius Clavius*, bedienaer (in zijn leven) des Goddelijken woords op *Batavia*, aen my gedaen. Alleenlijk (zegt hy) weten zy te zeggen, dat 'er in voorige tyden, door last des Keizers, aldaer eenige tochten Landewaerts in geschied zijn: maer dat de uitgezondene, door gebrek van levens middelen, gedrongen waren vruchteloos weder te keeren. Andere geven voor, dat zy aldaer wilde woeste Menschen gevonden hebben, levende van de Jacht, met Pelteryen bekleed, welke hen, door onkunde van de Tael, geen bescheid van de grootheit des Lands konden geven; doch door hunne gebaerden scheenen zy te kennen te geven, dat het zich zeer verre om de Noord uitstrekt. *Iapan*, zegt gemelte Heer, is een vergadering, koppel of drom van Eilanden, werdende zulks by de Japanders en Sineezen bevestigt, en grenst in het Westen vry nader aen *Korea*, als de Kaerten het plaetzen: werd ook door dien weg veel zyde in *Iapan*, over *Korea* uit *Sina* gevoert, en betalen de Koreërs zoo wel aen de Japanders, als aen de Sineezen schatting.

De voornaemste Koop-steden in *Iapan*, die in de boven-reize, na het Keizerlijke Hof *Iedo*, (volgens bericht aen my van den hoog-geleerden Heer *Cleyer*, vermaerde opper-arts wel eer, en Raed van Justitie op *Batavia*, en eerder Opperhoofd van des Nederlandschen Maetschappys zaeken op *Iapan*,) doorgetogen worden, zouden meest aen de Zee vast gehecht zijn: en het geheele Land, dat men te water genootzaekt is op te reizen, is niet dan een gebroken Land, of een Land van veele Eilanden, door malkanderen by een gehuisvest. Waer uit men oordeelen mag, dat *Iapan*, op menigte van plaetzen, door de Zee toegankelijk is. Zeeker Jezuit spreekt, tot roem van *Iapan*, aldus. *Dit Land is gebooren in de wiege zelve van de Zon. Wy noemen het, met een çierlijken Inlandschen naem*, Japan: *maer de Sineezen hebben het* Gepuen *of* Gepen *genoemt, dat even zoo veel gezegt is, als begin des daegs, en doorluchtigste bron des lichts op den geheelen Aerdbodem, niet alleenlijk door de Zonnestralen: maer ook door die van Goud en Zilver bescheenen.*

Zeeker voornaem Raeds perzoon op *Batavia*, schryft aen my, in den Jaere 1696 van daer, over het Compagnies Land en *Ezo* of *Jesso*, wes aengaende ik zijn gevoelen had verzocht, als volgt:

Wel Edele gestrenge Heer;

Het staet my niet voor, by 't Journael van *Marten Gerritsz. de Vries*, in 't Jaer 1643 met het Schip *Kastrikum* om de Noord gezeilt zijnde, gelezen te hebben, dat het zoo genaemde Compagnies Land, een Eiland is, meinende ik, dat hy en de zijne daer van geen kennisse konnen hebben gehad, dewylze van de breette van twee en veertig graden af, tot negen en veertig graden toe, weinig of niet Oostelijker zijn geweest als de Wester-hoek van 't Compagnies Land, zulks dat zijn Zeilagie niet wegneemt de twyfelinge, of dat Land een Eiland, of wel aen *America* vast is; hebbende ik nu en dan met eenige ervaeren Spaensche Stuurluiden, die zomtyds hier komen, daer over wel gesprooken, maer bevonden, dat zy niet weten hoe verre *America* benoorden *California* zich om de West uitstrekt: en alzoo ik ook meene als noch onbekent te zijn, hoe verre het Land van *Ezo* om de Noord is uitgebreit, zoo zoude ook met geen vaste grond te zeggen zijn, of tusschen *Ezo* en het Compagnies Land een doorgang is of niet, het eerste heeft *de Vries* geoordeelt, doch indien hy Noordelijker was gekomen, zoude wellicht meer Land, en ook een grooten Inbocht ontmoet hebben, waer mede *Ezo* aen des Compagnies Land misschien vast is, 't welk hy niet heeft konnen weten, als hebbende nooit Noordelijker, als op negen en veertig graden geweest, en niet tegenstaende het doorgaens zeer mistig was tot die breette toe, het Land van *Ezo* noch al gezien; zulks men dezen aengaende noch al in twyffelingen blyft: verschillende de Japanders zeer in hare berichten, doch is haer voorgeven, dat het Land van *Ezo* verder om de Noord zoude loopen, als de Inboorlingen aldaer bekent is, waerschynlijker als dat het aen Tartarye vast zoude zijn, niet tegenstaende

eenige van des Keizers afgezondene op het Jaer 1684, drie Maenden reizens Landwaerd in geweeſt zijnde, aldaer eenige Sineeſche Stoffen vernomen, en daerom het laetſte geoordeelt hebben. Den Koopman *Hendrik Obé*, een perzoon van vroomheit en goede opmerkinge, heeft my verſcheide malen bericht, in Japan te hebben verſtaen uit het verſlag van zeeker Schipper van die Natie, hoe hy nu omtrent twaelf Jaeren voorleden, door den Keizer van de Ooſtkuſt van *Iapan* afgezonden, en door ſtorm verre om de Noord-ooſt gedreven zijnde, aldaer een groot Land ontmoet hadde, 't geen wel een vaſte Kuſt geleek, daer hy overwinterde, oordeelende 't zelve volgens de aenwyzinge onzer Kaerten, de Noord-weſt Kuſt van *America* te zijn geweeſt, van waer het Land zich volgens zijn zeggen, Noord-weſtwaerts nae *Ezo* ſcheen te ſtrekken, 't geene zoo zijnde, te gelooven zoude wezen, dat Compagnies Land, en wel licht ook *Ezo* aen *America* gehecht, of ſtukswyze met dicht by een leggende Eilanden daer aen palende zoude wezen; hebbende gemelte *Obé* in zijne Reizen na het *Iedoſe* Hof ontmoet, eenige Reizigers en Bedelaers uit de Noordelijkſte gedeeltens van *Iapan*, die in toeſtel, gedaente, en geſten, niet alleen zeer wel geleeken na de Noorder Americanen, maer die ook verſcheide woorden uittede die met de Tael van Nieuw Nederland, daer hy gebooren en opgevoed is, zeer na in uitſpraeke, en geheel in beteekeniſſe over een quamen, daer over hy zich verwonderde. Dus verre gemelte Brief.

Wat my de Heer *E. Ysbrand Ides*, gewezen Afgezant hunner Czaerſche Majeſteiten, aen het Hof in *Peking*, ſchryft van *Ieſſo*, de groote *Ys-kaep*, ook andere Plaetzen, en Rivieren in het Buiten-muurſche Tartarye, uit het volgende kan werden gezien.

Belangende het Land van *Ieſſo*, oordeele ik, dat het niet met Tartarye, noch Noord noch Zuidelijk, beveſtigt is. Om de buitenſte punt van d'*Ys-kaep* is noch niemand geweeſt; maer om de Ooſt van die Kaep valt een groote Rivier, genaemt *Ogota*, en vorders nae d'*Amur* in d'Orientaelſche Oceaen, vlieten twee Rivieren, als de *Uda* en *Tugur*, die hunne Czaerſche Majeſteiten toekomen, in Zee. In 't gezicht van 't vaſte Land, leggen langs de Kuſt veel Eilanden, en hebben de Jakuten voor drie Jaeren, welke hunne voorſz Majeſteiten ſchatting betalen, vreemt Volk van de zelve Eilanden op 't vaſte Land aengetroffen, die eenigzins met de Jakuten in de ſpraek konden te rechte komen. 't Is een Volk verhalen zy, groot van ſtatuur, en wel van opzicht, zy hadden ſchoone Pelzen van Sabels en bruine Voſſen aen, en zy hebben tegen Pelteryen van de Jakuten Dochters gekocht, en nae haere Eilanden gevoert, en andere omſtandigheden meer, zoo dat zulks het Land van *Jeſſo* (zoo ik giſſe) zijn moeſt, 't welke zich met de Eilanden by het Noordeinde, tot aen de *Ys-kaep* ſtrekt: de Rivier *Xingar* of *Schingal*, valt Noordelijk in d'*Amur*, tuſſchen twee Rivieren, genoemt *Gorin* en *Gaman*, die mede in d'*Amur* vallen: de Provintie *Leaotung*, die buiten de hoogſt verwonderens waerdige Sineeſche Muur leit, grenſt aen 't Ryk *Niuchen*, zijnde waerlijk des *Amologdo Chans* of des Keizers van Sina Vaderland, 't geen omtrent de Rivier *Xingar* zijn aenvang neemt, en word de ſtreek van daer tot *Nertzinskoi* toe, *Sagalien Ula*, en het geweſt d'*Amur* opwaerts over het *Albaſinſche* gebergte, *Niuchen* tot deze uure van de Sineezen genoemt, en de Tarterſche Woeſtyne van *Argoen* tot *Targaſinia*, *Xixigar*, of de *Naunſe* Dorpen, en de Stad *Mergeen*, die mede Noordelijk aen de Rivier de *Naun* leit, word *Daoor*, of *Daoer*, by hun genoemt, en zijn daer verſcheide Natien en Volkeren, die meeſt alle *Schamannen*, of Duivels Konſtenaers zijn, en dienen ook den zelven. En dus tot hier toe uit genoemde Brief.

Het Schip *Breskes*, in den Jaere 1643 gezamentlijk tot ontdekking van Tartarye, met het Schip *Kaſtrikum* uitgevaren zijnde, en daer van op Japans Ooſt-kuſt afgedwaelt, heeft alleen het Land van *Jeſſo* mede ontdekt, in de Maend Juny, na dat het de doortogt tuſſchen *Japan* en *Jeſſo* hadde over gezeilt. Dit geſchag op de breette van 41 graden en 50 minuten, en op de lengte van 164 graden en 48 minuten. Aen de hoek daer het Land ontdekt wierd, vertoonden zich acht of tien Klippen, als Zeilen; en daer ſtrekte een groot Rif, een myl verre in Zee. Men zag daer Prawen, waer van de Roeyers in elke hand een Riem hadden, ſlag met roeyen houdende, dan met de eene, en dan met de andere zyde in 't water ſlaende, makende groote vaert: dit Volk was kloek, hadden zwarte lange ruige baerden, bruin van gedaente, met lang haair op 't hoofd, omtrent drie vinger breet, voor lang, en wyders op de kam afgeſneden.

In teeken van dankzegging, zag men, dat zy de handen boven 't hoofd te zamen vreeven; waren gekleed met rokken van Beere vellen; zy voeren Pyl en Boog.

Dit

Dit Schip zeilde dan al Oostelijk, en vongen de Matrozen veel Kabeljauw in Zee.

Op de hoogte van 43 graden en vier minuten, ontwaerden zy mede Land.

Op vier en veertig graden en vier minuten, quamen vaertuigen aen Boort, daer van 't Volk sterk en kloek in gedaente waren, deze hadden Vrouwen by zich, die bruin van verw waren, met blaeuw geschilderde lippen en handen, droegen het haair rondsom haer hoofd, omtrent twee vingeren breet beneden de ooren afgeschooren, gelijkende jonge Mannen, waren zeer genegen tot Arak; de zommige dezer Menschen hadden mede Japansche rokken aen, andere hadden kruizen op haer rokken, hun geweer is Pyl en Boog, met Houwers, der gedaente als die van Japan, de hechten van de Houwers waren met stukskens Goud, de plaet met een Zilveren rant verzien, en de schede met loofwerk gesneden, haere draegbanden met Zyde geborduurt, hadden in haere ooren Zilvere ringen, ook Neurenburgsche Koralen: men zag Robbe en Bevers vellen onder hun, en eenig Indiaensch doek. Hunne vaertuigen waren uit een Boom geholt, en zonder vlerken: op 43 graden 45 minuten haelden zy mede Land, zoo als ook op 44 graden 12 minuten, lengte 167 graden 21 minuten; het Land zagen zy, dat hoog was, anderzins bejegende veel Eilanden en gebroken Land: hier een weinig meer Noordelijk, zagen zy veel Zee-robben en Steenkroos dryven.

Op 45 graden en 12 minuten breette, en 169 graden en 36 minuten lengte, vertoonde hun het Land van verre of het Eilanden waren, maer naby komende, zagen het een vast Land te zijn, leggende veeltyds met Sneeuw bedekt, hier traden zy aen Land, doch vonden niet als een dor woest Land, mitsgaders in een Valeye, niet ver van strand, schoon vers water, kreupel bosschen, en Kerze boomen; vonden daer ook Zuuring, wilde Kool, Bieslook en Barndenetelen, zagen noch Menschen noch Beesten, als alleen een Vos. Op 46 graden 15 minuten breette en lengte 172 graden, 16 minuten, en 53 minuten, zagen hoog gebergte. Op 47 graden 8 minuten, en lengte 173 graden 53 minuten, ontdekte mede Land, doch betraden het zelve niet.

Dit Land zegt de Daglyst op 't Schip *Breskes* gehouden, legt 12 graden Oostelijker als de Oosthoek van *Japan*, die op 38 graden en 4 minuten legt, verschillende in de breette 9 graden en 38 minuten, strekkende Noord-oost ten Oosten, en Zuid-west ten Westen, wezende geloofelijk, dat dit de vaste Kust van *America* is: dit Land is met Sneeuw bedekt, en het was toen zeer mistig; zy konden geen teeken van Menschen bespeuren. En dus verre had de Overigheit van 't Schip *Breskes* langs de Kust van *Ezo* gezeilt, zonder nette acht op die Landstreek te slaen, of het zelve te onderscheiden, en met zijne Eilanden recht te erkennen, zulks dat niet gezien kan werden uit haer verhael-schrift, of zy het Compagnies Land aen geweest zijn of niet, veel min dat dit Scheeps-volk kennis van de *Straet de Vries* heeft bekomen.

Wyders is dit Jacht te rug gevaeren, tot op de hoogte van 37 graden, aen de Oost-hoek van *Japan*, van waer het Oost op zettede, tot ontdekkinge eeniger opgegeven Eilanden, of een vaste Kust. Zy ontmoetede toen steeds in die hoogte, Oostelijk, hout, dat in Zee dreef, zagen Stroo en Riet dryven, en swermen van Puistebyters en Vliegen, ook Pylstaerten, dat een teeken is, Land naby te zijn; gelijk zy mede bejegende bonte en andere Meuwen, ook groote witte Vogels, die uit het Noorden nae het Zuiden vlogen, als ook duizenden van andere Vogels, die alle mede uit het Noorden nae het Zuiden vlogen: zagen ook water bladen, en vongen Schoen-lappertjes op gemelte hoogte, dus dan een graed hooger of lager, zeilde dit vaertuig 480 myl Oost op, doch en ontmoetede geen Land, hoe wel aen alle de gemelte teekenen te gelooven is, dat zy daer niet verre van, langs gevaeren zijn, 't geen gewisselijk de streek Lands is, welke zijn aenvang neemt by het Compagnies Land, 't zy dat zulks de vaste Kust van *America* is, dan dat het een Voor-eiland of Eilanden daer van zoude zijn; deze Zee-luiden uit de Oost van *Japan* dan gezeilt hebbende, de boven genoemde lengte, waren zy wel van meining *America* aen te doen, doch de ziekte van 't Volk, en menigte van dooden, dede hen goet vinden, te keeren, en langs *Japan* tot aen *Taiwan* te rug te zetten, waer toe zy te eerder verstonden, om dat de juiste lengte en breette, waer op het Spaens *America* gelegen was, hun niet was bekent, en zy niet gelast waren meer Noordelijk, als zes of zeven en dertig graden te loopen, zonder welk bevel zy volgens de boven aengeroerde teekenen, in korten tyd het Noord *America*, of wel het onbekende Land, tusschen Compagnies Land en het bekende Spaens *America* Noordelijk aengedaen zoude hebben, en zoo zy hun koers hadden vervolgt Oostelijk, in korte mede omtrent *California* zoude hebben geland.

S 2 Volgt

Volgt het dubbelt van zeekeren Brief, die, noopende de ontdekking van het Landschap Eso *of* Jesso, *en* Tartarye, *uit* Batavia, *in den Jaere zestien honderd vier en veertig herwaerts aen is geschreven.*

HOe de Commandeur *Marten de Vries* (zijnde met het Fluit-schip *Kastrikum*, en 't Jacht *Breskes*, van de ontdekking der Noorder Landen, in Slacht-maend voorleden, in *Tajowan* gekeert) perzoonlijk met den Stuurman *Kornelis Koen*, tot *Batavia* gekomen is, en het Land van *Eso* of *Jesso*, en het Noorder *America* eensdeels ontdekt, en in die vreemde Reize iets merkwaerdigs ondervonden heeft, is U E. aengeschreven: doch zullen 't gevolg van deze Reize, met den naesten, omstandiger verhalen, en daer van nu alleen 't byzonderste zeggen.

Twee Schepen, onder gemelte Commandeur *de Vries*, in 't begin van Grasmaend, uit *Ternate* loopende, hebben de streek, mids vroeg in 't Jaer, en 't bejegenen van Noord-oostelijke Winden, Noordwaerts genomen, en geen der ongenoemde Eilanden in de Zuid-zee ontdekt. Maer zijnde, op den twintigsten van Bloei-maend, des nachts, omtrent de Zuid-oost hoek van *Japan*, met storm, buiten gissing, aen 't Ongelukkig Eiland, by hen alzoo genoemt, op een lager wal vervallen, en in het uitterste gevaer van schipbreuk geraekt, zulks, na 't verlies van ankers en touwen, naeuwlijks behouden, en van den anderen versteeken, en voorts gescheiden zijn. Zy waren beide, doch van malkander gescheiden, langs d'Oost-kust van *Japan* (daer hun veele Visschers Barken, in vriendschap, aen boord quamen) tot op veertig graden aen de uitterste Noord-oost hoek van *Japan* gezeilt: van waer *de Vries* alleen, met het Schip *Kastrikum*, tot vervolg van de aengestelde reize, den vierden van Zomermaend, Noordwaerts gevaeren is, en op den derden dag het hoog met Sneeuw bedekte Land van *Eso* of *Jesso*, op 42 graden, aengedaen heeft. Langs welke Zuidoost Kust hy omtrent zestig mylen, meest gestadig door dikke Nevel gezeilt, en op verscheide plaetzen ten anker gekomen is, vindende 't Land kael, doch van redelijke Menschen bewoont: met de welke hy vriendelijke gemeenschap gehouden, en een arm Land te zijn bevonden heeft, zijnde Traen en Pelteryen (doch schaers) 't voornaemste, dat daer valt, 't welke, door d'Inwoonders van de Japanders, tegen verscheide waeren, gehandelt word. En hoewel deze Volken hunne Zabels, Halzen en Ooren met Zilver verzieren, en het Zilver binnen hun Land uit d'aerde gegraven word, zoo hebben d'onzen nochtans geen menigte daer van vernomen.

De Kust van *Jesso*, op vier en veertig graden en een halve, ten einde zijnde, hebben die van het Schip *Kastrikum*, het *Staten Eiland*, by henlieden alzoo genoemt, zijnde vol dorre blinkende Bergen, en omtrent dertig mylen lang, ontdekt; en daer na op 45, 46 en 47 graden aen 't Noorder *America*, een zeer hoog, groot, onbewoont Land, waer op zich verscheide Bergen, gansch blinkende, als Zilver-of Goud-bergen, vertoonen, daer van staetsieuze en omstandige bezittinge, en eenige staeltjes van d'aerde genomen zijnde, hebben hunnen weg tusschen dit Land en het *Staten Eiland*, door de Straet *de Vries* (by hun mede zoo genaemt) vervolgt, wanneer in 't laetste van Zomer-maend, in een ruime, woeste, ongestuime Noord-zee gekomen zijn, waer in, door donker en mist, tot op 48 graden stoutmoedig gevaren zijn; doch wierden, door kracht van Noord-westelijke winden, genootzaekt de onbekende Kust van *Eso* of *Jesso*, op 45 graden, aen te doen; van waer gezeide Kust, vier graden Noordwaerts, ontdekkende 't Land van een zelfde Landaerd als aen de Zuid-kant; doch in meerder menigte: ook Burgerlijker meer gezedent, en meer met Zilver geçiert bevolkt, vonden. Zagen op deze Kust eenen wonderlijken hoogen ronden spitzen Berg, die, met noch eenen anderen, d'Inwoonders bevestigen Zilverryk te zijn, welke stof by haer in geen groote overvloed voorhanden was: zulks d'onze maer twee Arm-en eenige Oor-ringen van hen hebben konnen ruilen.

Zijnde dan, in 't laetst van Hooi-maend, tot op 49 graden, by den uittersten hoek, van hen genaemt *de Kaep van Patientie*, gekomen, konden door styve tegen-wind, en donkere koude Mist, geen Noord meer winnen; zoo dat den derden van Oogstmaend, de Reize nae Tartarye gestaekt, door d'ingekome engte weder in de groote Zee gevaren, en op den zestienden des zelven Maends, aen de Zuid-oost Kust van *Eso*, in de Baey, by hen *de Goede Hoope* geheeten, gekomen zijn: van waer, na dat tamelijk ververscht, en hun van Water en Brandhout wel hadden voorzien, den tweeden van Herfst-maend, vertrokken zijn, zettende hunnen koers eerst na de Oost-kust van

Ja-

Japan, van waer, tusschen den tienden van Herfst-maend, en den eersten van Wyn-maend, op de breette van 37 graden en een halve, vier honderd en vyftig mylen, met veranderlijke Winden en felle Stormen, recht Oost aen gevaeren zijn, zonder in dien streek, met geduurig klaer weder, eenig Land t'ontmoeten: maer wel veel teekenen van Vogelen en drift, die, nae allen schyn, door Winden en Stormen, van *Japan*, *Eso*, *Staten Eiland*, en *Compagnies Land*, in de Zuid-zee gedreven wierden: gelijk mede in 't keeren, al kruissende, na de Oost-kust van *Japan*, geen Land bejegent hebben.

Geen Koophandel van gewicht hebben d'onzen in 't Land van *Eso* of *Jesso* konnen vernemen; hoewel d'Inwoonders beleefde en goedaerdige Menschen waren: alleen wierd by d'Inwoonders van *Nabo*, in *Japan*, eenige Zyde en Kattoene Rokken, Rys en kleinigheden, in 't Landschap en Stad van *Matsmey* gebragt, welke plaets alleen op dat Land door de Japanders bevaeren wierd, en van daer, met weinig Handel-barken, nae de Kust gevoert, en tegen Pelteryen en Traen verruilt: gelijk den onzen zoodanige Barken in de Baey de *Goede Hoop* ontmoet zijn. Waer uit van hunnen handel en des Lands gelegentheit vry wat kundschap bequamen. Evenwel is van de onzen daer niets anders bekomen, als eenige stukjes Zilver, Staeltjes van Goud, Minerael-aerde, en vier stukken Bontwerk, den Zabels en Maters-vellen niet ongelijk, die voor een Byl, een Kangang, weinig glaze Koralen, en andere snuistering, in alles geen zes gulden waerdig, hebben geruilt, welke nu, met het Schip de *Salmander*, tot een monster over gezonden zijn. Zilver en Goud werd, nae het zeggen van de Japanders, mede uit dit Land nae Japan getrokken; doch in geen groote menigte: over zulks te beduchten is, dat aldaer niets voordeeligs te verrichten zal zijn, ten ware daer Mynen van belang ontdekt wierden, daer de Inwoonders wel bewys van schynen te geven, en meest alle met Zilver geçiert zijn: waer van de zeekerheit, door nader onderzoek, te vernemen is.

Van 't *Compagnies Land*, kan mede niets zeekers, tot voordeel der Maetschappye, aengewezen worden; hoewel daer goede teekenen van Berg-werken gezien zijn, dat mede al nader onderzocht dient. Insgelijks wat in Tartarye mag te halen wezen.

Dies by de berichten en bescheiden van *de Vries* groote waerschynlijkheit, tot ontdekking van noch veel meer andere Landen, in dat onbekende Noorder gewest, aengewezen word. Dus verre gemelte Brief.

Op *Jesso*, aen zeeker oort genaemt *Eron*, is het Volk kort gedrongen, omtrent vyf voet lank, wild en ruig van Baert, de Haairen pik zwart, meest op zijn Japans gekleed, daer ze ook wel een vel of Beeren huit over aen trekken, het haair op de kruin geschooren, en afgeront, naer de wyze onzer Huis-luiden, dragende Japansche Houwers, nevens Pyl en Boog, zijn onbeschroomt, drinken Arak en Tabak.

Zy gebruiken mede Robbe vellen tot kleeding, ook Otters, Maters, en ander ruig-werk, zijn vrolijk van inborst, voornaem als wat sterken drank gedronken hebben.

Men vangt op deze Kusten veel Visch, als Heilbot, Scharren, Salm en Oesters. Daer zijn Greene boomen, ook Ipen, Boeken en Vuuren hout, en Appel boomen, die dik, hoog en recht zijn, welke kleine Appeltjes geven. De Inwoonders gebruiken Traen, en droogen Visch op de Klippen. Veele der Japanders, welke op *Jeso* vaeren, zeggen het zelve een Eiland of Eilanden te zijn: de Menschen zijn daer vriendelijk; zy bedienen zich van Barken, daer mede zy langs de Stranden ter Zee vaeren.

Op *Eso*, werd gegist, hoewel onzeker, eenige proeven van Goud-myn te zijn gezien: Zilver-erts, of daer na uitterlijk gelijkende, is 'er in meerder veelheit te vinden. Tot *Matsumai* of *Matsmei*, gelegen aen de Zuid-zyde op *Eso*, hebben de Japanders hunne bezitting en wacht, onder den Gezaghebber van het Japansche Noordelijkste Landschap, tot intooming dezer Menschen; van waer zy met Barken langs de Kust, Rys, Stoffen en andere Japansche Waeren handelen, tegen Traen en Pelteryen.

Op zeven en dertig en een half graed, in de Zuid-zee, wanneer de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy, eenige Schepen uitgezonden hadde om beoosten *Japan* Eilanden op te doen, zoo heeft men die niet gevonden, maer wel ontmoet, als mede weinig hooger Poolwaerts, eenige drift van Aerd gewassen, en Vogelen, wiens gelijken men gewoon is te zien, wanneer men na by Land is, welke zonder twyfel, zoo het van geen Eilanden is geweest, zeekerlijk uit het Noorder *America*, of van het Staten Land, of van *Japan* zal zijn komen dryven.

Zeeker voornaem Hollands Koopman,

in *Nieuw Nederland*, nu *Nieuw Jork*, woonachtig, mijn bekende Vrind, heeft my verhaelt, dat hy uit last van den Engelschen Gezaghebber aldaer, in het Land der *Irakois* was gereist, om dat Volk aen de zyde van *Engeland* te lokken, dat hy een Indiaen van die Natie bejegent heeft, die hem verhaelde, hoe voor een geruime tyd gevangen zijnde geworden, van zijne Wester Nabuuren, door hen verre landwaerts in was vervoert, en zeer veel Maenden Noord-west ten Westen hadde gereist, daer hy ontmoete een Volk klein van gedaente, met ruige vellen bekleed, die in hoolen van de Aerde leefde, dat hy van daer had gebragt eenige ronde koopere bolletjes, als koralen gevormt, een stuk schoone roode steen, daer hy een Tabaks pyp van had geslepen, ook eenige aerdige vederen, als van Papegaeyen en andere snuiszeryen meer: zoo dat men oordeelen moest, na den langen weg, die hy beschreef, dat niet verre van 't *Compagnies Land* en *Jeso* most zijn geweest: hy was gevallig weder heim gekomen, en had zulks alle mondeling verhaelt aen mijn Vrind, die zijne Heidensche Taele spreekt.

De Japanders berichten, dat eenige der Opper-hoofden in *Jeso*, van des Keizers bloed in *Japan* zijn gesprooten, en dat hun Voorzaet derwaerts als Balling is gekomen. Dit Land zeggen zy, is niet zeer bevolkt, en te landewaerts in, by gebrek van bequame wegen en spys onreisbaer, zoo als zy onder vonden hebben, wanneer om kennis van 't gewest en zijn groote te bekomen, op bevel van hooger hand, derwaerts een Reize hadden ondernomen.

Op de Eilanden *Jeso* is te landewaerts veel Bosschaedje, en de Zilver-erts werd gemeent, naest aen de Oevers, en niet diep te landewaerts in gevonden te werden. De Japanders hebben de Volkeren van *Jeso*, byzonder die naest aen de Oevers wonen, onder Schatting gebragt.

Drie honderd Japansche myl, die weinig kleinder als Hollandsche mylen zijn Oost op, uit de Noord-hoek van *Japan*, en Zuid-hoek van *Jeso*, zeggen de Japansche Schippers, dat zy voor eenigen tyd een Eiland hebben ontdekt. Het werd in Japan, by veele voor een bekende zaek gehouden, dat *Jeso* dicht aen Tartarye stoot, en door een overzienbaere Golf is gescheiden.

By een Brief, wel eer uit het Schip *Kastrikum* geschreeven, is op deze stoffe het volgende te leezen.

De eerste Menschen, die wy aen *Jesso*, op onze aenkomst zagen, waren twee Mannen met een Jongen, leelijk, zwart en barbarisch in 't aenzien, zijnde grof en sterk van Leden, met een dikken, zwarten, ongeschooren smoes baert, hebbende dikke koppen, en de kruin van 't voorhoofd geschooren, bykans als de Japanders, latende voorts op haer hoofd, als ook over 't lyf, 't zwarte haair lank wasschen, in gedaente als men de Wilde-mans uit schilderd: zy gingen gekleed met alderhande Beeste vellen, daer zy Rokken af weten te maeken, by nae de Japansche Rokken gelijk: zy hadden haere Pylen en Boogen, beneffens haere Zabels en Messen, die ook bykans de Japansche gelijk waren, in de Praeuwen by haer liggen, zijnde de hechten net met fijn Zilver ingelegt, en met Japansche letters besneden; aen 't boord wezende, quamen deze twee Mans perzoonen datelijk over in 't Schip, die de onze vriendelijk onthaelde; men schonk haer eenige Rys en Arak, die zy, gelijk de Japanders *Sakki* noemen: gaven haer ook een gedeelte Rys en Tabak, daer zy zeer om riepen, en geweldig graeg nae waren: zy gaven d'onze wederom tot dankbaerheit eenige gedroogde Zalmen, en een Elands huit: den eene van die twee hadde een ringetje van slecht Goud ofte Tambago in zijn Oor hangen, en als d'onze hem vraegden, of zulken goed daer meer was, en of ook aldaer aen Land de Houwers hechten en Messen ingeleit waren, was het antwoord jae, en dat daer veel meer was, doch toonden zy lieden daer van weinig werk te maeken, maer als d'onzen haer vraegden of dit het Land van *Jeso* was, wisten daer op niet te antwoorden, als dat de plaetze daer van daen zy quamen *Pocapsie* heete.

Als wy in 't binnenste, of aen de Noordelijkste Kust van de bocht Blyenberg ten anker, op de hoogte van 47 graden en 12 minuten, en lengte van 162 graden en 15 minuten quamen, troffen wederom eenige Inlanders aen, die vry wat blanker, en besneder van Tronie waren als de voorige, maer mede zeer ruig van haair en baerd, gebruikte ook zoodanige Pylen, Boogen en Kleedinge, haer Tael en Zeden waren ook meest eens, maer handelen met geen Dieren vellen, ofte Traen, als de voorige: zy wisten de onze geen bescheit te geven van de namen *Tartaria*, * *Poulosangy*, *Jangio*, ofte *Brema* en *Cambali*, maer zeiden dat haer Land *Amiva* heete: het Dorp daerze woonden *Tomary*, des zelven daegs quamen noch andere aen boord, hare drooge Visschen tegen yzere Hoepen, daer ze zeer gretig nae waren te verruilen, deze waren wat beter opgepronkt, en zommige hadden in hare Ooren mede groote Zilvere rin-

* Poulosangy, Cambali, Jangio en Brema, zijn steden die men van ouds zeide in Tartarye gelegen te zijn, waer na men op deze Togt heeft gezogt, en gemeent die te leggen op de vyf of zes en vyftigste graed. Doch zijn dit, met verandering van eenige spelding in den Jaere twaelf hondert, plaetzen in Sina of Katay geweest, waer van by Marcus Paulus is te lezen.

ringen, en Koraelen snoeren, met Kopere stifjes om den Hals.

Het was steeds al mistig weer, en quamen veele Inlanders aen boord, van de welke voor kleine stukjes Yzer, zoo veel Visch ruilden, als met het geheele Scheeps volk konden op eeten: alhier zonden wy wederom eenige proefjes van Koopmanschappen aen Land, om dus de gelegentheit van 't Land, Zeden van de Inwoonders, en hare Lands bestiering te vernemen. De welke aen Land gekomen zijnde, bevonden dat de Huizen met vuure houte stylen opgebouwt, en met basten van groote Boomen bedekt waren, van binnen met houte deuren, matelijk dik, en omtrent vyf en een half voet hoog, met bieze matjes wel voorzien, en in 't midden van de voorschreve Huizen, zagen wy een haertsté, waer op geduurig vuurden, en met het rooken de boven hangende Zalmen, en andere Visschen droogden; insgelijks zag men in een Huis, twee kisten, de Japansche zeer gelijk. Deze Lieden droegen mede Zilvere ringen in de Ooren, waer van zommige wel zoo zwaer als een Ryksdaelder waren; in 't inkomen der Huizen haddenze een getouw, daer ze matjes op weefde: de wooningen waren met staketzels van vuuren hout rondsom wel voorzien: zy vertoonden aen den onzen ook rood Sineesch Goudlaken, midsgaders Japansche verlakte Schotels en Kopjes, van de welke zy aen ieder van de onze, een, met gedroogde Visch voorzettede; de Vrouw van 't Huis verruilde haer gestikte Rok voor drie snoeren Koralen aen den onzen; achter de woninge liep een Riviertje met zoet Water; op het Strand zagen de onzen, de Honden met verwonderinge, de Visschen uit het Water vangen, waer opze deftig geleert waren; ook zagen zy een heel blank Kind, dat meer als met een half pond Zilver om 't Lyf behangen was, waer van de Moeder, met een groote Sineesche naeld haer Rok naeiden op de Japansche wys: nae dit alles gezien was, lijden de Inwoonders met Vrouw en Kinderen, de onzen naer de Praeuwen. Naderhand quamen noch verscheide Barbaren met Visch aen boord, die de onzen haer afruilden, en naer datze een reis, ofte tweemael met Scheeps Arak beschonken waren, gingenze wel vergenoegt nae Land toe.

De Inwoonders wisten den onzen ook te zeggen en af te teikenen, dat het Land van Tartarye in 't Noorden over *Eso* heenen lag, en dat *Eso* een Eiland was, hebbende *Japan* in 't Zuiden, en *Korea* Zuidwest ten Westen. Zeeker Schipper van een Japansch vaertuig, die ons aen boord quam, zeide mede, dat *Eso* een Eiland was, en dat hy ook zelfs een stuk weegs tusschen *Korea* en *Eso* opgezeilt was geweest, zoo dat dezen Japander den onzen in veele dingen goed bericht gegeven heeft, en uit den droom geholpen, en na dat hy het Schip van onderen tot boven bezigtigt, en aen onzen Opperhoofd belooft had, des anderen daegs met zijn Berk by ons Schip te willen komen ankeren; is hy weder weg gevaren, en den volgende nacht stil zwygens door gegaen. Dus verre gemelte in mijn handen gevallene Brief.

Bericht wegens het Landschap Jesso *of* Ezo; *volgens zekeren Brief van den Vader* Hieronymus de Angelis, *geschreven in 't Jaer zestien honderd twee en twintig.*

HEt is, zeit hy, vyf of zes Jaeren geleden, dat ik schreef aen de Vader *Hieronymus Rodrigues*, toen ter tyd Generael van ons gezelschap in Japan; (wanneer Godt my de genade had gedaen van het licht des Heiligen Euangeliums in het Ryk *Jesso* te brengen) hem deelachtig makende de byzonderheden, die ik aldaer hadde verstaen. De Vader *Jakob Carvaillo* schryft 'er ook van, in 't Jaer zestien honderd en twintig, als aldaer neffens my gearbeid hebbende. Maer om dat de Vader *François Passeco*, die onze Overste was, in *Nangazakki*, my te kennen gaf, dat onze Overheden in Europa meerder kennis van het Land *Jesso* begeerden te hebben, zoo ben ik het voorleden Jaer derwaerts getoogen, om de Christenen, die wy aldaer gelaten hadden, te biechten: en ik nam, tot *Matsumay*, een Stad in *Jesso*, bericht van eenige Japanders, die aldaer woonden: als mede van eenige Inboorlingen van *Jesso*, die de Japansche Taele verstonden.

Ik was dan tot noch toe van meninge, zoo als by mijn voorig schryven heb bericht, dat *Jesso* geen Eiland, maer een Uithoek van Tartarye, en tegen over een gelijken Uithoek van Nieuw Spanje, *Quivira* genoemt, was: zoo dat de Straet *Anian*, tusschen Tartarye en *Quivira* door gong, en dit om deze redenen. Die van *Jesso* wilden verzeekeren, dat, als men gaet van *Matsumay* te Lande, Oostwaerts, of nae de Oostersche Zee, die zy *Figati* noemen, men tachentig dag reizens noodig heeft, eer men aen de Zee komt: en gaende uit de zelve Stad *Matsumay*, West aen, om de Westersche Zee te vinden, die men hier *Nixi* noemt, men zestig dag reizens noodig heeft. Waer uit ik dan besloot, dat *Jesso* geen Eiland, maer de uiterste

terste hoek van Tartarye was. Want tot noch toe heeft men zulken grooten Eiland in de Waereld niet gevonden: jae zoude *Iesso* tot een groote van vyf Maenden reizens in de lengte, zoo als misverstandelijk gezegt word, uitgestrekt leggen.

Doch na dat ik my op alles bevraegt, en rypelijk al het geene dat ik gehoort had, overleid had, vond ik waerschynelijker te zijn, dat het Land van *Iesso* een Eiland was: eerstelijk, dewyl *Iesso* ten Oosten en Zuiden aen de Zee stoot: en ten Westen van *Iesso*, daer het Landschap *Tesso* leit, ziet men oogschynlijk ook water, en daer over een ander Land, doch zoo na by, dat daer op de Paerden van ander gedierten t'onderscheiden zijn. Dit Land is evenwel aen die van *Iesso* onbekent; want om de snelheit van 't Water durven zy daer niet over, en aen dat Land vaeren; te meer, om dat in 't zelve Water zeer groot Riet wast, 't geene door de snelle drift van 't water, zomtyds onder geraekt, en dan, met een gezwintheit, weder opryst: zoo dat de Jessosche booten, welke zeer licht en klein zijn, daer door, in het overvaeren, lichtelijk zouden omgeworpen worden.

Indien deze Waterplas, bewesten tusschen 't Jessosche Landschap *Tesso*, en beoosten tusschen de overgelegene Kust of Land, enkelijk een Baey of Inham van de Zee was, zoo zoude het Water daer zoo snel niet kunnen loopen. Ook moet, dewyl dit Water aldaer tusschen beide zulken snellen loop heeft, uit den Noorden, nootzaekelijk benoorden *Jesso* mede Water of Zee, en by gevolg *Jesso* een Eiland zijn.

Doch dit gevolg zo zeker niet te zijn, aen te wyzen is.

De tweede reden, die my hier toe beweegt, is, dat men in het Landschap *Jesso* van geenen *Tencado*, of alleen heerschenden Opperheer, wien alle d'anderen gehoorzamen, weet: maer zoo *Jesso* een Landschap van Tartarye, of aen het zelve vast was, zoo zoude zulks aldaer bekent zijn: want het is een bewuste zaek, dat in Tartarye een Opperheer is, genoemt de Groote Chan. Vermids dan in 't Land van *Jesso* ieder een zijn eigen Heer over zijn Huis is, en op het hoogste over eenige weinige Slaven of Knechten gebiet, zonder dat d'een Mensch van den anderen afhangig is, noch dat zy alle te gelijk een Opperhoofd erkennen, zoo word by my daer uit vast geoordeelt, dat *Iesso* een Eiland is, afgescheiden van andere Ryken: en deze Inwoonders met niemand buiten dit Land, onmiddelijk eenigen handel of gemeenschap hebben. En deze dan zijn de redenen, waerom ik geloove, dat *Iesso* een Eiland, en geen vast Land is.

Ter tyd als dit bericht is geschreven, heeft men misverstandelijk geoordeelt dat buiten Sina een grooten Chan, of alleen gebieder over geheel Tartarye was heerschende.

Het konde echter wel zijn, dat benoorden *Iesso* alleenlijk eenige Water-streeke of Zee-straet was, die het zelve van Tartarye afsneet: en dat den overvloed van het Water d'oorzaek was, dat dit aldaer zoo snel liep. Doch d'Inwoonders van *Iesso*, die, zoo van Oost, als van West, zomtyds in de Stad *Matsumay* komen, bekennen, en hebben ook my dikwils gezegt, dat zy van dit alles niet zeekers wisten.

Wat belangt den aerd der Inboorlingen, die zijn grof, en grooter van lichaem, als de Menschen in 't gemeen zijn: meer hellende na de blanke als bruine verwe. Zy dragen lange Baerden, zomtyds tot aen den middel toe. Hun hoofthaair scheeren zy, van vooren, half af, zoo dat zy aen de slaep van 't hoofd gansch geen haair hebben; maer wel van achteren, daer zommige van hen het zoo lang dragen, als de Japanders. Zy hebben in 't gemeen de Ooren doorboort, en, in plaets van Pendanten, dragen daer Zilvere ringen in: maer die geen Zilver hebben, dragen daer een vlok Zyde deur, die lang afhangt. En dit doen zoo wel de Vrouwen, als de Mannen.

Jong en Oud, Vrouwen en Mannen, drinken alle Wyn, inzonderheit als zy tot *Matsumay* zijn, en dat in groote overvloed. Hunne Rys mengen zy met zekere Olie van een Visch, *Todonoeno* genaemt, welke belet, als zy die onder, of kort voor, en na het drinken nuttigen, dat de damp van den Wyn zoo haestig of zoo veel niet na de herssenen stygt. Men zietze zomtyds, van dronkenschap, langs de straten gaen slingeren, zonder dat echter de herssenen ontroert zijn.

De kleederen, zoo wel van Mannen als Vrouwen, zijn lang, der Aenzienlijkste perzoonen, met Zyde doorwrogt, beleit met çieraet van Kruiszen of Roozen van de zelve stof, zoo klein als groot. Hunne stoffe zijn van Zyde, Kattoen, of Linnen: maer die der geringste Luiden van Beeste Vachten, Vis-huiden, en flecht gewevene stoffe. Ik vraegde hen, hoe het was, dat zy zoo veele Kruiszen op hunne Kleederen droegen? 't gene zy zeiden te zijn om te toonen, datze vrolijk en opgeschikt waren, zonder te weten, waerom zy eerder dit teken van een Kruis, als iets anders hadden verkoren.

Tot Wapenen gebruiken zy Pylen, Boog, Lançen en Zwaerden, die niet grooter zijn, als een gemeene Japansche Pook. In plaets van Harnaszen, gebruiken zy Rokken, als gemaliede wambaszen van kleine plankjes by een gezet, 't geene belacchelijk is in 't aenschouwen. Zy hebben vergiftige Pylen, waer van iemand, gewont zijnde, nooit geneezen kan worden. Zy zijn zeer twistgierig, echter dooden malkanderen zelden.

Tot

Tot *Matsumay* werd veel gedroogde Visch, ook Haring, Zwanen en Kranen, zoo levendig als dood, en ook gedroogt, als mede Valken, en ander gevogelte, te koop gebragt. Walvisschen worden daer mede gevangen, en de Visch, *Todonoene* voornoemt, waer van het vel ruighaairig, niet ongelijk dat van een Verken, en vier voet lang is. Deze Visch is aldaer veil voor een zeer geringe prys.

Zy handelen met geen Goude of Zilvere munte; maer verwisselen hunne waeren tegen Rys, Kattoen, Gaern, Linnen en Stoffen, of ook wel tegen gemackte Kleederen.

De Heer van *Matsumay* verzeekerde my, dat de Inwoonders van *Jesso* Vischvellen, die zy *Raccon* noemden, aen drie Eilanden, niet verre van hun Land gelegen, quamen koopen: waer van d'Inwoonders geen Baert, en een zeer verschillende Taele met die van *Jesso* hadden; doch hy wist niet of die Eilanden bezuiden of benoorden *Jesso* lagen.

Wat de kennis aengaet, die zy van d'andere Waereld, en het toekomende leven hebben, de zelve is zeer klein of niet. Zy eeren eenigzins de Zon en Maen, als de twee voordeeligste lichten; behalven noch eenige Berg en Zee-duivels: want alzoo zy zich meest in 't gebergte, op de Jacht, en met houthakken, en ter Zee, met de Visscherye erneeren, zoo hoopen zy daer door veel vangst te krygen, en nooit gebrek van hout om te branden of te bouwen, te zullen hebben.

Zy hebben noch Bonzen, of Offerpapen, noch Tempels, of eenig plaets, daer zy by een komen, om van hunne zaligheit te handelen. Niemand onder hen kan leezen of schryven.

Elk onder hen heeft twee eigen en wettige Vrouwen, doch zommige echter maer een; hoewel'er noch veele gevonden worden, die, op de Sineesche wyze, byzitten houden. Als de Man gestorven is, begeeft zich de Vrouw veeltyds ten huize van den Schoonvader, of by iemand van des Mans vrienden, onder beding, dat zy 'er nooit uit zal gaen, of hertrouwen.

Een Vrouw, die in overspel bevonden is, werd het hoofdhaair afgeschooren, op dat zy daer over bekent zoude zijn: en den overspeelder, of den geene, waer mede zy de vuiligheit bedreven heeft, van zijn degen berooft, en al zijn lijf-çieraet, door den beleedigden Man, of door zijn vrienden, zoo dikwils als zy hem ontmoeten, afgenomen. Dus verre de Jezuit *Angelis*.

In zeekeren Brief, dien de Vaders Jezuiten, omtrent den zelven tyd uit Japan hebben geschreven, zijn deze woorden in 't Latyn te leezen.

Etiam tertium peragrarunt regnum Jesso, quod Japoniæ ad Septentrionem confine est, sed freto disterminatur, cujus est imprimis undarum incitata vis & rapidus impetus.

Dat is:

En nu ten derden hebben zy (te weten, de Jezuiten) *het Ryk* Jesso *door gereist, dat ten Noorden aen* Japan *paelt, maer door een Zee-straet gescheiden word, alwaer een byzondere snedige vloet, en ras van Zee-water gaet.*

In de beschryvinge der zaeken, die op het stuk van Godsdienst in Japan, in den Jaere zestien honderd vier en twintig, voorgevallen zijn, vind men, dat zeeker Priester het Roomsch geloof in *Matsumay* gepredikt heeft: en dat een ander Priester, genaemt *Jakob* *, een Portugees, twee mael, omtrent den Jaere zestien honderd en zeventien, in het Ryk *Iesso* is overgegaen geweest, en de eerste was, die aldaer de Mis dee.

* Waerschynlijk Jakob Karvaillo.

Het is aenmerkens waerdig in den boven gemelten Brief van *Angelis*, 't geene van het groote Riet in de Zee word aengeroert. Want dat zoodanig Riet aen de Oostelijkste Oevers van *Asie* groeit, is my, over Tartarye, mede bericht.

Het blijkt waerschynelijk, dat de straet *de Vries*, de zelfde doortogt of doorvaert is, die van ouds *Anian* genoemt is: en men vind daer noch een hoek, by d'Inlanders *Aniwa* of *Ania* geheeten, 't geen van het woord *Anian* weinig is verschillende.

Het is mede aenmerkens waerdig, dat aen deze Zee-oorden of Kusten, zelfs in Zomer-en Hooi-maend, als de Nederlandsche Schepen aldaer zijn geweest, het steeds mistig weder was; zoo dat men niet verre van zich konde zien; het geene in de Tartarische Zee, en by *Nova Zemla*, mede op dezen tyd alzoo word bevonden: 't welk de Schipvaert aldaer zeer bezwaerlijk, zoo niet, ondoenelijk maekt.

Volgens bericht van *Philips Iakobsz. de Bakker*, die in het Jaer zestien honderd drie en veertig, voor Onder-stuurman, op het Schip *Kastrikum*, tot ontdekking van *Katay*, of *Tartarye*, afgevaerdigt was, vallen beoosten *Iapan*, en na de Kust van *Iesso* toe, zeer veel Walvisschen, die gemeenelijk van 't Noorden nae het Zuiden zwemmen, gelijk hem op de hoogte van *Gissima* of *Cissima*, een ontallijke menigte ontmoete. Kabeljauw, Rog, en andere Zee-visch wierd ook, by het Scheepsvolk,

op de Japansche Oost en Noord-kust, gelijk hier te Lande, veel gevangen.

De meest uitstekenste hoek van *Iesso*, tegen over de Noordhoek van *Iapan*, schynt, volgens bericht en aenteekening van den gemelten Onder-stuurman, te leggen op de hoogte van 41 graden 24 minuten.

Aldaer zagen d'onzen, in Zomer-maend, de Bergen met Sneeuw bedekt. Op 42 graden, 45 minuten, voor 't Land van *Iesso*, omtrent een half myl buiten de wal, ontmoeten zy een vreemt vaertuig, daer in twee Mannen klein van stal, en een Jongen waren, met Linnen Rokken gekleed. Zy waren ruig van Haair en Baerd, en hadden Pyl en Boog, als ook een Houwer, die met Zilver beslagen was. Hunne Messen hadden hechten, met Zilver ingeleit: en zy zelfs droegen Zilvere ringen in hunne Ooren. Zy wezen na verscheide plaetzen, en noemden eenige, als *Ieras*, *Takapsia*, *Cierarka*, en *Coetsiore*, of *Oetsoeyra*. Na voorgeven en beduiding van die Mannen, graeft men 'er het Zilver uit het gebergte.

Op 43 graden 8 minuten, ontmoeten zy de hoek aen 't vaste Land van *Iesso*, die met Boomen bezet, hoog, slecht, en effen Land was, en by hen de *Kaep van Manshooft* genaemt wierd. Aen de Zuidzyde van deze Kaep leid een Rif, omtrent een half myl buiten de wal in Zee. Alhier vonden zy, in Zomer-maend, omtrent op 43 graden en 24 minuten, zeekere gebrokene Eilanden, die zy de *Piscadores*, na gelijkenis der andere Eilanden van dien zelven naem, noemden: alwaer hen drie vaertuigen met Volk aen boort quamen, hebbende meest al Zilvere ringen in de Ooren, en twee groote Otters vellen by zich. Deze luiden, zegt hy, achten het Zilver weinig, hoewel andere willen, dat zy deze stof, in zonderlinge waerde houden. Het was daer dagelijks zeer mistig en koud.

Op 44 graden 30 minuten, zagen zy weer zeer hooge Bergen, met Sneeuw bedekt: zijnde die de West-hoek van het *Staten Eiland*. Zy vernamen een zeer snellen Stroom uit de Straet *de Vries* schieten.

Aen de *Kaep de Vries*, op het *Staten Eiland*, is het Land zeer hoog.

Op 46 graden 9 minuten, wierd het *Compagnies Land* ontdekt. Daer omtrent komende, ontmoeten zy veel gevogelte in Zee. De Zee was aldaer zeer onstuimig, en raesde geweldig tegen de Klippen aen. Zy bevonden daer groote raveling van Stroomen en hol water. In 't Zuid-zuidoosten zagen zy, uit het Compagnies Land, een groote afwatering in Zee: als ook groote Klippen, en achter het zelve Land zeer hooge Bergen: en, na het Zuid-westen te zien, een zeer effen Land: op welk Land zy dochten Mineralig gebergte te zien.

Daer wast veel wilde knooplook, 't gene zy meenden een teeken van Minerael of Metal-erts te wezen. Alhier zonden zy eenig Volk aen Land, dat veelderlei moeskruiden, als Zuuring, Knooplook, en ander slag, plukte. Zy vonden, alsze op het Land traden, aldaer, een Houwer in de Schede, aen een pael hangen, en een geraemte van eenen Mensch, in een hutje leggen. De Houwer was met Zilver overtrokken, en het Schild, dat tegen de hand aen komt, van root Kooper: gelijk de Houwers van *Iesso* gemaekt zijn.

Zy vernamen alhier geen Menschen. Van waer het genoemde Geraemte en de Houwer gekomen mogt zijn, is onzeker: alzoo de Japanders, dien *Iesso* niet wyder, als tot aen de *Kaep Manshooft*, bekent is, zich in deze woeste Zeen niet derven begeven, en tot hier toe nooit vaeren. Misschien was de Man van dit geraemte over het *Staten-Eiland* uit *Iesso* aldaer gekomen, en onder een hut gestorven, of wel diep uit het *Compagnies Land* gekomen: of veellicht van een ander Schip (schoon men geen kennis heeft, dat voor deze onze Hollanders, of ooit Europianen hier zijn geweest) aen Land blyven staen, en aldaer gestorven: of te Scheep gestorven, en aldaer dus neder gelegt. Dat de Houwer met het Schild opgehangen was, schynt met voordacht geschied te zijn, en iets te beduiden.

Van hier namen zy wat steenachtige Aerde mede, gelijkende wel witte volaerde, welke, dikwils gewasschen zijnde, stukjes Metael, als spelde-hoofden, uit gaf, die zy oordeelden Zilver te zijn.

De Stroomen bevonden zy hier Zuiden en Noorden te loopen; doch meest om de Noord.

Onze luiden zagen hier veel Vossen en Vogelen, en een Beer: maer geen andere Beesten.

Zy richten alhier een pael op, daer het wapen van *Amsterdam* op gehouwen was, en namen 't Land alzoo voor de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy of Compagnie in bezit, en schooten daer op het geschut en al de handbussen los: gelijk zedert ook het zelve by d'onzen en alom het *Compagnies Land* genoemt is.

Zy ontdekten op 44 graden 50 minuten, op het Land van *Iesso*, eenen zeer hoogen Berg, dien zy *de Piek Antony* noemden, hebbende rondsom den top of spits eenen omgang, als of die van een Tooren

was.

was. Deze Piek word wyt en verre uit Zee gezien.

Op de zelve hoogte, benoorden, vonden zy menigte van Boomen, ook ſchoone Valeyen en afwateringen in Zee.

Op 44 graden 42 minuten, aen Land komende, wierden van de Inwoonders wel onthaelt. Voor Rys ruilden zy heilbotten en Traen: en vonden daer veel Zuuring en alderhande groente. D'onzen vongen hier mede veel Heilbot, en andere gemeene Bot, Zalm, Haring en Kabeljauw, en op eenige plaetzen Oeſters. D'Inwoonders wiſten ook, zoo hier, als op andere plaetzen, veel Walviſſchen te vangen.

Hier omtrent bewezen d'Inwoonders groote vriendſchap aen de Hollanders. De Vrouwen zijn 'er eerbaer, en houden haer lichaem bedekt. Haere kleeding is van Otters en andere Vellen, die zy in waerde houden, en zijn zeer tot de Koophandel of ruiling genegen. Voor een Byl gaven zy een Otters vel.

Aen Strand, by den grooten Berg, *de Piek Antony* genaemt, en benoorden de zelve, zagen de Hollanders niet meer als negen perzoonen, zoo Mannen, als Vrouwen en Kinderen: maer vonden daer menigte van Greene, Vuure, Berke en Ypen-boomen, bequaem voor Jachten, om Maſten, Roers en Stengen van te maken.

Alhier vonden zy een Inham van de Zee, eene Rivier niet ongelijk, die zy de zoute Rivier noemden.

Van deze plaets ſtaken onze luiden Noordwaerts op, tot verdere ontdekking van de Tartariſche Kuſt, in gevolge van hunnen laſt; ſchoon eenige uit hen oordeelden, men behoorde het *Compagnies Land*, en het Land van *Ieſſo* beter te onderzoeken.

Op 45 graden 30 minuten, zagen zy Land, en een zeer groote Valei: en aen wederzyde van de Valei hoog Land, en ver in 't Land zeer hooge uitſteekende Bergen: welk Land *de vlakke Bocht* by hen genoemt wierd. Zy zagen aldaer des nachts veel vuuren op 't Land.

Op 46 graden 40 minuten, zetten de Hollanders het Schip voor de wal, alwaer zy menigte van Praeuwen aen boort kregen, die hen veel verſche en gedroogde Zalm bragten, en aen hen tegen Rys, Yzer, en oud Linnen ruilden. Dit Volk had ook Houwers, met Zilver beſlagen, en droeg groote Zilvere ringen in de Ooren. In een der Praeuwen was een Vrouw, die een keten van Zee-groene Koraelen om haer Hals had, daer tuſſchen beide Zilvere ringen waren: welk Korael geloofelijk is, dat of uit Japan, of van hand tot hand uit Tartarye aldaer is over gebragt.

Ten Anker leggende, quam 'er een hoop volks aen boort, dat een bejaerden blinden Man by zich had, dien het zeer eerde en ontzag. Deze oude blinde Man, eer hy weer nae Land voer, hief zijn handen op, en deed over 't Scheepsvolk een lange rede, die d'onzen niet verſtonden. Waer nae deze luiden met haeſt nae Land roeiden, en quamen des anderen daegs wederom, wanneer de blinde Man een Zyde Rok aen had, daer merk-letters op de rug ſtonden. Zijn makkers gaven aen ons Zee-volk veel Zalm, en bewezen hen alle vriendſchap. Voor een half voet lengte van een Yzere hoep, kreeg men vier Zalmen. Wanneer aen deze luiden twee Zilvere Spaenſche Realen, voor vier ſtukjes van een yzere hoep, ieder ſtukje een vinger lang, die zy tegen d'onze voor Zalm geruilt hadden, daer nae weer gebode wierde, wilden zy die daer voor niet aennemen: jae hoe veel Zilver men hen ook aenbood, zoo verkozen zy altyd het Yzer voor het Zilver, lachten, en hielden het Yzer ſchuil, als zy 't in hun handen kregen. Waer uit te beſpeuren, dat in deze geweſten geen Yzer valt, of veel te vinden is.

De voorſz. oude blinde Man zal zekerlijk een Paep of Prieſter zijn geweeſt: en is waer, dat in Tartarye de Aſtakken en Kirgizen, de blinde Papen, dier veele zy daer hebben, de meeſte eere aen doen: zoo dat zich veele hierom, en uit Godsdienſtigheit, zoo men zegt, doen blinden. En wie weet, of deze Landaert, (naer allen ſchyn, uit Tartarye geſprooten,) het zelve overgeloof, aengaende de blinde Prieſters, niet ingezogen hebbe.

Deze Luiden waren graeg nae Zyde ſtoffen, daer voor zy Bontwerk en Zilver aenboden. Zyde ſtoffen waren aldaer, na het ſcheen, niet veel te krygen.

Gedroogde Haring of Bukking bragten zy in overvloet aen boort. De Zalm is, langs deze Kuſt, in groote menigte te bekomen.

Op 46 graden, 28 minuten, voor de wal dryvende, quamen menigten van Praeuwen aen boort, die Pelteryen, Traen en Viſch bragten, hebbende al het Volk daer van Zilvere ringen in de Ooren.

Op 48 graden, 58 minuten, kreeg ons Volk weer zeekeren Man, met vyf andere perzoonen, aen boort, voor wien die ook groot ontzag hadden. Men zag menigte van Pelteryen by hen, als ook veel Veeren van gevogelte. Deze Man van aenzien, wierd met zijn gevolg ter maeltyd, aen de tafel gezet, en by d'onze

ze wel onthaelt. Als hy eeten zou, deed hy zijn gebed, gelijk de Christenen, met gevouwen handen: en had, naer allen schyn, eenige kennis van den Christelijken Godsdienst, dien hy, misschien in *Iapan*, van de Roomsche Priesters, of wel in Tartarye, aen de Rivier d'*Amur*, daer de Moscoviters zich neder gezet hebben, ingezogen had, of wel by overlevering en onderrichtinge noch behouden van die tyd af, dat aldaer de boven gemelte Christen Priesters zijn geweest.

Alhier zag men, in het laetst van Hooimaend, het Sneeuw noch op het Strand leggen.

De Hollanders zagen op Strand leedige huisjes: als ook gevogelte en Zee-robben in grooten overvloet.

Als het Schip *Kastrikum* langs de Kust van *Iesso* zwerfde, zonder meer Noordwaerts op te kunnen komen, en het zelve schadeloos was, waer door het Volk gevaer liep van te zullen blyven, staekte men de Reis, keerde wederom, en zette het de *Straet de Vries* weer door. En is te bespeuren uit het dagverhael, dat de onzen veel spoediger om de Zuid, als om de Noord zijn gezeilt, 't geene de winden toe te schryven was.

Op 42 graden 45 minuten, quamen zy aen de Zuidelijke zyde van *Iesso* weder aen Land: alwaer hen de Inwoonders veel Roozen en Appelen, zoo groot als Mispelen, aen boord bragten: als ook Visch en Oesters in overvloed. Hier had al het Volk wederom Zilvere ringen in de Ooren.

Men vond hier geen Hoenders, Ganzen noch Enden: mede geen Verkens, Schapen noch Kalkoenen.

Het Gras was aldaer zeer hoog gewassen, zoo dat men door het zelve qualijk konde gaen. Daer wiessen in 't wild veele Moerbezien, Druiven, Braembezien, Okker-nooten, roode en witte Aelbezien, Kruisbezien, en Provensie-roozen.

Alhier ging Eb en Vloet in Zee; doch hielden geen gestadige Ty.

Aen den Japanschen Keizer zoude Jaerlijks, Zilver van hier in erkentenis gezonden worden; hoewel het Land van *Japan* zelve zoo Zilver, Goud, en Koperryk is, dat, alwaer men geen Boomen ziet wassen, men wel verzeekert mag zijn, aldaer Minerael in de grond besloten te zijn: ook zijn menigte van Mynen ongeopent, alwaer de Keizer een pael doet oprichten, en met een kleine wacht van een man of twee, laet bezetten, op dat niemand de zelve aenroere.

De Japanders bragten daer voor Koopmanschap, Byltjens, Tabak, Houwers, en andere snuisteryen, vermangelende die tegen Pelteryen, Traen, en Walvischspek aen d'Inwoonders. En of schoon de Nederlanders hier geen tam of wild Vee zagen, zoo wierden hun echter Elandsvellen en Harts-hoorens vertoont.

Matjes, gelakte Kopjes, en een Houwer, bragten de Inwoonders van deze plaets aen boord, schenkende den Bevelhebber van het Hollandsche Schip, (die daer tegens iets anders aen hen gaf) verscheide Kleetjes en Kopjes, welke, naer allen schyn, aldaer niet gemaekt, maer van elders ingebragt waren.

Terwyl het Schip *Kastrikum* aen d'opgemelte plaets lag, quam aldaer een vreemt vaertuig uit Zee aen, waer van het Volk beter gekleet was, als dat d'onzen tot noch toe gezien hadden, dragende mede, als de anderen, Zilvere ringen in d'Ooren, zijnde aengegort met Houwers. Het was geladen met gedroogde Visch en Velwerk, en hoorde tot *Coetsiore* t'huis.

Van *Iesso* d'onzen dan t'zeil gaende, op de hoogte van *Kaep de Groen*, staken zy na de Noordhoek van *Iapan* over, en vernamen onderweeg, een zeer snellen stroom, om de Noord. En dus verre uit het verhael des Onder Stuurmans, dat schriftelijk onder my berust, boven gemelt.

Men leest in de Reisbeschryving der Neêrlanders, die in *Korea* gevangen gezeten hadden, dat aldaer langs de Kust de stroom Noorde en Zuide, zoo snel, als een ras ging; daer uit zy besloten hadden, dat de stroom uit het Noorden, recht uit, langs *Korea* en de Kust van Tartarye heen quam schieten: 't gene waer zijnde, *Iesso* een Eiland zoude zijn: gelijk waerschynlijk reets uit den Brief van *Angelis* is verhaelt.

Het Volk van *Iesso* werd door de Japanders streng beheerscht. Veele der Mannen van *Iesso* dragen lank haair. De Japansche Bevelhebber in *Iesso*, heeft mede het gezag over de Japansche Landschappen, *Sungaer*, of *Tsungar* en *Farasakki*. De Japanders pronken, zoo in hunne Tempels als Huizen, mede met Land en Zeekaerten, waer onder eenige van *Asia*, beginnende van de *Kaspische* Zee, tot aen *Iapan* en *Iesso*, ook met Waerelt-kaerten die zeer onvolmaekt en misstallig zijn gelegt.

Beoosten *Nangasakki* is voor zeven Jaer, een onbewoont Eiland opgedaen, daer Houd wast: als mede de vrucht *Pisang*.

In het meest Noorder gedeelte van *Iesso* heeft men, volgens bericht van Japanderen, die aldaer zijn geweest, kleederen ge-

gevonden, die in Sina waren gemaekt, waer uit te besluiten is, dat de menschen aldaer gemeenschap, en handel met de Sineezen over Tartarye hebben, door het Land der *Inpi* en van *Niuche*, want de Japanders, in 't zeeker wisten te zeggen, dat de-zelve over hun Land aldaer niet en waren gebragt.

Zeeker Heer, die lange Jaeren in *Iapan* als Opper-hoofd, wegens des Nederlandschen Compagnies belangen, woonde, heeft my gezegt, dat de Japanders zich bedienen van *Iesso*, als wy van Noorwegen en Ys-land, dat van daer werd gebragt groote menigte gedroogde en gezoute Visch, Hout en andere grove waeren: dat veele der Menschen daer schier half naekt gaen, zeer ruig en wild zijn.

In zeeker aen my van *Iapan* toegezondene Reis-beschryvinge, der optogt uit *Nangasakki* nae de Stad *Iedo*, gedaen in den Jaere 1689, vinde van het Landschap *Iesso* of *Iezo*, door den ervaren en verstandigen Wontheeler en Koopman *Hendrik Gobé* genaemt, ter neder gestelt, het volgende bericht.

Uit *Iedo*, Hooft-stad van *Iapan*, gaet de weg voort Noord-oost en Noordwaerts tot aen de uitterste Grenzen van het Landschap *Ochio*, 't welk ruim veertig graden Noorder breette heeft; dit legt tegen over 't Land van *Iezo*, alwaer 't tusschen beide redelijk wyt is. Tot noch toe is by de Japanderen onbekent, of *Iezo* ofte *Iesso* een Eiland is, of hoe verre, en waer het zich heen strekt, zelfs de Inwoonders van dien weten 't mede niet te zeggen, zy zijn de Sineezen eenigzins gelijk, dragen lange Baerden, zijn woest, vuil en morzig, zoo als de Japanders daer van getuigen, dat genomen moet worden ten aenzien van haer, want zy schelden de Sineezen voor beestachtig morzig, en ons Volk mede voor slordig uit, om dat zy Iuiden in der daed ongemeen zindelijk, en rein van aerd zijn: die van *Iezo* komen op haren gezetten tyd, als çynsbaeren aen den Japanzen Keizer eerbiedigheid doen, en geschenken aenbrengen. In 't Jaer 1684, is 'er een Japans Priester uit geweest, om wegens *Iezo* eenig onderzoek te doen, gelijk zulks bevoorens menigmael geschied is, maer de zelve wist geen bezonderheden te verhalen, als dat nae omtrent drie Maenden reizens, zonder eenige verandering by de Inwoonders te ontmoeten: zommige Sineesche stoffen, die daer niet gemaekt worden, hadde vernomen, waer uit de Japanders wilden oordeelen, dat dit Land zich om de Noord-west aen Tartarye, dat by haer, en ook by de Inwooners des zelven Lands *Daats* genaemt word, 't zy aen malkanderen vast zoude zijn, of anderzins dicht by zoude paelen, en dat gemelde stoffen die over *Matsmai* niet gekomen waren, van daer zouden zijn gekomen: omtrent even gemelte tyd is 'er ook een Keizers Jonk, welk nu afgelegt is, ten dienste, en op bevel van zijne Majesteit, anders mag 'er niemand buiten 's Lands vaeren, van Japans Oost-kust afgesteeken, om te zien wat Landen en Volkeren derwaerts te vinden zouden wezen, maer de zelve wist op zijn wederkomst niets te verhaelen, als dat naer eenige tyd, in de groote Zee, zonder Land te vernemen, gezworven hebbende, en van meining zijnde zoo 't mogelijk was weder nae huis te stevenen, hem zoo veel zwaere stormen en harde winden uit den Zuidwesten bejegende, dat daer door tegens zijn wil en meeninge, heel verder om de Oost wierd gevoert, en eindelijk een groot Land, dat wel een vaste Kust scheen te wezen, quam te ontmoeten, alwaer hy naer veel zukkelens in een goede Baey geraekte, en bleef overwinteren, en op het laetst van de Noorder Moizon, wederom behouden in *Japan* quam aen te landen: deze Schipper, de eenigste die kennis van de groote Zee-vaert hadde, en nu overleden is, in *Nangasakki* gekomen zijnde, door een Man, daer ik veeltyds vryelijk mede wegens diergelijke zaeken koutede, vernomen hebbende, dat mijn geboorte plaets, naer ik hem wel beduit, en in de Kaert aengewezen hadde, die weg uitgelegen was, heeft my nae alle hoedanigheden der zelver Landaerts Volkeren, te weten, *Nieuw Nederland*, dat op 41 graden Noorder breette in *America* legt, laten vragen, en door gemelte perzoons bericht, kon niet anders besluiten uit alle omstandigheden te oordeelen, of hy most op het Noord-west einde omtrent de 40 graden, Noorder breette, aen de Kust van *America* geweest hebben, oordeelende ook, dewyle dit Land van daer, zich noch al Noordwaerts * scheen te strekken, en het Land *Jezo* van benoorden *Japan*, voor zoo verre als 't bekent is, doorgaens meest Noord-oostwaerts heen liep, dat gemelte Kusten om de Noord zeer nae, of wel aen den anderen mogten loopen, 't welk veel aennemelijker † is, als dat *Iezo* om de West aen Tartarye zoude paelen, en de wyle dezen Schipper nu dood is, en door des Keizers verbot niemand buiten 's Lands mag vaeren, om daer door andere bequame Zee-luiden aen te queeken, is het niet waerschynlijk dat

* Dit weet te konnen zijn, kan werden gezien uit het Compagnies Land, dat een hoek of Voor-eiland van America wezen kan, het geen tot dicht aen Jezo is strekkende.

† Van dit gevoelen ben ik niet vermids de ondervindinge aen de Vries het tegen gestelde heeft doen zien, en dat de berichten die ik over Tartarye hebbe, mijn verzekeren, dat zoo Jezo aen Tartarye niet vast is, dat het ten minste met een enge Golf is gescheiden.

dat van haer kant eenige vordere ondekking dien aengaende te verwachten zal wezen. En dewyle wy van deze stoffe spreeken, zal het hier niet ongevoeglijk komen, met eenen aen te haelen, of *Japan* een Eiland is of niet, want het word by de meeste Schryvers gezegt, dat de Japanders zulks tot noch toe niet recht zouden weten, onder anderen zegt de Heer *François Caron*, als wel de voornaemste, waer op de meeste haer stelling vast maeken, van de Japanders onderricht te wezen, dat *Japan* aen't Land van *Jezo* vast legt, en dat het water 't welk van *Sungaer*, nae derwaerts elf mylen over gevaeren word, niet doorloopt, maer een diepen inbogt is, die wel veertig mylen lang tegens 't woeste Land van *Sungaer*, een inbogt zoude wezen, en dat dezen weg te Water genomen word, om dat de zelve te Lande niet bruikbaer is; maer dit schynt qualijk verstaen, of aengekondigt te zijn, om dat men in deze tyd, niet een Japander van rechtzinnig oordeel gevonden heeft, die in 't alderminste twyffelt dat Groot *Japan* of *Nippo*, geen Eiland zoude wezen, maer zeggen voor vast en zeeker te weten, dat boven gemelte Water wel veertig mylen wyt, tusschen 't Zuidelijke van *Jezo* en 't Noorderlijkste van *Japan* doorloopt, en van malkanderen gescheiden is: dit zeggen komt met haere Kaerten, die 'er veel en van verscheide Meesters gemaekt zijn, duidelijk over een; niet een is 'er van haer allen, of stellen hier een doortogt, hoe wel niet op een en de zelve wyze; ieder betrekt dat naer zijn beste kennisse, zoo als zy 't begrypen konnen, schoon zy geen rechte kennis hadden, of iemand zulks tegenwierp, om volmaekte Kaerten te maeken, gelijk de Europianen; zoo zeg ik datze slechts wetenschaps genoeg hebben om een Eiland, en een opening van een geslote Kust te konnen onderscheiden, zulks dat men zonder iemant te verongelijken, wel mag toestemmen 't geen ons verscheide geloofwaerdige oog getuigen op verscheide maelen dien aengaende bericht hebben, te weten.

Dat men van het groote Landschap *Ochio*, door een grooten inbogt *Cottogamma* genaemt, tien of twaelf mylen Noord-westwaerts naer 't *Sungaer*, of Noord-oostwaerts naer 't *Thayazakki*, zijnde de uiterste Grenzen aen wederzyde van gemelte Inbogt, nae dat de Winden en Stroomen loopen, die zy op de bequaemste tyden waer moeten nemen, vaert: wezende verders veertig mylen Noordwaerts tot aen het Landschap *Jezo*, werwaerts men van 't *Sungaer* of *Thayazakki*, naer dat de Wind waeyt, oversteekt: op welkers Zuid-einde, den Japanzen Keizer een bezetting of wacht houd, die *Matsmai* genoemt word, alleenlijk om aldaer tot verzeekertheit van zijn Land, geduurig een oog in 't Zeil te houden, zonder dat zijn Majesteit daer eenige vordere bezitting tracht te nemen: uit welk bericht genoegzaem komt te blyken, dat het bestek van elf en veertig mylen op een ander wys als zijn Edelheit doenmaels begrepen heeft, moet verstaen worden, zulks dat gemelte Straet *Jezo* omtrent 22½, in plaets van zes Duitsche mylen, zoo andere oordeelen, à 1900 roeden ieder, wyt is, want een gemeene Japansche myl is niet meer als 1080 roeden, zijnde nae haer reekening 36 straeten à 60 *Ikkiens* (12960 Rynlandsche voeten) een gemeene myl, doch niet overal, want zommige Provintien hebben grooter, en andere kleinder. In *Issie* hebben zy 1440 roeden in een myl, en elders minder.

Het Eiland *t'Sutsima*, of *Quelpaerts* * Eiland, dat om de Noord-west van *Nangato* legt, maer niet dat in veele Kaerten van de Maetschappy, daer voor geteekent staet, is mede een der Japansche Eilanden; heeft een Heer op zich zelven, die Jaerlijks ten Hove, gelijk alle andere Landsheeren moet verschynen, en is wel het verste, buiten 't Land van *Nippo*, alleen afgelegen, alwaer die van *Tjiosingock*, of *Korea*, af en aenkomen om Koophandel te dryven; alle andere Eilanden en Eilandjes, waer onder de voornaemste zijn die van *Oki*, *Firando*, *Amakka*, *Sado*, dat achter 't Landschap *Jetsiou* gelegen, en zeer Goudryk is, *Fimesikma*, *Mikouas*, *Gotto*, over *Nangasakki*, *Fatsisien* over d'inbogt *Jedo*, op welk laetst genoemde de misdadige Landsheeren gebannen worden, zijn van ouds her altyd onder

* Dat het Eiland *Quelpaert* onder de gehoorzaemheit van *Japan* zoude staen, schynt niet al te zeeker te zijn, om dat de Nederlanders die op *Korea* gevangen zijn geweest, verhaelen, dat zy eerst aen *Quelpaerts* Eiland aen quamen, gelegen op drie en dertig graden, en dertig minuten Noorder breette, van de vaste Koreaensche Kust, omtrent veertien myl, genaemt by de Inwoonders *Schesure* of *Moese*, of wel dat zedert die tyd, de Japanders dit Eiland in bezitting hebben genomen, 't geen niet gelooflijk is, en aldaer door de Koreanen wierden gevangen genomen, en vervolgens na het vaste Land van *Korea* vervoert, ten ware zy aen dit Eiland, daer zy eerst van de Koreanen gevangen wierden, verkeerdelijk de naem van *Quelpaert* hadden gegeven, en dat het zelve een ander Eiland is, nader aen *Japan* gelegen, en daer onder gehoorende, gelijk hier werd gemelt. Hoewel Meester *Mattheus Eibokken*, die een der geener is, welke aldaer gevangen zijn gebleven, en noch in 't leven, my bericht, als ik aen hem dit verschil voorhielt, dat het Eiland *Quelpaert*, het geene is, in 't welk zy gevangen wierden, en daer haer Schip was gestrant, ter plaetze als boven gemelt, voegende daer by, dat de Stuurman van hun gebleven Schip, het zelve kende, en dat de Japanders daer nu niets te zeggen hebben, en dat het Eiland *Tjutsima* boven gemelt, gelegen is op zes en dartig graden.

der de naest by gelegene Landsheeren begrepen geweest. Dus verre uit gemelte Reisbeschryving.

De Japanders geven mede driederlei benaminge aen *Jesso*, als *Jesso Matsumai*, 't geen het gedeelte van *Jesso* is naest aen *Japan* gelegen, alwaer de Japansche wacht is, en hebben zoo men wil, deze Volkeren in den Jaere 1670, zich met Gezanten geheel onderdanig aen het Japansche Hof gemaekt. De tweede benaminge is *Jesso Nosima*, waer door zy het Noordelijkste gedeelte verstaen. Een derde benaminge is *Jesso Oku*, dat is, het ver afgelegen *Jesso*, schynende dat zy daer door verstaen den vasten uithoek van Tartarye.

De Japanders twyfelen of *Asia* en *Amerika*, wat hooger als *Jesso*, vast is aen malkander. Zy zeggen *Jesso* in 't ront groot te zijn, drie honderd Meacosche mylen, dat is zoo groot als het Japansche Eiland, daer *Nangazakki* op legt. Aen de Noord-oost Kust van *Japan* bykans aen het einde, is een Zee-haven, van waer de vaertuigen mede nae *Jesso* afvaeren, wezende aenmerkens waerdig, waerom de zelve niet altoos afsteeken, daer zy het minste Zee hebben, of het naeste zijn, het is misschien, om dat alhier de bequaemste Vaert, en beste Haven is, of misschien dat de Schepen die hier afvaren, het nae de meest Oostelijkste plaetzen zetten, of wel dat zulks met het vervoeren van Waeren, zomtyds best gelegen komt, en dat die geene welke op *Jesso*, dicht gelegen aen *Japan* willen zijn, afvaeren, daer deze Landen het naest aen malkander gelegen zijn.

Zeeker kundig perzoon schryft my uit Oost-Indiën over *Jesso* het volgende.

Ik en kan hier niet verbergen, hoe my verscheidene Japansche Kaerten in handen zijn gekomen; de meeste schikken het *Jesso* kort voor de vaste Tartarische Kust, maer andere daer en tegen, brengen benoorden *Jesso*, of *Jesso Matsumai*, noch een ander Eiland, *Jessogasima* geheten, dat met een naeuwe Zeeboezem onderscheide zoude zijn, en de hoek van Tartarye daer boven, die van dit tweede *Jesso* afgescheiden is, werdende nu genaemt *Jesso Okio*, of *Oku Jesso*, hoewel andere het woord *Okio* voor alle ver afgelegene Landen nemen. Dus verre uit boven gemelte Brief.

De Oevers aen het Jessosche Land, zijn meer bewoont, als de binnen Landen, die meest van Menschen ontbloot zijn, en woest. Oost op, uit de Noord-hoek van *Japan*, en Zuid op, uit de West-hoek van *Jesso*, leggen twee Eilanden, met de naem van *Kin* en *Sin*, in 't Japans bekent, die men gelooft Goud en Zilver-erts, in den boezem te bezitten. Het woord *Kin* zoude alle Metael beteke-nen, en ook uitmuntenheits wegen Goud: als mede een ander Eiland, zoude leggen zestig myl Zuid-oost van de hoek van *Jedo*. Het woord *Sima* is op Japansch Eiland gezegt, en daer van daen komt het dat *Jesso* by zommige onder hun, *Jessosima* werd geheeten.

Majossima is een Eiland, tegen over de Noord-hoek van *Japan*, voor de Kust van *Jesso*, of niet ver van daer gelegen.

Hier bewesten, en benoord-westen, over de Baey *Nambo*, en achter 't Eiland *Majossima*, is het Land zeer hakkelig, in en uit gaende, met veel Rivieren: doch vermids ik dit alleenig hebbe, by verslag van Luiden, die in *Japan* waren geweest, en de Reis met *de Vries*, op 't Jaer 1643 hadden bygewoont, zoo en is daer van door my in de Kaerte geen aenwyzinge gedaen.

Iskrigana, is op *Jesso* een plaets aen deszelfs Noord-zyde gelegen, tegen over *Kapitosima*.

In den Jaere 1693 zijn in *Japan*, door Schip-breuk aengebragt, eenige onbekende Mans perzoonen, kloek van gedaente, zeer musculeus, bruin van huit, met geen platte, maer verheven Neuzen, hebbende geen toegenepen, maer groote zwarte Oogen, het haair hadden zy boven de Ooren ront afgeschooren, met verscheidene gaten in de Ooren, daer zwarte touwtjes in hongen; zy verhaelden dikmael de woorden *Patan babba jan tabakkima*, en dat vreemt was, zy deede de groetenisse op de Maleische, en niet op de Japansche of Sineesche wys: van waer nu deze Menschen in hun klein vaertuig gedreven quamen, was men in *Japan* niet bewust, 't zy uit eenig Eiland omtrent *Jesso*, of het Compagnies Land, of wel van eenig ander onbekent Land of Eiland, beoosten in de Zuid-zee; 't geene wel het waerschynlijkst is, om dat zy met vingeren in 't zant daer van eenig bewys maekten, de Zon tot uitduiding harer mening te hulp nemende; zy hadden kennis aen vruchten, die in warme Indiaensche Landen vallen.

Op de *Liquese* Eilanden, zijn voor een Jaer of drie, insgelijks, eenige onbekende Menschen in een vaertuig, dat van Vellen en Huiden was gemaekt, gestrand; deze wierden van daer overgebragt op *Satsuma* in *Japan*, en over gelevert aen de bedien-

bedienden van de Nederlandsche Maetschappy, om vervoert te werden, alzoo men hun niet verstond, en men in *Japan* geen Uitlandsche Menschen gedoogt; deze op *Batavia* komende, toonden dat zy netten konde braeyen, leerden geen Tael, maer herhaelden mede dikmael het woord *Patan*, zoo als de boven gemelte mede deeden: doch wat zulks betekent, en of het hun Lands plaets is, of niet, blyft onwis; deze stierven alle, zoo het scheen van droefheit op *Batavia*; en men konde geen kennis uit haer bekomen.

Aenmerkingen van Dirk Rembrantsz van Nierop, *over de Reize, die de Nederlanders, tot ontdekking van* Tartarye, *hebben gedaen, als wanneer zy* Jesso *bezeilt en aengedaen hebben.*

DE uitkomste van deze Reize nae *Tartarye* en *Jesso* (zegt hy) heb ik wat breet willen stellen, uit oorzaeke, dat dit een van onze verste afgelegene plaetzen is. Boven dat, komen deze Jessosche Luiden zeer nae aen onze *Perieciers*, daer de oude Land-beschryvers af melden, en zijn de geenen, die met ons op een zelve breette woonen: doch in de langte honderd en tachtig graden verschillen; daerom hebbenze Zomer en Winter met ons gemeen: maer als 't by ons middag is, dan is 't by hen middernacht, en als 't by ons middernacht is, dan, is 't by hen middag.

Om dan tot ons voornemen te komen, zoo gelieft te weten, aengaende d'ontdekkinge van het Land *Jesso*, dat men meende ten Noord-westen van *Japan* te leggen: dat het zelve nu ten Noorden en Noordoosten van *Japan* bevonden werd te leggen. Waer door ik my vastelijk inbeelde, dat deze Oost-kusten van *Jesso* de Oost-kust van Tartarye wel mogte zijn; in welke mening my ook zeer bevestigt de beschryvinge van 't magtig Keizerryk van *Japan*, opgestelt door *François Caron*, die, door dikwils ondervragen aen den Japanderen, hem had laten onderrichten, dat het water aen de Noord-oost hoek van *Japan*, tot aen 't Land *Jesso* (omtrent elf mylen wyt zijnde) hem inwaerts is strekkende tegens geweldige Bergen, omtrent het Landschap *Ochio* stuitende: * alzoo dat *Japan* vast Land is aen 't Land *Jesso*, wiens groote, niet tegenstaende veel moeyelijke onderzoekinge der Japanders, tot noch toe onbekent blijft. Men zegt ook, dat zeeker perzoon, van *Japan* uitgetogen, wel twee honderd mylen, dat is, byna tot vyftig graden, Noorder breette, Noordwaert op gereist zoude zijn, en niet als vast Land gevonden hebben. Maer nu; met deze Reize der Nederlanders, in het Jaer zestien honderd drie en veertig, heeft men dit groote Land van *Jesso* (als gezegt) ten Noorde en Noord-oosten van *Japan* bevonden te leggen. Waer door my (zegt *Dirk Rembrantsz.*) docht vast genoeg te wezen, dat men d'afteikening der Noord-kust van *Japan*; als ook der Oost-kust van *Tartarye*, zoo als die voor dezen afgeteikent is, niet behoorde te achten: maer de Kusten van *Jesso*, tot nader ontdekking, daer voor houden moet *, zoo als die nu bekent gemaekt zijn, van 42 tot omtrent 49 graden.

* Japan is een Eiland of drom van Eilanden, volgens de vry volmaekte Japansche Kaerten daer van onder my berustende.

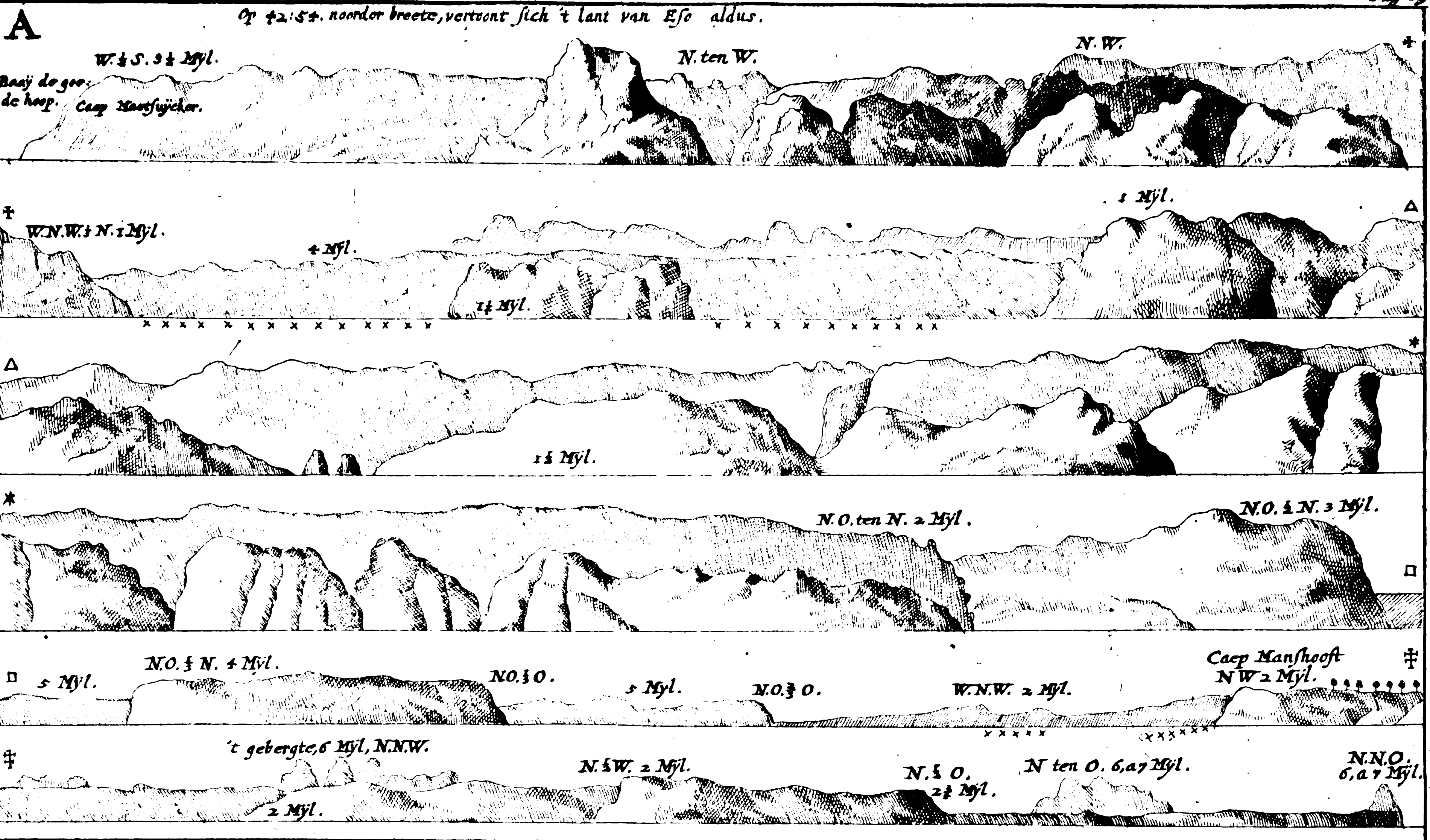
* Zo nochtans dat na onze meining Jesso met een smalle vaert van de vaste Kust afgescheiden is.

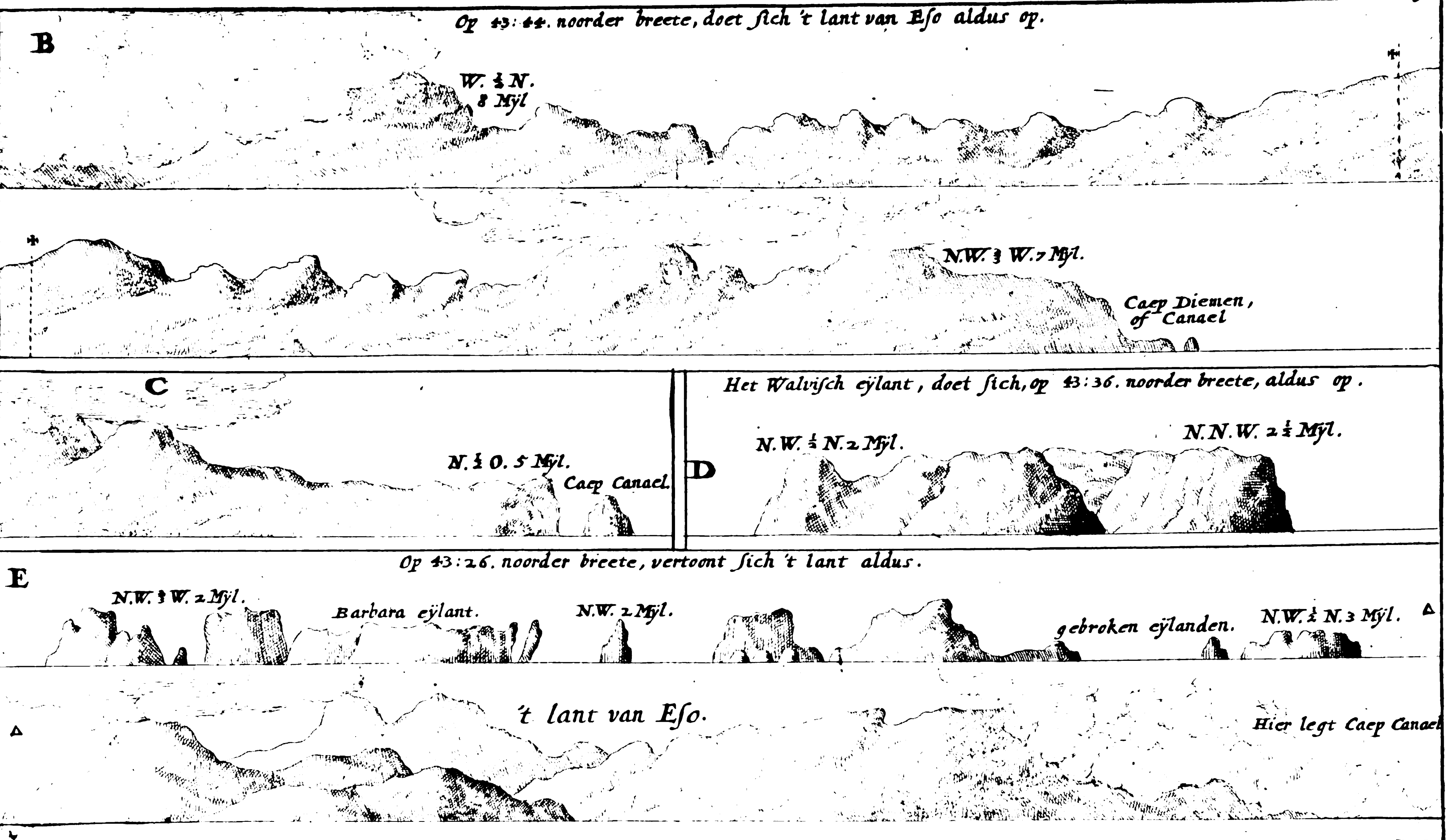
Dit van my als vast gestelt zijnde, zoo heeft men, omtrent het Jaer zestien honderd acht en zestig, een nader ontdekking bekomen, door voorval van het Jacht de *Sperwer*, 't welk verging op *Quelpaerts* Eiland, (gelegen twaelf of dertien mylen bezuiden de Zuid-hoek van *Korea*, zijnde veertien of vyftien mylen in 't rond groot, en op de Noorder breette van 33 graden 32 minuten,) gelegen, op den dertienden van Oogst-maend, des Jaers zestien honderd drie en vyftig: alwaer het Volk terstond van d'Inwoonders wierd gevangen genomen. Den negen en twintigsten van Wynmaend, des zelven Jaers, vier mylen van daer hooger op gereist zijnde, wierd by hen gebragt zeeker *Jan Jansz. wel te Vree*, uit de *Ryp* geboortig, die, in 't Jaer zestien honderd zeven en twintig, op de Kust van *Korea* vervallen, en met hun driën, om water te haelen, aen Land gezonden zijnde, aldaer gehouden, doch de andere twee van den Tartar verslagen waren. Deze Man, toen ter tyd omtrent acht en vyftig Jaer oud zijnde, had zijn Moeders Taele bynae vergeten, alzoo dat zijne Lands-luiden van 't Jacht *de Sperwer* hem in 't eerst niet wel verstaen konden.

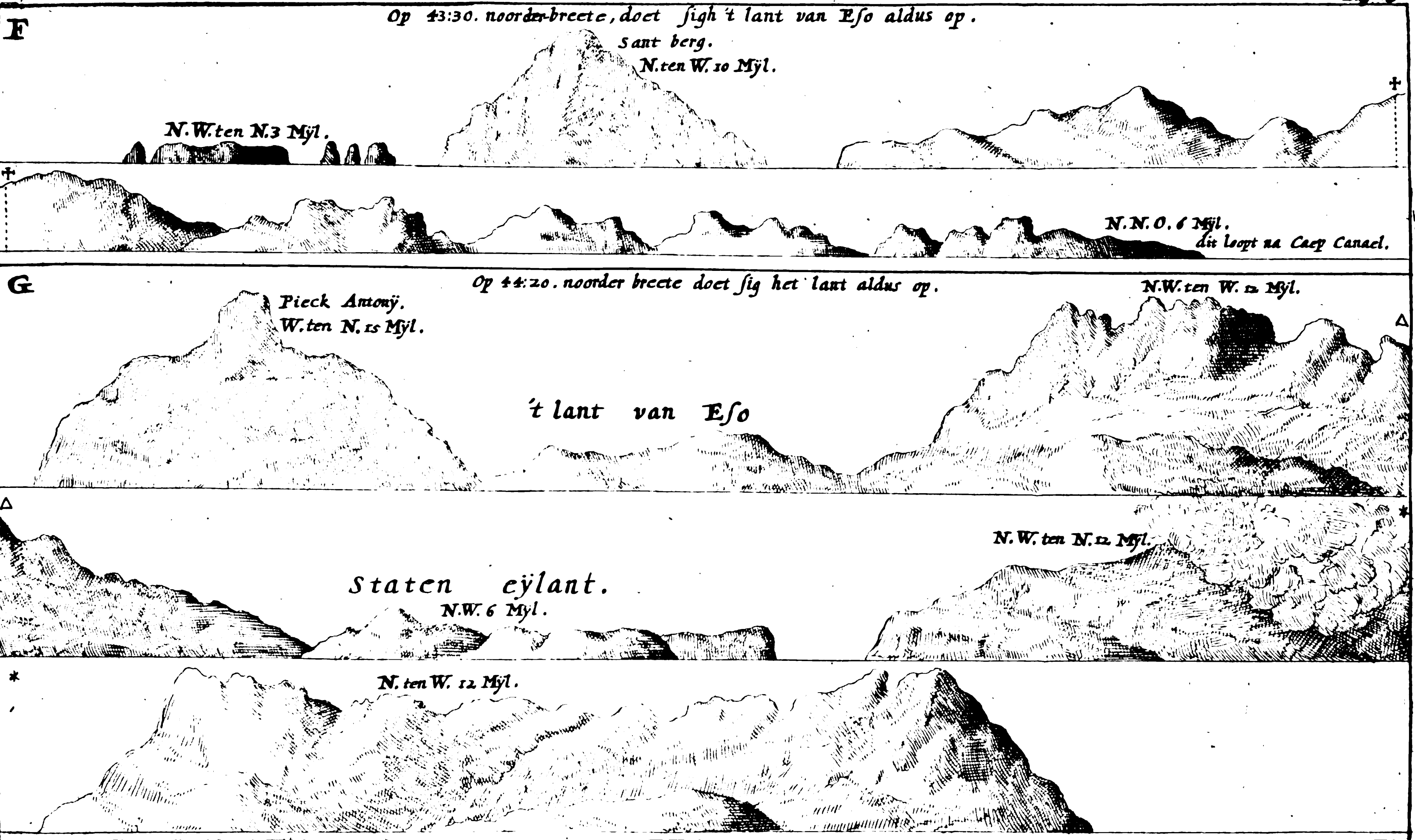
In Bloei-maend, des Jaers zestien honderd vier en vyftig, zijn deze Luiden van dit Eiland, tot op het vaste Land van *Korea* gehaelt, en verscheide Steden door getogen, meest Noorden, of wel zoo Westelijk, tot aen het Hof van den Koning toe, omtrent zeventig of vyf en zeventig mylen, komende alzoo tot de hoogte van negen en dertig graden.

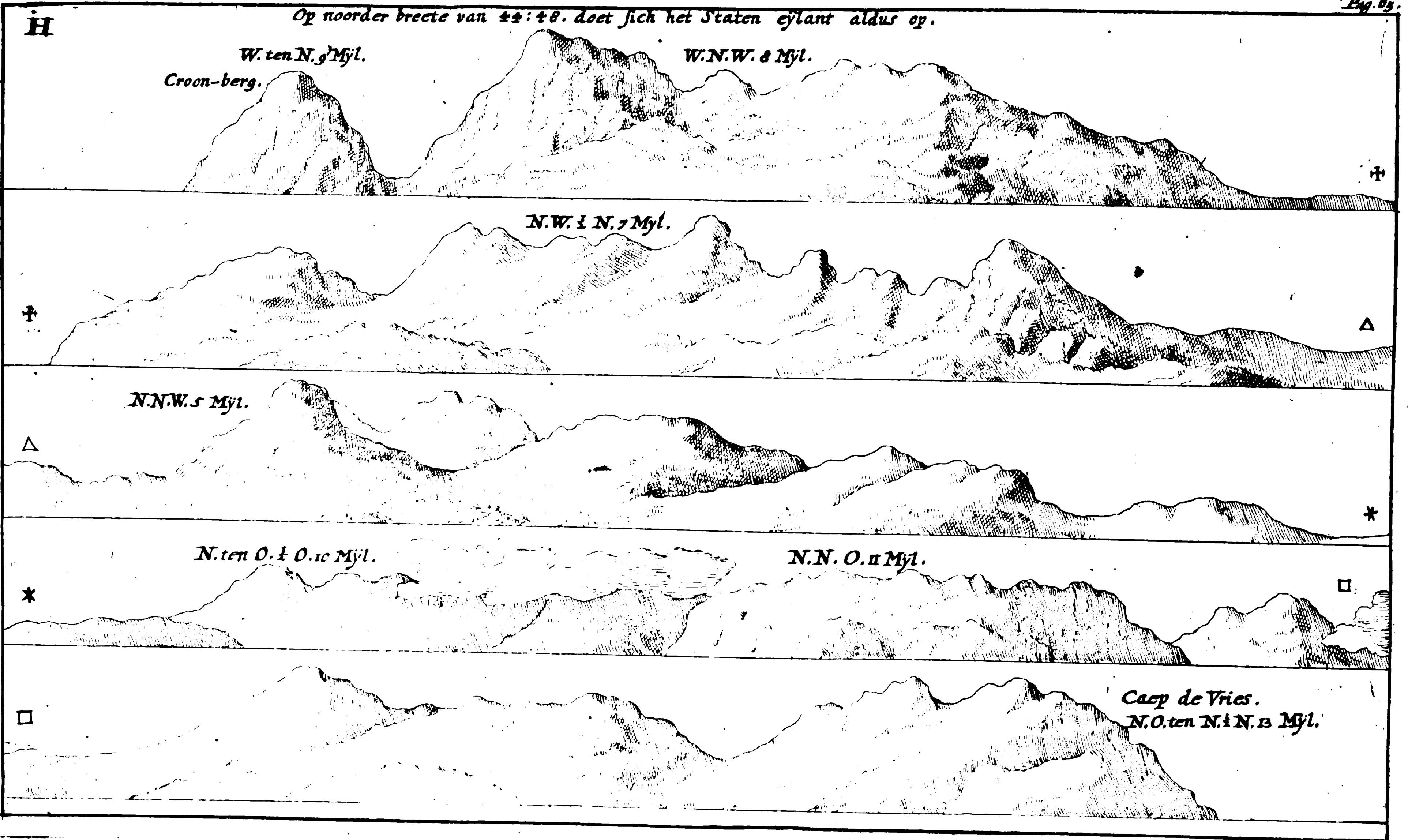
Van des Lands gelegentheit getuigen deze Luiden, *dat* Korea *is gelegen tusschen vier en dertig en een half, en vier en veertig graden, dat is, in de lengte van Zuiden en Noorden, omtrent honderd en veertig, of honderd en vyftig mylen, en de breette van dit Land, ten Oosten en Westen, omtrent zeventig of vyf en zeventig mylen: doch heeft*

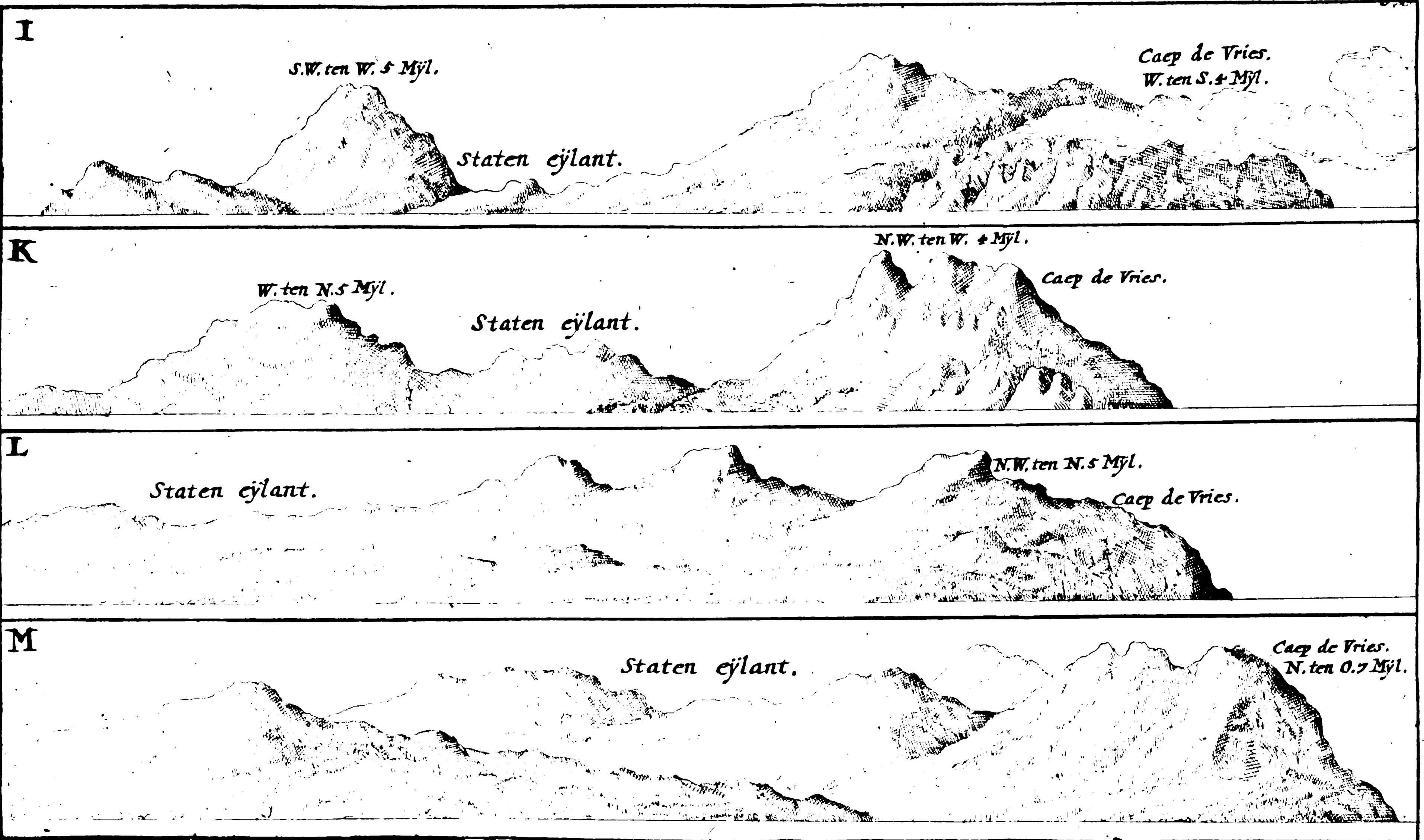
veele

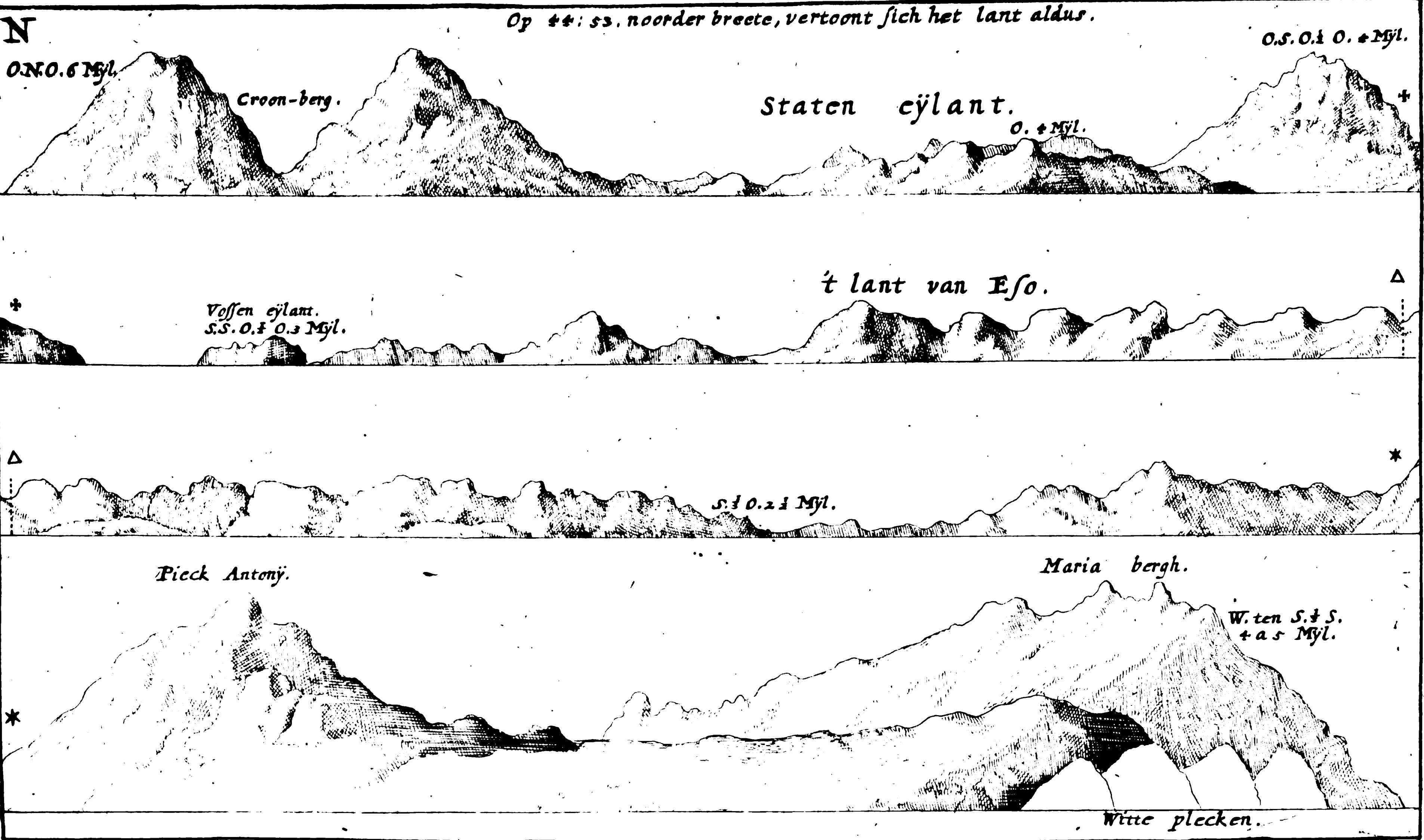

A
Op 42:54. noorder breete, vertoont sich 't lant van Eso aldus.
W. ½ S. 3½ Myl.
Baaij de goede hoop.
Caep Mastsuijcker.
N. ten W.
N.W.
W.N.W. ½ N. 1 Myl.
4 Myl.
1½ Myl.
5 Myl.
1½ Myl.
N.O. ten N. 2 Myl.
N.O. ½ N. 3 Myl.
5 Myl.
N.O. ½ N. 4 Myl.
N.O. ½ O.
5 Myl.
N.O. ¾ O.
W.N.W. 2 Myl.
Caep Manshooft
NW 2 Myl.
't gebergte, 6 Myl, N.N.W.
2 Myl.
N. ½ W. 2 Myl.
N. ½ O.
2½ Myl.
N ten O. 6, a 7 Myl.
N.N.O.
6, a 7 Myl.

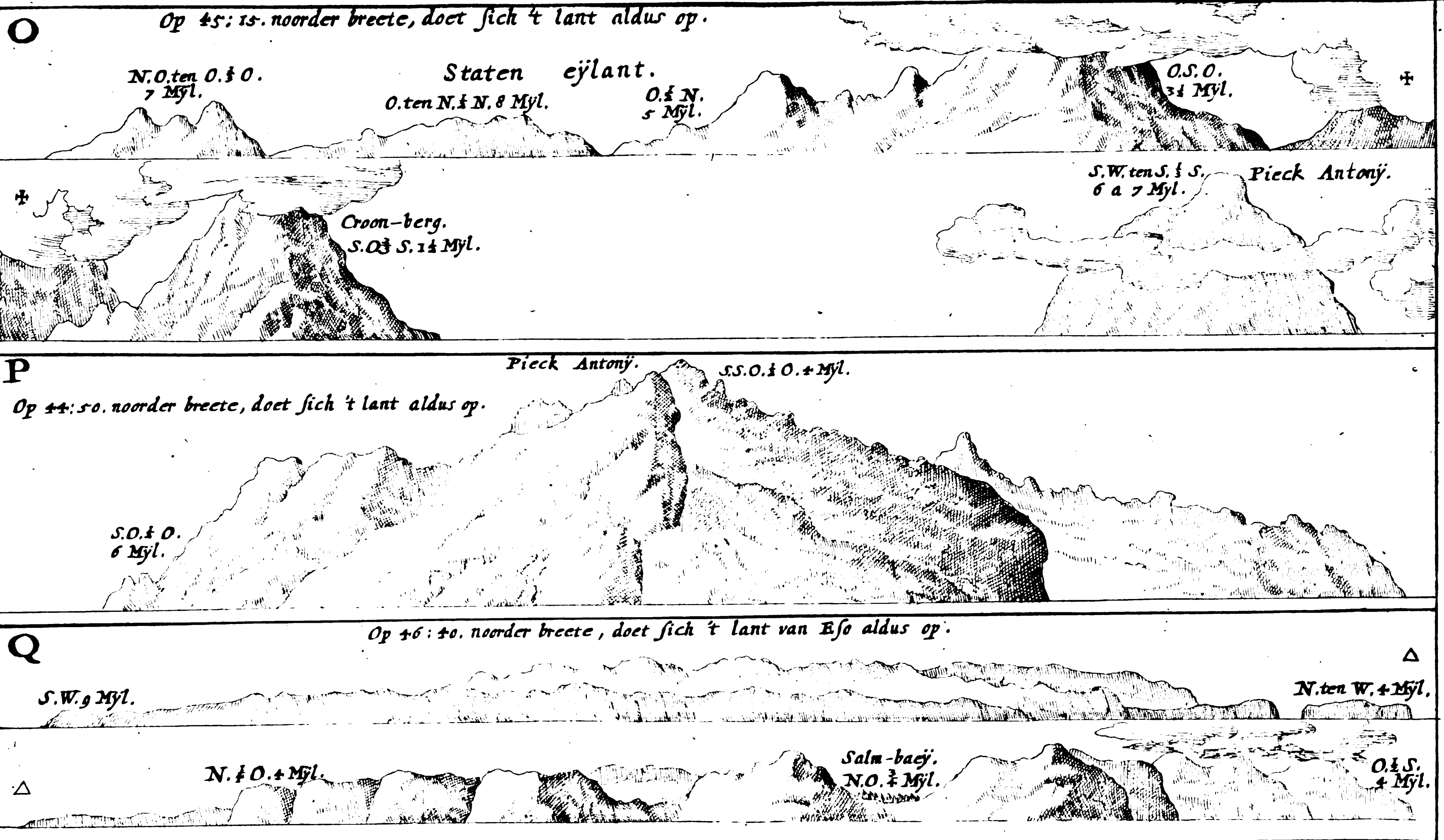

B
Op 43:44. noorder breete, doet sich 't lant van Eso aldus op.
W. ¼ N.
8 Myl
N.W. ¾ W. 7 Myl.
Caep Diemen,
of Canael
C
N. ¼ O. 5 Myl.
Caep Canael.
D
Het Walvisch eylant, doet sich, op 43:36. noorder breete, aldus op.
N.W. ½ N. 2 Myl.
N.N.W. 2½ Myl.
E
Op 43:26. noorder breete, vertoont sich 't lant aldus.
N.W. ¾ W. 2 Myl.
Barbara eylant.
N.W. 2 Myl.
gebroken eylanden.
N.W. ½ N. 3 Myl.
't lant van Eso.
Hier legt Caep Canael

F
Op 43:30. noorder-breete, doet sigh 't lant van Eso aldus op.
Sant berg.
N. ten W. 10 Myl.
N.W. ten N. 3 Myl.
N.N.O. 6 Myl.
dit loopt na Caep Canael.
G
Op 44:20. noorder breete doet sig het lant aldus op.
Pieck Antonÿ.
W. ten N. 15 Myl.
N.W. ten W. 12 Myl.
't lant van Eso
Staten eÿlant.
N.W. 6 Myl.
N.W. ten N. 12 Myl.
N. ten W. 12 Myl.

Pag. 63.
H
Op noorder breete van 44:48. doet sich het Staten eylant aldus op.
W. ten N. 9 Myl.
Croon-berg.
W.N.W. 8 Myl.
N.W. ½ N. 7 Myl.
N.N.W. 5 Myl.
N. ten O. ½ O. 10 Myl.
N.N. O. 11 Myl.
Caep de Vries.
N.O. ten N. ½ N. 13 Myl.

I
S.W. ten W. 5 Myl.
Staten eÿlant.
Caep de Vries.
W. ten S. 4 Myl.
K
W. ten N. 5 Myl.
Staten eÿlant.
N.W. ten W. 4 Myl.
Caep de Vries.
L
Staten eÿlant.
N.W. ten N. 5 Myl.
Caep de Vries.
M
Staten eÿlant.
Caep de Vries.
N. ten O. 7 Myl.

N
Op 44: 53. noorder breete, vertoont sich het lant aldus.
O.N.O. 6 Myl.
Croon-berg.
Staten eÿlant.
O. 4 Myl.
O.S.O. ½ O. 4 Myl.
't lant van Eso.
Vossen eÿlant.
S.S.O. ½ O. 3 Myl.
S. ½ O. 2 ½ Myl.
Pieck Antonÿ.
Maria bergh.
W. ten S. ½ S.
4 a 5 Myl.
Witte plecken.

O
Op 45: 15. noorder breete, doet sich 't lant aldus op.
N.O.ten O.½ O.
7 Myl.
Staten eÿlant.
O.ten N.½ N. 8 Myl.
O.½ N.
5 Myl.
O.S.O.
3½ Myl.
Croon-berg.
S.O¾ S. 1½ Myl.
S.W. ten S.½ S.
6 a 7 Myl.
Pieck Antonÿ.
P
Op 44: 50. noorder breete, doet sich 't lant aldus op.
Pieck Antonÿ.
S.S.O.½ O. 4 Myl.
S.O.½ O.
6 Myl.
Q
Op 46: 40. noorder breete, doet sich 't lant van Eso aldus op.
S.W. 9 Myl.
N.ten W. 4 Myl.
N.½ O. 4 Myl.
Salm-baeÿ.
N.O.¾ Myl.
O.½ S.
4 Myl.

R

Op 47:40. noorder breete, doet sigh 't lant van Eso. aldus op.

S.W. t S. 7 Myl.

W.S.W. 5 Myl.

W. t N. 6 Myl.

N.N.W. 7 Myl.

N.O. 1 Myl.

Caep Patientie, ofte Keer-weer.

Robben eylant. S.S.O. 3 Myl.

veele uitstekende hocken, punten, droogten en klippen: is aen de Zuid-oost hoek van Japan *het naeste, tot omtrent op vyf en twintig of zes en twintig mylen. Aen de West-zyde legt de Kust van* Sina, *of de bogt van* Nanking, *en stoot, aen het Noord-einde, met een groote hooge Berg, aen een van de Noordelijkste Landschappen van* Sina. *Het zoude anders voor een Eiland gehouden worden, dewyl'er aen de Noord-zyde een openbaere Zee is, daer Jaerlijks veele Wal-visschen met Harpoenen, zoo van ons als andere Volken, in't lijf gevonden worden. Aldaer word ook, in het Voorjaer, een groote menigte van Haring gevangen. Alzoo dat nootzaekelijk een doortogt tusschen* Korea *en* Japan, *naer het Wei-gat toe, wezen moet: gelijk wy ook dikwils, aen de Koreasche Stuur-luiden, die op de Noord-oostelijkste gewesten vaeren, of'er om de Noord-oost noch eenig Land was, gevraegt hebben, welke berichten, daer niet dan een openbaere Zee te zijn.*

Dit Land van *Korea* is des Winters koud, met veel Ys, en uittermaten veel Sneeuw bezet. D'Inwoonders, als ook deze gevangenen, mosten hen met zobere kost en kleeding, behelpen.

Eindelijk deze Lieden, zes en dertig sterk, op 't Land gekomen, waren, tot zestien nae, gestorven, zijn met hun achten, op den vierden van Herfst-maend, des Jaers zestien honderd zes en zestig, in een klein oud vaertuig, nae *Firando* in *Japan* gevaeren, alwaer zy op den achsten des zelven Maends, en den dertienden tot *Nangazakki*, by hunne Lands-luiden quamen.

Wat aengaet dat hier gezeit word, dat'er Wal-visschen, met Harpoens in't lijf, van de Hollanders aldaer gevonden worden, schynt wat byzonders: maer men moet weten, dat een Wal-visch ongeloofelijk snel in't zwemmen is. Want van *Jonas* word by *Josephus*, in zijn negende Boek, op 't elfde Hoofstuk, gezegt, als dat de Wal-visch, in drie dagen en drie nachten, met *Jonas*, tot in den *Pontus Euxinus*, of zwarte Zee, gezwommen zoude hebben, 't welk men in de Bybelsche Kaert af meet een weg van byna drie honderd mylen verre te zijn. Ziet hier van het Reisboek van *Mr. Hendrik Bunting*, welke die weg begroot op derdehalf honderd myl: en van't Noord-eind van *Spitsbergen* tot aen *Korea* is, volgens de Kaerte, ruim zeven honderd mylen. Alzoo dat een Wal-visch, zwemmende van't Noord-einde van *Spitsbergen*, de Kust van *Korea* in tien of twaelf dagen zoude konnen bekomen.

Door deze ontdekking word ons ook de weg, om uit Oost-Indiën nae Nederland, benoorden om te vaeren, aengewezen, te weten tusschen *Korea* en *Japan*, waer van de wyte, ten alderminste, vyf en twintig of zes en twintig mylen is. Aldaer waeyen groote stormwinden, en is dan voorts een ruime Zee: het welke veel gereeder is, als beoosten *Japan*, door de *Straet de Vries* of *Anian*: en dat noch te meer, om dat niet bekent is, hoe verre *Jesso* hem ten Noorden uitstrekt.

Om deze Reize te bevorderen, zoude het heel noodig wezen, dat het over de andere zyde bezogt wierd: te weten, uit Oost-Indiën bewesten *Japan*, langs *Korea*, om te zien, hoe de Zee-kusten benoorden *Korea* haer strekken, en hoe gemakkelijk dat men't over die zyde zoude kunnen bezeilen tot *Jelmer-land*, of tot *Nova Semla* toe. Ongetwyfelt zoude men hier vinden, dat, als men de Noord-hoek van *Nova Zemla* voorby was, of door het Wei-gat, de Noord-hoek van *Jelmer-land*, dat men als dan wel Zuid-oost zoude mogen aen gaen: het welke met de Samojeden, of Inwoonders bezuiden 't Wei-gat, meer als eens bevestigt word: gelijk te zien is: ten eersten in d'eerste Reize van *J. H. van Linschoten*, als dat *door het Wei-gat eerst een kleine Zee was: maer daer door wezende, had men een groote en wyde Zee.*

Ten tweeden, op de tweede Reize, in het Jaer vyftien honderd vyf en tnegentig, gedaen by *Willem Barentsz.* word van de zelfde luiden gezegt, dat, *als men een hoek, van omtrent vyf dag-reizens, zoude voorby zijn, wyzende nae 't Noord-ooste, dat'er dan een groote Zee is, Zuid-oost op, en dat zy't zelfde zeer wel wisten, overmits een van hen daer zelf geweest had.* Dit zelfde word ook in *Linschotens* Reis-beschryving getuigt, te weten, *dat dit een kleine Zee van vyf dag-reizens lang was: en dan had men weer een gat, en daer door wezende, zoo was 'er een geweldige groote Zee.* Een ander Tolk zeide mede, *dat men van daer af, in vyf dagen, in de Rivier* Oby *konde zeilen: ook dat voorby* Oby *een Rivier lag*, Gelissa *genaemt, daer de Russche * Lodingen handelen: ook dat daer voorby noch een andere Rivier was*, Molkansay *geheten, tot aen welke 't gebied van den Czaer of Keizer van Moscovien strekt: dat de laetste Rivier* Molkansay *aen d'eene zyde onder den Tartar, en, aen d'andere zyde, onder den zelven Keizer behoorde. Zeiden noch, dat het Land aldaer, te weten van* Oby *af, uitwaerts aen strekte, maekende eene hoek, die zy* Noes *noemen, tegens welke hoek, het* * Vaertuigen.

einde van Nova Semla *strekken zoude: alwaer hen ettelijken van hun Volk het geheele Jaer onthielden: en, als men de voorsz. hoek om is, dan zou men een groote en geweldige ruime Zee krygen, de welke langs Tartarye, en, zoo voorts om strekkende, na de warmte toe loopt.*

Dat hier gezegt word, dat voorby de Riviere *Oby* een Rivier lag, *Gillissa* genoemt, daer de Russche Loddingen handelen; dit zelfde was ook (zegt *Nierop*) van de Russen al getuigt, en by *Willem Barentsz.* de zelve Riviere *Ugolita* genaemt, en datze aldaer overwinterden: en by *J. H. van Linschoten* word deze Rivier, van de Russen, ook *Gillissa* genaemt: en gezegt, dat daer Christenen woonden, die op de Grieksche wyze leefden. Ook dat daer voorby noch een andere Rivier was, tot aen welke het gebied van den Czaer strekte. Deze konnen de Rivieren wel geweest zijn, by *Linschoten*, de *Zwaen* en *Merkurius*, in zijn eerste Reis van 't Jaer vyftien honderd vier en negentig, genoemt: alwaer hy deze Kust ook bevond Noord-oost op te loopen: gelijk de Samojeden mede getuigden.

Dat nu hier voor gezegt is, dat deze Zee niet meer dan vyf dag-reizen lang was, en weder dat men in vyf dagen tot in de Riviere *Oby* kan zeilen, zoo heeft men hier op te weten, dat de Rivier *Oby* noch verre van het einde van die Zee legt, en, om in eene Riviere te zeilen, al wat meer tyd van nooden is: en ook neemt d'een zijn dag-reizen al wat grooter, als d'ander.

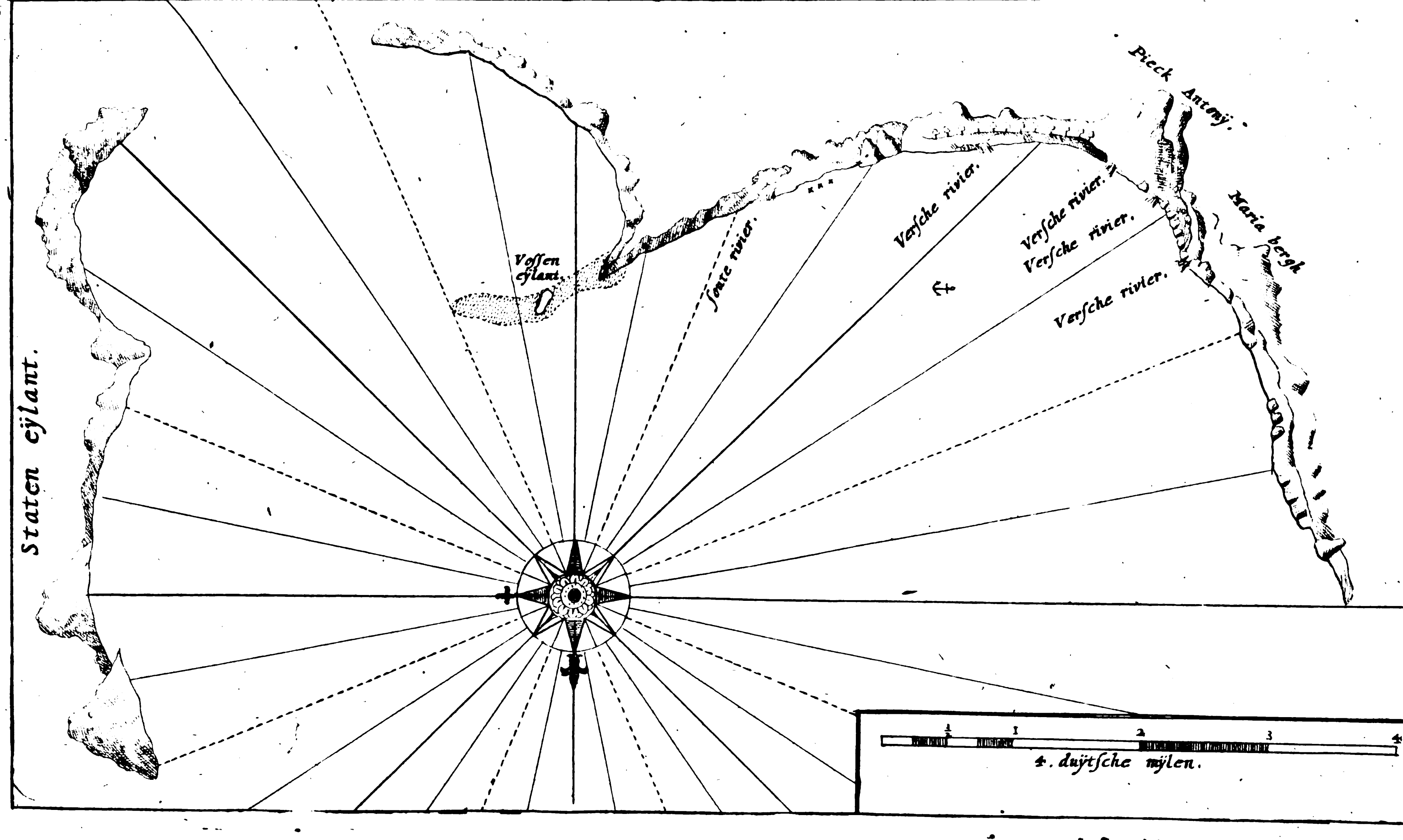
Eindelijk, dat van den eersten Tolk gezegt word, deze Zee vyf dag-reizen lang te wezen, en dat men dan weer een gat had: dat word van *Willem Barentsz.* en *P. Plansius* verstaen, als of *Nova Semla* Oostwaerts aen Tartarye vast zoude zijn: gelijk als de Land-globen en Blat-kaertjes van *Petrus Karius* dat uitwyzen. Maer alzoo hier gezegt word, dan zoumen weer een gat hebben, dat is, by gelijkenis, als 't *Weigat*, of de *Straet van Nassau*, daer zy toen in lagen, zoo heeft men dan weer zoo een gat of doortogt, wel licht wat wyder of grooter, om dat d'andere daer zoo geen gewag van maeken: maer niet te min zy scheiden deze Zee, als een kleine, altyd van de groote af. En deze laetste Tolk verstond van de Samojeden, dat de Tartarische Kust al Noorden op liep, tot de uitterste Noord-hoek, die zy *Noes* noemen: tegens welke Noord-hoek over, ten Noorden aen, het Noord-einde van *Nova Zemla* zoude komen. En dit zelfde gelijkt ook wel met het geene, dat *Willem Barentsz.* en zijn Volk hier van getuigen: te weten, toen zy op *Nova Zemla*, in 't Jaer vyftien honderd zeven en negentig, overwinterden, en op den negenden van Lente-maend, de Tartarische Zee noch vol Ys zagen. *Waer uit zy vermoeden, dat het daer niet zeer wyt moeste zijn; want als 't helder weer was, hebben zy hen dikwils laten voorstaen, dat zy 't Land zagen, en toonden 't malkanderen, in 't Zuid en Zuid-ooste van 't huis, als een bergachtig Land: gelijk zich de Landen gemeenlijk op doen, als men die effen mag zien.* En by aldien zy tot deze overzyde vervallen geweest waren, wel licht zouden zy daer Menschen gevonden, en dan, met minder verdriet, hun tyd overgebragt hebben.

Dat deze doortogt niet heel wyt is, blijkt ook wel aen den vinder van het *Jelmer-land*, of het Noorder Tartarye: want die (zoo ik versta) was dezen doortogt, zonder dien te zien, voorby getogen: het welk met mistig donker weer licht heeft konnen gebeuren.

Alzoo dat ik voor vast besluite, dat de hoek *Tabin* (daer veel af gesproken is) geen andere hoek is, of wezen kan, als deze hoek, die zy *Noes* noemden. En deze Noord-hoek van *Nova Zemla* met recht ook wel het *Buyen-hooft* genaemt mag worden: gelijk allereerst de *Kaep de Bona Esperance* dus van de Portugezen genaemt wierd: uit oorzaeke, dat zy deze hoek zoo qualijk konden verby komen, om naer Oost-Indiën te vaeren.

Dat deze doorvaert niet zoo gemakkelijk is als Nierop voorgeeft, word by my elders aengewezen.

Ik zeg dan, indien dit met ernst onderleit wierd, men zoude ongetwyfelt een doorgang vinden, en misschien met meer gemak aen d'Oost-zyde, als aen de West-zyde: of ten ware dat men een ongemeenen tyd van Ys quame aen te treffen: gelijk in het Jaer zestien honderd acht en zestig. Want toen kon men naeuwlijks, om de menigte van Ys, de halve Kust van *Spitsbergen* bekomen: en wanneer zy om de Oost meenden uit het Ys te zeilen, zoo quamen zy altyd bedoven daer in; jae de gansche Zee, van *Spitsbergen* tot *Kandenoes*, en tot aen de Witte Zee toe, scheen altemael vol Ys te wezen: doch alzoo dit weinig voorvalt, zoo behoorde dit op een gemeene tyd te gaen, dewyl deze togten gemeenlijk al tot de Noord-hoek van *Nova Zemla* toe gekomen zijn: al is 't dat van de Russen getuigt word, dat in 't Jaer zestien honderd negen en zestig, in de warme tyd, ook een menigte van Ys omtrent het Weigat was, 't welk ik zegge ongeloofelijk te zijn, of ten minsten zeer zelden te gebeuren, als men de dag-verhalen van *J. H. van Linschoten*, en van *Wil-*

Staten eÿlant.
Vossen eÿlant.
Sonte rivier.
Versche rivier.
Versche rivier.
Versche rivier.
Versche rivier.
Pieck Antonÿ.
Maria bergh
½
1
2
3
4
4. duÿtsche mÿlen.

N. O. ten O. ¾ Myl.
watering
S. 5 Myl

Willem Barentsz. door leest. Dus verre *Dirk Rembrantsz. van Nierop.*

Dirk Rembrantsz. schynt, in dit bovengemelde geschrift, de doortogt van achter *Jesso*, benoorden om, herwaerts of derwaerts, licht te stellen, daer het tegengestelde waerachtig is: zoo dat zijnen raed te volgen, op den oever van den dood te treden was: gelijk hy namaels de Kaerten, by my van die gewesten ontworpen, hebbende gezien, dies aengaende meer zwarigheit heeft gemaekt.

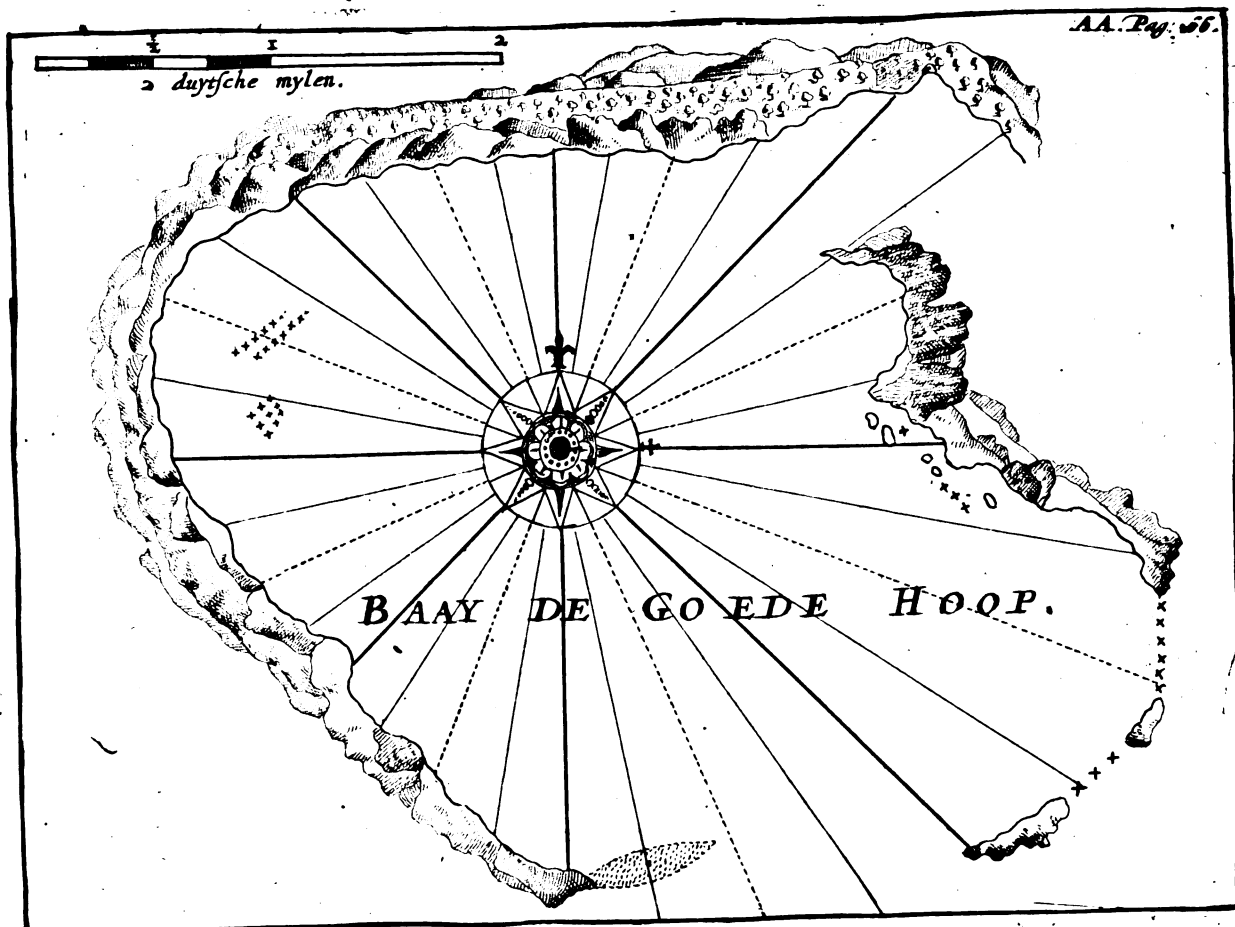
Onder veele afteekeningen die by my berusten, der opdoeningen van de Kusten der Landen *Jesso*, zal alleen, drie hier in lasschen, als by A A. 't *Staeten Land*, en de Baey de *Goede Hoop*, beneffens het gezicht van 't *Compagnies Land*, onder letter S, zoo als het zich aen den Nederlanders heeft vertoont.

Een Kanael tusschen het Compagnies Land, en de vaste Amerikaensche Kust, breet, ruim een halve graet, is vertoont in een Kaert der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy, maekende van het Compagnies Land een Eiland, groot omtrent zeven of acht myl, gestrekt Zuide en Noorde. Op 42 graden, vind men aldaer de Zuid-zyde van *Jesso* te zijn gelegen, en des Compagnies Land, met de Kust van *Amerika* daer achter, op 46 en 47 graden. In opgemelte Kaert der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy vinde aengemerkt, dat het Jacht *Breskes*, het Compagnies Land ront zoude hebben gezeilt, daer van my tot noch toe, geen zeekere verhaelen zijn getoont, waerom zulks in mijne Kaerten niet heb gebragt. Achter *Jesso* tegen over *Capitosima*, doch wat bezuidelijk, bevinde drie of vier Eilanden in gemelte Kaerte te leggen.

Aen de Zuid-zyde van *Jesso*, tegen over *Iapan*, is een groote Inham.

Het Noordelijkste van *Iesso* werd op vyftig graden in aengeroerde Kaerte gebragt.

Gelijk het Compagnies Land, in de oorspronkelijke dag-lijst, gehouden by de *Vries* op 't Schip *Kastrikum*, mede een

Eiland, doch mijns oordeels zonder gewisheit werd genaemt; zoo is het meest overal bezwaerlijk daer te Landen, en hoog, styl Land: daer leggen veel groote steenen voor het Land of tegen de Strand aen: de Wal strekt Noord-oost en Zuidwest, hebbende ter landing plaets, een derde myls Inbogt: tusschen de hoek by de onzen Kruis-hoek genaemt, en de Zuid-west hoek, loopt de stroom daer meest om de Noord-oost, zijnde in al de tyd, dat de Nederlanders daer waren,

maer eenmael gekentert geweest. Als de Hollanders dit Land ontdekte, bevonden daer de Noorder breette van 46 graden en 11 minuten, en tien graden en acht en dertig minuten Noordooste miswyzing.

Het oud *Japans*, zoo Schrift als Tael, komt met het *Sineesch* over een, zoo dat het schynt, of het Japansche Volk uit die gewesten herkomstig zoude zijn.

Onder het *Japansch* gebied is een Landschap, gelegen bezuiden *Miako*, niet verre van de Zee, genaemt *Isie*, of *Ischi*, alwaer het Oppergezag in den Jaere 1698 hadde *Mattendeiro Jeedziounocami Saddassingue*, welke elf Man gok Jaerlijks inkomen genoot. Hier zeggen de Japanders dat de eerste Menschen in Japan gebooren zijn.

Het verdient zijne opmerkinge, dat de wyle dit woord *Isie* met *Jeso* in klank groote gemeenschap heeft, of deze benaming niet van *Ieso* of *Ezo* oorspronkelijk is, en dat de eerste bevolking van *Iapan* over *Ieso* uit *Tartarye* gekomen is, waer nae misschien uit *Sina* over *Korea* meerder toevloet van Menschen by gekomen is, daer heen de eenhelligheit der oude spraek, aenleidinge geloofelijk geeft. De Wapens en Teekenen van Eer, welke boven gemelte Gezaghebber voert, afgemaelt, onder my zijn berustende.

Een Man gok is dertig duizend Kokkien of Gokien, maekende een Kokkien tien gulden, of de waerde van dien omtrent.

Een Gok is tien duizend Kokkien, en werd deze hoeveelheit, meesttyd in Rys berekent.

In het Landschap *Isie* of *Ischi*, hout men de meeste Japansche Heiligheit te zijn, en de oudste Tempels, werwaerts de meest Godsdienstige Japanders ter bedevaert reizen, van waer zy te rug kerende met witte kleederen zijn aengedaen: de Hutten en verblyf plaetzen zijn aldaer noch zoo gebouwt, als men oordeelt by de eerste Menschen, en ter tyd der Scheppinge gebruikelijk te zijn geweest. Hier waenen zy, dat de eerste Mensch uit de Aerde is voortgekomen, of andere zeggen dat hy aldaer uit den Hemel is neergezet.

Zeeker Schipper der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye, die zeven mael in *Iapan* is geweest, bericht my uit verhael der Japanders, dat de hoek van Tartarye aen dien oord, *Kapitosina* genaemt is, dat *Jezo* een Eiland is, dat de vaert tusschen de vaste Kust, en dat Eiland vry eng, en ondiep is, en de grond modderachtig en zacht, en dat tot *Matsumay* de Japanders bezetting hebben.

In 't Jaer 1639 is *Matthys Quast*, by de Nederlandsche Maetschappy Oostwaerts opgezonden geweest, die van de breette van 32½ graden zeilde tot op 35, 37½, 38, 40 en 41 graden Noord waerts. Twee honderd mylen Oostwaerts uit Japan, ontmoete hy in Zee zomtyds eenige Vogelen en Puistebyters, ook Steenkroos en ruigte, Zee-schuim, takken van Boomen, ook bladeren, dat een gewis teeken van Land placht te zijn, zonder nochtans eenig Land te ontmoeten, als alleen dat op 37½ graden eenig Land van verre zag, 't geen hy niet aendede, hoewel nae allen schyn, op deze lengte en hoogte, de vaste Noord-kust, daer Compagnies Land het begin van maekt, of een Voor-eiland van is, niet ver schynt geweest te zijn. Op de hoogte boven gemelt, tot vier, vyf, en ruim zes honderd mylen van Japan Oostwaerts, ontmoete hy noch al verscheide merkteekenen van Land, als 't zwemmen van Visch, en verscheide aert van Vogelen, die by duizenden van de Noord nae het Zuiden vlogen, veel Meeuwen die geweldig schreeuwen, en dat byzonder was, een Nachtuil, dat voor een zeeker teeken van Land te achten was: zoo dat gewisselijk daer omtrent, of op deze hoogte en lengte, onbekende Eilanden zullen zijn gelegen; achtende men dat op die lengte en hoogte de vaste Kust meer Noordwaerts legt, wezende by *Quast* de vaste Kust benoorden niet opgeloopen, om dat hy geen bevel had hooger Noordwaert op te zetten. Deze togt was gegrond op 't gevoelen dat vier honderd mylen beoosten Japan, in de Zuid-zee, op 37½ graden, een groot Land of Eiland zoude leggen, zoo als verscheide Spaensche geschriften, ter tyd als zy op Japan noch de vaert hadden, bevestigen, dat honderd, honderd en vyftig, en twee honderd mylen: van Japan Oostwaerts, tusschen de dertig en zes of zeven en dertig graden, verscheide Eilanden leggen, zoo als by ons dies aengaende, en Geschriften, en Kaerten zoude konnen werden vertoont.

Een groot Land te zijn van boven de Noordhoek van *California* naer het Compagnies Land, klaerlijk blijken kan, uit de berichten van den Nederlandsche Priester *Hennepin*, welke in het Noorde van *Amerika*, aenmerkelijke ontdekkingen

gen onlangs heeft gedaen: hy verhaelt dan, dat wanneer zich ophielt onder de Volken *Issati* en *Nadouessans*, aldaer vier Wilden in Gezantschap aen quamen, welke verhaelden, dat zy wel van vyf honderd Fransche mylen verre quamen, uit het Westen, of Noord-westen: deze zeiden, dat zy vyf Maenen, dat is, vyf Maenden lang quamen gereist, dat haer Land genoegzaem bewesten de *Issati* was gelegen, dat zy steeds geduurende dien tyd, hadden gereist, uitgezondert de tyd van slapen, of het vangen van Visch en Beesten tot hun voedzel; deze verzeekerde dat op al die weg, zy geen groot Meir of Zee, of Zees engte overgekomen waren; vervolgens en is te dier plaetze geen Straet *Anian* te vinden, alleenlijk zeiden zy daer Rivieren te zijn, die uit het Noorden door hunne gebuur- Volken naer het Zuiden. in Zee schoten, dat de Menschen aldaer vry klein waren, dat daer groote vlaktens waren, waer wilde Stieren te weiden gongen, dat daer schoone Pelterye viel, alderhande wild Gedierte, dat zy weinig geboomte hadden ontmoet, en dikmael genootzaekt waren geweest de mest van Beesten te branden, om de spys in aerde potten, die zy hadden te koken, welke eigenschappen alle over een komen met de Noorder Landen in *Asia* en *Europa*, zoo dat buiten Straet *de Vries* besloten kan werden, geen ander Straet *Anian* te vinden is, en de Landstreeken van Compagnies Land te reiken Oost aen, tot aen *Amerika* benoorden *California*, als is gezegt.

Bericht op de bevolking van Amerika: *waer by blijkt, hoe de zelve uit Noord-oost* Asia *of* Tartarye *geschied kan zijn. Als mede klaerblijkelijk vertoog, op de Volk-planting der meest onbezochte Zuidlanden.*

DAt de Noorder Amerikanen van de Tartaren afkomstig zijn, 't zy die omtrent *Jesso*, of meer Noordelijk uit Tartarye in Amerika over zijn gegaen, blijkt waerschynlijk uit veele overblijfzelen van zeden en gewoonten der Noorder- en Oost-Tartaren: welke men zelve onder de Noorder Amerikanen ook noch tot op heden vind.

Het is zoo wel in 't *Noord-Amerika*, als in *Oost-Tartarye*, gebruikelijk, dat de Mannen het haair achter, en boven op het hooft, in een tuit vlechten of binden.

Dat in *Amerika* honden vleesch gegeten word, getuigt *Hornius*: en dat, in Oost-Tartarye, benoorden de Vliet *Amur*, een Landstreeke is, *het Honden-land* genaemt, om dat men daer veel Honden mest, en eet, is ook bekent.

Daer word van veele Schryvers gemelt, dat *Amerika*, aen zijn Noorder gedeelte, meest bevolkt is. Waer uit schynt te blijken, dat van die zyde de Volkplantinge of bevolking is gekomen.

By de Japanders werd verhaelt, dat de Tartaren, by *Matsumay*, op *Jesso*, niet wyt van *Japan* gelegen, als zy van ouds met de Japanders oorlog voerden, in *Japan* zijn overgekomen.

Als dan eenige van die Volken zich op het Land *Jesso* bevonden, hebben zy het zelve bequaem konnen doorreizen, en tot aen het *Compagnies Land*, dat is *Amerika*, of eenig Voorland van *Amerika*, zeer lichtelijk overgetrokken zijn.

De Inlandsche oorlogen hebben misschien eenige Scythen of Tartaren bewogen, hunne Landen te ruimen, en tot in *Amerika* over te zetten. Daer noch by komt, dat het leven der oude Scythen en hedendaegsche Tartaren wandelbaer is, zonder vaste woonplaetze te hebben.

Het was omtrent het Jaer vier honderd, dat de Noorder Volken zich beweegden, en, gelijk als met zwermen, uit togen, zich alom ter neder zettende: wanneer misschien deze overtogt uit Oost en Noorder *Asia* in *Amerika* voorgevallen is.

Het wezen, aengezicht, verwe en uiterlijke gedaente der Noorder Amerikanen, komen met die van de Oost en Noorder Asianen mede genoegzaem over een. Jae men heeft het zelfde wild gedierte, als Beeren, Wolven, enz. in *Noord-Amerika*, als in *Noord-Asia*. En is hier uit te besluiten, dat dit gedierte uit *Asia* in *Amerika* is overgekomen, om dat men op de zelve hoogte, Zuider breette, in *Amerika* zulk gedierte niet vind.

Dat de Honden in 't *Noorder Amerika* sleden en wagens voort trekken, getuigt *Franciscus Vasquez de Coronado*: en hoe zulks in *Siberien*, en het *Noord-ooster Asia* mede geschied, werd elders van my gezegt.

Plinius en *Solinus* gewagen van een Volk onder de *Scythen*, in 't Noord-oosten van *Asia* gelegen, genaemt *Apalaers*, die aldaer heden niet te vinden zijn. Doch dat in *Florida* een Volk zoude woonen, *Apalaecers* of *Apalcheners* genaemt, getuigen de Reizigers, die zich aldaer opgehouden heb-

hebben. En is waerschynlijk, dat die Volken uit *Asia* aldaer zijn geplant.

Dat de namen van *Mogoles* en *Majolies*, zoo wel in *Amerika*, als in *Asia*, gevonden worden, bevestigt *Hornius*. Behalven dat ontallijke woorden, zoo wel in *Tartarye*, als *Amerika*, hunnen uitgang in *an* hebben.

Ik hebbe aengemerkt, dat een *Surinaemsche Amerikaen* hier te Lande zijnde, in gedaente zeer wel geleek, aen een *Moegaelsche Tartar* die in Holland was, zoo in gestalte, groote, haair, als gantsche wezen, en zijn die twee Volken, zoo wel Mannen als Vrouwen, malkander byster gelijk, waer uit de bevolking van *Amerika* uit *Asia* van omtrent de Rivier *Amur* en *Tartarye* te waerschynlijker is.

Alle *Amerikanen* zijn eener gedaente, waerom waerschynlijk is, dat zy van een oorspronk, en van een geslacht zijn.

In *Quivira* heerschte, in de voorgaende eeuwe, een Koning, *Tatarax* geheten, het welk een zuiver Tartarsch woord is, hem misschien overgelevert van de Voorouders, die een Tartarischen oorsprongk hadden. Gelijk de stichter van het Perusche Ryk, mede *Mango* was genoemt, 't geene insgelijks een Tartarischen naem is.

In den echten staet vind men tusschen de Tartaren en Amerikanen mede groote gelijkheit. Buiten Moeders en Zusters, hyliken zy beide met alle, die hen in Maegschap nabestaen.

Van d'oude Scythen wierd gezegt, dat zy hunne naverwanten, die krank waren, en den geest schenen te zullen geven, zelfs dooden. Dit geschied noch heden in *Amerika*; want in zommige gewesten werden de zieken, daer geen hoop van opkomen aen is, op het Veld gezet, en verlaten.

D'oude Scythen, nu Tartaren, verçierden de Graven van hunne verstorvene Vrienden met werktuigen, die men in het leven nodig heeft: zulks doen ook de Noorder Amerikanen noch heden.

De oude Scythen vergoten bloed by het sluiten van eenige verbonden: alzoo doen noch heden de Amerikanen, in *Nieuw Albion*, en elders in *Amerika*, als ook de *Tungutsche Tarters*.

Dat de Brasilianen van Tartarische of Oost-Asiatische afkomst zijn, kan, als *Hornius* oordeelt, bewezen worden uit het scheeren van 't hooft-haair, wyze van opeeting der vyanden, het Kinderbaeren der Vrouwen, wyze van Jagen, bloed drinken, enz. En het is aenmerkens waerdig, dat de meeste Amerikanen, gelijk ook een groot tal der Noorder Asianen, baerdeloos zijn.

Zommige der oude Scythen eerden het vuur: alzoo doen ook de Volken in *Mexico*: en hedendaegs veele Tarters.

De Spanjaerden hebben aengemerkt, dat de Menschen omtrent *Quivira* en *California*, een wandelbaer of omherzwervend leven leiden, gelijk als de Tartaren: en dat de geenen, welke huizen bewoonen, de zelve den hutten in Tartarye gelijk hebben.

En zoo men, by oude en nieuwe Schryvers, de zeden der oude Scythen naspeurt, men zal bevinden, dat die met veele der hedendaegsche Amerikanen over een komen: gelijk *de Laet* daer van wytloopig handelt.

Wilhem Schikard, in zijn Boek, genaemt *Tarech*, spreekende van de vervoerde Joodsche Stammen, schynt te gevoelen, dat die zich tot in het uitterste Noordooste van *Asia* verspreit zouden hebben, om te zwygen, dat zy (te weten de vervoerde Joden) in hun eerste plaetze niet zijn blyven hangen; maer zich steeds voortgezet hebben, ter plaetze toe, daer nooit eenig Mensch woonde, en over een weg van anderhalf Jaer reizens. En wel byzonder zullen zy (zeit hy) de Zeestrate of Golf, daer door *Asia* van 't *Noorder Amerika* gescheiden is, overgestapt zijn. En dus zijn zy warelijk in alle hoeken van de waereld verstrooit: van waer zeekerlijk de besnedenen, die men in 't Amerikaensche gewest, *Jukutan* genaemt, heeft gevonden, hunnen oorspronk hebben. Het geene door Rabbi *Jose* in het Werk, *Seder Olam Rabba* genaemt, mede bevestigt zoude werden, die gelooft, dat de Joden derwaerts Volkplantingen afgezonden hebben.

Dit Boek behelst een groote Chronyk des Waerelds, van Adams tyden af, tot aen de Keizer Hadrianus toe, de Schryver heeft geleeft, omtrent het Jaer onzes Heeren 130.

Het is gelooffelijk, dat de groote uitsteekende hoek, in het Noord-oosten van *Asia* gelegen, en by my *Ys-kaep* genaemt, dicht aen *Amerika* strekt. Volgens zeeker waerachtig bericht, aen my gedaen, zijn voor weinig tyds, uit de Rivier *Lena*, vyftig of zestig man Zee-waert in, ter rechter hand om gevaeren, en gekomen tot aen den Ys-hoek, daer 't gansche gewelt des Ys, uit den Noorden, tegen aenstoot; doch wat moeite en gevaer ook by deze Inlandsche Zee-luiden wierd aengewent, zoo hebben zy echter die hoek niet te boven kunnen komen, of het einde daer van zien en vernemen. Zy zijn dan onverrichter zaeke, met acht of tien man, levendig en behouden, weder binnen de mond van de Rivier *Lena* gekomen; maer d'andere waren zeer elendelijk on-

onderweeg omgekomen, en van ongemak gestorven. Al in Herfst-maend was hen de Winter en Vorst over gekomen. Zy waren op de Bergen geklommen, en hadden alzoo het Land van die hoek, 't geen op zommige plaetzen niet breet is, bespeurt, dat de Zee, aen de andere, of Zuid-zyde, vry van Ys was: waer uit men besluiten mag, dat het Land van deze hoek zoo verre Noord-oostwaerts uitsteekt, ('t zy die dicht aen 't vaste Land van *Amerika* zelve, of aen eenig Eiland daer naby zich uitstrekt) dat het Ys, 't geen uit het Noorden komt afzakken, daer niet bequaemlijk voor over nae 't Zuide kan komen: zulks de Zee, aen d'andere of Zuid-zyde, van het Noorder Ys bevryt blijft.

Men vind aen deze hoek, te weten aen zijn begin Zuidwaerts, Menschen, die steentjes en beenen in hunne wangen ingeboort dragen, en groote gemeenschap met de Noorder Amerikanen schynen te hebben, van wien my alzulke steentjes in handen zijn; zy zijn glinsterent blaeuw, lang drie duim, en breet een duim: zoo dat, misschien, *Amerika* over dezen weg, of daer omtrent mede, bevolkt is geworden. Ook zijn *Kircherus*, *Mullerus*, en andere van gevoelen, dat de Amerikaners uit *Katay*, dat zy voor een gedeelte van *Oost-Tartarye* buiten *Sina* houden, hunnen oorsprong hebben: vermits kenteekenen van het woord *Katay* in *Amerika* werden gevonden, en veele Volken omtrent *Mexico*, *Florida*, en elders in *Noord-Amerika*, daer van hunne benamingen behouden hebben.

D'Amerikanen noemen elders God *Teutisci*: dat nu *Teut* een oud Noordsch woord is, wyst *Hugo de Groot* klaerlijk aen. Dat het woord *Peque* voor een snel-loopende Rivier, zoo in 't *Noorder Amerika*, als in *Noord Asia*, bekent is; en dat zoo wel in *Japan* en *Jesso*, als in *Amerika*, by de Zon gezwooren word, getuigt ook gemelte *de Groot*.

In Nieuw Engeland, (een aen Zee gelegen gewest van *Noord Amerika*) word de Zee *Kithan*, en een Schip *Kithonnok* geheten, welke benamingen van het Meir *Kitay*, in *Tartarye* gelegen, herkomstig schynen te zijn. Gelijk ook by 't Landschap *Xaliscon*, in West-Indiën, of *Amerika*, een Stad *Chita* gedacht word. En diergelijke over een komingen meer, zijn in de namen der Amerikaensche en Sineesche, of Kitaische en Tartarische woorden te vinden.

Quivira is de meest Westelijkste plaets van 't Mexikaensche gebied in *Amerika*. En, volgens bericht van zeekeren Engelschen Priester, *Gage* geheten, welke omtrent het Jaer zestien honderd en dertig in *Amerika* zich opgehouden heeft, komen de zeden der Amerikanen met die van de Tartaren in veele deelen over een; behalven dat het Wester gedeelte van *Amerika*, tegen over *Sina* in *Tartarye*, het meest bevolkt is, als van waer de Volkplantinge eerst voortgekomen is. En gelooft gemelte Priester, indien *Amerika* aen *Tartarye* niet vast is, dat het evenwel niet wyt van daer zal gescheiden zijn.

De Noorder Amerikanen verhuizen onder hutten, even als de Tartaren, en zoeken alom de beste weiden voor hun Vee. En wanneer *Vasquez de Coronado*, voor den Spanjaert, *Quivira* overwon, ontdekte hy aen die Kust een vreemt Schip, 't gene een Sineesch of Japansch Schip in maekzel gelijk was: insgelijks werd gezegt, dat, wanneer in 't Jaer twaelf honderd of daer omtrent, de Tartaren *Sina* in namen, een der Sineesche Koningen, met meer als honderd duizend menschen, te scheep ontvluchte, die zich naer allen schyn in *Amerika* ter neer heeft gestelt.

Hornius zegt, zoo *Amerika* aen onze Waereld ergens vast is, zoo moet zulks omtrent *Katay* zijn.

Purchas zegt, dat de Spanjaerts *Quivira* en de Landstreeke van het *Noorder Asia*, hierom verre van malkanderen, en duister voorstellen, op dat den Engelschen de moet, van eenige doortogt te zoeken, zou ontnomen werden.

Het schynt vorders uit de wyze van leven, oorlogen, spraeke, uit het bouwen van huizen, en ontallijke eigenschappen en gewoonten meer, welke tusschen de Tartaren en Noorder Sineezen, en tusschen die van *California* en *Mexico* over een komen, klaerlijk te blijken, dat de Noorder Amerikaners uit Tartarye hunnen oorsprong hebben. Hier komt noch by, dat men bespeurt, hoe de Noorder Amerikanen hunne tydreekeningen, als de Japanders, Sineezen, en andere Noorder Asiatische Volken of Tartaren maeken, en buiten die, geene Volken ter waereld, zulks op gelijke wyze doen. En alzoo deze tydreekeningen vry net, en de hedendaegsche Amerikanen groove menschen zijn, zoo schynt het zeer redelijk en waerschynlijk om te gelooven, dat de Amerikanen, als zijnde uit *Asia* afkomstig, van daer hunne wyze van telling mede gebragt hebben.

De kleederen van beide Volken, zoo in *Noord Amerika*, als in 't *Noord* en *Oost Asia*, zijn Vissche vellen: en het geweer, Boogen en Pylen.

De Fransche Landbeschryver *M. Robbe*, spree-

fpreekende van het Landfchap *Anian* en *Quivira*, zegt, dat men aldaer zeer groote honden vind, die gebruikt worden, om laften te dragen. Men ziet daer ook veele Pynboomen, en de menfchen leiden 'er een omzwervend leven op 't Veld. En vermits men in 't *Noord-ooft Afia* dusdanige honden mede onderhoud, en dat de Pynboomen daer insgelijks in overvloed voortkomen, en de Menfchen een gelijk omherzwervend leven voeren, zoo is zulks mede een waerfchynelijk bewys, dat de bevolking in *Amerika* uit *Afia* is voort gekomen.

Ook is aen my, van deze overeenkoming der Noorder Afiatifche, en Noorder Amerikaenfche Volken, uit een aldaer Naebuurig geweft, het volgende gefchreven.

Wel Edele geftrenge Heer;

Wat aengaet de klank der uitfpraeke van d' Amerikanen, *en van de Volken van Noord* Afia, *dunkt my, dat die eenige gemeenfchap met malkanderen heeft: gelijk mede hun wyze van leven, als men die aenmerkt. Want woonen de* Amerikanen *in hutten, deze ook. Is hun geweer groote Boogen, dat van deze ook. Hunne Kleederen zijn van Viffche vellen, als de Groenlanders, die van deze ook. Eenige der* Amerikanen *woonen onder de Aerde, in hutten, als kelders gegraven, deze ook. Want zy maken een houte ftoof, en graven die in de aerde, waer in een gat word gelaten, daer zy in gaen, en een ander, dat hun voor een fchoorfteen dient. Des Winters, als dit alles met Sneeuw bedekt is, woonen zy daer in, bevryt voor alle wind en koude. Zelfs de geftalte des lichaems der Noorder* Afianen *komt veel met die van de Noorder* Amerikanen *over een: want (volgens bericht van d'ondervinders) zijn de zelve meeft klein van ftal, breet van aengezicht, zwart van haair, en geel van huit: deze Noorder* Afiatifche *Volken ook. De dieren daer te Lande zijn Rheen, Maters, Bevers, Beeren in grooten getale, als ook Luxen, en veele Tygers: in* Amerika *desgelijks. Alzoo dat uit alle deze omftandigheden gansch niet te twyfelen is, of de Menfchen zijn uit het uitterfte Noorder gedeelte van* Afia *in* Amerika *gekomen. Dat'er nu in* Amerika *veele dieren en wonderlijke fchepzelen zijn, vermeene ik, is een byzondere werkinge der natuure, dat de zelve, door de zonderlijke temper van Lucht, Water en Aerde, aldaer zijn geteelt, en voortgekomen. Welke ftoffe door de geleerden zal kunnen ontknoopt worden. En ik twyfele niet, of deze dus lang ontbondene Gorgonifche knoop, daer zoo veel over is gearbeit: zal eindelijk, tot groote voldoeninge van de gansche weetgierige waereld, door de geene moeite fparende Pen van* U Ed. *eindelijk ontloft worden.*

Wat *Montanus* van de bevolking op *Amerika* zegt, gelieft uit het volgende te zien.

Het is een gemeen gevoelen, dat Tartarye, 't grootfte Landfchap des Aerdbodems, Inwoonders voor *Sina*, *Korea*, *Japan*, jae *Amerika* zelf, zoude verfchaft hebben. Deze ftelling krygt ftyver fteunzel, dewyl by veelen geoordeelt word, dat alle die geweften, hoewel hier en daer door Stroomen en Inhammen van de Zee gefneden, echter op andere plaetzen aen malkanderen vaft zijn: en dat de bekende Straet van *Anian*, boven *California*, en tusfchen *'t Noorder Amerika* en *Katay*, tot in de Ys-zee niet doorfpoelt.

Van * *Japan* zelf is geen zeekerheit, of het een Eiland is, dan of aen de vafte Kuft ten Noorden gehecht. Volgens 't geloofwaerdig getuigenis van *François Caron*, Gezant aen den Japanfchen Keizer, reift men uit het Landfchap *Quanto*, waer in de Keizerlijke Hooftftad *Jedo* legt, Noordooft aen, zeven en twintig dagen, tot de Uithoek van 't Ryk *Tzungaer*, ftootende tegen de Zee. Alhier over een boezem fchepende, komt men aen het Land van *Jeffo*, 't welk woeft en bergachtig, doch ryk van koftelijke Pelteryen is. Menigmael hebben zich de Japanders vervaerlijk diep in *Jeffo* begeven, maer nooit het einde daer van ontdekt. De Keizer zelf heeft zich zoo veel aen deze kennis laten gelegen zijn, dat hy Reizigers, van alderhande lijftogt wel voorzien, afvaerdigde, om naeuwkeurig t'ontdekken, hoe verre *Ieffo* zich uitftrekte. Doch, nae lange zukkeling en verre reizen over yffelijke toppen, quamen nooit ten einde. Alleenlijk vonden zy hier en daer ruighaairige Menfchen, met baerden, nae de Sineefche wyze gefchooren. Deze woefte Menfchen konden zelfs geen bericht, wegens de grootheit van *Ieffo*, doen. En ondertusfchen blijft het zonder tegenfpreken, dat *Ieffo* aen *Iapan* vaft is. † Want de Inham tusfchen *Tzungaer* en *Ieffo* gaet niet door, als de welke veertig mylen lang zijnde, ftuit eindelijk tegen woefte Bergen, omtrent het Landfchap *Ochio*, alwaer *Ieffo* aen *Iapan* ftoot. De weg langs deze Inham der Zee is gansch onbruikbaer: waerom dan de overvaert van *Tzungaer* op *Ieffo*, met Barken, noch ten huidigen dage in gebruik blijft. Dus verre *Montanus*.

* De zekerheit, dat Japan een eiland, of liever een drom van verfcheide eilanden is, word by my elders beweezen.

† Dit is dus misverftandelijk gezegt.

Niet tegenftaende, dat de bevolking in *Amerika* uit *Afia* is gekomen, zoo kan het echter waer zijn, dat de oude Punifche Volken, of andere aen d'overzyde

van

van *Amerika*, tegen den Oceaen aen, uit *Europa* of *Afrika* aldaer geland zijn, en van ouds her, Volkplanting over gebragt hebben.

In de Japansche Stad *Saccay* vind men een Tempel, toege-eigent aen de Goden der vremdelingen, die de schoonste zoude zijn, welke men in geheel Japan vind. Daer in ziet men eenen wanschapen Afgod, welke naer eenen diergelijken anderen gemaekt is. Deze Afgod, zoo men zegt, word in het Landschap *Jesso* mede aengebeden: 't geene eenige over een komst van Heidensche Afgoderye in deze twee Volken zoude betuigen.

Hoe *Kircherus* gist dat *Amerika* aen het groote *Kataya* gehecht is, uit zijne volgende woorden kan werden gezien.

Cathajam majorem per immensa spatia, in extremo septentrionis angulo Americæ, isthmo quodam conjungi, ego Mathematicis rationibus pene convictus existimo.

Dat is:

Dat het groote *Cathaia* ver afgelegen in de uitterste hoek van 't Noorden, met een reep Lands aen *Amerika* vast is, oordeele ik, daer toe van Wiskonstige redenen genoegzaem overwonnen zijnde.

Uit welke woorden te besluiten is, hoe die zeer geleerde Man, noch onlangs zich een groot *Cathaia* buiten *Sina*, in heeft gebeelt, dat 'er niet en is.

Ziet de Laet, Hornius, Witzius, en Grotius.

Menende den beroemden en hoog geleerden Professoor *Witsius*, niet onwaerschynlijk te zijn, dat *Amerika* van *Asia* af is gescheurt, en dat dus, toen het noch vast Land was, het gedierte in *Amerika* is over gekomen.

Thomas Gage Engelsman, die als Rooms Geestelijk, veele Jaeren onder de Spanjaerts in *Amerika* zich opgehouden heeft, als boven reets aen is geroert, plaetst het Landschap *Quivira* bewesten in *Amerika*, recht tegen over Tartarye, waer hy oordeelt zeer weinig tusschenstant te zijn, en dat de bevolking van *Amerika* door dien weg is geschied, meldende, dat die Volken een groote overeen komst in zeden en anderzins met malkander hebben, en dat de meeste Menschen in *Amerika* zich aen die zyde ophouden, waer uit te besluiten, dat de bevolking aldaer het eerste in *Amerika* is geweest.

De grofheit en wyze van leven dezer Menschen, zwymt, zegt hy, aen gene Menschen ter waereld beter als aen Tartaren, hy oordeelt wyders, dat indien het Wester *Amerika*, ter opgemelter plaetze aen *Asia* niet vast is, dat het ten minste met een kleine engte is gescheiden.

De Volkeren van *Quivira*, die hy oordeelt het aldernaest aen *Asia*, en byzonderlijk aen Tartarye gelegen te zijn, weiden en verweiden hun Vee, na 't Jaers gelegenheit, even gelijk als de Tartaren. De rykdom des Volks bestaet daer in Vee en Runderen, die Vleesch en Melk tot Spys, en Huiden hun tot Kleding verschaffen: zy maeken hunne woningen of hutten van beeste vachten, de flitzen van 't gebeenten, en gaeren van het haair.

De Zenuwen dracyen zy tot Touw, van de blazen en hoornen maeken zy de drinkvaten, van de mest het vuur; het bloet strekt hun tot drank; waer in beide deze Volken, zoo Tartaren als Amerikanen te dier oort gelegen, over een komen.

Men gelooft, zegt hy, dat 'er tusschen *Sina* of *Katai* en dit Land, eenige onderlingen handel en kennis is, want als *Vasquez de Coronado*, een gedeelte van dat gewest had overwonnen, zoo vond hy daer eenige Schepen, die geen gelijkenis met Europiaensch maekzel hadden, maer hadden afbeeldzels als Pellikaenen aen de steven staen; waer uit men oordeelde deze te komen uit een der twee boven genoemde Ryken: doch de Spangiaerts en hebben, zegt hy, noch geen volkomen bezitting of kennis dezer gewesten.

Het nieuwe *Albion* legt mede bewesten in *Amerika*, tegen over Tartarye, daer weinig Spangiaerts zijn: dit Land wierd ontdekt by *François Draek*, en dus benaemt, enz. Dus verre uit *Gage*.

Waerschynlijk is het mede, dat uit de Indische *Eilanden* de bevolking ook gekomen is, in het Zuid-land, en der zelver Eilanden, want zoo men wel aenmerkt, zoo zijn de overvaerten aldaer nae de Zuidelijke Eilanden, maer kleine overtogten, die met schep-vaertuigen in korten tyd hebben konnen volbragt werden, zonder kennis van de groote Zee-vaert, of veel omslag.

De bevolking der Indische Eilanden zelve kan waerschynlijk meest van omtrent *Malakka* zijn geschied, welke Straet misschien voor dezen vast Land is geweest, en van de Kust afgescheurt, daer de gelegenheit wel nae gelijkt, om 't welk te gelooven aenlijdinge kan geven: de gedaenten der Menschen op de voorschreve Eilanden, welke met die van de vaste Kust, zoo in verw, als besnedenheit over een komen, en zulks tot in de Eilanden *Philippines* en *Ladrones*, alle hebben zy zwart, en ongekrult haair, bruin van verw, zwarte

X snelle

snelle oogen, rat in leden, spitzig, rank, en niet te grof, zoo als aen Eilanders gemelter plaetzen, die ik hier zag, waergenomen hebbe: zelve zeeker Jongman, uit een der Noordelijke Eilanden van de *Philippines*, scheen in wezen, of hy omtrent *Malakka*, of een der Eilanden daer omtrent gebooren was, snel in zijn handeling, en vlug van oordeel, gelijk zijne Landsluiden meest alle zeer leerzaem zijn, schryvende op Boom-bladen, en veeler Taelen kundig, nae de plaets van haer wooninge, daer en tegen de Sineezen, Tarters, en Japanders, anderer gedaente zijn, plat en breet van aengezicht, met enge toegenepen oogen, gezet, grof, en vleezig van spieren, en de vorm van de neus, enz. is gelijk met de Menschen der Eilanden *Eso* en geheel *Amerika*, zoo in verw als gedaente, volgens bericht mondeling aen my gedaen door twee Spaensche Priesters, welke uit de *Manilla* over *Batavia*, tot in deze Landen zijn gekomen.

Men wil dat in de spraek der *Philippiners* of Eilanden daer omtrent, geene Sineesche of Japansche benamingen zijn, nae welke meeninge mede helt zeeker Spaensch Geestelijk Schryver, *Dominicus Navarette* genaemt; evenwel kan het mede waer zijn, dat Menschen uit Tartarye, Sina en Japan, over en uit deze en andere Indische Eilanden naer de Zuider-landen mede over zijn geraekt. Of schoon geen spoor van Tael onder de Zuid-landers, het zy van Tarters, Japans, Sinees, of der Indische Eilanden gevonden wierd, gelijk voorbeelden, hoe de Spraek verandert en vergeeten werd, aen te wyzen zijn: zoo als ook de uitterlijke gedaente der Menschen, nae byzondere vermenginge verandert.

En dat wyders de Volkeren van deze tot noch toe genoegzaem, onbezochte en onbekende Zuid-landen, en Eilanden haren oorsprong mede hebben, of konnen hebben, daer over zoo veel is getwistredent by *de Groot*, *de Laet*, *Horn*, en veel anderen, uit de Asiatische gewesten, van *Tartarye*, *Sina*, *Jeso* of *Japan*, met zeer veel waerschynlijkheit hier uit mede kan werden gegist, en afgenomen, dat die zijn oogen slaet in de Kaerten op boven genoemde Landen, zal bevinden, dat in de Nabuurschap der zelven, Eilanden zijn gelegen, de welke men in zeer korten tyd, zelf met schep-vaertuigen kan beryken, welke schep-vaertuigen gebruikt werden, zoo daer, als in de Eilanden *Formosa*, *Luconia*, *Borneo*, *Mindanao*, *Gilolo*, *Celebes*, *Ceram*, *Arau*, *Timor*, en die, welke daer zich uitstrekken als een keten, zoo dat men binnen de tyd van een, twee, of ten hoogsten drie dagen vaerens, van d'een op d'andere oversteeke tot aen het Land *Nieuw Guinea*, by de Nederlanders ontdekt en benaemt, welke dan voort schietende nae het gewest Nieuw Holland, zich in kleine afstanden verbryt, tot de Eilanden die meest Zuidelijk liggen, het waerschynlijk vaste Land onder de Zuidpool, en de Nabuurschap van de *Straet la Maire*, het Staten Land en de Brouwers Golf of Zee, bezuiden 't zoo bekende Staten Land gelegen, welk groot gedeelte des waerelds, dus genoegzaem aen *Tartarye*, *Sina*, *Eso* of *Japan* gehecht zijnde, dan over die weg mede bevolkt kan zijn, waer toe zelfs zonder kennis van de groote Zee-vaert, als boven reets is gerept, daer quaedwillige en plompen zich aen stooten: de boven genoemde vaertuigen, die in alle de bezochte Zuidlanden nu bevonden zijn gebruikelijk te wezen, bequame werktuigen hebben gedient. Werdende dus de mond gestopt aen den geenen die noodelooze zwarigheden trachten voor te brengen, hoe 't menschelijke geslachte uit *Adam*, tot zoo ver afgelegen plaetzen; als *Amerika* en het *Zuid-land* voort gesprooten zoude zijn. De redenen die my dit gevoelen versterken, zijn, dat d'ondervindinge leert, hoe de Eilanden en Landen naest gelegen aen *Tartarye*, *Sina*, *Jeso* en *Japan*, het aldermeest bevolkt zijn, en dat het gewest *Nieuw Guinea*, waer over dat ik acht, de meeste eerste Menschen hebben gewandelt, die de Zuid-landen bewoonen, merkelijk meer Inwoonders heeft als de gewesten verder Zuidwaerts gelegen, gelijk mede kundig is, hoe voor de aenkomst der Christenen in de Eilanden *Ternate*, *Banda*, *Amboina*, en veele andere daer omtrent merkelijk meer Menschen zijn geweest, als in verst afgelegene plaetzen West en Zuidwaerts; welke Menschen nu veel zijn verhuist, en over gestapt, langs en over het Eiland *Ceram*, naer *Nieuw Guinea* en verdere afgelegene Landstreeken, zoo als byzonderlijk over de *Philippinen* uit *Asia*, en de plaetzen boven genoemt, naer veele afgelegene Eilanden in de Zuid-zee, ook een met onwaerschynlijke overvaert is af te meten, gelijk de bevolking van *Amerika* mede daer aen kan werden bespeurt, uit het Noorden voort gekomen te zijn, en van de zyde der Zuid-zee, om dat men heeft bericht, dat de Noorder gewesten van *Amerika*, en die, welke zijn tegen de Zuid-zee aen gelegen, het meeste, en dat de ge-

gewesten om het Zuiden, het minste zijn bevolkt, zoo als my gedenkt uit verstandige Amerikanen gebooren, in *Suriname* te hebben hooren zeggen, hoe hunne Voor-ouders uit het Noorden waren over gekomen. Daer komt noch by, dat de zeden der Menschen die op *Nieuw Holland*, *Nieuw Zeeland*, en de Eilanden *Amsterdam*, *Rotterdam*, en andere in de Zuid-zee gelegen, uitgezondert die der *Philippinen* en eeniger anderer Eilanden, daer omtrent, zijn overeen komende in veel hoedanigheden met die van *Nieuw Guinea*, en die weder eenigzins met het Volk van *Tartarye*, *Sina*, *Jeso*, en *Japan*: het haair op het hooft werd by hun meest in alle plaetzen in een tuit gevlecht, en in een knoop op zijn Japans en Sineesch, boven op het hooft te zamen gebonden; in hare dankzegging en groetenisse zy de handen op het hooft leggen. De Zuidlanders bedienen zich van Pyl en Boog: leven onder hutten van Boom-takken, en aerde gemaekt: dragen meest allen den Uitlanders grooten haet, daer waerschynlijk veel toe heeft geholpen, dat veele duizenden Menschen, op de komst der Christenen en Mahometanen, uit de Indiaensche Eilanden zijn geweken, over *Nieuw Guinea* nae de Zuider en Wester deelen des Aerdkloots. Zy voeden zich van wortels van boomen; bedienen zich alle van kleine opene vaertuigen, die met scheppers werden geroeit, behalven eenige Zuid-zeesche Eilanders, die goede Zee-luiden zijn, en zich van zeil-vaertuigen bedienen, welke scherp by de wind zeilen, en waer mede zy zich verre t'Zeewaert in derven begeven, dat gelegentheit heeft gegeven tot bevolking dier Eilanden, welke het verst van 't vaste Land af zijn gelegen, als de Eilanden *Ladrones* en anderen, hoewel zommige ver afgelegene noch onbewoont zijn. Deze bewoonders zijn alle weinig of niet gekleet, uitgezondert dat de meeste de schaemte bedekken, zy zijn alle woeste Heidenen, uitgenomen dat veele der Eilanders tusschen de vaste Kust van *Tartarye*, *Sina*, *Jeso*, *Korea* en *Japan*, tot aen *Nieuw Guinea*, nu het Mahometaensch geloof hebben omhelst, doch tusschen *Nieuw Guinea*, de gansche Zuid-zee over, en het *Staten Land*, en de Straet *la Mair*, zit al het Volk in diepe duisternis des Heidendoms; en vermits van *Hollandia Nova*, of *Nieuw Holland*, *Nieuw Guinea*, *Nieuw Zeeland*, en de Zuid Landen of Eilanden daer omtrent, niet veel kennis aen *Europa* is, zal by deze gelegentheit daer van verder eenig weinig verslag doen.

Hollandia Nova, by zommige het *Zuidland* genaemt, is eerst in het Westen, in het Jaer 1619, op de lengte van 133 graden door de Nederlanders ontdekt; in het Oosten op het Jaer 1614, op 195 graden, zulks men zoude mogen zeggen, dat dit Land de lengte hadde van 62 graden, of 930 Hollandsche mylen; in het Zuiden is het in het Jaer 1644, tot groote kosten van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye op gedaen, op 43½ graden, maer nae het Noorden (welker gedeelte tot op negen of tien graden *Nova Guinea*, of *Terra des Papous* genaemt werd) is het juist onder de *Linie Æquinoctiael* al voor 't Jaer 1600 bekent geweest: welke breette van het midden des waerelds, tot op 43½ graden Zuidwaerts, uit maeken 652 mylen, en ten ruwen gereekent acht men dat het in zijn ganschen omtrek 3165 mylen zijn zal; maer overmits der zelver uitstekende hoeken en diepe inbogten, zoo is den waren omtrek gansch onzeeker, en tot noch toe aen niemant ter waereld (voor zoo veel my bewust is) bekent.

Het Noord-westelijker gedeelte is in het Jaer 1678, op anderhalf graden, en voorts Zuid-oostwaerts door die van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye, te recht het eerst bezocht, en meest aller wegens verrykt bevonden met zeer schoone Rivieren, binnen Waters, Baeyen, enz. maer het Land in zich zelven, voor zoo veel 't zich van buiten vertoont, is woest, en wilt, overmits het weinig of niet bezaeit noch betuint werd, hebbende op veele plaetzen te Landewaert in, uitsteekende hooge Bergen, die haer zelven zeer verre in Zee, zelfs boven de Wolken aen den Reiziger komen te vertoonen. De Lucht is hier niet zeer matig, maer veel tyds dyzig en dampig, waer door het Land in 't gemeen des namiddags t'eenemael bedekt werd, ter welker oorzaeke de Nederlandsche Maetschappy, met verlies van haere Schepen, al veel maels groote schaede op die Kusten geleden heeft.

De gestaltenisse der eigen Inwoonders in 't gemeen, omtrent de Noord-westelijker oord is pik zwart, rank, van middelmatige lengte, den *Mallebaren* niet zeer ongelijk, maer korter van haair, wat min krullende als een *Caffer*, flikkerende door het zwart hunner oogen zeekere blos of rootheit, waer uit men haren bloeddorstigen en moordachtigen aerd genoegzaem bespeuren mag, gelijk men zulks met verlies van eenige jonge Mannen, door haer ter sluips verradelijk vermoordt, 't Boswaert in gesleept, en opgegeten, met smertelijke droefheit ondervonden heeft:

zy loopen meest moedernaekt, zonder de alderminste schaemte, dan haere * *Radjes*, gelijk ook der zelver Vrouwen; het geene geen rechte *Papous*, maer meest *Ceramsche Mesticen* zijn; gaen kostelijk na de Ceramsche wyze gekleet: haer geweer zijn Bamboeze Boogen, met zoodanige Pyltjes, aen welker spits eenig scherp geslepen Visch-been, met schadelijke weerhaeken vast gemaekt is, waer door men dezelve, wanneerze in iemants lichaem geschooten worden, niet dan zeer bezwaerlijk kan uittrekken: voeren ook Lanzen, gemaekt van zeeker zwaer wild Pinang hout, waer mede zy zeer net, op de verheit van zes of zeven vademen, weten te werpen, zommige die naest aen Strand woonen, hebben ook zeekere aerd van Zwaerden, die haer door de Cerammers verkoft werden, zijnde der zelver gevesten met een rotting aen hare hand wel vast gemaekt. Van hare Zeden of Godsdiensten kan men niet anders getuigen, dan dat de zelve in veelendeele meer den wilde Beesten, dan redelijke Menschen gelijk is: baeren haere Kinderen op velden en wegen, of daer het haer over komt, en nae datze daer van ontslagen zijn, werpen ze de zelve zoo aenstonds in een zak, gemaekt van geslagen Boom-bast, daer in ze haere voorraed dragen op haer rugge; en besmeeren de voornaemste Vrouwen, dezer Bosmenschen, hunne aengezichten met gestampte koolen, waer door ze meer gevleesde Duivels, dan eenig redelijk Mensch gelijk zijn: echter kan men niet ontkennen, dat men uit zommige omstandigheden bespeuren kan, datze door de wet der natuure weten, dat'er een God is, door het wyzen van haere handen t'zamen gevouwen, na boven; want wanneer men daer ergens ter plaetze, daer geen Cerammers verkeert hebben, aen Land komt, zoo begeerenze van ons, dat men onze handen insgelijks met haer na boven heffen zal, snydende te gelijk met een scherpe Bamboes hare bezoekers, en hun zelven in den arm, waer uit dezen geene, en geenen deze, het bloed afzuigen laten, het welke is hare wyze van eedzweringe, en belofte van malkanderen geen quaed te doen: men heeft 'er echter schrift, of caracters gevonden, staende gelijk als met roode aerde geschreven tegens zekere Klip: op welke Klips buite kant, noch eenige doodshoofden te zien waren, en ook een beeld, hebbende de gedaente van een half Mensch, te weten, van het hooft tot wat beneden de schouders, die gelijk als te pronk gezet stonden, en daer nevens noch een Schild, en meer andere oorlogs Wapenen, welker beduitzel men wel licht raden, maer niet zeeker weten konde. Erneeren haer met wortels en vruchten van Boomen, Kruiden, enz. dan meest met Visch, dieze wanneer het laeg water is, in de kuiltjes der Rivieren des nachts komen te vangen, het geen men uit de Schepen, wanneer men daer omtrent ten anker legt, aen het gewemel hunner menigvuldige duizende Soeles of Lichten, klaerlijk bespeuren mag; weten zeer weinig van koken of smoken, maer gebruiken haer Spyze doorgaens raeuw, behalven het Varkens vleesch, dat gerookt, of pas half gebraden werd. Maer omtrent op acht of negen graden Zuidwaerts, ontmoet men veel groote, vreezelijke, en afschouwelijke slag van Menschen, welkers voornaemste perzonen de neus tot de onderste lippen toe, binnewaerts open gespouwen is, welke delen als dan door een gabbegabbe van den anderen afgedrongen, en de onderste deelen der neuze dan noch wederzyds met sasappen, of dunne priemtjes doorsteeken werden, door welk opspouwen hunner neuzen, het geluit van hare stemmen zoo naer en hol uit hunnen keelen, als uit een diepe kelder her-voorkomt; men hout *Nova Guinea*, omtrent de tien graden Zuider breette gescheiden te wezen van *Hollandia Nova*, of anders *Zuid-land* genaemt. Verder om de Zuid heeft men tot noch toe, geen zeekere kennis, dan *Abel Tasman* (die dit gansche Land en de Kust van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye heeft rond gezeilt) getuigt aldaer Boomen gevonden te hebben, waer in wederzyts voet krappen of trappen gehouwen waren, om opwaerts te klimmen, omtrent zeven voeten van den anderen, als mede de voetstappen in 't zant omtrent veertien of vyftien Hollandsche hout duimen lang, mitsgaders ieder tree, omtrent zes of zes en een half voeten van den anderen: zoo heeft men mede uit de mond van zeekere Stuurman, die aldaer zijn Schip, verleden dertig of vier en dertig Jaeren, op het westelijkste hooft van 't Zuid-land, verzeilt hadde, gehoort, hoe hy met de Boot van het verongelukte Schip, benefsens een gedeelte van 't Scheeps-volk op *Batavia* gekomen, en tot verlossinge van de overige aldaer gelatene Maets, weder derwaerts met voorraet gezonden was: dan hadden niemant van haer Volk, maer wel zoodanige groote voet stappen, als waer van hier boven gesproken is, gevonden: zoo hebbe mede verstaen van oog getuigen die op *Amboina* wel eer hadden gezien, zeekere knots, hebbende de lengte van omtrent zeve voeten, en ongeloof-

felijke

* Koninkskens.

felijke zwaerte; immers zoo veel als een kloek sterk man tillen kon, die men verzeekert hadde daer ter plaetze gevonden was: gedachte *Tasman* verhaelde ook hoe zijn Volk daer ter plaetze aen Land zijnde, uit de Bosschagies gehoort hebben, zeeker ongelooffelijk zwaer en grof geluit van Menschen stemmen, uit alle welke waerschynlijke omstandigheden, (al hoe wel tot noch toe mijns wetens, aldaer by d'onze geene van die vreezelijke Menschen of Reuzen van naby gezien zijn.) zeer licht te gelooven en af te nemen is, het geene genoegzaem by onfeilbare gissingen bewezen werd, te weten, dat'er in dien oord, nootzaekelijk Menschen wezen moeten, hebbende de lengte van ongevaer acht of acht en een half voet; en dus veel zy dan ook gezeit, belangende de eigen Inwoonderen op *Nova Guinea*, en't *Zuid-land*.

De *Cerammers* zijn Onderdanen, en ook Bontgenoten van de Nederlandsche Maetschappy, zijnde ten meerendeele stoute Zee-luiden, door welke, en geen andere de Kust van *Nova Guinea* bevaren werd: deze Luiden hebbende van over veele Jaren ondervonden, de trouwloosheit, en moordadigheit van dien Landaerd, hebben in plaets van door hunne wapenen, de *Papous*, of Volken op *Nova Guinea*, door schranderheit, en dat onder schyn van vriendschap onderdanig gemaekt, nemende haer Vrouw-volk (waer op zy niet zeer vies zijn) hun ten Wyve, door welker Kinderen (die in het Mahometaens geloof, zorgvuldig onderwezen werden) deze onnozele Bosluiden tegenwoordig beheerst werden, door welk middel de genegentheit dezer Vrouwen tot haer getrokken hebbende, wetenze t'elkens te ontwyken de quade voornemens, die de *Papous* doch niet laten kunnen, tegen hare bezoekers, en vreemdelingen in 't werk te stellen.

De vruchten des Lands op *Nova Guinea*, zijn zeer weinig, bestaende voornamelijk in eenige weinige Oubys, Klappers, Pinang, en Pizang Boomen, die hier en daer omtrent de Negeryen door de Cerammers geplant zijn: Bosvruchten, die het Land van zich zelven voort brengt, weet men niet dat'er gevonden werden, dan bladen-zajor, wortels van Boomen en Kruiden, waer mede haer de Inwoonders des Lands erneren moeten, want het Moluksche brood, 't geen anders Sagou genaemt is, weet men niet dat'er gevonden, dan eenerlei, het geene door de Cerammers tot haer voorraet, en ook om tegens Koopmanschappen te mangelen, gebragt werd: Visch is'er van allerlei aert, aller wegens omtrent de Stranden in zulken overvloet, dat menze gelijk als met de handen grypen mag, dan 't gebreekt haer aen netten en ander Visch-tuig, welk gebrek zy door hare kunstige kerys, meesterlijk weten te gemoet te komen, en waer in t'elkens met spring-ty, zeer veel Visch gevangen werd.

Grof Vee, uitgezondert Varkens, die'er veel zijn, weet men niet dat'er gevonden worden, dan ongediertens, en byzonder zeer zware Slangen, Schorpioenen, en duizent-beenen zijnder veele: de Bosschagiens zijn vervult met allerlei gevogelte, makende den geheelen dag zulken zeltzamen en wonderbaerlijken geluit, dat men zich der wegens verwonderen moet; dan werden door de Inwoonders, waerschynlijk, door gebrek van schiet geweer, niet, of zelden geschoten, 't geen men uit hare ongehoorde tam of makheit, genoegzaem bespeuren mag; want als men den eenen schiet, blijft den andere daer nevens zitten: maer moeten onze Vogel schutters hun hier zeer wel wachten voor het schyn geluit het geene de *Papous*, de Vogels zeer naeuwkeurig weten na te boodzen, op datze door dit bedrog niet al te diep in 't Bosch gelokt, en van haer dood geslagen worden, gelijk meer malen geschied is.

Zy beminnen Byltjes, Kleeden, en Koraelen, die tegen Slaven werden gemangelt; als zy een Slaef verkoopen, snyden zy hem eerst een lok haair van 't hooft, oordeelende dat daer door meerder Slaven bekomen zullen, want deze worden, of door de oorlog, of in 't Bosch by betrappinge gevangen: veele dezer worden in *Ternate* en daer herom verhandelt: zy zijn zeer gretig in den beginne in 't eeten, zoo dat zich schier te berstenspyzen, zoo men hun in de gulzigheit niet weerhout.

De Heidenen aen *Nova Guinea* en *Hollandia Nova*, stellen in de Slangen eenige Godlijkheit, waerom zy die op hare vaertuigen af malen.

Volgt dubbelt van een Brief, die aen my uit *Amboina*, tot bericht over het Landschap *Nova Guinea*, en *Hollandia Nova*, of het zoo genaemde *Zuid-land* is geschreven.

Wel Edele gestrenge Heer;

Ik zal hier by zetten 't geen aengeteekent heb uit het verhael van eenige *Ceram Lauërs*, de welke Jaerlijks na dat Land varen, en dier halven van 't Land *Onin* langs de Zee-kusten goede kennisse hebben, daer by doende zoo veel van de Schippers, en Stuur-lieden, die daer geweest zijn, gehoort heb.

Onin of *Woni*, is het Westelijkste deel van *Nova Guinea*, en daer van een afdeelinge *Onin Lascar*, of 't Slaven *Onin*, dewyl men aldaer niets anders handelt dan eenige magere Slaven, aen gekrulde haairen en leelijkheit d'andere *Papouen* of *Papous* gelijk. Dit Westelijkste of voorste deel, het welk van *Banda* en *Ceram* meest bevaren word, heeft tot zijn Hoofstplaetzen *Roemabati*, en *Fatraga*, by de onzen *Fataga* genaemt, twee vereenigde Negeryen op *Onins* Westhoek, gelegen 32 mylen van *Cerams* Zuid-oost-hoek, of *Keffing* na 't Noord-oosten van *Fatraga*, of 't naeste Eilandeken *Poelotaas* loopt de Kust Zuid, en wat Oostelijker omtrent 12 mylen tot *Onins* Zuid-west-hoek *Batoe poeti*, dat is, witte klip van een Eilandeken, dicht by de hoek gelegen, met een hooge witte klip als een Kasteel, 't welk de *Ceram Lauërs* van *Goram* overstekende, eerst aendoen, zijnde tusschen beide maer 16 mylen; zoo dat men van *Gorams* Bergen, met klaer weêr 't hooge Land van *Onin* zien kan. Van daer loopt de Kust Oost en Oost-zuid-oost 14 mylen tot de drie Eilanden *Batur*, *Cani* en *Caras*, in een driehoek leggende voor een groote Baey, de welke d'onzen *Ryklof van Goens* Baey, maer d'Inlanders *Zavak* noemde, alwaer 't zulk vlak Land is, dat men ook van de Stengen geen Bergen bekennen kan. D'Inlanders zeggen dat in deze Baey legt *Fatar*, hebbende tot Inwoonders groote en woeste Menschen, zeer verschillende van de kleine Menschen op *Fatraga*. Doch dewyl het barbarisch en moordadig Volk is, hebben de *Cerammers* die plaets verlaten, en zijn meer om de Zuid-oost gevaren; want van daer drie dagen zeilens, komende in het tweede deel van *Onin*, 't welk men *Onin Coebiay* noemt; en in een andere Baey van de onze *Speelmans* Baey genaemt, alwaer leggen de Negeryen *Sangala*, of *Segala* en *Catoemin*, doch zijn aldaer mede groote, wilde, en moordadige Menschen. Aan de West-zyde van deze Baey ziet men de wonderlijke Water-val *Ayer gitti gitti*, alwaer een groote straal water van een hooge afgebrokene Klip, zoo geweldig in Zee stort, dat het water wel een Pistool-schoot daer rondom stuift, doch daer zijn andere minder stralen, daer men met de Boot gemakkelijk kan aenkomen om de vaten te vullen. Een dag zeilens, of acht mylen na het Oosten leid *Coebiays* Zuid-oost hoek *Cumawa* genaemt, en omtrent twee mylen in Zee, het Eiland *Poelo Adi*, by de onze *Wesels Eiland* genaemt, omtrent 6 mylen lang, Zuid-oost en Noord-west zich strekkende, meest vlak; doch vol Bosschagien, mede bewoond van een ontrouw en boosaerdig Volk, die meest Visschers zijn. Van *Cumawa* ontvalt haer de Kust na 't Noordoosten; en maekt als dan in 't Noorden een diepen Inham; by de onze *Qualbergens* Bogt genaemt, van de welke men niet weet of hy door gaet, of een beslote Bogt zy. 't Laetste is waerschynelijk, om dat de onze in 't Jaer 1678, den zelven opgeroeyt, en noch geen doortogt gezien, een stil water, en geen uitvallende stroom vernomen hebben: waer uit men gissen kan, dat beide de voornoemde deelen van *Onin* aen 't resterende *Nova Guinea* vast zijn, 't welk even benoorden de Linie eindigt in een smalle snuit, genaemt *Kaep de Hoop*, wiens West-zyde, gelegen tegen over 't groote Eiland *Gilolo*, en de *Papousche* Eilanden, heet *Sergille*, bewoond van een roofachtig Volk, grooter van statuur dan d'andere *Papouën*, en die onder 't geleide van de *Tidoresen* ons zomtyts in *Amboina* komen bespringen om Menschen te rooven, gelijk noch geschied is in het Jaer 1683, van de welke wy een Schild bekomen hebben, ongemeen groot, doch van licht hout, en met een Hasagay, of Werp-spies uit een geheele stam van een Boom gemaekt, niet boven een Kinder-arm dik, van een hard en zwart hout, diergelijke wy wilde *Pinang* en *Nibun* noemen.

Wederkeerende tot *Coebiay*, zoo steken de *Ceram Lauërs* van daer over, en voor by *Qualbergens* Bogt 12 mylen Oost aen, tot aen *Nammatotto*, een Eiland omtrent een myl van het vaste Land *Nova Guinea* gelegen, doch de Inlanders door de *Ceram Lauërs* opgerooit, handelde voor eenige Jaeren, daer met de Nederlanders verradelijk, en sloegen zes van hun dood. De *Ceram Lauërs* noch al verder varen, Oost-zuid-oost aen tusschen 't vaste Land, en de Eilanden *Sagil*, *Sagileen*, *Caymera* en *Lacca iha*, zijn de uitterste plaetzen die zy lieden bevaren. De voornoemde Eilanden, liggen alle omtrent een myl van het vaste Land, en maken een doorgaende *Straet*, de welke de onze vermoedelijk voor een Rivier aengezien hebben, want de *Ceram Lauërs* weten in deze gansche gewesten van geen groote Rivier, de welke de onze voor de Moordenaers Rivier wilde houden. Op het voornoemde *Lacca iha* dan, woonen de Handelaers, die ons onwaerdige kleinigheden aen de *Ceram Lauërs* verhandelen, en moeten de zelve van de Wilden op 't vaste Land halen, en de zelve wederom ver in 't geberg-te tot aen de Wilden van *Oerogoba*, d'uitter-

terste plaets van deze Landstreek: want die van *Oerogoba* vertellen aen de *Ceram Lauërs*, datze niet verder kunnen komen, als zijnde door een water afgescheiden van een ander Land, waer op zy lieden van hare Bergen zien een geheel ander Volk, daerze niet by durven komen. * Dit wil men witte Menschen te zijn, gekleed met wit Linnen, en dragen Tulbanden op haer hooft, gelijk de Mooren van *Guzaratte*.

* Is niet waerschynlijk dat hier witte Menschen gevonden werden, maer het dragen van Tulbanden kan zijn, want als *Tasman* aen de andere zyde van dit Land in de Zuid zee aen Land quam, wezen de Inwoonders nae hun hooft, en zoo hy giste, eisten zy doeken om hooftdekzels en Tulbanden daer van te maken.

De Inwoonders van dit geheel *Nova Guinea* zijn groote, leelijke, en mismaeckte Menschen, niet zoo zeer van natuur, als door haer eige schuld: want zy snyden de neusgaten open, en spalken die met houtjes zoo verre van malkander, dat men schier in de keel kan zien; waer aen een ieder bezeffen kan, wat mooye aengezichten dat moeten zijn, die de gevels zoo geschend hebben. Zy loopen meest naekt, behalven die geene die op de voornoemde Eilanden woonen, de welke door den omgank met de *Ceram Lauërs*, en door den handel wat Menschelijker zijn geworden, en van de zelve eenige kleetjes krygen, waer mede zy haer zober bedekken: maer aen 't vaste Land is 't allegaer een woest Barbarisch volk, meest naekt loopende, en die men gansch niet betrouwen kan, tot moorden en steelen genegen; weshalven de *Ceram Lauërs* ook anders niet met haer handelen kunnen als van verre. Zy leggen de Waer op strand neer met bondels op malkander gestapelt, de stoutste komen dan voor den dag by de vreemde handelaers, gevende met teekenen te kennen, hoe veel zy daer voor hebben willen, 't welk bestaet in *Tamboxe* Zwaerden, Byltjes om de Boomen te hakken, slechte Kleetjes, Sagoe-brood, Ryst, en zwarte Zuiker; doch de Ryst en Zuiker moet men hun voor uit geven, om ze gewillig te maken. Men kan gansch geen regeering, ordre, of Godsdienst onder haer bespeuren, levende onder malkander als beesten: die op de Eilanden woonen maeken Huizen, en eenige gedaente van Dorpen; zettende de Huizen meest op stylen, redelijk hoog van de Aerde: aen Land hebbenze slechte Huttekens met bladeren bedekt, als Varkens kotten, daer in leggen onder malkander, Menschen, Honden en Varkens, op de grond neer in 't mulle zand, anders snytenze 't lichaem neer, daer ze maer wit zand vinden. Zy zullen meer rouw bedryven over 't afsterven van een Hond of Varken, dan over hare Moeders. Hare doode Honden en Varkens begravenze, maer hare overlede Vrienden niet, de welke zy op hooge Klippen leggen, door Regen en Zon laten verteeren, tot dat 'er niet anders over is dan de witte beenderen, dieze dan noch eindelijk, als 't hun in den zin komt begraven. Haer kost bestaet meest in Visschen, waer van haer Zeën ryk zijn, Oebis wortelen en Pisang. Den Sagoe-boom hebbenze niet, of weten geen brood daer uit te bereiden. Haer wapenen zijn houte werp-spiezen, plompe en lange Pylen: Item een harde blaeuwe steen, als Arduin-steen, gevormt als een donderkeil, te weten, aen beide de einde toe gespitst, in de midden met een gat, daer in ze een houte steel steecken, en daer mede malkanderen te keer gaen, dat den geheelen kop, met eenen slag aen stukken raekt. Hoe verder men om de Zuid komt, hoe grooter, wilder, en leelijker Menschen men vind, inzonderheit van *Lacca iba* tot *Oerogoba* toe.

Een zeekere Bandaze Chialoep aen dat Land wezende, 't welk omtrent Oostelijk van *Arou* legt, hebben aldaer zoo groote Menschen gevonden, dat een kaerl een Matroos van ons Volk by de mouw greep, en hem slingerde als of het een kleine jonge was, doch hy wierd door de onzen noch ontzet. Bezuiden dit Land loopt een groote hoek om de West, in de Kaert *Kaep Falso* genaemt, en bezuiden de zelve staet de drooge bogt, alwaer men gist dat *Nova Guinea* van 't andere Zuidland afgescheiden is door een straet in de groote Zuid-zee uitkomende, hoewel ons Volk, wegens ondiepte daer door niet hebben kunnen geraeken, en dier halven noch onzeeker is, of deze straet doorgaet: Immers in de oude Portugeesche Kaerten vindmen *Nova Guinea* als een Eiland, geteekent met de naem *Ceira*.

Op de Zuid-oosthoek van het *Hollandia Nova* heeft men geen Menschen gezien, maer wel veel geluit van Trommels, en geschreeuw van Menschen gehoort. Van daer is *Tasman* over gestoken in de groote Zuid-zee, tot op de lengte van 195 graden, daer ze weder een groot Land ontdekt, en het zelve *Zeelandia Nova* genoemt hebben, al mede van een groot, barbarisch, en moordadig Volk bewoont, dies ze van daer haren streek weder te rug, tusschen *Nova Guinea* en *Gelolo* door, na huis gezet hebben. Volgt het gevoelen der *Javanen*, hoewel het vol verdichtzels is van 't geene zy van de Zuid-zee gelooven.

De groote Zee bezuiden *Java* heetenze *Cegara Kidol*, of *Laut Kidol*, dat is Zuidzee, waer voor in veele onzer Kaerten misverstandelijk staet het Land *Chidol*, hier van gelooven zy dat die onmetelijk

breet

breet is, en in 't Zuiden heeft een groote maelſtroom, daer alle de Schepen na toe getrokken werden, en nooit weer van daen kunnen geracken, dierhalven geen Javaen of Balier beſtaen durft buiten het gezicht van haer Land zich om de Zuid te betrouwen, al zoudenze haer geheele Jonk met goed en al laten dryven, en roeyen met een Schuitje na Land toe.

In deze maelſtroom ſtaet een groote Boom, genaemt *Pohon Pauzengi*, onder de welke het vol Schepen en vaertuigen ſtaet, die van alle kanten door de ſtroom derwaerts getrokken zijnde, aldaer vergaen moeten. Op dien Booms takken woonen overgroote Vogels *Geroeda* genaemt, het welk zy willen, dat *Griffioenen* zijn, zoo groot en ſterk, datze des nachts in deze Landen vliegende, een Olyphant of Tyger tot haer ſpys kunnen weg voeren.

Zeeker Javaen nevens anderen met zijn Jonk derwaerts gevoert (verdichten zy) heeft zich aen des *Geroedas* vederen vaſt gehouden, en is door de zelve weder in *Java* gebragt, waer op hy 't bovenſtaende aen zijne Landslieden geopenbaert heeft.

Aen de voornoemde Boom waſſen vruchten de Calappus of Kokos-nooten gelijk, genaemt *Boupauzengi*, de welke afvallende, tegens de ſtroom opwaerts dryven, en zomtyds, doch zeer zelden tegens de ſtranden op de Landen van *Amboina*, *Banda*, enz. daerze gevonden, en in groote achting gehouden werden.

Het verdichtzel van de groote Vogels moet al zeer oud zijn, want in de Morgelandſche Reize van *Marcus Paulus* Venetiaen, werd gewag gemaekt van diergelijke Vogel by hem *Ruch* genaemt, de welke omtrent *Madagaſcar*, of daer bezuiden aen ſchier ontoenaekbare Eilanden gezien werden.

Lib. 3. Cap. 40.

Dit zijn de woorden van *Marcus Paulus*. *Sunt & aliæ inſulæ ultra* Madagaſcar *verſus meridiem, ſed quæ difficillime adiri poſſunt, propter velociſſimum Maris curſum, & in illis certo anni tempore apparet mirabilis ſpecies avis, quæ* Ruc *appellatur, aquilæ quidem habens effigiem, ſed immenſæ eſt magnitudinis, ajunt qui illas viderunt aves pleraſque alarum pennas in longitudine continere duodecim paſſus, ſpiſſitudinem vero ejus proportionem tenere longitudinis & totum avis corpus pennis in porportione reſpondere, avis vero ipſa tantæ fortitudinis, ut ſola ſine aliquo adminiculo Elephantum capiat & in ſublime ſuſtollat, &c.*

Dat is:

Men vind noch andere Eilanden boven *Madagaſcar*, Zuidwaerts, daer men bezwaerlijk by komen kan, wegens de ſnellen drift van 't water, alwaer op zeekere tyd van het Jaer, een zeer wonderlijken Vogel zich opdoet, die genaemt werd *Ruc*, hebbende de gedaente van een Arent, doch hy is van een wonderlijke grootheit: die deze Vogels gezien hebben, zeggen, dat zommige veders twaelf treden lang zijn, en dik na gelang, ja dat deze Vogel zoo ſterk is, dat zy zonder hulp, een geheelen Elephant in de lucht kan opheffen, enz.

* En onze *Amboinezen* of nabuurige *Boeronezen*, weten ook te zeggen, dat op een hooge Klip van *Boeros* Zuid-zyde, voor dezen eenige groote Vogels gewoont hebben, dieze mede voor *Geroedas* hielden, de welke den voorby vaerende moeyelijk vielen, tot datze van de Javanen met Pieken dood geſtooken wierden. Maer de *Boupauzengi* giſſe ik te zijn zodanige groote noten, die men *Calappa Laut* noemt, dat is, Zee-kokers, die de onze *Kokos de Maldiva* noemen, in de groote van een hooft, zomtyds enkelt, doch meerendeels dubbelt tegen malkander gegroeyt: Een rare en duure Noot, waer van men 't ſtuk tegens 80, 100, en 150 Ryksdaelders zelfs in Indiën betalen moet, na dat ze klein of groot zijn, en het moet al een groot Koning of magtig Sineeſch zijn, die een daer van heeft: Jae geen Koning in de Indiſche Eilanden, mag zich beroemen een volmaekte Koninklijke Schat te hebben, die geen *Calappa Laut* bezit. Zy groeyt aen een onbekende Boom in 't hert der Zee, de welke de natuur tot noch toe voor menſchen oogen verborgen heeft gehouden; van de vruchten komt'er zomtyds

* Op het Zuid-land *Hollandia Nova* genaemt, en wel byzonder aen een Eiland, *Hertogs-eiland* geheeten, en de vaſte Kuſt daer tegen over, heeft men in den Jaere 1697 Vogel neſten gevonden van ongemeene groote; Schipper *Willem de Vlaming*, en zijn Scheeps Volk, waer van 'er veele my zulks hebben getuigt, heeft'er drie gezien, die op de aerde, daer het een weinig verheven was, op zant grond waren gelegt, hebbende de hoogte van een man, en meerder, onder breet uitgezet, gaende ſchuins, boven ſmalder toe, de opening om hoog, is ruim drie vadem, en de omtrek grooter als van zes man omvademt kan werden. Deze neſten zijn zoo ſtyf en ſterk, in en door malkander gevlochten, dat een man die niet bewegen kan, hoe ſtyf en ſterk hy ook daer tegen aen douwt: de takken daer deze neſten van gevlochten zijn, hebben de dikte van een gemeen talhout, of een mans arm, en de zommige zoo zwaer, dat een man daer aen genoeg te dragen heeft: binnewaerts zag men zachter takjes en bladeren geplaetſt, men vont'er vederen en visgraden in, daer en was geen opening als boven, alles was zeer konſtig gevlochten, een dezer neſten wierd aen brand geſtooken, en het gaf vuur als of 't van een geheel huis was, men vont deze neſten op uithoeken t'Zeewaerts te ſtaen.

De Vogelen welke deze neſten bouwen, zijn door onze Luiden niet gezien, maer wel heeft men voetſtappen gevonden van drie klaeuwen, ongemeen groot, welke van deze Vogelen ſchynen te zijn, gelijkende na die van Cazuariſſen, doch zy moeten vleugels hebben gehad, die de Cazuariſſen niet en hebben, en konnen vliegen, om dat de neſten hoog, en onder toe waren, zoo dat'er geen Vogel als door vliegen in konde komen.

tyds d'een of d'ander op te dryven in de *Maldivis*, aen de West-zyde van *Sumatra*, en *Javaes* Zuid-zyde, dierhalven zy zoo duur en raer is: datze by de onzen verdigt gehouden, of door een grooter misverstand vermengt werd, met de Calappusnoten, die op 't Land van de *Maldivische* Eilanden wassen.

Als ik nu de Javanen te gemoet voerde, dat onze Schepen bezuiden Java een groot Land opgedaen hadden, en Jaerlijks uit *Holland* komende, zeer verre om de Zuid zeilen, en 't zelve Land in 't gezicht kregen, doch nooit of zelden Menschen daer op gezien hadden, antwoorde zy lieden, dat zulks waer was, dat een zulk Land ter zyde van 't voornoemde *Lautkidol*, en recht achter Java gelegen zy, en datze daer van kennis gekregen hebben door vier Javanen, de welke wonderbaerlijk van 't zelve verlost, en weder op Java gekomen waren, verhalende dat op het zelve Land zeer groote Vrouwen zonder Mannen woonden, die zoo greetig nae vreemde Mannen waren, datze de zelve om stryd, en een ieder op 't sterkste nae haer trokken, en daer door dikwils in stukken scheurde, gelijk haer makkers wedervaren was, doch zy met hun vieren hadden zich by de Koninginne zoo lang verborgen gehouden, tot datze gelegentheit kregen een vlotje te maken van 't weinige hout dat aldaer valt, waer mede zy lieden de Zuide wind waernemende, en na 't gesternte recht Noorden aen houdende, nae weinige dagen zeilens weder op *Java* aengeland zijn.

Ik moet hier iets byvoegen, 't geen in de Europische schriften noch weinig bekent is, dat men in zommige Scheeps dag-lijsten, de Zee tusschen *Banda* en het Zuid-land, Melk-zee genaemt vind, waer van de oorzaek is, dewyl de Zee aldaer Jaerlijks tweemael wit werd, 't welk de onzen het witte water noemen, waer van 't zoo genoemde kleine witte water, het eerste aenkomt, by een donkere of nieuwe Maen in 't laeste van Junius, en het groote of tweede, by diergelijke donkere Maen in Augustus, na dat de Zuid-ooste wind vroeger, of later sterk doorwaeit, de welke aldaer om die tyd een buyig Regenweer maekt: by daeg is de Zee gelijk ander gemeen water; maer by nacht zoo wit als Melk of Sneeuw, en zoo helder, dat men water en lucht qualijk onderscheiden kan, gevaerlijk als dan met kleine vaertuigen te bevaeren, wyl de Zee ook by stil weêr groote dyningen maekt, die men wegens de klaerheit van verre niet bekennen kan, eerze iemand op het lijf komen. Dit witte water komt eerstelijk geheel uit het Zuid-oosten, daer de Eilanden *Babber*, *Tenimmer*, en *Timor-Laut* leggen, en misschien geheel uit die groote Bogt, de welke het Zuid-land met *Nova Guinea* maekt, blyvende zoo staen tot in September, wanneer het door wind en stroom, allenkskens om de West gevoert werd, met groote breede streepen *Amboina* en *Boero* voorby, tot omtrent *Bouton*, alwaer het zich allenkskens verliest, houdende zich zoo afgescheiden van 't andere Zee-water, als of het met een streep afgepaelt was, 't welk de onervarene Zee-lieden dikwils by nacht schrik veroorzaekt, meenende dat ze schielijk op een groote droogte komen.

Men vind by *Arrianus*, die voor veel honderd Jaren heeft geleeft, hoe het water in de Indische Zee wit ware, 't gene de Reiziger *Andreas Corsalius* bevestigt, zeggende, het water omtrent de Kusten in Indiën aen Melk gelijk is.

Dit wonder werk der natuur heeft tot noch toe niemand kunnen doorgronden, waer van daen deze Nacht-lichtende eigenschap des Zee-waters veroorzaekt werd. Men gist wel het naeste te zijn, eenige Zwavelige dampen, de welke de grond van de Zee by dat onstuimig weêr uitwazemt, want dat de zelve met Zwavel bezwangert zy, getuigen de veele Zwavelbergen en Vulkanissen, de welke men over al in de Zuid-ooster Eilanden vind, en misschien noch meer op het Zuid-land: doch dit alles is noch onzeeker, en de *Chymici* zoude misschien eenige opening kunnen doen, de welke nacht-lichtende waters kunnen maken.

Men mogt hier ook vragen wat dan *Lucach*, *Beach*, en *Maletur* voor Landen zijn, die men in zommige van onze Kaerten geschreven vind op dat Land, 't welk wy Zuid-land, of *Hollandia Nova* noemen. Ik antwoorde dat zulke namen misschien genomen zijn uit de onzeekere en donkere reizen, beschreven van *Marcus Paulus*, Lib. 3. en *Vartomannus*, de welke misschien door Cap. 10. het verhael van anderen misleit, 't groote Eiland *Timor* voor 't Zuid-land aengezien hebben: want op *Timor* vind men noch de voetstappen van het woord *Maletur* in *Maleto* by *Keylako* op *Timors* Noord-zyde gelegen. Dus verre gemelte Brief.

Het verdient zijn aenmerking, hoe op een der Eilanden *Ladrones*, onder de bruine Menschen, welke aldaer woonen, en alle wilde naektloopers zijn, by de Nederlanders een wit Man wierd gezien, men moge gissen, dat deze aldaer uit 't een of ander Schip te Lande geraekt is, geweest, of anderzins dat hy van 't eene Eiland op het ander, uit de hoog Zuidelijke, misschien vaste Kust is gekomen, alwaer wegens de koude, de Menschen een witte verw moeten hebben, als in deze Landen, waer uit dus te besluiten zoude zijn, dat

Ziet de Reis beschryving van *Schouten.*

om die ſtreek Zuidelijk Land moſte wezen, of miſſchien dat het een misgeboorte is geweeſt, zoo als men in *Guinea*, en elders, onder de zwarten, zomtyds een wit Menſch ontmoet, die van zulk een aerd zijn, dat by nacht beter zien, als by daeg. Men zoude miſſchien tegen werpen, dat zoo de Menſchen uit *Tartarye*, *Sina*, *Jeſo*, of *Japan*, en veele der Indiſche Eilanden, over *Nieuw Guinea* in de Zuidlanden zijn gekomen, zoo behoorden zy alle de zelve verw te behouden, die men in opgemelde Landen heeft, daer in tegendeel veele zeer zwart zijn, waer op te antwoorden is, dat de verw der Menſchen zich ſchikt, en voegt na de getempertheit van de lucht, zoo dat, die het naeſt aen de Linie zijn, het bruinſt van verw werden gevonden, en zelf een zwart Menſch, die in een kout Land werd geplant, in de derde of vierde teeling, gezegt werd te veraerden en een witter verw te zullen bekomen, en byzonder is dit waer, wanneer 'er vermenginge van anderen gekoleurde Landaerd is. Dus vind men in de Zuid-landen Menſchen die pik zwart, bruin, geel, root, en olyf verwig zijn, en gewiſſelijk hoog Zuidelijk, die geheel wit vel hebben.

Aenmerkelijk is mede dat men tot noch toe, in de Zuid-landen veele verſlindende Dieren, die men in *Aſia* vind, niet en heeft gezien, gewislijk ter oorzaek, dat de Menſchen, welke van 't eene Eiland op het ander zijn over gegaen, geen ſchadelijke beeſten, mede hebben gebragt, gelijk als 't zelve insgelijk plaets heeft in *Amerika*, en of 'er die al wierden gevonden, zoo heeft de Almachtige God, de zelve daer konnen ſcheppen.

De vermaerde Portugeſche Zeeman *de Fonta*, heeft bezocht in 't Jaer 1649, op koſte van de Spaenſche Konink, het Land *Terra del Fuego* genaemt, en het Staten Land: hy doorzag toen ieder Rivier, Eiland, en Kreek: deze twee Landen zijn volgens zijn bericht, ſchriftelijk onder my beruſtende; zeer hooge bergachtige Landen, bezet, byzonder het eerſte, met beeſten, als Bokken, Varkens, Harten, en minder beeſten: daer zijn ſchoone Weiden, en vermakelijke Valeyen, voorzien van veel ſchoon Water. De Kruiden en al het gewas is aldaer zeer voedzaem, de Inboorlingen zijn groot en ſterk, ſpreeken een Tael, onderſcheiden van de Chiliſche Indiaenen, zijn trots en onbezuiſt, daer niet mede te handelen is, als met den degen in de vuiſt: zy zijn gemeenzaem, ligt kennis makende, en ſtout: *de Fonta* zond veertig van zijn Volk, wel gewapent, dertig mylen Landwaert in, behoudende ondertuſſchen Gyzelaers aen boort, van waer zy hem veel ſchoone en groote Amatiſten van daen gebragt hadden, zy zagen daer mede veel groot en zwaer Kriſtal. Het is 'er des Winters zeer kout, en men de harde Winden altyd zeer onderworpen is, voornamentlijk uit het Weſten en Noord-weſten, met groote ſterke vlagen en donder. De Bergen, ſchoon het daer zeer kout is, vol Zulphur zijn. Hy berichte dat daer brandende Bergen zijn, die afgryzelijke hooge toppen, en overhangende Klippen en Rotzen hebben, waer door veele uitwazemingen en dampen veroorzaken, die miſſchien oorzaek geven tot zoo groote tempeeſten, als men daer ontmoet, waerom hy van raed dient, aen den geenen die van hier na de Zuid-zee gezint zijn te varen, liever de ruime Zee te houden, door Brouwers-zee, als het door de *Straet Magellaen* te wagen, hy zegt dat in een ſchoone Valeye, aen de Zuid-weſt kant van het Staten Eiland, dartien kleine mylen van de Noord-weſt punt, of tien myl Ooſt-zuid-ooſt van 't Eiland na hem, *de Fonta* genaemt, hy een kleine pilaer opgerecht heeft, met zijn naem daer op. Alle aerd van Beeſten, door de zoetigheit van de Weide, aldaer dubbelt voetzel ontfangen, zegt dat zijn Volk in weinig dagen aldaer nuttigende het Vee, en de Veltvruchten, een beter gedaente, en moet kreeg: dat de Huizen, Pylen, Bogen, Schigten, en andere nootzakelijkheden, met groote netheit gewrogt waren, dat het een zeer wellustig Volk is, en de Vrouwen 'er minziek zijn, hechtende hare oogen wonderlijk op hen, en makende zienlijke teekens harer begeerte, en goetkeuren van de naeuwſte vrindſchap; zy zijn meeſt zeer lang en net van geſtalte, bruin van verw, met zwarte oogen, en lang zwart haair, doch de bruinheit van huit veroorzaekt, om dat zy in de Zon, meeſt naekt loopen, wezende anderzins bykans blank, gelijk de Menſchen in de Noordelijke deelen van Europa. Dus verre getogen uit het bericht van *de Fonta*.

Weinig benoorden de *Straet Magellaen* in de Zuid-zee, gebruiken de Inlanders vaertuigen, de Venetiaenſche Gondels niet ongelijk, lang omtrent veertien voet, en breet twee en een half voet, waer mede zy een groote overvloet Viſch aen boort van den vermaerden Zee-roover *Scharp* bragten, als hy in 't Jaer 1682 voorby voer, gelijk zy aen hem mede bragten drie vette Oſſen, zwaer ieder vier honderd pond, beneffens verſcheide Harte beeſten.

De

De Inwoonders van *Terra del Fuego*, dat gehouden werd gebroken Land te zijn, zijn kloek van perzoon, dragen lank zwart haair, hebben ſcherpe tanden als een mes, daer van 'er eenige onder my beruſten: de Mannen gaen geheel naekt, zonder de ſchaemte te bedekken, maer de Vrouwen bedekken die met een ſtuksken leer: zy beſtryken haer lichaem met rootzel, in meeniger hande gedaente; de zommige zijn half root, en half wit: de Vrouwen die mede als de Mannen beſchildert zijn, dragen ſnoerkens van ſchelpen en hoornkens om den hals, eenige weinige hebben een Robbe-vel om de ſchouderen hangen, anderzins hoe fel kout het hier is, gaen zy naekt: haer Huiskens zijn van boomen te zamen gezet: haer geweer zijn Pyl en Boog, ook lange Spieſſen, met ſteene Harpoenkens voor aen, zy ſchieten de flitzen die van hart hout gemaekt zijn, zeer fel, en net uit de hand, de punten zijn met veel Kartelen gemaekt, met zenuwen van Zee-robben weten zy ze te naeyen.

Zeeker aenzienlijk Zuiker-planter, die over de dertig Jaeren, zoo in *Gujana*, als op *Suriname* heeft gewoont, en der Landſpraek zeer kondig is, waerdig geloof, van 't geene dat hy zegt, heeft my bericht, met Indiaenen geſprooken te hebben, welke uit het midden van *Amerika* gekomen waren, die nooit eenig Chriſten of blank Menſch hadden gezien, of de minſte gemeenſchap met Uitlanders hadden gehad: zy waren van de Volken *Accoerias*, *Kurrikurri Icannes*, en *Kykoeſſi Icannes*; deze wiſten hem te ſprecken van de Zond-vloet, hebbende zy van hunne Voor-vaderen gehoort, de Zee verbolgen te zijn geweeſt, en het ganſche Aerdryk te hebben bedekt, als wanneer maer twee Menſchen over waren gebleven, te weten een Indiaenſche Man en Vrouw. Waer uit het Menſchelijk geſlacht weder voortgeſprooten was, daer uit ſchynt beſloten te konnen werden, dat deze Menſchen hunnen oorſpronk uit *Aſia* hebben, en deze groote kennis gemelter Water-vloet, by overlevering zoo ontfangen: zy hadden nooit Mes of Byl gezien, behielpen zich met ſteenen, die zy ſcherp wiſten te maeken, om Boomen te vellen, en ander arbeit te doen.

Hier komt noch by, dat den opgemelten Heer, my wiſt te verhaelen, hoe de Indiaenen, zoo wel die van *Suriname* als *Gujana*, en welke te Landewaerts in woonden, oordeelden dat haer Voor-vaderen uit het Noorden, en van de andere zyde van *Amerika* gekomen waren, 't geene onze gedachten ſterkt, te weten, dat de bevolking van *Amerika* by *Jezo* en *Compagnies Land* uit *Aſia* over gekomen is, voegende hy daer by, dat meende, de Menſchen aen deze zyde van *Amerika*, van die des anderen zyde uitgejaegt, afgezet, of gevloden te zijn. Veelderleie Volken, leggen tuſſchen *Suriname* en het gebiet der Spanjaerts, aen de Zuid-zee, onderſcheiden met byzondere ſpraken, welker veele ſteeds tegen malkandere in oorlog zijn, en de gevangenen dooden of verkoopen: zy woonen in Dorpen, doch en zijn niet byſter talryk. Zoo men zich van ſpys wiſt te voorzien, zoude daer zeer gemakkelijk door te dringen zijn: want zy tegen het Europiaens geweer niet beſtendig zijn.

Johan Piccard, in zijn Werk de Antiquiteiten van 't oude Vrieſland genaemt, zegt van de verhuizinge der Volken uit *Aſia* na *Amerika*, de volgende woorden: Want het Noordelijkſte gedeelte van Amerika, is immers zoo na by gelegen aen de Landen van den grooten *Mongul* en *Tenduck*, dat die zwevende Schytiſche of Tartariſche Natie, de ſtraet met kleine moeite heeft konnen paſſeren, zonder ook te verzwygen, dat de Amerikanen zelf getuigen, datze hunnen oorſpronk uit het Noorden hebben. Dus verre de woorden van *Piccard*.

De Laet verhaelt, uit de Reisbeſchryvinge van den Ridder *Hawkins*, welke na de *Straet Magellaen* afgezonden was, hoe hy gekomen zijnde op negen en veertig graden, en omtrent vyftig myl uit de Kuſt van *Amerika* zijnde, een wind vatte, welke hem meer van de Wal, en eenigzins Zuidwaerts op zette, zoo dat hy daer een onbekent Land ontdekte, 't welk in de Kaerten niet te vinden is; omtrent zeſtig Engelſche myl zeilden hy daer langs, het was een vlak Land, en bewoont, want men zag 'er veel vuur in verſcheidene plaetzen opgaen, doch als zy dicht onder de Wal waren, en meenden te landen, veranderde de Wind, en zy zetten 't nae de *Straet Magellaen* toe, welke Landen naer allen ſchyn, 't zy in Eilanden verdeelt of niet, zich zullen ſtrekken na het Land, Zuidelijk over de Kaep van *Goede Hoop* gelegen, en aen het *Nieuw Zeeland* of van *Diemens Land*.

Davis, Engelſche Zee Kapitein, die in de Zuid-zee voor weinig Jaeren ten buit uit gevaeren was, zeilende uit de Haven van *Realeio* nae de *Gallapagos*, en van daer Zuidwaerts, om een wind te krygen die hem nae *Terra del Fuego* voerde, op de hoogte van 27 graden ten Zuiden, omtrent vyf honderd mylen van *Kopaiapo*, op de Kuſt van *Chili*, een klein zandig Eiland

 heeft

heeft gezien, en bewesten 't zelve een lange streek van vry hoog Land, dat zich na het Noord-westen buiten hun gezicht uitstrekte, 't welk waerschynlijk de Kust van het onbekende Zuid-land is.

Op *Ony* aen *Nova Guinea*, zijn veel Praeuwen en vaertuigen, die stark bevolkt, bevaeren werden, welke groot geraes en getier maeken, als zy vremde vaertuigen ontmoeten: zy voeren veelderhande kleine vlaggetjes op deze vaertuigen, driemael rondsom het Schip der vremde roeyende, is een teeken van eerbiediging by hen.

De Menschen zijn hier zoo overgeloovig, dat, aen Duivel-jagerye geloof geven, en zeer licht tot toorn te verwekken, men moet met hen al spelende en lacchende omgaen. Daer valt zeer veel Schar en andere Visch in dit gewest, als hier te Lande, daer werden Tyfels en Gommen tot speeltuigen gebruikt.

Op zeekere plaets *Coveiay*, in deze gewesten gelegen, wil men, dat Smee-kolen vallen. Het is de grootste eere die men in dit Land den vremden aen doet, een hand vol Aerde aen te bieden, gelijk als daer mede overleverende de heerschappye van haer Land.

Als in een gezelschap eenige zaek bevestigt zal werden, zijn zy gewoon dat alle de verzamelden, de zelfde zaek te gelijk uit spreecken.

Dit Land van *Ony* of *Onyn*, werd gehouden een afgescheiden Eiland te zijn, van de vaste Wal, hoewel het niet zeeker bekent is, want aen de Noord-oost kant ziet men een tamelijke opening, en daer tegen over de vaste Kust, die men van de Zuid-zyde mede bekennen kan, zijnde aen de Noordelijkste naeste hoek van *Ony* een byzondere schoone groote inbogt, wel vyf myl diep, en twee mylen wyt: men heeft daer twee of drie myl buiten de Wal, voormiddag geduurig mooy weêr, maer nae de middag werd het Land t'elkens met zwaere dampen overdekt, het welk dan in 't gemeen een zwaere regen veroorzaekt: het Land in zich zelven is woest en wilt, werdende weinig of niet bezaeit of betuint, zeer styl en klippig op veele plaetzen, hebbende zeer weinig vruchtdragende Boomen. Yzerhout valt daer. De Bosschazien zijn vervult van allerlei gevogelte.

De Lucht is daer zeer gematigt, maer veeltyds deizig en dampachtig, dies heeft men zich te wachten onder den Hemel te slapen.

De voornaemste Orangkayen of Oversten op dit *Ony*, zijn twee, de eerste heeft zijn Zetel in de Negery van *Kil* of *Roemabaty*, genaemt *Massaloria*, zijnde een der zeven Zoonen van *Raigie Tabouan*, van welker zeven Zoonen noch vyf in 't leven zijn, met namen *Massaloua*, *Bau*, *Bokan*, *Lowrisa*, ende *Manoekpatyn*, d'overledene waren *Manakaloua* en *Karoessa*, die naer den anderen, als eerst geboorene hebben geheerscht.

De tweede *Orangkay*, genaemt *Jeef*, heeft zijn woonplaets in de Negery *Fatagae*, omtrent een musket schoot van den anderen gelegen.

Het bedryf bestaet hier in den Handel der Slaven, die by de maet verkoft werden, en geeft de Visch hun de meeste leeftogt; haer geweer zijn Zwaerden van verscheide slag, Pylen, Bogen, Lancen, en korte Pieken, met weerhaeken.

Deze Volkeren voeren zomtyds kryg tegen malkander, om het vervoeren en schenden der Vrouwen.

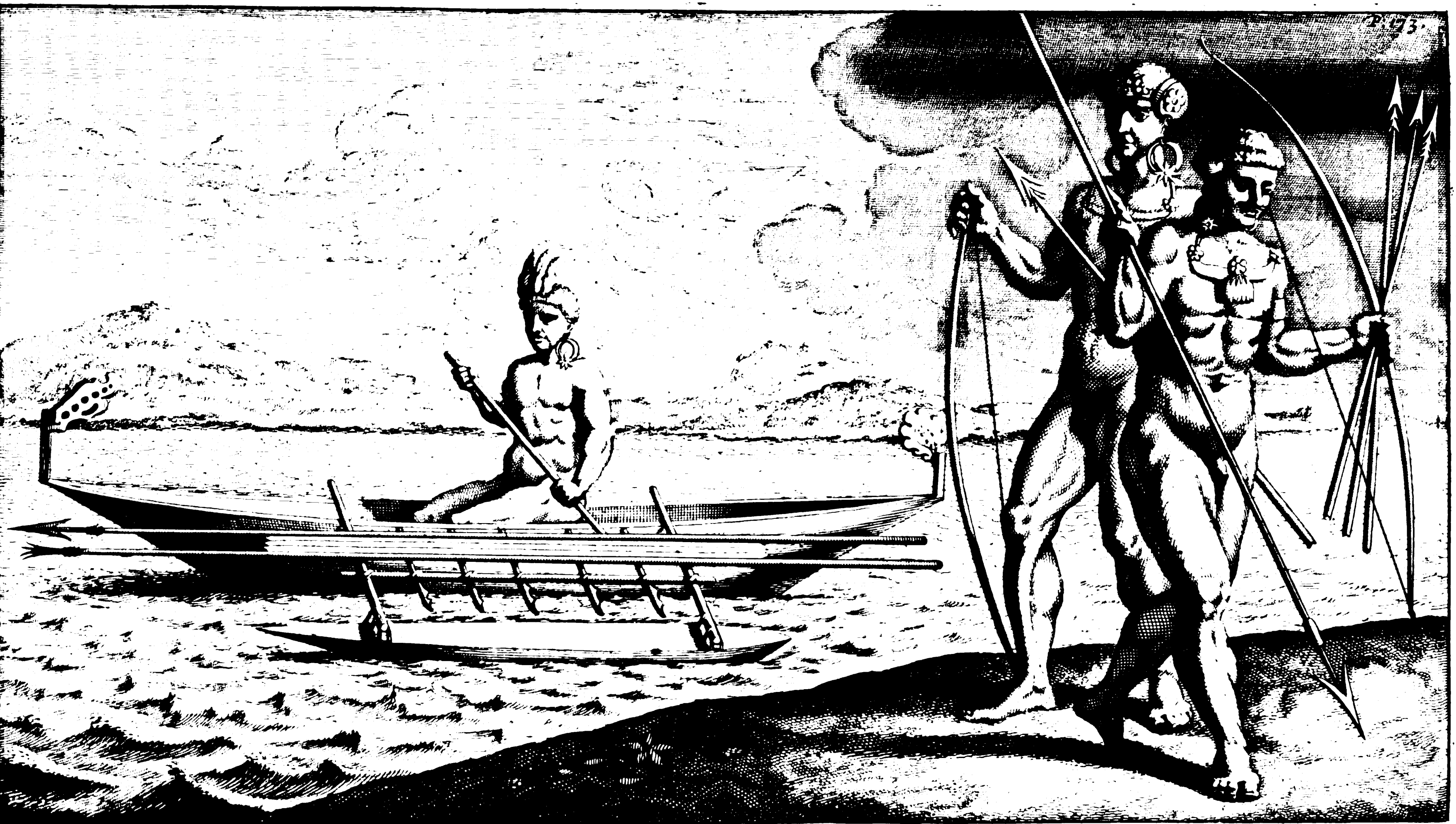
Aen de Eilanden *Cani*, *Batour* en *Caras*; in de nabuurschap van *Ony*, is het Volk wat plomper als op *Ony*, deze hebben om het dooden van den Onyschen Prins *Tabouan* kryg gevoert; men vind daer groote Praeuwen die uit een hout zijn gemaekt, daer vallen Clappus, Canary, Waeuwen, Oby, Pizang, Boontjes en andere aerdvruchten.

Men vind voornaem wat Westelijk byzondere groote Menschen, zoo als men aen de voetstappen heeft konnen gewaer worden.

Op het Eiland *Mametotte*, aen de hoek en West-kant van de Moordenaers Rivier, is tamelijk hoog Land, en naer gissing acht myl in zijn omkring; daer valt Ebbenhout en Slaven te handelen; de Menschen gaen daer, uitgezondert de schaemte, gansch naekt, die zy bedekken met Boom-bast. Zy zijn grof en groot van gedaente. De Vrouwen zijn met dikke Korael-snoeren om de middel, en hals behangen.

Op drie graden aen de Kust van *Nova Guinea*, en des zelfs Voor-eilanden, niet wyt van *Ony* dwers over *Ceram*, bidden de Menschen een witten doorzichtigen steen aen, by nae of het Kristal ware, hebbende omtrent de groote van een Kinder vuist, en aen de eene hoek een root, en een groen streepje, als mede een stukje geel blinkende steen, 't geene zich by na vertoont als of 'er Minerael in was.

Men heeft my toegebragt van het Zuidland, de Kuif van een Vogel, zeer aerdig van schoon hemels blaeuwe verwe gekoleurt, ront, een span wyt in zijn mid'lijn, wezende de vedertjes als zeer fijn haair, aer-

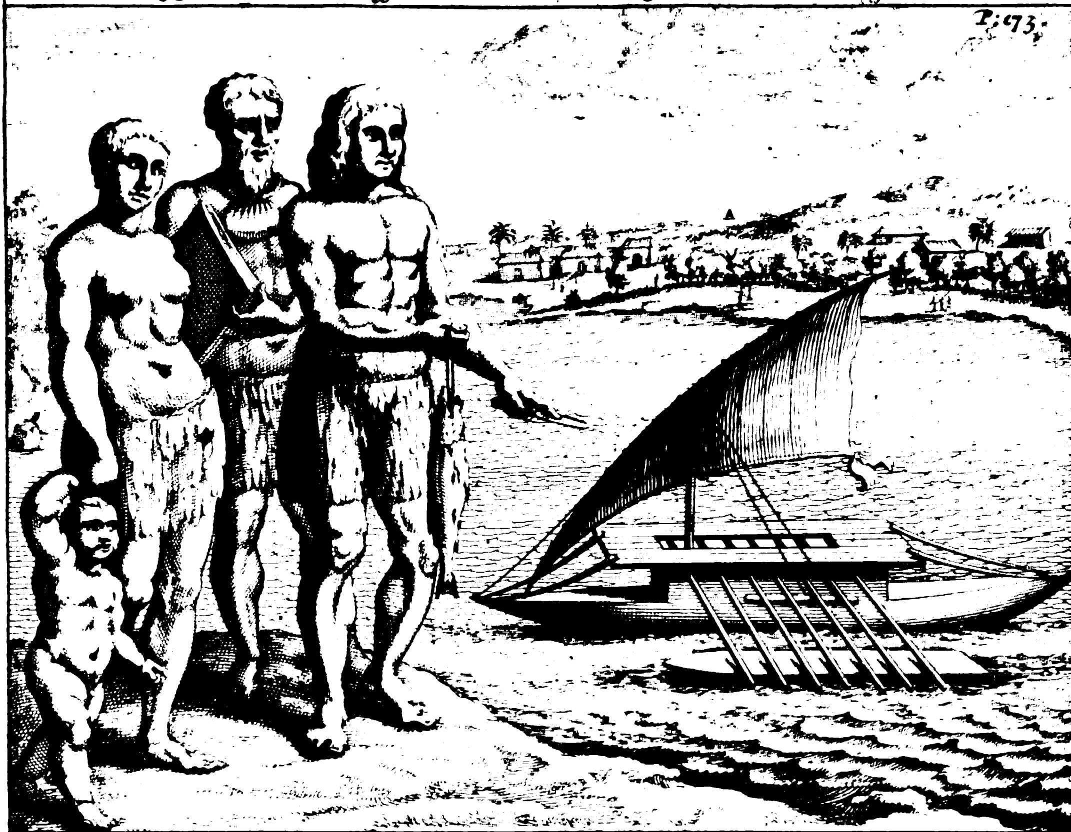

Vaertuig van omtrent de Eylanden Moa en Insou, wesende voor Eylanden van Nova Guinea.

Vaertuig en Gedaente der inwoonders van Selandia Nova.

Het Eylant Rotterdam inde Zuyt-zee met syn Inwoonders na het leven affgemaelt beneffens een Vaertuig aldaer.

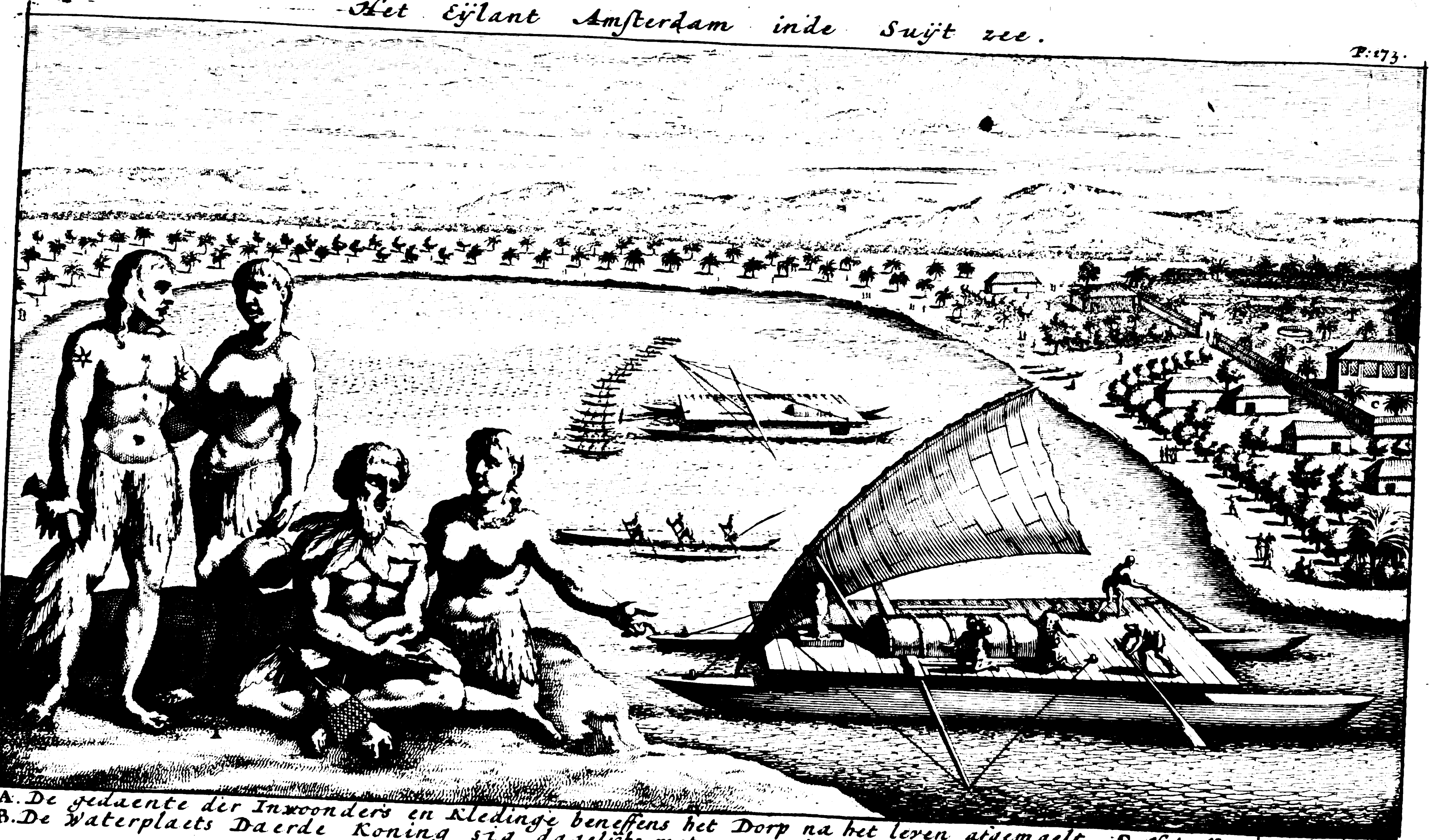

De Man heeft een parlemoere schulp om de hals en een stuk geweven Matten of Riet inde hant. By A. is een ronde Water poel daer Eenden swemmen.

Vaertuig van Nova guinea by de voor-Eylanden Iamna en Medemo naet leven affgemaelt Op een plaets by A. Tasman int iaer 1643. genaemt, Cornelis Witsens Reede. na de naem des Vaders van den Schryver deses werks. Dit Vaartuig heeft een Vlerk.

Het Eÿlant Amsterdam inde Suÿt zee.

A. De gedaente der Inwoonders en Kledinge beneffens het Dorp na het leven afgemaelt. C. Het Konings huis.
B. De Waterplaets Daerde Koning sig dagelyks met syn gesin gaet wasschen.

aerdig geschikt; de Vogel heeft de groote van een Papegaey.

Het Zee-volk van 't Schip *Emeloort*, in den Jaere 1658 aen het Zuid-land, op dertig, en twee derde graden, te lande zijnde geweest, heeft verklaert, aldaer vyf Inwoonders gezien te hebben, waer van den eenen wel 10 of 12 voeten lang scheen, doch zy vertrouwden zich niet daer by te komen.

Het is geweest *Pedro Ferdinandus de Quiras*, die in den Jaere 1605, ontdekkinge van de Zuid-landen heeft gedaen, en op de hoogte van 15 en 24 graden, acht honderd Spaensche mylen van *Lima*, Land ontmoet, zoo dat gelooft werd, bezuiden de Eilanden *Ladrones*, en anderen daer omtrent, tusschen *Staten Land* en *Nieuw Guinea*, een vaste Kust, Zuidwaerts te zijn, wes aengaende in den Jare 1612, eenig vertoog aen den Koning van Spangien, gedaen is.

Wezende aenmerkelijk, dat *la Mair*, die uitgezonden was om het Zuid-land aldaer te ontdekken, de Straet nae hem genaemt, door zijnde, niet Zuidelijker in zijn oversteeken naer Oost-Indiën is gevaeren, als op 20 graden, misschien misleit zijnde, om dat gezegt was dat de Zuid-kust aldaer op vyftien of zeventien graden lag, en hy op de hoogte van twintig zeilende, gelooft heeft, zijn Meesters te voldoen, waer toe de drift van de Bootsluiden, misschien in zoo gevaerlijk een ondernemen heeft geholpen, die liever gewilt hebben door een getemperde Lucht, als tegen een kout Klimaet met gevaer en onzeekerheit te stevenen. Welke misslag by anderen in die gewesten mede is begaen geweest, want naer allen schyn, zoo hy tot op den vyf en twintigste graed Zuidwaerts in de Zuidzee hadde afgestooken, hy de vaste Kust achter of bezuiden de by hem ontdekte Eilanden zoude hebben ontmoet, zoo ook indien *Tasman*, in den Jaere 1643 van *Mauritius* afstekende, hooger Zuidelijk geloopen hadde als 49 graden, waerschynlijk Land zoude hebben ontmoet, en wel de vaste Kust misschien, die tot aen *Zeelandia Nova* en *Staten Land* by Straet *la Mair* strekt: en alzoo dat groote deel des Waerelds ontdekt, waer van by de zommige, zoo groote inbeeldinge is.

Het *Zeelandia Nova* wierd in 't eerst by de ontdekker *Tasman*, genaemt Staten Land, (doch naderhand vernoemt,) om dat hy meende, dat het aen 't Staten Land by Straet *la Mair* vast was, of daer dicht aen gelegen, en noch wyder Westwaerts strekte, welke tweede stelling onzeeker, hoewel zeer waerschynlijk is.

Op de Prent van het Eiland *Amsterdam* hier nevens vertoont; ziet men een zeil-vaertuig, van twee Praeuwen, nevens den ander, met een zolder overdekt, zoo als ook daer nevens een kleine Praeuw werd vertoont, daer zy mede uit visschen vaeren: over het vis-schuitje leggen dwars-balken of houten; daer vlerken aen vast zijn: noch ziet men verbeeld een groot tal Praeuwen; in rang leggen, en gemant, doende hunne oeffening te water: by de schuitjes die op het Land staen, is de Baey daer de Koning woont, en zijn vaertuig legt. Zijn Hof is omheint, en bestaet uit verscheidene byzondere wooningen of vertrekken, waer van eenige op staeken staen. Hy onthaelde de Hollanders vrindelijk; hen doende by zich neder zitten op fijne matjes.

De Inwoonders aen *Zeelandia Nova* hebben groove helle stemmen, blaezen op werktuigen die geluit geven als der Mooren Trompetten, en op Hoorens. Haer roeyen is scheppen. Zy zijn van gemeene lengte, grof van gebaerte, hun verw is tusschen bruin en geel, hebben zwart haair recht boven op de kruin des hoofts vast gebonden, waer op een groote dikke witte veder zomtyds staet.

Het vaertuig dat hier van haer werd vertoont, zijn twee lange smalle Praeuwen, aen den ander, waer over eenige planken of ander zit-tuig gelegt was, zulks dat men boven water onder 't vaertuig door; zien kan; hunne Pangaeyen zijn omtrent een groote vadem lang, en smal, voor scherp, zy konnen snedig met de zelve vaertuigen over weg geraeken, haer lieder kleedinge is der zommige van Matten; andere van Kattoen, de zommige, en meest alle hebben het boven lijf naekt; gebruiken lange stompe Pieken voor geweer, en ook korte zwaere dikke houten.

Deze *la Mair* dan, beneffens Schipper *Schouten*, want *la Mair* was Koopman, en *Schouten* Schipper, die het beleit van de vaert hadde, heeft in den Jaere 1617, bejegent in de Zuid-zee, aen het Eiland zonder grond by hen genaemt, en d'andere Eilanden daer omtrent, menschen, die zeer diefachtig waren, zoo onnozel, dat de bouts uit het Schip, met de hand meenden te rukken, zy gongen moeder naekt, het lichaem beschilderd met Draken, Slangen, en andere gedaenten. De Huit van deze Menschen was root, zy dienden zich van hoeken om mede te visschen, daer van het bovenste van steen, en het onderste van zwart been of Schild-

pad hoorn was, haere touwen die zy op de vaertuigen gebruiken, waren wel zoo dik als een Kabel, van zoodanige stof gemaekt als de Vyge korven in Spangien: de Huiskens die de Menschen aldaer gebruiken, waren gemaekt van bladen van Boomen in 't ronde, boven zeer scherpachtig toegaende, omtrent van 25 voeten omgangs, en tien of twaelf voeten hoog, daer in zag men niet dan een weinig verdroogt kruit, met een hengel roede of twee, van welke Menschen en haere gebaerte, in de Australische Zee-vaert van *Schouten* en andere, breedelijk veele byzonderheden zijn te lezen.

In het Jaer 1643, wanneer *Brouwer* achter het Staten Land, by Straet *la Mair* om quam te vaeren, en bevond het zelve een Eiland te zijn, ziende hy noch in 't Zuiden, noch in 't Oosten geen Land, zoo als op de te rug Reis, mede in die Zee, bezuiden, geen Land is gezien, hoe wel zes Jaeren daer nae zeeker Spaensch Schip, bezuiden noch een Eiland heeft ontdekt, wierd hem in *Chili* gezegt, dat toen achtien Maenden geleden, eenen Hopman *Navarro*, met dertig Man in Praeuwen, van daer om de Zuid was gevaeren, want men zeide, dat daer veel Voor-eilanden en Binnen-zeen zijn, konnende van *Castro* af, Zuidwaerts binnen de Eilanden door, tot aen Straet *Magellaen* werden gevaeren. Deze was dan vyf Maenden uit geweest, hadde aen Eilanden Wilden gevonden, rootachtig van huit, met baerden; de Chilezen konden hen niet verstaen; deze wezen dat Oostelijk van haer zeer groote Menschen woonden, hadde ook in die Eilanden Minerael Mynen gevonden, en dat men toen tot *Castro* zeide, dat de Castiliaenen die Wilden doen bearbeiden; gelijk de eigenhandige Daglijst in zijn vloot gehouden, onder my berustende, uitwyst: of nu deze Eilanden bezuiden, beoosten, of bewesten het Staten Land liggen, blyft my onbekent.

Die van *Zeelandia Nova* zijn wyders bruin van verwe, en van een wreed gezicht, eenige hebben zeilen op hun vaertuigen, en schynen gezag hebbers onder hen te hebben: het is waerschynlijk dat deze Menschen op dit Land uit *Amerika* over *Terra del Fuego* mede zijn gekomen, zoo als gezegt is, dat zy, of eenige hunner, misschien mede over *Papous* Land uit de Indische Eilanden, *Japan*, *Jezo*, of *Tartarye* oorspronkelijk zijn, want de verw, zoo van huit als haair met de Amerikanen meest over een komt, en dat dit Land tot na *Magellanes* strekt, daer en tegen de Menschen op het Land van de Eendragt, of *Hollandia Nova*, schynen daer gekomen te zijn, enkelijk van en over *Nova Guinea* of *Papous* Land, en zommige Indische Eilanden, wezende deze beide pik zwart, en naekt loopers, zeer schroomachtig, maer die van *Zeelandia Nova* zeer stout en wreet, als de Volken omtrent *Magellaens* Straet, doch met dit verschil, tusschen de *Papous* en die van *Hollandia Nova*, dat het haair van die van *Papous* is lankachtig, en die van *Hollandia Nova* kort gekrult, en styf op 't hooft als Wol, en zy gaen moeder naekt, zy hebben niet om haer lijf, zijn zeer wild en woest, vreeslijk om aen te zien.

By overlevering is bekent, dat de Menschen op *Papous* Land mede overgekomen zijn, van de Eilanden *Molukkes*, daer de Menschen bruin zwart zijn, en die der Molukkes, misschien van de Landen omtrent *Malakka*, *Malabaer*, en daer rondsom, welke mede na den bruinen hellen, daer en tegen de Amerikanen wit of geel zijn; welke hunnen oorspronk hebben volgens alle waerschynlijkheit uit *Tartaria*, 't zy die over de Eilanden *Jezo* of wel van hooger gewest, benoorden, overgetreden zijn, en dus zijn de Volkeren van *Zeelandia Nova*, *Amerika* en *Tartaria*, meest eender voortzetting, en die van *Hollandia Nova*, *Papous Land*, *Molukkes*, en de vaste Indische Kust, genoegzaem eener verw en gedaente, meest voort gezet uit het midden van *Asia*, behalven dat waerschynlijk over *Papous Land*, *Molukkes*, en daer omstreeks uit het Noorden van *Asia*, de Volkeren Zuid aen, zich met dien Landaerd vermengende, gewandelt hebben, by wien de Sineezen gevoegt moeten werden, die wegens de gelijkheit van gedaente en nabyheit, naer allen schyn uit het hart van *Asia* mede gesproten zijn, waer omtrent het *Paradys* is geweest, en de *Ark* van *Noach* zich neder zette.

De Menschen zijn hier niet zoo diefachtig of dartel op het Eiland *Amsterdam*, als op het Eiland *Rotterdam*: het haair draegt men hier mede korter. Het Vrouw-volk is hier immers zoo kloek als de Mannen.

De beste Huisjes zijn daer met riete sportjes gepaggert: men ziet in tuinen çierlijk gemaekte bedden, daer alderhande aerdvruchten wassen; de Klappus Boomen zijn ordentelijk geplant, ook de Pizang, en andere Boomen lijn recht, en kan men aen dit Volk geen Godsdienst merken, alleen zag men dat een Water-slang wierd opgenomen, op het hooft gelegt, en toen eerbiedelijk weder in het Water gezet.

't Volk op 't Eiland *Rotterdam*, dood geen Vliegen, hoewel 'er veel zijn: de Mannen dragen lang, doch de Vrouwen kort haair.

Ik

Ik hebbe een Byl gezien, welke in den Jaere 1658 op het Zuid-land is gevonden, gemaekt van steen, wit achtig, zwymende na Marmer of harde Klip-steen, aen de eene zyde der gedaente als een hamer, met een dik hooft, en aen de andere zyde smalder, platter, en eenigzins scherp. De steel was dun, geel, en van sterk hout: deze Byl is begooten, zoo het schynt met eenig Pek of Harts, want men ziet daer rondsom, uitgenomen op de einden van het steen, daer men mede klopt of klieft, eenige zwart-roode stoffe, die met een mes afgeschraept en verbroken kan werden, als hart Lak of Was, hebbende de steen een ongeloofelijke hardigheit, waer toe de begieting of bekleeding dezer stoffe, die'er al vry dik op zit, dient, is my onbewust, doch schynt te zijn om de steen aen het hout vast te houden *: dit Byltje is gevonden, ter plaetze daer het Schip de *Draek*, in den Jaere 1658 gestrand was, en waer van eenig Volk aen Land was blyven staen, en overgebleven. De Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye die willende afhalen, derwaerts toen eenig vaertuig zond, edoch men vond niemand, zoo dat waerschynlijk deze Nederlanders, die een getal van omtrent tachtig uitmaekte, of te Landewaerts in zijn gevoert van de Zuid-landers, of wel gedood, verscheurt en gegeten, daer toe deze Byl of Hamer mede toe kan hebben gedient.

* Welke stoffe ik acht een Gom te zijn, die uit Bomen druipt, zoo ons in den Jaere 1698 van daer overgezonden is, en waer van eenig gedeelte onder my werd bewaert.

Dat veele der Zuid-landers bruin en zwart van verw zijn, schoon sommige van de zelve in die gewesten woonen, welke met de Landen aen deze zyde van de Waereld, in hoogte over een komen, en daer men wit is, schynt daer van daen te komen, dat zy vermengt en ten deele voortgezet zijn, van de Menschen aen *Nova Guinea* woonachtig, die als dicht onder de Zon gelegen, gansch zwart zijn, en deze aerd noch zoo lange onder de kouder Lucht zich niet op gehouden hebben, dat de verw geheel is verandert.

Volgen eenige bevindingen, getoogen uit dag-lijsten van Zee-tochten der Nederlanders, die de Zuid-landen, zoo *Hollandia* als *Zeelandia Nova*, enz. bevaeren hebben.

Aen *Nova Guinea* op acht graden negen en twintig minuten, Zuider hoogte, en lengte honderd en acht en vyftig graden, vyf minuten, is het Land vol Klappus, wel bewoont; het Volk geen liefhebbers van Yzer, of Korael, quaed aerdig, maer wat Westelijker, is het Volk geheel zwart, graeg na yzere hoepen en doek, verwonderde zich over 't zien van spiegels: hier vind men Hoenders, Varkens, en veel Visch.

Het Volk op elf graden, twintig minuten hoogte, en lengte hondert en een en veertig graden, vier en veertig minuten, is moeder naekt.

Op dertien graden acht minuten, hoogte, en lengte honderd en zes en veertig graden achtien minuten, is de Kust bar, het Volk quaed en boos, schooten op de Hollanders, als zy aen Land quamen, met Pylen, zonder reden: 't is hier zeer bevolkt.

Op veertien graden, acht en vyftig minuten hoogte, en lengte, honderd en acht en dertig graden, negen en vyftig minuten, is 't Volk naekt en wild; men kan haer niet verstaen.

Op zestien graden tien minuten Zuiderbreette, en lengte honderd en negen en vyftig graden, zeventien minuten, quam het Volk aen boort van een Nederlands Schip zwemmen: als men hun een stuk Lywaet vereerde, leiden zy dat op het hooft, in teeken van dankbaerheit.

Daer in de Nabuurschap is het Volk quaed, zy gebruiken Pyl en Boog, en zoo lang, dat het eene ent op de aerde staet, als men schiet, hebben mede Hazegaeyen en Kalewaeyen, en vielen op de Nederlanders aen, doch verstonden de kracht van schiet geweer niet.

Zuider breette op zeventien graden en twaelf minuten, aen het Zuid-land op *Hollandia Nova*, heeft *Tasman* zeer booze en wreede, naekte zwarte Menschen ontmoet, die gekrult haair hebben; hebbende tot geweer, Pyl, Boog, Hazegaeyen en Kalawaeyen, zy quamen eenmael met dubbelt geweer vyftig in getal, op strand, verdeelende zich in drie benden, en meenden de Hollanders die ten getale van vyf en twintig aen Land waren gestapt, te over vallen, maer het lossen van schiet geweer verbaesden haer zoo, dat zy vloden.

Om uit te drinken, gebruikt men hier groote schelpen.

Hier gebruikt men Praeuwen van basten van Boomen gemaekt. Het zijn hier gevaerlijke Kusten: daer is weinig aerdvrucht; de Menschen gebruiken geen Huizen.

Op negentien graden, en vyf en dertig minuten, hoogte, en lengte honderd en vier en dertig graden, smeeten de Inwoonders die veel zijn, van het gebergte met steenen, van boven, na de Boots, die de Hollanders in 't Jaer 1643 naer Land toe zonden: men zag steeds deze Menschen langs de Kust rooken en smooken, 't geen geloofd wierd, dat zy deden om kennis

aen

aen de Nabuuren te geven, dat 'er vremden op de Kust waren. Zy schynen een armelijk leven te lijden, gaen naekt, eeten Obys, en andere Wortelen van Boomen.

Op de dertig graden aen *Nova Zeelandia*, hadden de Menschen zeer luide stemmen, waren van lange gedaente, met knodzen en stokken voorzien, tot geweer; rondsom de water perken zag men gebouwt Land, en hier langs is de doortogt in de Zuid-zee.

Op de breette van een en dertig graden aen *Zeelandia Nova*, en dertig minuten lengte, bespeurde men, dat de groote Zee quam uit den Oost-zuid-oosten, het geen doet gelooven, dat in 't Oost-zuid-oosten, of Zuid-oosten daer omtrent honderd of twee honderd myl geen Land is, maer een groote ruime Zee. Men heeft dit Land niet hooger als tot de vyf en dertig graden zien strekken, van waer het kort ontvalt, en maekt alzoo een Eiland, strekkende schynbaerlijk tot over de drie en veertig graden, om de Zuid, maer niet zeeker wetende, of noch verder om de Zuid-zuid-west, of Zuid-west is strekkende, doch is aldaer na de Zuid geheel hoog gebergte, met scherpe spitzen, en wel zes dobbel door den anderen.

Het Volk van het Land quam hier in Praeuwen aen boort, men schonk haer iets, en zy weder een kleine Vis-lijn met een hoek, wezende van Parlemoer gemaekt: het Volk is daer kloek van lijf, wel gemaekt met witte tanden, scherpe neuzen, besneden in 't aenzicht als de Nederlanders, doch door den anderen veel langer, en kloeker van lijf, bruin van verw, dik van haair, daer zy groote hooverdy in hebben, want het is zeer çierlijk opgemaekt, of gekrult; hebben geen kleeding van Kattoen of geweven stoffen; alleen de zommige die onder haer de aenzienlijkste zijn, hebben in 't midden van 't lijf, tot de knien toe, daer zy haer schaemte mede bedekken, een fijn geweven matjen, van bast van Boomen; de anderen hebben een gordel om 't lijf, van Boom-bladen gevlochten, en onder aen die gordel is 't vol losse nederhangende bladeren, tot omtrent de knien, een teeken van schaemte, hebben ook matten die zy tot zit-kleeden gebruiken, waer van zy mede zeilen op haer Praeuwen maken. Alhier zijn de grootste Vrouwen die ooit in de waereld gezien werden: men vind daer *Kokus* nooten, *Oebas* wortelen, en *Pysang* te verruilen, tegen spykers daer zy zeer graeg na zijn; Varkens waren daer veel; het Volk is diefachtig, maer goet, hebben in haer Huizen geen çieraet, slapen op matten van Boom-basten tegen de aerde, men kon 'er geen Godsdienst bespeuren.

Aen het *Zeelandia Nova*, op de breette van vier en dertig graden, en vier en dertig minuten, en de lengte van honderd en negentig graden, veertig minuten, vond *Tasman* in 't Jaer 1643, op een Eiland omtrent dertig of vyf en dertig Menschen met stokken en knodzen, zeer hart met grove stemmen den Nederlanders toeroepende. Zy zagen daer twee Praeuwen, en aen verscheide plaetzen op de hoogten, een Man staen, met een lange stok, als op de wacht tegen hen.

Men zag aen dit *Zeelandia Nova*, op veertig graden voetstappen en afgang van Dieren, ook Gomme aen de Boomen, Ent-vogels, Meeuwen, Ganzen, Mosselen, en Boomen zeer ydel geplant, de aerde als een vuurstede op zommige plaetzen, en zoo hart als steen gebrand, in teeken dat daer Menschen waren, ook de aerde bewogen of omgespit, en boomen verbrand. Weinig Zuidelijker op *Zeelandia Nova*, heeft het Volk een helle stem, doch quamen niet nader als tot een steen-stuk verre; 't Volk was grof van gebeente, doch van gemeene lengte, de verw tusschen bruin en geel, zwart, en dik van haair, achter op gebonden: de kleeding is van Matten, en zoo het scheen eenige van Kattoen, hadden meest alle het boven lijf naekt: men bespeurde ook witte vlaggetjes by dit Volk, in haer vaertuigen, dieze in de handen hielden.

De Menschen op 't Eiland *Amsterdam*, by *Zeelandia Nova*, gaen naekt, zijn van bruine verw, en wat meer als gemeen lang, eenige dragen zeer lang haair, andere zijn geschooren, dekken de schaemte met een klein kleetje, konnen wel zwemmen, zijn begeerig na Lywaet en Yzer, leggen 't geen dat men hun geeft op het hooft, in teeken van dankbaerheit, dit doet men ook op zommige plaetzen aen *Nova Guinea*.

De Menschen op dit *Amsterdam*, liepen zommige met witte vaenkens in de hand aen strand, in teeken van Vrede, zijn zachtzinnig, en goedaerdig, hebben 't lichaem tot de dyen zwart geschildert, hunne halzen behangen met groote bladeren aen boort komende, bragten een wit vlaggeken, dat zy op de plecht van de boot stelden, met een kleed van Boombasten: konden zeer wel zwemmen: de groetenis is hier het hooft te neigen na des anders voeten: deze groetenis en eerbieding

ding is ook op het Verraders en andere Ladrones Eilanden. Zommige hebben het onder lijf zwart beschildert, tot de knien, zommige dragen een Parlemoer schelp om de hals, zijn diefachtig: Varkens waren hier, ook Hoenders in overvloed.

De oudste Vrouwen waren hier de kleinste vingers van beide de handen afgehouwen, doch zommige maer van de eene hand, en den jonge Vrouwen niet.

Hier was een Vrouw die een baerd hadde, en een Man met een *St. Tomas Arm*.

Het Volk is 'er goedaerdig: zy eeten de Varkens weinig gebraden zijnde.

De Vrouwen gaen van de middel tot de knien bedekt, met matten van bladen der Boomen, de rest naekt, hebben het haair korter als 't Man volk.

De Mannen hun baert is in 't gemeen drie of vier vingers breet, lang, de knevels zijn lang twee stroo-breet: men zag hier geen geweer: zy onthaelden de Hollanders op 't Land met Melk en Room, Visch en Fruiten, zittende op matjes; als de onzen daer aen Land witte vlaggetjes lieten, in teeken van vriendschap, was daer dat zeer aengenaam, leiden die dikmael op hun hooft, wezende aenmerkelijk van waer deze verafgelegene Menschen de kennis gekomen is, dat de witte vlagge, een teeken van vrede en vriendschap is.

Aen de Eilanden van Marken, by *Nova Guinea* in de Zuid-zee, gaen de Mannen met twee vederen op het hooft, als hoornen, en zijn ook zommige door de neus geringt.

Op de breette van veertig graden, vyf en dertig minuten, en lengte honderd en een en negentig graden, vyf en dertig minuten, zag men rook opgaen, alwaer van de Inwoonders vuur gemaekt wierd. Dit Land scheen zeer bevolkt te zijn, om dat alom vuuren zagen opgaen. Hier quam een vaertuig, waer dat uitgeroepen wierd, maer konde niet verstaen werden: zy maekten ook geluit als met Schalmeyen of Kromhoorenen: het Volk was quaedaerdig, want meende met Praeuwen de Schepen aen te tasten, gelijk zy drie Man in een schuitje vermoorden.

Men telde daer twee en twintig Praeuwen, in ieder dertig perzoonen, deze Praeuwen zijn in 't scheppen met Pangaeyen zeer vaerdig, daer waren eenige twee aen twee aen malkander vast gemaekt, om de styfte.

Op een en veertig graden, een en dertig minuten, Zuider breette, en lengte honderd en acht en zestig graden, een en veertig minuten, zag men op verscheide plaetzen groote vuuren maken.

Op de breette van twee en veertig graden, vier en vyftig minuten, en de lengte van honderd en twee en zestig graden, zeven en vyftig minuten, vond men geen steen-kroos, 't geen dede geloven in een ruime Zee te zijn, te meer, om dat de groote Zee uit den Zuid-westen was komende.

Op vier en veertig graden, zeven en vyftig minuten hoogte, en lengte honderd en een en veertig graden, veertien minuten, zag men steen-kroos en Meeuwen, hoewel geen Land.

Op vyf en veertig graden, vier en vyftig minuten breette, en lengte honderd drie en zestig graden, vyftig minuten, is Land ontdekt, te weten, het *Nieuw van Diemens* Land. Hier zag men Boomen en andere vruchten, ook een Boom dik twee en een half vadem, zonder eenige schorze, oud en dor, alwaer trappen in gevonden zijn, van den eenen trap tot den anderen, wel net gemeten, vyf Rynlandsche voeten, deze trappen waren dertien in getal, tot boven toe: in die Boom waren groote holen en Vogel-nesten, wes, zoo het schynt, de Inwoonders, om haer jongen daer uit te halen, deze moeiten gedaen hadden: men hoorde daer een spel als van Mondtrompen, doch wat grover. Hier uit wierd besloten dat de Menschen aldaer zeer groot moften zijn.

In den Jaere 1617, heeft men op de Reis van *la Mair* ontdekt, aen *Porto Desire* in 't Zuiden van *Amerika*, begrafenissen van zeer groote Menschen, daer van de gebeente tien en elf voeten lang waren, de hoofden konden daer van onder open gemaekt zijnde, over de hoofden der Nederlanders, als Helmetten gestolpt werden, zoo als te Landewaerts benoorden *Terra del Fuego*, een geslacht woont, genaemt *Tirimenen*, wiens gewest geheten is *Coin*, dit zijn (zoo gezegt werd) groote Menschen als Reuzen, elk tien of elf voeten lang.

In 't Jaer 1643, op Zuider breette, acht en veertig graden, vyf en twintig minuten, en de lengte van honderd en elf graden, acht minuten, is in Zee een Zee-rob gezien, 't geen een zeeker teeken van Land is, alzoo de Zee-robben zelden zes mylen ver in Zee gezien worden, derhalven is te vermoeden eenige Eilanden daer in 't Zuiden te zijn: men zag daer ook steen-kroos.

Op negen en veertig graden breette, en lengte honderd en vyftien graden, drie en vyftig minuten, bevond men hoe Zuidelijker, hoe onstuimiger, van winden te

zijn: men zag daer mede steen-kroos en Meeuwen in overvloed van verscheide aerd, en men ontmoete toen daer een over groote Zee uit den Westen, en dagelijkze stormen in 't Zuiden, dies men in zoo een toestant, by ontmoeten of ontdekken van Land, zoo als de Hollandsche Zee-luiden oordeelde, niet zoude konnen verrichten, maer in zulken gevalle met klein zeil, of zonder zeil genoeg te doen hebben om van Land af te blyven, hoewel waerschynlijkst is dat zy daer in kort, de vaste Zuid-kust zoude hebben ontmoet, maer zy Zee-moede zijnde, liever het na de gematigde Lucht hebben willen zetten.

Diefachtig, broodronken, en dartel is 't Volk op de Eilanden by *Zeelandia Nova*, op zommige dezer plaetzen dragen de Mannen langer haair als op andere plaetzen: de Vrouwen zijn alom zoo kloek als Mans perzoonen.

De Konink of Overste op het Eiland *Rotterdam*, was genaemt *Aiki* of *Latouw*. Men zag daer bedden daer gezaey op stond, en aengename vruchten, het gaf daer een goede reuk, de Menschen levende als het Vee.

Op drie graden hoogte, en lengte honderd negen en zestig graden, zeventien minuten, omtrent achter *Nova Guinea*, was het haair van onderscheide verw, het aenzicht met roode verwen besmeert, zommige hadden een wit been onder de neus, dik een kleine vinger breet; *Ilaxa* bediet een Hey-visch in die spraek: men gebruikt daer houte Elgers om te Visschen: langs de Kust van *Nova Guinea* vind men steeds op veel plaetzen vuur en rook opgaen, veel hout ziet men daer dryven, in Zee onder 't Land, en vuiligheit, het geen een teeken is van bevolktheit: men gebruikt hier Flitzen en Harpoenen.

Deze Luiden als men hun iets aenboot, wezen na het hooft, daer ze, zoo onze Zee-luiden gisten, Tulbanden mede verstonden, die zy eiste. De Eilanden voor, en aen *Nova Guinea*, zijn schier ontelbaer.

Op vier graden, vyf en vyftig minuten, Zuider breette, en lengte honderd vyf en zeventig graden, dertig minuten, achter *Nova Guinea*, is 't Volk zwarter als op de Eilanden boven genoemt, ook niet zoo beleeft, gaen gansch naekt, behalven een klein dekzel, dat naeuwlijks de schaemte bedekt: men zag daer Klappus, die voor Koraelen wierden geruilt, hadden Kattoene kleetjes, schoon de perzoonen die aen boort quamen, moeder naekt waren: zommige kort haair, anderen was het zoo opgebonden als in Moordenaers Baey, aen *Zeelandia Nova*: eenige achteden niets van 't geene onze Zee-luiden hun aenboden, zelf Koraelen en Yzer niet: hadden Boog en Pylen, zommige waren door de neus geringt, andere hadden twee veeren recht op 't hooft steeken.

Aldaer op vier graden, twintig minuten, en de lengte van honderd twee en zeventig graden, zeventien minuten, is het Volk gansch naekt, het lichaem heel zwart, 't haair krullende als de Kaffers, doch niet zoo wolachtig, ook de neuzen niet zoo plat, zommige hadden witte ringen om de armen, andere waren met kalk bestreken, en hadden een bant van bast voor het hooft. Hier verstont men het Nova Guinesche woord van *Lamas*, dat zeeker vrucht is: zy beminden daer de Koraelen en Lywaet, ook verstonden zy de woorden *Anieu*, *Ousi* en *Poracca*, dat zijn Klappus, Oubys en Varkens, in de spraek van *Nova Guinea*: zy zijn gansch naekt, doch hebben groene blaetjes voor de schaemte, zijn heel zwart.

Volgens schriftelijk bericht uit een der Stuurluiden, die met *Tasman* den Reis om de Zuid, in 't Jaer 1643 hadde gedaen, zoo is.

Het Volk aen 't Eiland *Marken*, by *la Mair* alzoo genaemt, rouw en onbezuist, zwarter als aen de Eilanden *Amsterdam* en *Rotterdam*, niet zoo beleeft als die, gaen gansch naekt, behalven dat de schaemte te naeuwer noot bedekt hebben, welk dekzel Kattoene kleetjes scheenen te zijn, zommige hebben 't haair kort geschooren, andere hebben het opgebonden, als die van *Zeelandia Nova*, een hadde twee veeren recht boven de kruin des hoofts steeken, in gedaente van hoornen, een ander was door de neus geringt, hunne Praeuw was met een vlerk voor en achter scherp toegaende, doch niet net gemaekt: zy hebben Pyl en Boog, hadden kennis aen Yzer en Koraelen.

Aen de groene Eilanden voor de Kust van *Nova Guinea*, zijn de Praeuwen met twee vlerken, doch de Pangaeyen of Scheppers smal, met dikke bladen: in teeken van vriendschap breeken zy een Pyl, stekende het eene stuk in 't haair, en houden 't ander in de hand.

Hier is het Volk gansch naekt, en gansch zwart, 't haair gekrult als de Kaffers, doch niet zoo wolachtig, de neuzen ook zoo plat niet, eenige hadden witte ringen van been om haer armen: de zommige zijn in 't aenzicht met kalk bestreeken, dragende voor het hooft bast

van

van een Boom, omtrent drie vingeren breet.

Tegen de Kust van *Nova Guinea* aen, zijn Eilanden, genaemt Visschers Eilanden, hier zijn de Menschen heel zwart, en naekt, behalven dat zy hebben eenige bladen of groente voor de schaemte, zommige hebben zwart, andere, ander haair, hunne Praeuwen zijn met een vlerk, hun haair verandert van verw, om dat met kalk werd besmeert, of bestrooyt, zy bestryken ook het aengezicht met roode verw, de zommige hebben een wit been onder door de neus, 't geen omtrent de halve dikte van een kleine vinger hadde. Hunne Praeuwen zijn voor en achter uitgehouwen, in gedaente van Beeldwerk, de Pangaeyen zijn niet heel lang, noch breet, voor scherp afgaende.

Aen het drie Koningen Eiland in de Zuid-zee, zag men in 't Jaer 1643 Menschen van lange gedaente, met stokken of knodzen in de hand, die grove en luide stemmen hadden, makende als zy voortgongen geweldig wyde en groote stappen.

Aen het Eiland *Middelburg* en *Amsterdam*, gaen de Menschen naekt, zijn wat meer als van gemeene langte, hebben een klein kleetje voor de schaemte, de Praeuwen zijn daer eng en smal, achter en voor een groot stuk weegs overdekt, de Scheppers daer zy mede roeyen, van gewoone lengte, het blat in de midden breet.

Konnen snel zwemmen, en geweldig lang onder water blyven.

Als zy dankzegging willen doen, leggen zy het geene ontfangen is, tot verscheide reizen op het hooft.

Maeken Visch hoeken van Parlemoer schelpen.

Deze Menschen gebruiken witte vaentjes, in teeken van vriendschap.

Zy hebben hun lichaem van de middel tot de dyen zwart geschildert, hunne halzen zijn behangen met groote bladeren, de vlerken van hunne vaertuigen of Praeuwen, zijn verçiert met Zee-schelpen en Hoorentjes.

Daer vallen veel Klappus op dit Land: als deze Luiden eerbiedigheit doen, neigen zy het hooft na de voeten, zy pronken met Paerlemoer schelpen op de borst.

Men bespeurt onder hun veel vaertuigen, zy quamen aen 't boort onzer Schepen in goede rang, gongen in een halve maen leggen, en verwelkomden met groot geluit te geven.

Daer zijn Varkens, men vind 'er de *Oubys* wortelen, *Pisang*, *Bakovens*, en veel kruiden: zy maken kleetjes van bast van Boomen.

Men vind'er veel Hoenderen. Ook veel Wortelen ons onbekent die men eet.

Deze Luiden dooden geen Vliegen, die hier in groote overvloed zijn, en hun zeer quellen: de Stuurman doodede hier een Vlieg in 't by zijn van een dezer Zuidlanders, waer over hy hem gram toonde.

Op 't Eiland *Amsterdam* is een Koning, doch niet op 't Eiland *Rotterdam*, echter die misdoet werd gestraft by de menigte; onze Zee-luiden zagen daer een Man met een Kokos noot zoo lang op 't bloote lyf slaen, tot dat hy brak. Dus verre het schriftelijk bericht van de Stuurman boven gemelt.

Aen het Eiland *Medemo*, 't geen beneffens *Jamna*, een der Voor-eilanden van *Nova Guinea* is, is een zeer goede Reede, die *Tasman* in 't Jaer 1643, *Cornelis Witsen* Reede noemde; gelijk hy mede op twee en veertig graden aen van *Diemens* Land, eenige Voor-eilanden de naem van *Wits* of *Witsens* Eilanden benoemde.

In 't Jaer 1695 den 22 January, is in de Zuid-zee Westwaerts, dwers van *California*, omtrent honderd myl een Eiland ontdekt, door het Schip 't geen Jaerlijks van *Acapulco* naer *Manilla* vaert, het is tot noch toe mijns wetens niet benoemt, om dat de Schipper het wilde heeten *Eiland van Hulp*, en den Koopman *St. Sebastiaen*, ter oorzaek dat het den dag, van dien Heilig was, als 't ontdekt wierd, doch gaf de Schipper de reden van zijne benaminge, om dat zonder de hulp die zy aldaer ontfongen, door vers water, dat in binne Meiren wierd gevonden, de Visch, en het gevogelte, zy verlooren zoude zijn geweest, dies de Onder-koning in *Amerika* dat geschil staet te beslichten: men vond 'er goed brant van klein geboomte, doch geen Rivieren, noch ook geen Menschen, zoo als mede op het Eiland *St. Bartholomeus*, 't geen in 't vaer-water tusschen *Acapulco* en *Manilla*, Westwaerts uit de Noorder hoek van *California*, onlangs mede ontdekt is, geen Menschen zijn. Dit Eiland werd zeer gemeit van de Spangiaerts, om dat daer Zeil-steenige grond is, en de Compassen geen streek houden, ook dat 'er rondsom veele Klippen zijn; Vader *Jacobus de Mimbela*, Spaensch Geestelijk, heeft my verhaelt, dat ter tyd hy die vaert deede, grond wierd gevoelt, omtrent dit Eiland, dat het dwarlen van het Compas hen in gevaer bragt, en vreeze van te stooten, of vergaen.

In den Jaere 1696, heeft de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy goet gevonden, een reize te laten doen naer het

het *Zuid-land*, *Hollandia Nova*, of het Land van *d'Eendragt*, tot onderzoeking dier gewesten, of 'er goede Haven en Scheeps-berging, water en ververſching te bekomen zoude zijn, en of 'er miſſchien noch Menſchen te vinden zoude wezen, van Nederlandſche Schepen aldaer wel eer geſtrant, en verongelukt, en byzonder of 'er ook overblyfzelen, zoo van Menſchen, als Goederen, van het voornaem vermiſte Schip de *Ridderſchap* te vinden zoude wezen, dat men giſte onlangs aldaer gebleven of geſtrant te zijn. Het opſtellen der laſt en de bevelen tot deze Reis voor de Opperhoofden, waer van de Gezaghebber verkooren was *Willem de Vlaming*, van *Ooſt Vlieland*, wierd ons mede aen bevoolen: deze Zee-man dan met zijn drie onderhoorige Schepen, liep op bevel de Eilanden van *Triſtan* eerſt aen, alwaer niets vond als veel Wal-viſſchen in Zee, ook Robben, Viſch overtollig, en Gevogelte zonder tal, dat zich met de hand liet vatten, als Pinguins, Meuwen, en andere, en de zelve met geboomte bezet te zijn, ook kruiden die onbekent waren, wezende de zelve verdeelt in drie Eilanden, waer van het grootſte met Sneeuw bedekt lag, en het kleinſte een drom van gebrooke Klippen is, gelijkende na de overblyfzelen van een vervallen Kaſteel, zy leveren alle goet drink water uit, waerdig om by Zomer aengelopen te werden, alzoo men in weinig tyd Water, Viſch, en Gevogelte kan bekomen in overvloed, ook des noods brandhout, hoewel de landing of aenkomſt op weinig plaetzen goed is, ter oorzaek van de ſtyle Kuſten of Oevers, en de zware branding tegen de wal aen, gelijk ook alom geen anker grond en is, en de touwen zeer werden geveilt, dies wel by Zomer, maer niet by Winter te raden is, hier aen te gieren. De Eilanden *St. Paulo* en *Amſterdam* heeft hy bezichtigt, en aen 't eerſte de Zee vol Zee-robben en Zeeleeuwen gevonden, zoo dat men ze moeſt dooden, om vaert te baenen, als men naer Land voer, hier vond hy mede over groote menigte Viſch, doch daer was weinig groente, als helm, die heel dicht aen malkander ſtaet. Daer is goet water op het Land, maer een ſchorre Kuſt en ſtyle vlakke ſtrand, met groote branding, en aen weinig plaetzen men te lande treden kan. Men vind hier verſcheide binne plaetzen, daer het water kokent uit de aerde ſtraelt, en de grond is op zommige plaetzen heet, zoo dat de Viſch die men in het koude binne water vangt, aenſtonds in het heete water daer naby geworpen kan werden, daer ze door dien het kookt, aenſtonds gaer werd, en zoo gegeten kan werden, welke waters zoo naby malkander zijn, dat men de gevangen Viſch, aen den Angel over werpt, uit het koude in het heete water, en zoo kan doen gaer werden, zonder van den Hoek te doen. Aen 't Eiland *Amſterdam* zagen zy mede een groote menigte Robben, die zoo overvloedig waren, dat men ruimbaen met doodſlaen moeſt maken voor de Sloepen, om aen Land te komen: hier waſſen veel Boomen, zoo dik als een Man om zijn middel, die dicht by malkander ſtaen, na Linde boomen gelijkende: men ziet 'er aen ſtrand verſcheide Watervallen, en onder veel Heeſters en Kruiden, die onbekent waren, ook zag men 'er wilde Selleri, die ſmakelijk is, en zeeker klein vier voetig Dier, gelijkende een Haes, wierd daer ontmoet. Daer is Viſch van gedaente als Kabeljaeuw, en Brazem, ook zijn daer groote Kreeften.

Het was op een en dertig graden, en zeven en veertig minuten, Zuider breette, daer *Vlaming* Land behaelde aen *Hollandia Nova*, tredende eerſt op een Eiland, in 't gezicht van het Land, daer hy geen Menſchen vond, maer wel een groote menigte Bos-ratten, zoo groot bykans als Katten, die een beurs onder de keel hadden, waer men een hand in ſteeken konde, zonder dat men konde beſpeuren, ten welken einde de natuur dat Dier zoo geſchapen hadde: dit gedierte, zoo dra als dood geſchooten was, ſtonk zeer vervaerlijk, zoo dat men daerom de afgeſtroopte vellen niet mede nam. Men beſpeurde een aengename reuk als van Roozen, op dit Eiland, 't geen van het geboomte quam, zoo als aen eenige takken, of brokken houts my van daer mede gebragt, beſpeurt kan werden: uit dit hout kan welriekende Olye getrokken werden.

Men zag van dit Eiland, en van boven uit de top van de maſt noch verſcheide Eilanden, bezuidelijk liggen.

Aen de vaſte Kuſt vonden zy onbekende roode Boomen, voornaem om de Zuid, die veel ros-bruin verwige Gom voort brengen, welke uit het hart van de Boom zypert, en in droppelen, als ronde bollekens, neder valt, waer van een proef hier over gebragt, wezende een baſt van de Boom, daer dit Harts, of deze Gom noch aen zit, onder my beruſt: ſtapten te landewaert in, eenige mylen ver, zagen een binne water, en eenige verbrokene Hutten, niet ongelijk aen die, welke de Hottentots aen de Kaep ma-

maken; en de voetstappen van Menschen, zoo van oude als jonge, doch van gemeene stal, gelijk zy die met hunne eigen voeten hebben gepast en gemeten, wezende van ongeschoende Menschen. Vonden een Boom drie vadem dik, daer keepen in gekapt waren, na het scheen om daer by langs na boven te klimmen: vonden kuilen die de Inwoonders gegraven hadden, zoo hun dacht, om versch water te bekomen, en zagen verscheide Hutjes, doch de Menschen ontvloden steeds: een binne water vertoonde gansch root, ter oorzaek van zijn roode grond. Men zag 'er witte onbekende Vogels, ook blaeuw en groen gevogelte, als Papegaeyen of Kaketoes met kromme bekken, witte Meeuwen met zwarte ronde hoofden: een zoute Rivier, welken zy acht of tien myl op roeyde, en bejegende daer wel Hutjes, doch zagen aldaer niet meer als twee zwarte naekte Menschen, die vloden, en niet te belopen waren, of schoon men hun Hottentots, en zwarte Indiaenen van de Kaep mede genomen, achter na zond. Ook vond men 'er menigte van zwarte Zwaenen.

Deze Rivier wierd ter tyd van de ontdekkinge by den Commandeur *Willem de Vlaming*, die als Opperhooft tot bezoeking dezer Zuid-landen gezonden was, na mijn benaemt, *Witsen-Rivier*, zoo als in de Kaerten by hem ter plaetze ontworpen, onder my berustende is te zien; welke Kaerten zeer net vertoonen de geheele Zee-kust, Diepten, Rivieren, Kaepen en Inhammen, van daer af tot aen de een en twintig graden Noorder breette, zoo als hy mede andere Rivieren, Eilanden en Plaetzen, anderzins heeft vernoemt: aen boven gemelte Rivier zag hy veel voetstappen van oude en jonge naekte Menschen.

Men vind in deze na my benoemden Vliet veelderhande Visschen, waer van de afbeeldingen naer het leven gemaekt, onder my berusten, eene is gelijk aen den geenen, welke men elders in Oost-Indiën Paertshooft noemt, om dat de kop eenige gelijkenisse daer na heeft, wezende wit van verw, een andere is root en scheutig, de derde aerd is aen de Snoek in gedaente niet ongelijk, maer vleeziger en graeuw van verw.

De Hutjes waren pas twee of drie voet hoog, gemaekt van staekjes of kromme stokjes daer wat takken van Boomen en ruigte over, of tegen gelegt was, hebbende opening aen de eene zyde, daer de Inwoonders in 't gemeen een vuur voor stooken, wes men by daeg alom rook, en by nacht vuur ziet. In deze onnoozele Hutjes vond men eenig bast van Boomen, dat zacht was, 't geen tot den slaep scheen te dienen om op te liggen.

Van deze Hutjes spreekt de Dag-lijst van een der Zee-luiden, die de tocht na dit Zuid-land bywoonde, aldus, de Hutjes op 't Zuid-land, tusschen een en dertig en twintig graden aen *Hollandia Nova*, zijn zeer zober; van een aerd van riet bedekt, de stylen zijn takken van Boomen, die in de grond gezet zijn, met het eene eind; en met het ander eind boven by malkanderen, geschikt. In deze Hutjes zijn kuilen in de aerde, gelijk de Hottentots aen de Kaep de Goede Hoop hebben, daer zy in leggen te slapen: men vond in 't Jaer 1697, graden van Visch in eenige dezer Hutjes, en een ledere Tas, met stroo of gedroogt riet, aen malkander gehecht: Schipper *Vlaming* zag daer een mael op zeven en twintig graden Zuiderbreette, vyf Hutjes by malkander staen, omtrent een uur van strand, waer onder een dat van klei was gemaekt, hebbende een schuins aen twee zyden afgaende dak. Men zag 'er ook omtrent de Hutjes wel vuur kooken, of brandent hout, en daer Visch op, en aen leggen, om gaer te werden, en ook zommige Visschen daer al van gegeten was, waer van de graden overig waren, zoo dat de Menschen daer zoo vers van geweken waren: zy zagen voetstappen van groote Vogels, als of het Cazuarissen of Struizen waren, en grooter, ook van viervoetig gedierte, doch zagen die Dieren zelve niet, behalven dat eenmael uit het gebergte in 't water sprong en dook, een Dier als een Haes, met groote lepels. Meer Noordelijk als de eerste aenkomst, ontmoete zy tien naekte Menschen, pikzwart, doch het haair kort en gekrult, die alle vloden, en niet belopen konde werden, wat moeite men ook dede. De vuuren schynt het, dat tegen deze Hutjes gelegt werden, na dat de Wind waeit, als wanneer zy de opening daer ook na stellen, wezende aengemerkt dat het des nachts in dit gewest vry kout was, zoo dat het vuur dezen naekte Menschen nootzaekelijk schynt, behalven dat het hun dient, om de Vliegen en Muggen te verdryven, die de Menschen aldaer onlijdelijk quellen, gelijk onze Hollanders by ondervindinge hebben geleert: en is waerschynlijk, dat de Menschen zich aen de Oevers van de Zee alleen ophouden, om voedzel te zoeken, en dat de voornaemste verblyf plaetzen te Landewaert in zijn, en de Hutjes boven gemelt, maer voor korten tyd hen dienen: Dit Land schynt zich uit te strekken tot aen van

Diemens Land, welke ik achte de Westelijkste hoek te zijn van *Hollandia Nova*, waer toe doet hellen, dat de grond een zelvige hoedanigheit schynt te hebben, zoo in gewassen, vruchten als geboomten, werdende een groote verandering bespeurt aen de overzyde van de Zee, of Golf die tusschen dit Land en *Zeelandia Nova* strekt, zijnde de Menschen op *Zeelandia Nova* van andere verw, en toedragt, en het Land in vruchten en gewassen onderscheiden. Dus ver uit gemelte byzondere Dag-lijst.

Men vind aen deze Kusten overtollig veel Schildpadden, en benoordelijk, of op twintig graden, werden de Hutjes die men echter daer weinig ziet, van klei of aerde opgemetzelt, alwaer het Land zeer dor en zandig is: zoo dat van de een en dertig graden af, tot de twintigste graed toe, dit Zuid-land, of *Hollandia Nova*, anders 't Land van d'*Eendragt*, dus genaemt, na het Hollands Schip van die naem, welk dit Land in 't Jaer 1616, 't eerst ontdekte; een woeste en dorre Zee-kust heeft, hoe Noordelijker hoe onvruchtbaerder, en dorder, wezende op een en dertig graden schoone Bosschadie, en aengenaem geboomte, doch dicht aen Zee, weinig bevolkt: waer van misschien de reden is, dat aldaer gebrek van drinkwater werd gevonden, en de gewesten niet te vruchtbaer om van te leven: *Vlaming* vond op al den streek die hy langs liep, tusschen een en dertig en twintig graden, gansch geen vaertuig, zoo dat het schynt, de Inwoonders daer geen kennis van Scheep-bouw hebben.

Hy ontdekte, wanneer acht of tien myl te Landewaert in was gegaen, langs de Oever van de by hem ontdekte Zoute Rivier, na my benoemt, een hoog gebergte, en zag dat derwaerts veel voetstappen, zoo van volwassen Menschen als van Kinderen, strekte, mede docht hem beneden dat gebergte veel rook te zien, zoo dat waerschynlijk aen dien voet een groote verzameling van Menschen zal zijn: hy nam in beraet derwaerts te treden, maer in bedenken komende, dat reets acht of tien myl te Landewaert in waren, en dat de Schepen, vry diep in Zee ten anker lagen, op geen zeer veilige reede, en zorgende dat door een groote menigte Menschen omcingelt mogte werden, zoo nam rug-tret, hoewel veele zijns gezelschaps het naderen zoude hebben gewaegt, zoo als zy my mondeling hebben bericht, steunende op hun schiet geweer, en de angstvalligheit der Inwoonderen, die langs deze Kust zich onthouden.

Het is byzonder, of schoon men langs dit Land van Eendracht, of *Hollandia Nova*, daegs alom ontallijke rooken ziet opgaen, en vuuren by nacht, waer haertsteden zijn daer de Menschen zich onthouden, dat echter zoo weinig Menschen zijn gezien, het schynt dat de schrik hun alle op het minste gezicht, of gehoor van vreemt Volk dede vlieden, en dat zy rat ter loop zijn, en zich in 't geboomte wisten te verbergen. Men zag op zeer veel plaetzen, Boomen gevelt, de sommige kruiswys over malkander leggen, en in brand gestooken, de reden daer van konde onze Zee-luiden niet bezeffen, wezende misschien mede veroorzaekt, om dat de Zuid-landers veeltyds vuuren stoken, en zich te rusten zetten, onder tegen de Boomen aen, die dan daer door in brand raeken.

Ook vond men kuilen gegraven, daer aen gezien konde werden, dat zich Menschen onlangs daer in verhouden hadden, zoo dat na allen schyn deze Zeekust, niet als van woeste, naekte Menschen is bewoont, zullende misschien de meest gezedenste Menschen te Landewaert in woonen, van wien aen ons tot noch toe geen kennis is gekomen, wy hadden wel gelast dat men of by koop, of vrywillig eenige Inlanders overvoeren zoude, tot leering van de Nederlandsche spraek, om zoo van alles verslag te konnen doen, doch dit is mislukt, en blyven wy in de zelve duisterheit als voorheen, niet wetende waer zoo veel Nederlanders, die aldaer voor dezen gestrant zijn geweest, mogen zijn vervaeren, 't zy zy gedood, of wel misschien diep in 't Land vervoert, en noch by leven zijn: de achter Kust van dit Land is noch van geenig Christen ooit bezocht, of bezien, doch zullen na waerschynlijkheit alle de Inwoonders even zwart, en woest zijn, aerdende naer den geenen, waer van zy geloofelijk voor het grootste deel zijn gesprooten, te weten van de Volkeren uit *Nova Guinea*, *Molukkes*, enz.

Dit *Hollandia Nova* schynt op veel plaetzen verdronken Land te zijn. De grond meest ziltig is, zoo dat zoet drinkwater qualijk te bekomen, in de kuilen die de Inlanders gegraven hadden; om water te scheppen vond men meest overal Boom-bladen en Boom-spruiten leggen, die het scheen daer gelegt waren om het water te beteren, of de ziltigheit te weeren. Oesters en Krabben

ben vond men aen de Zee-kusten overtollig.

De Kust tusschen een en dertig en twintig graden, is wel niet zeer vuil, doch daer staet een zware branding tegen aen, en groote Zee.

Het Gras dat men hier zag op 't Veld, was rondachtig van bladeren.

Volgens bericht van onze Zee-luiden, die het Zuid-land, of *Hollandia Nova* bezogten, is den afgank van de Zuid-landers, als der Dieren, zoo dat oordeelen dat zy Gras, Vruchten en Bladen nuttigen.

Als men graeft, ontmoet men in het eerst zoetachtig water, doch dieper gravende, is het zout, 't geen verwonderens waerdig is, en een onkunde overlaet waer de Menschen aldaer hun drink-water bekomen: waerom deze Kust met geen voordeel aen te doen is.

Men vond in hunne Hutjes, houtjes die om vuur te verwekken, na het scheen, gebruikt werden: deze Hutjes zijn buitewaerts met schoon wit riet los en door een gevlochten, daer op gelegt, gedekt. Zy zijn maer twee of drie voeten hoog: Zout vind men daer aen Strand in overvloed, ook Mastik en Wierook te Landewaerts in.

Men heeft my mede gebragt zeekere groote Boonen, die de breette van een groote duim, de lengte van derde half duim, en de gedaente van een hier Landsche Turksche Boon hebben, de verw is tusschen geel en wit: in deze Boonen verhout hem een Noot, die aen den Karsteng niet ongelijk is, maer gegeten, wel niet onsmakelijk is, maer een draeyng in 't hooft verwekt, die na zotheit gelijkt, want de Zee-luiden die daer van aten, langs de aerde kroopen, en onbezonnen gedaenten maekten, het geen twee dagen duurde, waer na zy weder wierden herstelt: de bast is vry hart, en gaet leeder te boven, gelijkende na hoorn; de Pit of Noot rammelt daer in, en is merkelijk kleinder als de uitterste bast, het geene het inkrimpen door droogte schynt veroorzaekt te hebben.

Het is gebeurt in den Jaere 1698, dat aen de *Manilla* is komen te belanden, ('t welk, en eenig volgende verhael hier in lasſche ter gelegenheit, dat van de Zuidlanden handele) een vaertuig, dat aldaer door storm aengedreven wierd, 't geen Zeilen van Boom-bladen hadde, daer acht Menschen in zaten, drie Vrouwen en vyf Mannen, zy hadden tot haer spys eenig Rys, en Boom-wortels: de kleeding der Mannen was een geweven lap van Boom-bast, of schors van den *Plantanus*, tot aen de navel van de schouders af, om den rug geslagen, het onderlijf was naekt, uitgenomen de schaemte, met bladeren bedekt, van gemelte Boom, die de grootste bladeren geeft aller bekende gewassen, en om zijn laegte misschien beter een heester of plant als Boom genaemt werd: de Vrouwen zijn gekleet van den navel af, tot op de heupe, met rokskens van gemelte stof als de Mannen: in acht dagen quam dit vaertuig in Zee gedreven, van Eilanden tot die tyd toe, by alle Europiaenen onbekent, zy wisten zoo veel te beduiden aen de Spangiaerts, dat zy quamen van Eilanden, gelegen tusschen de *Ladrones* en *Manilla*, doch weinig Zuidelijker, zy waren zeer omgankelijk, verzochten dat de Spangiaerts haer Wooningen en Eilanden wilde komen bezoeken, zoo als door Priesters en eenige weinige Waereldlijke perzoonen is geschied. Ter tyd als *Jacobus de Mimbela*, Dominicaner Monnik, geboortig uit *Arragon*, en *Joannes Antonius*, uit de ordre van *St. Augustinus*, gebooren tot *Madrid*, van daer verreisde, in den zelven Jaere 1698, die my zulks mondeling hebben verhaelt, dies men der bevindinge in *Europa* noch niet en is bewust: zy wisten redelijker wyze de Kaert van haer Land te beduiden, welke uit haer mond wierd opgestelt, wisten elk Eiland by haer naem te noemen. Deze Menschen gingen in heusheit en kennis die der Eilanden *Ladrones*, verre te boven: zy beduidede dat hun Vaderland bestond uit een regel van Eilanden, Zuide en Noordelijk gestrekt leggende, daer een Koning over was, hare spraek had eenige gemeenschap met de Inwoonders van *Ladrones*, en die eeniger *Philippinsche* Eilanden, welke weder met het *Maleis* eenigzins overeen komt: zoo dat zy ten deele verstaenbaer waren. Het is gebeurt, voor eenige Jaeren dat drie Spangiaerts aen een der *Ladrones* Eilanden zijnde blyven staen, twee daer van een klein vaertuig hebbende gebouwt, daer mede de Zee over gedreven zijn, tot naer *Manilla*, kiezende; de derde die een Wyf te dier plaetzen genomen hadde, aldaer te verblyven: zoo als mede op een ander tyd, een Boot met tien Man roeyende, dat water over gestooken is. Het Eiland *Gujana*, *Vana* en noch een of twee andere der *Ladrones*, zijn door de Spangiaerts beslagen, die den Inwoonders het Christelijk geloof in scherpen.

Een

Een Japansch vaertuig van de Japansche Kust afgedreven tegen wil der Stuurluiden, belande in 't Jaer 1691 aen *Manilla*; de Japanders wetende dat zulks op lijf-straf tot harent verboden is, want die in *Japan* uitlandig is geweest, en weder te huis komt, de straffe des doods schuldig werd verklaert, hebben den Doop en het verblyven onder de Spangiaerts verkooren, en het heim keeren achter gelaten.

De *Philippinsche* Eilanden, die door de Spangiaerden bewoont of beheerst werden, zijn twintig in getal, doch het volkomen getal, beneffens de naby gelegenen het getal van eenige honderd gezegt werden te overtreffen, hoewel veele en wel de meeste onbewoont en zeer klein zijn, gelijk in de Kaerte mede niet gelegt zijn de Eilanden, welke tusschen *Siam* en *Manilla*, volgens verhael gemelter Priesteren aen my gedaen, gelegen zijn.

Zeeker Spaensch Bevelhebber, genaemt *Ferdinandes*, vong onlangs een Reis aen te Lande van *Nova Mexico*, uit byzonder inzicht, profyt en belang, kiezende een weg niet verre van de Zee Noordwaerts, doch de woestheit van gewesten, en wreetheit van Volken die hy ontmoete, heeft zijn Reis na dat tot op zeven en veertig graden was gekomen, gestaekt. De Mannen dragen aldaer steenen door de Lippen en Neus, waren gansch naekt, blank van vel en root haairig. Het inzicht van dezen ondernemer was om uit die Kust, *California* aen te doen, daer te handelen, en was het mogelijk eenige overwinningen aldaer te doen; hy hadde aldaer ontdekt zeeker onbekent Beest, dat de groote tusschen een Kameel en Olyphant hadde. De Spangiaerts melden, dat *California* een zeer laeg en ongezont Land is, de bezittinge der Spaensche Regeeringe aldaer, werd gezegt op een klein Voor-eiland te zijn, en voor eenigen tyd bestaen te hebben, in omtrent twintig Man.

Men heeft my bericht, hoe den Onder-koning in *Manilla* steeds last geeft aen de Bevelhebbers van het Schip, 't geen Jaerlijks van daer naer *Acapulco* vaert, dat zy hun streek of vaert hebben te nemen om de loop der tegen Winden naer *Amerika* te meiden, (want de zelve altoos op twaelf of dertien graden, en hooger, alwaer de Schepen van *Acapulco* passeeren, uit *Amerika* waeit, werdende die togt in drie Maenden met voor wind afgelegt, doch de Reis van *Manilla* naer *Acapulco*, vereist veel meerder tyd, en spat tot vyf, ja zes en zeven Maenden, en langer zomtyds uit.) Langs het Ooster gedeelte van *Japan*, of der zelver Voor-eilanden, en zoo op te stevenen, naer de veertigste graed Noorder breete, als het een klein Schip is, en mede wanneer het groot is, tot omtrent op de vier en veertigste graed, als zy dan die graden hebben bereikt, eerst eenige tyd op de zelve hoogte voortzeilen, en dan al zachtjens de steven weinig Zuidelijk wenden, tot naer het Noorder einde van *California*, by welke Kust zy langs, en die in 't gezicht loopen, en zoo het over na *Acapulco* zetten. Het Noordelijkste Eiland der *Ladrones* verkennen zy, op deze Reize veeltyds, en steeken dan Noordelijker op: hoe Noordelijker, hoe quader weder, en meer stormen men daer heeft: dat zy wyders op veertig graden of wat hooger zijnde, en gebrek van water, hout, of levens middelen bekomende, teloopen hebben Noordwaerts, daer altoos Land te ontdekken is, 't zy dat het een vaste Kust is, of wel Eilanden, 't geen men in 't zeeker niet kan zeggen, dat men aldaer op gemelte hoogte steeds of dikmael kroos, en ander dryf goed van bladeren, struellen, enz. ontmoet: welk kroos *Bonette*, na de gelijkheit van hoedekens, werd genaemt, zoo als zulks dat woord in 't Spaensch beteekent: dat de Zee-luiden het zelve ziende, vreugde scheppen, en zich een behoude Reis verbeelden, om dat zy alsdan verzekert werden buiten de geduurige tegen wind te zijn. De reden waerom de groote Schepen hooger de Noord zoeken als de kleine, is my niet te recht bewust, doch werd gemeent zulks te geschieden, om dat Noordelijk de meeste wind is, die de grootste en zwaerste Schepen beter van doen hebben, als de kleine Schepen, die het daerom wat meer om de Zuid houden: eenige millioenen werd dit Schip van *Acapulco* Jaerlijks waerdig geschat. Zeeker vermaerd Zee-hopman *Endaja* genaemt, welke noch te dezer tyd met groot aenzien in de *Manilla* zich op houd, heeft verhaelt, dat hy omtrent op de veertig graden tusschen *Manilla* en *Acapulco* Land heeft ontdekt, doch of het een Eiland of vast Land was, bleef hem onbewust. Hy vond 'er water en eetbaere wortelen. Vader *Jacobus de Mimbela* heeft my verhaelt, dat hy met een Scheeps Kapitein, die voor weinig tyd het Schip van *Manilla* na *Acapulco* bevoer, gesproken heeft, welke op de veertig of vier en veertig graden, Noordelijk aen Land ware geweest tot haling van water, doch dat de lengte hem onbekent was, dat hy daer goed hout had

had gevonden, ook zeekere eetbaere wortelen en Graen-voedzel, in Europa of elders in Indiën onbekent: dat het Land aen de Zee-oevers niet bevolkt was, maer wel te Landewaert in.

Reize van P. Ferdinand Verbiest, *na het Landschap van* Leaò-tum *en* Niuche, *of Oost-Tartarye, des Jaers* 1682, *den* 23 *van Lentemaent, ondernomen. By de welke verscheide Steden, in die beide gewesten tot noch toe onbekent, ontdekt zijn.*

WAnneer door den Tartarischen Sineeschen Keizer, op het Jaer zestien honderd en twee en tachtig, drie Sineesche oproerige of muitende Koningen reeds overwonnen waren, met twee levendig gevangen te krygen, deed hy den eenen in het Landschap zelf, dat hy ingenomen had, ophangen; maer den anderen, beneffens de voornaemste belhamels der muitelingen, na *Peking* brengen, en, op den zeven en twintigste van Sprokkelmaent, in het aenzien van het gansche Hof, aen kleine stukken kappen. De voornaemste Mandaryns, welker Ouders en Magen die muiteling te vooren ter neer gematst had; sloegen hunne beuls handen aen 't werk, en verzadigden hunnen Zabel en woede van wraeke met diens bloed. Maer de derde en voornaemste oproerige Koning had te voore, met zich zelven te verhangen, zijn leven, en te gelijk reeds het Oorlogs treurspel van zeven Jaeren, geëindigt.

Na dan het Ryk *Sina* in vrede herstelt was, en alle de Landschappen d'oude vryheit gerustelijk genoten, trok de Keizer, den drie en twintigste van Lentemaend, na het Landschap, *Leaò-tum* genoemt, de geboorte plaets of Vaderland van zijne Voor-ouders: te weten, om dier graffteden te bezoeken, en met de gewoonlijke plechtelijkheit t'eeren: als ook om daer na Oost-Tartarye of *Niuche*, tot aen des zelfs verre gelegenste Grenzen, in perzoone te beschouwen en bezichtigen; leggende eenen weg ruim van elf honderd Italiaensche mylen af: waer van ieder duizend schreden begrypt, te weten, van *Peking* tot aen het einde der reizepalen.

De Keizer reed, op d'eerste plaetze, te Paerd voor aen, en na hem volgde de Prins, zijn Zoon, oud tien Jaeren, die reeds, zedert eenige Jaeren, erfgenaem en navolger van zoo grooten Ryk verklaert was. Daer na volgde de drie voornaemste Koninginnen, ieder gevoert op een vergulden wagen: en eindelijk alle de voornaemste Koningkens, de Grooten des ganschen Hofs, en de voornaemste * Mandaryns van alle de rangen en rechtbanken, die alle met een groot gevolg en toestel voorzien waren, en omtrent een getal van zeventig duizend Menschen uitmaekten.

* Sineesche Majestaten of Overheden.

De Keizer wilde my ook, op deze Reize, in zijn gezelschap hebben; ja dat ik altyd na by hem zou zijn, en overal volgen; eensdeels op dat ik de gesteltenis van die lucht en 't aerdryk: en pools hoogte, afwyking der zeil-steen, als ook by wyle de hoogte der Bergen, en afstant der plaetzen met wiskunstige werktuigen zou ga slaen en aenmerken: en eindelijk op dat ik altyd den Keizer, 't zy hy bywyle na Hemelsche zaeken, of na † Meteoren, of na diergelijke andere dingen zoude vragen, by der hand, en tegenwoordig mogt zijn; om daer op te antwoorden. Weshalven hy eenen uit zijne Overheden koos, die zoodanige wiskunstige werktuigen den ganschen weg langs, op eenige paerden zou bezorgen te voeren.

† Verhevelingen.

My gaf hy aen zijnen Oom over, die te gelijk zijn Schoon-vader is, en 's *Ryks Graef* genoemt word, en volkomentlijk de voornaemste onder de Grooten gehouden word: te weten, op dat hy my van leeftocht, en van al wat tot zulken grooten weg van nooden was, zou voorzien: 't geen hy ook altyd overvloedelijk, en met een mild herte bewezen en volbragt heeft: nemende my in zijn eige Tente en aen zijn Tafel.

De Keizer voegde my altyd, uit zijne eige stal, tien en meer Koninglijke Paerden toe: en onder die waren niet weinig, die hy zelf bereden, en gebruikt had: te weten, op dat ik die, op zulken langen weg, wanneer zy vermoeit waren, zou veranderen.

En aldus heb ik dien geheele Reize of Weg, op den welken alle d'andere Mandaryns gedwongen waren, groote onkosten te doen, op 's Keizers onkosten lichtelijk zonder onkoste afgeleit.

Die geheele weg is na het Ooste aengestelt en ondernomen, dewelke na of dicht by op de linke zyde, of Noorder gedeelte, door een geduurige ry van Bergen, die meerendeels van eene tamelijke hoogte zijn, tot aen het uitterste Ooste, eene streeke van meer dan duizend mylen, overal verzelt word. Doch van de Stad *Peking*, tot aen den ingang in het Landschap van *Leaò-tum*, tot twee honderd en negentig mylen verre, is de weg vry vlak. Maer door het gansche Landschap *Leaò-*

tum, dat is, tot omtrent vier honderd Italiaensche mylen verre, heeft men ruggen van Heuvelen en Bergen, die wy langzaem op en neer klommen. Eindelijk strekte het overig gedeelte van den weg meerendeels, langs rouwer Bergen, en door diepe Dalen; by wyle ook over eene woeste vlakte van twee en drie Dag-reizen, tot omtrent vier honderd andere mylen uit, tot aen een Stedeken *Ula* genaemt, of tot een Riviere, die de Tartaren *Songoro* of *Longoro*, en de Sineezen *Sumgoa* noemen, en, als tot de laeste pael van onze Reis of Weg, bepaelt en vast gestelt was.

Alle die Bergen nu, zoo binnen, als buiten *Leaò-tum*, na 't Ooste toe, zijn met oude Eiken en andere Bosschen, zedert veele eeuwen niet om verre gehouwen, beslagen. Eene streeke van veele Dag-reizen, ging ik door Bosschen vol Haeze-nooten Boomen: ja my gedenkt niet, dat ik ergens zoo groote menichte van dat slag van Boomen gezien heb.

Deze geheele Landstreek, inzonderheit buiten of voorby *Leaò-tum*, na 't Ooste, is geheellijk bergachtig. Ik heb dikwils, staende op den hoogsten kruin des Bergs, en ziende rondsom over de geheele Horizont, wyd en zyd niet anders, als Bergen en Dalen kunnen zien, schuilhoeken voor Tygers, Beeren, en diergelijke wilde Beesten. Zeer zelden verscheenen huizen: behalve in een Dal aen den Oever van een voorby-vloeyende Beeke: welke Huizen, of liever Hutten, uit Leemaerde t'zamen gestelt, en met kaf of stroo bedekt waren.

Alle de Steden en Vlekken, dier veele ik in het Landschap *Leaò-tum* gezien heb, zijn geheellijk gesloopt: overal vind men bouwvallen van Huizen, en puinhoopen van steenen. Maer onder de verwoeste gebouwen zijn niet weinig Huizen nieuwlings opgerecht, en hier en daer, zonder rooi gestelt: zommige van Leem-aerde, andere van brokken van steenen, en de meeste met stroo, en zeer weinige met pannen of tiggelen gedekt.

Maer reeds vertoont zich niet een eenig kenteeken of voetstap van zeer veele Stedekens en Vlekken, die voor den oorlog daer noch stonden: want wanneer d'eerste Keizer der Tartaren, die d'aenrechter van den oorlog was, in 't begin een kleine menigte van Krygsknechten had, heeft hy uit alle de Steden en Vlekken zijne benden, tot een vry groot Krygsheir, by een getrokken; na eerst die Steden en Vlekken met voordacht gesloopt waren: te weten, op dat hy de nieuwe Krygsknechten alle hoope van t'eener tyden na hun Vaderland weerom te keeren, benemen zou.

Maer de Hooftstad zelve des Landschaps van *Leaò-tum*, die zy *Xyn-Yàm* noemen, is een tamelijk groote en schoone Stad, en verbeeld geen verachtelijke gedaente van een Hof.

Der zelver pools hoogte, gelijk ik met gereetschappen, meer als eenmael heb bevonden, is een en veertig graden en zes en vyftig minuten, dat is, omtrent twee graden hooger, als die van de Stad *Peking*: daer nochtans, tot op dezen huidigen dag, alle, zoo wel d'onzen, als Sineezen, die niet hooger als een en veertig graden gehouden hebben. Maer geene afwyking van zeil-steen is in deze Hooftstad: het welk ik ook naeuwkeuriglijk, met eenige malen na te vorsschen, aengemerkt heb.

Maer in het Stedeken *Ula*, dat op de uitterste pael van onze Reisweg legt, is de pools hoogte vier en veertig graden, en twintig minuten. De zeil-steen wykt daer van 't Zuide of de middag, na 't Weste een graet, en omtrent veertig minuten. Maer laet ons weer tot onze Reize, van waer wy een weinig afgeweken waren, keeren.

Van de Stad *Peking* dan, tot aen dat uitterste Ooste, door die verre gelegenste Landstreeken, is geheellijk een nieuwe weg geopent: te weten, waer langs de Keizer op een Paerd, en de drie Koninginnen op hare wagens, zouden vaeren. Deze weg was, tot omtrent de breette van tien voeten, midden door de Landen, over Bergen en Dalen, en over zeer veele bruggen, die over Rivieren en Beken, die wy overal ontmoeten, geslagen waren, tot meer dan duizend Italiaensche mylen uitgebreit, en liep, zoo veel kon geschieden, zeer recht en effen, zijnde de aerde op beide de kanten van den weg, tot de hoogte van een voet, als eenen kleinen Dyk, gelijkelijk en effen opgeworpen: zoo dat die weg met een scheidpael, aen beide de zyden op een even verre afstant van malkanderen, zeer recht uit liep. Voorts was dees weg zoo schoon en net, inzonderheit by mooi weer, dat hy geheellijk een dorschvloer gelijk was, te weten, overal waren, door zoo veele Landstreeken, Luiden gestelt, die dien weg ga sloegen, en lieten ganschelijk niemant langs den zelven weg gaen, eer de Keizer, met de Koninginnen, daer over getogen was. Voorwaer onze Katholijken maken met zoo groote zorge en bekommernisse onze wegen en straten niet zoo schoon, waer langs het Sacrament, op den hoogen Feest-dag, gewoonlijk gedragen

gen word, als deze Luiden zoodanige wegen voor hunne Koningen en Koninginnen gewoonlijk bereiden; en dat zoo dikwils, als zy de Reize buiten het Hof ondernemen.

Maer een andere weg, geheellijk den eersten gelijk, is in het weerom komen bereid, met steile ruggen der Bergen, zoo veel bequamelijk kon geschieden, tot een vlakte te brengen: en met bruggen over al de ontmoetende Beeken te slaen: aen welker zyden, ter weder zyde matten, met geschilderde Draken verçiert, als onze Tapyten, gehangen waren.

De Keizer zelf, verlatende dien ganschen geopenden weg, begaf zich, langs ongebaende wegen der Bergen, meesten tyd dagelijks op de Jacht. Indien hy by wyle te gelijk met de Koninginnen reisde, zoo week hy ter zyde van den geopenden weg af, op dat men niet, of door het gewoel, of door den troep der Ruiters, die hem volgden, dien nieuwen weg bederven zoude. De Keizer, zeg ik, ging aldus een groot stuk weegs voor uit: daer na volgden de vergulde wagens der Koninginnen, neffens des Keizers gevolg. Toen quamen, op eenen behoorlijken afstant, de Koninkskens, Grooten, en eindelijk de Mandaryns, ieder in zijn rang: maer de laeste troep of bende wierd, door een ontallijke schare van knechten te paerd, gesloten. Dewyl men nu geene Steden op den weg ontmoete, die zoo grooten menigte van Menschen konden herbergen, of dezelve van nootwendige dingen genoegzaem voorzien; en dewyl daer en boven het grootste gedeelte des wegs, door woeste plaetzen (ik zeg, door Bergen en Dalen) af te leggen was, zoo most alles, wat tot zulken langen Reize van noden was, en het geen tot zoo grooten menigte van Menschen vereischt wierd, den ganschen weg langs overal meê gevoerd worden. Dies ontallijke Wagens, Kemels, Paerden en Muil-ezels, ten deele langs de bywegen, voor uit gingen, en ten deele volgden, of liever door een geduurige en onophoudelijke ry vergezelschapten, die de Tenten, Bedden en Bulsters, Tafels, en alle Keuken-gereetschap, en andere diergelijke dingen droegen. Daer en boven volgden zeer veele troepen van Paerden den ganschen weg langs: want de Keizer, Koninkskens, en byna elk van de voornaemste Grooten, veranderden doorgaens en dikwils elken dag van Paerden. Zy voerden ook zeer veel troepen van Ossen, kudden van Schapen, als die zy dagelijks slachten: ook van Verkens, enz. langs die wydstrekkende Landstreeken met zich. En alle deze omslagen, of Reis-tuigen, die met zulken gekrys, en geduurig geloop van ontallijke wagens, vracht-beesten, en Menschen gevoert wierden, verwekten, alhoewel zy langs de zyde-wegen (die van den Koninglijken weg, dat is, langs den welken de Koninginnen voeren, verre afgelegen waren,) voorgingen, nochtans zulke stof-wolken, dat wy in een geduurige, en dikke nevel scheenen te verkeeren: en dikwils, wanneer de Wind ter zyde, of van vooren waeide, op de wyte van vyftien of twintig voeten, onze makkers met oogen niet onderscheiden konden.

De geheele weg nu was op zeekere wytten, of afstanden, zoodanig afgesteken, dat dit groote Krygsheir alle dagen, des avonds, aen d'eene of andere Riviere of Beeke kon komen, en aldaer aen den Oever zijne Hutten oprichten. Waerom wy alle dagen, des morgens heel vroeg, en meesten tyd vroeg voor dag, de Reistuigen, en omslagen, als Hutten en diergelijke andere dingen voor af zonden: en de Oversten, als voorloopers, staken des avonds eerst een zeer bequame plaetze voor de Hutten des Keizers en voor de Koninginnen, en daer na voor alle de andere Koninkskens en Mandaryns, ieder zijne plaetzen af, na de orde der acht blazoenen of vaendels, onder welke de geheele Tartarische Krygsmagt by de Tartaren verdeelt en gebragt was.

Aldus hebben wy in die orde, in den tyd van drie Maenden, zonder naeuwlijks ons eenen dag stil te houden, dezen weg van over de duizend Italiaensche mylen na het Oosten, in het henen gaen, en zoo veel in het weder keeren, afgeleit.

Na wy aen de vesting, *Xam-hay* geheten, gekomen waren, welke Vesting gelegen is ten deele in d'engte van de * Zuider zee, en ten deele aen de Noorder Bergen, alwaer die beruchte Sineesche Muur het Landschap *Leaò-tum* van het Landschap *Pekeli* scheid: (deze Muur begint van het strand der Zuider Zee, en strekt eene streke van omtrent vyf mylen, tot aen den hoogsten Noorder Berg, en van daer over den rug des Bergs klimmende, schiet over de hoogste kruinen van andere Bergen, zeer verre na 't Noord-weste) na wy, zeg ik, deze Muur te boven gekomen, en uit het Landschap *Leaò-tum* geraekt waren, verliet de Keizer met de Koninkskens, Grooten, en byna alle de Mandaryns, den Koninglijken weg, en week dicht op de linker zyde van dien af (te weten, na de Noorder Bergen, die met een langen rug aen een geschakelt leggen, en zeer ver-

* Zeeboezem Zang.

verre nae het Oosten uitschieten,) om voortaen alle dagen zich op de Jacht te leggen. De Keizer, dan, koos drie duizend Krygsknechten, uit de geene, die zyne zyde bestuuwden, en alle met Pyl en Boog gewapent waren. Die breide hy, ten wederzyde, in een zeer wyde kring of kroon uit, met de welke hy deze Bergen omringen deed. De middelyn des krings was ten minsten van drie Italiaensche mylen. Hy stelde dan de Krygsknechten op een zeekere ordre en afstant, in den omtrek van deze kring, van malkanderen. Op dat nu de orde, en evengelijkheit van den omtrek, niet zou gebroken worden: te weten, door het voortgaen van zommige langzaem en andere snel, pasten daer voorname Overheden, ja ook de Grooten zelfs, die ook in de kring verdeelt waren, naerstelijk op. Na de plaetze, welke ieder in den omtrek te beurt gevallen was, trad ieder dan recht voor uit: na malkanderen toe, 't zy het door Dalen of door Kreupel-bosch was, of dat men over rouwe ruggen van Bergen op klom: en niemand dersde ter rechter of ter slinker zyde afwyken. En aldus, met het doorloopen van Bergen en Dalen, omringden zy alle de wilde Beesten, die daer in begrepen waren, als met een groote kring van een net: en allengskens nae het middelpunt van den kring, (dat meesten tyd in een ruim dal, als een paelsteen, of eind van die Jacht, vast gestelt was) naderende, verkleinden of trokken die zeer wyde omtrek van de middelijn van drie mylen, in een anderen omtrek van een kleinder middelijn van twee of drie honderd schreden in. En stygende toen elk op die plaetze van hunne Paerden (want het gansche Krygsheir van zeventig duizend Menschen bestond uit Ruiters, en daer waren geene voetknechten) en zettende dicht voet aen voet, en zyde aen zyde, omringden zy, met een dichte drom van Menschen, alle deze wilde Beesten, die zy uit de schuilhoeken van Bergen en Dalen gejaegt, en na het midden, als in een net, gedreven hadden. Zy joegen de wilde Beesten, binnen den omtrek van die kleine kring, zoodanig heen en weer, dat die eindelijk, terwyle zy, met geduurig heen en weer te loopen, overal uitgang zochten, en niet vonden, geheel vermoeit en krachteloos op d'aerde neer vielen, en toen byna zonder moeite of arbeid gevangen wierden. Aldus heb ik twee of drie honderd harten, behalven Wolven, Vossen, en ander wild Gedierte, in den tyd van een halve dag, in dusdanige netten van omringende Menschen besloten, gezien. Ik heb ook, in het verder gelegen Tartarye, buiten het Landschap *Leaò-tum*, dikmaels meer als duizend Harten en Dassen, in den tyd van een halven dag, in dusdanige kring zien vangen, die met zeer dikke troepen, gelijk kudden van Schapen, rondsom den binnensten rant van de kring loopende, als van zelfs (terwyl zy geen uitgang vonden) gevangen wierden. Maer Tygers wierden, door een byzondere wyze van Jagen, en met ander slag van wapenen, tot meer dan zestig in getale, gedood.

Alle deze en bezondere Jachten, heeft de Keizer gewilt, dat ik by zou woonen, en my zijnen Schoonvader, met een byzondere wel genegentheit tegen my, aenbevoolen, en dat hy, in 't dooden van Tygers, en diergelijke wilde Beesten, eene bezondere zorge voor my zoude willen dragen, en niet gedoogen, dat ik in eenig gevaer zou komen. Dies ik alleen, onder alle de Mandaryns, wapenloos, en ge-

Van de Perzoon des tegenwoordig Sineesch Tarterschen Keizer, werd aldus gesprooken, in de Dag-lijst van de laetste Nederlandsche Gezant, aen 't Hof tot *Peking*.

Den Keizer zelf is een Man van middelbaere lengte, mild, deftig, en ontzaggelijk van wezen, onder duizenden kenbaer, zonder eenige uitterlijkheden, en teekenen van Majesteit, als die uit zijn Statelijke en Vorstelijke zeden en verçierzelen van de ziele uitblinken, waer door; zoo uit het wezen eenige deugden te leezen, alle Vorsten en Koningen, by ons ooit gezien, zoo niet te boven ging, ten minsten rykelijk kon opwegen, en gebooren scheen om te heerschen, doorkneet in veele, en voornamentlijk in Wis-konstige wetenschappen, en onvermoeit in het oefenen van andere, waer toe hy dagelijks, als ook tot de handhavinge der Rykszaeken, welkers bestiering hem zeer ter herten gaet, zoo voor als na de middag, gezette uuren gewoon is te besteden.

Deze Vorst om een voorbeeld van veele deugden, aen alle andere te verstrekken, niet als de Christelijke Godsdienst vereist, die hy om zijn drift tot wellusten niet licht, zoo het schynt, zal aen nemen: gelijk ook de zelve begeerte tot meerderheit van Vrouwen, den voornaemsten hinderpael is, aen de voortzetting van den Christelijken Godsdienst, onder de Grooten, die het opvolgen van haere begeerlijkheden, voor alle Godsdienst achten, zoo dat volgens het zeggen van de Roomsche Vaders, in Sina, den Armen meest het Euangelium gepredikt werd.

Den Sineesch Tarterschen Keizer die tegenwoordig heerscht, werd gezegt omtrent de vyftig Jaer oud te zijn, schoon van gedaente, heeft groote zwarte oogen, eenigzins heuvelachtig van neus, met hangende zwarte knevels, en weinig of geen onderbaert, eenigzins pokdaelig in zijn aengezicht, is van middelmatige lengte.

De Jezuit *le Compte* spreekende van den Sineeschen Keizer *Cambi*, beschryft zijn gedaente, als volgt:

L'Empereur me parut d'une taille au dessus de la mediocre, plus gros que ne sont les gens ordinaires qui se piquent en Europe d'estre bien faits, mais un peu moins qu'un Chinois ne souhaite de paroistre. Il a le visage plein, & marqué de petite verole, le front large, le nez & les yeux petits à la maniere des Chinois, la bouche belle, & le bas du visage fort agréable. Il a l'air bon & on remarque dans ses manieres & dans toute son action quelque chose qui sent le Maistre & que le distingue.

Dat is:

De Keizer quam my voor, weinig meer als van een middelmatige gestalte, wat grover als die geene in *Europa* zijn, welke zich inbeelden wel gemaekt te wezen, doch weder weinig teerder als een Sineesch wenst te zijn, hy heeft een vol wezen, zijnde een weinig getroffen van de Kinder pokjes, heeft een breet gezicht, kleine neus, en kleine oogen, gelijk de Sineezen, een schoone mond, en het onder aengezicht aengenaem, heeft een lieflijk gelaet, en men merkt aen, in zijn gebaerte, en in al zijn handel, iets waer aen men ziet dat hy Meester is, en dat hem van anderen onderscheid.

genoegzaem dicht by den Keizer, en te gelijk met den Keizer, de hooge Bergen te paerde op steeg, en met hem in de schuine en steile Dalen weer af steeg.

Keerende dan, na het uitstaen van dien zwaren arbeid, (alhoewel ik, na eenige moeite, daer toe scheen gewent te worden) tegen de laten nacht, na de Tenten, was ik zoo vermoeit, dat ik, na het afstygen van den Paerde, naeuwelijks op mijne voeten staen kon, en, my op het Bed neder leggende, den geheelen nacht het gedruis der Paerden, geloei der Ossen, en geblaet der Schapen rondsom de Tenten, zijnde in een diepen slaep als verzoopen, niet hooren kon.

En alhoewel ik veelmalen dit gezelschap des Keizers trachte t'ontwyken, zoo heb ik my evenwel, zijnde door raed van vrienden daer toe aengesprooken, ganschelijk niet derven daer van afhouden, vrezende dat de Keizer, zulks vernemende, het zelve qualijk mogte opnemen; dewyl de Keizer in der daed met eene byzondere genegenheit tegen my dikwils gezeit heeft, dat ik hem altyd in zijn gezelschap, ja altyd naby hem zou volgen; gelijk de geenen, dien des Keizers binnenste geheimnissen toevertrouwt, en zijne gemeenzaemste vrienden zijn, my zulks uitdrukkelijk verklaert: en alle de Grooten Mandaryns aldus des Keizers gemoet mywaerts uitgeleit hebben.

Na wy dan door deze wyze van Jagt, zonder rust van eenen dag tusschen beiden, omtrent vier honderd mylen afgeleit hadden, quamen noch eindelijk aen de Stad *Xin jam*, waer in wy drie of vier dagen stil bleven leggen. Alhier quamen de Koreanen (dat zijn die van het half Eiland *Korea*,) en bragten aen den Keizer een levendig gevangen Zee-kalf, dat de Keizer my deed vertoonen, vragende: *of in onze Europische Boeken eenig gewag van die Visch gemaekt wierd?* En wanneer ik hem antwoorde, *dat in onze Boekery te Peking een Boek was, dat de natuur en de gedaente van die Visch na 't leven uitbeelden en verklaerde*; beval de Keizer aenstonds, dat Boek te halen. Na ik dan aen onze Vaders te *Peking* daer over geschreven had, kreeg ik, in den tyd van weinige dagen, antwoord, beneffens twee Boeken, die de Keizerlijke looper, met een zeer snellen ren van Paerden, als door de lucht vliegende, aenstonds bragt.

Wanneer dan de afbeeldinge van den Visch, in het Boek uitgedrukt, en de verklaring van het Schrift, met den aengebragte Visch geheellijk over een quam, wierd de Keizer daer over verblyd, en beval de Visch na *Peking* te brengen, en met zonderlinge zorge te bewaren.

In den tyd van drie dagen, zoo lange wy hier vertoefden, trok de Keizer, met zijne Koninginnen, na de graffteden van zijne Grootvaders en Over-grootvaders, die niet verre van de Hooft-stad *Xin-yam* af leggen.

Op den vyfden dag ondernam hy (beveelende de Koninginnen in die Hooftstad te blyven,) het overige van de reize; buiten het Landschap *Leaò-tum*, na Oost-Tartarye, en quam eindelijk na verloop van veele dagen, en te gelijk na het slaen van kringen van Jagten, zonder ophouden, en zonder eenen dag over te slaen, hebbende eenen weg van noch vier honderd mylen afgeleit, tot aen de Stad *Kirin* genoemt, gelegen neffens of langs den Oever van de groote Rivier, *Songoro* geheten, welken haren oorsprong uit den zeer vermaerden Berg *Cham Pé* neemt, die Zuidwaert, eene streeke van vier honderd mylen, van de Stad *Kirin* af leit, en gezeit word, met zijnen kruin (die gedurig met Sneeuw bedekt leit) tot in de wolken te reiken. Hierom word hy ook *Cham Pé*, dat is, *witte Berg*, genoemt. Het voorste of voet van den Berg, is de eerste en Voorvadersche wortel van onze Ooster Tartaren: waerom ook de Keizer, ter zelver uure van zijne komste, na het stygen van den Paerde, met gebogen knien, aen den Oever van de Rivier, en met driemael het hooft na de aerde te buigen, en met het aengezicht na 't Zuiden en den Berg te keeren, den Berg, als een Voorvadersche zetel, van verre geëert heeft. Aenstonds daer na klom hy in zijnen draegzetel, die van Goud blonk, en rondsom met lyfwachten bezet was, en trad aldus in de Stad *Kirin*, latende zich van ieder een zien: ja verbood, dat de Krygsknechten, des Keizers lyfwachten, de rondsom toegeschoten menigte des gemeenen Volks (gelijk men aen het Hof te *Peking* gewoon is te doen) niet verre van hem zouden afkeeren: want de geheele Burgery, zoo Mannen als Vrouwen, was den Keizer te gemoet geloopen, en getuigde opentlijk, met schreyende oogen, de blydschap des gemoeds, die zy schepte in 't gezicht des Keizers, en aenschouwde hem, als of hy uit den Hemel op de Aerde neder gedaelt was: want nooit was diergelijke in de voorige eeuwen gebeurt, dat de Sineesche Keizer dusdanige Landen in perzoon bezichtigt had. De Keizer was ook zelf verblyd, d'oprechte genegentheit van die Volken t'hemwaerts t'aenschouwen. Hy beelde alle pracht van

Majesteit uit, en noodigde hen eenigzins, om nader by hem te komen, en aenschouwde in hen de eenvoudigheit zijner Voor-ouderen.

In dit Stedeken *Kirin* maken de Stedelingen, op een byzondere wyze, Schepen, en hebben 'er niet weinige gereet, daer mede zy voor stroom de Rivier af, na 't Noord-ooste, eenige mylen verre, tegen de Moskoviters vechten: die dikwils op deze Riviere komen, en het Visschen van de Oester-paerlen den Kirinzers trachten t'ontrekken.

Na dat de Keizer twee dagen lang in het Stedeken *Kirin* stil gelegen had, voer hy, met meer als honderd vaertuigen, en met eenige Grooten, de Rivier af, na het Stedeken *Vla*, dat gezeit word het beroemste Stedeken van dat gansche gewest, en eertyds de zetel des Tartarischen Keizers (van wiens Paleis de voetstappen noch te zien zijn) geweest te zijn. Hy nam my weder mede in zijn gezelschap, latende alle de Koninkskens, als die het klein getal der Schepen niet konde bergen, in 't Stedeken *Kirin* blyven. In die Riviere, een weinig boven het Stedeken *Vla*, dat meer als twee en dertig mylen van het Stedeken *Kirin* aen de zelve Rivier leit, onthoud zich veel Steur. Uit begeerte van die te vangen, was de Keizer na *Vla* gereist. Maer het gebeurde, dat in dien zelven tyd, dag en nacht, veel regen neder viel, en de geheele Riviere schielijk zeer hoog op rees: ja ook niet in de volgende dagen, op de tegenwoordigheit van zoo grooten Majesteit, haer opryzen staekte; maer, door een snelder loop, onbevaerbaer wierd, en in haren loop, om verder de zelve op te vaeren, des Keizers Reize te leur stelde.

De Keizer vertoefde aldaer vyf of zes dagen; want de dichte slagregens vielen zonder ophouden, en drongen hem weerom na *Kirin* te keeren. In het weerom keeren leed ons Schip, door den snellen tegen-stroom, geene kleine schade, en dwong ook my, en des Keizers Schoonvader, op Land uit te treden. Gaende dan, met des Keizers Schoon-vader, op een Boeren wagen met een Os daer voor, zitten, die langzaem den wagen, het overig gedeelte van den weg, door zeer diep slijk, en veel regens, voort trok, quam ik eindelijk, laet in de nacht, wederom in 't Stedeken *Kirin*. Wanneer de Keizer ons wedervaren vernam, zeide hy, als lacchende: *de Steur heeft met ons alle de spot gedreven.*

Na wy twee dagen in het Stedeken *Kirin* vertoeft hadden, en nu, na eenigzins ophouden van den regen, het aengenaem wezen van een heldere lucht zagen, begonnen wy aenstonds langs dien onmetelijken weg, na de Hooft-stad van *Leaòtum*, wederom te reizen. Het kan met weinig woorden niet verklaert worden, hoe grooten arbeid en zwarigheit ons in't weerom komen ontmoet is; dewyl de geduurige regen van de voorige dagen by na alle de wegen onreisbaer gemackt had. Want dewyl wy geduurig over Bergen en Dalen mosten reizen, zoo had het regenwater, dat overal van de Bergen, in het midden der Dalen neer vloeide, en aldaer in de Rivieren en Beeken storte, die trosheit, om zoo te zeggen, en opgeblazentheit onverdragelijk gemaekt; zulks dezelve de Bruggen, te vooren daer overgeslagen, niet meer wilden gedoogen, maer overal sloopten, en met het opzwellende water overstroomden.

Het staende water had ook in de Dalen, op veele plaetzen de diepe Poelen en zeer taei slijk, daer onder lustige groene Weiden waren, snoodelijk verborgen. Daer en boven waren al over lang Paerden, Kemels, en alle draegbeesten, met reistuig beladen, door die zeer lange, en byna onophoudelijke Reize, van alle hunne krachten uitgeput. Hier door was het, dat de Paerden, Kemels, en andere lastbeesten, overal in de Poelen en Slijk bleven steeken, en alle de wegen met veele lijken, of krengen van Beesten, niet alleenlijk van die geene, die in het weerom komen, maer ook van veele, die in het gaen bezweken waren, overal opgehoopt gezien wierden. Ook had de zeer spaerzame wyze van leven en lyf-tocht, (dewyl veele dingen, die tot lavenis mede genomen waren, allengs ontbraken,) niet alleenlijk de lichamen van Menschen, maer ook de gemoederen afgemat. Veele Ruiters gingen te voet, en geleide hunne vermoeide Paerden by de hand. Veele waren ook gedwongen, op het midden van den weg, eenige dagen stil te blyven leggen, op dat zy het groot Vee een weinig ter Weide lieten gaen, en verfrisschen. Veele waren ook, die reeds de Paerden verlooren hadden, genootzaekt, den weg te voet af te leggen. Veele voorloopers der Oversten, maekten, doch met groote bekommernissen, door een groote menigte van Menschen, den bekommerlijken doorgang der wegen, met het nedervellen van veele Boomen, en het omverhouwen overal van Bosschen, gemakkelijker, vlakker, en slijkeloos. Des niet tegenstaende, na eenige duizend Ruiters, en Wagens, die lang voor dag voor uit gingen, over den

den gebaenden weg getogen waren, verlieten zy den zelven, die schier ondoorgangbaer was: zulks de Keizer zelf, en zijn Zoontje, (een Prins van tien Jaren oud) en alle andere grooten, op veele plaetzen te voet, midden door het slijk en door de staende wateren, gedwongen waren te gaen; dewyl zy bevreest waren dat zy zich, door het misstappen der Paerden, op de houtbondels, die onder het slijk verborgen, en ongelijk lagen, zich in grooter gevaer mogten brengen. Wanneer men aen engten van dusdanige wegen en bruggen, die overal, en veelvuldig, inzonderheit in de Dalen, waren, en zoo groote menigte van Menschen dwongen stil te staen, ontstond, na de Keizer met eenige van de zijne, die naest by hem waren, over, of door gegaen was, zulken stryt, en om zoo te zeggen, een worsteling van zoo groote menigte van Menschen, die by heele drommen zochten door te gaen, dat veele overal malkandere in het water storten: en veele, die door slikkerige doorgangen (en die noch door de voetstappen van andere doorgangers niet betreden waren) trachten om stryt voor uit te loopen, in de diepe wellen en bedrieglijke poelen vielen. En waerlijk, deze arbeit en moeyelijkheit der wegen, was door gansch Tartarye, en meest door het Oostelijke, zoo groot, dat de meeste oude luiden, die dertig en meer Jaren het Hof gevolgt hadden, opentlijk beleden, dat zy nooit door zoo veel, en door zulken grooten arbeit afgemat geweest waren.

In deze bekommerlijke doorgangen der engten heeft de Keizer verscheide teekens van bezondere welgewogentheit tegens my getoont. Want als wy, op den eersten dag van onze weeromkomst, omtrent zonnen ondergang, by een groote Beeke gekomen waren, was der zelver water zoodanig opgeloopen en gewassen, dat men geheel en al daer niet kon door komen. De Keizer nam toen een klein schuitje, dat daer by geval by de hand was, en voerde zelf eerst den Prins, zijnen Zoon, over, en daer na eenige andere van de voornaemste Koninkskens: maer als de andere Prinzen, Grooten en Mandarynen, met het gansche krygsheir, op den Oever van de Beeke bleven wachten, en met begeerte wenschten over te gaen, (want de donkere nacht was op handen, en de Tenten, en alle reis-omslag waren al voor twee dagen voor af gezonden en overgegaen, en dien volgens most men, ten zy men haestig over ging, dien nacht, zonder Avondmael te doen, en veele ook zonder Middagmael gedaen te hebben, onder den blooten Hemel, in een vry kout zaizoen, overnachten) zoo keerde de Keizer, van den tegen-oever, weerom, en bragt een ander schuitje, als het voorige, met zich, en riep luid keels, *waer is Nân Goay gim?* (dit is by hen mijnen naem) Waer op de Schoon-vader antwoorde, *hy is hier*. De Keizer voegde daer op, *laet hy in het schuitje klimmen, en te gelijk met ons overvaeren.* Latende dan de anderen achter, beval hy, dat ik voor af zou overvaren. En deze zake, die voor allen zoo openbaer was, baerde by de groote menichte van Mandaryns, en Grooten, die den volgenden ganschen nacht en dag arbeiden om over te komen, geen middelmatig gezag aen ons.

Het zelve gebeurde byna op een zelve wyze des anderen daegs. Want als de Keizer, op den middag, met de voornaemste Grooten, te weten, die de ganschen verleden nacht allengskens over de eerste Beeke getrokken waren, aen een andere, en wyder Beeke gekomen was, en van den middag, tot aen zonnen ondergang, de hutten, reistuigen, en het ander omslag, ook in eenige kleine schuitjes had doen over voeren, beval hy dat ik alleen, beneffens eenige weinige, met de zijne (latende alle de andere Grooten op deze zyde van den Oever dien nacht blyven) zou overvaeren. En wanneer de Schoon-vader des Keizers, door eenen uit de vertrouwste des Keizers gevraegt had, *of hy ook dien nacht zoude overvaeren; dewyl*, zeide hy, *Nân Goay gim de zelve Tente en Tafel gebruikt?* zoo zond hy de Keizer tot antwoord, en zeide: *het is noodig dat gy overvaert. Wat Nân Goay gim belangt, ik zal hem met myne Tenten en van mijn Tafel voorzien.*

Wanneer ik nu overgevaeren was, beval de Keizer, zittende op den Oever van de Beeke, dat ik ook aen zijn zyde zoude zitten, te gelijk met twee Zoonen van de Wester Koninkskens, en den eersten Tartarischen *Kolao*, dien hy ook altyd een bezondere welgenegentheit toonde. En dewyl het dien nacht zeer helder weer was, wilde de Keizer de namen van al het gesternte, dat hy toen in het opper half Hemels-rond zag, zoo in de Sineesche, als Europische Taele, genoemt hebben; ja hy zelf herhaelde te vooren, het geene hy eertyds geleert had. Na hy een klein kaertje van de Sterren (welke ik hem voor eenige Jaeren aengeboden had) te voorschyn gebragt en verklaert had, zoo vorschte hy door het gesternte de uure des nachts uit, en nam aldus vermaek, zijne wetenschap, in het byzijn van de tegen-

woor-

woordige Grooten, te toonen, en te roemen.

Deze en andere bewysteekenen van welgenegentheit (als, by voorbeeld, dikwils, zoo des Middags als des Avonds, hy spyze van zijn Tafel my toezond) waren zoo groot en zoo gemeen, en aen allen openbaer, dat, wanneer de twee Oomen des Keizers, die des Ryks Graven waren, en de voornaemste onder de Grooten, na onze wederkomste in het Hof van *Peking*, op den vierden of vyfden dag, aen mijn huis quamen, en de Vaders, onze mede-maets, in het byzijn van my, zeide, *zoo groot was des Keizers weldadigheit tegen Nan Laô Ye*, (alzoo noemden zy my eers halven) *dat hy ook toen, wanneer hy by wyle droefachtig of loomachtig scheen te zijn, de oogen op Nan Laô Ye sloeg, en een vrolijk en bly gelaet toonde.* Dies zoo groote gunste des Keizers, den arbeid van onze zeer moeyelijke Reize niet weinig verlichte. Maer ik kan by my geene oorzaeke vinden, welke zoo groote gunste des Keizers aen my heeft te wege gebragt.

Door deze gunste des Keizers dan wederom gekeert, (om veele andere dingen te verzwygen, en van onze weerom af te leggen Reize een einde te maken) zoo quam ik, den negenden van Juny, in den laten nacht, gezont en behouden weer te *Peking*: daer nochtans veele of van 't paerd gevallen waren, en de leden verstuipt hadden, weerom gekeert, en veele, door ziekte, op den weg achter gebleven waren.

Hier zullen misschien eenige vragen, wat nuttigheit of vrucht, door deze ondernomen Reize aen onze Bezendinge toegebragt is? Waer op ik antwoorde. Eerstelijk, des Keizers bevel, die my geheel en al in zijn gezelschap wilde mee genomen hebben, moest ik gehoorzamen: want aen de welgewogentheit des Keizers hangt (menschelijker wyze gesprooken) geheellijk de vrucht en voortgang van onze geheele bezending.

Ten tweeden, op deze geheele Reize (hoewel met gebrooke wegen) heb ik in veele plaetzen, en die de verre gelegenste waren, als in *Xyn yam*, de Hooft en laetste Stad des Landschaps van *Leaotum*, dat is, op des zelfs laetste Grenzen gelegen, en eindelijk in *Kirin* zelf: en in de uitterste plaetze, (zoo te zeggen,) des Aerdbodems, *Ula*, eenige Christenen gevonden, welker belijdenis ik opnam, en andere, die te vooren door hen verwekt waren, met den Doop afgewasschen, die, ten zy door voorval van dusdanigen gelegentheit, zeer bezwaerlijk hun heil of zaligheit zich konden bezorgen. En onder deze Christenen waren 'er twee met de trappen van *Baccalauren* voorzien: en een ander was al over lang onder de *Licentiaten* gereckent, die alle in de Grenspael des Landschaps van *Leaotum*, dat is, in de beroemste Stad *Caiyuem* genoemt, hun verblijf hadden.

Na deze Stad begaf ik my, slaende van den Koninklijken weg af, in den tyd van een halven dag; want de Reize, die nergens opgehouden wierd, leed geen langer vertoeven.

Ten derden, heb ik door deze gelegentheit van deze zeer lange Reize, aen de Koninkskens, aen zeer veele Grooten, en andere Mandaryns, zeer veele kennisse van den Christelijken Godsdienst gegeven, en het voornemen of oogwit, en wyze van onze bezendelingen, of Europische Geestelijken, verklaert. Want dewyl niet alleenlijk de Grooten, maer ook de Koninkskens, tot tydkortinge van zoo lange en langduurigen weg, my overal doorgaens (om met my te spreeken) nodigden, en veele dingen, aengaende den loop der Hemelen en Sterren: ook veel van de * Meteoren, en diergelijke dingen: als mede veel na onze Zee-reizen vroegen, zoo bragt ik, by deze gegevene of gezochte gelegentheit, veele redenen van onzen Godsdienst daer onder te pas, en leide, met byzondere vlyt daer op toe, dat ik toonde, hoe veel de Geestelijke bezendelingen, dat is, de Europische Geestelijken van der Sineeschen *Bonsies* (die overal op de slechtste plaetzen gehouden worden) verschillen. Te weten, dat de Europische Geestelijken, die van eene eerlijke plaetze geboortig, en, van jongs af, tot hunnen laesten ouderdom, in allerlei slag van letteren en wetenschappen bezig geweest waren: ook, na den ingang des Godsdiensts, onderzoekers der *Baccalauren*, *Licentiaten*, en waereldlijke Doctoren gemaekt waren, en hen voor goed keuren: en aldus in Europa met de Mandaryns gehouden worden, die wy hier *Hiò Tao*, dat is, onderzoekers der geenen, die den graed aenvaerden, noemen, heb ik, door onze Europische Boeken, in de Sineesche Tael gedrukt, die overal door gansch *Sina* verspreit worden, en met allerlei slag van wetenschappen vervult zijn, klaerlijk bekrachtigt.

* Verheve-lingen.

Zoo dat de meeste Grooten, en voornaemste Mandaryns, een groot gevoelen van onze Europische Geestelijken hebben. Welke kennis zy warelijk, ten zy by deze gelegentheit van reize, niet lichtelijk konden scheppen.

Ten

Ten vierden eindelijk; dewyl deze ontallijke menigte van Menschen, die op de geheele Reize my op des Keizers Paerden zagen zitten: en van dat zelve Keizers Paert, daer ik op zat, als van een Preekstoel, my dikwils ook van onzen Godsdienst hoorden spreeken: zoodanig, dat ik met recht mag gehouden worden, als of ik voor de aldergrootste vergadering gesprooken had: want dewyl in zulken grooten menigte niemand was, die den Keizer, wanneer dees hier of daer voorby ging, niet dikwils zag, heeft men my ook, die van naby den Keizer volgde, en die by na alleen, onder alle de gewapende Mandaryns, zonder Boog en Pylkooker, wapenloos verscheen: en die, door de verscheidenheit van de lange baert, en Europisch gelaet boven anderen, in de oogen der aenschouwers, als van zelfs liep, heeft men my, zeg ik, moeten zien, en eenigzins met een styf gezicht op my letten. Dewyl zy nu byna alle my kenden, niet alleenlijk als de Schryver van den Sineeschen Almanak, wiens naem in den Almanak door gansch *Sina* verbreit word: maer ook als de geene, die den Christen Godsdienst, door een bezonderen yver belijt; ja als de geene, die, als zy zeggen, overal, na het overwinnen, en verjagen van *Yâm quam Sien*, te gelijk met de Europische Astronomie, den Christen Godsdienst weer in *Sina* ingevoert hebbe, zoo heeft dit niet konnen geschieden, of in het gemoet dier aenschouwers ontstond bywyle veele vragen, nopende den Christen Godsdienst. En dewyl zommige aldus, en andere anders gevoelden, zoo is, in onderlinge t'zamen spreekingen, veel gewags, zoo van de voorgaende vervolging, als tegenwoordigen toestant der Christen zaken, gemaekt: waer van zy my, als het Hooft en Voornaemste aenrechter houden te zijn: geheel en al, gelijk zy eertyds Vader *J. Adam Schal* achteden: en gelijk zy ook zullen houden alle die Vaders te zijn, die in 't meesterschap der Wiskonst, door Gods gehengenis, ons t'eener tyd zullen volgen: te weten, die zy altyd zullen houden; (dewyl zy hen in openbaere waerdigheit gestelt zien, en zoodanigen zien te zijn, welker Namen en Titulen in den gedrukten Almanak over al verbreit worden,) niet alleenlijk voor makers of stichters en verdedigers van den Almanak, maer ook van den Christen Godsdienst.

Ik voege hier onder by eene Lyste van de plaetzen van Oost-Tartarye, die wy van de Hoofstad des Landschaps van *Leaò-tum*, tot aen *Kirin*, d'uitterste grenspael van onzen Reis-weg, by dag-tyd, door getrokken hebben: en door reisweegsche afstanden, of tusschen-wyten, in die orde van dagen, in de welke zy malkander volgen onderscheiden. Ik druk ieder plaetze met de eige namen van de Tartarische Taele (als die inzonderheit in deze plaetzen gebruikelijk is) uit.

Reis-weegsche afstanden, of tusschen-wyten van eenige Plaetzen in Oost Tartarye.

	Op een afstant van … Sineesche stadien
Op den eersten dag uit Xynyam, *Hoofstad van* Leaò-tum, *tot aen* Sea Ly Ho *(dit is een Sineesche naem)*	95
Den tweeden dag tot de Beeke Chakay-Anga,	85
Den derden dag tot een andere Beeke, ook Chakay-Anga *genoemt*,	70
Den vierden dag tot Kiaghuklen,	50
Den vyfden dag tot Feyter,	80
Den zesten dag tot de Beeke Ciam,	60
Den zevenden dag tot de Beeke Scipery,	60
Den achtsten dag tot eene plaetze Couroni,	50
Den negende dag tot eene plaetze of dorp Sape,	40
Den tienden dag tot eene plaetze Quaranny Pyra,	40
Den elfden dag tot Eltem Eme Ambayaga,	70
Den twaelfden dag tot Ypatan,	58
Den dertienden dag tot Suyen Nypyra,	60
Den veertienden dag tot Ylmen,	70
Den vyftienden dag tot Seuten,	70
Den zestienden tot het stedeken Kirin.	70

In alles 1028 *stadien, dat zijn* 369 *Italiaensche mylen. Een Sineesche stadie begrypt* 360 *Geometrische schreden: en zoodanige duizend schreden doen een Italiaensche myle: en vier Italiaensche mylen gaen op een gemeene Duitsche myle.*

Een Geometrische schrede doet vyf voeten: en een gemeene schrede of stap doet anderhalve voet.

Het zal der moeite waerdig zijn, dat iemand, die meerder tyd heeft, dan ik, uit deze plaetzen eene reisweg-plaets-kaerte afbeeld en ontwerpt, en de zelve onder aen de Kaerte des Landschaps van *Leaò-tum* (die lichtelijk uit den Atlas van Vader *Martinus* af te schetzen is) hecht; hoewel daer in eenigzins de Noorder breette der plaetzen van dat Landschap, na de pools hoogte, als boven aengewezen word, te verbeteren is.

Ik zal noch in 't korte, een weinig byvoegen van het geen uit d'Inwoonders der Stad *Ula* verstaen heb: te weten, dat *Hiucuta* of *Niucrita*, welke eene Plaetze is, op deze streeke wel bekent, zeven honderd Sineesche stadien van de Stad *Ula* af legt: altyd naer het Noord-oosten, of een weinig Noordelijker, aen te gaen.

Maer uit *Hiucuta*, langs de groote Riviere, *Helung* genoemt, (in de welke de groote Riviere *Songoro*, en eenige andere grooter Rivieren storten,) en voor stroom af, na 't Oost-noord-oosten te vaeren: is eene Reize van omtrent veertig dagen, en dan komt men aen d'Oost-zee, dat ik meen de Straet *Anian* te zijn.

Aldus heeft my, met eigen monde, d'opperste Krygs-overste, die in de Stad *Kirin* zijn verblijf, en deze zelve Reize gedaen heeft, en tot aen die zeer koude Zee gekomen is, verhaelt.

Volgt een Jagt-reis, die den tegenwoordigen Tartarischen Keizer van Sina *heeft gedaen, over de groote Muur, in het naby gelegen West Tartarye, beschreven door Vader* Pereira, *die de zelve by heeft gewoont: waer uit eeniger maten de toestant dier woeste gewesten, kan werden bespeurt.*

IK (zegt hy) was voornemens in 't verhaelen van de Sineesche zaeken, na mijn gewoonte, kort te zijn: maer om den weetgierigen te voldoen, zal ik voor oogen stellen die Bergen, welke ik langs dezen weg reizende, naeuwkeurig hebbe bezien. Doch alvoorens zal melden de reeden waerom deze Reize door my is ondernomen, en daer na de liefstalligheit en achtinge, met welke de Keizer ons gestadig heeft bejegent. Als hy wiste dat zedert eenige Jaeren door ons konstelijk gemackt waren eenige buizen, of pypen van verscheiden aerd, de welke eensdeels door toedoen van Menschen, en anders ook zonder 't zelve, over en weer een bequaem geluit gaven, verzocht hy te weten de reden en wys, waer door zulks zoo behendig konde geschieden: dit verstaen hebbende, begon hy t'eenemael verstelt zijnde, uit te roepen, en deze zoo zeekere wetenschap te verheffen.

De Keizer, zijnde een zeer wys en voorzichtig Man, verstandig en goetaerdig, heeft geerne bekent, dat deze konst tot die tyd toe, den Sineezen niet was bekent geweest, begeerde de zelve van ons te verstaen. Zijn behagen was het Zomer gety van dat Jaer door te brengen omtrent de Bergen van Tartarye, om de aengenaemheit des Luchts: derhalven vermaende hy my met deze of diergelijke woorden: na dat ik de kunst van U Muzyk aendachtelijk hebbe doorzien, behaegt de zelve my zeer: Uwe Wiskonst gevalt my wonderlijk, dies voegt u, deze Reize geduurig, tot mijn metgezel, op dat ik uwe wetenschap onder de Jacht ook deelachtig werde. Hy wenschte dat Wiskonstige en diergelijke Boeken in de Sineesche Taele gestelt, en gedrukt wierden, zeggende dat zijn Volk die met byzonderen yver zoude leezen.

Vader *Ferdinandus Verbiest* tegenwoordig zijnde, wanneer de Keizer zulk zeide, voorziende het ongemak, 't welk my aenstaende was, voornamentlijk door gebrek van kout water, waer van ik veel noodig hadde, voor een ziekte (de Sineezen drinken geen water als dat zeer heet is) 't geen aen zijn Majesteit voorgehouden zijnde, antwoorde hy, te zullen doen bezorgen alles wat noodig is. Wy bedankten hem als 't behoorde. Den volgenden dag beval hy zijn Oom en zijn Schoon-vader dat zy my met eerbewyzingen ontfangen zoude, en dat, 't welk tot die tyd ongewoon was, aen my kleederen uit des Konings kas zoude gegeven werden; misschien heeft hy mishagen gehad in onze armoede, welke van de overdaed zijns Hofs zoo zeer is verschillende. Dit alles wierd aenstonds verricht, zoo veel als de kortheit des tyds wilde toelaten. En zeekerlijk dit quam ons ook niet qualijk te pas, nademael de koude daer ter plaetze naeuwlijks ophoud in Januarius. Daer en boven beval den Keizer, tot bewys van meerder toegenegentheit, en achtinge, dat men aen my daeglijks twee Paerden van zijn stal tot gebruik zoude bezorgen. Ik ondertusschen tot den Reis toegetakelt, begaf my in de mid-nacht met haest na de heuvelen, wanneer den Keizer meerendeels gewoon is, zich die tyd te verkiezen om de hitte des daegs te schouwen, en zijn verblijf te nemen aen de Bergen en Muur, welke *Sina* van *Tartarye*

tarye ſcheiden. En nademaelik deze Muur, alle andere te boven gaende in breette en lengte, tot mijn groote verwonderinge zelf hebbe aenſchouwt, zal 't ook niet onaengenaem zijn, dat ik daer van hier gewag maeke. Het is een Werk, recht voortreffelijk, 't welk onbegrypelijken arbeid, ontelbaer Geld, en duizenden Menſchen heeft gekoſt: en echter is het een onnutte Veſtinge, dewyl zy voor 't gebruik der Menſchen geen zeekerheit of bewaringe toebrengt, waerom de ſtichter daer van noch heden ten dage een zeer quaden naem behouden heeft. De gelegentheit van dit gebouw zoude ik omſtandig van 't begin tot het einde verhaelen, ten ware door anderen zoo dikmalen was beſchreven, dat ik niet nieuws zoude voortbrengen, voornamentlijk van de drie honderd mylen, waer in haer lengte zoude beſtaen, de welke echter waerlijk wel negen honderd mylen bedraegt, indien men de kromme bogten, en bolwerken, over de Klippen, en de hooge uitſteekende Rotzen, mede rekent, alwaer zich onthouden groote Slangen, en geen ander wild gedierte: zoo als ik gezien hebbe. In de Velden by deze Muur wierden Tenten of Hutten opgeſlagen, en de nacht moeſt aldaer doorgebragt werden, want de Keizer dikmaelen zich legert in de laegten en ledige vlaktens, naby een Riviere, op dat hy den Inwoonderen, en Steden tot geen laſt zy. Dewyl men eenige dagen aldaer halte maekte, wierden twee Tenten opgerecht, als Paleizen, d'eene tot een Eetzaele, en de plaetze van den Morgen-ruſt, d'andere tot de Nacht-ruſt: een zeer groot werk, en in allen deelen volmaekt, alleen van matten gemaekt, doch evenwel acht duizend Ducaten waerdig. De Princen en Grooten met het overige Volk, ziet men ondertuſſchen zeer regelmatig legeren.

Veele maken deze lengte grooter.

Het is verwonderens waerdig, indien men wil acht geven op de lekkernyen en verſche Vruchten van *Pekin*, door verſcheide Booden derwaerts gezonden. En als men let op de beſtieringe der Vierſcharen, waer van hem niets verborgen is, en daer alles zoo wel verricht word, als of hy tegenwoordig ware.

Terwyle deze dingen geſchieden, wierd den Keizer geboodſchapt van een voordelig voorval met de Ruſſen, omtrent zeekere Veſting, welke noch in de magt van de zelve zijnde, zeer nadeelig was aen de Jagt, en de * Viſſerye der Paerlen, weshalven men hem over die uitſlag heeft begroet, te meer, wyl dit zonder byzonder bloedſtortinge was toegegaen. Dit was een aenleidinge dat my de Keizer na veele zaeken den Ruſſen betreffende, vroeg.

* Of waer is dat 'er twiſt, aengaende Paerl-viſſery zy geweeſt, twyfele ik zeer.

Den derden dag riep hy my zelf, op dat ik wat zoude Muſiceren (in welke wetenſchap hy wonderlijk vermaek ſchept.) Ik ontlede deze kunſt van de eerſte gronden af, tot genoegen van allen, na mijn uitterſte vermogen, en de Keizer was zoo aenmerkende, als was daer een Koninkryk aen gelegen: maer als dit geeindigt was, voerde zijn begeerte hem na de Jagt.

Den vyfden dag reiſden wy voort tuſſchen Bergen die ons wederzyds als dreigden. De ſtyltens zijn ſchriklijk, wegens de naeuwheit des wegs, de welke niet zonder d'aldergrootſte koſten, en onvermoeyelijken arbeid, zoo verbetert is, dat den toegank tot de Jagt niet alleen open ſtaet, maer dat veele van de Sineezen hier omtrent en by den Muur haer ter woon komen neder ſlaen: door welke Staetkunde den Keizer zijn gebied niet alleen verder uitbreid, maer de Weſterze Tarters daer door ook van zeer verre afweert, de welke, indien zy magtig genoeg waren, den Sineezen zouden trachten tegen te zijn. En wanneer de Keizer uit trekt, is 't ongelooffelijk, zoo veel Ruiterye hy met zich leid. Tegens den avond wierd het Leger der Zoldaten opgeſlagen, in een vlak Veld, 't welk van vier Rivieren tuſſchen de Bergen werd beſproeit. Dit gedeelte van Tartarye werd uitgeſtrekt (of beſtaet) in zeer hooge Heuvelen, de welke aengenaem zouden wezen, indien men haer de zeer ſtyle rouwigheit konde benemen: hier vertoonen zich Boſſchen. Verſcheide Volkeren hebben zich op bevel des Keizers van Sina derwaerts begeven, en daer de Tarters woonen, de welke tot de Jagt voornamentlijk genegen zijn, bouwen zy Hutten, hebbende zy overvloed van Wild-gedierte in de Boſſchen, met welkers huiden zy gekleed werden: het Aerdryk is daer zeer vruchtbaer, en brengt genoegzaem voort allerlei ſlag van Graen. Het Boſch is overvloeyende in vruchtdragende Boomen: daer zijn Peeren, Abricozen, Appelen, Perzikken, in menigte. Daer is niet alleen daeglijks voedzel van Voſſen, wilde Zwynen en andere wilde Dieren, maer ook groot voordeel voor die geene welke deze vruchten om niet plukken, en wederom duur genoeg verkoopen, daer zijn ook andere vruchten die by ons niet bekent zijn, en echter duur verkocht werden, aen die geenen welke op deze Bergen Jagen, tot haer ſpyze: Wanneer ik des Keizers metgezel zijnde, hem geduurig op zy was, ſmaekte

na zijn voorbeeld, en begeerte, gaerne deze rouwe spyze, voornamentlijk Druiven van een wonderlijken smaek. Wegens de naeuwheit, en stylheit des wegs van 't Paerd afstygende, leide ik het zelve by de hand. In alle dezen, ging den Keizer de Westersche Koninkskens en anderen, zonder aenzien van 't gevaer, voor. Wat ik hier boven van deze Bergen gezegt hebbe, werde ook verstaen van de overige, ten ware gy wild uitzonderen die zich na 't Westen uitstrekken.

Hier ter plaetze moest men eenige dagen vertoeven, wegens de ziekte van des Keizers Zoon, gebooren uit eene der Koninginnen, voor welkers koetzen de wegen zoo çierlijk gestrooit, en wateren bygebragt waren, dat niets treflijker konde zijn. Het is my tot schaemte geweest, dat ik God, de Heere van Hemel en Aerde, zoo zeer niet diene. Maer als de ziekte nu wat was afgenomen, keerde de Keizer wederom, van hem te bezoeken. Den zes en twintigsten dag hebben wy ons wyders omgord, tot den Reis, en togen over verscheide Rivieren, na dat bruggen daer over hadden geslagen. Een iegelijk trachte over te komen, hoewel niet zonder gevaer, dewyle het niet veilig was te overnachten, op die Bergen, daer de Tygers zich gestadig onthouden: het uiteinde van die Dag-reize, werwaerts men wilde, was noch vier mylen afgelegen: en alzoo was dezen dag in de overtogt byna door gebragt. Na dat men deze Rivieren was overgetogen, wierden de bruggen wederom afgenomen, die van groote en zwaere houten gemaekt waren, als masten van schepen, gelijk de Koopluiden van die zelvige Riviere veel groot hout aen 't Hof van *Peking* stuuren, ontfangende daer voor een ongemeene groote prys. Ik stond verbaest, ziende zoo groote en zwaere Boomen, wasschende uit levende steen. Eindelijk quam men dien Avond aen de voorgenomen plaetze, naby een andere grooter Riviere, de welke na het Zuiden zakkende, voor een korte loop zich uitbreid, als een staende water; maer wegens de verheit, moesten de Tenten door een andere vond opgerecht, en gestelt werden, de wyle men matten herwaerts niet konden brengen: om welke oorzaeke de Keizer in 't aenstaende Jaer, op diergelijke plaetzen, daer gewoon is zich neer te slaen, voor hem van de grond op, Paleizen wil doen bouwen, zonder acht te geven op de grootheit der kosten. Aldaer zullen te zamen komen, alle de Bouw-konstenaren en Werk-luiden van *Peking*, hoewel zoo veel dagen afgelegen: Indien hy geen Opper-heer van zoo grooten gebied, en rykdommen was, dit werk zoude niet konnen volmaekt werden: zés zeer schoone Pavilioenen wierden hier opgerecht, het eerste ten dienste alleenlijk van zoo grooten Heer, de andere voor de Koninginnen na haren rang; voor de Prins van 't Ryk, en volgende oudste Zoon, al te zamen van Laeken en bleeke voering, zeven of acht ellen hoog, op dat niets door die buiten zijn, mogte konnen gezien werden. De deure was na de wyze der Sineezen, tegen 't Zuiden, gemaekt van d'alderkostelijkste Zyde Damast, zoo çierlijk, dat daer door, de ongemakken van storm-winden, gelijk als door een stroo dak geweert werden.

Ten beiden zyden stonden twee Tenten voor de Vorsten en des Ryks Raeden, de welke den Keizer in zijn Hof, tweemael des daegs gaen opwachten; daer is ook een andere plaetze voor al zulken, met welke hy meer gemeenzaemheit heeft, waer onder ik dan ook was, wien 't gebeurde te mogen in en uitgaen, wanneer 't my geviel, maer deze zoo groote vryheit hebbe niet te vergeefs gebruikt. Ik moest verstandig en omzichtig zijn, om den afgunst van anderen niet op my te laden.

Rondsom de Tente welke reeds geprezen hebbe, waren Winkels, en buiten de zelve wierd een net gespannen, van dikke en zware touwen, zeven voeten hoog, 't welk is in plaetze van een tweede muur, waer ook een achterdeure in 't Noorden was, en een andere in 't Zuiden, in welke de benden Lyfwachters waren; maer binnenwaerts was de plaetze der Hellebardiers. Voor de laetste en buitenste ommetrek was noch een kring, van Tenten, zeer dicht aen malkander gevoegt, en als in een geweven in 't ronde, in welke de Zoldaten by dag en nacht, tot meerder zeekerheit wacht hielden. Omtrent twee boogschooten van hier onthielden zich de Vorsten, en den Adel in hare Tenten, zoo naby den anderen, dat zy wel te recht een vierde muur maekten: het overige Volk lag na buiten, in zeer goede rang, zoo, dat een iegelijk zonder moeite zijn eigen woonplaets konde vinden. Aen elken zyde of Oever van de Riviere, een halve of wel een heele myle ver, was een dubbele reye met Tenten opgeslagen, de welke als een Bolwerk de beide ingangen van de Riviere wel beschermden. De Westersche Vorsten bleven buiten dit werktuig. De menigte der Menschen was zoo overgroot, dat het te vergeefs zoude wezen 't getal te willen uitdrukken,

drukken, op dat niet misschien daer omtrent zoude dwalen, of anderen die hier van geschreven hebben, tegen spreeken. Den Keizer gezint zijnde des daegs met de Jagt zich te vermaeken, heeft een vier dubbelt getal van Paerden en Kamelen nodig, en wat voorts tot zijn Majesteits gebruik is vereist, werd zoo spoedig toegevoert, dat hy alles ter bestemder plaetze çierlijk gereed vind, en zonder geraes, niet anders als of daer niets te doen ware, waer uit lichtelijk kan werden afgenomen, dat ten zy de Weide langs de Oevers van de Rivieren zeer Grasryk waren, dat zulks t'eenemael zoude onmogelijk zijn.

Den dertigsten dag van hier wyder opgetrokken zijnde, ontmoetende wy aenstonds een zeer snel loopende Rivier, alwaer den Keizer door mededogentheit bewegt, opentlijk heeft doen gebieden, dat niet meer als twee Ruiters nevens den anderen over de brug zouden ryden, op dat niemand verdrinken zoude, welke langduurigheit den Avond mede bragt, zijnde veele genootzaekt aen deze zyde van de Riviere te verblyven.

Eenige dagen na de Jagt, wanneer een ieder voor Zonnen opgang was opgewekt, trok den Keizer voor alle anderen, en een iegelijk at als 't hem geliefde, dewyle de uure van 't Middag mael onzeeker was. En wanneer half gaer Vleesch (daer deze Menschen groote smaek in hebben) wierd opgedist, was ik met drooge Rys zeer wel te vreden; waerom des Keizers Schoonvader my ter maeltyd noodende, zeide, dat men ons met kout water en drooge Rys overvloedelijk zoude verzorgen.

Als de Tafels weg genomen waren ging ik dagelijks na 't Hof, en wanneer de Keizer te Paerd steeg, volgde zijn Majesteit midden onder de aenzienlijkste Heeren tot Zonnen ondergank, zonder spyze, ten ware men daer voor wil houden, die raeuwe Veldvruchten, welke nuttigde met matigheit. Deze wyze van leven hebbe ik drie Maenden onderhouden. In de Bosschen vond ik eetbare Paddestoelen, die omtrent zoo groot zijn als onze hoeden. Terwyl een iegelijk uit de Dalen komende als men Jagen zal, tot den top des Bergs opklimt, werd den ommekring tegen de wilde Dieren wyd en zyds na des Keizers welgevallen geplaetst, in voegen als volgt.

Als de Ruitery gestelt is, onder haere eigen Standaerden, dan werden na het gegeven Zein, twee Ruiters met blaeuwe Vaendelkens afgezonden, van welke eene na de Vleugel ter rechter zyde, en d'andere ter slinker hand na een gezet perk voort loopt, zoo dat zy in korten ter bestemder plaetze, twee mylen van den anderen zijnde, aenkomen. Boven deze kring, welke dan gemaekt werd, op het leus geven dezer Ruiters, staet noch een zeer lange reye van Ruiteren, op dat zy de wilde Dieren tusschen de Bosschen te lichter opspeuren: in 't midden van deze plaets werd een bleek Vaendel, als des Keizers Standaert zijnde, opgericht, 't welk ook voor den Keizer aen 't hooft van een Rot rydende, gevoert werd. Hy maekte my deelgenoot van deze zoo' aengename oeffeninge, misschien om mijn groote baerd, de welke onder ongebaerde Menschen, byzonder uitstak: dit geschiede in 't midde van een vlakte vol van quartelen, van welke hy in korten twintig met Pylen doorschoot voor mijne oogen. Na de opgemelte kring van Ruiteren, volgt een ander, bestaende uit de voornaemste Heeren, welken aenbevolen is te dooden wat der voorigen handen ontkomen is. Tusschen deze voorste en achterste Benden Ruiteren, en na des Konings Standaerd, volgt de geheele Hofstoet, te Paerde, de welke zeer vaerdig zijn om zelf op de minste oogwink acht te slaen, zoo dat op deze Klippen zelf alle dingen by de hand en gereed zijn, als in het Hof: wanneer den Keizer tot de Rotzen gaet, werd een vuur in zeeker zeldzaem werktuig, tusschen Paerden hangende, gedragen, met een ketel, houdende Tartarische Cha of Teé, en warm water van gesmolten Sneeuw, versche Vruchten, en al 't geen dienen kan, om de Maege graeg te maken, werd met groote vaerdigheit, bereit. Als by geval een nest van jonge Tygers ontdekt wierd, toefde de gesnedenen, die de zorge over de Schapen aenbevolen was, een weinig, waer door de toegang tot de zelve openstond, deschuldige aen dit wachten, wierd aenstonds gedoemt, om nevens de Kameelen te voet te gaen, waer door hy zeekerlijk zoude gestorven hebben, indien den Keizer hem van de straffe niet bevryd hadde, alzoo werd over zoo kleine misdaed, zulken zwaren straffe gedaen.

De laetsten hoop bestaet uit het schuim, van dienstboden en knechts. Maer de Westersche Vorsten als die tot deze Bosschen meer gewent zijn, droegen zich als Bevelhebberen, op dat niemand zijn post verlaten zoude. Veele Harten wegens de groote engte van de plaetze, den Ruiteren aldaer in gevaer brengen, springende wel zes ellen elken sprong. Daer ter plaetze werden gevonden welriekende Katten, Vossen, Wolven, Geiten, Schapen van ver-

verscheide aerd, wilde Zwynen, Rheen, en andere wilde Dieren. Daer zijn ook Tygers als gezegt, tegens welke den Keizer na zijn aengebooren aerd, zoo verstoort is, dat hy ze geenzints spaert, maer tot de dood vervolgt, tot dien einde heeft hy daer toe bequame wapenen by zich, voornamentlijk twee Vuur-roers, de welke altyd omtrent hem zijn. En wanneer zich een Visch-ryke Riviere opdoet, zet men de Jagt aen een zyde, en men begeeft zich tot de Visscherye: en daerom dragen de Kamelen op haer rug kleine schuitjes in verscheide deelen, de welke in een oogenblik werden zamen gevoegt, als 't noodig is. Maer als men komt in 't gezicht der Tenten, werd de ommetrek der Dieren allenkskens en ordentelijk, rondsom naeuwer besloten, zomtyds ook van twee Bende Ruiteren te Paerd zittende, met blaeuwe Vaendels, 't welk geschied als 't den Keizer zoo behaegt. Ik die boven alles begeerig ben om alleenlijk te Jagen na de Ziele van den Keizer en veele anderen, hebbe evenwel een Dier met mijne voeten gevangen, 't welk by den Keizer in groote achtinge is. Doch het is zoo zeer raer niet, dat zelf d'alderwreedste Dieren zoo lichtelijk gevat worden, nademael de ommekring allerwegen werd t'zamen getrokken. De Ruiters die te voet stygen, laten hare Paerden buiten de kring loopen, op dat zy zich beter te zamen sluiten mogen, en 't Wild tegenstaen, 't welk anders onder de Paerden zoude ontvluchten. Wanneer deze slachtinge der wilde Dieren geschied is, worden de Kamelen daer mede geladen, en haestelijk na den Keizer gevoert, alwaer als in een Vierschaer werd gerecht, wie de huiden zal afhalen, en het vleesch in bequame stukken snyden, dat het door de Zon gedroogt, en tegens de verrottinge behoet zijnde, lang mag bewaert werden: met dezen buit die verdeelt werd, geladen, gaet ieder tegens den Avond na zijn eigen Hutte of Tent, en zijn zy alle den volgenden Morgen voor dag wederom gereed. Als den Keizer van 't Paerd zomtyds afsteeg, gunde ik my zelven een weinig slaep, staende over end, na de wyze der Sineezen, de welke overal wanneer zy te Paerd ryden, door een lichte slaep, lichtelijk over vallen worden; maer, zoo dat zy schynen te waeken. Zomwylen gebeurde het wanneer den Keizer zijne voornaemste Hovelingen wilde begunstigen, dat hy een Hart genomen hebbende, met zijn eigene hand voor zich zelven daer van afsneed, en daer na aen de Aenzienelijkste van 't Gezelschap, de zelve vryigheit gaf: wanneer een iegelijk zich takkenbossen te zamen haelde en my voegende na hare wyze van doen, kreeg ik als een anderen *Diogenes*, my ook een bondel houts, verzet staende, tot wat einde deze dingen geschiedede. En ziet ik zag veelderhande spitten gereet maken, en groote vuuren aen leggen, voor welke zommige haer vleesch maer eens vertoonden, anderen slokten de stukken, die zy midden in 't vuur te braden, geworpen hadden, wyl 't bloed daer by af liep, zeer graeg na binnen, welke noch oude Mannen waren, maer jonger luiden in Sina gebooren, belachten dit, gelijk ik stilzwygende my over zulks verwonderde. Eenige houden Harten vleesch met Zout en Azijn, voor een groote lekkernye. De Keizer zag dit alles met vermaek aen, als of hy gewoon was alzoo te leven. In deze kreupel-bosschen zijn verscheide aerd van Moeskruiden, namentlijk witte en roode Ajuin, welke ik achte uit Ægypten gebragt te zijn, zeer veel Basilicum, doch wild, en andere kruiden, welkers namen ons onbekent zijn. Persiaenze Roozen zijn daer ontelbaer, als by ons Distelen en Doornen; Nagel bloemen in groote menigte, bestaende uit vier bladeren, maer van geen reuk, en andere dingen meer; op dat ik my niet te verre uitlaete in deze dingen (hoewelze waer zijn) te begrooten. Boomen zonder vrucht als by ons, zijn daer in grooten getale, als Eiken, Populieren, Beuken en andere, die de Bergen overvloedig voortbrengen.

Doorgaens vallen daer eenige kleinder Rivieren af, in die snel loopende (waer van hier boven gewag gemaekt hebbe) van welken het water zeer goed en kout is, door de nabyheit der Bosschen, of de overschaduwinge der Groente, welke door zijn ingebooren aengenaemheit de stralen van de Zon verzacht.

Op deze Bergen, welke na aller Menschen gevoelen nooit door iemand voor dezen zijn beklommen, werden zomwylen Boomen gezien, die door vuur zijn verteert: 't welk als ik 't aenschouwde, wierd verbaest: de Sineezen willen doen gelooven dat die Boomen, na datze verdort zijn, door de stralen van de Zon, alleenlijk werden aengesteken, even gelijk tontel: 't welk ik zoude gelooven, ten ware het vuur zomwylen op groene Boomen hechte, zoo wel als op verdorde: ook is dit haer gevoelen met de reden geenzins overeenkomende; en op dat haer van dwalinge zoude overtuigen, zag ik deze voorschreve Boomen verbrand tegens 't Noorden, zoo wel als tegens 't Zuiden, daer de Zon zoo krachtig niet is, dat hy

zijne

zijne hitte zoude doen ingaen. Daerenboven vind men veele Boomen alzoo verbrand, de welke ſtaen in gaten en holen daer de Zon niet ſchynt: ook zijnder veele van welke de ſtammen onder gebrand zijnde, het overige echter noch groen is. Andere zietmen geheelijk verbrand, terwyl de bladeren noch bloeyen. Ik hebbe zelf beſpeurt dat deze brand zijn begin neemt van de ſtammen, de welke buiten twyffel voor de Zon zoo zeer niet bloot ſtaen, als de takken.

De Sineezen door deze en diergelijke redenen overtuigt zijnde, ondervraegden my naeuwkeuriglijk, na d'oorzaek van dezen brand: ik dede haer na mijn vermogen begrypen, dat de zelve niet was veroorzaekt door de Zon, voortbrengende tot dien einde verſcheidene redenen: dat op deze Bergen geſtadig werd gejaegt, is een iegelijk bekent, voornamentlijk na Harten, de welke alle Jaeren haere hoorens verwiſſelen, en wanneer zulks geſchied, door de geduurige jeukte zoo gequelt werden, dat zy de zelve met groote kracht heen en weer vryven, zoo lang tot dat zy met de hoorens te gelijk de jeukte quyt raeken.

Hier toe dienen haer de ſtammen van de Boomen, de welke zy door een geduurige beweginge, en vryvinge zoo heet maeken, datze branden: 't welk geſchied opentlijk, gelijk by verſcheide voorbeelden te zien is: en wanneer de Boomen alzoo eerſt aen de ſtammen zijn aengeſtoken, werden de zelve daer na lichtelijk door de vlamme verteert, en zoo veel te eerder door dien Pyn-boomen (als deze zijn) zelf noch groen zijnde, het vuur een groot voedzel toebrengen. Dit antwoord was den Sineezen aengenaem. Verrot hout des nachts een licht of glans van zich geeft, zoo dat ook een brief van 't alderkleinſte ſchrift daer by bequamelijk kan gelezen werden.

Het beliefde den Keizer dat ik hem de oorzaeke van dit licht zoude verklaren; waer op my iets in den zin ſchoot, 't gene zijne Majeſteit voldede, en met de natuurlijke reden over een quam.

Door deze en diergelijke vragen wierd ik geſtadig bezich gehouden, maer door mijn antwoord verkreeg ik groote lof en achtinge.

Een van de Grooten van 't Hof zeide tegens my, indien de Tarters een andere Godsdienſt moeſten verkiezen, zoude ik van harten de uwe omhelzen, dewyle ik van des zelfs Leer-meeſteren niets voorſtelle, daer op ik niet voldaen werde: daerom is 't dat niemand ons tegenſpreekt, op dat hy zich door de omſtanders niet doe belacchen. 't Welk den Keizer wetende, zeide boertens gewyze tegens zijne Hovelingen, wilt met de Chriſtene Leeraeren niet twiſtredenen, want haere wetenſchap dwingt u tot een toeſtemminge, van alle zaeken, welke zy willen indrukken: en dat meer is, zy aenbidden in mijn tegenwoordigheit als 't de gelegentheit vereiſt, den Hoogſten God; veele dezer Hovelingen, die te vooren den Hemel aenbaden, zijn nu als beſchaemt, die te noemen, en alleenlijk het Godlijk Wezen aenroepen.

Ik moet ook gewag maeken van haer goede opzicht en ordre die zy houden op weg, welke zy altyd onderhouden: niemand gaet ter rechter noch ter ſlinker zyde af, en wanneer de engte niet toelaet dat men ryd, leit een iegelijk zijn Paerd by den toom, en behout zijn gelid, ja of 'er ook een ſtort-regen viel, zullen zy zich van den rechten weg niet begeven, om onder de Boomen te ſchuilen, maer bedekken zich met gewaſte kleederen.

Den negenden Auguſti quamen wy eindelijk aen den Berg *Pe-Cha*, ten einde van onze voorgenome Reize: deze Plaetze, derwaerts men altyd opklimt, is na de rekeninge van Vader *Ferdinandus Verbieſt* en *Philippus Grimaldi*, ten opzichte van den Horizont, een geheele myle hoog. Hier was 't zoo kout dat tien duizent Paerden d'eerſte nacht daer door geſtorven zijn, de welke niet eens gemiſt wierden, waer uit kan werden afgenomen wat getal Paerden tot dit gevolg behoorden.

Dezen Berg, de welke boven ten naeſten by vlak en ſchoon is, ſtrekt zich omtrent drie mylen uit, en daer zy ongelijk is, was zy met ſchoone Boſſchen bezet, maer de Rivieren daer omtrent zijn meer met modder, als water gevult, 't welk voor de Paerden zeer ongelegen is.

In 't midden is een Meir, na haer zeggen zonder grond, of liever ondoorzoekelijk, zijnde het water altyd bevrozen: des Keizers Schoon-vader daer breed van ſpreekende, nodigde my nader by, om het te bezien.

Veele Rivieren afwaterende na verſcheide delen des Waerelds, hebben hier haer oorſpronk. 't Geheele Jaer door bevrieſt de Aerde, de Honds dagen alleen uitgenomen, wanneer de Vorſt door de hitte van de Zon, twee ellen in de grond werd ontdooit. Hier om is 't dat de Maſt-boomen, waer van de Boſſchen als de kunſt afgunſtig zijnde, in reyen ſtaen, haer wortelen, tegens haer eigenſchap, maer twee ellen diep ſchieten, en daer door

wer-

werden dikmaelen geheele ſchoone Boſſchen van groote lengte en breette, door de heevige winden met de grond effen gemaekt, daer anderzins Boomen door langduurigheit van tyd komen te verrotten. Wanneer de Keizer my vroeg wat my op die groote Bergen gevallig was? antwoorde dat mijns bedunkens niet aengenamer was, als de reye van die Heuvelen en Boſſchen, van verre aen te zien als groene Tarwe, een vermaek waer door het ooge naby gekomen zijnde, nooit verzadigt werd, 't geen hem wonderlijk geviel, dewyle hy van de zelvige gedachten is: dezer dagen quamen veele kleine Koninkskens den Keizer groeten, de welke hy zelf zeer heuſſelijk heeft ontfangen. Ook quamen daer eenige *La-Ma*, een ſlag van *Bonzii*, de welke zeggen, dat zy herkomſtig zijn van *Tubet*. Deze *Bonzii* zijn in grooten aenzien, zoo dat zy tot de hoogſte eertrappen komen te ſteigeren, maer dezer God is haer buik: den Afgod *Fô* dienen zy: indien men haere Leere zal inzien, verbied de zelve vleeſch te eeten, maer deze, die van de aenzienlijkſte onder hun waren, beleden opentlijk, dat zy 't vleeſch zelf onbereit en raeuw in ſlokten; 't welk als ik haere navolgers tegen wierp, vragende wie de rechte *Bonzii* waren? antwoorden zy, dat men die narren en haers gelijken, tot ſpot moeſt houden. Des Zomers ontblooten zy haer armen, ſchouders en borſt, maer in de Herfſt dekken zy zich met het alderkoſtelijkſte Bont, uitgenomen alleen dat bleek verwig is, om dat die verw den Keizer alleen eigen is.

Nadien het op dien Berg zeer kout is, zijn wy, na dat des Keizers overheerlijke Tenten waren opgerecht, den vyfden dag van *Pe-Cha* vertrokken. Men zag daer ontallijke perzoonen, de welke vleeſch en huiden van de geſtorvene Paerden, gedroogt, en tegens verrotten bewaert, voor Reis-koſt met zich droegen, zy eeten ook Muilen en andere vier voetige Dieren, welker huiden gezouten zijnde, mede zeer greetig door haer werden in geſlokt.

Op de te rug Reize wierd het Leger in twee vleugelen verdeelt, waer van het eene den Koninginnen geleide, de weg die zy gekomen waren, en het andere den Keizer volgde, na 't Ooſten daer hy zoude jagen eenige Beeſten, welke in de Sineeſche ſpraeke, genaemt werden *Hoam-yam*, 't welk by haer beduit Schapen en Geiten, beide, zonder dat zy eenige onderſcheit ſtellen in de naem: in de hoornen heeſt dat Dier eenige gelijkheit met de Geiten, maer zy zijn niet gebaerd, zy zijn bleek van verwe, en zoo gezwind in 't loopen, dat men zweeren zoude dat zy vliegen: een van deze ſpoede, na dat hem 't rechter been was afgeſneden, zoo veel weegs dat hy een gezwind Paerd, 't welk door ſpooren op hem wierd aengezet, ontliep terwyl ik het zag.

Den dag liep ondertuſſchen ten einde, als de Keizer op deze Jagt was, zonder vangſt, dewyle deze Dieren zich ons gezicht onttrokken, weshalven de Keizer het des nachts op Konynen en Haezen aenleide, (deze werden zonder verder onderſcheit door malkander geheeten *Teaò-Tu*) by daeg verbergden zy zich in haer neſten en holen, uit vreeze voor de Jagers; en wanneer de Zon onder gaet, onthouden zy haer in Weiden: deze Konynen hebben zeer lange achter beenen, maer de voorſte zijn naeuwlijks een vinger breette lang, zoo dat zich niet als door ſpringen, konnen bewegen; voor 't overige zijn zy den onzen niet ongelijk, doch langer van ſtaert.

Van deze Jagt zal ik niet meer ſpreeken, dewyle geen zonderling onderſcheit daer in werd beſpeurt, als in de wyze van het voorig gemelte Jagen, uitgenomen dat zy deze oeffeninge alle te voet deden, zelf den Keizer, de welke zich in dezen droeg als een van de gemeene hoop, en alzoo wierd deze nacht door gebragt in 't Jagen van deze Beeſten by Maenlicht; en wanneer 't licht achter bleef, wierden brandende Toortzen toegebragt: Europeaenſche Konynen werden hier niet gevonden, noch ook in geheel Sina, uitgenomen die Huis-konynen, de welke met verſcheide verwen verçiert zijn. Hier is een groote menigte van Haezen, welke de Tarters niet eeten, de Sineezen echter gaerne; doch zy vullen wel den buik met Muizen, Katten en Honden: deze Weſtelijke Plaetze is een zeer groote vlakte, de gelegentheit echter Zandachtig; van Schapen genoegzaem overvloeyende.

Den 19 van Auguſtus, ontmoeten wy een kudde Schapen; het teeken van de Wachters, welke de Keizer daegs te vooren voor uit gezonden had, gegeven zijnde, dat men ze des nachts zoude dooden, geſchiede zulks alzoo. Deze Dieren zijn heel wild, en houden niet op van vluchten tot dat zy het gezicht der Jageren ontkomen zijn.

Den eerſten dag daer op, was den Keizer als een anderen *Hercules* onvermoeit in arbeid, doodende meeſt met zijn eigen Speer, uit een tweede kudde, duizend Schapen: in deze beide kudden wierden twee Wolven gevangen, de welke tuſſchen de ouden gemengt, en door haer jongen gevoed wierden.

De

De Jagt geeindigt zijnde, trokken wy na 't Noorden, en na 't Zuiden, zeer begeerig zijnde, dat wy een andere kudde, daer van wy aen den Berg *Pe-Cha* afgeraekt waren, wederom zouden aentreffen, 't welk den 8 September geschiede, ter plaetze daer een Riviere van dien Berg afvloeyende, voorby loopt, en wierden hier Paleizen opgerecht, gelijk den Keizer voor zich, en andere, in deze doortogt te geschieden, bevolen had. Terwylen hier eenige dagen vertoeft hadden, wierd ons Leger weder in twee deelen gedeelt, zoo wegens 't gevolg van de Koninginnen, 't welk na *Peking* was gewend, als om den Keizer op te wachten na het Noord-oosten, om de Harten nieuwe lagen te leggen, de welke eenige Maenden geduurende met den mond zulken geluit geven, dat op 't gehoor van dien, de Wyfkens toe loopen, zoo dat de medevryers door bitteren haet, den anderen met een zeer snellen loop tegen gaen. Het geschiede vervolgens dat zy met groote gezwindheit loopende, in de handen der Jageren zijn vervallen, tot overgroot vermaek des Keizers. Maer deze vreugde duurde niet lang: den 16 en 17 September viel daer een zware Sneeuw, 't welk in deze Landen niet ongewoon is, en gebrek van levens middelen was voor handen, 't welk den Keizer deed verlegen worden, zoo dat van plaets veranderde, de weg genomen hebbende na 't Hof van *Peking*: Maer eer men van hier ging, beliefde het den Keizer aen de Grooten om te deilen, 't geene geduurende deze drie Maendige Jagt, zoo overvloedig was gevangen. Waerlijk ik die deze eere onwaerdig was, ontfing mijn aendeel onder de eersten, 't welk bekomen hebbende, voldede op de wyze der Sineezen de gewoonlijke eerbewyzinge van dankbaerheit.

Den 28 September des morgens vroeg, wanneer de Keizer brieven ontfing van de ziekte zijns Groot-moeders, spoede hy zijn weg na *Peking*, en met hem veele Hovelingen, de overige volgden langzaem met de Koninginnen. En hoewel de Keizer voor mijn gemak te veel zorg dragende, zeide, dat hy niet begeerde dat ik op zoo moeyelijke wyze volgen zoude, zoo wierd echter door alle zijne beleeftheden, waer door ten hoogsten aen hem was gehouden, verpligt hem te volgen. En alzoo wierd in nacht en dag meer als vyftig mylen afgelegt, waer na zoo moede de wederom t' huis quam, dat ik niet konde buigen eenig lit. En hoewel deze arbeid, met eer vermengt, in zoodanigen Reize groote vrucht voortbrengt, als de ondervinding geleert heeft, zoo is 't dat daer door des Keizers gunste niet alleenlijk toe neemt, maer wy maken ons ook veele Grooten door zamen spraeken en anders, tot vrienden, welkers ommegang ons zonder dat niet bekent zoude zijn geweest. Zy maken zich wys, dat wy alle wetenschappen bezitten; zy ondervragen ons over alle zaeken.

Van de Reizen die de Sineesche Keizer zomtyds in Tartarye doet, spreekt de Jezuit *le Compte*, als volgt.

Il va souvent en Tartarie prendre le divertissement de la chasse, mais toûjours accompagné comme s'il alloit à la conqueste d'un nouvel Empire; il n'y mene pas moins de quarante mille hommes, qui y souffrent toûjours beaucoup, soit qu'il fasse froid ou qu'il fasse chaud; parce qu'on y campe d'une maniere fort incommode; & il arrive souvent que dans une de ces penibles chasses il y meurt plus de chevaux qu'il n'en perdroit dans un jour de bataille. Mais il compte pour rien la perte de dix mille chevaux.

Les Peres, qui l'y ont accompagné, disent que jamais sa magnificence n'éclate davantage que dans cette occasion. Il y voit quelquefois trente & quarante petits Rois Tartares qui viennent luy faire leur cour, ou luy payer le tribut; il s'en trouve mesme quelques-uns qui portent le nom de Ham *ou* Kam, *c'est-à-dire Empereur: ils sont tous ses pensionnaires comme les Mandarins du premier ordre; il leur donne ses filles en mariage, & pour les attacher plus étroitement il se déclare leur protecteur contre tous les Tartares occidentaux, qui les inquietent fort souvent, & qui ont mesme assez de forces pour attaquer quelquefois la Chine avec succés.*

Durant que cette foule de petits Souverains paroist dans le camp de l'Empereur, la Cour est d'une grande somptuosité; & afin de donner à ces barbares quelque idée de la puissance de la Chine, le train, les habits, les tentes des Mandarins, tout y est riche & superbe jusqu'à l'excés & à la profusion.

Dat is:

Hy gaet dikmael in Tartarye, om het vermaek van de Jagt te nemen, doch altoos vergezelschapt als of hy ter overwinning van een geheel Keizerryk zoude gaen, neemt niet minder als veertig duizend Mannen met zich, die veel te leiden hebben, 't zy door koude of hitte, want men legert zeer ongemakkelijk, zoo dat het zomtyds gebeurt dat in zoodanigen Jagt meer Paerden sneuvelen, als wel niet zoude doen, in een bloedige Veldslag, doch verlies van tien duizend Paerden is weinig, en niet by hun geacht.

De Vaders die hem vergezelschapt hebben,

ben, zeggen, dat zijn luister en grootsheit nooit meer uitblinkt, als by zoo een voorval, men ziet 'er zomtyds dertig of veertig kleine Tartarische Koningen, die komen om hem het Hof te maken, of schatting te betalen, ja men ziet 'er zommige die zelve de naem van *Chan* dragen, dat is Vorst of Koning gezegt; deze zijn van hem loontrekkende, als de Mandaryns der eerste rang, hy geeft haer zijne Dochters ten Wyve, en om hen meer te verbinden, verklaert hy te zijn hun beschermer tegen de West-Tarters, die haer vaek ontrusten, ja die zelve Sina zomtyds met voordeel aentasten.

Geduurende de tyd dat deze kleine Vorsten verschynen, ten Hoof, of in het Veld, is een groote pracht en overdaed, omtrent den Keizer, en dit om aen deze Barbaren een indruk van magt, en grootsheit by den Sineeschen Ryke te geven, het gevolg, de klederen, en tenten der Mandaryns is dan kostelijk tot overtolligheit toe.

Brief, van Vader Ferdinandus Verbiest *uit* Peking, *Hoofstad van* Sina, *na* Europa *afgezonden: behelzende eene tweede Reize die hy met den Keizer van* Sina, *over de Groote Sineesche Muur, tot in* Tartarye *heeft gedaen.*

DE Tartar-Sineesche Keizer is in dit Jaer van zestien honderd drie en tachtig, (zijnde het dertigste Jaer zijns ouderdoms) den zesten dag van Hooi-maend, te gelijk met de Koninginne zijn Groot-moeder, en met een groot gevolg, geraes, en gewoel van meer dan zestig duizend Menschen, en honderd duizend Paerden, na West-Tartarye gereist, en heeft van my inzonderheit begeert, dat ik weerom in zijn gezelschap zou gaen: beneffens eenen van de twee Vaders, mijne mede gezellen, die ik daer toe zoude willen uitkiezen. Nu heb ik daer toe *Philippus Grimaldi* verkooren, als zijnde de oudste, en zonderling in de Wis-konst ervaren. De oorzaeken van d'ondernome Reize zijn veelerlei geweest. D'eerste was, om het Krygsvolk, dat tot harde oeffeningen gewent is, zoo wel in tyd van Vrede, als van Oorlog, in geduurige beweginge en oefeninge te houden. Weshalven de Keizer in dit zelve Jaer, (uit alle zijne Landschappen de voornaemste magt van Krygsknechten gelicht hebbende) wederom na deze Stad *Peking* gekeert is, na eene vaste Vrede, door het zeer wydstrekkende Ryk van *Sina*, gevestigt te hebben, en heeft in den oppersten Raed beslooten, alle Jaeren voortaen drie dusdanige Veldtochten te doen, en ieder op zeekere gezette Maenden, als in de welke hy, onder voorgeven van zich op de Jagt te leggen, terwyl hy zijne Krygs-knechten met het vervolgen en dooden van Harten, wilde Zwynen en Tygers oefent, hen een zeeker schyn, en gedaente of gelaet van vechten tegen weerspannige vyanden zou vertoonen, en aldus een voorspel van Veldslagen, die t'eeniger tyd zouden mogen ontstaen, maken: of ten minsten zoude hy hier door te voore komen, dat de Krygsknechten, inzonderheit de Tartaren, in eene langduurige ledigheit van Vrede, door de Sineesche wellusten en overdaden, niet zouden verzwakt en ontaerd worden. En in der daet, deze wyze des Keizers, van ter Jagt uit te gaen, verbeelde geheel en al de gedaente of schyn van Koningen en Vorsten, die ten Oorlog trekken. Want meer als honderd duizend Paerden, en meer als zestig duizend Menschen, voerde hy in zijn gezelschap mede, die, met Pyl en Boog, en een Zabel op zyde, voorzien, en in Troepen of Benden verdeelt waren, en hunne Vaendels, onder het geluit van Trompetten en Trommels, volgden, niet anders, dan of zy ten Oorlog trokken. En in het Jagen zelve omcingelden zy Bergen en Bosschen, met een zeer grooten omtrek, even als de genen, die gewoonlijk Steden belegeren. Ook droegen zy zich geheel en al op een zelve wyze, als de welke de Tartaren van Oost-Tartarye, in het Jagen, onderhouden. Wyders wierd dit Heir van Krygsvolk in een voor, midden, en achter-hoede, en in een rechter en linker vleugel of hoorn onderscheiden. De zorge van ieder hoede en vleugel wierd den voornaemsten Krygs-oversten, en byzonderen Koninkskens aenbevolen.

Maer dewyl deze gemaekte Veldtogt, tot eenen weg van meer als zeventig dagen, ondernomen wierd: (want de Keizer leide zich, van den morgen tot den avond, op de Jagt) en men de Lyftogt, en al het gereetschap, dat tot zulken lange Reize van noden was, en andere zeer veele beletzelen, ten deele op Wagens, ten deele op Kamelen, Muil-ezels en Paerden, langs een geduurigen op en afgang van Bergen en Dalen, voerde, zoo is 't naeuwlijks te zeggen, hoe grooten arbeid en moeyelijkheden zy alle dagen uitgestaen hebben. Want in dit gansch West-Tartarye (het word West-Tartarye genoemt, niet ten aenzien van het Sineesche Ryk, dat, ten aenzien van het zelve, ten Westen is;

is; maer ten aenzien van 't meer Oost-Tartarye) ontmoet men geheellijk niet anders dan Bergen en Dalen. Alhier zijn gene Steden, geene Dorpen, jae niet een Huis. Alle d'Inwoonders leven verspreit onder Tenten of Hutten, en leiden meerendeels een Herders leven, slepende hunne Hutten geduuriglijk van 't een tot het andere Dal met zich, om beter en vetter Weiden voor hun Vee te vinden: alwaer zy alleenlijk Schapen, Ossen, Paerden en Kemels, voeden en aenquecken: maer Verkens, Hoenders, Ganzen, en ander Vee, daer de Boeren Hoeven op andere plaetzen van overvloeyen, hebben zy geheel en al niet. Ik zeg, zy queeken alleenlijk dat Vee, 't welk d'onbebouwde Aerde, met Weiden en Gras, uit zich zelf voed.

Deze Tartaren is een lui Volk, en niet arbeidzaem: maer tot ledigheit en de Jagt genegen. Het zaeit noch maeit, en bearbeid met Ploeg of Egge de Aerde niet. Het eet meerendeels Melk, Kaes, en Vleesch. Het maekt ook zeekeren Wyn, die onzen Brandewyn gelijk is, daer het groot vermaek in schept, en, dronken geworden zijnde, Lichaem en Ziel overal, om zich te mesten, ter ruste neer smyt, niet anders als hun groot en klein Vee.

Het heeft evenwel zijne Offer-papen, die het *Lamas* noemt, en groot acht: en om die reden, en oorzake, verschilt het veel van eenige andere nabuurige Tartaren, als die byna genen Godsdienst erkennen, en overal, als Atheisten of Gods-ontkenners, leven.

Wyders, dewyl zoo wel die, als deze, alle Slaven, en tot dienstbaerheit der Heeren verplicht zijn, zoo treden zy, uit die oorzake, bezwarelijk tot onzen Godsdienst over, en hangen geheellijk van het wenken hunner Heeren af: welker zeden en Godsdienst zy geheellijk navolgen: te weten, na de wyze van het Vee, dat slechs hunnen weg gaet, daer men het leit, en niet, daer men gaen moet.

Dit gedeelte nu van Tartarye, voor zoo veel onder den Sineeschen Keizer behoort, is omtrent duizend Sineesche stadien, of ruim drie honderd Italiaensche mylen groot, leggende buiten de vervaerlijke Groote Muur des Sineeschen Ryks, en strekt van 't Zuid-oosten na 't Noorden.

Aldus heeft de Tartarsche Keizer, langs dusdanige woeste plaetzen, en langs de ruggen der Bergen, die byna aen malkanderen geschakelt leggen, en op veele plaetzen boven maten steil, en van den gemenen weg zeer verre afgezondert zijn, eenen weg van veel dagen reizens, dat Krygsvolk gevoert. Hy trok dagelijks ter Jagt, en reed voor het Krygsheir te Paerd, dikwils in heete Zonne schyn, met groot gebrek van water, en dikwils door groote plasregens. Veele der geenen, die in de voorige Jaren ten Oorlog getogen waren, hebben my opentlijk beleden, dat zy in die Krygs-veldtochten nooit zoo veele en zulke groote ongemakken en moeyelijkheden geleden hadden, als in deze eenige Jagt, en in deze gemaekte of gewaende Veldtogt. Zoo dat de Keizer zijn eerste oogmerk van deze aengevange Reize lichtelijk bekomen heeft.

Maer d'andere oorzaeke van d'aengevange Reize schynt geweest te zijn, om deze Wester-Tartaren, die onder zijn gezag zijn gebragt, in plicht te houden, en hunne raedslagen of pogingen stillekens tegen te gaen. En hierom heeft de Keizer, met zulken grooten Krygsheir, en pracht van Keizerlijke Majesteit, derzelver Landen doorboort: verzelt met eenige stukken geschuts, (te weten, met die geene, die ik in de voorige Jaren tot *Peking* van koper had doen gieten:) die hy, indien het nodig was, tusschen de kromme of bochtige Dalen by wylen zou doen los branden, om, met het geraes des donders, dat tusschen de holte der Bergen, wyd en zyd weergalmt, die zelfde merkteekenen van Majesteit te toonen, die binnen de muuren van de Stad *Peking*, voor den Keizer, wanneer hy uit zijn Hof treet, verbeelt werd; 't geene door een lange ry, en met veel toestel gewonelijk toegaet: gelijk ook Trompetten, Trommels, kopere Cymbalen, en andere speeltuigen, die hem in het uit en ingaen van zijn Hof, met een vrolijk geluit ontfangen, en met veelerlei gequeel, zoo op het middag, als avondmael, de spyze aengenamer trachten te maken, tot prael van Majesteit, met zich heeft gevoert, om, met dien uitterlijken schyn en gelaet van die dingen, de oogen en ooren van die Barbarische Volken te verblinden en vervullen: want het Sineesche Keizerryk heeft, van alle outheit her, voor geene andere vyanden meer gevreest, als voor deze Tartaren, die, van der zelver Ooster-streeke beginnende, met een onmetelijke omtrek van Volken, 't gansch Noorder en Wester Sina omringden: om welker inval, en, om zoo te zeggen, instrooming, verre af te weeren, heeft die oude Keizer der Sineezen een muur, door een stout bestaen, tegen deze Wester-Tartaren gestelt. Ik heb reets viermael die Muur overstapt, en perzoonelijk beschouwt. In der daed, de zeven wonderen des waerelds

relds in een geſmolten, konnen by dit eenig werk niet geleken worden. Ja het is minder, dat de faem by de Europers, tot noch toe, daer van uitgekreten heeft, als het geene ik tegenwoordig met mijne oogen gezien heb.

Hier komen my twee dingen te vooren, de welke die Muur tot aen den Hemel verheffen. Het eerſte is, dat die niet alleenlijk over de vlakte, maer langs de hoogſte kruinen der Bergen, op veele plaetzen, van 't Ooſten na 't Weſten, zeer verre zich uitſtrekt, en allengs op en neer klimt: daer by geduurige Bolwerken van Toorens, op een afſtant van twee boogſcheut weegs van malkanderen, hoog in de Lucht opſteken. Wy hebben in het weerom-keeren een gedeelte van die Muur tot duizend en zeven en dertig Geometriſche voeten, boven den Horizont, met ons gereetſchap, bevonden.

Deze Toorens ſtaen op zommige plaetzen mede eenigzins van de Muur af, als boven werd verhaelt. Hier giſſe dat het gebergte, daer de Muur over gaet, mede by gemeten zy: want zy anders zoo hoog op alle plaetzen niet is, als wy elders gezegt hebben.

Men moet 'er over verwondert ſtaen, dat d'arbeiders tot zulken hoogte, ook op ſteile plaetzen, uit de onderſte Dalen, die waterloos zijn, zulken grooten menigte van ſteenen, kalk, water, enz. hebbe konnen opvoeren.

Het ander is, dat die Muur niet met een eenigen en enkelen loop, maer ganſchelijk met een menigvuldige kromte, langs, of neffens die uitgeholde bogten en draeyen der Bergen haer uitſtrekt: zulks de zelve geen een eenige, maer een drievoudige Muur kan genoemt worden, die de ganſche Landſtreek der Sineezen en Tartaren omringt.

Zekerlijk, met beter raed en uitſlag heeft onlangs d'eerſte Tartariſche Keizer van Sina en Tartarye, tot beſcherming en beſchut des Sineeſchen Ryks, een voordeliger werk uitgerecht, als de Sineeſche Keizer, de ſtichter van die Groote Muur. Want die zeer voorzichtige Keizer, na hy, eensdeels door wyze raed en voorzichtigheit, en ten deele door wapenen, alle de Weſter Tartaren zich had onderworpen, heeft hen, tot meer dan drie honderd Italiaenſche mylen van de Groote Muur, de ſcheidspael des Sineeſchen Ryks, afgeſchoven, en hen aldaer van Land en Weiden overvloedig voorzien. Al het Land nu, wat tuſſchen hen en die Sineeſche Muur leit, heeft die Keizer aen zijne Ooſter-Tartaren uitgedeelt, die nu overal hunne Boere Hoeven of Gehuchten in die midden tuſſchenwyte geſtelt hebben; hoewel deze Hoeven eenzaem zijn, en veele mylen van malkanderen afſtaen. Wyders, indien deze Tartaren met malkanderen t'zamen ſpanden, zy zouden, zoo geoordeelt werd, niet alleenlijk ganſch Sina, maer ook Ooſt-Tartaryen lichtelijk innemen.

Het is kenlijk, dat d'eerſte Tarterſch Keizer in Sina, door raed en ſchranderheit, de Weſt-Tartaren zich onderworpen hebbe: want, onder andere middelen, die hy gebruikte, heeft hy de Prieſters, *Lamas* genoemt, inzonderheit gebruikt, en die, met groote genegentheit en geſchenken, aen zich verplicht gehouden. Dewyl nu deze *Lamas*, by de Weſter Tartaren, in groot gezag zijn, zoo hebben die allengskens hen weten te overreden, dat zy zich zoo grooten Keizer onderwierpen.

Om deze zelfde oorzake ontfangt onze Keizer, die nu het Sineeſche Ryk, en de beide Tartaryen bezit, ook die *Lamas* doorgaens met een weldadiger oog, en milde hand, en gebruikt hen, om die Tartaren in vrede en behoorlijke gehoorzaemheit en plicht te houden; hoewel hy de zelve *Lamas*, als ongehavende menſchen, en van alle konſten en wetenſchappen ontbloot, in zijn gemoet verfoeit.

Die onmetelijke ſtreke Lands, en groote menigte van Weſter-Tartaren, heeft de Keizer in acht en veertig Landſchappen verdeelt, en de zelve zich alle onderworpen en ſchatbaer gemaekt. En aldus kan deze Keizer der Sineezen, en van beide Tartaryen, die nu heerſcht, met goet recht, de grootſte en machtigſte Monarch of alleenheerſcher van den ganſchen Aerdbodem genoemt worden, die zulke onmetelijke Landen en Volken, als in een lichaem t'zamen verknocht, te gelijk bezit, zonder gebiet van eenigen anderen Vorſt tuſſchen beiden. Hy mag, zeg ik, het alderwaerlijkſte een Monarch genoemt worden; ja ook om die oorzake, dewyl hy alleen, en d'eenigſte, zulken grooten menigte van Menſchen, door zich zelven, alleen beſtiert: want (het geen zeer wonderlijk en zeldzaem onder Koningen en Vorſten is) van het begin af, zedert dat hy het roer des Ryks aenvaerde, tot op dezen hedigen dag, heeft hy nooit iemant voor hem, of in zijne plaetze, toegelaten te heerſchen: nooit heeft hy iemant, zeg ik, 't zy uit de Vorſten des Ryks, of uit de *Kolaes*, of uit andere Overheden, die by hem gemeenzaem zijn, of door byzondere weldadigheit, boven anderen, hem 't naeſt aen het hert lagen, toegelaten, dat die in de gemeene zake, door eigen en byzonderen raed, iet zou beſluiten of vaſt ſtellen: ja, noch binnen de muuren van het binnenſte Paleis, heeft hy ooit iemant, 't zy uit de gelubden, of uit jongelingen, of uit andere, die met hem van kindsbeen opgevoet, en zijne

tyd-

tydgenoten zijn, zoo gemeenzaem gehouden, dat die, na hun eigen goetdunken of welgevallen, iet zou durven in 't werk stellen: het welk geheel zeldzaem, en als een wonder in dit slag van bestiering (inzonderheit indien wy de voorgangen der voorige Koningen aenschouwen) kan aengezien worden.

Deze Keizer straft alle, zoo wel grooten, als anderen van lager rang, met een wonderlijke billijkheit, na de misdaed die zy begaen, en berooft hen van hunne trap en waerdigheit. Hy zelf, na eerst de redenen en vonnissen van den Keizerlijken raed, en van ieder rechtbank gehoort zijn, beslecht en verricht alle en ieder zake door zich zelven. Weshalven zy volkomentlijk alle, van wat waerdigheit en stant zy zijn, schoon ook de naeste in bloede, voor des zelfs aenschyn, met de grootste eerbiedigheit, by hem staen, en hem, als een alleenheerscher eeren.

Wyders, wat onze zake betreft, zoo staet hier aen te merken, het geen ik te vooren van d'Offer-papen, *Lamas* genoemt, geschreven hebbe, te weten, dat die, van wegen of door de Staetskundige wyze van bestiering, by de Vorsten of Grooten van beide de Tartaryen, lichtelijk toegang vinden: maer om deze oorzake zal onze Christelijke Godsdienst zwaerder toegang by die Volken vinden. Deze Offer-papen vermogen by de Koninginne * Moeder, die uit de Wester-Tartaren gesprooten is, en reeds den ouderdom van vyftig Jaren bereikt heeft, zeer veel, en hebben reeds haer hert t'eenemael, zedert veele Jaren, bezeten.

* Of grootmoeder.

Dewyl nu deze Koninginne grootelijks in aenzien by de Keizer is, en uit de Offer-papen genoegzaem verstaen heeft, dat wy zeer strenge tegenstrevers van het overgeloof zijn, die zy belijd, zoo is het zeer wonder, ja kan als een mirakel of wonder daed gehouden worden, of het is zekerlijk een groot bewys van de Goddelijke magt en voorzienigheit, dat de Keizer, tot nu toe, ons met zulken groote weldadigheit, gemeenzaemheit en eere, boven de *Lamas* zelfs, ontfangt.

Wanneer, op deze geheele Reize, voorname Mannen, en andere Opperhoofden, om hun plicht af te leggen, dikwils tot de Tenten van de Koninginne Moeder traden, om na haer gezontheit te vragen, en ons ingesteken was, dat wy te gelijk met de anderen, plichts halven, tot haer zouden gaen, zoo verzochten wy aen den binnensten Hoveling, die alle onze zaken den Keizer overdraegt, raed, dat hy ons wilde bekent maken, wat in die zake van ons diende gedaen te worden. Dees, als iet anders doende, trat binnen, en quam, na de zake den Keizer bekent gemaekt was, aenstonds weer uit, en antwoorde aldus: *De Keizer zeit, onnoodig te zijn, dat gy, om die plichten te doen, in de Tent van de Koningin treet.* Uit dit bescheit hebben wy genoegzaem verstaen, dat het hert van de Koninginne weinig tot ons genegen was.

De derde of laetste oorzake van deze Reize was, dat de Keizer de behoudenis van zijn gezontheit wilde in acht nemen. Want d'ervarentheit heeft hem geleert, dat, terwyl hy in het Hof van *Peking* vertoeft, de gezontheit by wylen, door verscheide qualen, af neemt, 't welk hy, met dusdanige uittogt en oeffeningen, zoekt voor te komen: ja zijne gezontheit meer te versterken. Want in dien gehelen tyd, in den welken hy zich op de Jagt leit, onthoud hy zich van alle omgang der Vrouwen: en in dat talryk Heir verschynt niet een eenige Vrouw: behalve die gene, de welke in dienst van de Koninginne Moeder verkeren. Het welk in dezen Reistogt by geval geschied is: gelijk ook in de voorige Jaren, wanneer hy drie Koninginnen na de Hooftstad van 't Landschap *Niuche* met zich voerde, te weten, op dat zy de Grafsteden zijner Voorouderen, die aldaer opgerecht zijn, zouden eeren. Want zoo menigmael als hy, in de voorige Jaren, zoodanige togten gedaen had, heeft hy nooit, in zijn gansch gezelschap, een eenige Vrouw met zich gevoert.

Hier by komt noch, dat hy voornamelijk, door dezen uittogt, de Zomersche hitte, die in de Hondsdagen te *Peking* fel is, met de Koninginne Moeder, heeft willen schouwen. Want in dit gedeelte van Tartarye, is in Hooi- en Oogstmaend, de Lucht niet alleenlijk zeer verkoelende: maer de Hemel vertoont ook, inzonderheit in den nacht, een Winterzaizoen; zoo dat de Menschen niet alleenlijk kleeren, met wol gevoert, maer geheellijk bonte kleederen en velwerk dan aentrekken. Men kan nu d'oorzake van deze ongemene koude geven, om dat de gehele Landstreke vol Bergen, en hoog is: als na dier eenen wy, eene Reize van vyf of zes dagen, langs verscheide ruggen van Bergen, geduurig op klommen.

De Keizer begeerde te weten, hoe veel hooger die Berg, als de vlakke grond van *Peking* is, welke Stad meer dan drie honderd mylen van dezen Berg af leit, en beval, dat wy eene zekere wyze van meten zouden uitvinden. Wy hebben dan,

in het wederom keren, na wy de hoogte en afstant van meer als honderd Bergen, welke in die lange tusschen wyte ons te voore quamen, door een Wiskunstig werktuig uitgevorscht, en de ware hoogte, volgens de wetten in de Bergmeting vereischt, onderzocht hadden, na het gelijken der Bergen, tegen malkanderen, bevonden, dat de Horizont, of veel meer de ronde vlakte of grond van *Peking*, drie duizend Geometrische schreden lager zy, als d'opperste rug of top van dien Berg.

Dewyl daer en boven die Aerde zeer Zalpeterachtig is, zoo kan dat ook geen kleine oorzake van die groote koude te zijn gezeid worden. Wanneer men ook de diepte van drie of vier voeten d'aerde uitgroef, zoo haelde men die bevroren, en te gelijk het Ys zelf, daer uit.

Verscheide Wester-Tartersche Koninkskens quamen van drie, ja van vyf honderd Italiaensche mylen in 't ronde, met hunne Zoonen en Neven, om den Keizer te zien. Zy alle groeten ons doorgaens met groote erkentenis van weldadigheit, welke zy met oogen, handen, en gansche gebaeren des lichaems, opentlijk te kennen gaven. Want vele onder hen konden geen andere Tale, als hun eige, welke veel van de Oostersche Tartarsche Tale verschilt. Ook waren vele hunner aen het Hof van *Peking* ons te vooren gekomen: en eenige hadden ook onze Kerke gezien.

Op zekeren dag, eer wy aen dien Berg, het einde of oogwit van onze Reize, gekomen waren, ontmoeten wy, met Zonnen ondergang, een zeer oud Koninkske, dat van des Keizers Tenten weerom quam, en bleef, op ons verschynen, met al zijn gezelschap (dat vry groot was) stil staen, en vroeg, door den Tolk, wie van ons *Nau Hoay gi* was? Wanneer eene van onze knechten, achter aen volgende, met hand en stemme na my toe wees, dat ik die was, trat hy met een vrolijk en weldadig gelaet na ons toe, zeggende: *Ik heb al voor langen tyd van uwen naem gehoort: vaert gy noch wel?* Met het zelve gelaet keerde hy zich tot Vader *Grimaldi*, en vraegde, *hoe hy voer?* Met dit gelaet van zaken scheen ons eenige hoope toe, dat het zou kunnen gebeuren, dat t'eeniger tyd onze Godsdienst by dusdanige waereldsche Prinzen ingang zou vinden: inzonderheit zoo eenige vermakelijke Wiskonstige wetenschappen die deur eerst openden, en men met geschenken de gemoederen van die Volken streelde.

Maer indien deze weg t'eeniger tyd te onderstaen is, zoo schynt het veiliger te moeten beginnen van de verder afgelegene Tartaren, die van de Sineesche Muur meer afgelegen zijn, en van de gene, die onder het gebiet van 't Keizerryk van *Sina* noch niet staen, en zoo allengskens tot d'andere Tartaren door te dringen: en dat om vele redenen, die ik in 't kort niet kan verhalen.

De Keizer heeft aen ons op de gansche Reize een zonderlinge weldadig en welgewogentheit betoont, en waerlijk zoodanige, als aen geen andere, 't zy van de Vorsten, of van die gene, die hem na in bloede bestaen: en dat zoo wel met woorden, als met werken, voor het gansche Krygsheir.

Op zekeren dag, als de Keizer ons in een wydstrekkend Dal ontmoette, in het welk wy den onderlingen afstant en hoogte van eenige Bergen, door middel van een Wiskonstig werktuig, uitvorschten, bleef hy, met het gansche Krygsheir en Hof-stoet, stil staen: en, noch verre van ons zijnde, riep ons luit keels, in de Sineesche Tale, toe, zeggende: *Haò mo?* dat is, *vaert gy noch wel?* Wanneer de Keizer na de hoogte van eenige Bergen in de Tartarische Tale ons gevraegt, en ik in de zelve Tale hem geantwoord had, keerde hy zich tot de omstaende Grooten, en sprak zeer goedaerdig, en te gelijk eerlijk van ons; gelijk de Oom des Keizers, die een van de voornaemste Overheden is, en toen des Keizers zyde bestuuwde, den zelven avond my verhaelde.

Dusdanige welgewogentheit heeft deze Keizer zelf meermalen aen ons geopenbaert: te weten, wanneer hy dikwils uit zijne Tenten, en van zijn eige Tafel, veelderleie gerechten, in het aenzien van alle Grooten, in onze Tente deed brengen. Ja hy beval by wyle, dat men ons in zijn Tente zou leiden, en dede aldaer eenige gerechten opdisschen. Zoo dikwils nu als hy ons eenige gerechten toezond, waren daer altyd eenige onder, die wy mochten eeten, als wy ons van vleesch moeten onthouden. Want de Keizer weet reeds zelf wel, dat dusdanige dagen van vasten, en onthoudinge van vleesch ons te voore komen: ja dikwils vraegt hy, door de zijnen, in dusdanige gelegentheit: *of op dien dag onze Vasten ingegaen is, of niet?*

De oudste Zoon des Keizers, volgende den voorgang zijns Vaders, toonde ons diergelijke weldadigheit. Wanneer hy, op zekeren dag, onder het Jagen, van het Paerd gevallen was, en de linker schouwder bezeert had, en hierom meer dan tien dagen lang in zeker dal stil bleef

leg-

leggen, (alwaer wy ook met het grootste gedeelte des Heirs bleven stil leggen,) deed hy ondertusschen, terwyl de Vader verre ter Jagt getreden was, byna alle dagen, en dikwils tweemael op eenen dag, te weten, des Middags en des Avonds, gerechten van zijne Tafel in onze Hutten brengen.

Deze welgewogentheit des Keizers is zoo veel te meer aen de byzondere weldaed, en voorzienigheit Gods toe te schryven, alzoo hy tegen anderen, ook tegen Vorsten, hem na in bloede bestaende, onstantvastiger en veranderlijker is.

Al het overige, dat tot deze onze Reize behoort, en de zelve betreft, is het gene gelijk, dat op die Reize gebeurt is, die de Keizer het voorige Jaer na Ooster Tartarye ondernam, als wanneer hy my ook in zijn gezelschap mede nam: welke ik beide in de volgende Brieven ontwerpen zal: te weten, hoe wy, op de gansche Reize, op Paerden, en Koninklijke draegzetels gevoert zijn, en de Tenten, en Tafel van zijnen Oom, (aen wien de Keizer ons byzonderlijk aenbevolen had) gebruikt hebben. Hoe ook een groote weg, tot gemak der Koninginne * Moeder, welke in een draegzetel zat, op die zeer lange Reize, met de grootste zorge en neerstigheit, langs meer als zes honderd mylen in het gaen en keren, (want wy keerden eenen anderen weg te rug) te weten tusschen Bergen en Dalen, geopent is. Over de Beken, ja ook over een zelve Beke, die dien weg, overal met veel krinkelen doorsneden had, wierden bruggen geslagen, en de ruggen der Bergen, zelfs ook steenige, met de grootste arbeid, tot vlakten gebragt. Voorwaer het is onzen Europianen ongeloofelijk, van hoe grooten bestaen en arbeid deze eenige weg geweest zy.

* Of Grootmoeder.

Andere dingen, hier toe behoorende, zal *Philippus Grimaldi*, in zijne Brieven, klaerder ontvouwen.

Wat nu de vrucht van onze Reize, en wat voordeel daer van in de Christen waereld toegekomen zy, heb ik reeds in de voorige Jaren, uit mijne Reize na Oost-Tartarye geschreven. Dit eenig alleen is nu genoeg te zeggen. De wil des Keizers heeft het aldus bepaelt; dien tegen te streven, ja ook, door het minste wenken, te willen te kennen geven, dat wy dit zouden willen af slaen, is even zoo veel, als deze gansche Bezending in het grootste gevaer te stellen. Ik heb evenwel reeds tweemael heimelijk met den grooten Hoveling, dien de Keizer doorgaens gebruikt, wanneer hy ons zijn bevel, of eenige welgewogentheit des herten bekent maekt, gesprooken. Ik heb, zeg ik, met hem gesprooken, en gebeden dat hy, indien het geheellijk zonder gevaer geschieden kan, zoodanig deze zaken by den Keizer bestelt, dat hy voortaen af laet, ons in zoodanig gezelschap mede te nemen, en ten minsten my, die reeds hoog in Jaren ben, t'huis laet: of altoos geen twee te gelijk belast den Keizer te verzellen.

Wyders, in die verre Reize, schoon ik zoo verre van de Stad *Peking* gereist was, heb ik evenwel de Brieven van de Gezelgenoten Vaders genoegzaem bequamelijk ontfangen: en zou den zelven antwoord hebben kunnen toezenden, indien de noot der zaken het aldus vereischt had. Want op die gehele Reize waren geduuriglijk loopers der Grooten, die doorgaens van de Stad *Peking* quamen en keerden. En alhoewel deze onze Togt en Reize in schyn zoo aenzienlijk en doorluchtig schynt, zoo kunnen wy evenwel dit daer van zeggen: dat geen Sineesche Zendvader in eenige zijne bezending ook het honderdste gedeelte dier moeyelijkheden, arbeid en ongemakken gevoelt hebbe, die wy doorgaens op deze gansche Reize geleden hebben: 't zy ten aenzien van de plaetze, of ten aenzien van de tyd en andere omstandigheden. Al het welk ik met weinigen niet kan voor oogen stellen. Maer dit heb ik met een ylende Pen, op de Reize zelve, te Paerd rydende, als zeker Dag-regifter, geschreven. Welk ik bid, dat met zulk een oog en gemoet mag aenschouwt worden, als met de welke ik die dingen nu schryve.

F. Verbiest.

Peking den 4 Octob.
1683.

Het Land Mugalia, Moegalie, of Mongal, enz.

Het Geweft of Landschap, doorgaens by des Lands Inwoonders en omgelegen Volken *Moegal*, *Mugal*, *Mugalia*, of *Moegalie* geheten, word anders ook *Mongal*, en, by de Arabische Schryvers, *Mogul* en *Mogulstan*, dat is, *Mogul-land*, genoemt: want *Stan* bediet in de Oostersche Tale *Land*: aldus ziet men *Indostan*, *Zablestan*, *Tabrestan*, dat is, *Indus-land*, *Zable-land*, *Tabre-land*: op een zelve wyze, als wy zeggen, *Holland*, *Zeeland*, enz. Karpinus. Abulphar.

Het binnenste van *Mugalia* is gelegen omtrent op de hoogte van negen en veertig graden, en heeft beoosten, tot hun Nabuuren, de Volken van *Niuche*, benoor-

noorden het Meir *Baikal*, en een gedeelte van de Vliet *Amur*, bewesten het *Kalmakken Land*, en bezuiden *Turkestan* en *Tangut*. Of het strekt van 't Meir *Barkal* af, tot aen *Tangut* en de groote Sineesche Muur toe.

Mugalie is zeer Volkryk. Het is verdeelt onder verscheide Chans, dat zijn Vorsten of Koningen, daer van de magtigste *Oczuroysain Chan* is, die wel een magt van honderd duizend man, meest Ruiterye, kan op de been brengen. Veele der andere Vorsten zijn mede van zijn geslacht, doch minder in magt.

Beoosten heeft het gewest van *Mongal*, volgens bericht van *Karpinus*, de Volken *Kythay* en *Solangi* genoemt: bezuiden de Saraçynen: ten Westen de Naymans: ten Noorden, (hoewel misverstandelijk) de Noord- of Ys-zee: en ten Noord-westen de Huyres.

Andere wederom, bepalen het aldus. Ten Oosten legt *Kathay*: ten Westen, *Igur*: ten Noorden, *Kasgar*, en *Selengay*: ten Zuiden, *Tebet*. En werd dit Landschap by hen zeven of acht dagen reizens groot gemaekt.

Het Landschap *Mugalia* werd verdeelt in Groot of Geel *Mugalia*, en in Zwart of klein *Mugalia*. Desgelijks word *Sina*, volgens *Mullerus*, *Geel Mogul* genoemt: na het zelve, zoo hy zeid, van de Moguls, dat zijn Tartaren, in bezit genomen was.

De Mugalische Landschappen en Ryken, in wat verachte oord van de waereld zy, ten onzen aenzien, mogen leggen, zijn evenwel, onder den naem van Scythen of Tartaren, van ouds her roemruchtbaer en vermaert geweest, inzonheit door de mogentheit hunner Keizeren, dier zommigen den Grooten *Alexander*, *Julius Cæsar*, *Augustus*, en andere wakkere Helden, in zeeghaftige overwinningen, niet behoeven te wyken. Onder welke Helden de groote Keizer *Cingis chan* uitsteekt; die een Ryk, meest by eigen overwinninge, zoo groot, als ooit de Zon bescheen, bezat; schoon van hem, als van zijne magt en mogentheit, in *Europa* zeer weinig is bekent, het welk der Arabieren nydigheit en haet, beneffens de duistere eeuwen en onkunde, te dier tyd in *Europa*, toe te schryven zy. Want alle wetenschappen en konsten van *Asia*, zich in dien tyd meest onder de Arabieren ophielden: en deze zijn die gene geweest, die de geschiedenissen, daden, en wetenschappen, door hunne Pennen, deden verduuren. Want toen was het dat alle konsten, voornamelijk de Wis- en Sterrekonst, by hun zoo zeer bloeiden, als heden de onwetenheit onder de zelve in zwang gaet. De overwinningen van Keizer *Cingis chan*, die d'Arabieren ten deele t'onderbragt, hen in 't oog spelende, hebben zy nagelaten, de zelve bredelijk te beschryven, om hunne schande niet t'ontdekken. Dezer onkunde schynt mede hier uit veroorzaekt te zijn, om dat der Arabieren schriften, door opkomende oorlogs verwoestingen, veel verlooren zijn.

Den Lezer zal vervolgens onder de beschryvinge der Mugalen, en andere volgende Volken en Landen, als mede onder het Hooftstuk van *Siberien*, enz. by herhaling berichten ontmoeten, eeniger plaetzen waer van bevoorens in dit Werk is gewaegt, doch hy believe bericht te zijn, zulks dus hebbe geschikt, dat gelijk eerder de plaetzen in hunne gewesten hebbe beschreven, en aengewezen, dat hier vervolgens van den Volk-aerd, eigenschappen, en voorvallen onder hen gebeurt, in die en andere nabuurige gewesten reppe, en dat dus der Steden en Plaetzen, waer van eerder is gesprooken, hier weder aengeroert, diende te zijn, om dies te helderder, van die Volken en hun gedoente te melden; doch alles is zoo geschikt, dat van de zelve Plaets, zoo 'er ten tweeden of meermalen van werd gerept, het zelvige nimmer werde herhaelt.

Onder den naem van *Mogols* of *Mongols*, desgelijks onder den naem van Turken, worden by de Arabische Schryvers zomtyds alderhande slag van Tartars of Scythen mede verstaen: gelijk de Over-Oxusche of Mauranahrsche Volken, en zelfs ook de Georgiaensche Christenen, by wyle Tartars worden genoemt.

Tusschen het Mugalen Land, en *Boecharia*, zijn drie Vorstendommen, Ryken of Heerschappyen, volgens het gevoelen van zeekeren Slavonischen Reiziger, wiens Schriften ongedrukt onder my berusten: als, het Vorstendom van *Tongoetski*, daer zeker *Kocchantzin* het gezag heeft, en de Steden van steen, zoo hy zegt, gebouwt zijn. Het tweede is *Ortoersko*, of *Mangoetkoe*, daer *Joenakan*, of *Soelantzin* Vorst af is; wiens Steden mede van steen zijn. Het derde Vorstendom is *Gorotzan* of *Schaar*, alwaer een Stad is, mede *Schaar* genoemt, daer *Temir*, dat is, *Tamerlaen*, noch onlangs Vorst van was, zijnde een ryk en vruchtbaer Land. Dit Vorstendom is niet verre van den *Yzeren Vorst*, die naest aen *Sina*, (wiens Keizer, van de omleggende Vorsten *Tayboen* genoemt wierd) gelegen is. De Sineesche Keizer word hedendaegs van de omleggende Tartaren

taren mede *Tamboen*, en ook wel van de Mugalen, *Bogdi* genoemt. Al deze Vorstendommen worden gezegt zeer ryk te zijn.

Als de Sineezen van haren Tarterschen Keizer spreken, in vergelijkinge van anderen, zeggen zy onzen *Amologhan*, (want alzoo noemen zy ook hun Keizer) is als een groot Eiland in de Zee, daer rondsom kleine Eilandjes liggen, die Vorsten van de overige Waereld verbeelden.

By deze Mugaelsche Tartaren bediet het woord *Katay* een Steen of Diamant.

Men vind noch heden buiten de Sineesche Muur veel verwoeste Steden en Dorpen, staende onder het gezag der Mugalen, misschien wel eer by hun bewoont: gelijk zy oulinks eenige Steden hebben gehad; maer nu geene of weinige Steden, Vlekken of Huizen bewoonen, ja vlieden die, en schuwen de zelve te herbouwen.

De Geele Mugalen onthouden zich, volgens genoemden Reiziger, aen de Westzyde van *Sina*, en strekken tot aen de Oost-zee: waer onder hy dan die van *Niuche* en anderen begrypt. Dus ver uit verslag van gemelte Reiziger. De boven genoemde drie Vorstendommen zijn in onze Kaerte niet gebragt: vermits de rechte plaets my niet bekent is: als mede om dat ik twyfele, of die wel niet Landschappen zijn, onder andere benamingen, tusschen de Sineesche Muur en *Buchara* gelegen.

Kort achter het Zuidelijkste einde van de Sineesche Muur, houden zich niet als zwarte Mugalen op.

Aen de Toorens of Poorten van de Sineesche Muur zijn Schryvers, die steeds aentekenen, wie in of uit Mugalen Land komt, en de vrygelei-brieven onderzoeken.

Zeker Tartar uit *Mugalen Land* verhaelden in *Peking*, aen eenen Afgezant van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy, dat in 't Land van *Niuche*, op zekere groote Rivier, t'eener tyd een zeer groot vaertuig, met een hoog wit zeil, was komen zeilen: maer, door ongeluk, op een Zantbank quam te stooten, en te vergaen. Voor als noch na had men op die Rivier zoo groot en schoon Schip niet meer gezien. Maer waer dat Schip heen wilde, 't zy na *Sina*, of eenig ander Land, was hem onbekent. Deze Rivier zal, na gissing, de *Amur*, of wel eenig ander Rivier boven *Korea*, en het Schip een Hollandsch of Spaensch Schip, 't geen verzeilt was, by misdryvinge van *Japan*, *Manilhas*, of andere gewesten, na allen schyn, geweest zijn; want de wittigheit van 't zeil geeft een Europisch maekzel te kennen; alzoo de zeilen op de Indiaensche Schepen meest graeuw zijn.

De Sineezen weten mede van een Tartersch Landschap, genaemt *Sortoerskogo*, en van een Volk *Koetoegti*, aen wien zy hunne Waren venten, te spreken; beide my evenwel, onder alzulke benamingen, onbekent.

De Tartersche Mugalen hebben voor een wyze van straffen, dat zy de Menschen in de Tartersche Woestynen, na het Noorden toe, verzenden of bannen.

De Sterre-kunst is by de Mugalen, als mede by de Koreanen, al van ouds in hooge achtinge geweest, schoon zy zich meer op de Wapenen en op het Jagen en Visch-vangen, als op die Konst, verstonden. En om dat de Sineezen Sterre-kundig waren, hebben zy het Sineesche Ryk *Hemelsch* genoemt.

Ja deze Tartaren roemen, gelijk ook die van *Niuche*, hunnen oorspronk, zeer verdichtelijk, met de zelve uit den Hemel en het gesternte te trekken. Want zy gevoelen, dat t'eener tyde uit de lucht eene Godinne, *Facula* geheten, is komen dalen, die, aen eene Riviere in Tartarye, zekere vrucht hebbende gegeten, daer van bezwangert was geworden: waerom zy te rug, uit den Hemel na de Aerde was gezonden, alwaer zy eenen Zoon had gebaert, dien zy aen een Visscher op te voeden gaf, en was daer op weer na bovenen gestegen: uit welken Zoon veel Kinderen waren voortgekomen, die 't Mugaelsche en Niuchische Tartarye langen tyd bestiert hadden, tot ter tyd, dat de Nazaten eenmael, door d'Inwoonders van het Land, alle wierden dood geslagen: behalve een, die 't ontvluchte, en zich zijnen vyanden ontduisterde, dewyl een Exter op zijn hooft ging zitten; zoo dat de vyanden hem voor eenen Boom aenzagen: waerom de Tartaren, zoo wel die van *Niuche*, als de Mugalen, als zy in *Sina* quamen, op lijf-straf verboden, de Exter-nesten te steuren: gelijk zy als noch dien Vogel by hen in grooter eere houden.

Daer werd by de Sineezen gelooft, dat de over-grootvader van den jegenwoordigen Tartarischen Keizer van *Sina*, uit den overgeblevenen Zoon van *Facula* gebooren zoude zijn.

Deze Tartaren, byzonder die in Sina zijn, zullen niets van belang aenvangen, als al vooren met de Sterrekundigen zich te hebben beraedslaegt. Zy zijn zeer overgeloovig: zoo dat zy zeer aen ydele beduitzelen en voorspooken hangen.

By de Mugalen zoo wel, als by de Si-

Sineezen, is de Godsdienst en het Geloof der Offer-papen, *Lamas* of *Bonzen* genaemt, in groote achting: welker Opper-priester in 't Land van *Tangut* zijne wooning heeft, en wiens vuiligheden of drek zelfs voor Heilig worden geoordeelt. Deze Heilig is voor weinig Jaren in *Sina* geweest, om den Keizer aldaer te bezoeken, hebbende by zich drie duizend Man van zijn eigen Volk, en wierd bygeleit met dertig duizend West-Tartaren, 't geen ik meene, dat zwarte Mugalen, of Kalmakken zijn geweest. Deze Opper-priester wierd met groote eere in *Sina* ontfangen, en zijne Afgodische Leere hoog geacht. Hy word niet alleenlijk in Mugalen-land; maer ook by verscheidene andere Tartarische Volken geëert: ja voor onsterfelijk gehouden. Doch het dient geweten, dat door bedrog, op zijn sterftyd, zijns gelijken onderstelt word: zoo dat het blinde Heidensche Volk niet beter weet, of het is altyd de zelve perzoon.

De Overmuursche Tartaren mangelen in *Sina* Thée, tegen hunne Paerden, want zy zoo gewoon zijn, aen 't nuttigen van dit kruid, dat hun de maeg wee doet, en zy het rauwe vleesch, dat zy steeds eeten, niet konnen verteeren, wanneer dezen drank ontbreekt: waerom zy ook de grofste Thée, en die, welke de sterkste, en meest van kracht is, zoeken.

Wanneer de Mugaelsche Tartaren ter Jagt gaen, zijn zy gewapent, als of zy ten stryde zouden trekken.

Als iemant van hunne Chans, dat zijn Koninkskens, Leitsluiden of Vorsten, in den stryd komt te blijven, dan worden eenige andere mindere Oversten, welke hem hebben op te wachten, zoo gezegt word, met de dood gestraft: ten ware zy wisten te bewyzen, datze elders, uit der gesneuvelden last, bezig waren geweest.

Als deze Tartaren iemant ernstig bedanken, vallen zy op hunne knien, en buigen 't hooft ter aerde; 't welk voor eenen Chan, Koning of Keizer negen mael geschied.

De begraefnissen van Oude perzoonen geschieden met groote pracht: en dier lijken worden verbrand, en d'assche en beenen begraven. Wel worden de lijken van de Kinderen ook verbrand; maer de assche daer van verworpen.

Boven op de begraefplaetzen worden stenen gelegt: als mede onder in d'aerde; waer op der overledenen lofdaden, enz. uitgehouwen zijn: ja de lijkstaetzien van groote Heeren worden by hen zomtyds, om de zes of zeven Jaren, herhaelt. De rouw die zy dragen, geschied in wit gewaet. Met den doode worden 'er verscheidene dingen verbrand, die hem in zijn leven lief waren: als Klederen, Honden, Paerden, enz.

Twee dagen rydens te Paerd van de Sineesche Muur af, na Geel *Mugalia* toe, legt of lag een Stad, voor dertig Jaren, *Mantsikatoetina* geheten; welke, om dat hare rechte plaetze my onbekent is, in de Kaerte niet gebragt heb: ja word geoordeelt, datze, door de laetste oorlogen, verwoest is: want Reizigers, welke op die streke hadden geweest, die ik daer na gevraegt heb, hebben my geantwoord, dat die plaetze hen onbekent was.

Het schrift der Mugalen is zeer veel van dat der Sineezen onderscheiden; als mede hunne tale. Zy schryven van boven na beneden; doch binden alle de letteren aen malkanderen. Zy hebben gansch geen geleertheit, als van hunnen Afgodendienst, behalven (als boven gezegt) dat eenig acht op 't gesternte slaen. En schoon zy byzonderlijk 't Geloof der *Lamas* aenhangen, zoo hebben zy echter met de andere overgelovigheden der Sineezen eenige overeenkomst. Onder hen vind men hier en daer eenige Mahometanen. En of zy wel niet of weinig in Huizen, maer meest onder Hutten en Tenten woonen, zoo ziet men echter Kloosters en Afgodische Tempels onder hen, daer in zy by dag en nacht hunne Afgodische Godsdienst plegen, na de Leere der *Lamas*. Zy zijn meer Heidensch en woester, als de Volken van *Tebet* zijn, die mede de Leere der *Lamas* omhelzen.

De Moegaelsche Tarters, voornaem die in 't Westen woonen, zijn goede Ruiters, en Krygsluiden te Paerd, verachtende het Paerde Volk der Sineezen, zoo dat by hen een spreekwoord is, van dat een Tarters Paerd als het bruist, bequaem is om een Bende Sineesche Ruiters te verjagen.

De Oostersche Tartaren *Mansiouwers*, by de Sineezen werden genaemt, ook wel de naem by zommige van *Mongals* en *Bogdots* dragen. Deze Menschen overtreffen de Krimsche Tartaren verre in beleeftheit.

Vrga werd genaemt de Mugaelsche woon of verblijf-plaets eens Vorsten, schynende zulks een omheining te zijn, daer binnen verscheidene Hutten en Wooningen, die voor een korten tyd opgeslagen werden, gezet zijn, of wel een geheele Horde zelve, wezende dan een omheining; daer binnen de Menschen zich onthouden, 't zy van boomen, hout, of opgeworpene aerde, zoo als 'er in het Hof van de *Katoegta*, zoodanigen *Vrga* voor hem zelve is, en eene ander, waer binnen men

Tanguts A.B.C.

Het welk ook gang heeft onder sommige Kalmucken en Mugalen.

ga. ka. gá. da. sa. za. sa. na. da. ta. da. na. ba. pa. ba. ma.

sa. za. sa. oea. cha. ca. a. ja. ra. la. cha. ca. gha. a.

De letteren aldus sonder eenig teeken boven ofte onder de selve staande, leest men die met de klank a: maar als 'er boven de letteren staat ∿ met de klank e. ∿ daar boven staande, met i, en ٧ daar boven gestelt synde, met o, en eyndelyk als 'er ∾ onder de letteren staat, leestmen u.

Als by voorbeelt ga. ge. gi. go. gu. ka. ke. ki. ko. ku. gá. gé. gí. gó. gú.

na. ne. ni. no. nu. sa. se. si. so. su. za. ze. zi. zo. zu. sa. se. si. so. su.

na. ne. ni. no. nu. da. de. di. do. du. ta. te. ti. to. tu. da. de. di. do. du.

na. ne. ni. no. nu. ba. be. bi. bo. bu. pa. pe. pi. po. pu. ba. be. bi. bo. bu.

ma. me. mi. mo. mu. sa. se. si. so. su. sa. se. si. so. su. oea. oee. oei. oeo. oeu.

cha. che. chi. cho. chu. ca. ce. ci. co. cu. a. e. i. o. u. ja. je. ji. jo. ju.

ra. re. ri. ro. ru. la. le. li. lo. lu. cha. che. chi. cho. chu. ca. ce. ci. co. cu. *etz.*

• *Dit boven de letteren staande, beteekent aan-een-binding der letteren.*

Voorbeelden van Tangutsche benamingen.

om Soim ancoeglan boltoegai bornicta acļji dain kemedoe boltoegai

dat is

Geeft Godt goede gesonthejt aanden Borgermeester, en dat magh leven in eeuwichejt.

Hemel tengeri.	Son naran.	Maen Siaran.	Wolcken odun.	Aerden gadziar.
Water usun.	Vuur gal.	Lucht key.	Koning chan chia.	Vorst taijchy.
Vorstin chatun.	Meer niojen.	Man ere.	Vrouw taichu.	Vader Ada.

Moeder

Tangutsche benamingen

Moeder byedzy.	Broeder Achay ofte Akadsy.	Wyff emie.	Maecht okin.	Oogen nudun.	
Ooren tschiken.	Neus chabar.	Tong kelien.	Mondt Aman.	Tanden Schiudun.	
Baert sagal.	Paep lama.	Schryver bachschi.	jongh kobaun.	een Kok keregschi.	
Hout modum.	Eyser temur.	Inkt bekie.	Pen udzing.	Schryff. bitschi.	
Lees unschy.	Pels debel.	Gordel busie.	Stevels godusun.	een Muts Malachay.	
Broeken Hoosen umudun.	Kousen oimusun.	Sandt schgioroy.	Taschjen utaga.	Vuerslag kete.	
Eeten beje.	Mest kutuga.				

Tangutsché Getallen

welcke met die der Calmucken en Mugalen genoegsaem van een klank syn.

Een niegen.	Twe kojer.	Drie gurban.	Vier Diurben.	Vyff taban.
Ses dziurgan.	Seven Dolon.	Acht naiman.	Negen jesun.	Tien Arban.
Twintig korin.	Dartich. gutschin.	Veertigh Dutschin.	Vyftigh tabin.	Sestich dzyran.
Seventigh dalan.	Tachentich najan.	Negentich jerem.	Hondert dzuun.	Duysent mingan.
Tienduysent tumen.	Hondertduysend Bum.	Duysend Duysenden Siaja.		

Getallen der Mungalen.

1	Nige
2	Koer
3	Gouba
4	Durben
5	Tabun
6	Dziringgan ofte Dzurgan
7	Dolon
8	Najman
9	Jesun of Jusun
10	Arban
20	Korin
30	Gutschin Gutsin
40	Dutschin of Dutschen
50	Tabin
60	Dziriyn of Dzyran
70	Dalan
80	Najan
90	Jeren
100	Dzyuin
1000	Mingan

Tanguts Alphabet enigsins anderer gedaenten.

ge ghi gi go gou gu ke ki ko kou ku goe giu

goo gouu guu de di do duu de di do dou

Tsche Tschi Tscho Tschu dee dii doo dou nee nii

noo nouu nuu de di do duu te ti to tou

de di do duu ne ni no nou be bi

bo bou pe pi po pouu puu we wi wo wou

me mi mo mou dze dzyi dzoo dzou tsche tschyi

tschoo tschou dje dij doo duu wee wei woo wou

gal ja ge je gal jo gal jou sche schyi schoo schou e i

o v ou ja je jao jou re ri ro rou

le li lo lou schee schyi schoo schou se si

so sou he hi ho hu ee ji oo

vo uu vu ou ak v. ag ad an am

aw ame ar all al

Tangutsche letteren.
weinig anders.

ga, ka, gaa, da, daa, tscha, nia, ta, na

ba, pa, va, ma, dza, tschaa, dzja, wa, sja

scha, a, ja, ra, la, schaa, sa, ha, aa

als er boven de letteren staat } leest men e, i, o
dit onder de letteren } leest men u
en sonder teeken } leest men a

o. dit beteekent, aan een binding der letteren.

ga, ge, gi, go, gu, ka, ke, ki, ko, ku

aak, ad, eg, il, oon, ur, aame.

Oomari, pod, mi, hom, ora, budzjanadzji.

dat is;
Heer [Oomar] ontfarmt u, en verlost ons.

Crim-Tartersche letteren.

re, dsal, dal, chi, hha, dzjim, ce, te, be, alif

fe, gain, ain, tzi, thi, dzat, zat, scin, sin, se

liamelif, ja, he, wav, nun, mum, liam, kjaf, kaf

der selver getallen.

10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1

100, 90, 80, 70, 60, 50, 40, 30, 20, 10

1000, 900, 800, 700, 600, 500, 400, 300, 200, 100

men vreemde Gezanten, door-reizende Vorsten, en groote Heeren huis-vest. Ik bevinde dat in Brieven, my uit die gewesten toe gekomen, werd gesprooken van deuren die in de *Vrga* zijn, doch van wat rechte gedaente die wooningen zijn, blijft my tot noch toe onbewust.

Haeze vellen zijn in het Moegalen Land zeer gewilt, en werden aen hunne Gezanten, als zy in Rusland komen, daer van geschenken, met veel aengenaemheit gedaen, zoo dat het schynt, die Dieren by hen niet en werden gevonden, gelijk als mede glaze Koraelen aldaer een gewilde Koopmanschap is.

Tarasu is een aerd van Wyn, by de Sineesche Tartaren, naest aen de Groote Muur gelegen, en Ooster Moegalen gebruikelijk, die van onrype uitgeperste Rys werd gekookt, twee of drie Jaer oud zijnde, heeft smaek als de beste Rinsche Wyn, (Wyn hebben zy niet, schoon 'er overvloet van Druiven is) en immers zoo sterk, zy word warm gedronken.

Uit onderscheidene berichten heb ik bespeurt, dat de meeste vremdelingen, die het Moegalen Land bereizen, 't zy om Koopmanschap, of anderzins, zijn *Buichaersche* luiden, die men aldaer *Boecharetin* noemt.

Veele der *Mugalen* betalen nu schatting aen den Sineesch.

Het schynt my toe, dat in Moegalen Land, drie aenzienlijke waerdigheden zijn, onder de gebiedende Heeren, als *Chan*, die de eerste rang schynen te hebben, gelijk in schriften my toegezonden, word gezegt, *de Taise, welke onder het gebied van den Atsiroi-sain-chan* staet.

Taise, een Vorst of Leitsman eener byzondere Horde.

Saisan een minder Heerschap, misschien te recht by een Vryheer vergeleken, welke in Gezantschappen, en tot andere aenzienlijke diensten, door de *Chans* en *Taisi*, worden gebruikt.

Niet verre van *Selenginskoi*, aen de Grenzen van het Moegalen Land, is een Zoute Meir. De aldaer zijnde Pannen, Ketels, en vorder gereetschap tot het maken van 't Zout, hoort tot *Selenginskoi* te huis. Hier zijn de werkluiden in Januario 1687, door de Moegalen gestoort, dies men anderhalf duizend Poede * gekookt Zout, achter liet.

* Ieder Poede is 32 pond.

Hebbe uit berichten aen my gezonden, bespeurt, dat men van *Selenginskoi* in vyf dagen reizen kan, ter plaetze alwaer de Moegaelsche *Katoegta*, of Opper-priester in zijne *Vrga* of wooning, zich in den Jare 1676 ophielt.

Zeker *Sibiers* balling, die gevallig van daer te rug is gekomen, 't geen zeer zelden gebeurt, en eenige Jaren in *Irkutskoi*, *Vdinskoi*, en *Selenginskoi* hadde gewoont, heeft my mondeling gezegt, hoe hy in de Kerk-hutte der Moegalen, Godsdienst heeft zien plegen: hy zegt dan dat daer een Autaer staet, waer op onderscheidene beelden te pronk staen, die zy eeren, en daer voor buigen, onder anderen een Vrouwen beeld, met een jong Kind in de schoot: hy zag daer lichten branden die geen vlam gaven, maer vuur, en aengenaem rookten: de Priester zegende het Volk met een werktuig in de hand, als een klein open korfje, daer eenig rammelent rinkel werk in was, als dan knielt het Volk: men zingt 'er met een byzondere toon, en zelf op Nooten, in alderhande stemmen: de beelden zijn van steen, en wierd gezegt, dat die afbeeldzels van oude Helden waren, boven op de Hut stond een Vaentje dat een Duivels beeld verbeelde, die zy mede eeren, op dat hy hen geen quaed en doe: hy zag 'er Nonnen die in root gewaet gekleed waren, met geschooren haair, hebbende een geele sluyer over de linker schouwder, hy zag 'er boeken en geschrift, het Autaer was met Sineesch doek gedekt.

De gemeene Moegalen dragen Schapevachten, die zy *Coejak* noemen, tot klederen, maer geen hemden: als zy ten Kryg uitgerust zijn, hebben groene of roode rokken aen, die het geheele lichaem, bedekken tot de voeten en armen toe, welke belegt zijn met vierkante yzere of stale plaetjes op malkander gevlecht, als schobben, groot de palm van een hand: gemelte balling wist my te zeggen, dat hy Inboorlingen gesprooken hadde, die den *Dalai Lama* hadden gezien, in zijn Zetelstad, doch door een glas, werdende hy toen anders niet vertoont.

Het houte Kasteel *Balanganskoi*, niet verre van *Irkutskoi* gelegen, is net van hout gebouwt, schynende uitterlijk als of van steen was gemaekt. Dus ver volgens verhael gemelter Balling.

De Mugalen, die onder byzondere *Taysi* of Vorsten staen, zoo Geele of Groote, als Zwarte, aldus by de omleggende Volken genoemt, (de geele misschien den naem dragende van een geele dragt, die zy oulinks gedragen mogten hebben: en de zwarte, om dat zy wat rouwer in ommegang zijn; want anderzins de verwe van beider lichaem en aengezicht eenderlei is) en waer van men eenige op hunne

rechte plaetze in onze Kaerte aengetekent ziet, zijn vry, en bestaen op zich zelven. En ieder kan een, twee, drie, vier honderd, ja, twee, drie, en tot dertig of veertig, en meer duizend Mannen, meest Ruitery, op de been brengen.

Over de Mugaelsche Horde van 't Vlek *Algoetabnis* geheten, had het gezag, voor omtrent twintig Jaren, een Vorst, geheten *Tormaschien*. Van het Tormaschiensche gebied Zuidwaerts: (gelijk de volgende plaetzen genoegzaem op eene streke na 't Zuide af gelegen zijn,) tot de Horde of plaetze *Tzerkoekoes* genaemt, zijn vyf dagen reizens: en der zelver Vorst is *Karakoela* geheten. Van 't Karakoelsche gebied, tot de plaetze *Soeldoes*, zijn ook vyf dagen reizens, wiens Vorst *Tzaizakty* genaemt is. Van 't Tzaizaktysche gebied, tot de plaetze, geheten *Bizoet*, of *Bikoet*, zijn weder vyf dagen reizens: welker Vorst is genaemt *Tzegen*. Van het Tzegensche gebiet tot de plaetze, genaemt *Iltzigien*, zijn vyf dagen reizens: wiens Vorst *Tastzien Tzereghtoe* genaemt is. Van 't Tzereghtoesche gebied, tot de plaetze *Betzoet* geheten, zijn vyf dagen: en de Vorst was, ter opgegevener tyd, of is misschien nu noch aldaer *Tzarkoer* of *Zekoer* genaemt. Van het Tzerkoersche gebied moet men, zonder water of eeten te konnen bekomen, vier dagen te Lande reizen, tot aen de plaetze *Tziroek* genaemt; wiens Vorst *Tzitziengan* is geheten: en van het gebied *Tzitzinova*, tot aen de plaetze *Toelatoeme* genaemt, zijn vier dagen reizens; alwaer de Vorst *Taykoekatoen*, noch onlangs heerschende, geheten was. Van het Taykoekatoensche gebied tot aen de plaetze, genaemt *Joegoergoetzien*, zijn drie dagen reizens: en de Vorst was daer geheten *Boektoektoe*. Van dit gebied, tot de plaetze *Moegoltzien*, zijn twee dagen reizens. Van hier kan men tusschen hooge Bergen heen, het Land der zwarte Moegalen zien, schoon twee of drie dagen van daer is. En dan vind men de geele Mugalen. En deze Vesting (want *Moegoltzien* is eene vastigheit) of vlek, bezit de Mugaelsche Vorstinne, genaemt *Maltzikatoen* of *Matzikatoen*. Haer Zoon is geheten *Ontzoen Taintsi* of *Taisi* *. Hier leeft men onder Hutten of Tenten.

* Taisi is Prins gezegt.

Alhier ontmoet men, als men van het Westen komt, zeer hooge verschrikkelijke Rotzen en ongebaende wegen: daer door zijnde, (wezende hier noch 't gebied van de Vorstinne *Maltzikatoen*,) staen op den uittogt van haer Land twee Steden van steen gebouwt: doch deze Vorstinne, schoon mede van Mugaelschen geslacht is; zich in deze Steden onthout, en daer in van andere Mugalen verschilt, die te Velde zich meest onthouden en erneren. Beide deze Steden worden *Baytsien* of *Baisien* en *Mongassien* genoemt. In d'eene Stad was, tot Gezaghebber voor twintig Jaren, de Vorst *Malaytaistza* geheten, en in de tweede Stad gebood *Asbataistza*, als ook te zijner tyd daer onlanks Gezaghebber is geweest, Prins *Taentsaza* in de eene, en Prins *Ostbayisaso* in de andere plaets. Een derde Stad aldaer van steen gebouwt, is genaemt *Labinskoy*: mede in 't geele Mugalen Land gelegen. Het omleggende Landschap by *Labinskoy*, is een klein ryk Landschap, of Prinsdom: in de zelve heerscht ook de Vorstinne *Maltzikatoen*, alwaer zy den meesten tyd haer Hof houd. Al wie hier na *Sina*, of elders, doorreist, moet bezegelde Vry-brieven van haer hebben.

De boven gemelde Vorsten zijn alle verwantschapt onder malkanderen, en veel van een zelven geslacht: ja zommige zelfs met de grootste Chans, uit een zelven stam gesprooten. Zoo een van deze, zonder wettige erven, komt te sterven, dan volgt iemant van des zelfs naeste Magen in het gebied: daer van de keure aen hunnen Opper-priester, zoo men zegt, word gegeven.

Alle de Mugalen, of Mugaltsen, zoo geele, als zwarte, worden by zommige gezeit onder drie of vier groote en veel kleine Vorstendommen te staen, en zouden te zamen meer als driemael honderd duizend man op de been konnen brengen. Zy zouden *Sina*, en meer andere Landschappen, na allen schyn, voor de komst van die van *Niuche*, overheert hebben gehad; zoo zy niet altyd oneenig onder malkanderen waren, voerende den een tegen den ander groote oorlogen.

De Mugalen, die zich *Kancha*, of groote Mugalen noemen, voerden wel eer oorlog tegen de *Nuken*, of tegen die van *Niuche*, welke by zommigen anderzins in 't algemeen mede onder de Mugalen getelt worden, en wel eer Ooster Mugalen genaemt wierden: maer zijn van de Groote Mugalen wel eer *Mandzii* of *Mansi*, dat zijn Barbaren, of vremden, of ver afgelegenen, geheten, om de slechte bezigheden, die zy om handen hadden: gelijk' er noch heden eenige dezer Niuchsche Mugalen, buiten de Sineesche Muur, in het Landschap van *Niuche*, onder byzondere *Taysi* of Vorsten staen (want veele zijn het Zoete *Sina* in getogen) welke *Taysi* of Vor-

Vorsten, door de Groote Mugalen, met oorlog en vervolging zeer worden geplaegt; ja zouden misschien al over lange verjaegt zijn geweest, ten ware zy met hulpbenden uit *Sina* steeds onderschraegt waren geworden.

Op den 29 February 1686, is in de nacht de Stad *Selenginskoi* van de Moegaelsche Prinzen bestormt geworden, latende zy in de Stad vuur pylen met koopere pypen vliegen, om brand te stichten; zy wierpen insgelijks brandende Toortzen van Riet daer in, doch de Russche bezettingen weerden zich dapper, en deden Heldadige uitvallen, verdreven den vyand, met achterlating van vyftig dooden, die afwykende, zich na de plaets *Orpaga* begaf, boven de Rivier *Selenga*: de belegeraers bestonden omtrent in vyf duizend man, die alle yzere pantziers aen hadden, doch zy wierden van weinig tal Moscovisch voetvolk geslagen. Gemelde vyf duizend man waren de uitgelesenste van 't Moegaelsche Leger, dat verzamelt was aen de Rivieren *Orkona*, en *Tzchika*, onder deze waren twee grove stukken, die ze zelve gegoten hadden, en eenige handbussen die zy in Sina, en by de Bucharen hadden gekocht. Men bericht, dat de Sineesche Koning een Jaer voor dezen Kryg, een Afgezant, dat een Cantzelier was, genaemt *Kara*, aen alle Mugaelsche Prinzen en Hoofden der Horden had gezonden, om hen tegen 't Moscovisch Krygsvolk op te zetten en aen te moedigen, om op de Vestingen *Selenginskoi*, *Udinskoi* en *Nertzinskoi* aen te vallen, en die te bemagtigen, waer op de Mugaelsche Vorsten gezamentlijk goet vonden, uit ieder Horde twintig man te zenden, die wel voorzien waren van Pylen, Boogen, en Lancen: elk man was toegevoegt voor deze togt vyf Schapen en een Os: daer was beneffens die noch een goet aental Kamelen voor de gansche Benden: onder de Leitsluiden en bevelende Opper-hoofden zijn geweest de *Taisi* of Vorsten *Dalay*, en *Daian Saisan*.

Karay, een Mugaels Heer, wierd te dier tyd afgezonden na *Sina*, om der Mugalen Krygs zaken aldaer te bevorderen, en niet tegenstaende, uit het Moegaels Leger onder *Dalay Taischa*, aen de Benden die onder de Stad *Selenginskoi* lagen, voor de man noch ieder twee Schapen toegezonden wierd, zoo versmachtende zy schier van honger op hun aftret. Men zond hun insgelijks uit ieder Horde twintig man tot onderstant, of verdubbeling van Krygsmagt toe. De Kitaische of Sineesche Afgezondene die onder deze Benden was, ried aen de Vorsten, of Tayschen *Achay kan Daitzschin*, en *Tarchan kan Tayscha*, dat zy met hun Krygs-volk, zich onder *Nertzinskoi* zetten zouden, en zoo lange te wachten, zonder iets byzonders te ondernemen, tot dat Krygs-volk, Stukken en Krygs-behoefte uit Sina gekomen zoude zijn, waer op zy goet vonden te wachten, tot de Maend Maert 1687, als wanneer hoope was, dat *Karay* hare Afgezondene ter stel zoude zijn, met de Krygs-behoeften, en dan wilden zy *Nertzinskoi* aen vallen, en was 't mogelijk alles dooden: edoch, deze ondernemingen zijn tot niet uitgevallen.

De tegenwoordige Gezaghebber in *Selenginskoi*, is een verbannene Het-man uit Cirkassen Land, hy berichte onlangs aen het Opperhooft tot *Irkutskoi*, van waer hy afhangig is, of men den Sineezen zoude steuren in 't bouwen eener Vesting, in zijne Nabuurschap muurwaerts, hoewel op eigen grond; dees dorst zulks niet bestaen, zonder bevel, gelijk hy mede niet toeliet, dat een groot aental, zoo Russche als andere Menschen, de Stad *Albasin* herbouwde, en weder in bezitting namen: de Sineezen wilden daer mede bouwen, om de Koophandel derwaerts te lokken, alzoo de weg na *Sina*, dat over veel korter is, als over *Nertzinskoi*; de andere reden was, dat'er geen sterkte en is van aenzien aen die zyde tusschen *Selenginskoi* en *Sina*. Men wilde ook, dat de Muur van Sina aen die oort ontsterker is, als elders.

De Moegalen hebben in den Jare 1686, aen hunne Czaersche Majesteiten Volmagtigden Gezant geklaegt, als of de Onderdanen van hunne Czaersche Majesteiten, in 't hartje van haer Land, de Stad *Selenginskoi* zoude hebben opgerecht.

De groote Heeren in Moegalen Land, laten zich als in Sina, van draeg-stoelen mede dienen.

De Mugaelsche en Bratsche Tael verscheelt als Hoog en Nederduitsch.

De *Brati* en konnen wel niet schryven, doch om eenige zaek met hand-tekening te bevestigen, malen of trekken zy een boog op Papier, in plaets van hun naem, of merk-teken, en is byzonder, dat de boogen die dus getekent werden, zijn te onderscheiden en te kennen, als of het elk zijn hand teikening of name was.

De *Brati* zijn wel hooft vyanden der Mugalen, doch hebben echter eenderlei geloof met de zelve, want zy van de zelve oulinks afgeweken zijn.

De *Brati* houden zich sterk op by *Udinskoi*.

Mogone is een Plaets, niet wyt van de *Selengische* en *Oedinsche* Vestingen, in 't Moegalen Land gelegen, alwaer den 24 December 1687, zeven Moegaelsche Taizen loop-plaets hadden, om de Vestingen boven gemelt, aen te grypen. Zy hadden by zich veelderhande Krygs-gereetschappen, gelijk mede te *Jarangoe*, of *Arkoone*, niet verre van *Selenginskoi* een Moegaels Chan *Sienasirdi* of *Sierasine*, eenig Volk te dier tyd, by een heeft gerukt.

Tot *Oedinskoi* was in 't Jaer 1688 een bezetting van acht honderd en vyf en dertig man.

Tusschen *Udinskoi* en *Nertzinskoi* is meest vlak Land, bezet met geboomte.

De Sterkte *Udinskoi*, dat daer te Lande een Stad word genaemt, legt op een hoogte, aldaer binnen woont niemant, alleen hebben de Krygs-luiden daer de wacht, en daer in word den Oorlogstuig, en levens middelen bewaert; daer is de Kerk en 't Recht-huis: woonende de Zoldaten op een laegte; aen de voet gemelter Stad, die des noots voor schuilplaets dient, als 'er vyandlijke Benden naderen, waer uit men zich dan verweert: en dus zijn meest alle de Sibiersche Vestingen in dit gewest gemaekt.

Hoeloesi, en *Oerot-sitz*, zijn namen van bequame wooningen in het Mugalen Land, zoo als *Gabinarollen*, of *Scabinarollen*, in die Tael, Tenten of Hutten betekenen.

Over het Vlek *Telemna* of *Telemba*, gelegen tusschen het Russche en Sineesche gebiet, aen hooge Bergen, en het Moegaelsche Land, was twist gerezen by hunne Czaersche Majesteiten Krygs-luiden en den Sineesch, die daer van het bezit vorderde, doch nu wil men zulks te zijn vereffent.

De Mugalen leven vry gezont, en men vind onder hen de Spaensche pokken niet, maer wel in *Sina*.

De Heer *Fedor Alexewits Golowin*, Stadhouder van *Siberie*, en wel eer gevolmagtigde Groot Gezant, tot scheiding der Grenzen, tusschen *Rusland* en *Sina*, heeft my verhaelt, dat in 't Mugalen Land kennis over gebleven is van *Tamerlaen*, die aldaer heeft gewoet, wezende deze Volken de Scythen, daer de oude zoo veel van hebben geschreven, en is hy by hen bekent, onder de naem van *Utoi chan* of *Temir Axack*, dat is, yzervoet, om dat hy aen zijn eene been qualijk gaende, behulp van Yzer had, en willen zy, dat hy door de Sineezen zoude zijn gestuit in den ren zijner overwinningen.

Hy heeft my de volgende voorname Moegaelsche Prinzen genoemt, als *Boesoektichan*, *Susuctuchan*, *Sitserai Sain chan*, en *Dalai chatuna*: de Onderdanen dezer Vorsten acht hy ruim een millioen en meer Menschen uit te maken: zy zijn steeds oneenig, en in Kryg onder malkander. Men vind onder deze Heidenen eenige die van *Pythagoras* gevoelen zijn, geloovende dat de Mensch na zijn dood in eenig waerdig of onwaerdig dier verhuist.

De Moegaelsche Vrouwen zijn de schoonste van alle Tartarinnen, en vry blank van vel, doch de oogen staen op zijn Sineesch in 't hooft, waerom de Tartersche Vrouwen in *Sina* duur werden verkoft.

De Mugalen gebruiken veeltyds voor hun spys, het zap of nat van gekookt Vleesch, 't geen zeer lang gekookt zijnde, alle de kracht in 't water over heeft gebragt.

De Groote Mugalen zijn ryk van Vee, Juwelen, Zyde, Goud en Zilver; 't geen hen van den Handel, dien zy op *Sina*, en de omleggende Ryken dryven, herkomt. Men reist daer met Karavanen of Troepen van drie of vier honderd man te gelijk, zoo op Kamelen, als Paerden. De reizende luiden genieten 'er alle vriendschap en bystant, in tyd van Vrede: maer in tyd van Oorlog is 't voor de Reizigers gevaerlijk, wegens Rovers, die aldaer dan zwerven.

Deze Mugalen hebben geen geld, als dat in *Sina* gangbaer is: te weten, kleine stukjens van zilver, die op tachtig stuivers afgewogen zijn: behalven noch gemunt koper, daer van vyftien of zestien op een Ryksdaelder gaen.

Deze luiden zijn aenzienlijker en fraeyer van gestalte, als de Kalmakken, voor zoo veel die Oostwaerts, en in 't Groote of Geele *Mugalia* woonen; want de geenen, welke woonen in 't Land, dat men Zwart *Mugalia* noemt, zwymen vry wat na de ruuwe en afzienlijke Kalmakken: die ook, beneffens de Kalmakken, strydbaerder zijn, als de Geele en Ooster Mugalen. By hen zijn de Kalmakken veracht.

In de Mugaelsche Landschappen houden zeer veel Tygers en wilde Paerden, die des nachts aen Vee en Menschen veel quaeds doen: maer worden van de Mugalen, die groote liefhebbers van de Jagt zijn, gejaegt, gevangen en gedood.

Van ouds zijn de Mugalen, en de noch tegenwoordige heerschers van *Mogol* of *Indostan*, beide een zelve Volk, en onder de Tartaren gerekent geweest. Want 't Landschap *Mogol* door den Mugaelschen Vorst *Cingis chan*,

Opregt Afbeeltsel van den

GROOTEN TAMERLAN

Gevolgt na een teekening, die in't hof van den
Persischen koning tot Ispahan berust.
Hy stierf in het jaar Veertien-hondert en twee.

chan, en namaels wederom door zijne nazaten, en eindelijk door *Tamerlaen*, (welke veele willen, dat ſtierf in 't Jaer veertien honderd en vier) gewonnen is geweeſt: van wien derwaerts, om het Land te beſtieren, Bevelhebbers of Landvoogden uit *Mugalia* gezonden wierden: welke eindelijk zijnen Zoonen, na des Vaders dood, afgevallen zijn, en zich tot Opperhoofdige Heerſchers opgeworpen hebben: zoo dat *Mogol* een byzonderlijk Ryk is geworden, onder den naem van *Indoſtan*, of Ryk van den *Grooten Mogol.*

De Zoonen van *Tamerlaen* hebben, door hunne lafhartigheit, vele Ryken verlooren.

Het Mahometaenſch Geloof is by de Mogolſche Vorſten aengenomen, ſchoon hunne Onderzaten: te weten, d'oude Indiaenſche Landzaten, meeſtendeel Heidenen zijn.

Tavernier zegt, dat het woord *Mogol*, *Wit* bedied, en dat de Heerſchers van *Indoſtan*, by d'oude Indiaenſche Heidenen, Inwoonders van 't hedendaegſche Mogols Land, alzoo genaemt zouden zijn geweeſt, om dat zy zelfs bruin, en olyverwig waren.

De tegenwoordige Mogolſche Keizer *Orangſeeb*, rekent, zoo eenige willen, zich de elfde, in recht dalende lijn, van den *Grooten Tamerlaen*, (hoewel by andere het getal zijner Voorzaten anderzins min en meer werd geſtelt, 't geen toe komt, om dat zommige Schryvers eenige voorgangers in 't gebied over hebben geſlagen, die een korten tyd, en met geweld, hebben geheerſcht.) Werdende aen my, uit *Bengala*, van *Orangſeeb*, die reeds omtrent honderd Jaer oud is, het volgende geſchreven.

Orangſeeb, is Vader van vier Zoonen, die ook veele Kinderen hebben: de eerſte Zoon is genaemt *Sultan Mahomet*, de tweede *Sultan Sia-olen*, anders *Sultan Selim*, of *Moaſem*, de derde is *Sultan Egbar* of *Ekbaar*, de vierde *Sultan Tarra* of *Dara*, anders *Darius.*

Orangſeeb is de negende Koning der Mogollers, afkomſtig van den *Grooten Timirchan* of *Tamerlaen.* Dus verre 't geen my uit *Bengala* van dezen Vorſt is geſchreven, die zoo men zegt van *Sina* tot aen *Polen* heerſchte: welke *Tamerlaen* weder uit *Cingis chan*, Keizer van *Groot Tartarye* of *Mugalia*, zoude geſprooten zijn; ſchoon andere hem van geringer afkomſt maken of achten te zijn. *Cingis chan* had mede geheel *Aſia* bykans overwonnen.

Behalven de aftekening van *Tamerlaen*, hier nevens vertoont, is my een andere aftekeninge van hem uit *Indoſtan* te voor gekomen, daer van het wezen met het hier vertoonde, 't zelfde is, doch de kleding zeer verſcheide: hy zit op een ſtoel, die vry diep en breet is, met een laege rug, dat tralytjes zijn, welke recht opſtaen, en boven door een overlegger gedekt. De Vorſt heeft een korte Spies in de hand, die op de aerde ruſt, en is gekleet met een lange Zyde Rok, tot de aerde toe, welke onderſcheidener verwe vertoont; zijn hooft is gedekt met een dicht geſloten, en enge muts, en verders het boven lijf met een dun Zyde Rokjen gedekt.

Men leeſt in Arabiſche Gedenkſchriften, dat 'er, niet wyt van Sina, een vlakke ſtreke Lands was, *Haminmagiu* genaemt, en bewoont by de Tartaren, welke *Arakan* en *Bagdad*, in 't Jaer zes honderd zes en tachentig, na Mahomets tyd-reekening, innamen. Deze Tartaren zijn zekerlijk Mugalen geweeſt: want die woonen niet wyt van Sina, en bezitten veele vlakten.

De Arabiſche Schryver, *Achmet Arabja*, verhaelt, in zijn beſchryving van het leven van *Tamerlaen*, dat *Tamerlaen*, na hy *Samarkand*, en alle des zelfs onderhoorige Landſchappen, verdelgt had, de Landen over de Rivieren *Oxus*, *Turkeſtan*, *Chowarezm*, *Caſgar*, en het Land der Geten, *Balcheſane*, alle plaetzen wyt van *Samarcand* afgelegen, bemagtigde: ook het Landſchap *Chorazan*, *Mazandran*, *Raſtamda*, *Sableſtan*, *Tabreſtan*, *Larie*, *Sazanie*, *Aſtrabad*, *Sultanie*, de ontoegankelijke Bergen van *Haure*, *Sueraque*, *Sageme*, Hoog Perzien, alle Plaetzen beooſten de Kaſpiſche Zee, daer gebouwde Steden, Veſtingen, en vaſte Plaetzen zijn geweeſt, die nu alle vernielt en verwoeſt zijn; zoo dat de namen niet meer te vinden zijn. Daer na zegt die Schryver vorder aldus: En al vooren hy *Konſtantinopelen* en *Bajazet*, *Egypten*, het *Heilige Land*, een gedeelte van *Afrika*, aen de Middellandſche Zee, *Mecha*, en *Arabie* overwon, zoo veroverde hy ook *Daſte*, (het geene voor het hedendaegſche Land der Moegalen, of der Kalmakken, te nemen is, ten minſten voor een gedeelte:) waer van de roemruchtige Monarch en Moegaelſche Keizer *Cingis chan*, meeſter van was geweeſt, en dat naderhand, op het affterven van *Cingis chan*, onder byzondere Vorſten verdeelt wierd. Dit Land *Daſte* beſchryft de genoemde Arabier *Achmet* aldus. *Daſte* is het voornaemſte gedeelte van Tartarye, vervult met veel Vee, en zeer bevolkt van Turken, verdeelt in ſtammen of geſlachten, wel geſterkt op zijne Grenzen, wyt en breet wel bewoont

woont. Het heeft goet water en gezonde lucht. De Inwoonders zijn stout, en de Krygsknechten bequaem, om met den Boog om te gaen. De Spraek is daer netter, als by eenige andere Turken: zy zijn ook beter van zeden, schoonder en aengenamer van gezicht. De Vrouwen zijn daer, als Zonnen, en de Mannen, als volle Maenen. Hunne Vorsten zijn Mannen van verstant, en hunne ryke Inwoonders Zuilen van den Staet, verre van bedriegerye en leugen, zonder quaedaerdigheit, bedrog of list. Hunne wyze van leven is van d'eene plaets na den andere, in alle zekerheit, en zonder eenige schroom, te verhuizen. De Steden zijn weinig in getal, en de Velden groot.

Het Land van *Daste* heeft bezuiden, het Meir *Kaszam*, anders de Kaspische Zee geheten, die vuil en lelijk is: gelijk mede het * Roomsche gebiet, en d'Egyptische Zee, (dat is de † *Pontus Euxinus*, en de Landen daer omtrent, dien toen ter tyd onder de Christenen zijn geweest.) Deze twee Zeen worden door de Bergen *Kaukasus* van malkanderen gescheiden. Beoosten leggen de Landschappen *Chowarezm*, *Etraw*, *Segnak*, en andere Landschappen der Geten, zich strekkende tot aen de Grenzen van Sina, en behoorende aen de Mugalen en Geten. Benoorden paelt *Daste* aen het Vorstendom *Sibar*, of *Siberien*, en aen die groote en ruime Woestynen, daer hooge gebergten, en groote onbewoonbare plekken zijn, daer niet als gevogelte en wild gedierte zich ophoud.

*Of Griekſche.

† Of zwarte Zee.

Versta ten tyde van dezen Arabischen schryver.

Bewesten is *Daste* aen *Russie* en *Bulgarie* vast, en aen het Land, dat den Christenen toebehoort: ook stoot het aen 't Land van den *Sultan*, Zoon van * *Ottoman*, bezitter van 't Roomsche Land (de Landen omtrent *Konstantinopelen* en aen den *Pontus Euxinus*, worden alzoo by dezen Arabier genaemt, om dat *Konstantinopolen*, eertyds *Nieuw Rome* by de Grieksche Christenen genaemt was, en in deze gewesten toen noch veel Grieksche Christenen woonden, die Romers geheten waren.)

* Eerste Turksche Keizer.

De Hoofdstad van *Daste* was *Saraye*, daer het Mahometaensch Geloof in zwang gong: en een goede bestiering was. De Sultan *Barque* had deze Stad gebouwt, na hy het Mahometaensch Geloof had aengevaert: gelijk te zijner tyd alle de Ingezetenen van *Daste* het Mahometaensch Geloof aenvaerdeden.

Ik meine dat niet alle, maer veele der Ingezetenen van *Daste*, Mahometaens zijn geworden.

Deze zijn de palen, die voor de grootste overwinnaers gestelt zijn, en de banken, daer hunne eerzucht op schipbreuk geleden heeft.

Na dan Sultan *Barque* Mahometaensch geworden was, en 't geheele Land van *Daste*, door zendinge van Priesters, en andere Wetgeleerden, tot *Mahomets* Leer en Godsdienst gebragt had, plantede hy in de Hoofdstad *Saraye* alderhande geleerde Mannen, die hy uit *Arabie*, en van wyd en zyds derwaerts dede komen: zoo dat die Stad een Planthof van alle wetenschappen wierd: daer na toe de jeugt ter hooge Schoole wierd gezonden.

De boven genoemde Arabische Schryver *Achmet* zegt van deze Stad, dat hare kostelijkste gebouwen alleenlijk zestig Jaren stonden. Zy was de grootste en meest bevolkste Stad van alle de Steden van dat gewest: en men zegt (zeit hy) dat 'er een Slaef in die Stad zijnen Meester ontloopen was, die in de zelve Stad, weinig aen een zyde, een winkel opzette, en koopmanschap dreef, zonder dat zijn Meester hem ooit ontmoete, als na tien Jaren. Zoo groot en Volkryk was die Stad! Zy was gebouwt aen een Rivier, die veel en zoet drinkbaer water gaf, en grof Volk maekte, die daer van dronken: gelijk de oorspronkelijke Inwoonders van *Saraye* zeer dom zijn geweest, eer dat de Schoolen der wetenschappen, door den opgemelten Sultan *Barque*, aldaer waren opgericht. De Rivier by de Stad *Saraye*, is genaemt *Senclo*, en zoo diep, dat men daer op met schuiten vaert. Zy verliest zich in het Meir *Kaszam* of de Kaspische Zee; gelijk mede de Rivier *Jihon* en *Gichon*, en alle de Rivieren van *Sagene*: welke Zee of Meir een gedeelte van de Landschappen *Sagene* of *Hagene*, *Gilan*, *Mazandran*, *Astrabad*, en *Eruan* bespoelt. Dus verre uit *Achmet*.

Het woord *dista* of *dest*, betekent op het Persiaensch eenzaemheit, of woestyne, en *Berka* is zoo veel gezegt als zegening. In welk Landschap *Dista*, de Prins *Touktamisch* heerschte, ter tyd van *Tamerlaen*, met wien hy oorlog voerde: het Mahometsdom wierd hier al tydig ingelijft, na dat het Heidendom aldaer verlaten was.

Indien gissinge plaets hebben mag, zoo schynt, dat, voor het opstaen van *Cingis chan*, eerste Keizer der Mugalen, alle deze Landschappen het Heidendom aengekleeft hebben. *Cingis chan* beminde eenen Godsdienst, daer by men den God des Hemels en der Aerde diende, zich houdende ten deele aen de Christelijke Leere, en ten deele aen de wetten van *Mahomet*. Vervolgens hebben eenige Nazaten van *Cingis chan* geheel het Ketterſche Christendom van *Arrius*, *Nestorius*, en andere dwaelgeesten ingevoert, gevolgt: gelijk men

men by zommige Kerkelijke Schryvers leest, dat 'er Tartarische Christen Vorsten geweest zijn, zonder dat men dier woonplaetzen weet te recht te brengen: zoo als in het leven van *Tamerlaen*, by *Alhazen*, mede gewag gemaeckt word, dat hy den Christenen zeer begunstigde, en te Jeruzalem zijn Godsdienst op der Christenen wyze pleegde: waer na eenige der Tartarische of Mugaelsche Vorsten, die Christenen waren, van 't Christendom afvielen; daer onder die van *Tangut* ook waren. Doch schoon *Tamerlaen* den Christenen begunstigde, zoo kleefde hy evenwel eenigzins het Mahometaendom mede aen: hoewel op zommige tyden, den Mahometanen zeer vervolgde, als uit *Strukhuizen* is te zien, en bragt by verloop van tyd, veele Landschappen, onder het gebiet van *Daste*, *Mugalia*, of het bezit der Vorsten, afgedaelt van *Cingis chan*, voerende in, na het voorbeeld van *Cingis chan*, een byzonderen Godsdienst, dien men noch heden by die van *Tenduc* en *Tangut* vind: welke Godsdienst in uitterlijkheden, eenige gelijkheit of overeenkoming met het Roomsch Christendom heeft; doch in waerheit en veele andere uitterlijkheden echter Heidensch is. De *Kalmakken* en het hedendaegsche *Mugalia* zelve, zijn Heidensch, behoudende andere Tartarsche gewesten het Mahometaendom alleen.

Barque is zoo veel gezegt, als *gezegent*. Misschien komt hier de naem van het *God gezegent Land*, achter de Sineesche Muur gelegen, van daen.

Waer de Stad *Saraye* eigentlijk gelegen heeft, is onzeker; doch het schynt de zelve of aen de Rivier *Volga*; of aen een tak van de zelve, of aen de Rivier *Jaik* geplaetst is geweest: maer meest waerschynelijk is, aen de *Volga*, of aen een tak van de zelve, en dat niet verre boven *Astrakan*, alwaer heden noch overblijfzelen van een zeer groote Stad te zien zijn, van welkers steenen de muuren en huizen der Stad *Astrakan* gemaeckt zijn, en noch heden gebouwt worden: gelijk ook hoog op de *Jaik* eenige overblijfzelen van oude gebouwen noch heden te vinden zijn. De Russen, die beneden aen de *Volga* woonen, noemen deze muuren of overblijfzelen, de Stad van *Kimerakſak*, dat is, *Tamerlaen*.

Misschien dat de stad *Saratof* op de *Volga* gelegen, en naest aen de plaets daer *Saraye* lag, daer van zijn naem heeft behouden.

Wel wonder is het, dat *Saraye*, zoo een vermaerde Stad, heden dus is verwoest, dat aldaer, zoo wy meinen, zelf geen levendig Mensch woont, of geen eenig huis over eind is gebleven: waer aen de veranderlijkheit dezer waereld klaerblijkelijk is te zien. Gelijk mede, dat zoo veel Landschappen en Steden, als by de oude Schryvers van deze gewesten gedacht worden, heden verwoest en onbekent zijn.

Na dat het Mugaelsche Ryk door *Cingis chan* in zijnen hoogen top was bezeten, en verscheidene van zijne Nazaten groote Tartarische of Mugaelsche Keizers waren geworden: (waer van zommigen na het Christendom, en anderen, als Sultan *Barque*, na het Mahometaendom helden,) zoo is dit Ryk zeer verdeelt geworden, en onder veele Vorsten geraekt, tot dat *Tamerlaen* weder opstont, en zich op den Throon van 't Groot Tartarische Keizerdom zette. Hy nam zijn zit-plaetze in de Stad *Samarkand*, en heeft tot aen *Egypten*: als mede van *Konstantinopolen* tot aen *Indie* en *Arabie*, geheerscht. Hy heeft de Landschappen *Daste*, en het hedendaegs *Mugalia*, en *Kalmakkia*, als van ouds bezitinge zijner Voorzaten geweest zijnde, schoon het toen ter tyd by andere Vorsten was beslagen, aengetast. Hy heeft wel alle deze Landschappen in 't geheel niet overwonnen, maer veele verwoest, doende daer op verscheidene togten, tot dat eindelijk onder de binnenlandsche Vorsten, noch in zijnen tyd, oneenigheit ontstont, die malkandere den Oorlog aendeden: waer door dan in *Tamerlaens* tyd dit Land zoo is verdelgt, dat 'er geen Steden, (die binnen 's lands toch weinig zijn geweest) overbleven; weshalven de Menschen met honderd duizenden, zoo na Rusland, als na de Landen tusschen de Kaspische en Zwarte Zee, en elders, zijn gevlucht, werdende van *Tamerlaen* ongelooffelijke menigte ten Lande uit gejaegt, en omtrent *Samarkand*, en zijne andere Ryken, gevoert en geplant; zoo dat de Mugaelsche gewesten, door hunne eenzaemheit, onreisbaer wierden: tot dat eindelijk, na *Tamerlaens* afsterven, het Land weder is bevolkt geworden; doch onder byzondere Vorsten, die zich opwierpen, en geen vaste wooningen hielden. Deze Volken omhelzen meest weder een Heidensch geloof, dat in veelen deele met die van *Tangut* over een komt: want noch de gronden van 't Christendom, noch die van *Mahomet*, zijn aldaer zoo vast geplant geweest, dat wortel hebben konnen schieten; hoewel eenige onder hen het Mahometaensch Geloof weder aengenomen hebben, en van beter zeden zijn.

Zommige Schryvers willen dat *Tamerlaen* van geringe afkomst is.

Achmet Arabja lib. 3.

De Mugalen reizen meest altyd, en hebben des Winters Hutten of Huizen opgeslagen; doch leven des Zomers onder Tenten.

Zoo Mugalen als Kalmakken leven bykans op eene wyze.

Dit Volk is vry ſtreng in 't ſtraffen. Zy verkoopen geheele Huisgezinnen tot Slaven, en zabelen ook misdadigers ter neer; ja hangen de genen, die de zwaerſte ſtraffe verdient hebben, by de beenen op, en dooden hen, door het ſchieten, met Pylen.

De Mugaelſche Vrouwen zijn tamelijk ſchoon van geſtalte, prangen de voeten zoo niet, als die van *Sina* doen. Haer dragt is bykans alleens met de Kalmakkinnen. Hare Rokken hangen tot laeg aen de Aerde. Haer haair weten zy zeer aerdig te vlechten, en rondsom 't hooft te winden, 't welk zy gemeenlijk bloot dragen, en nergens mede bedekken. De klederen, die de Mannen en Vrouwen dragen, zijn zwart of bruin. De Mannen dragen mede kleine hoetjes op 't hooft.

Dit *Mugalia* word by veele Schryvers geoordeelt het Land van *Gog* en *Magog* te zijn.

Dabaian Dunankar, is een Plaets gelegen by de Rivier *Iro*. Hier was het daer de *Katoegta*, in 't Jaer 1687 beval, dat *Baturcontaiſcha*, Moegaels Prins, met zijn Krygsbenden zich zetten zoude, en van onder hunne Czaerſche Majeſteiten Stad *Selenginskoi* aftrekken, alzoo hy *Katoegta* vredens gezint was, en geen Oorlog zocht: waer uit te beſluiten ſchynt te zijn, dat de *Katoegta* eenig magt of bevel over dezen Moegaelſchen Prins, en geleider zijner Horde heeft.

Wanneer iets byzonder te verrichten is, ten beſten van de Moegaelſche Natie, in 't algemeen, hebben zy een gewoonte, ten minſten die het naeſt by zich ophouden, van in de woonplaetze der *Katoegta* te zamen te komen, en aldaer te beraetſlagen, werdende zijn oordeel zeer veel gevolgt, gelijk zulken by een komſt in 't Jaer 1686, in de Maend Auguſtus is geſchied, wanneer zy door de Kalmakken met Oorlog wierden gedreigt, en aengetaſt: Dees *Katoegta* werd van de Moegaelſche Gezaghebbers in een Geeſtelijke ſtand gehouden, en grootelijks geëert: zich zelden dervende verbinden tot eenige zaek, zonder zijn bewilliging.

In het Landſchap van *Mugalia*, naeſt aen de Muur van *Sina*, groeit het gewas of de wortel Rhabarber. Het waſt tuſſchen het Gebergte, en in de Valeyen, op ſteenachtige en natte gronden, in het wild. Men droogt het onder 't dak, aen touwen, van hooi gemaekt, geregen: want daer moet geen Zon by komen. Het droogt langzaem, en groeit beſt in zwarte vochtige Aerde. Des zelfs zaed is door
1666. my, voor vier en twintig Jaren, uit *Moskou* in deze Landen, van een plant, die aldaer groeide, en van *Aſtrakan* overgevoert was, gebragt. Doch in den Jare zeſtien honderd vyf en tachentig is my diergelijk zaed, met zijn gedroogde bladen, weder toegezonden, dat in *Moskou* gewonnen was; doch aldaer geplant van een wortel en zaed, die verſch en ongeſchonden uit *Mugalia* (dicht onder de Groote Muur, alwaer veel Rhabarber valt, en van waer over Perſien en *Moskou* deze wortel tot ons mede werd gevoert) overgebragt waren, zoo datze in de Aerde gezet, groeide. De bladen komen, in gedaente, met die van den oprechten Rhabarber, (zoo als ons die by *Matthiolus*, en andere Kruitkenders, vertoont word) over een: maer de kracht des wortels, zoo de gewaſſene in *Moskou*, als hier te Lande, (waer van ik de proef heb laten nemen) bereikt in ver na die deugt niet, welke de oprechte Ooſterſche Rhabarber heeft: gelijk ook de wortel zelve die dikte en vaſtigheit of lijvigheit en bondigheit mede niet bereikt, maer is lang, dun, en waterachtig. Dies klaerlijk blijkt, dat de Rhabarber, buiten zijn oorſpronkelijk geweſt verplant, veel van zijn zuiverende en ſtoelgangkmakende kracht verlieſt. Het zelve heb bevonden, voor de derde mael, van Rhabarber zaed, dat my over *Archangel* toegebragt was, 't geen aldaer uit het opgemelte geweſt, vers overgebragt was, en ik tot *Amſterdam* aen de Aerde had bevoolen.

Eenige Boucchariſche Kooplieden hebben onlangs in *Moskou* een verdrag aengegaen, om aldaer groote menigte van Rhabarber te leveren, die zy over *Tobol* en *Siberie* voeren; 't welk een gewis teken is, dat de zelve mede in de Noorderlijkſte geweſten van *Mugalia*, en daer rondsom valt; want anderzins, zoo ze in 't Zuiden viel, zoude die veel korter en bequamer, door *Boucharia*, over de Kaſpiſche Zee, na *Moskou* kunnen worden gebragt.

De Steden in het Land der Mugalen zijn weinig, het meeſt naeſt aen *Sina*, en in 't Zuiden gelegen, en waerſchynlijk door Sineeſche Volk-plantingen geſticht, (alzoo de Menſchen aldaer meeſt in reizende of beweegelijke Horden verdeelt zijn, en de Steden ſchuwen, gelijk boven is gezegt) en alle vierkant gebouwt, hebbende op ieder hoek een Tooren. Het onderſte van de muuren is van wilde graeuwe ſteen gemaekt, en voorts met tichel-ſteenen opgehaelt. De Poorten zijn van onderen vaſt en hecht.

De Toorens op hunne Kerken zijn met klokken verzien, welke zes en zeven honderd

derd pond Hollands wegen. De Kerktoorens zijn met gebeelde tichel-steenen gedekt, en niet zeer hoog; doch daer rondsom zijn zeer hooge muuren, en mede van tichel-steenen opgemetzelt. De zolderingen zijn alle gewulften, en met allerlei bloemwerk geschildert. Op de Kerken, die laeg zijn, staen beelden van wilde Dieren, die by ons onbekent zijn. In de Kerken zijn vreemde gestalten van vaten: en binnen, tegen over de deuren, ziet men in zommige Kerken beelden van Dieren, ook wel van acht groote Vrouwen, derdehalf vadem hoog, verguld van het hooft tot de voeten, zittende op steene Beesten, een vadem hoog uit de vloer verheven, van veelderlei aert, en met onderscheidene verwen geschildert. Voor die Beelden worden geduurig talkkaerzen, zoo dun als strooi-halmen, gebrand; doch branden die met koolen zonder vlam. Aen de rechter zyde van deze Vrouwen-beelden staen acht Mans-beelden: en aen de slinker hand eenige beelden van Jonkvrouwen, alle geheel verguld, met uitgestrekte handen, als ofze, op de wyze der Mugalen, aenbidden wilden. Beneffens en ter zyde deze Beelden staen een groote menigten van andere Beelden, geheel naekt, van leem en steen gemaekt. De Beelden hebben vaten in de hand, waer in quanzuis eenige zap word gehouden, als tot Offer voor de Afgoden. In ieder Kerk hebbenze twee Trompetten van anderhalf vadem lang. Als daer op geblazen, en op een Wekker en Trom geslagen word, vallen de Menschen op hunne knien, breiden de armen van malkanderen, vouwen de handen in een, klappen die te zamen, en vallen zommige van zich zelven, en blijven zoo ongevaer een half uur leggen: volgens bericht van eenige Reizigers, die daer geweest zijn; en mede zeggen, dat men te dier tyd, in de Kerken, zekere ongedierten doet voortkomen, die op een vervaerlijke wyze piepen. De deuren van de Kerken staen tegen 't Zuid-oosten. Men weet niet, dat 'er meer als twee Groote of Hooft-kerken in dit Mugaelsche Land gevonden worden.

Op zommige Plaetzen in *Mugalia*, voornamentlijk in *Geel Mugalia*, wast allerlei Koorn, als, Gerst, Tarwe, Rogge, Geirst, Haver, en veelderlei ander zaed of graen, by ons onbekent. Daer valt ook allerlei Fruit, als Appelen, Meloenen, Pompoenen, Water-meloenen, Agorkes, Limoenen, Karssen, Ajuin, Knooplook, en *Arboesi*, dat een vrucht is, die veel omtrent *Astrakan* groeit, zijnde root van binnen, en van uitterlijke gedaente den Meloenen niet ongelijk: als mede veelderlei ander Kruit en Fruit. Men vind in deze gewesten Oester-schelpen met Paerlen, doch klein; welke in de Binnenlandsche wateren worden opgehaelt. Ook ziet men 'er Goud, doch weinig: maer Zilver, 't geen uit *Sina* word gebragt, in overvloed. De Paerden zijn aldaer klein. Kleine Koeyen, Ossen en Schapen zijn 'er ook veel. Zy bearbeiden het Land, doch niet alom, met lange en smalle Eggen, door arbeid van Ossen.

Brandewyn word by hen van Koorn, zonder Hop, gemaekt.

Het Vrouwvolk is aen de schoone kant; doch de Mannen zijn vry leelijk. De rykste kleden zich in Damast, Fluweel, enz. met lange rokken, daer om den hals besfen aen zijn, die over de schouderen hangen. Wyders gaen zy op zijn Kalmaks gekleet. Hunne laerzen zijn van Katoendoek genaeit, en de zoolen van gevlochten riemen.

Het gebergte *Isljun*, dat niet wyt van de Stad *Labinskoi*, op de Moegaelsche Grenzen, en de Vliet *Singal* legt, is niet zeer hoog, maer zes of zeven myl breet.

In 't Jaer zestien honderd vyf en zeventig, zijn in *Moskou* vier Mugaelsche Gezanten aengekomen, die zich *Mugaelsche Kalmakken* zeiden te zijn. Deze waren op den rug met Pyl en Koker verzien; doch wanneer zy iemant van Aenzien quamen spreken, leiden zy dat geweer aen de deur van 't huis af. Als zy iemant groeteden, namen zy de mutzen niet af. Hunne mutzen waren van gedaente, als die, welke de Vrouwen tot *Straesburg* dragen, of voor dat die Stad aen Vrankryk over gegaen is, gedragen hebben. Zy noemden hunnen Heer *Sirooi Tzaer*, en zeiden, dat hun Land zeer verre was; en dat zy alom, tot in *Moskou*, onderweeg van Spys, Paerden en Sleden, door de Vorsten, welkers gebied zy doortogen hadden, voorzien waren geworden. Hun spraek gong al klokkende, als de Hottentots en Kalkoensche Hanen, en zy haelden de woorden gelijk als uit de keel. Men zegt, dat hun Prins, (zijnde een der omzwervende Mugaelsche Vorsten, sterk honderd duizend man, zoo zy voorgaven) zich met hunne Czaersche Majesteiten quam verbinden, en vriendschap maken. Het yzer aen hunne Pylen was voor plat, omtrent drie vingeren breet, en anders gemaekt, als dat van de Tartarische Pylen in 't gemeen is.

D'eerste hield byzonder zijn ontzag en aenzien, zoo dat hy zich in 't minste niet bewoog, of eenig teken van beleeftheit bewees, als een vreemdeling hem groete.

Hy zat op zijn Turks, met de beenen onder 't lijf: maer zijn drie mede-broeders bogen zich, en gaven de hand: wezende het groeten by hun met opleggingevan de handen op 't hooft, de hoogste eere.

Het is byzonder, dat, als deze Gezanten zekeren Heer, buiten de Stad *Moskou*, op weg bejegenden, dien zy bezochten, hem vroegen, wie eerst spreken zoude? waer op geoordeelt wierd, dat die quamen begroeten, eerst moesten spreken: gelijk geschiede, met te vragen na dezes Heers gezontheit.

Wyders verhaelden zy, dat in hun Land wel eenige bemuurde Steden waren; doch dat het meeste Volk te Velde alom zworf, en onder Tenten, van Osse-huiden gemaekt, leefde: dat hunne grootste rykdom in Vee bestond, waer mede zy grooten Koophandel in Sina dreven, dezelve tegen Zyde stoffen verruilende: dat'er wel Zilver-mynen in hun Land waren; doch weinig, en niet ryk.

Zy geloofden, volgens hun zeggen, aen den Heilig, *Dalailama* genaemt, die alhier op aerde leefde: maer, door inblazinge van boven, alles wist, wat op de waereld omgong en geschiede; ja zelve al, wat zy toen spraken, en zeiden, dat hy nooit sterft. Dat wyders deze Heilig, door de zelve inblazing, hunnen Chan had geraden, dit Gezantschap aen den Moskovischen Czaer te zenden, enz.

Als men deze Gezanten vermaek aendede, met Trompetten en Fluiten te laten hooren, verwonderden zy zich over de Fluit, en zeiden, dat zy Trompetten, voor hunne Goden of Beelden, mede gebruikten; doch weinig kleinder.

Om eigentlijk te zeggen, en als met de vinger aen te wyzen, waer het geweest zy, daer deze Gezanten van daen quamen, zoude raden zijn: maer zoo gissing plaets mag hebben, meine ik, dat hun Chan of Heer zich meesten tyd neder slaet omtrent ter plaetze, waer ik den Zetel van den Priester *Katouchta* in de Kaert gestelt heb, op een en vyftig graden, beneden de Volken *Kragatsini*. Doch vermits dit Volk zomtyds honderd mylen verre verreist, en van plaets verandert, kan hunne rechte woonplaetze altyd niet effen aengewezen worden.

Hunne klederen waren twee lange rokken: d'eene boven d'andere. Doch zy droegen noch hemt noch onderbroeken, en schertsten met de Duitschen, die zy zeiden, slechts halve klederen te hebben.

De eerste onder hen had laerzen aen van zwarte stoffe, met groote bloemen gebeeld; welke over zijne klederen, aen den gordel, waren vast gemaekt. De schoenen waren voor spits. De onderste rok was van grof graeuw laken; doch daer boven had hy eenen anderen rok aen, die zeer schoon was, geboort met zwart bont. Voor op de borst stonden drie of vier Zilvere knopen, om de rok toe te maken. Van zijn muts hong een roode Zyde franje quast, na achteren toe, af: en aen ieder oor een stukje Goud, waer aen weder een roode Korael was gehecht. De stof van zijn kostelijke boven-rok was van Sineesch werk, met groote bloemen van Goud en veelverwige Zyde verciert. Hy was geelachtig van verw over zijn huit, hebbende knevels, als de Spangiaerts; doch geen haair aen de kin.

De tweede Gezant was op de zelve wyze gekleet, als de eerste; doch had een roode Zyde gordel of zwachtel om de middel, welke over de linker schouder geslingert was.

De derde en vierde in rang waren op gelijke wyze, doch met blaeuwe rokken, gekleet, daer groote Goude bloemen in gewerkt stonden.

De overige Huisdienaers, die, alleenlijk vyf in getal, hun als Koks dienden, waren gekleet in grof Katoen Lywaet, en slecht Laken.

De eerste der Gezanten gaf voor, gesproten te zijn uit een ouder Zoon van *Alexander de Groote*, van wien hy veele zaken wist te verhalen. Hy hielt zich meesten tyd by huis, zonder, als zeer zelden, uit te gaen: vaste dikmaels, (het geen hy scheen uit Godsdienst te doen) als wanneer hy niets als Thée nuttigde.

Als men eenmael deze Mugaelsche Kalmakken onverziens bezogt, en, zonder zich aen te geven, by hen ten Huize in trad, vond men al het gezelschap, uitgenomen den eersten Gezant, in een voorkamer, rondsom 't vuur zitten, (want het was toen kout) dat zy in een hol maekten, daer d'aerde uitgehaelt was, zuigende, bykans gansch naekt, Sineesche Tabak uit kopere Pypen van zes of zeven duim lang: doch als iemand quam, stonden zy op, smeten rokken van Schape-vachten om 't lijf, en begaven zich alle in de kamer van den eersten Gezant: alwaer zy zich voorts aenkleden, en den gasten in lieten, daer menze dan vond neder gezeten, op zijn Turks, den eersten Heer boven aen, op een Tapyt van rood Laken. Dees was ook wel gekleet met een zeer kostelijke rok, van Zyde en Goude bloemen doorwerkt, zoo dat het geheel Goud geleek, hebbende een muts op het hooft, daer ter weder zyde twee linten van afhingen, een root en een blaeuw, met

met twee regels bont, om de muts, aen 't voorhooft: waer tusschen een stukje stof van Goud Laken te zien was. Hy hield zich, op d'inkomst van de vreemdelingen, geheel deftig, zonder zich meer te bewegen, als een beeld, doende de Gasten zitten, en hen Thée aenbieden, die zoutachtig en vry zwart was, en zy in Kattoene zakken mede voerde: ook Zuiker, Tabak, en Konfituren van zijn Land.

De eerste van deze Gezanten wierd *Mandie Dallema* geheten. Hy was een Indiaen van geboorte, en zeide, meermalen in *Kithay* of *Sina* geweest te zijn: voegende daer by, dat de weg, tusschen zijns Heeren gebied, en *Kithay*, zeer moeyelijk en ongebaent was. Zijn hoofthaair was geheel afgeschoren; gelijk ook dat van d'anderen: maer achter op de kruin zat een lok haair, in een gevlochten, die tot aen den hals hing.

De tweede dezer Gezanten was *Kgetsioul* genaemt, en met byzondere last van den Opper-priester *Katouchta* voorzien.

De derde wierd genaemt *Garman Beliktouch.*

De vierde heete *Goron*, en had van den Broeder van hunnen Chan byzondere last. Zy waren alle zeer begeerig na het Duitsch geweer, en byzonder na degens.

Die door het Moegalen Land te reizen heeft, en kan niet wel voort geraeken, ten ware, hy door giften, Gitzen van d'eene Prinsdom, of Horde, tot d'andere, een begelei verwerft.

Stepan Korowin, een Moskovische Briefdrager, die in 't Jaer 1687 na *Sina* door 't Moegalen Land afgezonden wierd, bragt voor Gift, aen den *Katoechta*, en twee Prinzen, die by hem te dier tyd ten Hoof waren, om de doorgang veilig te verwerven, het volgende;

Vier Arschin * fijn wit Laken.
Vyf Arschin Toylet.
Eenig Goud Leer.
Twee zwarte Vossen.
Twee Luxen.
Twee snoer Barnsteen.
Twee roode Juchten.
Twee Otters.

* Een Maet omtrent van een Elle.

Aen den eersten Prins *Atzeraysain chan*;

Een Lux.
Een Otter.
Een zwarte Vos.
Een paer roode Juchten.

Aen den tweeden *Batur Contayscha chan.*

Een Lux.
Een Otter.
Een Vos.
Een paer roode Juchten.

Aen Schansebeck, *anders* Subden, *een Heer die het naest aen de* Katoechta, *in de Horde was.*

Vier Arschin fijn Laken.
Vier zwarte Vossen.
Een paer roode Juchten.
Een Otter.
Twee snoer Barnsteen.

Waer uit te oordeelen is wat dingen aldaer het aengenaemst zijn, en met wat Giften men die Vorsten kan bekooren. Tegen boven gemelte Geschenken wierden aen den brenger twee Kamelen geschonken.

Tusschen het Westen, daer de Moegaelsche *Katoechta* zich meest tyd ophout, in Moegalen Land, zoo als in mijn Kaert is aengewezen, en Sina, ontmoet men veel Heide, daer water en Leeftocht, voor Menschen en Beesten zeer schaers is, 't geen veroorzaekt heeft, dat een Sineesche Gezant, die na *Selenginskoi* quam, in 't Jaer 1686, om met hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant te handelen, zijn byhebbende Volk door twee wegen moeste doen reizen.

Dees *Katoechta* wil, dat elk die voor hem verschynt, zich buigt, en verdemoedigt.

De plaets daer hy zich, toen ik de groote Sibiersche en Tartersche Kaerte maekte, en hem aldaer plaetste, op heeft gehouden, is een klein Vlek, of Stedeken, daer een slechte Poort aen is, rondsom welke plaets zich de Mugalen nederslaen: hy is in den Jare 1694, van de *Kalmak* verdreven, en hielt zich als vluchteling, beneffens *Atzeraysain chan*, in Sina op, met hoope van korte herstelling.

De Mugaelsche Krygsluiden worden mede in Benden, of Regimenten verdeelt, zoo als gebleken is in den Jare 1687, wanneer zy uit verscheidene Horden, onder hunne Vorsten zich verzamelden aen het Meir *Gusina* en *Solena*, daer Prins *Kontaischa* zich neder sloeg, tot aen *Kemninka*, en na beneden de Rivier *Selenge*, tot daer de wacht steenen staen. Prins *Subden* en zijn Zoon, beneffens de *Tabunitze saisanen* met haer Krygsluiden, hielden 't by de Vliet *Chilka* en *Tzchilko*. Prins *Batur Contayscha*, trachtede toen al het vereenigt Krygsvolk by een te rukken, onder zijn bevel, om der Russen Grenzen, in die gewesten te beledigen: zy naderden dies onder *Udinskoy* en *Ilimskoy*, dooden eenige weinige Menschen, op de plaets, *Croonu Plesa* genaemt, onder *Selenginskoi*: Duizend man toog van daer tegen de *Brati*,

ti, maer wegen den grooten Sneeuw, konde die zoo verre niet naderen.

Batur contayſcha, vergramt op zijn te rug gekomene Benden, daegde die ter ſtraf, en zant voor de tweede mael eenige magt, tegen de *Brati*, maer te vergeefs, en zulks langs de ſterktens *Udinskoy* en *Ilinskoy*. De *Taiſa* of Vorſt *Catan Batur*, trachtede van een andere zyde aen te komen, en verzocht ten dien einde hulpbenden, van *Batur contayſcha*, maer hy zijn hooft hebbende geſtoten, in de oord daer hy had geweeſt, weigerde hulpbenden te leenen, die men onder *Udinskoy* wilde zenden. Men bevond in het Heir dezer Moegalen, geſchut, groot en klein, 't geen men hun uit Sina in dat Jaer had toegezonden: zy bedienen zich mede van houte Stukken, die by hun zelf gemaekt werden, waer toe zy gegotene kogels hebben, van yzer, makende daer toe mede Buskruit, behalven lodene kogels, die tot het klein geſchut of handbuſſen dienen, werdende in haer eigen Land, veel yzer geſmolten, boven de Rivieren *Patzſchika* en *Tzichmay*, daer men ſtukken van giet. *Batur contayſcha* heeft zelf ſtukken doen gieten, 't geen hy in *Sina* onlangs heeft geleert.

Deze *Batur contayſcha* dede zoo veel magt van Moegalen verzamelen, als hem mogelijk was, en plaetſte zijn Benden onder *Udinskoy*, en langs de Rivieren *Chilka* en *Tzchilko*, ſchikkende *Catan Batur* met twee duizend man, voorby de Veſting *Udinskoy*, en dicht na het Meir om de *Brati* zoo veel te nader te zijn. Edoch, wanneer dit Volk door de Ruſſche magt alzoo geſlagen wierd, dat 'er drie honderd op de plaets dood bleven, keerden hy te rug in de groote Legerplaets, by *Batur contayſcha*, wanhopende van door te geraken, en tot de *Brati* in te dringen. *Batur contayſcha* evenwel vol moets, zond twee Afgezanten, te weten *Coleno* en *Guſino*, aen andere zijne verknochte Moegaelſche Taizen, met verzoek, om opzicht, by hem in zijn Horde te verſchynen, alwaer, zoo overlopers bericht hebben, beſloten wierd, zich te gedragen, als of zy Vrede wilde treffen, met hunne Czaerſche Majeſteiten Krygsmagt, en gevolmagtigde Afgezant, maer dat zy onder en tuſſchen, wanneer men op een Handelplaets in 't Veld zoude zijn, daer zy hem zoude noodigen, dan uit verborgene plaetzen, hunne Czaerſche Majeſteiten Gezant wilden overvallen, en weg voeren, en zoo dit niet gelukte, zoo zoude zy trachten de Stad *Selenginskoy* te overweldigen, waer toe zy veel Krygstuig bereiden, als voornaem, zeer groote en zware Schilden, behalven drie Stukken, die in het voorgaende Jaer uit *Sina* mede waren gebragt.

Deze Moegaelſche verzamelde Vorſten gaven mede voor, de Bratſche Volken, die zich omtrent het Meir *Baikal*, onder de gehoorzaemheit hunner Czaerſche Majeſteiten hadden geplaetſt, weder te rug Zuidwaerts te willen dryven, van waer zy zeiden gekomen te zijn, onder Moegaels gezag.

Ik vinde in verſcheidene berichten, die my uit Tartarye toegezonden zijn, daer van de *Katoegta* word geſproken, dat daer nevens word gevoegt het woord *Kotſiejewa*, zonder dat my bekent is, of dit woord het geweſt betekent, daer de *Katoegta* zich onthoud, dan of het een bynaem van den *Katoegta* zelve is, of wel dat het een geweſt, en Landſchap is, in des zelfs Nabuurſchap gelegen.

Zeker Afgezant van den Moegaelſchen *Katoegta*, *Boldom* genaemt, zeide in 't Jaer 1686, aen een Moskoviſch Opperhooft, in *Selenginskoy*, dat de *Katoegta* de Moegaelſche Prinzen, tot geenderhande quaed aenzette, en dat hun ook niet toeſtond Kryg aen te vangen, of twiſt te rokkenen, ja dat hy hen ſterk verboden had, en noch verbieden zoude, Oorlog te beginnen, om de *Brati*, die zich in de Ruſſche geweſten onthielden, te brengen onder ander gezag, of çynsbaerheit, en dat de ſtrydigheden die zy aengevangen hadden, tegen hunne Czaerſche Majeſteiten Krygsluiden, waren zonder verlof, en weten, ja dat hy *Katoegta* een Afgezant had aen deze Vorſten gezonden, zoo dra hy verſtont, dat zy opgebroken waren, en onder de ſterktens van hunne Czaerſche Majeſteiten zich gezet hadden, om den aftrek aen te raden, doch zy en hadden hem daer in niet willen gehoorzamen: uit welke woorden men mede ſchynt te konnen beſluiten, dat de *Katoegta* eenig gezag voert, over de omher zwervende Moegaelſche *Taiſi*, of Vorſten, en Heerſchappen, hoe wel my tot noch toe onbewuſt is, hoe verre die magt ſtrekt: waer toe mede ſchynen te hellen, de woorden die ik in zeker ander bericht, aen my uit die geweſten toegezonden, vinde, als volgt: *De* Katoegta *zal maken, dat de* Moegalen *van alle ſtroperyen afhouden:* en in een ander verſlag aen my gedaen, ſtaet, *de* Katoegta *heeft belaſt, dat* Batur contayſcha *een* Moegaels *Vorſt, aftrekken zoude, als mede de andere Taiſchen en Saiſanen*, en mede vorders, *de* Katoegta *en zal niet toelaten, dat de* Moegaelſche *Vorſten, in het*

toe-

toekomende Kryg aenvangen: 't geen ten aenzien van de Moegaelen gezegt wierd, die onder het beleit van *Atzeray Sain chan,* in strydigheit tegen de Moskoviten stonden.

De zelve Moegaelsche Afgezant uit het Hof van den *Katoegta*, bragt in 't zelve Jaer 1686, tot *Selenginskoi* aen hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant, tot geschenk, twee stuk Sineesche Fulpen, vyf stuk van alderhande verw Sineesche Damasten, twee Posteleine Kommen met Zuiker, twee met geconfyte Bezien, twee Posteleine Schotels met Sineesche Appelen, een pot met Confyt, wegende tien pond, een tukma (zeker maet) Sineesch Tarwe-meel, veertig pond Rys. Hy ontfong wederom,

Vier of vyf El root Karmozijn Laken.
Een zwarte Vos.
Een Persiaensche gebloemde Rok.
Drie Zilver gevatte vierkantige Kristalle Roozen.
Een Zilver Drinkvat.
Een Beever.
Een paer Zyde Kouzen.
Veertig witte Vossen.
Een Kooker met onderscheidene kleinigheden.
Een Jugt.
Een roode Vos.

Als aen den *Katoegta* voorgehouden wierd, wegens hunne Czaersche Majesteiten, dat hem toestond de Moegaelsche Taischen, en andere omleggende Heerschappen, van alderhande Krygs onrusten af te houden, ja zelf den *Bogdi-chan*, dat is, den Sineesche Keizer door alle wegen tot de Vrede aen te voeren, dede hy daer op antwoorden, dat altoos zijnen schuldigen plicht, dies aengaende, in acht genomen heeft, en gewenst, dat men met malkander in Vrede, en eenigheit mogte leven, maer dat voor tegenwoordig de Mungaelsche Taizen ongehoorzaem zijn geweest, waer uit weder te besluiten is, dat deze Geestelijke Moegaelsche Vorst niet alleen eenig gezag over de Mugaelsche Horden heeft, maer ook van vermogen by den Sineeschen Keizer is. Geen mensch die van buiten komt, mag voor dezen Heer verschynen, 't zy hy een Gezant is of niet, 't en zy om te spreken, of brieven over te leveren, of is gehouden den zegen van hem te ontfangen, dat hy doet, met oplegging der handen, op het hooft, en zich voor hem te buigen, op de knien; die zulks weigert, en niet te voet wil naderen, is gehouden aen iemand zijner Grooten of Hoog beampten, de aenspraek te doen, en de Brieven over te leveren, die geweest is voor vyf of zes Jaren eenen *Schansebeg*. Zommige der Moegalen erkennen ook den Sineeschen Keizer, byzonder die het naest aen Sina zijn gelegen, of ten minsten zoo hebben zy eenig ontzag voor dien Majesteit, ja, als boven reeds gezegt; men wil zy nu genoegzaem alle, of meest alle, den Sineesch erkennen, 't geen uit deze hier beneden volgende woorden, welke gesprooken zijn door Sineesche Afgezanten in 't Jaer 1686, aen hunne Czaersche Majesteiten Gezant tot *Udinskoy* kan blyken.

Deze Sineesche Afgezondenen zeiden dan, dat de Mungalen den *Bogdi chan* wel gehoorzaem zijn, maer dat tegenwoordig door den Oorlog met de Kalmukken, de Mugaelsche Heerschappen alle van malkander zijn gescheiden: en hebben zich elk byzonder in onderscheidene vaste Plaetzen begeven, zoo dat men zich door Moegalen Land nu reizende, te vrezen heeft, van de zwermende Horden, wezende zy onbestandig, en niet woord houdende.

De *Katoegta*, anders *Gegey* of *Gegen Koetoechte* genaemt, stond wel eer in goede vriendschap by hunne Czaersche Majesteiten, zoo als hunne Bevelhebbers op de Grenzen zomtyds Brieven aen hem lieten afgaen, gelijk het dubbelt van eene hier volgt.

Hunne Czaersche Majesteiten Titul.
De naem van den Schryver.
Ik wensche U E. veel Heil met genegentheit.

Wanneer gehoort hebbe, van veele Inwoonders aen de Selengiensche sterkte, en op de Grensplaetzen van hunne Czaersche Doorluchtige Grootheden, mijne genadigste Heeren, hoedanig U E. genegentheit gewoon is, om allerlei vriendschap, aen de vroome Inwoonders aldaer te plegen, zoo komt deze mijne Brief, met roem, die in zich verhout een ontdekking van vriendschap, aen U E. van ons, en wanneer wy door Godes hulp nader gekomen zullen zijn, over bevrediging, en rust, volgens bevel van mijne genadigste Heeren hunne Czaersche Doorluchtige Grootheden, als dan zullen wy niet traeg zijn, om ons te beraetslagen over....... en tot volkomene zekerheit van wegen ons voornemen, aen U E. genegentheit, zoo gaet deze mijne Brief met weinige, doch eenige vereeringen, deze toegeneigtheit aennemende, zult my met U E. ware bestendige genegentheit van gelijken door u schryven vereeren, en de weet believen te doen, hierom overgeve ik U E, en zijne onderhebbende luiden, altyd in de bewaringe van de Almagtigen God, blyvende een getrouw vriend van U E. gene-

Als dit wierd geschreven, hebben twe Czaersche Majesteiten, den Moskovischen Troon bezeten.

negëntheit, gegeven op onze Reis begrip, den 16 November 1686. De Giften met dezen Brief gezonden, waren

Een zwart bruine Vos.

Drie zwarte Vossen.

Drie Otters, behalven eenig root Scharlaken.

Deze *Katoechta* word zeer in eeren gehouden, by den Sineeschen Koning. Hy heeft steeds allerlei behulpzaemheit van veele Jaren af, verleent, aen de Krygsluiden van hunne Czaersche Majesteiten in 't Dauersche Land. Is steeds willig geweest, om onder goed gelei hunner Czaersche Majesteiten Boden, na *Sina*, en elders af te laten, en Voerluiden te verschaffen.

Brieven die aen den *Katoechta* of *Koetouchta* komen, moeten, eer hy ze ziet, aen eenig Hofbediende over gelevert werden, en bevoorens vertaelt, als wanneer zy, na dat de zin begrepen is, aen den brenger weder gegeven werden, om die dan den *Katoechta* zelve over te reiken.

Als 'er iemand by de *Katoechta*, in de *Urga*, of verblijf plaets der Gezanten gebragt werd, is hy gehouden, twee honderd vadem van 't verblijf des *Katoechtaes*, van 't Paerd te steigen, en te voet te gaen.

Den 9 November 1686, is 'er een Russche Afgezondene gekomen, aen de Horde van de *Katoechta*, die hem voor Giften mede bragt, twaelf paer Zabels, of Zabel-vellen, twee bonte Vossen, en een Rok van Karmozijn Laken, en zes stuk Otters, twee ruggen van Vossen, een stuk brand-geel Laken, een Spiegel, een riem Papier, een Jucht, een Verkyker, en een koker met Poolsche Messen, waer tegen hy ontfong een stuk root Sinees Damast, twee stukken donker blaeuw Damast, een stuk Sineesch Zatyn, een stuk groen Sineesch Zatyn, en noch een stuk Asgraeuw.

Men is gewoon de aldaer aenkomende Gezanten, met onderhoud, en spys te voorzien, zoo als de boven aengeroerde Afgezant op de man ontfong, een halve Os, twee Schapen, en een Hart, als hy zijn intre dede.

De Mugaelsche Vorsten *Atzeray Sain chan* en *Batur contaischa*, dat Broeders zijn, houden zich veel op, by, en omtrent den *Katoechta*.

Men is aen dat Hof gewoon, die men onthalen wil, eerst een kop Thée te schenken, en Zuiker gebak voor te zetten: de Spyze werd daer by de aenzienlijkste in Porceleine schotels opgedist, zoo als gemelte Afgezant in der Gezanten *Urga*, of wooning, onthaelt is geweest.

Die men veel Eer doet, komt zelve tot zijn gehoor, anderzins word het gehoor alleen gegeven door iemand van zijn groote Heeren: waerom buigt gy u voor onzen *Katoechta* niet, zeide eenmael een Moegaels Heer aen dat Hof, tegen zeker Christen, terwyle wy met u *eens geloofs* zijn, en alle aen een eenigen God, die boven in den Hemel zich ophout, gelooven.

Welke uitdrukkinge zijne aenmerkinge verdient, vermids kenbaer is, dat de Moegalen, den valsche Kerkdienst der Lamas Priesters, en die van Tangut of der Sineezen aenhangen, zoo dat zy onder alle deze uitterlijke Afgodery kennis van het ware Goddelijke wezen schynen te hebben.

Van de *Katoechta* zijn voor eenige Jaren, Gezanten in *Moskou* geweest, die men zeide last hadden, den *Keizer* in Duitschland, en *Paus* te Romen te gaen begroeten, welke eerste zy als Hooft en Opperste magt van alle Duitsche Volken, en den tweeden, als Opper-priester veeler Christenen hadden hooren beruchten.

De gemelte Gezanten in *Mosko* komende, staekten daer hare Reize, door gebrek van middelen, want zy gemeent hadden Wenen en Romen, zoo verre van hun Land niet te zijn, zijnde niet voorzien tot zoo een lange Reize.

Een dezer Gezanten was gebooren, dicht by de oorsprong van de *Ganges*, en niet ongoelijk van wezen, doch de eigene geboorenen Tarters, die zy in 't gevolg hadden, waren byster heslijk van opzicht: of de *Katouchta* dit Gezantschap uit eigen hoofde, of uit last van den grooten *Lamas*, die in *Tangut* zijn Zetel heeft, hadde afgezonden, is my tot noch toe onbewust.

Daer zijn Priesters en Monnikken by de Moegalen, die op haer tiende Jaer onderdoms geschooren werden, zy moeten nooit Vrouwen bekennen, het haair om de mond word hun afgesneden, gaen zonder broeken, hun Monniks-rokken zijn gemaekt van allerlei geverwt Damast, bykans op de gestalte der Monnikken in Rusland, doch de hooft kappe is geel.

Van dezen Opper-priester word in een Brief aen my uit Persien geschreven, aldus. De *Catuhtan*, is der Mugalen Aertsbisschop, woonachtig op de Grenzen van *Siberia*, hy staet onder den Heidenschen Opper-paus *Dalailama*, welke veele *Catuhtans*, die zich elders ophouden, onder zich heeft, deze was noch onlangs in vriendschap met de Russen, leeft meest altoos in Vrede: edoch in den Jare 1689, is hy binnen de Sineesche Muur

ge-

gevlucht, verdreven door de Kalmukken, te gelijk met den Vorst *Atsiaroisain chan*; hy hadde een steene Klooster in 't Mugalen Land gebouwt, 't geen de Kalmukken nu hebben verwoest. Dus verre deze Brief.

Ten einde de Rivier *Selenga* is een Mugaelsch Vlek of Stad, *Tarcha* genaemt, daer een der Mugaelsche Opper-priesteren woont, die met den *Katoegta*, zoo gezegt werd, bykans in een gelijke waerdigheit is.

De *Katoegta* is in zoo grooten gezag onder de Mugaelsche Vorsten, wegens zijn Geestelijken stand, dat zy zonder zijn bewilliging zich naeuwlijks in eenigerhande zaken, derven steeken, of iets aenvangen, wes meermalen ten zijnen woonplaetze, by een komsten gemelter Prinzen zijn, zoo als een diergelijke verzameling is geweest op 't Jaer 1685, in September.

Zoo wel de Geele, als Zwarte Mugalen eeren dezen Opper-priester, *Katoechta* of *Kotoegti* genaemt, die by hun in groote achting is, en na de Kerk gedragen word. Hy is afhangig aen den Afgodischen Opper-priester in *Tangut*. De Monniken zijn onder hen veeltyds in wit gewaet gekleet, en voeden geen haair aen den mond.

Hier van ziet beneden onder *Tangut* breder.

Doch wat van het Afgodisch Geestelijk Opper-hooft in *Tangut*, en van den *Katoechta* in *Mugalia* geoordeelt word, kan uit het volgende schrift, 't geene my uit de gebuur-gewesten van dien oord toegezonden is, gezien worden. Waer in van het gewas *Rhabarber* mede gewag word gemaekt.

AEngaende den Dalailama, *of Opperste Patriarch van de gewesten van* Tangut, Mugalen, Kalmakken, *en veele andere Volken, dien zy, als hunnen Opperste Aertsvader of Paus, ten hoogsten eeren, die heeft, om al zijn Volk in hun bygelovigheit t'onderhouden, in verscheide plaetzen der boven genoemde Landen zijn geestelijkheden, die ook hunne hoofden hebben; doch alle van hem af-hangen. Aldus hebben de* Mugalen *ook hunnen Patriarch of Hoogen-priester, die weinig boven d'oorsprong der Rivier* Selenga *zijn verblijfplaets heeft, en, in hun spraek,* Katouchta *genoemt word, die zoo veel als Kardinael of Aertsbisschop, en af-hangig aen den* Dalailama *in* Tangut *is. Deze zend weer, in andere ver afgelegene Plaetzen, met opleggingе der handen, zijne Bisschoppen, die zy* Laba *noemen, en Priesters, die zy* Manzy *heeten. Zy hebben ook hunne Klooster-lieden, die in eenzaemheit in de Kloosters woonen, en zich van Vrouwen, als ook van verscheide spyze, onthouden. Zy hebben dagelijks, in een vergadering, hunne plechtelijke gebeden, met veel andere Menschen, die verscheide namen hebben, van de geestelijkheit af-hangen, en gelijk als Leeke-broeders zijn. Zoo dat men kan verzekert zijn, dat 'er niet meer als een* Dalailama *of* Dalaimana *is, en alle d'andere Geestelijken van hem af-hangen.*

Wat anderzins aengaet het Geloof der Mugalen, *dat komt bykans met dat van de* Sineezen *over een; maer verschilt eenigzins in Afgoden; want de* Sineezen *hebben de hunnen, en de* Mugalen *en* Kalmakken *weder anderen. En alle deze Beelden hebben zy alleenlijk tot gedachtenisse van over lang gestorvene Helden, die zich dapper in Oorlogen hebben gedragen, en groote overwinningen op hunne vyanden verkregen. Andere Beelden wederom zijn van den genen, die een uitnemend heilig leven geleid, en eenige goede Leeringen en Boeken nagelaten hebben: en andere van zoodanige, die uitvinders van verscheide nodige, en tot des menschen onderhoud dienende zaken zijn geweest. Al het welke schynt by ouds van de Babyloniers en Grieken, in die gewesten, door Indiën, (daer zy ook als noch met groote Afgoderye besmet zijn, gelijk bekent is by het eeren van de Egyptische Os, daer zy nu een Koe van gemaekt hebben) overgekomen te zijn. Alzoo is geloofelijk, dat ook, lange voor de Menschwerdinge onzes Zaligmakers, deze Afgoderye by de gemelde Volken is overgebragt, en die, by gebrek van Gezanten der rechte waerheit en Gods Woord (want de Heidensche Volken meer door de Christenen om hunne rykdommen, als om de voortplantinge van Gods Woord, bezocht worden) als noch by hunne voorige blindheit zijn verbleven. Maer boven al is te verwonderen, dat alle die Volken, die men in* Siberie *bezocht heeft: als ook* Mugalen *en* Sineezen, *eenen Opperste God, en Schepper aller zienlijke en onzienlijke dingen, (de welke, zeggen zy, onbegrypelijk is, en niet genoemt of afgemaelt kan worden,) bekennen: dien roepen zy in hunne gebeden, in alle nooden, aen: maer nemen hunne Heiligen tot voorspraken.*

Ten tweeden, is niet weinig te verwonderen, dat de Volken van Niuche *en* Sina, *met hun vroom leven, zelfs de Christenen beschamen; want zy zijn de gerustheit zeer toegedaen, en doen zelden aen de vreemdelingen overlast. Dronkenschap is, byzonder in* Sina, *een groote schande, zoodanig dat men, door die Landen reizende, (alhoewel daer groote menigte van Wyn is) geen dronken mensch ontmoet. Zy zijn zoo tot vrede genegen, dat zy liever alles zullen lyden, als een Kryg aenvangen; zoo dat het te beklagen is, dat die Volken niet beter door Gods Woord verlicht worden.*

Aengaende de Siberische en Noorder Asiatische

tische Volken, die zijn meest van een zelfde Geloof en gevoelen, als de boven genoemde Landaerd: alleenlijk dat zy andere gedaenten van Beelden, en die zoo fraei niet gemaekt zijn, hebben: zijn ook in veele stukken zoo schrander, of, na hun wyze, zoo volkomen geleert niet, als die andere Volken, de welke lezen en schryven konnen, en boeken hebben: gelijk deze niet. Hunne kledinge is ook op een zelve wyze, maer van slechter stoffe. Hunne woningen desgelijks verschillen, als die van de Boeren by de Huizen der Stedelingen.

Ter linker zyde der muur, daer de Porta Moscovitica, *of de* Moskovitische Poort, *in de Kaerte van* Kircherus *verbeeld staet, was, in 't Jaer zestien honderd zeven en zeventig, eene* Mugaelsche *Vorstinne, die, na het afsterven van haer man en minderjarige Zoons Zoon, regeerde, machtig om over de tnegentig duizend man te Paert in 't Veld te brengen. Haer plaetze was by de poel* Dalay, Kanin *genaemt.*

Van de Rhabarber zegt men, dat de beste in Sina, *in zeeker Landschap, na 't Zuiden van* Peking *gelegen, in de Zomer word voortgeplant, en alzoo aen de* Mugalen *en* Indianen *verkocht; die de zelve aen de vreemde Volken, als ook aen de* Bucharen, *weer verkoopen. Daer zijn mede groote vochtige Velden, tusschen de Rivier de* Amur, *en de steene muur, alwaer veel Rhabarber in het wild wast. Maer men houd voor gewis, dat de zelve geen rechte Rhabarber, maer* Rhaponticum *is: de welke ook op de Velden by* Kazan, *en andere plaetzen, in groote menigte wast.*

De Mugaelsche *Gezant, die onlangs in* Moskovien *geweest is, was van den boven gemelden* Mugaelschen Katouchta, *en van zekeren* Mugaelschen *Vorst gezonden, die vernomen hadden, dat in* Europa *ook zoo een groot Aerts-vader, als hunne* Dalaimana *was, die zijn verblyfplaetze te Romen had: dies hadden zy, uit dien inzicht, dezen Gezant na den Paus gezonden; maer hy, in* Moskou *komende, en ziende wat voor een groote en moeyelijke Reis voor handen hadde, en geen bequame Tolk konnende krygen, daer toe zijn beurs ook veel te gering was, is weder te rug gekeert, na dat wel onthaelt was. De Gezant had een Geestelijk perzoon by zich, die andere klederen als hy aen had, en een muts als de gemeene luiden van dat gewest op het hooft.*

Van den boven gemelten *Katoechta* spreekt zeker Slavonische Schryver, wiens Schriften, onder my, noch ongedrukt, berusten, aldus.

De *Katouchtaes* by de Mugalen zijn zoo veel, als Patriarchen by de Grieken: en zoodanige zijnder in het Mugaelsche Landschap niet meer, als twee. In hunne Kerken hebben zy hunne byzondere zitplaetzen, en worden, wanneerze ter Kerke komen, op hunne Lands wyze gegroet en eere bewezen: ook zelfs van hunne Koningen of Chans. Maer het is zeer leugenachtig, dat een van deze hunne *Katouchtaes* of Patriarchen zoude gestorven, en, na vyf Jaren in d'Aerde gelegen te hebben, wederom opgestaen, en levendig geworden zijn. Hunne *Labi*, of *Lamas*, dat zijn Papen, zijn meest Monniken, die zich al jong 't hoofthaair laten afscheren, en zich met geen Vrouwen vermengen. De baerden en knevels scherenze ook af, of laten de haairen wel geheel uit trekken. Zy dragen witte rokken, met geele kappen, enz. Dus verre deze Schryver.

De Heilig, welke by *Kircherus* in *Tangut* gezegt word de opperste *Lama* of Priester te zijn, en *Dalaimana* by hen gebynaemt word, is jong en zonder baert vertoont; doch de aftekening van den *Katoechta*, die my toegezonden is, verbeeld een Ouden Man, staende met een lang kleed aen, ruig van haair aen 't aengezicht.

Voor weinig tyds reisde een Gezant van zekeren Mugaelsch Vorst uit Moskou, over *Tobol*, om t'huiswaert te keeren. Hy was een Bouchaersche Tartar, van geboorte Mahometaens, en nu van een Geestelijke orde onder de Mugalen. Zijn naem was *Taslaen Hosey*, en zijn Chan of Heer *Soldaen Kontasey* genoemt. Die Chan had dezen Gezant aen zijn Czaersche Majesteit afgevaerdigt, tot onderhouding van onderlinge vriendschap. Het gebied van dezen zijnen Heer, zoo hy zeide, is tamelijk groot. Men woont 'er ten deele in Hutten, en ten deele op 't Veld, zoo lang het Gras duurt. De verblijfplaets van dezen Chan was van *Tobol*, zoo hy zeide, vyftig Kameel dag-reizens afgelegen, konnende een Kameel daegs acht mylen af-leggen.

Uit het gebied dezes Chans, tot in Sina, zoude men in twee Maenden konnen komen, reizende door het Land der Mugalen.

Deze Mugaelsche Chan, zoude bykans honderd duizend man, alle met Pyl en Boog gewapent, te Velde konnen brengen. Hy bragt met zich eenige Koopmanschappen, ter waerde van vyftien duizend gulden, zoo men zeid, bestaende in Sineesche Stoffen en Edele gesteenten. Hy was zeer verwondert over het zien van eenen grooten Spiegel: ja zag ach-

achter de zelve om, of de beelden, die zich daer in vertoonden, ook van achteren te zien waren. Hy noemde den Moskovischen Czaer, *den grooten, verschrikkelijken en witten Czaer.* Hy zeide, dat hunne Chan wel eer de voornaemste onder alle Mongaelsche Prinzen of Vorsten geweest was; doch dat heden de Czaer of Chan van zekere Volken *Jurzinski* of *Jungaerski* (misschien is *Niuche* alzoo by hun genoemt) met de winst of aenwas van *Kitai*, of *Sina*, de magtigste van al de Mugaelsche en Kalmaksche Chans was geworden.

Deze Gezant was zeer leelijk en afzienlijk van wezen, had een breed en plat aengezicht, hooge kaken, en scheele toegenepen oogen.

Het scheen uit het verhael dezer luiden, dat de Mugalen en Kalmakken veeltyds door malkanderen zwerven: ook dat de naem van Kalmak, in het algemeen, by veelen aen Mugalen en Kalmakken eigen is; en dat de Mugalen zich mede wel Mugaelsche Kalmakken laten noemen.

Taboenoet, is een plaets of gewest in Moegalen Land, niet wyt van daer de *Katouchta* zich meest ophout, alwaer een Heer, genaemt *Saisan Saberdena* het gezag heeft, daer is een stoeterye van Paerden, Deze Vorst hadde wel eer, een vredeverbond gemaekt met hunne Czaersche Majesteiten Gezag-hebber tot *Selenginskoi*, *Ivam Ulassof*, maer heeft het verbroken, door zijne stroperye. Hy heeft veel Zoonen.

In 't Jaer 1686 is 'er oorlog ontstaen, tusschen *Atsiaroisainchan*, groot Moegaels Vorst, en den Kalmukschen *Boesioecktichan.* Hoewel deze Prinzen wel een Maend reizens, met een Leger te Paerde, van malkander leggen: de reden van den twist, zeide men te zijn, om dat de Kalmuk in 't Moegaelsche Land was gevallen: zommige afgelegene Moegaelsche Taizen hadden zich by de Kalmukken gevoegt.

Veele der Moegaelsche Vorsten zijn gewoon aen den *Bochdichan*, of Keizer van Sina schatting te betalen, in witte Kamelen, en witte Paerden.

De *Busuchtichan* heeft te meermalen, (zoo men bericht) hunne Czaerze Majesteiten aengeboden, zoo zy den *Sineesch* en *Moegael* aen wilde vallen, aen de zyde van *Nertzinskoi*, en daer omtrent; dat hy als dan met zijne *Kalmukken* de zelfde Volken van de andere zyde wilde op het lijf storten, onder hoope van goeden uitslag: dit Volk oefent zich nu vlytig in de Krygs-kunde, stryden in reyen en gelederen, 't geen voormaels ter dier plaetze niet plagt te geschieden: zy maken zelve nu alderhande schiet geweer, daer en tegen de Moegalen, vechten byzonder, en ongeschikt door malkander.

Het geviel den Tarter-Sineeschen Keizer onlangs niet wel, wanneer de Heer *Ysbrands*, Brieven in *Peking*, uit *Moskou* bragt; dat zijnen Naem met geen guldene letteren geschreven was; zoo als die van hunne Czaersche Majesteiten: gelijk mede niet aengenomen wierd een Brief, beginnende den *Bogdochan* schryft van boven na beneden, aen, enz. Wes, mede gebragte Giften te rug quamen, en ook geene aengenomen zijn.

De Moegaelsche Volkeren die gansch geen smaek van het Mahometsdom hebben, zoude zeer gevoeglijk tot het Christendom konnen werden gebragt; want zy zijn leerzaem; en hellen zeer licht na goede onderwyzinge.

De Sineesche Koning doet veele der Moegalen zich neder zetten, binnen de Muur van *Sina*, met al haer Vee, en Hutten, daer zy zoo veel open lucht, ruimte, en vryheit niet hebben, als in de Buiten-muursche Woestyne, waerom zich veele onder de bescherminge van hunne Czaersche Majesteits Steden begeven, driegende in den Jaere 1699, een getal van tien of twaelf duizend Man, met Vrouw en Kinderen; zich onder der Russen hoede te stellen, en na by de Steden in *Dauria* zich neder te zetten.

Mergen Achai, is een Moegaels Vorst, die zich in den Jaere 1688, met zijn Kinderen, in vrywillige onderdanigheit, van hunne Czaersche Majesteiten heeft begeven, begeerende aengenomen te werden in het Christelijk Geloof: deze Prins hielt zich toen elders, achter het Baikalsche Meir op.

Het is by de Rivier *Tòle*, daer zeeker Moegaelsche Vorsten, op hunne eigen Erf-landen woonen, welke zich mede als boven; onderdanig hebben gestelt.

Als ook de *Taboenoetske*, *Borankoso*, en *Oetoffsine Saisanen*, zijnde Moegaelsche *Saisanen* en † *Taisen*, niet verre gelegen van de Vesting *Oedinskoi*, omtrent de *Witansche* verlaten. † Prinsen.

Het is aenmerkelijk, dat als men te reizen heeft, zoo in Kalmakkeye, Moegalen Land, *Dauria*, en de gewesten omtrent de Vliet *Amur*, dat men altoos zijn leeftogt mede voeren moet, zoo als men

 me-

mede zelden, of geen Paerden en Kemels aldaer te huur vind; edoch, die daer reizen wil, moet alles zelve koopen, en * begeleits-mannen, als mede weg-wyzers, van 't eene geweſt, of gebied, tot het andere mede hebben, om niet berooft, of gedood te werden.

* Convoy.

Torne, is een Rivier in het Moegalen Land, alwaer in den Jare 1687, een byeen komſt was beſchreven eeniger Moegaelſche Vorſten, om te raedplegen, over Vrede, alwaer *Dalai tſietſen noine*, als de oudſte de voorrang hadde, onder deze vond zich *Irki kantaſei*.

Wanneer handelingen van Vrede of Oorlog onder deze Vorſten werde beſloten, zijn zy gewoon, zulks met kennis hunner *Saiſanen* † te doen.

† Een Ampt of Eer-naem zeekerer Heerſchappen daer te Landen.

Noech Moengali, is een Heidenſch Wetgever, woonachtig buiten aen de Sineeſche Muur, hy is in den Jare 1686, geweeſt by den *Katoegta*, om voor hem te buigen, en den zegen te ontfangen.

Gaitimoere, is de naem van een Tungoes Vorſt, die zich onder de beſcherming der Moskoviten heeft begeven, ſchynende dat de Moegaelſche en Tungoeſche Prinzen, en andere Tarterſche Volken, die gelegen zijn na by het Sineeſche Ryk, en hunne Czaerſche Majeſteits gebied, zedert korte tyd, zich, of ondere deze, of geene Heerſchappye hebben begeven, erkennende, of hunne Czaerze Majeſteit, of den Sineeſchen Keizer: over dezen was verſchil met den Sineeſch die hem met zijn geſlacht, onder 't Sineeſch gebied, zeiden te behooren.

De Mugalen en Kalmakken, die by ons onder de Tarters getelt worden, houden zich gehoont, als men hen Tarters of Taters noemt, en ſpouwen veeltyds, op 't hooren noemen van dien naem: misſchien ter oorzake, dat de Boucharen en andere aengrenzende Tarters, Mahometanen zijn, en van hen zeer verſchillig leven, dat veeltyds haet verwekt.

Oerenaki, *Toevinſi* en *Coety*, zijn voorname Moegaelſche Struik-rovers geweeſt, die in den Jare 1689, eenige Boechaerſche Koopluiden, welke te *Irkutskoi* ter Koop-handel hadden geweeſt, kort na dat zy *Toenkinske* doorgereiſt hadden, en op de Moegaelſche Grond waren, hebben aengeranſt, geplundert, en vermoord.

In den zelven Jare 1689, was by den Kalmukſchen Vorſt *Boeſioektichan*, een Sineeſch Gezant aengekomen, genaemt *Alichamba*, zijn aenbrengen meint men geweeſt te zijn, om de Moegalen en Kalmakken te verdragen.

Den Kalmakſchen Oorlog die zy, zoo tegen Moegalen als Sineezen gehouden hebben, is geeindigt in 't Jaer 1700: de Berg-moegalen en verſt afgelegenen van Sina, en erkennen dat Ryk volkomentlijk niet.

Seren Sokoelai, is de naem van een Moegaelſch of *Taboenoetſche* Taize, die zich onder het gezag der Sineezen heeft geworpen, in den Jare 1687, tegen hunne Czaerſche Majeſteiten Krygsmagt.

Akindarga Saiſan, is de naem van zeker Moegaels Heer, wezende een *Taboenetſch.* van geſlacht.

Tarchan Lancoe Saiſan Lama, is een Moegaels Overſte, en Onderdaen hunner Czaerze Majeſteit.

In het Jaer 1686, zijn eenige Moegaelſche Taizen ingedrongen geweeſt, tot omtrent het Meir *Baikal*, of *Baikaloe*, en hebben aldaer van eenige Bratſche Volken, met gewelt, ſchatting genomen.

Batoer Kontaiſe, een Moegaels Vorſt, Broeder van *Atſiaroiſainchan*, zich in den Jare 1687, aen de Rivier *Iroe* ophielt, drie dag reizens boven *Selenginskoi*.

In de Maend September 1687, is twee honderd * Worſt, achter *Chilke*, een Veldſlag geſchied, tuſſchen hunne Czaerſche Majeſteiten Krygs-magt, en den Moegael *Seren Sakoelaia*, en andere Moegaelſche Taboenetſche Taizen: doch de Moegalen wierden verſtrooit, en verſlagen, zoo dat toen over de duizend wooningen in onderdanigheit zijn gekomen: waer van eenige der voornaemſte zich tot *Selenginskoi* in pantſchap hebben begeven: de Taizen zelve wierden genootzaekt na andere gebuur Taizen te vluchten.

* Ruſſiſche myl die zeer klein is.

Als wanneer *Taraske*, Moskovietſch Afgezant, in den gemelten Jare 1687, zich eenige korten tyd, aen het Hof van den Moegaelſchen *Katoegta* bevonden had, tot verrichtinge hunner Czaerſche Majeſteiten zaken, is hy na het Zuiden getogen, een dag reizens verre, alwaer hy by den Vorſt *Dalai tſietſen Noine* quam, alwaer jegenwoordig vond, de Vorſten of Taizen *Irdeni Kantaſii*, *Katanbatoer*, en *Irki Kantaſei*, zoo als aldaer zich mede lieten vinden Saiſanen van andere Taizen: hy verſcheen dan ter gehoor voor den *Dalai*, hy boot zijn Brief aen, die de Zoon, opſtaende, ontfong, en zijnen Vader den *Dalai* overleverde, in 't by zijn aller Taizen, en Saiſanen, waer na het Zegel wierd geopent, en door gemelte Zoon overluit gelezen, enz. De plaetze daer deze *Dalai* zich toen ophielt, was omtrent het gebiet van den *Katanbatoer*, zoo als hooger op *Irdeni Kantaſii* zich onthielt, ter plaetze *Borgoi* genaemt, na by het

het gebied van *Kemnick*, waer dicht aen ook is het Ganzen, en Zouten Meir: omtrent *Selenge* veel andere Taizen leggen, gelijk mede de Kalmukschen *Boesioecktichan* toen door gedrongen wezende, zich ophielt aen een wel gelegene plaets, genaemt *Koenin bertsyn*, alwaer voor drie Jaer is geweest de byeen komst van den *Koetoechta*, en veele Moegaelsche Taizen.

In 't zelfde Jaer zijn tachtig man uit *Oedinske* gezonden geweest, tot achter de Rivier *Kemika*, omtrent het Ganzen Meir, daer zy twintig Moegaelsche Tenten aentroffen, die zy verstoorden, doodende dertig Moegalen, en bragten alle de Vrouwen en Kinderen met de Tenten voor buit, te rug, onder verlies van niet meer als een Schutter.

De Taisi of Moegaelsche Vorst *Dalai tsietsen Noine*, was Oom van den *Katoegta*, en de Opperste of Eerste in rang, onder de daer om heen liggende Taizen, die in zaken van verschil, voor hem te recht mosten verschynen: dezen *Dalai tsietsen Noine*, was in de boven genoemde tyd een dag reizens Zuidwaerts, van de plaets daer de *Katoegta* zich ophielt, afgelegen.

Tarchan Lamuelanni, of anders *Sain Tarchanoff*, is de naem van een Moegaels Saisan, die zich onder hunne Czaersche Majesteiten gehoorzaemheit heeft begeven, en als Afgezondene in het Moegaelsche Land, onlangs gebruikt wierd, om Moegaelsche Vorsten tot onderdanigheit, en erkenning te porren.

Daittsin Baffoer Manea, en *Bocogorichta*, zijn twee Gezanten geweest, in den Jare 1686, van den *Atsirdar Koetoechta*, en *Dalai Tsietsen*, tot hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant, afgezonden, om over Vrede, en Grens-verschillen te spreeken.

Boron Kosioio Aoffsine, is een Moegaels Prins, staende mede onder de gehoorzaemheit hunner Czaersche Majesteiten.

Otsonbai, was een Afgezant in 't Jaer 1687, van den Moegaelschen Vorst *Irki Kantasei*, aen hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant, toen omtrent *Odinske* zich ophoudende.

Daisi tadsi, was in 't zelve Jaer een Afgezant van den Moegaelschen Vorst *Irdene Kantasie*, die in *Mosko* verscheen.

Okraioek, is de naem van een Moegaels Krygs-man.

Boelgakoi, is een Moegaels perzoon, dienaer van *Seren Sokoelai Taboenetsche* Taize.

Tsirboe Tarchan, is de naem van een Saisan, of hoog Beampte, aen het Hof van den Moegaelschen Vorst *Irdene Kantasei*.

Karatsiel, was een Tafel dienaer van den Moegaelschen Vorst *Irden Kantasei*.

Dadaioe, is de naem van een Schryver, ten Hoof van boven genoemde Vorst.

Okin Mergen, een bediende aen het Moegaelsche Hof van Vorst *Irki Kantasei*.

Galdan, is de naem van een Moegaels Saisan aen het Hof van Vorst *Irki Kantasei*.

Taischa Dalay, een Moegaels Vorst, en Leitsman eener Horde, wierd gelast van den *Bochdichan*, of Keizer van Sina, in 't Jaer 1687, vier duizend man te zamen te trekken, en zich te zetten omtrent de Vesting *Selinginskoy*, waer uit schynt dat te besluiten is, hoe deze Vorst, of onder het Sineesche Jok is, of ten minsten den Sineesch-Tartersche Keizer eeniger mate te erkennen heeft, of met hem in naeuw verbond te zijn. Tot deze Benden wierden Sineesche Opper-hoofden en Hopluiden gebruikt.

Bogan Noine, is een Moegaels Vorst, in 't Oosten gelegen, werwaerts de Vorst *Asiaroi* zich verschool, na den Nederlaeg, die eenige Moegaelsche Bontgenoten, door den Kalmuk onlangs over is gekomen.

Losona chan, een Moegaels Vorst, Broeder van *Irdene Kantasei*, was in 't Jaer 1687 van zoo grooten aenzien, dat wanneer de *Atsirdan Katoehta*, en andere Taizen, zijne Gebuuren en Bondgenoten, Gezanten naer Rusland zonden, dat hy in 't byzonder den zijnen afzond.

Irdene Kantasei, de Moegaelsche Vorst, die aengenomen hadde hunne Czaersche Majesteiten te erkennen, was daer van (vergeten hebbende zijn beloften en merkteken) afgegaen, in den Jare 1687: hy veranderende te gelijk van stant-plaets, zoo dat te dier tyd, de Kalmuksche *Boesioecktichan* in zijne plaetze stond. Veele der verdere Moegaelsche Taizen, die zich ter boven gemelter tyd ophielden by *Toenkinske* en anderen, geraekten onder de heerschappye van den Kalmukschen *Boesioecktechan*, in de Maend Maert dezes boven gemelten Jaers, verscheen tot *Selenginkoi* zeker Moegaels Man, genaemt *Darma Kantasia*, met zijn makker; deze waren verloopen van den Moegaelschen Taize *Katan Battoer*, zy zeiden beide te zijn gebooren in de Horde van *Irdene Kantasei*, en vervolgens Onderdanen hunner Czaersche Majesteiten, want hy hem erkent: zy hadden by *Kosioetske Dargo* gewoont, en waren in slaverny door *Irki chan*, wyt in de Moegaelsche Landen vervoert geweest, welke *Irki chan* een kleine Moegaelsche Vorst zijnde, mede van hunne Czaersche Majesteiten Grenzen verloopen was, en zich h[illegible]ne gehoorzaem-

zaemheit ontrokken hadde, beneffens den *Boentoechai* Taize, met zijn Broeders, en Neven, de Saizanen, en al haer Volk. *Darma* was dan ontkomen: Hy verhaelde dat *Irki kan* of *chan*, geraekt was by den Taize *Katan battoer*, staende onder zijne Tenten, aen de Rivier *Tole*, over een plaets, genaemt *Chanala*; voorts dat na het vertrek van den *Irki chan* of *Kantasei*, den *Katan battoer* met zeven honderd man, Oorlog hadde aengevangen tegen den Moegaelschen Taize *Tseethen Noine*, wiens Land meest door den Kalmukschen *Boesioeckktichan* was verwoest, met wegvoering van 't Vee, en dooding veeler Menschen, vervolgens verhaelde hy mede dat *Irki chan* met zijn Gemalinne gesneuvelt waren, en dat de Zoon van hem, genaemt *Doendoeck Irki Achai*, van al zijn goed beroost was. De Saisaenen van den *Irki chan*, die hunne Czaersche Majesteiten ontrouw zijn geweest, waren volgens dit bericht mede verslagen, en *Katan battoer* was met zijn overig Volk, ten Oorlog gegaen, tegen de Taizen die hunne Czaersche Majesteiten erkenden: noch verhaelde *Darma*, dat voor de komst van den *Irki chan*, of *Kantasei*, by den *Katan battoer* een Afgezant waere geweest van den *Katoechta*, en *Atsiaroi Sain chan*, genaemt *Kasari Arab*, dat de *Katoechta* en *Atsiaroi Sain chan*, zich waren ophoudende aen de kant van *Kitai* of *Sina*, te weten, aen de rechter hand van de Kitaische Grenzen, by de Stad *Kalgan*, op een welgelegene plaetze, genaemt *Tingini*. De Kalmuksche Vorst *Boesioeckktichan* met zijne Krygs-magt zeventig duizend man sterk, onthielt zich mede aen de Rivier *Tole*, achter *Chanala*, van voornemen om te gaen verwoesten den *Katoechta*, en *Atsiaroi Sain chan*, en andere Moegaelsche Taizen: wanneer *Boesioeckktichan* was gekomen in de Landstreeken van den *Katan battoer*, was hy *Darma* daer tegenwoordig geweest, als wanneer hy het ontvluchte, te Paerd, wezende op weg vier dagen tot aen *Selenginskoi*.

Welk verhael, zoo als zulks my van *Irkutskoi* toegekomen is, of schoon het wat duister ter neder is gestelt, en de plaetzen daer in aengeroert, my ten rechten niet en zijn bekent, hier hebbe goed gedacht in te lasschen.

Het is byzonder, dat even voor het afvallen dezer Moegaelsche Vorsten, zommige Mugalen een Gezantschap hadden afgevaerdigt, als *Irdene Kantasei*, *Irki Kantasei*, Zoonen van Vorst *Altimachana*, *Bintoechay*, en de twee Broeders *Dorsien*, en *Elden Achaiem*, met hun Kinderen, Neven en Saisanen. Als niet verre van de Sibiersche Grens Steden zich ophoudende, nemende hun weg over *Siberie* na *Moskou*, om aldaer hunne onderdanigheit te betuigen, en verzekering te geven, van genegene; en goedwillige dienst, zoo dat den afval, geschach ter tyd als hunne Afgezanten noch in Rusland zich ophielden, van eenige der geener welke het Gezantschap bestelt hadden.

Waer van my is bericht, hoe zy in *Moskou*, en al om in 't gebied van hunne Czaersche Majesteiten zijn onthaelt, en daer en boven op haer intrede begiftigt, met acht kleeden van vyf El Karmozijn root Laken, negentien Juchte-vellen, drie snoer roode Koraelen: voor leeftogt wierd aen drie Gezanten (want zoo veel waren zy) gegeven, ieder tien stuivers daegs, aen drank elk vier schaele Brandewyn, ook ieder twee kan Meede, en zoo veel Bier. Aen twee perzoonen die achter de Gezanten de eerste in rang waren, elk zes stuivers daegs, ook elk drie schaele Brandewyn, elk een kan Meê, en twee kan Bier: aen de bedienden die vier in getal waren, elk vier stuivers daegs, twee schaele Brandewyn, een kan Meê en Bier, twee stuivers daegs voor Kaerzen: op ieder dag een vat Water, en alle weeken twee vrachten Brand-hout.

Noch wierd ter eerster gehoor, by hunne Czaersche Majesteiten, aen ieder der drie Gezanten geschonken, een boven Rok, uitgemonstert met Kanten en Litzen, behalven ieder daer onder noch een Damaste Rokje, beneffens een Fluweele Zabele Muts. Aen de twee perzoonen die de Gezanten in rang volgden, wierd een boven Rok geschonken, met een Damaste onder Rokje, doch van weinig minder waerdye: aen de vier bedienden wierd geschonken, elk een Muts en boven Rok: behalven aen alle, elk een paer Laerzen: noch wierd aen de drie eerste op haer vertrek geschonken, een stukje Linnen, met Goud ingewerkt, zoo ook aen de twee perzoonen die in rang volgden, elk mede een stukje Linnen, doch van weinig minder waerde: noch aen de vyf eersten zoo veel Engels Laken, als zy tot een Rok noodig hadden, en aen ieder vyf en twintig gulden aen Gelt: de vier laetste kregen mede elk zoo veel Hamburger Laken, als tot een Rok noodig hadden.

Voor de Vorsten die hun Afgezonden hadden, wierden de volgende geschenken mede gegeven, als aen *Irdene* en *Irki Kantasei*, en *Bintoechai*, Broeder van *Irki*, elk zoo veel Karmozijn Laken, als tot twee Rokken noodig was, beneffens voor elk vyf roode Juchte vellen, met een snoer

roode

roode bloed Koraelen. Aen *Dorsien* en aen *Elden Achaiem*, Neven van boven geroerde Vorsten, elk zoo veel Karmozijn Laken, als tot een Rok van nooden was, beneffens voor ieder twee roode Juchte vellen.

De eerste dezer Afgezanten was genaemt *Datsioe*, welke eigentlijk afgezonden was van Prins *Irden*, of *Irdene* en zijn aenhang; hy wierd tot *Irkutskoi* op zijn te rug reis, aengehouden, vermids de opstand zijns Meesters, doch de twee andere Gezanten, die Vader en Zoon waren, wierden afgelaten met de voor hen, en voor hun Meesters, Prins *Bintoechais*, boven genoemde geschenken. Doch hoe wyders deze verschillen, en zaeken, afgeloopen zijn, blyft my tot noch toe onbekent.

Is aen te merken by het boven verhaelde, de aerd der geschenken, die aen de Moegaelsche Vorsten, of Leitsluiden der zwervende Benden of Horden, in 't Moegaels Land, werden gegeven, en van wat kleine waerde die zijn, als mede de weinig kosten van het dagelijks onderhoud, waer op dient gezegt, dat allen Gezanten in *Moskou*, en onder het Russche gebied altoos mildelijk, ja overvloedig onderhoud wierd verschaft, zoo als ik by ondervindinge verklaren kan, gelijk mede met een rykelijke hand, geschenken daer werden gedaen; doch dat dezen onderhoud is geschikt, na de gewoonte en 't gebruik dier Menschen, welke tot hun komen, afgezonden. Deze Mugaelsche Volken zijn gewoon zich zoberlijk, of met geringe spyze te onderhouden, zonder veel onkosten tot het toe bereiden te doen, gelijk mede hoog en duur by hun werden geschat, de aerd van Giften, die men hun in *Moskou* heeft gedaen, daer by komt, of schoon deze Moegaelsche Leitsluiden, de naem van Vorsten dragen, en zy ook waerlijk in hunne Horden het Oppergezag voeren, dat veele van hen, een zeer klein gebied hebben, en over weinig Menschen heerschen, wes zy van weinig rykdom, omslag, en aenzien zijn, zoo dat een kleine gift, by hun groot word geacht, byzonder als het geschenken zijn, die tot kleeding en optoojing dient, hoewel zommige Moegaelsche Taizen over veel duizenden het gebiet voeren.

Het Samoieetsche Volk, of eenige afgezondenen van dien, plachten Jaerlijks in *Moskou* onderdanigheit te komen bewyzen; men geeft dien levens onderhoud: edoch alzoo die Menschen zeer slechte spys gewoon zijn te nuttigen, en dat genoegzaem raeuw, zoo kan een stuiver of twee daegs genoeg zijn, om hen te voeden, zoo als my gedenkt, voor acht en dertig Jaren zulks aldaer te hebben gezien.

Den 24 September des Jaers 1686, zijn eenige Moegaelsche Gezanten van den *Gegen Katoechta*, *Atsiaroi Sain chan*, en andere dier Lands Vorsten, by den Volmagtigden Russischen Grooten Gezant, *Fedor Alexewits Golowin*, *Okolnitsie* en Stadhouder van *Brenske*, in de Dauersche Landen gekomen: als deze ter gehoor zoude verschynen, en men hen vergden, den *Malachai*, ofte Tulbant te lichten, en zich zoo te buigen, zoo antwoorden daer op *Gitsioel* en *Laba*, twee dezer Gezanten, dat zy zulks niet konden doen, om dat zy in haer Geloof, Wetgevers waren, maer zouden den grooten Volmagtigden Gezant zoo begroeten, als men by hen Heeren van grooten Aenzien gewoon is te groeten, te weten, met een byzondere buiginge, want der Christenen wyze was onder hun geen gewoonte.

Deze Gezanten zaten ter gehoor, op een bank: hun gevolg bestond in weinig perzoonen; die van de *Katoechta* voerde, na dat gezeten was, eerst de aenspraek, en liet voor af gaen, eer hy van zaeken hun bevoolen, sprak: dat de Moegaelsche Vorsten, Nakomelingen waren van *Alexander*, Keizer van *Macedonie*, enz. Het verhandelde over en weder, was betuiginge van Vriendschap en Vrede lieventheit, klagten over weg geloopen Volk, ontvoering en dooding van Menschen, Vee en Paerden: de *Katoechta* en *Atsiaroi Sain chan* deden zeggen, zy redelijk waren, en niet als Vrede zochten, doch waren verwonderd over de talryke magt van hunne Czaersche Majesteiten Krygs-benden.

De Bratsche Huisgezinnen, welke aen de Russische zyde over gegaen zijn, en waer over verschil was, hebben zich al voor vyftig Jaer, en ter tyd van Czaer *Michaël Fedronits*, en *Alexi Michailowits*, door verzoek onder worpen, en hebben zy nooit onder 't gebied van vreemde Heerschappye geweest, maer zich vrywillig onder worpen denEsschen Kroon.

Deze Moegaelsche Vorsten hadden den Sineesch, zoo het schynt hulp toegeschikt, om *Albasin* den Moskoviten te ontwringen, en hun te beledigen: edoch wanneer de *Katoechta* verstond, dat 'er Vredelievende gedachten waren, aen 't Russche Hof, heeft hy (zoo gissing plaets heeft) de hulp-benden opgezegt, begeerende geen verschil met hunne Czaersche Majesteiten te voeden. Zy bragten wegens 't ontvoert Vee, en ander bedreven gewelt, verontschuldiging by, zeggende zulks niet door hun-

hunne Volkeren, maer door een der Tebenbinsche Moegalen *Cononoe* genaemt, was geschied, die van een ander gebied was.

Onder de Gezanten, of in der zelver Tryn, was een *Laba* met eenige Koopmanschappen, van den *Katoechta* zelve, die zy verzochten tot *Oedinskoi* te mogen verhandelen: waer uit blijkt dat de Vorsten dier Gewesten, zich niet en schamen, in 't openbaer Koophandel te dryven: zy bragten aen den Volmagtigden Gezant tot Gift, een graeuw Paerd, daer een Yzere Zadel op lag, uitgesneden en verguld, waer uit te bespeuren is, dat men in hunne woeste Landen mede het Yzer net weet te bearbeiden, en dat het vergulden aldaer mede in gebruik is, vier stuks Damast, van onderscheidene verwen, en een stuk Zatyn, vorders Theé, Porceleine Kopjes, en een pond Tabak, waer uit blijkt dat de Tabak aldaer raer moet zijn.

Het schynt dat de *Katoechta* en eenige andere Moegaelsche Vorsten, als den *Atsiaroi Sain chan*, die by, of met de *Katoechta* zijn gebied heeft, welke twee Vorsten byzonderlijk mede in Vriendschap te zijner tyd, met hunne Czaersche Majesteiten Onderdanen hebben geleeft: toen in groot verbondschap zijn geweest met den Koning van *Sina*, want men heeft bespeurt, dat hy *Katoechta* steeds op kondschap die hy hadde, van de aenkomst eens Moskovischen Gezanten, en Russche Krygs-magt, met zende-bodens, daer van kennis aen 't Hof te *Peking* gaf, en dat 'er weder Sineesche Afgezondene dikmael zich by hen ophielden.

Vermids in het Moegalen en Kalmukken Land, de wegen onbebaent zijn, richt men daer zijnen Reizen by de Zon, en des nachts na 't Gesternte, en de Maen.

De Moegaelsche Vorsten geven voor, dat zy van over lange Jaren hebben gewoont, in hunne eigen vrye Erf-landen, zonder iemant eenige Schatting te betalen, en of zy schoon een wandelend leven lijden, zoo vinde ik in geschriften, my uit hunne Gewesten toegekomen, dat 'er by hun mede zommige Vlekken en Stedekens werden gevonden: zoo als mede bevinde, dat 'er schynen te zijn, twee Vorsten, met de naem van *Katoechta* bekent, hoe wel de Zetel-plaets, daer 'er een veeltyds zich ophoud, my alleen te recht bewust is, die aldaer, en in de Nabuurschap, gezag over het Geestelijk wezen voert: deze bevinde ik met den voor-naem van *Odsindan* of *Otsirdan*, en die met *Gegen* bekent te zijn: wat dit verschil van naem beduit, en waer eene dezer twee zich ophoud, zal de nader ondervindinge dienen te ontwaren.

In November dezes Jaers 1687, zijn tot *Oedinske*, de Russche Grens-stad tegen Moegalen Land aen gelegen, gekomen Moegaelsche Gezanten, van *Otsirdan Koetoegte*, *Dalai tsietsen Noine*, en van noch andere Taizen of Vorsten.

De voornaemste Gezant was geheten *Mansee dicksien batoeroff*, of *Mansei battoer*, die eigentlijk van den *Odsirdan Koetoechta* was gezonden.

De Geloofs Brief die zy bragten, luide als volgt:

Odsirdan Koetoechta, *Tsietsier Noine*, *Kilin Mergen*, *Daitsin Irdeni battoer*, *Irdeni Achai*, *Jachan tadsii*, *Irdeni Kantasei*, *Katan batoen*, *Daitsin Noyen*, *Irki Kantasei*, *Idoekoelin*, en van ons twintig Taizen gezamentlijk, is dezen Brief geschreven, aen de Gezant van hunne Czaersche Majesteiten, tot sluiten van een Vrede, tusschen hare Groote Heeren, hunne Czaersche Doorluchtige Grootheden en Ons, ten einde, te wederzyde, den vryen Handel werde ingevoert, en alle Krygswerkingen ophouden, mids wy Taizen onder de bescherminge van hunne Czaersche Majesteiten mogte aengenomen werden; en dat men moge woonen in de naest gelegene plaetzen van *Selenginske*, en dat hunne Czaersche Majesteiten hen mogte bevryden van den Kalmukschen *Boesioecktichan*, verzoekende dat 'er Afgezanten tot hen mogte komen, als wanneer zy zich onder de gehoorzaemheit zoude begeven, en in 't voor Jaer, als het God beliefde, dat het open water was, zouden zy een Afgezant met een Brief naer *Moskou* zenden, enz.

Uit welk groot getal Taizen, die niet verre van de Moskovische Grenzen gelegen zijn, af te meten is, in hoe ongeloofelijk getal van byzondere Heerschappyen het wyt uitgestrekte Moegalen Land is verdeelt.

Irdeni Kantasey, Moegaels Vorst, hadde nu in 't byzonder zijn Afgezant *Adsiskoe andarkam* mede gezonden, en dede betuigen, dat hy nooit van zijn kant verschil met hunne Czaersche Majesteiten hadde gehad, zendende tot geschenk een stuk Damast, en vier Zabels. Als dan de Gezanten gezamentlijk ter gehoor quamen, en zy zich geboogen hadden, op hun wyze, en neder gezeten, zoo vraegden zy eerstelijk na de gezontheit, aenbiedende daer op uit de naem van den *Koetoechte*, en *Tsietsier Noine*, een stuk Damast, en wegens den *Irdeni Kantasei*, mede een stuk Damast, en van den *Irki* of *Jeki Kantasei*, een

een stuk geweven bast van Boomen, en vier slechte Zabels, in welke t'zamenspraek verhandelt en hen voorgedragen wierd de trouwloosheit veeler Moegaelsche Vorsten of Taizen, en hoe zy in 't voorige Jaer, Afgezanten zendende aen hunner Czaersche Majesteiten grooten Gezant, tot het treffen van een eeuwige Vrede, echter ondertusschen zy Vorsten, Taizen, en Chanen, Oorlog aengevangen hadden, zonder reden, benaeuwende die van *Oedinske* en *Selenginske*, en hoe zy wyders de Afgezant van hunne Czaersche Majesteiten hadden gedood, en den geenen die hunne Majesteiten na *Sina* hadden gezonden, opgehouden, en zonder toedoen van den *Katoechta*, mede om 't leven zouden hebben gebragt. Wes ongeraden was, een Russche Afgezant weder derwaerts te schikken, zoo als zy zulks voordroegen, en verzochten, ziende hunne groote wispelturigheit, te minder, alzoo noch voor weinig Maenden, door hen eenig Rusch Volk was gedood geworden, daer over wraek was genomen; want veele der Moegalen waren gedood, en gevangen. Echter, indien hy *Katoechta*, en Taizen, in eeuwige onderdanigheit zich wilde begeven, dan zoude men geschenken vereeren. En hier mede zijn deze Gezanten te rug gezonden, zonder dat voor als toen, eenig Vredens verdrag met hen wierd aengegaen, te minder, om dat bevonden wierd, zy meest gering in aenzien waren: aen hen wierd tot onsterhoud des daegs gegeven, twee en dertig pond Vleesch, een fles Brandewyn, en een emmer Bier: men gaf haer een Brief aen den *Katoechta*, en den Taizen mede, van inhout, een betuiginge van genegentheit, met verhael hoe onderscheidene malen Afgezanten waren overgekomen geweest, met bekrachtiging van eeuwige stanthoudende Vrede, en hoe evenwel onlangs op de Grenzen met de Volkeren van hunne Czaersche Majesteiten Kryg aengevangen was, byzonder door den Taizen *Irdeni battoer*, en anderen, 't geene verboden, en verhindert diende te werden, waer door de gunst, en bescherming van hunne Czaersche Grootheden in eeuwige onderdanigheit zoude werden verworven: dus zoude mede de Onderdanen van den *Koetoechta* en Taizen onder *Selenginskoi*, en andere Steden hunner Czaersche Majesteiten den Koophandel konnen voortzetten, gelijk voormaels het gebruik was geweest, konnende in 't Voorjaer Afgezanten, zoo van den *Koetoechta*, als Taizen naer *Moskou* afgezonden werden, met zoodanige bescheiden, waer by genoegzaem zal konnen blyken, dat 'er een onderwerpinge is aen hunne Czaersche Doorluchtige Grootheden, konnende te gelijk de weet gedaen werden, hoe den Oorlog staet met den Kalmukschen *Boesioektichan*. En wanneer in het voorleden Jaer aen den Grooten Russischen Gezant door den *Gegen Koetoechta*, en *Atsiaroi Sain chan*, den Moegaelschen Afgezant *Gitsioel Lodoisinga* gezonden was tot *Selenginskoi*, daer den Grooten Gezant *Fedor Alexewits Golowin*, tot voortzetting van de eeuwige Vrede, zich was ophoudende, en dat hy Afgezant met volkomen vergenoeging vertrok, zoo zijn kort daer op, groote Krygsbenden van hen komen rooven, gelijk als mede de Volkeren van *Sabirden* op hun aenhitzing veele dieveryen hebben gepleegt, en als door haere Czaersche Majesteiten afgezondenen, daer over wierd geklaegt, zijn zy gehoont geworden, onveilende zoo de wegen, dat Russche Onderdanen zijn gedood, en die geene, welke na Sina gezonden wierden, berooft, gaende de stoutheit van *Siere*, en andere Taizen zoo hoog, dat zy Kryg aengevangen hebben tegen de Overmagt van hunne Czaersche Majesteiten, als wanneer den *Sab irden* is overwonnen. Niet tegenstaende dit alles, zoo men het bederf hunner Volkeren niet begeerde, en zich in onderdanigheit hunner Czaersche Majesteiten wilden begeven, zoo zal men niet gedoogen, dat den *Katoechta* en andere Taizen overvallen zullen werden van eenig vyand, wie hy ook zoude mogen zijn, verwachtende men derwaerts eenige der voornaemste Saizanen, om breeder over deze zaken te spreeken. Hier op is gevolgt, dat met eenige dezer Vorsten een verdrag is gemaekt, die zich dies in onderdanigheit hebben begeven, en met anderen niet: by een Brief, geschreven aen den Moegaelschen Vorst *Irden Kantasei*, wierd hy vermaent, volgende de voetstappen van zijn Vader *Lodesanoe*, zich te buigen, in de eeuwige onderdanigheit van hunne Czaersche Majesteiten, en om deze band te vaster te maeken, zoo konde hy mede afzenden, eene zijner voornaemste Saizanen.

Waer na eenige der boven genoemde Moegaelsche Vorsten weder uit hun Land eenen Brief aen haere Czaersche Majesteiten Grooten Gezant, *Fedor Alexewits Golowin* hebben doen toekomen, daer het hooft aldus van luide:

Door Godes genade, de Makedonsche Czaeren, der vyf Talen en Landen van vier hoeken des Waerelds, Heerschers aen het

het Noorder gedeelte van de Selenginsche gewesten, en aen het Zuider gedeelte der zwarte Kitaische Volkeren, aen 't Westen grenzende by de geele Sartols, *en de Moegaelsche middel Landen, vyf Broeders van grooten geslachte: welke in onze boven geschrevene Landen zijn verdeelt, door den Makedonsche Koning in vyf deelen, waer in hy stelde vyf Overheden, of Heerschers, vermids het onmogelijk was, dat zoo groote Landen, door een alleen bestiert konde werden, en vermids nu in de Nabuurschap, hunner Czaersche Majesteiten Volken gebieden, zoo zijn wy genegen in Vrede met hen te leven, en wie tegen hen zoude willen aengaen, zouden wy Taizen, behulpige tegenstand bieden, zoo als wy mede bystant zoude verwachten, indien men tegen ons in Kryg wilde aen gaen.*

Wyders wierd verhaelt, hoe na het gevegt, dat tusschen de Moegalen en Kalmukschen Vorst *Boesioektechan* was geweest, den *Atsiaroi chan*, en *Daitsin Noine* noch in 't leven waren, en op een plaets *Gobee* genaemt, beneffens andere Taizen zich onthielden, hoe zy altoos genegen waren geweest, de Vrede in getrouwigheit met hare groote Heeren, hunne Czaersche Majesteiten te onderhouden, en den overloopers armen en beenen te breken, en weder heimwaerts te zenden.

In welke Brief aenmerkelijk voorkomt, hoe deze Moegaelsche Vorsten hunnen afkomst trekken uit Macedonien, of (na allen schyn) van den Macedonischen Konink *Alexander*, my gedenkt een Moegaels Afgezant, voor veele Jaren in *Moskou*, omstandelijk te hebben hooren spreeken van de daden des Konings *Alexander de Groote*, de Voorzaet zijns Meesters, blykende dat het aenroeren van den Macedonischen Konink in de voorreden dezes Briefs uit grootmoedigheit geschied, om dat anderzins zulks hier niet te pas en komt. En vermids in de Brief staet, zijn gelegen aen de Moegaelsche middel-landen, zoo is te besluiten, dat die Landen daer in drien zijn gedeelt. De zwarte Kitaische Volkeren, zijn een Natie buiten de Sineesche Muur, in 't Zuiden gelegen, niet om dat zy zwart van huit zijn, maer om dat, een vuil, morzig en grof leven leiden. Noch werd gewaegt van vyf gebroeders, waer uit na alle waerschynlijkheit juist niet is te verstaen, dat het eigen Broeders zijn, maer Bondgenoten van eender waerdigheit en staet, gelijk dus in die gewesten, Vrinden, alzoo malkander Broeders noemen, en zullen dezen uitsteekender in magt en aenzien zijn, als andere Moegaelsche Vorsten, die Gezanten twintig sterk afgezonden hadden: de *Sartols* schynt een Moegaels of Kalmuks Volk te zijn.

Hoe deze Mugaelsche Volkeren van den Makedonsche of Macedonischen Koning weten te gewagen, ter eerster opslaen, vreemt voor komt, te meer, alzoo geen Europische Schryvers daer van reppen, en ons hunne gedenkschriften, zoo zy eenige hebben, tot noch toe onbekent zijn, echter als men het Boek van *Curtius* inziet, kan werden geweten, hoe den *Grooten Alexander*, Koning van Macedonien met de Scythen heeft gestreden, want geene andere Koning uit dat gewest, zoo verre Oostwaerts ingedrongen is geweest, en die Volken, zoo door Veldslagen en Overwinningen, als by verdrag, aen zijne zyde heeft gekregen. Veele dezer Scythen, na dat hy den Indischen Koning *Porus*, aen de Vliet *Hydaspes* had geslagen, zijne Legers voor hulpbenden hebben gevolgt. *Alexander* zijne Krygs-knechten moet inspreekende, en hen trachtende te bewegen, over de *Ganges* te zetten, en aen den over-oever, den Koning *Aggrammem* te beoorlogen, zeide, *nu volgen ons de Scythen*, willende daer mede zeggen, dat zijne Legers daer mede waren gesterkt. Doch hy, op der Krygsluiden verzoek aldaer zijnen voortgang stuitende, dede twaelf Autaren van vierkante steen oprechten, ter zijner gedachtenisse, dat dan de Mugalen, of de Menschen die toen in 't Mugalen Land woonden, onder de Scythen van alle oude tyden af bekent zijn geweest, blyft gewis. Op een andere plaets, wanneer *Porus* * noch te bestryden was, vind men, dat onder de Vaen van *Alexander*, de *Scythen* en *Dacers* het eerst, den Indianen aenvielen: van de welke gemelte Schryver zegt, dat hunne rykdom bestont in ruime Bosschagien, daer schoone Water-Beeken zijn, binnen de welke zy hun Vee opsloten, zoo als men noch heden ziet, dat de Mugalen en Kalmakken doen, die de rechte Nakomelingen der ouden Scyten zijn: *Alexander* had dit Volk tot zijne vriendschap gelokt, meer met goedaerdigheit, en weldaed, als overwinningen; den gevangenen zond hy zonder los-geld te rug, zoo dat bleek, hy met de alderwoeste Menschen niet uit haet, maer om zijn dapperheit te toonen, streed.

Curtius.

* Veele Wetten, zoo in *Malabar* als *Ceilon*, na dezen *Porus*, noch heden *Poramen* werden genaemt.

By *Siadrangpatan* in Indiën, is een Pagode aen *Belli* opgedragen, staende jegenwoordig in Zee, die *Mahanbelli Poeram* genoemt werd, gelijk daer ook een ander is, die *Paligonda Pereimael* genoemt werd, dat is, den leggende *Wisthnoe*, betekenende het woord Paligonda in het Malebaers, leggende, en Pereimael den Afgod Wisthnoe.

We-

Wezende aenmerkelijk, dat het woord *Poeram* van den ouden Koning *Porus* af is gedaelt.

Ter dier tyd al, woonden de Scythen in Woestynen, en verhuisden van de eene Weide na de ander, en zeide hun Gezanten aen *Alexander*, om hem den Oorlog tegen hun, wars te maken: *Stapt vry over de Vliet* Tanais, *en gy zult bevinden, hoe ver de* Scythen *verbreit zijn, echter gy en zultze nimmer t' onder krygen*, en op een andere plaets, *onze armoed zal snelder zyn als u Leger:* als of daer mede wilde zeggen, dat het gebrek, en de ongebaentheit der gewesten, de Griekſche Krygsluiden zoude doen te rug gaen: en aldus vind men het noch heden in Mugalen en Kalmakken Land te zijn bestelt.

Curtius lib. IV.

Het waren de Scythen, die *Curtius Abii* noemt, en anderen, gelegen benoorden de oorſpronk van de *Ganges*, en verre beoosten de Kaſpiſche Zee, daer *Alexander* mede te doen hadde, dat dan dit de plaets omtrent is, waer de Mugalen heden zich ophouden, blyken kan aen den geenen, die zijn oog op onze Kaerten belieft te slaen: dus ſchynt het dat de Voorzaten van de hedendaegſche Mugalen, die de boven gemelte Brief hebben geſchreven, zoo verre in verbond met *Alexander* zijn geweest, dat hy hun Vorsten heeft bestelt, en de gewesten in Heerſchappyen heeft helpen verdeelen, op welken Macedoniſchen Vorst, de laete Nazaten aldaer, nu noch stoffen, en met zijne geheugenis in hare Eernamen zich verryken; wezende de nederlag van *Porus*, en vervolgens de verbintenisse tusſchen *Alexander* en deze Scytiſche Voor-ouders der Mugalen voorgevallen omtrent het vier honderdste Jaer na Romens opbouw, dat is omtrent vier honderd Jaer voor *Christi* geboorte: ter dezer voorval zal hier zeggen, hoe onder my berusten twee Penningen, de eene van Goud, hebbende de zwaerte ruim van een Ducaet, doch maer de helft in groote, onlangs gevonden omtrent *Iskerdow*, zeeker Stad, gelegen aen de Riviere *Rawen*, een tak van de *Indus*, van welke Stad daer ter plaetze gezegt werd, die gebouwt te zijn door *Alexander*, ter eeren van zijn Paerd, dat daer gestorven was; die dan na allen ſchyn de zelve is met *Bucephalea*, van *Curtius* gestelt omtrent de Rivier *Hyphasis*, welke zich mede ontlast in de *Indus*; wezende deze Penning volgens de getuigenis van zeeker *Bramine*, genaemt *Dzioij*, gebooren en opgevoed in de bovenste deelen van *Hindoustan*, en gekomen op *Ceilon*, om *Pico de Adam*, of den Berg der Heilige voet te bezoeken, daer hy deze Penning aen iemand myner bekenden ſchonk, die ze my van daer toegezonden heeft, geslagen door zeeker oud Indiſch Koning, die *Podou radzia* gezegt wierd te zijn, en van *Eskander* of *Iskender* (zoo noemen de Indianen *Alexander*) overwonnen was, waer uit lichtelijk te besluiten is, dat het van den Koning *Porus* zy, de wyle by de Indianen veeltyds de R en D met den anderen verwisselt werden: aen de eene zyde, ziet men een verheven ſchotel, daer eenige vrucht ſchynt in te leggen, aen de andere zyde, een Hart, daer, zoo my dunkt, een Slangetje op uit gedrukt staet, en beneffens dit Hart staen twee Pylen, en drie ronde bolletjes, die misſchien de waerde uitdrukken, zonder dat'er eenige letters by zijn te zien. De andere Penning van Zilver voor weinig Jaren, omtrent de oude overblyfzelen van *Persepolis*, onder de puinhoopen van *Cirus* Paleis, heden by de Indianen genaemt *Tsiil menaar*, gevonden, is van een Armenier over gebragt, welke wist te zeggen, dat het beeld aen d'eene zyde vertoonde het hooft van *Alexander*, 't geen ook af te nemen is, zoo uit het opſchrift, als uit de twee Ramshoornen, die 't zelve heeft; want het is bekent, dat *Alexander* na het bezoeken des Tempels van *Jupiter Ammon*, die met Ramshoornen verbeeld wierd, gelijk te zien is by *Herodotus*, zich een Zoon van dien Afgod genaemt, en de Ramshoornen aengenomen heeft, waerom hy noch jegenwoordig by de Arabiers, en Persianen, gezegt werd *Zoel-kharnein*, dat is twee gehoorende, alhoewel zy daer van een ander reden geven, te weten, om dat hy een beheerſcher van 't Oosten en Westen geweest is, verſcheidene beelteniſſen, gelijkende aen die, welke aen de andere zyde dezer Penningen staen vertoont, heeft *Herbert de Jager* my bericht, gezien te hebben, op de steenen van *Tsiil menaar*, dies die gewiſſelijk van *Alexander*, of hem ter eeren zijn gemaekt: de beeldenaer op de achter zyde, of het renvers, vertoont een zittende *Jupiter*, die den Adelaer op zijn rechter hand heeft, en een Spies in de linker hand hout: waer mede de vleyers van *Alexander* hebben willen beduiden, dat hy een Zoon van *Jupiter* was.

Gelijk men mede vind op de munten van *Alexanders* Vader *Philippus*, en des zelfs Groot-vader *Amyntas* beeldenaers, het tooizel van dezen *Jupiter* gelijk, aen wien men mede ziet een Leeuwen-huit over het hooft gehaelt, daer de twee voorste pooten by neder hangen, zoo als ook by

by veele Schryvers, en kenders van oude munten, geoordeelt werd, dat het geene boven gezegt is, hoornen te zijn aen het hooft van *Alexander*, de pooten van den Leeuwen-vacht en geen hoornen zijn, en dat het aengezicht is van *Hercules*, en niet van *Alexander* zelve, schoon zeer veele munten met zijn naem, daer beneffens zijn geslagen, 't welk de Nazaten uit eerzucht voor *Alexander* dus zouden hebben bestelt, daer mede zijne vergode dapperheit uitbeeldende, en afkomst, als uit *Jupyn* geteelt, te meer, om dat'er munten van *Alexander* voor handen zijn, zoo als 'er onder my verscheidene, van beide aerd zijn berustende, daer het aengezicht van *Alexander*, eenerandere gedaente werd vertoont, meest met de beschryvinge van zijn wezen over een komende, en om te meer deze grootheit in het geslachte van *Alexander* te enten, zouden zy diergelijke munten met de beeldenaer van *Jupiter*, en de Leeuwen huit, om de hoofden van *Philippus*, *Alexanders* Vader, zoo wel als om die van zijn Groot-vader hebben verbeeld. Het verdient zijn opmerking, hoe het renvers dat van *Jupiter* op deze munten werd vertoont, noch te vinden is aen de overblyfzelen van *Cyrus* Paleis', terwyl het zelve voor de komst van *Alexander* in Persien was gebouwt: dit kan aldus opgelost werden, dat het zelve naderhand eeniger maten is herstelt geweest, en met deze afbeeldingen ter eeren *Alexander* verçiert. Op zommige dezer Penningen ziet men een hoorn des Overvloeds, op andere een Koorn-ayr, op andere een Jupiters Blixem, enz. 't geen een merk der onderscheidene plaetzen schynt te zijn, daer de zelve zijn geslagen.

Het is ontwyfelbaer, dat de outheit, omtrent het Geestelijke door Hoornen, eenige magt betekent, als mede hulp en bescherminge, gelijk een oude gewoonte was, dat de Hoornen op den Altaer gestelt, den vluchtenden tot een Vry-plaets strekte, waer toe gebragt kan werden, de plaets in de Heilige Schrift, 1 Reg. 2. vers. 28. *Zoo vluchte* Joab *tot de Tente des Heeren, en vattede de Hoornen des Altaers.* En vermids diergelijke Vry-plaetzen, zelfs onder de Heidenen onderscheiden, en veelderhande waren, van waer men niemand wegvoeren mogte, is het geen twyfel, of den Tempel van *Ammon* is met dat voor-recht mede begunstigt geweest, dies men te rechte hem Hoornen toevoegt: daer door de ouden hulp, bescherming en heil, wilde betuigen, waer over mede te zien 2 Sam. 22. 4. *God is myn Rotze*, ik zal op hem betrouwen, mijn *Schild*, en den Hoorn mijns *Heils*, mijn hoog vertrek, en mijn toevlucht: en dus zoude door *Alexanders* Hoornen, den overvloet, den zegen, en bescherminge mede konnen werden verstaen.

Het is een byzondere zaek, dat de Sineezen tot *Peking* een Mans beeld vertoonen, gemaekt van Leem, doch verguld, en çierlijk beschildert, driemael zoo groot als het leven, daer een Paerd beneffens staet, 't geen hy by de toom vast hout, waer van zy zeggen, dat het den Grooten *Alexander* zoude zijn, dien zy eeren, om zijn dapperheit; waer op men aldaer meer misschien gezien hebbe, als op zijn grootheit van lichaem, hoewel daer door verbeeld, zoo als 'er ter zelver plaetze mede noch andere beelden opgerecht, ter eeren ouder verstorvene Helden en Heldinnen zijn te zien: de toom was dik drie vinger breet, en het Paerd na gelang van de Man, driemael grooter als het leven; 't schynt men misschien zich aldaer mede in heeft gebeeld, dat *Alexander* en zijn Paerd groot van gedaente zijn geweest, zoo als aldaer mede wierd gezegt, schriften aen zekere Poort te zijn, door *Alexander* zelve doen schryven, of geschreven, en naderhand in de muur uitgehouwen: dus schynt het, dat de roem van *Alexander* tot in deze ver afgelegene Landen, over gevlogen is.

Dat *Alexander* tot in *Peking* zelve zoude hebben geweest, ongeloofelijk voorkomt, wezende het de aerd der Sineezen, en andere Oostersche Vorsten, dat zy de dapperheit der groote Mannen, lichamelijk uitdrukken, gelijk men by hen vind beelden van verstorvene Helden, die zeven honderd armen hebben, andere die veel voeten en hoofden hebben, daer zy sterkte, snelheit en vernuft mede uitbeelden, zoo als misschien de dapperheit en grootheit van *Alexander*, in de grootheit van zijn lichaem als reeds gezegt, werd afgebeeld, doch of de roem van dezen Koning overgevlogen is tot aen deze Volken, ter tyd als hy zijne overwinningen in 't Ooste dede, dan of naderhand hy eerst roemruchtbaer by hen is geworden: zoo dat zy hem eeren, blyft my duister.

Men vind mede op de puinhoopen van het oude *Persepolis*, een beeld, dat byster groot is, waer van de hedendaegsche Persianen zeggen, dat het is, de beeltenis van *Nocta Rustan*, doch met meer waerschynlijkheit is het een beeld, ter eere van *Alexander* opgericht, die de ydelheit gehad heeft, om te doen gelooven, aen de Nazaten, dat hy grooter was als een

Mensch

Mensch gemeenlijk is, 't geen hy zelve by zijn leeftyd ook gedaen heeft met het zenden van zijn lijfs Wapenen, door geheel Indiën, die in zwaerte en groote, aller menschen Wapenen verre overtroffen.

Irdeni Kantasi boven gemelt, en andere Moegaelsche Taizen, gaven noch te kennen, in een der bezegelde Brieven reeds aengeroert, hoe van over veele Jaren, den *Altinchan*, en zijn Vader *Irden Boldoi*, en hy *Irdeni Kantasi*, in de Vrede en eendrachtigheit geleeft hadden met hunne Czaersche Majesteiten Onderdanen, en wanneer de Sineezen in 't toen voorby gegane Jaer, aen de Rivier *Amur*, by hun *Sagatien aula* genoemt, Oorlog aengevangen hadden, en eenige Russche Volkeren aengetast, hebben zy een Brief dies aengaende gezonden, aen hunne Czaersche Majesteiten, doch de Moegaelsche Prins *Boesioektichan*, heeft den doorgang aen de Boden geweigert, dies dat hy *Irdeni Kantasi*, echter, die door, en te recht wist te helpen, zoo dat hy te *Jeniseiskoi* is aengekomen, maer hy en was niet verder afgelaten, t'zedert welke tyd den Oorlog met de Kalmukschen *Boesioecktichan* was aengevangen, tegens de Moegaelsche Heerschappyen: onderwylen is mede voorgevallen, dat eenen *Jerenack*, die met zijn Volk sterk was vyf honderd man, zich tegen de Moegalen aenzette, zoo als hy mede eenige van hunne Czaersche Majesteiten Onderdanen heeft beleedigt, wezende een Rebel, maer wierd verslagen door *Irdeni Kantasi*, die vervolgens van zijnen raede nooit was geweest: en geduurende den Kryg, tegen de Kalmukken, zich onder *Selenginske* op heeft gehouden, zonder schatting te hebben betaelt, zelf niet by Voor-ouders, en dit wierd mede door den Afgezant *Daize Saisana Tadsia*, of *Tadsioe*, bekent gemaekt, die een geschenk van bruin Damast, en vyf Zabel vellen aen boot.

De Moegaelsche Prinzen *Irki Kantasi*, *Dordsi Irki Achai*, *Elden Achai*, *Seren Tadsi*, en *Tsial Tadsi*, deden mede met Brieven weten, hoe zy door de Volkeren van *Tsin Irden* verstrooit waren geweest, zoo als mede was *Battoer Kantasia*: en *Tzarembal*, Zoon van den Czaer dies Naems, hun met Oorlog dreigde aen te grypen, dies dat zy genootzaekt zijn geworden, met *Battoer* te trekken, tegen den Moegaelschen Prins *Atsiaroi chan*, en zich te schikken, aen de zyde der Kalmukken, maer nu genegen zich in Onderdanigheit hunner Czaersche Majesteiten te begeven, zoo als geschach, en zy aengenomen wierden. Waer uit te bevatten is, hoe deze eerstgenoemde Vorst en Prins *Irki Kantasi*, en d'andere wel Moegalen van geslacht waren, doch gedwongen tegen eenige Prinzen, hunne Landgenoten aen te gaen, ten besten der Kalmukken, maer nu des moede, en berouw hebbende, hunne Czaersche Majesteiten vrywillig Onderdanig wierden: noch schynt het toe, dat men aldaer te Lande, de voornaemste Vorsten mede met de naem van Czaer be-eert.

Aen den Afgezant *Daitze Tadioe*, gezonden van den *Irdeni Kantasi*, aen de Moskovische Gezaghebbers, wierd zeven stuivers daegs tot onderhoud gegeven, aen *Sadsiki Aldarkoe* zijn makker, vyf stuivers, aen de Dienaers drie stuivers daegs, aen den Afgezant van den *Irki Kantasi* vyf stuivers daegs, aen twee man, zijn Dienaers, elk vier stuivers, enz. Waer uit, als mede uit de geringe geschenken die deze Luiden brengen, en ontfangen, de zoberheit dier gewesten af te gissen is.

Vervolgens is tot *Oedinske*, mede gekomen een Taboenoetsche Taize *Okin Daroega*, begevende zich in eeuwige Onderdanigheit, en mede weinig tyd daer na de Moengaelschen *Tarchan*, *Lansoe Lama Saisan*

Seren Tasia, Zoon van den Prins *Irden Battoer*, heeft zich tot *Selenginske* mede begeven in Onderdanigheit van hunne Czaersche Majesteiten: tot geschenk mede brengende een Kopere Kan, een Zilver Kannetje en weinig root Stof tot kleding, onder beding van zijn eigen Volk zelve te beheerschen, en zich op te houden, waer het hem geliefde: deze jongen Vorst verliet het Bontgenootschap van zijn eigen Vader, en sloeg de voorwaerde, waer op de andere Moegaelsche Vorsten aengenomen waren, aen; tot bevesting dezer Onderdanigheit, wierd hem geschonken eenig Damast, een Otters vel, en een Juchte vel, waer na hy latende eenige zijner voornaemste Saisanen tot Gyzelaers, vertrokken is, naer de gewesten der Moegalen, die hunne Czaersche Majesteiten erkennen.

Hier op is gevolgt, dat by hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant zijn verschenen, de Taizen *Irden Tsioektoe*, Broeder van *Atsirdar Katoechte*, die verre was afgeweken, met de Sineesch heulende, en zich de onderdanigheit hunner Czaersche Majesteiten ontrok. En zijn tweede Broeder *Mergen Achai*, met zijn Neef *Moegalai Tadsii*, die hunne Erf-landen mede verlatende, haer zelven quamen begeven in Onderdanigheit van de groote Heeren, hunne Czaersche Doorluchtige Grootheden. Deze bragt bericht, dat, gelijk de *Gegen Katoechte* voor den Kalmuk, tot op de Si-

Sineeſchen Grenzen was gevlucht, dat de *Atſirdar Katoechte*, zich met zijne Tenten bevond, aen de boven kant van de Rivier *Dſide*. Zy bragten mede tot geſchenk, eenig weinig Zatyn en Damaſt.

Deze en de andere Taizen, die zich dus vervolgens onder de gehoorzaemheit begaven, waren verbonden, Jaerlijks eenig weinig Vee in erkentenis te leveren, en by Krygs tyd hulp Benden te ſchikken, waer tegen zy beſchermt zoude werden, met hun Vee, Paerden en Kamelen, werdende plaetzen tot ophouding, met bequame Weiden aengewezen.

Sab Irden, de Taboenoetſche Taize is daer op mede verſcheenen, met verzoek, dat men ten goede wilde houden, de ſtroperyen die zijn Volk in de voorige tyden hadden gepleegt, omtrent *Selenginske* en *Oedinske*, aen de Rivier *Chilke*, *Tſikai*, en andere, met het dooden eeniger Menſchen, en het wegvoeren van 't Vee, en Paerden, aennemende in alle getrouwigheit en eeuwige onderdanigheit, te zullen dienen, waer op hy, opſtaende, zich boog, tot de aerde toe. Zoo als hy dan dus aengenomen en ontfangen wierd, te weten op voorwaerden, van te zullen dienen, getrouwelijk met al zijn Volk, en vervolgens alle die geenen daer hy Heerſchappye over zoude bekomen, en dat in onderdanige ſtantvaſtigheit, zullende Jaerlijks in erkentenis opbrengen, drie Paerden, en twee Hooren-beeſten, en dat alles wierd door hem met een vloek of eet, na hunne wyze beveſtigt: hy wierd vereert met eenig Hamburgs Laken, een Otter, een Jucht vel, en eenig Damaſt: met toeſtand van zich neder te gaen ſlaen, onder *Oedinske*, ter plaetze daer zich voor dezen opgehouden hadde, hy liet tot Gyzelaer zijn oudſte Zoon *Oertekoi*.

Aen de groote Rivier *Chilka*, hielt zich mede op in 't Jaer 1687, de Saiſan *Oerloestoerlaek*, Oom van *Sab Irden*, Moegaelſche Vorſt, daer hy verborgen by zich hielt, de Zoon van boven gemelte *Sab Irden*, een Jongeling van tien Jaren oud, welke beneffens zijn Oom, en Gemalin, tot *Oedinske*, door de Moskoviten tegen wille binnen zijn gebragt.

Sab Irden, was toen met weinig Volk Zuidwaerts afgeweken, naer ver afgelegene Moegaelſche Vorſten, hebbende zijn Vrienden en Bondgenoten, dezen Zoon, die genaemt was *Boronoi*, vrywillig ter bewaringe achter gelaten, ter tyd wanneer zijne Volken, door de dapperheit der Ruſſen wierden verſlagen, verjaegt, en gedood, want hy was in een t'zamenſpanning geweeſt. *Oerloes Toerlaek*, was in onderdanigheit, en Bondſchap hunner Czaerſche Majeſteiten ontfangen: zoo als gemelte Jongeling mede onder gehoorzaemheit wierd geſtelt, en met een dagelijks onderhoud begunſtigt: beneffens deze waren toen tot *Oedinske* noch eenige t'zamen geſpannen nieuwlingen over gekomen, tot *Oedinske* onder hunne Czaerſche Majeſteiten beſcherming, als *Tſioete Tſiaoetolai*, *Normoe Dſametſio*, *Darga Akim*, *Tſioelenga Baltoe*, enz. Deze vermids zy Taizen waren, kregen voor dagelijks onderhoud vyf ſtuivers ieder: de Oom van de laetſte en zijn Vrouw, te zamen twee ſtuivers, de Neef met zijn Kok, die hy mede had gebragt, te zamen een ſtuiver daegs, werdende aen *Boronoi* vereert, om andere Taizen aen te moedigen, vyftig gulden aen Damaſt, behalven eenig weinig root Laken, en root Zatyn.

Ik hebbe aengemerkt in zeeker bericht, dat my uit de geweſten van *Moegalia*, daer de *Katoechta* zich ophoud, toegezonden is, dat 'er gezegt werd, *en men heeft ons gebragt in de plaetzen van hare wooningen:* als mede, *men heeft gelaſt onze geſchenken aen te nemen*, *in 't Gezanten huis*. Ook, *wy zijn gegaen in 't Raedhuis van den* Katoechta, *daer der Gezanten kamer was. Afgelaten van de Moegaelſche woonplaetzen. Geweeſt in 't Recht-huis van den Taizi. Verwoeſt der Moegalen wooningen. De Katoechta is in zijn Vlekke*, enz. Waer uit men ſchynt te konnen oordeelen, dat'er vaſte wooningen zijn: edoch, alzoo uit veele andere omſtandigheden hebbe konnen beſluiten, dat deze Menſchen van woonſtede veranderen, en geen vaſte plaetzen altoos inhouden, maer ſteeds omzwerven, zoo ſchynt hier uit te konnen beſloten werden, dat deze wooningen maer voor een korte tyd opgeworpene verblyven zijn, als Hutten, of van Leem, en Aerde gemaekte verblyven, te meer, om dat in het zelve bericht ſtaet, dat de Schryver zich in een Tente ophielt, zijnde wel waerſchynlijk, dat, zoo 'er verſchiet van Huizen was, dat men in geen Tente zich zoude ophouden: als mede, vermids aen den Afgezant van de *Katoechta*, in *Odinskoi* wierd gevraegt, *hoe is het met de gezontheit der* Katoechta, *en van den* Atſiroi Sain chan, *en waer heeft hy nu zijn reſidentie? is hy noch op zijn oude plaets? en in zijn voorige ſtant?*

Het kan zijn, dat der zelver Huizen of Vlekken, die'er doch weinig zijn, meeſt ontbloot van Menſchen, zomtyds ledig blyven ſtaen, hoewel 'er na aen Sina, en Zuidelijk eenige vaſte plaetzen zijn, als boven gezegt.

Den

Den zesden January 1688, is in perzoon aen hunne Czaersche Majesteiten Grens-plaetzen gekomen, de Moegaelsche Vorst *Boron Kajiooetoffjin Taisan Tarchan Siretoe*, en heeft zich met zijn byhebbende Volk, in onderdanigheit hunner Czaersche Majesteiten, begeven. Zoo als mede zeeker Taizi, *Sire* genaemt, een verzoek schrift heeft ingegeven, ten einde hem geoorlost mogte zijn, in rust zich te erneeren, op de Swolginsche plaetzen, dicht by *Oedinske*; dezen wierd gevolgt van den Moegaelschen Taizi *Sakobaia barloeck boelgakoi*, welk is gekomen te *Selenginskoi*, in de Moskovische Grens-stad. Welke Prins Onderdaen was geweest van een *Taboenoetsche* Taize, hy bragt zijn Vrouw en Broeder mede: acht man die hem op de vlucht zijnde, hadde vervolgt, had hy verslagen: een ander Vorst, genaemt *Seren Sakoelai*, bleef genegen aen den Sineesch, waer onder hy zich begaf. Welke verhuizing geschach uit vrees der Kalmuksche wapenen. Tot de Vorst *Irden Kantasi*, is wegens hunne Czaersche Majesteiten, een Afgezant gezonden, die tot schenkazie aen hem heeft gebragt, een roode Juchte huid, een Otters vel, vier met Zilver ingeleide Messen, vier El root Laken, een bruine Vos, een rekening Boekje, daer in honderd en acht Koraeltjes, die aldaer in plaets van cyfer werden gebruikt, een riem Papier, twee Spiegels, en voor zijne twee Zoonen, elk een Juchte vel, en een Vos, ook een Mes ingeleit, met Zilver-draet.

Wezende vervolgens een verdrag gesloten, van eeuwige Vrede, onderstellende, dat zijn Vader, Oom, Broeders, en Neven, noch iemant uit hun geslacht, ooit onder verband zijn geweest, 't welk alles geschiede, met raedpleginge zijner onderhebbende Saisanen, met wien de Moskovische Afgezant in hare wooningen meermale gesprek hadde, hy zoude dan zich in onderdanigheit begevende, de bescherminge daer en tegen genieten, van hunne Czaersche Majesteiten Wapenen, omtrent *Selenginskoi*, en in de bezittingen vry mogen woonen, en met zijne Benden, des noots, hunne Czaersche Majesteiten Krygs-luiden bystaen. De Zoon van dezen was genaemt *Dindoek*, de Broeders *Irden Battoer*, *Seren Battoer*, *Dsab boentoechay*, en *Tsinirdenia*. De Neven zijn *Dordsy Sorkichai*, en *Elden Achai*, deze laetste zijn noch ongescheiden, en hebben te zamen een regeeringe.

Waer naer ter zelver tyd, mede is gehandelt met andere Moegaelsche Vorsten wat verder afgelegen als *Irden Kantasi*, die zich onderdanig stelde, en Jaerlijks beloofde, in erkentenis, eenig weinig Vee op te zullen brengen: en met nabuuren aldaer, daer groote aenleidinge toe gaf, behalven de machtige wapenen hunner Czaersche Majesteiten: de schrik die zy hadden voor den Kalmukschen *Boesioechtichan*, welk toen met zijn Volk lag, aen de welgelegene plaetze *Karanbaltjere*, tusschen *Toli* en de Rivier *Selenge*, vyftien dag reizens van *Oedinskoi* afgelegen, van waer hy aen de Moegaelsche Vorsten liet weten, dat zy zich onder zijne bescherminge, en in zijn onderdanigheit zoude begeven, by gebreke van 't welk hy hen tot niet zoude brengen, en het geheele Moegaelsche geslacht uitroeyen, op welk gerucht de *Gegen Ketoechte*, naer de Sineesche Grenzen was gevlucht, en den *Atsiaroi chan* reeds door den Kalmukschen *Boesioecktichan* bezet, die zich begraven heeft te *Okopede*, zoo dat den *Boesioecktichan* van meninge was, hem met al zijn volk te doen uithongeren, tot de laetste man toe. Onderen tusschen de Sineesch aen den *Katoechta*, aen *Atsiaroi*, en andere Moegaelsche Vorsten dede weten, dat zy zich onder, en by hem zoude voegen, tegen de Russche magt, dan wilde hy hem beschermen, zoo als 'er ook al den Zoon eener Vorsten, in pantschap binnen de Muur in *Sina* wierd gezonden: en zommige Vorsten hebben ook geaerzelt tot het aengaen van verdrag, en onderdanigheit, en zich in vaste plaetzen gestelt, zoo als zelf de Onderdanen van *Irki Kantasi* al mede murmureerde, en de zommige dreigden zich onder vremde Taizen te willen begeven: gelijk zulks namaels is geschiet, blykende uit zeker bericht my uit de nabuurschap dier oorden toegezonden, als volgt:

In 't Jaer 1699 op den eersten April, berichte men my, dat den Kalmakzen *Bustichan*, door den Sineeschen Koning is verjaegt en geslagen, met den Moegaelzen Prins *Elut*, Broeder van den *Kutuchta*, en *Aziroi Sain chan*, die aen de Westzyde van 't Moegalen Land, tot omtrent *Tangut* hun magt strekt, en altoos tegen de Sineezen gezamentlijk, en beneffens *Buchtichan* geoorlogt heeft, en zoude den Sineeschen Koning voor den *Kutuchta*, die zich, midsgaders zijn Broeder, onderdanig aen Sina heeft verklaert, omtrent de Rivier *Toli*, een bemuurde Stad laten bouwen, tegen den vorderen inval anderer Tartaren, zoo dat de Sineezen nu weder den Schepter over een groote streek van dit Tartarye, en hunne Inwoonders zoude zwaeyen. Welke Sineeschen Koning nu door die van *Tonkin*, *Combodie*, en andere omleggende Koningen, met gezant-

zantschappen en geschenken, mede werd erkent. Dus verre het aen my gezonden bericht.

Den Oorlog tusschen de Sineezen en Moegalen, tegen de Kalmukschen *Busucktuchan*, of *Boesoektichan*, heeft geduurt van het Jaer zes en tachtig, tot drie en negentig, in de voorgaende Eeuw.

In *Oedinske* zijn op den vyftiende November 1688, gekomen twee Mugaelsche Taizi of Vorsten, dat Broeders waren, genaemt *Irki Achai*, en *Alden Achai*, waer van boven reeds is aengeroert, Zoonen van *Irki Kantasi*, alwaer zy vriendelijk gesprek hebben gehouden, met hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant *Fedor Alexewits Golowin*, die van de Vrede-handel-plaets met de Sineezen aen de Stad *Nertzinskoi*, te rug quam: hy beschonk deze ieder met een stuk Engels Laken, en een pond Tabak, want zy in Vrede met hunne Czaersche Majesteiten Volkeren steeds hadden geleeft, zoo als hun mede is gevolgt noch een ander Vorst van de zelfde Volkaerd, genaemt *Serentasi Taize*, die insgelijks vriendschap en vrede eiste te onderhouden, wes hy mede in teken daer van, met eenig Laken is beschonken. Op den tienden February des Jaers 1689, zijn by hunne Czaersche Majesteiten Gezant weder gekomen, de volgende Mugaelsche Vorsten, die zich alle onder zijn bescherming en gezag hadden begeven, als *Bintoechai Taize*, *Ilden Taize*, *Irki Taize*, *Mergen Achai*, beneffens de *Taboenoetse Taizen*, met hunne Broeders, Neven, en veel van hunne *Saisanen*, midsgaders noch andere nieuwelingen, zoo *Saisanen* als *Dagri*, of *Dargi Bratsche* Overlieden, en *Siolengi*. Naer een minlijke by een komst, en onderlinge afspraek, zijn deze naer hunne Tenten afgelaten, met deze volgende geschenken, als aen zes Taizen wierd een stuk Engels Laken gegeven, aen de *Saisanen*, *Dargi*, en *Siolengi*, met hun twintig man, ieder een Hamburger Laken, aen dertig man ieder een Jucht-leer. Deze byeen komst had gestrekt, om hen in de getrouwigheit voor hunne Czaersche Majesteiten te styven, op dat hunne onderhoorige Volken, de Russche luiden in die Landstreken geen ongelijk mogte doen, of aldaer roverye plegen, wezende mede uit dit getal de zeer groote menichte der Moegaelsche Vorsten, en eigen Heeren in die gewesten af te nemen, te meer, dewyle deze alleen meest zijn zwervende omtrent en naby de Russche vastigheden, zonder dat my bekent zijn, de namen dier Taisi, of Vorsten, welke met hunne Horden en Vee, de wyt uitgestrekte velden Zuidwaerts begrazen.

Een ander Mugaels Prins, werd genaemt *Dschangarai*. De Mugaelsche Prinzen zijn meest van eenderlei aerd, en afkomst, men wil, dat veele harer uit *Cingis chan* zijn gesprooten, alle Heidens, en volgen den *Dalai Lama* in 't Geestelijk, die tot *Barantola*, of *Beatalai*, in het Tangutsche Land woont. Men zegt dat de Chans van *Buchara*, en de vordere Usbekken, aen deze zwervende Mugaelsche Chans of Taizi erkentenissen betalen, en giften opbrengen, op dat ze van Inval zoude blyven verschoont.

De *Nuken* of *Niuchsche* Tarters, worden minder by de Mugalen geacht, als de Sineezen, van hen zegt men weder, dat zy zoo goede Krygs-luiden niet en zijn, als de Kalmakken, en hoewel deze genoegzaem eenerlei geloof hebben, zoo verschilt echter Spraek en Schrift.

Den vyftiende September, in 't Jaer 1689, hebben zich het gebied hunner Czaersche Majesteiten ontrokken, de Moegaelsche Taizen *Atsirdan*, en zijn Broeder *Irden Tsiocktoe*, beneffens zijn Neef *Molgolaies*, met haer vyftige sterk.

Taboenoetske, *Borankoso* en *Oetoffsine Saisanen*, zijn Moegaelsche Vorsten, niet wyt van *Telemba*, onder de bescherming hunner Czaersche Majesteiten gelegen.

De Moegaelsche Vorst, of Leitsman *Kattan battoer*, had in 't Jaer 1689, gerooft vier duizend stuks, zoo Paerden als Hoorn Beesten, van *Irki Kantasi*, die zich onder de bescherming hunner Czaersche Majesteiten had begeven. Wes uit *Selenginskoi* gezonden wierd, twee honderd man langs eene weg, en noch honderd man langs een andere weg, om de afkerige en vyandlijke naby gelegen Moegaelsche Taizen, tot onderdanigheit te brengen: *Irki Kantasi* dede vervolgens door zijn Zoon *Boendoeck Irki Achai*, klagten aen de Russische Bescherm-heeren, wegens de overlast die hy van *Kattan battoer* geleden hadde; men * beschonk, en omcingelde hem met Vee, als ook met eenig blaeuw Damast, een zwarte Vos, vyf Kamelen, vyf Paerden, en vyftig Schapen: gelijk als noch andere twaelf Moegaelsche Heerschappen, ieder met Laken tot een Rok wierden begiftigt: eenige Bratske Tarters die onder de bescherming hunner Czaersche Majesteiten stonden, hadden nu slaegs geweest tegen die van *Sioelenge*, dat afgelegene Moegalen zijn, en hadden zich mannelijk gequeten, doende verzekering van stantvastigheit. En of schoon *Irki Kantasi*

* Dit is een wys van spreeken onder die Volken, als men wil zeggen, iemand te begiftigen.

tasi boven genoemt, begiftigt was, beschermt wierd, en hy in pant zijner getrouwigheit, zijn Neef *Tsiowan Taize* had gelaten, zoo gong hy over, en week af in de Moegaelsche afgelegene Landen, met alle zijn onderhoorige gezin, onder de bescherming van den Kalmukschen Overwinnaer *Boesjoektichan*, gelijk meer andere kleine Mugaelsche Vorsten deden, schoon hem een geschrift toegezonden wierd, dat hy zoude gedenken, aen de weldaden die hy hadde genooten, hebbende daer en boven zijn getrouwheit met Eede bevestigt, 't geen alles hem vergeven zoude werden, indien weder te rug onder hunne Czaersche Majesteiten gehoorzaemheit wilde keeren.

En om diergelijke afwykingen te verhoeden, is 'er Volk uitgezonden aen alle de onderhoorige Moegaelsche Taizen, met bevel dat zy zoo in perzoon, als met hare wooningen zoude komen onder *Selenginske*, en aen de Bratsche en andere, Schatting betalende vremdelingen is aengezegt, dat zy te Velde, en in Wapen zoude verschynen, om *Irki Kantasi* te bevechten.

Koeske Orgitsioe Sangi, en *Dsargoetsie irasi*, zijn namen van twee Moegael-Tartersche geheim-schryvers, die met zeventig man in den Jare 1687, den 22 July, gezonden zijn van de Sinees-Tartersche Gezanten, welk op de Vrede-handel met de Moskoviters afquamen, tot aen de Vliet *Makarowoe* of *Makarsof*, een dag reizens van *Nertsinskoi*, (alwaer men honderd en twintig Sineesche vaertuigen hadde doen komen,) en dit om de aenkomst gemelter Gezanten bekent te maken. Men achtede dat deze Gezanten toen in den beginne harer aenkomst, by zich hadden ruim vyf duizend man, en tien lichte stukken geschut.

In *Nertzinskoi* bevonden zich te dier tyd omtrent zes honderd man, doch den omleggende Inlandsche çynsbare Volken is aengeschreven, op hoede te zijn, zich te verzamelen, en in vaste Plaetzen te stellen, ter tegenweer, zoo de Sineezen iets quaeds in 't zin mogten hebben: onderen tusschen zijn Brieven in gekomen aen den Russchen Grooten Gezant, zoo in 't *Mansioets* of *Niuches*, als Latijn geschreven, van inhoud, dat de Sineesche Gezanten enkelijk gekomen waren, om een Vrede te sluiten, tusschen beide Ryken, en niet om Oorlog te voeren, op dat de wederzyds opgezetenen rustig en vredig mogte leven: deze Brief was gedagtekent in het acht en twintigste Jaer, de zeste Maend, en zestiende dag van den Keizer *Komgi*. Het hooft des Brief behelsde deze woorden:

Den Heiligen Keizer of Gebieder heeft zijne Onderdanen afgezonden, om de scheidinge van de Landen, te weten:

Samgoetie, Ryksraed en Artillery-meester.

Toenkekam, Oom van den Keizer, midsgaders, Gezaghebber van de eerste rang, en

Lemtai, mede Gezaghebber, bemaegtschap met den Keizer.

Copsio, Overste van de Krygs-bevelhebbers aen de Rivier *Geliochen*.

Maliati, Overste, en

Venta, van *Soedbatsia*.

Tusschen deze Gezanten, en die van hunne Czaersche Majesteiten, wierden al eenige Brieven gewisselt, eer dat zy by malkander quamen. De Sineezen gaven te kennen hunne vredelieventheit, en dat zy daerom zich met den Oorlog tusschen de Kalmukken en Moengalen niet en hadden bemoeit, de welke zy zeiden van eeuwigheit hunne Onderdanen te zijn geweest, schoon zy de bevelen van hunnen Heiligen Hoogloflijken Keizer, en aller Ryken Wetgever, die genegen is, zoo zy schreven, tot aller Inwoonderen ruste, niet op en volgden.

Daer is wel gedachten geweest, als of de Sineezen de Moegalen op hadden gezet, en de onlusten gevoed, of toe gehouden, met den *Atsiaroi chan*, Moegaels Prins, die in stryd met de Russen was geweest; waerom het schynt dat zy daer van in hun Brieven gewag maken.

De Sineesche Gezanten quamen gereist dicht voor by *Albasin*.

De Brieven der Sineezen waren toegemaekt met groote roode zegels.

Raci en *Lotochon*, zijn namen van twee Sineesch-Tartersche Hopluiden, die met de Sineesche Gezanten op de laetste Vredehandeling, tusschen Rusland en Sina, op de Grenzen by *Nertzinskoi* zijn geweest.

Dezer Gezanten by een komst is geweest in 't opene veld, want op eenig besloten Hof of Huis, hebben de Sineezen geweigert te Handelen; de Handel-plaets was beneden de Rivier *Silka*, vyftig vadem van de Oever, in den omtrek groot honderd vadem, te wederzyds zoude men verschynen elk met drie honderd man, zonder de beampten te tellen; en deze verscheenen alleen met zyd geweer. Tusschen de Tenten van de wederzyds Gezanten was een Spreek en Handel Tent opgerecht, drie honderd vadem van deze Handel Tent, waren vaertuigen en vlotten geplaetst, daer van wederzyden Krygsluiden, vyf honderd man sterk opgezet zouden werden, zoo als de Sineezen, die ook waerlijk in de vaertuigen plaetsten, doch lieten de Russen zulks na, om de na byheit van haer bezetting in *Nertzinskoi*. Geduurende de Handeling onder de Tenten, dede de Krygsluiden ter wederzyde, ronden doen, veiligheits halve, en op

dat de Krygsmagt van wederzyde, niet vermeerderde.

Beneffens, of ter zyde de Tent van byeen komſt, waren wegens hunne Czaerſche Majeſteiten Gezant noch drie Tenten gezet, en wegens de Sineeſch twee Tenten, met een wacht te wederzyde, van veertig man. Deze Tenten ſtonden op een Berg, twee honderd vadem van *Nertzinskoi*, aen deze zyde de Rivier *Nertzi*: noch ſtonden te wederzyde op hoog gebergte, tien man tot uitkyk en wacht, om alle onheilen voor te komen.

Wanneer dan de Gezanten onder deze Tent van byeen komſt verſchenen, was hunne Czaerſche Majeſteiten Gezant twee, en den Sineeſch drie honderd Paerden, omtrent ſterk, hoewel gezegt was, dat men even ſterk verſchynen zoude; werdende deze Paerden geſtelt rondsom de Tenten. De Gezanten verſchenen te gelijk voor de Tente van byeen komſt, traden te gelijk af, en in de zelve: in deze Tent was een Zitplaets geſtelt met een Tafel daer voor, ten dienſt van hunne Czaerſche Majeſteiten Gezant, en aen de andere zyde was een Bank geplaetſt, welke de hoogte en breette van een Elle had, die bekleed was, waer op de Sineezen na hare wyze op de hurken zaten: achter de Sineeſche Gezanten zaten vyf Overſten.

Hunne Czaerſche Majeſteiten Grooten en Volmagtigden Gezant, den hoog Edelen Heer *Fador Alexewits Golowin*, *Okolnitſie*, *Stolnik*, en onder Koning van *Brenske*, dede de eerſte opening, en zeide dat 'er van de zyde der Sineezen Oorlog was begonnen, zonder waerſchouwinge, in plaetze, dat zoo 'er verſchillen tuſſchen beide mogte zijn gerezen, dat men die naer onderzoek, in minlijke byeen komſt hadden behooren af te doen: en dat het Land ter linker zyde, en ten Noorden de Vliet *Amur*, tot aen de Zee toe, daer *Albaſin* op gelegen is, van oude tyden af, onder het gezag, en ſchatting hunner Czaerſche Majeſteiten is geweeſt, en dat voormaels was verdragen, dat de Onderdanen hunner Czaerſche Majeſteiten, die onder *Naoen* of *Naum* woonen, aen de Sineſche Grenzen, de ſchatting zoude blyven betalen, als van ouds, aen hunne Czaerſche Majeſteiten, en dat te dier tyd van *Albaſin*, dat al beſlagen en bewoont was, niet en is gerept, en wanneer *Nertzinskoi* is gebouwt, zijn alle die Landen gebleven aen de kant van hunne Czaerſche Majeſteiten; gevende het geen recht, dat eenige onſtantvaſtige Volken, die gewoont hebben, en noch aen wederzyde de Rivier d'*Amur* woonen, zich nu hier, en dan aldaer, ophouden, konnende daer om geen Landen werden ontgrenſt, behalven dat noch tegenwoordig verſcheide Taizi of Prinzen en Saizanen aldaer op zich zelven woonen, zonder ſchatting aen Sina te betalen, als de *Daragi* en *Siolengi*, welke voor dezen geſtaen hebben onder den *Katoechta* en den *Atſiaroi chan*, wezende kundig dat deze en ander omleggende Tartaren meermalen met den *Boegdichan* * en zijne voorzaeten hebben geoorlogt, zijnde nooit voor dezen recht of eigendom aengematigt, op de plaetzen daer te dezer geweſte, Steden en Sterkten zijn gebouwt, door de Onderdanen hunner Czaerſche Majeſteiten, zoo dat het billik was, dat de Grenzen met de eene zyde van de Vliet *Amur* wierden bepaelt, als wanneer noch veel over gegeven wierd: en dat het onbillik was geeiſt, te vorderen de geweſten tot aen het *Baikalſche* Meir, daer de *Bogdichan* nooit hadde geheerſcht, en zoo het bovenſte noch niet geviel, dat men uit enkele luſt tot Vrede, daer toe zoude konnen komen, dat de Landſcheidinge ware aen de Rivier *Zioe*, en de linker zyde van de Rivier *Amur* zoude blyven onder hunne Czaerſche Majeſteiten, en de rechter zyde aen de kant van den *Bogdichan*.

* Sineſche Keizer van Nincke.

Of wel, dat miſſchien noch zoude konnen werden afgeſtaen de Stad *Albaſin*, en de Landen tot aen *Algoeſet*.

Of zoo dit ongevallig was: dat men dan de Grenzen zoude konnen maken aen de Rivier *Odekon*, en aen de Rivier *Argoena* tot boven aen het Meir *Dalay*, en tuſſchen de Rivier *Koeloerone*, die 'er valt in 't Meir *Dalay*, en *Albaſin* te ſlechten, doch het gebruik der Wilderniſſen zoude gemeen zijn.

De Sineeſch-Tarterſch Gezanten zeiden daer op, dat zeeker *Anoffer Chabanof*, Moskoviſch Kozak, met zijn makkers in voorlede Jaren, in 't hartje van het Land, de Stad *Albaſin* hadden opgebouwt, en de Nabuurige Volken t'onder gebragt, hare Vrouwen afgenomen, en veele Mannen vervoert, waer op zy Sineezen *Albaſin* hadden bemagtigt, en de bezetting heimwaerts gezonden; waer na *Alexe Tolboſin*, met eenig volk is gekomen, en heeft by afwezen der Sineeſche Krygsluiden, de oude en verwoeſte Stad *Albaſin* weder opgebouwt, waer naer de Sineezen het zelve weder hebben belegert, doch als zy hoorden een Grooten Gezant hunner Czaerſche Majeſteiten op reis te zijn, tot beſliſſinge van alle verſchillen, had de *Boegdichan* zijn Krygsmagt weder doen af trekken, zoo dat zy beſloten het Land daer *Albaſin* op legt, met al het Daoerſche ge-

geweſt, van voor lange tyd onder de bezitting van den Chan waren geweeſt, en dat'er noch Kinderen in't leven waren van die Regenten, welke het Daoerſche Land hebben beſtiert, zoo dat ſchatting aen de zyde van hare Boegdichaenſche Hoogheden was betaelt geweeſt: en dat zy wel zouden oordeelen, dat de Landen van het Baikaloffche Meir af, behoorden onder het gezag van hare Boegdichanſche Hoogheden, om dat die geweſten van ouds waren geweeſt onder de Moegaelſche Vorſten, en dat die Vorſten Onderdanen waren geweeſt van hare Boegdichanſche Hoogheden, en dat Prinzen van de Daoerſche Landen, daer *Albaſin*, *Selenginskoi* en *Nertzinskoi* op gebouwt zijn, of een van die, noch by leven waren, en zich onder het Sineeſch gebied ophielden, ja dat de opgemelte Landen al van de tyd af van den Czaer *Alexander van Macedonien*, Onderdanen van den *Boegdichan* zijn geweeſt, en dat de Moegalen die aen beide de zyden van de * Rivier hebben gewoont, hare Schatting aen den *Boegdichan* hebben betaelt, en dat zy oordeelden deze Landen, met geheel Tartarye, te zijn onder de Regeringe van den *Boegdichan*.

> Schynt verſtaen te werden, niet aen *Sina*, maer aen *Nimche*, alwaer de Voor-ouders van *Boegdichan*, dat is de tegenwoordigen Keizer van *Sina* hebben geheerſcht.
>
> * Verſtaet *Amur*.

De Sineezen dreven wyders, dat de Landſcheidinge, was het niet aen den Zuider Oever van het Meir *Baikal*, dat het zoude zijn te *Nertſinskoi* aen de linker zyde, tot aen de Rivier *Silke* naer beneden gaende, aen de rechte zyde, tot de Rivier *Anona*, en daer van daen langs *Angoda* of *Eligade*.

Een andere voorſlag van Landſcheidinge was van de Sineeſche zyde gedaen, namentlijk, dat die zoude zijn, aen de zwarte Rivier †, (welke uit het Zuidooſten komt, en valt in 't Noord-weſten in de Rivier *Silke*. Van de linker zyde van *Nertzinskoi* tot aen die Rivier, is zeven dagen reizens:) en dat het Land aen de rechter hand der Riviere *Silke*, na boven tot aen de Rivier *Onone* zoude wezen onder de beheerſchinge van hare Boegdichanſche Hoogheden: mede dat geen vaſtigheden zouden zijn langs de Rivier *Argoena*.

> † *Amur*.

Nader ontwerp van ſcheidinge wierde namaels weder gemaekt, om dat de bovenſtaende geen ingang en hadden, van de zyde der Sinezen, te weten dat de uiterſte Grenzen zoude zijn aen de Rivier *Gorbitſe*, die in de Rivier *Silke* valt, welke Rivier men zeide te leggen op de helft, tuſſchen *Albaſin* en *Nertzinske*. Doch aldus malkander mede niet verſtaende, boden de Sineezen aen, dat de ſcheidinge zoude wezen, aen de Rivier *Argoene*, die valt in de Rivier *Silke*, doch dat *Albaſin* aen den Sineeſch zoude blyven, doch geſloopt, maer het Stedeken *Argoena* zelve, zoude blyven aen hunne Czaerſche Majeſteiten, mids dat het werde verplaetſt aen de Weſtzyde van de Rivier, en dat geen andere vaſtigheden zoude gemaekt werden, boven aen de Rivier *Argoena*, tot aen 't Riviertje dat van de rechter zyde valt, gaende na boven *Argoena*, noch ook in de mond van de Rivier *Argoena*: doch indien hunne Czaerſche Majeſteiten beliefde vaſtigheden te maken aen de mond van de Rivier *Argoena*, zoo zoude den Sineeſchen Keizer zulks mede mogen doen aen de zwarte Rivier, die dicht aen de *Silke* ſtroomt: aen de linker zyde zoude het Land zijn onder het gebied van de *Boegdichan*.

Over welke voorſlag men malkander mede niet konnende verſtaen, aenboden de Sineezen wyders, dat de Landſtreeke van het Meir *Baikal*, tot aen de Rivier *Gorbitſe*, ter linker zyde zoude zijn onder hunne Czaerſche Majeſteiten gezag, doch aen de rechter zyde, zoude het aldaer zijn, onder het gezag van den *Boegdichan*.

De Sineezen die in een hinder lage hadden omtrent twaelf duizend man, beneffens noch veertig ſtukken geſchut, behalven een Mortier, die een Bombe van veertig pond bals konde ſchieten, zettede onder de Handeling al om op het gebergte Wachten en Krygs-volk, en plantede Vaendels tegen over de Stad *Nertzinskoi*, ſtelden daer hunne Tenten op, naderde, en lokte hunne Czaerſche Majeſteiten *Moegaelſche*, *Onkotſche*, *Bratſche*, en andere Onderdanen tot hen, behalven dat die *Onkotſche* en *Bratſche* Luiden, den Sineeſch mede aenſettede om Kryg aen te vangen, de Dauerſche Veſtingen aen te grypen, en alle omleggende Volken onder zich te ſlaen. Wezende noch zeker naricht, dat de Sinezen reeds grooter Krygsmagt buiten den Sineeſche Muur hadden doen komen, tot Oorlogs uitwerkinge, indien de Vrede niet en wierd getroffen: zoo dat het ſcheen tot een nieuwen Oorlog te zullen uitbarſten, want reets vyandſchap door de Sineezen wierd gepleegt; zoo als rondsom *Nertzinskoi* mede Schanzen, wegens hunne Czaerſche Majeſteiten opgeworpen wierden, en alle omleggende plaetzen, als *Oedinske* en *Telenbinske*, enz. in tegenweer geſtelt.

Eindelijk evenwel naer zeer veel Handelingen, en meniger handen voorſlagen, is (zoo men bericht) een verdrag geſlo-

ten, waer van men zegt een gedeelte der inhout te zijn, dat de Rivier genaemt *Gorbitse*, die valt in de Rivier *Silke*, aen de linker zyde by de zwarte Rivier de Grenzinge zoude zijn, van beide de Ryken, aldus:

Van het bovenste van die Rivier tot aen zekere steene Bergen, en tot aen de Zee, met die kleine Rivieren, die aen de Oost zyde van de steene Bergen zijn leggende, vallende in de Rivier *Amur*, zoude het geweest zijn onder 't gebied van den *Boegdichan*, daer tegens de Rivieren die aen de andere zyde van de steene Bergen vloeyen, zoude wezen onder 't gebied hunner Czaersche Majesteiten. Tusschen de Rivier *Oede*, en de steene Bergen die noch ongescheiden zijn, werd het gelaten tot nader by een komst, en verdrag, gelijk die Landen, de welke tusschen beide open staende zijn gebleven, als dan zullen konnen werden afgedaen, en begrenst.

De Rivier *Argoene* die in de *Amur* valt, de Landen die aen de linker zyde leggen tot na boven toe, werden gelaten onder 't gebied van den Chan, alzoo ook die Landen, de welke leggen aen de kant van hunne Czaersche Majesteiten, zullen daer onder blyven, de Vestingen daer van te vervoeren, aen de kant van hare Czaersche Grootheden.

Uit de Stad *Albasin* zal het Volk uit trekken, en de Stad geslecht, zonder dat van iemand weder zal mogen opgebouwt werden, enz. en dit wierd besloten in het Jaer na de Russche styl 7197 * den 27 Augustus, hebbende den Sineschen Gezant met Eden bevestigt, door legginge zijner handen op zijn hooft, dat den *Boegdichan* nooit op de plaets van *Albasin*, eenige Vesting zoude maken, maer dat hy daer alleen een wachter zoude houden.

* Dat is, 1689.

De Sineezen hadden zoo men zegt, in deze by een komst van Vrede, mede gewaegt, van de Landstreeke die'er legt tusschen de Rivieren *Lene* en *Amur*, en genaemt werd van de Jakutten na zeker uithoek, *Swetoinos*, en van de streek Land die daer leit tot de Zee, waer uit Rivieren voort spruiten, welke vallen in de *Amur*, en van de plaetze aen de andere zyde van die streek, of dat geweest, en de Rivier *Oede*: edoch, dies aengaende, is nopende de Landsscheidinge niets bepaelt, bekennende de Sineezen zelve, dat zy daer van weinig, of geen kennis hadden, en wie die besloegen, niet en wisten. Wezende echter zeker dat hunne Czaersche Majesteiten aldaer alom bezittingen hebben, en vastigheden doen stichten: zijnde voorslagen by de Sineezen gedaen, tot scheidinge der meer Noord op gelegene gewesten, te weten, dat de Grenzen zoude zijn van boven de Rivier *Gorbitse*, aen de steene Bergen aldaer tot het Zee-hooft *Swetoinos*, zoo dat het steene gebergte zoude wezen aen de eene zyde onder 't gebied van hunne Czaersche Majesteiten, en aen de andere zyde onder 't gebied van den *Boegdichan*, welke steenen genoegzaem de Grenzen zouden betekenen, 't geene niet en konde zijn, alzoo *Swetoinos* legt onder hunne Czaersche Majesteiten gebied, en wel byzonder onder het gezag der sterkte *Jakutskoi*, daer de Sineesche Onderdanen ver af gelegen zijn, en daer zy niet konnen komen: *Swetoinos* en ook eenige Rivieren, strekken naer de Rivier *Siafli*, anders genaemt *Oede*, en andere vallen in de Zee by zekere steene Klippen. Alle Zabel-vangers in die gewesten, houden zich aen de zyde hunner Czaersche Majesteiten gebied, want behalven de Landstreek aen de Rivier by *Swetoinos*, werd mede een Rivier aldaer zoo benoemt: van daer tot de Rivier *Siaffli* of *Oede*, acht men eenige weeken reizens, en van de Rivier *Siaffli*, tot de tweede streek of dreef die daer legt, recht toe, na de Zee, is mede een goed einde: uit deze Landstreek vallen veel Rivieren die in d'*Amur* storten, wezende aldaer een weg, zoo gezegt werd van acht en meer weken reizens.

Op de Rivier *Pokati*, en op de Rivier *Oede* of *Siaffli*, hebben hunne Czaersche Majesteiten verscheide Vestingen.

Omtrent de mond van de Rivier *Amur*, wil men dat op vyf plaetzen, wegens den *Boegdichan* sterkten zijn gemaekt.

Staet aen te merken, dat de wederzydsche aenbiedingen van verdrag, die alhier achter malkander zijn gebragt, niet en zijn gedaen, aldus ten eersten, maer by groote tyds pozingen, en naer veel woorden spilling, en verhandelingen, waer inne hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant, zich gedragen heeft als een schrander, voorzichtig, en wys Afgezondene, welke zonder reden, het minste niet heeft overgegeven, of iets verzuimt, wezende deze zaek uitgevallen, tot groote roem hunner Czaersche Majesteiten Kroon: zonder dat my echter bekent is, of der wederzydze goedkeuringen, (waer van, als mede van den toedragt dezer handelinge, beneden breeder in 't Hooftstuk *Siberia* werd gesproken) op deze verhandelingen zijn gevolgt.

Den tiende December, des Jaers 1689, verschenen voor hunne Czaersche Majesteiten Grooten Gezant tot *Oedinskoi*, de Moegaelsche *Taisi* of Heerschappen, *Bintoechai Taise*, *Alden Taise*, *Irki Taise*, *Mergen Achai*,

chai, de *Taboetske Taisen* met hare Broeders en Neven, beneffens veele hunner Saisanen, en omleggende Volken, als mede de *Boronkosse* en *Oenossine Saisanen*, ook de *Danger*, *Siolenge* en *Bratske* Volken, welke Heeren alle wierden vermaent, met hoope van gunst, goede schikking te houden onder hunne Volkeren, en te dienen in alle getrouwigheit, enz. enz.

En dus hebbe wytloopig aengeroert, hoe verre de Schepter hunner Czaersche Majesteit zwaeyt, en hoe zoo menig Moegaels Prins, zich in onderdanigheit aen het Russche Keizerryk heeft begeven, zoo dat zijne Landpalen en Gezag, over Volken strekt, zoo na by het ver afgelegen *Sina*, en beslaet zoo veele Vorstendommen, tot noch toe aen deze zyde van de Waereld onbekent.

Het Gebed des HEEREN in het Moegaels.

Onze Vader
Atstoe Itsichecha
die daer zyt
ale Tende baitsie
in den Hemel, geheiligt werde
Tin gri, gerete
uwe Name, U E Konink Ryke
Neretsine, sine Thoeroe
toekome, u wille geschiede
Tussim bolcho, Sorechsinei
in den Hemel als op der Aerde,
Tin gri gader dere,
ons dagelijks brood, geeft ons heden,
Talcha Mandatse Odaatze,
vergeeft ons onze schulden,
Negolimane Kagatso
gelijk wy vergeven onze schuldenaren,
jase vida salotse goebe manei uritschi
leit ons niet
bietege galga mandoe
in verzoekinge, } dit woord en hebben zy niet, en daerom werd daer voor gestelt,
Duivels bekooringe,
Sietkiri,
maer,] dit woord hebben zy niet.
verlost ons van den boozen,
Tasoel Mocho oechbodelegi,
want,] dit woord hebben zy niet.
U is het Koninkryke
Toerietsini Koetste
de Heerlijkheit, in der Eeuwigheit, Amen.
Koesan Krik, Mangolim.

Samuel of *Saime*, Zoon van *Costri Tarchan*, en *Eke* zijn Moeder, oud ongevaer twintig Jaren, gebooren in een der Grens Steden buiten den Muur die Sina van Tartarye scheid, doch onder het Sineesche gezag, gelegen aen de Rivier *Kimne*, genaemt *Charoko* en *Charof*, vry sterk bevolkt. Heeft my verhaelt, dat hy in gemelte Stad gebooren zijnde, daer zijn Vader een aenzienlijk Man was, dien twintig knechts te paerde volgde, als hy uit reed, en honderd eigene Boeren onder zijn gezag hadde, en daer toe honderd Paerden, duizend Schapen, en honderd en vyftig Ossen, of Koeyen. Hy was van de Moskovische Krygsbenden, beneffens zijn Broeder *Tsagade* gevangen genomen, en vervoert na de Russche Stad *Oedinskoi*, *Oediem wezi* in zijn spraek geheten, daer hy drie dag-reizens van af was, en zoo voort na Moskovien, en van daer herwaerts. Vyftien Slaven van zijn Vader, beneffens al wat bejaert was, wierd gedood, doch hy, beneffens zijn Broeder, niet boven de achtien Jaren oud zijnde, in 't leven behouden, hy waer toen te Veldewaerts getogen tot vermaek, en oeffening, om zijn Vaders Haven en Vee te bezien, als wanneer in de *Urga* ofte verzameling der Hutten, voor 't opgaen van de Zon, onverziens wierde betrapt. De Prins die zijn Vaderlijke Stad bestierde, en daer van *Peking* gezonde wierd, was by zijn tyd genaemt *Igdni Wator*, of *Water chon taits*: deze hadde honderd en twintig Ruiters, welk voor uit traden, als hy uit reed, en duizend man Paerde-volk tot zijn, en des Stads bescherming, want van Voet-volk men zich in die gewesten niet bedient, wezende altoos wacht aen de Poorten. De Gezag-hebbers, die tot *Peking* uit de dapperste Krygsluiden werden gekooren, men om de twee of drie Jaer wisselt.

De boven gemelte Stad, zegt hy te hebben dubbele Muuren, van levendige of wilde steen en aerde, en zes yzere Poorten: de Krygsluiden zijn daer gesterkt met Panzers, die zy dragen, en *choiek* geheten werden, gemaekt van yzere schobben. Deze Stad werd meest bewoont van Wapen-mannen, of Krygsluiden: yzere stukken leggen op de Wallen en Poorten: de Zeden hellen aldaer na die van *Sina*; de Vrouwen, welke meest uit *Sina* over zijn gebragt, behouden de wys van de voeten klein in te binden, en zeide hy, zy zijn zoo los op de been, dat een harde wind haer schier om waeit, waerom zy ook meest by huis blyven, uitgenomen de slechte Vrouwen, en oude Lands Ingeboorene Tartarinnen: zy gaen genoegzaem nooit buiten de Stad, maer zoo nu en dan noch wel ten eeten, by hun Vrinden. Hy ontkende Tarter of Moegael te

 zijn,

zijn, maer noemde zich een Kataier (dat is Sineesch;) want de naem van Sina of Sineesch, en was by hem niet bekent; wanneer ik hem Sineesche Vrouwe schoenen vertoonde, van al zulke Vrouwen, die de kleine voeten hebben, zoo kende hy die, doch zeide in zijn Stad de hielen platter, en de voor uit stekende punten weinig van ander gedaente te zijn, 't geen niet vremt is, alzoo, zijne Stad buiten de Muur, ver van het Hof is gelegen: de Prenten der Kleedinge van Tarters en Tartarinnen, by *Kircherus* en *Nihof* vertoont, erkende hy waerlijk alzoo te zijn, gelijk mede de Sineesche dragten, hem kenlijk voorquamen: in 't midden van zijn Stad, zeide hy, een groot vierkant Huis op een Markt te staen, daer vier deuren in waren, aen ieder zyde een, waer binnen de Gezaghebber woonde, en het recht gesproken wierde: de Burger huizen zijn van gewasse steen, hout, en aerde; binnewaerts çierlijk opgetooit met Tapyten, en veelderhande kostelijk Pleister werk van aerde, de Porcelein aerde niet ongelijk, waer mede men de Wanden wist te bestryken, en te vernissen, zoo dat zy byster glimmen in veelderhande verw, en een gladde korst verbeelden. Kort buiten de Stad hebben de Inwoonders eigen bezittingen, maer weinig verder; is het al loutere Wildernis, daer ieder zijn Vee weit, naer welgevallen, wezende het gewest veel bergachtig. Men heeft daer gewoonte rondsom op de toppen der Bergen en Hoogten, wachten uit te zetten, om tegen de aenkomende vyand gewaerschouwt te zijn, gelijk hy zegt, dat men aldaer in een geduurige onrust leeft, en zelden tyd zonder Kryg te zijn, tegen een of ander naby gelegen Volk, en byzonder zeide hy, dat meest alle Jaer daer Oorlog is, tegen een Volk, wiens Koning of Opperheer *Didekei*, of *Digdekei chan* is genaemt, gelegen ter rechter zyde van zijn Stad, doch al vry verre, wie dees Prins is, of waer zijn Land is gelegen, wist hy my niet recht te beduiden. Het was een Moegael. De wachters tien of twaelf sterk, zijn te paerd: men heeft 'er ook Toorens zoo hier en daer, daer de wacht, zoo wel des Zomers, als des Winters, op steroogt. De Moegalen die rondsom zijne Stad te Veldewaerts woonen, houden zich op in verhuisbare Dorpen, waer binnen de Beesten des nachts geborgen werden, *Jurta* of *Jurten* genaemt: de Hutten zijn t'zamen gezet van Boomtakken of Sparren, waer midden in, een vuur werd gemaekt, trekkende de rook boven uit: de Menschen in deze Jurten, wyken van plaets tot plaets, en die eerst komt, het voorrecht van 't Gras heeft: levende zy in een geduurige beweginge, als zy onraed vernemen, of levens onderhoud, en Gras, gebrek hebben. Het is aenmerkens waerdig, hoe ontelbare menigte dezer verzamelingen, in die gewesten zijn.

Als ik hem na zijn Godsdienst vroeg, wist hy te zeggen, dat men tot zynent God van Hemel en Aerde aenbad, dat zy Kerken hadden, waer in rondsom aen de wand geschilderde afbeeldingen van *Godt* hongen, daer met guldene en zilvere letteren, veel zins onder geschreven stond, doch beelden, zoo als men binnen de Sineeschen Muur gebruikt, het geheele Ryk door, waren tot zijnent onbekent, gelijk hy nimmer hadde gezien, de Sineesche gebeelde Afgoden, die ik hem vertoonde, waer uit vastelijk schynt besloten te konnen werden, den Godsdienst door gesnedene beelden aldaer niet te werden geoefent, maer wel, dat 'er schilderyen by hun zijn, die zy eeren, voegende hy daer by, dat men by de geschilderde vertoonzelen Godt alleenig bedacht, en dat door het aenzien van de zelve, Godt wierd erinnert. Met eenig Rook-werk dat hy *Ganga* noemde, berokinge in de Kerken geschiede: men hadde ongetrouwde Geestelijken onder hen, en op borden van Zilver en Goud, of ten minsten verguld, zag men in hun Kerken wetten geschreven, binnen welke Kerken, zekere Rottingen, die aengestoken zijnde, vuur en rook geven, opgezet wierden. De Kerken die van hout en steen zijn gemaekt, zijn de grootste niet, niemand vermag daer binnen te treden, als die zuiver en rein is, gelijk zy over het gebouw zelve zeer zindelijk zijn, wezende de wanden, en verhemeltzels te byster schoon. Men heeft eenige Feesten onder hun, als wanneer de gansche Gemeente nacht en dag, in de Kerk is, om te bidden. Vastdagen zijn onder hun gebruikelijk, ter maeltyd gaende doen zy een gebed staende.

De Spraek der Moegalen en Kalmukken zegt hy, zeer na malkander te hellen: en als ik hem vertoonde een Woord-lyste van die Spraek, welke in de Steden dicht by de Muur, en de Rivier *Amur* gesproken werd, erkende hy zulks voor de Tael in zijn geboorte plaets eigen, doch wist te zeggen dat de Spraek, die zoo binnen zijn Stad als de andere Steden buiten de Sineesche Muur gelegen, en onderdanig aen het Sineesche Ryk zijn, meer helden naer het Sineesch als de Spraek die aldaer te Landewaerts wierd gesproken, die meer

na

na het Moegaels helde. Als hy zijn eigen Tael ſprak, beſpeurde ik dat de woorden als uit de keel wierden gehaelt. De Venſters aen de Kerken zijn beſchilderd met Bloemen. De Vrouwen gaen zoo wel te Kerke als de Mannen, maer jonge Dochters niet, zoo als het jonge Manſchap mede weinig Kerk-oefening heeft: al hun Gods-dienſt zeide hy, te beſtaen in 't aenbidden van de God des Hemels: die onrein in de Kerk komt, gevoelen zy, dat niet gezont kan blyven: de Papen trouwen niet, en wat Geeſtelijk zich in Hoererye verloopt, werd zwaer aen 't lijf geſtraft. Op Woensdag en Vrydag, eeten de Munnikken geen Vleeſch, doch d'andere Menſchen eeten altoos alles wat hun behaegt: zeker aenzienlijk Feeſt werd by hun genaemt *Icoetor*.

Oedoer werd de dag, daegs voor het Feeſt genaemt, dan vaſten voornaem de oude Luiden, als zijn Vader, die een hooge Ouderdom hadde, den geheelen dag, zonder het minſte te eeten of te drinken. De Feeſtweek brengen zy door met vrolijke ſpeelen, brouwen Bier, dat zy tot vermaek nuttigen, de ryke Luiden ſlaen dan Oſſen, en de mindere Schapen, nodende malkander te gaſt: dit Feeſt komt in tyd met onze Paeſch over een: als zy bidden zullen, vallen zy bevoorens driemael ter aerde neder, en blyven dan over end ſtaen, zy leggen onder 't bidden geen handen te zamen. De Prieſter het Volk zegenende, buigt hy de hand voor het hooft. Op kleine ſteene Tafeltjes ziet men in hun Kerken lieflijke Kruiden liggen, daer Olie en aengenaem Rook-werk by werd gemaekt, zoo dat de Kerk ſteeds vol waezem en rook is; de Prieſter gaet dan door de Kerk, en bid, al wandelende. Hem was bekent den *Dalai Lama*, of groote Prieſter, die in *Tangut* zijn Zetel heeft, dien hy zeide in een onoverwinlijk Kaſteel, op een hoogen Berg te woonen, en in dier voegen ten naeſten by als in *Kircherus* daer van geſproken werd. Hy ſtierf nooit, en vertoonde zich des Morgens als een Jong, en des Avonds als een Oud man, daer deze Jongman geloof aen ſloeg, ſchoon reeds in het Chriſtendom was aengenomen: zijn Vader zeide hy, was in Bedevaert derwaerts geweeſt: men vond onder hen Menſchen, welke uit Godsdienſtigheit Berg op, Berg neder klommen, zonder eeten, tot dat zy neder vielen, en ſtorven, welke dan voor groote Heiligen wierden geacht. Men vond in de geweſten, daer hy gebooren was, veele Geeſtelijke Opperhoofden, welke alle van die tot *Tangut* afhangig zijn: uit welke verhalen te beſluiten is, dat de Godsdienſt der Menſchen die buiten de Sineeſche Muur Noord-weſtelijk en Weſtelijk woonen, meerder helt naer de Afgoderye van *Tangut*, als na die van *Sina*: doch den verderen omſlag van leven, het meeſt naer de Noorder Sineezen: zijn Vader zeide hy, was gewoon om het Jaer of twee eens na *Peking* te reizen, om Koophandel te doen, en om nootwendigheden te halen. Het Ryk *Sina* was hem niet bekent als onder de naem *Kitai*. De Opperheilig in *Tangut* gevoelde hy, ſteeds een ſchaele in de hand te hebben, en de Ziele van alle geſtorvene Menſchen aenſtonds te wegen, die te licht bevonden wierd, ſtorte hy aenſtonds uit de ſchael, en zonk zy dus ten afgrond der Hellen, en in 't eeuwige vuur; een Vagevuur en kennen zy niet, maer die hy wigtig vond, verhuisden in eerlijke ſchepzelen, of voeren Hemelwaerts. Het quam my byzonder voor, hoe dezen Jongman aen de naem van *Samuel* was gekomen, dewyle de benamingen der Menſchen dier geweſten, geheel geen gelijkenis hebben naer namen in *Europa* gebruikelijk, 't geene hy beveſtigde waerheit te zijn, maer melde dat 'er eenige weinige namen waren, die van outs her, uit het Weſten over gekomen zijn, daer onder die van *Samuel*, *Jan* en *Simeon* waren. Men geloofde tot zijnent dat 'er drie Waerelden waren, daer deze Aerd-kloot de middelſte van was: Menſchen die de bovenſte bewoonen, droegen de zwachtels onder de armen, die zy om de middel hebben, en het Volk op de onderſte Waereld, droegen de banden aen de knieën, zoo als zy mede oordeelden drie Hemelen te zijn.

De Mugalen zeide hy, verhuizen van plaets tot plaets, doch laten in hunne ruſtplaetzen tot bewaringe van de ledige Hutten en Tenten iemand blyven, om acht daer op te geven, tot dat zy in dat geweſt weder komen het Gras af te weiden, en daer van de bezittinge te nemen.

Wanneer men hem gevangen kreeg, hadde hy groen Fluweele Laerzen aen, en drie Zilver en Goud-lakenze Rokken boven malkander, na de rechter hand omgeſlagen, tegen de wys van veele Ooſterſche Volken, die de Rokken na de linker zyde omſlaen, de Laerzen ruim en kort, zoo dat men die van de beenen bykans af konde ſchudde, en zijn geheel gewaet was ten naeſten by alzoo, als een Tarterſche Ruiter by *Nihof* werd vertoont.

Men vind tot zijnent veelderhande vrucht als in deze Landen, daer de markten van vol leggen; het geld van Zilver werd gewogen, en het zijn gladde vierkant-

kant-langwerpige ſtukjens, doch het Koper is gemunt, en daer ſtaet ſchrift op.

Theé of Tzia was daer veel, en men kookt die met Melk en Boter, 't geen haer zoo hy oordeelde, veel ſmakelijker maekte, als de zelvige te nuttigen naer onze wyze; zy drinken die alle Morgen.

Hy wiſt van Nabuurige Mugaelſche Vorſten te ſpreken, als van *Watur* of *Batur chan Taidſie*, die zeer ryk was, mede van *Utſurai Sain chan*, die veel Geld, Zilver, Goud, Paerlen en Paerden bezat, deze zyde hy te woonen by een Vliet *Orchan* genaemt, in 't open Veld.

De Vorſt *Irdeni Watur* of *Batur*, daer van ik elders aenroere, wiſt hy te zeggen, overleden te wezen: wien in 't Gezag gevolgt was *Kochon Watur* of *Batur*, werdende de B als een W, by hem uitgeſproken.

Wanneer ik hem afvroeg, of men by hun hadde veelderhande dingen, die men hier ſchoon acht, als Tapyten, Spiegels, enz. zoo riep met een verwondering uit, *wat zou'er konnen zijn dat by ons niet te vinden is*, wes te beſluiten is, dat uit *Sina* naer deze onderhoorige Sineeſche Stad, en andere daer omtrent gelegene Steden, veel Huisraed toe werd gevoert, want den ouden Landaerd buiten de Sineeſchen Muur, ganſch geen goede handwerkers zijn, maer zich alleen oefenen, met de Boog om te gaen, en ten Kryg. De Pylen werden tot zijnent over de rug uit de koker getogen, de Boog hangt aen de linker zyde, en de Pylen aen de rechter zyde.

Van de Schapen wol, en ook van Boomwol, werden in zijn Stad zeer dikke Lakenen gemaekt, der gedaente als Vilt, drie of vier vinger breet, dik, dit dient den omleggenden Moegalen, en ook de gemeene luiden om op te ſlapen, elk byzonder op de Aerde neder, zoo als de Moegalen hunne Hutten, die van in het rond opgezette Sparren zijn gemaekt, mede bekleeden, en ook Mantels daer van maken.

Het Gras en is te Veldewaerts aldaer niet overvloedig, waerom het Vee groote Weide noodig heeft.

Zy ſchryven van de rechter na de linker hand, tegen de gewoonte van de Sineezen en Tarters van *Niuche*. Men maekt aldaer Papier als in *Sina*, en men ſchryft met Pencelen, zoo als ik hem zeer aerdig zag doen.

Hy verhaelde hoe tegenwoordig waere geweeſt met zijn Vader, dat omtrent de Grensplaets by hem *Oediem Waſſiem*, of *Weſi* (*Oedinskoi*) genaemt, tuſſchen de Moskoviten en Sineezen, of liever Tarters en Moegalen, onder Sineeſch Gezag, een Veldſlag geſchach; waer twee honderd Ruſſche Kozakken op tien na waren gedood. Deze Plaets was verre van zijn Geboorte plaets afgelegen, Noord-weſtelijk op.

Men vind aldaer zeer veele Kamelen, zoo dat ieder Huisgezin 'er tien of twintig tot zijn gebruik heeft, zy temmen die met gaten door het lijf te ſteeken, daer men dan touwen door ſteekt, welkers beweginge die zwaere Dieren tot gehoorzaemheit dwingt.

Men gebruikt daer Beekers van Hout, Steen, Zilver, en Koper, om uit te drinken, doch de glaze drinkvaten en zijn daer niet. Zeer jong trouwen de Menſchen aldaer, als op hun dertien of veertiende Jaer.

Men ſpyzigt aen ronde Tafels. Daer zijn ook Stoelen in gebruik, zoo met leeningen, als zonder die. Rondsom te Landewaert buiten zijn Stad, was het weinig bevolkt. Vaſte Dorpen zijn daer niet, maer loſſe Jurten, of in der haeſt opgeſlagene woningen, die men wegneemt wanneer het Gras is afgeweit: de vaſte Land-luiden, gelijk mede de zwervende Mugalen, eeten geen Brood, zoo als het zelve ook in zijn Stad weinig wierd gebruikt, doch van meel wierden daer Koeken gebakken, en weinig wit Brood, maer Geerſt is daer veel in gebruik.

De dapperſte in Krygs-konſt, is daer het meeſt geëert, byzonder zijn Buſſchieters daer hoog geacht, die'er al tamelijk bequaem werden gevonden.

Men maekt in zijn Stad doek tot Tenten en Mantels, die niet door konnen regenen, gelijk daer mede Zatyn *Tacta* genaemt, werd gevonden, dat Watervaſt is, en men in het zelve, een uur lang Water dragen kan, zonder dat eenig droppel zal door lekken, dit is zeer fijn, byſter dicht aen een geſlagen, en ook wel gewaſt. Het vrieſt daer des Winters al vry hart, doch Sneeuw valt daer niet veel, wezende het aldaer niet wel zoo kout als in deze Landen.

Het is in de geweſten rondsom zijne Plaets zeer veilig te Reizen, byzonder wanneer de Gezaghebber der Benden, Horde of Plaets, de hand van Vriendſchap, dat aldaer de wyze van doen is, heeft toegereikt.

Het drinken van Tabak is aldaer mede door gedrongen, 't geen geloofelijk uit *Korea* is over gebragt, daer het van *Japan* is gekomen, hebbende de Japanders dit Kruit van de Portugezen ontfangen, het werd daer nu gequeekt, of ten minſten te koop gebragt, van veelderhande verw,

als

als van witte, zwarte, groene en geele gedaente, zoo als de Theé ook veel-verwig aldaer is; de geele gekookt zijnde, werd rood.

De Zyde werd van buiten ingebragt.

De Trouw werd in de Kerk door hunne Priesters bevestigt, en werd eenige waerdye op de hand gegeven.

Het is byzonder, dat dezen perzoon een inbeeldinge hadde, in het midden van *Sina* een Berg te leggen, die hy *Alta* * *Ola*, dat is gezegt, *Goude Berg*, noemde, alwaer rondsom een luchtige Rivier stroomde: dezen Berg zoude uitleveren al wat kostelijk en schoon was, zoo Gesteente, Paerlen, Goud en Zilver, ja alderhande aengename vruchten, in zoo groote menigte als men begeerde, doch dat niemand tot dezen Berg konde of vermogte te naderen, als die een verlof-brief daer toe van den Koning had verworven, welk verdichtzel daer uit zijn oorspronk schynt te trekken, vermids uit Sina, tot zijn Plaets, en d'omleggende Landstreken, veele kostelijkheden werden gebragt.

* Of Altin.

Den Sineeschen Keizer zeide hy, eenmael gezien te hebben, wanneer om zijn Grenssteden te bezichtigen, was uit gereden.

Indiaensche Speceryen werden zelve daer mede gebragt, en men gebruikt de Nagelen in zijn Stad, om in de kleederen te leggen, tegen het bederf; Kaneel komt'er, maer zeer weinig, doch Peper in meerder overvloed.

Onder het gedierte zijn aldaer mede zeer groote en booze Aepen *Noechoi Grus* genaemt, die de Menschen zomtyds aen tasten, en dooden, deze zijn zoo snood dat zy in het water weten te springen, en zich gansch nat maken, en dan zich in het zand wentelen, zoo dat het zand vast aen 't haair van hun huit kleeft, waer na weder zich benatten, en alzoo meerder zant aen het vel tusschen de haairen in doen kleven, waer door zy zoo dikhuidig worden, dat de Pylen daer op afstuiten, en niet door gaen, schoon met een snellen Boog daer op geschoten word, zoo als deze Jongman my zeide, by eigen ondervindinge te hebben gezien.

Deze Dieren zijn tuk op jonge Dochters, die zy zomtyds in de Bosschen wegvoeren, en misbruiken; waer in zy het Dier *Ourang Outang*, dat is, *Bos-man* gelijk zijn, 't geen onder 't Aepen geslacht word gerekent, die zomtyds op *Batavia* werden gebragt, waer van my eenige aftekeningen, beider kunne, naer het leven gedaen, in handen zijn: deze Dieren die de groote van een Mensch bykans hebben, gaen op de achterste pooten, zijn gansch ruig, schynen eenig begrip en kennis te hebben. Zeeker mijne bekende Vriend, die 'er een op Batavia in eigendom heeft gehad, dat een Vrouwtjen was, heeft my verzekert dat het den Vrouwen Maendelijks gelijk was, dat het nimmer gong op zijn vier voeten, ten ware elders in eenig enge plaets wilde zijn, dat het nimmer ontuchtige of vuile spys at, maer goede spys, als Rys, enz. dat de vingers en handen van een Mensch in gedaente, niet verscheelde, dat het leerzaem was, en in kort verscheide Talen verstont, dat het begreep, 't gunt men sprak, op 't enkel gehoor: dat de Mannetjes zoo wel als de Wyfjes; belangende de teel leden, den Mensch t'eenemael gelijk zijn, en dat de Mannetjes zeer gevaerlijk by Dochters zijn, dat zy op *Borneo* veel vallen, dat de Javanen zeggen, zy van Menschen wel eer zijn geteelt door verkeerde vermenginge. Oliphanten, die van verre werden gebragt, ziet men daer mede in de buitenmuursche Steden, hoe wel zelden. Daer zijn veel witte en groene Paeuwen, die zy *Gorgo* noemen. Onder de vruchten vind men ook witte, roode, als mede zwarte Aelbessen. Dicht onder de Stad zijn de Landen aen eigenaers verdeelt, maer verder afgelegen, zijn die woest. Voor Jongens zijn'er Schoolen, maer de Dochters werden van de Moeders onderwezen. En of schoon hy zeide, geen Moegael of Tarter te zijn, maer eers halven een Kitayer of Sineesch wilde wezen, zoo is zijn aengezicht evenwel zeer gelijk aen een Moegael of Tarter, en niet aen een Sineesch, want het is platachtig, berimpelt, spits by de kin, gansch geel van huit, de oogen zwart, zoo als ook zijn haair pik zwart, en recht was: hy zeide tot zynent meest alle Menschen recht zwart, en ongekrult haair te hebben, daerentegen de Tarters van *Niuche* veele mede ros en wit haair hebben, en de Sineezen rond van aengezicht zijn, en zeer kleine toegenepen oogen hebben, zoo dat in allen deelen hy aen een Moegael of Kalmak gelijk was, hy hadde een tuit achter af gedragen, en het overig van zijn haair geschoore gehad. Het schynt dat de Luiden die in de Steden buiten de Sineesche Muur, en onder het Gezag van *Sina* woonen, zich tot roem duiden Sineezen te zijn. Het Boogschieten dat hem, en zoo hy zeide, alle Mannen tot zijnent, eigen was, en is zoo zeer by alle Menschen onder de Sineezen niet in gebruik; hy zeide het Boog-schieten al van der jeugt, ter ouder-

Ziet *Tulp* en *Bontius* van dit Dier.

derdom van acht Jaren te hebben geleert, en om zijn tien Jaren al ten Oorlog met zijn Vader getogen te zijn, doodende met de Pyl menig vyand. Hy wist tot verwonderens toe, net met de Boog te schieten, trof een Duif in mijn tegenwoordigheit, en schoot zeer zelden mis: hy wist een Pyl zoo hoog en ver door de lucht te dryven, dat zy het gezicht ontglipte, en konde zijn tyd zoo waernemen, dat een tweede Pyl na den eerst geschoten zond, die ik zag tot verscheide malen genoegzaem den eersten in de lucht te raeken, en altoos op eene plaets, dat is, zeer dicht aen malkander, neder storten, op eene en de zelve tyd, waerlijk een zaek die mijn geloof zoude overtreffen hadde ik het niet gezien: hy hadde Pylen die voor aen een dik hoofdt hebben, van been gemaekt, daer drie of vier fluitjes aen waren, welke door de lucht geschoten, zeer luit fluitede, dat aerdig was om te hooren, hier van zeide hy, de gewoonte tot zijnent te zijn, dat de Overstens der Krygs-benden, al zulkke fluitpylen over de hoofden hunner Krygs-benden heen schieten, om die tot dapperheit aen te moedigen, en mede dat zy door dat geluit, na zy de Pyl dees of geene weg heen dreven, bevelen wisten te geven: hy verzekerde my, dat de zommigen tot zijnent zoo rat waren, dat zy een Pyl op hun afgeschooten, te Paerd zittende met de Zweep of Zabel, wisten af te keeren, ja een Rotting in de hand hebbende, te voet zijnde, zich ten doel voor alle Pylen dorsten zetten, en die wisten af te slaen. En om zijn eer en achting niet te verliezen, wilde met geen Pyl schieten die nat of onbequaem was, want die by hun het netste schiet, de meeste roem behaelt.

Enige van deze fluitpylen worden onder my bewaert.

In de gewesten rondsom zijn Geboorteplaets, zeide hy, zwarte en goede Zabeldieren gevonden te werden, hy hadde die zelve wel geschooten; deze Beesten jagen en spooren zy met Honden op, als zy op de Boomen springen, schieten zy die niet dood, maer jagenze, 't zy met Pylen of anderzins van boven neder, als wanneer de Honden die onder de Boom staen, de zelve vatten.

Hy zeide tot zijnent geen ver afgelegene Volken bekent te zijn, als alleen de Moskoviten. Hy meende dat het meerder tal der Moegaelsche Vorsten, in de omstreek zijner gewest, nu den Sineesch erkenden.

De Paerden zijn daer klein, doch zeer sterk, konnen tweemael vier en twintig uuren loopen zonder de toom uit de mond te doen. Zy zitten kort te Paerd, 't geen geschied om de Boog te beter te konnen wenden, als zy op een vyand zullen mikken, rekken of spannen den Boog uit, en wel van den vyand af, wendende zich dan schielijk onder 't afschieten na hem, doch altoos in de hoogte, zoo dat de Pyl lijnrecht uit de lucht neder komt te vallen, als wanneer zy de meeste kracht doet, zoo als hy zulks my oogschynlijk dede zien, en het zelve ook Wiskonstelijk is te bewyzen. In 't afschieten van de Pyl, hielt hy beide de oogen open, en zag langs de Pyl heen, als hy die loste, zoo dat schier nimmer miste, als hy op eenig wit schoot, want hy, of daer in, of weinig onder of boven de Pyl dede vliegen, en zeer zelden, dat zy ter zyden af gong.

En of schoon men tot zijnent zeer goede musquetten hadde, zoo bedienden zy zich liever tegen den vyand met Pyl en Boog, om dat twee of drie Pylen konden afschieten, eer dat het Musquet eens geladen werd: in de Kryg gebruiken zy kleine en lichte Pylen, met kleine scherpe punten, doch om wilt te schieten, met breede yzere spitzen. Zy hebben mede Lancen. Om de beste Paerden uit een groot getal te kiezen, doen zy die los en alleen, zonder Ruiter, snel loopen, en jagen, die de voorste in het runnen is, werd voor de beste gehouden.

De Zabels maekt men daer te Lande, en die werden geproeft met ze te zamen te binden, gebogen zijnde, en wanneer dan de band los gaet, en de Zabel de zelfde gedaente behout, en niet krom gebogen blyft, werd hy goed geoordeelt: de spys werd aldaer in yzere, en in geen aerde potten gekookt; men heeft 'er Haerd-steden, en geen Ovens of Kachels.

Vleesch met Rys gekookt, is de gemeene spys.

Zy eeten geen Paerde-vleesch, om dat zy zeggen zulks onrein te zijn, als hebbende ronde voeten, 't geen iets byzonders is: aen de Volken te dezer plaetze, terwyle noch Sineezen, noch andere Tarters daer vies van zijn, volgende zy, in dezen de Wet der Jooden: zy eeten geen Honden, Vossen, of Katten, om datze onrein zijn, zoo hy zeide, maer wel Hazen. *Botsar* is onheilig in zijn spraek gezegt. Trouwen niet aen na bestaenden: daer zijn Vrouwen Kloosters in zijn Stad, zoo wel als die van Mannen.

Na de wys der Sineezen, zoo werden in deze Sineesche Grens-stad een groot getal

tal

tal gelubden gevonden. Alle Mans perzonen tot zijnent, zoo wel Burgers, Boeren als Bos-hakkers, moeten zich tot den Krygs-dienst bevlytigen, des bevolen werdende: men vind 'er dicht onder de Steden beweeglijk Dorp aen Dorp: de Mannen doen schier niet als zich daeglijks met de Wapenen te oefenen, van Jongs af: de Vrouwen doen Huis-werk, en benaeyen alles: kleine en mismaekte Mans perzoonen, die of kreupel of gebocchelt zijn, doen aldaer het handwerk van Weveryen, wezende aldaer een zittent ambacht, oneerlijk geacht; dit stryd tegen de wyze van Sina, alwaer ontallijk veel Wevers zijn, en waer men de mismaekte Menschen veeltyds op de geboorte plagt te dooden, zoo dat de Inwoonders van deze Stad, gemelte gewoonte van de Moegalen hebben behouden, van waer zy afkomstig schynen te zijn.

En hoewel het geene wyze is, dat iemand meer als twee of drie Vrouwen tot zijnent trouwt, zoo is echter de meerderheit der Wyven geoorloft, waer in zy de Sineesche geilheit ongelijk zijn.

De dooden werden tot zijnent begraven, of verbrand, na dat hy sterft, des Morgens, Middags of des Avonds, wes aengaende een Boek onder hen is, 't geen op de sterf-uur opgeslagen werd, waer uit de oogenblikken waergenomen werden, van de uure des doods der afgestorvene, en volgens den inhout, passende op die tyd, of ten vuure, of ter aerde werden besteed.

Hy hadde de Groote Sineesche Muur gezien, wist die mede te beschryven, en zeide haer, van levendige steen gemaekt te zijn. In *Sina* onderhout men Thuinen en Hoven tot vermaek, maer in de Landstreek daer hy gebooren was, wist men daer niet van, en alles wast daer als in 't Wild.

De Luiden van aenzien werden aldaer op Stoelen van vier Mannen gedragen, en zijn die Stoelen genaemt *Sire.*

Men maekt daer Bier, en men drinkt daer Méde, die van zeer goede Honing werd gemaekt. De voornaemste Luiden hebben daer Karossen, op hunne wys, en byzondere gedaente. De Huizen werden gemaekt van witte steen die uit het gebergte komt.

Koper valt 'er in 't gebergte. Zwart en groen.

Het Meir *Dalaia*, zegt hy toegevroren te hebben gezien, en daer met een slede over gereden, binnen de tydt van de Hanekraey des Morgens, tot aen den Avond. Sneeuw valt daer omtrent weinig.

De Plaets in mijn Kaert, met de naem *Mongol* of *Moegholtsin* bekent, zegt hy een Dorp te zijn. Men hadde tot zijnent Metael en Yzer geschut, lang twee en een half El, doch zoo dik en ruim, dat 'er twee of drie Menschen in konnen kruipen; deze zoude door een muur drie vadem dik konnen schieten; en byster verre.

Na dat ik uit dezen Jongman konde bespeuren, zoo zijn de Menschen Oostelijker als zijn geboorte plaets, meer gezedent, als die Westelijk woonen. Hy zeide, dat de Rivieren van zijnent naer het Russche gebied toe liepen, waerom de Moskoviten derwaerts, zoo wel niet konde naderen: zy voeren zeide hy, met kleine Jollen, langs de Rivieren. De voornaemste Vlieten tot zijnent noemde hy *Kimne* of *Kiemne*, *Selenge* en *Orchon*, (*Arguna.*)

Men kookt aldaer Zout uit Putten, en ook uit Quellen, die uit de grond op komen, en zeer zout zijn. Rondsom deze Zout-putten is het Aerdryk steenachtig.

De Vrouwen maken daer de klederen en niet de Mannen, wezende de kleeding der Mannen, aen die der Vrouwen zeer gelijk.

De mutzen der Mannen zijn met Vosse vellen veel gevoert, maer die der Vrouwen met Zabele huiden.

Den bouw der Kerken in *Sina*, quam met die der Kerken tot zijnent overeen, maer niet die der Huizen.

Voor de Duivels-beelden, die men in de Kerken der Sineezen vind, hadde hy een afkeer, als ik hem die in Prent vertoonde, en wist men van de zelve tot zijnent niet.

Changor, een Moegael die onder het groot Moskovisch Gezantschap, in den Jare 1697, hier te Lande zich bevond, door my ondervraegt zijnde, heeft my gezegt, zijn Vader genaemt geweest te zijn *Okinum*, zijn Moeder *Serochonam*, gebooren aen de Rivier *Soekoi*, welke in de *Selenga* stort. Zijn Ouders doen was, niet anders als Vee te hoeden, en daer van te leven, behalven van het Wild dat zy schieten, en Visch die zy vangen. Het Land werd tot zijnent niet gebouwt, waerom zijn Lands-luiden geen brood nuttigen: de Theé, welke hen uit Sina toe werd gebragt, en Water is hun drank, beneffens Melk van alderhande Vee, als ook van Kemels, Ezels en Paerden. De Zabel-vellen en ander Peltery die daer vallen, voeren zy na *Sina*, om boven gemelte Theé, Stoffen en andere Waeren daer voor te mangelen.

De voornaemste verblyfplaetzen der aenzienlijkste Moegalen, 't geen Hutten meest van hout en aerde zijn, werden (bevestigt hy) *Urga* genaemt.

De Panzers die zy maeken, zijn van houte of yzere schobben, behalven dat zy schootvrye Harnassen, zoo voor Kogel als Pyl hebben, van Zyde of Harte vellen, een hand breet dik op malkander gepakt, 't geen licht te voeren is, hoewel niet çierlijk en staet.

Alle de Zyde werd hun uit Sina toegebragt: de Drukkery na de Sineesche wys is aldaer in gebruik, want men gebruikt daer toe ingesnedene borden; de Boeken raeken meest het Geloof, en de Heidensche Afgodery, hoewel de zommige, daden van oude verstorvene Helden melden, als ook vermaek toebrengende verdichtzelen, voorvallende zaeken, en geschiedenissen. Het Papier werd aldaer uit Sina gebragt.

Wanneer ik hem gedrukt geschrift van *Niuche*, dat is, der Tartaren die nu *Sina* beheerschen, vertoonde, zoo konde hy zulks lezen, maer niet verstaen, zeggende, dat men alzulke letteren in zijn Land gebruikte, doch dat de Tael verschilde.

Hy verhaelde my den *Katoechta* te hebben gezien, die hy oordeelde toen vyf en veertig Jaer omtrent oud te zijn, geweest, en zulks ter tyd wanneer hy Feest hielt op een bestemden dag. De plaets daer hy hem zag was in zeeker gebouw als een Klooster, genaemt *Kintinkiet*.

Wist my te zeggen hoe zeeker Mugaels Vorst, genaemt *Dideke chan*, met zijn Volk of Horde, sterke weerbare Mannen, behalven Vrouwen, oude en jonge Menschen, omtrent drie duizend, van meninge was de Moegaelsche gewesten te verlaten, en zich te voegen by de Kalmukken, doch dat *Sain chan* de Moegaelsche Vorst, daer hy *Changor* onder gebooren was, en de naeste gebuur van *Dideke*, hem na zette, met omtrent gelijk getal van Krygsluiden, hem aentrof en sloeg, zoo dat *Dideke* wierd gedood, waer na de Bende weder te rug wierd gedreven, om de oude bezittinge te beslaen, en gedwongen, met hunne Landsluiden de Moegalen, te staen, tegen de Kalmukken.

Men vind Geestelijke Mannen onder hun, die kuisheit belijden, en nooit trouwen; en hoewel de veelheit van Vrouwen onder hen in zwang gaet, zoo werd Overspel echter gestraft, met een boete van Vee, ook met slagen, ja zomtyds met de dood, of overlevering van de misdadigen aen den geledenen, zelf, om hem te verkoopen, of te handelen naer welgevallen. Als de Man een weerzin in de Vrouw krygt, vermag hy haer te laten gaen, verstooten, en verjagen.

Hy zeide my wyders, groot verlangen na zijn Vaderland te hebben, en of schoon nu veel overvloediger wierd gespyst met brood en kostelijk voedzel, dat de Wildernis hem meer behaegde; dat te eeten van de grond hem veel gemakkelijker voorquam, als aen een Tafel op kostelijke Stoelen te zitten: hy bekende hier te Lande meer Huis-inboel, en kostelijke toestel in de wooningen te zien, als tot zijnent, daer men op de aerde lag, en onder de Lucht, of ten beste onder de Hutten vernachte, evenwel toen hy van die dingen, en zoo veel gemakken als men in deze Landen geniet, geen kennis hadde, vrolijker en met meer genoegen leefde als nu, volgens het spreekwoord, *onken*, *onmin*: de verandering van lucht, en overgebragt te werden uit Moegalen Land naer Siberien en Moskovien, daer de Menschen meerder geviert werden, en zich meer goeds doen, dede veel hunner gevangene Landsluiden sterven.

En of schoon zy geen voor-raed van Spys opdoen, zoo en weet men niet te zeggen, dat 'er ooit gebrek van levensmiddelen tot zijnent is geweest, zoo veel Vee is daer, en zoo overvloedig Wild werd 'er geschoten: byzondere eigendom van Land en is onder hen niet, het Gras, Water, Wild, en Hout is gemeen.

Wanneer een gewest vertreden en afgeweid is, trekt men met het Vee naer een ander Veld: zommige onder hen, en hebben zelf geen Vee, doch onderhouden hunne gezin alleen by den Boog en Visscherye: wanneer in vlakke Beemden zijn, en de Bosschazie verre, dan werd de mest van het Vee, Paerden en Kemels, gebrand.

Het Tungoes Volk wierd by hem zeer veracht, en voor woest uit gekreeten; dezen bewoonden alleen de Bosschen, zeide hy, en hadden geen Vee, noch Akkerbouw.

Wanneer iemand onder hun een doodslag begaet, werd zulks met Vee geboet, ten behoeve van de verwanten der verslagene, volgens uitspraek van hun Opperhooft of Vorst, en zoo de misdadiger niet en heeft om de misdaed af te koopen, werd hy aen de beledigde Vrienden over gegeven, of om hem te verkoopen, of wel te dooden, en om te springen naer welgevallen.

Zy en hebben geen gevangen huizen, richtende alle misdaden aenstonds.

In Rechtszaken hebben zy Rechters en Schry-

Schryvers, die te wederzyds hooren, en 't Vonnis vellen uit de vuist.

Geld en gaet by hun niet om, en hebben 't ook niet van doen, alleen by mangeling werden de nootzakelijkheden uit *Sina* gehaelt. Zilver en Goud werd 'er echter gevonden, waer van zy oppronkzels tot Zadels en Toomen, en ook andere fraeyigheden maeken: wanneer zy reizen, dryven zy Vee voor zich heen; 't geen hun tot voedzel dient, en ook om te vermangelen voor hunne behoeftigheden.

Melk van veelderhande gedierte weten zy zuur te maken, op zeekere wys, dat smakelijker ten drank is als ons Bier, zoo dat men 'er zich van bevat kan voelen, zoo hy my in 't zeeker wilde berichten. Men vond daer wilde kleine Paerden, die lang bruin, zacht en gelijk haair hebben, het haair der Zabelen niet ongelijk, waer van het leder of den huit zeer dik is. Daer zijn ook Aepen, Buffels, en Marters.

De Rhabarber wortel valt daer in overvloed, doch zy gebruiken die niet, maer wel de bladeren, die zy kooken, hebbende een zuurachtige smaek, zonder zoo zware zuiverende kracht als de wortels, die zy verwerpen. Uit het Tangutsche Land komen tot zijnent Artzen over, die voorgeven de zieken te genezen, waer toe Ader laten, en veelderhande Apothekaryen hebben.

Tusschen zijn Land en dat van *Tangut*, daer den *Dalai Lama* woont, ontmoet men hoogten en laegten.

Ichoedoer of *Icoetor*, is een groot Mugaelsch Feest, dan gaen zy bidden, en verlustigen zich zonder eenigen arbeid dien dag te doen. Hunne Kerken zijn maer Hutten, of, ook wel, doch weinige, vaste houte Huizen. Hy konde Tanguts lezen, echter niet alles verstaen.

Men vind onder hun meer Mannen als Vrouwen.

Zy nuttigen zeer smakelijk de Cedernooten, die 'er veel vallen, als ook Aerdbezien, en blaeuwe Bezien: Arme luiden die beedelen mosten, zeide hy, waren onder hen niet, hoewel de een wat meer Vee als de ander hadde, want die het minste hadde, echter van 't Wild leven konde: niets was hun van buiten benoodigt, dies besloot, het aldaer 't beste was te zijn, en hun eenvoudig leven te kiezen, voor de Europiaensche pracht en overvloed.

Van eenige Godsdienst of Godheit, wist hy zeer weinig, was wel gedoopt by de Moskoviten, doch en had daer van geen begrip, en konde door my niet diets gemaekt werden, dat de steene of geschilderde, en geprente Afgoden-beelden, niet goeds in hadden; hy meende dat de vertoonde gedaenten, als van wanschapen Menschen of gedrogten, hoe wanschapen dat zy zijn, alzoo in den Hemel waren, en dat hun getal wel duizend uit maekte; dit schreven haer oude Boeken, dit hadden zy van hunne Voor-ouders verstaen, en daerom geloofden zy, dat als zich voor een Afgoden beeld neigde, en aenbaden, dat dan die geen, wiens beeltenis het was, hun goed zoude toebrengen. De Beelden, 't zy van Papier of Damast gemaekt, verbeelden meest Menschen gedaente, doch veele hunner, en eeren zelf die Afgoden niet, hy was zeer onnoozel, en om dat veele dingen hem onbekent waren, zoo ontbraken hem ook veele benamingen om uit te drukken, het geene hy hier zag. Omtrent de kennis van Hemel en Aerde, was hy zeer dom en wiste niets. De meeste Moegalen weten van geen gesnedene, maer wel van getekende of geschilderde Beelden.

In den zelve Jare 1697, wanneer haer Czaersche Majesteit *Peter Alexewits* zich in *Amsterdam* ophielt, bevond zich mede een Moegael in 't gevolg, die zeide, zijn naem te zijn *Mansie Lapsin*, zijn Vader *Telme*, en zijn Moeder *Sandai* geheten te wezen, hy was oud vyf en twintig Jaer, gebooren omtrent de Oever van de Rivier *Selenga*, in het Veld, onder verzetlijke Hutten, zijnde in zijn Nabuurschap geen Steden: in drie etmael konde men van daer tot in het Meir *Baikal* komen, dat zoet Water geeft, en veel Visch voed. Hy zeide my, dat het Land daer de Vliet *Selenga* door stort, 't welk meest vlak Land is, insgelijks *Selenga* wierd benaemt. Dat de meeste Heerschappye tot zijnent wierd gevoert by de Vorsten *Otserai Sain chan*, en *Sedichers Batur Chontais*, dat hy wel vry gebooren was, doch echter onder 't Gezag, en gevolg van Prins *Rodini* of *Irdini Water* had geleeft: dat de Moskoviten uit *Selenginskoi* een inval of stroop over het gewest daer hy zich toen onthielt, hebbende gedaen, hy beneffens veel andere voor Slaef weg was gevoert. Als ik hem vertoonde geschrift van de Tartersche Volken die *Sina* nu beheerschen, en *Niuchers* werden benaemt, zoo konde hy het zelve lezen, en zeide my, dat het zelve niet veel verschilde van de Tael ter plaetze daer hy gebooren was, en of schoon het vertoonde Geschrift in alles niet verstond, zoo konde hy het lezen, en daer mede te recht komen, zoo dat my toescheen het zelve te verschillen, als Hoog en Nederduitsch. In zijne Nabuurschap, byzonder

der Noordelijk, woonen, zoo hy berichte, veel Tunguzen, die hy zeer verachte, en zeide als wilde Menschen in het Bosch te leven: konnende noch Lezen noch Schryven, maer tot zijnent was het Geschrift *Tanguts*, doch konden aldaer, behalven de Geestelijken, weinig Menschen schryven, 't geen hy, als wezende een Leerling van zeeker *Lamas* Priester die onder den *Katoechta* stond, en deze weder onder den *Dalai Lama* tot *Tangut*, zeer wel konde, en my een proefsje van zijn hand, zeer net geschreven vertoonde: hy ware bestelt geweest tot den Geestelijken dienst, en daerom nooit te zullen trouwen; zijn Meester, zeide hy, hadde acht of tien diergelijke Jongelingen gehad op zijn vervoering, die hy in hun Leer onderwees, beginnende met te Lezen en Schryven na de Tangutsche wyze. Wezende het Lezen en Schryven, een groot deel der Geleertheit, om dat weinige zulks konnen doen: maer vermids zeer jeugdig van daer was gebragt, zoo had niet veel van die Afgoderye onthouden: men bad Prenten aen, die Afgoden en Duivels beelteniſſen vertoonden, ook den grooten *Lama* tot *Tangut*, die hy mede geoordeelt had nooit te sterven; wist van de Stad *Barantola* te spreeken. De Priester zijn Meester, droeg niet als roode en geele kleederen, en of schoon niet vermogt te trouwen, zoo behielp zich met Slavinnen: hy dede den Geestelijken dienst in de Hutten, was genaemt *Losaria Soen Loendoek*. Hy noemde in Tangutsche Land de Steden *Ridoen*, *Bribon*, *Dasilombo*, *Gonbon*, *Daiton*, *Boetolan*, *Altinsomna*, dat is het Goude Klooster gezegt, om dat'er een verguld Dak is.

De *Katoechta Lama*, die hy zeide, dikmael gezien te hebben, in zijn eigen Land, zeide hy, te woonen in een plaets als een Klooster, bezittende zoo hier en daer eenige vaste wooningen, welke hy by beurten bewoonde, naer dat de Volkeren zich legeren, kiezende steeds een der zelve die naest by de zwervende menigte is, tien duizend Menschen omtrent, volgen den *Katoechta*, als hy optrekt, die zich in 't Veld rondsom zijn wooning ter neder slaen. De *Katoechta* is Broeder van den *Otsirain Sain chan*, welke (zoo hy zeide) aldaer het waereldlijke bestiert, zoo als dezen het Geestelijken Gezag in dien Oort heeft: elders zegt hy meer *Katoechtaes* te zijn, afgezonden tot verrichting van den Tangutzen Geestelijken dienst. In zijn Vaderland verhaelde hy, geen of zeer weinig Ambachten te zijn, en byzonder geen Weveryen, alleen kan men daer een Kleet of Muts naeyen, werdende alle de stoffen uit *Sina* gebragt.

Men vind daer veel kleine Slangen, anders weinig vergiftig gedierte, Tygers of Leeuwen tot zijnent niet zijn, maer wel op zeeker gebergte, genaemt *Ontaison*, gelegen tusschen *Tangut* en zijn geboorte plaets; daer is veelderhande Visch, als Ael, Baers, Steur, enz. Daer gaet tot zijnent geen Geld om, maer men weegt malkander het Zilver toe. Van zijn woonplaets tot aen Tanguts Grenzen te reizen, had men van doen veertien dagen, doch tot in *Barantola* is grooter Reis: *Barantola* zeide hy, zoo wel de Hooft-stad van *Tangut*, als een Eiland te betekenen.

Men brengt kopere en yzere Ketels uit *Sina* in zijn Land, daer de Spys in gekookt werd.

De Aenzienlijkste onder zijn Natie, hebben zoo hier en daer vaste wooningen, die zy by beurten bewoonen, doch de gemeente zwerft alleen onder de Hutten en Tenten.

De naest aengelegene Volken zijn Moegaelsche Vorsten, groot en kleine, welke gevolgt werden, bewesten van de zwarte Kalmakken, en deze zijn dus benaemt, niet van of naer de verw, maer by verwyting ter schimp.

De Vrouwen werden van de Ouders gekoft, of gevangen ingebragt, en zoo tot Wyven aengenomen. Hy stofte dat zijn Natie hun eigen Heer was, maer die van *Niuche*, haer Nabuuren onder *Sina* gehoorde: Volkryk zeide hy, zijn Land te zijn, doch men woonde als verstrooit, al om te Veldewaerts.

Hy wist van de Rivier *Angara* te spreken, en zeide dat de Vlieten tot zijnent klein waren.

Aen elk was het vry tot zijnent te gelooven, wat men wilde, en zoo een Godsdienst aen te kleven, als welgevallig was: Christenen of Joden vond men tot zijnent niet, ook geen Mahometanen.

Zy dragen geen Hembden, en weten ook van Linnen niets: gebruiken Laerzen, die de Vrouwen maken, welk bekleed zijn met wit stof dat uit *Sina* komt, 't welk zy stikken: zy zijn binnewaerts van Leer, dragen ook onder-laerzen, die van Zyde zijn.

By hen valt Yzer daer zy geweer van maken, doch Koper werd hun uit *Sina* gebragt.

En van de Kant van *Albasin*, dat nu gesloopt is, werden hun steenen toegebragt, daer zy Zilver uit arbeiden, 't geen zy weten te bewerken: Boskruid maken zy

zelf,

zelf, doch de Zwavel komt uit *Sina*. Daer wassen kleine Appeltjes, ook alderhande Ael-bezien, doch geen Peeren, maer wel Bramboizen, Kastanien, en blaeuwe Bessen; hun spys is meest Vleesch: zy hebben geen Vasten dagen op zeekere bepaelde tyden, doch wel zomtyds uit Godvruchtigheit, zy weten dat'er God is, en zijn angstig voor de Hel.

De *Bratski* Volken die nu rondsom het *Baikal* woonen, zegt hy, van hun te zijn uit gegaen, of afgeweken, zijn zeer verwildert, zoo hy zegt, en weten van God noch van zijn Gebod, dragen kleederen die benaeit zijn, of geborduurt met alderhande Lakene lappen, çieraeds halve.

Onder hun woonen, zoo eenige *Tungusi*, *Kalmakken* en *Sineezen*, ook *Tanguts* Volk, welke aldaer het meest zijn geacht, en in grooten aenzien, om dat Schryven en Lezen konnen: dikmael komt daer een Tanguts Gezantschap. Zomtyds, doch zeer zelden komen in dit zijn Land Persiaensche Handelaers, die Sineesche Waeren afhalen, hun drank is Water, Theé, Melk, en Brandewyn, van Ezels, Koeyen, Schapen, en Paerde Melk gemaekt; zy maken Kaes, karnen de Melk tot Boter, die zy smelten na de wyze der Moskoviten.

Zoete Melk daer de room af is, gemengt met versche Melk, doen zy in doeken, 't geen dan gewrongen toegebonden, en geperst, Kaes werd.

Als zy van afgelegene Plaetzen spreken, zeggen enkelijk ter rechter of ter slinker zyde, zonder dat de gewesten by de winden weten te onderscheiden.

Het is der Vrouwen werk de kleederen te maken, die onder de armen zijn toe geknoopt, zy dragen meest Damast of Stof, 't geen zy *Kitaike* noemen, van Wol met weinig Zyde door een geweest, gemaekt, welke beide hen uit *Sina* toegebragt werden.

By Winter tyd werd deze kleeding met Bond gevoert, voornaem met goede Zabels, die in zijn Land vallen.

Koorn wast daer niet, maer wel eenig weinig Rys: zonder het welk zy noch Zaeyen, noch Maeyen.

Zy jagen de Paerden in 't Bosch, of in de Weiden. Wanneer zy den dienst niet meer vereischen, die gewent zijn, van zelve te huis te komen.

Het is daer des Winters vry kout, hoe wel het daer weinig Sneeuwt, en als'er al Sneeuw gevallen is, zoo weten de Paerden met de voeten het zelve weg te schrapen, en 't Gras van daer onder te eeten.

Men vind'er wilde Paerden, en wilde Schapen, doch beide vry klein.

In de gewesten strekkende naer *Tangut*, zegt hy, wilde Stieren en Koeyen te zijn, en by hen veel Harten en Inkhoorens, ook veel Arenden, Valken, Ganzen en Zwanen. Hun tellen of rekenen geschied op Leyen, der wyze als de Huis-luiden hier te Lande doen.

Van de gedaente des Aerd-kloots weten zy niets, de Zon meinen zy even onder het oppervlak van de Aerde te gaen, en zoo des Morgens weder te voorschyn te komen.

Zy bereizen hun Land zeer langzaem, hebben meest alle zwart haair, ongekrult, en zeer weinige bruin blank of ros.

Het hooft werd geschooren met een Scheer-mes, 't geen zy zelve maken, of hen uit *Sina* werd toegebragt, behoudens dat een tuit achter af hangt. Die een jonge Dochter ongetrouwt beslaept, moet zulks by de Vader boeten, met een Paerd, Kameel, of eenige Schapen, geëvenaert naer de hoogheit des perzoons, want een Maegt te onteeren, zeer zwaer werd genomen, doch byslaping van bejaerder Vrouwen, en werd niet geacht. Zy plegen op hen twaelfde of dertiende Jaer te trouwen, en is het iet zeldens dat een perzoon van twintig Jaer ongetrouwt blyft: oude Vrouwen gaen in Kloosters, die hy echter zegt niet gezien te hebben, om dat verre van 't gewest daer hy zich ophielt, zijn gelegen.

Hy hadde een Zabel op zeide, welk verkeert hong, lang vier en een half span, zy was zeer licht, en uitgeholt, de rug breet, en voor zeer scherp, 't was Sineesch maekzel, op zijn hooft droeg hy een Sineesch-Tarters mutsje, met een roode vlok-zyde quast, de rant was Bont van vliegende Inkhoorens, hy had bruine oogen, was plat van aenzicht, doch niet van neus, aen zijn lijf had hy twee rokken, een lange, en een korte, van stof daer Dracken in verbeeld stonden, na de Sineesche wys. Zijn Landaerd, zeide hy, zeer genegen tot Tabak te zijn, die zy *Schar* noemen, welk rosachtig hen uit *Sina* toe werd gebragt, fijn gesneden als rafels, zoo als iets daer van onder my berust; hy vertoonde my een koopere Sineesche Tabaks pyp, die een derde kleinder, zoo ketel als steel was, als de pypen hier te Lande.

Het Wild vangen zy met Pyl en Boog, en ook zomtyds met Roers: hy zeide, dat de zommige in zijn Land, gekleed gongen op zijn Sineesch.

Hy wist van een Volk te spreeken, niet ver van de Sineesche Muur woonachtig, by hen genaemt Wit-mutzen, die in eigen Land vry leefde, en onder hun ongeloo-

vi-

vige wierden genaemt. Dus verre uit mondeling bericht van boven gemelte Tartar.

Kemnicke en *Dsidoe* zijn twee plaetzen, aen deze zyde de Rivier *Selenge* gelegen.

De Jurten of Hutten der Tarters in Dauren Land, zijn bedekt met Vilten, by hen genaemt *Weilok*.

Veele der Tarters tusschen de Stad *Tobol* en de Sineesche Muur, zijn gewoon hunne Lyken ter Aerde te bestellen; eenige omtrent *Nertsinskoi* verbranden: by 't sterven en begraven hunner Aenzienlijkste verwanten, die van Manlijke kunne zijn, een Paerd, of Wel, leggen het zelve boven op het graf.

Wanneer het Meir *Baikal*, en andere Meiren in de Nabuurschap van 't Mugalen Land, bevrozen is, en dat Kamelen daer over hebben te gaen, doet men hen scherpe yzere schoenen aen, om den voet te vaster te zetten, zoo als de afbeeldinge daer van onder my berust.

De steene verbrokene Toorens, die men zoo hier en daer in *Dauria* en Moegalen Land, byzonder in de Dalen vond, ter tyd van de *Ninchsche* Oorlogen, zijn tegen den Pylschoot gebouwt geweest, zy waren in de midlijn, omtrent vyf en twintig voet groot, en kleinder; zy hadden kleine laege deurtjes, waer door men in het gebouw kruipen kon, die nu noch zichtbaer zijn, maer vervallen. De Menschen welke heden omtrent deze oude gebouwen woonen, zeggen, dat die zijn gesticht geweest van de oude Tartersche Helden of Reuzen, onder hun genaemt *Bogatiri*.

De *Mugalen* en *Kalmukken*, doen hunnen meesten handel by ruiling, doch die naest aen *Sina* zijn gelegen, gebruiken mede Sineesch Geld, maer die afgelegen zijn, ontfangen geen Zilver, als by 't wigt, liever mangelende, waer voor waer, als dat Zilver of eenig Munt ontfangen. De Mugaelsche Vrouwen, voornaem die geene welke het naest aen de Muur woonen, hebben steeds de Pyp met Tabak in de mond. Deze Volken spyzen niet op vaste en gezette tyden, als men in *Europa* gewoon is, maer als zy hongeren: en zitten dan op de Aerde neder. Het Vleesch, 't zy Paerde Vleesch of ander, smyten zy op het vuur, ter brading, en een weinig tyd daer op gelegen hebbende, eer 't half gaer is, byten daer zeer onbezuist, na dat het een weinig van de asch gezuivert is, stukken tot hun smaek, en vergenoeging af.

Die steelt werd met geessels op de billen onder hen gekasteit.

De Zoons erven onder de Mugalen, en niet de Dochters.

Drie Mugaelsche groote Prinzen, of *Taizi*, werd gezegt dat zich noch houden op hun zelven, buiten schatting aen Moskoviet of Sineesch, die niet zeer wyt van het Meir *Baikal* zouden zijn, verstaende van de meest Oostelijke Mugalen, doch wie zy zijn, en hoe benaemt, is my onbekent.

De Moegalen eeten veel Wortels, ons onbekent, zy spyzen mede van zelf gestorven Vee, doode Paerden en Kemels, en ook dat onganssch, gestorven of verminkt is, de Geerst eeten zy droog, en veeltyds ongekookt, hunne brand is op veele plaetzen Koe en Kemels mest. Men heeft daer veel zandige Landstreken, voornaem dicht onder de Muur, maer dat 'er een Zand-zee zoude zijn, als in *Arabie*, daer enkel zand is, zonder eenig Lover of Gras, 't geen de ouden hebben gewilt, en werd met de waerheit niet over een te komen, bevonden: in 't algemeen is dit Land niet zeer vruchtbaer, voornaem het geene naest aen *Sina* is gelegen, het vetste en vruchtbaerste geweest, is het geene, dat naest aen de Russche Grenzen stoot, en hunne Czaersche Majesteiten erkent, doch het alderbeste Land in die gewesten, is te wederzyde de Oevers der Vliet *Amur*, gelijk mede goede Weide is dicht onder *Nertzinskoi*, alwaer goed Kooren valt, zoo als de Landen boven aen de *Oby*, *Jenisea*, *Tunguska* en *Ket*, ook vruchtbaer zijn, en vermakelijke Bosschazien hebben, waer voor de Beemden dicht onder *Naum*, niet behoeven te wyken.

De *Mugalen* en *Tunguzen*, zijn gewoon een Leedere of Zyde Tas te dragen, daer zy Brandewyn van Paerde Melk in hebben, tot hun gestadig gebruik: de Paerde Melk is onder hun de aengenaemste drank en voedzel, zoo als ik iemand gesproke hebbe, die daer op by hen te gast was geweest.

De *Tunguzen*, Nabuuren der *Moegalen*, eeten de Visch en 't Vleesch mede raeuw, byzonder des Winters, wanneer die bevrozen is, gelijk zeeker Duitsch Reiziger my verhaelt heeft, aldus met hen gegeten te hebben, en dat de raeuwe Visch niet onsmakelijk voor quam, zoo als de Moegalen mede het aes van doode Paerden eeten.

Als de *Tungusche* Schamans, of Priesters en Duivel-jagers, die dicht by de Mugalen zich ophouden, voorzegginge zullen doen, of Toveren, op hare wys, dan maken zy een zeer luit geschreeuw en misbaer, houdende een Pyl in de hand, met het eene einde op de Aerde gezet, en het scherpe voor de mond, of onder de neus,

sprin-

springende en danzende als dan, gelijk uitzinnig, waer na zich te slapen leggen, en ontwakende, veel zaken zeggen.

De Rivier *Kailaar* in 't Moegalen Land, is zomtyds zoo ondiep, dat door waedet kan werden, het Gras en d'opgeslage ruigte, raekt in deze omstreek veeltyds aen brand, 't gunt den Reizigers als dan groot ongemak toebrengt, want alzuk vuur vliegt radder voort, als een Paerd runt, zoo dat men zich daer van naeuwlijks wachten kan: de Rivier *Gan*, niet verre van daer, kan veeltyds mede, wegen schaersheit van water, door gegaen werden: de Spys moet in deze gewesten mede gevoert werden, waer toe men veel levendig Runt-vee, en Schapen gebruikt, behalven het Wild dat geschooten kan werden, ook de Visschen die met puntige tweesnydende Pylen, die voor breet zijn, werden getroffen, wezende meest Forellen en groote Snoeken.

De *Moegalen* en *Kalmakken*, dryven groote handel met Vee en Pelterye: in de Stad *Barantola*, die in het Land van *Tangut* legt, welke naem als zy van Koophandel spreken, geduurig in de mond hebben.

Op zommige Oorden in Moegalen Land, ziet men dat de voorby gaende Heidenen, kleinigheden aen de Bomen hangen, ter eeren hunner Afgoden, die zy gevoelen door dit Offer te behagen, als wanneer zy hun gebeden storten, oordeelende daer 't meest verhoort te zullen werden, om de nabyheit der valsche Godheit, die zy waenen daer omtrent zich onzichtbaer op te houden.

Zommige Moegaelsche Prinzen leven enkel op den Roof, zoo van de Russen als hunne eigen Landsluiden, en daerom is 't gevaerlijk door hun Land na *Sina* te reizen, dat anders zoo wel als recht door Kalmakken Land een vry korte weg zoude zijn, zijnde de weg over *Selenga* mede korter als over *Nertzinskoi*.

De *Moegalen* zijn door den bank niet zeer grof van stal, zy zijn wat lyviger van lichaem als de Sineezen.

De *Moegalen*, die naby de Groote Muur van *Sina* woonachtig zijn, zijn fris, en van gezonde gedaente, niet leelijk, maer eer schoon van stal, doch die van daer ver afgelegen zijn, hebben een donker en droevig wezen, schynende van de gezonste aerd niet te zijn.

In de hoeken van Hutten en Tenten zommiger Moegalen, vind men, zoo hier en daer geschilderde Afgoden-beeltjes, daer zy Reukwerk voor opsteken, ten welken einde, daer steeds kopjes voorstaen, waer in de reuk-stof gelegt, en aengestoken werd; men ziet daer beneffens ook kleine laetjes, waer in het zelve werd bewaert, ter tyd toe van 't gebruik.

In 't Moegalen Land, zoo wel als elders in *Siberie*, en *Kalmakkeye*, vind men zeer klein gevogelte, dat aerdige en konstig gewrochte nestjens, een span groot, weet te maken, in gedaente als een tonnetje daer een tuitje aen is, waer de opening door gaet, hebbende een lapje over 't gaetje, zoo dat het qualijk zichtbaer is, die aen de takken der Boomen hangen, rondom dicht toegesloten, behoudens de genoemde kleine ronde opening, niet grooter als een twee stuivers stuk, daer deze schrandere dierkens lucht door scheppen, en ter vlucht zich weten uit te arbeiden: deze zijn gemaekt meest van Wol, der wilde Schapen, die de zelve strooyen, of wel die zy uit den rug plukken: zy hangen aen de dunste takjes als aen spillen, en werden van de wind gints en derwaerts bewogen. De konst dezer arbeid is beter op het oog te zien, als te beschryven: het zachste stof is aen de binne kant van 't Nesje, dat zijn kleine veertjes, en van de fijnste Wol, om dat de jongen het meest gemak zoude hebben, gelijk ik 'er eenige van daer my over gebragt, kan vertoonen.

Rondsom het Meir *Dalaia*, dicht aen de Stad *Labinskoi*, anders *Kanin* genaemt, dat beoosten de Rivier *Selenga* naer de zyde van *Sina* toe, is gelegen, houden zich Moegalen op, die het Land bouwen. Hier dichte by is een gebergte, daer men geele Erts, of Minerael uit haelt, waer Zwavel, en Zalpeter, ook Aluin van werd gemaekt, en niet verre van daer in de woeste Heide, woonen de *Boeloganſche*, *Oetſoegſche*, *Saienſche*, en andere Volkeren, van verscheide Talen. Gelijk rondsom het Meir *Istok*, dat bewesten de *Selenga* is gelegen, mede veel Volk woont. Te midden in dat Meir is een Eiland. *Karlar* is een ander Meir daer omtrent.

De Wester Moegalen gebruiken geen, of zeer zelden Spiegels en Stoelen, maer zitten als de Perzen, met de beenen onder het lijf, zoo als zy mede van geen Tafels weten, maer eeten op de Aerde: zy onthouden zich des Winters meest in dichte Bosschasien, en gezette plaetzen, doch des Zomers Weiden zy meest aen de Oevers van de Rivieren, en onthouden zich dan onder Tenten, en alhoewel de Moegalen door den bank geelachtig zijn, zoo vind men onder de zelve mede geheele blanke Menschen.

In 't Jaer 1699.

Zy wyken zoo na aen het Sineesche Ryk, als hun mogelijk is, om de vervolging, en Kryg met de Kalmakken te ontgaen.

De Russche Kozakken in *Nertzinskoi* en *Tungusen Land*, trekken veeltyds op tegen de Moegaelsche Horden, die hen vyand zijn: de Ouden die zy aentreffen, zijn zy gewoon te dooden, maer de Jongen maeken zy tot Slaven, welke dan door de Sineezen, 't stuk om een Ducaet of twee gekoft werden, of wel worden zy mede Rusland ingevoert.

Wanneer de Moegalen eenige gevangenen bekomen, sparen zy in 't gemeen die by 't leven, om daer geld voor te maken. Zy dooden malkander dikmael om een klein ongelijk. De Heerschappye en het Gezag, is daer erflijk; de oudste in 't geslacht komt by versterf tot die Waerdigheit. Een groot gedeelte der Godsdienst by de Moegalen, bestaet in het Offeren, als mede in 't bidden by een Roozekrans, al prevelende binnens monds, en tellende God de gebeden toe, zoo dat ik iemant heb gesproken, die een Geestelijk onder dit Volk, zoo veel gebeden zag afknopen, dat zijn Nagel daer van gesleten was.

De Tenten of Hutten die de Moegalen gebruiken, zijn gemaekt van gevlochte Tuin-werk, die met takken na boven opgaen, omhangen met drie of vier vinger dik gepapte klederen, viltsgewyze gemaekt, daer geen nat door en dringt, boven in de midden, werd een Rookgat opengelaten.

Men vind in 't Moegalen Land, onderweeg, wanneer men van de Stad *Nertzinskoi* na het Ryk van *Sina* reist, een Berg van steen, daer een Klooster om hoog in uitgehouwen is. Voor is de Berg styl opreizende, van loutere steen, en daer ziet men boven eenige vensters, alwaer inziende, het oog eenige steene Afgoden ontmoet. Van achter dezen Berg, is een stylen opgang: deze Afgoden-beelden schynen eener gedaente met die in *Sina* te zijn, eenige weinige Monnikken woonen daer, en onder aen den voet van den Berg, is een Tarters Dorp: de boven gemelte vensters hadden omtrent de hoogte uit de grond van honderd voeten, waer den Berg noch veel hooger boven uitstak, dies de Reiziger die my dit verhaelde, en oog getuige is geweest, den arbeid van klimmen schroomende, daer niet in ware geweest.

Men ziet anderzins onder de Moegalen zelden steene Afgoden, behalven in eenige weinige Kerken.

Mergen of *Margen*, is een Stedeken in het Moegalen Land, omtrent de Rivier *Gan*, onderhoorig aen het Sineesche Ryk, daer een kleine Vliet, genaemt *Margen*, beneffens vloeit.

Men vind 'er byster veel Hazenooten in 't Moegalen Land, die groot en plat zijn, zy wassen aen kleine Boompjes. Omtrent de Stad *Naum*, ziet men daer geheele Velden van vol beslagen, in welke Nabuurschap gansche Wouden zijn van zwarte Berke-bomen. Tot aen deze boven gemelte Stad *Naum*, werd het Dauersche Land gezegt te paelen. Linnen is by hun onbekent, doch Kattoen werd uit *Sina* in overvloed daer na toe gebragt. Zeeker Visch *Kaloeska* genaemt, is daer in de Rivieren overvloedig.

Men heeft in Moegalen Land kleine Ossen, niet over twee ellen hoog, die zwart of root haair hebben, onder lang hangende, en een staert als een Paerd, zonder hoorens.

Men ziet mede in Moegalen Land, een Vogel, genaemt *Torpoen*, hebbende de gedaente tusschen een Ent en Gans, in groote, hy is schoon en geel van veeren.

Daer groeyen kleine Appelen, als groote Karzen, als mede *Siremker* of Vuilboom-Bessen, en zeeker aerd van Kruisbezien, die aen zeer kleine Boompjes groeyen, in de Moerassen.

Zeeker Reiziger die het Moegalen Land ten deel gezien heeft, verhaelde aen my, dat eenmael aldaer hadde ontmoet, een Kapel, of Kerk-huis der Moegalen, van gebakke steen gemaekt, hy zag daer in eenige beelden, grof gemaekt, van Leem, doch verguld, waer voor eenige Kaerzen waren ontstoken: zy zijn gewoon als een goede Visch of Wilt-vangst hebben gehad, den mond hunner Afgoden met Vet of Rook-werk te bestryken, in teken van dankzegging, doch men believe te verstaen, dat dezen Beelden-dienst geen plaets en heeft, als by alzulke Moegalen, die naest onder de Sineesche Muur woonen, want de meeste en ver afgelegene als boven gezegt, zich met geschilderde Afgoden bedienen.

Omtrent acht dagen reizens van de Sineesche Poort, die by de Moskoviten werd gebruikt, ziet men steene gebouwen, in 't woeste Tartarye, daer gezegt werden, eenige der Voor-ouders van de tegenwoordige Keizerlijke Familie in *Sina*, begraven te zijn.

De *Moegalen* naest aen de Sineesche Muur gelegen, bedienen zich zoo nu en dan, mede van schiet geweer, waer toe zy Lont hebben, dat hen uit *Leautung*, en de Noorder deelen van *Sina* werd toegebragt, dat styve stifjes zijn, een pink dik,

dik; geel van verw; 't geen gemaekt werd van zeeker gemale wortel, en oud Papier. Het geeft, en hout een goede kool, zoo als ik aen een stukje onder my berustende, hebbe gezien.

De *Moegalen* gebruiken tot slaep-plaetzen, in hunne Jurten en Hutten, voor Bedsteden, vierkante kassen, daer zy Vilten over hangen.

De Vrouwen dragen op het hooft, veeltyds mede Mans mutzen. De rook gaet boven te midden uit hunne Hutten, ten welken einde daer een gat of opening in werd gelaten. De *Lamas* Priesters die men onder hun vind, dragen roode of geele sluyers om 't lijf gebonden, van Laken of ander Stof; deze zijn over de schouder, en om de middel geslagen, der wyze bykans, als men van ouds in deze Landen de Wapen, of Velt-teekens plagt te binden.

Als de verstorvene een dapper Man is geweest, slachten zy hem ter eeren een Paerd, eeten het Vleesch, en stellen het vel op een stang te pronk, met zijn Boog en Pyl.

Mede als een Moegaels-Tarters Man sterft, die eenigzins van vermogen is, werd Pyl en Boog wel op zijn graf gelegt.

Men vind onder Moegalen en Kalmukken, zoo nu en dan een Mahometaen, anderzins zijn zy alle Heidenen, en weten van het Mahometsdom, als gezegt, niets: Joden of Christenen worden by hen niet gevonden.

Benoord-oosten aen *Moegalia*, of *Groot Tartarye*, werd by *Golnitz*, de Landbeschryver, gezegt, dat het gebergte *Ottorocora* legt, welke echter heden met die benaminge aldaer niet gevonden werd.

Safana is een Moegaelsch Vorstendom, 't geene niet wyt van de Sineesche Grenzen leit. Bezuiden deze Moegaelsche Volken is het gebergte *Amtay* gelegen, dat zeer hoog en bezwaerlijk over te geraeken is. Zoo dra als men voorby dit gebergte, Zuidwaerts gereist is, komt men aen zekere vaste wooningen, *Aiboegi* geheten, alwaer luiden woonen, die den hedendaegschen bezitters van *Sina* onderdanig zijn, en *Toebeetzi* genoemt worden: gelijk mede d'Inwoonders der Stad *Koekoetanskogo* of *Kokoetona*, met den zelven naem van *Toebeetzi*, in die gewesten, bekent zijn. De muuren van deze Stad, die al vry groot is, zijn van rouwe steenen gebouwt, met Toorens en Bolwerken voorzien. Daer legt veel bezetting in.

Dobrana is een *Tayssi* of Vorst, onder of by de zwarte Moegalen, die omtrent de plaets, daer zijn naem in de Kaert is te zien, zich met zijn Volk, in Tenten of Hutten ophoud, en, na gelegentheit van tyd, verhuist. Van hier kan men, in vyf dagen, binnen de Sineesche Muur komen.

Zeekere Volken, die omtrent het Vorstendom van gemelte Prins leggen, verliezen den naem van Moegalen. Het is een aert van Tarters, en staet met de zelven in verbondschap, en leeft op zich zelven.

Irdekule is de naem van eenen Prins of Hooft van een Volk, 't welk zich onder Tenten, op de plaets, daer hy in de Kaert gestelt is, of daer omtrent, ophoud, gehoorende onder de zwarte Moegalen. Tusschen deze plaets, en de ophouding van den Vorst *Suruktakon*, die van Kalmukschen geslachte en bestiering is, (wiens wooning in de Kaert *Bulugan* geheten word) zijn steene Bergen.

Kokoetona of *Kokotan*, anders genaemt *Karakaton*, dat is, Zwart-stad, is een Stad in *Moegalia*, niet verre van de berugte Sinesche Muur gelegen: en mag d'eerste Moegaelsche Stad aen die kant genaemt worden, staende onder het gezag van 't Sineesche Ryk. De muuren zijn van leem, en de muur-toorens van gebakke steen op getrokken. De poort-toorens zijn vry grooter, als de muur-toorens, de welke in 't gemeen twee doorgangen hebben, en omtrent zestien vademen van malkanderen staen. De deuren der poorten zijn van Eiken-hout, en met yzer beslagen. De Stad heeft zes zoodanige poort-toorens. Oorlogs gereetschappen van geschut of musketten, vind men daer niet. Zoo binnen als buiten de Stad zijn veele Beelden-tempels, van gebakke steen gebouwt, en met groene en vergulde gebakke tigchels overdekt.

In de Stad staen veele groote steene winkels, achter welke de woonhuizen gemaekt zijn.

De Stad legt in een laeg Dal, en is lankwerpig. Niet verre buiten de Stadsmuur is de zelve met steene gebergte als omringt. Door de Stad vloeit een klein Rivierken.

Daer word Koophandel gedreven, met zeekere Zilvere stukskens, in plaetze van Geld, genaemt *Lala*, wegende in waerde omtrent zeventig stuivers, en met andere, noch van minder gewicht. Met Tabak en Theé, als ook met Damasten, Zatynen, Kattoenen, en alderhande gekleurde en geweefde Stoffen, word aldaer ook groote Koophandel gedreven. Zy ruilen ook veele Waeren tegen Waeren, zonder geld.

Het Landschap daer rondsom is zeer vruchtbaer van alderhande Granen. Gerst, geele Geirst, Rogge, Tarwe, Erweten, Haver, Vlas, Hennip, en andere vruchten zijn daer in grooten overvloed. Men ziet daer menigte van Denne, Eiken, Linde, en Ype-boomen.

De Vrouwen zijn hier tamelijk schoon, en dragen kleederen, na de Kalmaksche wyze, en lang tot de aerde toe. Het Manvolk draegt des gelijks lange bruine Rokken.

Tusschen de Stad *Kapki*, en de Stad *Kokotanop* of *Kokotona*, woonen Moegaelsche *Taysi* of Vorsten, die van de andere Moegalen zijn afgevallen, en zich nu onder den Sineeschen Keizer hebben begeven. En staet te weten, dat deze Volken, welke by Geslachten of Horden het Land door zwerven, zomtyds, wanneerze menigvuldig worden, onder het een of ander opgeworpen Hooft, van malkanderen scheiden: ook zomtyds wel weder te zamen stooten.

Tebetzami zijn Moegaelsche kleine Vorsten, die omtrent de Steden *Kokotona* en *Kapki*, in Tartarye, achter de Sineesche Muur, herom zwerven, en het Sineesche Ryk erkennen, en van de andere Moegalen afgeweken of uit gegaen zijn. Zy reizen met hunne Horden, op Kamelen, als ook met Ossen, die zy voor wagens, *Arbagh* genaemt, spannen.

Deze Volken hebben des Winters op andere plaetzen, als des Zomers, hun verblijf, en zijn gewoon des Winters, van de Rivieren en Wegen af, in 't gebergte, zich te onthouden.

Schirogalgoe of *Sirokalga*, is een Stad buiten de Sineesche Muur, en een Grensplaets der Sineezen en Moegalen. Deze Stad is aen die beide Landaerden eigen, of onder verdeelde heerschappye gehoorig, volgens verhael der Tartaren; doch word met meer eigenschap gegist, het zelve een vrye Stad te zijn, die aen beide Volken schatting betaelt. Wyders woonen hier omtrent de Menschen, by Huisgezinnen, in ligt opgeslagene Hutten, en weinig meer na het Oosten, met geheele geslachten, in Tenten. Vorders Oostwaerts komt men mede, volgens bericht der Tartars, by eene zeer groote Rivier, die met vaertuig overgevaren word; alwaer de Volken, die aldaer woonen, vellen van Elanden, Zabels en Bevers aen Menschen, die benoorden deze Rivier woonen, tegen Damasten, Fluwelen, en andere Stoffen verhandelen. Of deze Rivier de *Amur*, of wel een andere Rivier kort boven *Korea* zy, is my tot noch toe onbekent.

Sirokalga is gebouwt van steen, met hooge en breede muuren, fraei en konstig gemaekt. De batteryen of dwingers zijn hoog op de poorten. In de muuren, uit vensters, ziet men geschut, doch vry kort. Dag en nacht is daer wacht. Als de Zon onder gaet, geeft de wacht, met drie musketten, vuur: en de poort word des Morgens, voor zes uuren, of voor dag, niet opgemaekt.

In deze plaetze, en daer omtrent, valt het onverbrandbare Kruit en Lywaet, genaemt *Asbestos* of *Asbestus*, 't geene in *Sina* gebruikt word. Het is aschgraeuw van verw, zacht op 't gevoel, en grof van draet.

In de Atlas werd van 't *Asbeston*, of *Asbestos*, onder het Landschap *Tanyu*, gezegt als volgt:

Daer is zeeker Kruit, het welk men zegt op de steenen wast, dit is, onverbrandelijk, hoewel het, in 't vuur geworpen, lang daer in blijft leggen, het word wel root, en eenigzins gelijk vuur, maer uit de gloet genomen, word het wel haest zoo wit als te vooren, en gelijk met de asch verwe; het wast niet zeer lang, maer draegt een knop, gelijk korte Hennip, en is echter in sterkte daer mede niet gelijk, maer breekt veel haestiger: als het in water legt, vergaet het tot slijk, en word terstond bedorven: misschien hebben de oude Romeinen hier van hun *Asbeston*, of hun Lakenen gemaekt, in de welke zy de Lyken der overledenen verbrandeden, op dat de asch niet van het hout vermengt, en onderscheit gemaekt zou werden, want ik kan zwaerlijk bewogen werden, om te gelooven dat dit van *Ameiant* steen is, gelijk *Anselmus Boëtius* zegt, of gelijk andere nieuwe Schryvers willen, van Pluim-aluin, of Talk, of Moskovisch Glas, van welke dingen, gelijk de Tartars van dit Kruit, zy een altyd duurent lemmet zoude maken, 't welk men nooit behoeft te snuiten, maer als het door de aenwassende vuiligheit vervuilt, zoo word het alleenlijk in 't vuur geworpen, om het vuil dat daer aen vast was, door de brand te zuiveren, dewyl de onbederfelijke stoffe, het vuur kan tegen staen.

Van dezen steen spreekt den vermaerden Reiziger de *Bruin*, aldus:

Op het Eiland *Cyprus*, werd gevonden de steen *Amejanthus*, daer men in voorige tyden Gaeren heeft weten van te spinnen, en Lywaet te weven, waer af zakken wierden gemaekt, in de welke men de lichamen stak die verbrand moeste worden, om de assche te bewaren, want konnende het

het vuur dat Lywaet niet verteeren, maer het zelve alleen rein en wit maken, wierd de assche in haer geheel behouden, en in steene kruiken *Urne* geheten, gedaen: men heeft 'er ook Papier van gemaekt, 't geen die eigenschap had, als men het geschrevene wilde uitdoen, men het slechts in 't vuur wierp, daer het wit en zuiver weder uit quam: maer de konst om zoo het Lywaet als Papier te bereiden, is verlooren: de verw van deze steen is duister groen, wat blinkende, als men hem uit pluist, gelijkt dat pluizel na Kattoen, en houdende 't zelve in de vlam, komt het'er ongeschonden weder uit, en blijft in zijn eigen wezen, zonder eenige de minste vermindering te lijden. Dus verre de *Bruin*.

Van deze steen werden by my eenige brokken bewaert, als mede van het Lywaet de groote van een El.

In de boven gemelte Stad vind men steene winkels, met alderhande Stoffen en Koopmanschappen voorzien; doch men ziet daer geen wolle Laken, als ook geen Edele gesteenten. Vruchten van Appelen, Meloenen, Knooplook, Radys, Wortelen en Rapen, vind men daer: als ook Muskus, Amandelen, Gengber en Rhabarber.

Rechtspleging werd daer streng geoefent: Rovers gepaekt, Dieven gehangen; doch valsche Schryvers kapt men de hand af.

Niet wyt van deze Stad begint men de sterkten te zien, die de Sineezen buiten de steene Muur, langs heen, hebben opgericht, om met vuuren daer uit teeken te doen, ten einde de wacht op de muuren gereet is, wanneer 'er vyand verschynt.

Semsi is de naem van een Moegaelschen Prins, die als hooft van een Horde, onder Tenten, omtrent de Landstreeke, daer hy in de Kaert gestelt is, herom zwerft.

Tzoekzi is een Stad in Moegalen Land, buiten de Sineesche Muur gelegen: zy is een van d'eerste plaetzen, die men ontmoet, als men van 't Westen, recht uit, door Kalmakken en Moegalen Land, na Sina reizen wil: zijnde, vermids de zware wegen, van de groote Woestyne *Lop*, als mede van Sina zelve, een Maend reizens afgelegen. Hier rondsom valt Rhabarber: waerom de Koopluiden, die na Sina reizen, en van daer komen, dezen weg kiezen; hoewel hy zeer moeyelijk valt.

Nutikop is een Stad, op de Grenzen van *Moegalie*, omtrent veertien Duitsche mylen, benoorden het Noord-einde van de groote Sineesche Muur, gelegen. Hier omtrent vielen de Ooster Tartaren in, ten tyde van den laetsten Oorlog, en namen de Stad *Nutikop*, toen noch Sineesch zijnde, weg. Vorders zijn de Sterkten en Steden, zoo buiten de groote Muur, als tegen de gebuurvolken aen, onder Sina gehoorig, meest van Zoldaten en Papen bewoont, die veel van het inkomen verteren.

De Tartaren of Moegalen hebben t'eeniger tyd den yzeren dyk doorbroken, zoo *Abdalla* zegt: waer door versta zeker opgeworpene dyk en graft, wel eer aen of by de Stad *Derbent* gelegen; welke Stad op Persisch, en op Turksch *Demir-Kapi*, dat is, *yzere Poort* gezeit, genoemt word. Zy sluit *Persie* van *Scythie* of *Tartarye* af; want men anders niet van 't Noorden, als door *Derbent*, in *Persie*, aen die kant geraken kan. Deze dyk lag aen de Stad *Derbent*, en was eigentlijk een muur, en, zoo gezegt word, van *Alexander de Groote* aengelegt en gebouwt.

Volgens den Arabischen Schryver *Abulpharay*, wierd *Alexander de Groote* verzocht, om deze dyk, *Tajuji* genaemt, op te bouwen. Hy deed dan de zelve met klompen van Yzer en Kooper ophalen, die, met vuur op de zelve t'ontsteken, tot een steen of vierkant stuk, gesmolten wierden, lang twaelf, en breet vier Ellen. Wanneer hy dan ten deele de dyk *Tajuji* voltooit had, trok hy na den oort of plaetze van deze groote dyk, welke *Babol-Abwab*, dat is, *poorte der poorte*, op Arabisch genoemt wierd, en in de Dalen der Landstreeke van *Kapsak*, anders *Dest*, gelegen was. Na het uitdelen der grondslag-plaetze aldaer, leide hy deze dyk door de Bergen, die aen de Grieksche Zee lagen, doch voltooide de zelve niet. De Koningen van *Persie* hielden namaels niet op, deze grondvest op te vorschen. Zy deden eenige Turken en Chozaren of Georgianen, uit de gewesten van *Erak*, *Sjebal*, *Arran*, *Adarbijan*, en *Armenie* by een komen, om die op te zoeken, tot dat de Persische Koning *Yazdejerd*, Zoon van *Bahram Juir*, de zelve vond, die de dijk, met klompen van Kooper en Loot, weer begon te bouwen: maer voltooide de zelve mede niet. Ook hebben de meeste Koningen der Persen, na hem, bestaen die dyk op te bouwen: maer niemand heeft het gelukt die te voltrekken, voor dat zulks eindelijk, door bevel van Koning *Kosfroa Nuscherwan*, uitgewerkt wierd, die de zelve dyk vast deed bouwen, en aen de toppen der Bergen hechten. Daer na leide

hy de zelve tot eene ftreeke van een vierendeel Duitfche myle in de (Kafpifche) Zee, en floot de zelve met yzere poorten toe, na meer als de tyd van een Jaer daer aen befteet was: zulks die oort toen van honderd Menfchen kon bewaert worden: daer te vooren geen honderd duizend mannen magtig waren, om dien oort te befchermen. Hy vergunde den Overfte, die aldaer geftelt was, op een Gouden Throon te zitten: waerom de Koning of Chan van die geweften, namaels *de Koning des Throons* genoemt wierd.

De Moegalen en Tartaren hebben een twaelf Jarige Cirkel van tyd of Jaer-rekening; welke, voleindigt zijnde, zy weer van vooren aen beginnen te tellen. Elk Jaer heeft een eigen benaming van zeeker Dier: als, een de Muis, twee de Os, drie de Luipert, vier de Haes, vyf de Krokodil, zes het Serpent, zeven het Paerd, acht het Schaep, negen de Aep, tien de Hen, elf de Hond, twaelf het Verken.

Gool, in zijn byvoegzel op den Sineefchen Atlas, fchryft van deze tydrekencirkel der Tartaren en Turkeftanders, welke ook de Sineefche Boeren met hun gemeen hebben, aldus.

De Sineefche Boeren, als *Martyn* getuigt, en de Turkfche Nomaden of Veehoeders, of Scythen, dat zijn Tartaren (volgens bericht van *Nafrodin* en anderen) reekenen de uuren der dagen, en de dagen zelfs, en Jaren, in hunne twaelf cirkels of kringen, by namen van Dieren. Wel zijn de Dieren een en de zelve; maer de namen, na de verfcheidenheit der beider Land-tale, verfcheiden. Zy fchryven aen elk van deze tyden, en inzonderheit van de Jaren, zijne hoedanigheit, en kracht of uitwerking, na de natuur des heerfchenden Diers, toe. De beginzelen nu, of aenvangen der uuren, dagen en jaren, zijn by beide deze Volken, Turkeftanders en Tartaren, een en de zelve, die by de Sineezen in gebruik zijn.

Namen der uuren, dagen en jaren.

Een *Muis*, twee *Os*, drie *Tyger*, vier *Haes*, vyf *Draek*, zes *Slang*, zeven *Paerd*, acht *Schaep*, negen *Aep*, tien *Hen*, elf *Hond*, twaelf *Verken*.

Namen der zelver Dieren in de Tale der Oofterfche Turken en Tartaren.

Een *Kefegu*, twee *Oth*, drie *Pars*, vier *Tauxkan*, vyf *Loui*, zes *Tilan*, zeven *Tund*, acht *Koui*, negen *Pichin*, tien *Dakuk*, elf *It*, twaelf *Donguz*.

Namen der zelver Dieren in de Sinefche Tale.

Een *Xu*, twee *Neu*, drie *Hu*, vier *Tu*, vyf *Lum*, zes *Xe*, zeven *Mu*, acht *Yam*, negen *Heu*, tien *Ki*, elf *Keu*, twaelf *Chu*.

In 't twaelfde Jaer, het *Verken* genaemt, wierd *Tamerlaen* gebooren: als wanneer des nachts een vuurigen Helmet, door den Hemel vliegende, en zijne vonken alom verfpreidende; wierd gezien; hoewel andere zeggen, dat *Tamerlaen* van Duitfche afkomft was, en, jong zijnde, Vee ftal: waer over hy, by de Harders, met een Pyl getroffen, en mank wierd, en daer na den naem van *Timur-leng*, dat is, *Timur de manke*, kreeg, die eindelijk by d'onzen in *Tamerlaen* verandert is. Andere houden met meerder reden ftaende, dat *Tamerlaen* uit de ftam van den eerften Tartarfchen Keizer *Cingis chan* gefproten was: zoo dat *Tamerlaen* hem, in de achtfte afdalende graet, zoude beftaen; of zijn over, over, over, over Groot-vader wezen. Dus verre *Gool*.

Daer word gezegt, dat de tegenwoordige Indifche of *Mogolfche* Keizer van de derde Zoon van *Tamerlaen* gefproten zy: van waer de naem van *Mogul*, of *Mogol* en *Mogor* ook zijn herkomft zoude hebben: en zoude des zelven Zegel-ring van zoo veel kringen zijn, als de *Mogol* door Vaders van gemelden *Tamerlaen* afgedaelt is: in welke eerfte kring de naem van *Tamerlaen* gefneden is. Volgens bericht van *Chondemirus*, zoude *Tamerlaen* zes en dertig Zoonen en Neven nagelaten hebben.

Anders beginnen de Tartaren hunne Jaer of Tyd-rekening met den aenvang der regering van *Cingis chan*.

Tfud-Bilegenia, is de naem van een Moegaels Vorft. Van zijn gebied tot aen een plaets, *Bulugan* genaemt, is louter fteene gebergte. Hy zwerft met zijn Horde omtrent de plaets, daer ik hem in de Kaert gebragt heb. Hy onthoud zich onder Hutten en Tenten: waer mede hy, gelijk de andere Moegalen, na gelegenheit van tyd, verhuift.

Tzara-Moerin, is een Moegaelfche Vliet, welke, vereenigt met een anderen Vliet, *Loghanoe* genaemt, te zamen tot eenen eenigen grooten ftroom word, die uit Tartarye door de groote Muur, tot in Sina fchiet. Langs dezen grooten Vliet ftaet het vol van alderhande Bofchazien: en zijn des zelfs Oevers met verfcheide en veele wooningen betimmert. Men zoude aen dezen Vliet alderhande vaertuigen konnen timmeren, om daer mede uit Sina, buiten en binnen de Muur, en in Tartarye,

rye; na de kant van *Leao-tung* te varen: te weten, door spruiten, welke, zoo gezegt word, in de gemelde Vliet storten, en derwaerts schieten, hoewelze ons onbekent zijn.

Deze Rivier, en meer andere, welke uit Tartarye in Sina, door de groote Muur, heen schieten, nemen haren oorspronk, voor het meeste gedeelte, uit steene gebergten; want tusschen de Vliet d'*Amur* en de Muur, vind men een reeks van zeer groote steene gebergten. Alle Vlieten, die naer de kant van d'*Amur*, uit deze gebergten spruiten, schieten niet naer Sina heen; maer alle de anderen, welke uit die gebergten, naer de kant van de Muur schieten, loopen of tot dicht onder de Muur, of wel geheel tot in Sina. Gelijk men diergelijke gestalte aen de Alpes, en het Pirineesche gebergten mede ziet.

Men vind, volgens bericht van zommige Reizigers, aen de kant van *Leao-tung*, of *Leao-tum*, een klein Meirken, in het welke Oesters gevonden worden, daer Paerlen in groeyen. Doch alzoo de rechte plaets van het zelve niet wete, heb ik dat in de Kaerte niet gebragt.

Ziet boven in de Reis van *Verbiest* van deze Paerlen.

Chieka of *Gienka* is een Rivier, welke in de Vliet *Selenga*, en deze weder in het Meir *Baikal*, dat aen het Moegalen Land stoot, valt. Aen de mond van de Rivier *Chicka* is een kleine sterkte, op bevel van hunne Czaersche Majesteiten, van hout gebouwt geweest.

Aen het Moegaelsche gebergte, *Samma* geheten, is een zandige Woestyne, en dorre Heide, die met doornen bewassen is. Ten einde van deze Heide zijn eenige Horden, daer de Luiden zich in Hutten van Biezen en Riet gevlochten, en van buiten met mengzel van Koeye- en Kemels of Ezels-mest besmeert, en daer boven met een haaire of zaeye dek bekleet, ophouden. Deze Luiden erneren zich met Vee: gelijk ook de Horden omtrent het gebergte *Tanja* acht mylen van daer, van gelijken maekzel zijn, en eenerlei aerd van Inwoonders hebben.

Mullerus meent, dat de oude Stad *Kambalu* niet op de plaets van de hedendaegsche Sineesche Hooftstad *Peking* gelegen heeft: maer eenige graden Noordelijker, in Moegalen Land. Het is aenmerkelijk, dat de Stad en Landstreke van *Peking*, in verscheide tyden, verscheide namen gevoert heeft; dewyl het een gebruik en zonderlinge gewoonte by de Sineezen is, dat, wanneer een Sineesche Keizerlijke stam, die over 't Ryk Sina gebied, komt te veranderen, gemeenlijk ook dan de voornaemste Steden, en zelfs het geheele Ryk, van naem verwisselen. Ten tyde des stams *Cheu*, op 't Jaer twaelf honderd acht en zestig, wierd de Landstreke en Hooftstad *Peking*, *Jeu* genaemt: onder de stam van *Cin*, *Xangko*: als de stam *Hana* heerschte, wierdze *Quangyang*, en onder de stam *Cyin*, *Fanyang* genaemt: maer de stam *Taiming*, die de Tartars uit Sina verdreef, gaf aen de zelve de naem van *Peking* en *Xuntien*. *Peking* zoude op Sineesch *Noort-hooftstad*, en *Xuntien*, *den hemel gehoorzamende*, gezegt zijn.

De Arabische Landbeschryver *Alfergan* zegt, dat de Sineesche Hooftstad en groote Zee-haven in de eerste klimaet of afdeelinge des Aerdbodems is gelegen, zonder evenwel de zelve te noemen; werdende anderzins, by d'oude Arabieren, de Sineesche Hooftstad, *Quincy* of *Quinsay*, en ook, by zommigen, *Jamcen* geheten: doch het is niet waerschynelijk, dat daer mede het hedendaegsche *Kambalu* of *Peking* verstaen word, alzoo het zelve buiten het eerste klimaet of afdeeling des Aerdbodems, zoo als die by de ouden was afgedeelt, gelegen zoude zijn: maer wel eenige andere groote en wel eer vermaerde Hooftstad in Sina: gelijk, by de oude Arabische Schryvers, de Steden in Sina, *Nangan* en *Taichon*, vermaert zijn geweest. *Abulpharaj*, de Arabier, melt, dat in zijnen tyd de Stad *Taichon*, door den Koninklijken Zetel, vermaert was, zoo als hem gezegt was van zeker Negieranenzer Monnik, die, met andere Geestelijken, uit zijn Vaderland, van hunnen Patriarch, derwaerts gezonden was. Waer uit te besluiten schynt te zijn, dat de Christelijke Godsdienst al te dier tyd (het gene ik mene omtrent, of voor den Jare duizend te wezen) in het Sineesche Ryk ingevoert zy; hoewel naderhand geheel verduistert is.

D'Arabische Schryvers, welke na den tyd van *Mahomet* geschreven hebben, hebben de Noorder deelen van Sina, waer in *Kambalu* gezegt wierd te leggen, *Chatai* genaemt: en zegt van dit *Kambalu* de Arabische Schryver *Ibn-Said* het volgende. *Men verhaelt van* Kambalus *grootheit wonderheden, die het menschelijk begrip te boven gaen. Het is een Hooftstad, door Koopmanschap zeer vermaert. De Inwoonders zijn* Chatæërs: *en, om hare grootheit, is het de Stad van* Tamgagius (*dus wierd de* Chatæesche *Keizer genoemt, die toen over het Land* Chatai *heerschte*) *geheten. De Reizigers meenen* (*misverstandelijk*) *dat de muur, welke deze Stad omheint, zich drie en twintig dag reizens, van het Oosten na 't Westen, uitstrekt.*

De Tartarische Opper-priester of *Katoechta*

toechta of *Katoechta Lama*, die, (als boven reeds gezegt is) in het Moegalen Land zijn zitplaets heeft, en afhangig is van het Geestelijk Opper-hooft, dat in *Tangut*, en, volgens *Kircherus*, in de Stad *Barantola*, zich ophoud, heeft Zangers onder hem, die *Mansilama*, en Diakonen, die *Gietsioel Lama* genoemt worden. Hun Afgoden-dienst pleegt men daer in een vergader-plaets. Omtrent dezen *Katoechta* zijn noch drie honderd ongetrouwde *Lamas* of Priesters. Die zich van hun in Overspel of Hoerery verloopt, moet zes weken vasten, of zober eeten. Wanneer deze Geestelijken hunnen dienst plegen, zoo geschiet zulks van den Avond tot den Morgen, als het dag word; en weder van de negende uure op den dag, tot de middag toe. In dezen dienst zit de *Katoechta Lama* op een hoog verheven plaets, in gelijkheit met de Afgoden, tegen de wand aen, in zijn Priesterlijk gewaet, met zijn Offer-papen rondsom hem. Onder dezen Kerkdienst hebben zy speeltuigen, die op gezette tyden spelen en blazen. Zy slaen ook op Trommels, en luiden Klokjes: behalven dat zy noch op yzere platen slaen, die in groote kopere tobbens leggen. Zy hebben groote Zilvere Rookvaten, daer zy verscheidene Wierooken en Gommen in smyten, en branden, en alle omstanders ook mede berooken. Zy hebben een groote Zilvere Kelk, met een Zilvere Lepel, daer mede de *Katoechta* uit die Kelk eenige geheiligde spys, onder het plegen van Godsdienst, schept, en de zelve nuttigt: gelijk hy daer van mede driemael aen zijne Papen uitreikt, die ten dien einde aen zijnen Throon naderen: als mede aen de Leken: beginnende van de hooge stants-perzonen, zoo Mannen, als Vrouwen. Deze Kelk is zoo groot en breet, dat van twee Mannen qualijk gedragen kan worden, die de zelve ook voor de *Katoechta Lama* houden, op dat hy daer zelf uit scheppe. De spys, die daer in is, zijn kleine Erweten, zeeker slag van roode Wyn, en Boom-olie.

Wanneer deze Kelk voor den *Katoechta* gebragt word, dan doet hy met drie vingeren een greep daer uit, en smyt het uitgegrepene driemael in de lucht.

De *Katoechta* word in het Land van *Tangut* ingewyt, en van daer na zijne verblyf-plaetze verzonden.

Behalven dezen *Katoechta*, wiens zitplaets in de Kaert aengewezen word, zegt men noch een meerder tal van andere *Katoechtaes*, zoo als Heidensche Kardinalen, in minder, en gelijke waerdigheit te zijn, die in andere Tartarsche Landschappen zich neer geslagen hebben.

In *Barantola* zijn drie kostelijke Afgoden-kloosters: daer in omtrent duizend *Lamas* of Priesters woonen. In een der zelver woont, volgens *Kircherus*, de Opper-*Katoechta* of *Dalailama*, van wien gezegt word, dat hy nooit sterft, ja, volgens zommige berichten, met de Maen jong en oud word.

Als men door het Moegalen Land na *Sina* reizen wil, moet men niet al te sterk zijn, want de Vorsten geen groot getal Menschen genegen zijn door te laten, behalven, dat een al te groote menigte gebrek, onderweeg heeft te lijden, by mangel van overvloedig leeftogt. Hierom ried een Afgezant van den *Katoechta*, als men uit *Moskou* een Gezant derwaerts, wilde zenden, dat hy niet sterk diende te wezen.

Men is gewoon, de Vorsten in 't Moegalen Land als men daer door reist, met Pelterye van alle aerd te beschenken, als ook met Laken, en drink-glas, daer zy groote liefhebbers van zijn.

Op de eerste aenspraek zijn de Moegalen gewoon, altoos naer de gezontheit te vragen, van den geenen die iemand gezonden heeft, 't zy in Gezantschap of anderzins.

Gobe is een Moegaelsch woord, en gezegt, *dorre Heide*: met welken naem zeker zandig Veld bekent is, van ouds genaemt *Lop*, *Belgian*, *Cor*, en *Xamo*. Deze Heide is een, twee, en drie dagen benoorden: maer bezuiden wel vyf of zes dag reizens breet. Zy is gestrekt, in hare lengte, van 't Noorde na 't Zuide, zonder veel Kruit, Boom of Water.

Kokonor, is gezegt in 't Tarters groote Meir, of groote Zee, gelijk men zegt dat de Jezuit *Grieber* een zoodanigen heeft ontdekt, als hy achter Moegalen Land, door Tartarye na *Sina* reisde.

Salomon Kuselius, in zijn Boek, geheten *Dictionarium Geographicum*, zegt, dat de Woestyne *Lop*, anders *Althai*, een Landschap is, binnen het gebergte *Imaus* gelegen.

Tamirlanku is een oude verwoeste Stad boven *Tangut*, in *Moegalia* gelegen, daer men Vee-hoeders in Horden ontmoet.

De Stad *Lop* lag, ten tyde van *Markus Paulus*, zijnde omtrent het Jaer twaelf honderd en vyftig, aen het begin van de Woestyne van dien naem, strekkende naer de Sineesche Muur. Zy had Mahometaensche Inwoonders.

In 't inkomen van 't Tangutsche gebiet, ten einde der Woestyne *Lop*, van *Sina* af te reekenen, lag, ter gemelter tyde, eene Stad *Sachion* geheten, waer in weinige Nesto-

Neſtoriaenſche Chriſtenen, en meeſt Mahometanen woonden.

Alhier zijn zeeker aert van Katten, die elders niet te vinden zijn, en na *Sina* gevoert worden.

Van de Stad *Lop* ſteken de Karavanen af naer *Sina*, om door deze Woeſtyne te reizen. Men moet zich hier van alles voorzien. Men reiſt daer met Ezels en Kamelen. Als op deze Reis de ſpys ontbreekt, worden de Ezels of Kamelen geſlagt. Men vind daer wel verſch Water; doch het is veeltyds ook bitter.

Van de Woeſtyne *Lop*, en van andere plaetzen van dien oort, ſpreekt *Marcus Paulus* de Venetiaen aldus.

Lop is een zandige Woeſtyne, die beweſten, en buiten de Sineeſche Muur gelegen is, zijn aenvang nemende by de zeven en dertigſte graed, Noorder breete, by het gebergte *Imaus*, daer de Stad *Xacheu*, of *Sachion*, (dat *zandig* gezegt is: gelijk het woord *Xamo* inſgelijks *zandige ſtreek* betekent) legt: van waer de zelve zich uitſtrekt tot bykans de drie en vyftigſte graed, eene ſtreeke van drie honderd mylen lang, Noordwaerts. Beweſten is zy in twee armen geſpliſt; van waer zy zelve den naem van groote of kleine Woeſtyne *Lop* draegt. Zy is beweſten een weinig ſmalder, alwaer de Sineezen eertyds twee Steden, als *Jungya* en *Lieuyung*, gebouwt hebben, die noch heden in de Sineeſche Kaerte te vinden zijn. Zy eindigt met de Ryken *Samahan* en *Kaſcar*.

De Tartars, die tuſſchen deze Woeſtyne en de Sineeſche Zee *Hanhay*, dat is de *groote Zee*, genaemt, zich ophielden, zijn honderd en dertig Jaer voor Chriſtus geboorte, alle verwoeſt; gelijk mede die aen 't gebergte *Lankinſios*, dat is het gebergte van *Imaus*, Noordwaerts op, tot aen de Ys-zee woonden.

De Sineeſche Keizer deilde toen ter tyd dit overwonnen Tartarye aen zijne Veldheeren en Krygsluiden uit. Hy dede, tuſſchen de groote Muur en deze zandige Woeſtyne, voor de Krygsknechten, Steden en Gehuchten bouwen, en maekte twee zijner Bevelhebbers tot Koningen, die het geweſt van *Karakathay*, (welke plaets van ouds met Volken, uit *Katay* of *Sina* overgebragt, bewoont was,) beſloegen.

Hier van komt, dat men in't Oud Tartarye noch vaſte, doch meeſt vervallene Steden vind; zijnde anderzins de Tartaren niet gewoon Steden te bouwen, zich vergenoegende in Hutten en Tenten te woonen. Deze geplante Sineezen in Tartarye hebben allenkskens hunne Sineeſche gewoonte vergeten, en die van Tartarye aengenomen, en zich daer na, als Tartaren zelfs, tegen het Sineeſche Ryk meermalen aengeſtelt.

Te dier tyd vluchten de Tartaren van *Tangut* ten Zuiden, in Indiën, en zetten zich aldaer ter neder. De Ryken *Laos*, *Sifan*, *Tibet*, *Tangut*, en *Paep Jans Land* doortrekkende, zijn zy van de Sineezen achtervolgt, en, zoo als hunne gedenk-ſchriften melden, geſlagen. En wierden in de Indiſche geweſten aen die kant, als *Kochinchina*, *Kamboya*, en andere, van hen t'onder gebragt.

Deze Tartaren uit *Tangut*, die van de Sineezen, ter opgemelter tyd, uit de vlakte gedreven waren, en zich in 't gebergte begeven hadden, en allenkskens ſterker wierden, en aenwieſſen, quamen na verloop van tyd weder in de vlakte zakken; wel niet na de kant van *Sina*, maer beooſten en benoorden, naer de Zee toe, die de Sineezen *Hanhay* noemen. Dies liet de Sineeſche Keizer Gezanten derwaerts afgaen, om hen aen te zoeken, dat zy het Sineeſche Ryk erkennen zouden: welke Gezanten van de Tartaren in onderaerdſche holen geworpen, en tot Harders van hun Offer-vee gebruikt wierden. Dus verre *Marcus Paulus*.

De tegenwoordige Tartarſche Keizer van *Sina*, die uit *Niuche* geſprooten is, werd by de geenen, welke buiten de Sineeſche Muur, als *Kalmakken*, *Mugalen*, *Boecharen*, en andere, woonen, met een eernaem, *Bogdi* genoemt; doch van waer die naem zijn oorſprong heeft, is ons onbekent. Het ſchynt, als een der voorzaten van dezen Keizer in Tartarye, die *Tayſi* of Vorſten geweeſt zijn, het Ryk van *Sina* overweldigden, dat men hem toen den eernaem op Tartarſch van *Bogdi* gegeven heeft: als of men *Goddelijk*, of *van God* wilde zeggen; want *Bog* is *God* op Tartarſch gezegt, gelijk zelve dat woord op Ruſch, mede *God* betekent: of miſſchien om dat het Land van God zeer gezegent was.

De Tartarſche Krygsmagt in *Sina* beſtaet zoo wel uit Koreanen, Tartaren van *Niuche*, en Mugalen, als uit Sineezen, gebooren in het Landſchap *Leaò-tung*, en in andere geweſten ten Noord-ooſten.

Zeeker Arabiſch Schryver, die, vertaelt, en onder my beruſt, en geleeft heeft in 't Jaer acht honderd twee en twintig van *Hegyra*, of *Mahomets* tyd-ſtijl, het geene in onze dertiende eeuw komt te vallen, zegt, dat de Chataërs en Mugalen veel te Veldewaerts, op wagens leven, en aldaer, in vlakten en effen Landen, zeilen

len op hunne wagens zetten, en alzoo, als in schepen voort gedreven worden. De zelfde Schryver meld mede, dat de Stad *Kambalu*, of *Peking* in *Sina*, door den Zoon van den eersten Tartarischen Keizer *Cingis chan*, zoude gesticht zijn: daer aen echter geen geloof te geven zy.

Mugaelsche Woorden.

Daltba,	hy heeft geslagen.
Ailba,	hy heeft gezonden.
Aidba,	hy heeft gegeten.
Daltmou,	ik zal slaen.
Ailmou,	ik zal zenden.
Aidmou,	ik zal eeten.
Ni daltba,	ik heb geslagen.
Gi dalteba,	gy hebt geslagen.
Anaa dalteba,	hy heeft geslagen.

Bangi, ou banai dalteba, wy hebben geslagen.
Tadalteba, gy-lieden hebt geslagen.
Tseday dalteba, zy-lieden hebben geslagen.

Mouri,	een Paerd.
Mourit,	Paerden.
Mourigane,	een klein Paerd.

Altin of *Alta*, is Goud gezegt op het Moegaels, en *Mong* Zilver. *Ik* groot, en *Najan*, Heer.

Seinou, is gezegt in 't Moegaels, zijt gegroet.

Daer dan het antwoord op is, *Sein*.

So, betekent zet U.

Volgt eenig bericht van de Niuchische, Mugaelsche *en* Kalmaksche *Volken: ook van de* Jupi, *zoo als zulks, door zeekeren* Armenier, *welke die Landen had bereist, in* Peking, *hoofdstad van* Sina, *ter neer gestelt, en my uit die gewesten toegezonden is.*

NU staet ons (zeit dees *Armenier*) het Vaderland van *Bogdi Chan*, en andere Volken, te beschryven; gelijk de Sineezen dat verhalen: beginnende van de *Bogdoitschen*, welke van de Sineezen Ooster Tartaren en *Mugaelen*, *Nuken* of *Nuki* genoemt worden: uit welke gemelte Chan gesprooten is.

Dit is een groot Land, en hier zijn verscheide *Taischys* of Vorsten, ook verscheide geslachten. Een Volk is 'er, dat by de omlanders *Dschuei* genoemt word. De Mugalen noemen het zelve *Dschurtsi*. Deze Landaerd is voor dezen zeer veracht geweest; want die heeft nooit een Hooft gehad: maer is spotswyze *Visschers Volk* genoemt.

Het *Dschurtsche* Land legt tusschen de Oost-Oceaen, en de groote Riviere *Amur* en *Schingal*. Voor dezen zijn de *Dschurtsi* Onderdanen, zoo men zegt, van de Sineezen geweest, gevende hunne schattinge in Zabels, als mede in andere Pelteryen, en den kostelijken wortel *Ginsen*.

Eertyds hebben de Sineesche Keizers van het *Taiminsche* geslacht in dier Land eenige vastigheden gebouwt. De Sinezen schryven, dat die Volken van geen konst of wetenschap weten, als alleen van schieten: en dat zy raeuw Vleesch eeten, en Brandewyn drinken.

Deze Volken, *Nuki* of *Dschurtsi*, zijn oude vyanden van de Sineezen. Voor achtien honderd Jaren noemden de Sinezen die Volken al *Kin*, dat mede Goud gezeit is; want men zegt, dat 'er veel Goud in het gebergte van hun Land valt. Zy zijn voor omtrent vier honderd Jaer over de Groote Muur in *Sina* gekomen, en hebben zes groote Landschappen ingenomen: zy zouden toenmaels wel het geheele Ryk *Sina* ingenomen hebben: maer de Kalmaksche Tarters, die rondsom *Samarkand* woonden, en de Bucharen, die van het geslachte van *Cingis Chan* zijn, Mugalen en andere Volken, benydede het hen: want toen zy hoorden, dat de Nuki Sina ingenomen hadden, quamen zy, met een groote menigte, door de Westersche en Zuider Landschappen in Sina, en dreven de Nuki daer uit, nemende de helft van hun Land weg. Met deze Kalmakken en andere Tarters, is toenmaels ook zeekere *Marcus Paulus*, een Venetiaen van geboorte, in Sina gekomen. Toen namen de Kalmakken geheel Sina in, en planteden een nieuw Keizerlijk geslacht, dat zy *Iwen* of *Iven* noemden. Die van dit geslacht hebben Sina omtrent honderd Jaer beheerscht. Daer na hebben de Sinezen de Kalmakken weer uitgedreven, en rechteden het *Tayminsche* geslacht op, welke het Ryk, tot voor omtrent veertig Jaren, beheerscht hebben: want de *Nuki Dschurtsi* of *Dschuscheri* zijn weer in Sina gekomen, en hebben het zelve ingenomen, rechtende een nieuw geslacht of Keizerlijke Tartarische stam op, dat *Taycing* genoemt word.

De Sineezen hebben in het Land der *Nuki* honderd en twintig sloten of vastigheden gesticht, die nu tot Steden zijn geworden, doch slecht gebouwt: maer hier zijn veel Dorpen. Daer wast zeer veel Koorn, voornamelijk Geirst.

De Huizen zijn van Leem, als by de Dauren gemaekt. Doch de Nuki onthouden

Mugaels Alphabet van anderen gedaenten.

a · ja. je · no · mo · lo · sa · se · ma

e · ou. u · nju · me · mu · lju · sa · suu

i · na · nie · mi · la · lo · si · scha

o · ne · nu · mo · le · llo · so · sche

iv. iu · ni · ma · mju · li · llu · sju · schy

scho · schju · schee · schuu

ra · ja · cha · dsa · ta · da · ka · ke

re · je · tsche · dse · te · de · ko · ki

ri · ji · tschi · dsi · ti · di · kuu · kuu

ro · joo · tscho · dso · to · do · ga · gua

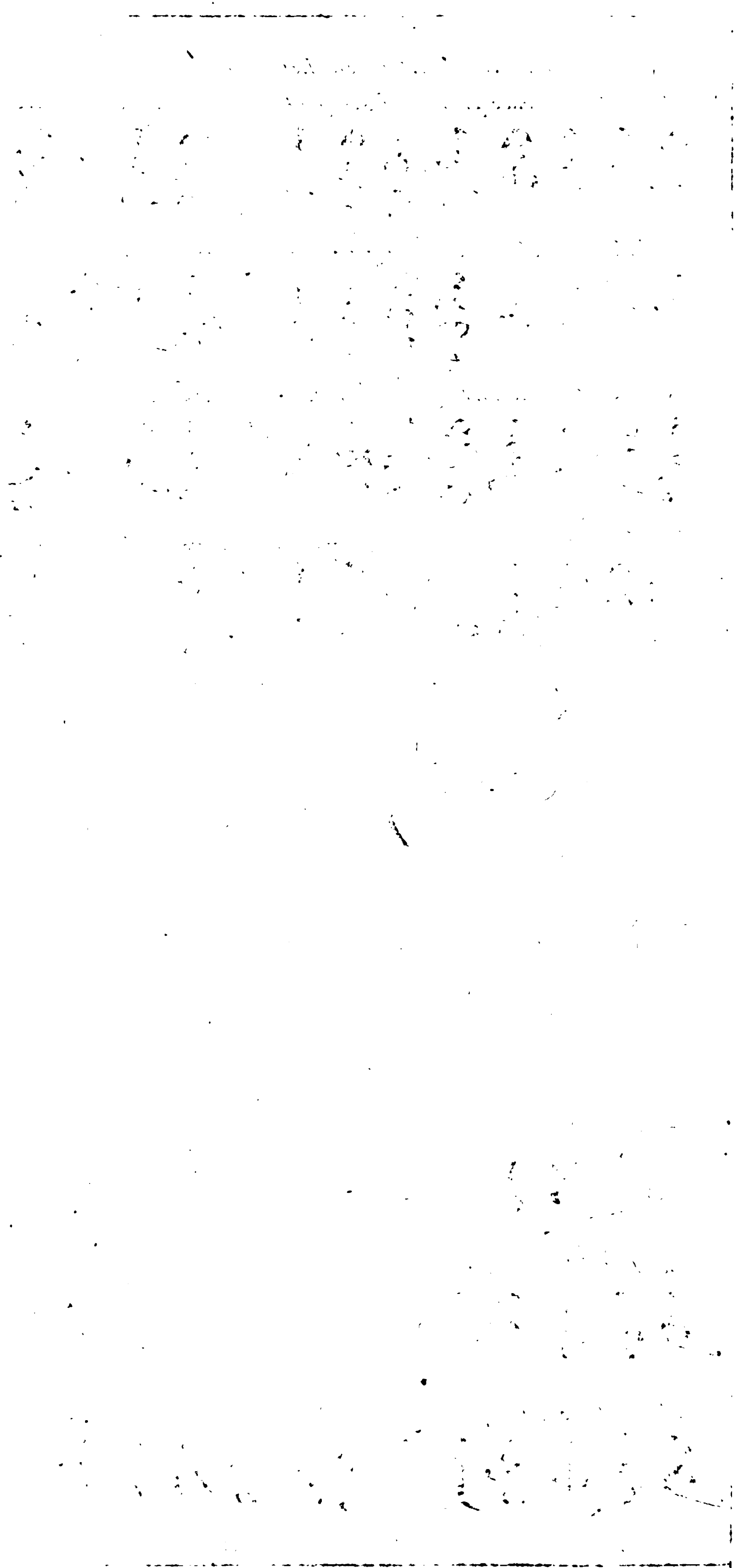
rju · juu · tschou · dsu · tju · dju · go · ge

ree · jee · tschee · dsee · tee · dee · guu · gi

ruu · jeeu · tschou · dsuu · tuu · duu · guu · go

ba · be · bi · bo · bju · bee · buu · ga · ka · ko

Duschjuur

Mungaelsch ABC en Letter grepen.

bak. ghab. ana. baoe. ghali. ama. baza. ghachi. aja. bari. gharoe. asi. bata.

ghak. ek. bana. ghaoe. atoe. bama. ghaca. acoe. baja. ghari. adsa. basi. ghata.

as. bek. ghana. anoe. baloe. gham. amor. bacoe. ghaja. atoe. badsa. ghasi. ati.

bas. kek. ani. banoe. ghaloe. ami. bamoe. ghacoe. ajoe. batoe. ghadsa. asoe. bati.

ghas. am. bani. ghanoe. aza. bimi. ghamoe. abi. bajoe. ghatoe. aghoe. basoe. ghati.

al. bam. ghani. ala. basa. ghami. aba. babi. ghajoe. agha. baghoe. ghasoe.

bal. gham. ar. bala. ghasa. azoe: baba. ghabi. ara. bagha. ghaghoe. oke.

ghal. at. bar. ghala. azi. bazoe: ghaba. aboe. bara. ghagha. aki. beke.

ab. bat. ghar. ali. bani. ghazoe. achi: baboe. ghari. aroe. baki. keke.

cab. ghat. aoe. bali. ghazi: aza: bachi. ghaboe. ari. baroe. ghaki. ete.

Mungaelsch ABC en Lettergrepen.

.a. ie. na. moe. moe. ni. be. zoe. dsoe. re. ti. do. joe. ai.

ba. ni. za. ba. la. ki. bi. ze. ke. ri. di. toe. dsa. bai.

-k. o. no. za. le. dioe. bo. zoe. g. gho. ro. doe. dse. ghai.

oea. oe. noe. ra. li. di. boe. sa:co. ki. go. roe. t. dsi.

sa. e. ne. sa. lo. da. be. se:ce. gi. koe. re. d. gha.

k. oe. noe. ta. loe. da. bre. cha. co. goe. roe. tioe. ga.

i. je. ma. la. le. gi. za. chi. coe. ta. a. dioe. gho. an.

a. ke. me. sa. loe. mi. ze. dso. ce. da. je. ja. go. ban.

i. t. mi. ma. gha. da. zi. dsoe. coe. t. oea. joe. ghoe. ghan.

na. ma. mo. me. a. ba. zo. dse. ra. d. to. je. goe. bak.

den zich meest in de woeste velden; zijn arm, en van Vee zoo wel niet voorzien, als de Mugalen. Hun werk is, omtrent de Rivier de *Amur* Zabels en zwarte Vossen te schieten of vangen, en de vellen, als ook de wortel *Ginseng*, aen de Sineezen te verkoopen.

Van stal en van gelaet verschillen de Nuki niet veel van de Sineezen. In alle hunne zeden zijnze den Crimsche Tartaren gelijk, doch wat beleefder; want zy pryzen de zeden der Sineezen: en deze pryzen hen, datze dapper zijn: en zijn ook, om de waerheit te zeggen, in vergelijking by de Sineezen, dapper; maer zoo men hen by d'Europianen zal vergelijken, zoo zijnze, ten aenzien van die, niet zoo strytbaer. Hun geweer is een Boog, en Pook, of ook wel pieken, gelijk de Kalmakken hebben. Hunne Paerden zijn niet groot, en worden nooit beslagen: maer loopen evenwel snel over ys en steenen.

Dit Volk heeft gansch geenen Godsdienst: maer het schynt, datze eenige verdichtzelen uit Indiën aengenomen hebben. Daer zijn ook Priesters by hen, die zy *Lamas* noemen. Veele onder hen beminnen en omhelzen het Christelijk Geloof. Maer zy haten de Mahometanen zeer: en wanneer zy van hen spreeken, of een Mahometaen zien, dan roepen zy *Goen*, *Goen*, dat een spotnaem is. Zy haten ook de Turken, en noemen hen *Hoei*, *Hoei*, misschien hierom, om datze in voorige tyden den Sineezen bystand gedaen hebben; wanneerze door die van het Tayminsche geslacht uit Sina verdreven wierden.

De Nestorianen hebben doenmaels den Tarters bystant bewezen. Van ouds af woonden in *Peking*, Hoofdstad van *Sina*, veele duizende Mahometanen. Daer zijn buiten de Stad *Peking* zeven Mahometaensche Moskeen.

Deze Mahometanen in *Sina*, spreeken geen Turks, maer Persiaens.

De Bogdoitsche spraek schynt niet heel zwaer te zijn, en zy heeft eenig overeenkomste met de Persiaensche sprake. Hun Schrift helt na dat van de Arabieren. Zy schryven of lezen van boven na onderen, gelijk de Sineezen, en van de rechte na de linke hand. Hun A B is doch anders, als het Sineesche. Zy hebben meer als zestig letters; doch daer onder zijn eenige t'zamen gevoegde of mêklink-letteren. Zy schryven met pinceelen, gelijk de Sineezen.

De Sineezen zeggen, dat men in het Bogdoitsche Land, Robynen en schoone Paerlen vind. Het kan wezen, datze deze Paerlen bekomen in de Zee, die tusschen hen en het Eiland *Japan* is, niet ver van den mond der Riviere d'*Amur*. Hier worden ook de Visschen *Kretscheti* gevangen, die zy *Chantuncing* noemen, dat is, *de Goude* te zeggen. Uit zeekeren Berg daer omtrent ontspringt de groote Rivier *Sungunea* of *Schingal*, en vermengt haer met de Rivier d'*Amur*, en valt in de Indiaensche Oost-zee.

Het Tartersche Krygsheir bestaet alleen in Ruitery, en heeft geen Voetvolk. Zy hebben weinig vuurroers; hoewel zy liefhebbers van roers zijn. By hen worden ook wel roers gemaekt, maer die zijn slecht, en schieten meest alleenlijk met hagel. Hun bussekruit is slecht en grof. De Sineezen hebben ook voormaels yzere en kopere stukken gehad, en eenige een vadem lang, doch dik. De Jezuiten hebben eenige gegoten. By den tegenwoordigen Keizer zijn 'er ook eenige van hout gemaekt: doch zy hebben weinige en slechte Busschieters. Zy hebben eenige Portugezen aengenomen, die hen de Busschietery geleert hebben. Hunne stukken gebruiken zy weinig of niet: als alleenlijk in belegeringen van Steden en Kastelen, om de muuren te breken. Nu in onze tyden zijn'er veele stukken geschuts. Doch de Sineezen weten daer veel beter mede om te gaen, als zy: want de Sineezen hebben geschut van over ouds gehad; maer de Tartaren kenden het eerst te recht, na zy het Ryk van Sina ingenomen hebben. Nu beginnen de Tarters, ryk geworden zijnde, de Sineesche zeden aen te nemen; verlatende het oorlogs-leven, zijnde zeer genegen tot konsten en koophandel. Dit de Sineezen ziende, zijnze van veele plaetzen opgestaen, en voeren zwaren oorlog tegen malkanderen. God weet, wie eindelijk de overwinning behouden zal.

Dit is geschreven ter tyd, als de Sineezen met de Tartars noch in oorlog waren.

Bewesten deze *Bogdoitsche* Volken, of het Land der *Nuken*, volgt het Landschap van *Mugalen*, het welke anders *Niungan* genoemt word.

Aen de Zee woont ook een ander Tartarsch geslacht, het welke *Jupi*, maer van andere *Chilakken* genoemt word. Deze Volken woonen aen den mond van de Rivier de *Amur*, en aen de Zee-strand, tot bykans aen Sina toe, en zijn als wilde Menschen; doch die plaetzen zijn noch niet te recht bekent. Zommige zeggen, dat hier een Zee-kaep is, die zich tot aen *Amerika*, of de nieuwe Waereld, uitstrekt, en dat die alleenlijk door een Zee-straet van het zelve afgescheiden is: maer het is noch niet te recht bekent; doch uitlandsche Reizigers zijn alleenlijk tot aen de mond

 van

van de Rivier *Amur* gekomen: maer aen de rechter hand, langs de Zee-oever, zijnze niet geweeſt.

Aen het Land der Ooſt-Tartaren grenſt de zeer groote en wyde heerſchappye der Mugalen. De zelve heeft haer begin aen de Weſt-zyde van den oorſpronk der Rivier d'*Amur*, en ſtrekt haer tot aen de Bucharen, tot aen de Stad *Samarkand*, en andere plaetzen. Zy omringt het Ryk van *Sina* ten Noorde. By de Kalmakken deelt zy haer af, als door een Zee van zandige en woeſte velden, daer geen, of zeer weinig hout noch water te vinden is. De Mugalen, of zy wel van een oorſprong en afkomſt met de Ooſt-Tartaren zijn, ook eenderlei aerd van heerſchappy voeren, zijn nochtans in drie delen afgedeelt, buiten veele kleine Prinsdommen.

D'eerſte heerſchappy is niet verre van de Nukken gelegen, en word der zelver Vorſt *Tebetſchinga* genoemt. Deze Volken houden zich op in de woeſte velden van *Dalaja*, tot aen de Rivier *Selinga*. Zy hebben Steden noch Dorpen, en alleenlijk op weinige plaetzen kleine Afgodenkerken, en kleine Kloosters. Zy zaeyen niet anders, als Hirſe-gort of Garſt, doch niet in overvloed.

Na dezen *Chan* en veele *Tayſchi* of Vorſten, de welke onder hem zijn, is een ander Chan, *Otſchorazay* of *Otſchurti* genoemt, die niet verre van de Rivier *Selinga* woont. Niet wyt van hem woont de *Koetouchta Lama*: die zoo veel is, als de Patriarch der Mugalen. Deze *Koetouchta* gebied over alle Mugalen in Geeſtelijke zaken, en is by hen zeer hoog geacht. Zy hebben ook noch andere *Lamas*, zoo veel als Prieſters, die zy zeer hoog achten en eeren. En of wel deze *Koetouchta* in Horden woont, zoo zijn 'er evenwel ſteene Afgoden Kerken, na der Sineezen wyze gebouwt.

Niet verre van daer, zegt men, dat veele Goud en Zilver-mynen gevonden worden, doch niet ryk.

De grenzen van *Siberien* ſtrekken zich tot aen het Land *Mugalie*.

Deze Mugaelſche Volken zijn vredelievend en vroom, en tot den oorlog zoo niet genegen, als andere Barbaren; ſtryden echter wel tegen malkanderen, om eer en ontzag. Doch aen die zyde, met wien het den *Koetouchta Lama* houd, is gemeenlijk de overwinning; want hy beſlecht, als ſcheitsman, veelmael hunne zaken, en daer in zijn zy byna alle hem gehoorzaem.

Deze Mugalen zijn ook zeer ryk aen alderhande Vee, als Kamelen, Paerden, Koeyen, Schapen, enz. En dewyle zy naby den Kitaiſchen Chan woonen, gaen zy dikwils derwaerts, en verkoopen een groote menigte van Vee; waer van zy groote winſten trekken.

Alwaer de *Chan Otſchorozay*, en de *Koetouchta*, in Horden, zich ophouden, daer zijn Boſſchen, en veele Rivieren, die alle in de Rivier *Selinga* ſtorten. Hier waſt weinig Koorn.

Van de ſterkte *Selinga*, tot aen de verblyf-plaetze van den *Koetouchta*, is het tien dagen reizens te water. Van daer komen de Mugalen dagelijks aen de ſterkte *Selinga*, en verhandelen alderhande Sineeſche koopmanſchappen; daer tegen zy alderhande goederen aen nemen. Doch met de Sineezen handelen zy voorzichtig: ook zijn de Sineezen voor de Mugalen bevreeſt: daerom houden zy aen de woeſte velden van *Dalaja* ſterke wachten tegen hen. Dus verre de Armeniſche Schryver voornoemt.

Naraſch, is een plaets in 't Moegalen Land, op de grenzen van het Sineeſch gebied, alwaer in den Jare 1686, Sineeſche Gezanten, die na de Stad *Selinskoy* in het Landſchap *Daur* zouden reizen, tot vrede-handel, met hunne Czaerſche Majeſteiten grooten Gezant, en krygsmagt, zich eenigen tyd op hebben gehouden, ter oorzaek van den oorlog, die te dier tyd tuſſchen de Kalmukken en Moegalen was, 't welk den doorgang hinderde, behalven dat het Herfſt was, als wanneer in die geweſten niet door te komen is.

Op den dertigſte July 1687, quam een Afgezant, aen den grooten Volmagtigden Gezant hunner Czaerſche Majeſteiten, die na de Sineeſche grenzen reiſde, en zich toen in het *Irkutſche* geweſt ophielt, van den Moegaelſchen Prins *Jeſeroima*, en zijne Bontgenoten, zoo als mede den tweede Auguſty, een Afgezant verſcheen van den Moegaelſchen *Taiſi*, of Prins, *Dlaitſidan noena*, dies men de krygs-benden in rang dede ſtaen, ter pronk. Deze laetſte Gezant bragt een beleefde brief van zijn Meeſter over, waer in van *Godt* aen hunne Czaerſche Majeſteiten veel gezontheit wierd toe gewenſt, en gezegt, dat in het voorledene Jaer geſtorven was zijn Vader, en Heer, met wenſch en verzoek, dat hy doch in eendragtigheit mogte wezen met hunne Czaerſche Majeſteiten Volken; hy hadde verwacht van *Irkutske* een Afgezant van hunne Czaerſche Majeſteiten, aen de Prinzen in de Moegaelſche Landen, om t'zamen ſpraek te houden, en dat zy Moegaelſche Prinzen acht zouden geven aen 't begeeren hunner Czaerſche Majeſteiten,

ten, in toekomende: dat men den Afgezant noch in zijne gewesten te gemoet zag, enz. De groote Moskovische Gezant verhaelde aen hem, hoe in den voorleden Jare, zy Moegaelsche Taizen, met hunne krygsmagt gevallen zijn in de Steden en Vlekken hunner Czaersche Majesteiten, en onder de *Tomkinsche* vestingen gepleegt, alderhande quaed-aerdigheden, met moorden en branden, doch dat hunne Czaersche Majesteiten goedheit het voorheen gepleegde over 't hooft zag, het geen hy Afgezant zeide, niet van zijn Meesters Onderdanen, maer van Nabuurige Volken geschied te zijn. Hy beloofde, zoo 'er eenige van hunne Czaersche Majesteiten Volken onder hunne magt waren ter neder gezet, die te zullen heimwaerts laten gaen, na de *Tomkinsche* Landen, en dat zy Moegalen geen onlust zouden verwekken, met hunne Czaersche Majesteiten aengrenzende Volken; en zoo aen hun eenig leet geschach, van de andere zyde, dat zy zulks klagelijk bekent zouden maken, aen den grooten Gezant: over welke vrindelijke onderlinge betuiginge zeide den Afgezant, dat zijn *Taisi Tsieden*, of *Dlaitsidan* * *Noena* verheugt zoude zijn, te meer nu zy verzekering kregen van gerust te mogen zich ophouden, in hunne voorige plaetzen, grenzende aen de Ryken hunner Czaersche Majesteiten, als mede nu zy verstonden, dat hare Koopluiden onder 't Russische gebied vry mogte komen handelen. Het ware Buchaersche Reizigers die het naderen van den grooten Gezant aen deze Moegaelsche Prinzen bekent hadden gemaekt: hy bragt mede tot geschenk zeven en een half el Purper Damast, en noch twee stukken van zeven of acht ellen, waer tegen hem is mede gegeven voor den Moegaelschen Prins, twee glaze Bekers, en eenige glaze Flessen.

* Deze bynaem, dat gewisselijk een Eer-titul zal zijn, gaf hy aen zijn Meester, zoo als ook de naem van *Taisen* en *Dlaitsidan*.

Hier op is op den tiende Augusty, van *Irkutske*, na boven gemelte *Taisen* een Afgezant gezonden, om te eischen de verlopene Bratsche luiden, ook die geenen, welke van hunne Czaersche Majesteiten uit de *Irkutsche* en *Balanganshe* vestingen waren verloopen, met verzoek, dat 'er geboden mogte worden, dusdanige vervluchte Menschen niet te plaetzen, of onder bescherminge te nemen, 't gene vrede zoude doen behouden, in wederzyds grensplaetzen, enz.

Den zevende September 1687, is eenige Russche krygsmagt opgebroken, van *Udinskoy*, en hebben zy twee dagen langs de Rivier *Udee* gegaen, waer na zy van daer ter rechter hand zijn afgetreden, benevens de Rivier *Bren*, drie dagen wandelende, tot aen de Rivier *Temdu*: zy hadden tot hunne leitsluiden, twee Moegaelsche overloopers, *Okin* en *Tendonka* genaemt, om tegen de Tabunitsche Taischen, en hunne Horden, in 't Moegaels gewest te oorlogen.

Men quam eindelijk onder de Moegaelsche Horden, by de Rivier *Tobka*, niet verre van de Vliet *Tschikowa*, daer zy eenige Moegalen aen de overzyde in 't gezicht kregen, met vlotten, toen zette men acht honderd man over, blyvende den Russchen Veldheer, met de overige magt en 't geschut, by de Vliet *Chilka* staen, om dat de Rivier zeer snel van loop was, want een vlot dreef met volk en al, een gansche myle af: deze overtogt geschiede by nacht, in stilte, om van de Moegaelsche schiltwachten niet gezien te worden, wezende het zeer kout; de vyand vluchte, maer de Moskoviten volgden op de voet, en na drie myl gaens, troffen hen aen by een plaets genaemt *Tobkoy*, leverde aen de Horde slag, en sloegen de zelve. Twee honderd Moegalen bleven op de plaets dood, en veele wierden gevangen, behalven veel Vee, Hoorn-beesten en Paerden, die in steek bleven; en of schoon zy zich verzamelden, en den Russen weder trachteden aen te vallen, zoo mislukten hun alles, waerom zy op den derde October twee Moegaelsche Heerschappen zonden, als den *Tarchan* en *Batur Saisan*, die uit de naem van de *Tabunitse* en *Sabindigona Taisen* om vrede en bescherming verzochten, zoo mondeling als schriftelijk, ter welker tyd, veele hunner *Saisanen*, als de *Darugen* en *Schulengen* verklaerden, dat zy met alle hare Horden, voor eeuwig onderdanig wilde zijn, mids men hunne Horden beschutte, en niet verstoorde, of bedurf: dies zijn zy aengenomen, en gelast onder *Selenginskoy* te naderen, en aldaer zich neder te zetten, als wanneer hun alles goeds zoude overkomen, zoo als zy onder die plaets, en de gehoorzaemheit hunner Czaersche Majesteiten, zich aldaer hebben vervoegt, en gerustelijk noch leven: men koos een *Laba* voor hen, en drie * *Saisanen* voor *Ammen*, zy gaven dertien behoorlijke Gyzelaers, zijnde meest Kinders. De overige Nabuurige Moegalen, vluchtede alle voor 't aengezicht hunner Czaersche Majesteiten krygsvolk, over de Rivier *Tzchilka*, zoo dat zy niet wel vervolgt konde worden: die bequaem waren onder deze luiden om schatting op te brengen, wierden aengetekent, en zy legerde zich over de Rivier *Chilko*, tusschen *Udinskoy* en *Selenginskoy*.

* Dit schynen hun Richters te zijn.

Onder opgemelte Moegalen, die de schat-

schatting stonden te betalen, vond men zes *Saisanen*, twee *Darugen*, dertien *Sulengen*, en een *Lama*, welke in hunne Horde onder zich hebben, twaelf honderd Moegaelsche mannen, bequaem de schatting te betalen: de Hoofden en Oudste dezer luiden, wierden beschonken met Laken en Damasten tot klederen.

Oeranki, *Towintski*, en *Cojeti*, zijn zekere Moegaelsche Volken, onder byzondere Horden, die roof en moord gierig zijn, want zy in den Jare 1687, eenige Boechartsche Koopluiden, die van *Irkutske* quamen, omtrent *Toenkinske* of *Tomkinsche* hebben ontmoet, welke zy alle hebben neder gezabelt, doch waer deze menschen zijn gelegen, is my te rechten niet bekent, als mede niet de plaets *Toenkinske*, en daeromme hebbe die in de Kaerten niet gebragt, doch zy zeer verre ten Zuide van *Irkutske* niet schynen gelegen te zijn, om dat 'er op gemelte tyd, als die moord geschach, deze Boecharen twintig Ruiters uit die plaets, ter geleide mede hadden genomen, tot aen *Toenkinske*, waer hen de Ruiters verlatende, twee dagen daer na dat ongeval gebeurde.

Mugaelsche Namen van Mansperzonen, die noch meest al in 't leven zijn.

Deze zijn Broeders. *Atzaray Saintzu Andraga*, is een Vorst. Deze zond in 't Jaer 1685 een *Saisan*, als Afgezant na *Selenginskoi*, om over vrede te handelen, maer dit geschach in list, en op bedrog, om eenige verrassinge te doen.

Baturcontayscha, een Vorst.

Saizan, een aenzienlijke Eernaem.

Minder Vorst, of kleine Prins. *Sokuloy*, een Prins onder de Moegalen.

Zuibden, een Opper-hooft der Horde.

Narse Boldan.

Zoktulan, Beampten aen het Hof van den *Katoechta*.

Sanzick Batschei.

Baktzei.

Achay Daitzin, en *Tarchan Kantasia*, Moegaelsche Vorsten.

Jeden Tabunan.

Cotazie, een Vorst.

Lochonta.

Koschawar.

Tarchan Schretui.

Udam.

Labu, een Afgezant van de *Katoechta* aen Moegaelsche Vorsten.

Laday, of *Lodoe*.

Senge.

Jaserka.

Zuinemball, de Zoon van een Moegaels Vorst.

Olaytschiko en *Jordenicko*, twee Moegaelsche Jagers.

Durall Ambo, een *Lama* of Moegaels Priester.

Schanzabec, de naem van een Eerbediende in 't Hof en Horde van den *Katoechta*, die de Gezanten gewoon is te ontfangen, of voor wien zy gebragt worden in het Gezanten Hof, eer zy de *Katoechta* zien.

Lapson Daitzin, *Gitzull Lansuck*, *Durall Samisuck*, *Zaktu Lausun*, *Lason*, *Arki*. } Hovelingen aen 't Hof van den *Katoechta*. *Gitzull*, is een Amptnaem.

Daitzin Lapson Gitzul, een bediende aen het Hof van *Katoechta*.

Lopson Daitzschin, Beampte Moegael, in de Horde van de *Katoechta*.

Darsin Urkin, een Hoveling by den *Katoechta*.

Zurgutzchei, Moegaels Afgezant, die een Kancelier was.

Boldan Vidsin Gitzull, *Daytzin Zoktu*. } Krygs-bedienden onder den *Katoechta*.

Manseia, de naem van een Afgezant van den *Gegen Katoechta*.

Seideisch, een Moegaels Afgezant, die wel eer in *Moskou* was.

Zoktu Lantzy.

Gaweddeyka.

Dalai, een Vorst, of Leitsman eener Horde.

Buchariteyn.

Mergen Daitzschin, een Moegaels Prins.

Labu Durall Amba, een Ampt-bediende te paerd, onder 't gezag van den *Katoechta*.

Vidsin Boldan Gitzull Ildin, Moegaels Afgezant uit de Horde van de *Katoechta*, aen de Moskovische krygsmagt tot *Selenginskoi* gezonden.

Ordun.

Kakan, een Moegaels Vorst, deze hadde in 't Jaer 1686 een hoop krygsvolk van twee duizend Paerden, onder *Nertzinskoi*, en in de Landen van *Albasin*, en langs de Rivier *Onon* gebragt, in mening om het Moskovisch krygsvolk aldaer te beledigen, 't geen hem mislukte, werdende te rug getrokken, door den inval der *Kalmukken* in 't Moegals Land.

Manse, of *Manseia Boldan*, een Afgezant van den *Gegen Katoechta* aen het Russche krysvolk in *Selenginskoy*.

Abdei,

Abdei, Beampte in 't Hof van den *Katoechta*.

Sire, is Broeder van den Moegaelschen Vorst *Atsiarai*, die door Russche krygsknechten, in een Veldslag wierd verdreven, en geslagen.

Sanschan Baktzaseia, deze is een der voornaemste perzoonen in de Moegaelsche Horde, van *Taischa*, of Prins *Zuibden*.

Gitzul Lapson Daitschin, een Afgezant van de *Gegen Katoechta*.

Manseia Baldan Udschin, zeker Beampte aen 't Hof van de Moegaelschen *Katoechta*.

Dalay Contasia, een Moegaels Prins of Leitsman eener Horde.

Eeden Tabunal, de Zoon van *Atzuray*, een Moegaels Vorst, Heerschap, Opperhooft, of Leitsman eener Horde.

Toinden, Zoon van de Moegaelsche Vorst *Zuibden*.

Irkulanca, Beampt aen 't Moegaelsche Hof by den *Katoechta*.

Zoktu Lausu, Hof-bediende by de *Katoechta*.

Boldan Indsin, Moegaels Afgezant.

Daitzin.

Akin, Krygsman uit de Moegaelsche Horde van den Prins *Atzoroy Sain*.

Goldan, Zoon van den Moegaelschen Prins *Atzeroy*, dien in 't Jaer 1687, met vyf duizend man hulp-benden van den *Katoechta*, aen zijn Vader gezonden wierd, om den aenval der Kalmukken, onder het beleit van *Buschukti Chan* te stutten, doch de Kalmuk legerde zich tusschen beide, zoo dat men meer Moegaelsche hulp-benden, zoo van den *Katoechta*, als andere Moegaelsche *Taisi*, of Prinzen, Leitsluiden der Hordens, zond; dies een bloedig gevecht ontstond, daer in de Moegalen t'onder lagen.

Otzchin Jerdenic, is een Moegaels Vorst, of opperste Leitsman eener Horde, vry bezuiden gelegen, die in den Jare 1687, wanneer het oorlog was, tusschen de Moegalen, en Kalmukken benoorden naderde, en in zamenspraek quam, by de *Tabunitze Sabgerdanu Taisa*.

Torcha, een Moegael uit de Tabunitsche Horde, die zich de beschermingе hunner Czaersche Majesteiten onder geven hadde, en met veel anderen, tusschen de plaetzen *Udinskoi* en *Selenginskoi* ter woon heeft neder gezet, wierd, benefsens *Lasu* en *Lama Saisan*, naer Moegaelsche Heerschappen, Vorsten, of Opperhoofden der Horden, in den Jare 1687 afgezonden, met een brief om hen te bewegen, zich onder de bescherming hunner Czaersche Majesteiten te begeven, waer door zy van de overlast der Kalmukken bevryt zoude zijn, en niets te vreezen voor de Russche krygsmagt, zullende schatting-vry gehouden worden, en beschermt, tegen alle overlast, blyvende in vergetelheit, alle voor gegaene krygs beroerten tegen hunne Czaersche Majesteiten krygsmagt, en luiden: hy hadde mede bevel te vernemen, waer de *Katoechta* zich ophielt, en of men veilig tot hem iemant zenden koste.

Saisanoe, de naem eens Hoveling van den *Katoechta*.

Wansaba of *Wansebe*, de naem eens Ampteling aldaer.

Ceidas, de naem van eenig Beampteling in Moegalen Land, die men tot buitenlandsche zaken gebruikt.

Sirinbal Mergen, en *Daitsin Irdeni*, twee Gezanten van den Moegaelschen *Chan Atsiaroi sain*, die tot den vrede-handel met hunne Czaersche Majesteiten tot *Selenginskoi* afgezonden zijn geweest.

Sanboyoe, een Hof-bediende van den *Katoechta*.

Mintsei, een Afgezonden van den *Subdene taise*.

Lodoisenga, de naem van een Afgezant, die van de *Katoechta*, en van den *Atsiaroisainchan*, en andere Moegaelsche Prinzen, tot *Odinske* quam, om met den Volmagtigden Gezant van hunne Czaersche Majesteiten te spreken.

Gitsioel Loton, een Eernaem in 't Moegaels Land by den *Katoechta*.

Goretke of *Goredeke*, de naem van een Moegaelsche krygs-knecht, die gevangen was by de Russche Kozakken in Sibirien.

Moeskoeioe, de naem van een Niuchs Tarter die in Sibirien gevangen was.

Achai saisan of *Saisana*, de naem van een Moegaels Vry-heer.

Albardier saisan, de naem van een Gezaghebber in 't Moegalen Land, Broeder van de boven genoemde *Achai*; hy heeft zijn gebied by een plaets, genaemt *Ksin*, niet zeer verre van *Odinskoi*: deze verzocht zijnde door Gezanten van de *Katoechta*, welke te *Oedinskoi* by den Volmagtigden Gezant hunner Czaersche Majesteiten hadden geweest, om gestoolene Paerden wederom te geven, heeft zulks geweigert, waer uit te besluiten is, dat hy op zijn zelven staet, en in alles den *Katoechta*, of den *Atsiaroi sain chan*, van wien de Gezanten mede gezonden waren, niet gehoorzaemt, hoewel anderzins den *Katoechta* in veelen gehoorzaem is, en te wil zy, en een Chan als veele andere op zijn zelven is.

Soelenga ſerbo, de naem van een Bratsſche Landman, aen de Rivier *Oede*.

Nemogoeke, als boven.

Manſei boldan, een Afgezondene van den *Katoechta* na *Oedinskoi*: deze bragt een brief van 't Pekinſche Hof mede, welke in drie papieren bezegelt was.

Sibdene Bonomtokoloe, een Moegaels Taize, of Vry-vorſt, zijn Afgezant die hy in den Jare 1686 na *Oedinskoi* zond, was genaemt *Kitſioe*, of *Kitſoei*.

Siotkoe, of *Siotko Souſacana*, de naem van een Mongael, Onderdaen van den *Subdene Taize*.

Irdeni tain Gitſioel, de Zoon van *Sibdene Taize* *.

* Taizi of Taize, is Vorſt of Prins.

Irki Kantaſia, noch een Zoon van gemelte Vorſt, die een byzondere Horde ſchynt te leiden, en zijn zelfs meeſter te zijn.

Sadirdene Taize, de naem van een ander nabuurig Heerſchap.

Saiſan Siorlda Ragadatſialon Daimboelcka, een Afgezondene van *Atſirai ſain chan*, na *Koioeſi*, die vyf man by hem hadde.

Koedſirin Daitſina, een Saiſan of Vryheer.

Sonke, de naem van een Moegaels man, die een Zoldaet was, en zich by de *Taboeniten* of *Tabunitſen* ophielt: deze houden zich op, in Jurten, of voor korten tyd, in opgeſlagene Hutten.

Sireſenei, een Moegaels Heer, die zich in de nabuurſchap van *Silenginskoi* ophout.

Daiſenkoe Kanara, een Edelman by den Moegaelſchen *Achai Saiſan*.

Saberdena of *Saberdinoe Taboenoetskſch*, is een Moegaelſche *Saiſan*, Vry-heer of kleine Prins: deze zond in 't Jaer 1686, *Bakſei*, *Neſchoi* en *Dakoedſerei*, als Afgezanten aen hunne Czaerſche Majeſteiten grooten Gezant tot *Oedinskoi*, tot afhandelinge van ontſtane verſchillen, over het rooven en ophouden van Menſchen en Vee, Paerden en Kamelen: zy hadden maer een gevolg van zes of acht mannen, en hebbe ik beſpeurt dat deze Moegaelſche Vorſten, hunne Afgezanten nooit veel bedienden, of knechten mede geven.

Saberdenn, word voor een roofgierig Moegaels Heer gehouden.

Volgen Namen der afgezondene Tarters, *Maſutſche* of *Niuchiſche* van geboorte, die wegens den Sineeſchen Keizer, na *Vdinskoi* aen hunne Czaerſche Majeſteiten grooten Gezant afgezonden zijn geweeſt, als volgt:

Kaluſeduſin Kapſanni, Overſte te voet.

Tulengii Colozei Tanaskay d'ſundagini, Rechter.

Aiſiladt Chan Anraskii, Edelman.

Salatii Sanſingii d'ſungii Porchoydai, Gezaghebber eener Grensſtad, beneffens twee Schryvers, genaemt *Ladagui* en *Daboroy*.

Kajack en *Goweddeika Cadartzchin*, Edeluiden: aen deze en haer gevolg, wierd tot onderhoud gegeven, gelijk zulks in die geweſten de wys is, dat men aen Uitheemſche Gezanten leeftocht verſchaft, daegs twee Oſſen, twaelf Roggen Brooden, twintig groote Tarwen Brooden, drie emmers Brandewyn, vyf emmers Mede, twintig emmers Bier.

Dſangin, is een Amptnaem onder de Tartaren van Sina gebruikelijk.

Omtrent *Dalay* in Moegalen Land, werden om te reizen zeer lichte wagens gebruikt.

Volgt zeker bericht van overgekomene Moegalen, onder 't gebied hunner Czaerſche Majeſteiten; dat my overgezonden is uit de Moegaelſche Grens-geweſten, ter tyd, wanneer 'er in den Jare 1686 en 1687, onеenigheden waren, tuſſchen hunne Czaerſche Majeſteiten krygsmagt, op de Moegaelſche Grenzen, en eenige Moegaelſche Taizen of Vorſten, als wanneer hunne Czaerſche Majeſteiten wapenen, groote zegen hebben behaelt, waer uit eeniger maten den toeſtant van 't krygswezen, in die verre afgelegene Landſtreken, ter opgemelter Jare, kan werden beſpeurt.

Deze luiden zeggen dan, dat zy Overlopers, Bratſche en Moegaelſche Ingeboornen zijn, en dat lange in de Tabunitſche Horde gewoont hebben, en aen den Tabunitſche Saiſan, Jaerlijk den ſchatting betaelt; en om dat het by haer zwaer gevallen is daer te leven, hebben zy met malkanderen beſloten, met Wyf en Kinderen, en alles wat zy hadden, heimelijk door te gaen, en zich na de kant van hunne Czaerſche Majeſteiten te begeven; en dies wegen met haer Wyf en Kinderen, en alles wat zy hebben, door gegaen zijn, en onder *Selengin* waren aengekomen; verlangende zich onder hunne Czaerſche Majeſteits beſcherming eeuwiglijk te begeven; en zullen den ſchatting aen hunne Czaerſche Majeſteiten Jaerlijks betalen, en verzochten, dat hunne Czaerſche Majeſteiten haer met alles, wat zy met zich gebragt hebben, aen nemen mogte, en haer by de *Selenginſche* Bratſche luiden aen het *Baikaloſſche* Meir mogten laten leven, en daer woonen: en van de Moegaelſche ondernemingen verhaelden zy, dat toen de *Batur Contaiſcha*, het Moegaelſche krygsheir verzamelt hadde, was hy langs de Rivier *Selenge* gegaen, met voornemen de veſtingen en bewoonde plaetzen van hunne Czaerſche Majeſteiten

te

te verwoesten, en de Bratsche luiden onder haer Moegaelsche Heerschappye te brengen; en hadde *Batur Kontaischa* voor zijn afreis aen het heele Moegaelsche Land zich verbonden, en beroemt niet te rusten, eer hy het na zijn wensch volbragt hadde; en hadde hy daer op van de Rivier *Selenge* afgezonden, aen onderscheidene Moegaelsche Tayzen, en de Tabunitsche Saizanen geschikt, op dat zy haer onder de vestingen en wooningen der Russen zetten, en tegen de Bratsche luiden optrekken zoude, en dat met hem *Batur Kontaischa*, eenige Kitaische krygsluiden, (waer onder zulke meesters, die de Steden verstaen te belegeren, en te bestormen) zijn, en noch komen zouden; zoo dat hy alle de Moegaelsche Heerschappen heeft verleit, want hem de *Katoechta*, en ook veele *Taizen*, en de *Tabunitsche Saisanen*, daer van genoeg afgeraden hebben, doch daer in niet willen toestemmen, dat zy met hunne Czaersche Majesteits luiden, niet eenig verschil beginnen zoude, of onder hunne Czaersche Majesteits vesting en bezettingen gaen, om dat haer dezen oorlog tegen hunne Czaersche Majesteiten, geen voordeel toebrengen zoude; maer de *Batur Kontaischa* heeft haer niet willen hooren, en was hy zich beroemende, hunne Czaersche Majesteiten Vestingen en Landstreken te verdelgen, en de Bratsche luiden onder zijn heerschappye te brengen, (was 't mogelijk) voort gevaren; en hebben hem veele der Moegaelsche Taizen eindelijk moeten gehoorzamen, en zijn met al haer krygsvolk gevolgt, maer de Tabunitsche Saisanen, zijn eenige met haer helft, en eenige met haer twee derdepart gevolgt: doch met al haer Volk niet willen gaen, daer op hadde *Batur Kontaischa* na haer Saisanen overig krygsvolk gezonden, en bevoolen van haer Saisanen groote boete te nemen, en was hy *Batur Kontaischa* na de vestingen, Russche loopplaetzen, en verblyven kleiner bezettinge gegaen, en had na de Bratsche luiden eenige duizend man uitgezonden, doch over al slechte zegen gehad, en bezonder in de laetste slag: dies was hy na die slag weer na zijn Land vertrokken, en daer gekomen zijnde, hebben hem alle de Taizen en Tabunitsche Saisanen, ook veele Moegaelsche luiden voorgeworpen, dat zy hem van dezen oorlog hadden afgeraden, en hy haer, en den *Katoechta* niet hadde willen hooren, maer zich in 't weg gaen beroemt, dat hy hunne Czaersche Majesteits Landen en gewesten verwoesten zoude, en de Bratsche luiden onder de Moegaelsche heerschappye brengen wilde, doch had nu gezien wat hy uitgericht heeft; hun, en zich zelve, niet alleen in groot verlies van volk gebragt, maer haer alle in grooter strydigheit en verwoesting van haer Landen gezet, en daer zy voor dezen met de luiden van hunne Czaersche Majesteiten grooten handel gehad hebben, en haer daer door zich meest onderhouden, en wel bevonden, tegenwoordig niet alleen den Koophandel verliezen zullen, maer is door dezen oorlog haer hele Moegalen Land in de uitterste gevaer gezet, doch hy hadde niets daer op geantwoord, en toen hy *Batur Kontaischa* by de *Zuibden Taiza* was gekomen, hadde die de zelfde reden voorgehouden, en gezeit, dat terwyl hy hem, en den *Katoechta* niet hadde gehoort, en met hunne Czaersche Majesteiten groote oneenigheden hadde veroorzaekt, hy *Batur Kontaischa* zelfs ook zien mogte, zich met den Grooten en Volmagtigden Gezant van hunne Czaersche Majesteiten te verdragen, welke tot *Udinskoi* was aengekomen, om vrede met de Sinezen te sluiten, op dat den zonder eenige reden begonnen oorlog, mogte eindigen: daer op was de *Batur Kontaischa* zich om zijn misslag geschaemt hebbende, zonder antwoord van den *Zuibden* vertrokken, en dat zy van de Moegaelsche luiden gehoort hebben, dat de Veldslag onder *Udinskoy* en *Ilinskoy* was geschied, en dat de *Batur Kontaischa* zelfs met zijn hele Leger in die slag was geweest, en dat eenige van hunne Czaersche Majesteiten luiden in dat gevecht zouden gebleven zijn, en van haer Moegalen een groot getal was gebleven, doch hoe veel eigentlijk, wisten zy niet, en hadde daer op de *Batur Kontaischa* zich beroemt, met de gemaekte Vuurpylen de Stad *Selenginskoy* in brand te willen steken, en met de erdochte werktuigen de Stad te bestormen en te verdelgen, dies was hy na die Stad opgebroken, en daer onder gekomen zijnde, had hy de Vuurpylen vliegen, en de Stad bestormen laten, maer in 't beste van het stormen, was onder haer een vreze ontstaen, maer waer van, wisten zy niet te zeggen: en hadden zy daer op met groot verlies, de Stad moeten verlaten, en van het stormen afstaen, en was daer op de *Batur Kontaischa* met zijn krygsvolk afgetogen, en had zich tusschen *Selenginskoy* en *Udinskoy* met zijn Leger gezet, en toen daer eenige bende van hunne Czaersche Majesteiten krygsvolk, om na *Selenginskoy* te trekken, van *Udinskoy* waren uitgeschikt, zijn zy van de Moegaelsche wachten gewaer geworden, die het den *Batur Kontaischa* zulks aengedient hadden, daer op hadde de *Batur Kontai-*

ſcha al zijn volk verzamelt, en haer in 't gemoet gegaen, in mening haer na *Selenginskoy* niet door te laten, daer op was, malkanderen op de plaets *Baktuc* gemoet hebbende, een Veldſlag voor gevallen, maer zy hadden op haer niets konnen winnen, en hebbenze moeten voorby laten gaen; en dat in die ſlag, maer zeven van hunne Czaerſche Majeſteiten volk gebleven zijn, en van haer Moegalen vier Taizen en andere Beampten, en vele gemene gebleven zijn, maer hoe veel eigentlijk, hadden zy niet gehoort, want het uit ſchaemte is verzwegen geworden, en zijn met hem *Batur Kontaiſcha*, geen § Kitaiſche krygsluiden noch * verſtendelingen geweeſt, en was hy na die ſlag met zijn overig volk, na zijn Land vertrokken, en daer gekomen zijnde, gehoort dat het zijnen Broeder den *Atzorai Chan*, zoo ſlecht tegen den Kalmukſchen *Buſchuktuy Chan* gaet, en dat de *Buſchuktuy Chan*, veel van den *Katoechta*, en van *Atzorai Chan*, zijn Stedekens * langs de Rivier *Orkona* verdelgt, en veel van haer *Schabinarollen* § genomen heeft; dies was hy daer op, met zijn overig volk, weer verzamelt hebbende, na zijnen Broeder, tot byſtant vertrokken; en dat kort na zijn vertrek tydingen was ingekomen, dat den *Atzorai Chan* van de Rivier *Arkona*, by den *Gegen Zezin Chan*, tot hulp met een goede bende krygsvolk gekomen was, en zich met den *Atzorai Chan* te zamen gezet hadden, en daer op met den Kalmukſchen *Buſchuktui Chan* een ſlag gelevert hadden; maer hadden de ſlag verlooren, en dat de *Atzorai Chan*, met weinig volk uit die ſlag: eenige ſtrooiden uit, na den *Katoechta*, en eenige na *Kitay* by den *Bugdui Chan*, gevlucht was, en dat zy overlopers toen ter tyd in die ſlag niet geweeſt zijn: want zy toen in het overlopen begrepen waren, en hebben zich een gedeelte van haer, in *Kamin* * opgehouden, en al wat zy verhaelt hebben, hebben zy van haer vrienden, die in de ſlag waren geweeſt, gehoort: maer waer ** tegenwoordig de *Batur Kontaiſcha*, en andere Moegaelſche Heerſchappen zijn, wiſten zy niet: zy zijn elf perzonen, met Wyf, Kinderen, en § woningen aengekomen, en met haer een goed getal Paerden en Hoorn-beeſten zijn gebragt, daer op zijn die overgekomene na het Bakelofſche Meir afgelaten, en is haer bevoolen, by haer vrienden de Bratſche luiden te woonen.

§ Sineſche.

* Ingenieurs.

* Dit vermeine te zijn voor korten tyd opgeſlagene verblijfplaetzen, die met weinig aerde en ſtaketzels of houten omheint worden.

§ Dit ſchynen Karren te zijn daer zy zich als wooningen mede behelpen.

* Dit betekent eigentlijk een ſteen klip.

, Te weten, wanneer zy dit verhaelden.

§ Karren daer zy in ſlapen, of wel den toeſtel der Hutten.

De Moegalen, zijn volgens bericht van de Prieſter *Avril*, afgedeilt van de Kalmukken, door groote woeſtynen: zy hebben drie Vorſten, welke van eene ſtam zijn: de eerſte of magtigſte word genaemt *Tchetchinga*, zijn Land ſtoot aen *Bogdoi*, en *Sina*: men ziet daer noch Stad, noch Dorp; doch wel hier en daer verſtrooit eenige weinige huizen. Dit Volk trekt ſteeds uit op den roof, na de geweſten van 't Meir *Dalai*, en omtrent de Rivier *Szelinga*. Deze Vorſt heeft verſcheidene Prinzen onder zijn gezag, gelijk *Becroeſain*, die zich ophout, na by de Vliet *Selenga*. Hier is het geweſt, daer de *Koetoechta Lama* zich ophout, die om eigentlijk te zeggen, als een plaets bekleeder of ſtedehouder is van *Dalai Lama*, welk geeert word als een Godheit. Dit Land is doorregen van Rivieren, welke uitſtorten in de Vliet *Szelinga*.

De tweede Chan of Prins, is genaemt *Octieroikan*, en de derde, *Diangari*. Dus verre *Avril*.

De Ridder *Temple*, in zijn Boek *Miscellanea* genaemt, het derde geſprek van der Helden deugd en dapperheit, zegt van de Tartaren als volgt.

De Tartaren zijn wegen de armoede van hun Land, en 't ongemak van hun leven, het onverzaegſte, en vinnigſte Volk van de waereld, en die 't meeſt durven ondernemen.

Gobee, is een plaets in 't Moegalen Land, niet wyt van de Sineeſche Muur gelegen, daer zich ophielt, toen de Kalmukken de Moegalen, onlangs geſlagen hadden, de *Atſiaroichan*, en *Daitſin noine*, zoo als noch andere Moegaelſche Prinzen, niet wyt van daer zich onthielden, te dier tyd.

Op een plaets in 't Moegalen Land, genaemt *Baroenkus*, zijn voor weinig Jaren vergadert geweeſt, tot raedspleging over vrede en oorlog, de Moegaelſche Vorſten *Sabbintoechai* en zijn verwanten, beneffens *Dors d'Achai* en *Elden Achai*.

Torne, is een Rivier in het Moegalen Land, alwaer Moegaelſche Prinzen voor weinig Jaren hunne vergaderinge en raedsplegingе hielden.

Tuſſchen de Rivieren *Tali* of *Toli* en *Selenga*, zijn welgelegene plaetzen, genaemt *Karanbaltſere*, alwaer de Kalmukſchen *Boenſioektechan* zich ophielt, na dat hy onlangs de Moegalen had geſlagen.

Iſsi en *Silimbi*, zijn twee Rivieren, niet verre van de Vliet *Amur* ſtromende, die in onze Kaerten niet zijn geplaetſt, alzoo hunne rechte uitgangen my onbekent zijn. Om het genot van 't Wild gedierte, en gewas daer omtrent, is verſchil geweeſt tuſſchen hunne Czaerſche Majeſteiten onderdanen, en de Sineezen.

Tabingintoe, is een plaetsken kort onder de groote Sineeſche Muur, in Tartarye gelegen.

Aen de boven kant van de Rivier *Dside*, was gevlucht, wanneer onlangs oorlog ontstond, tusschen de Moegalen en Kalmukken: de Moegaelsche Prins *Atsir dan Gegen-Koetoechta*, gelijk ter zelver tyd schuilende uit vrees voor gemelte Kalmukken, zich onthielt, op de *Cobiske* plaetzen aen de Sineesche grenzen, de Prins *Asiaroi chan*, en anderen.

Volgens de vermaerde Reiziger *Joost van Ghistele*, die in de veertiende eeuw veele verre Landen bezocht, veroverde de Tarters het Land van *Comanie*, daer de menschen Christenen waren, die door hen voor slaven wierden verkoft.

En is van *Cingis chan*, der Moegalen en der Tartaren gedoente, in de veertiende eeuw te lezen, by den gemelden vermaerde Land-reiziger *Joost van Ghistele*, in zijn zevende Boek, het achtiende Hooftstuk, en in 't achtste Boek, het derde Hooftstuk.

Plinius sprekende van de *Scythen*, dat zijn Moegalen, of Tartaren, en haer Land zegt:

Pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine.

Dat is:

Lib. 4. cap. 12. Het gedeelte des waerelds dat van de Natuur verdoemt is, en in de dikke duisternis gedompelt.

Cap. 15. En *Solinus*. *Damnata pars mundi & à rerum natura in nube aeterna caliginis mersa.*

Dat is:

Het veroordeelde deel des waerelds, en van de Natuur, in een wolk der eeuwige duisternis verborgen.

De Zona frigida in Panegyrico ad Messalam. *Tibullus* van de koude gewesten sprekende zegt:

Illic & densa Tellus absconditur umbra.

Dat is:

Aldaer word de Aerde in een dikke schaduwe verborgen.

De Moegalen benyden de Bogdotschen, om dat die, met zoo een geringe magt, het magtig Ryk van *Sina* ingenomen hebben; doch zy konnen hen geen schade doen; want de groote Muur, welke byna rondsom Sina, ten Noorde, over de bergen gaet, verhindert hen.

Omtrent de *Otschorazay Chan*, woont een ander Chan, *Dschangary* genoemt: deze is *Otschorazay Chan* in magt gelijk. Tegen dezen Chan en zijne Moegalen, toenze met de Kalmakken t'zamen in Sina gevallen waren, hebben de Sinezen in oude tyden dikwils oorlog gevoert. Deze Moegalen pryzen de Sinezen meer, als de Nukken of Bogdotschen.

Alle deze boven genoemde geslachten der Moegalen, hoewel zy onder verscheidene Chans staen, zijn van een zelve afkomst, en van een volk. Wanneer'er iemand van hen in nood en gebrek is, van buiten aengedaen, dan helpen zy alle malkanderen.

Zy hebben alle bykans een geloof, en zijn Afgoden-dienaers.

Alle de geslachten der Moegalen en Kalmakken, welke achter de groote Muur, in de woeste Velden woonen, worden by de Sinezen, met een woord, *Tata*, dat is Tartars, genaemt.

De Volken, die achter deze Moegalen woonen, van de Kalmakken af, tot aen de Buchaersche Stad *Samarkand*, en tot *Astrakan*, aen de Rivier de *Volga*, noemen de Sinezen *Samachan*, een gebroken naem van *Samarkand*.

Alhoewel onder de Kalmakken veele *Tayschi* of Vorsten zijn, zoo is evenwel de *Otschurti* of *Otserai Sain Chan* de grootste. Deze *Tayschi* of Vorsten zijn van 't geslacht van *Cingis Chan*, eerste Tartarsche Keizer: van welk geslacht ook *Tamerlaen*, de welke den Turschen Sultan *Bajazet* overwonnen heeft, (zoo men zegt,) geweest is. De Sinezen roemen deze Chans zeer hoog: inzonderheit die oorspronkelijk zijn van omtrent de Sinesche Stad *Soeksti*. Dit is een vaste Stad, aen de grenzen, tot verzekering, gebouwt. Zy schryven, dat de Chan *Otschurti* zich met witte klederen kleed *, en uit Goude en Zilvere Vaten eet en drinkt: als mede, dat hy een schoon Paleis heeft. Van de Sinesche hoofstad *Peking* tot *Soeksti*, is het een maend reizens langs de groote Muur. Deze, als ook de Bucharen, komen dagelijks met hunne goederen, in *Sina*. En of wel de Bucharen hunne eigene Chans hebben: ook hunne byzonderen Mahometaenschen Gods-dienst, zoo geven zy nochtans aen *Otschurti Chan*, en aen andere *Tayschi*, alle Jaren schatting, op dat zy zonder gevaer mogen zijn; want zy leven en woonen altyd, rondsom dier Steden, in Horden.

* Dit zie ik voor een Sineesch verdichtzel aen.

De Kalmakken zijn dapperder krygslieden, als de Moegalen. Dier beider sprake en schrift verschilt een weinig. Onder hen zijn Vorsten *Aioka Taischa* en *Solom Serin*. Deze hebben geen Steden noch Dorpen: maer woonen in Horden, in de woe-

ste Velden: doch waer aldaer Steden zijn, daer woonen de Bucharen.

Na deze Volken, die in de woeste Velden woonen, begint het groote Landschap van *Tangut*, welke tot aen *Indiën*, (daer de Oliphanten vallen,) en *Persien* zich uitstrekt.

Het Tangutsche Landschap is vermaert, en in het zelve voornamelijk de plaets *Barantola*. Alhier vind men veel Goud en Smaragden.

De oude geschicht-schriften melden, dat in de voorige tyden, in de Landen van *Tangut*, een groote Christen Koning geheerscht heeft, met name *Priester Jan*. Hy wierd hierom alzoo genoemt, om dat hy het Waereldlijk en Geestelijk gezag voerde. Het Christelijk Geloof was hier geplant door den Apostel *Thomas*, die ook in *Sina*, zoo men zegt, het Euangelium verkondigt heeft. Daer na hebben de Afgodendienaers den Christenen daer uit gedreven: en is de Christen Gods-dienst aldus in Afgodery verandert.

De Moegaelsche, als ook Kalmaksche Volken zijn die genen, die, zoo zommige willen, in de Bybel, *Gog* en *Magog* geheten geworden. De Moegalen noemen zich zelfs *Mongol* en *Mungul*. Deze zijn onder de Volken, die van de Grieken *Skufe* genoemt worden, en hun Land, het *Skufsche Land*: het welk zy schryven een groot Land te zijn, dat door Rivieren verdeelt word. Want van het begin der Rivieren de *Donau*, en de *Dnieper* of *Borysthenes* af, strekt het, en loopt dan door het gehele Krimsche Land, tot aen de Rivier de *Don* of *Tanais*, en tot aen de *Wolga* of *Rha*, en de Riviere *Jaik*. Daer na begrypt het de woeste Velden, tot aen het geheele Sineesche Ryk, en tot aen de Riviere de *Amur*: van d'*Amur* strekt het tot aen het Ryk van *Siberien*.

Deze Landaerd is meerder in getale, als eenig ander Volk in de geheele waereld. Van deze hebben veele Koninkryken hunnen oorsprong: als namentlijk, de Bulgaren, de Ligri, de Turken, en anderen.

De Volken *Skufe* zijn ook gevreest geweest, niet alleenlijk van veele Vorsten, maer ook zelfs van *Alexander de Groote*. Nu verschillen zy in sprake en benaminge; doch hunne zeden, gewoonten en geweer, is al eenerlei.

KALMAKKIA,
of
KALMAKKEN-LAND.

Het wyd gestrekte Landschap van *Kalmakkia*, dat onder Ooster Tartarye, by de omleggende Volken, getelt word, heeft de Moegalen tot zijn Ooster buuren, en stoot ten Noorden aen het kleine ryk *Altin*: ten Westen aen de Vliet *Jaik*, en aen de Nagaische Tartaren: en ten Zuiden aen de Bucharen. Het legt gestrekt van omtrent vyftig tot omtrent vyf en vyftig graden, Noorder breete, en word verdeelt in Wit en Zwart *Kalmakkia*.

Het is onderscheiden in Horden of Vorstendommen, die omzwerven en geen vaste plaets behouden. Deze Horden, op Tartarsch *Oeloes* of *Oeloek* genoemt, zijn verzamelingen van veele Menschen, die met Vee en Tenten, onder een Hooft geschaert zijn.

Tziroek is een Horde in *Kalmakkia*, die door den Prins *Ziziman* noch onlangs bestiert wierd. Hier vind men geen water, als in putten, en dat noch zeer zober: gelijk in de omleggende Horden van gelijken geen water, als uit putten, te bekomen is.

Toelatoemet is een Horde, die door den Vorst *Taikoekatoen* geleid word.

Tzekoekoertsjo is een Horde, niet wyd van 't Ryk *Altin* gelegen, welker Volken onder Hutten en Tenten, te zamen woonen. De Vorst daer over was noch onlangs *Karakoela* geheten.

Tzoeldoek is een Horde, daer over de Prins *Sakakty* gebied, en niet wyt van de Vliet *Selenga* gelegen.

Het water van 't Meir *Jamisch*, in Kalmakken Land, verhoogt noch verlaegt niet. Van dit Meir tot aen den Vorst *Altin* is vyftien dagen reizens, over louter steene gebergte.

Taiska is de naem van een Vorst, die het gebied heeft over eene Horde, welke zich in 't Kalmaksche gewest ophout, en onder de zwarte Moegalen anders mede getelt word; doch spreekt Kalmaks: gelijk ook noch eenige andere *Tayfis* of Vorsten daer omtrent, van Kalmakschen geslachte, in Tenten leven, en herom zwerven. In deze gewesten is het meeste gebrek aen water.

Turkmen, of *Truchmen*, of *Truchmeensi*, is een Tartarsch Volk, uit de Kalmakken gesprooten, en niet wyt van de Kaspische Zee gelegen.

De

De Kalmukken, zegt de Jezuit *Avril*, beslaen het Land, tusschen de Moegalen en de *Volga*, tot aen *Astrakan*, zy zijn verdeelt in een oneindelijk getal van Horden, welke ieder hunnen byzonderen Chan of Prins hebben: een der voornaemste onder hen, is *Othiourtikan*, welke zegt afgedaelt te zijn van *Tamerlaen*: hy is zeer magtig.

De Kalmukken zijn door bestel van den Sineeschen Keizer, in den Jare 1700 onder hen bevredigt, zoo als veele der Moegalen dien Keizer nu mede erkennen.

Ysziagin is een Hordische heerschappy, die door Vorst *Taszin Zeregtoe* geleit word.

Tergoetzin is een Horde, daer de Vorst *Boetoektoe* genaemt word.

Uit de mond van zeker Kalmaks Gezant, afgezonden door Vorst *Contaisa*, op 't Jaer 1697 in *Moskou*, werd my dit bericht toegezonden, in een Brief. De wooningen van zijn Vorst is gemeenlijk twintig dagen reizens van het *Jamisch* Meir. Zuid-oost daer van daen most zy des Zomers passeren, over een hoog gebergte, genaemt *Dennudgte* om de koelte, want anders over de velden, worden de Kamelen zeer door de muggen gequelt, die daer door ook komen te sterven, maer des Winters reizenze over de vlakte, om de bequaemheit, en gemaks halve, gaen zy over verscheide Rivieren, onder anderen eene groote, genaemt *Charatal*, die na het Zuiden loopt, en onder de Kozaksche *Orda*, die in de zanden, zich onder de aerde verliest, gelijk in die Landen, verscheide zulke Rivieren zijn: van 't boven gemelte gebergte, reizen zy door verscheide vlakte; en Kalmakken en Bucharen, die zijn Vorst, zouden onderdanig zijn; als ook staen onder hem de Kalmaksche Vorsten, *Barantur taizi*, zijn Broeder *Cos bucczitoi*, en noch een *Aczabatur*, en verscheide van kleiner magt, die de Gezant zeit, dat niet kan noemen. De voornaemste hebben eenige over de veertig duizend man, en andere minder: de eerste Sineesche Stad die zy ontmoeten, als uit zijn Land na *Sina* wil, is *Sakzie*, deze is een groote Volkryke Stad, met veel handel, en moeten daer ook een gebergte over *Antu* genaemt: van deze Stad tot de groote Muur, zijn twee dagen reizens met Kamelen, en daer door trekkende, reizen zy binnen de Muur, tot de Stad *Kamczu*, zes dagen van daer, is de Stad *Arso*, tien dagen van daer, tot de Stad *Kokochotan*, is dartig dagen reizens, op zijn gemak reizende, tot de Stad *Schurga*, twee dagen van daer, tot de Stad *Agis*, twaelf dagen van daer, tot de Stad *Sume*, twee dagen van daer, tot de *Jamokuluscha*, twee dagen van daer, tot *Bakulaksa*, een dag van daer, tot *Czagankirom*, twee dagen van daer, tot *Chambaluk* *: tusschen deze Steden, zeide hy, zijn loutere bewoonde Plaetzen en Dorpen van de Sinezen, die zich van de Landbouwery onderhouwden; en zeide, dat van de eerste Stad *Sakzie* tot *Chambaluk*, is veertig dagen reizens te post, maer voor de Karavanen, drie maenden. Zy zeggen dat 'er ook eene weg is, Zuidelijk opgaende van *Kontaisa* na *Barantola*, maer de zelve is zeer bezwaerlijk, om de groote zandachtige Woestynen, daer des Zomers onmogelijk is door te komen, om dat waterloos zijn, en by groote wind, door 't zand, zouden Menschen en Beesten overstolpt worden: over deze zandige Zee komende, zeit hy, dat aldaer noch verscheide Kalmaksche Vorsten in Woestynen hielden. Het is zeer zwaer, de namen en plaetzen van deze Vorsten op te stellen, want by toeval van eenig geluk, veranderen zy hare namen en plaetzen. Zeit dat ook verscheide bemuurde woeste Steden onderweeg zijn, door wat Volken bewoont, wist niet te zeggen: gelijk zulke ook in *Siberien*, zoo wel van steen als aerde wallen gevonden worden: roemt de beleefstheit der Sinezen zeer hoog, en dat zonder eenige Tol te betalen, en noch onderhoud van lijftogt, genoegzaem bekomen hadde: alle die Volken, zoo wel Sinezen, Kalmakken, als Moegalen, zijn meest van eenerlei Religie: en dat wat grover zijn als de Sinezen, bekennen alle eene Schepper, woonende in den Hemel, noemen hem *Tengri Chan*, en daerom word de Donder ook *Tengri* by hen genoemt, als zijnen stemme, maer *Burchan* zijn hare Beelden genaemt, die klein en groot, by hen in groote eer gehouden worden. Deze Gezant is een *Buchaer* van afkomst, zeer beleest, en *gaet de Brief aen my, wyders voort, aldus.* Ik hebbe nu uit een Brief van den *Tomskoy* Gouverneur vernomen, dat den beroemden *Busukti chan*, na dat van de Sineesch, door eene groote magt onverhoedelijk overvallen was, geheel is geslagen, daer op is hy komen te sterven; zijn Neef *Kontaisa*, is hem gevolgt in het Gebied, en al het Volk hem is toegevallen, des wegen zulks bevestigt wordende, zal men een Gezant aen hem zenden met eenige vereeringe, om met hem eene naeuwer vriendschap te sluiten; het welke zoo wel gelukt, tot groot voordeel van de koophandel op Sina, zal strekken. Dus verre dezen Brief.

* Pekin.

Onder de Veld-Tarters of Kalmakken word

word mede gerekent de Horde *Tserspis*, daer *Kerkoule* Vorst van is; welke gemenelijk vyf dagen reizens van de Horde *Algoerabis*, zwerst, daer *Tormantzin* voor twintig Jaren Vorst was, of misschien noch is. Van daer tot de Horde *Kondous*, daer *Tertachti* onlangs Vorst of Heer was, word gerekent drie dagen reizens. Van daer weder tot de Horde *Intsitestien*, daer *Tachsienterissouk* Vorst was, gist men weder drie dagen reizens afstant. Niet wyt van hier, te weten omtrent een dag reizens, ontmoet men een Horde, die *Besoen* genoemt is, daer *Serkour* Vorst was, of nu noch is. Van daer weder, langs zandige wegen, zes dagen reizens, bejegent men de Horde *Sirouk*, daer onlangs Vorst *Sisiennejaen* wierd gevonden. Weder vier dagen reizens van daer, hout zich de Horde *Oulate* op, daer *Teykoekatoen* Vorst was. En weder vier dagen wyder, ontmoet men de Horde *Jurgaetsien*, daer *Bousoukt* Vorst is. Noch twee dagen reizens verder, doen zich de Geele Moegalen op: zijnde de wegen gevaerlijk, tusschen steene gebergte.

Derbetsia is een Kalmaks Vorstendom, wiens Vorst *Derbetskoy* genoemt word. Hy heeft geen blyvende plaets, doch zwerst daer, alwaer ik den naem op twee plaetzen in de Kaert gestelt heb: ook onthoud hy zich lager, tot aen de oorspronk van de Rivier de *Jaik*, en daer omtrent.

In 't Landschap, met den naem van *Koltaschini* bekent, omtrent de oorspronk van de Rivier *Irtis* gelegen, is de Vorst *Cengaja*. Daer word gezegt, dat de Kinderen van den Tartarischen Vorst *Koltaschini* in het Stedeken *Kol*, (anders mede *Kontaschina* geheten, dat in een Dal, tusschen de Bergen in, ligt,) woonen. Het word mede by *Labens* of *Labys*, die Kalmaksche Papen zijn, bewoont.

Het Stedeken is van Leem opgetrokken: en men vind daer in, maer twee steene gebouwen, van graeuwe steen gemaekt.

De opgemelte Tartarsche Vorst van *Kol*, is uit Kalmakschen geslachte. Hy woont niet in het gemelde Stedeken: maer hout zich in 't veld op.

Weinig wyder komende na het Ryk van *Sina* toe, by Vorst *Miganskoi*, en eenige mylen verder, word de Kalmaksche en Moegaelsche sprake gebruikt.

Niet wyd van de oorspronk der Rivieren *Oby* en *Iris*, boven *Tara*, by 't Kalmakken Land, zijn Meiren, de *Witte Wateren* genoemt, dewyl des zelfs Wateren bykans zoo wit, als Melk, en heelzaem zijn. Zommige zeggen, dat de zelve zout zijn, en andere, datze zeer goed zijn, om te drinken. Tusschen de Rivier *Amur* en *Selenga* wil men mede, dat diergelijke Wateren zijn.

Van de Witte Wateren af, tot de Sinesche grenzen toe, tusschen het gebergte, woonen Kalmaksche en Moegaelsche Vorsten in grooten getale. In dit gebergte vind men weinig water: en is de leeftocht daer ook schaers; zoo dat de Reizigers daerom veeltyds lange stil leggen.

Kalbasin, of *Kabalgacum*, en *Kabalgakana*, is een Vlek, niet wyd van de Vliet *Irtis*, by de Witte Wateren gelegen, waer van de Inwoonders van Kalmakschen aerd zijn, en Huizen van gebakken Tigchelsteen hebben. Het Vlek of Stedeken legt eigentlijk aen een arm van den Vliet *Irtis*, dicht by een Meir.

Niet wyd van hier, aen de linker zyde van de Rivier *Irtis*, woont een Kalmaksche Bevelhebber, die een *Laby* of Priester is, wiens Land van Bucharen geploegt word, en Tarwe, Geirst en Erweten geeft.

Op de gehele Landstreke van de *Irtis* en Witte Wateren, langs *Kalbasin* heen, tot aen de Sinesche grenzen toe, inzonderheit tusschen het gebergte, woonen Kalmakken en Moegalen.

Overvloed van water en spys is daer niet; waerom, als men met groote menigte te gelijk reist, men voorraed van spyze moet opdoen, en mede nemen.

Tamirlanku is een oude vervalle vesting, tusschen het Kalmaks en Moegaels Land gelegen: van daer komt men in 't woeste Land van *Karakitay*.

Kisilbas is een Meir, hoog aen de Vlied *Irtis* gelegen, daer veel Visch valt. Het water daer van is groen, en echter zeer versch en zoet. Hier omtrent word Kalmaks gesproken.

Meerder de Riviere *Irtis* opwaerts, zwerven langs de Oevers, Moegaelsche Horden of Vorstendommen, die zoo wel de Kalmaksche, als Moegaelsche Tale spreken.

De Vliet *Irtis* neemt zijn oorsprong in 't gebied van een Moegaelsche Vorst, *Suruktakon*, of *Zoeroetakoun* genoemt, wiens wooning in 't Kalmaks *Zof*, en in 't Moegaelsch *Boloegan* of *Bulugan* geheten is. Alhier zijn veel steene gebergten. Daer rondsom zwerven noch veel meer kleine Moegaelsche *Taysi* of Vorsten, met hunne Horden, als 'er by my in de Kaerte gestelt zijn. Het water is daer vry schaers, 't gene den Reizigers zeer verhindert, en de Horden dikmaels doet verhuizen.

Het Manvolk, zoo Kalmakken als Moegalen,

galen, is gewoon, het meeste haair van den baert uit te trekken.

De Kalmaksche en Moegaelsche Monniken, worden op hun tiende Jaer des ouderdoms, tot den Geestelijken dienst geschoren, en schrabben steeds al het haair van 't aengezicht af, of trekken het uit. Zy gaen zonder broekken: en de rokken, die zy dragen, zijn van alderlei verwig Damast. Zy eeten op alle dagen Vleesch, behalven op Vasten-dagen, wanneerze niets nuttigen.

De meest Westelijke Kalmakken zijn die geene, welke met den naem van *witte Kalmakken* zijn bekent. Een van de zelve, niet wyd van de Stad *Astrakan*, in zijn Landsprake genaemt *Koestie Mosanof*, verhaelde my, dat zijn Vader was geheten *Ilak Mosanof*, en zijn Moeder *Naoeskai Mosanof*: waer uit te besluiten is, dat onder die Volken mede geslacht-namen zijn bekent. En waren zijn Vader en Moeder uit een geslacht gebooren: gelijk de toenaem zulks is uitwyzende.

Hy noemde my deze Mannen benamingen: als *Baetsi*, *Oeswaj*, *Katskay*, *Tomay*, *Daedi*, *Dachi*, *Ebelek*, *Eumedin*, *Olay*, en *Sachway*. Vrouwe namen zijn deze. *Nomay*, *Katatak*, *Cherae*, *Bitsgan*, *Malay*, *Chingi*, en *Ensingay*.

De Chan of Opperheer en leidsman van de Horde, waer onder hy gebooren was, wierd genoemt *Ajukke*, 't geen een Eernaem is. De Raedsheeren, waer door hy het volk bestierde, wierden *Taeche*, *Areson*, *Mirgin* en *Talje* genoemt.

Kapku Kore, is de *Urga* of verblijfsplaets van den Kalmakschen Vorst *Buschuktui Chan*, of *Boesoekti Chan*, die in 't Jaer 1685 in oorlog was, met de Moegaelsche Vorst *Atzaroy sain chan*, en andere Moegaelsche Prinzen, naest aen hem gelegen, 't geen geschach, zoo gezegt werd, met goetvinden, en hulp van den Sineschen Keizer, onthoudende zich te dier tyd het Leger der t'zamen verbondene Moegalen, op de plaets genaemt *Uronkoe*.

Batur Contaische, Moegaels Vorst, rukte toen zijn magt na *Selenginskoy*, om de Moskoviten te stuiten, zoo zy den Moegaelschen Vorst *Zuibden Taischa*, of zijn *Urga* (woninge) hadden willen aentasten, daer zy voor zorgden.

Sasaktu Chan, een afvallig Moegaels Vorst, was tot hulp met zijn onderhebbende magt gekomen, aen den Kalmakschen Vorst *Buschuktui Chan*; zy leverde slag, en hielden 't veld, tegen den Moegaelschen Vorst boven genoemt: deze *Sasaktu Chan* hout, of hielt zich noch onlangs op, by de Landpalen van de Bucharen, tusschen het Zuiden, en Oosten, en waren deze Vorsten van voornemen, om door stryd alle Moegaelsche Vorsten onder de Kalmuksche Heerschappye, als van ouds (zoo zy zeggen) weder te brengen: terwyl dit zich dus toedroeg, zond de *Katoechta* verzoek, of bevel, aen den Moegaelschen Vorst *Batur Contaische*, die omtrent *Selenginskoy* was, ten einde hy spoedig te rug quame, en de Kalmaksche overmagt hielp stuiten. Het schynt dat de *Katoechta*, zoo als in 't Geestelijke, ook eeniger mate gezag in 't Waereldlijke, over de Moegaelsche Horden, en Vorsten heeft, en dat, als 'er algemeine byeen komsten zijn aller Moegaelsche Prinzen, dat zulks door zijn bestel geschied.

Het is onder deze Kalmakken geoorlooft, zoo veel Vrouwen te nemen, als ieder belieft, en voeden kan; doch men ziet onder de gemeene man, dat die zelden meer als drie, vier, of vyf Wyven nemen.

Buschuktui Chan, of *Boesoekti Chan*, Kalmuks Vorst, in den Jare 1686, tegen de Moegaelsche Taisen, in de Naumsche en Xixigaersche Dorpen, en den *Katoechta* oorlog voerende, heeft op de zelve groote overwinningen behaelt, en hunner veel verslagen, verdryvende den *Katoechta* uit zijne *Urga*, of wandelbare woningen, als mede den *Atzoroi Chan*, stekende alles in brand, dat te ontfonken was, en doodende een groote menigte menschen. De *Katoechta* wierd dies gedwongen, met weinig volk, zich langs de Rivier *Onon* na den *Gigan Chan*, een Moegaels Vorst, die noch stand hield, te vluchten, werdende op de hielen vervolgt; zoo dat zijner vele wierden betrapt, ja men wilde, dat de *Katoechta* zelve gevaer van gevangen te zijn hadde, en dat de Kalmakken in zijn Legerplaets zich hebben gezet: hy hield zich eene poos op, aen de Vliet *Kulurum*, maer dorst het aldaer niet langer houden, doch dat zijn Broeder den *Atzoroy Chan*, in een van de Veldslagen is gebleven, en zijne *Urga* mede gansch verwoest, als gezegt wierd, is namaels onwaer bevonden.

In 't zelve Jaer 1686, hebbe bericht bekomen, dat den Kalmakschen *Busuktui Chan* zich t'eener tyd ophielt aen de Naumsche Dorpen, verdervende aldaer het Moegalen Land.

Eenige *Karakalpacki*, of Zwartmutzige Kalmakken, hebben te dier tyd aen het Persiaensche gebied, en omtrent de Rivier *Jaick*, eenige stroperyen begaen.

Men heeft my bericht toegezonden, dat de Kalmaksche Prins *Buschuktui Chan*, of *Boesioekti Chan*, boven de Rivier *Jakona*, tegen

tegen de Moegalen, in den Jare 1687 volhardende in oorlog, veele Moegaelsche Steden ingenomen heeft, en alzoo waerachtig is, dat de Moegalen in zwervende Horde woonen, zoo komt dit woord van Steden my wat byzonderlijk voor; doch om de twyfeling te beslissen, moet geoordeelt worden, dat onder het woord steden, in de aen my toegezondene berichten, verstaen moet worden, een opslag van Tenten of Hutten, die voor een wyle, en korte tyd met aerde worden omheint, of omwalt, zoo dat 'er mede deuren in gemaekt worden.

Na den grooten Veldslag, die tusschen den Kalmakschen *Boesioekti Chan*, en de Moegaelsche Vorsten, in den Jare 1688 is voor gevallen, zoo hebben de Moegaelsche Vorsten *Gegen Katoechte*, *Atziaroi*, of *Otsirdan Chan*, en *Battoer Kontaise*, zich ter schuil begeven, onder de Sinesche grenzen, en zich ter verzameling gezet aen het gebergte *Dsire*, op dat zy in't voorjaer versterkt met Kitaische of Sinesche krygslieden, wederom elk in zijne bezitting mogte komen, daer uit zy, van de Kalmakken verdreven waren.

Gelijk mede andere Taisen door de Kalmakken ontrust en verjaegt, zich gezet hebben, niet verre van het Meir *Baikal*, in't gebergte drie weken reizens van *Selenginskoy*, waer onder was Vorst *Dalai tsetsen Noyen*, welke zich afgezondert heeft van den Taisi, of Vorst *Tonkinske*, die den Kalmak schynt te hebben erkent.

Als een Kalmukschen Afgezant, in den Jare 1688, tot *Irkutskoy* zich ophield, heeft hy gezegt, dat van daer te reizen na de plaets zijns Taise, of Vorst *Boesioekte Chan*, een reize was, heen en weder te Lande, voor een Afgezant, van drie maenden: maer zoo men het Meir *Baikal* wilde over varen, en men goede wind hadde, die reis in twee maenden kost verricht worden, doch dat hy het over *Toenkinskoi* het veiligst hield. Deze gemelte Kalmaksche Taise, hadde te dezer tyd een optogt gedaen, tegen eenige Moegaelsche Vorsten, met een groot gedeelte van zijn manschap, zijn Gemalinne hadde hy mede gevoert, tot aen het uiterste zijnes gebieds, daer hy haer liet, wanneer op des vyands bodem trad.

In den oorlog die 'er is geweest, tusschen de Kalmakken en Moegalen, op den Jare 1688 en 1689, is eenmael den Kalmakschen Prins *Boesioekti Chan* met zijne krygsbenden, drie dagen reizens van *Kalgan*, een Stedeken, niet verre van de Sinesche groote Muur gelegen, geplaetst geweest, van waer by Gezanten aen den Sineschen Keizer zoude gezonden hebben, met melding, dat hy zoude believen bescherming te weigeren aen de *Katoechta*, Moegaels Geestelijk Opperhooft, en aen *Atsiaroi Chan*, en *Batoer Kontasie*, welke op het Sineesch gebied, of in Sina waren gevlucht, en by aldien zulks niet geschach, zoo wilde hy *Boesioekti Chan*, de Sinesche Onderdanen ter dier plaetze buiten de Muur gelegen verwoesten, doch de Sinesche Majesteit heeft op dit dreigen niet passende, gemelte Vorsten niet uit gegeven, maer die op hen verzoekschriften, in bescherming ontfangen, waer op een Poorte in de groote Muur is gemaekt, de Kalgansche Poorte nu genaemt, op dat dies te geswinder krygsmagt uit Sina, derwaerts afgezonden konden werden.

De Moegaelsche *Katoechta*, *Atsiaroi Chan*, en *Batoer Kantasie*, verhielden zich achter de Muur, op een plaets genaemt *Koekotana*: en mede zomtyds ter rechter zyde van *Kobesko*, omtrent *Kalgan*: wanneer dan de Kalmakken deze uitlevering niet konden verwerven, zijn zy na hun Land verreist.

Men laet den Inwoonders van *Tomsko*, en *Tobol*, ook den *Bucharen*, vryheit om in Kalmakkeye te gaen Koophandel dryven, van waer na Sina doortogt word verleent, zoo als in 't Jaer 1688, in de Horde van den *Taisi Boesioekti Chan*, eenige Russche Handelaers, uit gemelte Steden zich ophielden, die tot geen krygsdienst gedwongen wierden.

Het is waerschynlijk, dat de verhalen der Amazonen, gesproten zijn uit de dapperheit der Kalmaksche Vrouwen, welke Natie noch heden Vrouwen en jonge Dochters, in hare veldslagen en oorlogen gebruiken, en met zich nemen, welke immer zoo veel harts en dapperheit bezitten als de Mannen: hebbende deze gissing te meer waerschynlijkheit, om dat de gewesten daer de Kalmakken mede zwerven, die Landen zijn, waer men van ouds zeide, dat de Amazonen hebben gewoont.

In de maend February 1689; is uit de vesting *Irkutske*, by den Heere grooten Gezant, *Fædor Alexewits Golowin*, *Okolnitsie*, en Stadhouder van *Branske*, afgezonden van hunne Czaersche Majesteiten tot de vrede-handeling met de Sinezen, gekomen *Darchan Saisan*, Afgezant van den Kalmakschen *Boesioekte Chan*, hy overhandigde een brief van zijn Meester, en zulks in de voorkamer, eer hy noch ter gehoor van hoog gemelte Heer Gezant was verschenen, beneffens een geschenk van wit Laken, met roode strepen, dat in zijn Land was gemaekt. De overle-

leverde brief van dezen volgenden inhout, was. Aen de grootste Gezaghebbers * hebbe ik zaken laten weten, belangende de Witte Czaren, tot genoegen en over-een kominge, hebbe ook meermalen Afgezanten gezonden, en bevolen te vernemen na de welstant, op dat men met malkander eens zijnde, zoude woonen in eene raedsplegi nge, zonder eenig geschil en bedrieglijkheit: in 't voorleden Jaer hebbe den oorlog aengenomen op de *Kireibe* * *songe*, waer van kennisse tot *Telenbin* § en *Nertzinske* §, door een *Saisan* is gegeven, gelijk mede over die stoffe, in de zelve maend, een geschrift en brief is gezonden op de voorige gewoonten, met een goeden Gezant; als dan de Moegalen U E, en ons zijn beoorlogende, zoo hebbe ik, om de overige Taisen, die noch buiten kryg waren aen de hand te houden, my tweemael vervoegt by den *Katoechta*, en *Atsiaroi Moengalskoi*; vervolgens zijn, zoo *Moegalen* als *Kitaiers* gekomen, en U E. en ons beide hebbenze groot ongelijk gedaen, daerom niet vervaert zijnde, voor de dood; zoo ben ik hen niet wyd van mijne Landen tegen gegaen, en overziende mijne krygsmagt, heb my begeven op een bequame plaets, en op die plaetze zullen wy ons by den anderen vervoegen, en zullen te zamen aenspannen: de Kitaiers * en de Moegalen zijn eens geworden, daer over heb ik dezen brief geschreven. Over de tyd heb den Afgezant mondeling bevolen, mijn gedachten aen te brengen: 't Land en de bequaemheit is goed in de maend July §, den vyf en twintigsten dag, op de plaets daer deze brief is geschreven *. De Afgezant ter gehoor gezeten zijnde, heeft gezegt, dat van voor lange Jaren *Boesioechte Chan* met de Moegaelsche Overheden, in vrede hadden geleeft, doch dat hy in 't voorleden Jaer, wegens hunne ongerustigheden en overvloedige boosheit, den oorlog tegen hen aengenomen hadde, en byzonder tegen den *Gegen Koetoechte*, en *Atsieroi Chan*, zoo dat hy veele dier Overigheden met hun aenhang hadde verdelgt, gedood, en gevangen: dat zijn Meester nu vervolgens zich ophielt in het Moegaelsche Land, boven *Selenginskoi*, in bereitschap om met zijne krygsmagt meer overwinningen te doen, doch dat hy oorlogs bystant van hunne Czaersche Majesteiten krygsmagt verzocht, om tegen de verdere Moegaelsche Overigheden de oorlogsplegingen ten uitersten te vervolgen: Waer op tot antwoord is toegevoegt, indien de Kalmakschen *Boesioekte Chan* van de Moegalen in zijn Land overvallen word, zoo en zoude hunne Czaersche Majesteiten krygsluiden in *Selenginskoi*, *Oedinske*, *Nertsinske*, en andere Steden, niet nalaten met oorlogs voorzienigheit, de geweldenaers tegen te gaen, doch dat deze Russische magt zoude oorlog aenvangen, met den *Boesioekte chan* tegen de Moegalen, zulks zoude verwydering veroorzaken, en ook zulks buiten de streek zijnde, niet doenlijk wezen, om de verre afgelegentheit: doch dat men in 't algemeen genegen was, met den *Boesioekte chan* aen te spannen tegen de Moegalen, over de smaet die zy nu al in het derde Jaer hadden aengedaen. Waer op de Gezant weder antwoorde, indien het niet doenlijk was, dat de Russische krygsmagt zich vereenigde met de volkeren van den *Boesioekte chan*, dat het dan hem believen mogte, by te springen van die kant, daer het hen best gelegen zoude zijn.

* Gouverneurs van hunne Czaersche Majesteiten Steden in de grenzen.

* Deze benaminge is my onbekent, doch vermeine het de plaets te zijn, alwaer de Kalmakken den Moegalen ter eerster aenval hebben beoorlogt.

§ § Zijn Russche vestingen.

* Sinezen.

§ Staet te weten dat de maend Julius na onze wyze is vertaelt, want die maend by hen een andere benaminge heeft.

* De plaets waer uit deze brief gedagtekent is, schynt dat men niet heeft konnen stellen, om dat hy in de groote opene onbenoemde velden lag, doch het is geweest boven *Selenginskoi*, in een vlakte: hoe wel kort daer na zich legerde in een plaets niet wyt van daer, genaemt *Gobdoe*, of *Chobdoe*.

Deze Kalmaksche Afgezant *Darchan Saisan* verhaelde, hoe 'er een Sineschen Afgezant, genaemt *Alechamba* was geweest, by zijn Meester, met verzoek, dat men aen de Bucharen, door Kalmakken Land, vrye doortogt na *Sina* wilde verlenen, om dus koophandel over en weder te dryven; welke Sinesche Gezant den Kalmaksche *Boesioekte chan* mede hadde getracht den oorlog tegen de Moegalen af te raden, doch dat zulks was afgeslagen, en gezegt, dat om der Moegalen ongerechtigheden, en onstantvastigheden, niet doenlijk was den oorlog af te breken.

Aen dezen Afgezant wierd op zijn vertrek twee flessen Brandewyn, twee emmers Bier en eenig Rund-vleesch geschonken, beneffens eenige ellen rood Hamburger Laken, mede een huit Juchte Leer, en aen elk van zijn bedienden, een roode huit.

Een ander schryft my van dezen Gezant, het volgende:

Darchan Saisanoff, was een Afgezant van den Kalmakschen *Boesioekti Chan*, aen hunne Czaersche Majesteiten grooten Gezant, in den Jare 1689, tot *Irkutske* afgezonden: deze bragt tot geschenk mede, eenig wit Laken met roode strepen, hy quam bekent maken, hoe zijn Meester lange Jaren met de Moegalen in vrede hadde geleeft, doch in den voorleden Jare was 'er oorlog ontstaen, door den Moegalen onrechtmatelijk verwekt, wes hy harer velen verdreven hadde, houdende hy zich toen op, in 't hart van 't Moegaelsche Land, aen 't boven einde van 't gewest *Selengin*, op een welgelegene plaetze, *Chobdoe* genaemt, daer hy slagvaerdig stond: verzoekende wyders bystant in den oorlog, en bood zich aen, met de Russche

magt tegen de Moegalen te verzamelen, 't geen niet wel doenlijk was, om der afgelegentheit wille, want het meer als twee maenden gins en weder te Lande, te reizen is, van *Irkutske* tot aen de plaets daer zich opgemelte Kalmaksche Vorst onthielt, doch zoo hy tot onder *Oedinske*, *Nertsinskoi*, of de Stad *Selenginskoi* naderde, zoo zoude men malkander tegen de Moegalen daer omtrent gelegen, beter bystant konnen doen.

Hy liet zijn Gemalin op de grenzen, wanneer in 't Moegalen Land ten oorlog trat. Op 't heimwaerts verreizen wierd *Darchan* begiftigt met tien el Laken, en een Juchte-vel: behalven voor zijn Meester, den Taise *Boesioekti Chan*, eenige ellen zwavel-verw Laken, en noch eenig root Engels Laken. Hem wierd een beleefde brief, gedagtekent den 25 February, des Jaers 7198 *, tot *Irkutske* in het Sibiersche Ryk, mede gegeven, tot antwoord van die, welke hy had mede gebragt; met aenroeringe der Helden-stukken die de Moskovische magt, bevoorens tegen den Broeder van den *Atsiaroi*, en andere Moegalen hadde verricht: dat men doch de Moegaelsche Taisen, die zich onder hunne Czaersche Majesteiten beschermingе hadde begeven, en niet wyd van de Steden *Selenginskoi*, *Oedinskoi*, en andere plaetzen zich onthielden, geen ongelijk of moeite zoude aendoen, dat in 't kort een afgezondene over *Toenkinskoi* * zoude komen, die men beleefdelijk wilde aennemen, van reis en leeftogt, als ook van goed gelei voorzien, met wensch van goede gezontheit en heils voorzienigheit, enz.

* 1689.

* De rechte gelegenheit van deze plaets is my onbekent.

Het opschrift van den brief die aen boven gemelte Kalmaksche Vorst wierd geschreven, luide aldus:

Saldan (of *Galdan*,) *Siadsin* (of *Tadzin*,)
Tsietsen Baraksi (of *Tsetsenbariksi*,)
Kalmitskome (of *Kalmitsei*,)
Boesioekti Chan.

Wezende het achterste woord de eigen naem, en de andere woorden Eer-namen. Vervolgens wierd tusschen hunne Czaersche Majesteiten grooten Gezant, en de gemelten Kalmakschen Prins, door tusschen komst der afgezondene versproken, hoewel het rechte besluit en uitkomst daer van my onbewust is, om de Moegaelsche vyanden elk byzonder aen te tasten, mits dat geen leet geschiede, aen die Moegalen, welke zich reeds hunne Czaersche Majesteiten hadden onderworpen, of noch mogten onderwerpen, gelijk ook de Moegalen, die zich onder den Kalmaksche Prins *Boesioekti Chan* hadden begeven, van de Russche krygsmagt mede geen ongemak zoude werden aengedaen: dat 'er kondschap gegeven zoude worden van 't geene eenige Kitaische Gezanten mogte aenbrengen, over den Moegaelschen oorlog: dat de Koophandel, zoo van Kalmakken als Bucharen, in wederzyds gewesten vry zoude zijn, enz.

Wat aen my uit *Moskou*, over zeker Kalmaks Afgezant die aldaer aengekomen was, word geschreven den eersten October 1694, uit het dubbelt van den hier volgenden vertaelden brief kan worden gezien.

Wel Edelen Heer:

In de voorledene Winter is hier aengekomen een Afgezant van den voornaemste *Chan* der Kalmakken, die geheten is *Buszychti Chan*, hy heerscht tusschen Siberie, de groote Bergen, Velden en Vlieten, en het groote Moegaelsche Volk: de zelve *Chan* hadde voor weinig Jaren met een Leger van zeventig duizend Ruiters, den Moegaelschen Vorst *Sagin Chan*, en den *Katoechta*, de Metropoliet dier Natie aengetast, zoo dat zy verslagen, genootzaekt zijn geweest te vluchten, tot binnen de Sinesche Muur, en de Stad *Pezin*. Werdende zy van opgemelte Kalmaksche Chan, vervolgt tot aen de drempel des grooten Muurs, van waer hy een aenzienlijk Gezantschap zond, tot den Sineschen Chan, verzoekende dat de vluchtelingen hem uitgelevert mogte worden: maer vermids de Winter op handen was, en de vyanden niet wierden over gelevert, en de mondkost voor zoo een groot Leger ontbrak, is hy genootzaekt geworden rugwaerts, na zijn eigen Land weder te keren: deze is het, die opgemelte Afgezant aen hunne Czaersche Majesteiten heeft gezonden, welk geheten was met een Eer-naem van *Saisan*; hy was een Kancelier, bragt veel kostelijke geschenken, die het merendeel Sinesche fraayigheden waren. Hy is in *Moskou* zeer wel ontfangen, en weder met schoone giften afgelaten. De reden dezer bezendinge was tot onderhoud van vriendschap, vermids zy Nabuuren zijn: als ook scheen zy te strekken om veele kostelijke Waeren, en schoone Gesteenten, die hy mede had gebragt, en zonder Tol ingevoert, te verkoopen, en weder andere Koopmanschappen, zoo voor hem zelven, als zijn Meester in te koopen, 'en heimwaerts te brengen: hy droeg eenigermate voor,

voor, om een verbond tegen de Sinezen aen te gaen, maer zulks is verschoven: hy is met volslage vergenoeginge vertrokken, vroeg in de Lente. Dus ver deze brief.

Uit zeker andere brief, den 28 Augusty 1696, uit der *Moskou* aen my geschreven, worde ik mede bericht, dat de Kalmaksche Vorst *Boesioekti Chan*, kryg aengevangen heeft, en de Moegaelsche Vorsten, die onder of binnen Sina gevlucht waren, uit eiste, als volgt:

Den *Busuktuchan*, in des *Katoechta* of der Moegalen Land, met zijn magt, die omtrent in de veertig duizend man bestaet, meest vrywilligen, zoo hem van alle kanten quamen toeloopen, is gevallen: hy staet aen de Rivier de *Tool*: een groot gedeelte der Moegalen heeft hy al uitgehouwen en verdelgt, nu verwacht hy maer antwoord op zijn brief, die hy aen den Koning van Sina geschreven heeft, en begeert des zelfs Dochter tot zijn Vrouw, en den *Oziroi sain Chan*, en *Katoechta*, die voor hem binnen de Muur gevlucht zijn, uit gegeven te hebben, want zeit hy, waerom vangt gy mijn Wild op, dat ik gewond hebbe: van drie zijner Gezanten, was noch niet een te rug uit Sina gekeert, en zoude hy maer een korte tyd wachten, en dan op de Moegalen, Naunsche en Mergeensche volkeren, tot de Muur toe bevel geven, alles wat hun voor komt, zonder verschoning neder te houwen, voornaem de Moegalen, wiens Land hy gansch wil uitdelgen: deze Prins is een verstandig en dapper Zoldaet.

Te dier tyd waren twee Czaren op den Russischen troon.

In den brief van geloof, die de *Boesioekti Chan* geschreven hadde, wierde hunne Czaersche Majesteiten, Witte Czaren genaemt.

„ Ik hebbe zegt hy, my zelve opgewekt om de Moegalen wyders te beoorlogen, na dat ik hun het Land *Kirilegouse* afgenomen hebbe, hebbende niet nagelaten, mijner overwinninge kennis te geven aen de Steden *Telenbinske* en *Nertsinske*: de Kitaische * hebben zich nu met hen vereenigt, dies konde men zich in oorlog te zamen voegen, enz. Geschreven in de plaetze *Zaff*.

* Sinezen.

Hy wierde wyders aengemoedigt, tot Heldadigheit, tegen zijne vyanden, en de bondgenoten hunner Czaersche Majesteiten, 't zy Moegaelsche Vorsten of andere, gelegen omtrent de grens-steden, geen overlast te doen. Dus verre gemelte brief, over den Kalmakschen Gezant aen my gezonden.

Men schreef my uit *Moskou*, den 12 February 1697, dat toen ter tyd aldaer naricht was gekomen, dat de Kalmaksche Prins *Boesioekti Chan* of *Bustu Chan*, noch met zijn Leger stond in de *Xixigaersche* Dorpen, en den Sinezen trachte te beledigen, die met hunne krygsmagt aldaer in de Nabuurschap waren, tot dekking van hare muur, en de Moegaelsche Horden, die onder hunne bescherming staen, en hare Nagebuuren zijn.

En een anderen brief weinig maenden later geschreven, bericht my als volgt:

Den Kalmakschen Vorst *Boesioekti chan*, met veel duizend man, den oorlog hebbende gevoert, tegen de Sinesche Onderdanen die buiten de groote Muur wonen, als Moegalen, en anderen, die nu eindelijk versterkt zijn, uit Sina, met eenig voetvolk en geschut, zoo zouden hy de Kalmakken schielijk overvallen hebben, en het geluk gehad, de zelve gehelijk te slaen, zoo dat naeuwlijks den Taisa *Boesioekti chan* met het leven ontvlucht zoude zijn.

Wat van den Sineschen oorlog met de Kalmakken, in den Jare 1696, den achtsten October uit *Pekin*, door de Vaders Jezuiten na *Romen* is bericht, by het volgende verhael kan werden gezien.

Den Keizer van *Sina* is van dit Jaer bezich geweest, met den Koning van *Elouth* (een Land in Tartarye gelegen, en drie honderd myl van deze plaets, na de zyde van het Noord-westen) den oorlog te voeren: deze Tartarische Prins, *Caldan* genaemt, was een van de voornaemste aenhangers van den grooten *Lama* van *Barantola*, wien een kloek gedeelte van de Volkeren van Tartarye, voor het Hooft van hun Godsdienst erkennen; maer heeft, wanneer den Koning *Elouth*, zijn Broeder storf, hem verlaten, om de erffenis te bekomen, en als zeer stout en gelukkig, den Koning van *Jarkan* overwonnen, en het Land van *Kamul* en *Turfan*, ten Westen van het Sinesche Landschap *Chensi*, door welke de Koopluiden van *Samarkande*, die in *Sina* gaen handelen, reizen, overweldigt: zelfs is zijn hoogmoet zoo verre gesteigert, dat hy voorleden Jaer na 't Tartarye, onderhoorig aen onzen Keizer, welke derwaerts het vermaek van de Jacht was gaen nemen, naderde, en andere Prinzen verzocht, met hem den oorlog tegen *Sina* te voeren: doch den Keizer hoorde het niet, of hy besloot, hem voor te komen: hy bestede vier maenden aen het maken der toebereidzelen; liet drie honderd kleine Veldstukjes gieten: voor de Bevelhebbers zoo wel bezorgde Zyde Rokken, dat zy een Musquet schoot konden afkeren, en voor de Zoldaten Kattoene Rokken, tot het

ſtuiten van Pylen bequaem, maken; brak den zeſtiende April met drie honderd duizend man, nevens vyf zijner Zoons (den oudſten, *Hoan-tay-tſé*, midlerwyl achterlatende) op; deed ter zelver tyd een ander Leger uit Ooſt-Tartarye bewegen, en een derde uit het Landſchap van *Chenſi* na het Noorden rukken, om alzoo zijnen vyand op de Rivier van *Kerlon*, twee honderd myl benoorden deze Stad neder geſlagen, van alle kanten t'omringen. Hy liet aen den Moskoviters van *Selenga* en *Nipchou* * verzoeken, geen ſchuilplaets aen den *Caldan* te verlenen; doch hy vond groote moeite, om de zandachtige Wilderniſſen van *Samo*, welke teffens met een menigte Sneeuw bedekt waren, over te geraken: verloor veel Paerden, Reis en Leger-tuig; dan bereikte echter na een marſch van twee maenden, den Oever van de Rivier van *Kerlon*: den *Caldan* vernam het zoo dra niet, of hy week na het Zuiden, en wierd door de Armee van *Chenſi* ontmoet, en door haer, hoewel zy zeer vermoeit was, t'eenemael geſlagen, eenige duizend man ter neder gemaekt, tien duizend Mannen en Vrouwen gevangen genomen, zeventig duizend Schapen, zes duizend Oſſen en Koeyen, vier duizend Kemels, en vier duizend Paerden bemagtigt, en de reſt van de byhebbende magt, van welke vele overliepen, verſtroit, zoo dat hy alleen met veertig mannen na het gebergte, alwaer hy gevaer loopt, van door honger en koude, terwyl hy noch Levensmiddelen, noch Tenten heeft, te zullen vergaen, moſt vluchten. Den Koning van *Jarkan*, veertien Jaren gevangen geweeſt, ontſnapte by deze gelegentheit, quam zich aen de voeten van den Keizer werpen, en wierd door den Keizer onder een ſterk geleide, na zijne Landen te rug gezonden. Den Keizer is vervolgens zegenpralende in deze Stad gekomen, en meent, voor 't einde van de maend met een klein Leger, de grenzen te gaen bezichtigen.

* Nertzinskoy.

Over welke ſtoffe uit *Moskou*, by afvraginge van Pekinſche Reizigers, Brieven, Grens-gezaghebbers, en Kalmakſche Afgezanten, het hier na ingelaſte verſlag, my mede ſchriftelijk is over gebrieſt.

Hoog en wel Edelen Heer;

De Vorſt *Galdan*, en niet *Caldan*, het welke den beroemden Vorſt is, die zich naderhand *Buzuchtu Chan* heeft genoemt, want deze volkeren na het toenemen van haer geluk en daeden, hare namen ook veranderen: gelijk nu zijn Neef, is voor dezen *Araptan taiſa* geweeſt, en nu zich noemt, *Erdeni Zuroktai Kontaiſa*, die tegenwoordig de ganſche Kalmakſche magt, welk aen *Siberien* grenzen, onder zijn gebied heeft. Deze Vorſt *Galdan*, dan, gelijk heb gezien uit de brieven van het *Pekings* Hof, aen den *Nertzinskoy* Bevelhebber geſchreven, was een grootmoedig Vorſt, en afgezyden vyand der Sinezen; een goed Zoldaet, heeft met zijne magt, die in twintig of dertig duizend, jae altemets in veertig duizend man, of meer beſtond, de Moegalen die by de Muur in de woeſte velden zwerven, en Onderdanen van de Sinezen geworden zijn, groote afbreuk gedaen, want de Kalmakken beter Zoldaten zijn als de Moegalen, jae heeft geſchreven, by aldien hy twee of drie duizend goede Kozakken * uit Siberien, met goede vuur-roers gewapent koſt krygen, zoo zoude hy al het geene de Sinezen buiten de Muur bezitten, verderven. De Sinezen dan vrezende voor grooter onheil, en dat dezen Vorſt grooter aenhang (want na het Zuiden noch verſcheide Kalmakſche Vorſten zijn) mogte krygen. En alzoo haer gantſche Ryk doen beven, beſlooten, hen onverhoets te overvallen, gelijk zulks door goed beleit en magt, hen is gelukt, want hy toenmaels met een geringe magt, van ongevaer vyftien of twintig duizend man, en de Sinezen niet had verwacht, menende wyt genoeg van hen te zijn, aen een Rivier die omtrent het begin van de *Selenga* is, had eerſt (gelijk noch voor eenige dagen my een Kalmaks Afgezant, zoo nieuwelijks van den gemelden *Erdeni Zuroktai Kontaiſa* gekomen, my mondelijk bericht) twee partyen van de Sinezen geſlagen, en zich na het Zuiden gewend; doch onvermoed verviel in een derde ſlag, die hem te magtig was; doch is het na dit verlies van deze Veldſlag ontlopen, maer naderhand van hartzeer, andere zeggen van Fenyn, zoo zelfs ingenomen had, geſtorven: zijn overgebleven volk heeft zich aen zijn Neef den genoemden *Erdeni* onderworpen, die nu een magt van over de dertig duizend man, of meer kan opbrengen, en houd met ons * goede Nabuurſchap: zend Jaerlijks Gezanten na *Tobol*, als ook alhier, die meeſt met Sineſche Waeren en Rhabarber aenkomen, en worden wel onthaelt, want zy een goede dienſt aen hunne Czaerſche Majeſteiten, voorlede Jaer hadden gedaen, mids vernield hebbende eenige duizend Tartaren, die genaemt zijn *Kozakſche Orda*: welke hebben met haer invallen aen 't Land, ook met rooven van Menſchen en Vee, groote ſchade gedaen: want om de groote

* Ruſſche Zoldaten.

* De Ruſſen.

afstant van de eene plaets tot de andere, is het onmogelijk voor die Menschen, zulks te verhoeden. Wegens den Konink *Elonth*, kan ik geen bericht krygen, het bezwaerlijkste is, dat de namen van de Kalmakken, Moegalen en Sinezen verschillen, en datze die, voornamelijk der Vorsten veranderen: ons volk uit *Sina* wist te zeggen, dat van onze gevangenen, zoo in *Albasin* gekregen (en by hen dienst genomen, en in deze togt mede geweest) hadden verstaen, als dat de Sinezen op deze marsch, in de twee eerste Veldslagen, als ook door groote ongemakken, ongemeen veel volk hadden verlooren; maer waren getroost, dat zoo een vyand hadden gedempt: de Sinezen leven met de onze in een goede vrede, en gaen Jaerlijks met Karavanen aldaer handelen.

De zommige willen, dat van *Jakutskoi* met een *Dosanick* *, de Rivier *Lena* af te varen tot de Zee, vier weken vereist, dag en nacht, hoewel my toeschynt dat deze tyd veel te lang is, tot af legging van dien vaert.

*Zeker aerd van vaertuigen.

Als men dan in Zee komt, gebruikt men daer vaertuigen *Kotzii* geheten, en ontmoet men na de rechter zyde een uithoek, genaemt *Swetoinas*, of *Heilige Neus*, die men bereikt met open water en goede wind, in drie dagen: tegen over dien hoek is een Eiland, een etmael varens, in Zee gelegen, dat voor weinig Jaren is ondekt, onbewoont, bergachtig, en zonder bomen, als *Nova Sembla*. Hier vallen veel Wal-russchen, die de volken *Czukery* genaemt, opvangen, en daer van de tanden aen de Moskoviten venten. Hier is de Zee veeltyds toegevroren, en men wil dat zy in den Jare 1693, 94, en 95 * niet ondooit is geweest, jae zomtyds langer toebevroren blyft, dryvende aldaer afgryzelijke bergen van Ys, die tegen den Yshoek aen stooten. Dus verre het aen my overgezonden verslag.

* Is aen te merken dat deze drie Jaren hier te Lande, mede zeer kout en guur zijn geweest.

Volgt dubbelt van 't gedeelte eens briefs in Latyn aen my uit *Astrakan*, gezonden, nopende eenig verslag, dat zeker Griek aldaer in schrift hadde gedaen, die van *Pekin* derwaerts over was komen reizen: waer in van den Kalmakschen oorlog gewag werd gemaekt.

1698. Het is nu omtrent een Jaer geleden, dat ik uit Pekin (*Pezin*,) de Hooftstad van *Sina* ben gegaen, ik hebbe aldaer met de Jezuiten groote gemeenschap, over de twee maenden lang gehad, tot dat mijne Koopwaeren hadde gevent, en andere ingekoft, als Edel-gesteenten en andere goederen van *Sina*: aldaer was op mijn vertrek alles in rust en vrede, zoo binnewaerts als van buiten. Het voorleden Jaer was een zwaren kryg tusschen de Sinesche Tarters en Kalmakken, welke Kalmakken (hy zegt *Kalmutzi*) te vooren veele Tarters der gener, die een omreizend leven leiden *, hadden verslagen, als mede hadden zy verdreven het talryk Moegaelsche volk, die woonachtig zijn tot aen den drempel der vermaerde Sinesche Muur, dies veele der zelven, beneffens hunnen *Chan*, en de aenzienlijkste, tot binnen de gemelte Muur zich hebben verscholen, tot berging van haer leven. Der Kalmakken Chan, genaemt *Busuchti*, dat een strydbaer en dapper Man is, heeft een Gezant met veel dreigementen aen den Sineschen Keizer gezonden, en eiste, dat men aenstonds in handen van den Afgezant zoude overleveren, de voornaemste der gevluchte Moegalen: door dit hoovaerdig en dreigent Gezantschap, was den Sineschen Keizer zoo getergt, dat hy een zwaer Leger toeruste, en het te gelijk met de Moegalen dede uit trekken tegen de Kalmakken, en wierd vervolgens aldaer dapper en scherp gestreden, doch de Sinezen en Moegalen schooten te kort, sneuvelende 't meeste gedeelte van 't Heir.

* Scytæ nomades.

De Kalmakken steunende op haren zegen, bragten den Sineschen Tarter groote schade toe; maer dier Keizer ruste een veel grooter Heir ten tweede mael toe, dat hy recht op de Kalmakken los zond, hebbende daer by gevoegt, veel Voetvolk en Geschut, niet tegenstaende dit, is aen zijn volk het krygslot, en den zegen tegen gevallen, want niet alleen dat het Paerdevolk wierd verslagen, maer zelf het Voetvolk, en men verloor de zwaerste stukken Geschut: als dus de Kalmakken zegen praelde, begonden te denken, en toe te leggen om de Sinesche Muur over te spatten, is'er een krygslist gevonden, namentlijk, men zond door een afgelegene Muur-poort, groote kracht van Ruitery uit, niet op het Kalmaks Heir, maer van achteren, op Paerden en Vee, die dit groote Kalmaks volk, bestaende uit meer als zeventig duizend stryders, ten dienste waren, en dat hun tot voedzel strekte, 't geen onverdacht, en onvoorzien hun op 't lijf storte, en dit zoo gelukte, dat de Kalmakken gebrek aen spys voor Menschen en Paerden bequamen; daer op volgde zware ziekte, zoo dat zy gedwongen wierden heimwaerts af te trekken, achterlatende een groot gedeelten hunner Benden: en dus zijn de Sinezen en Moegalen verlost, van den aenval gemelter Kalmakken.

Merkt dat de Tarters anderzins enkelijk te Paerd den kryg volgen.

 Doch

Doch namaels zijn my van achter de Sinesche Muur na het Noorden, berichten toegekomen, die melden, dat de Konink van *Sina* vrede heeft gemaekt met alle aengrenzende volken, waer van 'er eenige tegen hem op waren gestaen, als Kalmakken, Moegalen, en die, welke omtrent de Steden aen den *Da-our* * zich onthouden.

* Ik gelove dat voor deze Steden verstaen worden *Nertzinskoi*, *Mungut* en *Albasin*, dicht aen den Oever van de vliet *Amur*, anders *Da-our* genaemt, gelegen.

Aen my is wyders naderhand, van twee Kalmaksche Gezanten, die in *Moskou* waren gekomen, het volgende, aengaende hun Land, Heerschappye, en andere zaken, in een volgende brief bericht.

Wel Edele Gestrenge Heer;

De Kalmaksche Gezanten heb ik verscheide mael gesproken, den eersten, die voor de anderen in rang gaet, is een geboren Kalmak, van goed gedrag, en na hare wys ook beleeft: den tweede is een Buchaer, die onder de bescherming van deze Kalmaksche Vorst is, zy onderhouden zich meest met koophandel; zeide my dat drie of vier mael in *Sina* was geweest, en had ook volk by zich, die tamelijk wel gereist hadden. Op U E. vragen hebbe van hem tot antwoord gekregen. Dat haer Prins is genaemt *Kontaisa*; voor dezen was zijn naem *Araptan Taisa*: en deze verandering van namen geschied by hen, als zy in magt en aenzien toe nemen, gelijk zulks deze 't geluk gehad heeft, en na haer zeggen, by de veertig duizend man Ruiters, kon op brengen: is een Neef van den beroemden *Busuchti Chan*, de welke de Sinezen in eenige Jaren veel heeft te doen gegeven, in 't verwoesten van verscheide harer Onderdanen de Moegalen: maer nu heeft men tyding, dat als hy met zijne Horden, niet ver van de Rivier *Selenga* stond, de Sinezen met de Moegalen, hem onverhoets, met kleine stukken overvallen hebben, veel van zijn volk geslagen, en hy zelfs met weinig Volk en Vrouwen, is 't ontvlucht: en quam met het weinig Volk, dat maer op vier honderd (andere zeggen minder) man gezeit word, op de voorige plaets, daer hy gewoont heeft, dat aen de oorspronk der *Oby* zoude zijn. Zy woonen alle zwervende, van de eene plaets na den ander, onder ronde Tenten, van dunne houte tralie gemaekt, en met Vilten gedekt zijn, boven is een gat, daer het licht in komt, en kan ook gedekt worden, is zeer warm, en voor Wind, Regen en Sneeuw zeker: deze Tenten zijn na ieders staet, groot en klein: haer huisraed, dat meest in eenige kleren en geweer bestaet, hangt aen de wanden: en rondsom gaet haer Vee, dat in Paerden, Ossen, Koeyen, Kamelen en Schapen bestaet. Gemeenlijk legeren zy zich aen Rivieren en staende Wateren, by Bosschen, in het omryden twee of drie myl breet en lang. Dezen Prins *Kontaisa*, is woonachtig aen de oorspronk der Rivier *Irtis*, en verder of hooger van hem, kan men in een maend, in het Bucharen Land komen: de eerste Buchaersche Steden die men ontmoet, zijn *Turban* en *Aksu*, ook *Samarchan*, dat zich strekt na de Indische grenzen, zy Gezanten zijn daer niet geweest: en zeit men, dat Indiën word van de woeste Velden en Bucharen, gedeelt met zeer hooge Bergen, het gansche Jaer met Sneeuw en Ys bedekt, en dat het aldaer zeer kout zouden zijn: en dat over die gebergten, om de koude en hoogte, voor Menschen en Dieren, onmogelijk over te komen is: van dezen *Kontaisa* tot *Sina*, heeft men een reize van twee maenden van noden, over woeste Velden en weinig gebergten, daer geen Menschen, maer wel wilde Dieren te vinden zijn, en ook water: de eerste Sinesche Stad daer zy aenkomen, zoude zijn *Camsi*, de andere *Suksiu*: daer ze ondervraegt worden, een Vrygelei-brief bekomen, en zoo voort reizen: de Kalmakken zijn meest Heidenen, bidden aen eenen God die zy *Burchan* noemen, welke verbeeld word door Goude, Zilvere, en Kopere gegote beeltjes, gemaekt na haren *Dalai Lama*, die zy Goddelijke eer bewyzen, en van de Kalmakken, meer als van de Sinezen word geëert, en zoude deze na zijn sterven, weder in een Vrouwen lichaem komen en herbooren worden, het welke zy voor vast gelooven: haer spraek en schrift is meest met de Moegalen eens, schryven van boven na onder, zy woonen in geen Steden, maer zeggen dat zy tusschen de Bergen by Rivieren, veel overblyfzels van verwoeste, en tamelijke groote Steden hebben, met muuren omringt, maer verbroken: en met boomen bewassen, daer alderhande Dieren zich ophouden, en groote schoone gebouwen, eenige noch in 't geheel, en andere vervallen zijn, vermoede dat de Sinezen daer in gewoont hebben, en over eenige honderden van Jaren, verlaten of verjaegt zijn: gevraegt zijnde waerom dat ze die niet bewoonen, zeggen, dat het voor hen om 't Vee, van de eene plaets tot de ander te verhuizen, veel gemakkelijker is. De Kalmakken hebben geen steene Kerken, maer zonderlijke groote vilte Kerken, met twee deuren daer 't licht in komt: in plaets van klokken, slaenze op een bekken: haer Land is tamelijk Volkryk, maer de meeste Volkeren zijn onder de *Dalai Lama*. Daer zijn tus-

tusschen hen ook veel Bucharen, die meest met de koophandel zich generen. De Kaspische Zee is van hen vry verre afgelegen, doch zy reizen daer niet heen, om dat de Kozaksche Orda aldaer zwerft, welke Tartaren die Mahometanen zijn, zijn zeer roofachtig en moordadig: om een kleed alleen zullen zy een Mensch, dooden of verkoopen: de *Kara Kalpaki*, hunne Nabuuren, zijn wat beter. De Kalmakken hebben geen andere ambachten als Goud en Zilver smeden, die haer geweer, en ook weinige roers maken: het geweven goed krygen zy uit *Bucharien* en *Sina:* hebben geen munt, maer ruilen Waer of Vee, voor 't gene noodig hebben: haer drank is Koeyen, Schapen en Paerde Melk, daer zy ook haer Brandewyn van maken: de Mahometanen hebben een vrye oefening van Religie onder hen, en zelfs worden veel Kalmakken, Mahometanen, gelijk ik'er een hebbe gezien. De Kalmakken zijn tot den dronk zeer genegen, gelijk ten mijnen huize heb gezien: deze hebben verscheide Sinesche Waeren mede gebragt, die meest in Lynwaet bestonden, Porcelein en Rhabarber: haer koopmanschap bestond in tien of twaelf duizend gulden, daer voor hebben zy eenige waeren voor haren Prins gekoft, als Laken, Leder, Ketels, enz. Muskus zeggen zy, dat veel by hen valt: het is een diertje daer het van komt, dat na een Rhee gelijkt, en loopen op de gebergte. De Kalmakken hebben een woest leven, altyd hebben zy onder haer zelfs, of met haer nabuuren oorlog, of vermaken zich met de Jacht: Christenen zijn onder hen niet, ook geen Joden, maer wel van deze slag in *Sina*, die uit Indiën daer komen handelen: geschut hebben zy niet, maer wel roers, die zeer lang, en met lonten worden aengestoken, meest gemaekt in Bucharien, ook is aldaer Buskruit, en komt dat uit *Sina:* daer is geen besnydenis onder hen, eeten Varkens vleesch: van onzen Zaligmaker en Engelen, weten zy niet: haer Land is met vlakten en bergen verçiert, Goud en Zilver krygen zy uit *Sina* by stukken, daer ze iets van maken, maer hebben geen munt. Tygers zijn wel op de grenzen na Bucharen, maer niet by hen: Leeuwen en Olyphanten zijn in *Sina*, maer niet by hen: de Mannen dragen *Kaftans* of Rokken, die zy *Ariamen* noemen, slaen de rechter zyde over de linker, zoo ook de Vrouwen, des gelijks hunne Prinzen, deze zijn niet veel onderscheiden van de gemene man, oefenen zich meest met de Jacht: Papier hebben zy uit *Sina:* de veelheit van Vrouwen hebben zy zoo wel als de Mahometanen.

Dat 'er in Kalmakken Land, omtrent de Moegaelsche Grenzen mede sterktens, of sterke Plaetzen zijn, waer uit men zich kan beschermen, hier uit blijkt, dat als wanneer hunne Czaersche Majesteiten grooten Gezant, *Fador Alexewits Golowin*, een zende-bode afzond uit *Irkutske*, na den *Boesioekti chan*, Kalmaks Prins, dat die zende-bode gelast wierd, te reizen, *met alle zorgvuldigheit, en te pleisteren op pleister plaetzen die sterk zijn, op dat hy door verzuimenisse, van de* Moegaelsche *vyanden, of andere vreemde Volken, niet verrast of overvallen mogte worden, en geen quade bejegeningen krygen.*

Dat'er by de Kalmakken mede woningen zijn, 'tzy het Hutten of Tenten mogen wezen, hier uit insgelijks blijkt, vermids in de bevelen die de boven genoemde zende-bode mede wierd gegeven, stond. *Dat hy komende in de Kalmaksche plaetzen, en de* Boesioektichansche *wooningen*, iemand voor uit zoude zenden, op dat hem een plaetze aengewezen mogte worden, daer hy zijn zoude.

Boesioekti chan was gewoon, steeds te reizen in de gewesten daer hy het gezag heeft, en den Zabel zwaeit, verterende het Gras en Gewas, alwaer hy zich neder zette, en dit in zoodanigen wys, dat als het Jaer om is, hy den kring zijns Gezags heeft gedaen, en op de zelve plaetze weder komt, van waer vertrokken was. De Kalmakken zijn dapperder Zoldaten als de Moegalen, hun rykdom bestaet in Kamelen, Paerden en Vee: als het Feesten by hun zijn, bekleden zy hunne Tenten met kostelijke Tapyten, die hun van buitens Lands toe werden gebragt.

Arapta chan, of *Serebten chan*, Kalmaks Vorst, die thans groot word in magt van Volk en Vee, veroorzaekte in den Jare 1696, dat zijn Oom *Busuchti chan* of *Boesoekti chan*, in vermogen, zoo van krygsvolk, als anderzins afnam, want na hem toe, veele Kalmakken zich begaven, wes hy *Busuchti chan*, weinig konde uitrichten tegen den Sineesch, schoon hy met zijne Heirkrachten onder de Sinesche Muur gezegt wierd te staen, om het buitenmuursche Ryk van den Sineschen Konink aen te grypen. De reden van twist, tusschen deze Vorsten was, zoo men zegt, dat *Boesoekti chan* gewilt heeft, dat aen hem overgelevert wierd zijn Neefs Vrouw, daer hy tuk op was, als mede eenige Moegaelsche Prinzen zijne vyanden.

De Kalmakken kleven door den bank, het Geloof van den *Dalai Lama* yveriger aen, als de Moegalen.

t' Zedert de dood van den Kalmakschen Vorst

Vorst *Busuchti chan*, die een braef Zoldaet was, is het onder het Gezag van zijn Neef *Kontaisa* of *Arapta*, in die gewesten, en byzonderlijk in den Jare 1699 volslage vrede en rust geweest, hy is nu de magtigste van alle de Kalmaksche Vorsten, en heeft tien of twaelf Steden of Vlekken, meest met Bucharen bewoont, die op *Sina* koophandel dryven. Dus ver deze brief.

Het Kalmaksche Volk, word beoosten *Astrakan* van de *Nagayen* gescheiden, door groote en zware gebergte, behalven eenige voorname Horden, die onder hunnen *Taisa* of Vorst, zich aen deze zyde hebben geplaetst, hem van de anderen, uit ontstane verschillen, afzonderende: onder dit Volk, vind men veele der vellekens, welke *boranits* werden geheten, waer van 'er een onder my berust: daer van gebeuzelt werd, dat zy zoude wassen, en zonder teeling uit de aerde voortkomen, hoewel andere willen, dat zy wel zoude wassen, doch als een levenlooze heester, uit de aerde spruiten, en tot vellekens groeyen, zoo als men die ziet, te zijn; maer het zijn vellekens van ongeboorene Schapen, die uit de buiken der Oyen werden gehaelt, noch ongebooren zijnde, 't geene de prys daer van zeer verhoogt, om dat de Moeder met haer sterven moet. Wat van dit Scytische Lam, anders *boronietz* of *boranits*, by den Arts *Engelbert Kempfer* werd geoordeelt, mag uit het volgende bericht, in Latyn van hem aen my gedaen, werden gezien, 't geen hier in lassche.

De Agno Scyticâ, seu fructu Borometz (Boranits.)

Sicut ex Dactylifera Palma historiâ Phœnicem formavit prisca credulitas, ita recentioris Ævi curiositas parili nomenclaturâ decepta, contrariâ metamorphosi ex Animali Vegetabilem fœtum, Plantamve Borometz seu Barannetz, in Exoticorum historias introduxit: plausibilem sanè adeo, ut magnus in Plantarum Regno Princeps Joh. Bauhinus, magno Scaligero primæ Relationis gloriam invidisse videatur, cum recitatis, qui Plantæ ante ipsum meminerant: Sanè, *inquit*, merebatur tanti miraculi recitatio, auctoris honore mactari; sed adeo nimirum omnia voluit scire, aut scisse putari Vir ille sine æmulo maximus, ut vel in eo se ipso fretus, noluerit alieni nominus subsidio gradum sibi facere ad gloriam suam. *Planta hæc scribitur crescere in Tartaria, Agni figurâ, ad pedum ferè ternum altitudinem, corio tenuissimo obduci, cujus detracti usus ad capitum tegmina incolis. Cætera transcribere nil attinet; Vera enim & nota sunt omnia, si de verô Agno, & agnino fœtu Scytico minoris Tartariæ seu Usbequiæ, ut debent, intelligantur.*

Baran *vox Sclavonicæ originis est, Polonis Russisque Ovem denotans; a quá non abludit Persarum cum Scythis finitimis commune* بره Barreh *prædictæ significationis vocabulum: cujus* Barannek *Polonis, &* Borannetz *Russis, ac corruptè* Borometz *diminutivum est. Ovium verò singulare genus est circa Caspii maris australe littus, præsertim in Bocharia & Chorasmiâ, hisce nominibus notabile: quod regularem ovium vulgarium magnitudinem plurimum excedat, quâ asinorum circiter tripedalem altitudinem assequitur, pro caudâ gerens enormem & informem pinguedinis massam, fidem suo pondere superantem; quod carne donetur præ cætera bestiarum expetitâ, pinguedine patiter dulcissimâ, in oryza & qualium cunque ciborum coctione Butyri locum supplens, delicias ejus longè superans; quod pelle tegatur pilorum cicinnis singulariter decoratâ: Harum proinde pellium utrique nationi trivialis usus est, quæ ex lege religionis ab omni aliarum pellium indumento abstinet: Magnates verò, cum Scythæ, tum Persæ, pullorum potius pelliculas amant, cirratâ venustate admirabiles illas prorsus, si ritè elaborentur; Qui, ne fastui selectus desit, ipsis matribus uterum gerentibus, dissecto ventre, ante partum eximuntur. Cæsarea hæc pellicula dubiæ prorsus teneritatis & delicatissima est, vix agninæ cutis speciem referens, quæ quàm pumila sit, aliquot tamen aureorum pretio divitibus venit, pro mitris frequentius, nec raró pro amiculi duplicaturâ expetita:* Kalemà *pelliculas vocant, ad earum differentiam, quas recenter natis exutas* Mimraas *appellitant. Par ovium genus* Nagaja *circa eundem Lacum Caspium, ac Arabia deserta versus* بصره Basram *fovet, pellium tamen minor illic dignitas, utrobique fœtas exenterandi ignota sævities est. Concludimus hinc, catastrophen hujus velleris subjectique agnini in Zoophytum omni dubio procul commissum esse; seu ea debeatur Viatoris, qui primus illud Europæ intulit, in re parerga negligentiæ, seu internuntii Idiomatum non sat gnari depravatæ relationi, seu quocunque casu per heteroglossas Regiones sub vegetabili specie, quodammodo adhuc integro & nomine & historiâ suæ matris, appulerit: imò per Russiam crediderim penetrantem, Veri vultum facilè deposuisse. Quæ tam præsentissima pellicula, admirabilis relationis errore stipata in Virum Principem curiosum, & hujus peregrinæ teneritatis admiratorem incidens, fidem facilè, ut solent memorabilia, invenit. Sic auctoritate illustrata ac firmata eodem errore nullo negotio in*

animos

animos quoque aliorum admissa est, ut pro Vegetabili inter Rariora Musæorum extare audeat, quæ verissima Agnini fœtus pellicula est.

De *Nagayen*, die Westwaerts naest aen de Kalmaksche Horden gelegen zijn, worden door de zelve gedwongen, in Schapen en ander Vee, schatting te betalen: waer in al de rykdom van deze Volken bestaet, 't zy drie of vier van 't honderd, min of meer. Gelijk zy mede, ter behagen en begeerte dezes naest aen gelegen Kalmakschen Chan of *Ajukke*, hulpbenden ten oorlog gedwongen worden te verschaffen.

De zwarte Kalmakken, die het Noordelijkst gelegen zijn, en van welker voornaemste Horde de Leidsman of Oppergezaghebber en Prins, *Oblay* genoemt is, zijn veeltyds in oorlog met de witte Kalmakken, die meer Westwaerts en ten Zuiden, of na *Astrakan* toe, gelegen zijn, en zich aldaer onthouden, of zy schoon een geloove en een sprake hebben.

Tusschen beide de Kalmakken, die witte en zwarte gebynaemt worden, leit noch een byzonder Kalmaks Vorstendom of Horde, waer van de Vorst *Ochertoe* genaemt is. Deze houd zich stil en onzydig: ook leven zijn Volken gerust en zonder oorlog.

De Zon word van zommige dezer Volken, in haren opgang, met t'zamen vouwing der handen, en die voor het hooft te houden, en zich na de zelve te buigen, geëert en aengebeden.

In hunne Huizen of Tenten vind men Beelden, van Hout en andere stof gesneden, en ook wel van Lywaet, als Poppen gemaekt, die zy eeren.

De Tenten, daer onder zy woonen, zijn *Kiewietke* genaemt, en veeltyds van Linnen, drie, vier, of meerder vadem groot, gemaekt: welke zy opslaen ter plaetze, daer zy goed Gras en Water vinden, en als het Gras door hun Vee afgegeten is, weder te zamen vouwen, en elders, waer beter Weide is, weer oprichten.

De verstorvene lichamen van hunne Vorsten en groote Heeren worden verbrand, en het gebeente of assche begraven, die zy gelooven, dat weder levendig worden. Doch werwaerts zy varen, daer wist my opgemelde Kalmak weinig bescheid van te geven, als alleen, dat men tot zijnent meende, dat de zielen der Menschen in 't einde van de lucht gevoert wierden, en daer bleven zwerven.

De lichamen van gemene luiden worden begraven, of in 't water geworpen.

Van Hemel en Helle weten zy met weinig begrip te spreken.

De naem van de Zon is by hen *Naran*, die van de Maen *Sara*: en die van de Sterren *Solbon*.

Het huwelijk mogt in de Horde, waer in opgemelde Kalmak gebooren was, niet geschieden, als buiten de derden graed: werdende by hen zeer onrein geacht, dat perzonen, nader in Maegschap malkanderen bestaende, te zamen zouden trouwen: ('t geen iets byzonders is, om dat veele der andere Kalmakken en Moegalen, daer van niets weten, en van bloedschande niet vies zijn) maer d'eene Broeder overleden zijnde mag een ander Broeder wel met des zelfs Weduwe trouwen, het zy dat de zelve Kinderen heeft of niet. Alzoo mag een Zoon zijn stief Moeder trouwen, het zy die by de Vader Kinderen gehad heeft, of niet.

Zekere Priesters, by hen *Baekse* genaemt, doen de plechtigheden over den Trouw en Huwelijks-band, met lezen, en gebeden te storten, die daer voor met Vee beschonken worden; want Geld is onder hen niet gebruikelijk. Insgelijks doen deze Priesters op de Begraeffenissen eenige plechtelijkheden in lezen en anderzins, daer voor zy ook beloont worden.

Deze Kalmakken nuttigen alle spyze, zonder onderscheid, ook wilde Zwynen, zoo opgemelde Kalmak my verhaelde; want tamme Verkens zijn daer niet. Mids gebrek van Koorn, hebben zy geen Brood: maer Gevogelte is by hen in overvloed, dat zy kooken, en zonder veele bereitzelen, nuttigen. Water of Melk is hunne drank.

Men vind in dat gewest Kloosters van Mannen, die nooit getrouwt zijn geweest, maer niet van Vrouwen.

By hen vind men geschreven, doch geen gedrukte Boeken. De zelve melden van hun Lands bestieringen, en voorgevallene zaken: als ook van den loop van 't Gesternte, Zon en Maen.

De Opper-heerschappye valt van Vader op Zoon, en by mangel van de zelve, op het naeste bloed: of wel by kiezinge of keure, als dat ontbreekt.

Zekere Feestdagen worden by hen *Zoenender* genoemt. Alsdan bidden zy op hunne wys, wanende wel te zullen gelukken, 't geene zy op zulke dagen aenvangen: 't zy ten oorlog te trekken, of met hunne Tenten en Vee te verplaetzen.

De kleeding van dit Volk is meest van Schape, Vosse, en diergelijke vellen; doch die meest van vermogen zijn, gebruiken ook kostelijke Zyde stoffen: wel-

A. Kleeding der Iakuten en Zuczaren, B. der Calmacken. C. der Ostiacken en Kirgisen, en D. der Tangutsche en Daurische Volkeren.

ke (gelijk ook Yzer, Laken, en andere dingen,) zy, zoo in *Persien*, als in *Moskou*, tegen Paerden verruilen.

Hun geweer bestaet meest in een Zabel, Pyl en Boog. Ander schiet geweer ziet men daer zelden, als wel eenige Roers, om Gevogelte en Wild te schieten.

De aldus genoemde witte Kalmakken voeren zomtyds oorlog, zoo tegen de Krimsche, als Basschiersche Tartaren, die zy *Ustrek* noemen. Hun krygsvolk bestaet altemael in Ruiterye: en die het snelste rent, wint het gevecht. De stryd geschied, om malkanderen of Menschen en Vee, of goede Weide t'ontjagen: werdende by hen alle gevangens tot Slaven verkocht. Dus ver uit mondelijk bericht van opgemelten Kalmak.

Voor twee Jaren zag men tot *Ispahan*, Hoofdstad van *Persie*, gelijkelijk veertig Gezanten, van verscheidene Kalmaksche Horden of van der zelver Vorsten afgezonden, aenkomen.

Kalmakkia is meest onvruchtbaer Land. De grond is zandachtig en ziltig. Daer zijn veel Meiren. De kruiden, die daer wassen, blyven laeg. Men ziet daer weinig bomen; doch wel de meeste aen de Oevers van de Vlieten.

De Schapen zijn 'er zeer groot, en de Wol grof en hart: de Staerten dik en zwaer van vettigheit.

Men wil, dat Rhabarber in Kalmakken Land mede in 't wild wast: daer aen by my word getwyfelt.

Men zeid ook, dat groote Woutezels, die groote hoorens dragen, in het Kalmakken Land gevonden worden; waer van my een hoorn toegekomen is.

En hoewel 'er veel Zout in Kalmakken Land valt, zoo gebruiken zy echter zulks tot weinig spys, en tot geen andere, als die zonder Zout bederven zoude.

De Vlieten zijn daer niet zoo Vischryk, als meer Noordelijk. En vermids de Kalmakken Vlasch noch Hennip, en by gevolg, geen Gaern hebben, om Netten daer van te braeyen, zoo gaet ook de Visschery by hen niet zeer in zwang. By gebrek van Gaern is 't mede, dat zy geen gewevene Tenten konnen maken; maer behelpen zich met Koe-haair, dat zy tot dikke lappen wringen, en tot een vilt-laken maken, 't geene hun mede tot Tenten dient. Want zy steeken die lappen rondsom, langs gestokene stokskens, in de aerde, en schuilen daer achter of onder. Deze Tenten noemen zy *Kibit*.

Kalmakkia is heden zeer volkryk. Doch eer

ter *Siberie* aen de Moskovische Kroon gehecht was, is het zoo niet bevolkt geweest: noch het getal der *Taysi* of Vorsten was zoo groot, als nu ter tyd: vermids veele Siberianen, zoo men zegt, zich aldaer ter neder hebben gezet.

Onder andere Vorsten of Leidsluiden der Horden, worden de Vorsten *Vesurta* en *Kontaira* getelt.

Het is verwonderens waerdig, dat men by d'Europische Schryvers van zoo grooten en strydbaren Volk tot noch toe zoo weinig of schier geen gewag gemaekt heeft. En gelijk deze Volken wel eer onder een Hooft of Eenhoofdige Heerschappye stonden, zoo worden zy nu daer en tegen in veele Horden of Stammen verdeelt, de welke dikmaels oorlog, met groote Legers, tegen malkanderen voeren. Met de Moskoviten leven zy in volslagen vriendschap, en zenden hunne Gezanten veelmael na *Tobol*, Hoofdstad in *Siberie*, om na hunner Czaersche Majesteiten gezontheit te vernemen, en hunnen krygsdienst dien Keizer aen te bieden. Deze Gezanten worden van de aenzienlijkste dezer Vorsten afgezonden, en komen die zomtyds tot in het Hof van *Moskou* zelve, worden aldaer met spys en drank wel onthaelt, en met giften van Lakenen, en andere koopwaeren, te rug gezonden; zoo als ik zelve in den Jare 1665 hebbe gezien. En of schoon alle Kalmaksche Vorsten in goed verstant met hunne Czaersche Majesteits Onderdanen leven, en inzonderheit die na by de oorspronk van de Vliet *Selenga* Westelijk gelegen zijn, zoo word evenwel in *Kalmakken Land* een groot getal volks gevonden, dat zich aen geenen Vorst onderhoorig gemaekt heeft: maer rondsom op den roof leeft; welke byzonderlijk omtrent de Steden *Tara* en *Krasnojar*, ter tyd van den Oest, komt rooven, en de Landluiden weg voert.

Het Moskovitisch Opperhooft in *Tobol*, Hoofdstad van *Siberie*, is gewoon Jaerlijks een vloot van veertien en meerder zeilschepen de vliet *Irtis* op te zenden, tot aen zeker zout Meir, 't geen na by den Oever dezes vliets is gelegen. Aldaer bevind zich, omtrent den tyd van de aenkomst dezer vloot, zekere Horde of Bende van Kalmakken, waer van onlangs *Taysi* of Vorst *Ancius* 't Hooft was.

Wanneer dan deze vloot by het zoute Meir aen komt, zoo treden de krygsvolken, onder het geluit van Trommels en Trompetten, aen land. Na het afschieten van hun geweer, begroeten zy dezen *Taysi* of Vorst, nemen ter wederzyde Gyzelaers, en werpen, op den eersten dag, eene sterkte aen den Oever op: waer uit zy zich, zoo de Kalmakken geen woord hielden, konnen beschermen. De Schepen worden meest met Zout geladen, en de mede gebragte koopwaeren daer tegen, aen de Kalmakken verruilt.

De Moskoviten brengen daer veelderhande koopwaeren; doch de Kalmakken Vee, Tabak, en Slaven. De Kalmakken venten en verkopen ook hunne eigene Kinderen en Bloedverwanten. En als iemand der zelven schynt daer over droevig te zijn, hoort men de verkopers wel zeggen: *Gaet vrolijk, want gy zult zoo veel honger en kommer niet meer lijden, als gy by ons geleden hebt.* Van *Kalmakkia* word zoo veel volks vervoert, dat 'er in *Siberie* niet een aenzienlijk Huisgezin is, daer men geen Kalmaksche Slaven of Slavinnen vind: behalven een groot getal, die in Moskovien zelf verzonden worden.

Als dan de boven genoemde Schepen geladen zijn, en den handel gedreven is, worden de Gyzelaers te rug gegeven: waer op de vloot vertrekt, na het los branden van al hun schiet geweer.

By deze marktdag laten zich steeds menigte van Bucharische Koopluiden vinden, niet om aldaer te handelen: maer om hunne koopwaren in de Russische Schepen te laden, en die zoo na *Tobol*, en verder na *Rusland* over te schepen.

De Kalmakken erneren zich meest met Vogelvangst en Vee, en bestaet daer in hun rykdom. Zy zijn vrye volken.

Die, welke zich by *Astrakan* ophouden, zijn door zekeren Prins uit zwart *Kalmakkia* derwaerts gevoert, die zich van voor meer als honderd Jaer daer ter neder had gestelt. Al wat uit het verder *Kalmakkia* werd verjaegt, of verzonden, en om straf vlied, zet zich by deze afgewekene Kalmakken ter neder.

De hedendaegsche Kalmaksche Vorst by *Astrakan*, zend zijne Borgen of Gyzelaers aldaer binnen, tot verzekering, dat hy den Russen geen ongemak zal toebrengen.

Het woord *Kalmak* heeft zijn oorspronk van het lange haair, of van de lange tuit, welk die volken dragen.

Of schoon deze Landaerd, by alle omleggende volken, onder de Tartaren word getelt, zoo willen zy echter zelfs den naem van Tartar niet dragen; alzoo die by hun verachtelijk is. 't Is een trots volk, en maekt, als het stryd, groot misbaer.

Als de Kalmakken bidden, knippen zy steeds op hunne vingeren, den Duivel ten spyt. Als de Krimsche Tarters bidden, spou-

ſpouwen zy achter hunne ſchouders over, inſgelijks den Duivel ten hoon.

Als de Kalmakken een Eed zweeren, hakken zy zomtyds een Zwyn in twee ſtukken, en lekken 't bloed van 't Mes: of houwen ook wel met een Zwaerd een zwarte Hond door, en lekken zijn bloed van 't Zwaerd, daer dan eenige woorden by zeggende.

By Winter tyd, als het Sneeuw leit, zeilt men, op veel plaetzen in de Kalmakſche Woeſtynen, met ſleden te Lande daer over.

De tegenwoordige Kalmakſche Vorſt, *Montſiak* geheten, die zich omtrent *Aſtrakan* ophoud, en zijn eigen Stief-moeder getrouwt heeft, was ten tyde van den Moskovitiſchen oproer-maker *Stenko Razin*, van daer, en diep Woeſtynewaert in geweken, tot op de plaetze, daer de letters *Nagajum Magnum*, of *Groot Nagay*, in mijn Kaert eindigen. Doch na het verſlaen en dempen van gemelten *Razin*, is die Vorſt weder *Aſtrakan* genadert, en heeft op nieuws den Eed aen hunne Czaerſche Majeſteiten gedaen. Hy zwoer op de kant van een Rivier, leggende twee Pylen dwars over malkanderen, met een bloten Zabel daer neffens, en ſtapte daer over, zeggende, dat hem die Pylen en dat Zwaert moſten doorgrieven, indien hy zijn woord niet hielt.

Des opgemelten *Taiſi* of Prins *Montſiaks* Gezanten heb ik in *Moskou*, om naeuwe verbinteniſſen met hunne Czaerſche Majeſteiten te maken, gezien. Deze hadden klederen van ruige Schape vellen aen, met de wol na buiten, dat lange Rokken, achter hoog geſpleten zijn.

Het waren korte lyvige Mannen, geel-bruin van verwe, en hadden het aengezicht plat, de kaken breet, de oogen klein, zwart en toegenepen, en het hooft geſchooren, uitgenomen een tuit of vlecht, die achter van de kruin afhong. Een dezer Gezanten had, in een doosje, het afbeeldzel van zekeren hunnen Afgod op zijn borſt hangen.

De Kalmakken dragen zomtyds mede geſtikte Laken-rokken, daer alderhande wrede Dieren op gebeeld zijn. Hebben groote ringen door d'ooren: en de zommige door de neus hangen. Zy zijn zwaer van gang, ja ſchynen lam te voet te zijn, en hebben de beenen krom inwaerts ſtaen, 't geen van 't geſtadig Paerd ryden komt: het welk hen dappere Ruiters maekt te zijn. Aen de toppen van de mutzen dragen veele onder hen een roode quaſt, gelijk als een Roos: en zulks uit overgeloovigen Godsdienſt, en ter geheugenis van dat God eenmael uit den Hemel op de Aerde gekomen * was, daer hy den Menſch, wegens zijne zonden, beſtrafte: zoo dat eenige onzinnige Menſchen hem verwonden, dat hy bloede. Ter eeren dan van dat Goddelijk bloed, dragen zy, tot een teken, deze roode quaſt, 't zy van Laken of Zyde, op de muts.

* Dit ſchynt zijn betrekking op den Saligmaker te hebben.

Wanneer deze opgemelte Gezanten en hun gevolg de oogen van hunne Czaerſche Majeſteiten zagen, of tot gehoor voor haer gebragt waren, wierden zy begunſtigt met Zyde geboorde Rokken, die zy ten Hove aen trokken. Wanneer ik hun vroeg, of zy ooit Duitſchen hadden gezien? antwoorden zy van neen; doch dat eenige van hunne Broeders in *Sina* en *Indiën* geweeſt waren, en van Duitſche volken wiſten te ſpreken. Zy rookten veel Tabak.

De Kalmakken, die men *Zwarten* heet, zijn aldus, om hun rouwigheit van leven, genoemt; gelijk ook de zwarte Moegalen daerom alzoo genoemt worden. Anders is 'er geen onderſcheid van verwe tuſſchen hen en de andere, die men *Witte Kalmakken* noemt, als dat de *Zwarten* wat onnutter leven, als de *Witten*: waerom ook by zommige geen onderſcheid van naem onder hen beide word gemaekt. Zy worden ook *Zwarten* genoemt, om dat het in hun Land gevaerlijk is te reizen: gelijk dan ook de zwarte Zee, om datze gevaerlijk te bevaren is, *zwart* genoemt word.

Want zwart of Kara op Tartarſch, bediet niet alleenlijk zwart: maer ook al wat lelijk en afgryſelijk is.

Voor omtrent twaelf of dertien Jaer, hebben de Kalmakken een inval in *Perſien* gedaen, en een getal van dertig duizend Menſchen gedood, volgens berichten my uit *Perſien* toegekomen.

Een Kalmakſche nederige groet, geſchied, met de rechterhand, half toegevouwen, aen 't voorhooft te ſlaen.

De Kalmakken ontdekken hunne hoofden niet, 't zy in pleging van Godsdienſt, of groeteniſſen.

Zy hebben in 't drinken een over geloovige gebaerte, welke is, de vingeren der ſlinkerhand op de ſchael of kroes te drukken, en de vinger, naeſt aen de pink van de zelve hand, in de vocht te dopen; doch in diervoegen, dat de nagel niet nat word: daer na knippen zy deze vocht over de ſlinker ſchouder, terwyl zy iets binnens monds ſpreken of prevelen: dit doen zy, alsze hun eerſte en laetſte dronk doen, ter maeltyd driemael.

Zeker Reiziger *Nicephorus* genaemt, die lange tyd met Kalmakken om heeft gegaen, zegt, dat 'er in die ſpraek, woorden gevonden worden, welke met het Hebreeuws eenige gelijkheit hebben.

In de tyd beſchryvinge van *Wilhem*, Mon-

Monnik en *Procurator* in de Abdye van *Egmond*, welke eindigt met den Jare dertien honderd en drie en dertig, geschreven in oud en flecht Papen Latyn, vind men, op den Jare elf honderd en vyf en negentig deze woorden van de Tarters, dat voor een groot gedeelte Kalmakken zijn geweest.

Hoc tempore Tartarorum dominium sicut à plerisque traditur, initium habuit, hi enim sub montibus Indiæ in regione dicta Tartara, constituti, dominum suum regem Indiæ David, filium Johannis Presbyteri, occidentes ad aliarum terrarum depopulationem processerunt.

Dat is:

In deze tyd is de Tartersche Heerschappye aengevangen, zoo als van veele word gezegt, want zy hebben onder het gebergte van Indiën, in 't Landschap *Tartara*, haren Koning *David*, Zoon van den Hoogen-priester *Johannes* gedood, en zijn voort gegaen, ter verwoestinge van andere Landen, enz. En onder het Jaer twaelf honderd en een en vyftig, vinde deze woorden.

Eodem tempore gens Tartarorum occupatis Orientalibus partibus crudeliterque subactis, in duo se dividunt nec non Hungariam & Poloniam incurrerunt, ubi campestris bello cum ipsis habito frater regis Hungariæ, dux colimannus in Pannonia & in Polonia nobilis dux Cohariæ Henricus Occiduntur, reliquum vero vulgus tam in viris quam in mulieribus quos invenire poterant in ore gadii extinxerunt, &c.

Dat is:

In de zelve tyd heeft het Tartersche volk, hebbende de Oosterdeelen ingenomen, en wredelijk t'onder gebragt, zich verdeelt in tween, overlopende Hungarye en Polen, alwaer te velde een gevecht gehouden zijnde, de Broeder van den Hungarischen Koning *Colimannus*, en in Polen, den Edelen Hertog van Coharia, *Hendrik* verslagen zijn, werdende het overige volk, zoo Mannen als Vrouwen, door het zwaerd gevelt, enz.

De Kalmakken eeten, behalven Rys, Garst, gedroogde Visch, ook gebakken koeken van Geirst met Olie.

Dit volk eet ook Slangen en alderhande ongedierte, en drinken het bloed van veelderlei gedierten: doch meest Melk van Paerden en ander Vee.

Zy zitten onder 't eeten op de Aerde, als de Kleermakers, en weten op te springen, zonder handen aen de Aerde te slaen.

Gelijk het Kalmaksche volk bestaet uit zeer veele Vorstendommen, (die eenige veel, andere weinige Menschen onder zich hebben, zelfs de zommige maer drie honderd man, en minder;) zoo is'er mede een Vorst *Moraan Teissa* geheten, die zeer magtig is, en onder de grootsten word gerekent, konnende veel duizend man te velde brengen.

De Kalmakken noemen zich Heerschers van de geheele Waereld, en Zoonen der Zonne: 't geen misschien hier van zijn herkomen heeft, dewyl voor vier honderd Jaren eene Tartersche Vrouwe, (welker Zoon, te weten *Cingis chan*, zich geweldelijk, als Hooft over veele opwierp) zeide, dat zy uit de stralen van de Zon was bezwangert, wanneer zy dezen Zoon baerde. Voor zijn beeld moest zich ieder buigen. Hy bragt byna *Asie* geheel t'onder.

Onder deze Kalmakken woonen veele Bucharen, die het Land bouwen: gelijk het schynt, dat de Bucharen zeer veele volkplantingen uitgezonden, en zich, onder andere Tartarsche Vorsten, metter woon begeven hebben: aldus vind men hen in *Tobol*: gelijk mede aen den Oever van de Kaspische Zee, en elders.

In 't Jaer zestien honderd acht en tzestig, was in *Moskou* een Gezant, van een grooten en magtigen Kalmakschen Vorst, *Ulebagam* genoemt, een Joode van afkomst. Noch jong zijnde, was hy in Polen, wezende een Duitscher van geboorte, door de Krimsche Tarters gevangen geworden, en van daer na de Stad *Asoph* gevoert, die aen den mond van de Rivier *Tanais* leit; daer hem de Kalmakken, welke van *Astrakan* komen om te handelen, gekocht, en over de *Volga* verder diep te Lande ingevoert, en aen den Kalmakschen of Moegaelschen Patriarch, dien zy *Katoechta* noemen, verkocht hadden, die hem de sprake, als mede lezen en schryven, had doen leeren, en ook gedwongen zijn Wet aen te nemen, en tot eenen Priester verheven: daer hy ook een teken van droeg, zijnde een geele Sluyer. De zelve Joode is eindelijk by den opgemelten Vorst, vermids hy de Poolsche en de Duitsche spraek konde, tot eenen Gezant gebruikt; doch het Duitsch, dat hy sprak, most men met groote moeite van hem verstaen. In de te rug reize t'huiswaerts, wierd hy van zijn mede-broeder vermoord, uit nayver, om dat hy de meeste eer en aenspraek hadde gehad.

Wanneer een Moegael en Kalmak ten huize in treet, is hy gewoon een ieder die hy in den huize vind, te groeten; doch de Geestelijke onder hen, zoo Mannen als Vrouwen, en doen zulks, Geloofshalve

niet : zy dragen Rooze-kranzen in de handen, waer by steeds gebeden tellen, en zulks byster gezwind.

De Jezuit *Tissanier* verhaelt, dat'er een Secte in *Tunquin* is, naer een voorganger genaemt *Chaca*, dat een Joode was, die zijne dwalingen uit eigen hoofde zoude verzonnen hebben in Indiën, ter tyd van Koning *Salomon*, zoo als by gemelte Schryver in 't breede word gezegt, wes het waerschynlijk zoude zijn, dat Jooden niet wyt van *Sina* en *Tartarye*, van ouds her, zich op hebben gehouden, hoewel zy in Tartarye zelve, nu niet te vinden zijn, behalven in de Landen van de *Krim*. De zelfde Schryver zegt mede, dat de Jooden of Hebreen, eertyds in *Sina* tien duizend man sterk zijn geweest, daer zy de grond van de Aartzeny-konst leerden, en dat' er heden noch omtrent vyf duizend van de zelve zoude zijn.

Uit zeker Krygsman, die in de Stad *Tomsko*, (gelegen om hoog aen een spruit van de Riviere *Oby*) lange voor bezetteling had gelegen, is my bericht, dat de Kalmakken, (met welke hy in 't Jaer zestien honderd acht en zestig, den zeven en twintigsten van Zomer-maend, slaegs hadde geweest,) als zy vechten, het bovenlijf veeltyds naekt hebben. In de opgemelte slag was veel bloed vergoten. Twee honderd Kalmakken bleven gevangen, en het getal der verslagenen wierd welop vier duizend geschat. Zy voerden Bogen, Lanzen, en een Houwer.

Dit volk verschynt wel gewapent ten kryg. Het draegt Stormhoeden en geschobde Harnassen : gebruikt Spiessen en Pylen ; als ook korte Zwaerden, die niet krom, en *Salemas* by hen genoemt zijn. Voor hun ander geweer, gebruiken zy Pyl, Boog, lange Messen, Zabels, en eenen Speer, die met een spits yzer, van een elle lang, beslagen is : hebben daer en boven, om hun middel een dik touw, waer aen, op het einde, een strik is: dat zelve touw weten zy hunnen vyanden, in den ren, om den hals te werpen, en henalzoo van de Paerden te rukken : gelijk zulks *Herodoot*, al in zijn tyd, zegt, by zommige Scythen in gebruik te zijn.

Zeker Kalmaks Prins, dien ik zelfs in *Moskou* gesproken heb, was genaemt *Tuyssi Jalba Dois* : het eerste woord is zoo veel als *Prins* of Vorst gezegt; het tweede was zijn naem, en het derde die van zijn Vader. Hy had in zijn jeugt van naem verwisselt, alzoo veeltyds ziek was, en zich inbeelde, het zelve uit een verkeerden naem te spruiten. Hy was Taen-geel van verwe, plat en breet van aenzicht, had een hoog voorhooft, zwart haair, achter met een tuit af hangende. Hy gaf de hand, in 't inkomen, doch vry plomp, en schonk ons aenstonds Brandewyn, 't geen van zijn eigen hand mosten ontfangen. Als hy sprak, was 't geluit, als dat van een Kalkoen : en als hy iets hoorde, 't geen hy meende opmerkinge te verdienen, snorkte hy onhebbelijk. Om dat het vry warm in de kamer wierd daer wy in zaten, rukte hy, in ons by zijn, zijne klederen los, en ontblote, zonder schaemte, zijn naekte lichaem : welks vel was, als dat van zijn aenzicht, grof en vol pukkelen ; gelijk dat van de geplukte Ganzen. De Horde, daer hy over plag te gebieden, kost dertig duizend man, zoo men wilde, in de wapenen uit brengen. Men zeide dat hy, door zijnen Oom, daer hy geschil mede had gehad, listelijk uit het Land gevoert was.

Ons Land, zeide deze Prins tegen my, strekt aen 't Moegaels Land, en dit aen *Katay* of *Sina*. Hy wist van de groote Sinesche Muur volmaektelijk te spreeken. Hy zeide, dat zijn Vader en Grootvader *Sina* hadden helpen winnen. Hy toonde my schrift van zijn Land, 't geen bestond in een lankwerpig Gebe-boekje, en toonde noch een ander schrift, in Kalmakken Land gebruikelijk, dat hy *Tongoski* noemde, 't welk een heel ander aenzien, als het eerste hadde, en ook anders wierd gelezen. De Tolk, dien hy by hem hadde, en ons alles te verstaen gaf, verstond echter zijn schrift niet, schoon hy 't hoorde lezen. Hy bewond zijn Gebede-boekje in een doek, en bebond dat met lind, kruiswys, vast. Het Papier was, gelijk dat uit Turkyen komt. Onder zijn rechter arm, aen een leere band, hong een klein doosje, daer hy een rolleken in stak, dat zijn Gebed was, 't geen hy alle dagen in de handen nam, recht voor 't hooft hield, en op zijn knien zittende, negenmael zich dus tot de Aerde boog. Hy wilde van my weten, hoe wy God aenbaden : daer van ik hem opening dede. Als ik na zijn Geloof vroeg, zeide hy: God, die om hoog was, aen te bidden : maer wist niets van Christus den Zaligmaker, noch van Mahomet. Tot mynent heeft men (zeide hy) mede zoo Vrouwen als Mannen, die uit Godsdienstigheit, kuisheit oefenen, en het haair, in teken daer van, afsnyden. De Vrouwen, zeide hy, koopenze tot mynent om Paerden, zoo veel als zy begeeren, en verlatenze na hun welgevallen: de verlatene mag echter niet hertrouwen. Doch het geviel veeltyds, dat zoodanige voor Hoer liepen. De trouw by hen

Ontrent op 't Jaer 1650.

hen is een zegening van den Paep, die het Paer tot eenigheit vermaent.

Deze Prins eifte op een ontuchtige wyze, in mijn byzijn, dat men hem eenig Vrouwvolk, tot zijn gerief, toezenden zoude. Hy vroeg my, of ik in de *Steep*, dat is, in de Tartarsche Woestyne, had geweest? en of ik in *Sina* of *Indiën* bekent was?

Zoo veel ik navorschen konde, was de plaets, waer zijne volken zich ophouden, omtrent, daer ik zijnen naem, in de Kaert gestelt heb.

De Kalmakken vo'gen meest, in 't stuk van Godsdienst, mede als de Moegalen, den Opper-priester, welke in 't Landschap *Tangut*, in de Stad *Barantola* woont, dien zy ook, als een God eeren. Deze, gevoelen zy, dat des Menschen gedachten, welke hen te voore komt, weet. Zy zeggen, hy reeds vyf of acht mael gestorven en geboren is: gelijk te voore in het brede is verhaelt.

Van dit Geestelijk Hooft, word my uit *Ispahan* geschreven, als volgt.

Het Moegaelsche Geestelijk Opperhooft of Paus, word genaemt *Dalai Lama*, dien zy als God eeren. De onder Priesters *Lamas* geheten, voeren ook, gelijk zommige in Indiën, de naem van *Brachmanes:* deze levendigen Afgod, word onder veele Kalmakken, zoo wel als onder Sinezen, mede geviert, en gehouden, dat gestorven zijnde, herleeft. By deze volken zijn Kloosters, en belijden die Klooster-papen, den ongetrouwden staet: zy leven na *Pythagoras* wetten, eeten niets dat leven heeft gehad. Dus verre gemelte brief.

Veele der Kalmakken dragen aen hunne halzen een kooper of zilver kasje, daer in zy een kleine beeltenis, van kooper of zilver, na de gelijkenis van hunnen Afgod, of Opper-priester *Dalai Lama* genoemt, in veele doekjes bewonden hebben; welk beeld zy aenbidden, en met groote eer en aendacht op hun hooft zetten, en daer voor knielen. Zommige onder de Kalmakken, wanneer zy Godsdienst plegen zullen, werpen een Geite-vel voor zich neder, gaen daer over leggen, trekken zich zelven by de ooren, en schreeuwen met luider stemmen, *waei*, *waei*, *waei*, ziende als dan Hemelwaerts. By de meeste onder hen is het Mahometaensch Geloof zeer gehaet.

Op zekeren Offer-tyd hebben de Kalmakken een gewoonte, dat zeker *Mandzia*, dat is Priester, aengedaen met een Harnas en Stormhoed, en houdende Pyl en Boog in de hand, eenige bewegingen en gebaeren maekt, gelijk als of hy bezeten was. Hy wend en keerd zich alom, mikt en dreigt rondsom den omstanders te schieten, die hy met schrik en vrees aen doet, tot dat hy eindelijk los schiet; en de geen, die hy quest of dood, word zalig geoordeelt. Zoo als gezegt word, zou zulks elders, in Tartarye, door een daer toe bestelden Jongeling geschieden. Ziet Kircherus.

De Kalmakken gebruiken ronde bollekens of koraeltjens, gelijk der Roomsgezinde Rooze-kransjens zijn; waer mede zy hun gebeden af tellen. De bollekens zijn even groot; doch verschillen in getal met die van de Rooms-gezinden. By elk gebed zeggen zy de woorden *Batmechu:* 't geene gezeit is, *Heere weest my genadig*.

Alle Jaren, als de Sneeuw valt, vergaderen en smelten zy iet daer van, en bewaren het water 't geheele Jaer, tot afwassching hunner zonden. Want zy zeggen, God liet eenmael meel (welk zy op de Sneeuw duiden) uit den Hemel regenen, welke genade nu niet meer geschied, wegens de groote zonde der Menschen. En tot geheugenis van die zaek, bewaren zy het eerste Sneeuw-water.

Hunne Priesters nemen geene Vrouwen, en eeten Zwynen vleesch, gelijk ook de Moegalen.

Volgens bericht van zeekeren Kalmakschen Vorst, die in Rusland den Griekschen Godsdienst omhelst, is het Jodendom in Kalmakken Land onbekent.

Zy hebben Steden, Dorpen, noch Huizen: maer woonen, behalven onder Tenten, op Wagens of Karren, daer twee groote rollen aen zijn. Op ieder dezer Karren is een kas, van licht hout gemaekt, zeven of acht voeten hoog, en zoo lang en breet, dat 'er vier Menschen in konnen liggen; welke kasten zy, na gelegentheit, op en af van de Karren nemen. Wanneer zy het op eene plaets moede zijn, dan spannen zy hunne Kamelen of Ossen voor de Karren, en trekken zoo voort, waer heen zy willen. Wanneer zy en hun Vee het op eene plaets afgegeten hebben, dan gaen zy al weder voort, na een ander gewest. Zy hebben en queeken menigte van Paerden aen; waer van alle Jaren eenige duizenden elders te koop worden gebragt. Dieze niet verkoopen konnen, eeten zy, en gebruiken de Paerde-melk voor drank, en bereid, voor Artzeny. Zy maeken daer van ook Boter, en drinken dan het dunne of Wey voor hunnen gewoonlijken drank. Als zy ten stryde gaen, leggen zy een stuk Paerdevleesch onder den zadel, tot dat het, door

door 't ryden, week geworden is, en eeten het dan zoo raeuw.

De Kalmakken veranderen steeds van Weide voor hun Vee. Des Zomers houden zy zich meest aen de kant van *Bucharia* op, daer het minste hout is; doch in de Herfst naderen zy *Siberie*, om dat aldaer menigte van bosch en brandhout valt. Zy vergaderen geen Hooi; doch des Winters voed zich hun Vee (waer onder Schapen zijn, die staerten, drie of vier, en meer pond zwaer hebben) met struiken en takskens, of krabt, van onder 't Sneeuw, eenig onbedorven gras of kruit op, dat het nuttigt.

Zeeker Arabische Schryver, wiens Schriften noch nooit in 't licht gegeven zijn, en in de Boekery tot *Leiden* berusten, beschryft het Land *Katay* of *Sina*, by voorval van zekere Reis, die uit den Lande *Chorazan* derwaerts, in den Jare acht honderd twee en twintig van * *Hegyra*, of *Mahomets* styl, gedaen was, en meld van Kalmakken Land dit volgende.

* Dat is na den Christen stijl 1444.

Kalmakkia, zegt hy, is een Landschap der ongeloovige Tartaren, in 't Noorden van *Chataa* gelegen. Schape-huiden dienen den Inwoonders voor kleeding, zoo tot Opper-kleeren, als Hemden. Yzer valt daer niet; daerom zijn de Pyl-punten van hout; gelijk ook de Paerde-hoeven, en alderhande drink-vaten: zelfs de potten, daer in zy hun spys koken, zijn van hout, en gaet dit koken aldus toe. Zy doen het Vleesch, beneffens kout water, in een houte vat of pot, en maken als dan verscheide steenen gloeyent, die daer in geworpen, het water doen koken, en het Vleesch gaer maken. Zy nuttigen Boschpaerden en Kamelen. Hun Land is zeer plat en vruchtbaer: waerom de *Cathaers* met de Kalmakken veelmaels in oorlog zijn. Op de overwonne Landen bouwen de Chatæers Steden en Sterkten. Het dertiende Landschap van *Chataa* is dezen Kalmakschen Tartaren ontweldigt.

Of Karukurim. Deze is nu gansch verwoest.

Karakrim is een groote Stad, in de velden van *Kalmakkia*. De Inwoonders zijn konstig, en bidden de Sterren aen.

Dit is twyfelachtig, maer gelooselijk, dat hy een gedeelte van 't Noorder Sina ingenomen heeft gehad.

Hy zegt, dat *Cingis chan*, eerste Tartarische Keizer, geheel *Katay* ingenomen, en de oude Kataische geslachten verdelgt heeft: en na *Cingis chan*, hadden zes van zijne Nazaten de Landschappen van *Karakrim* en *Vlughin* bezeten. Dus verre gemelte Arabische Schryver.

Onder de Kalmaksche *Taisas* of Vorsten is eenen, genaemt *Vezurta*, en een ander *Kontaira*, welkers verblijf-plaets, in de Kaerte niet hebben aengewezen, om dat de rechte stel, my niet is bewust.

In 't Jaer 1698, in 't Na-jaer, is de *Ajuick*, die met zijne Kalmaksche Horde dicht by *Astrakan* zich ophout, opgetogen, om de Karbansche Tarters te verslaen, terwyle zy reeds van de Donsche Kozakken een groote neep hadden ontfangen.

Men vind Schapen in 't Kalmaks Tartarye met neerhangende ooren, als de ruige Water-honden, met staerten van tien, twintig, en dertig ponden zwaer, wezende al Vet wat 'er aen is, doch hebben daer tegens niet veel Vets op 't lijf, of op de ribbe, welke zware staerten veroorzaken, datze niet hard konnen loopen. De Schapen der Usbeksche en Buchaersche Tarters, geven lange graeuwe Wolle, welke op de einden in witte ringetjes te zamen loopen; zy is schoon in 't oog, en zoo zacht als Zyde.

De Kalmakken, wanneer zy noch jong zijnde, onder gezedende Menschen werden gebragt: zijn natuurlijk leerzaem, en begrypelijk al 'er Handwerken, en stukken den Godsdienst belangende, zoo als aen een jonge Kalmaksche Dochter hier te Lande hebbe bespeurt, welke een Kind zijnde, onder Moskoviten te koop gebragt, van een Nederlander gekost wierd, die haer herwaerts over heeft gevoert, in Godsdienst, Deugd, en goede Handwerken doen onderwyzen, zoo als zy noch blijk geeft, van dat deze Natie, wanneer zy geoefent werd, zoo leerzaem zijn, als andere Menschen, en hunne woestheit en domheit niet is van natuur, maer van opvoeding, en gewoonte.

In den Jare zeventien honderd, zijn my berichten toegekomen, dat het onder Kalmakken, Moegalen, en andere Overmuursche Tartaren, in rust en vrede was, staende toen veele der Kalmakken onder den Vorst *Kontaisa*. Deze Natie is niet te betrouwen, om dat veel beloven, doch zulks altoos niet na komen, konnende men met goetheit op haer niet veel winnen. Zy hebben in de voorige Zomer eenig volk, in zeker Dorp dood geslagen.

Salom Serim, is de naem van een Kalmaks Prins.

De Kalmakken zijn Vryvolk, en geene van hen heeft zich onder de Sinesche bescherminge begeven, zoo als veele der Moegalen hebben gedaen. In den Jare 1699, is van deze Natie een voornaem *Kuptzin* of Afgezondene, genaemt *Ablay Saisan*, in *Moskou* aengekomen.

Men wil, dat de Kalmakken dicht onder de Heerschappyen der Bucharen, en wel ter gewesten daer de *Busuchti chan* heerste, zes of zeven vaste Steden bezitten, die

N. 1.

Calmucks a.b.c. ſchryven met de ſelve van boven neder-waerts. P. 297.
tgeen ook gebruyck wert onder Wester Mugalen.

a na ma la za tza ba ta da ra ja cha ga ſha ſa ka ga

e ne me le ze tze be te de re je cho go ſhe ſe ke ge

i ni mi li zi tzi bi ti di ri ji chi gi ſhi ſi

o no mo lo zo tze bo to do ro jo gu chu ſho ſo ko

u niu mu liu zu tzu bu tu du ru ju ke ge ſhu ſu ku gi

e nie mie lie zie tzie bie tie die rie jie kie gie ſhie ſie kiu gu

iu niu miu liu ziu tziu biu tiu diu riu jiu kiu giu ſhiu ſiu

Calmuckſche letter grepen. Pag. 297. N. 2.

an	al	aj	ak	amm	zj	zji
añ	am	au	ajn	ajn	zji	zuu
ad.	as	ann	ars	a	zjo	dajugsbas ofte douſba (einde)
ann	ar	ap	all	zja	zju	

die hun dienen, niet om daer in altoos te woonen, maer om zich by noot daer uit te beschermen; doch hunne namen, gedaente, en rechte plaets tot noch toe, te mijnder kennisse niet is gekomen. De Boecharen en Kalmakken, dryven grooten handel met malkander, en zijn ook meest tyds in vrede.

Kara Kalpaki, is een aerd van Kalmakken, dat rovers zijn, hoewel van beter inborst als die van de Kozaksche Orda, welk vaek onder *Tomsko* en *Krasnoiaer* komen plunderen.

De Mutzen die de Kalmakken op het hooft dragen, zijn boven vlak en plat, met een roode afhangende quast, zoo als de Moegalen insgelijks diergelijke gebruiken. De Vrouwen dragen lokken, te wederzyde van de schouder over de borst hangende, gelijk veele de pruiken hier te Lande dragen, waer van zy de lokken met eenig Taft, of zwarte Zyde doek inwinden, gelijk zy mede boven op 't hooft het haair tot een quast, in een zwarten bant hebben gebonden: der Mannen boven rokken zijn alle op zyde geknoopt, en niet van vooren.

Ziet by *Nihof*, de gedaente dezer kleding.

De Kalmakken weten van geen Brood: en als men Slaven van hen heeft, moet men die tot het eeten van 't zelve langzaemlijk gewennen; want zy anders daer van ziek worden.

Zommige onder hen begraven, en andere verbranden de Lijken.

Volgt zeker brief, sprekende over den inborst, aert, wyze van leven, en verblijfplaetze dezer en andere Tartaren, my op het jaer 1680, uit een der Nabuurige gewesten toegezonden.

Rakende het leven en zeden van de Kalmaksche Tartaren, zoo hebben de zelve gene vaste woonplaetzen: maer leven in Wildernissen (Steeppen *genoemt*) *met hun Vee. Zomers gaenze op den roof, waer zy best konnen. Des Winters houden zy zich op, aen plaetzen, die zy* Luggova *noemen, onder Hutten en Tenten. Zy noemen hun verblyf-of rust-plaetze* Nagorna; *hunne Hutten en Tenten hebben de gedaente van een Dorp, het welk zy* Ulussi *of* Oloes *noemen. Hun Opperhooft heet* Jukka. *Zy houden een gevolgelijke Regeering. Hunne Paerden, Ossen en Schapen, gaen des Winters en Zomers in 't Veld.*

Spreekt van de Kalmakken by Astrakan.

Noch is'er een slag van Kalmakken, die omtrent Terk *woonen, zijnde een Stad achter* Astrakan *gelegen, zeer moerassig, en ongezont van klimaet. Deze Stedelingen hebben voor dezen met de gemelte Kalmakken in stryd en oneenigheit geleeft; en wilden hunne* Jukka *of Opperhooft niet gehoorzamen. Maer dit Jaer hebben zy zich met d'andere Kalmakken vereenigt, uit vreze dat die, met de Russen eenig zijnde, hen zouden komen overvallen en vermeesteren. De Godsdienst van deze aerd der Kalmakken, is meestendeel Heidensch. Zy bidden de Zon en Maen aen.*

De Nagaische Tartaren woonen rondsom Astrakan: *ook in eene* Steep *of Wildernisse, erneren zich byna altezaem met Paerden, die zy, tot acht en tien duizend Jaerlijks, na Moskou te koop brengen; bestedende een groot gedeelte van de penningen, die zy daer van ontfangen, in alderhande koopwaren; welke zy ten deele zelfs gebruiken, en ten deele wederom weten te verhandelen. Hunne Opperhoofden noemen zy met een algemeinen naem* Moursaes. *Der zelver zijn 'er verscheiden.*

De Seremissche Tartaren woonen rondsom de Stad Kasan, *erneren zich meestendeels met Byen, brengen veel Honig, en Bontwerk, als Kasansche Marters, Eikhoorens-vellen, enz. en Bevergeil, te koop: waer van zy een goet gedeelte gelds trekken.*

In het Kalmaksch Abé is de byzondere styl van lezen, en vorm of gestalte der letteren aen te merken; want men leest van achter, en van boven, na om laeg, en zoo van om laeg, met den volgenden regel weder opwaerts. De letteren zijn zeer licht na te maken. De klink letteren schynen geen byzondere letteren, als by ons, te zijn: maer uitgebeelt te worden door tekentjens of streepjens, klank gevende na de verscheide gestalte, en na de plaets, die haer aen de letter gegeven word.

De letter, welker klank in het Duitsch op de Plaet, hier nevens vertoont, niet uitgedrukt is, heeft men in onze Tale niet konnen uitbeelden, vermids de zwaerheit van uitsprake voor d'onkundigen in die sprake.

Volgen eenige Kalmaksche Namen en Woorden, die van het Nabuurig Moegaels *niet veel verschelen, zoo als de Taele der* Niuchers, *mede eenige betrekking op het aldaer naest gelegen* Moegaels *heeft.*

God, *Tengri* of *Bourhan*; of *burchan*.
Engel, *Vandi*.
Heilig, *Ghu bugan*.
Hemel, *Oktorgui* of *Tengri*, of *Tenbridu*.
Volk, *Eolen*.
Zon, *Naran*.
Maen, of Maend, *Saran* of *Scarano*.
Groote Starren, *Eke Odun* of *Vdun*, ook *Eudiun*, dat anders gesternte in het algemeen betekent.
Kleine Starren, *Bachan* of *Baga*, of *Bojan Odun*.

Regen, *Chura.*
Snee, *Czasun.*
Donder, *Pu.*
Blixem, *Tsagilgan.*
Storm, *Churingan.*
Wind, *Salkin.*
Hagel, *Mendun.*
Droogte, *Chaksan.*
Natte, *Czin.*
Slikkerig, *Schabar.*
Aerde, *Guzar.*
Water, *Usur* of *Sun.*
Vuur, *Gal.*
Vonken, *Oczin.*
Vorst, *Kiro.*
Heet, *Chalon.*
Koude, *Zekion.*
Helder, *Gegetiay.*
Donker, *Charanguy* of *Caranhu.*
Rookachtig, *Utatay.*
Brand, *Tuleney.*
Stof, *Tosun.*
Geroep, *Schogan.*
Stem, *Don.*
Geschreeuw, *Barklion.*
Heden, *Inedur.*
Het is lichten morgen, *Ourtzaba ovo asad.*
't Is noch vroeg, *Baka ourux.*
Draeghuis, *Gier.*
Zand, *Schoroy.*
Veld, *Kedio.*
Woest veld, *Zilmankedio.*
Gras, *Ebesiun*, of *Ibussun.*
Bamboes-riet, *Chulusinn.*
Boom, *Modun.*
Bladen, *Chamtagasun.*
Tak, *Buiczur.*
Wortel, *Undesuin.*
Einde van een Tak, of Boom, *Buiczir.*
Heester, *Bak.*
Beziën, als St. Jans, of Aelbeziën, *Bialzergenia.*
Nooten, *Lamur.*
Appel, *Aliman.*
Peer, *Kertmé.*
Doorn, *Keguil.*
Moeras, *Bulaka.*
Weide, *Togoi.*
Berg, *Ola.*
Steen, *Czelon.*
Bosschaedje, *Buta.*
Dal, *Goó.*
Bron, *Bulak.*
Stad, *Balgasun.*
Vlek, *Ghoschun.*
Dorp, *Ail.*
Kerk, *Murgal ger.*
Hof, *Ghoton.*
Stoof, *Ger.*
Tent, *Tsaczir* of *Kibit.*
Tartarsche Hut, *Uratsa.*
Muur, *Kascha.*
Wal, *Margun.*
Tooren, *Kla.*
Poort, *Chatga.*
Stuk geschut, *Tob.*
Musket, *Uker b'o.*
Vuurroer, *B'-o.*
Boog, *Numun.*
Pyl, *Sumun.*
Pylkoker, *Sadak.*
Zabel, *Ulda.*
Lans of Piek, *Zyda.*
Mesch, *Chutaga.*
Zwaert, *Seleme* of *Salamas,*
Lang Zwaert, met een scherpe punt, *Esunschoro.*
Schilt, *Chalchabery.*
Pantzer, *Kochujak.*
Onder-kleed, *Lapszak.*
Opper-kleed, *Ciekmen:* uit Turksch is dit woord geleent.
Een Hond, *Nohoy.*
Een Veld, *Cerk.*
Priester, *Lama.*
Diaken, *Mandzia.*
Prins, *Taisa* of *Taisi.*
Vader, *Atey* of *Abagay*, op Arabisch, *Ab.*
Moeder, *Anna* of *Eke.*
Bruidegom, *Bosca.*
Bruid, *Cadranchiskye.*
Suster, *Egecy.*
Jonger Broeder, *Dun.*
Oudste Broeder, *Acla.*
Ansis en *Kairas* zijn Vrouwen namen.
Mensch, *Kumiun koem* of *Cumin.*
Man, *Eré* of *Cun.*
Wyf, *Eme.*
Zoon, *Kebeu.*
Dochter, *Okin.*
Kind, *Keoken.*
Jongman, *Zalos.*
Maegt, *Okin.*
Knecht, *Muchlan.*
Meit, *Mugchlay.*
Lyf-eige of Slaef, *Alzoin kumiun.*
Slavin, *Alzoin Emé.*
Hooft, *Tolgoi* of *Tolochoi.*
Hand, *Gar.*
Voet, *Kiel.*
Voorhooft, *Mognay*, *magnai* of *Mina.*
Oogen, *Nudun*, *nudur* of *Niudiun.*
Wynbraeuwen, *Kemeske*, *koumoeskuo* of *Cumuscu.*
Haairen van d'oogleden, *Sormisun* of *Siurmusun.*
Neus, *Chamar* of *Cabar.*
Neusgaten, *Tana* of *Tanai.*
Mond, *Aman* of *Usta.*
Tanden, *Schudun*, *schidun* of *Scydiun.*
Tong, *Kelen* of *Kielen.*
Hals, *Choul* of *Kudijun.*

Lip-

Lippen, *Uriul ourur* of *urur*.
Wangen, *Chalga*.
Ooren, *Czykin* of *Koerczikin*.
Baert, *Sachal* of *Sagal*.
Knevels, *Urukin Sachal*, *Mnuk* of *Mijuk*.
Haair, *Usuin* of *Oesun*, of *Usinn*.
Keel, *Ulon choul* of *Kol*.
Nek, *Gezyge* of *Koedum*.
Armen, *Togoy*.
Handen, *Gar* of *Har*.
Vingeren, *Kurgur*.
Duim, *Jenekei* of *amokoi*.
Handpalm, *Alichan* of *Alecan*.
Ring, *Bulisuik*.
Elleboog, *Togoy* of *Kartschagainon*.
Borst, *Ebtsen*.
Hert, *Zuiriken* of *Juriukien*.
Lever, *Oschki* of *Oosichki*.
Long, *Eliken* of *Elechen*.
Mage, *Akilgang*.
Darmen, *Kigedesuin*, *koudessoen* of *Kiedesun*.
Blaze, *Dubasak* of *Tabazak*.
Buik, *Ghotu* of *Cotou*.
Nieren, *Bere*.
Rugge, *Nurgum*.
Voeten, *Kel*.
Een Voet, *Kol*.
Knien, *Ebedun* of *Ebiudiuk*.
Scheenbeen, *Schilbi* of *Szylby*.
Kuiten, *Bulozin* of *Buntzick*.
Achterdeel, *Bekse*.
Manlijk Lit, *Emiaki bejé*, *alaatzogo*, of *Ala Acohoi*.
Ampt, *Tsolo*.
Konink of Vorst, *Chan*.
Heer, *Esen Noen*.
Groote Vorst, *Eke Nojan*.
Kleine Vorst, *Boga Nojan*.
Veldheer, *Koschoczy* of *Joucha*.
Raedsheer, *Seid* of *Said*.
Regiment, *Czerik*.
Heir, *Dain*.
Overste, *Batur*.
Hopman, *Demiczu*.
Richter, *Zarguczy*.
Veldslag of Batailje, *Daisun*.
Hebben geslagen, *Dailazy*.
Geslagen zijn, *Dailo Lukzan*.
Verwond of gequest, *Chargas chukzan*.
Geschoten, *Chakzan*.
Hy leeft, *Amidu*.
Hy is dood, *Ukiusy*.
Ik zie het niet, *Medekou oegei*.
Spreekt de waerheit, *Uner kelexcen*.
Ink, *Bekie*.
Ink-koker, *Nokoux*.
Een Schryf-pen, *Oedztzux*.
Gy zyt het die heeft geleert, *Tana Terekoe mindu surgiba*.
Het zal komen, *Budchan*.
Zoo jae, *Boultuchai*.

Een vadem, *Alda*.
Niet hertshaftig, *Aimzagay*.
Mensch, *Kumiun*.
Een boos Mensch, *Mo Kumen*.
Een goed Mensch, *Sain Kumen*.
Een schelm, *Chula chaiczy*.
Mutze, *Malachay*.
Rok, *Bechsmet*.
Broek, *Schalbur*.
Laerzen, *Godosun*.
Hemt, *Helech*.
Kouzen, *Oimosun*.
Pels, *Debel*.
Paerd, *Norin*.
Zadel, *Emel*.
Staertstuk, *Omrokczy*.
Voorstuk, *Chudurga*.
Stygbeugels, *Deria*.
Zyde stukken aen de Zadel, *Olonczy*.
Toom, *Ousda*.
Merry, *Geon*.
Veulen, *Unagon*.
Hengst, *Azygar*.
Koe, *Korovay*, *Oukeri* of *Uker*.
Stier, *Tzer boecha* of *bucha*.
Os, *Buchay*.
Os-kalf, *Biroy*.
Koe-kalf, *Tugul*.
Kameel, *Temian*.
Oliphant, *Zaán*.
Ram, *Choin*.
Schaep, *Emechoin* of *Koy*.
Verken, *Tachay*.
Everzwyn, *Bodok*.
Ezel, *Elzygen*.
Hond, *Nochay*.
Kat, *Mis*.
Tyger, *Bars*.
Lux, *Schulisun*.
Beer, *Etege*.
Wolf, *Czono* of *Tzouna*.
Vos, *Unigen*.
Haes, *Toilay*.
Rhee, *Beken*.
Wild Paerd, *Taky*.
Leeuw, *Tarbazy*.
Eland, *Bougou*.
Hart, *Kandagai*.
Een gedierte, *Kurussen*.
Emmer, *Scoup*.
Baer, of manlijk Zwyn, *Outougou*.
Zabel-dier, *Boulagan*.
Staert, *Scul*.
Armyn, *Ouen*.
Enkhoorn, *Keremie*.
Een Bever, *Kalec*.
Ondervoeder, *Dotor*.
Byl, *Scuka*.
Stael, *Boulat*.
Mes, *Koutaga*.
Schede, *Chouy*.

Elft, *Schibe.*
Vuurslag, *Kete.*
Tontel, *Oula.*
Vuursteen, *Tzokor.*
Zwavel, *Konkoer.*
Boskruit, *Dany.*
Koolen, *Duruscoun.*
Beschaemt, *Ountaba.*
Onbeschaemt, *Ountaba bischpa.*
Toornig, *Ourlaxei.*
Niet toornig, *Ourlagoungei.*
Valk, *Naczyn.*
Gier, *Elia.*
Groote Valk, *Chartsga.*
Uil, *Shaza Schobun.*
Zwaen, *Chun* of *Koun.*
Gans, *Galonk.*
Eend, *Nogosun* of *Nogoscoun.*
Hoen, *Takia.*
Haen, *Eresak.*
Kieken, *Zuilzagan.*
Duif, *Kegul zirgene.*
Kraei, *Choukeray.*
Mus, *Bokschevga.*
Nachtegael, *Sairo.*
Kropgans, *Churdu.*
Vleermuis, *Bakbagai.*
Kraen, *Togron.*
Wilde Gans, *Galon.*
Zwaluwe, *Charad.*
Visch, *Zagasun.*
Groote witte Visch, *Chorba.*
Steur, *Bekre.*
Steur met een lange neus, *Tsogar.*
Kleine Steur of Sterled, *Kuri.*
Witte Zalm, *Tsagan Sagasun.*
Braezem, *Tsoba.*
Snoek, *Tsuracha.*
Vet van Visch, *Zagasuni Ekun.*
Rivier of Vliet, *Gar.*
Zout, *Daba sun.*
Zoute Meir of Poel, *Gaschon nor.*
Brood, *Borsok.*
Bry, *Zarman.*
Tarwe, *Taran.*
Geirst, *Schazataran.*
Melk, *Sun* of *Siuni.*
Rys, *Kuni.*
Honig, *Bal.*
Bier, *Shara.*
Brandewyn, *Araki.*
Druiven, *Izuim.*
Zy eeten, *Idenei.*
Zy drinken, *Udak.*
Zy speelen, *Nasczy.*
Zy lacchen, *Ineney.*
Zyn schreyen, *Ulanay.*
Zy zijn vrolijk, *Bajartay.*
Zy zijn droevig, *Gunikta.*
Nuchteren zijn, *Erel.*
Dronken zijn, *Koktoo.*

Zy vechten, *Kereldazy.*
Leggen, *Keptency.*
Slapen, *Sonay.*
Op staen, *Bosunay.*
Vroeg, 's morgens, *Eren.*
Middag, *Udé.*
Avond, *Achun*, *alkoun* of *Ascun.*
Nacht, *Sey* of *Sivi.*
Dag, *Eduir*, *Uduir* of *Oudur.*
Uur, *Tsak* of *Engrod.*
Maend, *Tzekel.*
Jaer, *Syl Ilb* of *If.*
Half Jaer, *Zurim syl.*
Zomer, *Zun Dzcon* of *Maus.*
Winter, *Ebuil* of *Ibijf.*
Lente of Voorjaer, *Chabur*, *Kabari* of *Kabur.*
Herfst, *Namur.*
Zuide Wind, *Udein salkin.*
Noorde, *Zeol talasa.*
Oost, *Emorese.*
West, *Choinasa.*
Zee, *Dalay.*
Groote Rivier, *Eke gal.*
Lezen, *Umschia.*
Schryven, *Byczia.*
Zeggen, *Keleje.*
t'Zamenspraek, *Chagaulkeleje.*
Ten goeden zeggen, ten besten spreken, *Sain ege.*
Goede tydinge, *Sain sangi.*
Quade tydinge, *Mo Sangi.*
Vroeg, *Erte.*
't Is tyd, *Tsach* of *Ké.*
Te laet, *Oroy.*
Bidden, *Murquite.*
Zwygen, *Do Ugey.*
Spreken, *Kelezy.*
Groot, *Eke.*
Middelmatig, *Keseme.*
Wyt, *Ergen.*
Lang, *Utu.*
Kort, *Naren.*
Een licht Paerd, *Maschsack.*

Getal der Kalmakken.

Een, *Negen.*
Twee, *Chojer* of *Koer.*
Drie, *Gurban* of *Gomba.*
Vier, *Derben* of *Durben.*
Vyf, *Tabun.*
Zes, *Zurgan* of *Atzinygan.*
Zeven, *Dolon.*
Acht, *Naiman.*
Negen, *Esun* of *Jussun.*
Tien, *Azban* of *Arban.*
Elf, *Negen azban.*
Twaelf, *Chojer azban* of *arban koer.*
Dertien, *Gurban azban.*
Veertien, *Derben azban* of *Dubren arban.*

Vyf-

Vyftien, *Tabun azban.*
Zestien, *Zurgan* of *Atziny azban.*
Zeventien, *Dolon azban.*
Achtien, *Naiman azban* of *arban.*
Negentien, *Esun* of *Jussun azban*, of *Najman.*
Twintig, *Chozin* of *Korin.*
Dertig, *Guzin* of *Guczin.*
Veertig, *Dutzin* of *Deczin.*
Vyftig, *Tabin.*
Zestig, *Atziyap* of *Zyran.*
Zeventig, *Dalan.*
Tachentig, *Najan.*
Negentig, *Jeren.*
Honderd, *Zon* of *Dymp.*
Twee hondert, *Chojer.* } *Zon.*
Drie honderd, *Gurban.*
Vier honderd, *Derben.*
Vyf honderd, *Tabun.*
Zes honderd, *Zurgan.*
Zeven honderd, *Dalon.*
Acht honderd, *Naiman.*
Negen honderd, *Esuin.*
Duizend, *Mingan.*
Twee duizend, *Koer mingan.*
Drie duizend, *Gourban mingan.*
Vier duizend, *Durben mingan.*
Vyf duizend, *Taboun mingan.*
Zes duizend, *Ajinudan mingan.*
Zeven duizend, *Dolon mingan.*
Acht duizend, *Naiman mingan.*
Negen duizend, *Essun mingan.*
Tien duizend, *Arban mingan.*

Namen der Maenden.

Maert, *Kuran Sara.*
April, *Buhu Sara* of *Boegoe Sara.*
Mai, *Dulan Sara.*
Junius, *Jihy* of *jeki burchan Sara.*
Julius, *Baha* of *Baga burchan Sara.*
Augustus, *Hucza Sara* of *Goera Sara.*
September, *Kuubi* of *Koejoeby Sara.*
October, *Kodztier Sara.*
November, *Edzszin Sara.*
December, *Kocuc* of *Kokoek Sara.*
Januarius, *Utar* of *Oelan Sara.*
Februarius, *Ushier* of *Ousken Sara.*

Ter dood toe gestoken, *Tzetzir ukoeba.*
Ik bidde om uw gunst, *Iki kounduluba.*
Ik bidde Mejuffer vergunt my, *Iki konnduluba nada noen.*
Hy geeft niet, *Isegba.*
Rook hoek, *Outau.*
Kool, *Nurussun.*
Vlamme vuur, *Kerekie.*
Wien spreekt gy aen, *Tzikanndoe Kelexen.*
Ik heb gesproken, *Keleba.*
Heilige dag, *Tzagalk.*
Ik zal geven, *Ukonkoe.*

Een Pantzer, *Koujak.*
Een Spies, *Jeta.*
Wanneer, *Tzetzy.*
De Wolken, *Eulen* of *Julen.*
Het is nu de Morgen stond, *Ur Czaiba odo, ajas.*
Het is noch Ochtend, *Basa ariur.*
Over Morgen, *Nocondiur.*
De Harzenen, *Elijen* of *Yken.*
Haair dat aen de kin wast, *Eirhun Usun.*
Haair aen de knevels, *Virgoun.*
De onderste lip, *Dero Urur.*
Het aengezicht, *Niudiur.*
Onder lip, *Dero oerour.*
De kaken, *Aman.*
Schouders, *Iijem.*
De plaets tusschen de schouders, *Em.*
Het rechter schouder blad, *Borojon Em.*
Het linker schouder blad, *Duem.*
Het oor lelletje, *Szyhuczi Curhun.*
Een ribbe, *Cabusun* of *Kaboesoen.*
De nagelen, *Cumuzun.*
De borst of boezem, *Epczin.*
De borsten, *Ypfschu.*
De rug, *Turhun.*
Rugbeen, *Poergoen.*
De mammen, *Cokyr.*
Het lende been, *Betkonzun.*
De navel, *Xoezun.*
Een puist, *Tabazak.*
Schrotum, *Kastahai* of *Besdahai.*
De baer-moeder, *Utiuhun.*
Podex, *Koschkonok.*
De lenden, *Kuia.*
De kleine lever, *Elechen.*
De groote of zware lever, *Coszlii.*
De voetzool, *Kolintabak.*
De hiel, *Kolin uzehen.*
Vleesch, *Machan.*
Een toom of zeel, *Dzirim.*
Gebrand, *Tinleczy.*
Een oud Man kan niet werken, *Emegen kokszijn Achodzy Czytachu uhei.*
Een Jongeling kan sterk arbeiden, *Dztolo koemin ochoja.*
Voor niet of vergeefs arbeiden, *Aca ochoja.*
Waerlijk, zeker, *Uner, boksoi bolbu.*
Een quaed Mensch is als een bedrieglijke Serpent, *Ene mo Kumun Kutalczy mohoy.*
Zyt gy geheilikt, *Czy eme abuxet* of *Taijemeabou xcen.*
Hebt gy een Vrouw, *Tzamadou emebanou.*
Staet op, *Bosku* of *Boss.*
Het staet niet, *Bosku biszu.*
Ik hebbe een Vrouw getrouwt, *Bida emeteibu.*
Hoe oud zyt gy? *Tczamai koudy Nassytai dtzal* of *Dtzon baines?*
Warm, *Doulan.*
Koud, *Koiton.*

Een slag-regen, *Koura ouroba.*
Het Sneeuwt, *Tczason ouroba.*
Ys, *Mus.*
Water, *Usiun* of *Oessun.*
Gras, *Ibiusiun.*
Zout, *Tabusun.*
Eet Vleesch, *Idemachan.*
Eet, *Idekou.*
Zat zijn, *Satbajedekou.*
Ik ben verzadigt, *Czatba.*
Hem hongert, *Jelemum.*
Hongerig, *Jelerma.*
Zilver, *Moungou.*
Goud, *Altyn.*
Zabelt dien ter neder, of hakt dien te midden door, *Kumin Czapozy utinl* of *Koeminga ptzi outyl.*
Bereid het vuur, *Halatiule* of *Galtule.*
Steekt het vuur aen, *Halas tiul.*
Ik heb het vuur ontstoken, *Halas tinla* of *Galas tula.*
Een Vorst, *Taischa.*
Bind dat vast, *Iky batu koulie.*
Op dat hy niet ontloopt, bind hem, *Los odoenaitzi ourgutzi t'alle.*
Vermaekt mijn Ouderdom, of doet my vermaek aen, in mijn oude dagen, *Dura mini oura Tuschmeni.*
Maekt het wel, *Cayn mini Amaxochtoe.*
Ik zal u goed doen niet vergeten, *Bytzine caintourki.*
Verstandigheit, *Tzi medenè.*
Ik hoor het, *Canazboe.*
Hoort gy wel, *Canazbutzi.*
Gy hebt my begunstigt, *Taini koundaleske.*
Begunstigen of begenadigen, *Kaerla.*
Waer worden de goede Menschen gebooren, *Jenetere jems scain koeminnama Turxen.*
Het hooft doet wee, *Tolochai ibedene ili ibettzi.*
Roet, *Ouia.*
Naai-gaern of snaren, om te gebruiken of te naayen, *Schirbussu nossoe.*
Steel van een Byl, *Ischin Suke.*
Hoe veel nachten hebt gy daer geslapen, *Kady ssui konoba.*
Het is kout, *Koiton.*
Het is warm, *Duoulachan.*
Paerl, *Scubussun.*
Knoopen, *Toptzi.*
Hy spreekt waer, *Ounen kelexcen.*
Hy heeft lacchens wys gesproken, *Natzi kelexcen.*
Hy heeft my ten onrecht beschuldigt, *Temei keleba.*
Ik heb getuigen, *Mani gerctzi banon.*
Gaen wy te zamen, *Kamtu odouya.*
Gy komt by ons niet, *Mandou indztzyn.*
Neemt mijn goed in acht, *Ene mani jamkoule bane.*
Ziet toe, *Oudztzebitun.*
Het gat is doorstooten, *Kagaraczy outuluxcen* of *utius uxen.*
Geeft het geheel of gansch, *Bekouly ougonta.*
Geeft weinig, *Bagay ugunay.*
Nieuw, *Szynia.*
Oud, *Kooczyn.*
Op de markt zijn de Menschen, *Aszyun kumin kadzcaba kumin.*
Vuil Mensch, *Bacyn mo kumin.*
Zotte honde kind, *Terenochoin kokin.*
Ik kan het niet doen, *By teuni medeku ugey.*
Rivier, *Hat.*
Engte of Zee-boezem, *Nor.*
De Zee, *Dalayusni.*
Slijk, *Izabar.*
Een Berg, *Auta.*
Een Steen, *Coun.*
Zadelt het Paerd, *Murin Emelda.*
Dus wandel ik, *Dzciat irebe.*
Een Weg, *Kaatka.*
Recht uit, *Uner sain.*
Werwaerts is hy gegaen, *Buru odunay.*
Niet recht noch schuins, *Murazy* of *Tiupsiun odunay.*
Een Tel-paerd, *Jartan Murin.*
Een Kreupel, *Dogolon.*
Een Doove, *Czikin Tiuley.*
Een Blinde, *Nindiuri ugey.*
Licht, *Kongin.*
Zwaer, *Kundy.*
Den Oorlog, *Daym*
Hy is komen aen ryden, *Irebè.*
Hy is 'er noch niet geweest, *Tire eduy.*
Duister, *Karangou.*
Morgen, *Mangadur.*
Overmorgen, *Noko oudur.*
Melk, *Suni.*
Hand-palm, *Alekain.*
Kleinste Vinger, *Migoetky.*
Tepels, *Kokitu.*
't Middel-lijf, *Belko ouzum.*
De Navel, *Koyzoen.*
Testes viriles, *Castaghai.*
Membrum muliebre, *Outugoen.*
Boven-beenen, *Kouia.*
Knien, *Ybuduk.*
Voet-zool, *Kolintalak.*
Hiel, *Kolim.*
Verbrand, *Tulctzy.*
Geeft my werk, *Atza ochoja.*
't Is waerlijk genezen, *Ouper bosko bolbor.*
Een zwak Man is een levendige Slange, *Jememo kounun paltzi Mogoi.*
Zegt ik ben getrouwt, *Bid jemetenbou skot outer.*
Zout, *Tabussoen.*
't Is genoeg, *Bouli.*
Drinkt, *Oliba.*
Drinkt niet veel, *Baza oebaus.*
Ik dronk niet veel, *Bida scoktoba bitzichan.*
Veel,

Veel, *Iky.*
Legt veel, *Iki taby.*
Legt weinig, *Baga taby.*
Wat leest of telt gy zoo veel, *Endo jolontose.*
Hebt gy wel verstant, *Scetkiltzamadou.*
Hebt gy, *Naibaine.*
De Nar heeft geen verstand, *Setkil Tamgatou ougei.*
Verstandig en goed Man, *Kersso ossain koumin.*
Wat is 'er nieuws, *Tokele kelen banious.*
Neen het, *Aboutzi.*
Hy is voort, *Otchou.*
Hy is weg gereden of gevaren, *Odouxcen.*
Wanneer komt hy, *Ketze enebe.*
Met eil of haest, *Outer.*
Stil, langzaem, *Anchoen.*
Veer weg, *Kolo.*
Hein of naby, *Orochon.*
't Is nu noodig, *Odokerekei.*
Daer na heb ik 't noodig, *Koine kerektou.*
Een ziek Man, *Koumin Tebetzi.*
't Is waer, *Mihntere.*
Niet daer heen, *Terebischou.*
Komt hier, *Inie.*
Gaet hier heen, *Nari ine.*
Zit neer, *Koilisso onai.*
Het is verbrand, *Kalaba.*
Waerom scheld gy my, *Tzimandouteme karanai.*
Ik en schelde u niet, *Bida tzamadou karana ouge.*
Wat hebt gy te koop, *Tzamadou tee*, of *Jokoutal douch bane.*
Wat geef ik u, *Koud ougouie.*
Gy vraegt te veel, *Olon Enene.*
Gy bied te weinig, *Baga oegoenai.*
Waerom dat droevig wezen, is 't om 't afwezen van u Land, *Jundo osti jadztzi kana jebre katschar.*
Ik ben niet droevig om mijn Land, *Bi ili bida kananai jebren katzar ougei.*
Waer over weent gy, *Jundou oulganai.*
Weent niet, *Bituge oulga.*
Tranen, *Noulmoussoun.*
Lustig of vrolijk, *Ixgen.*
't Is goed, *Kain.*
Ketel, *Kaiscoun.*
Bedstede, *Boultzi.*
Noch niet genoeg, *Baza ouduy.*
Laerze, *Kouduscoui.*
Koussen, *Oimousun.*
Hemt, *Tzamtzi.*
Broek, *Oumudun.*
Ongetrouwt, *Kentzix.*
Het geloof is by u lieden ook zoo, *Zajan Tamaizdoutzamai imi.*
By U E, *Tzamadoe.*
By my, *Mandoe.*
Mijn, *Manay.*
U E, of dijn, *Tzini* of *Tzamai.*
Wat voor een Jongeling en goed mensch, *Tmartzi kitzo okoem ilikoun.*
Vogel, *Schibege.*
Berkhoen, *Tzai.*
Reiger, *Tourgoun.*
Sperwer, *Cartugan.*
Adelaer, *Julo.*
Rivier, *Gol.*
Meir, *Nox.*
Dik, *Dzcugan.*
Vet, *Nimgen.*
Mager, *Himgeni.*
Gezworen, *Kulabaczy.*
Kameraet, *Nokor.*
Een Kok, *Keteczy.*
Raeuw, *Tiuukiey.*
Zacht, *Dzce* of *Elekon.*
Zingt, *Toulay.*
Weinig, *Czeeken.*
Om hoog, *Jekszy deere.*
Legt het, *Tabi* of *Jabi.*
Ontfangt, *Ap.*
Ik vatte het niet, *Bi Abuxen uhey.*
Gedekt, *Izehey.*
Schuld, *Abaczaczatay.*
Droog, *Kouray.*
Hy heeft het niet gebroken, *Kuugloba.*
Hy heeft gezweet, *Kolestun.*
Hy is weg gegaen, *Karbu.*
Hy stryt met kracht, *Abuldua.*
Hy heeft met geweld gestreden, *Abulduxen.*
Warmte, *Duulachan.*
Paerlen, *Siubichiun.*
Een gevest, *Iszyn.*
Ziet aen, *Udzeeba bitiun.*
Geeft alles, *Bekuli uhamaz.*
Modder, *Schabar.*
Berg, *Adula.*
Steen, *Tsooun.*
Zadelt het Paerd op, *Moerin jemloi.*
Een gezadelt Paerd, *Jartai Moerin.*
Weg, of Landstreek, *Kaal.*
Recht, *Ouner kain.*
Krom, *Mourtzi.*
Vuilen Drek, *Bascum Motamat.*
Gy Teven kind, *Nochoin kokin.*
Ik en kan niets doen, *Biteouni Medekou oegoui.*
Slecht gevaren, *Boerou odounai.*
Lam, *Dogolon.*
Doof, *Tziki* of *Tulei.*
Blind, *Nudun* of *Oegei.*
Licht, *Konugin.*
Zwaer, *Koundi.*
Gy zijt Ryk, *Tabatan.*
Ik ben arm, *Biouge taigin.*
Waer mede zal ik U E betalen, *Tzamadou Tuletzi oegei.*
Gy, *Tzi* of *Nada.*
Een Veldslag, *Dain.*
Wat voor goed hebben wy voor U E, *Jamar cain bida tzamadou oedzteba.*
Hy is gekomen, *Irebe.*
Hy is noch niet gekomen, *Ire jedoey.*
Dik, *Dztzouga.*
Dun, *Niingen.*
Een weinig dun, *Nimgen.*
Een vel of huit, *Arascoen* of *Coton.*
Heeft hy geen zakken, *Opto itzne oegei.*

Hoog, *Oetu* of *Utu*.
Laeg, *Bochony*.
Gestolen, *Koelagatzi*.
Wat voor een perzoon, *Alikikoemin*.
Zijn mede broeder, *Nokoxtei*.
Een groote koker, *Ketetzi*.
Gaet by de Man, roept hem, *Tere koemin do.odo*.
Altyd, *Oedur* of *Ber*.
Veeren of pluimen, *Jedun* of *Ediun*.
Vleugel, *Dztzebir*.
Vaert men over de Rivier, *Oescun kotolodztzy, Orkitzi*.
Een Bootje, *Toksour*.
Riem daer men mede roeit, *Meclo* of *kaybur*.
Verdronken, *Tziptzi* of *Czipozi*.
Een Ziel, *Amen* of *Doescha*.
Een Menschen lichaem, *Machan koemin*.
Een Week, *Dztzeielekon*, of *To. oelatzo*, of *koschnoitz*.
Weinig, *Tzi jeken*, 't geen ook Jong betekent.
Na boven, *Tekschi deyere*.
Na beneden, *Doro*.
Legt het, *Taby*.
Ik heb het daer geleit, *Tabixcen*.
Neemt het, *Ap*.
Ik heb het niet genomen, *Biaboexcen oegei*.
Gaet uit de weg, *Koor bai*.
Een Matras (die de Kalmakken van Koehaair maken) *Tzegei*.
Knok of been, *Jassoen* of *Jasun*.
Uitstaende schuld, *Abatzatai*.
Geen schulden, *Abatzatai oege*.
Wat voor volk gaet daer heen, *Tere kene koemktzoemnir, odoena*.
Droog, *Koourai*.
Vochtig, *Noiton*.
Hy heeft niet gebroken, *Bituge kooelba*.
Hy heeft het gebroken, *Kuoeglaba*.
Zweterig, *Kolessun*.
Hy gaet, *Karbou*.
Worstelen, *Abuldoeja*.
Hy heeft geworstelt, *Abuldouxeen*.
Het Paerd is moe, staet stil, *Onourin baiba*.
Ik ben moede, *Bitzetzeroba*.
Ik weet niet, *Bi owoegoe oegei*.
Ik beminne, *Baerlaba*.
Kust my, *Jemes*.
Mijn beminde Ziel, *Ambaraba*.
Mijn lieve Vriend, *Koruk naitzi Menim*.
Legt neer, *Oentee*.
Einde, *Dousbas*.

Beneden het Meir *Altin*, anders mede *Oby* genaemt, houd zich op de Chan, Vorst, Prins of Konink, *Sangie* geheten, berucht voor een grooten Vorst onder de Kalmakken, en Broeder van Vorst *Abeley*, of *Ablay*, die meer Zuid-westelijker gezeten is, of onlangs gezeten was. En of schoon deze Heeren Broeders zijn, zoo voeren zy echter zomtyds kryg tegen malkanderen, over het Gras en Voeder: vermids zy steeds met hun Vee verhuizen en omtrekken, om de beste Weide te zoeken, en dan malkanderen wel te na komen. Daer zijn echter eenige bepalingen, binnen welke ieder dezer Vorsten met hun Volk te weiden gaen.

Men vind onder de Kalmakken zommige Horden, daer het volk zeer plat, en uitermaten klein van hooft en aengezicht is.

Orda of Horda, betekent een Kamp of Legerstel; het geen de Kalmakken anders mede de Veus of Oloes noemen.

De Kalmakken oorlogen te paerd, het gene hier door mede bevestige, dat, wanneer meermalen my geschriften toegezonden zijn, van hunne krygsmagt, dat nooit word gewaegt, als van Ruiterye, en nimmer van Voet-knechten.

By *Ezechiel*, Cap. xxx. vers. 5. Vind men de volgende woorden.

Mooren Land ende Put, *ende* Lud, *ende al den gemengden Hoop, ende* Cub, *ende de Kinderen van 't Land des verbonds, zullen met hen vallen door het Zweert.*

Werdende wyders in dit Hoofdstuk gesproken van veele verwoestinge der volken en plaetzen.

Komende het woord *Lud* met *Elud*, dat een Kalmaks Vorst is, en volk zoo benoemt, bykans in klank en lettergrepen over een, zoo dat misschien het woord *Elud* zijn oorspronk van dit woord *Lud*, en de Kalmaksche volkeren van *Elud*, welke noch heden die naem voeren, van deze volkeren *Lud* hunnen afkomst hebben.

De Kalmakken, die naest aen *Astrakan* leggen, zijn gestadige vyanden van de Krimsche Tarters. Zy wierden onlangs geleid of beheerscht van twee Broederen, die, na hun Vaders dood, de Horde gescheiden, en het gebied verdeelt hadden. De oudste was *Teyscha Tertschin*, en de andere *Larassan* genaemt: welke laetste omtrent en naest aen *Astrakan*, en de oudste dicht by den vliet *Jaik* zwerft.

Teyscha Tertschin was reeds over de honderd Jaer oud. Oog getuigen zeggen my, hem onder een zeer slechte Tent, met lompe Tapyten en vodden behangen, gezien te hebben, zittende op een verheve voetbank, met de beenen kruiswys onder 't lijf over malkanderen geslagen. De geschenken, die hem van vreemdelingen overgelevert wierden, wierp hy onheus achter zijn rugge. Paerde-melk, in een Tobbe voorgebragt, schenkt men aen zijn Hof den gasten, om hen goede çiere aen te doen.

Van de Kalmakken zegt de Engelsche Schryver *Jenkinson*, dat zy een rood Laken en de Zon aenbidden. Ziet Olear.

In het Jaer zestien honderd acht en zestig, heeft, zoo my bericht is, (doch slechts van eenen getuige, waerom niet al te zeeker bevestige) de Tomsche bevelhebber eenig volk uitgezonden na den

Vliet

Vliet *Tekson*, gelegen in de Kalmaksche *Steep* of Woestyne, alwaer een Berg, *Tek* geheten, ligt. Hier komen de Kalmakken, om Erts te halen, welke zy op Kamelen laden, en na *Sina* voeren; waer uit Zilver zoude getrokken worden. Op de komst van 't boven genoemde volk stond de berg in vollen brand, gevende van zich een zwavelachtige stank. Rondsom den berg lagen stukken van Erts, zoo glat, als geloutert Zilver. Als dit by vuur gelegt, of aengestoken wierd, brande het als Zwavel. De Rivier gaf witte harde stukskens Erts, zoo groot als Erweten, op. De Berg was zoo bezwarelijk van opgang, dat niemand, hoewel tot driemael toe bezocht wierd, daer op, of na by den top konde stygen.

Dit volk voerde van daer met zich na *Tomsko*, eenig Erts, als mede zekere verwaerde, zoo gemeen rood als Karmozyn, welke de Berg uitwerpt. Het Erts wierd in *Tomsko* gesmolten, en men vond daer eenig weinig fijn Zilver in.

Een ander Berg, in de Nabuurschap, was *Batirham* geheten.

In de Rivier *Jaik*, (welke in de Kaspische Zee uitstort, en aen het Kalmakken Land stoot,) die anders eertyds *Soloktodno* genaemt was, is de Steur en de Visch *Beluga* in zoo grooten overvloed, dat zy zich in de Rivier opzetten, en haer bykans vervullen: zoo dat men op zommige plaetzen, daer 't niet diep is, gelijk als over bruggen, als zy gedood zijn, en noch in 't water leggen, op de zelve tredende, de Rivier byna over kan gaen. De *Beluga*, die een groote tong heeft, is een platte Visch, zomtyds dertien voet lang, en zoo zwaer, dat 'er vier Paerden genoeg aen te trekken hebben. Zy werpen zich by wylen over hoog uitstekende palen heen, die in de Vliet gezet worden om haer te stuiten, en te vangen. Van de vellen dezer Belugaes het Huizen-blas gemaekt word; gelijk van zijn kuit zoo wel, als van de Steur, de Kavejaer.

De Visch aen stukken gekapt, word gezouten, en alom door Rusland te koop gebragt.

Deze Visscherye komt geheel ten voordeel van hunne Czaersche Majesteiten, en van den Patriarch van Moskovien.

Boven aen de Rivier *Jaik* legt, behalven het Stedeken *Jaik*, een Vlek, welks naem my onbekent is, bewoont by Kozakken, die van by *Samara* af, en elders, derwaerts aen zijn komen zakken, om op de Kalmakken en andere omleggende Horden te rooven. Deze plaets is met een schuttinge van Bomen of Heesters omheint. Ieder huis of wooning staet op zich zelven, in 't wilt, zonder orde, binnen de genoemde heining, gebouwt van leem, stokken, houten en struiken.

Deze Menschen leven zeer grof, doch in volle vryheit, en erneren zich zeer armelijk. Veele komen ook derwaerts uit de Rivier de *Don*; eerst over Land, by en door *Kamuzinski*, en zoo langs de Rivier *Actopskaustga*, dat *mond van de Stad Actopska* of *Achtuba* gezegt is, (welke Stad eertyds wel de groote van *Amsterdam* gehad heeft,) met hunne vaertuigen, in de *Volga*, en zoo na de *Jaik*, of wel de *Volga* af, door deze of geene arm van de zelve, buiten *Astrakan* om, in de Kaspische Zee.

De Ukrainsche Kozakken staen onder hunnen *Hetman*: maer de Donsche, Samarsche, Dnieperssche, en Saporossche Kozakken zijn vrye luiden, en meest van het Griekfche Geloof.

De Vesting of het Stedeken *Jaik*, aen de Riviere *Jaik* gelegen, wierd de eerste mael door *Stenko Razin* aldus ingenomen. Hy quam in zijne Schepen, *Stroegen* genaemt, de Vliet de *Jaik* opgevaren, tot onder het Kasteel, zond aen den Bevelhebber, liet na zijn gezontheit vragen, en verzoeken, om zijn oogen te mogen zien, en in de Kerk te gaen bidden; behalven dat hy hem van 's Keizers zaken te spreken had. Waer op de Bevelhebber liet zeggen, dat hy in Gods naem zoude komen, hy wilde hem in de Kerk verwachten. Hier op beval *Stenko* aen zijn volk, dat zy met drie of vier te gelijk, door verscheidene Poorten, in het Kasteel zouden gaen, en zich alle voor de Kerk vinden laten, als of zy bidden wilden, en ondertusschen, met hun kort geweer onder de Rokken, zich vaerdig houden, en op de leus passen, namentlijk, als hy zoude zeggen, *Promusley*. Het welk gedaen wierd. Zy hingen den Bevelhebber, met al de Beampten, op, en bleven meester van de plaets, tot dat *Stenko* des volgenden Jaers wierd verjaegt, of liever de vesting verliet.

Men wil, dat zeeker Koopman, genaemt *Hoereof*, de Stad *Jaik*, die eigen aen hunne Czaersche Majesteiten is, wel eer, op zijn eigen kosten, tot bescherming der Reizigers, heeft doen bouwen. Voor dien tyd woonden daer wel Menschen, doch zonder vastigheit. Derwaerts heeft men, voor den tyd van *Stenko*, krygsluiden en burgers in ballingschap gezonden gehad.

Naderhand is de Stad *Jaik*, door den Engelschen Overste *Belli*, herbouwt. Het is daer rondsom zeer

woest, waerom naby de Stad geen volk houd.

Ter tyd, als *Tamerlaen* oorlog tegen de Moskoviten voerde, geschiede een groote Veldslag omtrent de Riviere *Jaik*: welke, zoo men gist, *Maspha*, van *Alhazen* genaemt is: ten ware de Vliet *Volga* voor *Maspha* te verstaen mogte zijn.

Omtrent de Rivier *Jaik* wierd van ouds gelooft een vaert, of doortogt, of inham te zijn, tot aen de Scythische Zee, nu de Tartaersche Ys-zee genaemt; welke men gevoelde niet zeer verre van daer te zijn.

Men bericht, dat zekere Jaiksche Kozakken, met hulp van hunne Czaersche Majesteiten krygsluiden, onlangs met duizend man in Bucharen Land gevallen zijn, vyf Stedekens verwoest, en een groote menigte van Russische Slaven verlost, en 't Land daer alom geplondert hebben.

Daer lag eertyds aen de Rivier *Jaik* een Stedeken, daer zeeker Kalmaks *Mursa*, dat is, Vorst, meester was, geheten *Smike*; doch is voor lange al verwoest.

Vier dagreizens van de Stad *Tomsko*, daer Kalmakken omtrent woonen, vind men eenige weinige overblijfzelen van een vervallene Stad, zonder huizen of woningen. De steenen der vervallene huizen leggen over malkanderen geworpen: ja men ziet 'er geheele steenbergen van over hoop geworpene huizen. Men ziet 'er vreemde Letteren, in die gewesten nu onbekent, op zommige steenen gehouwen.

De Heidenen, die daer omtrent in Hutten zich ophouden, zeggen, dat dit van ouds de Hoofdstad van een grooten Kalmakschen Keizer is geweest, die in d'aerde zoude verzonken, of omgekeert zijn.

Veele Kalmakken bestieren hunne Paerden met de voeten, hebbende aen ieder voet een teugel van 't Paerds toom vast gemaekt, om hunne handen vry te houden, en daer mede te beter te kunnen schermutzelen. Zy voeren twee of drie hand-paerden mede in den stryd, op dat, als het eerste moede of gequetst is, de andere als dan konnen gebruikt worden. Wanneer zy met jagen en rennen hunne Paerden afgemat hebben, dan dryven zy de zelve, als koppelen Schapen, in 't Gras. Zy weten of kennen Haver noch Garst. En na dat de Paerden in 't wilde zoo wat geweit hebben, dan roept een ieder de zijne, met het woord *Kourloy*: waer op alsdan die beesten te rugge komen, en ieder Paerd gaet weder by zijnen Meester.

Deze Kalmakken verdeelen hunne magt in benden van duizend Paerden, waer over zy een Overste zetten. Zy gebruiken ten kryge gansch geen of zeer weinig Geschut; Roers, of Pistolen zeer zelden; maer Pylen Boog, voeren ook geschubde Harnassen, Zeep-messen, Lancen en Storm-hoeden.

Veele hunner Vrouwen en Dochters ryden mede ten oorlog, gebruiken Pylen, Knotzen en Bogen: zijn gekleed als de Mannen, en dragen lange Rokken van Schape-vellen, de wol na buiten gekeert, om te vreeslijker aen hare vyanden te schynen. Zy hebben het haair in vyf tuiten of lokken verdeelt, dragende de langste achter op de rug, twee kleindere op de zyde, en een korten top of lok boven op den kruin, die tot op het voorhooft komt afzwieren.

Zeker Engelsche Schryver, wiens schriften in 't Jaer 1679 tot Parys gedrukt zijn, zegt, dat de Kalmaksche Vrouwen ten stryde trekken, en de krygsdiensten, als Mannen, waernemen; zoo dat zy, voor weinig tyds, een geheele magt van Krimsche Tartaren zouden afgemaekt hebben.

Wanneer een Mans perzoon onder hen komt te sterven, dan zitten de Vrouwen rondsom het Lijk, om den doode te beschreyen, krabbende en quetzende hare aenzichten, dat het bloed daer uit loopt. Daer na begraven zy hem slechts een voet of twee, zegt hy, onder de aerde; zoo dat de Beeren en Honden veeltyds de Lijken komen te verslinden.

Dit volk leeft wild en woest, en meest op den roof: heeft schuitjens van Koevellen gemaekt, met het haair na buiten, en van binnen door eenige houten, daer zy op zitten, uitgespannen; gebruikt zomtyds een zeiltje, van basten van Bomen gevlochten, daer op, en vaert daer mede op den roof.

Lelijker volk van gedaente, als de Kalmakken, word in geheel Asie niet gevonden. Het aengezicht is plat en breed, tusschen het eene oog en 't ander is een tusschen-stant van omtrent vyf vingeren. Dus ver uit gemelte Engelsche Schryver.

De Jezuit *Gruber*, (welke eene reize uit Sina, door een gedeelte van Tartarye, heeft gedaen,) zegt in zekeren brief, dies aengaende na Europa geschreven, dat hy drie Maenden lang, door de Tartarische Woestyne, *Lop* geheten, gereist is, en bykans in dien gehelen tyd, Mensch noch Vogel had ontmoet, en niets gezien als wilde dieren: te weten, Leeuwen, Tygers, Beeren en Wolven, op welke reize hy zeer veel hadde uitgestaen.

Deze Woestyne *Lop* is gelegen bezuidwesten de beruchte Sinesche Muur.

Daer na quam hy in een Ryk, *Baranataka* by hem genaemt, in de Nabuurschap van *Kalmakkia* gelegen, alwaer een Heiden-

denſche Godsdienſt, den Roomſchen in omſtandigheden en uiterlijkheden gelijk, gepleegt wierd. Hy zeid: men gaf 'er het laeſte olyzel; zegende het huwelijk; hielt 'er ommegangen; eerde overblijfzelen van Afgoden; zong 'er in de Kerken, en hielt 'er Vaſten, en dede Bedevaerten. Daer waren Kloosters. Zy zonden hunne Prieſters, blootsvoets, door Tartarye, Sina en elders, tot voortzetting huns Geloofs. Den Opper-prieſter noemden zy *Samaconin*.

Deze Tartaren, zeid hy voorts, hebben den zelven Godsdienſt, als de Sinezen. Het geen, mijns bedunkens, van allen niet kan gezegt worden: maer wel is waer dat de Godsdienſt der *Lamas* of *Bonſen*, (zijnde de zelve, waer van hier word geſproken,) in Sina, zedert dertig Jaren, d'overhand zeer heeft gekregen.

Wat het Tartariſche ſchrift belangt, het zelve, zegt hy, komt met het Sineſche over een, voor zoo veel de wys van ſchryven belangt; doch niet, zoo veel de geſtalte en uitſprake van de letteren betreft. Zy ſchryven met Pencelen, op eene zelve wyze, als de Sinezen. Het is byzonder, dat de Tartaren licht de Sineſche Tale leeren, en daer toe genegen zijn; doch de Sinezen geenzins die van de Tartaren.

De Tartaren, die Sina nu beheerſchen, voeren, behalven den naem van *Niuche*, dien van *Mancheu*, dat *gezegenden* gezegt is: en de vreemdelingen worden, op Tartarſch, *Miuchin* by hen geheten.

Het woord *Kathay* is een Ooſt-Tartarſch woord: en alzoo word Sina by de Tartaren, en andere volken van dien oort, genoemt: gelijk *Kambalu* mede, op het Ooſt-Tartarſch, *Konings-ſtad* gezegt is: te weten, *Cham* of *Kam*, is Koning, en *Balu*, ſtoel-ſtad, of zitplaets gezegt.

Men ziet in Tartarye een Meir, daer de geele Rivier, die in Sina valt, zijn oorſpronk uit heeft, half zoo groot bykans als de Kaſpiſche Zee, 't geen *Kokonor* is geheten, 't welk op 't Tartarſch *groote Zee* gezegt is: want *Nor* is *Zee* op Tartarſch gezegt.

Weinig Zuid-weſtelijker komt men by 't Landſchap *Toktokay*, daer de genoemde Jezuit door gewandelt is; 't geen vry woeſt en zeer onvruchtbaer is. Daer wonen niet, als arme en ellendige Veehoeders.

Zeeker Slavoniſche Schryver van *Kathay* of *Sina*, (ongedrukt, in eigen Tael onder my beruſtende) zegt, dat de ſtam van *Soenga* of *Suncha*, alle de andere Sineſche Vorſten heeft t'onder gebragt, en geheerſcht tot 't Jaer zes honderd zeſtig, na den Mahometaenſchen ſtyl, of tot het Jaer, na de komſte des Heilands, twaelf honderd acht en zeventig, en dat in zulken pracht, rykdom, weelde, en gebouwen, als nooit te vooren was geweeſt.

Echter (zeid hy) heeft den Alderhoogſten God gelieft, dat de Kalmakſche, Moegaelſche, en andere Tartaren, een voet in 't zelve Ryk hebben bekomen, zijnde de zelve aengevoert door den Chan of Vorſt, genaemt *Tziengis* of *Cingis*, de welke afkomſtig was van de ſtam *Otzoertin Chan*: daer by quamen d'afkomelingen of geſlachten van den Vorſt *Ajoekay*, wiens Nazaten noch heden in *Kalmakkia* zwerven. Deze zijn in zeer groote menigte, in *Kathay* gevallen, en hebben het ganſche Land vernielt. Zy verdelgden den ſtam *Suncha* geheel uit, en noemden het Ryk, na hun eigen Vorſt en zijn geſlacht-naem, *Ioerenoe*. Deze Kalmakſche volken heerſchten tnegentig Jaer in *Kathay*, als wanneer in 't Jaer dertien honderd acht en zeſtig, na de geboorte onzes Zaligmakers, de Kathajers of Sinezen weder begonden op te ſtaen, en tegen de Kalmakſche Tartaren te oorlogen, tot datze eindelijk hunnen Ryksſtoel quamen te herſtellen. Te dier tyd was 'er onder de Kalmakſche krygslieden een Uitlander, genaemt *Markus Paulus*, geboortig van *Venetien*.

De zelve Schryver voortgaende, zegt: De Kathajers, na deze voorſchreve oorlogen geëindigt waren, ziende t'eener tyd, dat de Tartaren wat van invallen en ſtroperyen in *Kathay* te doen, begonden op te houden, en hunnen meeſten buit in *Kathay* hadden moeten laten, verjoegen alle de afkomſtige Tartaren uit hun Ryk: ook verkooren zy wederom, uit hun geſlacht, een Keizer, die den naem van *Taiming* verkreeg; wiens ſtam tot het Jaer zeſtien honderd vier en veertig, heeft geheerſcht.

Het is gebeurd, dat 'er veele oproerige Landvoogden in 't Ryk *Kathay* muiteryen hebben aengerecht, die het zelve onder malkanderen zochten te verdelen: waer by eenige dezer Landvoogden, met de Ooſterſche Moegaelſche Tartaren, hebben aengeſpannen: daer onder quamen ook de volken, genaemt *Tioeki*, dat zijn Jupiſche Tartaren, de welke Ooſtwaerts, achter de groote Sineſche Muur woonden, en te dier tyd van klein belang waren, en zich meeſt met viſſchen erneerden. Zy noemden zich onder malkanderen met den naem van *Dzoerdzi*: maer van anderen wierden zy *Dzoetzery* geheten. Deze waren zeer begeerig tot ſtroperyen.

Deze volken dan (zeid hy) voegden zich by den Tartariſchen Cham, die Konink der Tartaren van *Niuche* en *Bogdetskaja*

kaja was, welke twee gewesten onder eenen Vorst stonden. Zy zijn dan des Winters, langs de bevrore Rivier, met een sterke magt, over de groote Muur, tot in het Ryk van *Kathay* komen vallen, hebben het zelve verovert, en bezitten 't noch heden. Onder hen zijn alderhanden Moegalen, Kalmakken, en Bucharen.

De naem van *Boogdoiske* of *Bogdetskaja*, (welke eigentlijk mede *Niuche* is, of een gedeelte daer van, en zoo veel gezegt, als *van God gezegent Land*,) weten d'Inwoonders zelfs niet van waer herkomstig is: en word de tegenwoordige Tartarische Keizer in Sina, uit deze *Boogdoiske* of *Niuchische* Tartaren afkomstig, *Bogdi chan* gebynaemt: als of zy zeiden, *den Goddelijken*, of *van God gezegenden Chan*, *Vorst* of *Keizer*; want *Bog* is op hunne sprake God, en *Chan*, Vorst of Keizer gezegt. Voor geslacht-naem is by hen de naem van *Taitzing* aengenomen: waer van het Ryk mede heden word benaemt, volgens de wyze der oude Sinezen, die het Ryk hernoemen, als 'er een andere stam aen de bestiering komt. Dus verre gemelte Schryver.

Volgt eenig ander verslag, nopende Kalmakkia, 't geene my uit een Nabuur gewest, toegekomen is.

De Kalmakken handelen met de Russen, brengen Paerden, Slaven: als ook verscheide Sinesche waeren, die zy tegen Otters, Juchten, Haze-vellen, Schaeren, Vermiljoen, enz. aen hen verruilen.

De Kalmakken grenzen van dicht by *Tobol* af, tot naer *Sina*, behoudens dat de Moegalen daer tusschen leggen, en hebben of bewonen geen Steden: maer leven op de Velden, en erneren zich met Vee: als Paerden, Ossen, Koeyen, Schapen, en Kamelen. Zy onthouden zich zoo lang op een plaets, tot dat hun Vee al 't Gras daer omtrent opgegeten heeft: en vertrekken als dan na andere plaetzen, daer beter Weide voor hun Beesten is. Zy wonen by geslachten met malkanderen. Het is anders een groote en volkryke Landaerd, staende onder veele *Taysi* of Vorsten, die elk hunne byzondere heerschappye voeren.

De Kalmakken gebruiken niet veel huisraed, als eenige kannen, om melk van de beesten in te houden, en een Sinesche pot, of kopere ketel, om hun eeten in te koken: als ook eenige vilten, daer zy, met de beenen kruisweegs over malkanderen onder 't lijf, als de Kleermakers by ons, op zitten: en worden hunne Tenten ook met deze vilten overdekt.

Als zy in de Winter of Zomer van plaets veranderen, zoo zetten zy hunne Kinders, die geen Paerden konnen bestieren, in leere zakken, en hangen de zelve op de Kamelen, aen ieder zyde van de Kameel een groote leere zak, met twee of drie Kinders in ieder zak, de welke met de hoofden daer uit kyken, en worden die ook wel, op zoo een wyze, in *Tobol* te koop gebragt. Hen vriest zomtyds neus, ooren, handen en voeten af: maer klagen evenwel niet van wegen de groote koude en honger, die zy moeten lijden.

Zy zijn doorgaens niet groot, maer vierkant, plat van aengezicht en neus, met kleine oogen, en zwart haair, het welk by 't Manvolk meestendeel kael is afgeschooren: maer achter blijft een vlecht of tuit. Het hooft-haair van 't Vrouwvolk word niet geschooren: maer in vlechten, aen ieder zyde van 't hooft gevlochten.

Zy nemen zoo veel Vrouwen, als onderhouden konnen.

Hunne kledingen zijn meest Rokken van Schape-vellen, die zy, op de wyze van de Sinesche of Ooster Tartaren, over de borst slaen, en onder de armen toebinden. De Vrouwen gaen zoo wel gebroekt, als de Mannen: en als door de Kalmakken her water gemaekt word, zoo wel Vrouws, als Mans-perzonen, zoo gaen zy op de knien zitten; want by hen voor zonde gehouden word, zijn water staende te maken.

Hunne Godsdienst is weinig: zy hebben kleine gegote Afgoden beelden van Zilver of andere stoffe, die zy in hunne Tenten ophangen, en aenbidden: hebben ook eenige Afgoden op Damast, Zatyn, of ander doek, genaeit of afgemaelt.

Het is een roofgierig volk, dat gaern gaet, daer wat te roven valt, en weet van geen goede zeden. Het is hun bykans even veel, of zy vriend of vyand ontmoeten, als hem slechts met gemak konnen magtig worden. Die over het zoute Meir, *Iamussowo Osero* genaemt, na Sina reizen, worden dikwils door hen geplundert. En hoewel veelmael Gezanten, door hen, na *Moskou* gezonden worden, om de vrede en vryen handel te verzoeken, zoo zijn zy doch echter niet veel te betrouwen.

De Kalmakken wonen des Winters, als 't Sneeuw op 't Veld gevallen is, langs de kanten van de Rivieren en Dalen, daer 't langste Gras des Zomers gewassen is, en daer veele wikken gemeenlijk onder zijn, de welke onder 't Sneeuw lang groen blyven: en worden zulke plaetzen des Zomers verschoont.

De

De Beesten weten 't zelve van onder het Sneeuw, met hun voeten, uit te graven; want de Kalmakken verzamelen geen Hooi, tot Winter-voorraet, voor de Beesten: waer door het komt, dat zomtyds een groote sterfte, onder de Beesten by hen ontstaet: het welk tegen 't Voorjaer, meestendeel of dikwils, geschied, als het begint warm en dooi-weer te worden, en 't Sneeuw van boven begint te dooyen, en daer na wederom begint te vriezen: want dan vriest 'er een groote Ys-korst op het Sneeuw, en konnen de Beesten door het zelve met hunne hoeven niet komen, om hun eeten van onder 't Sneeuw te krygen: komende als dan de Schapen, als de zwakste, voor eerst te sterven, en daer na Ossen en Koeyen, en, zoo de vorst noch langer aenhout, de Paerden en Kamelen. En alzoo de Kalmakken hun onderhoud van 't Vee hebben, en het zelve als dan weg gestorven is, zoo moeten zy nootzakelijk mede van honger vergaen en sterven. De Reizigers hebben de Kalmakken verscheide mael alzoo van honger, dood op de Velden gevonden.

De Kalmakken eeten alderleye spyze, die hen voor komt. Als zy de Beesten slachten, dan drinken zy het warme bloed voor een smakelijke drank en lekkernye, zeggende, dat het gezont is. Zy zijn zeer gruizig, en laten niets, dat eenigzins eetbaer is, van een Beest verlooren gaen; ja zelfs tot de omloop van de Beesten toe. Kreeften is by hen een grouwel: en zullen zy geen spyze eeten, daer een Kreeft by gekookt is: het welke de vreemden wetende, als zy in 't Kalmakken Land reizen, een Kreeft gemeenlijk, als by de Rivieren zijn, in hunne ketels doen, om van de Kalmakken, die anders, als gretige honden: het eeten gaer of raeuw, uit de ketel roven, bevryt te zijn. Of anders, om dat volk uit hunne Tenten te houden, hangen een broek boven d'ingang van hunne Tent; want zy zullen niet onder de broek bukken of door gaen, alzoo 't zelve by hen mede voor een grouwel gehouden word.

Als de Kalmakken by malkanderen te gast komen, zoo worden de gasten met een dronk Merrie-melk onthaelt: ook weten zy van de Melk zekere drank te maken, die zoo sterk, als Brandewyn is. In plaets van Zuiker-gebak of andere lekkernye, word den gasten een stuk Paerde, Osse, Kamele, of ander vet voor geleit: het welk zy zonder brood, of andere toespyze, smakelijk op eeten.

De Schapen hebben in Kalmakken Land dikke hangende billen, als de Persiaensche Schapen. Daer worden ook wilde Paerden gevonden, die by groote hoopen met malkanderen in 't wilde lopen, en van de Kalmakken gejaegt en geschoten, en tot spyze gebruikt worden. Zy zijn klein en snel in 't lopen.

Bericht, hoedanig de Landwegen uit Sina, *na de Rivier* Oby, *enz. en te rug, door* Tartarye, Moegalen Land, *langs* Kalmakken Land, *en andere Tartarsche Vorstendommen, te bereizen zijn: en welke wegen de gemakkelijkste en gebaenste zijn, en zonder eenige verhindering konnen bereist worden. Waer van de bescheiden my uit* Tartarye *zelve, over* Sina *en* Indiën, *toegekomen zijn.*

HOewel 'er voor dezen veele en verscheidene reisbare wegen zijn gebaent geweest, om zonder eenige bekommeringe of gevaer over Land, uit Sina na de Rivier *Oby*, en van daer rugwaerts, te konnen reizen; zoo zijn evenwel de tegenwoordige wegen beter, en ook in meerder getale, door ervarentheit, uitgevonden.

D'eerste Landweg uit Sina, welke door de Jezuiten bereist word, gaet meest door het Land van den grooten Indiaenschen Keizer, of grooten Mogol; 't welk in 't gemeen geschied, onder 't geleide van een groote Karavane van omtrent vyf honderd man in getale, die zeer lange reizen maekt; welke weg ook zeer bezwaerlijk valt, zoo van wegen 't trekken over gevaerlijke Bergen, als door woeste plaetzen; waer by zich veele struikrovers onthouden.

De tweede weg, welke men door het Ryk van Persien doet, en ook wel bereist kan worden, is, of gaet langs de Stad *Astrakan*; deze weg word van de Buchaersche Tartars geduurig bereist, trekkende onder wegen door de plaetzen *Barantola* geheten, waer over de Vorst, by den Jezuit *Kircherus*, genoemt *Deva*, zijn gebied en hofhouding heeft: desgelijks ook door de plaetzen en Buchaersche steden *Kaboel*, *Toerophan*, *Zamarkand*, en anderen: welke weg, wegens de schaersheit van water-plaetzen, zeer bezwaerlijk te bereizen valt: nademael de zelve meest door zandige Woestynen leid, alwaer men 't water, t'zijner behoeften nodig, al veele dagen lang moet met zich nemen, om dat aldaer geen waterachtige plaetzen of Rivieren zijn: waer door het lastdragende Vee, als Paerden, Kamelen, Ezels, enz. veeltyds komt te sterven.

Diergelijke groote gevaerlijke derde reisweg heeft men mede door en omtrent de

de Kalmakſche Hordens, welke ook, onder 't gelei van groote Karavanen, moet bereiſt worden: en is de laeſte Sineſche Stad, daer men aen komt, genaemt *Tzoekzi*, en wel een Maend reizens, door de zandige Woeſtyne, van Sina af gelegen: daer omtrent Rhabarber waſt, en om welks oorzaek deze weg meeſt word gebruikt; wordende de zelve door ganſch Europa over gezonden of vervoert.

De vierde weg gaet door *Kokotana*, een ſchoone Sineſche Stad, en gebouwt, tegen 't overvallen van de Kalmakſche Tartars, op een woeſte plaetze, en wyt veld, achter de groote Muur, twee weken reizens van *Peking*: en van daer, door de Landen der Moegalen en Kalmakken, doch door bequame en drooge wegen, langs en over de Rivier *Irtis*, over het Meir *Solenigh*, en zoo voort tot *Tobol* in *Siberie*, welke weg van de Bucharen, Kalmakken, en andere aen het Ruſſiſche Ryk aengrenzende volken, met hun laſtdragende Vee, van waeren en koopmanſchappen voorzien, als mede van meer ander ſlag van volk, des Winters met ſleden word bereiſt. Alhier zijn zeer zware en ongemakkelijke wegen; alzoo daer geen water of water-plaetzen, als mede geenderhande levens-behoeften te bekomen zijn. Ook hebben de Kalmakken aldaer, onder malkanderen, geduurigen oorlog, en groote oneenigheden, en onthouden zich daer veeltyds ſtruikrovers, die op de voorby gaende Reizigers en Karavanen weten te paſſen; gelijk als zy onlangs een groote Karavane hebben overvallen, waer by wel omtrent de duizend man, door de Kalmakken, zijn dood gebleven. Hierom zijn de eerſte genoemde wegen vry beter te gebruiken en te bereizen, gaende de zelve langs of door de Landen van den Prins *Ajukaja*, die uit het geſlacht van deze woeſte Kalmakſche Tartaren afkomſtig is: maer de voorſz. wegen komende ter zyden aen zijn Landen grenzen, kan men die ook laten leggen. En is deze weg dus wel korter, maer onveiliger.

De vyfde weg, na en van *Sina*, is nieuws uitgevonden, en onlangs door de Kooplieden, met hun laſtdragend Vee, over het Meir *Zelinginskogo* of *Selinginskoy* bereiſt, en van daer door de woeſte Moegaelſche plaetzen, over 't gebied van den Chan *Otzeroitzai chan*, en den *Koetouchta Lama*, acht weken reizens: op welke reize men zeer goede reisbare wegen heeft; alzoo men ſlechts zeer weinig plaetzen ontmoet, daer men, t'zijner behoeften, het water moet met zich nemen. Men vind daer geen Boſſchaedje onderweeg, waer door men geen brandhout kan bekomen: en 't geen men daer brengt, dat word den Reizers, als mede hun Vee van Paerden en Kamelen, des nachts veelmaels door de Tartarſche Horden ontſtolen. Zonder dat is 'er anders geen of weinig gevaer om te reizen: ook heeft men daer geen ſtruikrovers; en, als men zonder eenige bezwaernis wil reizen, zoo geeft men aen den gemelten Chan, *Otzeroitzai chan*, en aen den *Koetouchta Lama*, een vereering van eenig geld of ander goed, die daer voor een zeer goed gelei van hun volk mede geven, en door deze wegen, zonder eenige verhindering, tot aen de groote Muur, en zoo voort tot in Sina, geleiden: of wel uit Sina derwaerts. Deze gemelde weg, uit en na Sina over het Meir *Selenskaja*, *Selinginskoi* of *Selinginskogo*, word nu, door de koophandelaers, met hun laſt dragend Vee, veel gereiſt: en is dit tot noch toe de beſt gebaende weg.

De zeſde weg uit en na Sina, is na de Rivier *Naoen* of *Naum*. Men kan deze reize, van de Muur tot *Naoen*, in drie weken afleggen. Aen deze Rivier, waer langs nu verſcheide Sineſche en Daoerſche volken wonen, krygt men, van den Bevelhebber dier oord, verandering van Paerden: ook word men daer van levens-behoeften verzien. Als dan reiſt men door 't kleine Ryk *Roſzieskogo*, welkers grenspalen by de Rivier *Naoen* zijn, tot aen de veſting *Nertzinskoy* toe, welke laeſte plaetze aen hunne Czaerſche Majeſteiten behoort: en is deze de kortſte van alle de gemelte wegen. Men acht zoo verre van het Ryk Sina tot *Naoen*, als van *Naoen* tot *Nertzinskoy* te zijn. Ook kan men dezen weg, zonder eenige de minſte verhindering van vreemde volken, en anders, zeker en veilig gebruiken, alzoo langs de zelve Rivier weinig Menſchen reizen. Daer wonen alleenlijk volken, die meeſten deel het Ryk van Sina onderhoorig zijn. Ook heeft men van de geweſten omtrent de plaetze, genaemt *Argoenoe*, in de Nabuurſchap, geen overlaſt te verwachten, alzoo de weinige Moegalen, die aldaer woonen, ganſch vreedzaem zijn. Van eene plaetze aldaer, genaemt *Nive*, tot in Sina toe, zijn veele Boſſchaedjen. Men kan zeer gemakkelijk uit Sina, door dezen weg, na *Nertzinskoy* reizen, alzoo men daer overal water-plaetzen, Rivieren en Boſſchaedjen heeft, en boven dien weet men daer van geen rovers noch dieven. Men geeft ook aen geene van de aldaer woonende Vorſten of Heeren eenige de minſte geſchenken; zoo dat deze weg voor de Koopluiden veele

le voordelen geeft: en heeft men ook weinig volken, die daer koophandel dryven.

De zevende weg, welke tegenwoordig langs *Selenga*, tot over 't groote Meir *Baikal* en *Barbosuse* leit, is nu veel beter en lichter te bereizen, als wel voor dezen, toen men over *Barboesin* trekken most. Deze weg is echter zeer gevaerlijk te bereizen, om de hooge en steile Bergen, die aldaer zijn. Daer is tegenwoordig een nieuwe weg, die gansch effen is, uitgevonden, welke gaet over en langs de Rivier *Ioede* door het Land van *Daoeri* en *Selengi*; deze weg word tegenwoordig door meest al de koop- en krygsluiden uit *Siberie*, tot de plaetzen, daer de *Daoersche* volken, hunne Czaersche Majesteiten van Moskovien onderhoorig, hunne vaste woningen hebben, bereist.

De achtste drooge Landweg gaet door en voorby eenige Sinesche woningen, tot aen de Rivier *Naoen*, en wyders tot aen de Rivier de *Amur*, tot aen 't *Albasins* Kasteel, en door 't Ryk of Vorstendom *Rozisko* of *Roszieskogo*. Deze weg is noch wel zoo na, als alle andere wegen, en kan in weinig dagen, met lastdragend Vee, bereist worden tot aen de Muur. Hy is zeer veilig, en men kan 'er, zonder eenige bekommernis, en zonder eenige rovers te vrezen, reizen.

Van *Nertzinsko* tot *Albazin*, de Rivier d'*Amur* af te dryven, is vyf dagen varens, 't welk men ook te Lande in twee weken kan afleggen: en van *Albazin*, mede de Rivier d'*Amur* af te dryven, tot de Riviere *Sija*, is acht dagen varens. By deze laetste Rivier meinen * nu, zoo men zegt, d'Albazien sche Kozakken, onderhorig aen hunne Czaersche Majesteiten, een Kasteel te bouwen. Van 't begin of oorspronk der Riviere *Zija*, tot de Vliet *Singal*, na beneden af te dryven, is ook acht dagen. Langs deze Rivier *Zija* staen veel Wyngaerden en andere Boom-vruchten: ook word het Land aldaer met veelderhande Granen en Aerd-vruchten bebouwt. De zelve vruchtbaerheden heeft men ook langs de Rivier *Naoen*, en in 't Landschap van *Singal*; waer nevens, en op de zelve veele Sinezen wonen, of volken de welke çynsbare aen den Sineschen Keizer zijn. Dit Landschap *Singal* word by de Sinezen *Soengho* genaemt. Op 't begin dezes Landschaps *Singal* is by hunne Czaersche Majesteiten gemakkelijk een Kasteel te bouwen, 't geene de geheele Vliet *Amur* zoude konnen beschermen. Ook zoude men buiten twyfel wel eenige Rivieren opvinden, de welke uit Sina tot in 't Landschap *Singal* komen te vloeyen.

* Dit is voor acht of tien Jaer geschreven, wezende zedert verandering in deze gewesten, noopende de grenzen tusschen Rusland en Sina gemaekt.

Zeeker Tartersche Heer, *Askanjama* genaemt, verhaelde aen zeekere Reizigers in *Peking*, dat 'er behalven de *Naoensche* groote Muur-poort, (welke Muur zijn begin van den Oever der Zee neemt) door welke deze Reizigers in Sina waren gekomen, noch acht andere groote Muurpoorten zijn, door welke alle volken, die den Sinezen schat-schuldig zijn, hun meeste doortogt hebben, om hunnen handel in Sina te dryven. Zonder deze onderhorige Sinezen, zijn 'er geen andere volken die zonder bevel, ten ware onder Gezantschap, daer mogen door trekken. In het Landschap rondsom *Naoen* kan men zeer gemakkelijk, met alderlei waeren, handelen, alzoo d'Inwoonders van verscheide plaetzen, uit het gemelte Landschap, geduurig in Sina hun koophandel dryven. Ook zijn daer veelderleye en verscheide waeren, die de Moegalen uit Sina brengen, heel goed koop en gemakkelijk te bekomen.

De negende reisweg, welke tegenwoordig is opgespeurt, gaet over 't Meir *Dalaja*, en voort door Moegalen Land; alwaer den Vorst *Tzetzeen* zijn woning heeft, en welke weg (zoo men in *Peking* zegt) noch veel spoediger is te bereizen, als de andere wegen, om dat men uit het Ryk Sina op wagens, met Stieren getrokken, binnen de tyd van drie weken, aen 't Meir *Dalaja* kan komen, en van daer vorder tot *Nertzienskoy*, in een week reizen. Aen het Dalaische Meir wonen onderhorige Sinezen en andere volken, welke mede aen 't Sinesche Ryk schat-schuldig zijn, en de Landbouw oefenen. In gemelde Meir *Dalaja* is een Eiland, en een Bosch daer op, daer bequamelijk een sterkte op gemaekt kan worden. Men heeft mede veel Bosschaedje by en omtrent dit Meir. De Vliet *Argoene* vloeit uit het Meir *Dalaja*, die zich weder in de Rivier *Amur* uitwerpt; welke Rivier zeer bequaem met vaertuigen kan bevaren worden. Naby deze Rivier *Argoene* ziet men eenig gebergte, dat door andere volken, na alle waerschynlijkheit, oulinks bearbeit geweest is, waer by men ook menigvuldige groeven en holen ziet, die diep uitgegraven zijn: in welke veel Erts van Loot, Tin, ook wel eenig Zilver, in te vinden is: gelijk de daer wonende Menschen zeggen; dat 'er op veele plaetzen daer omtrent, diergelijke Bergertzen * meer zouden groeyen; waerom 'er ook tegenwoordig eenige wachters en bergwerkers van 't Kasteel of de Stad *Selenginskoy* zijn afgezonden, om in dat Landschap te handelen, en met eenen te onderstaen, hoedanig de wegen op 't gemakkelijkste te be-

* Dit Erts is naderhand gegraven, en ruim honderd pond tot my over gebragt, waer van de proef elders heb verklaert.

bereizen zijn: ook tot den Heer of Vorst, genaemt *Zebden* of *Sebdenu Kantaise*, (Broeder van den Vorst *Tzetzeing* of *Tzetzina*) die, zonder eenige de minste bedenking, vreemde volken door zijn Land, van en na Sina, laet trekken, zelfs noch wel onder 't gelei van zijn eigen volk: tot welke reize door zijn Land men in 't gemeen, met lastdragend Vee, vier weken van noden heeft: maer de zelve kan te paerd gemakkelijk, in drie weken, afgeleit worden. En of het mogte gebeuren, dat de Sinezen niet wilden toelaten steeds in hun Ryk te handelen, zoo kan men evenwel buiten de groote Muur, in verscheide Steden, Vlekken en Dorpen, genoegzaem en met gemak, zijn waeren en koopmanschappen opveilen en uitventen.

De Tartarische Heer, *Askanjama*, zeide mede, dat de weg, door 't Land van *Najada* en *Dalaja*, tot aen Sina toe, heel kort en spoedig zoude zijn, als ook, dat van de Naoensche Sinesche Muur-poort, tot de Dalaische weg en poort, acht dagen reizens: en wederom van de Dalaische, tot aen de Selengaische weg, mede acht dagen: en van daer tot de Obysche weg *, maer tien dagen reizens is. Deze gemelte wegen en poorten zijn alle van een gedaente gemaekt.

* Dat is een weg die na de oorspronk van de Vliet Oby heen streckt of leit.

Het is byzonder, dat, in het Jaer zestien honderd en tachentig, de vernuftige Sinezen en Buiten-muursche Tartaren deze wegen wys geworden zijn, en de zelve zeer veel beginnen te gebruiken; zoo datze nu steeds op het Russische gebied en in Tartarye hunnen koophandel dryven, en veele Pelteryen uitvoeren, inzonderheit Herminen, die, zoo daer uit schynt, heden in Sina een gewonelijke dragt zijn, waer door de zelve dubbelt in prys zijn gestygert: wezende de wegen onlangs, drie Jaren lang, door de Sinesche en Moegaelsche oorlogen of oneenigheden, gesloten geweest. Zoo dat, indien de kryg of ongenegentheit der Moskoviten deze wegen niet sluit, van over die kant veele Sinesche koopwaeren in Europa staen gebragt te worden.

Behalven de groote Poorten van de Sinesche Muur, zijn 'er noch veele andere kleine Poorten, die laeg gebouwt zijn, waer door men uit en in Sina kan gelaten worden: evenwel zijn 'er geen andere bequame wegen uit Sina, of de zelve moeten door Wacht-toorens of Muur-poorten gaen; hoewel 'er nu meer diergelijke Poorten op de grens-palen dier Moegalen en Kalmakken, die der Sinezen Onderdanen of Schatbaren zijn, gemaekt worden. En het gezag, dat Sina nu over veele dezer volken heeft, is de oorzake, waerom hedensdaegs meer Poorten in de groote Muur zijn gemaekt, als wel voor dezen geweest zijn: echter zijn en blyven de gemelde groote Muur-poorten de beste om te kunnen passeren: en is het door gaen aldaer van ouds her in gewoonte gebragt, nademael men met zeer groote Karavanen van Vee, als anders, de zelve zeer gemakkelijk kan door komen.

Volgt een andere

REIS-BESCHRYVING

Van omtrent den Vliet Oby *af, door Kalmakken- en Moegalen Land, na Sina, by Moskoviten en Buchaersche Koopluiden bereist: gelijk my de zelve uit die gewesten toegezonden is.*

De wegen, van den Vliet *Oby* na *Sina*, zijn verscheiden: als voor eerst, vaert men van *Tobol*, in *Siberie*, de Riviere d'*Irtis* opwaerts, met booten, om Zout te halen, na een staende Meir, *Jamuschova* genaemt, in *Kalmakkia*, een Hollandsche myle van de Riviere d'*Irtis*, Landwaerts in, gelegen: daer in het Zout zich, als een Ys, op de grond, in de Zomer tyd, omtrent tot een knie diep onder water, zet; en als dan word het in stukken gebroken, en op groote hoopen by malkanderen geleit, en daer na, als 't droog is, na de booten gebragt, en geladen. Als het een droogeen schoone Zomer geweest is, dan zet zich het Zout ook dikker en klaerder: maer by aldien het een natte en windige Zomer geweest is, dan zet het zich dun en zandachtig op den grond of bodem neder. In dit staende Zout water of Meir, word altyd, als het droog en helder weer is, een staende kolom of pilaer in 't midden gezien, zoo men den Reizigers geloven mag.

De reizen, over *Kalmakkia* na *Sina*, geschieden met Kamelen en Paerden, die men van de Kalmakken koopt. In deze reize doet men de zandige Woestyne *Samo* of *Lop* aen, moetende vier of vyf dagen daer over reizen. Water moet men op de Kamelen, in leere zakken, met zich voeren. In plaets van hout, alzoo daer omstreeks geen is, moeten de Reizigers hunne spyze, met drooge Paerde-mest, dat op de weg leit, koken. Den Paerden en Kamelen worden schoenen, van dik leder gemaekt, aen de voeten getrokken: of anders worden de hoeven van de Paerden, als mede de voeten van de Kamelen, door de zandige weg, af en door gesleten: en by aldien den Reizigers hunne Kamelen of Paerden moede, of

de

de beenen op de rug doorgereden zijn, datze niet langer voort konnen, dan konnen zy die aen de Kalmakken, tegens andere Paerden of Kamelen, met een kleintje toe te geven, verruilen.

Omtrent dit zout Meir onthouden zich Kalmaksche Tartars.

De Reizigers gebruiken noch een anderen weg na *Sina*, de welke gaet van *Tobol*, de Rivier *Irtis* neerwaerts, tot aen de Vliet *Oby*, en dan de *Oby* weder opwaerts, tot aen de Rivier *Ket* genaemt: en die wederom opwaerts, komende als dan tot een plaets, *Jenseskoy* * *Volok* genaemt, daer de Reizigers over Land, omtrent twaelf Hollandsche mylen, ('t geen andere zeggen zoo ver niet te zijn) hun goed moeten brengen, tot aen de Rivier de *Jeneska*: daer zy weder de stroom op moeten varen, tot aen een Rivier *Tingoeska* genaemt: en de Rivier *Tingoeska* ook opwaerts, tot aen een groote staende Meir, *Baikal* genaemt, welke zy over varen, tot aen een Rivier, *Selenga* geheten, die in het Meir *Baikal* valt, alwaer de Russen een Stad gebouwt hebben, ook *Selenga* of *Selenginskoy* genaemt. Komende van daer, nemen zy hun reis, met lastdragende Beesten, over Moegalen Land, of Moegaelsch Tartarye, na Sina, en konnen de reis van *Selenga*, in twee weken tyds, met Kamelen en Paerden, tot aen de Sinesche Muur, afleggen. Het staende Meir *Baikal* is brak water, en worden daer ook Robben gevangen.

* Volok is zoo veel als een overtoom.

Daer is ook een weg by het Meir *Baikal*, over de Landstreke, *Dauer* genaemt, alwaer de Russen bezetting hebben. De Russen hebben van d'eene kant de Tingoezen, die in de Bosschaedjen woonen, en van de andere kant de Moegalen, die in vlakke Velden, welke tot aen Sina strekken, wonen. Daer zijn ook eenige Steedjes in die gewesten, door de Russen, tegen de invallen der Tartaren, als anderen, gebouwt. Het Landschap *Dauer* word van verscheide schoone Rivieren doorwatert, die alle in de Tartarsche Zee eindigen, onder andere ook van de Rivier *Amur*, de welke zeer breet en diep is, en van d'eene zyde van de Tingoezen, en van d'andere zyde van de Moegalen bewoont word. De Russen zaeiden voor dezen daer geen Kooren, maer behielpen zich met Rys, doch heden word 'er Koorn door de zelve geteelt: anders groeyen daer alderlei Aerd en Boom-vruchten van Appelen, Peeren, Pruimen, die genoeg en weelig voort komen.

Tien dagreizens van daer, door Moegalen Land, is zeker Myn van Loot-erts gevonden, welke voor dezen by de Sinezen gehavent en bearbeit is geweest: maer leit nu woest. Honderd pond Erts van die Myne hout vyftig pond Loot in zich; welk Loot zoo Zilverryk is, dat het alleenlijk om het Zilver, dat uit het Loot komt, waerdig genoeg is om bearbeit te worden. De Sinezen komen noch zomtyds, met drie en vier honderd Kamelen, om dit Loot-erts te halen. Groote kuilen, als ook Ovens, zijn van ouds by deze Loot-erts Mynen gemaekt geweest. Anders is die Landstreeke ook Yzerryk. Ook worden aldaer Edele gesteenten gevonden: en is t'eener tyd, door zekeren perzoon, een graeuwe steen, die inwendig vol Smaragden was, van daer gebragt. Dus verre deze my toegezondene Reis-beschryving.

In 't voorby reizen na *Sina* Oostwaerts, worden de Ostakken aengedaen, een volk, dat onder het Russische gebied gehoort. Zy wonen langs de Rivier d'*Oby*, erneren zich met de Visch-vangst, en Jacht van Wildwerk en Pelteryen, daer zy den Moskovischen Czaer zijn Schatting mede betalen. Zy hebben hunne bezondere Afgoden, van Hout of Steen gemaekt, die zy, op eenzame woeste plaetzen, in de Bosschen zetten, en Offerhanden toebrengen van Geld, Oor-ringen, Zabels, en andere dingen, welke zy omtrent den Afgod leggen. En durven de vreemden, die deze dingen zomtyds vinden, (zoo zy zeggen) de zelve niet naderen, alzoo dat zy van de plaets niet zoude konnen gaen, noch geen weg vinden, om daer van daen te komen.

De Godsdienst en Offerhande word hen, door hunne Tovenaers, aengezeit, die hen als dan bekent maken, waer goede vangst van Pelteryen en ander Wildwerk zullen bekomen: anders is het een Landaert, eigentlijk afkomstig van de Siraenen, een volk, dat zich noch by de Permaksche grenzen ophoud, en nu op Russisch gedoopt is, en ook de Russische Godsdienst, maer hun eigen spraek heeft. En zijn de Ostakken van hun gescheiden, toen de Russische Heilig (genaemt *Stepaan Vrliki Permski*) hen tot den Moskovitischen Godsdienst wilde brengen, en hen doopen. Zy hebben zich toen aen de Rivier d'*Oby* ter neer gezet. Hun spraek, hoewel eenigzins verbastert, komt met de Siraensche spraek over een.

Niet wyt van daer, langs de Rivier *Tingoeska*, woont het volk, *Tingoesi* genaemt, welk zich tot aen de Tartarsche Zee strekt. Het is van Godsdienst, en leven als de Samojeden.

De Naburen der Kalmakken Oostwaerts, zijn de Moegalen: deze woonen by de *Selenga* in vlakke Velden, en aen kanten van Rivie-

vieren. Hun gebied of Land strekt zich van Kalmakken Land af, tot aen de Sinesche Muur. Het is een volk van zeden en leven, gelijk boven breder is gezegt, als de Kalmakken, en komt hun spraek ook met de zelve eenigzins over een; heeft hunne bezondere Chans of Opperheeren. Het heeft ook eenen Opper-priester of Paep, die by hen *Koetoechta* genaemt word, en van hen, als mede van de Sinezen, voor een grooten Heilig gehouden, en ook van hun rykelijk beschonken word. Hy word ook by hen zoo hoog en waerdig, als de Chan, of Opperheer, geacht; ja zelf de Chan moet zijne wetten in 't Geestelijke met groote vreze en achtbaerheit nakomen, en onderhouden. Deze *Koetoechta* hout zijn eige Tent, Hut of verblijf, daer hy op Tapyten en Kussens, na der Tartaren wyze, zit. Aldaer komen de Moegalen, Sinezen en andere volken by hem, om van hem gezegent te worden. De zegen van den *Koetoechta* word aldus ontfangen: een doek word den geen, die de zegen zal ontfangen, om den hals gedaen, en met knopen losjes toegeknoopt: en als dan leit de *Koetoechta* de hand op des zelven hooft, en prevelt eenige woorden binnens monds, en beschenkt hem met het een of ander. Wat zijn leven aenbelangt, hy eet niets, dat door een Mes of ander gereetschap is ter dood gebragt: maer moet van zelfs gestorven zijn: of anders erneert hy zich met Aerd of Boom-vruchten, of met iets anders, daer geen leven in geweest is. Gelijk van hem omstandelijker boven gesproken word.

BERICHT,

Nopende het Kalmaksche volk, zoo als aen my zulks, door zekeren Europischen Christen, die zich een geruimen tyd in Georgia *heeft opgehouden, over geschreven is.*

DE Kalmakken worden bestiert door eenen Vorst, dien zy * *Ajouke*, 't geen Chan, dat is, Vorst of Keizer, bedied, noemen. Dees vermag maer eene wettige Vrouw te hebben.

* Te verstaen van den Kalmakschen Vorst en de Kalmakken, die zich omtrent Astrakan onthouden.

De Kalmakken zijn Afgoden-dienaers, en de meeste zonder Godsdienst.

De *Ajouke* noemt zich Koning van de *Deafs*, en wend voor, dat de § Tarters hem onderdanig zijn: daer die doch gansch niet van willen hooren; 't geen ook groote wan-orde tusschen hen beide veroorzaekt.

§ Versta Nagaische.

De Kalmakken zijn zeer tot den oorlog genegen, en van d'andere Tartaren ontzien. Zy houden zich voor geene Tartars, hoewel wy tusschen hen en de Tartars geen onderscheit maken: maer zy noemen zich enkelijk Kalmakken, willende daer door van de andere Tartaren onderscheiden zijn.

Hun geweer is Pyl en Boog, en een aert van Lançen.

Zy zijn gekleed in Schaeps-vellen, zonder Hemden: zijn zwart achtig, en van slechte gedaente, met platte Neuzen, ja vervaerlijk om aen te zien; eeten alles, ja tot Slangen en ander ongedierte toe, daer wy een schrik van hebben, en 't geen andere Tartars niet doen. Hunne Wyven hebben doorboorde Neuzen en Ooren, daer in zy Bloed-koraelen dragen. De voornaemste Mannen onder hen zijn gekleed met gekleurd grof Laken. Zy dragen het hooft geschooren, maer laten boven op het hooft een lok of tuit, welke zy ook vlechten, en op de rug laten hangen; hebben de baerd geschooren, latende alleen de tippen van de knevels boven de lippen, 't geen mismaekt is om aen te zien.

Deze geslachten wonen in Tenten, en verhuizen zeer dikwils. Des Zomers trekken zy op na de kant en plaetzen van *Siberie*, en slaen des Winters hunne Tenten in de Landstreeke, langs de *Volga*, aen de kant van de Kaspische Zee, na het Oosten op.

Ten Zuiden zijn de zoo genaemde Zwarte Kalmakken, van een zelven Godsdienst en leven als de andere Kalmakken; doch staen onder een anderen Vorst; maer hebben eenderlei spraek en schrift.

De Kalmakken, zoo Witte als Zwarte, hebben onderscheid, in sprake en schrift, met de andere Tartars. Ik heb eenige van hunne boeken gezien, welker letteren wel gemaekt zijn, maer gansch geen gemeenschap met d'Arabische letteren hebben. Deze beide Kalmakken leven meest altoos tegen malkanderen in oorlog, wegens het bezit van de Woestyne en Velden.

In de Boekerye tot *Leiden*, word een Arabisch in Latyn vertaelt, Boeksken bewaert, 't geen aldaer door *Livinus Warnerus*, wel eer afgezondene van den Staet, aen het *Konstantinopolitaensch* Hof, is vereerd geworden, by uiterste wil, geschreven in 't Jaer 822 *, volgens de Mahometaensche tyd-rekening. Alwaer van de Kalmakken het volgende is te zien. * Christi 1122.

Kalmakkia is een Landschap der ongeloovige Tartaren, woonende in 't Noorder deel van *Chathaa*: Schapen vachten, strekt dat volk voor Hemden en Rokken: Yzer valt daer niet, wes de punten van de Pylen hout zijn, of van Paerds-hoeven, hare vaten die zy tot drank en spys gebruiken, zijn van hout, zelf die geene, waer in zy hun Vleesch kooken, want zy werpen in alzulke vaten, als 'er water op het Vleesch is gegooten, gloeyende steenen, die het zelve doen kooken: zy nuttigen

veel

veel Harte-vleesch, wilde Paerden en Kamelen vleesch: haer Landschap is vry plat en vruchtbaer, waerom de *Chathers* daer door verlokt, dikmaels met hen oorlog voeren: het dertiende deel van *Chataa* is aldus eertyds den Kalmak af handig gemaekt.

Karakrim is een groote Stad in de Velden van *Kalmakkia*; de Inwoonders zijn groote Handwerks-luiden en Konstenaers, bidden het gesternte aen: t'eeniger tyd hebben de Chans van *Kalmakkia*, *Chataa* overwonnen gehad, doch namaels is het onder de eerste Koningen weder geraekt: na *Zengis* hebben in de Stad en het Landschap *Karakrim* Mannen geheerscht, *Ulugh Juriff* genaemt. Dus verre gemelte onbekende Arabische Schryver.

Van de oorspronk der Riviere de Ganges: *en van der Heidenen overgeloovigheit omtrent de zelve Rivier.*

DE oorspronk van de Rivier *Ganges*, die niet wyt van *Mugalia* en *Kalmakkia* gelegen is, was by de ouden niet te recht bekent. *Plinius* gevoelde daer van, dat die in 't gebergte *Hemodus*, onder *Scythie* gelegen, was. *Andrada*, Jezuit, welke in 't Jaer zestien honderd vier en twintig, in 't Ryk *Tebet* is geweest, zegt, dat men des zelven oorspronk daer omtrent ziet; doch dat die steeds onder Ys en Sneeuw gedoken leit, en, na dat langs Klippen en ongebaende wegen gespoelt heeft, door 't Meir *Hardwayer*, (alzoo genaemt na een Stad van den zelven naem,) in 't Landschap *Siba*, dat onder 't Mogolsche gebied behoort, stort, en door het Landschap *Kakares* vloeit, eindelijk in d'Indische Zee valt.

Thevenot, in zijne Indische Reis-beschryving zegt, dat de *Ganges* en *Indus* hunnen oorspronk in 't gebergte van *Sagatay* en *Turkestan* zouden hebben; welke Landen benoorden aen *Indostan* grenzen, en niet wyt van *Moegalia* en *Kalmakkia* gelegen zijn.

De takken, die aen den oorspronk van de *Ganges* in mijn Kaert vertoont worden, heb ik, in navolginge van ouder Schryvers, ontworpen; doch achte noodig, de onzeekerheit daer van aen te roeren. Want vinde by zommige de zelve in een andere gedaente afgemaelt: behoudende deze tot dat van de oprechte dreef zal zijn verzeekert.

Het water van de Rivier *Ganges* is niet goed gedronken; want het verwekt buikloop, en krimping of snyding in de darmen.

De omher woonende Heidenen gevoelen, dat het water van den *Ganges* niet alleenlijk gezont voor het Lichaem is: maer ook strekt, om de zonden der Zielen af te wasschen: waerom zy de assche van hunne verbrande Lichamen veeltyds in den zelven smyten: ook word de Oever met Begraefplaetzen en Doodbussen der Grooten bezet. Die, stervende, met zijne voeten aen 't Ganges-water raekt, word geoordeelt, aenstonds op de Ziel-verhuizinge, ten Hemel te reizen: desgelijks de geene, wiens asch daer in geworpen word.

De *Ganges* spoelt, niet verre van zijn oorspronk, over een Steenrots, het hooft van een Koe-beest in gedaente niet ongelijk: en vermids dat Vee in die Landstreke zeer geëert en geacht is, ook iet heiligs in te hebben geloofd word, zoo spoelt zich het aenwoonende volk dagelijks met des zelfs nat of water af, en d'afgelegenen doen het tot zich brengen, zoo veel als mogelijk is.

Hoe heilig het water van de Rivier *Ganges* by d'Indiaensche *Bramines*, dat zijn Priesters, gehouden word, mag uit *Abraham Rogier* gezien worden, die, in zijn Boek, de Godsdiensten der Heidenen en *Bramines*, op de kust van *Choromandel*, wytloopig, in wys als volgt, daer van heeft geschreven.

Niet alleen (zeit hy) heeft het zoute water omtrent de pagode *Rammeswara* altoos de kracht om de zonden af te wasschen: maer de *Bramines* schryven ook het versch water, inzonderheit het water van de Rivier *Ganges*, welk haer water in de Golf van *Bengale* in Zee looft, deze kracht toe. Want zy gelooven eenpaerlijk, en houden 't voor gewis, dat die geene, de welke zich met het water van deze Rivier wasschen, ten vollen van hunne zonden gereinigt worden. Ja de *Bramine Padnamaba* getuigde, dat de kracht van dat water zoodanig was, dat de geene die daer in gingen, al was 't ook dat zy geen lust noch genegentheit tot de reiniginge van de zonden hadden, evenwel gereinigt wierden.

En vermids de Inwoonders van *Bengala* zulk een gevoelen van dit water hebben, zoo is 't dat die geene, die omtrent de Riviere de *Ganges* woonen, voor een gewoonte hebben, hunne zieken, als zy op het uiterste zijn, na die Rivier te brengen, en met het halve lichaem in 't water te leggen, op datze van hunne zonden mogten gereinigt worden; en met de andere helft op het drooge, op datze niet zouden versmooren.

En vermids de Rivier *Ganges* niet overal is, en veele Menschen het voordeel,

't welk d'Inwoonders omtrent deze Rivier hebben, niet zouden genieten, en op dat hy ook eenen algemeenen Afgod zoude zijn, en die verre van de stroom af woonen, ook hun vertrouwen op de zelve zouden stellen, en, door de kracht van dit water, de reiniging hunner zonden verwachten, zoo word den geenen, die verre van deze Riviere af woonen, diets gemaekt, dat zoo wanneer zy zich wasschen, het water dat zy daer toe gebruiken, ook de kracht heeft, om de zonden af te wasschen, als zy maer aen de Rivier *Ganges* gedenken, en zeggen, *Gangasjanam*, dat is, *Ganges wasch my*.

Wegens het gevoelen van de heiligheit des waters van de Rivier *Ganges*, en om dat de Heidenen daer omtrent meenen, dat het veel voordeel toebrengt, zoo voeren zy het zelve water wyt en breet door de Heidensche Landen, gelijk hier te Lande het Spa-water vervoert word.

Om de redenen, waerom de Heidenen zoo veel werks van het water der Riviere *Ganges* maken, en het zelve zoo veel heiligheits toeschryven, bequamelijk te doen verstaen, zal het niet vreemt zijn, (zeit *Rogier*) een verdichtzel te verhalen, de welke ik uit den mond van de Bramine *Padnamaba* hebbe. Men moet weten, hoe deze Rivier uit den Hemel, op de plaetze van *Dewendre*, en van *Dewendre* op der Aerden, en inzonderheit in *Bengale*, alwaer zy haer water weder in de Zee loost, geraekt is.

Eerst zullen wy aenwyzen, hoe deze Rivier *Ganges* uit den Hemel op de plaetze van *Dewendre* gekomen is. De Bramine zeide, dat'er een zeker *Raetsjasja* of Duivel, genaemt *Belli*, geweest is, de welke een groote belofte aen *Eswara* gedaen had: op het volbrengen van welke *Eswara* hem zoude toegezeit hebben, dat hy overwinnen zoude, al die hy bestryden zoude. Waer over hy zeer hoogmoedig zoude geworden zijn, en niemand verschoont heeft: maer ook *Dewendre*, en d'andere Opperhoofden der onderhemelsche waerelden, aengetast, overmeestert, en uit hun bezit gedreven heeft. Waer over zylieden aen *Bramma* klachtig wierden. *Bramma* zoude de zaeke *Wistnou* aengedient hebben. *Wistnou* de klachten gehoort, en de zaeke wel ingezien hebbende, bevond dat den zelven *Raetsjasja* hem ook een trouwe dienaer was, vond derhalven goet, hem niet door geweld, maer door list en behendigheit t'onder te brengen. Om dit dan uit te werken, zeggen zy, dat *Wistnou* in de Waereld gekomen is, onder den naem van *Wamana*, een *Bramasari*, dat is, een jonge Bramine. En terwijl dat den gezeiden *Belli* bezig was met een *Iagam* te Offeren, is hy by hem gekomen, en verzocht een Aelmoesse van hem: waer op *Belli* vraegde, wat hy begeerde? Hy antwoorde, drie voeten Lands: 't welk hem *Belli* op staende voet toestond. Waer op hy begon 't Land af te meten. Hy stelde dan een voet ter neder, en drukt de zelve tot *Patalam*, dat is, den afgrond; tot de schale van 't Ey, daer deze waereld, (na hun gevoelen) in begrepen is. D'andere voet heeft hy na om hoog gezet, en heeft daer mede alle de boven waerelden doordrukt, en de schale van 't Ey geraekt. Toen hy nu de derde voet zetten zoude, heeft hy gevraegt, waer hy dien stellen zoude, na dien 'er nu geen plaetze meer was? Waer op *Belli* zoude geantwoord hebben: *Zet ze op mijn hooft*. 't Welk hy zoude gedaen hebben, en had den gezeiden *Belli* met zijn voet tot den afgrond neergedrukt, en aldaer, zeggenze, dat hy noch is. Toen vernam dezen Duivel, dat hy met God te doen hadde, en bad hem, dat hy hem zijn hoogmoet vergeven wilden. Waer op *Wistnou* hem zoude geantwoord hebben: *Alhoewel gy hier zyt, zoo zult gy nochtans hier zoo wel zijn, dan of gy by my in den Hemel waert*. En zoo is hy dan daer by gebleven. Doch de Bramine zeide, dat wanneer *Wistnou* zijn voet na om hoog zette, dat hy niet alleen de schale van 't Ey der waereld geraekt heeft: maer dat hy die met zulken kracht geraekt heeft, dat de schael scheurde; en op staende voet zou het water, daer dit Ey in dryft, (welk water zy zeggen, dat God zelfs is) daer in hebben konnen loopen. 't Welk *Bramma* ziende, die ook in 't zelve Ey zijn plaetze hebben zoude, heeft zijn vat genomen, het water daer in gevangen, en de voeten van *Wistnou* daer mede gewasschen. Doch het overige zoude, als een Rivier, na de plaetze *Dewendre* geloopen zijn. En vermids de Riviere *Ganges* in de plaetze van *Dewendre* geloopen zoude hebben, eerze op de benedenste waereld is gekomen, wordze noch ten huidigen dage van de Bramines, *Surga nadi*, dat is, *Hemelsche Rivier*, genoemt.

Wy hebben gezegt, op wat wyze, (na het verdichten der Bramines) de Rivier *Ganges* in de plaetze *Dewendre* gekomen zy. Nu zullen wy voort aenwyzen, hoe zy op der Aerde zoude geraekt zijn.

Het is gebeurd, zeide den gemelten Bramine *Padnamaba*, dat een zeeker *Settrea*, genaemt *Sagara Jakrawerti* (*Jakrawerti* betekent een Keizer) een Heer van zeer groot vermogen, voorgenomen had,

een

een *Iagam*, dat is, Offerhande, van een wit Paerd te doen; 't welk by de Braminen een groote zaek is, en die niemand hem mag onderwinden te doen, of hy moet van zeer groot vermogen zijn, en hem verzekeren dat niemand magtig is hem het zelve te verhinderen. Waerom dat heden ten dage dit *Iagam* (na 't zeggen van de Bramine) niet gepleegt word. Want niemand derft zich vermeten van zulk een magt en vermogen te zijn. Die dit *Iagam* voornemens is te doen, zend, eer hy 't doet, een Paerd in alle Landen, met een brief aen de ſtaert, in welk den naem van de perzoon, die voorgenomen heeft het *Iagam* te doen; geschreven ſtaet, en gemeld, van wat magt het Paerd gevolgt word, en word gevraegt, of 'er niemand is, die het Paerd derft ophouden? 't welk, indien iemand doen wil, die moet hem magtig bevinden om de magt, die na het Paerd volgt, te wederſtaen. Doch indien dat geschied, en de magt die 't Paerd volgt, verſlagen word, zoo is het *Iagam* te niet: maer indien niemand het Paerd op houd, zoo heeft het *Iagam* ter beſtemder tyd zijnen voortgang. De Heer die dusdanigen *Iagam*, als gezeit is, voorgenomen hadde te doen, hadde veele Vrouwen, en by de zelve tzeſtig duizend Kinderen. Het Paerd uitgezonden hebbende, heeft deze zeſtig duizend, en noch meerder magt daer by, het Paerd na gezonden. Niemand heeft hen wederſtant geboden: maer zy hebben aen ieder een veel overlaſt gedaen. *Dewendre* den hoogmoet van dit volk bemerkende, heeft het Paerd heimelijk weg genomen, en onder de zevende waereld, achter een zeer Heilig Man, een Godsdienſtige van *Wiſtnou*, verborgen, en aldaer heeft hy 't gebonden. Zy het Paerd miſſende, gingen het overal zoeken, doch konden het niet vinden. 't Is daer na gebeurt dat een *Akaſawani*, dat is, een zwervende Geeſt, aen hen ontdekt heeft waer het Paerd was. Zy hebben middel gezogt om aldaer te geraken; doch vonden geen weg om in de zevende waereld te komen. Maer eindelijk is beſloten, dat ieder van hen aen 't graven zoude gaen. Doch wanneer het gat diep wierd, en zy geen raed wiſten om d'aerde na boven te dragen, zoo hebbenze de zelve opgeſlokt: en op dat zy de zelve te beter door zouden konnen zwelgen, hebbenze water daer op gedronken: en door dat middel zoudenze eindelijk aldaer gekomen zijn, alwaer het Paerd was, en hebben het achter eenen Heiligen gebonden gevonden. Zy weinig denkende wie dat gedaen hadde, en meinende dat dien Heiligen dat zoo beſchikt hadde, hebben zy hem aengevat, en dapper geſlagen. De Heilig de ſlagen voelende, is in toorn ontſteken, en zeide tot hen, *dit hebt gy lieden onbedachtelijk gedaen: en indien ik een getrouw dienaer van Wiſtnou ben, zoo zult gy alle tot aſſche worden.* En het geschiede op ſtaende voet. Deze omgekomen zijnde, zoo zoude het gebeurt zijn, dat de Zoon van den oudſten Zoon; die Hooft was over het uitgezonden volk; zijn Vader zoude gaen wezen zoeken, en den weg, die de voorige gegraven hadden, gegaen; en ook in de zevende waereld, by den Heilig, gekomen zijn, alwaer hy het Paerd met het Volk, dat tot aſſche geworden was, gevonden zoude hebben. In zoodanigen geſtalte het daer vindende, zoude hy ootmoedelijk aen den Heiligen hebben verzocht, hem openinge te willen doen, waer zijn Vader gebleven was; 't welk hy gedaen heeft, en ontdekte de gantsche zaek; en verſtond dat alle de Zielen verlooren, en Duivels geworden waren. Waer op hy den Heilig zoude gevraegt hebben, hoe de Zielen behouden konden worden? en tot antwoord hebben ontfangen, dat 'er geen middel was, of 't en ware dat de aſſche door het water van de Riviere *Ganges* nat gemaekt konde worden, en dat zy door dat middel in de plaetze *Dewendre* geraken zouden. Deze gezeide Zoons Zoon dit verſtaen hebbende, nam het Paerd, en ging daer mede na zijn Groot-vader, aen den welken hy alles dat 'er gebeurd was, verhaelt heeft, en verzocht aen hem verlof, om eenig middel, ten goede van zijn Vaders Ziele, ter hand te nemen. Daer toe verlof verkregen hebbende, heeft aen *Wiſtnou* een groote belofte gedaen, in de welke hy, tot de dertig duizend Jaeren toe, volhard heeft, en is geſtorven, eer hy tot zijn voornemen geraekt was. Daer na heeft zijn Zoon de zelve belofte aengevaert, en daer in ook tot de dertig duizend Jaren volhard, en is ook geſtorven, zonder dat hy ten einde van zijn voornemen gekomen was. De derde heeft diergelijke gedaen: en dertig duizend Jaren ook in de belofte verſlijtende, is ook onverrichter zake geſtorven. Eindelijk heeft ook de vierde, *Bagireta* genaemt, de voorige belofte aengevaert. En na dat tien duizend Jaer daer in bezig hadde geweeſt, zoo is *Wiſtnou*, nu honderd duizend Jaren in de belofte verſleten hebbende, eindelijk bewogen geworden, om aen *Bagireta* de toezegginge te doen; dat hem geven zoude het geene hy zoude begeeren. *Bagireta* zoodanige belofte ontfangen hebbende, verzocht dat het water

van de Riviere *Ganges* zijn geslacht, dat tot assche geworden was, tot zaligheit nat maken mogte. *Wistnou* heeft het hem toegestaen. Toen verzocht *Bagireta* aen de Rivier *Ganges*, dat zy vallen wilde ter plaetze daer hy begeerde, en datze hem navolgen zoude waer hy henen ging; het welk hem toegestaen wierd. En daer op verzocht hy, datze vallen zoude op den Berg *Chimmawontam*, verre om den Noord gelegen. Doch dezen Berg zoude daer op gezeid hebben, dat zy dien last niet konde dragen: maer dat alleen *Eswara* dat vermogen hadde. Toen verzocht *Bagireta* aen *Eswara* het zelve; de welke hem beloofde, dat hy de Riviere *Ganges* op zijn hooft ontfangen zoude. Doch de Rivier, zeggenze, dacht, indien de Berg *Chimmawontam* niet magtig genoeg was om het uit te staen, dat zy op haer neder daelde, dat ook *Eswara* niet vermogens genoeg daer toe hebben zoude. Zy is derhalven uit de plaetze *Dewendre* neder gevallen op 't hooft van *Eswara*, met voornemen om hem te verpletteren. Doch *Eswara* den hoogmoet, met welke de Rivier *Ganges* neder daelde, bewust zijnde, ontfangt haer: maer verleende haer geen weg om voort te lopen; doch hy hieltze op zijn hooft staen. *Bagireta* het geruisch van 't water hoorende, doch geen water vernemende, bad aen *Eswara*, dat hy doch aen die Rivier een weg wilde vergunnen; 't welk hy dede; en de *Ganges* is gevallen op den Berg *Chimmawontam*, en van daer op de Aerde: en is den gezeiden *Bagireta* gevolgt. Zy zeggen dat de Rivier, in 't voortlopen, zeeker Heilig Man zoude ontmoet hebben, die met het vieren van 't *Iagam* bezig was, en zoude met haren vloet alles weg genomen hebben dat den gezeiden Heilig tot het vieren van den *Iagam* toegestelt had. Waer over dien Heiligen Man zeer verstoort is geworden, en heeft gezeid tot de Rivier: *komt in mijn hand:* en 't zoude ook geschied zijn, en hy zoude de Rivier ingeslokt hebben. Toen stond *Bagireta* weder, met nieuwe droefheit, verzet, en hy bad den Heilig, dat hy de Rivier weder wilde geven. Doch den gezeiden Heilig overleide hoe hy dat bequamelijk zoude konnen doen, en de Rivier haer Heiligheit niet verliezen. Hy dacht, indien hyze uitpiste, dat ook het zelfde zoude gebeuren. Derhalven vond hy goed, dat hyze uit zijn Dye zoude laten vloeyen; 't welk geschiede: en heeft daer van den derden naem gekregen, werdende noch heden op den dag van de Bramines *Iennadi* genaemt.

De Riviere uit de Dye van den Heilig gelopen zijnde, is tot *Bengale*, *Bagireta* na gevolgt, alwaer zy haer in veele en verscheide spruiten verspreit heeft, en is gelopen over de zestig duizend Menschen, die tot assche waren verbrand, en zy zijn levendig geworden, en hebben *Bagireta* grooten dank geweten over den dienst die hy hen gedaen hadde, en zy zijn opgevaren na de plaets *Dewendre*.

Ter oorzake dat deze Riviere *Ganges* *Bagireta* in wyze, als zy verhalen, zoude gevolgt zijn, zoo heeftze de vierde naem gekregen, en word *Bagireti* genaemt; doch de gemeenste naem is *Ganga*, en word gemeenlijk by d'onze de Rivier *Ganges* genoemt.

Hier hebt gy de reden van de Heiligheit der Riviere *Ganges*, en waerom datze in zulken grooten achtinge en waerde is: te weten, om datze, na 't voorgeven der Braminers, van 't water is, 't welk God zelf is, en dat ze van den Hemel is neder gedaelt; waerom dat ook de zelve *een Hemelsche Riviere* noemen. En of dit alles steunt op zeer ongegronde verdichtzelen, zoo houden zy het nochtans voor waerachtig, en zijn daer niet af te brengen, en geloven 't, om dat hun *Vedam*, dat is, hun Wet-boek, dat getuigt.

Wy hebben hier vooren aengewezen, dat de Heidenen gevoelen, dat'er middelen zijn, om vergevinge der zonden te bekomen: en ook verhaelt, welke de zelve zonden zijn. Maer wat raed voor die gene, die de zelve niet hebben in 't werk gestelt, en gestorven zijn? na dien het elk een niet gelegen komt, en ook niet mogelijk is, na *Casi*, of *Rammeswara*, of na eenige andere Heilige plaetzen, te reizen. En vermids, dat ook zommige zoo veel indruks niet hebben, noch zoo veel om 't einde denken, dat zy dagelijks in den morgen-stond, de zeven voorname Heilige plaetzen zouden noemen, om de vergevinge der zonden te verkrygen. Om dat ook de zulke niet verlegen zouden raken, zoo hebbenze ook middel uitgevonden waer door deze te recht geholpen konnen worden, en dat ze, ten goede van den doode, iets doen kunnen.

En hier komt weder de Riviere *Ganges*, van wiens Heiligheit wy hier voore gezegt hebben, te hulp. De Heidenen houden het voor gewis en zeker, dat, zoo wanneer zy bezorgen, dat het gebeente der overledenen na de Rivier *Ganges* gebragt, en daer in geworpen word; dat de Ziele des genen, wiens doodbeenderen het zijn, daer door groot genut en voordeel verkrygt, en dat voor ieder Jaer dat deze beenderen in die Rivier leggen, duizend

Jaer

Jaer daer voor vreugde in de plaets van *Dewendre* genieten. Zy zeggen de plaetze van *Dewendre*, om dat zy gevoelen dat dit water de kracht niet heeft om den Hemel zelfs te geven, maer den weg wyst om daer in te geraken. Met andere, de welke door andere middelen in de plaetze van *Dewendre* komen, hebben deze wel dit niet gemeen, datze na het verloop van een bezetten tyd, wederom na deze waereld moeten komen, en andermael in een lichaem varen, en menigmael geblooren worden: nochtans hebben zy door dit water voordeel, 't geene de andere niet hebben: te weten, dat zy niet komen in slimmer leven, maer t'elkens verbeteren, een beter leven genieten, en zoodanig leven, dat zoo vol verdiensten is, dat zy in den Hemel geraken.

TANGUT, anders TANYU of TANNU.

TAngut, anders *Tanyu* of *Tannu*, is een matelijk groot Tartarsch Ryk, gelegen met zijn Noord-eind op veertig graden: heeft ten Westen 't Landschap van *Samahania* of *Samarkand*: ten Oosten de Woestyne *Xamo* of *Lop*: ten Noorden *Mugalia*, en ten Zuiden Indiën.

Het Ryk *Tangut* begrypt veele andere minder Ryken.

Tangut, anders *Tanyu* of *Tannu*, wierd van ouds by de Sinezen, onder den Sineschen Keizerlijken stam *Hia*, *Himcho*; onder *Cheva*, *Hienyun*; onder dien van *Cin* en *Han*, *Hiungun*; onder *Tang*, *Thokive*, en onder *Hang*, *Kicheu* genaemt.

In dit Ryk van *Tangut* vind men veele vaste Steden.

Aldaer is de zit-plaets van dien grooten en eersten Priester *Katouchta Lama*, gelijk reeds te vooren meermael breder is verhaelt. Dees word gezegt nooit te sterven, en aen wien de omleggende Tartaren alle, ja de Sinezen zelfs, eere bewyzen, hem aenbidden, en gevoelen, dat hy alles weet, tot de gedachten der Menschen toe, en voorzeggen kan: wiens uitwerpzelen, ja zelf zijn afgang, voor heilig word gehouden. Het bedrog van dit Priesterdom bestaet hier in, dat deze Heilig schuil gehouden, en zelden gezien word, en niet als by duister en lamplicht: en dat, als hy sterft, men zijns gelijken ter plaetze brengt, waer hy zijn Hof houd, om de blinde gemeente te bedriegen.

In dit Land, zegt *Markus Paulus* de Venetiaen, onthielden zich in zijnen tyd, (dat in de twaelf honderste Eeuw was) veele Christenen: en word geloofd dit het Land van den beruchten *Priester* of *Paep Jan* te zijn. Misschien was dees eertyds een Christen Patriarch, die te gelijk het waereldlijk gezag had: of wel een Christen Prins, die zoo wel over de Heidenen als de Christenen gebood, spruitende het woord van *Priester* of *Paep Jan*, uit de overeenkomst en misuitlegging der woorden. Hoe hy niet in *Abyssinie* heeft gewoont, zie by *Dapper* in zijn *Afrika*, als ook by anderen.

Ten tyde van *Markus Paulus* waren in dit Landschap de meeste Menschen (schoon 'er ook al veele Heidenen en Mahometanen woonden) Christenen: zedert welken tyd, de Christelijke Godsdienst aldaer zijnde verstorven, de Afgodendienaers dezen boven gemelden *Katouchta Lama*, in de plaets van den eersten Priester *Jan*, of Christelijken Patriarch, hebben opgeworpen, die 'er noch heden, naest den Konink, het meeste gezag heeft.

Dat van ouds gezegt wierd, dat dees Paep of Priester *Jan*, zeer veele Ryken en Landen onder zijn gezag gehad zoude hebben, zoo wel van het Christelijk, als Heidensch Geloof, kan wel waer zijn, alzoo daer rondsom veele Koninkrykskens zijn; waer van de namen zedert merkelijk zijn verandert.

Na eenige honderd Jaren verduistering, is den naem van Groot Tartarye in *Europa* wederom bekent geworden, van 't welke gewag gemaekt word, door *Zackud* de Jood, in zijn Kronijk op het Jaer duizend na Christi geboorte, en hy noemt des zelfs Koningen, der Grooten Tartaren Christen Koningen.

Dat het Christen Geloof voormaels in *Tartarye*, *India* en *Sina* gebloeit heeft, schynt genoegzaem te blijken: eenige dezer Koningen waren navolgers en voorstanders van de *Nestoriaensche* dwael-geesten, welker Patriarch over veel plaetzen in Indiën het gezag heeft gehad.

Die van *Europa* hebben deze *Nestoriaensche* Koningen der Tarters, genaemt *Paep Jan*, welke name *Markus Paulus Venetus*, aen welke wy verschuldigt zijn, de eerste kennisse dier geheele Landstreeke, eerst uit *Asia* in *Europa* heeft over gebragt: uit hem hebben de overige het getrokken, en hebben ontallijke dingen van den zelven *Paep Jan* verdicht, voornamentlijk *Joannes Mandevil*: het is wonderlijk hoe veel dwalingen hier uit zijn voortgesproten, want zommige plaetzen het gebied van *Paep Jan* in *Asia*; maer *Venetus* is geheel buiten schuld. Lib. 1. cap. 51. 64. Lib. 2. cap. 30.

Josephus Scaliger wilde de naem van *Paep Jan*

Jan her brengen, van het Persiaensche woord *Preste Cham*, welk hy meende te betekenen een Apostolisch of Christen Mensche, en op dat hy dit gevoelen zoude beweeren, heeft hy zeer ongerymt vast gestelt, in zijn werk van de verbetering der Tyden, de eerste druk, dat deze Asiatische Tarters het zelfde volk is, met de Abissynen in *Afrika*, en dat zy geslagen zijnde uit *Indiën*, na *Afrika* zijn over gevaren, en aldaer dat Ryk te hebben gesticht, 't welk wy huiden Abissynie, of het Ryk van *Paep Jan* noemen. Deze dwalingen heeft hy beter onderricht zijnde, in de tweede druk verbetert.

Van het gewest daer dezen Priester *Jan* zoude geheerscht hebben, spreekt zeker onbekent Schryver, in 't Latyn ongedrukt by my berustende, aldus:

Waer het gebied van *Paep Jan* geweest zy, is niet genoegzaem bekent. Zeer veele geleerden zijn van gevoelen, dat het in *Asia*, tegens Tartarye geweest is, hoewel andere der Abissynen Konink verkeerdelijk *Paep Jan* genoemt hebben, van het begin dezer dwalinge spreekt *Godignus* aldus:

De rebus Abyssinorum, eerste Boek, vyfde Hooftstuk.

Den grooten *Paep Jan* van Indiën (want zoo noemen hem de oude Schryvers) was een Christen, van die geene, welke met de Ketterye van *Nestorius* besmet waren: hy heerschte in de Landen die begrepen zijn in dat *Scytia*, 't welk *Ptolomeus* gestelt heeft aen geene zyde den Berg *Imaus*, waer van misschien niets verschillen die Landstreken, welke *Markus Paulus*, *Tenduc*, *Ortelius Argum*, *Ayton* of *Haiton* de Armenier, *Tarsem* noemden. Men zegt ook dat het een te zamen gevoegde heerschappye is geweest, bestaende uit twee en zeventig Koningen, ten deele Christenen, en ten deele Heidenen, tot haer Onderdanen hebbende: daer en boven dat d'algemeene name van alle die dit Ryk hebben bezeten is *Jonanaum*, ter eeren van de Propheet *Jona*, gelijk als alle Koningen van Ægypten wierden genaemt *Pharao*; maer dat hy in de Westelijke deelen der Kerke in 't Latyn gemeenlijk *Joannes* geheten word, met byvoeging van 't woord Presbiter, Priester of Paep, niet om dat hy een Priester was, maer om dat hy zich als een Aerts-bisschop vertoonde, hebbende iemand by zich die een Kruice recht op droeg, waer door *Paep Jan* wilde te verstaen geven, dat hy was de beschermer des Christelijken Godsdienst. Dit Ryk is veele Jaren bloeyende geweest, tot dat het is gekomen op zekeren *David*, de welke van *Cingis* een zijner Veld-oversten, in een slag overwonnen wierd, een einde makende van dezes Ryks luister, als ook van de naem van *Paep Jan*. Want den overwinnaer *Cingis* in den Jare 1187, door de krygsluiden tot Konink verheven, en van de *Scyten* erkent, is in plaetze van *Paep Jan*, *Vlawcanus* genoemt geworden: daer is ook een zeer groote elende den Christenen op gevolgt, want allenkskens kregen de Heidenen tegens de Christenen de overhand; en de Heidensche dienst wierd ingevoerd.

Uit deze zoo groote wederwaerdigheden is maer een Konink over gebleven, die de *Nestoriaensche* overblyfzelen heeft by een verzamelt, en deze heeft ook niet lang geleeft, ende de nakomende Christen Vorsten hebben 't hooft tegens de aengroeyende magt der Tartars niet konnen boven houden: doch misverstandelijk is de name van *Paep Jan*, den Konink der Abissynen gegeven. Want wanneer de Portugeezen langs de Zee-kusten, Landen op zochten, was de naem van *Paep Jan* in *Europa* zeer vermaerd, en hy wierd gezegt te zijn, een zeer magtig Keizer, van veele Ryken, en een Christen, maer in wat deelen des waerelds was onbekent. Derhalven wanneer *Petrus Covillanius*, welken *Joannes* II, Konink van Portugael aen hem heeft gezonden, eerst over de Middellandsche Zee, en daer na te Lande, om de gelegentheit des Lands te onderzoeken, in 't *Asiatische India* hoorde, dat in *Æthyopia*, 't welk naby *Ægypten* is, een zeer groot en overmagtig Konink was, belijdende de Christelijke Godsdienst, heeft hy zich derwaerts begeven, en wanneer hy veele zaken gevonden hadde, welke in *Europa* van eenen *Paep Jan*, omstandig verhaelt wierden, geloofde hy deze de zelve te zijn, die *Paep Jan* geheten word: Hy dan is de eerste geweest die den Konink der Abissynen deze naem gegeven heeft, en andere na dit voorbeeld hebben deze zelve dwalinge uit *Æthyopia* in *Europa* over gebragt.

De hoog geleerde en vermaerde Heer *Leuthof*, in zijn Boek van *Abyssinie*, schryft van dezen *Paep Jan* aldus:

Het is by vermaerde Schryvers bekent, hoe dat eertyds in het uiterste van Asie, *niet wyt van 't Ryk* Tenduk, *na de kant van* Kathay *of* Sina *toe, een Christen Konink geheerscht heeft, die van de naest aen gelegene Persianen genaemt wierd* Prester Chan, *dat* Prins der aenbidders, *of der Christenen, zoo sommige meinen, gezeit is; of, zoo andere willen, was hy* Fristegiani, *dat is, Apostolisch, genoemt. 't Zy dan hoe deze naem uitgesproken is geweest, altoos de Italianen, welke te dier tyd de koophandel op Oosten dreven, hebben*

ben van zijnen naem Preste *of* Prete Gianni *of* Giovanni, *dat is*, Priester Jan, *gemaekt: en zoo is deze Konink namaels in* Europa *met den naem van* Presbyter *of* Priester Joan, *bekent geworden. En is het gerucht van dezen* Presbyter, Paep *of* Priester Jan, *in* Europa, *zedert eenige Eeuwen, zeer groot, doch duister, geweest; want weinige hebben geweten, dat* Prester Chan *in* Asie *van* Cenchi *of* Cyngis, *eerste Konink der Tartaren, uit zijn Land gedreven was: en zoo is mede by de Portugeezen grovelijk gedwaelt, welke dezen Asiatischen Konink in* Afrika *gezegt hebben te heerschen.*

Welke *Jobus Ludolfi* of *Leutholf*, elders noch in zijn Na-werk van dezen *Priester Jan* spreekt, als volgt:

Waer den rechten *Paep Jan* voor dezen geheerscht heeft, daer van schryft *Markus Paulus Venetus* aldus:

Tenduk is geweest de gewoonlijke verblyfplaets van dezen grooten en wyd vermaertste Konink des Waerelds, gemeenlijk genaemt *Paep Jan*.

Athanasius Kircherus, in prodr. copto de regno Presbiteri Johannis, tweede deel.

Kircherus heeft ook onderzoek gedaen, aengaende het Ryk van *Paep Jan*, maer behalven de getuigenisse van *Markus Paulus* zoo even gemelt, geeft hy weinig duidelijks te verstaen: want, na dat hy alvoorens, uit de Schriften van *Riccius*, opperste der Jezuiten in *Sina*, te recht hadde aengewezen, dat 'er aen geene zyde van *Sina*, noch Landschap, noch Stad, *Chatai* geheten, en was, zoo doet hy aenstonds daer by: Ik zoude niet gelooven, met de waerheit zeer te stryden, dat behalven de Landstreek *Chatai* genaemt, welke binnen de grenzen van *Sina* gelegen zijnde, van die, van onze Broederschap is ontdekt, noch een ander deel des Waerelds is, van veel grooter uitgestrektheit, omtrent de Asiatische Tartars, *Massageter*, *Seres*, *Paronomisada*, en andere na by gelegene Volkeren, grenzende aen *Sina* ten Zuiden en ten Westen, 't welk ook *Chatai* wierde geheten, alwaer dezen *Paep Jan*, waer van nu gehandelt word, in de dagen onzes Voor-ouderen zoude hebben geheerscht, welk Landschap van *Ptolomeus* is genaemt *Scytia*, aen geen zyde den Berg *Imaus*, welk *Scytia* en *India* van den anderen scheid. *Markus Paulus Venetus* noemt het, het Ryke des Grooten Chams, en de Heilige Schrift (volgens 't getuigenisse van *Arius Montanus*) *Gog* en *Magog*. Maer wat *Kircherus* bewogen heeft aldus te schryven, is niet wel te begrypen: dewyle hy aldus zich zelf, als ook Vader *Riccius* tegen spreekt, want een weinig te vooren, had hy zeer wel gezegt: na de mael het eenige Jaren herwaerts bekent is, dat al wat *Chatai* geheten is, tot *Sina* te behooren, en dat 'er noch Stad, noch Land alzoo genaemt, buiten de palen van *Sina* te vinden is, zoo voegt hy een weinig verder, echter daer by de woorden zoo even verhaeld: dat 'er behalven die Landstreke, noch een ander deel des Waerelds is, ook *Chatai* genaemt, enz. 't Welk met het voorgaende, regelrecht strydig is, ten ware hy wilde, dat men het opvatte, als gezegt van oude tyden, maer dat zoude ook met duidelijke getuigenissen van geschiedenis-schryvers moeten aengewezen worden. Want *Markus* zegt ons, dat het Landschap *Tenduc*, is het geene dat een Konink gehad heeft, gesprooten uit het geslachte van *Paep Jan*, en dat de Christenen daer de voornaemste Inwoonders zijn geweest; zoo dat ik niet kan zien waerom *Athan. Kircherus*, *Chatai* buiten *Sina*, of *Paep Jan* in *Chatai* wil hebben. Het is de waerheit meer gelijk, dat *Hornius* schryft: In die tyd heerschte in *Tenduc*, *Argon*, *Tangut*, *Tebet*, *Kitha*, *Mogol*, zekeren *Johanna* of *Johannes Ung*: of *Unad Chan*, en 't geslachte *Chairit*, welke belijdenis deed van de Christelijke Godsdienst, na 't gevoelen der Nestorianen; deze is dien wydvermaerden Asiatischen of Indische *Paep Jan*, van welke *Mandevillius* en andere, zoo veel wonderen hebben uitgestrooit.

Met dit gevoelen acht ik, dat men ten opzichte van de plaetzen behoord voldaen te zijn. Van de namen *Johanna*, *Johannes Ung*: kan ik niet oordeelen, om dat *Hornius* niet meld uit wat Schryver hy dit heeft, 't welk echter had behooren te doen: wy zullen den Lezer hier na evenwel een andere, en veel waerschynlijker uitlegginge geven van de afkomste dezes zoo zeer moeyelijken benaminge.

Na mijn gevoelen hebben de Armenische Gezanten, welke in den Jare 1145 te *Romen* zijn gekomen, de naem van dezen Vorst in *Europa* eerst bekend gemaekt, want ik achte dat voor haer by onze Schryvers geen voetstap daer van te vinden is; daer uit heeft *Markus Paulus* die omtrent den Jare 1270, die plaetzen heeft beschreven, gelegentheit genomen, zoo veele en zoo groote zaken daer van te melden, maer onze luiden hebben de name zelf verkeerd verklaert, gelijk aenstonds zullen zeggen.

Van de herkomste en eigenschap des woords

PAEP JAN.

Dat 'er in 't Noorder gedeelte van *Asia* een magtig Vorst, verkeerdelijk alzoo genaemt,

naemt, geheerscht heeft in't Ryk *Tenduc* *, daer in komen alle de geleerden nu wel over een, gelijk wy in't voorgaende hebben aengewezen: maer waerom hy alzoo is genaemt geweest, daer toe brengen zy wel veele oorspronken by, maer alle steunende op enkelde gissinge, en geen bewys van eenige Schryvers, want zy melden'er niet een, die zegt, dat dezen Christen Konink, van den Persiaen of zijne Ondanen, met eenig diergelijk woord betekent word.

*Dit woord werd hier voor Tangut genomen.

Die wyzer zijn, houden 't daer voor, dat het gerucht van zoo grooten Konink is gekomen, ter ooren van de Europeanen, welke in de Oostersche Landen handelden: en daerom zoeken zy d'oorspronk van die naem in de Persische Tale. *Scaliger* meint dat dien Konink *Fristegiani*, dat is te zeggen, Apostolisch is genaemt geweest, welk gevoelen zeer veel Geleerden ook hebben aengenomen: maer't zelve is niet alleen onvolmaekt, maer ook strydig met d'eigenschap van de Persiaensche Tale.

Want die Menschen, welke in de Oostersche Landen deze name eerst hebben gehoord, hebben niet alleen het enkel byvoegzel *Apostolicus*, maer te gelijk een Eernam *Chan* of *Shah*, dat is Konink daer door verstaen, als namentlijk *Shah Fristejan*. Den Apostolischen Konink, gelijk in't Westen den Konink van *Spangien*, niet alleenlijk Catholijk, maer *Catholijkschen* Konink genaemt word. *Fristan* en *Fristaden*, betekent wel in de Persiaensche Tale, Zenden; maer de Persianen gebruiken voor 't woord Apostel, een Arabisch woord, genomen van een Æthiopisch woord *Havvaija*, dat is een Apostel. Maer de Geleerden ontkennen dat het woord, waer van *Scaliger* gewag maekt, na de eigenschap der Persiaensche Tale, van *Fristan* herkomstig is.

Fristade betekent by de Persianen wel een Gezant, Engel, Apostel, of alderlei Afgezondene, maer de * bygevoegde naem gevende woorden, welke van zelfstandige § woorden afkomstig zijn, nemen aen in 't einde, *in*, zoo dat men zegt *Fristadin:* want *Fristagan* of *Fristegiani*, betekent niets: maer *Fristadagan* is het meerder getal van *Fristade*, daer en boven zegt men nu gemeenlijk niet *Fristegan*, maer *Freste*, zoo dat *Bespierius* dit gevoelen wel te recht verwerpt. En alzoo komt ook met een te vallen 't gevoelen van *Hornius*, die op boven geroerde plaetze van het woord *Prestegar* wil, dat het zelve in de Persiaensche Tale betekent Euangelisch of recht-zinnig.

* Adjectiva denominativa.
§ Substantivis.
Orthodoxum.

Ook gevalt my de uitlegginge niet van *Golius*, de welke meint, dat die naem daer zijn oorspronk van heeft, dat de Oostersche Handelaers verstaen hadden, dat dien Konink, van de Persianen na hare spreekwyze wierd genaemt, *Prestar Chan*, en dat zulks betekent Heere of Prince der Slaven, dewyle de Slaven van der Habessinen volk de bekenste zijn van 't geheele Oosten. Ik meine zeid hy, (want hy derft het niet vast stellen) dat hy van de Persianen hedendaegs zoo genaemt word, of is genaemt geweest.

Zoo dat het maer een gissinge is van dezen voortreffelijken Man, welke geen plaetze kan hebben, om dat zoo wel tot *Negucum*, Konink van *Afrika*, maer geenzints tot den Asiatische *Paep Jan*, waer van tegenwoordig gehandelt word, opzicht kan hebben: daer en boven is deze benaminge veel ouder, als dat ze der Habessinen Koningen zoude konnen toegepast worden, als welke in die tyden zoo beroemt niet en was by de *Europeërs* in *Asia*, wanneer de naem van *Paep Jan* eerst in zwang ging: nochte waren ook de Habessina Slaven in de Oostersche gewesten, toen ter tyd zoo gemeen niet, als wel na de Adelenzer kryg. Maer de Portugezen, als zy deze naem gaven aen den Afrikaensche Konink, hadden zulks niet van de Persianen gehoort, gelijk *Golius* gemeint heeft, maer hadden zulks afgenomen uit eenige oude vertellingen, als zy na Indiën reisden, om hem te zoeken, en verstaen hebbende dat der Habessinen Konink een Kruis droeg, en een Christen was, hadden zy hem deze naem toegepast.

Maer wy komen weder tot *Bespierius*, zoo even genoemt: deze brengt te voorschyn een nieuwe, en tot noch toe ongehoorde oorspronk of herkomste, namentlijk, dat *Preste Jan* in de *Persische* Talen betekent zoo veel als *Freschteh Jehan*, dat is een Engel des Waerelds, zonder eenig reden of oorzaek, als dat hy zegt, dat den Grooten Mogol zich noch noemt *Shah Jean*, dat is, Konink des Waerelds, en dat dezen bezit, een groot gedeelte van die Landen, welken den Asiatische *Paep Jan* voor dezen bezeten heeft, en dat waerschynlijk hier door komt te gebeuren, dat hy dat woord *Jehan*, hoewel te onrecht heeft behouden. Welk raedzel mijn al te wyt schynt gezocht: ook zoo is het dat den naem eens Engel op een Konink niet wel en past, en word niet *Freschteh*, maer *Preste* gezegt.

Te recht berispt hy *Schindlerus*, de welke in zijn vyftalig Woord-boek, onder het woord *Singit* zegt, dat *Prest* in de Persische

sische Tale betekent een Konink, en ook een Apostel of Gezondene.

My dan, is geen uitlegging dezes woords eenvoudiger en eigender voor gekomen, als van den treffelijken *Andreas Mulerus* van Gryffenhagen; deze heeft my duidelijk verhaelt, dat *Prester Chan*, zoo veel beduid als Prince der Christenen, of die aenbidden, gelijk of men zeide, biddend Vorst of Bid-konink: en nademael hy dit zijn gevoelen, na dat mijn Geschiedenis-beschryving al in 't licht was, door zijn brieven heeft bevestigt, belijde ik nu gaerne, dat hy is de eerste uitvinder van het zelve, want die uitlegginge van woorden zijn de beste, welke niet alleen met de eigenschappen van de spraek, maer ook van de geschiedenisse, en rechte geschapenheit van de zake over een komen: dat nu *Prester Chan* een Konink geweest is der Christenen, hebben wy in boven geroerde plaetzen genoeg gezegt. Dus verre *Ludolfi*.

Het is in 't Ryk *Tangut* een plichtpleging, dat de Vrouw van 't Huis, als zy den Gasten drank inschenkt, drie stukjens Boter aen de kant van de Kan smeert; 't welk de geen, die drinkt, daer na aen zijn voorhooft strykt.

Doch een grouwelijke wyze is aldaer onder zommigen: te weten, dat zy den geene, die op 't uiterste of sterven leggen, op 't Veld brengen, en aldaer laten sterven, en, ten roove en aes der Dieren en Vogelen, laten leggen, meinende, dat het eerlijk is, een levendig graf te krygen: te weten, in de lichamen der Vogelen en Dieren.

Kircher. Als men ten Zuide van de groote Muur, die Sina van Tartarye scheid, uit de Sinesche Stad *Sining* treed, en na het Koninkryk *Tangut* of *Barantola* reist, moet men de Woestyne *Kalmak*, anders *Samo* en *Lop*, met de Karavane, door trekken. Deze Woestyne is op zommige plaetzen bergachtig, en op andere een zandige vlakte, die onvruchtbaer is, zonder Gras of veel Gedierte: behalven Leeuwen, Tygers, Beeren, Wolven en wilde Stieren; hoewel 'er zoo hier en daer Rivieren zijn, welkers Oevers groente voor het Vee, dat daer langs gedreven word, verschaffen.

De zelve Woestyne heeft zijn oorspronk uit het binnenste van Indiën. Zy word doorreist van omher zwervende Tartaren, volgens bericht van den Jezuit *Gruber*, die voor weinig tyd, uit Sina na Indiën, de reize door de zelve heeft gedaen. Uit wiens brieven, onder de schriften van *Thevenot* gedrukt, mede te zien is, dat *Lassa* gelegen is op negen en twintig graden: en vier dagreizens van daer de Berg *Langur* leit, die zoo hoog is, dat men aen den top komende, naeuwelijks adem halen kan, en des Zomers, wegens de vergiftige dampen, qualijk te bereizen is. Men gaet 'er te voet over.

Zoo haest als *Gruber* over de groote Sinesche Muur, en de Geele Rivier getogen was, ontmoete hy de Woestyne *Kalmak*, die zonder sterke Karavanen, vermids de aenrandinge der Tartarische Horden, niet te bereizen is.

De *Lamas*, of Priesters dezer Tartaren, dragen een rooden Hoet, met een witte Rok, achter om gedraeit, daer onder een geele Kaftaen, waer van een Beurs aen de band hangt. Hem quamen Tartarsche Vrouwen voor, die groene Rokken, van Schape-vachten, droegen: en Mannen, die ruige Rokken aen hadden. Deze hadden iets om den hals hangen, 't geene zy geloofden hen voor ongeval te bewaren.

De Hutten van dit Volk zijn binnenwaerts van berdekens, en buitenwaerts van vellen en wol gemaekt.

In 't Hof van *Tangut* zag hy Hovelingen, die als Wyven gekleed waren, doch met een Mantel omhangen.

Het Ryk *Maranga* is den Ryke *Tebet* ingelijft, en des zelfs Hooft-stad *Radoc* genaemt. Hier hoorde hy namen van *Franciscus*, *Anthonius*, enz. noemen; zoo dat het daer uit mede scheen, of wel eer Christenen aldaer bekent zijn geweest.

In de drie Maenden, die *Gruber* door de boven genoemde Woestyne reisde, ontmoete hy weinig Menschen, ook geen Gevogelte, maer veel wilde Stieren, Beeren, Leeuwen en Tygers.

Als dees Jezuit drie dagreizens aen deze, of de Westzyde, over de groote Muur was gekomen, ontmoete hy het Meir, *Kokonor* genaemt. De Geele Rivier krygt aldaer zijn oorspronk. *Kokonor* is op 't Tartarsch *groot Water* of *groote Meir* gezegt.

Van daer quam hy in 't Landschap *Toktokay*, dat bykans woest en onbewoont, en ook zeer onvruchtbaer is. Men ziet daer geen Menschen, als slechts weinige, die een arm leven, onder Tenten, leiden. De Vliet *Toktokay* besprengt dit Landschap, en geeft aen het zelve dien name. Deze Rivier is zeer schoon, en zoo breet als den *Donauw*, doch ondiep.

Wanneer hy dan van daer reisde, en het Landschap *Tangut* door getogen was, quam hy in *Retink*, een zeer bevolkt Landschap.

De Hovelingen doen in *Barantola*, een Hooft-stad in *Tangut*, zoo als anders met dien naem het geheele Ryk van *Tangut* wel werd benaemt, een ongeloovelijke kosten in kleding, die van Goud Laken is, wezende anderzins deze Landaerd zeer flordig. Mannen noch Vrouwen dragen Hemden: slapen, zonder Bedden, tegen de vloer aen: eeten veeltyds raeuw vleesch, en wassen nooit de handen of het aengezicht; doch zijn minzaem, en byzonder tegen de vremdelingen. De Vrouwen gaen daer zoo wel als de Mannen over straet.

Het Landschap *Koin* is na aen *Barantola* gelegen.

Van *Barantola* toog *Gruber* na het Ryk *Nekbal*, 't geen een Maend reizens groot is. In dit Land zijn twee voorname Steden, *Katinandir* en *Patan* genaemt, die alleenlijk door een Riviere van malkanderen gescheiden zijn.

De Konink aldaer, word genaemt *Dartosmal*. Hy onthoud zich in de Stad *Katinandir*, en zijn Broeder, genaemt *Nevagmal*, in *Patan*, welke het gezag over het krygsvolk heeft. Ter tyd, als *Gruber* daer was, had hy een groote magt, tegen zekeren kleinen Konink, genaemt *Varcam*, die zijn Land, door veelvuldige invallen, belaegde, op de been.

De Stad *Kuthi*, zegt hy, is een der voornaemste Steden in het Landschap *Nekbal* of *Nupal*: als ook *Nesti*, en *Kadmendu*, de Hooft-stad. Daer is heet en koud water, uit onderaerdsche Bronnen overvloedelijk: en men vind 'er goede Weide.

Van *Nekpal* of *Nekbal* quam hy, in vyf dagen, aen het Ryk *Moranga*. Hier zag hy geen Steden, maer alleenlijk Huizen, of liever Hutten, van strooi gemaekt. Deze Konink betaelt Schatting aen den grooten Mogol. Hier kreeg de Priester groot geloof, door gift van een verkyker, daer nooit gezien.

Hy verhaeld, dat de Tartaren in die gewesten geen geslachtnaem hebben; doch malkanderen enkelijk met eige namen onderscheiden.

Men ziet een Sinesche Volkplanting in het Land van *Moranga*, in welk Landschap een Stad is, *Hedonda* genaemt. Van daer komt men, in acht dagen, in *Mutgari*, de eerste Mogolsche Stad. Dan komt men, om na *Agra* (alwaer de groote Mogol zijn Hof houd) te reizen, in *Battana*, een Stad in het Bengaelsche Ryk, aen de Rivier *Ganges*, op vyf en twintig graden, gelegen: en van daer in *Benares*, daer een hooge School der Brachmannen, of Heidensche Indiaensche Papen, is: waer in alle wetenschappen, dien Ryke eigen, geleert worden. En dit alles, volgens schryvens van den Priester *Gruber*, welke dezen weg hadde gereist.

Het Tartarisch Ryk *Tangut* strekt, volgens *Martyn*, zich uit van de Woestyne *Lop*, achter de Sinesche Muur, tot aen het oude Tartarye, dat de Sinezen * *Samahania* noemen. Van deze Tartaren zeggen de Sinezen, dat zy beleefder zijn, als d'Oostelijker Tartaren. Dit volk is van oude tyden af al gewoon geweest met de Sinezen om te gaen. In hun Land zijn mede Sinesche Volk-plantingen gebragt, van wien zy goede zeden hebben geleert. Zy zijn dikmael van naem verandert. Zeventig Jaren omtrent lang, hebben zy Sina in bezit gehad: en uit hun zijn negen Sineesch-Tartarsche Keizers gesproten geweest.

* Anders Samarkand.

Egrigaja was, in *Markus Paulus* tyden, een gedeelte van het Tangutsche Ryk: waer van de Hooft-stad *Calacia* geheten wierd. De Inwoonders waren Heidenen en Nestoriaensche Christenen.

De Konink, die onlangs over 't Tangutsche Land, in 't Waereldlijke gebood, word *Deva* genaemt. De Geestelijke Overste verhoud zich geheim in een plaets of Paleis. Hy heeft gezag over alle Geestelijken en Godsdienst; word van alle omliggende Tartaren in Bedevaert bezocht, en als een God op Aerde geviert. Hy word Priester der Priesteren genaemt, en eeuwige Vader, om dat zy hem onsterfelijk houden te zijn. De meest Noordelijke Volken zijn het yverigst met dezen dienst aengedaen. Het Slot, daer in hy zich ophoud, is *Bietela* of *Butala* geheten, op een hoogen Berg gebouwt, na de wyze der Huizen in Europe. Het heeft vier verdiepingen.

Ziet Kircherus.

Het is jammer, hoe dat heden in deze Oosterlijke Tartarsche gewesten het Christendom gansch uitgebluscht is, daer ons de schriften van *Haython*, den Armenischen Prins melden, hoe hy, in 't Jaer twaelf honderd twee en vyftig, afgezonden door zijn Broeder, Konink van Armenie, aen den Tartarschen Cham, om hulp, tegen de Turken of Saraçynen en Bagdadsche Kalifs te verwerven, aldaer in Tartarye het Ware Christelijke Geloof heeft zien belijden; zoo dat de Cham zelf zulks aengenomen had, en gedoopt zoude geweest zijn. Men vind zekeren brief, welke aen Konink *Lodewyk* van Vrankryk, *de Heilige* gebynaemt, van den Broeder des grooten Tartarschen Chams, *Ercaltay*

of *Haolon* genaemt, geschreven zoude zijn. De Christenen wierden aldaer *Tersay* geheten. In zeker Malabaers oud Kerkboek van den Apostel *Thomas*, op Chaldeesch geschreven, vind men, dat het Christendom door de Heilige *Thomas* in Sina was geplant.

Men wil, dat de opgemelte Cham zelf ter Kruisvaert, tot hulp van den Armenischen Konink, geweest zoude zijn. De Roomsche Geestelijken melden, dat 'er zelf Tartarische Afgezondenen, op 't Concilie tot Lions, verschenen zijn geweest: en op 't Jaer dertien honderd zouden 'er veel Franciscanen in *Nanking*, *Peking*, en vorder in Sina en Tartarye, als mede in *Tangut* en *Tebet*, gezonden zijn.

Het schynt dat by gebrek van Geestelijke Leer-meesteren, en verre afgelegenheit, of wel door opkomende Keizeren en Princen, den Christelijken Godsdienst min toegedaen, (gelijk dan de Oostersche Volken, in 't stuk van Godsdienst, veel na hunner Princen oogen zien) het Christen Geloof in Tartarye en Sina is uitgebluscht; daer de Mahometanen, en Nestorianen veel toe geholpen schynen te hebben, welke laetste in Tartarye, op zekere oorden, de Chaldesche letteren ingevoert hebben.

Wanneer in 't Jaer zestien honderd vyf en vyftig een Hollandsch Gezantschap in *Peking*, Hooft-stad van Sina, was, verscheen daer een Gezant van de *Lamas* of *Bonsen*, dat zijn Priesters, uit *Tangut*, waer van boven gemelt is. Deze was in 't Geel gekleed, had op 't hooft een hoet, als de Kardinalen te *Romen*; op zyde een snoer van kleine koraelen of bollekens, daer by zy mede zekere getyden lezen. Deze verzocht toegank in het Ryk; gelijk hunne Godsdienst, voor den laetsten Sineschen Keizer, daer zeer geoefent; doch voor de komst der Tartaren verjaegt was geweest. Hy wierd ten Hove wel ontfangen.

Trigautius meld, hoe hy in Sina Menschen gevonden heeft, die Kruis-aenbidders geheten wierden: ook overblijfzelen van Joden, die zich Israëliten noemden, en den naem van Joden niet kenden. Zy wisten van het Christendom niet; maer waren zeer verbastert: en, na allen schyn, overblijfzelen van de overgevoerde stammen: of ten minsten zijn hunne voorzaten, voor zestien honderd Jaer, in die gewesten gekomen. Men heeft bevonden, dat de Metropoliet der *Sint Thomas* Christenen in *Cochin* voorgeeft, over Indiën en Sina Metropoliet te zijn.

De *Bonsen* zenden hunne Priesters, bloots-hoofts, door Tartarye, Sina en elders, tot voortzetting van hun Geloof.

De *Lamas* zijn zeer geëert, niet alleenlijk by die van de Koninkryken van *Tangut* en *Tebet*; maer ook by meest alle de andere Tartaren. Alleen de Tartars van 't Ooste, die nu Heeren van Sina zijn, hadden hen voor eenige Jaren niet in hun Landt: hoe wel zy hen nu meer, dan alle andere, achten en eeren: in het begin uit reden of inzicht van staet; daer na, door gewoonte.

De *Lamas* in *Tangut* gaen gekleed in Lywaet of Stoffe van wol gemaekt, en rood of geel geverft, met geele of roode mutzen op 't hooft. Zy zijn te onderscheiden, op eenige plaetzen, aen de hooft-kappen, voor zoo veel hun rang betreft; op andere plaetzen zijn zy anders gekleed. En of hunne Opperste Priester, die een Priester der Priesteren genaemt, en als een Afgod geëert word, (als gezegt is) onder *Tangut* woont, zoo heeft deze Afgodendienst niet te min op andere plaetzen mede hunne Opper-priesters, ja tot in 't midden van *Mugalia*, en by de Kalmakken, dien allen boven-menschelijke eere worde aengedaen; schoon de Tangutsche voor d'eerste en Heiligste word geacht, en d'andere van hem afhangig zijn.

Zy hebben hunne byzondere Vasten in het Jaer, die zy *Gnuma* noemen. In die dagen eeten zy maer eenmael, en drinken geen Theé. Te dier tyd spreken zy niet, maer geven, by tekenen, hunne gedachten te kennen.

Een andere Vasten word by hen geheten *Gnena*, dat is, *gemeene Vasten:* als dan eeten zy wel tweemael daegs, doch maer eens Vleesch, en voorts Melk, Eyers, Rozynen, enz. zoo veel als hen welgevalt; drinken dan ook veel Theé, gelijk zy die gewoonelijk veel drinken, oordelende het zelve een aengename zake Gode te zijn, alzoo zy, met die veel te drinken, de tong zeggen los te hebben, om God te loven. Als zy ter bede in de Tempelen gaen, word op Trompetten van Metael, en ook wel op die van afgestorve Menschen-beenderen, geblazen; gelijk zy mede Rooze-kranzen, van Menschen-beenders gemaekt, gebruiken. Zomtyds drinken zy uit bekkenelen van afgestorve Menschen, 't geen uit Godsdienstigheit geschied, om des doods te gedenken, en te vromer te leven.

Als het Vee krank is, lezen de zommige onder hen daer gebeden binnens monds over, zonder de tanden te openen, op dat het weder gezond zou mogen worden.

De Waereldlijke perzoonen gaen niet zoo dikmaels ter Kerke, als de Priesters: maer

maer alleenlijk tweemael des Jaers, wanneer de Tempelen geopent zijn: en dan geschieden daer binnen Ommegangen, ter eeren van de Beelden. Doch de *Lamas* zelf gaen daer vaek, en wel, des Winters, drie of vier Maenden gestadelijk. Binnen de Tempels bidden zy, by verpozinge, buigen de hoofden, en leggen plat ter aerde neder. Zy zingen aldaer met eene zachte stem, hebben hunne twistredenen in de Kerken, daer de zommige tegen spreken, en andere verweren. Als zy uit de zelve t'huiswaerts keren, gaen de jonge *Lamas* al danzende, 't geen zy zeggen tot navolginge der Engelen te doen: want zy aen negen rangen der Engelen in den Hemel, die God ter eeren, zingen en danzen, geloven. De Engelen worden *Las* by hen genaemt. Zy malen de zommige aengenaem af, andere afzienelijk, die zy zeggen de quade Geesten te keere gaen. Eenige schilderen zy af in wapenen, die zy zeggen Middelaers, tusschen God en de Menschen, te zijn.

Een halve dag van *Kaparangue*, Hooft-stad van *Tibet* of *Tebet*, is, in zeker Stedeken, een Klooster, van vyf honderd *Lamas*: derwaerts veel Bedevaerten gedaen worden, en zelfs van den Konink: en als die daer komt, is'er een groote toeloop van *Lamas*, wel tot twee duizend toe, die den Konink, paer aen paer, al zingende ontfangen; doende zy zes buigingen voor hem, en hy drie voor hen.

Eens ter Maend gaen de *Lamas*, wiens Opper-hooft mede *Dalae-lama*, of *Lamalamalow* en *Lama Congin* word genaemt, in Omgang, om den Duivel uit de Stad en Plaets te verdryven. Als dan dragen zy zwarte standaerden, daer de Duivel op geschildert staet: andere dragen Trommen, en gelijkluidende speeltuigen, op welker gehoor zy zingen en danzen; hebbende dan de mond bedekt, op dat 'er de quade Geest niet in kome.

Zy bewierooken zomtyds de Huizen, biddende als dan de Engelen aen, dat zy de Duivels willen weren. In *Tibet* is op een Berg zeker Kasteel, dat aen een Engel toegewyt is, 't geen de *Lamas* maendelijk, van onderen tot bovenen, gaen bewierooken, smytende Spys en Brood ten vensteren uit, dat by de armen word vergadert: en dit alles geschied, op dat hy hen zegen tegen de vyanden zou verlenen.

Zy hebben mede dagen, op de welken zy het water heiligen, daer zy Goud, Korael, en Rys-korlen in werpen, op hoope dat het zelve dan niemand beschadigen zal, en de Duivel dan geen kracht zal hebben op de genen, welke met dit water besprengt worden: gelijk zy mede zulk gezegent water van den dag der zegeninge bewaren.

Zy Offeren, gelijk veel andere Heidenen, tot verkryging van veelderhande zaken.

De Boeren laten Jaerlijks eens het zwarte Vee, door de *Lamas*, bewierooken en belezen, op dat 'er de Duivel niet in en vare, die zy zeggen, dat zich in die verwe meer behaegt, als in andere.

Zoo wel de Tibetsche als Tangutsche *Lamas* gaen ter Bevaert in een Landschap, *Utsang* genaemt. Die aldaer geweest zijn, worden zeer geëert, en geven de zegeningen aen anderen, met de handen op den hals te leggen: 't geen zy gelooven dat veel goeds en aflaet toebrengt.

Zy beblazen de kranken, terwyl andere bidden, om de zelve te genezen.

De *Lamas* geven voor, datze voorzegginge konnen doen: daer zy de blinde Menschen mede bedriegen, makende veel krissen en krassen, wanneer zy iets voorzeggen zullen.

Wanneer de *Lamas* iemand doen zweren, doen zy hem de handen op een Beelt leggen, daer Doods-beenderen by zijn, op dat die zweert, aen het sterven zoude gedenken, en dat rekenschap van 't zweren zal moeten geven.

Als iemand hunner Bloedverwanten gestorven is, keren zy de klederen om, en laten 't haair ongezuivert hangen.

Het is de wyze in *Tibet* en *Tangut*, dat, als de *Lamas* Lijken te aerde bestellen, de zelve door het volk laten dragen, en dan zomtyds verbranden, en de asch gebruiken, om, met klei gemengt, Beelden af te maken: of dat zy die buiten de Stad doen voeren, om van zekere Vogelen, die wit, en de Kranen niet ongelijk zijn, gegeten te worden. Die onvroom by hen geleeft hebben, worden na de dood aen stukken gehakt, en voor de Honden geworpen.

Deze *Lamas* worden mede by het volk voor Heel-meesters gebruikt, die een pap, van Meel en Boter maken, het welke zy den Duivel Offeren, op dat hy de kranken zoo niet quellen zoude: want zy gelooven, dat alle ziekten van den Duivel herkomen.

De volken in *Tangut* en *Tibet*, geven, uit vreze voor den Duivel, hunne Kinderen veele benamingen, na geringe dingen: 't geen zy, om den Duivel te verdryven, heilzaem meinen te zijn; waer toe de *Lamas* aenleidinge geven. Als een eerstgeboren Zoon sterft, zeggen de *Lamas*, dat de Duivel hem gedood heeft; zoo dat men de Kinders daer namen geeft, na een Hond,

Hond, Kat, Rat, enz. want de Duivel, zeggen zy, veracht zulke geringe ſchepzelen, en zal daerom in die Kinders, als geringe ſchepzelen, die zulke geringe namen dragen, niet varen.

In *Peking* zijn zedert korten tyd, twee Tempelen gebouwt, voor den Godsdienſt der *Lamas*, en of ſchoon de Keizer voor de zelve geen genegentheit heeft, zoo houd hyze echter in waerde, om daer door alles te ontdekken, wat in 't Weſter Tartarye omgaet, en de Princen aldaer tot vriend te houden.

Als een *Lama* ſterft, en zijn Lijk recht uitgeſtrekt blijft liggen, zonder aen deze of geene zyde om te vallen, houden zy hem voor Zalig.

Zy leeven na de *Pythagoriſche* Wetten, mede eenigzins.

Van het Land daer wel eer *Prieſter Jan* heeft gewoont, en hoe van hem de groote *Lama*, navolger is, in het Landſchap *Tangut*, en hoe het woord *Lama*, kruis zoude zijn gezegt, mag in't breede, by de Jezuit *Avril* werden gezien.

Het Geloof der *Lamas* behelſt mede, dat 'er een Drieheit in het Goddelijke Wezen zy. Zy noemen dan het Goddelijke eerſte Wezen *Lama Conjoc*, dat is zoo veel, als de eerſte perzoon. De tweede is by hen genaemt *Cho Conjoc*, 't geen gezegt is, *Groot Boek*. De derde noemen zy *Saguja Conjoc*, 't geen gezegt is, *te verſtaen, zien, beminnen in glorie*. Zaken, in dezer wyze waerlijk onverſtaenbaer. Een Boek God te noemen! Hier voor houden zy echter hun opgemelte Wet-boek, zeggende, het is Godsboek: en eenige, het is God zelve: wezende miſſchien met te zeggen, *het Boek is God*, te verſtaen, in het Boek werd van God geſproken: zy weten wyders van de verborgentheit der H. Drieheit niets te zeggen. My gedenkt, in handen van eenen Kalmakſchen Prins, die van deze Secte was, dit Wet-boek, of om klaerder te ſpreken, dubbelt daer van gezien te hebben. Het was in leder gebonden. De Prins eerde het zeer, leide het op, en voor zijn hooft, omwond het met veel banden; toonde 't my open, en zeide, dat het een ſchrift van een ongemeene letter was, en van andere geſtalte, als de gemeene letters of boeken by hen. Hy zeide, dat al zijn Godsdienſt in 't lezen van het zelve beſtont: dies las hy daer ſteets in. Doch dewyl ik met hem niet, als door drie monden, ſpreken moſte, zoo konde ik den rechten zin daer van niet krygen.

Zy gelooven, zoo de Jezuit *Anthoine de Andrade* zegt, het ongeſchapene woord, en dat het die is, welke, tot zaligheit der Menſchen, is Menſch geworden, geſtorven, en opgeſtaen; doch alles is vermengt met zeer veele grove dwalingen en beuzelingen, zoo dat de grond der zaken hen onbewuſt is. Zy gelooven, dat Chriſtus is geſtorven voor het Menſchelijk geſlacht; doch weinige onder hen hebben daer kennis af, noch komen niet over een, wat dood hy geſtorven zoude zijn, en weten van geen kruiziging, en noch min van de beduitzelen en kracht der zelve. En gelijk uit dit Geloof der *Lamas* te beſpeuren is, dat 'er oulinks by hen kenniſſe, van het Chriſtelijke Geloof zy geweeſt, zoo vind men mede onder de *Gaures*, zijnde een volk van het oude Perſiaenſche Geloof; veele byzonderheden. Waer uit te beſpeuren is, dat zy rouwe kennis van Chriſtus geboorte en zijne Menſchwerdinge, beneffens de geſchiedeniſſe daer van, hebben gehad: welke Secte noch heden onder de Perzen gevonden word: wiens Geloof bredelijk by *Tavernier* beſchreven word. Dees Schryver zegt mede, dat de groote Tartarſche Cham, den Mahometaenſchen Godsdienſt zoude volgen, en de Tartarſche Berg-koningen byzondere Secten in het zelve Geloof zouden aenhangen; in 't welk hy gewiſlijk is misleit. Waer van mede de opgemelte Kalmakſche Prins de minſte kenniſſe niet had.

Deze *Lamas* gevoelen, dat 'er Menſchen ſterven zonder zonden: welker Zielen, aenſtonds na hun dood, ten Hemel varen: maer de Zielen van andere, die veel quaeds gedaen hebben, regelrecht ter Hellen gaen: doch der middelmatigen Zielen in alderhande Dieren verhuizen: en dat de Ziele van ieder Menſch was beſtelt in zulk een Beeſt of Dier, na wiens aert hy had geleeſt: als in een Tyger, Oliphant, Serpent, Paerd, Leeuw, Beer, Luis, Vlo, enz. maer als deze Zielen weder komen te vallen in Menſchen, als dan zijn die altans Menſchen van zulken doen, ampt en wezen, als zy voor dezen zijn geweeſt: te weten: een Konink, een Konink: een *Lamas* een *Lamas*: een Boer, een Boer, enz. Daer by meinen zy, dat God heden geen nieuwe Zielen ſchept: maer dat hy de zelve alleenlijk doet verhuizen, na de Leere van *Pythagoras*, die loop door ganſch Indiën, onder de Heidenſche Indianen, heeft. De Dieren, gelooven zy, hebben hunne zonden zoo wel, als de Menſchen, ook verſtant en kennis, na trappen: gevoelen der halven, dat de Wolf zondigt, als hy het Schaep vreet, en de Kat, als zy de Muis dood. Om zalig te worden, houden zy, dat alleenlijk Godsdienſtelijk behoeft gezegt te worden: *Oni mani pat meouri*, dat is zoo veel gezegt, als, *ſchoon ik noch zoo veel zonden heb gedaen, zal ik evenwel ten Hemel gaen*. Maer deze woorden worden door gewoonte, zoo verwart by hen uitgeſprooken, dat zy, of veele van hen altoos, den zin daer van niet verſtaen.

Veele

Veele Vrouwen te houden, is by hen geoorloft, als mede die te verwerpen.

Zy Offeren dagelijks aen zekeren Water-God.

Dit zy zoo kortelijk van 't Geloof der *Lamas* gesprooken, voor zoo veel als uit eigen mond van den bovengemelden Kalmakschen Prins zelven, en uit de brieven van *Anthoine de Andrade* heb konnen vernemen. Deze *Lamas* dan, en de volken, die hunne Leere volgen, hebben, als is aengewezen, eigentlijk een Geloof tusschen het Heidendom en Christendom, hoe wel anderzins bredelijk gesproken, Heidenen zijn. Mahometanen zijn by hen zeer gehaet, doch de Christenen zoo niet. Zy leven vry Godsdienstelijk, en zijn zeer licht tot het Christendom te brengen, zoo als aen den Kalmakschen Prins boven gemelt hebbe bespeurt.

Deze Kalmaksche Prins, schoon hy als doen noch na zijn aengeërfde Godsdienst leefde, liet zich echter onderwyzen in het Grieksch Christelijk Geloof. Ik zag hem kruissen maken, en hoopte, zoo hy aen my zelfs zeide, in het korte in die Leere volleert te zijn: zoo dat, indien 'er toegang en yver was, deze volken, die zoo grooten gedeelte van de Waereld beslaen, tot het ware Geloof te brengen zouden zijn. Want zy zijn leerzaem.

Volgt eenig bericht van den grooten *Lamas*, en zijne Priesters, beneffens hunne Godsdienst, getogen uit zeker ongedrukte beschryvinge, die onder my berust.

Het Koninkryk van *Lassa*, is een onderhoorig gedeelte des Koninkryks van *Tibet*, Leen-schuldig, zoo zommige willen, beide aen *Tangut*, en dies werden de benaminge der Ryken *Tangut* en *Tibet*, vaek den een voor den ander gebruikt, is alzoo na zijn Hooft-stad genaemt.

In het Ryk *Tangut* zijn twee Koningen: d'een slaet de bestiering van 's Ryks zaken gae, en word *Deva* genaemt; d'ander is van allen last der Uitheemsche zaken ontslagen, en word niet alleenlijk van de Ingezetenen, maer ook van alle de Onderzaten der Koningen van Tartarye, als een levendige en ware God aengebeden, met vrywilliglijken daer en boven ter Bevaert, na hem te trekken, en groote geschenken hem aen te bieden: hy zit ledig in een duistere kamer van zijn Paleis, op een verheve plaetze, op een kussen, daer kostelijke Tapyten onder leggen.

De kamer is verçiert met Goud en Zilver, en het is daer zeer licht, door de menigte van brandende Lampen. De vreemdelingen vallen voor hem ter neder met het hooft tegen d'aerde aen, en kussen hem met een ongelooflijke eerbiedigheit de voeten.

Zy noemen hem den grooten hoogen *Lama*, of Priester, en *Lama* der *Lamas*, dat is, *Priester* der *Priesteren:* uit oorzake van hem, als uit eenen Bron, de gansche vorm, wezen van Godsdienst, of liever Afgoderye voort komt: waerom zy den zelven ook de Hemelschen en eeuwigen Vader noemen.

Geduuriglijk zijn de *Lamas* of Priesters zelfs alleen by hem, en staen hem met groote zorge en naerstigheit in zijne behoefte ten dienste, verklaren, d'Orakelen uit zijnen mond te ontfangen.

Bevaerd reizers met een wonderlijk gelaet van Goddelijkheit, hem eeren.

In 't begin van ieder Maend, houden de *Lamas* Priesters eenen Omgang met veele zwarte Standaerds, daer Duivelen in afgemaelt zijn.

Andere Trommelen zomtyds, op welker geluit zy verscheide gezangen zingen: zy hebbe alle een doek achter om't hooft gebonden, die hen over 't aengezicht hangt, en den mond bedekt, uit vreeze dat de quade Geesten, die zy dan uit de Stad gaen dryven, niet weer op hen zouden komen.

Door deze plegtelijkheden gelooven zy het overige van de Maend, voor alle ongevallen bevryt te blijven: en bezweren ten dien einde buiten de Stad, de Duivelen.

Wanneer dit geschied is, keert ieder weer na huis.

Zy gaen alle Maenden op een zelve wyze na zeker Huis, welk staet op den top van zekeren Berg, naby de Stad, gewyd aen eenen *Las* of Engel, die zy voor hunnen beschermer houden. Na dat zy op dit Huis verscheide tekenen gestelt, en met allerlei slag van wapenen, als Degens, en Rondassen, omcingelt hebben, beginnen zy van boven het Huis op Trompetten te blazen, roepende luider keele ter eere van den bescherm Engel: *Sango, Sango, Sango:* en bewieroken middelerwyle het Huis overal: werpen daer na door de vensters groote menigte van Brood en Boter, ten Offer aen den *Las* of Engel, ten einde hy hen zegen tegen hunne vyanden wil geven: welk by het arm volk met grooten aendacht word op geraept.

Eenige *Lamas* hier toe geschikt, gaen alle Maenden, ampts halven, de Huizen des Koninks bewierooken, met aenroepen daer en boven, op verscheide malen den Engel, welke de beschermer in die Maend is, om dat geen quaed daer in mag komen.

Men heeft'er zekere dagen in't Jaer, op de welke de *Lamas* het water wyden, of zegenen, door lezen van een lange wyle

in

in hunne Boeken, en het werpen van Goud, Koraelen en Rys, in het zelve, daer na ſprengen zy het Wy-water door de Huizen, met toezegging, dat de Duivelen de geene niet kunnen beſchadigen, die in de plaetze zijn, welke met dit water aldus zijn beſproeit geworden.

Alle Jaren, op zekeren dag, brengen de Huis-luiden zwarte Koeyen, Schapen en Paerden, van een zelve kleure aen de *Lamas*, die by deze voorval groote plechtelijkheden bedryven.

Met over deze Dieren veele gebeden te ſlaekken, en menigmael te bewierooken, op dat gelijk zy zeggen, de Duivelen, die luſt en vermaek hebben in deze zwarte Dieren te leven, hen niet quellen, noch plagen, en in hunne lichamen varen zouden: want zy door deze plechtelijkheden daer in belet worden, na hen gevoelen.

Onder de *Lamas* worden de geene die ter Bevaert in het Landſchap *Utſang* zijn geweeſt, het aldermeeſt geëert; zulks het volk, wanneer zy over ſtraet gaen, het hooft ontblooten, en met neergebukten hoofde het opleggen der handen van al zulken *Lama* verwacht, waer door zy achten groote vergiffenis te bekomen.

Om den uitſlag van aenſtaende dingen te weten, neemt ieder zijnen toevlucht tot de *Lamas*, en zelf de Konink: die zulks trachten door Beelden, Merken, Letteren, en loop der Sterren, uit te werken.

Wanneer men een Eed zal doen, leggen zy de handen op zekere Beelden, gemaekt van kryt en doods-beenderen, die gelijk zy zeggen, God vertoonen, ten einde de geene die zweren, gedenken dat zy ſterven moeten, en ſcherpe rekeninge aen God hebben te geven. Zy ſtellen het Beeld voor de oogen der geenen die zweren, en roepen hem tot getuigen van de waerheit aen.

Zy zouden nimmer of zelden, met Eede een leugen derven beveſtigen: zy maken veel werks van dit ſlag van Eeden, met het verhalen van groote onheilen, die den meineedigen zouden over gekomen zijn.

Wat belangt het middel en genezen der kranken; die Artzen, welke meeſt *Lamas* zijn, gebruiken, is gemeenelijk een mengzel, gemaekt van Meel en Boter; waer van zy een klein ſtukje den Duivel opofferen, om hem te verzoenen, op dat hy zoo fel de kranken niet zou plagen: want op de naby gelege Bergen, zouden zekere menigte van Duivelen woonen die in de huizen komen, en de Menſchen in verſcheide ziekten doen vallen. Ook hebben zy voor een gewoonte de kranken te genezen, met menigmael op hen te blazen, en verſcheide redenen op te zeggen.

Alle Inwoonders zijn hier in vuile dwalingen des Heidendoms verwert, dienen verſcheide Beelden van Afgoden. Onder deze is het voornaemſte, dat zy *Manipe* noemen: welk met negenderlei verſcheide hoofden, in een yzelijke geſtalte, kegels gewyze oprijſt.

Voor dit Beeld doen zy met ongewonelijke gebaeren hunnen dienſt, met telkens deze woorden te verhalen. *O Manipe mi hum, O Manipe mi hum*, dat is, *O Manipe* make ons zalig.

Daer en boven zetten zy verſcheide ſpyze neffens het zelve, om deze Godheit te verzoenen: en verrichten meer andere diergelijke Afgoderyen.

Na dien nu een vergankelijk Menſch de dood niet kan ontgaen, zoo hebben de *Lamas* of Prieſters, ten einde als den Opperſte *Lama* komt te ſterven, niet kan gezegt worden, gelijk andere Menſchen geſtorven, en van de eeuwigduurentheit ſchyne ontbloot te zijn, dezen vond bedacht. Zy zoeken in het ganſche Ryk eenen *Lama* uit, dien hem zeer gelijkt, en voeren dien zelven, na hem gevonden te hebben, met liſt, heimelijken op den Throon van dezen eeuwigen Vader, in plaetze van den overleden: ten einde hy alzoo ook gelijk deze verdichte Godheit, de voorige zeer gelijk is, warelijken van de dood kan ſchynen opgewekt te zijn.

Gelijk hy gezeit word, tzedert honderd Jaren reeds zeven malen van den doode opgewekt te zijn: zoo gelooft aldaer een iegelijk ontwyfelbaer aen deze eeuwigduurentheit.

Hierom word hy van elk met zulke groote tekenen van eerbiedigheit gedient, en aengebeden.

Die geene, zich gelijk zalig acht, welke door gunſte der *Lamas* (die zy te dien einde, met groote en dierbare geſchenken, niet zonder hun groot gewin, gewoonelijken omkopen) een weinig van de drek of pis, des grooten *Lama* kan bekomen. Want de zelve, 't zy onder de Genees-middelen gemengt, of in een doosje om den hals gedragen; ook de pis onder de ſpyze gedaen, dwazelijken dienſtig tegen veele ziekten, houden zy te zijn.

Zoo eenige willen, zou deze dienſt en plechtelijkheden nergens kunnen oorſpronk van daen hebben, als van zekeren Konink, den welken de Schryvers doorgaens *Preſte Jean*, of *Prieſter* en *Paep Jan* noemen; die men zekerlijk zegt, (als gemelt,) zijn verblijf in het Koninkryk *Tangut*, dat het Koninkryk van *Laſſa* begrypt, zou gehad hebben.

Want gelijk zy uit geheel Tartarye, tot dezen, als tot een vraeg-baek eertyds reisden, alzoo schieten zy noch heden uit alle oorden tot dezen belachelijken God, en Hooft, der *Lamas*, toe, om des zelfs zegen te verkrygen.

Dees *Lama* heeft zijn verblijf op zeker Kasteel *Bietala* genaemt, op het einde der Stad *Barantola* gelegen.

Geen Christen noch eenig ander Mensch mag daer op komen, 't en zy bevoorens de behoorlijke Afgodische plechtelijkheden aen dezen grooten *Lama* afgeleit worde.

Zijn Schilderye evenwel, ziet men in den ingang des Kasteels, zeer levendig afgemaelt, waer in brandende Lampen hangen, en aen den verbeelden en geschilderde *Lama* niet min, als aen den levendigen, de gewoonelijke plechtelijkheden bewezen worden.

Zulk een gezag heeft hy door gansch Tartarye, dat geen Konink of Vorst ergens ingewyd word, die niet eerst door afgezonde Gezanten, met geschenken van groote waerde, van dezen grooten *Lama*, om een gelukkig aenvang des Koninkryks zegening verzoekt.

Zy dryven de verhuizing der Zielen van 't een in 't ander Lichaem, in dezer wyze.

Men heeft 'er Menschen zeggen zy, die zeer goed en zonder zonden zijn, die na hunne dood, recht toe, recht aen, ten Hemel vliegen. Daer zijn andere boven mate ondeugend, en vol zonden, die na hunne dood ter Hellen gaen. Andere doen zonden en goede werken, welker Zielen op hun sterven, in de lichamen van verscheide Dieren varen. Te weten, in Oliphanten, Ossen, Leeuwen, Tygers, en zelfs in Muggen en Vliegen, ieder na de staet van zijne misdaden: waer uit volgt, dat de eerste in Slangen, Wolven, Wout-ossen: Katten en Ratten, over gaen, en die minder zonden bedreven hebben, de lichamen der Dieren van meerder achtinge aen nemen: eenige keeren weder om Menschen te zijn, na den staet dien zy te vooren hadden. Armen worden weer Armen, Ryken, Ryken, en aldus met de anderen.

Hier uit ontstond dat een Konink dikmaels weder komt Konink te worden, een Koopman, Koopman, en Lamas, Lamas, enz.

De Waereldlijke perzoonen zijn niet gewoon, of zeer zelden de Kerke te betreden.

De Kerken staen, ten aenzien van de Gemeente, veeltyds toe, behalven eenige dagen des Jaers, op de welke zy ongesloten blijven. Als dan doen zy drie keeren te voet rondsom de zelve, en treden daer na in, om eerbiedigheit aen de Beelden, in de zelve te betoonen.

De *Lamas* komen dikwils in de Kerken, want zy zelfs ook in de Winter, daer vier of vyf Maenden blijven bidden, geduuriglijk nu d'een, dan d'ander, den tyd van veele uuren, eeten en slapen daer, en doen ten tyde des Gebeds, hertgrondelijke eerbiedenissen met de handen, aengezicht, mond en knien, na de Aerde gekeert.

Zy zingen met een stemme die niet zeer hoog is, maer met een vry zoeten toon. Na het zingen vangen zy aen te twist-redenen, over zekere stukken in hunne Boeken vervat, waer na ieder zich na huis begeeft. Onder het gaen derwaerts, danzen eenige van de jongste door de Stad.

Zy klinken dan in de handen. Dit danzen geschied zeer zediglijk: en geene andere, dan jonge *Lamas*, danzen met hen, die zy keeren om *Lamas* te zijn: in dit bedryf trachten te vertoonen, deze jonge *Lamas* de gestalte van Engelen.

Zy malen in deze gewesten de Engelen, die zy *Las* noemen, in verscheide wyze af, zommige schoon en aengenaem: en andere afgryzelijk en vervaerelijk, gereet om tegen de Duivelen te vechten: zy vertoonen hen wanstallig, gelijk zy voorgeven, niet om dat zy zoodanig zijn, maer om uit te drukken het geen zy tegen de quade Geesten, in gunste van het Menschelijk geslacht doen.

Zy maken de Engelen zonder getal, en verdeilen hen in negen orden, alle Geesten zonder Lichaem, eenige grooter, andere kleinder. Eenige zijn gewapent met Borst-harnas, en Degen op de rechter zyde, met een dreigent gelaet. Dus verre verslag over de *Lamas* by de gemelte ongedrukte beschryvinge ter neder gestelt.

BESCHRYVING

Van den Geestelijken Almanak der Tangutsche, *en andere omleggende Heidenen, dat is, verhael op wat wys, zy Maendelijk haren Goden vieren, met de namen der Maenden, en wat Goden de zelve toe geeigent zijn.*

De Tangutten, Bogdoitzen, Moegalen en Kalmakken, welke tot hier toe het Heidensche Gelove toegedaen zijn, beginnen haer Jaer met de Maend van Maert, werdende de zelve by haer voor de grootste, en magtigste gehouden, alzoo zy de Zomer van de Winter komt te scheiden, waerom hy ook Maert.

den

den Vredebrengenden en Waereldscheppende Maend, in hare Tale *Bars* genaemt werd, en verbeeld onder de gedaente van een Tyger. Ter dezer tyd zaeyen zy haer Koorn en Kruiden, verplanten hare Bomen. Den Afgod, aen wien deze Maend toegeeigent is, word genaemt *Tschachan Sara Burchan*, en op de volgende wyze geviert, met een omgang, daer in de eerste rei, de *Kutufta*, *Katoegta*, of de Hooge-priester is, of dat Geestelijke Opper-hooft, 't geen ter plaetze, waer deze plechtelijkheit geschied, te dier tyd zy, is gevolgt by des zelfs *Slabana*, en *Ismatscham*, eerste Geestelijken of Patriarchen. Hier na komen alle de gemeene Afgoden Priesters en Zangers, *Labi*, *Manschi*, Chans en Taischi. Dan de voornaemste Heeren en bedienden van 't Ryk, en ten laetsten het gemeene volk. Het Offer aen dezen Afgod bestaet in twee jonge schone gekofte Slaven Kinderen, een Jongetje en een Meisje, deze moeten rein, en van alle vleeschelijke vermenginge bevryt zijn, en in de Tempel door de voorschreve *Kutufta*, of het Geestelijke Opper-hooft gedood, en 't bloed in een Zilver vergult vat, van een elle hoog, als een Kelk, omtrent een emmer houdende, met het bloed van alderhande slag van Beesten en Gevogelte, het zap van Wyndruiven, Aerd-gewas en Vruchten, ook Tarwe en versche Boter gemengt, gegoten werd. Dit vat word gezet in 't midden van den Tempel * by een Schilderye, waer in de voornoemde God, neffens een Afgodinne, *Maideri Tschagan Sara* genaemt, en twee jonge Kinderen, een Jongetje en een Meisje, met buitenlandsch habyt, verbeeld zijn, waer mede te kennen gegeven word, dat die geene, welke geoffert worden, buitenlandsch moeten zijn. Deze Schilderye leit op een kostelijk Tapyt. De vermenging, invoegen als gezegt, by den *Kutufta* geschied zijnde, begint des avonds het Gebed, en duurt de geheele nacht, tot des anderen daeg's middags, wanneer het genoemde Vat door een *Lama* of Paep van de voornoemde Schilderye des Afgods, met groote eerbiedigheit weg genomen, en tot de *Kutufta* gebragt word, die, met de voorste drie vingers van zijn rechterhand in dit Vat, dat op een vierkantige doek, daer op geschreven is, en schoone Tapyten staet, tastende, eenig Bloed en Tarwe vat, en 't zelve driemael boven zijn hooft, in de lucht werpt, en na dat hy de rechterhand daer op gelegt heeft, en met een Zilver verguldе Lepel, driemael daer uit geschept, en gegeten heeft, geeft hy een Lepel vol in de mond, aen alle de Afgodische Priesters, Diakonen, Zangers *Dorschi*, *Labi*, *Manschi*, *Gitschulof*, en aen de voornaemste Heeren, ook word aen het gemeene volk, eerst den Mannen, daer na den Vrouwen, zoo veel mede gedeelt. Na 't eindigen van deze Afgodendienst gaet een yder uit de Tempel, den ander een gelukzalig Nieuw-jaer toewenschende; en word verders dit Feest, twaelf dagen lang met gasteryen en maeltyden door gebragt, van de eerste dag af beginnende, welke het hoogst word geacht.

Het is waerschynlijk, dat alle deze plechtelijkheden, niet zoo van 't volk, als van de Geestelijken werden gepleegt.

* Genaemt *Burchanigent*, dat is gezegt, Gods Kerk of Huis.

De *April* is toe-geeigent aen den Afgod *Toulay Burchan*, 't welk zoo veel te zeggen is als de God van de vereeniging, of vereenigde God, Bouw-meester van de Aerde, vermeerder van 't Gevogelte, behouder van 't Vee, en bezorger van alle dingen. Deze magt zoude hem van den hoogsten *Tengri Kandu*, of Keizer des Hemels gegeven zijn: invoegen als boven in *Maert* gezegt, word dezen Afgod, de eerste drie dagen lang geviert. April.

De Maend *May* word gestelt in de bescherming van *Kutsche Burchan*, dat is, de loflijke Bloemen God. Hem ter eeren, word een Tempel in 't Veld, van Tenten, genaemt *Burchangent*, opgerecht, met Fluweel en kostelijke stoffe verçiert. De Offerhanden zijn Melk, Boter en Kaes: zes dagen lang worden in 't Veld maeltyden gehouden, van het geofferde, in Tenten, van Zyde daer toe gemaekt. May.

Junius word beheerscht by *Dulan Tschudun Burchan*, of de warme God. Deze word groote magt toegeschreven, en moet zelf van den hoogsten God *Tengri Kandu* om hulp verzocht worden, wanneer hy van zins is de godloozen, en die veroordeelt zijn, op der Aerden, met Donder en Blixem; (de welke hem toevertrouwt is) te vernietigen, of te straffen en te dooden. Dezen Afgod brengt voort den Regen, bevocht de Aerde, en geeft ieder gewas zijne behoorlijke warmte, waer door de zelve tot volkomenheit gebragt worden; doet de Visschen vruchtbaer zijn, waerom hy met groote eerbiedigheit aengebeden word. Des zelfs Offerhanden bestaen uit eerstgebooren Lammeren en Kalveren, en uit de eerste Melk na de geboorte van Koeyen en Paerden, tot een Brandewyn gemaekt. Dit word door den *Kutufta* en zijn *Labi*, met het bloed van 't jonge Vee gemengt, in 't voornoemde Vat of Kelk gedaen, en verders voortgevaren, als breder hier voor by de Maend van *Maert* verhaelt is. De negen eerste dagen worden met braffen en gastreeren door gebragt. Juny.

Julius heeft tot beschermer *Ketscheney Baga Burchan*, dat is, den ouden en magtigen God, of den ouden Leeuw, en Keizer van alle levende schepzelen, om July.

dat des zelfs werkingen boven andere wel de krachtigste zijn, want ter dezer tyd worden door de hitte alle Kruiden uitgedreven, en de Vruchten ryp gemaekt, en de Vogelen tot volkomentheit gebragt. Deze Afgod word uitgehouwen, in zijne handen hebbende twee Stroo-halmen, naest zijne voeten staende een kleinen Jongen, dragende op des zelfs schouderen een Korf of Sak, met alderhande vruchten, tot Offerhanden bestek. Deze word eerbiediglijk geviert, en de drie eerste dagen worden tot de gastmalen gebruikt.

Augustus. *Augustus* heeft tot beschermster *Okin Burchan San*, dat is zoo veel als de goede Godin en reine Maegd. Deze word geviert als volgt. De Afgodendienaers vergaderen alderlei aerd van Aerdgewassen, vruchten van Boomen en welriekende Kruiden, en leggenze in een Korf, dieze in hare hand boven 't hooft houden, omtrent het uitgehouden Beeld van deze Afgodin, of naest de zelve, is uitgehouwen, een oud Wyf, welkers handen mede met welriekende Takken en Kruiden gevult zijn, waer mede zy willen te kennen geven, dat gelijk een jonge Dochter, zonder Man, geen Kinderen kan baren, en ook een oude en afgeleefde Vrouw niet; dat zoo de Aerde zonder hulp dezes Godins, geen vrucht kan voortbrengen. Deze Godin werd dan met groote eerbiedigheit aengeroepen, op dat zy het ryp worden der Vruchten, en 't zaed geven der Kruiden, door quaed weêr, niet zoude beletten. Nege dagen worden door het gansche Land met maeltyden by te woonen, bidden, en malkanderen te bezoeken, doorgebragt.

September. De *September* word beheerscht door den Afgod *Kubi Burchan*, of God des Herfst. Dezen is uit steen gehouwen, en verbeeld als speelende op een Dwars-fluit: by hem staet een kleine Jonge, welke op de Luit speelt, en een Dank-lied zingt aen den opperste God, dat de Zomer gelukkig ten einde geloopen, en den Herfst begonnen is. Aen dezen worden geoffert alderhande gediertens, Vogels en Visschen, Vruchten en Koorn, en t'zijner eer word een dag met gebeden en gastmalen ten einde gebragt.

October. In *October* word ter eeren van *Kutschar Burchan*, of God van de Scorpioenen, de vergiftigste van alle vliegende en kruipende ongediertens, een dag met gebeden en maeltyden geviert. Om dat in deze Maend, de Lucht meest ontstoken en besmet is, ter oorzaek de Zonne niet meer zoo krachtig op de Aerde werkende, en om de ongelijkheit van de Elementen, als mede, om dat de koude noch niet stark genoeg is, de Lucht door een vorst te reinigen. Deze vergiftheit veroorzaekt alderhande krankheden, en quade zinkingen. De Offerhande zijn de eerstelingen van 't Vee, voornaem een jonge Koe, die noch niet gekalft heeft, en een gesneden Stier, wiens bloed, geslagt zijnde, in het voornoemde Vat gedaen, 't vleesch gekookt, en ten Offer gebragt word, met verzoek, van door zijne magt, alle schadelijke en gevaerlijke ziektens van haer te willen keeren: en daer toe zijne dienaers te houden.

November. De Maend *November*, is den Afgod *Eldschin Burchan*, of beschermer, in Metael gegooten, toegeheiligt. Hier voor worden in den beginne des Maends zommige Vogels en Visschen geslacht, en geoffert, der zelver bloed in 't bewuste Vat bewaert, en in de daer toe aengestelde bedestonden, gebeden uitgestort, ten einde hy haer gelieve te bewaren voor alderhande ongemakken en quade dampen; 't Vee van alle schadelijk weêr beschermen, en de Visscheryen, welke nu op haer best zijn, te zegenen. By deze Offerhanden, welke vier en twintig uuren duuren, gebruikt men in plaets van Lampen, Porceleine Kommen van alderhande verw; met zuiveren Olie gevult, en met lemmet van Boom-wol aengestoken.

December. *December* heeft tot Afgod *Kokuk Burchan*, of *Kachay Burchan*, dat is een God der Varkens of van Geiten, die op Bergen en Valeyen weiden, en wyl in deze Maend de Zonne van 't Noorden zeer verre is afgeweken, en de dagen daer door verkort worden, brengen zy Bokken en Varkens ten Offer, te gelijk biddende, dat hy haer, en haer Vee, ten allen tyden voor alle schade behoeden wilde, en wel voornamentlijk, in de Winter. Dit Feest duurt, als 't voorgaende, den tyd van vier en twintig uuren.

Januarius. *Januarius*, is onder de bescherming van *Ulan Burchan*, of *Kulugunа Burchan*, dat is de God der Muizen. Dezen is van den hoogsten God *Tengri Kandu*, magt over de koude gegeven, en kan klare en heldere nachten maken, dagen verlangen, de Lucht rein, en gezond maken, en tegens 't einde van de Maend, de koude doen minderen. Op den eersten dag dezes Maends, worden in een daer toe gemaekte Tempel, Zwanen, en alderlei aerd van witte Vogels geoffert, en gebeden gedaen, ten einde hy haer, nessens hare Beesten, voor alderlei krankheden bewaren wilde, en een goed Jaer-tyd geven. Dit Feest en gebeden, duuren vier en twintig uuren.

Fe-

Februarius. *Februarius* word bestiert door den Afgod *Usken Baga Burchan*, of *Ker Burchan*, dat is de Ossen God, of de God der Swepen. Deze Maend word ook genaemt de kleine, natte, windige, en onbestandig in koude, en word gezegt, dat deze Afgod de Aerde, tegens de komste van den grooten Afgod *Bars*, of *Tschagan Burchan*, anders *Sare Maideri*, te zuiveren heeft. Hem worden geoffert wilde Geiten, Harten en Hazen. Men zegt, dat hy de gestalte van alderhande Vogelen aen nemende, onbeschadigt door de Lucht vliegt, waerom hy verzocht word, ook zoo de Menschen en 't Vee, schadeloos te willen houden, van alle giftige krankheden, welke van de quade Lucht, haren oorspronk mogten hebben: daer toe hy een van boven, dat is, van de Opperste Godheit gegevene magt, zoude hebben ontfangen. Dit Feest duurt drie dagen lang, en word met vasten geviert, in hunne Afgodische Kerken.

Deze *Almanak* hebbe ik getogen uit een Sinesche Kerze-bruine Fluwele Tapyt, of Voorhang, die in *Sina* is gemaekt, waer in deze verhalinge met Goude en Zilvere geborduurde Letteren is verbeeld; welk Kleed onder den Huis-raed van *Knees Wassily Wassiljewits Galitzyn* is gevonden.

Men zag daer noch aen, de gemelde Afgoden, of hare beeltenissen vertoont, en deze woorden, *in de Sinesche Zetel-stad des* Bogdichan Kambaluk, *is een Bede-huis gebouwt van oude steen, ter eeren, of na de naem van* Maideri, *in 't vyf en twintigste Jaer van de Heerschappye des Sinesche* Bogdichan.

Onder aen den Voor-hang is in Goud uit genaeit, een Thoorn, staende in een Wyngaerd, midden in den Thoorn vertoont een Put, daer de Emmeren by hangen.

Het Geloof der *Lamas* strekt zich zeer verre uit, en begint kort achter *Astrakan*, by de Kalmakken, en gaet tot aen de Sinesche Muur, en hedensdaegs zelve tot dicht aen de Ys-zee, in het Landschap *Niuche*, benoorden, tot aen het Meir *Baikal*, en bezuiden tot aen, en in *Tangut* en *Tibet*, woonende dier Opper-priester in *Tangut* of *Barantola*. Doch in het Landschap *Niuche*, en daer omtrent, is deze Godsdienst uitheemsch, hoewel geoorloft, en word daer van buiten ingebragt, als mede in *Sina*, alwaer de Volken anderzins een ander Geloof hebben. En of schoon deze Luiden den Duivel eere aen doen, om dat hy hen geen quaed zoude doen, zoo zijn zy echter den Christelijken Godsdienst, wanneer daer van onderricht werden, niet ongenegen.

Het Landschap *Tangut* valt vry koud. Daer zijn veel Vischdragende Vlieten, en schoon Koorn, ook Rhabarber en wilde Ossen. De Menschen zijn 'er lijvig, niet te groot, hebben zwart haair, kleine neuzen, en hellen vry in gedaente na de Sinezen.

In het Ryk van *Tangut*, en in de Stad *Barantola* is eene wyze, dat men, op zekeren gestelden tyd, een sterken Jongeling uitkiest, die met alderlei wapentuig toegerust, en aldus over straet gezonden word, met magt van ieder een, zonder onderscheid van kunne of aenschouw van perzoonen, te dooden, 't geene hy, van een duivelzen yver bezeten, stoutelijk verricht, zonder dat iemand hem derft tegenstant bieden. Hy is opgepronkt met Vlaggen, Standaerden, en een veelverwig kleed. Zy noemen hem *Buth*, 't geen *Doodslager* bedied. Die dus gedood worden, zijn geoffert aen hunnen veelhoofdigen Afgod, *Menipe* genaemt, (wien het Volk spyze voor zet, en met reukwerk viert) en worden geloofd eeuwiger eer en gelukzaligheit te beërven. Barantola werd anders mede voor het Land Tangut zelve genomen.

In *Barantola*, volgens bericht van zeker Griek, die in *Sina* had geweest, aen my gedaen, zoo waren 'er twee Chans, (gelijk reeds aen is geroert,) de een is Waereldlijk, en de ander Geestelijk. Deze laetste is de *Lama Lamof*, of *Dalai-Lama*, de welke over alle de Afgoden-dienaers gebied, en niet alleenlijk over de Priesters, maer ook over de Chans in die gewesten; want geen Chan word zonder zijnen zegen in zijne Heerschappye gestelt. Hy zegent ook den Sineschen Keizer: en wanneer hy in *Peking* quam, zoo plag hem de * *Bogdi Chan*, niet verre van de Stad, in 't gemoet te komen, en met groote eerbewyzing t'ontfangen. Hy is, ten tyde van den Vader van dezen tegenwoordigen Keizer, toen hy het Ryk van *Sina* ingenomen had, in *Peking* geweest, om hem te zegenen; doch hem wierd van eenige Christenen, en rechtzinnige Menschen voorgehouden, dat zulken grooten Monarch niet toestond, aen eenen leugenachtigen Paep zulks te doen. Doch de *Bogdi Chan* was bevreest voor den gemeenen man; want ook in *Sina* houden zy hem voor eenen waren Heilig. De Keizer ontfing hem dan buiten *Peking*, in zijne Thuinen, daer hy de zegen van hem ontfing, en, groote geschenken vereert hebbende, liet hem weer na *Barantola* aftrekken. Deze *Lama* word hierom zoo hoog gehouden, om dat 'er geloofd word, dat hy onsterffelijk is: want hy word voor een Vader van eeuwigheit gehouden. Groote en kleine komen, om de zegen, by hem: gelijk de Christenen na Jeruzalem gaen, alzoo gaet men na hem ter Bedevaerd. Hy bedriegt het Volk, met te voorwenden, dat hy nimmer sterft: maer, gelijk de Maen aen den Hemel, steeds op

* Of Sineschen Keizer.

op nieuws weer jong word. Wanneer de andere *Lamas* zien, dat dees *Dalai-Lama* op sterven leit, zoeken zy te vooren iemand onder hen uit, die hem het naeste gelijkt: gestorven zijnde, verbergen zy den doode: waer na zy den nieuwen *Dalai-Lama* aen 't Volk vertoonen, en zeggen, dat hy herbooren is. En daerom eeren zy hem niet alleenlijk als eenen God: maer ook al wat van, of uit zijn Lichaem komt, als spouwzel, zweet, water, en andere uitwerpzelen, ja zelfs zijn drek: al het welk zy met groote eerbiedigheit, tegen alderhande qualen, verzamelen en bewaren, ja zelve onder spys gebruiken. Niemand zal ooit tot hem gelaten worden, die hem niet bykans als eenen God eert. Door toelating Gods, is deze vervoering van *Sina* tot in *Indiën* voort gekroopen. Dus verre gemelte Griek.

Niet wyt van het Landschap *Tangut*, leit *Sisan* en *Laos*, en veel andere kleine Landschappen en Volken, ieder onder een byzonder Heer en Wet; hellende eenige na het Heidendom, en andere na de Wet van *Mahomet*. Men vind' er de Steden *Succuir*, *Ezime*, en anderen.

Daer word goede Kamelot en Linnen geweven.

In het Tartarische Ryk *Tangut* is noch heden, gelijk van ouds onder d'Egyptenaren, Grieken, en Romeinen, de wyze van hunne Koningen te vergoden: gelijk zulks by den Jezuit *Joan Gruber*, welke door *Tangut* reisde, word getuigt: en de Konink, *Deva* genaemt, die hem vriendelijk onthaelde, gelaste hem, het afbeedzel van *Han*, eertyds Konink van *Tangut*, af te malen. Dees was Vader van veertien Zoonen, en wierd, wegens uitstekende goedheit en geoefende gerechtigheit, by d'Inwoonders aengebeden. Zoo wel het beeld van *Han*, als *Deva* zelve, staet daer op vierkante Autaren, tot de schouderen toe. *Han* heeft een zaluwe verwe, een Kastanie bruine baerd, met gryze hairen vermengt, uitpuilende oogen, en een bonte klapmuts op 't hooft; doch *Deva* is jeugdig van aengezicht, zonder baerd, en heeft het haair van 't hooft kael afgeschooren. Boven deze beelden hangen drie brandende lampen.

Ziet Kirch.

Markus Paulus de Venetiaen zegt, dat op 't Jaer twaelf honderd en vyftig, en in zijnen tyd, op den ingang, van 't Westen af te rekenen, van een Woestyne, in deze Tangutsche Landstreke, een Stad lag, *Sachion* geheten, daer de meeste Menschen Mahometanen, en weinige Nestoriaensche Christenen waren: behalven noch eenige Afgoden-dienaers, die hy zegt een byzondere Tael te voeren. Deze Inwoonders, leefden van den Landbouw. Men zag daer Kloosters, die Afgoden toegewyt waren: dien men offerde: en den Duivel geschiede daer groote eere. De Stad *Lop* lag aen het ander einde der Woestyne, daer het water bitter was.

Wanneer een Kind gebooren word, beveelt de Vader dat aenstonds aen den een of anderen Afgod, en voed een Ram in huis, van 's Kinds geboorte af tot zijn verjaring toe: als wanneer het vleesch van de zelve, te gelijk met het Kind, den Afgod aengeboden word; doende gebeden zoo lange het vleesch voor hem opgehangen is. Na dat deze plichtplegingen geëindigt zijn, eeten de vrienden, des Rams vleesch, met groote aendacht en eerbiedigheit, op. De beenderen worden in een Vat bewaert. De Lijken der afgestorvenen plegen zy meest te verbranden, na dat de Sterre-kykers gezeit hebben, het tyd tot de verbranding te zijn: 't geene zy, op 's Menschen geboorte tyd, stoften uit den Hemel te lezen. Het Lijk word met welriekende Kruiden opgeschikt, en spys voor gezet, meinende dat de Ziele daer van eet: dragen het ook uit, langs den weg, by de Sterre-kykers voorzeit. Op den begravenis-gang strooyen zy Wyn en Spyze, ter eeren van de verstorvenen, die zy meinen daer mede te vermaken. Men speelde daer dan ook op veelderhande lieffelijke werk-tuigen.

Omtrent het Ryk *Tangut* is noch een Landschap, dat, ter tyd van *Markus Paulus* bekent, en *Kamul* geheten was. Het had veele Steden en Dorpen, daer dicht aen twee Woestynen leggen, alwaer in zijnen tyd overvloed van leeftocht was. Het Volk voerde een byzondere Tale. Daer was een wys, dat de Vrouwen den vreemdelingen ten besten wierden gegeven, en voor groote eer geacht, zoo een vreemdeling de Vrouw van een anderen Man bekende. De luiden waren Duivels-dienaers, en zeer genegen tot alderhande spel.

Ziet Trigautius.

Campision of *Campion* was mede in dien tyd, in 't Tangutsche gebied, een vermaerde Stad, waer in zich toen Nestoriaensche Christenen, Mahometanen, en Afgoden-dienaers bevonden, die Beelden, welke verguld waren, aenbaden. De Priesters van dit Heidendom woonden in Kloosters, en dier veele onderhielden kuisheit.

Het Jaer en Maenden rekenden zy by de Maen af, en hielden Maendelijk vyf dagen, in welke zy niet eenig Beest noch Vogel dooden: aten als dan ook geen

Vleesch.

Vleesch. Veelheit der Vrouwen was daer in gebruik; doch eene was de wettigste, Scheidinge der huwelijken ging daer zeer in zwang. Zy trouwden Zusters en Broeders, als mede Stief-ouders: gelijk zulks noch heden onder de Kalmakken gebruikelijk is. By hen word ook voor zonde geacht, dat by ons niet quaed is; en dat by ons een zware misdaed is, word by hen voor geen zonde gehouden. Noch hedensdaegs gaet in die gewesten de opgemelte Afgoderye, beneffens de Leere der *Lamas*, in zwang.

Vyf dagreizens van *Campifion*, na het Oosten, was, zegt *Markus Paulus*, te zijner tyd een Landschap, *Erigimul* genaemt: en een ander, *Cerguth* geheten: als toen beide staende onder den grooten Tartarischen Cham, en binnen het Tangutsche gebied gelegen: alwaer Mahometanen, Nestorianen, en Afgoden-dienaers woonden.

In 't Landschap *Tebet*, niet wyt van *Tangut*, (dat, ter tyd van gemelten *Markus Paulus*, door den grooten Tartarschen Cham ingenomen en verwoest wierd, die alle de Inwoonders deed ter neer slaen ofte vervoeren,) was de wys, dat de Maegden van vreemdelingen eerst geschonden of ontmaegt wierden, eer menze ten huwelijk uitgaf.

Deze Tartaren zijn liefhebbers van danzen; doch danzen Mannen met Mannen, en Vrouwen met Vrouwen. Hun Muzijk bestaet malkanderen in de handen te kloppen, of op zeker Metael, dat klinkt, te slaen.

Daer word verdicht, dat, wanneer in Sina *Gaivang* Keizer was, en de honderd en dertigste in rang, op het Jaer, omtrent duizend voor Christus geboorte, een Propheet opgestaen was, *Xecmun Berchan*, of *Xaca* genaemt. Deze kreeg groot gevolg en aenhang: en zijn Secte spreide zich door geheel *Sina*, *Indiën*, *Tangut*, *Tebet*, en tot by de Igurezen uit. Voor zijn tyd waren 'er veele Secten in *Sina*, *Tangut*, *Indiën*, en *Kismir*; doch daer was geen Propheet of eigen Godsdienst, die men volgde. Hy leefde acht en zeventig Jaer: en van zijn opkomst, tot aen de tyd, dat *Abdalle* zijn Sineesch geschichtboek schreef, wezende omtrent het Jaer twaelf honderd na Christus geboorte, zijn twee duizend drie honderd en negen en dertig Jaer verloopen. De Vader van dezen Propheet was geheten *Tingvan*, uit het Ryk *Hismir*, of *Ungluk*, daer hy Konink en Richter was. Hy had een Vrouw, *Mujefuchin* genaemt, en Maegt getrouwt; maer nooit met haer te doen gehad; doch onder een Boom slapende, wierd zy, als men beuzelt, van de Wind en Lucht zwanger, barende uit de opening van haer lijf, waer een rib gebroken was. De genoemde Propheet at in vyf Jaer niet, hebbende zich ter Godsdienst in eenigheit geplaetst. *Xaca* is zoo veel gezegt, als *zonder oorspronk*.

De Japanders verdichten de geboorte van dezen Heilig noch anders: wiens Secte noch heden onder de Sinezen en veele Tartaren in zwang gaet, zoo als in 't breede by anderen is beschreven.

De Tangutsche Tartaren zijn niet zoo woest, als andere Tartaren, en vry wel gezedent, doch haest-hoofdig. Zy gebruiken veel Tapyten. Hunne Lijken verbranden zy, meest alle, gelijk gezegt; doch de zommige onder hen hangen die eerst een wyl aen de Boomen te droogen. Zy gebruiken mond-trompetten, om het Vee by een te houden. Men vind daer zeker Kruid, dat niet verbrand.

De Sinezen plachten aen den Vorst of Konink van *Tangut* Jaerlijksche schatting te geven, op dat hy zich stil hiek, en hun met oorlog niet beschadigde, wordende by de Sinezen voor geen oneer of lafheit geacht, dat, om vrede te behouden, geld uitgeschoten word: alzoo hunne wysgerigen gevoelen, dat alles moet worden onderstaen, om in rust te blijven, en oorlog te weren.

De Tartarische Konink in Sina, *Xunchi*, nu niet lange overleden, Vader van den geenen die noch by leven is, trouwde zijn Zoon uit met de Dochter van den Vorst van *Tangut*, hoewel andere haer een West-Tartarinne, en van *Samarkant* zeggen te zijn, om zijne banden des te sterker te maken, en zich te beter in Sina te konnen vesten: alzoo 'er groote magt in Manschap en Paerden by den zelven is, en hy Konink der West-Tartaren word geheten.

Met de gemelde Bruid quamen tachtig duizend Paerden voor geschenk mede: en de Tartars ontfingen haer in de wapenen, en onder al hunne oorlogs pronk: want hunne overdaed en pracht bestaet niet in wulpsheit of brasseryen, en kostelijke gebouwen, maer in krygs-tuig; schoon de Sinesche Tartars heden de zachte wyze van leven der Sinezen vry ingezogen hebben, en hunne oude wyze van leven, voor zoo veel die in Sina zijn, meest vergeten.

In het trouwen nemen de Tangutsche Tartars de zelve wyze waer, als men in de meeste plaetzen van Europa doet, met te zien na goede verwantschappen en groote geslachten; doch de Sinezen kiezen in tegendeel een Vrouw om hare schoonheit, zonder op haer geslacht te zien.

Mirhon, vermaerde Persische Schryver,

ver, melt, dat de Koningen van *Lahor*, in de Nabuurschap van *Tangut* gelegen, afkomstig van *Mirumscha*, tweede Zoon van *Tamerlaen*, zijn, volgens bericht van des Gezant *Garcias de Silva Figueroa*: en dat *Mirumscha*, in een stryd tegen de Turkemans, gedood zijnde, een Zoon, *Aly Chan* genaemt, achter liet: welke tot armoede gebragt zijnde, om dat zijne Landen in *Meden* en *Hyrcanien* hem ontweldigt waren, ten kryge op *Indiën* toog, en, van veele gevolgt, gelegentheit tot een Inlandsche beroerte vond, het Ryk *Deli*, (welker Hooft-stad tusschen *Agra* en *Lahor* gelegen is,) aengreep, en dat niet alleenlijk overweldigde, maer gevolgelijk de omleggende Ryken en Landschappen onder zich sloeg. Gelijk *Pascha Mahumet*, die ter tyd als de opgemelte Gezant *de Silva* in Persie was, Heerschte, *Cambaja* en *Cinde* aen zijn Kroon noch hechte, hebbende zijnen Zoon *Helanchan*, dat *Heere des Waerelds* in 't Mogols gezegt is, voor Gezant aen 't Persische Hof gezonden. En dit is de oorspronk van dat magtige Mogolsche Ryk in *Asie*, dat het gebergte *Imaus*, ten Noorden; de Indische Zee, ten Zuiden; de *Ganges*, ten Oosten; en de Landschappen, van ouds geheten *Bactra*, *Aracasia* en *Persie*, ten Westen tot grenspalen heeft.

Tavernier, in zijne Reis-beschryving, maekt gewag van het Ryk, *Boutan* genaemt, en spreekt daer van in volgende wyze.

Het Ryk *Boutan*, waer van de Hooftstad den zelven naem draegt, is van breede uitstrekking, doch weinig bekent in Europa of elders. Aldaer valt de schoonste Muskus ter waereld, en in zeer groote overvloed, en is door geheel Asie vermaerd. De Konink, om dat veel bedrog in het verkoopen der Muskus schuilt, voornamentlijk als zy noch in hare blaesjes besloten is, heeft, op groote straf, verboden, de zelve, in hare vliezen toegenaeit, in *Boutan* op de markt te brengen; maer alle open, op dat ieder zien kan, wat hy koopt, en niet bedrogen word.

Daer valt mede zoo schoone Rhabarber, als elders te vinden is, beneffens andere drogeryen: als mede schoone Pelteryen. Doch deze Rhabarber loopt, in 't vervoeren, groot gevaer van bedorven te worden, wat weg men die ook doet komen: want de zelve kan de vochtigheit niet wederstaen.

Dit Landschap is van des Grooten Mogols grens-stad, *Gorrochepour*, een dag of twee reizens afgelegen.

De Koopluiden van *Boutan* komen in de Stad *Kaboul*, die men zoo zegt, op de veertig graden leit, te markt, en handelen met Paerden, Muilen, en Kamelen. Hier verdeelen zich de Mogolsche en Persiaensche Karavanen, en nemen die na *Balg* en *Usbek* willen, eenen anderen weg, als die Groot Tartarye inslaen.

In *Boutan* gaet weinig geld om.

De Tartaren en Volken van *Kaboul*, brengen de Rhabarber tot *Tauris* en *Ardevil* te koop: hierom heeft men wel eer gemeent, dat al de Rhabarber uit Persien quam: het geene zoo niet is; want de beste komt uit *Boutan*, en de slechtste uit Groot Tartarye.

De Volken van *Boutan* (zegt *Tavernier* wyders) zijn Afgodendienaers, bidden beelden van Monsters aen, die van Amber, Korael, Zilver en Goud gemaekt zijn.

Om van *Patha* na *Boutan* te reizen (welke reis de Karavane in drie Maenden aflegt) trekt men over *Gorrochepour*, de grens-stad aen die zyde van 't Mogolsche gebied. Hier doet men leeftocht op. Van die plaets dan tot de voet van zeer hooge gebergten, reist men negen dagen. Op deze weg zijn Bosschaedjen, en wilde Elephanten, waer van de Karavane veel te lijden heeft, waer tegen de Reizigers des nachts vuur maken, en op de wacht tegen dit gedierte blijven. Men reist daer op kleine Paerden, als in Hitland zijn: en op Buffels en Kamelen.

Zes mylen van *Gorrochepour* komt men in het gebied van * *Raja Nupal*, dat tot aen dat van *Boutan* duurt. Deze Prins is Leen-schuldig aen den Mogol, en zend hem eenen Elephant 's Jaers, voor Schatting. De Hooft-stad is *Nupal* genaemt. Daer is geen koophandel, en niets als Berg en Bosch.

* Raja is zoo veel als Konink of Vorst gezeit.

Als dan de Karavane op de voet van het hooge gebergte, genaemt *Naugrocot*, dat zeer steil en hoog is, komt, worden zoo wel Menschen, als Koopmanschappen en Leeftocht, door Vrouwen en Dochters van 't Land, daer over gedragen: zelfs de Paerden konnen dit gebergte qualijk over komen, zoo dat menze vaek met touwen en koorden helpen moet. Tien dagen is men bezig in 't overgaen van dat gebergte.

Over deze Bergen is het Land meest effen: en daer gebruikt men weder Paerden, Kamelen en Buffels. Aldaer wast Rys, Koorn en Wyn. De Mannen, zoo wel als de Wyven, gaen daer gekleed in Kattoene of Haaire klederen; doch des Winters in grof Laken. Zy dragen beide Klap-mutzen op 't hooft, die met Var-

kens-

kens-tanden verçiert zijn, daer zy ook veel Korael en Amber by zetten: waer van de Vrouwen ook ketenen om de hals dragen. De Mannen, zoo wel als de Vrouwen, dragen aen de linker arm armringen; die van de Mannen zijn ruim, doch van de Vrouwen zeer naeuw aen 't vleesch, en dat van de vuist tot aen de elleboog. Om den hals hangt een zyde koorde, waer aen een Korael, of een stuk Amber, of een Varkens-tand, die op de borst komt, vast is: gelijk mede op hare linker zyde bandzels zijn, waer aen zy Korael, Amber, of Varkens-tanden, voor pronk, dragen. Zy eeten alle spys, behalven het vleesch van een Koei, die zy, als de voedster van alle Menschen, aenbidden. De Mannen lieven de Brandewyn zeer. Zy hebben veele plichtelijkheden van de Sinezen ontleent: en al schoon zy het vuur niet aenbidden, zoo rooken zy echter, op het einde van hunne Feesten, Amber. Van Zee-schelpen en Hoorens weten de Dochters armringen te slijpen, en bewerken ook Agaet, Korael en Amber. In dit Land valt zeer goed Worm-kruid, wiens deugden by *Tavernier* worden opgehaelt. Daer vallen mede goede Zabel-dieren, en Marters.

De Konink van *Boutan* heeft zeven of acht duizend man tot zijn Lijfwacht. Deze voeren Pyl en Boog, beneffens een Rondas, en yzer Geschut. Lang gekorrelt Buspoeder, beter als het Europische, is daer in gebruik. De konst van Geschut gieten is daer van voor eenige eeuwen geweest, zoo dat men 'er stukken vind, die vyf honderd Jaren oud zouden zijn: gelijk daer mede goede Musketten zijn; doch deze mogen te Lande, om te vervremden, niet uitgevoert worden, en als men 'er een uitvoert tot zijn gebruik, moet borg worden gestelt, dat weder in zal komen.

Zy voeren in den oorlog kleine Veldstukjes op Kamelen, op wiens ruggen een Man zit, welke die Dieren en het Geschut bestiert.

Vyftig Elephanten zijn rondsom dezen Konink altans op de wacht. Hy is zeer geëert, en aengebeden van zijn volk: die hem spreken wil, moet met hoog verheven en uitgestrekten armen, voor over op de Aerde neder vallen, zonder dat geoorloft is hem de rug te keeren.

Dit Volk is sterk, grof en wel gemaekt, doch hebben de neus een weinig plat: de Vrouwen zijn immer zoo grof als de Mannen; doch deze zijn zeer gequelt met kropkeelen. Zy leven nu in volle vrede, vrezen niemand, als den Grooten Mogol.

Ten Noorden van hen, en ten Westen, als ook ten Oosten, zijn woeste Boschaedjen, en Landen, meest onbewoont, daer bitter water valt, alwaer zich ophouden hier en daer eenige *Rajas* of Vorsten, en Koninkskens, van weinig magt. Daer valt Zilver, hoewel niet veel, en de Konink doet daer van achtkante Munt slaen, daer Letters op staen, die noch Indiaensch noch Sineesch zijn.

Behalven dit Landschap *Boutan* roert *Tavernier* mede de Landschappen *Asem* en *Tipra* aen, dier gewag by anderen weinig is gemaekt, en welker plaetzing niemand voor hem te recht heeft aengewezen, waer na den Lezer word gezonden, alzoo te wyt uit ons bestek is gelegen, om daer van hier veel aen te roeren.

De Konink van *Tonkin* of *Tonquin*, en andere naest by gelegene Koningen, zegt men dat Schatting betalen aen den *Tarter* in *Sina*.

TIBET, of TEBET.

Tibet, of *Tebet*, alzoo by d'Indianen, anders *Tebei*, *Tebbut*, *Tobbot*, of ook wel *Tumet* geheten: is een Landschap dat zijn naem van eene Stad, alzoo genaemt, draegt. Deze Stad is door de Tartarsche oorlogen zeer bedorven.

Dit Land ligt op twee en veertig graden, Noorder breette: hoewel andere het op veertig graden stellen.

Het Landschap *Tibet*, zoo zommige willen, zoude twintig dagreizens in 't rond groot zijn. Daer wast veel groot Riet.

Tibet word onderscheiden in *groot* en *klein Tibet*: en zoude elk, volgens bericht van *Bernier*, eenen byzonderen Konink hebben.

Het Landschap *Tibet*, strekt boven *Tiamzon*, na de Muur van *Sina* toe: men wil in Indiën, dat de *Lamas* voort gekomen zijn, uit het Lauwen Land, boven *Tonquin* en *Pehu*, niet verre van *Tibet*.

Noord-west van het Sinesche Landschap *Xensi*, is gelegen het Ryk *Tibet*.

De Onderdanen van den Grooten Mogol, dryven in *Tibet* met de Sinezen zwaren koophandel, 't geen veroorzaekt, dat het Mahometaensch Geloof, grooten ingang in *Sina* bekomt, zoo dat hun getal, als men my bericht, reets tot over de tweemael honderd duizend Menschen is gesteigert.

Het Ryk *Tibet* is gelegen, volgens de vertaelder van de Sinesche beschryving,

door Vader *Magellaen* in 't licht gegeven, beoosten het Mogols Land: de Hooft-stad van *Tibet* zoude *Kaparange* zijn genaemt.

Het Rykskén *Ussangue* of *Ussang*, in de Nabuurschap van *Tibet*, zoude twintig dagreizens van *Sina* afgelegen zijn, volgens bericht van Vader *Andrada*.

Het woord *Tibet* is zoo veel gezegt op Tartarsch, als *magtig*, en aldus genaemt, om dat dit Ryk magtiger is, als veele andere Heerschappyen, of kleine Koninkskens, daer omtrent; gelijk 'er tusschen *Agra* of *Mogolstan* en dit *Tibet* veele Koninkskens, in het gebergte, zich onthouden; waer van een gedeelte den Grooten Mogol erkennen: zommige staen onder *Tibet* en *Tangut*, en eenige zijn op zich zelven, als het Prinsdom *Lodacca*, na aen *Tibet* gelegen, en andere.

Bezuiden *Tibet*, volgens de Nubische Land-beschryver, grenst het Landschap *Mien*, 't geen weder aen *Bengale* stoot. Benoorden stoot *Tibet* aen het Meir *Cinchay* (dat is, *zwarte Zee*) geheten, en Tartarye: ten Noord-oosten grenst de Woestyne *Lop* of *Xamo*: ten Oosten *Turkestan*, of, zoo andere willen, het Sinesche Landschap *Xensi*, en ten Westen *Zagatay* en *Chamalahan*. Doch dat *Jacutus* zegt *Tibet* gelegen te zijn in 't Land der Turken, is te verstaen van de Scythen of Tartars, die by d'Arabische Schryvers in 't algemeen, mede wel Turken of Turkestanders (na dat Landschap waer van de hedendaegsche Turken den naem mede dragen) geheten worden. En is het Landschap *Tibet*, gelijk ook geheel *Sina* of *Kithay*, welke laetste naem anders wel byzonder, en in 't eerst, eigen aen het Noorder Sina is geweest, volgens veele Schryvers, den Arabieren eerst bekent geworden onder de naem van *Kitay*, of alzoo begonnen genaemt te worden, na dat *Cingis chan* het zelve hadde vermeestert.

In *Tibet* valt Muskus, voortkomende van een Dier, dat ten naesten by, een Hert, of zoo andere zeggen, een Geit gelijkt, heeft zwartachtig haair, doch geen hoornen: het gezwel daer de Muskus in zit, hangt aen de Navel, en verbeeld een kleine Beurs, bestaende uit een dun vliesje, bezet met zeer fijne haairen: word boven dat van Sina, als min vervalst zijnde, geprezen.

In *Tibet* en buiten de Muur van *Sina*, in 't woeste Tartarye, valt een aerd van Theé, die veel grover is, als die, welke in *Sina*, en binnen de groote Muur, word geteelt.

Tibet wierd van ouds gerekent het zevende Tartersche Vorstendom te zijn, die tot twaelf toe wierden geteld; de Vorst was genaemt *Lacustan*, grenzende tot aen de uiterste palen van 't Wester Sinesche Ryk, en aen veele Woestynen, voornamentlijk aen de groote Woestyne *Kalmak*: dit Vorstendom strekte zich uit Zuidwaerts, tot aen *Cascar*. Door *Tibet* wille zommige, dat de geele Rivier met een bocht loopt: de Inwoonders zijn meest van Lauwen afkomst.

Daer gaet weinig of geen geld onder dit Volk om.

De Gemeente gaet in slechte Vellen, of Rokken van geringe stof, gekleed: doch de Rykste zijn vry kostelijk in kleeding, en reindelijk in ommegang. Zy hebben een byzondere spraek.

De Jezuit *Magellanes* wil, dat de Koningen van *Tibet*, te gelijk met eenen Priester, die het Hooft der Geestelijken aldaer is, welke *Lamas* genaemt zijn, heerschen: doch als hy aldus spreekt, geloof ik, dat hy voor *Tibet*, *Tangut* neemt, gelijk ook die benamingen dikmaels worden verwisselt, en den een voor den anderen, of door malkanderen, zonder onderscheid, gebruikt: of ook wel zoo, dat hy meint het eene Landschap onder 't andere zoude staen; 't geen misschien eertyds de waerheit is geweest: doch nu zijn het twee byzondere Ryken.

Het meerendeel der Tibetanen omhelzen dan den vervloekten Godsdienst der *Bonsen* of *Lamas*, welker Opper-priester zijn zit-plaets in *Tangut* heeft: gelijk als die Godsdienst in alle daer omliggende Landschappen, zelfs onder de Moegalen, Kalmakken, in *Niuche*, en tot in Sina toe, over geslagen is.

De Priester *Antoine de Andrada* (die zich ruim een Jaer in *Tibet*, en byzonder in de Hooft-stad *Kaparange*, opgehouden heeft) zegt, dat het Ryk van *Tibet* onder zich verscheide kleine Landschappen of Ryken behelst: als *Cogue*, of *Cocqué*, of *Choken*, zijnde dat, daer de opgemelte Hooft-stad in ligt, en daer de Konink zijn Hof houd, *Ladac*, *Moriul*, *Ludoc*, en noch twee anderen, na het Oosten gelegen. De zelfde Priester roert zeker Ryk aen, 't geene hy *Sopo* zegt genaemt te zijn, 't welk over de honderd çijnsbare Koningen onder zich zouden hebben, dat aen Sina en Moskovien grenst, behelzende een Landschap, waer in een vermaerde Stad, *Karakitay* genaemt, zoude leggen. Deze benoemde Landschappen en Ryken zouden, na men zegge, t'zamen Groot Tartarye uitmaken: waer van men niet als by gissing spreken kan, om dat de naem van *Sopo*, 't geen zoo een groot en magtig Ryk

Ryk zoude zijn, by andere Asianen en Europers niet bekent is: en is geloovelijk, dat met deze benaminge Moegalen en Kalmakken Land verstaen word, 't geen op de eigenschappen, by den genoemden Priester aen *Sopo* gegeven, wel toegepast kan worden: want die Landschappen leggen tusschen Rusland en Sina, en heeft *Karakitay*, zoo Stad als Landschap, misschien onder hun gezag gestaen: dies te gelooven is, dat deze Volken van *Tibet*, gelijk alle Asianen in die gewesten, ieder alle Landschappen met eenen byzonderen naem noemen: waerom die van *Sopo* en d'andere boven gemelde benamingen, duister zijn.

De Tibetanen zijn goed van inborst en Godsdienstig.

Het Landschap *Tibet* is met zeer hooge gebergten, die altoos van Sneeuw bedekt zijn, besloten. Bezuiden de zelve is 't zeer warm, en benoorden kout.

In Slachtmaend slacht men aldaer Vee, om in de volgende zes Maenden t'eeten, alzoo het zelve, by gebrek van voeder, op 't Veld als dan zeer mager word: welk geslacht vleesch zy niet zouten noch drogen, maer door de vorst weten te bewaren.

Ten Oosten het Landschap *Tibet*, volgens bericht der Sinezen, is een Stad en Landschap, *Utsang*, *Utsana* of *Ussangue* en *Sifan* genaemt, daer een hooge School der *Lamas* is, en daer men trappen van geleertheit uitdeelt: welke plaets, schoon in 't Tibetsche gebied legt, echter een byzonder Koninksken heeft. Met het woord *Sifan* verstaen de Sinezen anders alle Landschappen, die bewesten hun Ryk zijn gelegen, of wel tusschen hare Muur en *Indostan*, wezende *Sifan*, West by hun gezegt.

Het Vrouwvolk in *Tibet* is zeer naerstig, zijn altoos met de Naeld of Weefgetouw bezig: ja veele bouwen zelfs het Land. Het Manvolk werkt minder; doch gaet voor 't meeste getal ten oorlog, en als zy al niet ten stryde uit zijn, oeffenen zy zich in Wapenen en Boog-schieten.

Het Land is niet zeer bevolkt.

In teken van droefheit, slaet deze Landaerd zich met steenen op de borst, en draegt verscheurde klederen.

Het Landschap van *Siranagar*, gelegen in de Nabuurschap van *Tibet*, leeft met de Tibetanen meesten tyd in vyandschap. Die van *Siranagar* straffen streng, steken oogen uit, hakken handen en voeten af, na gelang der misdrevene daden.

Den Atlas meld uit *Daviti* misverstandig, dat de hedendaegsche Inwoonders van *Tibet* Christenen zoude zijn, en dat den Opper-priester *Lamao* geheten is: maer wel is waer, dat de Priesters *Lamas* heten, en hun Geloof, in uiterlijkheden, eenige gelijkenis na het Christendom is hebbende. Veellicht dat van ouds het Christendom aldaer (als in *Tangut*, waer de Hooft-priester der *Lamas* woont) meerder heeft gebloeit, gelijk *Markus Paulus* zulks zegt; doch nu, door het Nabuurig Heidendom en Mahometaendom verdorven: gelijk zulks op veele plaetzen in Asie is geschied, zoo als heden zeker Prins van *Georgie*, die een Christen was, het Mahometaensch Geloof omhelst, wordende door den Konink van Persie daer in gestijft.

De toegang tot het Tibetsche Ryk word gezegt, bezwaerlijk te zijn, om de quade wegen, en 't moeyelijk gebergte, dat men over heeft te trekken, alwaer de quade Lucht de Menschen zomtyds zoude kunnen dooden: en vermids men zeer lange over Sneeuw en Ys heeft te gaen, lijd het gezicht last.

Het Volk van veele der na aengelegene Ryken by *Tibet*, is van een zelve Tael en wyze van leven. Alhier heerscht dan de Godsdienst der *Lamas*, die noch het Mahometaendom, noch gemeene Heidendom behelze. En of schoon deze Priesters of *Lamas* in tien of twaelf Secten of Priesterdommen verdeelt zijn, zoo hebben zy echter een en de zelfde Godsdienst, en bestaet het verschil alleenlijk in uiterlijkheden. De zommige hebben Wyven, andere leven kuis, en in Kloosters, voeden zich van gebedelt Brood. Hunne Hooft-Godsdienst bestaet in 't lezen van zeker Boek, waer uit zy zeggen, dat zy veel deugd halen, en dat God daer door hunne zonden vergeeft, gelijk reeds wydloopig is verhaelt. Zy dragen Wolle klederen, die lang zijn, doch veel gaen met bloote armen, zonder mouwen. Hier te Lande valt veel Zaffraen.

De Jezuit *Martyn*, in zijn verhael van zaken, die gebeurt zijn in het Ryk van Sina, kort voor de geboorte onzes Zaligmakers, maekt gewag, hoe het Ryk *Tibet* of *Taum*, gelegen in, en op het Amazoonsche gebergte, daer veel Sneeuw op lag, en veele Paerden waren, door eenen Sineschen Veldheer, *Changieng* genaemt, was verovert: gelijk hy mede veroverde *Ruepi Taron* en *Takia*, welke laetste plaetzen gezegt worden by *Bengale* gelegen te hebben; want van daer wierden Rottingen gebragt, welke in de Bengaelsche gewesten veel vallen. Daer was een Berg,

 die

die *Kering* genaemt wierd. Het Volk, *Yulcpi* geheten, woonde ter plaetze, daer nu de Ryken *Laos* en *Tonquin* leggen, welke in den Atlas zijn te zien.

De Sinesche Keizer zand te dier tyd over Zee, beoosten, zijn Vloot, om vreemde Landschappen t'overmeesteren; waer van den opgemelten Schryver zegt niet zekers te weten, werwaerts hy zijn streek heeft gezet: want de Sinezen verachten de Volken, die buiten hun Land gelegen zijn, en reppen daer van in hunne schriften niet, meinende dat al de waereld buiten Sina Barbarisch is, en vuile Slaven zijn: gelijk zy de Tartaren noch heden, by verachting, *Nueien*, dat is plompaerts, noemen. Het is wel waerschynelijk, dat zy boven *Anian*, of Straet de *Vries*, en in *Amerika*, hebben geland: ook hebben gewislijk die van *Kamboja* en andere Ryken, daer omtrent, hunnen oorspronk uit Sina gebragt: gelijk zy noch heden der Sinezen Letteren en Cyffers gebruiken. Het is mede, zegt *Martyn*, waerschynlijk, dat oulinks de Sinezen tot aen de Roode Zee hebben gevaren: en is byzonder, dat een groot Schip, op Sineesch, *Pancum* word genaemt; daer anders *Pancum* een houten Paleis gezegt is.

By dezen Schryver word ook gelezen, dat, ter tyd voor de geboorte onzes Zaligmakers, zekeren Sineschen Konink, om de Tartaren te bestryden, buiten den Sineschen Muur, vierkante Kastelen dede stichten, waer onder, en op, zijne krygsknechten hertret zouden konnen nemen, en de geroofde buit bergen. Van welke Kastelen hy niet zegt, dat overblijfzelen te zien zijn. Doch zijn by my aftekeningen van deze Muur, en de Landstreken daer buiten, in handen, van Reizigers, die derwaerts zijn geweest, ontworpen: waer in, buiten de Muur, Sterkten of Kastelen aengewezen zijn, die ik dan gisse, overblijfzelen van deze zeer oude tyden te zijn.

Wanneer de groote Muur wierd gevest, trachtede de Tartaren het werk te beletten, verjoegen de arbeiders, en deden invallen in't Ryk; waer tegen de Sineschen Keizer den Veldheer *Gueicingu*, tot hen afzant, die hen den oorlog aen dede, en wierd by de Ryken *Tangut* en *Tibet* heftig gestreden, daer de Tartars te kort schoten, zoo dat 'er veele gedood, en levendig in des vyands handen vervielen. De Sinesche Keizer, tot teken zijner overwinninge, klom, uit vermaek, op het hooge Tangutsche en Tibetsche gebergte.

Door *Tibet* na *Sina* te reizen, gelijk veeltyds geschied, valt een bezwaerlijken weg, wegens schaersheit van water, en onbevolkte plaetzen, nademael dien weg meest al door zandige Woestynen gaet, alwaer men 't water, t'zijner behoefte nodig, al veel dagen moet met zich nemen, om dat aldaer geen waterachtige plaetzen of Rivieren zijn, waer door het lastdragend Vee, als Paerden en Kamelen, enz. veel komen af te sterven.

In *Tibet* worden gezegt zeer groote en quaedaerdige Honden te zijn, te vergelijken met de strydbare Leeuwen. Van deze word 'er een groot getal aen 't Sinesche Hof bewaert.

In *klein Tibet* valt Kristal, Muskus, en Schape-wolle, doch in geen groote menigte: ook de steen Jachen, die van hooge waerdye is.

Ziet onder Niuche, daer van een steen Saro, of Sacro word gesproken, die gelovelijk de zelve met dezen is.

Het Koninksken van *klein Tibet* quam op het Jaer zestien honderd vier en zestig, (ter tyd als *Bernier*, onder het gezag van *Aureng-zeb*, in *Kachemire* was) den Grooten Mogol *Aureng-zeb* in eigen perzoon begroeten, hem opdragende eenig klein geschenk van boven genoemde stof. Deze Vorst was zeer qualijk en slecht verzelt, en uitgedost. Hy verhaelde, dat zijn Land beoosten aen *groot Tibet* grensde; dat het omtrent dertig of veertig mylen breet was; dat het daer armelijk gesteld was; dat daer weinig meer als eenig Kristal, Muskus en Wol, en op zommige plaetzen goede vruchten vielen, byzonderlijk Miloenen. Dat het daer des Winters vry koud was, en veel Sneeuw viel; dat het Volk eer lang noch al Heidensch was, maer toenmaels voor een gedeelte Mahometaensch, en de Secte der *Lamas* voor het meerder gedeelte toegenegen. Een zijner Gezanten aen 't Persische Hof, ten tyde van *Bernier*, (welk was in de opkomst der Heerschappye van *Aureng-zeb*) zeide wyders, dat *Chahjehan*, Vader van *Aureng-zeb*, toen voor achtien Jaren het *groot Tibet* trachtede te vermeesteren; dat zijn Leger, na een tocht van achtien dagen, steeds langs en door hoog gebergte, zeker Kasteel belegerde en in nam; dat hy slechs had behoeft noch een Vliet over te trekken, die echter vry snel van loop was: waer na hy recht op de Hooft-stad had konnen los gaen, die men lichtelijk zou in gekregen hebben, dewyl het Ryk in groote verslagentheit was; doch dat de tyd zeer verloopen, en verandering van weder te verwachten was; waerom de Veldheer, die gezaghebber van *Kachemire* was, het daer by liet steken, en te rug toog, uit vreeze dat van de Sneeuw zou overvallen worden. Het Kasteel liet hy bezet: maer

Groot Tibet word voor Tangut veelmael genomen.

maer de bezettelingen verlieten 't in korten.

Het gevolg van dezen Gezant bestond in drie of vier Ruiters, en tien of twaelf perzoonen te voet, die lang van stal waren, doch zeer mager en dor, hebbende elk een haair drie of vier aen de kin, gelijk de Sinezen: droegen op 't hooft enkele roode Mutzen, gelijk het Zeevolk in Vrankryk draegt. Waren voorders slecht gekleed; naeuwlijks vier of vyf onder hen die den Degen droegen: de overige gongen, beneffens den Gezant, zonder Stok of Rotting. De Gezant handelde met *Aureng-zeb* over 't stichten van een Mahometaensche Kerk, in de Hooft-stad van zijn Meesters Land: beloofde mede dat de Munt, die zedert zou geslagen worden, aen de eene zyde het merk van *Aureng-zeb* zoude voeren, en dat de Tibetsche Konink hem Jaerlijks zekere Schatting zoude geven: maer men geloofde, dat, zoo dra *Aureng-zeb* uit *Kachemire* zijn krygsmagt zou hebben getogen, hy geen woord zoude houden.

Dees Gezant had een Genees-meester, uit het Landschap *Lassa*, by zich. Deze Arts, die een *Lamas* was, had een Boek met Recepten, van zijn wetenschap, zoo hy zeide, voor alle qualen, dat hy niet voor *Bernier* verbergen wilde. Het geschrift hadde eenige trekken na dat van Europe. Hy geloofde de verwandeling of verhuizing der Zielen van het eene Lichaem in 't ander: en verhaelde, dat, als hunnen Grooten Priester en eersten *Lama* bejaert was, en op sterven lag, hy dan gewoon was, den Raed by een te roepen, en te verklaren, in zeker jong Kinds lichaem, dat kort daer na zou gebooren worden, zijn Ziele zoude verhuizen; welk Kind dan met veel zorg opgevoed word. En wanneer dat Kind omtrent zes of zeven Jaren heeft, dat men dan by het zelve menigte van huisraed en andere dingen, die byzondere luiden toebehooren, romp slomp, met de zijnen vermengt, brengt: dat hy zeer wel den geenen, die hem toequamen of geweest zijn, van d'anderen weet t'onderscheiden. Het welk, zoo hy zeide, een volkomen bewys van de verhuizing der Ziele was. Deze gemelde Arts zeide, dat het in *Lassa*, zijn geboorte plaets, veel aengenamer als in *Tibet* was, in welke laeste plaetze het Sneeuw wel vyf Maenden op 't Veld lag: en verhaelde dat die Konink tegen zekere Tartaren veeltyds kryg voerde.

Van het Ryk *Tibet* spreekt de Nubische Land-beschryver aldus: *Het Land Tibet is tusschen Indiën en Sina.* En zegt *Gool*, in zijne aentekeningen over *Alfergan*, dat het Sinesche Landschap *Xensi* ten Weste aen het Tibetsche Land grenst; waer tusschen de Geele Rivier is gelegen, en zeer veele groote Bergen.

Wyders is *Tibet* zeer vruchtbaer, zoo in Graen als Vruchten, en word geprezen wegens goed aerd van Volk, en oefening van konsten, boven, en ten aenzien het Nabuurig woest Tartarye. Uit het Landschap *Xensi*, door *Tibet*, en zoo door geheel Oosten, veel Muskus en Rhabarber word gevoert.

Volgens bericht van *Thevenot*, in zijne Indiaensche Reisbeschryving, ligt het Mogolsche Landschap *Kachemire* bewesten aen *Tibet*, en benoorden aen Tartarye. Dit Land was eerder onderhoorig aen de Konink van *Turkestan*, *Turchind* of *Turkind*, of Indische Turkye. Ziet Ulugbeg.

In het Landschap *Kachemire*, is op veel plaetzen te Landewaerts in, de wys, dat de Dochters aen de vreemdelingen worden opgedragen, om teeling van hen te gewinnen: gelijk op andere plaetzen, in dat gewest, de eigene Vrouwen worden aengeboden, op dat de overwinst in 's eigen Mans huis zoude blijven.

De Mogolsche Landschappen *Ajoud* en *Varal* zijn de Noordelijkste aen *Kachemire*, na de kant van Tartarye; waer onder de Landstreken *Kankares*, *Bankich*, *Nazarcut*, en *Siba* leggen.

Dicht aen het Sinesche Landschap *Xensi*, alwaer de groote Muur eindigt, grenzen, (volgens zeker Latynsch geschreven bericht, my uit *Peking* toegezonden van een Sineesch Christen, welke aldaer die Tael van de Vaders Jezuiten heeft geleert,) de West-Tarters, daer de *Lamas* Priesters van daen komen, die geele of roode klederen dragen, te weten, uit het Land * *Tubet*, daer een alleen heerschend Vorst woont, die weder aen het Mogols gebied grenst, welke Mogollers groote Koopmanschap dryven met de Sinezen, in *Zirling*, dat een Stad in het Landschap *Xensi* is. Over deze weg zijn de Mahometanen in *Sina* gedrongen, wiens Geloof nu zoo heeft toegenomen, dat zy de Christenen overtreffen, waer van aen my in boven gemelte geschrift bericht word, dat in *Peking*, en het gewest rondsom, heden omtrent zestien duizend Christenen zijn, en in *Nanking* meer als honderd duizend, in *Xanghay* omtrent tien duizend, in *Chekiang* zeven of acht duizend, in *Kiangsi* bykans tien duizend, in *Haquang* zes of zeven duizend, in *Canton* vyf of zes duizend, in *Xansi* meer als vyf duizend, en in *Xensi* bykans drie duizend, arbeidende in dien Oegst te dezer tyd, zestig Roomsche Priesters.

* Hier schynt onder het woord Tubet, Tangut te worden verstaen.

 In

In *Tibet* vallen Koeyen en Stieren, die geheel wit zijn, en hebben ſtaerten van een uitmuntende ſchoonheit, die, tot *Indoſtan* en in 't Mogols Land, zeer duur verkoft worden, en waer mede zy de Oliphanten aen hunne ooren optooyen: gelijk men zulke ſtaerten mede, in de Heirtochten, voor Standaerden, aen lange rieten gebonden, gebruikt: daer de zelve, als zy in de Aerde geplant ſtaen, zoo als hunne wyze is, wanneer het Leger ruſt, als paruiken, by neer hangen.

Van deze Dieren word aen my uit Perſien, het volgende geſchreven:

Een van diergelijke ſtaerten en ſteenen, werd 'er onder my bewaert.

Men vind in 't Koninkryk *Tibet* Koebeeſten met lange gekrulde ſtaerten, die de Tarters voor pluimen op hare Mutzen voeren, ook op hare Storm-hoeden, Pieken, en Vaendels: van 't haair worden dekkleden gemaekt, zeer bequaem tegen den Regen: in de maege van deze Koeyen, word een ſteen gevonden, die geel van verw is, zoo groot als een Ganzen Ey; doch zoo vaſt niet als een Bezoar-ſteen, maer veel lichter, welk by de Artzen hoog geacht is; zy is koud van Temper, maer droogt de zinkingen des hoofts; des zelfs ſtof ſtilt het ziedend water, als het daer in geſmeten word: insgelijks vind men daer Koeyen, wiens hoornen zoo wit zijn, dat ze het Elpenbeen overtreffen, maer door des zelfs dunte, kan men daer niets van maken: deze Beeſten zijn zeer geneigt om Zout te eeten: daer worden ook zeer witte en lankhaairige Katten gevonden, doch geen Muizen. Tot hier toe het bericht uit Perſien.

In 't Landſchap *Tibet* valt Wol, genaemt *Touz*, die uit de borſt van wilde Geiten word geplukt, welke veel meer met Bevers-haair over eenkomende is, als met gemeene Wol: want geen Bever-haair is zoo zacht en eel. Van deze Wol maekt men in 't Landſchap van *Kachemire* hooftdoeken, welke by de Mogollers en Indianen gedragen, en in groote waerde gehouden worden, verre boven die van eenige Zyde of beſte Wol gemaekt mogten zijn. Dusdanige hooft-doeken worden ook van Inlandſche Wol gemaekt, die veel fijnder en eelder als de Spaenſche Wol is: maer de hooft-doeken van dit Geiten-haair gemaekt, zijn veel duurder, na gelang van d'andere. Doch het ſlimſte is, dat lichtelijk de wurm in de zelve komt, 't en zy men die met byzondere zorge uitſlaet, en dikwils verlucht. Daer zijn 'er, die de Grooten onder de Mogollers afzonderlijk laten maken, en over de honderd en vyftig Roepies koſten: maer de andere, van de Inlandſche Kachemirſche Wol, koſten elk naeuwlijks vyftig Roepies; een Roepie gerekent omtrent op een Dukaet.

De meeſte Menſchen in *Tibet* zijn van gedaente als de Tartaren, plat en ingevalle van neus, met kleine oogen, als die van Zwynen, hoewel anderzins niet ongoelijk en blank; zoo is mede het Volk van *Kacheguer*, of *Kaskar*, doch die van *Kachemire* zijn ſchoonder van gedaente, en blank van vel, inzonderheit de Vrouwen; waerom zy in *Indoſtan* zeer gezocht worden, op dat de teeling wit worde, en na rechte Mogols afkomſte te beter te gelijken.

Abdalla, in zijne Beſchryvinge van Sina, vertaelt door *Andreas Mullerus*, zegt, dat tuſſchen *Tebet* en *Indiën* een Land leit, dat de Arabieren *Kandahar* noemen; de Sinezen, *Doi-le-jumi*; de Moegalen, *Karaganen*, en d'Indianen, *Gendeher*. Een gedeelte van de Menſchen, zegt hy, zijn daer zwart, en een gedeelte wit: en worden de witten van de Moegalen *Gigangan* geheten.

Tuſſchen *Kitay* of *Sina*, en *Karanganen* Land, zegt hy, zijn groote Landſtreken, elk zijn eigen Konink hebbende. In een van de zelve is het de wyze, dat de tanden der luiden van aenzien, met Goude kasjes bedekt worden, die zy afleggen, als zy ter maeltyd gaen.

Het Landſchap *Kabul* ligt, volgens verhael van verſcheidene Reizigers, niet wyt van *Tibet*. De vermaerde *Gool*, in zijne aenteekeningen over *Alfergan*, zegt daer van het volgende.

Het Landſchap *Kabul* legt op drie en dertig en een halve graed Noorder breette, word by de Ooſterſche Volken *Kabuliſtan*, dat is, *Kabullant*, genaemt: en trekken *Abulfeda* en andere, dat Landſchap tot het Ryk *Zabeliſtan* en *Gor*, welke met het Landſchap *Parapaniſus*, alzoo by de ouden genaemt, zoude over een komen, volgens gevoelen der oude Schryvers; aen wiens uiterſte eind de Landſchappen *Zuaſtena* en *Goryda*, volgens *Ptolemeus*, zoude leggen.

Dit Landſchap *Kabul* is bergachtig en vruchtbaer, welker Hooft-ſtad van de zelfde naem, *Ibn Maruph* en andere, op omtrent twee graden beooſten *Kandahar*, brengen.

De Stad *Kabul* is groot, en met twee Kaſteelen geſterkt, en veele ſchoone Paleizen verzien. Hier was van ouds de Zetel der Indiſche Koningen, want de Indianen, volgens getuige van *Ibn Haukel*, niemand *Xah* of *Schach*, dat is, *Groote Konink*, gewaerdigden te noemen, ten zy hy deze Stad in zijn geweld hadde. Waer

uit

uit men de Nabuurige Tartars en Parthen, dien zy dit gedeelte van Indiën ontnomen hadden, het hooft konde bieden.

Noordwaerts, na aen de Stad, is een Rivier, genaemt *Logman*, die zich eindelijk, om de Stad slingerende, in den *Indus* voegt.

Dit Land *Kabul* noemde men onlinks het eerste Landschap van Indiën.

Ten tyde van *Mervan*, Arabische Kalif of Keizer, op 't Jaer vyf en zestig van *Hegyra*, hebben de Mahometanen het zelve ingenomen gehad.

In de Stad *Kabul* is een groote toeloop van Koopluiden, van alle oorten, zoo om de eigen Koopmanschap, die daer valt, als om de overvloed van lijftocht. Hier zijn de door-reizende Handelaers gewoon hunne Koop-waren te verpakken, te verluchten, en in andere stouwinge te brengen. Zoo dat in *Kabul* gezegt word een *Derbent*, dat is op Persisch, *een poort des bands*, of *gevangkenis*, of wel *een enge doortogt door 't gebergte*, te zijn.

Hier worden uit Indiën de Myrobilanen, en andere Speceryen by een gebragt, en zoo wyder vervoert. Dus verre *Gool.*

Het Ooster gedeelte van Persien, ten aenzien van *Ispahan*, is bepaelt met het Landschap *Sinde*, en het Volk *Eufkons* genaemt, die eensdeels cynsbaer zijn aen *Sinde*, en anderdeels aen Persien, welke voor acht of negen Jaer eene ryke Karavaen beroofden, die door *Multan* na *Kabul* zoude trekken; waerdig zes honderd duizend Tomans.

Ziet della Valle. Niet wyt van 't gebergte *Balgh*, tusschen *Kandahar* en *Kabul*, woont zeker Volk, *Augans* of *Afgans* genaemt. Deze zijn groote Straet-roovers, en sterk. Zy zwerven omher, zonder zekere of vaste woonplaetze te houden. Hunnen aerd is, dat wanneer zy gegeten hebben, kort daer op, daer van aen 't braken raken, en veel vuiligheit uit de maeg quijt worden. Dit gebeurd hun dagelijks; en zonder dat, zegt *Tavernier*, zouden zy geen dertig Jaer oud worden, maer jong aen de water-zucht sterven. De Perzen, zegt hy, hebben zeker wortel, waer mede zy de tong schrapen, 't geen een frissche mond maekt, en mede het braken verwekt.

Het Landschap *Cialis*, dat men wil als of Leenheftig van *Kaskar* was, buiten de Sinesche Muur, in West-Tartarye en de Nabuurschap van *Tibet* gelegen, heeft een Hooft-stad van een zelven naem, die wel klein, doch sterk is.

In het zelve Ryk *Cialis* zijn noch de Steden *Turphan*, *Aramuth* en *Kamul*, welke laeste een sterke plaets is, en op de grenzen leit. *Kamul* wil men, dat slechs weinig dagen van de Muur die Sina van Tartarye scheid, afgelegen zoude zijn.

Het Volk, dat tusschen *Cialis* en het Sinesche Ryk woonachtig is, weten van Rys noch van Koorn, maer eeten niet als Vleesch: en is van Paerden, Muilen, of Kamelen-vleesch niet vies.

Tusschen *Cialis* en de Sinesche Muur word het Land, door roovende Tartars en Vee-hoeders, (zegt *Benedictus Goes*) bewandelt; zoo dat het, zonder gevaer, daer niet te reizen is; dies men daer meest by nacht reist.

Men heeft my bericht, in de Maend Maert, des Jaers 1694, in *Moskou* aengekomen te zijn, zeker Gezant, genaemt *Dejessay Kassimus*, afgezonden van zeker Vorst *Bolsyo*, of anders den grooten *Toigan* genaemt, die zijn eigen beschermer is: zijn Ryk zoude leggen, honderd myl aen dees zyde de groote Sinesche Muur. Zestig kleine Vorsten zoude onder zijn gezag zijn. De Hooft-stad zijns Landschaps zoude genaemt zijn *Purpana Camul*: zijn kleeding zwymt na het Persiaensch: zeven of acht Steden zoude in zijn Land zijn; doch het meeste volk echter, leven te Landewaerts, en onvaste plaetzen bewoonen. Hy bragt met zich veel Sineesch Staef-goud, fijnder als Dukaten Goud: hy zeide van Buchaersche geslachte te wezen, en wilde men zijn Meester *Chiva* geheeten te zijn. Hy quam klagen (zoo gezegt wierd) over onminlijk onthael, dat zijne Volkeren, zoo in de Daursche grenzen, als tot *Tomskoy*, en elders ontfongen. Hy bragt verscheide koopwaren met hem, als Agate Kopjes, en veelderhande Edel-gesteente, zoo bearbeid als onbearbeid, die in Sina vallen, gelijk ook veele Sinesche Stoffen: hy bragt ook mede een Toepaes, die in *Moskou* geschat wierd op vyf en twintig duizend gulden; doch zoo zy geheel was geweest, wierd waerdig geacht, (zoo als my oog-getuigen berichten) tweemael honderd duizend gulden, want aldaer nooit grooter was gezien.

Wie deze Vorst is, of met wat naem dit Ryk anderzins is bekent, verklare garen, niet te weten.

Op het Jaer twaelf honderd en zes en vyftig, heeft de Tartarsche of Moegaelschen Keizer *Kublay* de Sinesche Muur door gedrongen, en het Noorder Sina, dat toen *Kitay* geheten was, ingenomen; gelijk mede een gedeelte van het Zuider Sina, toen *Mangi* genaemt: en is van dien tyd de naem van *Kitay* voor de Landen, buiten de Sinesche Muur gelegen, versmolten; want een gedeelte van dien toen mede onder de naem van *Kitay* bekent was: en heeft gansch Sina, zoo by de opgemelte Volken, als Indostanners, Ziet Hom. en Muller.

Us-

Usbekken, Kabullers, en anderen, dien naem behouden.

Mullerus verhaelt, ter plaetze daer hy van het woord *Kitay* handelt, dat'er een Rivier in Tartarye zoude zijn, *Kitta* geheten, alwaer de Konink *Altin* woont, daer veel Horden of verzamelingen van Menschen zoude wezen. Na een lange weg van daer, zegt hy, komt men aen het groote Land *Moegalia*, dat zich uitstrekt van *Bugar* der Bactrianen tot aen den Oceaen. Tusschen *Bugar* en *Moegalia*, na't Zuiden, zegt hy, zijn drie Ryken, als *Ortus*, *Talgut* en *Sohar*.

Het woord *Kitay* willen zommige dat betekent *gebergte* en *woestynen*.

By *Karakitay* wierd van ouds het gedeelte van Tartarye, tusschen de Woestyne *Lop* of *Xamo*, en de Sinesche Muur, verstaen.

In dit Land bragt de zesde Sinesche Keizer, uit de stam van *Han*, *Hiaous* genaemt, Volkplantingen uit Sina over, na dat hy een groot gedeelte van Tartarye t'onder had gebragt; alwaer hy Steden bouwde, en twee Koningen stelde; waer van het Landschap zijn naem *Karakitay*, dat is, *zwart Kitay*, zoude dragen: alzoo de zes Noorder Sinesche Landschappen *Kitay*, volgens meining van *Martyn*, *Horn* en andere genaemt wierden: welk *Karakitay* althans genoegzaem van Steden is ontbloot, en door de omzwervende Tartars word begraest.

Horn wil vorder, dat *Priester* of *Paep Jan*, in dit Landschap zijn zitplaets heeft gehad; 't geen wy elders zeggen in't Ryk *Tangut* te zijn geweest: doch kan beide waer zijn; alzoo onder *Kitay* of *Karakitay*, *Tangut*, *Tibet*, en andere Landschappen, dikmaels word begrepen; gelijk mede *Tibet* voor *Tangut*, en *Tangut* voor *Tibet*, by zommige Schryvers, dikmael word genomen: en, wyders zegt hy, het Christendom zoo in *Kitay*, *Mangi*, *Sina*, als *Japan* en *Tartarye*, van voor lange, doorgebroken te zijn geweest.

Het Landschap

CASKAR.

Caskar houd *Bernier* te leggen beoosten *Kachemire*, weinig Noordelijker. Men zegt, op vier en veertig graden, Noorder breette. De kortste weg uit *Indostan* zoude zijn, recht door *groot Tibet*; doch alzoo veeltyds de doortochten aldaer gesloten zijn, zoo neemt men die door *klein Tibet*. Wanneer men eerst ontmoet, trekkende door *Kachemire*, zeker kleine Stad, genaemt *Gourtche*, welke is de laetste plaets onder 't gezag van *Kachemire*. Van daer komt men, in acht dagen, tot *Eskerdou*, een groote Stad van den Konink van *klein Tibet*: en van daer, in twee dagen, aen een Stedeken, genaemt *Cheker*, dat noch onder *klein Tibet* behoort, gelegen aen een besaemde Vliet, wiens water zeer heelzaem is. In eenige dagreizens dan weder, komt men aen een Bosschaedje, dat op de grenzen van *klein Tibet* leit: en vorders aen de Stad *Kacheguer*, of *Caskar*, die wel eer de Hooftstad en verblijfplaets des Koninks van *Kacheguer* was; doch heden is het Hof tot *Jourkend*, wat meer Noordelijk, en tien dagen reizens van *Kacheguer*. *Bernier* zegt daer noch by, dat van de Stad *Kacheguer* tot *Kitay* of *Sina*, twee Maenden reizens zy, en dat'er alle Jaren Karavanen derwaerts trekken, die alderlei Koopmanschappen te rug brengen, en na *Persien* door *Usbek* reizen; gelijk ook andere na *Patna* en *Indostan* keeren. Van *Kacheguer*, om na *Kitay* te gaen, moet men eene Stad doortrekken, die acht dagen reizens van *Koten* afgelegen was, welke is de Stad van 't Ryk *Kacheguer*. Dat de wegen tusschen *Kachemire* en *Kacheguer* zeer moeyelijk zijn; ja dat men 'er eenen oord ontmoet, daer men een vierendeel myls lange over 't Ys, in zeker tyd van 't Jaer, moet gaen. Dus verre *Bernier*.

Van die van het Landschap *Caskar*, word gezegt, dat zy gierig zijn, qualijk opgevoed, en slecht in 't gewaed. De Mannen dragen lange baerden. Men maekt daer veel Kattoen-werk. De Tale is byna met die van Persie overeen komende.

In het Land van *Caskar* word geoordeeld, goede Rhabarber te vallen. De Konink van *Caskar* was, na den Christen stijl, in den Jare zestien honderd en drie, genaemt *Maffamet*. In deze Landen is het de wyze, dat 's Koninks voeten gekust worden, als men hem aenspreekt. Over het Ryk *Kotan* of *Koten*, was de Zoon van opgemelte *Maffamet* Konink, en het Ryk *Cialis* wierd van eenen bastaerd des Koninks van *Caskar* bestierd; zoo dat de Konink van *Caskar* eigentlijk deze drie Ryken bezat. Met het Ryk *Ciarcan* had hy oorlog. **Daviti.**

In het Landschap *Caskar* vallen Druiven, Zyde, en veelderhande Boomvruchten. D'Inwoonders zijn spitsvondige Koopluiden en Handwerkers. Zy zijn gierig, en alom op gewin uit, reizende ter Koophandel herom.

Deze Landstreeke was in 't Jaer twaelf hon-

honderd en vyftig, of daer omtrent, vyf dagreizens groot. De Inwoonders waren toen Mahometanen en Nestoriaensche Christenen.

Ziet boven onder Tibet mede van een zeer kostelijke steen, welke de zelve met dezen, onder andere benaminge schynt te zijn, als ook elders in Nieuche.

Men zegt, dat in het Landschap *Caskar* een Edele steen gevonden word, by de Sinezen genaemt *Yu*: waer van de Keizers hunnen Zegel-ringen doen maken. *Martin* schryft in zijne Sinesche Historien, dat onder den Keizer *Frous*, die in 't Jaer, voor de geboorte des Heilands, drie honderd en veertien leefde, een steen, van dit slag, gevonden wierd, geschat ter waerdye van vyftien Steden. Deze steen is groenachtig, met witte streepen doorwassen. Zy is zoo hart, dat menze met stof van Diamant moet bearbeiden, in *Mogol* hoog geacht. Men maekt 'er Kroezen en andere Vaten van.

Het klein Koninkryk van *Maranga*, is begrepen onder *Tibet*, paelt aen het Koninkryk van *Nekbal*, en het zeer koude Noorder Landschap *Rodok*.

Kircher. *Hedonda* is een bevolking van *Maranga*, gelegen vyf dagreizens van de Stad *Nekbal*, en acht van de Stad *Mutgari*, op de Noorder breette van zes en twintig graden, zes en dartig minuten.

Zeker Aenzienlijk Persiaen, *Handzi*
1701. *Abd-ulkaziem*, heeft in het voorby gegaene Jaer tot *Ispahan*, aen iemand mijner bekenden, die des wegen aen my heeft bericht, verhaelt, dat nu omtrent vyf en twintig Jaren geleden, wanneer in *Suratte* was, een Konink of Prins van *Koeasiger* of *Caskar*, die *Hindoestaan* doorreisde, en van *Suratte* de reize na *Dzjuddah* ondernomen had, om de Pelgrimazie na *Mekka* te volbrengen, en ook van daer in *Suratte* gekeert is, zijn Zoon, kort na dat hy zijn Zetelplaets verlaten had, het geschut op de wallen gehaelt, en zich meester, niet alleen van die Stad, maer van het gansche Land gemaekt hadde; gevende ook voor, dat hy zijn Vader niet meer in 't Ryk, toelaten zoude.

Wanneer nu dezen Prins dit hoorde, na dat eenige dagen van die Stad afgeweest was, zoo reisde al evenwel voort, en quam in *Hindoestaan* by *Eureng-zeeb*, Grooten Mogol, die hem zeer wel onthaelde, en groote eer aen dede, en een deftige statie en schenkagie toevoegde, met aenbiedinge, om hem in zijn Ryk te helpen; doch de zen Prins bedankte *Eureng-zeeb*, en wees dit af, zeggende dat het zijn Zoon, en niemand vreemds was, die het Prinsdom bezat, en dat het zelve na zijn dood, op hem vervallen moest, en tegens zijn eigene Zoon, geen oorlog aenvangen wilde, om de zelve te verderven. En wanneer weder quam, zoo dede *Eureng-zeeb* hem de zelve aenbiedinge, doch hy weigerde dit weder, zeggende dat voor de reis na *Mekka* daer toe niet gezint was, en het hem nu veel minder passen zoude: na dat deze Pelgrimagie afgeleid had, zijnde aldus noch eenige tyd in *Hindoestaan* verbleven, en daer na Noord-oostwaerts op vertrokken, tot dicht aen de grenzen van *Turkestan*, alwaer zijn leven in Godsdienstigheit, en als een *Derwiesi* zoude doorbrengen. Deze Vorst was geheten *Dzjihaangier*, en zijn Zoon *Sjah dzsihaan*.

USBEK
of
ZAGATAY.

Het gewest van *Usbek* of *Zagatay*, 't geen by zommige in 't geheel of ten deelen mede *Chorasan* word genaemt, heeft de Kaspische Zee ten Westen; ten Zuiden Persien; ten Noorden de Kalmakken, en ten Oosten de Landschappen *Tangut* en *Tibet*.

De Hooft-stad *Samarkand*, in de Landstreeke *Zagatay* of *Usbek*, is gelegen aen de Zuid-zyde van een Riviere, die van ouds *Sogdy* genaemt was. Eertyds ging om de muuren van deze Stad een groote graft, en het water van de Rivier wierd in de Stad geleid door loode buizen, die onderschraegt waren. Abulfeda.

In deze Stad wil men, dat de Groote *Tamerlaen* een Hof-houdinge gehad heeft, en dat de Zetel des Ryks aldaer geplant was.

Jacutus beschryft deze Stad, als dat zijn omkring van twaelf parazangen zoude zijn (dat een oude Persische maet is, groot dertig stadien) daer in begrepen Thuinen en Beemden: heeft (volgens den zelven *Jacutus*) twaelf Poorten, staende den eenen van den anderen een parazang wyt. Op 't hoogst van de Muuren staen Toorens, tot oorlogs gebruik. Deze Poorten zijn van yzer gebouwt, en tusschen beide staen Wacht-huizen. In de Voorstad zijn Markten, en groote Gebouwen, tot gemeen gebruik. De Binnenstad heeft vier Muuren, daer tusschen een groot plein is, alwaer een Tempel en Slot staet. In het Slot woont de Konink, en daer word mede een Rivier, door een looden buis, of waterleidinge, die over een hoog steene gewelfzel schiet, by de Poort van *Kesch*, ingeleit. Deze loode buis of waterleiding snyt de Markt te midden

Een stadie maekt honderd en vyf en twintig schreden.

Kesch is een Stedeken.

 door,

door, ter plaets, daer de Poort *Taki* genaemt, staet, en de Stad het meeste bewoont is.

De Vruchten, welke aen de Oever van de Rivier wassen, zijn, uit Godvruchtigheit aen de *Magen* of Wyzen, (zijnde zeker slag van Geestelijken) geschonken; die des nachts by de Rivier waken, en de zelve des Winters en Zomers bewaren. De *Magen* zijn anderzins, volgens *Herodoot*, uit een aeloud geslacht van Persisch Volk gesprooten. Uit deze Rivier word het water in alle de huizen van de geheele Stad geleid. De meeste Huizen hebben Thuinen, zoo dat, als men op het Kasteel staet, en na omlaeg ziet, niet als een eenig geboomte beoogt.

Tusschen de Binnestad en Voorstad zijn veele schoone Paleizen; zoo dat de Stad by den Hemel, Zon, en 't Gesternte, vergeleken word, en de Rivier, om zijn kromte, by de Hemelsche Melkweg; men noemt het een Paradys des Landschaps, en pronk van *Chorasan*. De Toorens overtreffen 't gezicht in hoogte. Deze Stad wierd niet alleenlijk de pronk onder de Over-Oxusche Steden, maer zelf van geheel Asie, in vermakelijkheit en schoone gezichten, te zijn geacht. Doch hare schoonheit is zeer verwoest, door den inval van den Tartarischen Keizer *Cingis chan*; gelijk zulks in de Tamerlaensche gedenkschriften, by d'Arabiers, is te zien. Dus verre *Jacutus*.

Deze Stad *Samarkand* dan, is een Hoofstad des Ryks van dien naem, en eerder *Sogdiana* of *Sogdiania*, doch by de meesten *Usbek* en *Zagatay* genaemt. Zy is bewoont by Tartarsche Mahometanen, hebbende goede gebouwde huizen van steen, wel voorzien van bequaem huisraed.

De Stad *Samarkand* word by de Ouden gezegt te leggen op een verheven grond, in 't Zuide van het Dal *Alsogd*. Men zag daer boven de Poort *Kesch* een yzere plaet, waer aen een opschrift, 't geen de Konink van Gelukkig Arabie daer had gestelt, te lezen was; doch dit alles is verwoest. Beneden de Stad lag een Berg, *Kuhac* of *Kubak* genaemt, daer de steen tot den bouw uit gehaelt word.

M. Paulus van Venetien zegt, dat in zijnen tyd, tot *Samarkand*, zoo wel Christenen, als Mahometanen woonden. Het is, zegt hy, een groote en schoone Stad.

De Persiaen voerd veelmalen grooten oorlog tegen deze Volken, die oulinks onder de Scythen, en nu onder de Tartaren worden gestelt: (want de Scythen en Tartaren zijn een en het zelve volk.) Zy zijn zeer geducht; woonen in deftige Steden; gaen wel gekleet; en zijn zeer zedig. Zy handelen met de Russen op de Kaspische Zee.

Dat de Usbeksche Tarters aen het Persiaensche Ryk noch al invallen doen, mag blijken, by dubbelt uit een brief aen my, in den Jare 1699, uit *Gamron* herwaerts gezonden, als volgt:

Aengezien den Rebel *Suliman Babba*, en de Usbekken het Ryk van *Persia*, door hun rooven en stroopen, quamen te ontroeren, en den eersten reets met dertig duizend man, de Hooft-stad en 't Kasteel *Oermoen* ingenomen hadde, zonder dat den Persiaensch Veld-overste, met een Leger van zestig duizend man, zulks hadde konnen beletten, enz.

Volgens bericht van *Dominicus Marius Niger*, in zijn Land-beschryving, zijn onder *Samarkand* veele Landschappen gehoorig. De Inwoonders zijn aldaer uit Noord Scythie komen woonen.

In *Sogdiana*, anders mede *Chorasmia* of *Sablestan* genaemt, zegt *Niger*, is weinig water, en daer zijn groote Velden. De wyze van leven by het Volk aldaer, was van ouds byna den Scythen gelijk. Zy waren eertyds, en zijn noch zeer plomp en grof, lelijk van aenzicht, en altoos in wapen. Die geene, welke de Westerlijkste zijn, en 't Oxusche gebergte bewoonen, worden *Pasich* genaemt; de Noordelijke *Latii*. *Pandari* zijn geheten geweest, die, welke de hooge Sogdiaensche gebergten bewoonden; en die de Zuidelijkste gewesten bewoonden, *Mardyienen*. De Oxianers en Chorasmiers, dat een sterk Volk was, bewoonden van ouds de Vlieten *Oxus* en *Jaxartes*; en was 't Land *Sogdiana* bepaelt bewesten en benoorden *Scythie*; beoosten lagen de Volken *Saccen* genaemt: welkers Land *Sas* is genaemt geweest, 't geen het meest Oostelijk onder de Zagataysche Landschappen gelegen was. Des zelfs Inwoonders waren Herders, die zich in 't Veld en Spelonken ophielden, zijnde Scythischer afkomst. Hier waren geene Steden, en het Land was onvruchtbaer. Zoo wel de Vrouwen als de Mannen waren strydbaer. Dit Land paelde aen 't gebergte van *Imaus*. Hier was de weg na de *Seres*. Noordwaerts van hier quam men aen het onbekende Land; zoo als in 't breede by de gemelde *Dominicus Marius Niger* is te zien.

Van *Samarkand*, reist men door *Caskar*, *Cotan*, *Erkent*, of *Hirkanda*, na *Sina*. Van *Erkent* tot in het Sinesche Landschap *Xensi*, is een weg van twee of drie Maenden, na men traeg of ras reist (zoo gezegt word)

word) doch zeer gemakkelijk te bereizen.

De Stad *Samarkand* wierd by de Syriers *Sowd* genaemt, werdende anderzins *Sogd* of *Sowd*, het Landschap genaemt, daer *Samarkand* in gelegen is.

Omtrent *Samarkand*, worden geele Muizen gevonden, waer van de vellen in *Sina* zeer begeert zijn.

De Tartaren van *Usbek* zijn goede oorlogs luiden, en ingeboorne vyanden van het Persiaensche Ryk; hebben voormaels onder Persien gestaen; spannen veeltyds met de Turk, tegen de Pers, aen.

De Chans worden aldaer gekooren.

Usbek is zoo veel gezegt als Vry-heer. Dus wierd de eerste grondlegger van dit Ryk genaemt. Hy hadde gansch *Mawaranahr* en *Chorasan*, den Zoonen en navolgers van *Tamerlaen* afgenomen; doch namaels hebben de Usbekkers veel van die gewesten verlooren, en eindelijk heeft de Persische Konink *Schach Abas* hen het gansche *Chorasan* byna ontweldigt.

De Usbekken of Zagatajers hebben het Landschap *Kandahar*, voor byna honderd Jaren, grooten kryg aengedaen, als wanneer den Prins daer van, zich aen den grooten Mogol Leen-schuldig maekte.

Tot *Samarkand* of daer omtrent is de geboorte plaets van dien grooten *Tamerlaen*, die de Russen *Kimeraksak* noemen, 't geen zoo veel als *yzervoetig* gezegt is: om dat hy eenig mangel aen zijn been had. Dit was dien groote *Tamerlaen*, die den Turkschen Keizer *Bajazeth* overwon; Griekenland ontzette, en namaels, by aentrouwen en overwinning, Keizer van Groot Tartarye wierd, en de magtige Stad *Quinsay* * bezat.

* Waer die Stad gelegen heeft, blijft my onbekent.

Van *Samarkand* zegt *Alhazen*, dat zy, om de schoone Rivier, die daer langs loopt, zeer vermakelijk is: en dat het een van de grootste Koopsteden der gewesten daer rondsom is. De zelfde Schryver melt in 't breede, hoe dezen *Tamerlaen*, Konink van *Samarkand*, namaels Keizer van geheel groot Tartarye wierd. Hoe het Ryk van Sina, door den grooten Tartarschen Chan, Schoon-vader van *Tamerlaen*, wierd aengedaen; die veele Landschappen binnen de groote Muur, die Sina van Tartarye scheid, om dat de Sinezen verscheide Tartarische Horden, Landen en Weiden, hadden verwoest, t'onderbragt. Dit dan geschiede alvooren *Tamerlaen* het bezit van groot Tartarye hadde: hoewel de hoop daer toe, om dat hy 's Keizers Dochter had getrouwt, en wierd den oorlog tegen Sina gevoert op den naem van den grooten Tartarischen Chan of Keizer. De Parthen of Zagatajers waren te dier tyd gewent in Steden te woonen, en de andere Tartaren veeltyds, of meest, slechts in Horden, of onder Hutten. Daer was een ingeboore haet tusschen de Tartaren, of Moegalen, en Parthen, of onderzaten van het Samarkandsche Ryk; welke haet, met de verheffing van *Tamerlaen* tot de Tartarsche Kroon, wierd vereffent.

De Tartaren of Moegalen, hadden dan de Sinesche Landschappen *Leaotung* en *Peking* een geruime tyd in bezitting gehad; waer uit zy, door de Sinezen, verdreven zijnde: als mede uit veele Beemden en Horden, den kryg weder aenvingen; welk, door het beleit van *Tamerlaen*, na zijn veheffing, en Schoon-vaders dood, loflijk geëindigt wierd.

Tamerlaen handelde de Sinezen, die hy t'onderbragt, zeer helddadig en loflijk, het geen hem veel overwinningen toebragt; want de Sinezen, de deugd beminnende, kleefden hem in groote menigte aen, en verklaerden zich voor dien grooten Keizer. Waer onder de Inwoonders van *Peking* en het gewest daer rondsom, mede waren: daer van 'er doch een groot gedeelte, veertig Jaer te vooren, reets onder den Tartar had gestaen. Het Voetvolk, waer mede een groot gedeelte van Sina, onder dezen *Tamerlaen* wierd gedemt, bestond uit Parthen of Zagatajers, en het Paerde-volk uit Moegalen en Kalmakken.

De Afgoden en hunne Tempels, wierden, op bevel van *Tamerlaen*, in zijn t'ondergebragte *Sina* of *Katay*, (anders genaemt *Taicim*, dat is, *Ryk van groote klaerheit*, of ook wel *Tulimpacorum*, dat *Ryk van de midden* betekent) afgeworpen, en gesloopt. Hy beval, een eenigen God aen te roepen, na zijne wyze. In dezen oorlog, en alle die *Tamerlaen* heeft gevoert, zijn veele Christenen hem ten dienste, in de Veldtochten, geweest, en byzonder eenen *Axalla*, die Veldheer was, en van Genuesche afkomst, die het grootste gezag ten Hove hadde. Om zijnent wille oeffenden alle Christenen hunne vrye Godsdienst. Het gebied in Sina wierd dezen *Axalla* opgedragen; doch by hem geweigerd aen te vaerden, en behielt de tweede plaets ten Hove.

De Jezuit *Martyn* wil uit de Sinesche geschicht-schryvers dryven, dat *Tamerlaen* nooit in Sina heeft geweest: het tegendeel echter blijkt waer te zijn, om dat *Alhazen* d'Arabier, en anderen, die den oorlog zelve bygewoont hebben, zulks uitdrukkelijk verhalen. Doch het schynt

dat de Sinezen daer van zwygen; gelijk zy altoos spaerzaem zijn, de Heldendaden der vreemden te verbreiden. Ook is dien oorlog, door hem, op de naem van zijn Oom en Schoon-vader, den Tartarischen Chan, in 't eerst alleen in de Noorderlijke gewesten gevoert, na dat het geslachte van den Sineschen Keizer *Taiming* de Tartars al eens had verdreven gehad.

Als *Tamerlaen* den Turkschen Keizer *Bajazet* overwonnen had, heeft hy een groot getal Menschen gevankelijk weg gezonden, en in *Samarkand* geplant, om die Stad te vergrooten, en te bevolken.

Men kan hem Groot Moegaels Chan noemen, om dat veele Landstreeken, daer Moegalen zich ophielden, bezat, en groot Tartarische Chan, om dat het oud Tartarye, dat tegen Indien ten Zuide stoot, beheerschte.

Wanneer *Tamerlaen* Egypten en Syrien overwonnen had, bezocht hy het Heilige Graf te Jeruzalem, pleegde daer Godsdienst, en stichte, op zijn weeromkomst te *Samarkand*, den Heere Jezus eenen Tempel ter eeren. Persien wierd door hem mede overwonnen, 't geen toen in veele Prinsdommen, zoo van Christenen als Mahometanen, verdeeld was. Vryheit van alderhande Godsdienst wierd by hem alom toegestaen, en toonde zich zeer Godsdienstelijk te zijn.

Tamerlaen, na dat zijn Oom, den grooten Tartarischen of Moegaelschen Chan gestorven, en hy bezitter van alle die Ryken, en dat groot gedeelte des waerelds geworden was, stelde zijn Zoon tot Bevelhebber aen, van al de Oostersche Landschappen, uitmakende het meeste gebied van Groot Tartarye, 't geen hem door versterfrecht en by huwelijk (want hy des Keizers Dochter, als gezegt, die zijn Oom was, ten Wyve hadde) toegekomen was, en dit onder gezag van *Axalla*, den Christen Veldheer. Deze dan bestierden *Quinsay*, en al het Land voorby *Kambalu*, of *Han-palu*, dat is, *Hof van den Konink* op Tarters gezegt, tot aen de Zee toe, het geen *Alhazen* zegt, vier honderd mylen groot te zijn, en wel in over de honderd Steden, behalven de Dorpen, zoude bestaen. *Axalla* dan, een Christen Prins zijnde, was het geen wonder, dat 'er eertyds oude overblijfzelen van 't Christelijke Geloof in Sina en Moegalia te vinden waren, gelijk als *Tamerlaen* mede veele Christenen onder zijn gezag, en in dienst hebbende, hun alomme niet alleen vryheit gaf, maer zelve beval, dat men de Heere Jezus Christus zoude dienen en eeren, als Zoone Gods: gelijk zulks by *Alhazen*, Mahometaensch Schryver, breder is te zien.

De Stad *Kambalu* word heden gehouden *Peking* te zijn, en *Quinsay* elders in Moegalia, buiten de Muur of in *Ninche*, gelegen te hebben. *Mullerus* wil, dat *Kambalu* buiten de Muur, in Tartarye, gelegen was. Of misschien is zy binnen de Sinesche Muur, elders aen de Noorder zyde, gelegen geweest: welk gewest, geduurende zekere tyd, onder Tartarye of Moegalia heeft gestaen. Zy word by *Alhazen* beschreven met Wachttoorens, en Graften, daer bruggen over leggen, gesterkt geweest te zijn, en is wyders dervoegen afgemaelt, gelijk de Steden in Sina tegenwoordig bevonden worden te zijn.

Het Landschap *Samarkand*, (want na de Stad is ook dat gewest genaemt geweest) wierd *Zagatay*, na de Broeder van *Kublay*, die groote Chan was, al voor de tyden van *Tamerlaen*, geheten *Zahatay* of *Cagatay*. Deze was Bevelhebber van *Turkestan*, en was onder dit Land toen een gedeelte van *Usbek* zelve begrepen.

De Vliet *Zar* vloeit een myle van de Stad *Samarkand*. De *Hesek* loopt langs de weg van *Balch*, en schiet acht mylen verre.

De Landstreeke is vruchtbaer, en geeft vroeger rype vruchten als elders in *Mawaranahr*. De gelegentheit der Stad is op eene laegte, en daerom de Pest onderhevig.

Het gebied was oulinks verdeeld in verscheidene Landschappen en Steden.

De Stad *Samarkand* word, by den Arabischen Schryver *Achmet*, Zoon van *Arabsia*, beschreven te leggen by de Riviere *Sichon*, 't geen door *Vattier*, den Franschen vertaelder, uitgeleit word, tusschen de Vliet *Oxus* en *Jaxartes* geweest te zijn.

Birgiendius meld, dat *Samarkand* een vermaerde Stad onder de Steden des Landschaps van *Mawaranahr* is, gebouwt door *Kei-kaus*, Zoon van *Kobadkei*, en namaels door *Alexander de Groote* bemuurt.

In 't Jaer acht honderd en veertig, na *Mahomets* vlucht, heeft in *Samarkand* geheerscht zeker *Gazamoldin*, Zoon van *Sabdolmelic*, zoo *Achmet*, Zoon van *Arabsia*, d'Arabische Schryver, in zijn derde Boek, voorgeeft.

De Stad *Samarkand* is al door *Katiba Ebn Mustem*, onder 't gebied van den Arabischen Kalif *Alwazid*, belegert, en overwonnen geweest; die ook de Turken, *Sogd* en *Shash*, en d'Inwooners van *Phorgana*, welke hem vier Maenden, in zijn eigen Leger, omzet hadden gehouden, t'onderbragt.

By

By 't uiterste der muuren van *Samarkand*, de zoo vermaerde Stad in 't Usbeksche Land, zegt zeker Arabische Schryver gezien te hebben een klein Stedeken, *Damas* geheten, 't geen van *Tamerlaen* gebouwt was: en men vond, in zijn tyd, onder de oude muuren van *Samarkand*, Munten van veelderhande Metael, zoo Dragmaes als andere, daer leesbaer oud schrift op stond, 't geen uit Arabisch, door *Vattier*, over gezet is.

Rondsom *Samarkand* had *Tamerlaen* Kasteelen doen bouwen, die hy na de vermaerste Steden der Ryken, die hy overweldigt had, benaemde.

Het gewest, welk de Sinezen *Samahania* noemen, gelegen bewesten het Tartarsch Koninkryk *Tanyn* of *Tanu*, wil *Martyn* voor een en het zelfde met het Lanschap van *Samarkand*, waer van het Dal *Sogd* een gedeelte is, gehouden hebben, bewogen door de naem en gelegenheit. Volgens den zelven leit *Samahania* aen de Zuid-oost zyde der sterke Sinesche Stad *Socheuy*, ten Weste der Bergen *Imaus*. Daer zijn in dat gewest, zoo de Sinezen bevestigen, heerlijke Steden, Huizen, en prachtig gebouwde Paleizen. De Konink is in het wit gekleed, bezigt Goude en Zilvere Vaten voor zijn Huisraed, en raekt de spyze met de vingeren, en niet met eetstokjes aen. Met rede, vervolgt de zelve *Martyn*, mag men gelooven, dat dit gewest niet verre van de Kaspische Zee, en van het Baktriaensche Alexandrye (gesticht door *Alexander de Groote* in *Baktria*) afgelegen is.

Uit dit gewest zijn de Tarters gekomen, des geslachts van *Xinchi*, van de welke *Markus Paulus* de Venetiaen handelt; welke Tartaren het Ryk van Sina bestormt hebben.

Zeker *Nohammed Ebn Lokman*, heeft de Poorten van de Stad *Samarkand* weer opgebouwt gehad, na dat zy vervallen waren.

De straeten der Stad zijn met steenen beleit.

In het midden, bestek of ruimte, tusschen de Voorstad en buitenste wallen der Stad *Samarkand*, waren oulinks, of zijn nu noch, veele treffelijke Huizen en Paleizen, Weshalven zeker Arabische Schryver, *Hussem* genaemt, willende de Stad, door een heerlijke vergelijkenis, roemen, zeid: *Samarkand is als de Hemel. Des zelfs Paleizen zijn de Sterren. Zijn Vliet is de Melk-weg, om zijnen krommen loop. Zijn Muur is de Zon, om zijne geregelde ronde vorm of gestalte.*

Zeker ander Arabische Dichter haelt in Rym, het lof der Stad, by na met een zelve vergelijking, aldus op.

Het hooge Samarkand, *de çieraed van* Chorasan, *verdient het Paradys der Landschappen genaemt te worden. Zijn niet des zelfs Thoorens in de hoogte zoodanig opgehaelt, dat die voor het gezicht niet verschynen? Over de zelve zijn waterlooze grachten.*

Samarkand, te weten de Stad binnen de Vesting, is met schaduwryke Boomen bezet, als eene muur.

Deze Stad word niet alleenlijk onder de Steden van *Mawaranahr*, maer ook onder d'overige Steden van Asie geroemt, en bezwykt, in lustigheit en çierlijken uitzicht, voor geene Stad van dien oort. En word ook door het Dal *Sogd* of *Samarkand*, verstaen een gedeelte van het Landschap *Samarkand*, of *Sogdiana*, de Landstreek omtrent *Samarkand*, waer van de Stad *Samarkand* de Hooft-plaets is, werd onder de vier Tempen of Lustpriecelen van Asie gerekent. Tempe was anderzins een vermakelijke oort in Thessalia, en ook in Bœotia gelegen.

Maer door den inval van den Tartarischen Keizer *Cingis chan*, heeft de Stad *Samarkand* veel van haren ouden heerlijken glans en luister verlooren. Het geen ook *Arabsia*, in 't beschryven van het leven van *Tamerlaen*, getuigt zelf gezien te hebben.

Ten tyde evenwel van *Tamerlaen*, heeft *Samarkand* zoodanig gebloeit, dat het in gansch *Turan* of *Mawaranahr*, en *Iran*, dat is Persie, zijns gelijke niet had. Maer het had zijn meeste welvaert onder *Ulugh Beigh*, Konink van *Samarkand* en *Mawaranahr*, Nazaed van *Tamerlaen*. Warnerus.

Gansch *Sogdiana*, of de Landstreeke rondsom *Samarkand*, is verdeeld in twaelf Akkers of onderhoorige Dorpen of Vlekken, die *Rasitik* op Arabisch genaemt worden: waer van zes aen de Noord zyde van den Vliet *Sogd*, en zes aen de Zuid zyde behooren, en leggen eenen dag, of halve dag reizens van malkanderen.

Rondsom de Stad *Samarkand* zijn vermakelijke Hoven: welker een *Kaugul* genaemt word. Het deel beooste de Stad word gemeenelijk *Abrahmet* geheten. Daer loopt te midden door een Vliet, *Karasu* op Tartarsch genaemt, dat *zwart water* bediet: want *Kara* betekent op Tartarsch *zwart*, en *Su*, *water*.

Omtrent het Jaer twaelf honderd en twintig, was Sultan *Mahomed*, of *Kotboddin Mohammed Aladdin*, Zoon van *Tokusch*, Heer van *Buchara* en *Samarkand*. Hy veroverde, op het Jaer twaelf honderd en vyftien, de Stad *Gazna*, daer hy

te voore het grootste gedeelte van *Chorazan*, en het Koninkryk van *Bamjan* bezeten had.

Samarkand legt, als *Abulfeda* uit *Ebn Haukal* verhaelt, aen de Zuid zyde van de Vliet *Sogd*, die uit de Sogdische Bergen, volgens *Ptolemeus*, stort. *Abulfeda* noemt ook *Samarkand* eene der voornaemste Steden van *Mawaranahr*: ja overtreft, zeid hy, licht alle de Steden van dat Landschap. Waerom ook *Tamerlaen* in de zelve den Ryksstoel geplant heeft.

Gool. Men heeft naeuwlijks te twyfelen, of de Stad *Samarkand* is de zelfde, welke by de oude Grieken en Latynen *Marakanda* geheten, by *Arrianus*, het Koninks Hof, dat *Sogdiana* genaemt word. En t'onrecht, na allen schyn, is *Marakanda* onder de Steden van *Baktriana* by *Ptolemeus* geplaest; dewyl de Vliet *Oxus*, nu *Gihun* genaemt, *Baktriana* van *Sogdiana* scheid.

Het stryd niet, 't geen *Jakut* schryft, dat *Samarkand* voor een werk van *Alexander de Groote* gehouden word, daer nochtans *Marakanda* door den zelven verovert

Strabo. is: en, volgens schryven van *Strabo*, onder andere Steden van *Sogdiana*, verwoest zy. Men zeid *Alexander* acht Steden in *Baktriana* en *Sogdiana* gesticht, ook eenige verwoest hebbe: onder de welke was *Kariata* van *Baktriana*, *Marakanda* van *Sogdiana*: desgelijks *Cyra*, de laetste der Steden, die Konink *Cyrus* gesticht had: waerom die te recht, by *Arrianus*, *Cyropolis*, dat is, *Cyrus Stad*, genaemt is. Want hoe dikwils gebeurt het, dat eene Stad, om het gansche Ryk te bekomen, verwoest zy: en, na het bevestigen des Ryks, herstelt, en van nieuws herbouwt word, of indien deze Stad een van de geene is, welke *Alexander* in *Sogdiana*, volgens *Strabo*, zou gebouwt hebben: zoo is misschien aen de zelve d'oude naem van de verwoeste Koninklijke Hooft-stad, door de Inwoonders, gegeven. Hoewel men uit het schryven van *Strabo* niet duidelijk

* Samarkand. bespeuren kan, of *Alexander Marakanda* * verwoest of gesticht hebbe.

Warner. Abulferai. Uit verhael van zekeren Arabischen schryver, *Heftelim* genaemt, zou *Kaikawes*, Zoon van *Kabad*, de Stad *Samarkand* gebouwt, en *Alexander de Groote* met eene groote muur omringt en vergroot hebben, en niet gebouwt, als werd gezegt.

Als zeker *Kerscaseb* in de verwoeste Stad *Samarkand* quam, herbouwde hy de zelve, en wierd zy namaels, door den zelven, *Kerscaseb* hernoemt.

Tuba, Konink van gelukkig Arabie, gebynaemt *Scemer*, verwoeste, op zijnen tocht na *Mawaranahr*, de zelve Stad, waerom die *Scemerkend* genaemt wierd: het welk zoo veel als verwoesting van *Scemer* zou gezeit zijn. Dies veele *Samarkand* voor een Arabisch woord houden.

Ali Thelebi wil, dat *Samarkand* een groot Dorp zou betekenen.

Omtrent het Jaer, na Christus geboorte, zes honderd een en tachtig, ten tyde van den Arabischen Chalif of Keizer, *Jelid*, Zoon van *Muavias*, trokken de Mahometanen na *Samarkand* op: wiens Konink de Vrede, voor veel gelds, van hen kocht. Elmac.

Ten tyde van den Arabischen Chalif *Welid*, Zoon van *Abdolmelik*, des Jaers zeven honderd dertien, trok *Katibas*, Zoon van *Musliman*, op, en, na het innemen der Stad *Buchara*, en het verslaen der Turken, en Inwoonders van *Sogd*, *Shal*, en *Fergân*, sloeg hy zijn Legers voor de Stad *Samarkand* neer, en veroverde de zelve, na verscheide stormen daer op gedaen te hebben: hoewel *Abulferaj* wil, dat *Katibas* de Stad by verdrag in kreeg.

Volgens zekeren anderen schryver, *Hebibelsiger*, zou *Katibas* de Stad, na een Warner. beleg van vyf Maenden, ingenomen, aldaer eene Kerke gebouwt, en de Afgoden, die hy daer in vond, verbrand hebben. Maer zoo men den Arabischen schryver *Elmacin* gelooven mag, zou *Katibas* in *Chowarezmie*, na hy Vrede met den Konink van *Chowarezmie* gemaekt had, een Hooft-kerke doen bouwen, en de Beelden verbrand hebben: want te dier tyde, en voor de opkomste van den beruchten Mahometh, waren de Inwoonders van die gewesten noch Heidenen.

Baberi schryft, dat, al ten tyde van *Otsman*, Zoon van den tweeden Arabischen Chalif, na Mahometh, op 't Jaer zes honderd en veertig, het Volk of d'Inwoonders van *Samarkand*, Mahometaensch of Mahometanen geworden zijn. Het welk evenwel met het schryven van *Elmacin* niet over een komt; dewyl eerst de Konink van *Samarkand*, ten tyde van den Arabischen Chalif *Welid*, met den Mahometanen Vrede maekte.

Des Jaers twaelf honderd en twintig, na Christus geboorte, sloeg *Cingis chan* zijn Legers voor de Stad *Samarkand* neer, in de welke Zultan *Mahomed*, Zoon van *Jelaloddud*, Heer of Konink van *Mawaranahr*, tien duizend Ruiters had geleit, tot bewaring dier Stad.

Omtrent de Riviere *Dargamanes*, op de lengte van honderd en twaelf graden, en op de breette van negen en dertig graden

den en vyftien minuten, aen de voet van den Berg *Paroponissus*, was eertyds, volgens *Curtius*, de Hooft-stad *Marakanda*: by de welke *Alexander de Groote*, in zeker gevecht, met een Pyl geschooten wierd, welke, in het midden van het been, met de punt bleef zitten. Namaels is de zelve Stad *Samarkand*, of *Samarchand* genaemt.

De Zagataysche Rivier *Chesel*, vliet omtrent *Sachand*, trekt zijn oorspronk uit het Turkestansche gebergte, en valt in de Kaspische Zee.

Daer zijn groote Woestynen in dit Samarkandsche Landschap, anders *Zagatay* genaemt. Ter plaetze daer de Tartarsche Kozakken in de Kaert zijn aengewezen, onthouden zich veele Tartarische Roovers.

Men wil, dat eertyds de Broeder van eenen Zagatayschen Konink, het Christelijk Geloof zoude hebben omhelst, en dat noch heden overblijfzelen van Christenen aldaer te vinden zouden zijn. Voorts is de Gemeente en Konink heden Mahometaensch. Daer woont eenen grooten Mahometaenschen Priester of Patriarch tot *Samarkand*.

Volgens bericht van den Arabischen schryver *Alhazen*, zoude *Tamerlaen* zeer vroom zijn geweest, en een liefhebber van alle Godsdiensten, byzonder der Christelijke. Hy verachte den geen, die gansch geen Godsdienst had, en meinde, dat men by alle Godsdiensten, als God Almagtig slechts door de zelve wierde geëert, zalig konde worden.

Zijn Ryk, volgens opgemelte schryver, strekte over 't gebergte *Imaus*, tot aen de Zee.

In de Stad *Quinsay*, hielt zijn Huisvrouwe zich lange wyl op.

In het gebergte *Althy* of *Althay*, en misschien *Altin*, begroef *Tamerlaen*, met groote pracht, zijn Schoon-vader, den Grooten Chan *Kublay* of *Mangi* genaemt.

Het schynt waer te zijn, dat de Stad *Quinsay* niet ver van de Zee af gelegen heeft; om dat by gemelte Arabische schryver, in 't leven van *Tamerlaen*, staet, *dat hy een Stad-houder over Quinsay, en de Landen van de Zee af, tot by Kambalu stelde*; welk Land wel drie honderd Steden, behalven een ontelbare menigte van Dorpen (zegt hy) in hem begreep: welke Steden, of zy in 't Noorden van Sina, of wel in Tartarye, buiten de Sinesche Muur gelegen hebben, my onzeker is; doch schijnt uit dezen schryver, dat zy in 't herte van Oost-Tartarye zijn geplaetst geweest.

Op een ander plaetze staet, *dat Tamerlaen alle de Zee-steden omtrent Quinsay bezocht*; 't geen mede een teken is, dat deze Stad niet wyt van de Zee gelegen heeft: dies *Kambalu*, uit alle omstandigheden, een Stad Landwaerts in gelegen, schijnt geweest te zijn. Zoo het Landschap, daer *Kambalu* in gelegen was, het Noorder gedeelte van Sina niet is geweest, zoo is het misschien *Niuche* geweest, of groot Moegalen Land, daer men noch puinhoopen van groote Steden, en eenige Steden vind, schoon die Tartaren zich nu meest te Velde, onder Tenten en in Hutten ophouden. Dit Tartarye moet dan vervolgens, indien zoo menig Stad daer in gelegen heeft, in weinig Eeuwen zeer verandert zijn, alzoo het zelve nu zeer wilt en woest is, zoo dat niet, of bezwaerlijk de overblijfzelen van zoo menig honderd Steden te vinden zoude zijn, of men 'er schoon eenige weinige overblijfzelen ziet. Ook heeft men, om de gestadige verandering der namen dier plaetzen, nu weinig kennis en zekerheit van de zelve.

De Volken, omtrent het gebergte van *Kaukasus*, niet wyt van den Berg *Imaus* gelegen, zeggen d'oude schryvers, een gewoonte te hebben, dat zy over eenen dooden vreugden bedryven, vermids hy van veel zwarigheit verlost word: doch plegen over een nieuw geboorne rouw, om dat hem veele ongemakken over het hooft hangen. Zommige onder de Scythen, zeit *Strabo*, niemand ter straf dooden, maer alle misdadigers in ballingschap verzenden. Andere daer en tegen, als de *Derbires*, om de minste misgreep, iemand wurgden. Zy eerden de Aerde. Dat van de Vrouwelijke kunne was, eerden of offerden zy niet. Mannen die over de zeventig Jaer oud waren, deden zy met een strop sterven, en de naeste verwanten nuttigden het vleesch. Oude Wyven wurgden zy wel, doch begroeven dier Lijken.

De Vrouwen waren voerlieden op de wagens, welke zy gebruiken.

De *Tapyten* droegen zwarte klederen en lang haair; doch de Vrouwen kort haair en witte klederen. Die de sterkste onder hen geacht wierd, trouwde wie hy wilde.

De *Kaspen* deden den geenen, welke ouder was als zeventig Jaren, van honger sterven; dien zy dan op eenige plaets stelden, en den uitgang van verre aenschouwden. De Lijken, die van het gevogelte gegeten wierden, achten zy gelukkig; doch van 't gedierte, voor ongelukkig. Dus ver uit *Strabo*.

In het Jaer zestien honderd acht en veertig wierd den Zultan van *Usbek* of *Zagatay*, van zijn eigen Zoon, uit het Ryk ge-

gejaegt, die dan na Perſien, by *Schach Abas* week, en aldaer hulp verzocht, by wien hy wel wierd ontfangen.

Hoewel deze Usbekkers of Zagatayers Mahometaenſch zijn, zoo zijn zy echter by de Perzen veracht, om dat zy Paerde vleeſch eeten, en de Wet van Mahomet zoo naeuw niet nakomen. Doch gelijk zy ter tyd van *Tamerlaen* al Mahometaenſch zijn geweeſt, zoo zijn zy echter, nopende de hooft-punten dier Leere in veele, van de gewoonelijke Wet van *Mahomet*, afgeweken: zoo als by *Achmet*, Zoon van *Arabſia*, die het leven van *Tamerlaen* beſchryft, te zien is.

Tamerlaen verdeilde zijne overwonnene Landſchappen, en byzonder de Tartaren, onder verſcheide Bevelhebbers; vervoerde en verplante de zelve, ver van yders geboorte-plaets. Veele der Inwoonders van *Daſta* of *Moegalia* zant hy na *Caskar*; andere na het hedendaegſche Mogols Land; andere na de Geten (die onder de oude Scythen, niet wyt van de Kaſpiſche Zee gelegen zijn geweeſt) en Indiën: gelijk die verdeelinge by *Achmet*, Zoon van *Arabſia*, in het leven van *Tamerlaen*, te zien is; welke afgedeelde Volken echter na *Tamerlaens* dood zich van het Samarkandſche of Tartarſche Ryk af hebben geſcheurt, en zich eigen meeſter gemaekt.

Tamerlaen richte alle zijne zaken, in't beſtier der Landſchappen, die hy overwonnen had, na de wetten, by Keizer *Cingis chan* opgericht.

Joſephus Barbarus zegt, dat in *Zagatay* een zeer groote en magtige Stad is, *Sammarchanth* genaemt, daer de Reizigers, die van *Kitay*, *Cimo*, en *Macimo* komen, in welke plaetzen men Porcelein maekt, en waer veel Zyde valt, door trekken. Daer is grooten handel, en zy ſtont eertyds onder de Zoonen van *Giarda*. *Schildberg* ſteld *Samarkand* zeventig dagreizens van *Kitay*, en tuſſchen beide eene Woeſtyne van de zelve groote. Dit *Kitay* zoude aen het Land der Mogollers beginnen; welk Land wederom zes of zeven Maenden reizens groot zoude zijn in zijn omkring, na het gevoelen van *Achmet*, Zoon van *Arabsja*.

Ziet Muller. en Horn.

Tamerlaen, in zijne eerſte opſtant, plunderde de Landſchappen van *Choraſmia*: waer mede zomtyds het geweſt van *Zagatay* zelve word verſtaen, en voornamentlijk het gedeelte van *Segeſtan*, over de Vliet *Jaxartes* gelegen.

Tamerlaen wierd, by zeker beleg van *Choraſan*, met een Pyl gewond, zoo dat hy daer na mank gong. En wanneer *Bajazid* of *Bajazet*, Turkſche Keizer, hem gevankkelijk wierd voorgebragt, begoſt hy te lacchen, en zeide, *'t ſchynt dat de waereld van geen groote waerde by God is, om dat hy de zelve aen eenen kreupelen en blinden verdeeld heeft*: want *Tamerlaen* ging mank, en *Bajazet* hadde maer een oog.

Zoo wel *Tamerlaen*, als zijne navolgers, in de Indiſche Mogolſche mogentheit, hebben tot hunnen grootſten vyand gehad den *Raja* of Vorſt van *Narſingue*, wiens gebied met dat van den Mogol, of *Tamerlaens* navolgers, door een arm van de *Ganges* afgeſcheiden was. Na het verdelgen van dezen *Raja* is het Mogolſche gebied, onder zijne Bevelhebbers, gedeilt geweeſt, en daer van zijn de Ryken *Golconda*, *Brampour*, *Viſapour*, en *Dultabar* geworden.

Men zegt, dat de Groote *Tamerlaen* in de Stad *Samarkand* een vermaerde hooge ſchool onderhielt, daer de ſterre-kunde in hoogen top geſtegen was. Hy dede van alomme daer de bequaemſte werk-meeſters komen, waer door hy die Stad dede optooyen en verçieren: en byzonder dede hy daer konſtige Sinezen uit de Steden *Peking* en *Quantung* komen, en werd gezegt, dat noch heden de Philoſophie, de Myſteſche of verborge Mahometaenſche Godgeleertheit en Artzeny, gepaſt op de gronden van *Ariſtoteles*, die men daer in eige ſpraek heeft, en aldaer geleert word, bloeit. Ook zoude deze Tartaren aldaer zeer beſchouwende in de bedenkinge van het Goddelijk wezen, en de gemeenſchap die God met den Menſch heeft, zijn. De Chymie of ſcheid-konſt; als mede de liefde en guichel-konſt word aldaer geoefent.

Markus Paulus van Venetien, in zijn negen en dertigſte Hooft-ſtuk, zegt van *Samarkand*, dat het een groote en ſchoone Stad is, onderdanig aen de Neef van den Grooten Chan. Daer woonden Chriſtenen en Zarazynen of Mahometanen in zijn tyd.

Hoewel deze Stad heden niet zoo bevolkt is, als van ouds, zoo zoude daer noch een Marmer Paleis voorhanden zijn. Daer is groote Koophandel in Zyde en Edel Geſteente: en van ouds is die handel al uit Sina en Indiën over de zelve gedreven geweeſt.

Tavernier, in zijne beſchryving van Indiën, zegt, dat de Groote Mogol een Throon heeft, verrykt met Juwelen, gewaerdeert op honderd en zeſtig millioenen, en vyf mael honderd duizend Franſche guldens; die van *Tamerlaen* is begonnen te ſtichten, en van *Chah-jehan* voltooit.

Gool

Gool zegt, dat *Tamerlaen* stierf, als hy na *Kitay* in optocht was, in een Stad *Anzar* genaemt, in het Jaer na Christus geboorte veertien honderd en vièr: niet zoo zeer om *Kitay* aen te tasten, als wel om *Alladadus*, die Veldheer der Chatayers was, en der naby gelege Moegalen, te bedwingen, op dat hy, door gunst van 't Volk te stouter geworden, van hem niet af en weeke. Zommige evenwel achten, (als reeds boven is gezegt) dat het duister zy, of *Tamerlaen* bezittingen in Sina of *Kitay* heeft gehad: *Muller* meint niet klaer te zijn, dat hy gezag over *Kitay* heeft gehad: te weten, dat *Kitay*, dat hy gevoelt buiten de Sinesche Muur gelegen te zijn: of ten minsten ten deele binnen, als het Noorder gedeelte, en ten deele buiten. In welk gevoelen hy gestijft word, om dat d'Arabier *Xades* (hoewel duisterlijk) zegt, *Caskar* gelegen te zijn tusschen *Kitay* en 't Ryk of de Stad *Balachschan*, boven d'oorspronk van de Vlieten *Oxus* en *Jaxartes*: en alzoo deze plaets, zegt hy, ten Zuiden of Zuid-westen van *Caskar* leit, is 't onmogelijk, dat *Kitay* voor geheel Sina genomen kan worden. Hy zegt, dat de Griekſche Schryvers mede hellen, van *Kitay* buiten de Sinesche Muur te stellen: gelijk by hem, in zijn beschryvinge van *Kitay*, is te zien. Het is echter gewis, dat onder de Moegalen, en alle Noorder Tartaren, Sina, of het groot gedeelte van dien, met de naem van *Kitay* bekent is, en voor het oude *Kitay* gehouden word. Zoo iemand breeder gelieft te zien van *Kitay*, en het Land, daer de Tartarsche Chans, welke Asie overweldigt hebben gehad, zijn uitgesprooten, gelieve de beschryvinge van *Haython* te lezen, welke van deze Chans gevolgelijk is handelende, en byzonder van *Mango chan*, die gedoopt wierd. Daer ziet men, hoe *Aleppo*, door de Christen Tartaren, wierd ingenomen: ook *Damascus*. Van het verdrag tusschen de zelve, en de Armenische Koningen, ten besten van 't Christendom. Hoe *Haython*, Armenische Konink, en Neef van den Schryver, het Ryk afstond, en in een Klooster gong: en hoe namaels de Tartaren by *Damascus*, ter oorzaek van 't water, schade leden. Van de Godsdienst der Tartaren, oorlog, zeden, magt van hunne Gezaghebbers, daden, enz.

Samarkand, *Chorasan*, *Tabristan*, *Sindia*, *Buchara*, en *Saida*, hebben wel eer byzondere Koningen gehad, en mede op een andere tyd onder het Persische Ryk gestaen.

Vlughbeigh was Konink van het Landschap *Ghurgan*, ter tyd, als zijn Vader leefde. Hy bezat *Samarkand*, en het geheele Landschap *Mawaranahr*, veertig Jaer lang. In den Jare veertien honderd en zeven en dertig, na Christus geboorte, hadde hy de wytberoemde Astronomische Tafel beginnen te maken. Hy beminde de Geleertheit zeer, en was overvlijtig in alle konsten en wetenschappen. Hy stichte mede binnen de Stad *Samarkand*, een hooge school, die zeer groot was, geheel verwulft; zoo datze onder de waerdigste gebouwen van de waereld wierd geacht. Meer als honderd geleerde Mannen wierden in deze hooge school onderhouden: deze waren meer Wiskonstenaren, als Godgeleerden of in andere wetenschappen ervaren. Dees *Vlughbeigh* had zoo grooten geheugenis, dat een Jaeg-boek, waer in al het wild Gedierte, dat hy gevangen had, aengetekent stond, verlooren zijnde, elk, op zijn eigen dag, en met eigen naem, uit zijn hooft, wiste te herstellen; zoo dat het Boek weder gevonden zijnde, daer niets aen scheelde. *Vlughbeigh* dan maekte de sterre-kundige Tafelen in de Stad *Samarkand*, welke, ten aenzien van Persie, gelegen is over de Rivier *Oxus*, op de lengte, volgens *Nasir Tusæus*, van acht en tnegentig graden en twintig minuten, en op de breette van veertig graden; doch, volgens *Vlughbeigh* zelve, op de lengte van negen en tnegentig graden, en zestien minuten, en de breette van negen en dertig graden en zeven en dertig minuten.

Vlughbeigh, als hy begon gemelte sterrekundige Tafelen te schryven, dede een sterre-kundig Quadrant of Vierhoek maken, waer van de *Radius*, volgens bericht der Turken, zoo groot was, als de hoogte van de Kerk van *S. Sophia* tot *Konstantinopolen*. Hy hadde een Historie der *Zagataische* Prinzen, en van *Turkestan* beschreven.

De Inwoonders der Stad *Samarkand*, worden, gelijk alle de Usbekkers *Jesilbas*, dat is, *Groen Mutzen*, of *Groen Hoeden* genaemt, om dat men aldaer Mutzen van die kleur draegt. Ook is de Stad van anderen *Cheri* genaemt. Hier was het daer *Tamerlaen*, na dat hy zoo groote overwinningen had gedaen, op het laetst van zijn dagen, zijn Koninklijk Hof, Zetel en rust hielt: en is niet waerschynlijk dat het zelve steeds tot *Kambalu*, zoo zommige willen, zoude zijn geweest. Hy bezat de

Landschappen van Groot Tartarye, Klein Asie, Syriën, Egypten, Arabien, de Stad Kapha, en de omtrek van de Vliet Tanais. *Tamerlaen* bragt een schrik over de geheele Aerdbodem. De Konink van Poolen en Hongarye maekte een stilstant van wapenen met hem. De Groot-hertog van Littauwen, *Vitelo*, Broeder van *Uladislaus*, Konink van Poolen, gong hem, met honderd duizend man tegen; doch wierd door *Edga*, een van *Tamerlaens* stedehouders, met drie honderd duizend man, geslagen. Als *Tamerlaen* in Europe meende te trekken, en tot *Smyrne* gekomen was, kreeg hy tyding, dat een groote Konink van Indiën, wiens gezag zich tot aen de Indische Zee, en het Eiland *Taprobane* of *Seylon* uitbreide, in zijn Land gevallen was; dies hy te rug trok, en maekte Vrede met hem.

De oudste van zijn vier Zoonen volgde in 't gebied; doch zy beoorlogden malkanderen. *Payangur*, zijn jongste Zoon, maekte zich, na de dood van de oudste, meester, en bragt de Rykszetel tot *Tauris*, tot dat *Usumcassan*, *Giauza* gedood hebbende, zich meester van Persien verklaerde. Het overige van *Tamerlaens* Ryk wierd onder verscheide Vorsten verdeelt, die zich meester maekten: en word by de Schryvers gezegt, dat zijne Nazaten in *Mawaranahr* en *Usbek* hebben geheerscht tot het Jaer vyftien honderd.

Die begeerig is het Leven en de Daden van den Grooten *Tamerlaen* te lezen, gelieve op te slaen *Dissertationes Academicæ Genuci Bacleri*, gedrukt tot Straesburg: als mede het Boek van *Achmet*, Zoon van *Arabsia*, uit gegeven by den Professor *Gool*: ook *Joan Schiltberger* van Ments: als mede *Annales Sultanorum Turcicorum*: insgelijks *Petrus Perondinus*, gedrukt tot Florencen, *Bergeron*, en andere Schryvers meer: waerom hier daer van niet meerder melde.

De Tartaren van *Zagatay* zijn de meest gezedende aller Tartaren: zijn ryk in Vee, Goud, Zilver, en andere schatten.

Balca of *Balch*, is mede een Hooft-stad in het Usbeksche Tartarye, en dit Landschap het oude Parthen, zoo als *Garcias de Silva Figueroa*, die, op het Jaer zestien honderd en achtien, als Gezant van Spangie, zich eenigen tyd in Persie heeft opgehouden, getuigt.

Pieter della Valle verhaelt, dat, ter tyd als hy in Persien was, aldaer een Gezant, van het Usbeksche Hof, zich ophielt: uit welke hy verstond, dat de Chan, of Konink der Usbekken, die *Iman Kuli*, 't welk *dienaer van de Opper-priester* betekent, genaemt was, toenmaels, te weten, op het Jaer zestien honderd en twintig, in *Buchara* zijn Hof hielt, dat de Steden *Balch* en *Samarkand* onder zijn gebied stonden; doch niet het geheele Land van *Zagatay*: dat daer treffelijke Vloeden waren, die in de Kaspische Zee stroomden; welk Land hy dan oordeelt *Sogdiana*, en een gedeelte van *Scythie* te zijn; misschien is *Bucharie* het oude *Baktria*, van de Vloet *Baktrius* besproeit, en zoo benaemt; hoewel *Gool* en *Figueroa*, *Balch* voor *Bactria* houden. Hy verstond dat daer te Lande Geschut en Musketten waren, doch van weinig gebruik, vermits men zich met Pyl en Boog in den oorlog behielp. En elders spreekt *della Valle* van deze Volken aldus: te weten, dat onder de Tartaren geene andere Menschen Usbekken genoemt worden, als die van 't Land van *Balch*, *Buchara* en *Samarkand*, die toen onder twee Vorsten, beide Gebroeders, stonden, en verdeelt waren: waer van d'een zijn Hof in *Balch* hield, en *Nedbir Muhammed Chan* genaemt was; en d'andere Broeder *Iman Kuli Chan* geheten, en Heer van *Buchara*, *Samarkand*, *Tosekend*, *Dignay*, en van andere gewesten was. Ja hy was Landvoogt of Heer van al de gewesten, die van de oude Grieken en Latynen *Sogdiana*, *Baktriana*, en misschien *Hyrkania*, (nu *Zabestan*) en van de nieuwe Schryvers *Giagata Mawaranahr*, en ook *Turkestan* genaemt worden.

Giagata, zeid hy, is het Land *Sogdiana*, en word in de Persische Landkaerten onder den naem van *Sogd* uitgebeeld.

Cingis Chan (zeid *della Valle* vorders) deelde zijn Ryk, op zijn sterven. *Giagatay*, by andere, als *Abulfaray*, *Jogatay* geheten, de tweede Zoon, kreeg tot zijn erfdeel het Land van *Samarkand*, benefsens *Sogdiana*, nu *Sogd*, en verscheide andere Landen daer rondsom. Dees noemde dit Ryk na zijnen naem, *Giagataya*, en alle de Volken, die onder zijne Heerschappye stonden, Giagataners: gelijk ook de oude Scythen, uit eene oude gewoonte, volgens *Diodoor*, den naem van hunne Vorsten aen de Landen, daer zy onder stonden, gegeven hebben.

Hy noemt de Usbekken gebuuren des Landschaps van *Chorasan*.

De Vliet *Gihun*, of *Gihon*, by d'Ouden *Oxus*, loopt door de Landen der Usbekken, en stort zich in de Kaspische Zee, aen d'Oost-zyde. *Gihun* is anderzins mede in de Persische Tale, een naem die aen alle Vlieten in het gemeen toekomt, en word

Gen. cap. 2. vers. 13.

word deze gezegt een van de vier Vlieten te zijn, die door het Paradys plagten te loopen.

In Indiën, en in de Landen des Grooten Mogols, is de Persiaensche Tale meer in 't gebruik als d'Indiaensche: en geen wonder, dewyl de Mogolsche Vorsten, die uit Tartarye en Samarkand gesprooten zijn, daer de Persiaensche Tale de natuurlijke Tale van hun Land is, de zelve ook in Indiën hebben willen onderhouden.

Aen de Noord zyde van de Kaspische Zee, zegt *della Valle*, paelen de Russen aen de Tartaren, en aen zeker slag van Tartaren, die men heden Usbekken noemt: een naem die, zoo ik my niet bedriege, *vrye Heeren* betekent. De Usbekken bewoonen het Oosterlijkste gewest aen de Kaspische Zee, daer zy Landen van groote uitstrekking bezitten. Oostwaerts strekken zy zich uit tot aen de Tartaren van *Kithay*, en Zuidwaerts tot aen Indiën. Onder de gedenkwaerdigste plaetzen is alhier *Samarkand*, de Hof-stad van *Tamerlaen*. Na 't Zuid-weste hebben zy *Balch* en *Buchara*, aen de Zee-kant, te weten van de Kaspische Zee, daer een van hunne voornaemste Chans (die op 't Jaer 1612. dikwils in oorlog tegen den Konink van Persien was) zijne wooning heeft.

Tusschen de Usbekken, en die van *Giagatay*, die Binnen-Scythie bewoonen, en daer zonder twyfel *Sogdiana*, *Baktriana*, en het Land van *Esterabad* (aen d'Oost zyde van de Kaspische Zee gelegen) in begrepen is, vind men ganschelijk niet anders dan wildernissen, daer de Turkemannen eertyds hunne wooningen hadden.

Het schynt dus, dat *della Valle* d'Usbekken en Giagataiers of Zagataiers wil onderscheiden. Desgelijks schynt ook *Garcias de Silva Figueroa* d'Usbekken en Chatays, of Giagataiers t'onderscheiden; want hy schryft doorgaens aldus. De Tartaren, Usbekken en Sakatais of Chacatais of Giagataiers, zoo veel ik bespeuren kan, houden zich in de gewesten omtrent *Samarkand* en *Buchara*, zijnde na *Jogatay*, of *Giagatay*, of *Tzagatay*, tweede Zoon van *Cingis chan*, alzoo genaemt.

Maer als namaels *Scerbek* of *Usbek Chan*, Zoon van *Abul Chairinzbek*, *Mawaranahr*, *Chorasan* en andere gewesten, den nakomelingen van *Tamerlaen* afgenomen had, schynen deze gewesten en plaetzen van *Giagatay* of *Zagatay*, na dezen *Usbek*, *Usbek* genaemt te zijn: te weten by de latere schryvers; want men vind by geene Arabische schryvers de namen *Giagatay* of *Zagatay*, en *Usbek* voor namen van Landen gedacht.

Garcias de Silva Figueroa noemt den Konink der Usbeksche Tartaren, die op het Jaer 1620 in *Balch* Heerschte, *Melicar Chan*, die toen door *Schach Abas*, Konink van Persie in *Balch* belegerd wierd. Hy noemt een anderen *Nurum Chan*, en noemt hem Konink der Chakatajers, die hy zeid d'oude Sogdianen te zijn.

Dees Konink *Nurum Chan*, zijnde verjaegt door eenen opstant der Onderdanen, die eenen ander ter Kroone wilden roepen, aen wien de zelve niet behoorde, verzocht bystant van Konink *Abas*, die toen in Persie Heerschte, en ten zelve tyde *Melicar chan* in *Balch* belegerd hield. *Schach Abas*, door medogen van *Nurum Chan* bewogen, gaf hem een gedeelte des Landschaps, of veel meer een gedeelte des Koninkryks van *Chorasan*, ten einde hy aldaer op eeniger wyze zijne voorige waerdigheit kon onderhouden. Maer gelijk daer na *Nurum Chan*, in plaetze van het te gebruiken; als hy behoorde, zich in staet stelde van zich meester van het gansch Koninkryk te maken, daer hy zoo wel ontfangen was, alzoo viel de Konink van Persie hem eens loefs op het lijf, en voerde hem, met zijn Vrouw en Kinderen, gevangen na de Stad *Sciras*, alwaer hy na weinige Jaren stierf: gelijk ook zijne twee Zoonen; nalatende zekeren jongen Zoon, *Badjazaman* genaemt, die hem eenige weinige Maenden voor zijne dood gebooren was. De Moeder hield den zelven by haer, als d'uiterste vertroosting in hare droefheit: in welke tyd de Konink haer naeuwlijks zoo veel gaf, daer zy het leven by houden kon. Deze Jongeling toonde, op het Jaer 1617, toen oud twaelf Jaren, groote genegentheit tot het Christendom, aen den Gezant *Figueroa*, die zich toen, van wegen den Konink van Spangie, in Persie bevand. Dus verre uit *Figueroa*.

In *Usbek*, en inzonderheit mede omtrent *Buchara*, vallen zeker slag van Pruimen, die gedroogd, zeer goed van smaek zijn, en alom in Persien te koop gebragt worden.

Bernier, in zijn Reis-beschryving, zegt, dat, wanneer *Aureng-zeb*, Konink van Indiën of *Indostan*, anders Grooten Mogol genaemt, den oorlog tegen zijne Broeders hadde geëindigt, en alom Heerschte, dat toen de Chans van *Samarkand* en *Balch* aen hem Gezanten zonden, om heil en zegen over zijne vyanden toe te wenschen; waer uit blijkt, dat *Samarkand* en *Balch* toen onder verscheide Vorsten stonden. De Ge-

Gezanten droegen aen den Mogol tot *Dehli* hunnen dienst op, 't geene geoordeeld wierd meest uit gierigheit te geschieden, op hoop van giften te genieten; of wel misschien uit vreeze van wraek, die hy over hen mogt komen te nemen, van dat die van *Samarkand* hem tegen *Balch*, voor dezen, als hy noch Prins was, ingeroepen hebbende, en hy op 't punt stond, om *Balch* t'overmeesteren, zy beide zich verdroegen, en alzoo *Aureng-zeb* afsneden. Deze Gezanten quamen dan tot gehoor, zoo als opgemelte Schryver zegt gezien te hebben. Zy groeteden de Mogol van verre, op de Indiaensche wyze, en niet na de aert van hun Land, leggende de hand driemael op 't hooft, en bogen zich zoo veel mael na de Aerde: vervolgens naderde zy tot aen *Aureng-zeb*, en leverde hunne Brieven over, die een der *Omrah*, of groote Hovelingen, aenvatte, en las. Zy wierden met kostelijke Klederen, Tulbanden en Lijf-banden vereert. Het geschenk dat zy bragten, was *Lazuli*, of uitgezochte Azursteen, beneffens eenige Kemels met lang haair; ook eenige schoone Paerden; hoewel de Tartarsche Paerden eer goed, als schoon zijn: behalven noch eenige Kemels, die versche vruchten, van Appelen, Peeren, vierderlei slag van Pistaces, die een geheele Winter goet blijven, als mede drooge vruchten, gelijk Pruimen, Abricozen, Rozynen zonder pitten, en noch tweederlei aert van zeer groot zwart en wit Rozyn, droegen. *Aureng-zeb* betuigde zich over deze giften wel vernoegt te zijn; ondervroeg hen wegens de toestant van de hooge school tot *Samarkand*, en de vruchtbaerheit van hun Land, dat van alles overvloeit.

Deze Afgezanten bleven vier Maenden tot *Dehly*, wat naerstigheit zy ook deden om eerder afgelaten te worden; het geene hen tot ongemak strekte, alzoo zy de Indostansche hitte niet gewent waren: te meer, om dat zy zich zeer qualijk voeden; want dit Volk is byzonder vuilgierig. Het geld, dat zy van den Konink, tot onderhoud, bequamen, bewaerden zy, en onderhielden hunne lichamen met de slechtste spyze. Wanneer zy vertrokken, wierden met heerlijke geschenken begiftigt. Zy waren geheel onwetend, hebbende weinig kennis van waereldsche zaken. Hun spys was Paerde vleesch; waren stilzwygende onder 't eeten: wisten van geen lepels, maer schepten de spys met de volle hand. Zy pochten zeer, van dat niemant hun, in 't net schieten met de Booge, te boven ging; gelijk hunne Pylen en Boogen ook veel zwaerder zijn, als d'Indiaensche. Zy gaven voor, een Paerd dwars door te konnen schieten: als mede, dat het Vrouwvolk by hen manne kracht had, en, gelijk de Mannen, met de Pylkoker op de rug, te Paerde, ten oorlog en ter jacht toog. Zy verhaelden een voorval, hoe zeker Dochter alleen twintig Indianen, met de Boog, had doorregen, wetende zy haestiger te vluchten, en verder met hare Pylen toe te reiken, als de Indiaen.

Uit de gewesten van *Usbek* wil men, dat Jaerlijks meer dan twintig duizend Paerden na *Indostan*, of Mogols Land, gevoert worden; gelijk mede van daer alderhande vruchten, als ook van *Balch* en *Bochara*, in het Mogols Land te koop gebragt worden.

Bernier zegt wyders, in zijne Reis-beschryving, dat *Schach Jean*, die Konink of Keizer van Indiën, *Indostan* en Groote Mogol was, ter tyd van de laetste omkeringe in de Heerschappye aldaer, was de Zoon van *Jehan Guyre*, Zoons Zoon van *Ekbar*, en alzoo opstygende door *Hommajons*, Vader van *Ekbar*, en zijne andere Voorzaten, was hy de tiende teeling van *Timurleng*, dat is gezeid, *de kreupele Prins*, anders geheten *Tamerlaen*, die het Indostansche Ryk, in het Jaer veertien honderd en een, overweldigt hebbende, word het zelve Ryk van deze vreemdelingen tot heden bezeten. Mits hy blank en Mahometaensch zy, zoo kan ieder Tartar, Turk, of Persiaen, in 's Lands bestiering aldaer geraken. Men zegt, dat in *Indostan* noch heden Prinzen gevonden worden, die hun Geslacht-regifter tot op den Konink *Porus* brengen: waer van by den Reis-beschryver *Bernier* te zien is, en noemt hy die stam *Ralia*.

De afbeeldzels dezer Vorsten na het leven gemaekt, onder my berusten.

In het Usbeks Tartarye weet men, uit zekere bladen, zijnde van een aert van graeuwe Kattoen-boomen, zap te drukken, in welke Tabak gedoopt word, dat, dan gedronken, zoo grooten kracht geeft, dat het den geene dieze zuigt, zomtyds vier en twintig uuren buiten zijn zelfs houd, ja wel geheel razende maekt: en als de zelve weder tot bedaren komen, zeggen zy, voor eenigen tyd vrolijk, en gelijk in oprukking van geesten geweest te zijn.

Het gebeurde, in de tyd van *Bernier*, in Persien, dat zeker Gezant van *Usbek*, tot *Ispahan*, een proef wilde geven van zijn konst, in 't trekken van den Boog: maer terwyl hy zich bukte, om een pyl op te vatten, hem de Tulband van 't hooft storte; waer mede de Persianen spotteden, we-

Usbekſche Man en Vrouw, tot Iſpahan, na het leven, door myn beſtel afgemaelt.

wezende een oneer het hooft t'ondekken: te meer, alzoo d'Usbekken in Perſien tot een afſchouw zijn; om dat zy de Leere der Turken meer opvolgen, als die van de Perſianen, worden zy aldaer niet anders, als *Rapkezi*, of *Ketters* genaemt. Wanneer deze Volken tegen malkanderen in oorlog zijn, hebben de Perſianen een gewoonte, dat zy doeken in 't bloed der Usbekken doopen, en de zelve bewaren, in teiken van verdienſte, die zy hebben gemaekt by God, in 't verſlaen en dooden der Ketters; geloovende dat zy, na hun dood, zoo zy met een bloedverwige doek der Usbekken voorzien zijn, recht in 't Paradys gaen.

De Usbekſche Tartaren hebben wel eer de Stad *Meſched*, Hooft-ſtad in 't Perſiſch *Choraſan*, bezeten, als wanneer d'omleggende Perſianen naerſtig acht moeſten nemen van door de zelve niet overvallen te worden. Zy hadden kyk-toorens en ſterkten op het gebergte alomme geſticht.

De Usbekken worden mede kleine Tartaren genaemt.

Zy komen ſteeds rooven in de Perſiſche Grens-landſtreeke; zijn licht gewapent: hunne Paerden zijn zeer zober, en ſnel in 't loopen: als zy de zelve ter proef ſtellen, doen zy die twintig of dertig mylen loopen, en als die geheel bezweet zijn, brengen zy de zelve in kout water, en zetten hen dan eeten voor: indien de Paerden graeg eeten, worden zy gehouden de proef uitgeſtaen te hebben; tot teken van welke deugt, zy de zelve een oor afſnyden, of ook wel een ſtuk van de neus.

De Konink van Perſien tracht deze Volken met giften zachtmoedig te maken, maer te vergeefs; want zy zijn zeer tot ſtelen en rooven geneigt. Zy zijn van een bruine verw, leelijk van aenzicht, hebben kleine oogen, en een kleine neus, gelijk als een boon, in 't midden van 't aenzicht geplant, niet ongelijk aen de Kalmakken. Hunne mouwen hangen over de handen heen. De Tulband is half rond, boven ſpits en klein: gelijk als deze Printverbeelding vertoont.

Tot *Iſpahan* was, in 't Jaer zeſtien honderd drie en veertig, een Usbekſche Prins aengekomen. Anderhalf myl weegs had men de Aerde, daer hy over reed, t'zijner eere, met koſtelijke Tapytzeryen en ſtoffen, (die op achtien honderd thoman, ieder thoman word op twee en veertig gulden en tien ſtuivers gerekent, geſchat wierden,) beſpreit en bedekt. Hy wierd nader-

derhand treffelijk beschonken, zoo als *Tavernier* zulks in de volgende woorden beschryft.

Des Jaers zestien honderd drie en veertig, zeid hy, quam de Prins der Usbekken in perzoone te *Ispahan*, Hof en Hooftstad van Persie, om bystant aen *Schach Abas*, Konink van Persie, te verzoeken, tegen zijne Kinderen, die tegen hem de eige Onderdanen hadden doen opstaen, en hem den oorlog aendeden. Zijn oudste Zoon, die d'eerste de wapenen tegen hem aengenomen had, wierd, na voordeel van een gevecht gehad te hebben, door den tweeden Zoon loffelijk gevolgt: het welk evenwel den Vader den moed niet deed verliezen, die zich noch met de voornaemste van den staet ondersteunt zag. Op het einde des Jaers zestien honderd twee en veertig verloor deze Prins een tweede gevecht, waer in hem zijn linker ooge, door de scheute van eene pyl, wierd uitgeschooten, het welk hem aemachtig maekte, van eene tyd lang iet te doen. Wanneer hy genezen was, quam hy, gelijk gezegt is, des volgenden Jaers, den Konink van Persie bidden, om hem bystant te doen: dien hy lichtelijk verworf.

De Konink, willende hem eerlijk ontfangen, zond twee duizend Ruiters, tot aen *Kachan*, het welk vier dag reizens van *Ispahan* is, en vyf of zes duizend Voetknechten, tot op twee dag reizens. Alle daegs was gemelde Konink gedient van verscheide Bevelhebbers. Men rechte voor hem eene nieuwe Tente op, met nieuwe Tapyten overspreid, en men veranderde de twaelf Paerden dikmael, die voor hem by de hand geleid wierden, en welker toerusting gansch met Edele gesteenten bezet was. Een myle van de Stad was de weg met veelderleye Zyde stoffen overspreit tot aen het Paleis: en de Konink ontmoete hem, daer de Zyde stoffen begonnen. En alhoewel de Konink zeer jong was, zoo wilde hy evenwel doen blijken, dat men hem hield als een magtige en geduchte Konink in de vredige bezitting van zijne staet, en dat hy ging ontfangen, een Opperhoofdige Heerscher, die van zijnen Throon geschopt was, en hem bystant quam verzoeken. Na hy den Prins der Tartaren vernomen had, stak hy quanzuis zijn Paerd met de spooren, en gekomen voor het hooft van die van den Tarter, stak hy de voet uit den stegelreep, makende gelaet van af te stygen: het welk hy evenwel niet deed. De Tartar, zoo oud als hy was, sprong van zijn Paerd, om den Konink te groeten; die hem eenige plichtpleging over het geen hy deed, bewees. En hebbende in den zelven tyd *Athemat Doulet* * en andere Heeren hem weer te Paerde geholpen, reden zy alle beide te gelijk op de Zyde stoffen; gevende de Konink de linker hand aen den Prins der Tartaren. De Konink gaf hem edelmoedig een aenzienlijken bystant, die in vyftien duizend Paerden, en acht duizend Voetknechten bestond, met veertig duizend Tomans. De Tartar gaf hem, in vergelding, een van zijne Grens-landschappen, en zoodanig een, daer hy de meeste inkomsten van trok: dewyl al de geen, die het zelve bewoonen, Herders of Turkomans zijn, die menigte van Vee voeden: waer in de rykdom der Inwoonders bestaet. Dus verre *Tavernier*.

* Deze is de eerste Ryks bestierder.

Rykaut verhaelt, dat 'er verscheide Secten by de Mahometanen zijn, en d'eerste *Haniffe* genoemt word, van de welke men in *Usbek*, *Turkye*, *Tartarye*, en aen d'andere zyde van de Vliet *Oxus*, belijdenisse doet.

Van het onthael, dat aen een Usbeksche Prins, op den Jare zestien honderd een en tachtig, tot *Ispahan* wierd gedaen, meld zeker verhael, gehouden onder het Afgezantschap van Poolen, bekleed by den Edelen Heer *Zagorski*, aldus:

By het eerste Festyn van den Afgezant van Poolen, met welke ik * de eere gehad hebbe die lange reize te doen, was de Konink § *Abdulariskan* ook tegenwoordig, de welke veertig Jaren tot *Buchara*, in Tartarye, geheerscht hadde. Deze nu acht en zeventig Jaren oud zijnde, en na *Mekka* reizende, wierde tot *Ispahan* alle zulke eerbewyzinge bewezen, als de Persianen niet konden nalaten. Want de Konink, vrezende genootzaekt te zijn, uit zijn gewoonelijk Paleis, in de Stad hem te gaen ontmoeten, was een keer te Landewaerts gaen doen; het welk dezen Tarter gemerkt hebbende, schreef aen hem een brief van dezen inhoud.

* Het is iemand van mijn bekenden geweest, welke deze reize heeft gedaen, en die verslag my heeft mede gedeeld.

§ Anders Abdulaziechaan.

Uw Groot-vader heeft de mijne wel komen ontfangen, als hy uit zijn Ryk verdreven was, en bystant quam verzoeken. Ik ben niet minder, als mijn Groot-vader, en gy zyt geen grooter Konink, als uw Groot-vader geweest is. Waerom zult gy de zelve eer niet bewyzen aen my, die aen mijn Groot-vader geschied is? De Konink van Persie was een lange tyd t'onvrede op zijn Groote Vizier, die hem deze raed had gegeven; doch belaste hem eindelijk, met alle zijne Hovelingen, den gemelten *Abdulariskan* te gaen ontmoeten, drie mylen van de Stad, en hem te geleiden na een Koninklijk paleis, genaemt

Konch-

Kouchkana, in de Voor-stad *Tokehe*, zullende hy zelf hem van daer wyders komen afhalen, en geleiden na een paleis, 't welk voor hem toebereit was.

De Hovelingen gingen, volgens des Koninks bevel, zijn Tartarische Majesteit ontfangen, en *Athemet Doulet*, of *Achemet Doelet*, leide, van wegen den Konink van Persie, de plechtelijkheden af.

Van het paleis *Kouchkana*, een goede myle, langs de weg, welke deze Tartersche Konink zoude komen, warens krygsknechten, met hunne Trommels en Schalmeyen, alle kostelijk uitgedost, tegens over den anderen, in reyen gestelt: behalve noch een deel Ruitery, mede heerlijk gekleed. Ten einde van deze weg waren gespreit kostelijke Tapyten, van Zyde, Goud en Zilver, tusschen de krygsknechten, van het Koninklijk paleis af, tot het einde der zelve toe. En wierden de stoffen, welke de Konink van Persie aen den Tartarischen Vorst, daegs na zijn aenkomste, toezond, geschat op acht duizend Tomans.

Van de rang der Intrede zal ik niet anders zeggen, als dat'er gansch geen orde wierd bespeurt: ook zoude men tusschen deze Tartarsche Vorst, en de minste, onder 't gevolg, weinig onderscheid gezien hebben, 't en ware men hem een verhemelte boven 't hooft gedragen hadde.

De Konink van Persie liet de Tartarsche Vorst voor eenige dagen in 't voorsz paleis verblijven, zoo om hem uit te doen rusten, als ook om te vernemen, wat goede of quade voorzeggingen de groote sterre-kyker aen den dag zoude brengen. Deze voorzeggingen nu goed gevonden zijnde, ging de Konink, met zijn geheele Hof, op 't heerlijkst uitgedost, op Dingsdag, den vyfden van Zomer-maend, zestien honderd een en tachtig, des morgens ten drie uuren, na 't gemelde paleis, en na dat hy zijn Tartarsche Majesteit gegroet hadde, stegen zy te zamen te paerde, rydende den Tartarschen Konink aen de hooger hand. Voor hen gingen vier honderd Lakkeyen, alle gekleed met Goude en Zilvere stoffen. De toerustinge der Handpaerden was zeer kostelijk, zijnde de Toomen bezet met Paerlen, Robynen, en andere Edel gesteenten. De Zadelboomen waren van geslagen Goud, zoo dat niets heerlijker konde worden gezien. Alles geschiede op koste van den Konink van Persien. De Konink *Abdulariskan* was gekleed in een slecht Linnen kleedje, binnen en buiten wit, en gezeten op een Paerd, 't welk uiterlijk aen te zien, slecht geleek, maer echter, na men zeide, veel gelds waerdig was: want de Tartarsche Paerden niet na hunne schoonheit, maer snelheit en krachten gewaerdeert worden.

Men liet niet na aen dezen Tartarschen Konink, (die, in vergelijking van den geringsten Persiaenschen Hoveling, in kleding slecht geleek) ten opzichte van zijne verdiensten, alle bedenkelijke eere aen te doen. De Konink hem geleid hebbende tot aen de deure van 't Paleis, 't welk voor hem bereid was, ging daer niet in, maer na dat alvoorens eenige beleefde aenspraken hadde afgelegt, en een kleine maeltyd, die voor de deure aengericht was, met den anderen gehouden, keerde weder na het zijne. De Persianen wilden de Tartars noch eenige dagen langer doen verblijven; dies deed de Konink zijne Tartarsche Majesteit noodigen tot een maeltyd, en liet alle de Tenten, welke voor Bakkers, Vrucht- en Voorraet-verkoopers gebouwt waren, afbreken, om de plaets, waer het gezicht uit d'Eetzalen op viel, in lengte en breette aenzienlijker te maken. Een groot getal krygs-knechten te Voet, stonden in slagorde, tot aen een ingang van een groote poorte, leidende na een aenzienlijk Hof: aen de rechter hand van welke men gaet na 't vertrek *Chilsetum*, of van veertig pilaren: alwaer de Konink van Persie zijne Tartarsche Majesteit d'eerstemael vergaste.

Dit vertrek is vierkant, als mede ieder hoek van het zelve. Het is tamelijk oud, en ten Westen, naby de muuren van het Koninks Paleis, tegens over de deure, leidende na *Lalikapi*. Veertig voeten van de deure van dit gebouw is een groote Vyver, en aen ieder zyde een Laen, tot een wandeling, langs welke het krygs-volk, met hunne Schilden, geplaetst stonden: en ter rechter zyde van de gemelde Laen, zag men twaelf of vyftien Paerden, kostelijk toegetakelt, met tuig, dat alles met Edel gesteente bezet was. De Ketenen, Spykers, Hamers, Roskammen, en alles wat tot de Stal behoorde, was van fijn geslagen Goud.

Ter rechter en linker zyde van dit vertrek, ziet men eenige afdeelingen, met Bloemen, en Boomen, geplant, zonder orde, na de wyze der Persianen. In welke Hoven de rechte eigenschappen van Bloemen, en andere gewassen, die tot geen voedzel dienen, zich op 't prachtigste vertoonen.

Tegens het Zuiden van dit gebouw zijn ook verdeelingen, afgezondert door verscheide slag van Boomen, en voorzien met

zoo

zoo veelderleye Bloemen, dat zich geduurig de drie aengename Jaergetyden vertoonen.

Dit gebouw is meerendeels uit Timmermans werk t'zamen gevoegt. Om laeg is het niet vergult, beginnende het vergultzel omtrent drie voeten van de grond. Het Dak is plat, ondersteunt met pilaren, van in de dertig voeten hoog, alle dik met Goud bedekt. De Zoldering is van hout, konstig uitgesneden, op malkander slaende, allerwegen blinkende van Goud.

Dit vertrek is aen allen zyden open, 't en zy de Gordynen neergelaten zijn: welke Gordynen boven aen de pilaren, dicht aen het Dak, zijn vast gemaekt, en worden geopent aen de zyde daer de Konink zal inkomen, en na dat het ochtent, middag of avond is. Als zy de zelve nederlaten, laten zy die niet geheel tot aen de grond komen, gelijk men in Europa gewoon is te doen: maer worden de zelve met koorden getrokken, tot aen de naeste groote Boomen van dit Hof, en dan vast gemaekt aen de stammen, omtrent twaelf voeten boven de grond, zoo dat zy, als wyt uitgestrekte Zonneschermen, de stralen van de Zon, van dit vertrek, komen af te weeren, zonder nochtans de Menschen, die zich aldaer bevinden, het zy staende of zittende, het gezicht te benemen. Deze Gordynen zijn buiten rood, en binnen gevoedert met fijn Indiaensch Lijnwaet, met de levendigste verwen geschildert. De banden, zoo wel groote als kleine, zijn van Floret of grove Zyde.

Het binnenste van het vertrek is in drie gedeelten afgezondert, gelijk als alle andere Persiaensche Paleizen: alleenlijk gescheiden door een Hek van konstig gesneden Beeldwerk, kostelijk vergult. De twee einden maken twee Zalen, ieder van veertig voeten lang, en twintig breet. In 't midden der zelver ziet men de Tallas, of, gelijk wy het zouden noemen, een verheve plaetze, vier voeten hooger, als de Zalen, hebbende in 't midden een zeer groote Kom, van wit Marmer, in zich ontfangende een zeer klaer water, het welk geduurig loopt door pypen van een zelve stoffe.

Het gansche vertrek is t'eenemael vergult, en zoo dik, dat, of het schoon veele Jaren oud is, echter nergens is verbleekt of afgeschilfert.

Onder aen de voet van den Tallas zijn Schilderyen, gedaen na die van Europische Meesters: onder anderen het afbeeldzel van de Maegt Maria, omarmende het Kind Jezus, en andere Heiligen meer, zijnde de Persianen daer gansch niet afkeerig van, achtende de zelve, zonder onderscheit, gelijk als andere Schilderyen.

Deze Zale word genaemt *Chilsetum*, of veertig pilaren, om dat zy met zulk een getal der zelver ondersteunt word: en is gestoffeert als volgt. (Want alzoo ik d'eere had, tegenwoordig te zijn, ja ook te zitten aen deze maeltyd: als mede by alle anderen, daer de Afgezant is genoodigt geweest, konde ik mijne oogen laten gaen op de kostelijkheit van het Huisgeraet, en alles wat op deze maeltyd wierd opgedischt.)

De beide Zalen aen de beide einden waren bedekt met Tapyten van Zyde, en op veele plaetzen ingewerkt met Bloemen van Goud en Zilver. Men zag 'er onder de Kandelaers hier en daer eenige staen, die van fijn geslage Goud waren. De verheve plaetze in 't midden, was allerwegen met Tapyten van Goud en Zyde bedekt. Ter plaetze daer hare Majesteiten gezeten waren, lagen twee Kussens, gevult met watten, en van Goud en Zilver Brokard, overkleed met zeer fijne dunne Indiaensche stoffe, geborduurt met Goud en Paerlen.

Ten beiden zyden van den Tallas waren op de Tapyten bankjes gestelt, om tot zitplaetzen voor de Hovelingen te dienen. En dewyle de Persiaensche Heeren alle stonden ter slinker zyde van hunnen Konink, die ook aen de slinker hand van den Tartar stond, en aen de rechter hand van hem alle zijne Grooten; doch alle een trede lager als hare Majesteiten, zoo wierd de Poolsche Afgezant onder deze Heeren toegelaten.

Aen den ingang van den Tallas, recht over hare Majesteiten, zaten de Muzikanten des Koninks, bestaende uit eenige Trommen en twee Persiaensche Fluiten, de welke langer zijn, als d'onzen, hebbende slechs vier gaten, en zijn onder gesloten; behalven noch eenige speeltuigen, iets gelijkende na onze Violen, doch anders gemaekt. Hun spel maekt een zeer slechte melody.

Als de Poolsche Afgezant ingeroepen wierd, waren de Tafelkleden alreets gelegt: en na dat hy zijn aenspraek gedaen had, en zijne geloofsbrieven van den Konink van Poolen overgelevert had, wierd hem zijn plaets aengewezen door den *Memendar Bachi*, de welke ons daer na ook quam zetten.

Men stelde voor den Afgezant, en ook voor ons, gedreve Goude Schotelen, met ingeleide Vruchten. De Tafelkleden waren van Fluweel, omzet met een groene rant, gestikt met Goud en Zilver. In deze ge-

gestalte bleef men ruim twee uuren zitten, terwyl de Konink verscheide malen het vermaekspel, *Tamacha* genaemt, liet speelen: als ook de Schalmeyen en de Trommen, die op de plaets, tusschen de Tallas en de groote doorvaert waren. Men deed het krygs-volk, dat daer geplaetst was, ook oeffenen met hunne Zabels en Schilden, de welke t'elkens een diepe groetenisse voor hare Majesteiten deden, zich buigende tot aen d'aerde, waer na dan andere quamen, die van gelijken deden.

Als dit gedaen was, nam men de Tafelkleden op, en men leide anderen van Goud en Zilver Laken in de plaets, en wierd als dan Sorbet, met Spaensche Kappers, het zap van Granaetappelen, en andere diergelijke zaken, voortgebragt. Een oogenblik daer na wierd het *Vispelay* opgedischt, in zoo groote menigte, dat 'er niemand was, die niet met twee of drie Goude Schotelen, vol van die Spys, voorzien was, zijnde het eene rood, het ander wit, geel en zwart, gemaekt van onderscheidene gevogelte, als Hoenders, Kapoenen, Faizanten en Patryzen. Om de waerheit te zeggen, dit mag voor haer een goede spyze zijn: maer een Europer zoude moeite hebben, zich daer toe te gewennen, om dit zoo veelmalen t'eeten, als de Perzen, die schier geen andere spyze nuttigen.

Voor hare Majesteiten wierden verscheide Schotels opgedischt: onder anderen een, welke gedragen wierd door vier mannen, op een Servet, met een Goude dekzel bedekt. Ik trachte alle de Goude Schotels te tellen, en bereikte het getal van vier honderd, alle met hare Goude dekzels, behalven een goede menigte, die my ontgaen waren.

Als de maeltyd ten einde was, nam de Konink der Usbekken afscheid van den Konink van Persien. Daer na quam de *Memondar*, om den Poolschen Afgezant te doen opstaen, en den Konink te bedanken.

De Konink van Persie heeft dezen Tartarischen Konink noch verscheide malen, en t'elkens op onderscheidene plaetzen, onthaelt: maer de Poolsche Afgezant wierd daer niet meer genoodigt.

Ten laeste zette *Abdulariskan* zijn reize wyder voort na *Mecha*. Tot *Ispahan* was een gerucht, dat die van Woest Arabiën hem hadden geplundert; doch wat daer van zy, is my onbekent; maer *Abdulariskan* zond een Gezant aen den Konink om te klagen, dat de Chan van *Kandahar*, Hooft-stad van Persie, doortocht geweigert hadde aen een Afgezondene, die hy aen een Indiaensche Konink hadde gezonden, en dat hem dit de waerde van dertien honderd Tomans aen schade toegebragt hadde, de welke hy van de Konink van Persie wederom eischte: maer de Konink (zeide men) scheurde de Brief, en gafze aen den *Nasar*, zeggende, geef de stukken aen den Gezant tot antwoord.

Na dat dan gemelt hebbe de wys, op welke dezen Tartarschen Konink ontfangen is geworden, is 't billijk dat zijn perzoon ook kortelijk beschryve. Hy was klein van gestalte, het aenzicht, op zijn Tartarsch, plat, de oogen klein en ingezonken, met een spitze baert, zoo lang als de kin: het overige kael, en zwartachtig van vel. Voorts was hy een geleert Man in verscheide wetenschappen, en byzonderlijk in de Wis-konst. Daer en boven vol moets, hebbende den Perzen dikmalen de kracht van zijn Arm doen gevoelen.

Volgt eenig bericht, nopende de Usbeksche Tartars, zoo als zulks aen my, uit Georgia, *door zeker Europisch Christen, in een Brief is toegezonden.*

DE Usbeksche Tartars zijn die Tarters, welke naest by *Ispahan* gelegen zijn. Zekerlijk kan ik niet zeggen, hoe veel mylen van *Ispahan* tot de grenzen van Tartarye zijn; doch word gezegt, dat *Casibin* van *Astarabat* ('t geen de laetste Stad in Persien, na dit Tartarye toe is) vyftien dagen reizens gerekent word, en van *Ispahan* tot *Casibin* twaelf, maekt t'zamen zeven en twintig in't geheel. Staet aen te merken, dat de dagreizen in Persien gerekent worden by nachtlgeers der Karavanen, 't geen ten naesten by tien mylen of tien uuren weegs zijn zal.

De Usbeksche Tartars zijn magtig, en veroorzaken den Persianen vreeze, te weten, als zy eenig zijn. Want men moet weten, dat der Usbekken Land in drie Heerschappyen of kleine Koninkryken gedeelt is. Hunne Vorsten noemen zy Chans, 't geen in de Tartarsche sprake, Konink te zeggen is. Het magtigste van de drie Landschappen is nu *Buchara*, dat altoos vyftig duizend Man in 't Veld kan leveren. In deze gewesten zijn veele schoone Steden, als *Samarkand*, beroemt door de geboorte van *Tamerlaen*: ook wegens de hooge School aldaer. Tegenwoordig zijn onder de Usbeksche Tartars veel geleerde Lieden, en menigte van Dichters. De

By andere Schryvers werd Samarkand voor de voornaemste plaets in 't Usbeksche Land gehouden.

Stad *Buchara* is de zitplaets des Chans, die naem aen dat Ryk mede deelt.

Het tweede Vorstendom of Ryk is dat van *Organge*, Zuidwaerts van *Buchara* gelegen. De Vorst des zelfs leeft gemeenlijk in stryd met de Persianen, als aen haer naest gelegen. Want de Perzen bezitten een Stad, genaemt *Merve*, eertyds den Tartaren toebehoort hebbende, 't geen oorzaek van hun verschil is. De Persianen, om deze Lieden te bevredigen, zijn met hen voor een zomme gelds verdragen, 't geen de Chan verbind, geene invallen met heele magten te doen; doch kleine stroopende partyen zijn niet verboden, waerom de Persianen in *Merve* goede bezettinge houden, om deze stroopers te betoomen.

Het derde gedeelte is wel zoo Zuidelijk gelegen, en eindigt met zijne grenzen tot aen Indiën, en Persien, aen de zyde van *Kandahar*. Dit zijn alle Volken van een aert, als tot stroopen gebooren: evenwel zijn deze Usbekken doorgaens beleeft en eerlijk; hoewel de Persianen hun in beide deelen tegen spreken.

Onnoodig is 't zich te verwonderen, dat tusschen deze twee Volken zoo een ingebooren haet bespeurt word, nadien belijdenis doen van strydende Godsdiensten, en hun overgeloof veroorzaekt menigen oorlog, makende geen vrede, als om te rusten.

De Usbekken zijn Mahomets van Geloove, der Secte *Sonni*, 't geen de Turken meestvoorstaen. Zy spreken Tartarsch, 't geen de rechte oude Turksche sprake is, en alleen onderscheiden word door 't Arabisch en Persiaensch, 't welk zy in hunne spraek vermengen. De Usbekken spreken anderzins zuiver Turks, 't welk een geluit heeft, onderscheidelijk met dat tot *Konstantinopolen* gesproken word; doch konnen malkander verstaen. Zy kleden zich als de Persianen, uitgenomen wat de Tulband aengaet; want hunne Mutzen loopen spits toe, daerze de Tulband over wikkelen, latende de top van de Muts uitsteken. Zy zijn mede altoos gelaerst, en de Persianen niet, 't en zy wanneer te paerde willen stygen. Dus verre gemelde geschrift.

Tusschen de Stad *Merve* en de Usbeksche grenzen is een Woestyne en zandachtig Veld, twaelf mylen breet, waer in zich steeds Usbeksche Roovers ophouden. Hier onderhoud de Konink van Persien onderscheide kleine Kasteelen of sterke Toorens, waer op Ruitery de wacht houd, om het Veld te ontdekken, en acht te slaen, dat 'er geen Menschen uit Persien na Usbek de vlucht nemen.

Aldaer is een Vliet, genaemt *Ajamux*, die echter op zommige plaetzen door te waden is. Zy strekt tot de scheiding opgemelder gewesten. De Usbeksche Tartars stappen daer dikmael over, om op den Persiaenschen grond te stroopen; doch de Ruiters zijn gehouden, op dier overkomst, de Stad en Dorpen te waerschouwen, op dat ieder t'zijner hoede is.

De Stad *Merve* is de plaets, daer de Persische ballingen verzonden worden. Hier rondsom word geelachtige Manna vergadert.

Van dit Volk word in de Reis-beschryving van *Dibarthama* aldus gesproken.

De Zagathaysche Tartaren woonen in *Bactriana*, *Sogdiana*, en *Margiana*. Hebben tegen middernacht den Vliet *Laxartum*, welke tegenwoordig *Chesel* genaemt word: en tegen Nedergang de Kaspische Zee. Hunne Hooft-stad is *Samarkand*, welke in deze tyd zeer veel van hare oude groote verlooren heeft. Hier was den Grooten *Tamerlaen* gebooren, welke deze Inwoonders *Temir Kutshy* noemen.

In dit Land leit ook de Stad *Bicheit*, en het gewest *Turchestan*, aen de Haven *Caspià* genaemt. Heeft tegen 't Oosten den Berg *Imaus* tot een grensscheiding. De Scythen hebben op dezen Berg groote en geweldige Koninkryken, enz.

De Usbeksche Tartaren zijn zeer strydbaer. Dus verre *Dibarthama*.

Het Land van Usbek heeft de volheit van veelderleye Vruchten en Fruit, als Appelen, Peeren, Meloenen, Granaetappelen, Pruimen, Aprikozen, en Druiven: ook zekere Druiven zonder steenen, *Kichmiches* by de Persianen genaemt.

Als in den Jare 1686, een Afgezondene van de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye, ter gehoor van den Persiaenschen Konink wierd gebragt; zag hy, zoo als hy aen my van daer, zelve over heeft geschreven, omtrent den ingank, op de Meidaen van 't Paleis, ten toon, om de grootsheit dier Majesteit uit te beelden, eenige Leeuwen, Oliphanten, Tygers, Luipaerden, en een Rinoceros, beneffens om de dapperheit te verbeelden, negen Mans perzoonen, nevens malkanderen, hebbende ieder in zijne handen een lange stok, met een hooft van een Usbekker, op des zelfs punt gestooken, die de Persianen op de grenzen tegen dat Land, in handen gekregen, en de koppen afgeslagen, en daer na met stroo opgevult, aldus na *Ispa-*

Isfahan aengebragt hadden, hebbende aldaer ook beneffens ſtaen drie gevangenen, van de zelve Natie, met hare halzen in een houte mik geſlagen.

Meeſt alle de Vruchten, die des Winters in *Dely*, het Hof van den Grooten Mogol, worden gegeten, verſchaft Usbek. Usbek heeft ook zeer ſchoone Kemels, die eene bult hebben; dragende de Arabiſche Kemels twee bulten.

De Usbekken hebben een ſpeeltuig, uit vier Trompetten beſtaende, die niet kort noch krom zijn, gelijk d'onzen; maer recht, zeer lang en dik, waer van het geluit niet onaengenaem is, en men het van zeer verre hooren kan.

De Usbekker Tartars van *Balch*, deden in 't Jaer 1691, den Pers den oorlog aen, opgemaekt by den Grooten *Mogol*; welke wegens tuſſchen gelegen Volken, Bergen, en Woeſtynen, tot aen *Perſien* niet wel genaken kan, en dit uit wraek, van dat vier Jaer te vooren, de Zoon van *Orang-zeb*, die nu Groote Mogol is, na *Iſpahan* was gevlucht, daer hy te dier tyd beſchermt, en wel onthaelt wierd: de meeſte krygs gedoente was omtrent de Stad *Meſchet*, die de Tarters trachteden te herwinnen.

Deze Zoon is naderhand weder heimwaerts getogen, en ſtond onlangs met een Leger tegen zijn Vader in 't Veld.

De Jezuit *Avril* ſpreekt van de Reis tuſſchen *Sina* en *Usbek*, als volgt:

De weg van *Usbek*, tot in *Sina*, is niet zoo zwaer, als men zich inbeeld, of zoo verre; het is wel waer, dat'er eenige woeſte plaetzen door zijn te wandelen, maer men reiſtze met zoo veel gemak, als in Perſien, of Turkeyen: men ontmoet daer veel Dorpen, en de Karavanen, waer mede men reiſt, trekken zonder gevaer, voornaem als wat ſterk zijn: van voor-raed verziet men zich, hoewel op weg mede veel is te vinden, en aen de Horden die men ſteeds ontmoet, is leeftocht, by mangeling te bekomen, want geld is aldaer onbekent, waer door men te minder plundering onderhoorig is. Van *Bochara* tot aen de Sineſche grenzen, achtmen een weg, van twee Maenden: als men deze ſtreek kieſt, ontmoet men de Stad in *Sina*, *Hokzi* genaemt, daer de beſte Rhabarber waſt, doch als men door de Moegalen reiſt, bejegent men de Stad *Kokutan*, welke de Sinezen hebben gebouwt, aen de over zyde van de groote Muur, daer het vry woeſt is, en dit om de volken rondsom in toom te houden: van die Stad tot *Peking* is men veertien dagen onder weeg: en word gemeent, dat *Sina*, oulinks te ver beooſten is gelegt, want de Franſche Vaders Jezuiten hebben geoordeeld, *Peking* te leggen op honderd en drie en dertig graden lengte, in plaets van dat op honderd vyf en zeſtig word gebragt. De Stad *Bochara* en *Peking*, omtrent op veertig graden Noorder breette zoude leggen, dies de tuſſchen ſtand van die plaetzen, omtrent zes honderd en dertien Franſche mylen moeten zijn, en tot *Kokutan* de eerſte Sineſche Stad, vier honderd zeſtig myl. Dus verre gemelde Jezuit.

ALSOGD of SOGD.

HEt Dal *Alſogd* of *Sogd*, een der voornaemſte Landſchappen van *Mawaranahr*, en een onderhoorig Landſchap of Geweſt by *Samarkand*, in der *Usbekken* Land, word by d'Arabieren voor de luſtigſte oord van de geheele Waereld gehouden.

Het ſtrekt Ooſt en Weſtwaert van de grenspalen van *Buchara* af, tot aen die van *Albotom*, *Butum* of *Botom*, is acht dagreizens groot: begrypende groene Beemden, en een geduurige reeks van Luſthoven, met waterryke ſtroomen afgepaelt. Daer en boven zijn, ter wederzyde van de ſtroom *Alſogd*, Dierryke Boſſchen. Nergens vind men ſchoonder noch luſtiger Boomen.

De ſtroom van *Alſogd* of *Sogd*, na eenen loop van omtrent twee dagreizens van *Samarkand* af, verdeeld zich in takken. Waer onder de Vliet *Kai* is.

Gemelde Vliet word, met verſcheide ſcheuten, door de Inwoonders van *Buchara*, na de Akkers afgeleit, en ſtorten de overblijfzelen in zeker water, omtrent het zeſtendeel van eene myle groot, op een plaetze, *Samchas* genaemt, in de Nabuurſchap der Stad *Bikend*, en by een ander Stedeken *Ferebir* genaemt.

Volgens *Ebn Haukal*, is *Alkashanijah* een der voornaemſte Steden in *Alſogd*, gelegen onder het gebied van *Buchara*. *Samarkand* is de Hooft-ſtad van alle Steden daer rondsom. Noch word onder *Alſogd* gerekent *Choshafagn*, als een der groote Steden van *Alſogd*, heden *Ras Alkantarag* genaemt. Heeft de volheit van alderleye goederen.

Samarkand is in het Zuider gedeelte des Dals *Alſogd* gelegen, leit een weinig verheven, met een groote gracht rondsom de muur.

De Vliet ſchiet met loode pypen door de gracht in de Stad: vloeit midden door het merktveld, op een plaetze, *Raſoltak* geheten.

Deze Vliet *Sogd*, van een zelven name met

met het Landſchap *Sogd* of *Sogdiana*, word gezeit (volgens *Gool*) te gelijk, met andere wateren, uit het bergryk en kout gedeelte van *Fergana*, of *Botom*, twaelf dag reizens van *Buchara* gelegen, te vloeien. Dees voorby *Samarkand* geloopen zijnde, ſchiet mede voorby *Buchara*, of langs de Voorſtad van *Buchara*, zeven en dertig mylen van *Samarkand* gelegen, alwaer het de Moolens van die Stad omdryft, en bevochtigt al de Tuinen en Velden.

Wamerus. Uit de Vliet *Sogd* dalen veele andere kleine Vlieten af: als de Vliet *Kaſirkan*, die de Landſtreeke *Hermet* bewatert; d'andere zijn de *Neukend*, *Berze*, *Beſt* en *Ferwa*, die de laege Landen beſproeyen.

Ter weder zyde van den Vliet *Sogd*, leggen zeer veel bebouwde Tuinen: en voorby of over de zelve zeer vruchtbare Akkers, en verder groene Beemden: en zoude in ganſch Ooſte, niet luſtiger, als dien oord, konnen bezichtigt worden.

Vadhara is een Stad, gelegen in het Dal *Sogd*, verçiert met een Kaſteel en heerlijke Kerk, vier parazangen van *Samarkand*.

Ebn Haukal. Allebab. Wem. *Zamin* is een Stedeken van de geweſten van *Samarkand*, onder het gebied van *Osrusnah*, of twee dagreizens van *Samarkand*, Ooſtwaerts van het Dal *Sogd*, op de weg, die van *Fergân* na *Alſogd* loopt. Het heeft Tuinen, Wynbergen, en Akkers, die met een Vliet beſproeit worden. Van daer worden Citroenen, *Alkoronjabrien* op Arabiſch genaemt, uitgevoert.

De Stad *Kaminijah* leit tuſſchen *Buchara* en *Samarkand*, vyf parazangen van *Aldabuſijah*, en zeven van *Altawavis*. Is grooter en Volkryker dan *Altawavis*, en vruchtbaer. Daer onder leggen veele Dorpen.

Een parazang maekt drie duizend zeven honderd en vyftig ſchreden.

Aldabuſijah is een Stedeken, mede tuſſchen *Buchara* en *Samarkand* gelegen, aen de Zuid zyde des Dals *Alſogd*, op den weg, die na *Choraſan* loopt. Zy heeft geene Voorſteden noch Gehuchten: is kleinder dan *Arbenjan*: maer zoo groot als *Altawavis*; en leit vyf parazangen van *Koshanijah*.

Arbenjan of *Rabenjan* is een Stedeken in 't Dal *Sogd*, en was eertyds door de puinhoopen zeer mismaekt, maer wierd namaels door den Konink van *Chowareſmie* herbouwt.

Koshanijah of *Reskanie*, dat zommige Schryvers willen, een en de zelve plaets met *Alkashanijah*, boven aengeroert, te zijn, en wel naeſt aen 't Noorder gedeelte des Dals van *Alſogd*, is de Navel of het Hert der Steden van *Sogd*, en ryker aen Inwoonders dan veele andere Steden van *Alſogd*: en omtrent van een zelve groote als *Aſthikan*. De Vlekken van *Aſthikan* ſtrekken vyf dagreizens in de lengte, leggende bykans in malkanders gezicht, en een eenigen dag in breette: maer de Vlekken van *Koshanijah* zijn twee dag reizens in de lengte, en een in de breette. Van *Koshanijah* zijn veele geleerde Mannen voortgekomen.

Iſtichen of *Aſthikan*, een Stedeken in *Alſogd*, is een dag reizens, dat is zeven of acht mylen van *Samarkand*, en vyf van *Reskanie* of *Koshanijah*.

Aſthikan is, volgens *Ebn Haukal*, eene Stad, door haer gebied, van *Samarkand* afgeſcheiden: heeft mede veele geleerde Mannen uitgelevert.

Zy heeft onderhoorige Vlekken: van welke een, onder andere, *Zar* genaemt is. Ook luſtige Hoven, ryke Akkers, Boſſchen, zeer veele vruchtdragende Tuinen, Beemden, en luſtige plaetzen. Heeft een Kaſteel en Voorſteden, als mede veele Vlieten.

Chodaizar is gelegen in de Nabuurſchap van *Samarkand*, en onder het gebied van *Osruchnah*. Heeft een treffelijke Voorſtad.

De Stad *Chawos* is een weinig boven *Samarkand* gelegen, en behoort onder des zelfs gebied. Van *Chawos* tot *Ramin*, in de Woeſtyne, zijn zeven, en van *Chawos* tot *Chuskal*, ook in de Woeſtyne gelegen, zijn negen mylen.

Erbezen was eene Stad in het Dal van *Alſogd*, naby *Koshanijah*; doch is al over lang verwoeſt.

Een dag reizens, ten Weſte van *Samarkand*, is, door *Tamerlaen*, eene Stad gebouwt, na de gelijkenis van de Stad *Damaskus* in Syrie, en met muuren omringt.

Nezani of *Nezam*, zou niet wyt van *Samarkand* gelegen zijn.

Kabudhanjaceth is eene Stad in de Landſtreeke van *Samarkand*, en ten Noorde van het Dal *Alſogd*. Heeft veele Vlekken en Tuinen. Van daer zijn veele geleerde Mannen geſprooten.

Wazar of *Wadbarade*, is eene Stad, vier mylen van *Samarkand* gelegen. Heeft een Kaſteel en prachtige Moske of Mahometaenſche Tempel.

Maimezeg is een Stedeken naby *Samarkand* gelegen.

Chojandah leit zeven dag reizens van *Samarkand*, en zes van *Alshash*, en word by zommige onder *Fergana* gerekent.

Nur

Nur is eene Stad van 't Dal *Sogd*, tusschen *Bochara* en *Samarkand*, niet verre van eenen Berg. Aldaer zijn Heilige plaetzen, die, Godsdiensts halve, veel bezocht worden.

Daer valt omtrent *Samarkand* ook Quikzilver. Ook word'er Papier gemaekt, en Leer bereit.

Tot op eenen afstant van zeven of acht dagen rondsom *Samarkand* heeft men overvloed van vruchten.

Het Dorp *Jazar*, op de grenzen van *Samarkand* gelegen, strekt zich, met zijne Landeryen, eene dag reizens verre.

Knir is een ruim Veld, vol van geboomte.

Wezon is een Dorp naby *Kesch*, en heeft rondsom zich veele Woestynen en gebergte. Des zelfs Inwoonders brengen hunnen oorspronk op *Biker Silik*, en worden *Abbasartonas* genaemt.

Dus verre zy gezegt van de plaetzen in of omtrent het Dal *Sogd*.

Georg. And. De eerste Stad in het Landschap van Usbek, aen de zyde van het gebergte *Lispendek*, na 't Ooste, is *Tzahind*. Daer na volgt de Stad *Theatis*. Van daer komt men over den Vliet *Jarrimühl*: en na een weg van twee dag reizens, aen de Stad *Ferrata*. Drie dag reizens van daer leit de Stad *Erusma*: en twee van deze de Stad *Kammerchan*, daer omtrent des Jaers zestien honderd en vyftig, een jonge Prins, en Zoon eens Zultans van Usbek, Hof hield. Van daer vaert men, in zeker vaertuig, *Chiemma* genaemt, na *Samarkand* over.

De Azur steen, die omtrent *Tauris* in Persie, word gevonden, heeft zoo goede ader niet, als die in 't Land der Usbekken valt, werdende wat gewreven zijnde, bleek, zijnde ook zeer week, en bros.

Op den Berg *Firochkoe*, omtrent der Usbekken Land gelegen, worden zomwylen eenige Turkoizen gevonden, zijnde wat bleek, of Zee achtig van verwe, en worden in 't dragen, hoe langer hoe slechter: men weet deze zoodanig te verwen, en schoon op te maken, dat daer veele mede bedrogen worden, dieze voor de echte aennemen.

Uit de mond van een Koopman, de welke een geboorene Kalmak was, en zich onthielde in 't Jaer zestien honderd en vier en tachtig, tot *Ispahan*, by een Gezant van de Usbekken, die van de *Aijuka*, de welke in *Min Kislaak* woont, afgezonden was, hebbe het volgende bericht een'er Reize, die hy gedaen had van *Min Kislaak*, een Eiland in de Kaspische Zee, tot de Sinesche Muur.

	Dagen reizens.
Van *Min Kislaak* tot *Dsiem*, . . .	20
Van *Dsiem* tot *Jilgaas*, alwaer men een groot water over moet, . .	15
Van *Jilgaas* tot *Torgai*, had hy vergeten hoe verre.	
Van *Torgai* tot *Milantsji*, . . .	10
Van *Milantsji* tot *Loktan*, . . .	10
Van *Loktan* tot *Tsjarasu*, . . .	5
Van *Tsjarasu* tot *Ischiel*, . . .	10
Van *Ischiel* tot *Kasloh*, ...	4
Van *Kasloh* tot *Bulane*, . . .	6
Van *Bulane* tot *Karbokatai*, . .	10
Van *Karbokatai* tot de Muur, . .	90

De zelve hadde dan zijne geheele Reis gedaen, in omtrent zes Maenden, in welke tyd, en reize, hy geen Steden hadde aengetroffen, maer Wildernissen, en zelf van Tenten en schier onbewoonbaer Land: waer uit gisse, dat de vooren staende Namen, Landschappen en Horden zijn: de plaets en poort, alwaer hy aen de Muur gekomen was, noemde hy *Kokuchuten*: wiste van geen andere ingangen, of poorten, als deze, de welke de Russen, zoo hy zeide, doorgaen mosten, die in Sina komen, en binnen de Muur tredende, zeide hy, liet men *Kamtsju* ter linker hand leggen, ter rechter hand af, was gelegen *Kambalu*. Omtrent *Kamtsju* was de meeste Rhabarber, waer in hy handelde, en verscheidene geladene Kamelen aengebragt hadde: hy noemde deze wortel *Tai Chuun*, dat is, het groote Geel, *Mien Kisilaach*, of *Min Kislaak*, betekent duizend Rust plaetzen. Het is de voornaemste en gemeene Winterzetel van de *Aijuka*, of des Kalmaksche Vorst te dier geweest, legt op een Eiland van de zelve naem, aen d'Oever der Usbekken Land. De Persianen in *Kiliaan* varen van *Asterabaad* in drie dagen tot daer toe over met hunne Waren, maer mogen niet op het Land treden.

Men schryft my uit *Persien*, van den achtsten December, des Jaers 1690, dat zekere Benden der Usbekken, in het Landschap *Corasan*, met een Leger van vyftig duizend man gevallen zijn, en ook *Merwe* belegert hebben, waer tegen zijn Persische Majesteit een dapperen Veldheer heeft aengestelt, en genoegzame krygsmagt afgevaerdigt, om de zelve te wederstaen, en rugtret te doen nemen.

Men believe te weten, dat het Land der Usbekken door verscheidene Vorsten word beheerscht, die ieder byzondere heerschappye voeren.

Op het Feest van *Ramadan*, in dit zelve Jaer, hadde den Afgezant des Chans der Usbekken van *Oergentsi* gehoor, by zijn Majesteit, wanneer hy geplaetst was, deed men de schenkazien door hem mede gebragt, bestaende uit Tartarsche Paerden, Pluimkussens, gekrulde Lamsvellen, en In-

Indiaensche bereide Ossehuiden, voor by den Konink dragen, en achter deze verscheenen honderd en veertig man, ieder met een Usbeks hooft, der geener welke vyanden zijner Persische Majesteit, en van dezen Vorst zijn: de Gezant verzocht hulp van volk, om tegen de Usbek van *Samarkand*, *Balk* en *Buchara*, die *Chorasan* verwoesten, los te gaen, enz.

Wegens de Tartaren van *Usbek*, en eenige hunner Nagebuuren, is my uit *Isspahan*, door een Roomsch Priester, in den Jare 1697, het volgende verslag, toegezonden.

De Tartaren van *Usbek*, die oorlog den Perzen aen doen, zijn die van *Samarkand*, welke zich mede *Zagathay* benoemen, afkomstig van *Tamerlaen*, die zijn Zetel tot *Samarkand* hadde, een Stad, welke eertyds zeer vermaert was, doch tegenwoordig verdorven, van waer de Usbeksche Koningen haren Stoel overgebragt hebben, tot *Bocara*, gelegen aen de Rivier de *Oxus*, hebbende omtrent negen en dertig graden in breette, en drie en negentig in lengte. Weinig lager is *Balgh*, mede onderhoorig den Usbekken, een Stad, mede naemwaerdig, hebbende zeven en dertig graden in breette, en acht en negentig in lengte, alwaer de Riviere de *Oxus* of *Ongus*, vermeerdert door twee takken, grooter word, gaende van daer Noord op, zich ontlasten, in de Kaspische Zee, na by een andere Stad, genaemt *Zahaspa*. Door deze Vliet deelt zich *Persien* ten Noorden van het *Usbeks* Tartarye af, welke grenst ten Oosten aen *Turkestan*, en ten Zuid-oosten aen Indiën, hebbende ten Westen de Kaspische Zee, en wat hooger ten Noorden de Kalmakken. Deze Kalmakken dryven grooten handel op Indiën: zy voeren veel duizenden paerden derwaerts, zoo dat van die zyde in Vrede leven, gelijk als zy mede doen, met de Usbekken van *Caskar*. De Kalmakken een aerd van volk als de Usbekken, welkers Land arm is, zijn gewoon op de Nabuuren te rooven, 't geene de Usbekken zeer gaern op de Perzen doen, met wien zy een ingebooren haet hebben: behalven het voorwentzel van vyandschap, zoo is noch de haet over de Godsdienst, wezende de Perzen Mahometaensch, volgens de Leere van *Hali*, welke zich noemen *Sciahites*, en de Usbekken *Sounnis*, volgende de Leere van *d'Homar*, welken de Persianen vervloeken, als een bestormer van 't Ryk, en van de Erfvolginge van *Mahumet*, onderstellende die aen *Hali* te behooren, van wien de hedendaegsche Persische Koningen, afkomstig zeggen te zijn.

De Usbekken dan stappende te meer malen over de Vliet *Oxus*, doen vaek invallen op *Korasan* en andere omleggende Landschappen, tegen wien dan de naest gelegene Chans optrekken, doch meest tyds als zy vertrokken zijn, om dat zoo gezwint hun voornemen gewoon zijn te verrichten.

Men believen dan te weten, dat 'er drie voorname Vorsten zijn onder de Usbekken, die Heerschen, de meest Zuidelijk gelegene, na de kant van *Persien*, is die van *Balgh* en *Bocara*, wie mede Heer is over *Samarkand*, zich palende ten Noordoosten met *Turkestan*, waer van de Hooftplaets *Caskar* is, wiens Konink mede een Usbekker is, en Mahometaen, na de *Sounnische* wyze.

Van de zyde des Kaspische Zee, en weinig meer Noord-westelijk, grenst een ander Konink * die mede Usbeks is, en van de belijdenis van *Sounni*, hy stoot mede aen Perzen, dicht by de plaets daer de *Oxus* in de Kaspische Zee stort, deze belagen het Persische Ryk zoo wel als de Usbekken van *Balgh* en *Bocara*.

* Oorgensi.

Deze Noord-wester Usbekken worden genaemt *Behairde* Tartaren; zy strekken langs de Noorder Oever van de Kaspische Zee. Dus verre het gemelte aen my uit *Isspahan* toegezonden bericht.

De beste Spyze der Usbekken is paerde vleesch: waer van de voornaemste alleenlijk het hooft-vleesch voor het lekkerste houden, en eeten: even als andere volken het hooft van een wild Zwyn.

Groote Heeren laten vleesch van wilde Ezels, 't zy gezoden of gebraden, en slechts half gaer, opdisschen; dat met uyen en peper word toebereid, en met gesmolte Boter begoten.

De Usbekken en Bucharen, reizen veel ter Koophandel na *Sina*.

De drank der Usbekken in 't gemeen, is water. Onder het reizen doen zy bywylen, met een vlijm, aen de lendenen of de beenen der paerden een aderlating, en zuigen het bloed met de mond daer uit, smerende op het gat Boter en Zout, en ryden dan aenstonds weder voort.

Zekere Usbeksche Gezanten, die zich des Jaers zestien honderd, ten Hove van den Grooten Mogol tot *Dely* bevonden, aten niets dan paerde vleesch. Geduurende de maeltyd, was 'er een wonderlijke stilte, en men bekommerde zich nergens mede, dan de Spyze met volle handen in te schokken. Maer wanneer dit paerde vleesch een weinig in de maeg gewerkt had, quam hunne sprake wederom.

De Usbekken hebben, volgens *Texeira*, een vervaerlijk gelaet, leelijke baerd, groove en sterke ledematen, sprekende door

door de neus, op eene zelve wyze, als de Sinezen.

Anania. Zy zijn veel heerschzuchtiger, als andere Tartaren: ook houden de meeste zich in de Steden op: en zelf leggen zy zich op de oeffening der vrye konsten en wetenschappen.

Peruchi wil deze Volken voor Turken, en niet voor Tartaren of Parthen, gelijk de meeste van gevoelen zijn, gehouden hebben. Maer *Texeira* noemt uitdrukkelijk de Usbekken Tartaren: desgelijks alle de andere Schryvers met *Ananie:* die ook bevestigt, dat de Adel zich gewoonelijk van de Persische Tale dient.

Die van *Zagatay* dryven Koophandel, in Tartarye, tot aen *Kampioen* of *Kampision*,* en in *Persie*, tot aen *Tauris*. Zy voeren ook veele Zyde stoffen na Noord Tartarye, meest van daer het aen Persie grenst. Daer valt ook Manna, die wit is, en van smaek als Zuiker. De Perzen noemen dit Manna *Xerkest*, dat is te zeggen Melk van Boomen; hoewel het niet dan dauw is, welke op de Boomen valt, en langs de takken neer druipt. Men vervoert de zelve ook na Indiën en andere gewesten, zoo *Texeira* zegt.

* De rechte stel van deze plaets is my onbekent, en geloove nu verwoest te zijn.

De Usbekken, zoo Mannen als Vrouwen, beschryden gewoonelijk magere, doch vlugge paerden. Hunne oorlogs-wapenen zijn sterke en ongemeene groote bogen, pylen, lançen, degens, schilden, en malie Rokken. Zy zijn dappere krygsluiden, en vechten altyd, zelfs al vluchtende, te paerde: door welk middel zy grootelijks hun Ryk uitgebreid hebben. Wonder strydbaer zijn ook de Wyven, en ongemeen vaerdig op pyl en boog afgericht. Ook weten de Usbekken zelf veele vreemde geschiedenissen daer van te verhalen, die ik, zonder de zelve te wraken, of te bevestigen, in haer waerde laet, en onder andere de volgende.

Wanneer de Groote Mogol, *Orangzeb*, hun Land beoorlogde, quam een troep van vyf en twintig of dertig Ruiters, een klein Dorp bespringen. Midlerwyl zy plonderden, en alle de geene vast bonden, die zy konden bekomen, om tot slaven te maken, sprak een oude Vrouw tot hen: Mannen begaet zulke gruweldaden niet, mijn Dochter is niet verre van hier, zy zal aenstonds komen. Pak u weg, of gy zijt lyveloos, zoo zy u ontmoet. De Mogollers dreven de spot met de oude Vrouw en haren raed, knevelende en sleepte ook haer meê. Maer naeuwlijks waren zy een halve myle buiten het Dorp geweest, of de oude Vrouw, welke gedurig na haer Dochter omzag, schreeuwde van blijdschap, zoo dra zy haer vernam, die zy aen het geweldig stuiven des stofs, en gewelt, dat het paerd maekte, kende. Van verre riep deze strydbare Tartarin, die gezeten was op een moedig paerd, met haren booge en pylkoker op zyde, hen toe, dat zy gewillig was, hen het leven te schenken, zoo zy alles weder in het Dorp wilden brengen, dat zy weg genomen hadden, en stil vertrekken. De raed van de Dochter beweegden hen alzoo weinig, als die van de oude Vrouw. Niet te min waren zy zeer verwonderd, als zy haer, in een oogenblik, drie of vier zware pylen zagen los schieten, die ook zoo veele van hun volk deden sneuvelen. Dit verplichte hen, om de hand aen de boog te slaen. Maer de Heldin hield haer zoo verre buiten scheuts, dat niemand haer kon raken: zulks zy de spot met al hun gewelt en pylen dreef. Dies zy, na de helft door het schieten met de booge, ter neer gevelt, en in wanorde gebragt te hebben, viel zy, met de Zabel in de vuist, op de overige, en matste hen allen.

Wat aengaet het getal van krygsvolk van het Usbeksche Land: de Stad *Samarkand* alleen, kan zes duizend man uitleveren: en *Telin Chan*, Konink van Usbek, die omtrent het Jaer van zestien honderd heerschte, bragt tegen *Schach Abas*, Konink van *Persie*, in het Landschap van *Chorasan*, drie honderd duizend Tartaren te Velde.

Het schiet-geweer word by hen zelden gebruikt, om de zwaerte, welk hen zou dwingen, langzaem voort te gaen: daer in tegendeel hun voornaemste kracht, in de vaerdigheit der onverwachte aenvallen en schielijke aftochten bestaet.

De Usbeksche Tartaren noemen hunnen Konink of Vorst *Hakhon* en *Kan* of *Chan*. Della Valle. Hun Land was eertyds den Perzen onderworpen: doch zijn heden hunne grootste en moeyelijkste vyanden. Maer zoo *Ananie* over *Ramusius* schryvende, getuigt, zijn 'er twee Chans in 't Land van Usbek: d'eene te *Buchara*, en de andere te *Samarkand:* of, volgens *Bernier*, een in de Stad *Balch*, en de andere te *Samarkand*.

Omtrent des Jaers zestien honderd en vyftig, waren deze twee Chans tegen malkander in oorlog geraekt.

De Groote Mogol, *Schach Jehan*, zond aen den Chan van *Samarkand*, tegen dien van *Balch*, bystant, onder beleit van zijnen Zoon *Orang-zeb*, die tegenwoordig ruim honderd Jaren oud, Konink van *Indostan* is: maer wanneer hy gereet stond, om de Hooft-stad *Balch* te veroveren, verdroegen zich de twee Chans met mal-

malkanderen, en dwongen *Orang-zeb*, weer te rug te trekken: want zy vreesden, en zeiden ook, dat hy zich meester van hunnen geheelen staet zoude maken, (waer van boven reets is gemelt) op een zelve wyze, als *Ekbar* eertyds met het Koninkryk van *Kasimir* of *Kachemire* had gehandelt.

Kaschan en *Nasephan*, zijn, volgens *Schikardus*, Steden in het Usbeksche Land.

Saves is eene Stad, gelegen te midden tusschen *Caskar* en *Samarkand*, op de lengte van honderd graden, en op de breette van een en veertig en een halve. Van daer tot *Chuzend* is tien dag reizens.

De Steden *Herat* en *Merwa* of *Merwe*, zouden door *Alexander de Groote* zijn gesticht.

Drie dag reizens van *Jarcend*, leit de Stad en Landstreke *Lachuf* geheten: daer in veele Rivieren, Boomen en Tuinen zijn.

Noch tien dag reizens verder, komt men in het Landschap van *Choti*, zoo *Schikardus*, mede wil. Tusschen beide op weg, vind men niet als loutere Woestynen, van verscheiden aerd.

Als in den Jare *1666*, een Nederlandsche Afgezant aen het Hof in *Persie*, dat toen onder Tenten, in 't open Veld zich ophield, ter gehoor verscheen, vond zich daer mede een Usbeksch Afgezant, waer van het verslag-schrift gemelter Nederlandsche Afgezant spreekt, als volgt:

Aldus reden wy dan, tot omtrent op vyf honderd treden na, van zijne Majesteits Gehoor-tente, alwaer van de paerden af traden, en voorts honderd treden te voet naderden, tot by een opene Tente met Alkatyven bespreit, aldaer ons, na verwellekoming en nooding van den *Mehmandaar Basji* ter neder zetteden. Wy vonden alhier den Usbekkische Afgezant, in een Eeren-kleed van een Zilverlakenze Cabay, en een Goudelakenze overrok gedost, om zijn afscheid, nevens ons by zijn Majesteit te erlangen. Dit Volk komt gemeenlijk om 't Jaer of twee eens, met eenige giften voor zijn Majesteit verschynen, wel onder voorgeven van de verbonden harer Konink, met deze Majesteit te onderhouden, maer in der daed, om onder den dekmantel van een Afgezant, een groote menigte Koopmanschap, dieze mede nemen, als Rhabarber, Zabel-bond, Papier, Barnsteen, Paerden, enz. in dit Ryk Tolvry in te brengen, te verhandelen, en weder andere Waren van dit Land, in plaetze van de voorige, mede Tolvry uit te voeren; zoo dat deze Afgezant, niet anders als onder dien schyn, den Koopman gespeelt heeft.

Een korte aenmerkinge van de VLIET OXUS.

De Vliet *Oxus* schiet door 't Landschap van *Usbek* of *Zagatay*, en ontlost zich in de Kaspische Zee.

Wat my van de zelve uit de *Persische* Hooft-stad *Ispahan* is geschreven, mag men zien by het volgende bericht.

De Vliet *Oxus* word in het Arabisch *Dzjihhoen*, en op Persisch *Amoei* geheten. Zy zoude, volgens de Landkaerten, die in Europe daer van gemaekt worden, in de Kaspische Zee vloeyen; doch de Arabische Landbeschryver *Abulfeda*, die in de dertien honderste Eeuw na de geboorte van Christus geleeft heeft, stelt in zijne Tafelen, dat de zelve in een groote poel, dat hy het Meir van *Chowarezmie* noemt, zoude storten en eindigen, zonder zich met de Kaspische Zee te vermengen; hoewel het Land van *Chowarezmie*, dat nu, na de Hooft-stad daer van, het Vorstendom van *Oergendzy* genaemt word, en onder een Usbeksche prins, *Anoesjeh-Chaan* geheten, behoort, aen 't gemelde Meir uitgestrekt leit. Hebbe ook een Arabische kleiner landkaerte gezien, waer in de Vliet *Oxus*, als in de genoemde poel eindigende, vertoont word, zonder dat eenige gelegentheit aengetroffen heb, waer op ik my verlaten konde, om daer van zeker en naeuwkeurig bescheid te krygen; alhoewel nochtans daer toe eerder zou hellen, om te gelooven, dat de zelve Vliet zijn uitgang in de Kaspische Zee heeft, in opzichte my voor gekomen is, dat van de Stad *Oergendzy*, by *Abulfeda Dzordzjanijah*, en, in oude tyden, by de Perzen *Gurgaandzj* geheten, die aen de overzyde van den *Oxus*, ten aenzien van Persien, gelegen is, na *Astrakan*, in de tyd van tien of twaelf dagen, zou kunnen gevaren worden: zonder dat ik het daer vast zou durven verzekeren.

Van de oorspronk dezer Vliet weet ik noch minder bescheit: doch men zoude, uit haren loop, kunnen vermoeden, voor zoo veel ik daer van bericht ben, dat de zelve uit de Bergen van *Tibet*, of uit eenig ander Tartarsch gebergte daer omtrent, zijn aenvang neemt, zonder het zelve ook voor gewis te willen uitgeven.

Van de Landschappen, die de zelve doorloopt of aenvloeit, kan ik ook geen andere opening doen, als dat de zelve de drie Vorstendommen van de Usbekken,

als

als *Oergendzy*, *Buchara*, en *Balch*, en daer benevens ook het Land van *Badachsjaan*, daer de graverye van de Robynen *Baleis* is, besproeit: leggende d'eerste twee Heerschappyen aen geene zyde, en *Balch* aen deze zyde van den Vliet *Oxus*.

Deze stroom is vry wyt, en ook zeer waterryk, inzonderheit in de tyd van de afwatering: is mede zeer steil van Oevers; hebbende, wanneer men van *Merwa*, een voorname Stad in *Persie*, leggende na de grenzen van Usbek, reist, drie groote Veeren, daer men de zelve overvaert; alhoewel men die zomtyds, op andere plaetzen, doorwaden kan: 't welk de Usbekken, die zulke doortochten kennen, nu en dan eens doen, om invallen en strooperyen in de Landen, aen dees zyde van dat water, te verrichten. Het eerste Veer, in 't Weste, is recht tegen over de Stad *Oergendzy*: het tweede, aen de rechter hand, by een plaets, *Kotna* geheten: en de derde noch meer Oostwaerts, by *Tsjehaar-dzjoe*, dat een zeer sterk Kasteel is, aen d'overzyde van de Vliet *Oxus* gelegen, leidende beide deze laeste Veeren tot in het Land van *Buchara*, het Vaderland van den beroemden Artz *Avicenna*: waer over de Prins *Abdu-laziez-Chaan*, die op de Bedevaert na *Mekka* overleden is, geheerscht heeft; overdragende toenmaels het Ryk aen zijnen jonger Broeder, *Subh-haankoeli-Chaan*, die in die tyd het gebied over het Landschap van *Balch* alleen voerde,
1690. en noch tegenwoordig beide de Heerschappyen onder zich heeft; zijnde *Anoesjeh-Chaan*, de Prins van *Oergendzy*, een Schoonzoon van *Abdu-laziez-Chaan*, en van een zelve afkomst, daer de Crimsche Tartars uitgesprooten zijn.

De Steden en voornaemste plaetzen, die aen den *Oxus* gelegen zijn, worden by *Abulfeda* de volgende genoemt: als groot en klein *Gurgaandzj*, *Kaas*, *Hezaar-esb* en *Ferebr*.

Eenen *Jenkinson*, die de Kaspische Zee, in de vyftien hondertste Eeuw bevaren heeft, en ook in Tartarye geweest is, stelt in zijne Landkaerte van Rusland, een Eiland in die Zee, by hem *Manguslave* genaemt, het welke na allen schyn een en het zelve zal zijn, met het Eiland *Mienkhisjlaak*, 't welk, op het Turks, duizend Winter-vertrek-plaetzen-betekent. Dit Eiland is van de Kalmakken bezet: en hebbe ik mede gehoort, dat die van *Astarabaad* derwaerts varen, om eenige kleine Koophandel van geringe waren aldaer te dryven, zonder dat echter uit hunne vaertuigen zich aen land begeven, of betrouwen durven. Dus ver gemelte bericht.

Van dit Eiland ziet mede boven.

Vossius schryvende over *Mela*, zegt van deze Vliet het volgende.

Mela wil, dat deze Vliet uitstort, aen een Scytisch Inham, van de Kaspische Zee, en helt *Herodoot* daer heen, dat zy veertig monden zoude hebben, hoewel andere willen, dat de zelve maer een uitgang in de Kaspische Zee heeft, of wel, dat zy verdeilt werdende, door ontallijke spruiten in de Persische Velden smoort, en nergens in, door een zienlijke Vliet zoude uitstorten, wes de Landstreeke daer om heen, zeer vruchtbaer zoude zijn: edoch dat men zegt, geen uitgang te hebben bespeurt: in de Kaspische Oever schynt daer door veroorzaekt te zijn, dat Zomers, wanneer het water klein is, zy lichtelijk door de takken en Rivierspruiten word ingeslorpt, zoo, dat geen uitgang schynt te hebben, gelijk als zulks aen de *Euphrat*, en andere Stroomen dikmael gebeurt. Dus ver uit *Vossius*.

De Vliet *Oxus* is vuil, en voor aen, vol Riet bewasschen, zoo dat het daer ongemakkelijk om te varen is: en alzoo om hoog aen de zelve veele ryke plaetzen liggen, hebben de Kozakken veel moeite gedaen, om daer door te booren, en opwaerts te varen; doch is hen altyd mislukt. Byzonderlijk heeft daer na getracht, den vermaerden Kozak *Kondrof*, die, als hooft van veele rooversche benden, voor vyf en dertig Jaren, de zelve meende op te steken, om rooveryen te plegen. By die geene, welke kennis van zijn toestant hebben, is zy vaerbaer: en, zoo de Ruszen zeggen, zoo groot, als de *Volga* zelve: maer vol droogte.

Daria, zoo als de Vliet *Oxus* aen zijn mond zomtyds word geheten, is op het Persisch zoo veel gezegt, als Zyde, misschien alzoo genoemt, om dat van daer omtrent, veel Zyde word gebragt, en geteelt. Op 't Tursch zoude dit woord zoo veel betekenen, als een Meir of Moeras: gelijk aen den uitgang van deze Vliet eenige daer voor leggende Eilandekens, een Meir schynen te maken.

Oxus is, volgens *Ptolemaus*, de grootste Vliet van het Landschap *Sogdiana*, scheid, *Baktria* van *Sogdiana*. D'Arabieren noemen hem *Gihon* of *Gihun*: dien ook *Achmed*, in zijne geschiedenissen van *Tamerlaen* gedenkt, en noemt die *Ghanou* of *Gihon*, en *Lihun*, wordende nu doorgaens van de bywoonders, volgens *Abulfeda*, *Gerehoun* geheten. Hy ontstaet uit het gebergte van *Badrachan*, en loopt daer na langs de grenzen van *Balch*, bevochtigende de Steden *Termid*, *Zemin* en *Chorarisma*. Hy word ook de Vliet van *Balch*

genaemt, en scheid het Landschap van *Chorasan* van dat van *Mawaranahr* of Over-Oxusch Landschap, en valt op de grenzen van *Persie*, met eenen verdubbelden mond, in de Kaspische Zee.

De Vliet, by d'ouden, als *Strabo*, *Plinius* en *Ptolemaus*, *Jaxartes* genaemt, word nu, volgens *Niger*, *Ochus*, en van de Turken, volgens *Bonfinius*, *Chyttim* geheten.

Ook gevoelen andere, dat een Vliet *Ochus* in d'*Oxus* vloeye.

Het is een groote Vliet (volgens sommige Schryvers,) der Sogdianen. Zy valt mede in de Kaspische Zee, zijnde breeder, als d'*Oxus*, en heeft zijnen mond eenige graden Noordelijker, als d'*Oxus*.

Strabo zegt, d'*Oxus* zoo wel bevaerbaer zy, dat d'Indische Waren, langs den zelven gevoert, lichtelijk na *Hyrcanie*, en volgende plaetzen, tot aen de Zwarte Zee, door de Rivieren, kunnen afgebragt worden.

Lib. 11. De zelve Schryver stelt, de mond van den Vliet *Oxus*, aen de Kaspische Zee: desgelijks die van den *Jaxartes* of *Ochus*, welk de Noordelijkste is, op eenen stant van vier en twintig honderd stadien van malkanderen.

Hyrcanie word, volgens *Strabo*, in zijn elfde Boek, door de Vlieten *Ochus* en *Oxus* gescheiden, tot aen dier uitwateringe in de Hyrcanische Zee: waer van *Ochus* door *Nesrea* vloeit.

Aristobulus schryft, dat d'*Oxus* de grootste der Rivieren zy, die van hem in Asie gezien zijn, behalven d'Indische Rivieren: en dat van daer veele Indische Koopwaren, na de Hyrcanische Zee, afgevoert, en over den *Cyrus*, en de vordere plaetzen, na de *Pontus Euxinus*, of Zwarte Zee overgebragt worden.

D'*Ochus* word by d'oude Schryvers niet veel gedacht.

Eenige hebben ook de *Jaxartes*, *Tanais* genoemt, die Europe van Asie scheid.

In de Vliet *Oxus*, als van ouds gezegt wierd, valt de Rivier *Dargamanes*, te gelijk met de *Sinde*: welk doch eerst in de *Dargamanes* zoude uitboezemen. Mede valt de Vliet *Zariaspis*, volgens bericht van *Dominicus Marius Niger*, in de *Oxus*. Daer lagen in de Landschappen, rondsom deze Vliet, zeer veele kostelijke Steden: onder andere de Stad *Choana*, van *Alexander de Groote* verwoest, en zeer veele andere meer, welke by den gemelten Schryver zijn te zien.

Schikardus zegt in zijn *Tarech*, de Riviere *Oxus* de *Gozan* te zijn; hoewel andere de *Ganges* voor de *Gozan* nemen. *Haithon* noemt de *Oxus*, *Phison*.

De Vliet *Oxus* heeft zijne Bronnen, volgens *Solinus*, *Plinius*, *Polybius*, *Strabo* en *Ptolemaus*, van den Indischen Berg *Kaukasus*, uit het Meir *Oxus*, op de lengte van honderd en negentien graden en dertig minuten, en op de breette van negen en dertig graden, zijnde geweldig vergroot door het invloeyen van veele wateren in *Baktriana*. Zy stroomt, met een zeer grooten en drabbigen kil, door vlakke Velden. Wanneer de zelve by zekere woeste plaetzen gekomen is, vervaltze op zekere steile en afgebroke holte en steenen of klippen, en stort, met zulken gewelt en kracht, dat de zelve verder als een stadie afspringende, ruimte voor een Ruiter te paerd doorgang laet. Daer na schied deze Rivier onder d'aerde voort, en deinzende weer op, vertoont haer nochmaels, en valt eindelijk, door twee monden; in de Kaspische Zee, op de lengte van honderd, en op de breette van drie en veertig graden en zes minuten: begrypende tusschen deze twee monden verscheide Eilanden. De monden leggen van de Riviere *Jaxartes*, twee duizend vier honderd stadien, of tachtig parazangen (ieder parazang gerekent op dertig stadien of een Duitsche myle) zoo men *Strabo* gelooven mag: maer *Ptolemaus* stelt die tusschenstant op zes honderd en zes en dertig Landbeschryvers minuten.

Deze Riviere is slykerig en drabbig; des zelfs water is zoo smakelijk tot drank, dat in het Leger van *Alexander*, veel meer krygslieden, door het onmatig drinken van dat water, om 't leven gekomen zijn, als door eenig gevecht.

Dewyl nu deze Vliet, breet en diep was, zijnde van zulken snellen loop, dat de zelve lichtelijk, het geen op den bodem was, kon weg slepen, en ook stoffe, om bruggen daer over te slaen, ontbrak, zoo deed *Alexander* de vellen of huiden, die den krygsknechten tot Hutten verstrekten, by een verzamelen, en die met zeer droog Rys of Takwerk opvullen, en dicht te zamen binden en naeyen, op dat het water nergens zou konnen in loopen. Op deze pakken, dus te zamen gebonden, en in de Rivier gesmeten, voerde hy het krygsvolk, in de tyd van vyf dagen, over.

De voornaemste Rivieren, die in den *Oxus*, uit den Berg *Paroponissus* of *Parapomisus*, nu *Obengir* genaemt, en uit de Sogdische Bergen vallen, zijn, volgens de oude Schryvers, de *Darchidis*, *Dargamanes* of *Dorgomanis*, *Margus* en andere.

Eertyds bewoonden de Sogdianen de Ooster Oever der Vliet *Oxus*: maer de Bak-

Baktrianen, aen den Berg *Taurus*, den Zuid-oever.

Zabaspa is een der voornaemste Steden van die Landstreeke of Oort: aen de Ooster mond van den Vliet *Oxus* gelegen: na de welke veele Koopluiden, uit Indiën en Sina, toe schieten.

Polybius, in zijn tiende Boek, beschryft de Riviere *Oxus* aldus.

Het Volk der Aspatische Nomaden, heeft hunne woonplaetzen tusschen de Riviere *Oxus* en *Tanais*: welke eerste, in de Hyrkanische Zee haer ontlast: maer de andere, de *Tanais* namelijk, loopt in de Poel *Meotis*: en zijn beide van die grootte, dat men met Schepen daer op varen kan.

Hier valt een verwonderens waerdige zake te zeggen: te weten, op wat wyze de Nomaden over de Riviere *Oxus* trekken, en te voet, met hunne paerden, in *Hyrkanie* komen. Van deze zake plag gewoonelijk tweederleye wyze bygebragt te worden: welker een niets begrypt, dat verwonderens waerdig is: maer de andere is wonderlijk; hoewel zoodanig niet, dat die niet kan geschieden. Want de Riviere *Oxus* uit den Berg *Kaukasus* den oorspronk van zijne Bronnen nemende, en in *Baktriane*, door het invloeyen van veel waters in de zelve, vergroot zijnde, word, door de vlakke Landouwen, met een zeer groote en drabbige stroom voort gesleept. Wanneer zy daer na tot woeste plaetzen gekomen, en aen zekere steile en holle klippen of steenen vervallen is, stort zy, met zulken kracht en gewelt, (want het is een groote Riviere, en die van de boven of hooge plaetzen, neerwaerts gesleept word) haer water neerwaerts, dat het zelve neervallende water langer of verder, als eene stadie van de gemelde steenen, op den beneden grond afspringt. Men zeit dan, dat d'Aspasiacenzers, door dit bestek of door deze wyte, naby die Rotze, onder de scheut des neerstortenden waters, met hunne paerden, in *Hyrkanie* overgaen.

De andere wyze, schryft *Polybius*, bestaet in een waerschynlijker verklaring. Men zeit, dat die grond of bodem, op den welken de Riviere *Oxus* uit de watervallen schiet, wytstrekkende vlakten hebbe: welke, door de kracht en gewelt des neerstortende waters, uitgeholt word: dat daer na de Riviere, wanneer zy, na het opsplijten der Aerde, voor haer een diep gat geopent heeft, onder de Aerde voort gesleept worde, en aenstonts, na het afleggen van een kleine loop, weer op springe en te voorschyn kome: Dat de Barbaren, die de natuur der plaetzen wel kennen, ter plaetze, daer de Riviere tusschen beide ophoud, op de paerden gezeten, na *Hyrkanie* overreizen. Dus verre *Polybius*.

Zeker Hoogduitsch Schryver spreekt van de Rivier *Oxus*, als volgt.

De Riviere *Oxus* wierd by de Scythen *Silin*; by *Arrianus*, *Suidas*, *Quintus Curtius*, en andere, die de daden van *Alexander de Groote* beschreven hebben, mede wel misverstandelijk *Tanais* genaemt: maer word heden van de Tartaren, en op het Arabisch, *Nahor Chogende*, dat is, Riviere van *Chogende*, geheten: alzoo na de Stad *Chogende* gebynaemt; welke op haren Wester-oever tot een myle verre uitgestrekt, ligt. Het is de oprechte scheidpael des Aerdbodems, zoo als die van ouds bekent was, en de merkpael der overwinningen van Vader *Liber* of *Bachus*, *Herkules*, *Semiramis*, *Cyrus* en *Alexander*. Zy is de grootste der Rivieren, die in de Kaspische Zee vloeyen: en ontstaet by de Volken *Comeden* en *Sacen*, uit den Berg *Paroponissus*, die andere de Indische *Kaukasus* noemen, op de lengte van honderd en vyf en twintig, en op de breette van drie en veertig graden. Na zy omtrent eene streeke van vyftien honderd minuten afgeleit heeft, stort zy, met groot geruisch, in de Kaspische Zee, op de lengte van honderd, en op de breette van zeven en veertig graden. Eertyds bezaten de Scythen de Oevers, en Landen, nessens de Oevers gelegen. Deze zijn eenderleye Landaert, bestaende uit onderscheidelijke Volken, onder verscheide benamingen: te weten, *Sacen*, *Comeden*, *Massageten* en *Jaxarten*. De * *Nomaden* hadden de Noorder Oever in: maer de *Sogdianen* de Zuider Oever. De meeste waren vroom van zeden, bewoonden langen tyd, in plaets van Huizen, Bosschen, en gebruikten Beziën, tot spyze.

* Of Veldwoonders.

In *Sogdiana* stellen eenige acht Steden; andere weiniger; de welke alle, door *Alexander de Groote*, verovert zijn. Der zelver voornaemste was *Cyropolis*, by *Ptolemæus Cyreskata* genaemt, gelegen aen de Rivier *Demus*, welker stant of gelegentheit hy op de lengte van honderd en veertig, en op de breette van drie en veertig graden, en veertig minuten stelt.

Na dat *Cyropolis* verdelgt was, en, in verscheide gevechten, honderd en twintig duizend Sogdianen verslagen waren, heeft *Alexander*, byna midden op den weg, tusschen de Bronnen van den *Jaxartes* en *Oxus*, op de breette van een en veertig graden, op de zelve plaetze, aen de welke *Liber*, *Herkules*, *Semiramis* en *Cyrus* Altaren doen oprechten hadden, eene Stad ge-

gesticht, welke het derde of laetste Alexandrye genaemt is, om de merkpalen van zijne overwinningen te stellen. Het word het derde Alexandrye genaemt, dewyl *Alexander de Groote* twee andere Steden van die naem had doen bouwen, en dit, zijnde het laetste Alexandrye, het aller Oostelijkste van allen was.

In deze gewesten was de Rotze van *Sysimithre*, vyftien stadien in de hoogte, en tachtig in den omtrek groot. Zy was boven plat en ront, en kon vyf honderd mannen voeden. Men zeit, *Alexander* aldaer prachtig ter maekyd zou onthaelt zijn, en met *Roxana*, Dochter van *Oxyartea*, zou getrouwt hebben. De Rotz *Sogdiana* zou eens zoo groot zijn. Tot dus verre de opgemelte Schryver.

Amol, is volgens *Abulfeda* en *Gool*, eene Stad, dicht by de West-oever van de Vliet *Gihun* of *Oxus* gelegen, op de lengte van zeven en negentig, en op de breette van acht en dertig en een halve graed, en op een zelve streeke met *Buchara*, omtrent een Italiaensche myle van gemelte Vliet af gelegen. Zommigen noemen het enkelijk *Amol* of *Amon*: andere, met een byvoeging, *Amol Zem*, om de naby gelegentheit van de Stad *Zem* (welk *Zem* een Stedeken van *Chorasan*, ten Ooste, gelegen is) en *Amol Schat*, als mede *Amol aen den Gihon*, of *Gihun*: en alle deze *Amols* zijn een en dezelve, dienende slechs tot onderscheit van de Stad *Amol*, in *Taberstan*.

Iran en *Turan*, wierden eertyts de gewesten genaemt, te wederzyde aen de Oevers van de Vliet *Oxus*.

Siehri Sebzi, dat is de Groene Stad gezegt, legt beoosten de *Oxus*, niet wyt van de Kaspische Zee.

Tusschen *Heraat* en *Balg*, legt een Stedeken *Abi Murgaas* genaemt.

Van *Hhasaar Siademaan* na *Samarkand* reizende, ontmoet men, tusschen beide, *Kesi*, en de Vliet *Oxus*.

In de gewesten van *Samerkhand*, of *Samarkand*, vind men de plaetzen *Seri Poel* en *Taankent*.

De plaets *Dzienaakh Boelaakh*, legt dicht by het water van *Chodziend*, zijnde een der Velden van *Taasikent*, aen geene zyde der Riviere van *Chodziend*.

Als men voorby *Kesi* is, ontmoet men een Zand-woestyne, ten einde van de welke men aen de *Oxus* komt.

Op de uiterste grenzen van Persien, tegens het Land van den *Orgendzier* Vorst, legt een plaets *Atrek* genaemt, moetende men van daer na *Orgendzi* (Of Oergoentzi.) toe, vlakte over gaen, in welke, ter zyden aen de weg, hier en daer putten gegraven zijn.

Aen het gewest van *Asterabaad* Oostwaerts, paelt de Landstreeke en plaets *Fenderesk* geheten, alwaer eenen Zultan zijn Zetel heeft: deze plaets wil men, dat van de eene zyde aen den *Kalmak*, en aen een andere zyde aen d'*Oergendzier* zoude palen.

By *Asterabaad* loopt een Rivier in de Kaspische Zee, die van een verre weg uit het Oosten komt, welke men *Gurgoni Sefied* noemt, leggende aen des zelfs mond, een Dorp dat *Choraaschaneh* geheten word.

De Vliet *Oxus* word, van wegen het vloeyen voorby de Stad *Amol*, in 't Arabisch, by d'Arabische Schryvers, *Amolvie*, dat is, water van *Amol* genaemt: gelijk de zelve Vliet, na de Stad *Balch*, welke zy voorby vloeit, *Nahar* of *Nahor Balch*, dat is, Vliet van *Balch* geheten word.

De Stad *Zem* leit aen de zelve zyde van den Vliet *Oxus*, en ten Oosten van *Amol*, op de grensscheiding van *Chorasan*, en op de lengte van negen en negentig graden, en op de breette van zeven en een halve. *Tavernier* stelt *Zem* op de lengte van negen en tachtig graden, en veertien minuten, en op de breette van acht en dertig graden, en vyf en dertig minuten.

Deze Stad voed menigte van Vee, met haair en wol.

Kalef is een klein Stedeken, aen den Vliet *Oxus*. Daer valt veel vrucht.

Des Winters vriezen de groote Rivieren *Gihun* en *Sihun* zoo sterk toe, dat een geheele Karavaen daer over kan trekken.

De Riviere *Wachscab* heeft haren oorspronk in *Turkestan*, en schiet voort, tot het Land van *Wachs*, tusschen de Landen van *Chotelon* en de grenzen van *Resker*. Van daer looptze tot aen *Balch*, en stort haer water, boven de Stad *Termud*, in den *Oxus*. De eerste kromme bocht is, de bocht van *Chotelon* genaemt.

Volgens *Ebn Haukal*, ligt het Landschap van *Chotol* of *Chotelon* tusschen den Vliet *Wachscab* en de Vliet *Badachsan*, die anders *Harrat* word genoemt.

De Vliet *Sihun*, anders *Scask*, *Zaz* of *Schas*, *Chuzend* en *Schebarkuba* of *Schebrnka*, en *Nahar* of Vliet van *Chogende*, na de Steden, daer zy voorby vloeit, genaemt; neemt haren oorspronk, volgens *Warnerus*, in het Landschap van *Turkestan*, uit het gebergte *Benzebin*: hoewel andere, als *Gool*, den oorspronk van den *Sihun*, mede, gelijk die van den Vliet *Gihun*,

hun, in het bergryk gewest van *Badachan* stellen.

Deze Vliet zakt Oost en Noordwaerts af, en gekomen by *Surgend* of *Jengikent* en *Schas*, loopt voort, door het Landschap van *Fargana*, en schiet van 't Noorde na het Zuide, ontfangende op weg veel waters van andere Rivieren: als dat van *Chersan* en *Rudawes*. Zy loopt daer na door de Steden *Chogende*, *Achsiket*, *Chuzud*, *Farak*, en *Bikud*, voorby *Hasabrani*, en verduistert, of duikt daer na onder moerasch-achtige en zandige Landouwen, stortende haer water twee dag reizens van daer (volgens *Gool*) in de Zee, zijnde eene streeke van vyf en veertig mylen, en wykt op eenige plaetzen, zeer verre van den *Gihun* af, en is byna eens zoo breet, of een derde breder, als de *Gihun*.

Waer evenwel deze twee Rivieren, als de *Sihun* en *Gihun* of *Gihon*, eindigen, daer in verschillen de Oosterſche Schryvers. Zommige willen, dat zy beide in het Meir van *Chowaresmie* haer water zouden storten. Daer zijn'er, die zeggen, dat uit de Riviere *Sihun*, op de lengte van een en negentig graden, een Riviere schiet, die na de Landstreeke der Stad *Chuzend* of *Chuzud* loopt, en in de groene Zee haer water loost.

Chogende is eene vermaerde Stad van *Mawaranahr*, of het Over-Oxusche Landschap, en leit beweste den Vliet *Jaxartes*, anders de *Sihun*: op wiens Oever zy gezeit word byna een geheele myle te beslaen. Waer na de Vliet *Jaxartes* of *Sihun*, *Nahar* (dat is Vliet op Arabisch) van *Chogende* gemeenelijk genoemt word.

De Stad *Chogende* is op eene vlakte gelegen, en heeft van binnen en buiten Tuinen, die alderleye vruchten geven, en word in de Tafelen van *Ulugbeig*, die aldaer geheerscht heeft, op de Noorder breette van een en veertig graden en vyfen vyftig minuten gestelt: negen en veertig graden Oostelijker, als *Samarkand*, welk de Koninklijke Hooft-stad van het Over-Oxusche Land is.

Het Land van *Chogende*, dat by zommige, en wel de meeste Landschryvers, in de Landstreeke van *Fergana* gezegt word te leggen, welke over den Vliet *Jaxartes* strekt, schynt in der daet daer van afgescheiden en onderscheiden te zijn.

Oruxena is ook een van de voornaemste Steden van het Over-Oxusche Landschap, en de Hooft-stad eens Landschaps van een zelve name, leggende, volgens *Ulugbeigh*, onder de parallel van veertig graden en vyf en twintig minuten, Noordelijker als *Samarkand*, en drie en veertig minuten Oostelijker.

De Landstreeke van *Oruxena* zelve, is voor het grootste gedeelte bergryk, paelt aen het Koninkryk van *Samarkand* ten Weste: heeft ten Ooste een gedeelte van *Fergana*: ten Noorde, een ander gedeelte des zelfs, en de Landstreeke *Xashi*, die over den Vliet *Jaxartes*, en tot voorby het Koninkryk van *Samarkand* strekt: en heeft eindelijk ten Zuide, tot grenspael de Landstreeke van *Saganiaen*, en meer Westelijker, de Landstreeke van het Stedeken, *Kesch* genaemt.

De Landstreeke van *Oruxena* begrypt zeer veele Dorpen: waer van veele zoo groot als Steden zijn: die de meeste Arabische Schryvers daerom Steden noemen. *Abulfeda* telt in de zelve vier honderd Kastelen.

Markus Varro, en *Plinius* verhalen, dat, onder gelei van *Pompejus*, uitgevorscht zy, dat men in zeven dagen uit Indiën, by de Baktrianen, aen den Vliet *Ikarus*, die in den *Oxus* vloeit, kon komen, en dat uit dien, door de Kaspische Zee, d'Indische Koopwaren in de Vliet *Cyrus* gevoert konden worden, 't geen niet meer dan vyf dag reizens is, en dat men door de Vliet *Phasus*, in den *Pontus Euxinus* kon gebragt worden.

De Vliet *Oxus* doorklieft, volgens *Plinius*, de Volken *Derkes*, en neemt zijn oorspronk van het Meir *Oxus*.

De Vlieten *Ochus* en *Oxus* slepen, uit de bygelege Bergen, afschraepzelen of korlen van Zout.

De *Jaxartes* en *Oxus* vloeyen uit de Landstreeken der Sogdianen, door de Woestynen van Scythien, in de Scytische Zee: welke Scythische Zee *Mela* voor eenen linker boezem van de Kaspische Zee houd: want hy deilt de Kaspische Zee in drie boezems, als in de Hyrkanische, in de Scythische, en in de Kaspische boezem.

De Vliet *Jaxartes* is, volgens den zelven *Mela*, in zijnen Bron groot: maer de *Oxus* grooter, door den inval van andere Vlieten: en hebbende eene wyle van het Ooste na het Weste geloopen, kromt hy zich aldereerst na de Volken *Dahason*, en hebbende zijn loop na 't Noorde gekeert, opent zijn mond tusschen de Volken d'*Amardens* en *Pesikas*.

By *Harsabrani* woonen, ter wederzyde der Oevers van *Sihun*, de Volken *Sulirgiz* geheten, die de meeste Mahometanen zijn.

De Riviere *Bin* of *Bui* stort uit het gebergte *Sefed* en *Songamar*, en maekt een

klein Meir. Voort loopende, vermengt haer met meer Riviertjes, en bewatert het omleggende Landſchap. Een andere Vliet loopt na *Sefed*, *Samarkand* en *Buchara*.

Tuſſchen de Rivieren *Jaxartes* en *Oxus*, vallen in de Kaſpiſche Zee, volgens *Ptolemeus* en *Curtius*, de Rivieren *Jaſtus* en *Polycimetus*.

De *Polycimetus* is, volgens ſchryven van *Curtius*, een Beeke, welke de Oevers, ter wederzyde, tot eene ſmalle kil maken. Daer na word zy in een hol ontfangen, en onder d'Aerde weg geſleept. Dat zy onder d'Aerde verborgen word, ſtrekt tot bewys het geruiſch des loopende waters; dewyl de grond zelf, onder den welken zoo grooten Riviere vloeit, ook een matelijke vocht uitlevert.

De *Polycimetus* loopt, volgens *Ptolemeus*, door een zeer groot beſtek des Landſchaps der Sogdianen, welke uit wytſtrekkende Wilderniſſen beſtaet. Hy beſchryft de zelve alzoo, als of zy overal in eene open kil vloeide, en ſchynt met de *Gihun* een zelfde Vliet te zijn.

Zeker Ethiopiſch Schryver, volgens de vertaling van de Hoog geleerde Heer *Jobus Ludolfi*, in 't Latyn, zegt deze woorden van de Rivier *Gihun* of *Gijon*.

„ *Sicut* Flumen Gijon *in diebus* Hiemis,
„ (*Nilum intellexit*)

Dat is:

„ Gelijk als de Rivier *Gijon* te Winter „ tyd (verſtaende de Nijl,): waer uit te bezeffen is, dat men oulinks met deze naem ook andere groote Rivieren heeft benoemt.

Van deze Vliet word by *Petrus Pays*, die onzes erachtens de eerſte was, welk den oorſpronk van de Nijl in *Afrika* bezocht, gezegt, dat zy *Gehon* is geheten, en eene der Rivieren van het Paradys zoude zijn.

Maruta Dibagos, een Armeniſch Koopman, die meermalen de Kaſpiſche Zee heeft over gevaren, heeft mondeling aen my bericht, dat de Rivier *Oxus*, eer zy in gemelte Kaſpiſche Zee ſtort, door een klein Meir ſchiet.

Het Landſchap van BUCHARA.

Het Landſchap van *Boechar* of *Buchara*, zijnde mede de naem van des zelfs Hooft-ſtad, is gelegen op de hoogte van negen en dertig graden.

Het paelt, ten Zuiden, aen de Perzen: ten Noorden, aen de Kalmakſche Tartars: ten Weſten, aen *Samarkand*, en dicht aen de Kaſpiſche Zee; en ten Ooſten, aen *Caskar* en *Turkeſtan*, werdende het zelve, onder 't Usbeks Tartarye getelt.

Abulfeda ſtelt *Buchara*, als d'eerſte Stad in *Mawaranahr*, op de lengte van zeven en tachtig graden en twintig minuten: en *Saganija*, of de Stad *Schumon*, in 't geweſt van *Saganija*, de laetſte Landſtreeke na het Ooſte, op twee en negentig graden en veertig minuten, verſchillende eene ſtreeke van negentig mylen, van het Weſte na het Ooſte te rekenen.

Zommige verdeelen dit Landſchap in groot en klein *Buchara*.

De Stad *Buchara* is geplaetſt in een lage Landsdouwe, omkringt met een hooge aerde wal.

Zy is verdeelt in drie deelen: waer van de Vorſt met zijn Hofgezin, en Hovelingen, het middelſte bewoont. In het tweede woont den Koopman, en in het derde gedeelte houden zich de Ambachtsluiden, en vreemdelingen op; hebbende elk Ambacht en Koopmanſchap, zijne eigen afzondering. De Kerken en Stads gebouwen zijn prachtig, van ſteen opgehaelt, en van binnen verguld.

Midden door de Stad loopt zeekere Vliet, welk quaed water geeft: die 'er van drinken, worden met de wurm in de beenen gequelt, gelijk in *Guinea*.

Het Landſchap van *Buchara* gehoorde wel eer aen den Kroon van Perſie; doch is nu op zich zelfs, en een eige Prinsdom.

De Chan of Vorſt van *Buchara* trekt zijne meeſte ſchattinge van de Stad alleen.

Alhier komen zoo wel Indianen, Perzen, als Muskoviters, Koophandel dryven.

Deze Stad was van ouds ruchtbaer, door oeffening van konſten, geleerde luiden, en geleertheit. Was mede een der vermaerſte Over-Oxus gelegene Steden, en van een aenzienlijke en deftige timmeraedje. Men telde daer rondsom vyftien Dorpen, en zoo veele Voorſteden, welke alle met een groote muur, van twaelf parazangen in de ronte, omcingelt waren, gelijkelijk met de Stad: het geene tegen den aenval der oude Scythen, was geſticht. De Stad zelve was daer en boven noch met een binnemuur omringt. Daer binnen ſtont weder een bemuurde afſnydinge, in de welke het Slot, geheten *Kohundiz*, gezien wierd. De Riviere *Sogd* loopt door de Voorſtad: die mede de Landen daer rondsom beſproeit: ook een zeer aengenamen en vruchtbaren oort verſchaft.

Zoo wel d'Arabieren, als Scythen, hebben de Stad *Buchara* van ouds meermalen verwoeſt gehad.

De

De Huizen in 't Land van *Buchara* zijn gemaekt onder van graeuwe, en boven van tigchel-steenen, of ook wel van leem, en zijn gedekt met gebakke tigchel-steenen. De wulfzels der Huizen zijn beschildert met veelderhande vaste en schoone verwen. Op de poorten van veele Steden heeft men klokken, in dit geweft, tegen het gemeen gebruik der Mahometanen.

De Bucharen worden gehouden uit het Jodendom gesprooten te zijn: waer voor zy zich ook zouden uitgeven; doch nu over gegaen tot het Mahometaendom: hebben evenwel veele kerkelijke gebaerten, (zoo gezegt word) na het Jodendom hellende. Hunnen aert is, te tuisschen, als de Joden in Duitschland gewoon zijn te doen. Zy zwerven alom in de Tartarische Ryken: zijn dienstbaer, en niet zoo heltaftig ten kryge, als de andere Usbekken. Veele hebben zich, by Inlandsche twist, onder den Kalmakken en Moegalen, en ook in Siberien begeven.

Zy zijn wel Tartaren: maer meer zedig, als veele anderen, in ommegang bescheiden en beleeft.

Het Bucharische volk komt tot *Astrakan* steeds Koophandel dryven, brengt aldaer Zyde, en Zyde stoffen: ook alderhande Indische en Persiaensche Koopwaren, in Schepen, met een mast, dwars over de Kaspische Zee varende: waer uit te besluiten is; of dat hun Land aen de Kaspische Oever stoot; of dat aldaer groote Rivieren zijn, die in gemelte Kaspische Zee uit storten. Zy zijn net in hunne kleding, en byna den Persianen gelijk.

Zy zijn Nabuuren van *Samarkand*, en word, by eenige Schryvers, het Landschap van *Buchara*, zomtyds met dat van *Samarkand* eens gebieds genaemt.

De hedendaegsche Buchaersche Vorst word *Abdeses* genaemt.

Op het Jaer zestien honderd vyf en zeventig, is tot Moskou aengekomen zeker Afgezant, uit het Landschap van *Buchara*. Die met hem gesprooken hebben, zeggen, dat hy zeide, zijne Landaert wel Tartars van afkomst, doch zeer wellevend te zijn; dat men hun ongelijk dede, met d'andere Tartars te vergelijken; dat zy d'Edelste onder alle de Tartarsche volken waren, en bezaten verscheide groote bemuurde Steden, behalven een groot aental kleine Steden, en ontallijke veele Dorpen. Hy zeide, dat hun Volk genaemt wierd *Boussermannoff*, dat is, geloovigen, om dat zy den waren God erkenden; dat de meeste andere Tartars Heidenen en Afgodendienaers waren. Hy zeide wyders, dat de Kalmakken een dwalend en woest leven leiden, die noch Steden noch Dorpen hebben, maer van den eenen plaets na den anderen, hun Vee dryven, hen nederzettende daer de beste Weide is; van welk Vee zy leven, en kruipen onder Hutjens, die zy op Wagens en Karren omvoeren; dat dit Volk zomtyds wel honderd mylen weegs voort toog, eer dat zy zich neder zette, daer zy zich dan, gelijk de Byen, neer floegen.

Dees Tartar zeide mede, dat de Tartaren, die hy Kalmakken oneigentlijk noemde, en nu Sina hadden bemagtigt, gedeilt waren, in drie Volken, te weten, *Jungarski*, *Mongalski* en *Jurzinski*; dat in het Land der Kalmakken, een beruchte Rivier was, genaemt *Aour* of *Ahour* (misschien *Amur*) die tot een Grens, tusschen het gebied der Moskoviten en Sinesche Tartars strekte; dat de Landen, tusschen Tartarye en Siberie, weinig bewoont waren, en dat men daer loutere Woestynen zag; dat men uit Siberie door *Samarkand*, veel korter in het Zuiden van Sina konde komen, als door het Woest Tartarye.

Het Ryk van *Buchara*, zeide hy, was vry groot; onder het zelve waren begrepen eenige Kozakken, als mede de Stad *Ciarcia* en andere Steden, wezende de Hooft-stad schier zoo groot; als *Moskou*. Gelt ging' er niet veel om: maer men vermangelde alles. Den meesten handel bestont in Vee, dat zy, aen de Sinezen, tegen Zyde stoffen wiszelden.

De Stad en het Landschap van *Buchara* hebben veele Mahometaensche Heiligen, en Geleerde Mannen voortgebragt. Men heeft 'er op eenen tyd vier duizend gehad.

Al het Edel gesteente, dat van *Buchara* komt, is doorboort: schynende dat men in die Landen de Juwelen aen draden geregen, gebruikt.

Het woord *Bochar*, word verklaert in 't Persisch te betekenen, vergader plaets van wetenschap, vermits aldaer, in de oude tyd, zoo eene groote toeloop van geleerde Mannen was.

Van *Solitaia Horda*, een plaets niet verre van *Astrakan*, omtrent de *Volga* gelegen, zegt men, dat daer nu geen Menschen zijn, maer veel steene gebrokene Huizen en Gebouwen, wezende de Menschen al in de Krim verhuist, ter tyd als *Casan* aen het Russische gezag is onderworpen, welke met de Bucharen, ook eener afkomst gezegt worden, te zijn.

Het Bucharische volk spreekt een zelve Tale, als die van *Sogd* en *Samarkand*: is schoon van gelaet, en van goeden inborst,

borst, tot voortekens en wichelaryen genegen.

Geen Koninks Lijk wierd voor heenen buiten de Stad begraven; doch de Gemeente had hunne begraefplaetzen in het Veld.

Behalve de Markt, zijn'er noch andere plaetzen, daer het volk, op gezette tyden, by een komt.

Volgens *Gool*, zoude de Steden *Buchara*, *Samarkand* en *Balch*, als in een driehoek leggen, op eenen afstant van vyf en twintig mylen van malkanderen: en *Samarkand* ten Noord-ooste van *Buchara*.

Eenige brengen *Buchara* onder de Steden des Landschaps van *Chorasan*: en andere, als *Abulfeda*, onder *Mawaranahr*, die *Buchara* onder de Hooft-steden van *Mawaranahr* rekent.

De wateren van den Vliet *Sogd*, komen tot aen *Buchara*, en loopen door de Stad, dryvende aldaer de Moolens om, en bevochtigen de Velden. Voorts gaet deze Vliet tot aen de Stad *Beikend*. Doch, behalven dezen Vliet zijn'er noch verscheide andere: als, de *Rudbezuk*, *Rudneukend*, *Naghan*, *Tsjubjaroud*, *Neubahar*, en andere.

Uit den Vliet *Sogd* dalen veele andere Vlieten af, die de Landen omtrent *Buchara* bevochtigen: welker een *Kasirkam* genaemt word, die ook de Landstreeke van *Hermet* besproeit. Noch zijn'er de Vlieten *Neukud*, *Berze*, *Beste*, en *Ferwan*, die de lage Landen bewateren.

By *Buchara* is een Berg, *Warkal* genaemt.

Buiten de Stad zijn veel Tuinen en lustige plaetzen.

Het Hout tot *Buchara* word uit de Boomgaerden of uit de Bosschen gehaelt: als 't Hout van *Algadde* en *Tamaris*.

Beikend, *Bikand* of *Bikend*, is de naem van eene Stad, in de Landstreeke van *Buchara*, eene dag reizens daer van afgelegen. Men zeit, aldaer duizend Wacht-toorens te zijn. De Stad heeft een vaste Muur, en eenen prachtigen Tempel: wiens binnenste vertrek, wegens pracht van bouwkunst en schilderwerk, uitmunt. Zijn Portael of Galderye, is de schoonste van gansch *Mawaranahr*. De muuren zijn door de vyandlijke Tartaren verwoest.

Op de grenzen van de Stad *Beikend*, naby de Stad *Farner*, eindigt de Vliet *Sogd*.

Tawawis is eene Stad, onder het gebied van *Buchara*, en zeven mylen van daer. Daer is een Koopmarkt, daer het volk van d'omleggende plaetzen, eenmael des Jaers, te zamen komt. Het was eertyds eene groote Stad: maer al voor Eeuwen verwoest. Heeft ook veele geleerde Mannen uitgelevert.

De Landstreeke daer omtrent heeft veele Tuinen en Hoven: en ter tyd, als die groen zijn en bloeyen, komt het volk uit gansch *Mawaranahr*, vermaeks halve, aldaer.

Dabusiyah is een klein Stedeken, tusschen *Buchara* en *Samarkand*, twaelf mylen van *Tawawis*, en vyf van *Chashaniyah* en *Kereme*, ten Zuide van het Dal *Sogd*, met de Stad *Arbenjan*, op de weg van *Chorasan*. Het heeft geene Voorsteden noch Hoeven, en is kleinder als *Arbenjan*, en even zoo groot, als *Tawawis*.

Kermina is eene Stad, tusschen *Buchara* en *Samarkand*, en tusschen *Tawawis* en *Dabusiyah* gelegen, op een afstant van vyf mylen van *Dabusiyah* en zeven van *Tawawis*. De Stad is grooter en Volkryker als *Tawawis*. De Landstreeke is ook vruchtbaerder van grond. *Kermina* heeft veele Dorpen onder zich.

Maimargh word onder de Steden van *Mawaranahr* gerekent: is, volgens *Allebab*, een groot Dorp, op den weg, die loopt na *Buchara*. *Maimargh* is ook noch een andere plaetze, nevens den mond van de Vliet *Gihun* gelegen.

Hoe *Balch* en *Buchara* zeer vermaerde Steden, in deze Landschappen, aen de andere, of Noord-west zyde van de Kaspische Zee gelegen, in oude tyden wierden genaemt, bekent *Della Valle* gaerne, niet te weten: 't en zy *Buchara* het oud *Baktra* is, welke door den Vliet *Baktrius* word besproeit, die by *Ferrari* voor *Buchara* word verklaert. Doch *Baktra* is veel eerder *Balch*.

Sceburkan is eene Stad, in de Landstreke van *Balch*, en negentien mylen van die Stad afgelegen. Dit gewest word mede *Ziurzana* geheten.

Schude is een Stad, in de Nabuurschap aldaer gelegen.

Andichud is een der gewesten of Landstreken van *Balch*, en de geboorte plaetze van *Zeid Zemal Eldin*, Leer-meester van den Grooten *Tamerlaen*, die zulken grooten gevoelen van zijnen Leerling had, dat hy, by uiterste wille, op zijn sterf-bedde beval, by hem begraven te worden. Als *Tamerlaen* de eerste male in de gewesten van *Gihun* gekomen was, gaf *Zeid* hem een Vaendel: 't geen hy voor een gelukkige voorboode hielt, en nam steets in magt toe.

Tusschen *Balch* en *Herat* leggen groote en ruime, of wytstrekkende velden: als

San,

San, *Zubarik*, *Zeibektu*, *Meimene*, *Keisan*, *Murgab* en *Meruzak*. Desgelijks zijn 'er rondsom bebouwde Dorpen, waer uit de Inwoonders van *Herat* groot genot trekken.

Wamer.

Kabazjan, anders *Kuadjan*, is eene Landstreke, onder het gebied van *Balch* gelegen, met zeer veele Tuinen.

Farrab of *Barrab*, is een Stedeken onder *Balch*, vyf Duitsche mylen van dic Stad gelegen. Aldaer was een Heiligdom of *Atesch*, dat is, een plaets, daer een altyd brandend vuur, in oude tyden *Bahar* genaemt, onderhouden wierd, en door de Magen, of oude Persische Geestelijken zeer vermaert: daer ook noch heden overblijfzelen van zoude gezien worden. Derwaerts trok men, uit verscheide verre gelege Oorden, ter Bevaert.

Door de Voorstad van *Balch* vloeit een Vliet, *Dehash* genaemt, die, na de Tuinen en Akkers bevochtigt te hebben, twaelf mylen van de Stad *Balch*, in den *Oxus* of *Gihun* valt.

Heden word nergens in dezen Oort kenteken of voetspoore van den ouden naem Bactria of Bactra gevonden, hoewel by de oude Grieken en Latynen, zoo zeer berucht.

De Vliet *Baktrius*, by *Curtius*, *Plinius*, en *Strabo*, *Sariaspes* of *Sariaspa* genaemt, word nu *Buchian* of *Bochara* geheten, valt uit den Berg *Taurus*, bevochtigt het Landschap van *Baktriana*, en *Baktra* zelve, nu *Balch*, stortende zijn water in den *Oxus*.

Desgelijks schryft *Strabo*, dat voorby *Baktra*, anders *Sariaspa*, een Vliet, ook *Sariaspa* geheten, vloeit, en in den *Oxus* valt.

Balgsche wilg, die in de Landstreke van *Balch* overvloedelijk groeit, is een Boom, van de grootte, als een Granaet-appel: brengt riekende Bloemen van verscheide kleuren voort.

Op de grenzen der Landstreke van *Tocharestan*, leggende ten Ooste, neffens de Landstreke van *Balch*, leit, vyftien dag reizens van de Stad *Balch*, eene Stad, van een zelven name, als het Landschap, *Badachan*, anders ook *Balachxan* geheten. Dit Landschap raekt tot aen de grenzen van Indiën, en is gansch bergachtig. Des zelfs Inwoonders worden by *Ptolemaeus*, ten deele met de naem van *Komeders* gedacht: die *Tocharestan* ook by de Landstreke van *Balch* stelt; en in de beschryving van *Baktriana* zeit hy, dat onder de Sariaspers, die Baktrianers zijn, de Tocharers staen.

In het Landschap van *Tocharestan* hebben, volgens oordeel eeniger Arabische Schryvers, de Rivieren *Jaxartes*, anders *Sihun*, en d'*Oxus*, anders *Gihun*, hunne eerste Bronnen.

Aldaer valt overvloedelijk, en word veel gegraven, een slag van Hyacinthsteen, of Robyn, dat by de Juweliers heden, *Balais* genaemt word: te weten, na d'Aderen of Bergen zelf van *Balachx*: gelijk ook d'Arabieren die steen *Balachx* genoemt hebben.

In *Tocharestan* leit eene Stad, *Talakân* genaemt, op de lengte van honderd en twee graden en vyftig minuten, en op de breette van zeven en dertig graden en vyf en twintig minuten.

De Bucharen zijn Mahometaensch van Geloove. Zy zijn zachtmoedig van aert, niet oorlogs gezint, hoog van stal, en schoon van wezen. Zy zijn niet genegen tot den Roof, maer tot den Koophandel en Landbouw. Zy woonen in bemuurde Steden, hebben een eigen Konink, en betalen, om rust te genieten, schatting aen de Kalmakken.

De Bucharen reizen, met Kamelen, Paerden, en Dromedarissen, geheel tot in *Sina* en *Indiën*, als ook alom in *Siberie*, *Kalmakkia* en *Moegalia*, en brengen alderhande Zyde koopwaren, als ook Kaneel, van daer, doch slecht en grof: gelijk mede *Badian* of Ster-anys, 't geene, in Brandewyn gelegt, dien zoet maekt, en dan geoordeelt word, een geneesbare drank voor de zieken te zijn, en vrolijkheit te verwekken. Zy brengen ook Sinesche Tabak mede, zoo fijn als haair gesneden. Deze Tabak is van alderhande verwe, als bruin, geel en groen. De bruine geeft een schoone reuk van zich, en is wel de sterkste, om iemant dronken te maken: zoo dat die zwak van herssenen zijn, zich van de zelve moeten onthouden. De zelve Tabak word by de Sinezen in slechte zuiker geweekt. De Sinezen, van wien de Kalmakken het Tabak rooken schynen geleert te hebben, weten zich, met de rook van dezen Tabak in te zuigen, byzonder dronken te maken, zoo dat zy beven, en als onzinnig neder vallen. Maer om daer van bevryt te zijn, weet men de ketels der pypen zoo klein te maken, dat daer van geen gevaer is.

De Bucharen brengen noch vervalste Edele gesteenten te koop: te weten, van Kristal gemaekt, dat zy alderhande vormen en verwen weten te geven, en zoo aerdig nagebootst is, dat het fijne gesteenten schynen te zijn; zoo als door my de proef daer van genomen is.

Zuid-westwaerts van het Meir *Altin* of *Oby* heeft zich, zoo my Tartarische Reizigers bericht hebben, zeker getal van Bucharische Huisgezinnen, 't zy verstoten, of vrywillig hun Land verlatende, in vaste wooningen neder gezet, en

 neemt

neemt aldaer den Landbouw en Koophandel waer.

Kort bericht, over Steden, Plaetzen en Gewesten, bezuiden *Siberie*, en beoosten de Kaspische Meir gelegen, en hun onderlinge afstant, meest onder de naem van *Kasaki Tartari*, enz. begrepen, bekent in de Buchaersche en Chewinsche Landstreke, zoo als die zijn bereist door zeker Rusch Koopman uit *Tobol* ter handel, en aen my schriftelijk mede gedeelt, als volgt.

Beschryving der Reize van *Tobolske*, tot de gewesten der zoo genaemde Tartarsche Kozakken. De reisbare wegen met de benamingen over *Adbaschcoy* en *Kapkani*, tot de Rivier *Ischim*, en van de Buchaersche en Chewinsche plaetzen, enz.

Tot de welgelegene plaets *Shamshi Karagaioe*, is twaelf dag reizens doorgaens, welke Rivier *Ischim* valt uit het Zuid-westen in de Rivier *Irtis*, en van *Ischimskie Karagaioe* recht toe, tot den oorspronk van de Rivier *Ischim*, voorby *Irtis*, zijn steenachtige wegen, elf dagen reizens, welkers oorspronk komt van 't Oosten ter slinker zyde van de steenbergen, tusschen beiden de boven gemelde *Shamshi Karagaioe*, en den oorspronk van de Rivier *Ischim*, zijn veele stilstaende wateren, Visch-ryk, van Snoek, Baers en Caroessen: van de oorspronk der boven gemelde Rivier *Ischim*, tot de Rivier *Nor Ischim*, is een dag reizens, de welke valt in een Meir, daer Visch is in overvloet.

Van de Rivier *Nor Ischim*, tot de oorspronk van de Rivier *Kinirbaskie*, zijn zes dagen reizens.

Van den oorspronk van de Rivier *Kinirbaskie*, tot de Rivier *Sarisoe*, is vier dagen reizens.

Tusschen de Rivieren *Nor Ischim*, *Kinirbaskie* en *Sarisoe*, zijn 'er andere kleine Riviertjes: een is 'er genaemt *Torga*, d'anderen zijn onbekent: *Kinirbaskie* valt in de Rivier *Sarisoe*, die dan valt in de Rivier *Sirdarjoe*: op zommige plaetzen gaet de Rivier *Sarisoe* onder door d'Aerde: van de Rivier *Sarisoe* tot *Toergoestan*, is weinig Gras: veel zandachtige wegen, zijn daer: op zommige plaetzen is 't water zoutachtig; en daer is omtrent de Rivier *Sarisoe*, veel wild Gedierte, als *Cagali* of Haezen, *Karakorjonki* en *Cabani*, of wilde Verkens: als men de rechte weg zoude gaen van de Rivier van *Sarisoe* tot de Stad *Toergoestan*, de Zetel plaets van den Gezaghebber der Kozaksche gewesten: *Teffki Chan*, is zeven dagen reizens; die weg is bekommerlijk om te reizen, door 't gebrek van water en hooge steenachtige Bergen.

De tweede weg, langs de Rivier *Sarisoe*, over *Saoescan*, is 't steenachtig: op de Kalmaksche weg, ter zyden de Kozaksche gewesten, is een Wacht: over de Rivier *Zchui*, van de Stad *Savran*, tot de Stad *Toergoestan*, is dertien dagen reizens; daer zijn veele Wateren en effen Landen; men reist 'er met Wagens; daer zijn Bergen, maer niet hoog.

Van *Saoescan*, de steenachtige Rivier *Sirdária* uitgaende, ter rechter zyde de boven genoemde Stad *Savran*: in de Kozaksche gewesten, is de Gezaghebber die daer zich ophout, *Kas Sultan* genaemt: ter slinker zyde van *Savran*, is 't steenachtig, in 't Kozaksche gebied.

In de Stad *Soesack* hout zich op, den Vorst *Abla Sultan*: van *Savran* tot *Soesack* is een dag reizens, en meer: ter rechter zyde van *Savran*, achter *Sirdar*, is de Stad *Akkorgan*: Zuid-westwaerts van *Savran*, is den Gezaghebber zijn naem onbekent: ter rechter zyde van de Rivier *Sirdar*, aen de kant van *Karakalpaskojoe*, is de Stad *Sirnack*, en de Vorst of Gezaghebber, genaemt *Ischim Sultan*.

Noch van de Stad *Savran*, een dag reizens, is de Stad *Karatsioeck*, den Heerscher zijn naem aldaer, is onbekent, en hy hout zich op aen de Rivier *Say*, die komt van het Oosten uit de Steenrotzen, en valt in de Rivier *Sirdar*.

Van *Karazchoekoes* tot de Stad *Toergoestan*, is anderhalve Duitsche myl, en den Vorst genaemt *Teffki Chan*, als reeds gezegt.

Van *Toergoestan* benoorden de Steenrotzen, is de Stad *Karnack*, en de Vorst genaemt *Chaip Sultan*: omtrent die Stad vergaderenze Loot, dat de Steenrotzen uitgeven: beoosten *Toergoestan* zijn de Steden *Bavloeck*, *Oeraicha*, *Tasianikack*: bezuiden is de Stad *Ichan*, aldaer is den Vorst *Boelaet Sultan*, de Zoon van *Teffki Chan*: van *Toergoestan* tot *Ichan*, is vyftien Werst, of drie Duitsche mylen van malkander; daer wassen Druiven: bezuiden de Stad *Ichan*, is de Stad *Otroff*; een halve dag reizens, aldaer is den Bevelhebber genaemt 1690.
Toerson Chan: van *Otroff*, bezuiden tot de Stad *Sosiran* of *Sairan*, anderhalve dag reizens, is den Bevelhebber *Karabas Sultan*, en dan zijnder noch veele andere kleine Stedekens: als in de Kozaksche gewesten zijn in 't geheel twee en dertig kleine Stedekens, waer van de voornaemste is de Stad *Toergoestan*; zy leit rondsom in 't water, de wallen zijn met zant opgeworpen, wat meer als twee vadem in de hoogte, met laege Rondeelen; een Rondeel by 't huis van den *Teffki Chan*, is opgerecht van gebakken steen; de andere, zes in 't getal,

ver-

verstrekken tot Stads Poorten, en zijn opgerecht van ongebakken steen, de muuren zijn een vaem dik, op zommige plaetzen minder; de groote van de Stad in 't rond, is wat meer als een Werst, dat is een vyfde van een Duitsche myl: in die Stad is een gebouw, aldaer genaemt *Astana*, lang betimmert, zeven en twintig vadem, breet vyf en twintig vadem, de muuren zijn çierlijk opgetooit met alderhande verwen, op verscheide plaetzen verguld, boven op zijn twee Toorentjes: van binnen in dit *Astana* zijn over de honderd vertrekken, en die vertrekken bestrooyenze zomtyds met Broot kruimelen, daer in staet een Ketel, wat hooger als tot een mans middel, vyf vadem min een halve elle in 't rond; aen die Ketel zijn negen handvatzels, rondsom met Lofwerk gegraveert; by die Ketel komen van andere gewesten *Boecharen*, welke hebben het Boesoermansche, of Mahometaensche Geloove: zy slachten Vee, honderd stuks, en meer, leggen 't en koken 't in die Ketel tot een Offerhande, daer na begint de Gemeente van de Stad daer uit te scheppen, zoo veel ieder gerechtigt is. In *Astana* leit *Asreetkosha*, een Heilig Man begraven: boven op *Astana* nestelt een Vogel, by haer genaemt *Leefleck*, gelijk als een Oyevaer, spier wit, heeft zwarte vleugels, is lang van poten, tot een mans middel hoog, en heeft dikke nebben, langer als een elle: by *Astana* staet een Tombe opgerecht van gebakken steen, gepleistert gelijk de muuren van *Astana*, met alderhande verwen: in die Tombe leit *Koetsioeck Chan*, een kleine Prins, die wel eertyds met de Baskiren geoorlogt heeft tegen de Sibierzen; op hem leit een Jaspis steen.

Dit bovengenoemde *Astana*, heeft getimmert *Temir Asack* *, die hadde daer toe Meesters gebragt uit het *Kitaische* § Ryk; en hy *Temir Asack* leit begraven, in, of omtrent *Samarkand*, en zoo andere zeggen, in de Stad *Toergoestan*: haer drank is water uit gegraven putten, het Geloof aldaer is Boesoermans, gaen blootshoofts, zonder Tulbanden; de Koopmanschap die de Boecharen in de Kozaksche gewesten maken, is Kattoen, rood en wit, van de slechtste zoort. Daer is geen Koopmanschap van veel waerde in de Kozaksche gewesten: zy hebben geen of weinig grof Geschut, klein geweer is 'er weinig, ook zijn 'er geen goede Werk-meesters: zy oorlogen met Boogen en Schichten; het geweer krygen zy uit het Boechaersche Ryk, haer oorlogs kleederen zijn Pantzieren ** *Tigilajoff* gebynaemt: Vee van Schapen en Paerden is 'er overvloedig, Koeyen en hebbenze niet: de *Tesski Chan* die nu in *Toergoestan* gebied, en heeft geen Beenen, alzoo die afgeschooten zijn van zijn eigen Natie, zy dragen hem op de handen: daer is een Jaermarkt. Den *Tesski Chan* ryd te Paerd om de Koophandel te dryven, omgordelt met Pyl en Boog; wat de reden is dat hy zoodanig uit ryd, is onbekent. De Natie van de Kozaksche gewesten zijn vrye Luiden, zy mogen gaen waerze willen, zonder d'Overigheit te kennen: de *Karakalpacken* zijn van haer niet ver, en na beneden by *Cirdar* gelegen, zeggende geloofwaerdige Luiden, dat 'er van die Natie acht duizend zoude wezen: zy en hebben geen grof Geschut, maer Pantzieren *Tigilajoff* genaemt, en smytgeweer hebbenze overvloedig in de Kozaksche en Carakalpacksche gewesten: daer valt Rys, Proco of Geerst, Garst, Weiten, Erten, doch Rogge en Haver, en groeit 'er niet: bezuiden en ten Oosten van *Toergoestan*, is de Rivier *Talas*, die is zes dagen reizens, en meer lang, word bewoont van de Kozaksche Volkeren, die na 't zeggen, veertig duizend in 't getal zijn: noch bezuiden *Toergoestan*, zijn meer vaste Steden, als de Stad *Tashent* of *Taskeit*, zes dagen reizens van daer; daer rondsom erneren haer Luiden, by hen *Katama Koeroema* genaemt; den Vorst aldaer, is genaemt *Oeraes Sultan*, deze hebben het Boesoermansche Geloove, en oorlogen Jaerlijks tegen de Kozakken.

Noch van *Toergoestan* Zuidelijker, vyf en twintig dagen reizens, is de Stad *Caskar*, daer rondsom generen haer Volkeren, genaemt de witte Kirgisi, hebben mede het Boesermansche Geloof, haer getal word begroot op twintig duizend.

Noch bewesten *Toergoestan*, tot het Boechaersche Ryk, is zeventien of achtien dagen reizens, van *Toergoestan* tot de Rivier *Sirdar*, is een dag reizens, heeft zijn oorspronk uit het Zuiden, en valt in het Chiwensche Meir; in die Rivier is de Visch *Somi* en *Sasani*, of Karper, en veele andere Visschen: van *Sirdar* tot de Put, genaemt *Dertikoetoeck*, by droog weêr, is vyf of zes dagen reizens; noch drie dagen reizens, is 'er weer een Put by Boechar, of Buchara.

De Stad *Boechar*, is in zijn omtrek zeven Werst, dat is omtrent anderhalve Duitsche myl, heeft twaelf Poorten, laege Ronduiten, bezuiden vlak Veld, met Bosschagien, benoorden een staende Meir; daer is niet veel Visch, als *Sasani* en *Somi*, rondsom zijn beplante Boomen, en veele omleggende Dorpen; Koninks, Heeren en anderer byzondere perzoonen hare Tuinen en Bosschagien, die Kersen, Appelen en Peeren voortbrengen, als mede den Wyngaert

* Tamerlaen.
§ Sina.

Somi is een vette Visch die een groot hooft heeft, zes voet, en meer in lengte, ik gisse een Salm of Steur.

** Deze Pantzers zijn van yzere ringetjes of schobbetjes, die aen een yzere Helmet, welk op 't hooft staet, vast zijn, en tot op de borst komen, bedekkende mede het aengezicht, zoo echter, dat men 'er door zien kan.

gaert en Granaten, en vorders alderhande vruchten, zijn daer; doch Rogge en Haver, en groeit'er niet: daer zijn vier Markten, als de Zilver Markt, de Zhiarts, de groote Tym, en de kleine Tym.

Op de groote Tym verkoopenze Russe en Boechaersche Waren, in de kleine Tym verkoopenze Kiselbarsche en Indiaensche Waren, op een plaets Tsiartsiach, verkoopenze gemaekte Kooperwerken, Klederen, Boogen, Zabels, Roers, en alderhande Waren; tegens den Avond brengt ieder een zijn Waren van de kleine Markten op het groote Plein, die genaemt word *Iristan*. In die Stad zijn van alderhanden konstige Hanteeringen, zy maken'er ook Kruit en Geweer, daer zijn in de veertig stukken grof Geschut, zy leggen niet in rang, en worden ook niet gebruikt, ten zy dat den Boechaerschen Chan uit de Stad gaet, om op hare wys, den Godsdienst te plegen, tweemael in 't Jaer gebeurt dat, en dan schieten zy elke reis twee schooten, Trompetten, en slaen op Keteltrommels, dan volgt den Chan op een Kameel, en schieten zy ook met klein Geweer; den Chan word gevolgt met honderden van Kamelen, overdekt met Tapyten en Kleeden, uitgemonstert met alderhande çieraden, achter die volgen twee Oliphanten, daer op elk twee perzoonen zitten, die de zelve bestieren, met een yzere haek: op de weerkomst van den Chan, word hem voorgebragt een Kameel, dan neemt den Chan zelf een Spies, en doorsteekt met zijn eigen handen den Kameel, en geeft hem ten Offer aen de omstaenders, met hem gaet een Mans perzoon, die voor hem draegt een yzere Pen, die de hoogte van een vadem heeft; zijn naem is *Saman Goel Chan*, hy heeft veele Vrouwen, de buiten wachten zijn Russche Slaven, op de Markten worden de Tollen of Inkomsten ingevordert; het zeggen is dat'er van de Ruszen in *Boechar*, en in andere Steden daer omtrent, eens zoo veel Vrouwvolk is als Mannen. Ruszen zijn daer in achting, als de eigen Natie.

De Handelplaetzen zijn opgerecht van steen, die vyf in 't getal zijn, op alle straeten word Eetbare Waren verkoft: de Volken in dat Ryk zijn zeer goedaerdig, zy hebben op de Turksche wys, een Tulbant op haer hooft, daer zijn in die Stad in de twintig *Medresen*, dat zijn Kloosters, daer in woonen *Moelljens* of *Molli*, dat zijn Papen, deze Kloosters zijn steene gebouwen, de muuren zijn verçiert met alderhande aert van verw: in dat Ryk zijn veel Tuinen, de Wateren zijn midden door de Stad geleit, daer zijn weinig gegraven Putten, waer van dat'er zijn die zout water geven, zy zijn vyanden van dronke Luiden, die op straete zijn, vangenze, en worden door de Stad geleit, en gegeezelt.

Die daer prys stelt op het Brood en Eetbare waren, buiten de Wet, word mede door de Stad gegeezelt.

De Justitie over de Quaetdoenders en Verraders, is hangen, de kop af slaen, spitzen, voor den Oliphant werpen, met knuppelen doodslaen, levendig 't vel afhalen, de valsche Munters gietenze de keel vol van hun valsch gesmolten Metael, en kappenze de handen af, en spykeren haer aen een pael.

De Boechaersche *Saman Goel Chan*, heeft in zijn Hof over de twee honderd gelubden, die daer gebragt worden uit het Mooren Land.

Hy geeft aen de Grooten eens des weeks gehoor, en dat op Vrydag, zijn ouderdom is in de tachtig Jaer, zijn baert maekt hy zwart, in zijn Hof heeft hy Aepen, een Leeuw, twee Oliphanten, een zwarte Koe *, uit het Mooren Land, by haer genaemt *Karck*, is hooger als een Paerd, grof en dik om zijn middel, heeft op zijn snuit een kleine hooren, zijn huit is uit den blaeuwen, daer weinig haair op is: de Oliphanten zijn anderhalve vadem en meer, hoog, dik van beenen als balken, klein van oogen als een Koe, groote ooren, een kleine stant van de oogen af, gaet een snuit tot d'Aerde toe, daer mede vergadert hy het Eeten en Drinken, en brengt dat in de mond, die onder de snuit is; van Paerden en Schapen, krygenze toevoer in overvloet van de Kozaksche gewesten.

* Dit schynt een Rinoceros te zijn.

Zy hebben in Boechar veele Pasgangers, en die worden aldaer te koop gebragt uit Persien: de Kamelen in Boechar zijn zeer groot, op hare rug zijnze gebochelt, zy leggen daer geen Zadels op, zy zijn drie der hande, te weten, de eerste *Nari*, de tweede *Leki*, de derde, *Lioeli* of *Luli* genaemt. In het midden van de Stad staet een Tooren, genaemt *Monarkack*, welke de hoogte heeft van dertig vadem.

In *Balch*, *Samarkand*, *Karakoele*, *Tsjarsiawe*, en in de andere vaste Steden van 't Boechaersche Ryk, zijn veel krygsluiden: van *Boechar* tot *Karakoele*, is drie dagen reizens, tot *Samarkand*, vyf dagen reizens, tot *Balch* twaelf dagen reizens, en daer zijn noch veele andere Boechaersche kleine Steden.

Van

Van *Boechar*, tot de groote Rivier d'*Ari*, is drie dagen reizens, de Rivier d'*Ari* komt uit het Zuid-oosten, en loopt na 't Noorden, en valt in de Chiwensche Zee, met de Rivier *Sir*, daer die aldaer met malkander vereenigen.

Op de Rivier d'*Ari* staet de Stad *Sarsejf*, van daer tot de grenzende Steden van Persien, is 't vyf dagen reizens, van *Boechar* na Persien, is de eerste Stad *Maver*, om de Noord, na beneden de groote Rivier d'*Ari*.

Van *Boechar* tot de Stad *Chiwe*, is vyftien dagen reizens, onder wegen eer men te *Chiwe* komt, op vier dagen reizens na, op de Rivier d'*Ari* aen de slinker zyde, is de Stad *Dajachatoen*, çierlijk getimmert van gebakken steen, aen de andere zyde van de Rivier is noch een Stad, mede çierlijk op getimmert, genaemt *Kiskalaci*, die voor dezen getimmert zijn van een Boesoermansche Koninks Dochter, de naem is onbekent: op anderhalve dag reizens na *Chiwe* is de Stad *Asarist*; tusschen *Asarist* en *Chiwe* zijn noch twee Steden, de eerste *Chanki*, de tweede *Oergens*, en daer zijn noch veel andere Steden, doch geen van de Chiwensche Steden zijn van Timmeragie te vergelijken by de Boechaersche Steden: daer zijn veel Tuinen, maer weinig gewas van Fruit, als alleen dat in *Chiwe* veel Zyde valt: aldaer is een nieuw Gezaghebber, genaemt *Kilmamet Chan*; de overige Opperhoofden die in *Chiwe* geweest zijn, zijn onder malkander tot niet gebragt, en uitgestorven.

In het Chiwensche Ryk is veel krygsvolk, en hebben veel schiet geweer, doch geen grof Geschut: 't schiet geweer maken aldaer de Russen, met namen *Danile Jetskoi Kosack*, en *Petroeske Oesinskoi Kosack* met haer Volk, die aldaer woonachtig zijn.

Pantzieren gemaliet en anderer aerd, als mede * smyt geweer, hebbenze in overvloet. 't Krygsvolk onthout zich in de Bosschagies: in de Steden woonen de Boechaersche Inwoonders: in de Stad *Chiwe* is een gebouw, daer in leit begraven zekeren *Medreca*, die een Heilig, na hare wyze was: voor dat gebouw leit een Mans perzoon op zijn knien, die in steen verandert is, zijn naem is *Baloean*, die een Held voor dezen is geweest, en quam te *Chiwe* ten stryde tegen zijn Broeder, en meende zijn Broeder te overwinnen, als hy dat niet en konde doen, is hy gegaen met een vals hart of schynheiligheit na die Heilig, om die te aenbidden, en als hy zijn knien heeft geboogen, zoo is hy in een steen verandert, en leit tot den huidigen dag aldaer noch in steen; op dezen is een Boom gegroeit, die de hoogte van twaelf vadem heeft.

* Als Pylen en Slingers.

In de Stad *Chiwe* is maer een Markt, die is overdekt, en op die verkoopenze alderhande Waren, Brood en andere Eetbare Waren, word buiten de Stad verkocht.

In *Chiwe* en *Boechar*, word het Koorn gemalen van Kamelen, Ezels, Bullen en Paerden. De Steden *Boechar*, *Chiwe* en andere kleine Stedekens, zijn omtimmert, omschanst of ommuurt, met aerde en ongebakken steen, de hoogte en dikte komt over een uit, en zijn gelijk in gedaente met de Stad *Toergoestan*.

Vyftien Werst, dat is drie mylen van *Boechar*, leit begraven een Mans perzoon, zonder hooft, 't hooft is byzonder begraven, zijn naem is *Chosia Aval*, dat is te zeggen, de Heilige *Aval*, met zijn dienaer.

Niet verre van daer is een stilstaende of binnen water, aldaer doenze Pelgrimagie en Bevaert; tot hem komen zieken en kranken, en doen op haer Boesermansche wys Bevaert, en baden in dat water, en daer van daen bekomender veele, zoo daer gezegt word, hare gezontheit; men zeit, dat zy hem voor dezen tyd uit de kuil hebben opgegraven, en zouden hem, volgens hare Boesoermansche Wetten, gelegt hebben met het hooft na 't Zuiden, en als wanneer zy op een ander dag daer by zijn gekomen, hebbenze, zoo hun by overgevinge aldaer word bericht, bevonden, dat hy leide met het hooft na het Westen; wat voor een perzoon dat hy is geweest, wie hem het hooft afgeslagen heeft, of waer hy van daen is, dat is onbekent.

Van *Chiwe* tot *Isspahan*, daer de Persiaensche *Siach* heerst, is 't wel twee Maenden reizens, van Chiwe tot de grenzen van Persien, twaelf dagen reizens.

Het Chewalinsche of Chiwensche Meir, daer de * *Troemen* of *Trusmen* woonen, by de Steenbergen van *Jernack*, is elf dagen reizens van Chiwe.

* Wie deze zijn, is my onbekent.

Van het Chiwalinsche Meir aen de Kalmaksche weg tot *Chiwe*, is tien dagen reizens, dan is 'er een weg ter slinker zyde, neffens het Chiwalinsche Meir, en is vyf Werst lang, dat is een Duitsche myl, en daer is veel Visch; rondsom dat Meir woonen Volkeren, die genaemt worden *Aral* en *Gorlentse*: van *Chiwe* tot de Steenbergen van *Jernack*, is zes dagens reizens.

Niet verre van *Chiwe*, is de Stad *Anbar*, daer van daen tot *Jernack*, zijn onder wegen geplaetst vier wachten en wachtplaetzen voor vyandlijke invallen, deze staen anderhalve dag reizens van malkander;

de eerste twee, van de zyde na de Stad *Anbar*, zijn opgerecht van ongebakken steen, de derde van gebakken steen, de vierde is een Toorn by *Jernack*, aen de Rivier *Komdarioe* of *Kandari*, daer is de uitterste wacht.

Om nu kondschap te geven, de eene schiltwacht aen de ander, zoo leit'er altyd gereet by ieder wacht, een groot deel houts opgehoopt, en als wanneer de uitterste schiltwacht, die daer is op den Toorn aen de Rivier *Komdari*, eenig onraet van krygsvolk gewaer word, zoo steekt hy zijn hout in de brand, de wacht die daer aen volgt, als hy die rook of het vuur gewaer word, zoo steekt hy zijn hout ook in den brand, tot dat het gezien word by de wachters van de Stad *Anbar*, die dan op staende voet kennisse daer van geven aen de Stad *Chiwe*: dit geschied alles in eenen dag, dat zes dagen reizens is: 't Land is aldaer zonder water.

Over *Jernack* tot *Sengel*, zeven dagen reizens is een water Put; anders is aldaer schaersheit van water: daer van daen tot de tweede Put *Zchagil*, drie dagen reizens is; van *Zchagil* ten einde van de steenbergen, drie dagen reizens, overal zonder water; om die reden groeit'er geen geboomte; daer is weinig Gras; 't water dat uit de Putten komt, is zoutachtig, dat noch schaers is: van de steenbergen tot de Rivier *Jelbi*, zijn drie dagen reizens, die komt uit de steenbergen, en valt in het Chewensche Meir.

Van de Rivier *Jelbi* tot de Rivier *Sasi Cli*, zijn twee dagen reizens, die komt mede uit de steenbergen, valt in het Chewensche Meir, komende alle beide uit het Oosten, van de Rivier *Sasichi* tot de Rivier *Gejkoe*, daer de Stad *Goeriof* is, en tot *Astarachan*, is negen of tien dagen reizens.

De *Boechaersche* en *Chewensche* Luiden, oorlogen vaek tegen de Persianen.

De *Kozakken* en *Karacalpakken*, oorlogen steeds tegen de *Kalmakken*, tegen *Tsiagan* of *Zagan*, en *Areptina*, en *Jukoe*.

Het Landschap van
CHORASAN.

CHorasan is een wytstrekkend Gewest, Landschap of Landstreke, en is, volgens *Abulfeda*, ten Weste, met eene Woestyne omringt, die tusschen *Chorasan* en het gewest van *Zgebal* of *Ziebal* (zijnde het Bergryk gedeelte van het Landschap *Choromithrene* of *Choromitreje*, en *Parthie*) en met *Georgiana*, (te weten, de Hooft-stad van *Tabrestan* of *Hyrkanie*) bepaelt is: ten Zuide grenst het met de Woestyne: die tusschen Persie en het Landschap *Komis*, en wyders, voor *Karmanie* en *Dragiana* uitgestrekt leit. Ten Ooste heeft *Chorasan* tot grenspael *Segistan* en het Landschap van *Hind*, of *Mehran*, een gedeelte van *Hind*: eindelijk word het, ten Noorde, met een gedeelte van *Turkestan*, bepaelt. Waer uit blijkt, dat onder dezen naem van *Chorasan*, de gewesten van *Parthie*, *Arie*, *Paropanissus* of *Paropamisus*, *Margiana* en *Baktriane*, volgens de beschryving en bepaling van *Ptolemeus*, begrepen worden. Welke naem van *Chorasan*, anders by *Ptolemeus*, aen het byzonder Gewest of Landschap van *Parthie*, toegevoegt word: het welk hy *Choreana*, en *Strabo*, *Chorzena* noemt. Maer by wyle word de naem van *Chorasan* in eene bredere betekenis genomen, en wyst ook aen, de verder gelege gewesten, als die van geheel *Mawaranahr* en *Turkestan*: gelijk dit alzoo by *Alfergan*, en by de Persische Landbeschryvers, genomen word. Ja *Chorasan* word nu mede van de Persische en andere Oostersche Volken, *Usbek* genaemt, na het Volk Usbekken, dat over het grootste, en inzonderheit over het Noorder gedeelte van *Chorasan* heerscht, zoo als by ons boven is gemelt. Gool.

Naeuwlijks had *Schach Abas*, Konink van Persie, twee Jaren den Koninklijken stoel bezeten, wanneer hy t'eener tyde, met zijne Chans, en voornaemste Hofluiden, om de Stad *Kasbyn* rydende, hen bestond te vragen: of'er wel een beter Land of Oort was, als die? D'een zeide, *Chorasan*: de ander, *Fars*: de derde, het Land, 't welk de Usbekken bezitten. *Abas* verwittigt, hoe de Tartaren dat Land zijnen Vader hadden afgenomen, bragt een tamelijk groot Leger op de been, keert daer meê na *Chorasan*, en gaet op de Usbekken los. Op dit gerucht trok de Usbeksche Vorst *Abdullachan*, Konink *Abas* met gewapender hand tegen. In den aenvang ontstond groote sterfte onder zijn Volk, en waeide, over zijn Leger, eenige dagen, Onweder, met Donder en Hagel vermengt: daer de Usbekken, aen hunne zyde, altyd schoon weder hadden. Olear.

Deze twee krygsmagten lagen zes Maenden tegen malkanderen in 't Veld. Eindelijk drong *Schach Abas* tegen den vyand in: zulks die wyken, en na *Meschead* moste vluchten. *Schach Abas* bleef drie Jaren in *Chorasan*, en Heerschte aldaer. Na dien tyd maekte zich *Abdullachan* weder op,

op; met voornemen, om zijn heil noch eenmael aen *Abas* te verzoeken. Die oorlog duurde, voor de tweedemael, een geheel rond Jaer. Eindelijk versloeg *Abas* de Usbekken, kreeg de Vader van *Abdullachan*, *Tikemchan*, met drie Zoonen, gevangen, en liet hen alle de hoofden afhouwen: maer *Abdullachan*, verwittigt van de komste van *Schach Abas*, nam de wyk, en quam daer na weder, met honderd duizend Tartaren, behaelde overwinningen, en veroverde de Stad *Turketh*. Deze oorlogen duurden omtrent acht Jaren: midlerwyle de Pers zijn best deed, om *Chorasan*, dat hy verlooren had, te hernemen.

Schach Abas eischte den Tartar tot een twee-gevecht, of hooft tegen hooft uit, met te zeggen, dat dit een waer en oprecht gevecht van Koningen was: daer het geen hy deed, een gevecht van Roovers was. Zijn Voorouders, antwoorde de Tartar, hadden altyd in dier wyze gevochten; en woud hy niet van gewoonte veranderen. Dit duurde tot aen het eind des Koninkryks van *Abdullachan*, die omtrent des Jaers zestien honderd stierf. Volgens *Texira*, belegerde *Schach Abas*, *Balch*, de Hooft-stad van *Usbek*, geduurende den tyd van eenige Maenden: wierd daer na gedwongen, van het beleg op te breken, zonder de Stad te veroveren.

Telin Chan volgde zijnen Oom *Abdullachan*. Deez quam, met een Leger van drie honderd duizend Tartaren, te Velde: viel in *Chorasan*, en veroverde het geheel en al.

Deze Landstreeke is de beste van Persie. Men verzamelt 'er Kooren en Boomvruchten, meer als tot voedzel der Inwoonders.

Ray, *Rey*, of *Raya*, word of wierd ook voor eene van de voornaemste Steden van *Chorasan* gehouden; hoewel andere die onder het Landschap van *Deilem* brengen, en *Ulugbeigh* onder *Zjebal*, dat is, Bergland, of het aeloude Parthie.

Rey is op een vlakke en effe grond gelegen, een dag reizens ten Noord-westen van *Komis*, welke twee Steden de Woestyne van *Chorasan* ten Westen, volgens *Abulfeda*, bepalen, op de Noorder breette van vyf en dertig graden en vyf en dertig minuten, en op de lengte van zes en tachtig graden, en twintig minuten, een geheele graet Zuidelijker, als de Stad *Kasbyn*, in Persie.

Ter zyde de Stad *Rey*, leit een hooge Berg, zonder lover of gras.

Deze Stad word voor de alderoudste van Parthie of *Ziebal* gehouden: als die, volgens de schriften der Magen, een aeloud Persisch Volk, van *Hunek*, Wetgever der Perzen, zou gesticht zijn: of liever, als of ze te vooren al geweest was, en door hem vergroot; doch daer na, door *Menighir*, Zoon van *Firidon* herbouwt zijn.

Rey, schynt van *Stephanus*, *Rhena* genaemt te zijn: welke Stad hy tusschen *Scythie* en *Hyrkanie* stelt. Maer evenwel kan dit *Rey* het *Rhagea* van *Ptolemaeus*, of het *Rhageia* van *Strabo* niet zijn: als welk eene Stad in Medien is, leggende alleenlijk vyf honderd stadien van de Kaspische Poorte, nu *Derbent* genaemt.

Rey wierd door bevel en beleit van *Omar*, de tweede Arabische Chalif of Keizer, den Mahometaensche Ryke ingelijft.

Daer na heeft, zoo het schynt, *Muhammed Almahdi*, Arabisch Keizer, de vervalle Stad, als hy daer quam, doen herbouwen: of liever met een nieuw gedeelte, als met het ophalen van wallen, oprechten van een grooten Tempel, Kasteel en Paleis, verçiert en gesterkt. Deze Stad, zijnde de grootste van *Zjebal* of *Parthie*, was tot meer als eene myle in de lengte, en een halve in de breette gestrekt: en daer en boven fraei bebouwt, en had van binnen een dubbele scheute of gracht, en waterleidingen, als *Abulfeda* uit *Ebn Haukal* verhaelt. Ook krielde deze Stad zoodanig van Inwoonders en Vreemdelingen, dat geene Stad in 't Ooste, behalve *Bagdad*, Volkryker gehouden wierd. Hierom word *Rey*, by de Arabische Schryvers, de Moeder der Steden, de Bruid der Waereld, *Baba Elbub Ard*, dat is, de Poorte der Poorten des Waerelds, genaemt: in de welke de Koophandel der Menschen gepleegt word. Hier by quam de vruchtbaerheit des gronds, de volheit van alderlei vruchten, en de lustigheit der omleggende Landstreeke. Hier omtrent wierden veele groote Dorpen bewoont, die op de plaetze, *Resatik* genaemt, stonden: als daer waren *Sund*, *Mergia*, *Konhad*, en veele andere: zulks daer uit eenige duizend krygsknechten konden gemonstert worden: want het gebied van *Rey* was wyt en breet uitgestrekt. Tot lof der Stad *Rey*, strekt ook, dat men by zekeren Arabischen Schryver, *Albibrib*, leest: de beste en vermakelijkste der Steden, is *Nesjoran* in *Aigrah*: *Sanua* in *Jemen*: *Damaskus* in *Syrie*, en *Rey* in *Chorasan*. Maer men braed'er in de Stad van hitte: dewyl haer Noorder gedeelte met Bergen bestuwt is, daer de Zonnestralen uit den Zuiden tegen aen schieten: waerom de lucht daer ongezont is, en dikwils Pest ontstaet.

Veele Mannen, die in geleertheit en we-

wetenschap uitgemunt hebben, zijn uit *Rey* voort gekomen. Van deze Stad is zekere Arabische Artz, *Rhasis*, alzoo na deze Stad gebynaemt, geboortig, die verscheide Boeken in de Artzenye geschreven heeft: gelijk die nu noch, in 't Latyn vertaelt, te zien zijn.

Deze Stad heeft niet opgehouden te bloeyen, tot dat de tweedracht van twee scheuringen, *Sunnen* en *Xeisten*, de Turksche en Persische, haer een zware neerlage gebaert heeft: want deze, in eene vlam van Burgerlijken oorlog uitslaende, (waer door, na het verdelgen der *Xeisten*, de overwinnaers, de *Sunnen*, tegen malkanderen oorlogden) heeft wonderlijker wyze, de Stad geschonden en vernielt: door welker puinhoopen, die daer uit ontstaen waren, *Jakut* getuigt, op het Jaer twaelfhonderd en twintig, gegaen te zijn. Het geen daer van over gebleven is, wierd niet lang daer na, door Moegalen of Tartaren, geheellijk verdelgt. Wel heeft ten tyde van *Gazan*, Chan der Tartaren, de Vorst des Landschaps *Fahroddin*, om d'overblijfzelen des Volks by een te verzamelen, eenige nieuwe gebouwen weer bestaen te maken: maer is daer na ook vervallen, en vergaen: zulks naeuwlijks nu de overgebleve puinhoopen te zien zijn.

Thus of *Tous*, en namaels *Mexhed* of *Meschɐd*, is eene vermaerde en voorname Stad van het Landschap *Chorasan*; hoewel anderzins een Dorp word genaemt, die evenwel tot het Drostschap der Stad *Nisabur* betrokken word: te weten, zedert van de Stad *Thus* de Zetel des Koninkryks uit *Chorasan* over gebragt is.

Zy leit twee mylen van de Stad *Nisabur*, op de lengte van twee en negentig, en op de breette van zeven en dertig graden, volgens eenparig gevoelen van byna alle Sterrekundigen en Landbeschryvers. Hoewel *Tavernier* de lengte tot twee en dertig minuten vergroot, en de breette vyf en veertig vermindert.

Deze Stad is dubbelt, of in twee deelen verdeilt: het eene en grootste word *Thaberan*, en het kleine *Noukan* genaemt. En dewyl beide deelen, of elk deel, in tween schynt gescheiden te zijn, zoo is daer door geschied, dat eenige geschreven hebben, dat *Thus* uit vier deelen bestaet.

Zy heeft hooge en sterke Muuren, en een prachtige Tempel, die met de byvoegzelen en het Hof, een geheele Italiaensche myle in den omtrek beslaet, volgens schryven van *Jakut*.

Wyders, gelijk men wel bewust is, dat de Landstreeke van *Thus*, eertyds ook wel bebouwt en Volkryk geweest is; alzoo voegt *Jakut* die Stad byna duizend Vlekken en Gehuchten toe; hoewel men ook zou konnen zeggen, dat hy de Landstreeke van *Nisabur* daer onder begrepen hebbe.

Thus heeft veele geleerde Mannen uitgelevert, en onder andere twee, als *Algalis* of *Algabis*, en *Nasiroddyn*, die door hunne schriften by de Christenen bekent zijn.

Deze Stad pronkt ook met de Graffsteden van twee Arabische Vorsten, als met dat van den Arabischen Chalif of Keizer, *Hara Raxid*, Zoon van *Mahdis*, en met dat van den *Iman*, of Arabischen Paus, *Ali*, Zoon van *Mousa*. Doch deze Graffsteden staen buiten de Stad. Dees *Ali*, Zoon van *Mousa*, was een van de twaelf, die by de Perzen eertyds voor de hoogste Priesters of Mahometaensche Pauzen gehouden wierden, en, door een geduurige ry, uit *Ali*, Schoon-zoon van den beruchten Mahomet, gesprooten; die hierom voor een wettigen navolger van Mahomet, by veele, en misschien de meeste Mahometanen gehouden word. Doch de Arabische Keizers, uit den geslachte van *Abas*, waren op de Nakomelingen van *Ali* zeer gebeten: hoewel Chalif *Almamon*, Zoon van *Hara Raxid*, zich tegen hen weldadig toonde, en den zelven *Ali*, Zoon van *Mousa*, uit *Medina*, een Stad in Arabie, ontbood, en tot Ryksgenoot inwyde, en met den bynaem van *Arradi* beschonk, dat de Perzen *Riza* uitspreken. Dien hy evenwel, zoo men gelooft, namaels in de Stad *Thus*, door vergif om 't leven heeft doen brengen, en dicht by het graf van zijnen Vader laten begraven. Dit geschiede in zeker Dorp, *Senabad* genaemt, eene Italiaensche myle van de Stad *Thus* afgelegen: welke plaetze daer na *Sauris*, Zoon van *Almotez*, die ten tyde van Konink *Mahmond Gaznav*, Opperhooft van de Stad *Nisabur*, en van de Stad *Thus* was, met prachtige gebouwen verçiert heeft. Maer zedert den tyd dat de hedendaegsche Koningen van Persie aldaer hebben begonnen te Heerschen, het welk onder Konink *Ismaël*, omtrent het Jaer vyftien honderd en zestien geschied is, heeft die plaetze in luister, doorluchtigheit en grootte aengenomen, zoo dat die het hooft over alle Steden van *Chorasan* opgeheven heeft, en de Hooft-stad des gantschen Landschaps geworden is: en, na 't uitwisschen en vernietigen van den ouden naem van het Dorp, in die van Stad, met een Arabisch woord, *Mexhed* of *Meschɐd*, dat zoo veel als Heilige Martelaer plaetze zeggen wil, uitstekentheits halve genaemt is: want de Persische Koningen, die hun geslacht op *Mousa*

sa Razin, Vader van *Arradi* of *Riza* brengen, houden die plaetze voor een Heiligdom van hun geslacht en Godsdienst: gelijk ook na dit Graf van *Iman Riza*, groote Bevaerten geschieden.

In de Stad *Thus* bereit en bearbeit men Pelteryen.

De Stad *Serach* of *Serchas*, en anders *Sarachas*, is gelegen in eene vlakte, op de lengte van vier en negentig graden, dertig minuten, en op de breette van zeven en dertig graden, tusschen de steden *Merwa* en *Nisabur*, vyf dagen reizens van *Herat*, ten Zuid-oosten, en zeven en twintig mylen van de stad *Nisa*.

Het is eene groote en oude stad, en zou alzoo, na den stichter, *Serchas*, Zoon van *Choerer*, dien aen den Persiaen *Karkawas*, de zelve Landstreeke geschonken had, genaemt zijn. Warner.

De Landstreeke rondsom is zandig: hoewel de grond uit de natuur vruchtbaer, en de lucht heelzaem. Daer is een der deftigste Kastelen van *Chorasan*. Maer naeuwlijks is 'er overvloet van vloeyend of loopend water: want alleenlijk worden, op zekeren tyd van 't Jaer, eenige overblijfszelen van den Vliet *Arius* derwaerts geleit. Het ander water, dat men wyders van nooden heeft, komt door regen, uit de lucht vallen: of word, uit putten, zoo binnen als buiten de stad, gehaelt. Hierom dient de omleggende Landstreeke, inzonderheit tot Weiden voor de Kemels: waer in de rykdom der Inwoonders, voor een groot gedeelte bestaet.

Tavernier evenwel, stelt de stad *Serchas*, *Serach* of *Serakas*, op de lengte van zeven en tachtig graden, zeven en dertig minuten, en op de breette van zeven en dertig graden en twee en dertig minuten: en zegt, dat deze stad zeer lustig is, zoo door hare gelegentheit, als door overvloet van het schoon water.

Wel eer was deze stad met zestig duizend huizen bebouwt: maer als de Persische Konink *Ismaël*, derwaerts ten kryg toog, wierden de Inwoonders na het gewest van *Mawaranahr* gevoert.

Uit *Serach* zijn eenige geleerde Mannen gesprooten: welker namen *Jakut* gedenkt.

Ewer of *Jawerd* is eene stad, in 't Landschap van *Chorasan*, naby *Mechene* gelegen, en zes mylen van *Kusa* of *Rusa*, op de lengte van drie en negentig, en op de breette van acht en dertig graden. De lucht en het water is daer goet.

Kusa, *Kufa*, *Kufen* of *Rusa*, is eene stad, zes mylen van *Abiwend*, gelegen op de lengte van drie en negentig graden, en op de breette van zes en dertig en een halve.

Nesa of *Nisa*, anders *Zeigaul* genaemt, is eene stad van *Chorasan*, naby de Woestyne van *Chorasan* gelegen, op de lengte van twee en negentig, en op de breette van negen en dertig graden.

Nesa schynt een en de zelve stad te zijn, welke by *Strabo*, *Nisea* of *Nesea* genaemt word.

Daer is veel waters: en men zeit, daer twaelf duizend Bronnen zijn. Ook zijn 'er veele Tuinen.

Van wegen de lustigheit des Oorts, word deze plaetze ook *klein Damaskus* genaemt. Ook isze vermaert, door de menigte van Mahometaensche Heiligen, die aldaer begraven liggen. Doch de quade lucht veroorzaekt dikwils veele ziekten onder de Inwoonders.

Chorasan is, op Partisch, zoo veel gezegt, als *Zonne-land:* want *Chor* bediet by de Parthen, *de Zon*, en *San* of *Stan*, is *Land* gezeit: 't zy dat dit Landschap, ten aenzien van de Parthen, na 't Oosten uitgestrekt leit: of dewyl aldaer het aenbidden der Zonne, by d'Inwoonders aldermeest eigen was.

Met den naem van *Chorasi* of *Chorasani*, is in 't Ooste, aldermeest het zaed van *Serentina* of Wurmkruit bekent en berucht: dewyl dat uit *Chorasan* gemeenelijk overvloedig gevoert word.

Merva, *Merwa*, *Merw*, *Mervarud*, of *Merwaroud*, of na d'Arabische styl, *Merwal Rud*, is een beroemde stad van *Chorasan*, op de lengte van zeven en negentig, en op de breette van zeven en dertig graden en een halve, of, volgens *Ulugbeigh*, op zes en dertig en een halve gelegen. Dies *Tavernier* de stad *Merwa* t'onrecht op de lengte van acht en tachentig graden en vyftien minuten, en slechts op de breette van vier en dertig en een halve brengt.

Zy is gelegen op eene vlakte, aen een genoegzame groote Oever: en heeft een vruchtbaren grond, en heilzame lucht, met goet water.

Het woord *Murgab*, zoo als *Merw* gebynaemt word, bediet op Arabisch, vuurige Keisteenen, en alleenlijk witte, volgens *Jakut*; hoewel hy zeit, die, in dien geheelen Oort, te zijner tyd, niet gevonden wierden.

Merw is een Inlandsche en eige naem: maer *Rud* bediet op Persisch, eene Riviere of Vliet: zulks eigentlijk *Merwarud* gezeit is, *Merwa aen den Vliet:* alhoewel deze algemeene naem, als een eigen naem, van *Abulfeda* schynt gehouden te worden.

Met het byvoegen van 't woord *Rud*, word deze ſtad van een ander *Merwa* onderſcheiden, welke vyf mylen ten Noorden, van de eerſte af leit, wordende enkelijk *Merwa* genaemt, of ook, tot onderſcheit, met een toenaem, *Merwa Xahigian* of *Scachzan*, welke toenaem *Scachzan*, uit twee Perſiſche woorden t'zamen geſtelt is, als of men '*s Koninks Ziele* zeggen wilde: want *Schach* bediet op Perſiſch, eenen Konink, en *Zan*, Ziele; dewyl deze Stad een vertrek of Lusthof, en als de Ziele der Koningen plag te zijn: als het ander *Merwa* in groote, fraeiheit en geregeltheit van ſtraten en gebouwen verre overtreffende; ja naeuwlijks voor eenige andere Stad in *Chorasan* wykende.

Dit *Merwa* heeft rondsom haer veele Tuinen, die alderleye vruchten geven, tot groot voordeel der omleggende plaetzen. Zy leit verre van de Bergen af, en in een ope Zonnelucht; hoewel die gezeit word aldaer zeer ongezont te zijn: waerom de Landaerd aldaer doorgaens zeer zwak en ziekelijk zou zijn.

Dicht by de Stad vloeyen twee Vlieten, *Nasjan* of *Masjan*, en *Zorik* geheten: maer kleinder als de Vliet van het ander *Merwa*, tot groot gerijf der Landſtreeke en Stad, dewyl die veele ſcheuten, door verſcheide kanalen, doorſnyden.

Uit beide de Steden *Merwa*, zijn by ouds, veele geleerde Mannen voort gekomen.

Jakut getuigt, omtrent het Jaer twaelf honderd, in deze Stad, twee treffelijke algemeene Stads Boekeryen gezien en bezichtigt te hebben: welker eene twaelf duizend Boeken begreep.

Dat de Stad *Merwa* de Stad zy, welke by de oude Grieken en Latynen *Maraka* genaemt word, en in het Landſchap van *Margiana*, dat *Strabo* tuſſchen *Arra* en *Baktriana* ſtelt, geplaeſt word, blijkt uit de overeenkoming van namen, en uit de vergelijking van beide plaetzen tegen malkanderen.

Abulferay en andere, brengen de ſtichting der Stad *Merwa* op *Alexander de Groote*; hoewel zommige willen, dat *Alexander* ſlechs zijnen Zetel in deze Stad zou geplant hebben. Waer uit de oudheit dier Stad blijkt.

Zy wierd door *Scheibeg Chan*, Zoon van *Abulchairubeg*, wanneer hy, na het veroveren van *Mawaranahr*, in *Chorasan* ten oorlog getogen was, ingenomen.

Drie mylen van *Merwa* leit een Berg, en te gelijk een Kaſteel, genaemt *Abref* of *Abnef*, aen de weg, die na de Stad *Balch* loopt.

Karinin, anders *Berkedin*, is eene Stad, gelegen in het Dal van *Merwa*, op de lengte van zeven en negentig, en op de breette van acht en dertig graden.

De Stad *Merwa*, gebynaemt *Xahigian*, zou, volgens ſchryven der Perzen, door den Perſiſchen Konink *Talmoth* geſticht zijn: maer eenige willen, dat het zelve door *Giamami*, Dochter van den Perſiſchen Konink *Ardexir*, Zoon van *Iſſendiar*, met eene muur omringt zy. Namaels heeft Konink *Senjaer Melikſal*, uit zijn bloeyent Koninkryk, dat hy bezat, en 't geen met veele ſteden opgepropt was, die Stad, boven anderen, tot zijnen Koninklijken Hofſtad, voor zijn leven en dood verkooren: alwaer voor hem ook, na zijn dood, een prachtige Grafſtede, met een hoog en verheven overwulſt werk, gemaekt is.

Kismilen is een groot Dorp, onder het gebied van de Stad *Merwa Xahigian*, op de lengte van zeven en negentig, en op de breette van zes en dertig graden en een halve. Aldaer vallen zeer ſchoone Korinthdruiven, die alom verzonden worden.

Deheſtan is mede de naem van een der Steden in *Chorasan*; hoewel *Tavernier Deheſtan* eigentlijk voor geen Stad houd, maer voor een zeker getal, of drom van Vlekken, die niet verre van malkander leggen. Gelijk ook in die Landſtreeke, *Deheſtan* eigentlijk, een Boſch gezegt is: waer van de meeſte boomen Piſtacien dragen: welke van de Inwoonders, na de Stad *Herat* en andere plaetzen vervoert worden. En word aldaer gezegt, dat, zoo wie de Piſtacien, door eenen anderen vergadert en geplukt, wegdraegt, des zelven Ezel van een Zwyn verſlonden zal worden.

Cevi, is eene Stad van *Chorasan*, eertyds zoo genaemt van den ſtichter, *Peſcenk*, Zoon van *Fraſiab*: namaels *Feſcens*, en later ook *Fuſcens* geheten: hoewel andere tot ſtichter, zekeren *Huſcenk* ſtellen.

Fushaing, leit op de lengte van drie en negentig graden en vyf minuten, en op de breette van vier en dertig graden en vyftig minuten. Men zeit, aldaer een Berg te zijn, daer op eene voetſpoore van Abraham, in de Aerde gedrukt, zou te zien wezen.

Onder aen de voet van den Berg, vloeit de Vliet *Kuſube* voorby.

Op het Jaer zes honderd vyf en negentig, na de Mahometaenſche ſtijl, was 'er hier in de Nabuurſchap een Kaſteel, dat *Dewachon*, met een Leger van tien duizend Moegalen of Tartaren, quam belegeren, doch moſt, met verlies van veel volks, vruchteloos opbreken. Dat is omtrent in 't Jaer Christi 1300.

Twee kleine mylen Noordwaerts van *Cevi*

vi of *Civi*, leit een klein stedeken, *Merhele* genaemt.

Badgis, by *Bale*, is eene Landstreeke of Baljuuwschap, waer van de Stad *Basin* of *Badgis* genaemt word.

Badgis is een gebrooke naem, van *Badchia*, zoo als deze plaets wel eer genaemt wierd: daer door zekere winden betekent wierden, die aldaer veel waeyen. Maer namaels is de naem in die van *Badgis* verandert.

Vlugbeigh schynt deze Stad *Badagis* te noemen, en stelt de zelve op de lengte van vier en negentig graden en twintig minuten, en op de breette van vyf en dertig graden en twintig minuten. Doch *Warnerus* stelt die op de lengte van vyf en negentig en een halve graed, en op de breette van vyf en dertig en een halve.

Tavernier noemt *Badgis* met de naem van *Badkest*, en steltze op de zelve breette als *Vlugbeigh*, maer op de lengte van vyf en tachtig graden en twee en dertig minuten.

Badgis was wel eer de Koninklijke Zetel van *Hejatele*.

Geat. Ro- fic. *Susa*, alzoo van de Arabieren, en by de Perzen *Seusen* genaemt, is eene zeer groote Stad des Landschaps van *Chorasan*, tusschen *Hura*, *Harat* en *Nisabur*, Edel en beroemt door de geboorte van veele Mannen, in veelderlei slag van geleertheit.

Deze Stad is gelegen op de lengte van acht en tachtig graden en dertig minuten, en op de breette van acht en dertig graden en vyf en dertig minuten. Hoewel by *Vlugbeigh* geene Stad van *Chorasan* zoo hoog na 't Noorde gestelt word.

Neukana, is een der grootste en bloeyenste steden van 't Landschap *Chorasan*, gelegen op de lengte van twee en tachtig graden een en veertig minuten, en op de breette van drie en dertig graden, acht minuten, in de welke stierf de Arabische Chalif *Haram Reschid*.

De Stad *Gura* leit tusschen *Indostan* en *Balch*.

Nisabur, *Nausabur*, of *Neisabour*, en anders *Neshawor*, word onder de doorluchtigste steden van *Chorasan*, met roem gedacht: leit op eene vlakte, drie dagen reizens van de Stad *Thus* of *Meschad*, dertig minuten, of zeven mylen en een halve, meer na 't Weste, en een en veertig meer na 't Zuide: te weten, op de lengte van twee en negentig graden en dertig minuten, en op de breette van zes en dertig graden en een minut; hoewel *Vlugbeigh* de steden *Nisabur* en *Thus* op eene zelve lengte stelt: te weten, op twee en negentig graden en dertig minuten. *Texeira* stelt *Nisabur* tusschen *Chorasan*, *Vsbek*, *Tartarye* en *Turkestan*: en op vier en dertig graden, veertig minuten. Andere stellen *Nisabur* op de lengte van een en negentig graden, en op de breette van zes en dertig en een halve.

(Gool.)

De Landstreeke daer omtrent is een groote Woestyne van zand, die in een geduurige beweging is, wanneer het waeit, als de Zee. Davitz

Nisabur wierd door *Sapor*, Zoon van *Babekan*, Konink van Perzen, gesticht, volgens schryven van *Jakut*: te weten, op eene plaetze, by hem uitgekooren, en daer te voore niet als Riet groeide. Waerom *Nisabur* ook *Sapour*, dat is Rietbosch, van *Sapor* gebynaemt wierd. Men vind ook andere steden, met den naem van *Sapor* genoemt.

Maer *Hamdalla* maekt de zelve Stad veel ouder, en dat die door de eerste Koningen van Persie zou gebouwt zijn: welke, alsze vervallen was, alleenlijk door *Sapor* herbouwt zy. De zelve Schryver voegt 'er by, dat de stad met eene muur van vyftien duizend ellebogen omringt zou zijn.

Door een anderen Persischen Konink, *Sapor*, of door Konink *Korraiz*, zoo andere willen, is *Nisabur* tot Koninklijke Hooft-stad van gansch *Chorasan* gestelt, die ook een vast Kasteel daer by deed stichten. Het welk ook niet zonder oorzake geschied is: dewyl deze stad, hebbende een overvloed van alderlei slag van leeftocht en geryf, door een grooten toeloop en menigte van Koopluiden, van al'er wegen, als een voorhuis van 't Ooste, gelijk *Jakut* spreekt, aengedaen en bezocht wierd.

Anders zijn *Balch* en *Merwa* tot Koninklijke Zetels en Hof-plaetzen, door andere Koningen gestelt.

Nisabur quam, door beleit van *Abdalla*, Zoon van *Amur*, ter tyd van den Arabischen Chalif *Otsman*, onder het gebied der Mahometanen, die aldaer een prachtigen Tempel stichte.

Wanneer op het Jaer elf honderd drie en vyftig, na Christus geboorte, de Gorniters, een geslacht van Scythen of Turken, na het trekken over den Vliet *Oxus* of *Gihun*, den Konink van 't Ooste, *Sengiar*, Zoon van *Melikxah*, ten oorlog uit getart, en overwonnen hadden, verwoesten zy ook deze stad van *Chorasan*, na de goederen geplonderd, en d'Inwoonders gedood te hebben. Abulph.

Na de Konink in vryheit herstelt was, is de stad ook weer in haren voorigen luister herstelt.

Maer des Jaers twaelf honderd en acht, wierd

wierd zy door Aerdbeving geschud, en storte, voor een groot gedeelte, ter neer; doch wierd weder herbouwt.

Veertien Jaren daer na, quam haer grooter ramp, als te voore, over, door de Moegalen of Tartaren, onder beleit hunner Overste of Chan *Cingis*: het welk by dezen voorval geschiede.

Wanneer *Dagazer*, Schoon-zoon van *Cingis chan*, alom in dit gewest van *Chorasan* plonderde, wierd hy met eene Pyle ter dood getroffen. Waer op *Cingis chan* Zijnen Zoon *Tuli chan*, met een sterk Leger, na de stad *Nisabur* zond, om, in weerwrake van zijnen Schoon-zoon, d'Inwoonders van *Nisabur* te dooden. Elke poorte dan, wierd met twaelf duizend man van binnen bezet. Men vocht 'er en stormde vervolgens acht dagen achter een, tot dat eindelijk de Bevelhebber der stad, *Emir Mezlis*, beneffens alle de Gezaghebbers, ter stad uittogen, om aen *Tuli chan* het nemen van wraeke af te bidden, en genade te verzoeken. Doch te vergeefs.

Wanner.

De Inwoonders dan, na het innemen der stad, wierden alle, door de Tartaren gedood: waer op die, na een bloedig gevecht, ook het Kasteel in kregen. Vier dagen lang duurde het plonderen en dooden. Daer bleven niet meer, als vier in't leven, zijnde zoodanige luiden, die Boogen maekten: na het sneuvelen van tien mael honderd duizend Menschen, alle Mahometanen.

Texeira.

De huizen en muuren der stad wierden gesloopt, en ten deele verbrand.

Evenwel is ze daer na weer tot haren voorigen gedaente, staet en luister gekomen: ja zoodanig, dat zy verdiende de Moeder van *Chorasan* genoemt te worden.

Door onderaerdsche gangen, gooten, of buizen, word het water, uit de naby gelege Berg, in de stad geleid, en vervult Bronnen, Meiren, en Kastelen: is ook tot geryf van byzondere huizen.

Twee mylen ten Ooste van de stad, is een zeer hooge Berg: en een ander, leggende verder, ten Noorde. Uit welke laeste een snelle Stroom of Beeke schiet: waer uit een groote Bron ontstaet, in vorm van een Meir: rondsom den welken veel geboomte is, en zeer veele treffelijke Akkers bebouwt worden.

Zoo andere schryven, spruit uit den Vliet *Abrad*, die zeer snel loopt, het water, en van het hoog gebergte, ten Ooste van *Nisabur*, stort mede het water tot in de stad.

Vyf Italiaensche mylen van dat gebergte is een zeer zoete Bron, *de Groene Bron* geheten, van wegen de groenachtigheit des waters. *Emir Tsibon* heeft by dezen Bron een gebouw gesticht, die op Vrydag nacht, uit de Bron zeker geluit of stem zou gehoort hebben.

Muni Eldin wil, dat deze plaets, te vooren, *Iran* wierd geheten, en was de grootste stad in *Chorasan*. Zy wierd in 't Jaer vyf honderd en vyf van *Hegira*, verwoest, ter oorzaek, dat twee knechts twist kregen, die zulks hunne Heeren te kenne gaven. Welke tegen malkanderen 't zwaerd opvatteden. Dees riep het Turksche Volk te hulp, en geene den Zultan *Senzer*.

Op de boven gemelte Bergen zijn Aderen van den steen *Firwazan*: te weten, van Boreas of Turkois. Aldaer groeit ook een voortreffelijk gewas, dat men in Europa niet vind, ja naeuwlijks kent, *Ribesia* genaemt. Het komt 'er weeliger voort, als op den Berg Liban in Syrie, of op eenige andere plaetze. Beide deze Nisabursche dingen, zoo wel het Edelgesteente, als gewas, overtreffen verre alle andere van dat slag.

Ferawi of *Feragh*, anders *Barwa* en *Ribat*, is eene stad van *Chorasan*, gelegen op de breete van negen en dertig graden vyftien minuten, en strekt na het Landschap *Chowaresmia*. Welke stad *Abdallagh*, Zoon van *Taher*, onder 't Chaliffschap van den Arabischen Chalif of Keizer *Almama*, tegen het Volk van *Uzur*, deed versterken en vast maken.

Tavernier wil, dat *Abdallagh* de Stad *Feragh* zou gesticht hebben; het geene niet waerschynelijk is, na dien dees *Abdallagh* slechs een Landvoogd van *Barwa* was, en daer na, door *Almama*, tot Landvoogd van Egypten gemaekt wierd. Gelijk hy ook *Feragh* t'onrecht op de lengte van tachtig graden en vyftien minuten stelt.

De Hooft-stad van *Chorasan* is, volgens *Abulfeda*, *Balch*, *Belche* of *Balk*. Zy word in des zelfs midden gestelt.

Balch zou, volgens schryven van *Jakut*, door *Loraspe*, Vader van *Hydaspes*, Konink van Persie, gesticht zijn, ten tyde, als Jeruzalem, door Nebukadnezar, verovert wierd. Waer uit de oudheit dezer stad blijkt.

Van de Stad *Balch*, word gezegt by *Thomas Hyde*; dat zy is de Stad van *Abraham*, na het gevoelen eeniger Schryvers, hoewel hy zelve oordeeld dat *Balch* is gebouwt van Konink *Lohrasp*, *Lohraspis* of *Lohraspe*, die lange na *Abraham* heeft geleeft, ten ware men voor *Balch*, verstond de stad *Bamyan*, in wiens plaets, of daer dichte by, *Balch* namaels is gesticht: hier hadde *Lohraspis*, Zoon

van

van *Gushtasp*, een heerlijk Vuur-gebouw gesticht, dat hy uitmuntende verrykte, werwaerts de oude Perzen, om dat het *Abrahams* stad geacht wierd; ter Bedevaert toogen, gelijk de Arabieren Jaerlijks na *Mekka* trekken; doch het schynt na waerheit te hellen, deze stad, *Abrahams* stad genaemt te zijn, niet om dat hy aldaer heeft gewoont of geweest, maer om dat men daer het Geloof van *Abraham* heeft gevolgt: en zeker Persisch Schryver *Dakiki* genaemt; zegt, dat wanneer *Lohrasp* den Koninklijken stoel verliet, en dien zijnen Zoone overdeed, toog hy na *Naubahar* in *Balch*, trat in die Godsdienstige plaets, reinigde zich, sloot de deur achter zich toe, der plaetze waer men Godsdienst oefent; hy toog een geweven kleed aen, houdende zich geduurig in Geestelijke oefening op, hy dede zijne Armringen af, en liet het haair hangen, na de wyze der Geestelijke perzoonen aldaer, en hier in volharde hy dertig Jaren lang, eerde de Zon, navolgende daer in *Hiemshidun*, tot zijne sterf dag toe.

Megidi een Persisch Schryver, zegt, dat Konink *Argiasp* de Turk, veel Geestelijke Vuur-boeten, die *Zerdusht* hadde doen stichten, heeft verwoest, en zeventig Priesters in *Balch* doen dooden, en dat hy het vuur van *Zerdusht*, met het bloed der Priesters uitbluste; evenwel, dat hy daer mede het oude Persische Geloof niet uit doofde; doch dat Konink *Huhtaspes*, opgemelten Turkschen Konink sloeg, verdreef, en de Godsdienstige Vuur-boeten herstelde.

Eene Kerke dezer Godsdienst was in *Balch*, welke tachentig Priesters onderhielt, en het tal der Geestelijke was bykans oneindig. Waer van in 't breede is te lezen by den Heer *Thomas Hyde* voorgemelt, in zijn heerlijk Werk, dezen Godsdienst betreffende, in Engeland, aen 't licht gegeven.

Men zegt dat in de Stad *Balch* of *Bactra*, eertyds *Bamiyan* genaemt, twee groote Afgoden Beelden zijn geweest, die de hoogte van Toorens hadden, uit de Klippen gesneden, hol binnewaerts, zoo, dat men by den Voetzool intreden, en tot boven toe gaen konde, zelve tot in de vingers van de handen. Vyftig ellen willen zommige, deze Beelden hoog te zijn geweest; men wil mede, dat deze Afgoden de zelve zijn geweest, die de Arabiers noemden *Yaguth* en *Taak*: herwaerts quam het omleggende Volk van *Cabul* en elders, Afgoderye plegen, zoo als in 't breede mede hier van is te zien by den vermaerden gemelte Engelschen Schryver *Thomas Hyde* voornoemt.

Andere brengen de stichting of herbouwing op *Kiumer*.

De Stad *Balch* is gelegen op eene vlakte, vier mylen van eenen Berg. Door hare Voorstad loopt een Vliet, *Dehasch* genaemt, die, na het bevochtigen van de Tuinen en Akkers, twaelf mylen van de Stad, in den *Gihun* stort. Hoewel andere willen, dat de *Gihun* zelf door de Stad zou loopen.

De Landstreeke van *Balch* paelt, ten Ooste, aen die van *Tocharestan*.

De vruchtbaerheit van de grond van *Balch* word zeer geroemt: zulks die, schoon op de Noorder breete van zeven en dertig graden is gelegen, alwaer, van wege de naby gelegentheit der bergen, dikwils sneeuwt, echter, Zuiker-riet voort, en tot rypheit brengt.

Men zeit, daer zeer groote Pompoenen groeyen.

Omtrent het Jaer zes honderd en veertig, (om de voorvallen in dit gewest weinig hooger op te halen) ten tyde van den Arabischen Chalif *Otsman*, Zoon van *Affam*, wierd *Balch*, door zeker *Abdallagh*, Zoon van *Amur*, ingenomen: (doch, volgens *Warnerus*, by *Achmet*, Zoon van *Keys*) want als hy, beneffens *Said*, Zoon van *Alis*, door den Chalif afgezonden was, om *Chorasan* te bemachtigen, en na veele steden van *Chorasan* ingenomen te hebben, keerde hy niet weerom, voor dat uit den Vliet van *Balch* gedronken had.

Hom.

Voor d'opkomste van den beruchten Mahomet, stond *Chorasan* onder byzondere Koningen. Maer op het Jaer zes honderd een en veertig, wierd, onder den Arabischen Chalif *Omar*, *Chorasan* genoegzaem het Mahometaendom ingelijft.

De Mahometaensche styl, anders van Hegira genaemt, vangt aen in 't Jaer Christi 622 werdende na de vlucht van Mahomet gerekent.

Op 't Jaer zes honderd negen en zeventig, stelde de Arabische Keizer, *Jessid Selim*, Zoon van *Said*, tot Stedehouder over *Chorasan*, die na de Stad *Nisabur* trok, en de zelve in bezit nam, trekkende van daer na 't Landschap van *Chowaresmia*, dat hy ook veroverde. Daer na trok hy na de Stad *Buchara*, welke mede in nam.

Elm.

Op het Jaer zes honderd vyf en negentig, gebood *Mahleb Hagjag*, als Stedehouder, van wegen den Arabischen Keizer, *Abulmelek*, over *Chorasan*.

Mahleb stierf des Jaers zeven honderd en een. Na wien *Jezid*, Zoon van *Mahleb*, tot Stedehouder gemaekt wierd, en, na *Jezid* afgezet was, zijnen Broeder *Fadl*, tweede Zoon van *Mahleb*, die groote overwinningen bevocht, *Tabrestan* en *Gjotryan* innam, ontallijke ongeloovige dooden, en den overigen schatting opleide.

Namaels wierd *Katibas*, Zoon van *Muslim*, Stedehouder over *Chorasan*, die den Arabischen Keizer *Suleiman*, Zoon van *Abulmelek*, van de Heerschappye, zoo veel in zijn vermogen was, afzette, en troonde ook de Chorasaners, tot des zelfs afzetting. Maer die sloegen zulks af, en vielen op *Katibas* aen, en dooden hem, verkiezende over hen zekeren Overste, *Waki* geheten, Zoon van *Abrisawid*.

Omtrent te dezer tyd, Heerschte over *Buchara* zekere Vrouw, *Chatunis* genaemt, die tegen de Mahometanen bystant van den Konink van *Said*, een Landschap in Egypten, verzocht, met belofte, van daer voor met hem te zullen trouwen. Waerom hy, na haer met twintig duizend krygsknechten toe trok. Maer *Selim*, Opperhooft der Mahometanen, zond *Mahleb*, Zoon van *Abusafra*, tegen den Konink van *Said*, zoo dat die beide met malkanderen handgemeen wierden, en vochten. In welk gevecht de Konink, met veel van zijn volk, te sneuvelen quam: en de Mahometanen kregen grooten buit. Daer na trokken de Mahometanen na *Samarkand*, alwaer de Konink, voor veel gelds, de Vrede van hen kocht.

Des Jaers zeven honderd en negentien, zoo *Warnerus* wil, stelde Chalif *Jezid*, Zoon van *Abdulmelek*, en Broeder van den Chalif *Suleiman*, zijnen Broeder *Musliman*, tot Stedehouder over *Chorasan* en *Irak*: maer hebbende hem daer na van de Heerschappye beider plaetze afgezet, stelde hy daer over *Omar*, Zoon van *Habir*.

Chalif *Abdall Saffal* stelde, op het Jaer zeven honderd negen en veertig, *Abulismin* tot Stedehouder over *Chorasan*.

Des Jaers zeven honderd vier en zeventig, was *Jozef*, Zoon van *Ibrahim Emir*, Vorst van *Chorasan*, die tegen den Arabischen Chalif *Muhamed Mahadis*, Zoon van *Almansor*, optrok. Maer *Jezid*, Zoon van *Jezid*, trok hem tegen, kreeg hem gevangen, en zond hem aen *Muhamed Mahadis*, die hem te *Bagdad* deed kruizigen.

Op 't Jaer zeven honderd acht en tachtig, stelde d'Arabische Chalif *Rasjid*, tot Stedehouder, *Mamuxis*, over *Chorasan*.

Daer na wierd onder den Chalif *Rasjid*, *Alis*, Stedehouder van *Chorasan*, dien *Rasjid*, op het Jaer acht honderd en zes, van de Heerschappye afzette, en *Hazimas*, Zoon van *Agan*, Stedehouder maekte, na hy d'onderdrukking en geweldenarye van *Alis* verstaen had. De Stedehouder *Hazimas*, nam *Alis* gevangen, en zond hem geboeid, na den Chalif.

Op het Jaer acht honderd twee en twintig overleed *Taher*, Zoon van *Husem*, die twee Jaren, van wegen den Arabische Chalif, over *Chorasan*, als Stedehouder geheerscht heeft. *Elmacin* noemt hem, een goeden, strydbaren, milden, kloekzinnigen, grootmoedigen *Emir* of Vorst, die een goede bestiering hielt, en ook treffelijke Arabische Vaerzen kon maken.

Na *Taher*, was de Zoon *Abdalla* of *Abdallagh*, *Emir* of Stedehouder van *Chorasan*, en ook van Egypten en Syrie, die des Jaers acht honderd vier en veertig overleed. Hy wierd voor een treffelijken, uitstekenden, strydbaren en eerlijken Man gehouden, en had groot gezag. Na hem schooten veele geleerde Luiden en Poëten toe, dien hy groote geschenken en giften gaf.

Op het Jaer acht honderd negen en veertig, voegde Chalif *Gjasar Abulfald*, aen zijnen Zoon, *Mutaz Billa*, het gewest van *Chorasan* toe, en het geen daer onder behoorde: als ook *Tabrestan*, *Raja*, *Persie*, *Armenie*, en *Aderbogjan*.

Weinig hier na, was uit den naem van Chalif *Gjasar Abulfald*, *Muktadir* Stedehouder van *Chorasan* en *Tabrestan*.

Te dier tyde ontstonden in *Chorasan* en Persie groote Aerdbevingen.

Des Jaers negen honderd twee en veertig, stierf *Said Nasr* of *Nacer*, in zijn ouderdom van acht en dertig Jaren, Zoon van *Hamdon*, Zoon van *Ismaël*, die Heer van *Chorasan* en *Mawaranahr* was geworden. Hy was een goedaerdig, mild, en kloekzinnig perzoon. Men zeid dat hy, wanneer zijne ziekte lang aenhield, een gebedenhuis op zijn Kasteel had doen bouwen: in het welk hy, met reine kleeren en blootsvoets ging, en aldaer bad, en gebeden storte, en voetvallen deed, zich ook onthielt van onrechtvaerdige daden en schelmstukken, zoo lange hy leefde.

Na het voeren van veele oorlogen, quam dan *Nacer* te sterven. Hy had tot navolger, zijnen oudsten Zoon *Ismaël* bestemt, aen dien men den Eed van getrouwigheit had gedaen: maer hy overleed voor zijnen Vader: dies *Nue* of *Nao*, zijn tweede Zoon, in de Landen van *Mawaranahr*, *Chorasan*, *Nisabur*, en andere, de Vader volgde.

Deze *Nue* voerde, door zijne Hopmannen, in veele oorden, oorlog; hoewel meest altyd met ongelukkigen uitslag. Daer na wierd hy zelf, door zekeren *Aboaby*, verslagen, en verloor *Buchara*: maer krygende het namaels weder, strafte hy de genen, die de zyde van zijnen vyand gekoozen hadden.

Daer na verkreeg gemelte *Aboaby Chorasan*

rasan weder: en was *Nue* komen te sterven, nalatende zijnen Zoon *Abdulmalek*. Dees overleed des Jaers negen honderd zes en zestig, en, zoo eenige willen, aen een val van een Paerd, na eene Heerschappye van zeven Jaren en zes Maenden.

Na hem volgde zijn Broeder *Mansur*. Daer was zeker *Albataquin*, welke zich tegen de verkiezinge van *Mansur* stelde, maer vond die zijn vyand toen te sterk: zulks *Albataquin*, met drie duizend man, na *Gazmin* vluchte. *Mansur* zond hem vyftien duizend man na, om te vervolgen, die verslagen wierden: des gelijks anderen, derwaerts gezonden, om zich te wreken. Derhalven *Mansur* hem niet derde aentasten: maer trok na het Land van *Hierak* ten oorlog. *Roknadaule Acem*, die dit Land bezat, begaf zich te Velde, en zond ter zelver tyd, zijnen Zoon in *Chorasan*, met een Leger, om *Mansur* af te wenden. Midlerwyle quam *Xanguir*, Veldheer van *Roknadaule*, te sterven: wiens Ampt aen *Abul Ocem* wierd gegeven, die een Vrede tusschen beide deze Vorsten te wege bragt: met bespreк, *Roknadaule* Jaerlijks zou betalen honderd en vyftig goude Dinars: en zou *Mansur*, tot meerder vastigheit van dit verdrag, een Nichte van *Roknadaule* ten Wyve nemen.

Des Jaers negen honderd acht en negentig bemagtigde, volgens *Elmacin*, Zultan *Muhmud*, Zoon van *Sebektin*, Heer of Konink van *Hinde*, het gewest van *Chorasan*, dat hy na de dood van *Abdulmalek*, Zoon van *Nue* of *Noah*, den laeste Konink der Samaners, ontweldigt zoude hebben.

Des Jaers duizend en zeven en dertig, nam *Ruknoddon Abufaleb*, de Stad *Nisabur* in *Chorasan*, in. Maer des volgenden Jaers, quam *Masud* van *Gazna*, na *Balch*, en dreef de Seljukenzers uit *Chorasan*.

Abulf. Des Jaers duizend en veertig, maekte zeker *Abusentecin* of *Anushtezin*, een gelubde van *Balch*, met eenige Hovelingen, een Verbond of Eedgespanschap, die aen Konink *Masud*, Zoon van *Sebtegin*, de handen sloegen, en zijnen Broeder *Mohamed*, voor hem tot Konink over *Chorasan* en Nabuurige gewesten verhieven, en groeteden. Dees zijnen Broeder, Konink *Masud* ontbiedende, zeide tot hem: *Ik zal u gelijk met gelijk vergelden, om het geene gy aen my gedaen hebt:* (want hy had hem de oogen uitgesteken) *maer overleg, waer gy wilt blijven, op dat ik u met uwe Vrouwen en Kinderen, derwaerts zende.* En wanneer hy het Kasteel *Cera* of *Kabra* verkooren had, zond hy hem derwaerts. Als daer *Ahmed*, Zoon van *Mohamed*, tot den Vader ingetreden was, verzocht hy van hem zijn Zegel, om daer mede eenige schatten te verzegelen. Na de Vader hem dat overgelevert had, zond de Zoon *Ahmed* zijne knechten met het zelve na het Kasteel, die het zelve den bewaerder van *Masud* overleverden, en zeiden, dat zy aen *Masud* iets te bootschappen hadden: maer alsze by *Masud* gebragt waren, dooden zy hem.

Wanneer het gerucht daer van ter ooren van *Madud*, Zoon van *Masud*, gekomen was, die toen in *Chorasan* zich ophield, keerde die ter yl, met zijne krygsheiren, na *Gazna*, daer hy Heer van was. Na hy zich in slagorde gestelt hadde, dreef hy zijn Oom op de vlucht: en nam hem, en zijnen Zoon *Ahmed*, neffens *Abusentecin*, de gelubde, gevangen, en deed hen dooden. Ook deed hy al de Kinderen van zijnen Oom, en al de geenen, die zijnen Vader hadden helpen dooden, om 't leven brengen.

Na het afsterven van *Madud*, Zoon van *Masud*, Heer van *Gazna*, volgde hem zijn Oom *Abdolrashid* in 't Ryk.

Daer na kregen de *Salsjuzidynen* of *Selinkensers*, of *Seldzioeken*, *Chorasan* weder in bezit: het welk, volgens *Elmacin*, by dezen voorval geschiede.

Wanneer de Chorasansche Zultan *Mahmud Jamanuddaula*, over den Vliet *Gihun* trok, om *Wararchan*, Konink van *Mawaranahr*, bystant te doen, groete *Michaël*, Opperhooft der Salsjuzidynen, Zoon van *Salsjuk*, Zoon van *Dakak*, die zich, met zijne Broeders, *David*, *Chabarbek*, *Fir* en *Arselom*, na de dood van *Salsjuk*, in *Mawaranahr* ophield, en veele Turken onder zijne gehoorzaemheit hadde, zeker Konink *Mahmud*, die navolger van *Abdolrashid* in 't gebied geworden was. Dees zich over de klockmoedigheit en strydbaerheit van *Michaël* verwonderende, en dat zijn Hofgezin hem gehoorzaemheit bewees, verzocht van hem, dat hy by hem wilde blijven, met belofte, van hem, op zijne wederkomste tegen de vyanden, *Chorasan* te zullen toevertrouwen. Wanneer *Michaël* zulks afsloeg, wierd *Mahmud* daer over vergramt, en smeet *Michaël* in boeyens. Waer over de krygsknechten van *Michaël*, en zijn geslacht, hem niet alleen vervolgden: maer zich nedersloegen, en onthielden op de vlakte van *Chorasan*, en aldus daer bezitting kregen. Namaels overleed *Mahmud*, dien berouwde, dat hy de Turken en Salsjuzidynen, te weten de krygsknechten van *Michaël*, Zoon van *Salsjuk*, in zijn Land gelaten had.

Na de dood van *Mahmud*, aenvaerde zijn

zijn Zoon *Abusaid* het Ryk, die uit zijn Volk een krygsheir, tegen de krygsknechten van *Michaël* zond, dat hen slag leverde, en versloeg, en ook eenigen gevangen kreeg.

Als daer na ook *Michaël*, Zoon van *Salsjuk*, gestorven was, vervoegden zich de Turken by *Abutalib*, gebynaemt *Togrulbek*, Zoon van *Michaël*, die het krygsheir van den Zoon van *Mahmud*, bestreden, op de vlucht dreven, eenigen gevangen namen, en eenigen dood sloegen. Zy vervolgden het tot aen *Thus*, een stedeken in *Chorasan*, het welk zy aenvielen en in kregen. En dit was het eerste stedeken, dat de Salsjuzidynen in kregen, hebbende zich tot die tyd toe ten planten Lande opgehouden. In het zelve vergaderden zich *Togrulbek* en zijne krygsknechten, en versterkten het. Daer na trokken zy na de Stad *Nisabur*, welke zy ook bemagtigden. Maer de Chorasansche Konink vluchte na *Hindre* of *Hinde*, boorde diep door en door, en hielt zich lang daer in op: en verliet aldus *Chorasan*. Het welk de Salsjuzidynen, met zich trouwlijk in het gevecht te quyten, t'onderbragten.

Omtrent deze tyd, trok zeker *Leylabeken Neaman*, uit *Tabrestan*, overliep de Gebuurlandschappen, met goeden uitslag, en overwon tot *Nuchan*, in het Land van *Thus*, veele Volken: maer wierd, ter zelver tyd, overwonnen door wanorde van zijne krygsknechten, die zich met plonderen vergaten.

Namaels wierd zeker *Maken Ben Kaky*, Heer van *Tabrestan*.

Op 't Jaer twaelf honderd een of twee en twintig, volgens der Christenen tyd-rekening, trok *Cingis chan* over den Vliet *Gihun* *, na de Stad *Balch*; welker voornaemste Mannen vrywillig tot hem uittraden, en gehoorzaemheit aenboden, hem geschenken, spyze en drank toebrengende. Maer hy nam het niet aen, uit oorzake, Zultan *Jallaboddin*, Zoon van Zultan *Mahomed*, Heer van *Chorasan*, in die gewesten krygstoerustingen en toestel van oorlog maekte, en zich tot een gevecht tegen *Cingis chan* vervaerdigde. *Cingis chan* dan beval al de Inwoonders van *Balch*, op de Velden uit te komen, om hen, volgens zijne gewoonte, te tellen: maer deed hen, wanneer zy uitgekomen waren, met den Zwaerde ter neder houwen. Voorts wierd de Stad verwoest. Men zeit, de meeste krygslieden aldaer, Indianen waren. Waerom ook daer na het Kasteel der Stad, *Hinduan* genaemt wierd.

* Dit geschiede kort na het voorgevallene aen de Stad Nisabur, boven op pagina drie honderd en acht en tachtig gemelt.

Namaels is *Balch* herbouwt, en heeft heden een sterk Kasteel, met waterryke Grachten, en aenzienlijke Winkels en Badstooven.

Des Jaers twaelf honderd en zeven en twintig, vielen de Tartaren, onder *Cingis chan*, in *Mawaranahr*, dwongen *Mahomed Koarrazinxa*, van daer te vluchten: volgde hem daer na, van *Abyzcon*, tot in 't Land van *Gueillon*, en dooden hem, verdelgende alles te vuur en te zwaerd.

In de verdeeling der Heerschappyen van *Cingis chan*, viel zijnen Zoon *Sagatay chan* de Landen van *Mawaranahr*, *Aygir* en *Chowaresmia* te beurt.

Des Jaers twaelf honderd een en zeventig quam *Borak chan* van *Sagatay*, tegen *Haybkay chan*, of Oppervorst eener groot gedeelte van Tartarye, en te dier tyde van Persie, te Velde. Maer *Borak chan* wierd overwonnen, en gedwongen, na *Mawaranahr* te wyken.

Daer na was *Soyorgat Mexchan*, Konink van *Sagatay*, die des Jaers dertien honderd negen en zestig, overleed. Zijn Vizier of Stedehouder was de beruchte *Tamerlaen*.

Na de dood van *Soyorgat Mexchan*, wierd *Tamerlaen*, met gemeene bewilliging, tot Konink verkooren.

Modhasser, en *Badjozzam Mirzach*, anders *Pady*, Zoonen van Zultan *Hosain*, hebben te gelijk over *Chorasan* geheerscht, tot dat *Scheibeg chan*, Zoon van *Abulchairubeg*, in het Jaer vyftien honderd, op *Chorasan* aenviel, het besprong, en hen in een gevecht overwon, op de vlucht dreef, en de Hooft-stad van *Chorasan* in nam. Davity. Procop.

Dies begaf zich *Badjozzam* by Schach *Ismaël*, Konink van Persie, die hem het Landschap van *Rey* toevoegde.

Willende daer na wederom in zijn Vaderland keeren, na hulpbenden van Konink *Ismaël* verworven te hebben, wierd hy weer verjaegt, en vluchte na Indiën. Na hy zich aldaer eene wyle opgehouden, en gehoort had, dat Konink *Ismaël Chorasan* onder zijn gebied gebragt had, trok hy weer na den zelven toe, en verzelde hem na *Tabriz*. Aldaer wierd hy, door Zultan *Selim*, Schach *Othoman*, gevangen, doch eerlijk en braef gehandelt, en na *Konstantinopolen* gevoert: alwaer hy, des Jaers vyftien honderd en negen overleed. Maer *Modhasser* stierf op zekeren Berg van *Chorasan*, derwaerts hy, uit vreeze van *Scheibeg chan*, gevlucht was.

En aldus is de Heerschappye der Zoonen of Nazaten van *Tamerlaen* in *Chorasan* vernietigt, die aldaer over de veertig Jaren geheerscht hadden.

Twee andere Nazaten van *Tamerlaen*, als

als *Abulmahan Mirza*, en *Gil Mirza*, nam *Dhil Nun Argun*, Vorst van *Kandahar*, tot zich, en, vrezende dat het vordere Tamerlaensche Ryk uit de handen der Zoonen van *Tamerlaen* mogt vallen, deed *Scheibeg chan* den oorlog aen: maer hy zelf quam in dien oorlog te sneuvelen, en *Abulmahan*, als mede *Gil Mirza* wierden gedood: waer door *Scheibeg chan* al het geen in nam, dat van hen bezeten was: die hier mede Heer van het meerendeel in *Mawaranahr* wierd.

Texeira spreekt van Zultan *Hosain* aldus. Op zekere tyd heeft over *Chorasan* geheerscht, Zultan *Hosain Mirza*, Zoon van *Baykar*, Zoon van *Omar Schach*.

Mirza Hyadigar, anders *Amur Zadel*, Zoon van *Mahomed*, Zoon van *Baisenkar*, Zoon van *Omar Scheich*, Zoon van *Tamerlaen*, heeft tegen dezen Zultan *Hosain* oorlog gevoert, en hem *Herat*, eene Stad en geweft van *Chorasan*, afgenomen. Maer hy wierd door *Hosain* gevangen, en gedood.

Hosain stierf op 't Jaer vyftien honderd en vyf, na dat had geheerscht acht en twintig Jaren.

Ismaël Sofy, Konink van Persie, voerde oorlog tegen de Tartars van *Samarkand*, die in *Herat* gevallen waren, en nam *Usubek* en *Jesilbas*, Chans der opgemelte Tartaren, met hunne Kinderen, gevangen, en deed hen beide onthoofden, zendende na de dood den eenen aen den Turk, en den anderen aen den Soudaen. Hy deed de Kinderen niet sterven: maer liet hen los, met veilige hoede, en maekte zich meester van de Landen van *Strava*, *Chorasan* en *Hery*, en van andere naby gelege plaetzen. Daer na zond hy de Kinderen weer na hun Land, en hielt zich den geheelen Winter, des Jaers vyftien honderd en tien, in *Kassan* op. Maer deze Zoonen keerden des Jaers vyftien honderd en twaelf, met een sterk krygsheir, door ophitzing van hunnen Oom, van Moeder zyde, weerom; doch mosten, met schande, weer te rug trekken. Dus verre *Texeira*.

Usum Kassan, met de naem van *Ozumbek* by andere bekent, die te zijner tyd Heer van *Chorasan* is geweest, was uit den geslachte der Assamelegis, en een Zoon van *Takretonagli*, Heer van *Kappadocie* en klein *Armenie*.

Morad Bek, Zoon van *Yakub Bek*, was mede uit de stam van *Usum Kassan*, of van den geslachte van *Bayauduri Akuyaly*, dat is, het Witte Schaep. Deze wierd, na de dood van *Mohamed Mirzah*, Konink van Persie en *Hirak*, eertyds Parthie, in 't Jaer vyftien honderd en veertien, zoo zommige Schryvers willen, in *Diarbek*, door de *Kaselbax* of Root-mutzen, die van de partye van *Ismaël Sofy* waren, gedood.

Men zeit, *Usum Kassan* eerst *Assimkey*, en daer na *Usum Kassan*, dat Groote perzonaedje op 't Persisch gezeit is, genaemt wierd.

De Persische Konink *Kesere Anuxiron*, anders *Nauxiruan*, Zoon van *Robad*, beheerschte, omtrent des Jaers vyftien honderd twee en dertig, beneffens veel andere Landschappen, zoo binnen als buiten Persie, ook *Chorasan* en een groot gedeelte van *Mawaranahr*.

Dees verdeilde namaels zijne Landschappen in vier Heerschappyen, en gaf die aen zijne naeste Magen te bestieren. D'eerste begreep onder andere *Mawaranahr*.

Midlerwyle trad zeker Tartersch Konink in zijn Land, en maekt zich meester, behalven andere plaetzen van *Samarkand* en *Buchara*. Maer Konink *Kesere* des verwittigt, zond zijnen Zoon *Hormos*, met een groote krygsmagt, tegen hem, die hem weer al af nam, wat hy verovert had.

Abysayd Chan Heerschte vier Jaren in *Buchara*, en stierf op het einde des Jaers vyftien honderd drie en dertig, zonder iet merkwaerdigs uitgericht te hebben.

Oby Chan, volle Neve van den overleden *Abusayd*, en Zoon van *Mahomed Chan*, en Broeder van *Xaybek*, wierd na *Abusayd* Konink. Dees trok, met een sterke krygsmagt, uit *Buchara* en *Mawaranahr*, na *Chorasan*, met toeleg van in Persie te trekken. Maer ziende Konink *Tamas* aenstonds gereed, om hem te rug te keeren, quam hy weer te rug, en stelde *Chorasan* geduurig met zijne krygsheiren in rep en roer, tot aen het Jaer vyftien honderd en veertig, in het welk hy te *Buchara* stierf, na eene bestiering van een weinig meer, als zes Jaren.

Abdula Chan, Zoon van *Kucheigy Chan*, verkreeg het Ryk, door de dood van *Obey Chan*, en behielt het niet langer, als zes Maenden: als wanneer hy des Jaers vyftien honderd een en veertig stierf. Daviti.

Abdelatif Chan, zijn Zoon, volgde de Vader in het Ryk, en Heerschte tot aen het Jaer vyftien honderd twee en veertig. Zijn einde was, dat, der Heerschappye van *Cingis chan*, zijn Nazaten over *Buchara* en andere gewesten.

Wel noemt *Soranzo* een van deze gemelte Chans, Konink *Usbeg*, en doet hem Heerschen op het Jaer vyftien honderd vier en tachtig of vyf en tachtig: maer hy vergist zich in dien naem en tyd te geven: want *Usbeg Chan* is geen eigen, maer een algemeene naem, en zoo veel

Ziet Jarrik.

veel gezeit, als Chan of Konink van *Usbek*.

Della Valle. Des Jaers zeſtien honderd en achtien, den een en twintigſten van Lentemaend, op der Mahometanen Nieuw-jaers dag, zond den Chan van *Choraſan* *, ten geſchenk aen *Schach Abas*, Konink van Perſie, volgens een gewoonte, drie honderd hoofden der Usbekken: beneffens een aenzienelijk Heer van dit Volk, *Doſti Beig* genaemt, en acht of tien andere van zijne Huisgenoten, dien hy, in een gevecht, gevangen had genomen, na de reſt op de vlucht gedreven te hebben. Dan de Konink ſchonk de Usbekken het leven en vryheit: hoewel zy niet weder in hun Land mogten keeren. Hy deed hen voor zich komen, beſchonk hen met Wyn, ſprak met hen zeer heuſchelijken, en betoonde hen alle mogelijke blijken van vriendſchap. Voorts gaf Konink *Abas*, *Doſti Beig*, de voornaemſte der Usbekken, en alle de andere Usbekken, over, in handen van eenen Edelman, die het Ampt van Groot Zegelbewaerder bediende, om voor hen zorge te dragen, en 't Hof aen hen te vertoonen, na 's Koninks gewoonte. Hebbende hen t'eener tyde met drank, tot dronkens toe, opgevult, begon hy tot hen te zeggen: Hoe zijn vierig begeeren was, met hunnen Chan of Konink een verbond te maken: en dat hy niet lievers zag, als dat zy hem voor hun eigen Broeder hielden, en een volkomen Vrede met malkanderen maekten. Zy hadden nu, zeide hy, in de voorige oorlogen, uit eigen ervaring, bevonden, hoe weinig op de Perſianen te winnen was: want niet tegenſtaende zy t'elkens, door hunne Roveryen en onverwachte tochten, zijn Land zeer plaegden, zijn zy evenwel altyd op de vlucht gedreven. Zy behoorden, geleert door hunne ſchade, een eind van het geſchil te maken, en zulke goede vrienden te worden, als zy gebuuren waren. Hy zou van zijne zyde doen, alles wat hem mogelijk was, en met hen in vriendſchap handelen: op gelijke wyze hy, gelijk hen dat ook genoegzaem bewuſt was, met zoo veele Volken van andere geweſten deed, die een eeuwige vriendſchap met hem hadden gemaekt, en onbeſchroomdelijk in zijn Land verkeerden. Hy beval eindelijk, en verplichte hen met Eede, op hunne wederkomſte t'huiswaerts, daer toe hy hen verlof gaf, te trekken, met hunnen Chan, van al het geen te ſpreken, dat zy in zijn Hof gezien hadden, en de goetheit, door hem aen hen bewezen, voor te houden, om door dit middel, hen het geen, dat zich toegedragen had, te doen vergeten, en voortaen in vriendſchap met hem te leven.

De Usbekken beloofden hunnen laſt, die den Konink hen aenbevolen had, te volbrengen, en zwoeren, zoo zy dien quamen te verzuimen, dat hunne Huizen mogten verzinken. Daer en boven traden zy, bewogen door deze boven gewoone gunſte, tot twee mael toe van 't Paerd, knielden alle voor den Konink neer, en kuſten hem zijne voet, d'een voor en de ander na, *Doſti Beig*, hun Overſte eerſt, en daer na d'anderen. In dezer wyze ſprak de Konink met hen, tot diep in de nacht.

Cyrus, Konink van Perſie, heerſchte, volgens *Abulferay*, ook over *Choraſan*.

Seleukus, een van *Alexanders* Veldoverſten, bequam, op het twaelfde Jaer na de dood van *Alexander*, het geweſt van *Choraſan*.

Kumes, *Komes*, of *Komus*, en *Kaus*, op Perſiſch *Gumis* of *Kumis* genaemt, word beſchreven, een Landſchap te zijn, gelegen tuſſchen *Choraſan* en *Irak Azem* (dat is, *Irak* in Perſie) en *Sjebal*, dat is Bergland, by ouds *Parthie*, volgens *Abulfeda*, alzoo genaemt, dewyl het, voor een gedeelte, met den Berg *Taurus* voorzien is.

Het een gedeelte van *Parthie*, dat van *Medie* na *Arem* ſtrekt, is, volgens ſchryven van *Ptolemeus*, *Kamuſene* of *Komuſine*, en by *Strabo*, *Kamiſene* genaemt: maer het ander gedeelte is *Choraſan*.

Warelijk, de omſtandigheden betoonen dat door dit *Komes*, *Choraſan*, of altoos des zelfs eerſte gedeelten, betekent worden.

Kumis begrypt in zich eenige Steden en Dorpen. De Steden zijn, *Simnam*, *Damagan*, *Beſtam* en *Biyar*.

Het Landſchap van *Kumis* of *Komes* is, volgens *Abulfeda*, tuſſchen twee uiterſte Steden begrepen: welker een, zegt hy, ten Weſte leit, *Simnan* genaemt: de ander, die grooter dan *Simnan* is, leit ten Ooſte, en heet *Bertam* of *Beſtam*.

De grootſte Stad des Landſchaps *Kumis* is in het midden gelegen, als de Hoofſtad, en word genaemt *Damagan*, welke Stad *Ibn Haukal*, vyf dagen reizens van *Giurgian* plaeſt.

Kerduch, is een Stedeken, drie mylen van *Damagan* af gelegen. *Manſar*, *Abadan* en *Ruſtak*, zijn Dorpen daer omtrent. Daer valt veel Koorens.

Cherkan is een Stad, Oort en Geweſt, onderhoorig aen *Beſtam*. Het heeft een goe-

* Nu was het Land van Choraſan weder verdeeld, als een ſtreek onder Perſien, waer over den Chan hier nevens gemelt, heerſchte, uit naem van den Perſiaen, en een ander gedeelte was onder de Vorſten van Buchara, Oergentſi en Samarkand, te gelijk onder de benaminge van Usbek begrepen.

goede lucht en goed water. Aldaer is begraven *Abuelhassem Cherkani*, of Cherkaner, alzoo na deze Stad genaemt.

Damagan word gestelt op de lengte van negen en tachtig graden, dertig minuten, en op de Noorder breete van zes en dertig graden en dertig minuten: of, volgens *Ulugbeig*, acht en tachtig graden vyf en vyftig minuten, en op de Noorder breete van zes en dertig graden dertig minuten.

Simnan word twintig minuten Zuidelijker gestelt als de Stad *Damagan*, en een halve graed Westelijker: en komt zoo na by het gewest van *Rey*, dat het van veelen daer onder gerekent word. Daer en tegen word *Bestam* twintig mylen Noordelijker geoordeelt, als *Damagan*, en vyf graden Oostelijker, en van het zelve twee dagen reizens te leggen, dicht by de grenzen van *Chorasan*.

De Hooft-stad *Damagan* is op eene vlakte gelegen, en met Bergen omringt: waer uit wateren schieten, die de Stad bevochtigen: alhoewel, volgens schryven van eenigen, weinige wateren door de Stad vloeyen.

Uit eenen Berg, niet verre van de Stad, schieten, volgens *Jakut*, omtrent honderd groote scheuten of Beeken, die door zeer veele Akkers loopen, en het Chosroïsch water genoemt worden.

Elders in deze gewesten valt verscheide aert van Zout, Chalkant en Zwavel: ja ook Goud. Men zeit, aldaer een Vlek te zijn, *Karit Alhamalin*, en anders *Asjan* genaemt: by het welk een Bron is, met rood water, als bloed, dat Quikzilver in een korten tyd, in een herden steen verandert. Dit waterryk Landschap van *Komis* heeft vruchtbare Akkers en Tuinen: welker Appelen, inzonderheit van *Damagan* en *Bestam*, geroemt zijn: en, als iet byzonders, gewoonelijk na Parthie vervoert worden.

Daer vallen ook Granaet-appelen, Pistacen en Vygen.

KATALOOG
of
NAEMLYSTE

Der Rust- of Pleister-plaetzen tusschen Samarkand *en* Chaanbalug, *des Koninks Hof van* Chatay *of Noorder Sina*, *volgens verhael der Gezanten*, *die wel eer*, *en ten tyde van den Persiaenschen Konink* Chakaan Saied, *derwaerts gereist zijn*. *Uit een Persiaensch dag-register vertaelt*, *op ons verzoek uit* Sina *overgebragt*, *en ter hand gestelt*.

VAn *Samarkand* tot *Chaan-Balug* of 't Konings Hof van *Chatay*, waren de volgende Pleister-plaetzen: te weten, *Karaboelak Sjiraaz. Wabbadoe Aba. Wieraak-Bekaadzj. Doemtek. Akmahhah. Hhautsek. Sjah-Rochijah. Ab-Perk-Taasjenkd. Lenger* of *Langar Kalank. Chandzjah Sjeich. Tsjah Rebaqt. Seiraam. Mesjhedi Sjeich. Muhammed Wasitai* * *Taasj. Perki-mend. Boelaag. Jaan Boelaag. Aab Ajisjah Chatoen.* § *Ab Tengi. Melaat. Taasj Rebaat. Dzjez Kah. Jagaasj Karasoei Asirah. Aak Serai. Balgoer Ata. Toei Ata. Aak-soe Sagoelek. Karasoe.*

* Taasi betekent Vorst.

§ Ab bediet water.

En is van de zyde van *Ajistakloe*:

Choesoem. Bakoem. Bakaliek. Ordoebagi. Leklek Atah. Alti Koelaadzji Ata Aslaak Koeli. Aktsjah Soeh. Sariek Koel. Taasj-Sjengk. Koek-Tipa of *Tija*.

Deze volgende Pleister-plaetzen behooren onder het Mogolsche Land, des gebieds van *Jelchanischen*.

Antsjeksoe. Kara-Kijaas. Goesj. Tija. Meraraan. Altsjehsoe. Choda Mustafa. Aksi Esri Liemisj-liek. Alsjoedaa. Sadz. Sak Lenk. * *Ologh Aras. Kitsji Danaan. Daanan Hhakiem. Dehenegh Teldoez. Ologh Teldoez. Altoen Toerak. Zagaan Adzjih. Seidzjaan Hhadzjek Kedzjek. Teldoez Alaak. Taakmak Nedzjaba*, of *Bachja Dzjato. Daablaak Albawekah. Seklek. Koersji Koel. Arkedzj Kaba. Beldzjek Koedzj. Lakak* (of *Leklek*) *Soejai. Buchsjisj Tartaan*.

* Ologh bediet eene Horde of verzameling van Menschen, onder Hutten.

Nu volgen de plaetzen, die onder of aen *Kailmaak* (of *Keelmaak*) behooren, die gewoon zijn, alles door Roveryen te verwoesten: te weten,

Jemsj. Nachsjebien. Soebasji. Koetsjisi. Jagman. Aidetsi. Armoen. Tijoechoe, op den oever der Zee of Meir *Hhalisj. Selmi. Dahanah Kahkah. Pesoeken. Achtsjah Konoeg. Berraakwasjahhanah. Tsjader Boelaag. Taas Heragliek. Poel Alkutlag. Loes Tataar. Dzjebek Kajoeg. Awi Baraak. Baal Baaraak. Hhakoeraak. Aikoel. Awi Kiel Bien. Dahaneh Boechaliek. Sjetsjkaan-Liek. Bendsjaan. Baal Nagraak. Toerija Faraak-Sa. Artoedzj. Kaasjgar. Bidzjaan. Hhatsjiem. Kaas* of *Koes. Oera-nah. Kez. Toerlichoek. Samfoegoe. Kamoel. Sa-jagmisi. Belgodrani* of *Jelgodrani. Boerawalek. Koeki. Kabhkari. Besjimach. Dzjader Boelaag. Sanroe Oeleng. Karasoe* of Zwart water. *Koenkeleng. Dzjekaanbaan. Noerkelek Menkelek*.

Van *Menkelek* zijn zy gekomen aen de grenzen van *Chatay*, alwaer zy op ieder pleі-

pleifter-plaets wacht-toorens vonden, zoo dat, wanneer'er iemand naderd, daer op Vuur word gemackt, en geeft men malkanderen alzoo het teken, dat in eene nacht, het nieuws komen kan, tot in het Hof van den Keizer. Men heeft verfcheidene tekenen met dit vuur: gelijk, op een andere wyze vertoont men 't, als 'er een Gezant komt, of als 'er vyand is, of iets anders voorvalt. De Gezanten worden op alle pleifter-plaetzen, na bevel, ontfangen.

In het Landfchap des gebieds van *Seldzjoek*, zijn deze volgende pleifter-plaetzen.

De Stad *Koehoe*. *Soemoehhoech*. De Stad *Averoe*. *Barfmoe*. *Aroe*, een groot Vlek. De Stad *Tfoekan*. *Chanifch Semawen*. *Kahhafoe*. De Stad *Merandraan*. *Ozjoeroei*. *Dzjenkefoei*. *Dzjenkoen-Chaan-Sabien Dzjoeskach*. *Dzjenkaas-Dzjendzjaan*. *Kidi*. De Stad *Saikoe*. *Mefnawi*. *Wichnaan*. *Jenloe* of *Niloe*. *Sahhar*. *Soekaneh*. *Kendzjoe*. *Sefenk*. *Alboe*, of *Abfoe*, gelegen op een Oever van een Zee of Meir. De Stad *Lindzjaoe*. *Kemien Wefem*, of *Defem*. *Dzoedzoe*. De Stad *Sekaan*. *Wifakaan*. *Lanboe*. *Safi*. *Sachhaan*. *Loeleng*. De Stad *Hhaloekoe*. In dit gewest, ter plaets genaemt *Nati*, zijn altyd honderd Schepen gereet, de welke ten bevele en tot dienft zijn van *Chakan*, Konink der Tartaren.

Hier op volgen de Steden *Hhami*. *Benkereh*. *Sces*. De Stad *Noehoei*, gelegen op den Oever van een Rivier of Water. *Soez* en *Keraan*. *Gulfizen* of *Kelfien*. De Stad *Kaan Wiekoe* of *Dikoe Tebloegh*. *Soefen*. *Anchauran*. *Chandalkoeftoe*. De Stad *Wokdzjoe*, of *Dokzjoe*. *Kendeh*. De Stad *Loedankoe*, die zy ook noemen *Foetalaan*. *Tenkawien*. *Mekfen*. *Ozjoechoe*. *Lajesken*. *Chaanbalug*, de Koninklijke Stad der Chatajers.

De oorfpronk van het Volk van *Katay* is uit het Landfchap van *Tfien*, en word het woord *Chata*, *Kata*, of *Chatam*, die van *Tfien* zelve mede toegeëigent.

* *Kata* is mede een der grootfte Steden van *Tfien*. *Tfien* is zeer groot, en wil men, dat daer drie honderd voorname Steden in zijn, behalven de Vlekken en Dorpen. Het Landfchap *Tfien* is twee voudig: als, het gedeelte dat na 't Weften ziet, 't welk eigentlijk *Tfien*, en het buitenfte Landfchap genaemt word: en het Oofter gedeelte, dat het binnenfte *Tfien* mede word genaemt, is anders ook *Matfien* geheten.

Daer was een *Amir* of Prins uit dit Volk, welke om de ongunft des Koninks, daer hy in gevallen was, vluchte, en zetten 't alom in vuur en vlam, tot dat hy quam aen de grenzen van *Walafagoen*, daer hy geen tegenftant vond; waerom hy zich daer ter neder zette, met het Volk, dat hem volgde. Deze hebben het woord *Chata* of *Kata* aengenomen, en zich alzoo benoemt. De plaets, daer zy zich ter neer zette, was *Bakoekoe* geheten. Dus verre boven gemelt Perfifch Schrift.

Ziet de Comment. van Muller over Beidavæus. Taprobane word voor 't Eiland Ceilon gehouden.

* Op Ceilon, in 't bezit der Nederlanders, is een plaets Kitay en ook wel Kata genaemt, mifchien herkomftig van de Kitaijers, of Sinezen, van welken de Singalezen zeggen, dat haer Land bevolkt is geworden, te meer, dewyl al van ouds gezegt is, dat de Taprobaners, of die van Seilon, tot in Kitay of Sina, door gedrongen zijn geweeft.

Het Zuidelijke deel van Sina word by de Perfianen genaemt China Matfina en Atfina.

Het Noordelijke, zoo binnen als buiten de Muur, Gota, Gottay, Kitay of Chattay.

VERHAEL
uit de
REIS-BESCHRYVING

Van Antonis Jenkinfon, *Engelsman: om t'ontdekken de weg na* Katay *door Tartarye, over 't Bucharen en Usbekken Land.*

DEn zefden van Oogftmaend, des Jaers vyftien honderd acht en vyftig, ging ik tot * *Aftrakan* te Scheep, met de twee *Johnfons*, beide Engelfchen, en met eenige Tartaren en Perfianen. Het beleid van deze Zee-reize was my (zegt *Jenkinfon*) en deze twee Engelfchen aenbevoolen. Wy voeren langs den Ooftelijken Oever van de Rivier de *Volga*, en liepen daer uit, twintig mylen van *Aftrakan*, onder de hoogte van zes en veertig graden, zeven en twintig minuten. De *Volga* valt in de Kafpifche Zee, door zeventien uitgangen.

* Men zegt dat de naem van Aftrakan is geleent van den eerften Vorft, welke aldaer heeft geheerfcht.

In 't uitloopen hielden wy de Kuft, die zich Noord-ooft ftrekt, met een goeden wind.

Den elfden zeilden wy zeven mylen, de ftreek Noord-ooft, en quamen aen een Eiland, daer men een hoog gebergte ziet, genaemt *Accurgar*, die het van verre doet kenbaer worden. Daer van daen liepen wy tien mylen Ooftwaerts, tot aen *Bawhiata* toe, een ander Eiland, hooger dan het eerfte. Tuffchen deze twee Eilanden, aen de Noordzyde, is een Golf, die het Blaeuwe * Meir genoemt word. Hier van daen namen wy onze loop Ooft-noordooft, tien mylen, en krygende de wind tegen, moeften wy het Anker laten vallen, op de diepte van een vadem water, en bleven voor Anker leggen tot den vyftienden, als wanneer een ftorm, uit den Zuid-ooften, ons dede Zee kiezen. De wind liep Noord, en wy ftelden onze ftreek Zuid-

* Anderzins word zeker Binne-meir, dat in de Kafpifche Zee uit looft, mede het Blaeuwe Meir genaemt, gelijk ook in 't algemeen by de Landaerd aldaer, alle groote Wateren, wel Blaeuwe Meir, of Blaeuw Water werden geheten.

Zuid-oostwaerts aen, en zeilden dien dag acht mylen.

De zeventiende verlooren wy 't Land uit het gezicht, en vorderden dertig mylen.

De achtiende leiden wy twintig mylen af, nemende onze gang Oostwaerts, en bevonden ons omtrent het Land *Baughleata* of *Bawhiata*, dat vier en zeventig mylen van de mond der *Volga* leit, op de hoogte van zes en veertig graden en vier en vyftig minuten. De Kust loopt Oost ten Zuiden. Op een punt of hoek van deze Kust is het Graf van een Tartarisch Propheet, het welke d'Inwoonders van dit Land met groote aendacht gaen bezoeken.

De negentiende was de wind West, en wy stelden onze streek Oost-zuid-oost, vorderende alzoo twaelf mylen, en togen voorby de mond van een groote Rivier, *Jaik* genaemt, die haren oorspronk heeft in het Landschap van *Siberien*. Deze Riviere loopt door het Land van de Nagaische Tartaren. Men zeide my, dat een dag reizens de Riviere opwaerts, eene Stad lag, geheten * *Serachik*, staende onder de gehoorzaemheit van *Mursa-Smille*, Prins der Tartaren, die nu met de Moskoviters Vrede had; dat hier geen geld om ging: en overmids deze Luiden geduurig met den oorlog of met het Vee bezig zijn, zoo valt daer niet te Koophandelen.

* Heden is dit geweest onder de gehoorzaemheit van hunne Czaersche Majesteiten.

Ons Vaertuig lag ten Anker, voor de mond van de *Jaik*, en al ons Volk was aen Land. Ik (zegt *Jenkinson*) was onpasselijk, en daerom in de Bark gebleven, met vyf Tartaren, onder de welke den eenen *Azi* genaemt was, die by hen voor een Heilig Man gehouden wierd, om dat hy van *Mecha* weder te rugge quam.

Te dezer tyd quam ons een vaertuig, voorzien met dertig gewapende Mannen, aen boord. Onze Pelgrim van *Mecha* vraegden hen, wat zy begeerden? en ving aen, op zijne wyze, te bidden. Zijn tegenwoordigheit hield deze Roovers in toom. Zy zeiden, datze Edellieden waren, gebannen uit hun Land, en datze quamen zien, of'er geen Moskoviters of andere ongeloovigen, in dit vaertuig waren. De Pelgrim antwoorden hen, met een statig gelaet, dat'er zulke geene daer in waren, en deed daerom zware Eeden. De Roovers voeren weder weg, en door de getrouwigheit van onzen Tartar, behielden wy het leven en onze koopmanschappen.

Ons Volk quam weder aen boord, en de wind goed zijnde, vertrokken wy de twintigste van Oogstmaend. Wy leiden zestien mylen af, onze streek was Oost-zuid-oost. Den een en twintigsten zeilden voorby een Inham, die zes mylen breet was, besloten van een Hooft of Uithoek, die licht te kennen is, om dat'er twee Eilanden leggen Zuid-oostwaerts. Wy voeren die voorby. De Kust draeit daer na Noord-oostwaert, en maekt een andere Inham, daer de groote Rivier *Jem* in valt, die zijn oorspronk heeft in Kalmakken Land.

De twee, drie en vier en twintigste, bleven wy voor anker leggen.

De vyf en twintigste, zijnde de wind voordeelig, zeilden wy dien dag twintig mylen, en zagen in 't voorby trekken, een Eiland, daer van het Aerdryk zeer laeg is, en rondsom het zelve zijn veel Barningen en Zandbanken. In het Noorden van dit Eiland is een Golf; doch wy bleven daer verre van af, om onze streek Zuidwaerts te houden, en voeren tien mylen, genoeg te doen hebbende, om ons van de Barningen en Zandbanken te ontwerren. Daer na deden wy twintig mylen, nemende onze loop Oost-zuid-oost, en ontdekten het vaste Land, daer van de Kust ons scheen van 't gebergte doorsneden te zijn. Wy liepen langs deze Kust twintig mylen, en hoe verder dat wy quamen, hoe hooger ons het Land scheen te wezen.

De zeven en twintigste voeren wy dwars door een Golf. De Kuste van deze Golf was in't Zuiden veel hooger dan de andere. Wy zagen daer na een Zeehooft of Uithoek, welkers Aerdryk zeer hoog was; en zijnde de zelve voorby gevaren, ontstond zulken vreeslijken storm uit den Oosten, dat wy dachten te vergaen. Zy duurde drie dagen lang. Van deze Uithoek gingen wy zoeken na een Haven, genaemt *Mangustave*, (*Minkischlak*,) een plaets, die wy zouden aendoen. Zy is twaelf mylen van de mond van gemelte Golf. Maer het onweder dreef ons na de Kust, die in't Noorden leit, op d'andere zyde van *Mangustave*, en recht tegen over. Het Land is laeg, en de plaetze onveilig. En misschien was hier voor ons nooit geen vaertuig aengekomen.

Wy zonden iemand van ons Volk aen Land, om met de Gezaghebber te handelen, ten einde aen ons voorraed mogte werden verkoft, en wagens, om onze Koopmanschappen te voeren na *Sellizure*, verhuurt, vyf en twintig dagen reizens van onze landing af. Onze Afgezanten quamen, met veele schoone beloften, weder te rugge: en den derden van Herfstmaend

maend hebben wy onze Bark, op die vaste toezegginge, gelost. De Vorst ontfing my wel; doch komende over de vracht-wagens en leefstocht te handelen, stelden zy ons op spysmaet, en deden ons, tot op het water toe, alles koopen, en tweemael meer betalen dan wy schuldig waren. Wy mosten haer geven, wat zy eischten, en voor elken Kemel, die slechts vier honderd pond gewigt droeg, gaven wy hen drie Moskovische huiden, en vier houte schotels; daer en boven aen de Vorst of Gezaghebber van 't Land, een negende en een zevende, te weten, een vereering van negen byzondere dingen, en een ander van zeven: want zy hebben daer geen geld.

De veertiende van gemelte Maend vertrokken wy met een Karavane, van duizend Kamelen. Na dat wy vyf dagen reizens gedaen hadden, bevonden wy ons op den Bodem van een andere Tartarische Vorst. Wy troffen op de weg eenige Ruiters aen, van den huize van Zultan *Timer*, Prins van *Mangustave*. Zy bevolen ons, uit den name van hunnen Vorst, aldaer stille te houden: openden onze Kaszen, en namen daer uit, zonder ons te betalen, 't geen hen best aenstonde. Ik besloot by my, om by den Vorst te gaen: en, na zijn bescherming en een Vry-brief verzocht te hebben, om in zijn Land veilig te mogen zijn, stond hy my zulks toe, en ontfing my wel. Men vereerde my, door zijn bevel, Vleesch en Merrie-melk; want Brood hebben zy niet: en, in voldoeninge van de Koopmanschappen, die zijn Volk my hadde afgenomen, bedragende omtrent vyftien Moskovische Rubels of Dukaten, gaf hy my een Gelei-brief, en een Paerd, dat wel zeven Rubels waerdig was. Het was mijn geluk, dat ik deze voorzichtigheit omtrent hem gebruikte; alzoo ik verstond, dat al bereits last gegeven was, om ons uit te plonderen, indien ik daer in nalatig geweest ware.

Deze Vorst houd hem altyd op 't Land. Hy heeft Kastelen noch Steden. Ik vond hem in eene kleine ronde Hutte, van Riet gemaekt, van buiten met Vilt, en van binnen met Tapyten bedekt. Ik zag ook by hem, de Bisschop van dit woeste Land, die onder hen zoo hoog geërt word, als de Paus te *Romen*. D'een en d'ander deden my verscheide vragen, aengaende de gelegentheit van ons Land, van onze Wetten, en van onze Godsdienst. De Vorst scheen met het antwoord, dat ik hem gaf, genoegzaem voldaen te wezen.

Ik keerde weder na de Karavane, met welke ik twintig dagen in de woestyne reisde, zonder een eenige Stad noch wooninge te zien. Wy hadden wel voorraed opgedaen; edoch als ons die quam t'ontbreken, aten wy een van mijne Paerden: de overige van de Karavane deed van gelijken. Wy konden eenmael in drie dagen geen water vinden, en 't geene wy naderhand vonden, moesten wy uit diepe Putten halen, 't geen evenwel maer brak water was.

Den vyfden dag van Wynmaend, bevonden wy ons aen de strand van een Golf van de Kaspische Zee, daer het water zeer goed is. Die daer de Doüane hielden voor de Konink der Turkemannen, namen vier ten honderd van onze Koopmanschappen, en een vereering van zeven byzondere zaken voor hunnen Konink. Wy bleven daer niet langer als eenen dag, en vertrokken, na dat wy ons een weinig ververscht hadden.

't Is aen te merken, dat de Vliet *Oxus* eertyds in deze Golf haren uitgang had: maer tegenwoordig komt ze zoo verre niet, vallende in een andere Vliet, die na 't Noorde schiet; daer ze onder de Aerde doorloopt, een goede streek; en daer na weder aen den dag komt. Hier is eenige duisterheit by den Schryver.

Den zevenden van Wynmaend verlieten wy deze Golf, en quamen den negenden aen het Kasteel, genaemt *Sellizure*. Zeker Prins, genaemt *Azim can*, houd daer zijn verblijf, met drie zijner Broeders. Id hadde last, hem te gaen bezoeken, gelijk ik deed, en overleverde hem de Brieven van den Keizer van Moskovien, met een vereering van negenderlei dingen. Hy ontfing my wel, my doende in zijn tegenwoordigheit eeten. Men schonk my een wild Paerd, en Merrie-melk. De Vorst liet my ten tweeden male weder by hem komen, en dede verscheide vragen, wegen den staet van Moskovien; en gaf my daer na een Vrygelei-brief.

Het Kasteel van *Sellizure*, zijnde de Zetelplaets van den Chan of Vorst, leit op eenen hoogen Berg. Des Vorsten Huis is van Aerde opgebouwt. Het Volk is gansch arm, en heeft geen Koopmanschap.

In 't Zuiden van dit Kasteel is laeg Land, maer zeer vruchtbaer: daer wast veel Fruit, en onder anderen een, die zy noemen, *Dynié*, zijnde groot, en vol zap. Het Volk eet dat in 't einde van de maeltyd, en strekt hen voor drank. Zy hebben noch eene andere Fruit, genaemt *Carbuse*, groot omtrent als een groote Komkommer, zijnde geel en gezuikert. Behalve deze Fruit hebbenze zeker slag van Kooren, dat zy *Jezur* noemen, welker steel het Zuikerriet gelijkt, zijnde wel zoo hoog, en het

Graen

Graen gelijkt de Rys, maer wast by trossen. Al het water, daer zy hen in 't Land van bedienen, word door pypen uit de Vliet *Oxus* geleit: en loopt dit Land gevaer van eens woest te worden, als dat Volk den loop van deze Rivier t'eenemael zal bedorven hebben.

Den veertienden vertrokken wy van *Sellizure*, en quamen den zestienden in eene Stad, *Urgenze* genaemt, daer wy, hooft voor hooft, schatting mosten betalen, en even zoo veel voor onze Paerden, als voor ons zelfs. Wy bleven aldaer een Maend lang stil leggen. De Vorst van 't Land was *Aly Sultan* genaemt, Broeder van dien *Azim can*, daer ik hier boven van gesproken heb. Hy quam weder van een Stad in *Chorasan*, dien hy onlangs de Persianen had afgenomen, alzoo dit volk geduurig met de Konink van Persie in oorlog zijn. Ik had bevel, om hem aen te spreken, en behandigde hem een Brief van den Keizer van Moskovien: en hy gaf my een Vrygelei-brief.

Urgenze leit in een vlak Veld; heeft meer dan vier mylen in 't ronde. De muuren, als ook de huizen, zijn van aerde, en slecht gebouwt. Ik, zegt *Jenkinson*, zag 'er eene wyde straet, die van boven bedekt was, dienende tot een Markt. De Stad is in zeven Jaren, terwyl den Inlandschen oorlog geduurd heeft, viermael ingenomen geweest. De Koopluiden zijn 'er, om dier oorzake wille, zeer arm, en kost ik daer niets verkoopen, als vier pakken Serge. Daer is weinig Koophandel, en worden 'er geen andere Koopwaren gevonden, als die van *Buchara* en uit Persie komen. Het Land, dat tusschen de Kaspische Zee, en deze Stad leit, word genaemt, het Land van de Turkemans. *Azim can* gebied aldaer mede, met eenige van zijne Broeders. De magtigste voert de naem van *Chan* of *Kan*: maer zijn heerschappye word niet erkent, als daer hy zijne Zetel hout; vermids ieder van de andere Vorsten wil d'Opperste wezen in zijne staten, en is alleen bedacht, om zijnen Nagebuur te verdrukken. Zy komen van byzondere Vrouwen, en hebben alzoo geen onderlinge genegentheit, gelijk andere Menschen, voor hunne Broederen. Elk een van deze Zultans heeft vier of vyf Wyven, nevens verscheide Bywyven, en leiden een ongeregelt leven. Deze Broeders oorlogen byna geduurig tegens malkanderen: d'overwonnene vertrekken zich met hun Vee in 't Veld, en leven van den Roof, die zy doen op de Karavanen en Kooplieden, die zy aenvallen in de plaetzen, daerze weten datze zich met water voorzien moeten: leidende dit doolende leven zoo lange, tot datze gelegentheit gevonden hebben, om weder in hunne bezitting te komen.

Dit Volk heeft geen vast verblijf, en trekt van d'eene plaets tot d'andere, met de kudde van Schapen, Kamelen en Paerden. Hunne Schapen zijn zeer groot, met staerten, die zomtyds wel tachtig ponden wegen. Zy hebben zeer veel wilde Paerden, die de Tartaren dikwils met hunne Valken vangen, op volgende wyze. Deze Valken zijn geleert, om zich op het hooft van deze Beesten te zetten, slaenze dan met de vleugen, en verwerrenze zoodanig, dat de Jager ondertusschen tyd heeft, om daer by te komen, en dood ze met pylen, of met de degen. Ziet boven breeder van de Kalmaksche Schapen.

Daer groeit geen kruit in 't gansche Land, maer wel zeker slag van kleine Boontjes, waer by het Vee zich erneert, en zeer vet van word.

Deze Tartaren hebben weinig of geen Goud of Zilver; zy ruilen hun Vee tegens andere dingen, die zy van nooden hebben. Zy dragen geen kennisse van Brood; maer zijn groote Vleescheeters, en houden meest van Paerde-vleesch. Hunne drank is zuure Merrie-melk, daer zy zich dronken aen drinken, zoo wel als de Nagaische Tartaren.

Van de plaets af, daer wy ons aen Land lieten zetten, tot aen de tweede Inham toe, vonden wy geen ander water, als Putwater.

Den zes en twintigsten van Slachtmaend vertrokken wy van *Urgenze*, en na dat wy honderd mylen langs de Rivier *Oxus* gescheept hadden, voeren wy over een andere Rivier, *Ardok* genaemt, daer wy eenige kleine rechten moesten betalen. *Ardok* is een groote zeer snel loopende Rivier, die zijn water met de *Oxus* vermengt.

Den zevenden van Wintermaend quamen wy in een Kasteel, genaemt *Kaït*, dat Zultan *Saramet* toequam. Daer was anders niets in de weg, als de vreeze, die hy voor de Vorst van *Urgenze* had, die hem belette, onze Karavane te plunderen. Hy liet hem echter met een vereering genoegen. Wy gaven hem een Russische Koehuid, voor elke Kemel, en noch eenige andere kleine vereeringen aen zijne bedienden.

Des nachts van den tienden der zelver Maend, als wy onze Schildwachten hadden uitgesteld, kregen wy vier Ruiters gevangen, die ons bekenden, dat in dit Land zeer veele Roovers waren. Wy lietenze binden, en zondenze aen den Zultan van *Kaït*, die terstond met honderd

Man-

Mannen aenquam, aen den welken zy bekenden, dat zy waren van de Bende van een gebannen Vorst, die ons, drie dagen reizens van hier, met veertig man verwachte, om ons te plunderen. De Zultan gaf ons tachtig Mannen, met een Hopman, om ons te geleiden, en nam de vier gevangenen met zich. Dit gelei verteerde een groot gedeelte van onze voorraed; en den derden dag, 's ochtens, scheide het van de Karavane, om, zoo zy zeiden, te gaen kondschap nemen van de Woestyne. Wy zagenze, vier uuren daer na, in volle ren wederom komen, zeggende, dat ze een groote hoop Ruiters gezien hadden: ons vragende, wat wy hen wilden geven, om ons uit het gevaer, dat ons dreigde, te redden. Wy en konden met hen niet eens worden: en zy keerde weder na de Vorst, die zekerlijk met deze Rovers, die wy aentreffen zoude, eens was. Ondertusschen deden eenige Tartaren van onzen hoop, die voor Heiligen gehouden wierden, om dat ze te Mecha geweest waren, de Karavane stille staen, begosten te bidden, en vervolgens te wikken en waer te zeggen, of wy eenige quade ontmoetingen zouden hebben. De wigchelary ging aldus toe: Zy slachteden een Schaep, en namen de beenen daer uit, dedenze koken, en daer na verbranden, mengende d'asch van deze beenderen met het bloed van't Schaep, schreven daer eenige tekens mede, onder zekere gebaerden en woorden. 't Oordeel was, dat wy zouden aengevallen worden; edoch zouden wy een goede uitkomst te verwachten hebben. Voor my, ik sloeg geen geloof aen zulken wyze van waerzegginge: evenwel wierden wy 's ochtens, den vyftienden van Wintermaend, van verre een hoop volks te paerde gewaer. Wy waren onder ons veertig man sterk, die bequaem waren om te vechten. Wy deden ons gebed, Tartaren, Persianen, Christenen, elk een op zijne wyze, en zwoeren, malkanderen niet te verlaten. Zy waren zeven en dertig Ruiters sterk, en de gebannen Prins trok voor aen. Zy riepen ons toe, dat wy ons zouden gevangen geven, en wy begosten te schieten. De schermutzinge duurde van den ochtent, tot twee uuren 's nachts. Zy waren beter gewapent dan wy, en wisten beter met hun pylen om te gaen; doch ik hadde 't voordeel, tegens hen met Vuurroers te schieten, waer mede ik eenige van hun Volk dood schoot. Eindelijk handelden wy over stilstant van wapenen, legerden ons op een hoogte, en beschansten ons met onze Kamelen en Koopmanschappen. De Roovers deden van gelijken, een Boogschoot van ons af, doch met dit voordeel, dat ze ons de weg, om aen 't water te komen, dat ons zeer noodig was, hadden afgesneden. Des middernachts quam een van hun Volk na ons toe, begeerende met de *Boma*, of Hooftman van de Karavane, te spreken: de welke antwoorde, indien de Vorst hem beloven wilde op zijn Wet, hem geen gewelt aen te doen, dat hy zoude twee van de zijne zenden, om met hem te handelen. De Prins dede een Eed, nevens zijn geheele Bende, met luider stemme, zoo dat wy 't wel konden hooren. Wy zonden een van de Karavane, die men voor een Heilig Man hield. De Prins zeide aen deze Afgezant, ik begeere, dat gy, die meestendeels *Bussarmans*, dat is besnedenen, zyt, in onze handen zult overleveren de Kaphers of Ongeloovigen, die onder u zijn, nevens hunne Koopmanschappen: dat doende, zal ik u vry laten trekken; anders zal met u handelen als met Ongelovigen.

De Hooftman antwoorde, dat 'er geene van die Kaphers onder zijne Bende waren; en of 'er al waren, zoude hy liever zijn leven laten, eer hy die zoude over leveren. Voorts, dat wanneer het dag zou zijn geworden, hy zoude gewaer worden, dat hy hem niet vreesde. Ondertusschen hielden zy onze Afgezondene, zonder hunnen Eed te betrachten, gevangen, roepende, *Ollo*, *Ollo*, 't welk by hen een wyze van overwinninge te roepen betekent. Wy waren zeer beducht, dat de Afgezondene ons zou verraden; doch hy dede het echter niet, maer bewees getrouwigheit aen de gansche Bende, niet openbarende, hoe veel Volk wy in de schermutzinge verlooren hadden. 's Morgens begostmen weder op nieuw te schermutzelen. Men handelde voor de tweede mael, zijnde het Volk van onze Karavane moede, hun lijf en goed zoo dikmael te wagen. Wy stonden aen de Roovers geschenken toe, van negenderleye zaken, en een Kemel, om ze te dragen: waer mede zy van ons af trokken.

Wy vervorderden onze weg, en quamen 's nachts aen den Oever van de Rivier *Oxus*; 't welk ons een groote ververschinge was, aengezien wy in geen drie dagen water gevonden hadden. Wy vertoefden aldaer een geheele dag, en maekten ons vrolijk met het Vleesch van de Kamelen en Paerden, die dood geschooten waren. Daer na verlieten wy de groote weg, die langs de gemelte Rivier liep, om de ontmoetinge van de Roovers te myden, en trokken dwers door de Woestyne, daer

wy

wy in drie dagen niet meer als een vonden, waer van het water zeer brak was, en moesten wy eenige van onze Kemelen en Paerden dooden, om eene nacht, die wy in de Woestyne waren, daer af te leven. Eenige Roovers kregen een van ons Volk, die hem te wyt van de Karavane af begeven had, gevangen. Men maekte dies wegen aenstonds wapenkreet: en hoewel het een zeer donkere nacht was, maekten ons gereet, en vertrokken te middernacht, onze reize voortzettende, tot dat wy aen de Rivier *Oxus* quamen, daer wy wat uitrusteden, na dat wy ons langs haren strand versterkt hadden.

De drie en twintigste van Wintermaend, quamen wy in de Stad *Buchara*, gelegen in *Bactriana*, zijnde het laegste Land van alle die gewesten. Zy is besloten met een hooge muur van aerde, en gedeelt in dryën.

De Stad is zeer groot. De Huizen zijn meerendeels van aerde gebouwt; doch de gemeene gebouwen, als by voorbeeld, de Kerken, en hunne gedenk-gebouwen zijn zeer prachtig, en van binnen kostelijk verguld; doch boven al zijn daer de Baden de schoonste van de Waereld, welker beschryving hier te lang zoude vallen. Door 't midden van de Stad vloeit een klein Riviertje: maer des zelfs water is zeer ongezont, want die daer af drinken, krygen gemeenlijk wormen in hunne beenen van een elle lang; 't welk in 't gemeen de vreemdelingen wedervaert. De worm zit tusschen vel en vleesch, zijnde gerolt in verscheide krinkels. De Wondheelders van dit Land hebben goede kennisse de zelve uit te trekken; want indien de worm zoude in stukken getrokken worden, zoude het deel, daer het overige van de zelve in blijft zitten, ongevoelig worden, of de kanker zoud 'er in komen; weshalven by stukje voor stukje, elke dag een duim lang, uitgehaelt word. Midlerwyle mogenze geen Wyn, noch andere sterke drank drinken; en worden die, daer men ze by bevind, strengelijk gestraft; welke strengheit komt van die geene, die het hooft van de Godsdienst is, wiens gezag zoo groot is, dat hy zomtyds de Vorst zelf afzet; gelijk hy ook afzettede dien, die in onzen tyd aldaer Heerschte. Hy hadde 't zelfde gedaen aen zijnen Voorzaed, die hy des nachts in zijn Kamer omgebragt hadde. Deze tegenwoordige Vorst bemind de Christenen zeer.

Buchara is eertyds den Persianen onderdanig geweest, en is tegenwoordig, (te weten, ten tyde van *Jenkinson*) een by-
1558. zonder Landschap of Koninkryk. Deze Volkeren zijn steeds in oorlog met de Persianen: en is eene van d'oorzaken van deze oneenigheit, om dat de Persianen niet willen hunne knevels laten asscheeren, gelijk de Tartaren doen; de welke gelooven, dat het een groote zonde is, anders te doen, en noemen, om die reden, de Persianen ongeloovigen: onaengezien zy meest in alle andere Hooft-stukken van de Mahometaensche Godsdienst overeen komen.

De Konink van *Buchara* heeft geen grooter inkomste, als die hy van deze Stad trekt, daer men hem van alle koopwaren, die verkocht worden, de tiende betaelt. Daer en boven, als hy geld van nooden heeft, laet hy met gewelt Koopmanschappen uit de Winkels nemen; gelijk hy liet doen, om my negentien stukken Engelsche Stoffen, dien hy my schuldig was, te betalen. Zy hebben zilvere en kopere munte: hun zilvere munt geld omtrent twaelf stuivers. Het koper geld is 'er gebruikelijker dan het zilvere. Het verandert van prys, na het de Vorst in 't hooft komt. In mijnen tyd wierd het verhoogt en verlaegt, tweemael in eene Maend. Deze verwerring; als mede het recht van den tienden, dat de Prins trekt, en de geduurige veranderingen, die in 't Land voorvallen, daer een zelfde Prins zelden veel langer als twee of drie Jaren Heerscht, is oorzake van des Lands armoede en ondergang.

De zes en twintigste der gemelter Maend kreeg ik last, om voor den Vorst te verschynen, met de Brieven van den Keizer van Moskovien. Hy ontfing my wel, (zegt *Jenkinson*) dede my in zijn tegenwoordigheit eeten, en vraegde my verscheide vragen, aengaende de toestant van Europe, en inzonderheit van die van Moskovien; begeerde ook, dat ik voor hem met een Roer na 't wit zoude schieten, en hy zelfs schoot eenige malen. Eindelijk ging hy weg, zonder my te voldoen, het geene hy my schuldig was, voor genoeg houdende, dat hy bevel daer toe gegeven had, dat zeer qualijk nagekomen wierd. Ik moeste alderleye lompen en vodderyen in betalinge mijner Koopmanschappen aennemen; doch moet ik hem dien lof nageven, dat hy honderd man na de Woestyne zond, om de Roovers te vangen, daer ik te voore van gesproken heb; 't welk ook in 't werk gestelt wierd, en bragt men hen vier van de zelve in 't leven; hy liet ze my zien, en deed ze in de Poorten van zijn Paleis ophangen, tot een voorbeeld van anderen.

Daer komen alle Jaren veel Koopluiden tot *Buchara*, uit Indiën, Moskovien, Per-

Persien, en van *Balgh*; doch brengen weinig Koopmanschap mede, en blijven 'er zomtyds twee Jaer om die te verkoopen; zoo dat men weinig staet op dien Handel kan maken. De Indianen brengen daer wit Kattoene Lijnwaet, daer de Tartaren hunne Tullebanden van maken. Hunne kleederen zijn insgelijks van deze stof gemaekt, als mede van Craska. Zy brengen daer zeer weinig Goud, Zilver, Juweelen en Speceryen. Het geen te rug komt, is gewrochte Zyde, Slaven en Paerden. Ik bood deze Indianen (waer van eenige van den Oever der Ganges, en van de Zee-boezem van Bengale quamen) Kerssen en Lakenen aen, doch zy maekten daer geen werk altoos van. De Persianen brengen daer Craska, Wolle Lakenen, Lijnwaet en Stoffen. Ik quam te weten, dat ze zich met Lakens van Aleppo voorzien. De Moskoviters brengen daer Rusch Leder, Schaeps-vellen, Zadels, Toomen, houte Schotels, enz. en nemen Wolle Stoffen en Craska wederom, doch in een zeer kleine menigte. In tyden van Vrede, wanneer de Koophandel met *Katay* open staet, word hen van daer Muskus gebragt, als mede Rhabarber, Zatyn, Damast, enz. Men zeide my, dat'er voor drie Jaren twee Tartarische Vorsten, die op de weg van *Katay* woonden, in oorlog waren: de Landen van deze Vorsten heten *Taskent* en *Caskar*. Die van *Taskent* hadden oorlog met de Kozakken, die Mahometanen zijn, en men noemde ons zekere kleine Koningen, die tegen den Vorst van *Caskar* kryg voeren. Welke Koningen Heidens zijn, en Afgodendienaers. Deze twee Barbarische Landschappen zijn zeer Volkryk. Zy hebben geene Steden, en waren de wegen van *Taskent* en *Caskar* zoodanig gesloten, dat de Karavanen niet konden na *Katay* komen. Als de weg vry is, is het eene reize van een of twee Maenden.

De tydinge die ik kreeg, dat de Konink de nederlage had gehad, en de Stad stond belegerd te worden, dede my van daer vertrekken. Zijnde Persie toen ter tyd in oorlog, ben ik genootzaekt geweest, over de Kaspische Zee wederom te keeren.

Ik vertrok van *Buchara*, den achtsten van Lentemaend, des Jaers vyftien honderd negen en vyftig, met een Karavane van zestig Kamelen, en zulks was ons geluk: want tien dagen daer na belegerde de Konink van *Samarkand* de Stad *Buchara*, met een magtig krygsheir, terwyl dat hun Vorst was gaen oorlogen tegens een ander van zijn Maegschap.

De negen en twintigsten der gemelte Maend quamen wy te *Urgenze*, na dat wy eene Bende van vier honderd Roovers, die op ons pasten, ontkomen waren, zijnde die van 't zelve Land, als die wy d'eerste mael ontmoet hadden. My waren twee Gezanten aenbevolen, die de Vorst van *Buchara* en die van *Balch* aen den Keizer van Moskovien zonden. De Konink van *Urgenze* zond'er ook twee andere derwaerts, met antwoord op de Brief, die ik hem, van wegen den Moskoviter, gebragt had. Ik beloofde hen, datze wel zouden onthaelt worden; niet te min quamen ze met vreeze, om dat de Tartaren in langen tyd geen Gezanten derwaerts gezonden hadden.

Wy vertrokken de vierde van Grasmaend van *Urgenze*, en als wy aen de strand van de Kaspische Zee quamen, daer vonden wy een vaertuig, zonder anker, touwen of zeilen. Wy hadden kennep mede gebragt, daer maekten wy een kabeltouw van, en ons Kattoene Lijnwaet diende ons tot zeilen. Als wy voor hadden genomen, een anker van een wagen rad te maken, quam'er een Moskovische Bark aen van *Astrakan*, daer wy een anker van kochten. Men maekte zeil; de twee *Johnsons* en ik verschaften alle het Scheeps gereetschap, by ons hebbende de opgemelte Gezanten, en vyf en twintig Moskoviters, die lange tyd Slaven in Tartarye geweest hadden.

Den dertienden van Bloeimaend hadden wy in de wind, en lieten ons anker vallen, drie mylen van de Kust. Daer ontstond een onweder, dat vier en veertig uuren duurde. Het kabeltouw, dat wy qualijk gesponnen hadden, brak. Wy zetteden onze zeilen by, om de Kust, daer ons de wind heenen dreef, te myden. Eindelijk stranden wy in een bocht, op modderige grond, 't welk ons het leven dede behouden. Na het onweder over was, liepen wy weder in Zee: en vermids wy, door hulp van ons Kompas, de plaets daer wy voor anker hadden gelegen, net hadden aengemerkt, haelden wy ons anker weder t'huis: waer over zich de Moskoviters verwonderden, als niet konnende begrypen, hoe wy 't hadden konnen vinden. 't Hadde met ons gedaen geweest, in gevalle ons vaertuig aen die Kust gebleven ware, aengezien het Volk, dat aldaer woond, als beesten leeft.

Twee dagen daer na kregen wy een andere groote storm uit den Noord-oosten; wy liepen gevaer, om dat de baren zoo hoog stegen. Onze Tartaren waren beducht, datze aen de Kust van Persien zouden dryven, en in de handen van hunne vyan-

vyanden vallen. Wy quamen eindelijk in de Rivier *Jaik*.

Geduurende onze Scheepsvaert, lieten wy d'Engelsche vlag waeyen, met het roode kruis van St. Joris, dat noch nooit in de Kaspische Zee gezien was.

Na verscheide tegenspoeden, quamen wy eindelijk, den acht en twintigsten van gemelte Maend, tot *Astrakan*, daer ik tot den tienden van de volgende Maend verbleef, terwylen men de vaertuigen voor de Afgezanten, die na *Moskou* zouden trekken, gereet maekte.

De Kaspische Zee is omtrent twee honderd mylen lang, en honderd en vyftig breet. D'Oost-kust van deze Zee is bewoont van Tartars, genaemt Turkemans: in 't Westen heeft ze de Cirkassen, de Berg *Kaukasus*, en de Zwarte Zee, die eenige honderd Engelsche mylen van daer gelegen is. In 't Zuiden heeft ze Medien en Persien, en in 't Noorden de Rivier *Volga*, en de Volken *Nagais* geheten. Het water van de Kaspische Zee is op zommige plaetzen zoet, en op andere zout, gelijk dat van den Oceaen. Zy ontfangt verscheide Rivieren, die zich in de zelve ontlasten: de grootste is de *Volga*, dien de Tartaren *Edel* noemen. Haer begin is omtrent twee honderd mylen van den mond af gelegen. De Rivieren van *Jaik* en *Jem* komen uit *Siberie*: de *Cyrus* en *Arax* vlieten uit den Berg *Kaukasus*.

Wy vertrokken den achtsten van Zomermaend van *Astrakan*, om na *Moskou* te gaen, met een gelei van honderd krygsknechten: alwaer wy den tweeden van Slachtmaend aen quamen.

Men bragt my ter gehoor voor den Keizer. Ik kuste zijne Majesteit de hand, en deed hem een gift van een Tartarische Koestaert, en van een Tymbael van 't Land, dat hy my d'eer deed van te ontfangen. Ik stelde hem voor, de Gezanten, die men my aen bevolen had: en de Vorst beval, dat men my dien zelven dag het middagmael in zijne tegenwoordigheit zoude gereet maken: en hy vraegde my verscheide dingen van de Landen, daer ik geweest had.

Astrakan legt op de hoogte van zeven en veertig graden en negen minuten.

Mangustave in de Kaspische Zee, ...	45	00
Urgenze in Tartarye, twintig dagen reizens van de Kaspische Zee, ...	42	18
Buchara, eene Stad in Tartarye, twintig dagen reizens van *Urgenze*. . .	39	10

Maruta Dibagos Armenisch Koopman, heeft my mondeling bericht, dat het water in 't Kaspische Meir, aen de Oevers, en byzonder in 't geweft *Masanderaen*, veel Land ineet, en verslind, 't geen hy door de overvloet van water, en verstopping der onderaerdsche kolken en buizen, waer door het zelve plagt te loozen, acht toe te komen: hoewel hy aen Schippers, die *Naphta* rondsom de Kaspische Zee te koop aen brengen, meer malen heeft gevraegt, of eenige kolken daer het water in zakte, by hen bekent waren, doch dat die betuigt hadden, niets daer van te weten.

Dit heeft my mede bevestigt, een ander Armenier *Saphar Dinersis* geheten.

Wat van deze groote Binnen-zee by *Vossius* word gezegt, uit het volgende bericht kan worden gezien.

Dat het gevoelen van *Mela*, en andere die het met hem eens zijn, niet voor goed gekeurt wierd, is voornaem veroorzaekt, om dat die Zee zout is, als of het nootzakelijk was, dat daerom met den Oceaen moest gevoegt zijn, wezende waer, dat 'er veel Meiren zijn, hoewel klein, die echter zout water hebben, komende het met de reden over een, zoo als de ondervindinge mede leert, dat alle Meiren, 't zy zy in den Oceaen uitstorten, of besloten zijn, allenkskens zoutachtig worden, en den aerd van een Buiten-zee aentrekken, konnende eenige kleine Binnen-meiren die zoet zijn, tot geen voorbeeld worden aengetogen, doch in de Meotische Poel, ziet men klare blijken der zoutigheit, en noch meerder in de Zwarte Zee, welke anderzins een gelijkheit heeft met het Kaspische Meir, 't welk in zijn midde, het zoutste is; men is te vergeefs bekommert, nopende hunne onderaerdsche kolken.

Julius Scaliger wil, dat dit Meir in de Zwarte Zee, door onderaerdsche holen uit boezemt, doch veele zoeken andere uitlozingen, als of 'er geen oneindelijke Meiren zijn, die nergens uitstorten. Van dit Meir is te lezen by *Josephus Barbarus*; men wil dat in twaelf dagen het Kaspische Meir omvaren kan worden, hoewel *Herodotus* zegt, dit Meir langer te zijn, als vyftien dagen, en breeder als acht dagen varens; en waerlijk, zoo men de lengte neemt voor de naeste Zees uitbreidinge, zoo heeft *Herodotus* niet gemist, of zeer weinig, doch zoo men de lengte neemt voor de tusschen stand, die is van de uitgank des Vliets *Jaxartes*, en de strand der Cirkassen, dan is deze uitbreidinge te groot genomen: *Scaliger* is onlangs gevolgt door den Reiziger *Oliarius*, die een gedeelte van deze Zee heeft bezocht, en breedelijk be-

beschreven, en of schoon ik veel geloof geef, aen den geenen, die eige oog getuigen zijn, zoo meine echter dat hy daer in dwaelt, met te zeggen, dat deze Zee uitgestrekt is, van 't Oosten na 't Westen, want achte de zelve in zijn lengte Zuide en Noorde te zijn gelegen, wezende door *Oliarius* enkelijk een gedeelte der Wester-oevers bezocht, te weten, van de Vliet *Volga*, tot aen de Stad *Ferabat* in Persie, welke tusschen-stand hy voor de geheele breete aentekent, en zegt te zijn van honderd en twintig Hoogduitsche mylen, welke maet genoegzaem overeen komt met die van *Herodotus*. Werdende by de Grieken de vaert eener dag, gerekent op vyf honderd stadien, wes een Reis van acht dagen, een lengte van vier duizend stadien zoude uit leveren, die uit brengen honderd en twintig Duitsche mylen, en dit komt ook overeen, met de Nubienzer Land-beschryver, die zegt, dat de breete dezes Zees, is een vaert van zeven dagen, te weten, tusschen *Tabrestan* en het uitstekent hooft in Nagayen Land, hoewel hy eene dag te kort heeft gerekent. In lengte heeft *Oliarius* dit Meir niet bezien, maer wel andere, waer onder *Jenkinson*, een Engelschman, voor omtrent honderd Jaren, die langs de geheele Noordzyde gevaren heeft, van de mond der Riviere *Volga*, tot aen die van de *Jaxartes*, en hy schryft, deze Zee lang te zijn, twee honderd Duitsche mylen, daer *Oliarius* aen deze tusschen-stand, maer negentig diergelijke mylen stelt, en aen deze zyde de Land-oevers vervolgens dus betrekt. *Jenkinson* rekent, van de mond der *Volga* tot aen het Hooft *Boglatan*, vier en zeventig mylen, aen welke tusschen-stand *Oliarius* de helft pas geeft, waer uit blijkt, dat hy de helft van de lengte omtrent heeft afgesneden, en *Scaliger* daer mede niet vergenoegt, maekt dit Meir drie vierde deelen kleinder, zoo als licht te zien is by den geenen, welke eenige kennis van de Landmeterye hebben, dies men in zekerheit zeggen mag, dat dit Meir, zoo het in lengte geen vyftien dagen varens groot is, ten minste is de zelve grooter als by *Scaliger* en *Oliarius* is gebragt, en daer mede komen overeen, zoo wel de oude als nieuwe Arabische Schryvers. Dat men nopende de lengte niet eens is, word veroorzaekt, om dat men de Noorder Oever niet ten rechten bekent heeft, noch de maet van *Eratosthenes*, zoo, en in dier voegen, als by *Strabo* staet vermelt, doch niet zoo als by *Plinius*, daer van gesproken word, die men uit *Strabo*, ten aenzien van de telling verbeteren moet. *Eratosthenes* geeft aen het deel hem bekent, een maet van twaelf duizend zes honderd stadien, dat zijn vyftien duizend vyf en zeventig schreden, zoo als *Plinius* het zelve uit drukt, doch hier ontbreekt de tusschenstand van de *Volga* tot aen de *Jaxartes*, zoo men dan daer by doet uit *Jenkinson*, honderd en zes en zestig Duitsche mylen, zal men hebben de geheele kring van de Kaspische Zee, groot te zijn omtrent vyf honderd en zestig mylen. Dus verre *Vossius*.

AENMERKINGEN

Van *Richard Johnson* (die tot *Buchara*, met *Anthonis Jenkinson* is geweest:) aengaende de wegen van *Moskovien* na *Katay* of *Sina*: daer in van verscheide Plaetzen en Volken, toen noch weinig bekent, gewag word gemaekt. 1558.

Een weg, aen hem opgegeven door zeker Tarter, genaemt Sarnichoke, *Onderdaen van den Vorst van* Buchara.

VAn *Astrakan* na *Serachik* te Lande, kleine dag-reizen doende, gelijk die met de Karavane, zijn tien dagen reizens.

Van *Serachik* na de Stad *Urgenze*, vyftien dagen reizens.

Van *Urgenze* na *Buchara*, vyftien dagen reizens.

Van *Buchara* na *Caskar*, dertig dagen.

Van *Caskar* na *Katay*, dertig dagen.

Een andere weg, door de zelve perzoon opgegeven, die hy zeide zekerder te zijn.

VAn *Astrakan* na 't Land der Turkemans, over de Kaspische Zee, is tien dagen reizens.

Van de Turkemans, met Kamelen, die ieder vyf honderd ponden last dragen, is tien dagen, tot *Urgenze* toe.

Van *Urgenze* na *Buchara*, vyftien dagen.

De Stad *Buchara* is de plaetze, daer de Tartaren met de Kathajers, en andere volken van die gewesten, handelen. Men betaelt'er twee en een half, voor 't honderd van de Koopmanschappen.

Van daer na *Caskar* *, een Grensstad van den Grooten Chan, is een Maend reizens. Deze Tartar zeide, dat 'er noch veele plaetzen tusschen beide waren.

Van *Caskar* na *Katay* §, is noch ruim een Maend of anderhalf reizens. Daer by voegende, verstaen te hebben, dat men van daer of uit *Katay*, kon over Zee na Indiën reizen; doch hy wist niet hoe de Kust gelegen was.

* Deze plaets is nu onder een byzonder Heer.

§ Dat is Sina.

Ver-

Verhael van eenen anderen Tartar, Koopman tot Buchara, *volgens bericht uit een zijner Landsluiden, die in* Katay *was geweest.*

VAn *Astrakan* na *Serachik*, over Zee, vyftien dagen reizens.

Van *Serachik* na *Urgenze*, is mede vyftien dagen reizens.

Van *Urgenze* na *Buchara*, noch vyftien dagen: en in die vyftien dagen reizens zijn geene wooningen te vinden; maer alleenlijk eenige putten, van d'eene dag reize tot de andere.

Van *Buchara* na *Taskent*, zijnde eene schoone weg, is veertien dagen reizens.

Van *Taskent* na *Occient*, zeve dagen reizens.

Van *Occient* na *Caskar*, twintig dagen.

Caskar is de Hooft-stad van 't Ryk, dat tusschen *Buchara* en *Katay* legt, waer van de Vorst genaemt is *Reshid Chan*.

Van *Caskar* na *Sowchik*, dertig dagen reizens. *Sowchik* is de voornaemste Grens-stad van * *Katay*.

* Verstaet het Zuider Katay of Sina.

Van *Sowchik* na *Camchik*, vyf dagen reizens, en van *Camchik* na *Katay* twee Maenden weegs, door een Land, dat zeer volkryk en wel getempert is: hebbende overvloed van alderlei Fruit; waer van de Hooft-stad *Kambalu* genaemt, en tien dagen reizens van *Katay* gelegen is.

Deze Luiden verzekerden ons, dat boven *Katay* ('t welk zy zeiden, een wel gezedent Land te wezen, en ryker, dan men zoude konnen gelooven) een ander Land is, op Tartarisch geheten *Kara-Kalmak*, of zwart Kalmak, door bruine Menschen bewoont; want in *Katay*, gelijk het na 't Ooste strekt, zoo zijn daer de Menschen wit en wel gedaen van Lichaem. Hun Godsdienst, na 't verhael van dezen Tartar §, is de Christelijke, of daer zeer na by komende, en hunne sprake verschilt veel van de Tartarische.

Men vind op deze weg geene Beeren, maer wel witte en zwarte Wolven: waer van misschien de oorzake is, om dat de Bosschen daer niet zoo dicht zijn, als die van Moskovien, alwaer veele Beeren gevonden worden. Men vind 'er, na hun verhael, zeker Gedierte, dat by de Moskoviters *Barse* genoemt word. Voor zoo veel ik aen 't vel, dat zy my toonden, daer van oordeelen kon, is het zoo groot, als een Leeuw. De huit is gevlekt, en geloof ik, dat het een Tyger of Luipaert is.

Noch twintig dagen reizens van *Katay*, zegt men een Landschap te zijn, genaemt *Angrim*, alwaer zich een Dier houd, dat de beste Muskus voortbrengt. De meeste word getrokken uit de knien * van het Manneken. Het volk is daer Olijfverwig. Gemerkt in dit Land de Mannen geen baerden dragen, en voor de rest in de kleeding, de Wyven zeer gelijk zijn; zoo dragen de Mannen, om hen van de Vrouwen in kleeding t'onderscheiden, een rond yzer op hunne schouderen, en 't Vrouwvolk draegt het onder haer gordel. Zy eeten daer rauw vleesch, zoo wel als het volk, in een ander Land, *Titay* genaemt, mede doet.

* Dit is verkeerdelijk gezegt, alzoo het uit een beurze aen de Navel komt.

Deze laetste bidden het Vuur aen, en zijn vier en dertig dagen reizens van Groot *Katay* gelegen.

Tusschen *Titay* en *Katay* word een volk gevonden, dat van goede gebaerte is. Het gebruikt Messen van Goud. Men noemt die volken, zoo gezegt word, *Komorom*, en leggen nader aen Moskovien dan aen *Katay*. Dus verre de Reis-beschryving van *Jenkinson*, en het bericht van *Johnson*.

§ Dit is misverstandelijk gezegt, ten ware van de Godsdienst in Tangut, aldaer in de Nabuurschap wierd gesproken, alwaer veele uiterlijkheden, den Christelijken Godsdienst gelijk, worden geoefent.

VERHAEL DER OORLOGEN en BEROERTEN,

Van omtrent het Jaer zestien honderd zeventig, tot het Jaer zestien honderd tachentig toe, onder de Usbekken *voorgevallen: en hoe eindelijk* Abdulaziez-chaan, *of* Adularis kan, *waer van boven gemelt, de Vorst van* Buchara, *aen zijn jonger Broeder, zijn gebied heeft opgedragen, en zich in Bedevaert na* Mecha *heeft begeven gehad. Zoo als zulks in* Ispahan *is aengetekent, en my van daer toegezonden.*

HEt Land van de Usbekken is al lange tyd voor dezen, onder drie Vorsten verdeeld geweest, beheerschende ieder een byzonder Vorstendom; waer van *Abdulaziez-chaan* d'aenzienlijkste en magtigste was, houdende zijnen Zetel in de Stad *Buchara*, alwaer den beroemdem Arts *Aboe Ali Sina*, in Europe onder den naem van *Avicenna* beter bekent, zijn geboorte ontfangen heeft: bezittende niet alleen het Land, daer onder gehoorende, maer ook een groot gedeelte van *Turkestan*, dat is, het Land der eigentlijke Turken, gebiedende een jonger Broeder van hem, *Subhhaan-Koeli-Chaan* genaemt, over 't Landschap van de Hooft-stad *Balch*, alwaer hy zijn Hof hielt, wezende deze twee Vorsten uit de rechte Usbeksche stamme gesprooten. De derde Prins was

was afkomstig van de rechte Tartarsche stam, afdalende van *Tsingiez-Chaan*, in onze geschichtschriften onder den naem van *Cingis Chan* vermaert; die omtrent het Jaer twaelf honderd na Christi geboorte, *Sina* overwonnen heeft gehad, en was *Anoesjeh Chaan* genaemt, by verkorting van *Anoesjirwaan-Chaan*. Deze Prins had een Dochter van *Abdulaziez-Chaan* getrouwt, strekkende zijn gebied over het Landschap van de Hooft-stad *Oergentsj*, alwaer zijn Hof houding is. Hy is zijn Vader *Abdul-Khazi-Chaan*, omtrent het Jaer zestien honderd vyf en zestig, in de Heerschappy gevolgt.

De Vorst *Abdulaziez-Chaan* was vry oud van dagen, wordende omtrent het Jaer zestien honderd zeventig, tusschen zeventig en tachentig Jaren levens geschat, zonder Zoonen, die hem in dat Vorstendom navolgen konden: zoo dat, by zijn overlijden, zijne Heerschappye op zijnen Broeder, den Prins van *Balch*, afdalen moest; doch die wilde dit gebied liever by zijne Broeders leven hebben, als na zijn dood verwachten, gedreven zijnde van een groote heerschzucht, om het geheele Land der Usbekken aen zich alleen onderdanig te maken: waer toe veele quade aenstookers, die hun geluk en hooger staet hier by beoogden, dezen *Subhhaan-Koeli-Chaan* meer en meer aenzettede; van wien zy zich verzekeren konden, dat het Prinsdom van *Buchara*, vermids de hooge ouderdom van zijnen Broeder, en de daer uit ontstaende zwakheit; als ook ten aenzien dat Zooneloos was: anders evenwel binnen korten op hem te vervallen stond, dien dan als een opkomende Zon eerden en aenbaden.

Subhhaan-Koeli-Chaan, om tot zijn oogwit van heerschzucht te geraken, zend, omtrent het Jaer zestien honderd en zeventig, een Gezant aen zijnen Broeder in *Buchara*, trachtende den zelven, door alderlei beweegredenen, ten aenzien van zijn ouderdom, zwakheit, en groote last van heersching, met menigte van aenprikkelingen, tot aenvaerding van een Godzalig en gerust leven, nevens andere redenen meer, die voor dat oogmerk toepasselijk zijn, tot d'afstant van zijn Vorstendom, en de aenneming van zijn Bevaerd na *Mecha*, te bewegen. Maer *Abdulaziez-Chaan* had daer geene ooren toe, en antwoordde op dit voorstel met scherpe toon, betuigende daer over niet weinig misnoegt te zijn, zeggende rond uit, dat in geenen deele gezint was, zoo lang adem zoude scheppen, zijn gebied over te geven: en zoo zijn Broeder het noch begeerde, dat hy het hem met de wapenen ontmagtigen most.

Subhhaan-Koeli-Chaan nu wel ziende, dat door middel van d'enkele redenkonst, geen meester van dat Vorstendom zoude worden, verveinst zijn ongenoegen, en voornemen, oefent met zijn Broeder een zeer beleefde en openbare vriendschap, na uiterlijken schyn, terwyl inmiddels alderlei listen en konst uitdenkt, met omkooping van den *Ataliek*, dat is, den eersten beampteling van *Abdulaziez-Chaan*, en den *Zarrabi-busji*, dat is, de Opperste Munt-meester, 't welk aldaer een aenzienlijk Ampt is, die het Zegel van haer Doorluchtigheden nasloegen, en daer mede hier en daer, buiten weten van hunnen Vorst, als op des zelfs wil, zeer schadelijke en verraderlijke bevelen lieten afgaen, om dus met list, en voorts met een groote magt hem van zijn Broeder te doen overrompelen, en zoo in handen over te leveren.

Wanneer nu alle zaken tot dat oogwit gereet waren, en *Subhhaan-Koeli-Chaan* de perzoonen, daer toe dienstig, aen zijn kant getrokken, en van alles wel onderricht had, zonder dat *Abdulaziez-Chaan* van al dit verraed eenige de minste lucht ontfing, zoo leide het daer op toe, om *Abdulaziez-Chaan* met een kleine magt in 't veld, van een gedeelte volk af te scheiden, op een voordeelige plaets te doen komen, en hem dus op zijn zwakst en d'alderonverwachtste tyd, met een ongemeen groot Leger, daer den anderen geen de minste kennisse van had, op het lijf te vallen, en van hem meester te worden.

Hy laet dan aen zijnen Broeder *Abdulaziez-Chaan* weten, dat hy kontschap had, als dat de Turken *Khara-Khalpaakh*, in 't Land van *Mawara-Ennahr*, by ons *Mawaranahr* geheten, met zestig duizend man stonden, in te vallen, en hem eerst de Stad *Samarkand*, en daer na *Buchara* afhandig te maken; bestellende het voorts zoodanig, dat al het zelve vervolgens met *Tsiappars*, of Posten te paerd, bevestigt wierd, en dat eerst in aentogt, en daer na, hier en daer met zoo veel Paerden, reeds aengekomen waren: terwyl nu en dan, op deze en geene plaetzen eenige Benden van *Subhhaan-Koeli-Chaan*, onder de naem van die Turken, zich ter neder sloegen, zonder dat zijn Broeder noch iets van die bereitzelen en toeleg wist of merkte, maer volle geloof aen die tydingen slaende: belaste ondertusschen aen eenen *Iskender-beek*, die bestierder van *Samarkand* was, tegens de Turken wel op hoede te wezen: en zond tot dien einde ook eeni-

eenige magt derwaerts, gelijk dien Bevelhebber ook alle goede voorzorge voor die Stad, en afbreuk van den vyand beloofde.

Ondertusschen verscheen *Subhbaan-Koeli-Chaan*, met een groote magt van Paerden, omtrent de *Dzjer*, dat is, de diepe Valeye van *Samarkand*, plaetzende eenige duizend man in die Valeye, en andere tien duizend, waer onder hy zelfs met den *Serdaer*, dat is, de Veld-overste was, in de hinder hoede, alwaer hy zijn Broeder verwachtede, die inmiddels ook zijn *Dsjismendoe* volbragt had, dat zy op Persisch *Nakhli Mekaan*, dat is, het overbrengen na buiten, noemen, 't geen zy op een goede uur te vooren plegen te doen, eer de Reis noch aennemen, alwaer men hem, zoo als in zijn Tente zat, kort op malkander tyding, toebragte, dat de vyand nu hier en daer, zich met aenzienlijke Benden geplaetst had. Waer op eenen *Chodzjah, Dsjoeburi* of *Dispebaer*, die zijn voorbidder, en van groot geloof en aenzien by dien Vorst was, zijn Hoogheit ried, zijn gebed te doen, en daer na op te breken: die van dat verraed mede niet onbewust scheen, en misschien daer zelfs wel handdadig aen was, gelijk daer na heeft laten blijken, dat van zoo een schelmstuk niet veel gemoets maekte. *Abdulaziez-Chaan* diende dezen *Chodzjah* al lacchende daer op, dat 'er nu geen tyd van bidden overig was, en trok daer op, in alle snelligheit voorts na de gemelde Valeye, daer *Subhhaan-Koeli-Chaan* met zijn gansche magt lag, en hadde den *Ataliek* hem wys gemaekt, dat aldaer niet meer als vyf honderd man, en aen geene einde van de Valeye, na de Woestyne, van *Khiptsjaek* toe, duizend, en by de *Teppeh*, dat is, de vlakke heuvel of kruin van *Wakhaanzj*, mede duizend Ruiteren zich neergeslagen hadden, wezende hy in alles niet boven de twee of drie duizend man sterk: en komt dus te post, na dat de Schildwachten verrast en opgevat had, zijn Broeder onverwacht van achteren op den hals, en valt hem, met een groote dapperheit, dus verbaest aen, brengt het Leger terstond in wanschik en op de vlucht, rechtende een groote nederlaeg aen, en was *Subhhaan-Koeli-Chaan*, nevens zijn Veldheer, met tien duizend man, noch naeuwlijks ontkomen, en d'overige meest gesneuvelt of elders verstrooit.

Na deze bevochtene zegen begaf zich *Abdulaziez-Chaan* na de *Tsjehaar Bagi Bakhi-Chaan*, een zeer vermakelijke Tuin, met schoone gebouwen voorzien, van waer drie honderd en dertig hoofden na *Samarkand* zond, met last, om zoo wel daer, als in *Buchara* zeven dagen lang, met het slaen op de *Nagarahs*, dat zijn Keteltrommels, en ander speeltuig, als ook met toestel van optooyingen, lamplichten, vuurwerken, en andere tekenen van vreugde die overwinning te vereeren; gelijk ook honderd koppen aen den Konink van Persie schikte met wien toenmaels vriendelijke gemeenschap van Brieven en Gezantschappen onderhielt, terwyl inmiddels, zoo aldaer, als tot *Buchara*, vyf en twintig dagen toebragt, om de aenleiders, heelders, en medeplichtige van dat verraed; mitsgaders de rechte toedragentheit van alles uit te vorschen en t'ontdekken, met ondertusschen den *Ataliek* en de Opperste Munt-meester, die de zekerheit van hun leven in de vlucht stelden, te laten najagen; die ook beide gekregen en weder te rug gebragt wierden: alhoewel de laetste al diep in de groote Woestyne van *Khiptsjaek* geboort was. Doch deze bestorf het, uit schrik van de straffe; alhoewel nochtans daerom niet te min, met den eersten Beampteling, die in 't leven was, met de armen en voeten vast gespykert, en aldus gevilt: als mede de huit met stroo gevult, en aen de poort, tot een opentlijk schouwspel en afschrik, opgehangen wierd, latende dien Vorst echter eindelijk, op het voorbidden van verscheide Grooten en andere, noch die schyn-lichamen afhalen en begraven. De Vorst hield zich te vreden, voorts met de straf van weinige, zonder die zaek en verdere schuldigen ten uiterste te vervolgen, verwytende voorts de Grooten wegens hunne onachtzaemheit en zorgeloosheit; als ook over hunne genegentheit aen de zyde van zijn Broeder, die ook in d'eerste drie of vier dagen, zoo uit schaemte, als om dat zijn Hoogheit in geen goede luim was, ten Hove niet durfden verschynen.

Voorts, zoo waren door toedoen van eenen *Sjahbeek Daadchah*, ook drie honderd Kalmakken in *Samarkand* ingelaten, om, by quaden uitslag van *Abdulaziez-Chaan*, het aldaer op een rooven en stroopen aen te stellen, die alle door gemelde *Iskender-Beek*, bestierder van die plaets, betrapt, en gevat zijn geworden.

Wanneer nu *Abdulaziez-Chaan* daer van de tyding kreeg, zoo belastede alle de zelve, op Kamelen gebonden, binnen die Stad, in alle straten rond te voeren; als mede by een uitroep, aen een ieder aldaer te belasten, zelfs tot de Kinderen toe, om hen te steenigen, of anderzins om het leven te brengen: gelijk ook geschiede, snydende de Genees-meesters daer na de hoofden af, die tot een spiegel, hier en

daer

daer aen een kant opgehangen, of te pronk gesteld wierden.

Hier mede vernoegde zich dien Vorst, zonder zijn wraek verder te zoeken, of zijn Broeder daer over met oorlog te vervolgen, welke over die daed niet als schande en schaemte behaeld had, blijvende daer over zes Jaren in de pruil, en noch al met die meining, om d'een of d'andere tyd, by goede gelegentheit, zich het Vorstendom van *Buchara* onderdanig te maken, niet tegenstaende *Abdulaziez-Chaan* hem tot een vertrouwde vriendschap zocht te bewegen, en dat zich voorts gerust wilde houden, met vertooning, dat hy op het laetste van zijn dagen was, en weinig levens over had, en eindelijk het gebied van *Buchara* doch binnen korten op hem te komen stond, en zich aldus zoo niet verhaesten wilde; met meer andere redenen, die op de zake pasten, zonder dat de zelve eenige uitwerking of deugd deden: maer bleef noch al by zijn voorige opzet.

In middels was het Kasteel van *Tsjehaardsjoe*, aen de Rivier de *Oxus* gelegen, alwaer een voornaem Veer is, zeer sterk, met dubbelde Wallen en een Gracht voorzien, door een Hooftman van *Subhhaan-Koeli-Chaan*, by nacht, door een overval verrast, hebbende *Abdulaziez-Chaan* groote moeite gehad, om het zelve eenige Jaren daer na weder magtig te worden; het geen ook met een krygslist toegegaen is.

Terwyl dit aldus in dezer voegen voorvalt, zoo bedenkt *Anoesjeh-Chaan*, de Vorst van *Oergendzj*, met gemelte *Chodzjah, Dsjoeburi*, of *Dispebaer*, den voorbidder van *Abdulaziez-Chaan*, die in *Samarkand*, en met dien Vorst in een zeer heimelijk verstant was, een listigen aenslag, om *Abdulaziez-Chaan*, met al zijn magt, tusschen *Samarkand* en *Buchara* te trekken, en dus by des zelfs afwezen, met een overval, de Stad *Buchara*, op een sprong te overweldigen, zonder dat *Subhhaan-Koeli-Chaan* eenige de minste kennisse of wind van deze aenslag had.

Wanneer nu de zaken na vereisch bereid waren, zoo laet *Chodzjah* uit *Samarkand* aen den Vorst *Abdulaziez-Chaan* weten, dat de Kalmakken omtrent *Miaankaal* ter halver weg, tusschen die Stad en *Buchara* gelegen, ingebroken waren, met meening, om zich van die plaets meester te maken: het welk dezen Vorst geloovende, trok met al zijn magt derwaerts; doch wanneer aldaer verscheen, vernam niemand, en bevond toen, dat het gemelte maer een verzonnene tyding was, kerende dus weder na *Buchara*, terwyl inmiddels *Anoesjeh-Chaan* aldaer te post, in vyf dagen van *Oergentsj*, met eenige Paerden aengekomen was, nemende zijn huisvesting in de voorgemelte Tuin *Tsjehaar Bagibakhi-Chaan*, en drong dus in de Stad, zonder veel wederstant te vinden, bezettende ieder poort met vyf honderd man, en begonden het deze alle op een plunderen van de Stad aen te leggen.

Abdulaziez-Chaan, die nu wel bevroeden konde, wat 'er gaende was, en daer na hier van ook genoegzame kondschap kreeg, leide in een etmael drie dagen reizens te ren af, en quam dus onverwacht in *Tsjahi Naksjbend*, in het midden van de nacht, na dat alle d'uitgezette Schildwachten van den vyand verrascht, en zich van hen verzekerd had, en vervoegde zich stillekens in den donker, met vyf honderd man, voor de poort van *Nemaazgah*, zonder dat die van binnen iets daer van wisten, of daer op dachten, overweldigt de zelve met een verwoede aenval, en dringt dus binnen in de Stad na zijn Paleis.

Wanneer *Anoesjeh-Chaan* nu dit vernam, was hier over niet weinig versteld, en nam dien zelven nacht met zijn volk noch de vlucht, met alle verbaestheit, na *Oergentsj*, wien *Abdulaziez-Chaan* twee duizend Ruiters na zond, die ook een goed deel volk van den vyand ter neder maekte.

Abdulaziez-Chaan quam deze zwarigheit, die zoo listig bestooken was, dan ook te boven; doch alzoo hy op het laetste van zijne dagen en de bestiering van zijn Vorstendom, met zoo veele moeyelijkheden en tegenspoed, moede en wers was, en gaerne ruste zocht; als mede aen alle kanten bevond, dat op de trouw en eerlijkheit van zijne Beampten geen vaste staet langer maken konde, zoo besluit hy tot aflegging van zijn Vorstendom, en om de Pelgrimagie na *Mecha* t'ondernemen, latende dit besluit door zijne Grooten, aen zijnen Broeder *Subhhaan-Koeli-Chaan* weten, om het zelve gebied na zijn vertrek over te nemen: gelijk hy ook aen den Konink van Persien dit zijn voornemen bekent maekt, met verzoek, om die Reis van Godsdienstigheit na *Mecha*, door zijn Ryk te mogen doen; 't geen zijn Majesteit aen dien Vorst, in beleefde uitdrukkingen, toestond, met toeschikking van duizend Tomans voor zijne onkosten van *Buchara* tot aen de grenzen van Persien toe: nevens toezegging van een eerlijk en betamelijk onthael in zijne Landen.

Abdulaziez-Chaan vervaerdigd zich tot de Reize, en steld op de afstand van zijn Vorstendom het behoorlijke bevel: en gelijk

lijk hy een goedertiere en bemind Prins was, die mede deugden over zich had, die aen den Usbekken zoo gemeen niet zijn; midsgaders van een groot verstand, voorzichtigheit, overleg en dapperheit was, zoo ontstond daer een groote beweging van droefheit, tranen, teerheit en medelijden onder het volk, wanneer hy uit *Buchara* trok, ten aenzien van 't verlies, dat zy by zijn vertrek leden, met een groot gevoel, dat toen in zijne oude dagen, zulk een aenzienlijke Heerschappye, die met zulken lof en luister, zoo een lange reeks van Jaren bekleed hadde, en niet langer met rust bezitten konde, moest gaen verlaten, om d'eerzucht van zijn Broeder te voldoen, en nu aldus van alle staten en gebied berooft, in vreemde Landen hadde te zwerven.

Deze Vorst trok over de *Oxus*, aen het Veer van *Tsjehaar-dsioe*, terwyl zijn Broeder *Subhhaan-Koeli-Chaan*, twee dagen na zijn uittogt van *Buchara*, in die Hooftstad aen quam, en bezit van het Landschap, daer onder gehoorig, nam; vervorderende inmiddels *Abdulaziez-Chaan*, met een gevolg van omtrent twee honderd perzoonen, zijnen weg na *Merw-Sjahidsjaan*, alwaer meer als een Maend lang bleef, eer dat 'er ordre van het Persische Hof over zijn onthael en zijne verdere geleiding quam; ontfangende aldaer een brief van *Anoesjeh-Chaan*, Prins van *Oergendsi*, waer by verschooning verzocht over de feitelijkheit jegens hem ondernomen, daer van hy zijn berouw betuigt, met een zeer yverige en vriendelijke nooding, om by hem te komen, onder beloften, van zijn Hoogheit krachtig te zullen bystaen, en wederom in het Vorstendom te herstellen: met alderlei verdere afradingen, om hem van dit zwerven in vreemde Landen af te trekken. Doch zijn Hoogheit konde daer toe niet verstaen, maer antwoorde daer op, dat niemand vreemds zijn Vorstendom bezat, en zijn Broeder *Subhhaan-Koeli-Chaan* daer toe de naeste was: als mede dat dit gebied zoo veel niet waerdig achtede, dat tot herneming van't zelve, zoo veel bloeds der Muslimans zoude moeten vergooten, en zoo veel verwoesting aen d'Ingezetenen veroorzaekt worden; met meer andere redenen, die van dat slag waren, komende het slot hier op uit, dat aldus zijn Broeder in rust en vrede wilde laten zitten, en voorts zijn Bevaerd volbrengen: als mede het overige van zijn leven in Godsdienstige bespiegelinge, en oeffeninge omtrent Hemelsche en Geestelijke zaken wilde doorbrengen.

Op bevel van zijne Persische Majesteit wierd deze Vorst zeer aenzienlijk onthaeld en bekostigt: vorders met Tenten, als mede met alderlei verdere optooyingen en statelijk toestel verzien. Wordende dus van een Onthael-meester van *Mesihed* in *Chorasan* begeleid, alwaer aen al zijn volk, die op zijn Usbeks, vry zober en slecht in hunne kleeding en verdere toestel waren, uitdeeling van Zyde en andere stoffen, tot kleeding en verdere toebehooren, zoo van Paerde-tuig als anders, voorziening gedaen wierd, zoo dat alle in een eerlijke uitrusting geraekten.

Wanneer nu zijn Hoogheit tot op drie mylen na aen *Isspahan* genaderd was, en van daer zich te paerd vervoegt had, om na die Zetelstad te ryden, zoo zond de Konink zijn eerste Beampte, met alle de verdere aenzienlijkste Grooten, dien Vorst tegen, terwyl zich met zeer weinige Heeren op de Jacht verlustigde. Wanneer nu *Abdulaziez-Chaan* onder alle die Grooten zijn Majesteit niet vernam, dien hy ongetwyffelt verwacht had, zoo toonde zich daer over misnoegt, en nam het zelve voor eene verachting van zijn perzoon op, en voor een ontbreking van behoorlijke plicht aen zoo een magtig Konink, als hy was geweest, over zulk een wytgestrekte Landschap der Usbekken, en van *Turkestan*; gelijk ook vlak uit te kennen gaf, weigerende daer op ook recht uit, om voort te ryden. Wanneer de Konink van Persie dit nu te voore quam, zoo vond zich al wat verlegen, hoedanig hy dien Vorst best vernoeging geven zoude; doch zijn *Wakaa-Nuwies* of Geheimschryver van Staet, een Heer die de gaven had van iets op een zeer aerdige en aengename wyze uit te vinden, en daer by een goed Dichter was, ervond, om aen dien Vorst, die de Dichtkunst zeer beminde, en zomtyds eenige gelukkige vaerzen maekte, een gedicht van verwelkoming, met alle eer op een beleefde wyze ter neder gestelt, toe te schikken, en na de Stad *Isspahan* te noodigen, wezende dit middel ook van zoo goeden uitslag en ingang, dat zijn Hoogheit, aen wien die vaerzen byzonderlijk behaegden, daer mede ten vollen te vrede gestelt en vergenoegt wierd, en zich aldus, door alle de Ryksgenooten, tot aen een Koninks Tuin, even buiten de poort *Toktsji*, die tot zijn huisvesting bestelt was, liet geleiden; alwaer de Konink, twee of drie dagen daer na, dien Vorst in perzoon, op een beleefde en eerlijke wyze, quam verwelkomen, en zijn Hoogheit voorts met alle zijne Grooten, omtrent een afstant van een half myl verre, over gespreide Zyde Stoffen, Goude en Zilvere Lakenen,

tot aen de wooning die tot zijn verblijf besteld was, te Paerde geleide.

Eenige dagen daer na vervoegde den Konink zich weder in het huis van dien Usbekschen Vorst, en haelde hem ten Hove, alwaer zeer prachtig onthaeld en vermaekt wierd.

Zijn Majesteit stelde nu en dan, zoo lang zijn Hoogheit in die Koninklijke Stad was, noch eenige gastmalen en vermakelijkheden aen, gelijk ook aen de kant van *Hamedaan* aen dien Vorst, tot zijn onderhoud, eenige Landen en Dorpen toevoegde. En wanneer nu de tyd van de Godvruchtige Reize na *Mecha* begon te genaken, zoo nam dien Prins ook derwaerts, over *Bagdad*, zijne Bevaert aen, ontmoetende in de Woestyne van Arabie veel aenstoots en aenvallen, van de Prinzen dier Woestyne, die groote uitperzingen en quellingen van groote zommen wilden vorderen, met welke zomtyds in een gevecht trad, en zich zoo redde, of zich bywyle met hen over hunne eisch, op het beste doenlijk, na de gelegentheden, verdroeg; gerakende dus eindelijk in *Mecha*, alwaer de gewoonelijke plechtigheden volbragt, en begaf zich van daer na *Medina*, daer de bezoekinge van het Graf hunnes valschen Propheet *Mahomed* te werk stelde. Keerende van daer weder te rug, bejegende in die Reis al weder groote sporling van de Veld-Arabieren: alwaer ook omtrent het Jaer zestien honderd twee en tachtig, door zijn ouderdom, zwakheit en moeite, zijn leven geeindigt heeft.

Nat dat nu de Vorst *Abdulaziez-Chaan* zijn Vorstendom verlaten, en het zelve aen zijnen Broeder *Subhhaan-Koeli-Chaan* overgegeven had, die zich nu betoont had, met een overgroote en onmatelijke heerschzucht bevangen te zijn, zoo schepte den Prins van *Oergentsj* over zulk een groote vermeerdering van zijns Ooms gebied en gezag geen kleine argwaen: besloot aldus den zelven voor te komen, en verzameld daer op een groote krygsmagt, belezende de Kalmakken, ook andere Tartaren en Turken, die wel naest aen zijn Land lagen, en meest van hem af hongen, aen zijn kant, en doet aldus, met hen gevoegt, in het Jaer zestien honderd vyf en tachtig, in het Land van *Mawaranahr* een schielijken inval, ontweldigende zijn * Oom de Stad *Samarkand*, wien voorts zoodanig in het naeuw bragt, dat de zaken na allen schyn stonden, dat beide de Vorstendommen van *Buchara* en *Balch*, met een gedeelte van *Turkestan*, tegens meer zoodanige invallen niet zouden konnen bestaen; waer van den Persiaen ook geen kleine bevatting had, wiens welwezen niet was, dat zoo een groot Land, het welk d'uitgestrektheit en magt van een Koninkryk heeft, en een waereld van krygsvolk uit kan leveren, onder een eenig hooft zoude komen: maer wel, dat dit Landschap onder verscheide Prinzen en Vorsten verdeeld bleef, om met onderhouding van heersch-yver tusschen hen, en door Jaerlijksche erkentenisse, d'een en d'ander aen zijne kant te krygen, en dus malkanderen van eenige zware invallen in Persien te wederhouden, om ondertusschen geen inbreuk in hun eigene Vorstendommen van zijne benyders te lijden en onderhoorig te wezen: op welke wyze zijn Majesteit zich best van hen; als mede zijn Ryk tegens hunne invallen of aentastingen kan verzekeren; inzonderheit zoo daer en boven noch op de grenzen aen die kant een goede krygsmagt onderhout, gelijk daer altoos ook eenige benden hier en daer geplaetst leggen.

* Te weten van zijn Vrouws wegen.

Doch om weder tot ons verhael te komen, zoo keerde *Anoesjeh-Chaan*, op die ongemeene voortgangen en behaelde zegen, met een groote buit weder te rug, terwyl inmiddels *Subhhaan-Koeli-Chaan* mede zoo veel magt by malkanderen trok, als hem mogelijk was; ondertusschen dat de Prins van *Oergentsj* ook niet stille stond, maer wederom een zwaer Leger by een vergaderde, waer mede het Jaer daer aen weder een aentogt in het Land van *Buchara* deed, om zijn voorige overwinningen verder voort te zetten, wanneer zijn Oom hem tegen trok. Tusschen hen beide viel ook een zeer heet gevecht voor, waer van het rechte bescheit tot *Ispahan*, op het schryven dezes, noch niet gemeen is geweest, als alleen dat de geruchten gingen, als dat die Veldslag aen de kant van den Vorst *Subhhaan-Koeli-Chaan* voordeelig geweest was, en de Prins *Anoesjeh-Chaan* vermist wierd.

AENTEKENINGE

Van zommige Wegen en Plaetzen in Chorasan, *Noorder* Persien, *en het Land der* Usbekken, *of daer omtrent gelegen, zoodanig als de zelve in't Jaer zestien honderd vier en tachtig tot* Ispahan, *uit de mond van zekeren Armenier*, Waten *geheten, die langen tyd in* Buchara *zijn verblijf heeft gehad, opgestelt is.*

De weg van *Mesjhed* in *Chorasan*, anders *Mesjhedi Imaam Riza*, en ook *Mesjhedi Mukhaddes*, dat is, het *Heilige Mesjhed* geheten, na *Merw-Sjahidsiaan*, is, als volgt.

Van

Van *Mesjhed* tot *Tawakun* is vyf mylen.

De weg is eerst drie mylen vlak, tot aen een Berg *Edzjderkoch* geheten, die men aen een hals, of recht-dwars, boven over heene trekken moet, dalende aen de andere kant in een smal diepachtig Dal, in de lengte gestrekt met bergachtig of heuvelig Land aen wederzyde; waer in men omtrent twee mylen heeft te reizen tot aen *Tawakun*, dat een groot Dorp is, met een *Karewansera*, een loopend water, Zaei-akkers en Tuinen verzien.

Van *Tawakun* tot *Abi-germ*, 't welk een warm water betekent, vermids zich aldaer een heete Bron opdoet, zijn drie mylen. Aldaer is ook een *Karewansera*, met weinig perzoonen bezet. Men gaet aldaer mede over of langs een water, waer in de Rivier van *Serchas* zich zoude uitstorten. Aldaer ontmoet men eenig Bosschaedje, en is voorts bergachtig en heuvelig Land, hebbende voorts van daer tot aen *Samarkand* toe, meest klein bosch.

Van *Abi-germ* tot de *Raahdaar-chaneh* vier mylen. De weg leit over heuvelen en vlakke ruggen, doch meest over een Rivier, *Mehneh* geheten.

Raahdaar-chaneh, betekent op Persich een huis of vertrek van *Raahdaar*, dat zijn opzienders van de wegen en de invorderaers of ontfangers van de *Raahdaryen*, dat zijn de Reis-rechten of Tollen. Dit volk heeft aldaer een Tent opgeslagen, waer in stroo en leeftocht aen de Reizigers verkoopen.

Van den *Raahdaar-chaneh* tot aen *Derbend* vier mylen.

De weg gaet over een veld, langs een Rivier, met hooge en lange Bergen aen wederzyden: en betekent dit woord *Derbend* een enge doortogt, als een poorte of gang, aen wederzyde tusschen steil gebergte, die men door moet; alwaer men dan ook ten einde van 't gebergte is.

Van daer heeft men meest zand, vlakte en woestyne, tot aen *Oergentsj*, *Balch*, *Samarkand*, enz. Zommige plaetzen zijn ook onder de algemeene naem van *Desjti Kiptsiaakh*, dat is, de woestyne, vlakte, of heide van *Kiptsiaakh*, begrepen. Doch deze woestyne of heide buiten dit *Derbend* zoude eigentlijk *Desjti Chawor* of *Chawaar* heten, en moeten de Reizigers voorts voor *Derbend* Gerst mede nemen tot voedzel.

Van *Derbend* tot *Tsiathsieh* zijn vier mylen.

D'eerste twee mylen heeft men een effen zandige weg, tot aen een waterloop, die een Kooren-molen gaende houd, en 't overige van de weg is wat heuvelig. Dit *Tsiahtsieh* is een groot Dorp met Zaei-akkers en Boomgaerden, daer men ook een Karawansera heeft.

Van *Tsiahtsieh* tot *Tehdzjen* zijn zes mylen. De weg is effen en vlak: eerst twee mylen, met Tamariskus, en een zekere doorn, in 't Persiaensch *Aroe* geheten, begroeit, tot aen *Khara Dzjengel* toe, dat in 't Turks het zwarte Bosch betekent: alwaer een water-beekje is, waer omtrent zich eenige Turksche Herders in zwarte Tenten onthouden, zonder eenig gebouw daer omtrent t'ontmoeten. In deze Landstreeke is het vol *Ahoes*, een aert van gazellen met gedraeide hoorens.

Een myl daer voorby bejegent men een *Teppeh*, dat is, een heuvel of hoogte, met een platte kruin, waer op wel eer een *Kharawul*, dat is, Uitkyk of en Wachthuisje, gestaen heeft, om den vyand van verre t'ontdekken: waerom deze plaets ook *Kharawul Teppeh*, dat is, de platte heuvel of hoogte van Uitkyk geheten word. Hier voorby was 't wat zandig, tot aen *Tehdzjen*, en ook daer voorby; leggende deze plaets even aen d'overzyde van een Rivier, met een steene brug beslagen, daer men over gaet. Zy noemen het zelve *Derjai Tehdzien*, dat is, de Zee, het Meir of Water van *Tehdzien*, nemende zijnen loop verder in de vlakte van *Chawar*, en komt onder anderen van *Seras* af. Een myl van daer, aen de rechter hand, leit een *Deheneh* of Grensplaets, alwaer een Chan zich ophoud, mede aen d'andere kant van dat water gelegen. Men naekt tot het zelve over een houte brugge. De plaets *Tehdzjen* zelve is een *Hhasaar*, dat is, een Vlek in een muur besloten, omtrent twintig huizen groot, met een *Mesjid* of Mahometaensche Tempel daer buiten. Hier is een *Kharawul*, of een Wacht en Uitkyk, alwaer zy ook Tol vorderen.

Van *Tehdzjen* tot *Hhauzichaan* is negen mylen. Eerst gaet men zes of zeven mylen over zand, en door een struikbosch, tot aen *Hhauzi Khassaab*, dat is, de Tancq of waterbak van den slachter geheten; hebbende daer een kuil en een hol uit de natuur, waer in men meest altyd regenwater vind, daer de Kafilaes of Reisbenden zich ook ter neder slaen. Hier voorby is de weg wat vaster en steviger, zonder veel wilde ruigte, tot aen *Hhauzichaan*, dat is, de Tancq of de steene water-bak van den Chan, alzoo genoemt na de stichter, den Usbeksche Vorst *Abdulaziez-Chaan* geheten, die voor weinig Jaren zijn Vorstendom aen zijnen Broeder *Subhhaan-Koeli-Chaan* afgestaen heeft gehad, en in Pelgrimaedje na *Mecha* overleden is: hebbende

Van welken Chaan hier boven breder is gesproken.

dien eersten Prins niet alleen die Tancq, maer ook een verwulfde begraefplaets van gebakke steen aldaer gebouwt, voor zekeren *Hhadzji* of Pelgrim na *Mecha*, die op deze plaetze overleden is. Men heeft daer omtrent alleenlijk tien huizen, in een muur van bergsteen besloten.

Aen dit *Hhauzichaan* komt ook een gemeene weg van *Seras*, de welke op elf mylen afstant gerekent word.

Van *Hhauzichaan* tot *Mier Abaad* is de weg zandig, hier en daer wat heuvelig met ruig Bosch, zonder loopend water tusschen beide. D'eerste vier mylen zijn meest zandheuvelen tot *Hhauzi Kempizeh*, alwaer een kuil uit de natuur is, zijnde in de Lente-tyd met regenwater verzien. Anderhalf myl daer voorby is *Serikoetsieh*, dat is, het begin van de straet, om dat de weg, diep tusschen hoog zand aen wederzyden, even als een straet heenen loopt, duurende omtrent drie mylen lang. Men ontmoet aen de andere kant een Karawansera, die zy *Rebati Abdullah*, dat is, het gemeene Herberg gebouw van *Abdullah* noemen, na den geene die de zelve gesticht heeft. Zy was nu vervallen en verlaten, uit vreeze voor de Usbekken, hebbende daer ook een drooge Put, die door het zand verstopt was.

Voorts is aen te merken, dat men van deze Karawansera, aen de linkerhand in de vlakte van *Chawar*, vyf of zes mylen van daer, 's nachts eenig vlammend licht, als een vuur uit de aerde, verneemt.

Van dit gebouw weder vier mylen, over heuvelig zand en bosch-ruigte, tot aen een andere *Kharawul Teppeh* of boven vlakke Uitkyk-hoogte, en dan komt voorts een effen weg, tot *Mierabaad*, vier mylen verder. Op de twee laetste mylen weegs ontmoet men wederom doorgaens gezaei, plantaedjen en wooningen, tot aen de laestgenoemde plaetze toe, daer een Kasteel en een *Kharawul-chaneh*, dat is een wachtplaets, is, met een *Raahdari Mier*, dat is een hooft *Raahdari* *; hebbende daer een gemaekte Tancq, die zy *Hhauzi-gul*, dat is, de bloeme Tancq, noemen, daer de Kafilaes zich ter neder slaen, gehoorende deze plaets onder *Merw*.

* Dit betekent Tol ontfangen. Tancq is een Vyver of uitgegraven laegte, daer water in verzamelt word.

Van *Mierabaad* tot *Merw-Sjahidzjaan* is vyf mylen. De weg effen, zonder ruig bosch, tot *Bendi Dzjenni Ali*, derd'halve myl, alwaer een Rivier is, die men *Kesjwergier* noemt, met een houte brug beslagen, waer over men te trekken heeft. Van daer ontmoet men al doorgaens gezaei, plantaedje, en zwarte Tenten van zwervende Herders, tot aen *Merw* toe, dat derd'halve myl verder ligt.

Van de Stad Merw.

MErw word by het gemeene volk *per Metathesin*, die in de Persische Tale veel in 't gebruik is, *Mawr* geheten, en *Sjahidsjaan* toegenaemt, tot onderscheid van een andere *Merw*, die zy *Merweroed*, dat is de Rivier *Merw*, noemen.

Omtrent eene myle aen geene zyde van *Merw*, heeft men een plaets, die *Sehpulaan* geheten is, alwaer de Kafilaes neder slaen, wanneer die van *Buchara* komen.

Rondsom *Merw* is het zeer zandig, met bewegelijk zand daer onder, dat hier en daer verwaeit.

Alhier komen verscheide wegen van *Oergendsi*, *Buchara*, en andere plaetzen te zamen; tot welken einde, om de Usbeksche Reizigers en Koopluiden waer te nemen, alhier vier en twintig *Kharawul Chanehs* of wachtplaetzen, een half myl van den anderen gebouwt zijn, vierkant van gedaente, met een rondeel aen ieder hoek, en een poort verzien, zonder gracht, wezende onder elk een zeker getal Ruiters bescheiden, waer van eenige by dag en nacht de ronde doen, die malkander waerschouwen, wanneer iets vernemen, gebruikende daer toe 's nachts teikens van vuuren, vegende van ieder wachtplaets eene streeke van omtrent een halve myle lank, en tien *gez* of ellen breet, en dit tweemael in vier en twintig uuren, eens in het krieken van den dag, en dan weder omtrent den avond, op dat men het spoor en de gang van den vyand en andere Reizigers, door dit middel, zoude konnen ontdekken, en hen achterhalen. Deze veegplaetzen noemt men op Turks *Jol Supurgi*, en in 't Persisch *Rahi Dzjaroeb*, 't welk eigentlijk de veegweg betekent. Invoegen het aldus qualijk mogelijk is, dat iemand zonder kennisse en verlof, van *Merw* deze weg zoude konnen nemen: te meer, men zich met een briefje van den Chan, of zijn *Wazier* of tweede perzoon, en den *Kharawul Basji*, dat is het Hooft van de wachtplaetzen, gezegelt, verzien moet; 't welk men aen de veegweg, omtrent drie mylen aen geene zyde van *Merw*, vertoonen moet, eer zy iemand verder laten gaen; verlenende in 't gemeen voor ieder vyf of minder perzoonen een zoodanig briefje, en voor meerder, meerder gelei-briefjes: men neemt ook in 't gemeen van *Merw* tot de buiten wachtplaets een leidsman met zich, en ook wel verder, tot aen het Veer van den *Oxus* toe, om de weg te wyzen.

Van *Merw* strekken hooger op verscheide wegen, ieder na een byzondere wachtplaets, en onder anderen een, die zy *Rahi*

Mesjid

Mesjid of *Kotna* noemen; na de plaetze *Kotna*, alwaer een Veer over de Rivier *Oxus*, en ook een weg na *Buchara* is. Een andere weg strekt na *Choesjnizaan*, twee mylen aen geene zyde *Merw* gelegen, mede na *Buchara* leidende. Een derde is de weg van *Siraab*, en een andere na *Oergendsi*, enz. Men reist omtrent *Merw* mede over een brugge, die *Puli Dzjemali* genoemt word, waer omtrent zy de weg ook vegen.

Van *Merw* af, tot aen d'*Oxus* toe, ontmoet men geene Rivieren.

De weg van Merw *na* Buchara, *over* Tsjehaer Dsjoe, *een voornaem Veer van de* Oxus.

VAn *Merw* tot *Choesjnizaan* is twee mylen. De weg vol Dorpen en gezaei: en is dit *Choesjnizaan* een kleine vesting van tien of twaelf huizen, in een muur besloten. Men heeft aldaer een Tancq van klei, die met hout beschoten is, als ook een plantaedje van Moerbesieboomen, tot de Zyde-teelt: en moeten de Reizigers hier ook briefjes vertoonen, zoo wel als van de *Jol Supurgi*, dat is, de veeg-weg, het welk een myl verder leit.

Van *Choesjnizaan* tot *Serdeweni*, *Sjahien-beek*, is twaelf mylen, en de weg zandig en heuvelachtig, als mede met ruigte bewassen; moetende de Reizigers zich op *Choesjnizaan*, voor deze weg, met water voorzien. Men ontmoet op de zes mylen een vervallen Tooren, die zy *Keltemunaar* noemen; doch zonder water, leggende *Serdeweni Sjahien-beek* noch zes mylen verder: alwaer de Konink *Abaas* de Groote een *Serdabeh*, dat is, een water-en koelkelder van gebakke steen heeft laten bouwen, van veertig ellen diep, en dertig lang en breet; maer het water daer van is nu brak, doch echter voor de Paerden, Kamelen en Muilen noch drinkbaer, zonder dat aldaer tegenwoordig iemand zijn verblijfplaets neemt: moetende men echter van deze plaets noch voor twee dagreizen water mede nemen.

Van *Serdeweni Sjahien-beek* tot aen *Jakkah-Soezen* acht mylen, is de weg vol zandheuvelen en ruigte. In *Jakkah-Soezen* is geen herberg noch volk: maer men heeft aldaer een Boom, dien zy *Taak* noemen; waer in de Persianen stukken van kleeden, lappen, beenen, naelden, yzer, enz. hangen, uit eerbiedigheit en over geloovigheit, die zy voor dien Boom hebben.

Van *Jakkah-Soezen* tot aen *Tsjahi Rebatek*, dat is, de Put van de kleine Karawansera, zijn zes of zeven mylen. De weg is zandig en vol bosch-ruigten. In de Herberg van *Tsjahi Rebatek* heeft men omtrent tien huisgezinnen, en voor alle de zelve maer eene Put. Dit is een scheidplaets tusschen de Persianen en Usbekken.

Van *Tsjahi Rebatek* tot aen *Debenei Sjiri Sjutur* drie mylen.

De weg is *Khomlaak*, dat is, vol beweeglijk zand, en hooge heuvelen; als mede met ruigte en klein geboomte begroeit, waer van d'eerste myl het slimste is, konnende niemand, als een byzonder kundige, de weg alhier vinden. In *Sjiri Sjutur* vind men niets anders, als enkel klaer zand: waerom men ook van *Tsjahi Rebatek* water mede nemen moet, tot aen *Tsjahi Kharawul*, dat omtrent drie mylen verder leit, over een zandige weg en klein bosch, alwaer men een Put heeft, en voorts een Uitkyk-hoogte.

Van hier voorzien zich de Reizigers met water, tot aen *Tsjehaar-dzjoe* toe.

De weg is meest zand en bosch. Men ontmoet op twee mylen van *Tsjahi Kharawul* een plaets, die men *Boerdelieg* noemt, daer geen water is: en noch twee mylen verder, een andere plaets, *Chami Jurbeh* geheten, alwaer men mede geen water noch eenig gebouw vind.

Van daer heeft men noch twee mylen tot aen *Tsjehaar Dzjoe*. Op een myl aen dees zyde van die plaets, komt men by eenen Tooren, aen de linker hand gelegen, die nu vervallen was, alwaer men zich ter neder slaet, zoo lange tot een *Kharawul* of wacht-meester by hen komt, aen wien iets moet gegeven worden.

Van daer begeeft men zich dan na *Tsjehaar-dsjoe*, dat een myl verder leit, alwaer men drie of vier dagen blijft, tot dat men met een vaertuig de *Derjai Amoe*, dat is de Zee, Meir of Water van *Amoe*, anders de Rivier *Oxus*, die een myl verder af gelegen is, over vaert, mids betalende het veer-loon daer van.

Dit *Tsjehaar-dsjoe* is een sterk Kasteel, op een hooge kruin van een Berg gelegen, dubbelt gesterkt, met een gracht rondsom; alwaer men ook een of meer Karawanseraes heeft.

Aen weerzyde van den *Oxus* heeft men daer meest bosch, en aen de eene kant veele vruchtboomen.

Aen d'over zyde van de Rivier, omtrent een halve myle van daer, is het meest met bosch bezet. Daer leit een Dorp *Talchaan Seijaad* geheten, alwaer den Vorst *Abdullah-Chaan* een groote Karawansera gesticht heeft, teelende daer veel Rys en ander gezaei, die bevochtigt worden met

een Kanael, die zy uit de Rivier *Oxus* afgeleit hebben.

Van deze plaets ſtrekken twee wegen na *Buchara*, d'een over *Peikam* of *Peikand*, en de andere over *Kharakul*.

Wat belangt de laetſte, zoo krygt men in't beſtek van vyf mylen, van *Talchaan Seijaad*, na het overgaen van een zandige weg, met kreupel-boſch begroeit, een groot Dorp, *Nazarkoey* geheten, met een loopend water, uit het Meir van *Kharakul* afgeleit.

Omtrent drie mylen verder doet zich de Stad en het Kaſteel van *Kharakul* op, vol met Water en Dorpen bezet; daer men gezaei en beplanting heeft, ontmoetende aen geene zyde van 't zelve een Rivier, die de Reizigers niet over trekken, maer hun loop laten gaen.

Noch drie of vier mylen daer voorby heeft men *Siehri-Iſlaam*, 't welk een Stad van het Mahometaendom betekent. Alhier is een Kaſteel en Dorp, vol water en beemden, zonder zand.

Eindelijk noch twee of drie mylen, tot aen *Buchara*, is de weg vol Dorpen, gebouwen, water en zaei-land. Komende nu tot de weg van *Peikand*, zoo bejegent men, op omtrent twee mylen van *Talchaan Seijad*, aen de rechter hand van de voorige, een plaets *Siurkul* geheten, met Water en Dorpen verzien.

Hier na leit *Peikand*, drie mylen verder, op een vlakke heuvel gebouwt, en in een ronde muur beſloten: daer ook Rhadaars zijn. Alhier zijn Dorpen en Water. Voorts is 'er een vaſte grond.

Van hier tot *Siehri-Iſlaam*, hier boven gemeld, is de weg wat zandig, doch zonder boſch.

De weg van Merw *na* Buchara *over* Kotna, *een Veer van de Rivier d'*Oxus *is.*

VAn *Merw* tot aen *Mesjid*, zijn twee mylen, dicht by, en ter zyde *Choesjinizaan*, daer een *Karawul Chaneh* of wacht-plaets is.

Twee mylen hier voorby leit *Tsiahi Teppegh*, 't welk een Put van een platte heuvel of rugge betekent, alwaer niets anders, als een enkelde Put is. De weg is zandig en effen.

Van *Tsiahi Teppegh* tot *Kel-Kodoegi*, 't welk beide, in het Tartarſch en Turks, een Wind-put betekent, om dat het daer gemeenlijk zeer waeid, zijn zeven mylen. De weg is zandig en vol kreupel-boſch. In *Tel-Kodoegi* is een kloof en een Put, die voor duizend Menſchen water verſchaffen kan.

Van *Tel-Kodoegi* tot aen *Sioer-Kodoegi*, dat is, de brakke Put, zijn acht mylen. De weg is zandheuvelig en vol boſchruigte.

Van *Sioer-Kodoegi* tot *Tsiehaar Tſiadir*, of de vier Tenten, zes mylen, na het Weſten.

Van hier tot de Stad *Kotna* een groote myle, daer de Reizigers een kleine gerechtigheit betalen, en veeltyds een dag over blijven.

Alhier vaert men de *Oxus* over, en ontmoet op anderhalf myl afſtants, aen d'andere zyde, een Stad, *Narezm* geheten, alwaer de Koopluiden anderhalf op 't honderd van hunne Goederen moeten uitkeeren.

Van *Narezm* tot aen *Goeli Zemſem* zijn vyf mylen. Dit is een groot Meir. De weg vol zandheuvelen en boſchruigte, zonder gezaei of bebouwing tuſſchen beide.

Noch drie mylen verder leit *Bagi Sier-Bedaan*, dat is, de Tuin van *Sier-Bedaan*, welk onder *Buchara* gehoort.

Noch is 'er tuſſchen *Narezm* en *Buchara* een andere plaets, *Sioerkoel* genaemt.

De weg van Merw *na* Buchara *over* Sieraab.

VAn *Merw* anderhalf myl tot een *Karawul-Chaneh* of wacht-plaets, aen de linker hand van *Choesinizaan*.

Van hier negen mylen tot *Tsiahi-Siraab*, dat is, de Put *Siraab*. De weg zandig en boſchachtig. In *Siraab* heeft men maer een eenige Put, waer uit de Reizigers hun water mede nemen tot vyf mylen verder, alwaer zich ter neder ſlaen, hebbende de eerſte twee mylen een effene vlakke weg, met ruigte aen weder zyde, en voorts zandheuvelen met boſch, tot die plaets, daer de Kafila haer ruſt neemt.

Van hier tot *Oetsi Kodoegi*, dat zijn de drie Putten; alhoewel op deze plaets nu maer een Put is. De weg is vol zandheuvelen en boſch, waer onder zich veele Taks-boomen bevinden; het is daer ook vol Nachtegalen.

Noch acht mylen verder, tot aen de kant van de *Oxus*, daer men zwarte Tenten van Herders heeft, is de weg zandig en boſchachtig.

De *Oxus* hier over varende, ontmoet men, na twee mylen, aen geene zyde, een Dorp van den Vorſt *Abdullah Chaan* geſticht, ryk van waterloopen, gezaei en Boomgaerden, daer de Reizigers gemeenelijk twee dagen blijven en Tol betalen.

Van hier tot *Kharakul*, hier vooren gemeld,

meld, zijn drie mylen. De weg is vol gezaei en Dorpen.

Van Buchara.

DEze Stad heeft twaelf Poorten, die alle, of meest na de buiten-plaetzen, daer den uitgang na toe verleent, gebynaemt zijn: te weten,

1. *Derwazeh Ferakend.* 2. *Derwazeh Risjabaad.* 3. *Derwazeh Nemaazgah.* 4. *Derwazeh Kharakul.* 5. *Derwazeh Kizdewaan.* 6. *Derwazeh Cheir Abaad.* 7. *Derwazeh Feizabaad.* 8. *Derwazeh Sjahi Naksia-Abaad.* 9. *Derwazeh Toemaan.* 10. *Derwazeh Toerachi.* 11. *Derwazeh Siergaraan.* De naem van de twaelfde Poort is de geheugenis ontglipt.

De weg van Mesihed *na* Oergentsi.

MEn gaet de *Derwazeh Mogaan*, dat is, de Poort *Mogaan* uit, en komt, na twee of drie mylen gaens, in *Bagi Siah*, 't welk een Koninks Tuin betekent, Noordwaerts op gelegen. Onderwegen ontmoet men Dorpen, water, gezaei en plantaedjen.

Van *Bagi Siah* tot *Sehasiaab* zijn zeven mylen. In de weg heeft men Dorpen, plantaedjen en water.

Sehasiaab betekent drie water moolens: en is deze plaets een Dorp, aen geene zyde van 't zelve loopt een Rivier, die door te waden is.

Van *Sehasiaab* tot *Rahdaar-Chaneh* zijn vyf mylen, alwaer een Dorp met Tuinen beplant is. Onder weeg bejegent men gebergte, en moeten de Reizigers daer over gaen.

Van *Rahdaar-Chaneh* tot aen *Mijaankoeh* zijn negen mylen. In de weg heeft men gebergte, en daer in een lange straet, waer langs men gaet of weg maekt, en een water zijn loop heeft. Dit *Mijaan-Koeh* is geen Dorp, maer een kruin van een Berg, alwaer de Reizigers hun rust nemen. Hier is 't meest een geheel Jaer door betrokken lucht, wegens Regen of Sneeuw en Vorst. Onder dien Berg loopt een Rivier.

Van *Mijaankoeh* tot *Sehroed*, 't welk drie Rivieren betekent, zijn zes mylen. De weg is slykerig, oneffen en bergachtig.

Dit *Sehroed* is een Dorp met geboomte beplant, gehoorende onder den Zultan van *Bawurz*. Van *Sehroed* tot *Bawurz* zijn veertien mylen. Eerst vier mylen in en tusschen gebergte, de weg gaet langs een straet, alwaer men zich ter rust neder slaet. Men heeft daer ook een *Kotel*, dat is, een weg over een rug van een Berg. Alhier is meest altyd Regen, of Sneeuw en Ys.

Van hier tot *Derbent* zijn zeven mylen: over al gebergte, en langs een water. Tusschen beide ontmoet men meest zwarte Tenten van zwervende Herders. Dit woord *Derbent* betekent, alhier eigentlijk een berggang, of berg-poorte, in 't Latyn *Pylæ* geheten.

Tot hier toe heeft men gebergte, en verders voor uit een *Desitt*, dat is, een Woestyne, vlakte of Heide, met ruigte en doornen, en onder andere met *Abrotanum* en *Tragacantha* begroeit. Men heeft aldaer ook zeker slag van eenen Arend, die men in 't Latyn *Ossifraga*, dat is een beenbreker, en in het Turks *Dewa Koesji*, dat is, der Goden vogel, noeme.

Voorts van *Derbent* tot *Bawurz* zijn drie mylen. De weg is vlak en effen. Alhier is een Kasteel, waer in een Zultan zich ophoud. D'Inwoonders zijn *Sunnis*, en de bezettelingen Persiaensche krygsknechten: hebbende een Karawansera van klei en slijk gebouwt, buiten die vesting staen.

Twee mylen aen geene zyde de weg, is een *Mesdsjidi Salaat*, dat is, een gebedetempel: hebbende tusschen beide, ruigte, gezaei en zwarte Tenten van Herders, die hunne bevochtiging krygen van een *Kahreez*, dat is, een kanael, dat van de hoogte af, onder d'aerde geleid is. Voorts is meest alles woest, tot aen *Oergendsi* toe, zonder Dorpen en Herders, wezende dit *Bawurz* een grensplaets van Persien tegens d'Usbekken.

Van *Bawurz* tot aen *Abi-Tadzien*, dat is, het water van *Tadzien*, zijn zes of acht mylen. De weg is zandig en vol boschruigte. Men vaert alhier dit water over.

Van *Abi-Tadzien* tot aen *Chaan Koedoegi* zijn vier en twintig mylen. Hier voorzien zich de Reizigers met water voor die weg, die zandig en met heesters bewassen is.

Wanneer men by nacht en dag reist, zoo besteed men daer aen twee dagen, en anders vier, zoo den dag alleen daer toe gebruikt word: zijnde recht in 't midden op de twaelf mylen, eene plaetze, die men *Kamtsjimaar* noemt, *Chaan-Koedoegi*, in het Tartarsch Chaans Put betekent, daer is geen gebouw, maer alleen een Put, alwaer de Reizigers zich weder met water voorzien.

Van *Chaan-Koedoegi* acht dagen reizens by dag en nacht, en anders zestien dagen by daeg alleen, tot aen een plaets *Sakkai*, daer niet anders, als maer een enkele Put is: de weg, als vooren, zand en boschruigte; wezende by de Zomer in deze

Woe-

Woestyn ook heete winden. Men rekent deze plaets van *Chaan-Koedoegi* onder *Oergendsi.*

Van *Chaan-Koedoegi* tot *Tsjăhi Dawoed*, dat is, de Put van *Dawoed*, twaelf mylen: zijnde daer een Put, die zestig gez of ellen diep is; de weg steenig of rotzig, en voorts zandig, met bosch.

Van *Tsjăhi Dawoed* tot *Oetsi Koedoegi*, 't welk in het Tartarisch, Turks of Turkestans, drie Putten betekent, twaelf mylen: de weg is klippig, en hart-steenig, met zand aen wederzyden.

Van *Oetsi Koedoegi* tot *Achiri Tsjah*, het welk in het Pesiaensch het einde van de Putten betekent, zeven mylen: hebbende aldaer steenkoolen aen de weg, de zelve is van zand en bosch.

Van *Achiri Tsjah* tot aen *Kani Zogaal*, dat is, Steenkool-myn, vyf mylen: de weg zandig, en met bosch.

Van *Kani Zogaal* tot aen *Dehi Chodzjah*, dat is, het Dorp van *Chodzjah*, 't welk omtrent zestig of zeventig huizen groot is, vier mylen, namelijk drie mylen zand, en voor de rest een harde grond.

Van *Dehi Chodzjah* tot aen *Chaankah*, een Vlek met een Bazaer of Markt, twee mylen: onderwegen ziet men aldaer gezaei, plantaedjen, en water.

Van *Chaankah* tot *Hesaries*, dat een Stad is, een myl: overal ziet men op weg gezaei, plantaedjen, en gebouwen; genietende water van de Rivier *Oxus.*

Van *Hesaries* tot *Chewah* of *Cheiweg*, is anderhalf myl. Tusschen beide is het bebouwt en bewoont: en zoude dit eigentlijk de Stad *Oergendsi* wezen, alwaer de Vorst *Anoesjeh Chaan* zijn Hof houd. Men ontmoet de Rivier *Oxus* anderhalf myl aen geene zyde, en zoude oud *Oergendsi* mede aen deze kant van die Rivier leggen.

De Rivier *Oxus* is in Oogst- en Herfstmaend laegst van water, kunnende men de zelve dan op verscheide plaetzen te paerde doorwaden, en is deze Rivier aen wederzyde meest met bosch en ruigte begroeit, en voorts vry hoog en steil van Oevers.

De weg van Oergendsi *of* Oergentzi *na* Buchara.

VAn *Oergendsi* tot de *Oxus* een halve myle, alwaer men deze Rivier over te varen heeft.

Van daer tot *Tsjemen*, 't welk een Grasryke Beemde betekent, zijn acht mylen, vallende de weg meest langs de Rivier *Oxus.*

Van *Tsjemen* tot een plaets, geheten *Masjik*, tien of twaelf mylen, mede langs d'*Oxus*, over zand en bosch-ruigte, zonder eenige bebouwing tusschen beide, en zijn ook op die plaets geene huizen, leggende de Reizigers die afstand al veeltyds in een etmael af.

Van *Masjik* tot *Bazergaan*, mede twaelf mylen, over zand en door ruigte; als mede ook langs d'*Oxus*, en desgelijks zonder bewooning of gewas.

Van *Bazergaan* tot aen *Esimeh* twaelf mylen: mede over zand en door bosch. Onderwegen ontmoet men een hoog gebergte, over welkers rug men reist, waer omtrent men ook van de *Oxus* scheid: by *Esimeh* word een groot Meir gezien.

Van *Esimeh* tot *Khara Tsiader*, dat in het Turkestans zwarte Tenten betekent, acht mylen over zand en door kreupelbosch, houdende op die plaets zich eenige Herders, van de Usbeksche stamme, met zwarte Tenten.

Van *Khara Tsiader* tot aen *Goegoerli* zes mylen, over effen zandig Land, zonder bewooning of gewas. Alhier is een Bronbeekje.

Van *Goegoerli* tot *Sioer Boelaag*, dat is, de zoute of brakke Bron-spruit, acht mylen.

De weg is vlak, zomtyds zandig, en voorts harde grond; met een Bron-beekje hier en daer, doch brak; waerom men van *Khara Tsiader* water mede nemen moet. Het water in *Sioer Boelaag* zelve is ook brak, doch zoodanig, dat de Beesten het zelve noch drinken konnen.

Van *Sioer Boelaag* tot *Toerachi*, een groot Dorp, is zeven mylen. Aen de weg zijn d'eerste vyf mylen zandig, en met bosch, maer de laetste twee mylen zonder wilde ruigte.

Van *Toerachi* tot *Buchara* zijn vier mylen: overal Dorpen, gezaei en beplanting tusschen beide.

In deze weg, tusschen *Oergendsi* en *Buchara* besteed men gemeenlijk twaelf dagen.

In alle gemelde bosschen heeft men meest wilde Verkens, Wolven, Hyrnas, Tygers, Luipaerden, enz. doch geene Leeuwen.

Van *Buchara* tot *Kerminah* zijn twee dagen reizens.

In een ander Persisch verhael word van de weg tusschen *Oergendsi* en *Buchara* aldus gesproken.

Van *Oergendsi*, daer men d'*Oxus* overtrekken moet, zijn zeven mylen tot *Marsjikh.*

Van daer dertien mylen tot aen *Boerdaliekh*, langs d'*Oxus*, en door bosch.

Hier

Hier na veertien mylen tot aen *Sioerboelaag*.

Dan tot *Tsiehaar Munaar*, dat is, tot de vier Toorens, acht mylen.

En van daer noch drie mylen tot *Buchara*.

De weg van Buchara *na* Samarkand.

IN de weg van *Buchara* na *Samarkand* is het Bergland: men heeft daer Dorpen, gezaei, en plantaedje; leggende de laetst genoemde plaets Oostwaerts en Noordewaerts op.

Van *Buchara* is een myl tot aen *Kharakand* of *Pehrakand*.

Dit zal misschien Terakent moeten zijn.

Van daer tot *Sjier Bedaan* is noch omtrent een myl.

Dan twee mylen tot *Tsiahi-nakshend*, een plaets van verluchtiging en vermaek, met een gebouw van een Heilig Graft verzien, dat het volk uit Godsdienstigheit bezoeken.

Hier na een myl tot *Dehinau*, 't welk in 't Persiaensch Nieuw-dorp betekent.

Van daer tot *Gietsjdewaan*, een groote Stad, drie mylen.

Noch drie mylen verder is *Mierabaad*.

Een myl daer voorby, ontmoet men *Arabaan*, daer de Inwoonders schoone Lammer-velletjes bereiden.

Dan volgt *Tsiehaar Munaar*, dat is, de vier Toorens, twee mylen verder.

Hier omtrent heeft men een zeer groot *Koel* of Meir, dat men niet overzien kan, van zoet water; waer uit het Landschap daer omtrent meest zijne bevochtiging krygt: beginnende dit Meir omtrent twee dagen Noordwaerts van *Buchara*, en strekt zich van daer tot dicht aen *Samarkand*.

By *Samarkand* heeft men een diepe Valeye, als een loop-gracht, die men aldaer *Dzier*, dat is, de drooge gracht, heet: strekkende van die Hooft-stad vier dagen reizens verre, tot aen *Mijaankaal*, daer het begin van die Valeye is: en zal dit lichtelijk de *Sogd*, dat is, de streek van die Valeye wezen, waer van in de Arabische Land-beschryving van *Abulfeda* gewag gemaekt word. Leggende dit *Mijaankaal* tusschen *Samarkand* en *Buchara*. By het Meir van *Samarkand* is een Berg, waer in men Goud heeft.

De weg van Samarkand *na* Balch.

VAn *Samarkand* ontmoet men eerst een plaets, die men *Sjehri Sebz* noemt, het welk in 't Persiaensch een groene Stad betekent, alwaer zeer schoone Granaten vallen.

Hier na volgt *Kharsji*, 't welk men op vier dagen afstand van *Samarkand* rekent. Deze plaets leit ook in de weg tusschen *Buchara* en *Balch*.

Van *Kharsji* tot aen de Rivier *Oxus* is een dag reizens.

En van deze Rivier tot aen de Stad *Balch*, is noch twee dagen reizens.

De weg tusschen Hhauzi-chaan *en* Seras, *gelegen tusschen* Mesihed *en* Merw.

TUsschen deze plaetzen *Hhauzi-chaan* en *Seras*, waer van hier vooren gemeld, acht men de tusschen-stand op elf mylen: en zoude de hoedanigheit van de weg, wanneer men van *Hhauzi-chaan* afkomt, zich in dezen voegen toedragen.

Eerstelijk ontmoet men vervolgens zeven *Karawul-Teppeh*, of vlakke Uitkyk, of Wacht-hoogten, nevens de weg, die effen is, een myl d'een van den anderen afgelegen; doch nu met geen wacht bezet: nemende de Reizigers hare rustplaets gemeenlijk by de derde Uitkyk-hoogte, verziende zich met water van *Hhauzi-chaan*: d'andere vier mylen is meest zand en kreupel-bosch, tot de laetste Wacht-tooren. En van daer bejegent men voorts Herders, gezaei, plantaedjen en Dorpen, ongevaer vier mylen lang, tot aen *Seras*.

De weg van Hhauzi Khassaab *na* Mesihed.

Dit Hhauzi zoude van het voorige onderscheiden wezen.

VAn *Hhauzi Khassaab* tot *Kattsjider* zijn zeven mylen: de weg heuvelachtig, en met bergen aen weder zyden.

Dit *Kattsjider* is een Dorp, met een verwulfde Karewansera, gehoorende onder *Seras*.

Van *Kattsjider* tot *Meziroen* zes mylen. De weg heuvelig en bergachtig: ontmoetende in 't zelve een *Abisjoer*, dat is, een zout water, dat men in 't reizen tot drie malen toe, doorwaden moet.

Meziroen zelve is een sterk Kasteel, op een Berg gelegen, hebbende aldaer omtrent zestig of zeventig huizen staen, en ook een *Raahdaar*, dat is, een Opziender van de wegen, en een Ontfanger van de weg-rechten. Aldaer is mede een Fonteinbeekjen, alwaer de Reizigers hun plunje meest neder slaen: moetende voorts het gezaei hier omtrent meest van de Regen bevochtigt worden. Deze plaets behoort eigentlijk onder *Mesihed*.

Van *Meziroen* na *Lenger* zijn zeven mylen. D'eerste twee mylen is het Land heuvelig, en meest afdalende: ontmoetende

daer een zoute Rivier, die niet diep, en door te waden is.

Van hier noch vyf mylen tot *Lenger*, een groot Dorp, met een verwulfde Karewanſera, die met een poort geſloten word: hebbende hier ook verſch water.

Van *Lenger* tot *Mesihed* zijn vyf mylen. D'eerſte drie mylen gaet men over een ongelijke weg tot *Tagotin* of *Agoten*, een groot Dorp, in 't ronde met gezaei, plantaedjen en Dorpen verzien.

Van *Agoten* ſcheit zich ook een weg na *Heraat*, dat de Inwoonders op tien mylen reizens van *Mesihed* ſtellen.

Van dit Dorp zijn twee mylen tot aen *Mesihed*, over een effene ſteenige weg, vol Dorpen en Tuinen ſtaende, eindigende aen de *Derwaſch Buchara*, dat is, de poort van *Buchara*.

Van *Oergendsi*, of uit des zelfs Nabuurſchap, zoude men in tien of twaelf dagen te water in *Aſtrachaan* konnen komen.

Van *Oergendsi* ſtrekt een Reisbaen na *Sina*: eerſt door het Land van den *Khalmaak*, dan door de Volken *Khazaakh*, die van een Turkſche ſtamme zijn; daer na door het Land van *Tsiengies*, of van de rechte Mogolſche of Moegaelſche Tartaren; voorts over *Miming*, *Kirchiez*, en dus al verders na *Tsjien* * en *Matsjien*.

* Dat is Sina op zijn Perſiſch gezegt.

Van *Buchara* neemt men de weg na *Sina* over *Samarkand*, en van daer na *Taasikend*, hebbende tuſſchen beide Dorpen en gezaei.

Voorts van hier na *Kaasiger* *, dat aen een groot Meir zoude leggen, en van daer verder na *Tsjien* en *Matsjien*.

* Caskar.

Het Land van *Mieng*, *Kerajiet*, *Tſiengiez*, *Khara-Khalpaakh* en *Khazaakh*, is ten aenzien van een gedeelte afhangig van de Usbekken, en ſtaet dat deel onder den Chaan van *Oergendsi*.

Van Badachsjaan *en* Balachsjaan.

IN dit geweſt vallen eigentlijk de Robynen Baleis, die na dit Land by een verdraeijing dus bygenaemt worden.

Alhier heeft men ook veel *Lapis Laſuli*, of Laſuurſteen. Men brand eerſt de Rotzen, waer in de zelve is, die men dan met het opſtorten van Azijn laet ſpringen, om dat blaeuwe Minerael aldus daer uit te krygen.

Ook en ontbeeren in dat Land geene Turkoizen, die men in een roode grond vind.

Van de Waren, die men in 't Land der Usbekken *bezorgt, als mede van eenig geld, dat daer gangbaer is.*

DE Waren die daer vallen, of gebragt worden, zijn mooy gekrulde blaeuwe Lammer-velletjes van *Buchara*.

Kulăhi Koeroegi, dat zijn mooye Mutzen, van zulke Lammer-velletjes toegeſteld.

Kagezi Samarkandi, dat is, Papier van *Samarkand*; het welk men van de Kennipbaſt zoude maken.

Usbekker Meſſen, aldaer *Tsjektsieki* geheten, zijn in *Perſien* zeer getrokken.

Alesiah Hhasări, dat zijn ſnelle Pasgangers van *Hhaſaar*, die een groote weg aen malkanderen konnen afleggen.

Grana Alkermes; doch men heeft daer het verſtand niet om het zelve wel te bereiden.

Caſtoreum, of Bevergeil.

Laali Badachsjaan, of Robynen Baleis.

Lapis laſuli, of Laſuur-ſteen.

Sengi Kaaſigar, dat is, zekere witte ſteen, die omtrent *Kaaſigar* valt.

Sementina of Worm-kruid, komende de beſte van *Taasikent*, daer de zelve in 't wild groeit.

Mahi Dendaan, of Walrus-tanden, zeer wit en ſchoon.

Deze Tanden worden uit de Noorder Landen, of van Siberie gebragt.

Paarpi, zeker Artzeny, dat men voor de oogen, tanden en buik gebruikt, en aldaer in hooge achting is.

Tenſoe Chatai *, zeker Artzeny, als een roode *Bolus*, koſtelijk van waerde, die uit *Sina* gebragt word.

* Dit is als een geele Zalf, aengenaem rie-kende, waer van eenige proeven, onder my beruſten.

Muskus, die daer heel goed te krygen is.

Rhabarber.

Porcelein.

Het kleinſte geld, dat daer in gang is, is een koopere penning, die zy *pul* noemen; makende twaelf zulke penningen een *miri*, en vier *miris* een *Tangah*.

Waren en Koopmanſchappen, die men uit Perſia *daer met profyt brengen kan.*

VAlſche Paerlen en Glas-werk van *Hhaleb*.

Goede Kriſtal.

Saffraen.

Aledziah Gilam, dat zijn Gilaenſche Aledsjas of geſtreepte Zyde Stoffen.

Goud en Zilver Laken.

Daraijen of dubbelde Armozynen.

Carmozyn-laken.

Kaſini, dat zijn Kreſſen of Sergies.

Ta-

Tapoentjis, dat zijn Vilte Regen-mantels.

Otter Bont-vellen.

Een ander aerd van Bont; in het Persiaensch en Turkestans *Khondnz* geheten.

Nagelen.

Ongezuiverde Zuiker.

Lithargyrum.

Aluin, enz.

BYZONDERE AENTEKENINGEN,

Wegens eenige Persische, Usbeksche, Scythische of Tartarische, en de daer aenpalende Landen; beneffens verhael van onlangs voorgevallene zaken in het Usbeksche Land. Midsgaders eenig bericht, nopende 't Kalmakken Land, zoo als het zelve in Persien bekent is. Gelijk dit bericht tot *Ispahan* by een gebragt en ter neder gesteld is, door den zeer geleerden Heer *Herbert de Jager*, eerder Opperhooft der zaken van de Nederlandsche Maetschappy in Persien.

De wyze van Godsdienstigheit die Konink Abbaas de Groote, *ten deele te voet van* Ispahan *na* Mesihed, *in* Chorasan *gedaen heeft gehad, met de afstant van de Rust-plaetzen, zoodanig als toen met een touw gemeten zijn.*

De Konink *Abas* of *Abbaas de Groote*, had in een zeer zware krankheit, een gelofte gedaen, dat hy, by weder erlanging van gezondheit, een Bevaerd na *Mesihed* in *Chorasan*, tot bezoeking des Grafs van *Imaam Rizaald*, aenvaerden zoude. En gelijk hy van die byna wanhoopelijke ziekte wederom opstond, en tot zijn volkomen herstelling geraekte, alzoo heeft hy ook niet nagelaten in de volbrenging van die Godvruchtige Reize, zoo dra als zijne gelegentheit zich daer na schikte, leggende t'elkens tusschen ieder twee *Manzels* of Rust-plaetzen, uit een eerbiedig en nedrig ontzag, voor dien Heilig, eenige gedeelte weegs te voet af; gelijk zich ook ten dien einde met ettelijke paer makkelijke schoenen, zoodanig als de loopers in dat Land gewoon zijn te dragen, voorzien had: trekkende een gedeelte van de weg, te paerd; alhoewel het in Persie de naem had, dat zijne Majesteit die geheele Reize tusschen *Ispahan* en *Mesihed*, t'eenemael te voet overgebragt heeft gehad, terwyl dagelijks die plichtigheden van gebeden, als anders, pleegde, als by hen in een zoodanige Bedevaerd vereischt worden: en gelijk hunne gebeden ook na de korte of verre afstant van de weg, die zy t'elkens afsdoen, na hun langduurigheit, en andere omstandigheden besteld worden, en verschillig zijn, zoo heeft hy ook die gansche weg, zoo veel als dagelijks reisde, met een touw laten afmeten, om zijne waerneminge van gezeide plechtelijkheit daer na net te schikken.

En gelijk my nu, omtrent zes en twintig Jaren geleden, van eenen Persiaen, genaemt *Rustembeek*, toen een *Sohbbet-Jesawul-Basji*, dat is, een Opperste *Sohbbet-Jesawul* of Marschalk van de Deurwaerders der openbare zitting van zijn Majesteit, die alles, wat daer te doen is, en den Konink gelast, te bestellen, waerneemt, en ieder een doet roepen en halen, die daer tegenwoordig moeten zijn, de Lyste is bestelt van alle de Rust-plaetzen tusschen *Ispahan* en *Mesihed*, daer dien Grooten *Abas* zich t'elkens ter neder sloeg, met aenmerkinge van afstand tusschen beide, na die metinge bevonden, zoo zal de zelve hier doen volgen.

Deze meting is beschikt door eenen *Maka Dzielaal*, een *Muneddzjim*, of Sterrekyker, met een touw, dat vyftig kubiten van *Ispahan*, of tachtig kubiten, na de Geestelijke maet, lang was, rekenende een parasang of Persiaensche myl op honderd en vyftig zulke touwen: * waer op dan deze Lyste ook geschikt is.

Van *Safahaan*, dat is, *Ispahan*, tot aen de *Rebāthi Khazi Ammaad*, dat is, de Karawansera van eenen *Khazi Ammaad*, een Geestelijke Richter,

	mylen		touwen
	8		50
Tot *Serehan*	6	-	27½
Tot *Tsienaar Nathenz*, dat is, de *Tsienaar*, of Platanus Boom van *Nathenz*, ...	5	-	147
Tot de Karawansera van *Chadziah Khasin*, .	6	-	7

* Hier word gezegt, dat een myl aldaer, de lengte heeft van honderd en vyftig touwen; waer van ieder touw lang is, vyftig kubiten van Ispahan, of tachentig kubiten na de Geestelijke maet. Waer uit volgt, dat zoodanige myl lang is, zeven duizend en vyf honderd kubiten van Ispahan, of twaelf duizend na de Geestelijke maet.

Indien men deze tweederhande kubiten, tot een zelve mate van een myl zal brengen, zoo moeten de kubiten van Ispahan een grooter lengte worden gegeven, als die na de Geestelijke maet.

Zoo men dan de kubiten van Ispahan voor ellen neemt, die een duim of anderhalf langer zijn als de onze, namentlijk op acht en twintig en een vier vyfde duim, zoo zal een myl lang worden bevonden, achtien duizend Rynlandsche voeten, en gevende de kubiten na de Geestelijke maet, de lengte van een 's Menschen elleboog, dat is, achtien duim, zoo zal men wederom de lengte van een myl bevinden te wezen, achtien duizend Rynlandsche voeten.

En na de stelling van A. Metius, is een gemeene Hollandsche myl, mede achtien duizend Rynlandsche voeten. Zoo dat men de mylen aldaer, het veiligste voor Hollandsche mylen zou mogen nemen, die men stelt een uur gaens te wezen.

Tot *Imaam Zadeh Kasjaan*, of 't Graf eenes *Imaams* Zoon van *Kasjaan*, . . 5 - 65
Tot *Kasjaan*, ... 3 - 55

Dus van *Ispahan* tot *Kasjaan*, ... 35 - 51½
Doch dit halve touw word op die geheele afstand veracht, zoo dat de zelve stelle,
Van *Ispahan* tot aen *Kasjaan*, op . . mylen 35, touwen 51
Voorts van *Kasjaan* tot *Araan* . . . . mylen 1, touwen 113
Tot *Choesiaab*, . . . 3 - 46
Tot *Destken*, ... 5 - 50
Tot *Hhauzi Aga Muhhammed*, dat is, de tancq of waterbak van *Aga Muhhammed*, . . . 11 - 21
Tot *Puli Sjoer-Aab*, dat is, de brugge van het zoute water, . . . 4 - 85
Tot *Seri Tsiesimeh*, dat is, tot aen de oorspronk van een Bron-beek, . 4 - 63
Tot *Kharjeh*, een Dorp onder *Chaar*, . . . 2 - 33

Dus van *Kasjaan* tot *Kharjeh*, . . mylen 32, touwen 111
Voorts tot *Dehnemek*, dat is, het zout Dorp, . 5 - 92
Tot *Abdul-Abaad*, . . 3 - 112
Tot *Abi Barik*, dat is, het smalle water, . 2 - 75
Tot *Laafdzjird*, . . . 0 - 140
Tot *Surcheh Sennuaan*, een Dorp onder de Stad *Sennuaan*, . . 2 - 58
Tot *Sjehri Seminaan*, dat is, de Stad *Seminaan* . 3 - 110

Dus de tusschen-stand van *Kasjaan* tot *Seminaan*, . 51 - 98
In de Lyste staen daer voor gerekent 51 mylen en 66 touwen, het welke 32 touwen scheeld: zoo dat veel licht in het afschrift, dat ik gehad heb, op d'een of d'andere plaets het rechte getal van de touwen niet wel uit gedrukt zal zijn: en volgende dan nu de Lyste, zoo stelle
mylen 51, touwen 66

Dus van *Ispahan* tot *Seminaan*, . . . mylen 86 touwen 117

Verders van *Seminaan* tot *Tsiaasitchaar* . , mylen 4, touwen 75
Tot *Rebathie Ahoewaan*, of, de Karawansera *Ahoewaan*, . . . 2 - 77
Tot *Rebathie Khoesjeh*, dat is, de Karawansera van *Khoesjeh*. . . . 6 - 57
Tot *Dehi Khazakh Sulthaan*, *nam Garendzji Sulthaan*, . . . 3 - 110
Tot *Kefa* van *Damegaan*, . 3 - 25
Tot *Dehi Mola*, dat is, het Dorp van *Mola*, . 7 - 4
Tot *Goeriaen*, ... 2 - 25
Tot *Piesi*, . . . 3 - 50
Piesi leit twee mylen van *Besthaan*,
Tot *Meijanei*, . . 10 - 34
Tot *Achaak* en *Tsiesimeh*, dat is, de Bron, . 10 - 85
Tot *Abbaas-abaad*, een Dorp, aen de Slaven, tot onderhoud, toegevoegt, 4 - 42
Tot *Mezinaan*, . . . 5 - 52
Tot *Tsadchar* van *Sebzowaar*, ... 4 - 50
Tot *Sebzowaar*, . . 10 - 115
Tot midden *Sebzowaar*, . 0 - 29

Dus van *Seminaan* tot binnen *Sebzowaar*, . . 78 - 80
Van *Seminaan* tot *Sebzowaar*, komen dan mylen 78, touwen 80
In de Persiaensche Lyst staen daer voor 78 mylen en 52 touwen, 't welk 28 touwen verschild: en trekt aldus hier buiten voor de afstand uit, 78 - 52

Dus van *Ispahan* tot *Sebzowaar*, . . mylen 165 - 19
Voorts van *Sebzowaar* tot *Rebathi Doder*, dat is, de Karawansera van twee deuren, ... 7 - 0
Tot *Kelider*, . . . 6 - 110
Tot *Misjaboer*, . . 9 - 10
Tot *Mesihedi Mukhaddes*, dat is, tot de Heilige *Mesihed*, . . . 14 - 149

Dus van *Sebzowaar* tot *Mesihed*, . . . 37 - 119
Welke tusschen-stand by die van *Ispahan* tot *Sebzowaar* gerekent wezende, zoo zal men 202 mylen, en 138 touwen krygen.

Doch

Doch in de Lyste staet daer voor maer 199 mylen en 81 touwen uitgetrokken: zoo dat aldus de tusschen-stand van *Sebzowaar* tot *Mesihed* zal zijn van . . . 34 - 62

En vervolgens *Isspahan* van *Mesihed*, . . mylen 199, touwen 81

Men hadde voor deze Reis van Godvruchtigheit, Ys van *Isspahan* mede genomen, waer van alle daeg aen ieder uitdeeling gedaen wierd, schietende in *Mesihed*, voor noch zeven dagen Ys over, dat zy aldaer ook genuttigt hebben.

Volgt eenig bericht, nopende het gewest van *Heraat*, my uit *Isspahan* toegezonden.

Van *Mesihed* na *Heraat*, zouden de volgende Mouzils tusschen beide leggen: als

Roroë.
Sengbest, tot hier is het bergachtig.
Debi Hhazret.
Abbaas-abaad.
Dzjimsjied kech.
Kehriez.
Laasgird.
Sebzâr Koerijâân.
Koerijoen, een Stad.
Sjekiboen.
Rebari Pehlewâân.
Saag Suleimâân.

Eindelijk *Heraat*, of zoo begeeren na *Medrasah Mahhmoed-châni*, te reizen, is.

Van *Sengbest* tot *Heraat* toe, vlak Land, in welk men veele waterloopen heeft.

Op de weg heeft men een groote Rivier, hebbende daer over een brugge, die *Tiri Pul* heet; en men heeft noch een andere brugge by *Sebzowaar*, drie dagen aen geene zeide *Heraat*, die de Persianen *Puli Sebzowaar* noemen, loopende dit water ook voorby *Heraat*, en zoudende mede voorby het Kasteel van *Kandahaar* stromen.

Van *Heraat* heeft men acht dagen reizens tot aen de Rivier *Murgaab*, en men heeft daer tegen over, *Balch*, en legt aen deze kant het Kasteel *Maroetsiaak*.

In 't Land van *Heraat* heeft men zomtyds Pistacie-bosschen, noemende de Pistacien, die zonder pit zijn, *Buzgoendzi*, welke tot verwen de Persianen gebruiken.

In *Heraat* heeft men veel Regen en Sneeuw, zoodanig, dat het wel acht dagen aen malkander Regent.

Van *Sebzowaar* gaet men over *Zemien Dawer*, wanneer na *Khandahaar* willen.

Van *Heraat* gaet men na *Sebzowaar* en dat heen, reizende, ontmoet men een Woestyne, die zy *Loet Chabies* heten, welk drie dagen wyt is, ontmoetende daer na noch een Woestyne, die zy *Loet Moedaar* noemen, eer dat noch in *Kirmâân* komen.

Heraat, *Khandahaar* en *Kirmâân*, zoude by na van een klimaet zijn.

In *Heraat* heeft *Timoer* een schoone groote *Medrasah* gesticht, die noch in wezen is.

De streek van *Mesihed* na *Heraat*, zoude wat meer Zuidelijker, als na het Oosten strekken. Dus verre dit klein bericht.

Van de Landstreek omtrent de Persische Stad *Asterabaat*, niet wyt van de Kaspische Zee gelegen, spreekt zeker Reiziger in een Brief, aen my als volgt.

De Valeye van *Sâwer* strekt zich anderhalf myl, met verscheide takken tusschen het gebergte in, wezende meest doorgaens van gezaei, uitnemende schoone groene Weiden, zeer vruchtbaer en vermakelijk, midsgaders, met verscheide water-loopen hier en daer doorsneden; 't gebergte hier rondsom is met geboomte en heesters overal zeer dicht bewassen, in 't welke zich een groote menigte van Herten, Hinden, Ree-bokken, en wild gevogelte onthouden. Dit gewest leit in het Landschap van *Tabarestan* of *Masanderaan*, wezende in 't Noorde de Kaspische Zee, omtrent veertien mylen van hier afgelegen. In 't Noord-noord-westen, twaelf mylen van deze plaets af, heeft men de Stad *Asterabaad*, in een vruchtbare en plaizierige oord gebouwt, leggende tusschen beide een over ysselijk hoog gebergte *Zieusawar* genaemt, midsgaders, uitermate schoone Bouw-akkers en Gras-velden tusschen 't gebergte in gestrekt, werdende *Hezaar-zierieb* genaemt. In het Noord-oosten, twee mylen van hier leit ook een ongemeene hooge Berg *Zjihaan-Numa*, dat is, vertoonder des Waerelds geheten, konnende van daer by klare en heldere Lucht, de Kaspische Zee beschouwt worden. Dus verre uit dit vertoog.

Eenige byzonderheden van de groote weg tusschen Damegaan *en* Mesihed.

De weg tusschen beide deze plaetzen is meest overal vlak en effen Land, zonder over Bergen te trekken; men

men rekent twaelf Manzels of Mouzils, dat zijn dagreizens, of nachtrust-plaetzen, tusschen beiden: als,

Verstaet Persische mylen.

Het eerste van *Damegaan* tot *Deh-molla*. . . . . . . mylen 8

Ter zyden van de weg af, leggen eenige Dorpen.

2. Tot *Deh-Sjim-sjied-Chaan*, dat is, het Dorp van *Sjim-sjied-Chaan*. . 8

3. Tot *Mejami*. 8

Tusschen beide staet een Karawansera, en brengt dit te zamen 24 mylen uit.

Doch, volgens de metinge van *Abas de Groote*, brengt die weg 26 mylen en 113 touwen uit.

4. *Albaak*, daer een Karawansera is. 12

De meting van *Abas de Groote*, stelt maer tien mylen.

5. *Mezinaan* een Stad, . . . 12

Tusschen beide heeft men een Karawansera, met een Dorp van 's Koninks Slaven, op vier mylen van *Albaak*.

6. Van *Mezinaan* tot *Meh*, daer een Seraai is. 8

Tusschen beide leit een mooi Dorp, *Surchech* geheten, op vier mylen van die Stad.

7. Van *Meh* tot de Stad *Sebzowaar*, ... 7

Hier zijn geene Dorpen tusschen beide.

8. Tot *Seng-Kelider*, daer een Dorp, en een Karawansera is, acht of negen, stelle 9

9. Tot de Stad *Nisjaboer*, . . 8

10. Tot *Khadamgah*, een schoon Dorp, daer een plaets van Godsdienst is, ... 7

11. Tot *Olagi-bend*, mede een Dorp, ... 4 of 5

12. De Stad *Mesihed*, . . . 12

Onderweegs trekt men over een *Kowl* of Berg-rug, die omtrent een half myl lang is. 1

104

De weg tusschen de Stad Asterabaad *en* Mesihed *in* Chorasan, *uit de mond van eenen Asterabadier.*

VAn *Asterabaad* reist men tot een plaets *Khozilah* of *Kozlach* geheten, onder aen de voet van eenen byzonderen hoogen Berg, daer over een zware weg heenen strekt, die zy *Kotelidzjeudzjawari*, of *Dzjeudzjawali* noemen, en wegens hunne moeyelijkheit en hoogte, in Persie genoeg berucht is. Dit *Khozilah* word gerekent op vier mylen van *Asterabaad*.

By *Khozilah* is een Rivier, die van *Moedzjen* af komt, zeker plaets op een staert, of slip van een Berg gelegen, aen de rechter hand of Oostwaerts van *Asterabaad*; nemende dit water zijnen loop na Zee, en hebbende boven aen de linker hand van 't zelve het Stedeken of Vlek *Besthaan*, daer niet verre van daen; doch de *Tsiemen* of Weiden van deze plaets leggen ter zyden af. Men rekent verders acht mylen van *Khozilah* tot aen *Bedziminoen*: te weten, eerst twee mylen tot aen de *Kowl*, of de naeuwe doorgang van dien Berg: daer na noch al over dat gebergte, tot aen een plaetze, die men *Dziering-Bezing* noemt: en eindelijk noch twee mylen tot *Bedziminoen*, hebbende tusschen *Khozilah* en *Bedziminoen*, niet als gebergte, en dan voorts *Desit*, dat is, Heide of Vlakte, tot aen *Besthaan*, Oostwaerts op gelegen.

Van hier gaet men over dien zwaren Berg, bestedende daer toe omtrent zes uuren, tot dat men aen de andere zyde, in een plaets komt, *Bedziminoen* geheten.

Van hier heeft men voorts vlakte tot aen *Mesihed* toe.

Van *Bedziminoen* tot aen *Besthaan* zijn zes mylen, over een vlakke weg.

De *Tsiemeni Besthaan*, dat is, de Grasvelden en Weiden van die Stad, zouden bewesten deze Hooft-plaets leggen.

Voorts tot *Mejamei* twaelf mylen, tusschen beide zijn woonplaetzen en gewas.

Van daer over *Albaak* tot *Mezinaan* vier en twintig mylen, alwaer Koper-groeven zijn.

Dan tot *Puli Ebrisium*, dat is, de Zyde Brugge, over een zout water geslagen, vier mylen lang; hebbende deze naem gekregen, om dat gesticht zoude zijn van een Vrouw, die zich met de Zyde-handel erneerde.

Alhier zoude het gebied van *Asterabaad* scheiden, en het verdere onder *Mesihed* gehooren.

Van *Mezinaan* tot *Mihr*, 't welk lichtelijk het zelve met *Meh* zal wezen, zes of zeven mylen.

Dan tot *Sebzowaar* acht mylen.

Voorts na *Seng-Kelider*, ook omtrent acht mylen.

Daer na bejegent men *Turkemaneh*, dat is, een Turkemans plaetze, of ophouding, omtrent vyf mylen verder. Op de weg ontmoet men eenige Bergen op zyde, anders is de weg effen.

En voorts, na drie of vier mylen, is men tot *Nisiaboer*.

Dan tot *Khadamgahi Imaamriza*, hier vooren

vooren gemeld, omtrent vyf of zes mylen wyder. De naem van deze plaets betekent een voetstap van de gemelde *Imaam Riza* of *Rizaald*: door dien deze *Imaam* aldaer een indruk van zijn voet in eenen steen zoude gelaten hebben, de welke d'Inwoonders daerom ook in eerbied houden. De weg is vlak en effen, als vooren: en alhier komt men by Kariez-water.

Dan komt men tot *Oelakhi-bend* of *Oelaakh-bend*: aldus geheten, om dat aldaer een *Bend*, dat is, een steene schutdyk is, om het water van een middelmatige Rivier op die plaets te bedwingen, en op te houden: als mede het zelve water dan zijn vereischte loop te geven, na de plaets, daer zy het begeeren.

Tusschen dit en *Mesihed* is het wat bergachtig, omtrent anderhalf myl lang, en dan voorts effen, en vlak tot aen *Mesihed* toe: en word deze Berg, die tusschen beiden is, *Kolhi Toroch*, dat is, de Berg *Toroch* of van *Toroch* geheten.

Volgen eenige wegen in MAZANDERAAN,

En daer omtrent: door de Persiaen *Rustembeeck* my mede gedeeld.

Eerst van Asterabaad *wat Oostwaerts op.*

VAn *Asterabaad* tot *Khoezloech* zijn zes mylen, alwaer een Put is, die *Koedoeki-dziauz oe-lillah*, dat is, de Put van *Dziauz-oe lillah*, of, zoo zy gemeenelijk uitspreken, de Put van *Dziauzoewali* geheten is.

Voorts, tot *Moedzien* over een Berg, alwaer Slangen op zijn, zes mylen.

Dan tot *Besthaan*, mede zes mylen.

Verder tot *Irmijaan*, acht mylen.

Daer na tot *Kiki*, tien mylen.

En *Bijaar-dziumend* * drie mylen.

* Van dit woord Bijaar-dziumend schynt de benaminge van Diargument in de Kaerten bekent, afgedraeit te zijn.

Van Asterabaad *na* Mazanderaan *toe.*

VAn *Asterabaad* tot *Charabey-shehr*, dat is, de verwoeste Stad, zes mylen.

Tot *Kulbaad*, vier mylen.

Tot *Asiref*, vier mylen.

Tot *Amareti Nika*, dat is, het Koninklijk gebouw van *Nika*. Dit is het eerste *Amareti* of 't Koninklijk gebouw, met gebakke aerde beschoeit, vier mylen.

Tot de *Amareti Sari*, dat is, het Koninklijk gebouw van *Sari*, vier mylen.

En is van *Sari* tot *Surcheh Rabaath*, dat is, de Roode Karawansera; of wel de Karawansera van *Surcheh*, twee mylen.

En dan noch een myl tot *Aliabaad*.

Verders van het Koninklijk gebouw by *Sari*, tot aen de *Amareti Aliabaad*, en d'*Imaamzadeh*, vier mylen.

Men bejegent aldaer mede de *Amareti Sjir-gah*, dat is, het Koninklijk gebouw van *Sjir-gah*.

Tot de *Amareti Ziraab*, dat is, het Koninklijk gebouw van *Ziraab*; vier mylen.

Tot de *Amareti Beh Tsjalek*, dat is, het gebouw van *Beh Tsjalek*.

Van hier heeft men tot de plaets van *Doegul Zelver*, een myl.

Van dat gebouw tot d'*Amareti Doegul*, dat is, het gebouw van *Doegul*, vier mylen.

Tot de *Amareti Seri Koedoek Fieroezkoeh*, dat is, het Koninks Huis aen de Put *Fieroezkoeh*, op een plaets, die gemeenelijk *Sioerestaan*, dat is, het brak of zout Land genaemt word, anderhalf myl.

Tot *Fieroezkoeh* zelve, een myl.

Tot *Amareti Meha*, dat is, het gebouw van *Meha*, twee mylen.

Tot *Kharieh Hhableroed*, dat is, het Dorp *Hhableroed*, mede twee mylen.

Tot *Amareti Senawend*, dat is, het gebouw van *Senawend*, mede twee mylen.

Tot *Amareti Gez*, dat is, het *Amareti* van *Gez*, vier mylen.

Tot *Amareti Seri Tsjelmey Chaar*, dat is, het gebouw aen de Bron-spruit van *Chaar*, vier mylen.

Tot *Amareti Siyah Koeh*, dat is, het gebouw van *Siyah Koeh*, ook vier mylen.

Van Asiref *strekt ook een weg Westwaerts op: als,*

VAn *Asiref* na *Ferhhabaad*, zijn zeven mylen.

Dan tot *Amel* of *Amul*, mede zeven mylen.

De weg van Kasiaan *na* Khazwien.

VAn *Kasiaan* tot *Sinsin*, . . . mylen	6
Tot *Khasim-Abaad*, . . .	5
Tot *Khom*, ...	5
Tot *Dziaafer-Abaad*, ...	5
Tot *Sawah*, ...	5
Tot *Daang*, ...	5
Tot *Choesikeroed*, ...	4
Tot *Shadzieib*, ...	3
Tot *Arafeng*, ...	3
Tot *Kelas-Dzierd* of *Dzjierd*, . .	3½
Tot *Khazwien*, ...	8½

Asi-

Asiraf is een vermakelijke plaets, in het Landschap van *Mazanderaan*, aen de Kaspische Zee gelegen, alwaer de Persische Konink in 't Jaer 1666, zich eenige tyd, tot vermaek onder Tenten, ophield.

AENMERKINGEN

Uit de Gedenkschriften van Konink Abas de Groote *genomen, rakende de Landen van* Mazanderaan, Gilaan, *enz.*

ONder *Gilaan* gehooren vier Landschappen: als,

Biyah-pes, dat is, over de Rivier.

Biyah-piesi, dat is, aen dees zyde van de Rivier.

Oedziaan, midsgaders

Bahidziaan.

Abi Atrek, of het water van *Atrek*, is de scheiding tusschen het Landschap van *Dziurdziaan* en van *Charezm*.

Tusschen het water van *Atrek*, en de Rivier *Gur-gaan*, is het Land van de Turkemannen bevolkt, die daer als Herders, met hun Vee omher zwerven.

Kalah Mubarek-abaad, dat is, het Kasteel van *Mubarek-abaad*, legt aen den Oever van de Rivier *Gur-gaan*, door Konink *Abas de Groote* gesticht, drie mylen achter *Abaad*.

Noer en *Kedzioer*, zijn plaetzen onder het Land van *Rustemdaar*.

Rustemdaar leit tusschen *Gilaan* en *Mazanderaan*, in vlakten en op Bergen: strekkende zich in de lengte van de Grensplaetzen van *Amel* of *Amul*, in *Mazanderaan* af, tot aen *Tunekabun* in *Gilaan* toe.

De breete is van de Berg *Demawend* af, tot aen de Kaspische Zee toe.

Mijaankaal, is een hangend Eiland, of uitstekend Hooft, in de Kaspische Zee, aen drie kanten van de Zee bespoeld, en met eene zyde aen het Land vast. Het zelve heeft omtrent drie mylen, min of meer, in de lengte, en loopt allenkskens scherper of puntiger uit.

Tsjesimei Alhaak, of de Bron-beek van *Alhaak*, is acht mylen van *Besthaam* af.

By *Ferhhabaad* loopt de Rivier *Bedzieneh-roed* in Zee.

De *Khasabeh*, dat is, het Vlek *Roedisér*, leit onder het gebied van *Maraankoeh* in *Gilaan*.

De Reis vervorderende door *Koehdom* in *Resit*, komt men aen *Foemin* en *Gesket*, van daer voorts aen *Khihzil Agaatsi*: als mede aen *Aliabaad* by *Foemin*.

Thaberestaan en *Mazanderaan* betekenen een en de zelve Landschappen.

Het Kasteel *Noer* in *Mazanderaan*, heeft zijn betrekking op drie Hooft-plaetzen, en drie gewesten, als *Kedzioer*, *Noer* en *Laridziaar*, beneffens

Siachroedi Besthaam.

Asterabaad, is de Zetelplaets der Landschappen *Dziurdziaan* en *Thaberestan* geweest.

Koehdom is tusschen *Biyah-piesi* en *Biyah-pes* gelegen.

Jeilaghi Kelareh Desit, is in *Gilaan* gelegen.

Het volgende is uit de mond van een Persiaan, tot Mesihadi-ser *geboortig.*

DEze plaets *Mesihadi-ser* leit aen de Kaspische Zee.

Van daer na *Asterabaad* bejegent men de volgende plaetzen: als,

Tsjep-koereh, drie mylen.

Vorder *Lari-serd*, noch drie mylen.

Dan *Ferhhabaad*, twee mylen.

Voorts *Asirof*, acht mylen.

Dan *Kulbaad*, vyf mylen. Hier even voorby loopt een snelle Rivier, die het Land van *Mazanderaan* en *Asterabaad* van malkanderen scheid, welker Hooft-stad van de zelve naem, tien mylen van daer gelegen is.

In *Mazanderaan* leggen de Bergen drie of vier manzels van de Zee af: hoewel by *Asiref* is het gebergte ongelijk nader.

Volgt het geen uit de mond van eenen Muhhammed Tsadik-beek, *van* Gilaan *geboortig: die van* Heraat, *over* Balch *in* Indostan *gereist was, omtrent het Jaer zestien honderd en zeventig, aen is getekent.*

VAn *Khazwien* tot *Kerreh-roed*, is een dag reizens.

Van hier reist men over *Thahraan*, *Seminaan*, *Damegaan* in *Mezinaan*, daer Koper-mynen zijn.

En voorts over *Sebzowaar*, en *Nisjaboer* in *Mesihed*.

Van *Mesihed* strekken twee wegen: d'eene over *Sengbest*, en d'andere over *Abigerm*, komende beide in de plaets *Semingaan* te zamen. Waer van de eerste de gemakkelijkste en gemeenste is, dier hier ook eerst melde.

Van *Mesihed* na *Sengbest*, een Dorp, zes mylen. Tot hier toe is het bergachtig, en verder een vlakte tot aen *Heraat* toe.

Van *Sengbest* tot *Hazireh* vyf mylen.

Voorts

Voorts tot *Semingaan* zeven mylen.

Langs de andere weg komt men van *Mesihed* in *Jakholt Abaad*, zijnde de tusschen-stand, zes mylen, en is de plaets een Dorp, dat een *Kelaarter* of Hooft van de gemeente tot *Mesihed* gesticht heeft.

Dan tot *Abi-germ*, dat een warm of heet water betekent, 't geen ook aldaer uit een gebergte vloeit. Men heeft hier omtrent een zeer hoog en moeyelijke gebergte, onder de naem van *Tsiehie Dochteraan*, dat is, van de veertig Dochters, genoeg bekent.

Voorts van *Abi-germ* tot *Semingaan* vier mylen.

Vervolgende nu de gemeene weg van *Semingaan*, zoo krygt men *Lenger*, vier mylen van daer: al waer in die tyd, dat hy daer was, een Zultan heerschte, die *Abdaal beek* genaemt wierd, en over het Land, van *Hazireh* af, tot aen *Dziaam* inkluis het gezag voerde.

In deze plaets van *Lenger* heeft men een *Aulia*, of heilig Man begraven, die *Siâh Khâsim Amvaar* genaemt was.

Van *Lenger* tot *Dziaam* zijn vyf mylen. Alhier is een Grafplaets van eenen *Pier*, of Devotaris: in de wandelinge *Zindeh Pier Ahhmed Dziami* geheten.

Van *Dziaami* tot *Hisnoewâdzieh* zes mylen: wezende dit een Dorp, door eenen *Abbaas Khoelichaan* gesticht: alwaer een schoone *Aabanbaar* of waterbak is.

Van hier komt men tot *Kehriez*, alwaer men Windmolens heeft.

Van daer tot een *Carebz* of *Rebaat*, vyf mylen.

Dan tot *Koesoe* of *Koesoejeh*, een groot Dorp, daer veele bezitters van eige Landen zijn, vier mylen: ontmoetende men alhier ook veele Windmolens.

* Tot *Rebathi Tiripul*, dat is, de Karewansera van *Tiripul*, alwaer een brugge over een groote Rivier geslagen is, drie mylen.

* Alhier en over het Land van Chaaf, en Bachitz, had te dezer tyd het gezag Zultan Siacho-werdizengeneh.

Dan tot *Sara Hhabesi*, een groote Karewansera, acht mylen.

En eindelijk noch vyf mylen tot *Heraat*.

Van *Heraat* tot zeker Kasteel, § vyf mylen: alwaer in die tyd een Zultan heerschte, die *Mierza Chaan* genaemt wierd.

§ Dit zal misschien Serches wezen.

Dan komt men tot zekere plaets, dichte by, en ter zyde van *Baadgiesi*, of *Baadkhiesi*, anders *Bâikis* genaemt: waer omtrent men een groote plantagie van Pistasjes-boomen heeft.

Van hier komt men aen *Maroetsjaakh*, alwaer eenen *Alikoeli Chaan* in die tyd het gezag had: men ontmoet hier omtrent meest *Hhasjem-Mesjien*, met hare Vee-troepen hier en daer zwervende. Men rekent deze plaets vyftien mylen van *Heraat* af.

Alhier eindigen de grenzen van *Persien*, waer na men treed in het Landschap van *Balch*, dat onder een Usbekkische Prins gehoort.

Deze perzoon had zeer groote moeite, en ook al een goede zomme gelds gespild, eer dat verlof van vertrek uit *Persia* van eenen *Abbaas Koeli Beek*, toen *Beglerbegi* van *Heraat*, konde krygen, om over de grenzen in *Maroetsiaakh* te trekken.

Doch in 't Land van *Balch* bekostigde niets; maer wierd over al gast-vry gehouden, alzoo voorgaf een afkomeling te zijn van eenen *Abdu-lkhadir Gilani*, die zy voor haer *Pier* of Heilig, en onder een van hare grootste Doctoren in hare Wet-geleertheit achten: invoegen hy aldus geen onkosten onderhoorig was, zoo lang als zich in het Landschap van *Balch* onthield.

Van *Maroetsiaakh* heeft men drie *manzels* of dagen reizens tot aen *Meimeneh*.

En van daer een dag reizens tot *Tsiekts-jektoe*: vallende in beide die plaetzen zeer veele en goede Paerden.

Van hier noch zes dagen reizens tot aen de Stad *Balch*: daer men geen Rivier, maer alleen Kariez-water heeft.

Hy verhaelde, datze daer zeer stip in haer gebeden zijn, en ook alle vreemdelingen, die in de Karewanseraes zijn, na het gebed gedreven wierden. Zwepende den geenen dapper, die daer in verzuimig zijn: zoo dat geen Christen of Heiden, zich alhier zoude konnen onthouden, of ten waer met kennisse en verlof van den Prinze, om van deze dwang verschoont te zijn.

Lichte Vrouwen en Hoeren worden daer niet toegelaten; maer dat noch veel erger is, zoo gaet men daer met de Cynædi alle de Karewanseraes rond, biedende de zelve aen een yder, om haer schandelijk gebruik daer van te nemen: 't geen aldaer vry staet, ja zelfs voor geen zonde geacht word.

Den Prinze aldaer houd zeer slordig Hof, gelijk ook al het Volk aldaer zeer vuil en morzig over haer eeten is, zoo wel als in de kost, gaende zelfs met hare Laerzen over de *Dziadzjiems*, een zeker slag van spreeden, zonder de zelve eenigzins te vieren.

Van *Balch* komt men na vier mylen reizens in de *Astaneh Hhatzreti Mortuzâ-Ali*, dat is, een devotige of Godsdienstige plaets van zijn Majesteit *Mortuzâ-Ali*.

Van hier zijn vier dagen reizens tot *Koeri*: alwaer zeer veele Paerden zijn.

Voorts noch drie mylen tot *Chindziaan*,

welke plaets in een engte van 't gebergte leit.

Van hier komt men tot *Koteli Hindoekusi*; daer is een zeer moeyelijke weg over het gebergte: ontmoetende aen de andere kant van het zelve *Hindoestaan*, of 't Land van den Grooten Mogol, zoo als de onzen het zelve noemen.

En heeft men van deze Berg een weg tot aen *Kabul* toe, vyf dagen reizens groot.

Van hier tot *Atek* zijn tien dagen reizens.

Dan tot *Gudzieráti Koetsiek*, dat is, Kleen Guzeraat, zeven dagen reizens. Alhier zijn twee wegen, d'eene na *Kisimier*, en d'andere na *Lahor*, acht dagen reizens van daer: welke laetste hy bereist had: ontmoetende tusschen het zelve, en *Dziebaan-abaad*, dat is, *Dehli*, of *Dilli*, zoo d'onze het noemen, een plaets, door hem *Serhind* geheten. Schattende de streek van *Balch* na *Agra* omtrent Zuid-oostwaerts op te leggen.

Zeker aenzienelijk Armenisch Koopman, in Dzjulfa *woonachtig, had op papier, de afstand tusschen voorname Steden; in* Asia *en* India *gelegen, aengetekent, die by my in 't Jaer zestien honderd acht en zestig mede gedeelt heeft gehad: waer uit dan zoo veel, als hier ter stoffe dient, uitneme, en ter neder stelle; als,*

VAn *Ispahan* tot *Kandahaar*, over *Mesihed* zijn drie honderd vyf en zeventig mylen.

Van *Ispahan* na *Kandahaar*, binnendoor, over de Woestyne, twee honderd vyftig mylen.

Van *Kandahaar* tot *Moltaan* honderd zestig mylen.

Van *Moltaan* tot *Lahor* vyftig mylen.

Van *Lahor* tot *Agrah* honderd tien mylen.

Van *Mesihed* tot *Buchara* word op een Maend reizens gerekent.

Van *Buchara* tot *Samarkand* tien dagen.

Van *Samarkand* tot *Andeziaan* of *Andegaan* vyftien dagen.

Van *Andeziaan* of *Andegaan* tot *Kaasikar* vyftien dagen.

Van *Kaasikar* tot (*a*) *Aaksoe* een Maend.

(*a*) Dit schynt in alle deelen het *Acsu*, in de Reize van *Benedictus à Goes* gemeld geweest te zijn.

Van *Aaksoe* tot (*b*) *Koetsjien* tien dagen, en van *Koetsjien* tot *Tultaan* vyftien dagen.

(*b*) Dit zal licht het *Cucian* wezen, waer van *Benedictus à Goes* in zijn Reis gewag maekt.

Gelieft aen te merken, dat, gelijk 'er niet gemeender in de Orientaelsche Landen is, als dat de Letters L en R onder malkanderen gewiszelt worden, en ik ook dikmaels ondervonden heb, dat zy in de plaets van een K een T uitspreken; zoodanig, dat ik in het optekenen van eenige woorden, daer door veelmael misleit ben geworden; zoo en zoude het aldus niet vreemt wezen, dat dit *Tultaan*, een en de zelve plaets met *Thurkaan* of *Turfaan* was, dat by *Benedictus à Goes* in zijne Reis *Turphan* geschreven word.

BERICHT,

Op den Inval der Usbekken van Oergentsi, *gevoegt met de Kalmakken, in de Persische gewesten van* Asterabaad *en daer omtrent, in de Jaren zestien honderd zeven en acht en zestig, tot in het Jaer zestien honderd negen en zestig toe, voorgevallen. Met een hooger ophaling, hoedanig het tusschen die Usbekken en den Persiaen, zedert den Konink* Schach Safi *d'Eerste 's tyden af, tot die laetste overrompeling toe, zich verder toegedragen heeft gehad.*

ALzoo ten tyde der bestiering van *Schach* of *Siah Safi* of *Sofi* d'Eerste, vry wat wanschik in het Ryk van Persie voorviel, en onder de Grooten ook een groot misnoegen daer over, als mede geen kleine na-yver en drift tusschen hen heerschte; zoo zagen de Usbekken dit ook voor een goede gelegentheit aen, om met voordeel een inval in het Landschap van *Chorasan* te konnen doen: trekkende daer op een groote magt by een, waer mede dan zeer schielijk in dit Land vielen, daer zy het op een rooven, plonderen, moorden, en verwoesten aenstelden, en daer omtrent ook weinig tegenstand vonden, in de plaetzen die open, en met weinig tegenweer verzien waren: terwyl inmiddens den Persch zijn meeste magt, die by een brengen konde, hier en daer aen de doortochten, daer zy wederkeren moesten, in hinderlagen stelde, en voorts de aenkomsten, en wegen tusschen de heuvelen, en andere voordeelige plaetzen meer bezettede; snydende hen alzoo den hertret en wyk af; waer door dan de Usbekken geheel in 't naeuw geraekten, en het meeste deel van hen quamen te sneuvelen: gelijk de Persianen ook een goed getal van die Roovers levendig in handen kregen, die alle, met den hals en de handen aen een houte mik gesloten, na *Ispahan* gebragt wierden. Onder de gevangenen bevond zich ook hunnen Veld-overste *Abdulkhazi* geheten, uit de stamme van *Oergentsi*, en daer by van de aenzienlijkste tak ge-

ABBAS de tweede
Koning van Persiën.

gesprooten: de welke daer voor dan bekent zijnde, niet als een gevangene en slaef, maer als een gastvriend gehouden, en na zijn staet, ook zeer eerlijk onthaeld is geworden. Men voegde den *Wazier*, of Bevelhebber van *Isspahan*, (wiens Ampt van zeer groot belang is) hem tot een *Mehmaandaar*, of onthaelmeester toe, om dien Vorst, na behooren, te bedienen en op te passen.

Deze Vos wist zijnen woesten aerd t'eenemael te verbergen; als mede de haet, die d'Usbekken, vermids *Sunis* in 't Geloof, en van de Hhanifische scheuringe, even als de Osmansche Turken, jegens die van de Persische Godsdienst, gewoon zijn toe te dragen, geheel en al te verveinzen, en zich, als hun Geloofsgenoot, in allen deelen aen te stellen: als mede zich met zoodanige loflijkheit, beleefstheit, en minnelijkheit te gedragen, en daer door zich zoo verre bemind te maken, dat allenkskens onder de Hovelingen aengenomen, en hem daer na ook een eerlijke plaets in de gemeene zittinge van den Konink toegewezen is geworden, door dien by den Konink zoo aengenaem en zeer wel gezien was; waer door hy dan ook voor een Ingeboorne van dit Ryk gehouden wierd, en niemand anders dacht, als dat de natuurlijke trek, en begeerte na zijn Vaderland t'eenemael uit zijn zin gesteld had.

Echter overtrof in hem de liefde tot zijn Vaderland, en de genegentheit en lust tot zijne volkomene vryheit, waer in hy zijn geheele rust stelde, het welk hem dan eindelijk ook op middelen deed bedacht zijn, om weder in zijn Vaderland te geraken: het welke hy dus aerdig en behendig heeft weten te beleggen en bestellen, dat niemand daer achter gekomen, en de uitkomst daer van ook op gevolgt is, op een zoodanige wyze, als hier nu verhale.

Wanneer nu het ontwerp van *Abdulkhazi*, na behooren, bereid was, zoo als toen omtrent de tien Jaren lang, eerst een wyl onder den Konink *Safi* d'Eerste, en daer na, wel meesten tyd, by Konink * *Abas* de Tweede, aen het Persische Hof doorgebragt had, zoo veinst en houd hy zich ziek, eischende daer op, met een verzoek-schrift by zijn Majesteit, dat hem mogte toegelaten wezen, na het warme Water of Bad, dat op veertien mylen afstand van *Isspahan* gerekend word, te gaen, om te bezoeken, of hy daer zijne gezontheit, door des zelfs kracht, weder herwinnen zoude konnen: 't geen hy ook lichtelijk verkreeg, door dien men nu in een volkomen vertrouwen was, en niemand eenige het minste achterdogt meer van hem had.

* Vader van den Konink Soliman, die in't Jaer 1690 heerste, hy was dik van lichaem, vrolijk van inborst; dog deze was lang en rank, rosachtig van haair, statig van wezen, en aerd.

Hy begaf zich dan hier op na het Bad toe, verzeld met den tweeden Isspahansche *Wazier*, en voorts met eenig ander gevolg, en dienaren, die om op hem te passen, en tot zijn gemak daer nevens besteld waren.

Wanneer hy nu aldaer verscheen, zoo vond hy op die plaets in gereetheit, een kleine Bende van Usbeksche Ruiters, alle met goede, flukze, en daer nevens mede met eenige leedige Paerden verzien, en ook wel gewapend, zoodanig, het byhebbende Persische gezelschap van dien Prins daer tegens niets vermogt; welk volk hy aldaer op die tyd besteld had, vervoegende zich daer op by hen. Wanneer nu dien Heer, de welke de last had van den Vorst aldaer te geleiden, en verder op te passen, dit nu zag, en dat alreeds opgezeten, en vaerdig was, om de vlucht na zijn Land te nemen, zoo maekte hy een groot geklag en misbaer aen dien Prins, met een groote beweging vertoonde, hoe dat zekerlijk, in dezen staet, by zijn wederkomst in *Isspahan*, zijn hooft te verliezen, of wel, op zijn best genomen, ten minsten een eeuwige gevankenisse af te wachten had. Waer op d'Usbeksche Prins hem aenbood, met zich na *Oergentsi* te voeren, onder beloften van een goed onthael, en aengename bejegening aldaer: gevende hem voorts te kennen, dat het verlangen om zijn Vaderland weer te zien, zijn vryheit te herkrygen, en zijn welvaren en beste te bezorgen, hem tot deze onderneming in zoodaniger voegen gebragt had; met verzoek, dat van zijnent wegen, zijn Majesteit, en al de Grooten, wilde verzekeren, dat aen hen alle, voor hunne gunst, beleefstheit, en weldaden, oneindelijk verplicht was, waer voor hy altoos een dankbaer gevoelen behouden zoude, en, by aldien de gelegentheit hem daer toe dienstig wilde zijn, dan mede dadelijke preuve te zullen geven, dat van alle die weldaden, geen vruchtelooze geheugenis in zijn hert dragen zoude. Waer mede dien Prins hem dan verliet, en in een oogenblik uit zijn gezicht raekte: en gelijk hier en daer versche, en snelle Paerden, inzonderheit tot zijn beryding gereet stonden, zoo leide hy zijn weg door Persien ook in zoo een ongelooflijken korten tyd af, dat het onmogelijk was, om hem te konnen achterhalen. Ook koos hy geen gewoonelijke en groote wegen, maer alleenlijk eenige tusschen wegen ter zyden af, en dit dan noch met zijn volk hier en daer verspreid, om te beter onbekent, en zonder achterdenken voort te geraken: en quam aldus gelukkelijk in *Oergentsi* te verschynen, daer hy, na zoo een lange

tyd afwezens, zeer aengenaem, en wel gezien was.

Niet lang daer na, quam de toen gebiedende Vorst van dat Landschap, zonder Zoonen te sterven, en wierd dezen Prins, onder den tytel van *Abdu-Lkhazi-Chaan*, in zijn plaets verkooren, die dan ook warelijk betoonde, dat hy aen de genotene weldaden van Persien gedachtig was, met klare blijken, dat hem zijne voorige beloften ernst, en wel gemeent waren, oefenende niet alleen met den Konink van Persien een naeuwe en oprechte vriendschap, maer wikkelde zich ook zoo verre in des zelfs belang, dat tusschen zijn Persische Majesteit, en de twee andere Usbeksche Vorsten, van *Buchara* en *Balch*, als mede tusschen hen beide, de evenaer hield, zoodanig, dat wanneer zy voornamen, om een inval in Persien te doen, de Vorst van *Oergentsi* dan ook bereidschap maekte, om in dit geval, by hun afwezen, ook hunne Landen te beledigen, waer door hen dan van alle invallen, en ondernemingen tegens Persien wederhield; zoo dat, dat Ryk, door dit middel, aen die kant een volkomen rust, en vreedzaemheit genoot, en van alle aenstoot der Usbekken bevryd bleef, en dit zoo lang, als het leven van *Abdu-Lkhazi-Chaan* duurde, die omtrent het Jaer zestien honderd zes en zestig uit deze waereld verhuist is, volgende in des zelfs plaetze zijnen Zoon, *Anoesjirwaan-Chaan*, of by verkorting, *Anoesjeh-Chaan* genoemt, wie by uiterste wille, tot deze heerschappye verkooren was. En of wel de Vader op zijn doodbedde hem ernstelijk aengeprezen had, de onderhoudinge van een goede vriendschap en verstand met den Konink van Persien, en ook van de middelen, die hy ten hunnen besten, met de andere Usbekken te onderhouden had; zoo konde hy zijn Zoon echter zulk een genegentheit tegens den Persch niet inboezemen, noch had deze vermaning gansch geene ingang by hem, in wien zijn natuurlijke woestheit en roof-lust de boven-zang had: die hem dan zelfs tegens dat Ryk, waer aen zijn Vader zulk een groote verplichting had, en welkers welvaren hy zoo zeer behertigt had, een onderneming van aentasting had doen verzinnen, wanneer hy de dood van den Konink *Abaas* de Tweede verstond, en dat in des zelfs plaets zijn oudste Zoon, toen *Schach Safi* de Tweede genaemt, op den Troon gesteld was, niet zeer bedreven in heersching, en van welkers beleid, vermids zijn jonkheit, niet veel groots by hen verwacht wierd; gelijk het ook in 't begin van zijne heerschappye, meest over al in het Ryk al eenigzints verwart, en ook ongelukkig toeging: 't geen dan ook dien Prins voor een zeer goede gelegentheit aenzag, om lichtelijk tot zijn voornemen en oogmerk te geraken, wezende daer toe noch te meer aengezet, door het wederwaerdig weigeren van den Persch, rakende de betaling eener zeer groote zomme van penningen, die van den jongen Konink, onder den naem van erkentenis had laten vorderen: als mede van de voldoening omtrent den eisch wegens de Turkemannen, die eerst onder den Vorst van *Oergentsi* gehoort, en zich daer na onder de bescherming van den Persch begeven hadden, als ook daer in aengenomen, en aen de grenzen van het Asterabaadsche gebied, tegens de Usbekken aldaer, geplaest waren: waer omtrent de Kalmakken ook in zijn belang gewikkeld en gaende gemaekt had; uit een anderen hoofde voor hen, om die Turkemannen, of ten minsten een goed gedeelte daer van, als hunne jongstgewezene, doch zedert weg geloopene Onderdanen, weder te eisschen; nevens noch een goede zomme aen baren gelde, onder de naem mede van een erkentenis; waer omtrent de Konink hen ook niets te wil was: gelijk zijn Majesteit mede aen de andere Vorsten van *Balch* en *Buchara* omtrent diergelijke verzoeken, als anders, het beste bescheid niet gaf, maer hen ook plat afsloeg: met byvoeging, dat den Konink van Persie geen schatting betaelde. Het welk voorwaer grootmoedig, en met waerheit was gezeid.

Op deze wydere vervremdinge dan van de Usbekken, jegens den Persiaen, uit die weigering veroorzaekt, viel het den Vorst *Anoesjeh-chaan* niet zwaer, om den Kalmakken, met de andere twee Vorsten van *Buchara* en *Balch*, tot eenen gemeenen oorlog tegens den Persiaen aen te moedigen, gaende met hen daer over een onderling verbond aen, om het Landschap van *Chorasan* en *Asterabaad* gezamentlijk te bestooken, en zich daer van Meester te maken: midsgaders het zelve dan onder malkanderen zoodanig te verdeelen, als zy by het verdrag daer van over een gekomen waren: wezende ook, om de banden van goede vriendschap en over eenstemming vaster te leggen, aen *Anoesjeh-chaan*, de Dochter van *Abdulaziez-chaan*, de Vorst van *Buchara*, midsgaders aen zijn Broeder *Subhhaan-Khoeli-Chaan*, den Vorst van *Balch*, de Dochter van dien Oergentsischen Prins, ten huwelijk gegeven.

En of nu wel tusschen deze drie Vorsten een zoo sterken verbond besloten, en het zelve ook met twee huwelijken onder malkan-

kan-

kanderen zoo omstandelijk bevestigd was, zoo wilden echter die beide Vorsten van *Buchara* en *Balch*, den anderen Prins van *Oergentsi*, noch niet ten vollen vertrouwen, hebbende noch die gedachten, dat hy dit verdrag niet wel en meende, en de Persianen in 't heimelijk toegedaen was: als mede hen daer door maer zocht met een groote krygsmagt na Persie te trekken, om onderwylen, in hun afzijn, dan hunne Landen te overvallen, en te verzoeken, om de zelve zich onderdanig te maken: op welke wantrouw zy dan ook tot geen wapenrusting, en inval aen hunne kant, voor het eerste Jaer verstaen wilden, maer van hem begeerde, dat hy dat Jaer eerst een rooftocht alleen zoude doen, om zich van zijn trouw te verzekeren, en te betoonen, dat hy een rechte, en waerachtige Usbekker was, vermids dezen oorlog tegens den Persiaen by hen voor zeer verdienstig gehouden wierd, om het Jaer daer aen, dan gezamentlijk, ieder met zijn eigen magt, op eene tyd, aen eenen byzonderen oord, in het Ryk van Persie te vallen, het zelve te verwoesten, en daer in alle verdere mogelijke voortgangen te maken.

De Prins van *Oergentsi* neemt dit dan aen, en komt aldus eerst, in 't Jaer zestien honderd zeven en zestig, met acht duizend Paerden, in de gewesten onder *Merw*, een inval doen, daer hy niet weinig grazeerde, en met een tamelijke buit, en roof van Vee en Menschen, van daer weder na hun Land keerde, zonder dat daer in gestut konde worden. Echter gaf dezen inval zulk een kreet niet, als dien zelven Prins het Jaer daer aen, dat is, in 't Jaer zestien honderd acht en zestig, in en omtrent *Asterabaad*, te zamen met de Kalmakken, in een ongelijk grooter getal van magt, als te vooren, in 't werk stelde; daer hy een grouwzame verwoesting, en vernieling, als ook een groote slachting van Menschen, aenrechtede; midsgaders een ongemeene buit, en zeer veele gevangenen, van daer weg sleepte, woedende al een goede wyl in die gewesten, zonder dat de groote Bevelhebber van dat Landschap, die *Dzjaafer-Chaan* genaemt wierd, volk genoeg by zich had, of kans zag, om hen te konnen wederstaen, terwyl de Usbekken van *Buchara* en *Balch*, met hunne roof-benden ook, tot op twintig mylen na, aen *Mesihed* alles, daer hun magt slechs reiken konde, vernielden, en voorts een groot getal van Menschen, en Vee, met een goede buit, van daer weg voerden, zonder weder in het Land te booren, of overwinningen van plaetzen te maken.

En geschiede dit alles op een tyd, dat de Kozakken of Khazákken ook in *Gilaan*, en *Mazenderaan* gevallen waren, en aldaer mede niet weinig grazeerden: zoo dat de Konink van Persie, zoo wel aen 't Noorden, als aen 't Noord-oosten, van alle kanten te gelijk besprongen wierd, en aldus het over al niet wel waernemen konde, behalven dat 'er mede geen goede toezicht in 't Ryk, en den eersten Hof Bampteling tot krygs zaken, en reddering, als ook tot voorziening van zoodanige dingen, niet zeer bequaem was. En of wel *Dzjáäfer-Chaan* den *Begler-begi*, of Grootbevelhebber van *Asterabaad* niet magtig genoeg was, en aldus het t'eenemael ongeraden achte, om die van *Oergentsi*, en de Kalmakken, te keer te gaen, mids de groote ongelijkheit van de magt tusschen beide: echter, om dat den Konink hem verweten had, en van wan-plicht beschuldigde, dat hy die Roovers zoo had laten begaen, en niets tegens haer ondernomen, en zijn Majesteit zich daer over niet weinig bekreunde, en hem met ongenade dreigde, indien hy daer tegens niet beter en verzag, zoo verzamelde hy daer op dan zoo veel volk by malkanderen, als hem mogelijk was; die nochtans niet meer, als maer eenige weinige honderden in getal konden uitmaken; daer de vyanden zoo veele duizende sterk waren: en besloot haer aldus in die onvermogende staet, en quade kans, aen te tasten; meer uit een losse verhaesting, en wanhoop, dan dat het zelve voor dienstig, en van vrucht oordeelde, gelijk hy het ook waerlijk voor een onbedacht en roekeloos werk hielt. Doch te gelijk hy het daer voor zekerlijk aenzag, zoo hy deze stryd noch langer uitstelde, en niet ondernam, dat het zelve door zijn Majesteit en Grooten aen zijne kleinhertigheit zou toegeschreven worden, en hy evenwel op die wyze zijn hooft niet zoude konnen bewaren, dies viel dan als in een razerny op den vyand aen; die hun terstond overkrachtigde, en meester wierd: blijvende aen de kant van de Persianen twee honderd negen en zeventig perzoonen, en daer onder van aenzien, de Heer *Dzjáäfer-Chaan* zelve, als mede eenen *Ahhmed-Chaan*, een Lor van geboorte, nevens noch twee Zultanen, en twee *Joezbasies*, of Hooft-lieden, over honderd. Hebbende die van *Oergentsi*, en de Kalmakken, te zamen, niet meer als zes en dertig man verlooren; de welke daer op ook met een goede buit weder na hun Land keerden.

Men bevond, na haer vertrek, dat onder die Kalmakken wel by na drie deelen

Turkemannen waren, waer van eenige aen die van *Oergentsi* en de Kalmakken behoorden, andere onafhangelijk, en ook menigte, die zelve Onderdanen van Persien waren, met de Kalmakken heulende, en zich, om de buit, ook onder haer versteken hadden; keerende dus, als getemde Wolven, weder tot haer aengeboorne woestheit, en Barbarischen aerd, tot een blijk, dat men op haer weinig staet en verzekering maken konde; ten aenzien van al het welke, ook aen 't Persische Hof, al voorgeslagen wierd, om die Turkemannen, of in 't geheel te verdelgen, of wel binnen in 't Land van Persien te verplaetzen, om aen haer alle gelegentheit van te muiten, af te snyden; en voorts de Landen aen de grenzen, tegens die van *Oergentsi*, en de Kalmakken gelegen, de welke deze Persische Turkemannen besloegen, op die wyze t'eenemael te ontvolken; midsgaders van water, en gezaei te ontblooten, en voorts geheel en al woest te laten, op dat voor de Usbekken, en Kalmakken, aen die kant het inkomen in Persien, of onmogelijk, of ten minsten heel bezwaerlijk zoude vallen.

Voorts, gelijk men na den uitslag van zaken gemeenelijk zijne misslagen best ziet, en op wat wyze zijne zaken op het voordeeligst, en met de meeste schyn van goed gevolg, zoude konnen aengeleit zijn geweest, zoo achtede men het ten Hove voor een groot verzuim, dat de *Khilietsy-Chaan*, *Beglerbi*, of de Groot-gezaghebber van *Mesihed*, die met een goed aental van Krygsvolk en Paerden, in de grensplaets *Doecoen*, of *Doezoen*, na de kant van d'Usbekkische grenzen lag; en tegens die van *Oergentsi*, en de Kalmakken, bestendig genoeg was, verzuimt had, zich met een aenzienlijke magt, omtrent eenige van hare Putten in de Woestynen, tusschen beide de plaetzen, waer langs die Roovers, zoo in 't gaen, als in 't komen, noodzakelijk hare doortogt moesten nemen, of anders van dorst vergaen; invoegen men haer aldus de hertret, in het wederkeeren, gemakkelijk zou afgesneden, en haer lustig in de klem gekregen hebben; 't geen dan een zeer heilzaem middel was geweest, om aen haer een aenzienlijke afbreuk te doen, en de zelve van meer zulke rooftogten in het toekomende vry wat af te schrikken.

Voorts zoo wierd, na de dood van *Dzjääfer-Chaan*, voormeld, het groot gezag, of het *Begler-Bigischap* van *Asterabaad* aen den gewezenen *Atemaad Reddauleth Muhhammed Beeck*, die noch in ongenade, en in *Khom*, daer *Abbaas de Groote*, en *Siah Safi* d'Eerste begraven leggen, verbannen was, opgedragen; die het zelve te vooren noch eens bekleed had: hebbende de naem, dat te vooren met de Turkemannen, die men zeide, dat van *Dzjääfer-Chaan*, al vry wat beledigd, en niet geheel, buiten reden, misnoegt waren, zeer wel had weten om te gaen, en haer aen zijn hand, en tot zijn wil te krygen: als mede, by de zelve vry bemind was geweest; die nu ook aldaer het werk zoodanig bestierd, en het voorts met d'Usbekkische Vorsten en Prinzen, als mede, met de Kalmakken, de zaken zoodanig heeft weten te verdragen, dat men 't zedert van geene meer invallen van eenige waerde, aen die kant heeft gehoort.

Van den oorlog der Persianen tegen de Usbekkers, word my uit *Batavia* het volgende, in 't Jaer 1690 bericht.

Den Konink van Persie is nu al eenige Jaren met de Usbeksche Tartars in oorlog geweest, maer in 't voorste van 't Jaer zestien honderd en negentig, is 't geschied, dat het Leger der Persianen, veele duizenden sterk, en meest te paerd, omtrent de Noord-oostelijke grenzen van *Masjetta* en *Candahaar*, onder 't beleit van den Gezaghebber van eerst gemelde plaets, tegen hare vyanden uitgetrokken, en op de zelve aengevallen zijnde, door haer zoo zijn onthaeld, dat 'er eenige duizende Persianen zijn gesneuveld, waer tegen voornoemde Bevelhebber, als een wakker Veldoverste, ten eersten weder zoo veel magt by een gebragt heeft, als hem mogelijk was, en schreef aen zijnen Generael, den *Courtsibassi*, aen het Hof in *Ispahan*, die de tweede naest zijne Majesteit is, en genaemt *Soeroechan* om hulp, maer dezen Heer zeer misnoegt zijnde, heeft de zaek geheel anders en verkeert, zoo gezegt word, zijne Majesteit voor gedragen, en aen gemelde Veldheer ook zeer qualijk geantwoord, waer door dan de krygs zaken der Persianen te dier oord, te rug liepen, en meer en meer, verachterden, zoo dat de Usbeksche Tartars zulks vernemende, op hare vyanden zijn aengevallen, en hebben de zelve weder geheel hard aengetast, veele doen sneuvelen, en den Krygs-overste, zijnde den Zoon des voor gemelde Gezaghebber, gevangen kregen; doch hem eenigen tyd daer na, goethartelijk weder ontslagen; welken Heer dan om een recht verslag aen den Konink te doen, en hulp-benden te verzoeken, zelve aen het Hof in *Ispahan* is gekomen, en de zaken aen zijne Majesteit bekent gemaekt hebbende, wierd de voorgemelde *Courtsibassi* schuldig bevonden aen hoog verraed, en in

Zestien Jaren.

in

in den nacht ten Hove geroepen, en op 't bevel des Koninks de kop af geslagen, en beneffens 't lichaem op straet, aen de Marktplaets van de Poort geworpen, het geen een groote ontsteltenis, de schrik, en vreeze, onder de Ryks Grooten, en alle Hovelingen veroorzaekte; het lichaem wierd vervolgens met verlof van den Konink, van de Markt weg gedaen, en voorts door de dood gravers weg genomen, om te begraven: wordende middelerwyle een sterk Leger by een vergaderd, om tegen de vyanden op te trekken; maer den Veld-heer had zijn afscheid van den Konink noch niet, toen deze brief wierd geschreven.

Brieven van den acht en twintigsten April, Mey en Augustus, zestien honderd een en negentig, bragten mede, hoe dat men te *Ispahan* zeer bezich was, met het afzenden van den Veldheer, en krygsvolk na *Masjette*, ten oorlog, tegens de Usbekker Tartars, zoo dat die zaken den *Attumaeddouleth* of *Atemaad Reddauleh*, zeer ophielden. De Usbekkers waren over de vermaerde Rivier *Aabmorgon*, in het Ryk van Persie getreden. Doch nader tydingen uit *Ispahan* hebben bericht, dat het Leger betaelt, en den Overste met goede hulp-benden en zegen, tegen hare vyanden opgetrokken was. Dus verre deze Brief.

In de Daglijst der voorgevallene zaken tot *Suratta*, by de Nederlanders, vinde ik aengetekent, in 't Jaer zestien honderd zes en twintig, in de Maend December, dat de Usbekken, een Volk (zegt het bericht) palende aen de zyde van Tartaryen en Sina, met een groot Leger, sterk twintig duizend Vrouwen en Dochters, en dertig duizend Mannen, de Stad *Kaboul*, gelegen omtrent de grenzen by *Candahaar*, onder 't gezag van den Mogol, met stormenderhand hadden ingenomen, hebbende aldaer groote wreedheit gepleegt, en veel jonk volk, beneden de dertien of veertien Jaer, na datze de Stad gerazeerd en geplonderd hadden, voor Slaven en Slavinnen mede genomen; deze Vrouwen mogen met recht wel de naem van *Amazones* voeren, alzoo zy den eersten aenval op de Stad deden; zittende zy zoo kloek met hare wapens te paerd, als de Mannen; zy zijn dapper en wreed van aenzien, zy bragten zoo wel voor veertien of vyftien dagen voorraed mede, als de Mannen, enz.

Verdeeling der Kozakken *Nabuuren, ten deele des* Usbekken *Lands, en der Kaspische Zee.*

KOZAK betekent anders, volgens de kracht van het woord, een Liefhebber van den oorlog of van de vryheit.

De Kozakken hebben hen in verscheidene Heerschappyen uitgebreid, zy zijn alle Russische Christenen, als

1. *Ukrainski*, de welke aen Poolen stooten, en der zelver Kroon onder Konink *Casimir*, afgevallen zijn.

2. *Neprofski*, aen de Vloet de *Dnieper*; welke met de bovenste een lichaem maken.

3. *Donaiski* of *Donski*, niet verre van de *Dnieper* of *Borysthenes* gelegen.

4. Die geene, welke Zwart-hoeden en Zwart-wouden, genaemt zijn, waer van eenige zich aen een plaets ophouden, jegens de Noord-westzyde van de Kaspische Zee, zijn weinig, houden zich aldaer zonder Vrouwen, en zijn voor de kern of beste aller Kozakken vermaert.

Daer zijn ook *Saporouwische* Kozakken aen den *Dnieper* gelegen, behalven de groote Kozakken, woonende in de Zuidelijke Steden van d'*Ukraine*; waer van den *Hetman*, of *Attaman*, of Onder-konink, nu twee Jaren geleden, is geweest *Iwan Samuelowitz*, en is tegenwoordig in ongenade, zijnde voor al zijn leven in *Siberie* gebannen; en zijn Zoon, wegens misbedryf, in de Russische Veld-togt, van den Jare zestien honderd zeven en tachentig, onthooft.

5. *Grebenski*, zijn omtrent zeven honderd Huisgezinnen tusschen *Terk* en *Andreowa*, niet verre van de Kaspische Zee, omtrent d'oorspronk der Rivieren *Terg* of *Terek* en *Coysa*, welker Dorp genaemt word *Greben*.

6. *Jaiki*, by de Vloet *Jaik*, welke Oostelijker als de *Volga* in de Kaspische Zee valt; zy hebben aldaer eenige kleine Steden. Zy zijn in 't gemeen, groote sterke Luiden.

Het halve Eiland tusschen *Osofske* en de Zwarte Zee, 't welke de Krimsche Tartaren, nevens den streek tot de *Dnieper* bezitten, word van de Grieken gezegt, genaemt te worden *Gothia*. Men wil, dat de Menschen aldaer, byna zoo wel de Usbeksche, als hare van ouds aengebragte Moeders Tale spreken, edoch, vermengt met Hoogduitsche of Gothische woorden. Uit Gothen Land zijn ouwlinks, veel Volkeren gesprooten die de Oevers der Pontus bewoonden, waer af getuigen de Gothische Historien, en de Duitsche woorden te dier streeke, zoo als verhaelt *Busbequius*, Keizerlijke Gezant in zekere zijne Brief.

Doch eer van deze stoffe ophoude, zoo en kan

kan ik niet nalaten, alhier ter gelegentheit, dat boven van de Turkemannen gesprooken is, ook d'*Etymologie* of oorspronk van deze naem, in 't voorbygaen by te voegen; vermids zy van de rechte Turk of Turken onderscheiden zijn; wezende dit woord van *Turk-maan*, aldus te zamen gekoppelt, van *Turk*, 't welk een bekend Volk van *Scythia* betekent, en van *Maan*, dat in het Persiaensch, *ergens aen gelijk zijn, of gelijken*, betekent: invoegen van deze gekoppelde naem van *Turk-Maan*, in deze t'zamenvoeging, een zoodanig perzoon komt te beduiden, die aen een Turk gelijk zy, of met den zelve geheel na over een komt; en gelijk deze Turkemáanen of Turkemannen, op de zelve wyze, als de rechte Turken, met haer Vee, een zwervent Herders leven leiden, ook de zelve Tael gebruiken: als mede, hare Vrouwen in 't *Turkestaan*, dat is, het rechte Land der Turken genomen hebben, en aldus van de zelve voort gezet zijn geworden: midsgaders ook dien woesten aerd over zich hebben, en het rooven en plonderen, op de zelve wyze, als d'andere, hanteeren, of daer toe genegen zijn. Zoo zijn ook, om die groote overeenkomst, die tusschen beide is, met recht, *Turkmaan*, dat is, Turks gelijke, genoemt geworden.

En gelijk de Turken, ten tyde van de Seldzjoeken, en ook daer na, over het grootste deel van Asia geheerscht hebben, zoo zijn zy ook zeer trots op haer stammen, en achten de zelve alleen voor Adelijk en Ridderlijk, dragende minder achting voor de Persianen, en d'afkomelingen van de Arabiers, die zy uit een verachting, met het *nomen diminutivum*, of de verklein-naem van *Tadzjiek*, of *Taziek*, dat is, een Arabiertjen of een Arabiers Kindjen, uit drukken; vermids als de zelve Beheerschers en Ingezetenen van Persie, enz. geworden waren, ter tyd wanneer de Seldzjoeken aldaer, d'inval deden, zy in de overwinning van het zelve geen aenzienlijke tegenstand, en preuve van een goede Ridder- en Soldaet-schap, ontmoeteden; 't geen haer dan ook in die slechte achting en naem gebragt heeft: zoo dat men ook noch hedendaegs in Persie een Ridder, een perzoon van Aenzien, of van Adelijke afkomst, en een lustig Soldaet, een Turk, en in tegendeel, een gemeen Mensch, en een oorspronkelijk Ingezetenen, of een rechte afkomeling van dit Land, of van een Arabier, een *Tadzjiek* of *Taziek*, dat is, een Arabiertjen, of een afkomelingtjen van een Arabier, gewoon is te noemen; wezende dit woord van *Tadzjiek* of *Taziek*, by het gemeene volk, door verkorting, in *Taat* verdraeit geworden; gelijk ook *Pieter della Valle*, van dit verschil, tusschen een Turk en een *Taat*, in zijne reizen handeld.

En vermids hier boven, de Kozakken, of de Khazákhen, ook ter loops aengeroert staen, zoo moet ik, om omtrent haer niet misleit te wezen, hier mede met een woord noch aenwyzen, dat de zelve t'eenemael onderscheiden zijn van de rechte Khazaak, een magtige Turksche stamme van het *Muhhammedische* Geloof, die in en omtrent *Turkestaan* haer Heerschappye heeft, of ten ware, dat die beide in de grond van eenen oorspronk deelachtig waren, zoo wel, als haer naem gemeen is. d'Andere, die voor eenige tyd, eenige invallen in de Kaspische Zyde-landen pleegden, waren Onderdanen van den Russischen Czaer, en ten deele omtrent de Rivier *Tanais* of *Don* gezeten; Christenen van naem, en belijdenis, doch in 't minste van leven en omgang, gebruikende de Russische Tael, en ook haer Schrift.

Geheel Moskovien en Siberie is vol Kozakken, oneigen genaemt, dewyle onder die naem vervat worden alle jonge, ongetrouwde, en dappere Luiden; en betekent dat woord eigentlijk zoo veel als een waeg-hals.

Te dezer uure woont den *Massepa*, dat is, *Hetman*, te *Batourien*, de Hooft-stad van der groote Kozakken Land. De *Hetman* word een Onder-konink genaemt, daerom dat hunne Czaersche Majesteit haer tot Onderdanen voor altoos hebben aengenomen, en zulks by de laetste gesloten Vrede, met Poolen en de Saporouwische Kozakken, waer door de magt van Russia zeer vergroot is; en zijn de zelve tegenwoordig alle te zamen Russchen: en haer *Hetman*, of schoon van haer ook afhangt, word door hunne Czaersche Majesteiten gekooren, en door de Kozakken bevestigt. De zelve zijn zomtyds, ten opzichte van haren *Hetman*, vry wankelbaer; want als hy haer lang heeft bestierd, en ryk geworden is, (wyl het Land van zelf voortbrengt, 't geen elders door arbeid moet gehaelt worden, en Oversten en Krygsluiden zeer magtig zijn, zoo dat 'er verscheide zijn, die wel tien duizend Mannen onder zich hebben) zoo gebruiken zy dikmaels dit spreekwoord: hy is vet, laet ons hem verzetten.

VOLGT

Iets van de Khalmákhen *of* Khalmaakh, *zoo veel als in Persien van de zelve, ter tyd van mijn verblijf aldaer, kundig ben geworden.*

1686.

DE *Khalmaakh*, zoo als de zelve in Persien heten, of *Khalmákhen*, by d'andere *Kalmak* of *Kalmukken* en *Kalmakken* genaemt, beslaen de *Desiti Kiptsjaakh*, of de Heide, en Woestyne van *Kiptsjaakh*, aen de Kaspische Zee. Zy begrazen een gedeelten van de Oostkant des zelven Meirs; als mede, aen de Noordzyde; midsgaders ook tusschen die Zee en het Landschap van *Oergentsi*, byna tot aen de grenzen van Persien toe gestrekt, en verders Oostwaerts op, over de Woestyne van *Lop*.

En worden de zelve mede, gelijk de meeste Natien van Tartarye, in witte en zwarte onderscheiden, noemende men die beide aldus, met de zelve betekenis, in het Turks, d'eerste *Aakh-Khalmaakh*, en d'andere *Khara Khalmaakh*; schynende deze laetste, dat is, de zwarte Khalmaakh, de Woestynen, die naest aen *Sina* leggen, in te hebben, en uit *India*, buiten de *Ganges*, oorspronkelijk te zijn: en zullen licht de geene, die van *Astrachan* boven, en langs de Kaspische Zee, tot aen de Landen van *Oergentsi*, en verder Oostwaerts op leggen, de witte Khalmákhen wezen, de welke in de Zomer heel verre Noordwaerts en Oostwaerts op, afweiden, na plaetzen, daer zy goede Weide, en Water aentreffen konnen, die hier en daer, in de Woestyne, niet ontbreken: en wanneer de Winter-tyd begint te genaken, zoo begeven zich voor een groot deel na de Kaspische Zee, daer zich meest in de Riet-landen onderhouden, en het Visschen in 't gemeen, al veel hanteeren, gelijk de Visch ook aen haer aldaer in die tyd het voornaemste voedzel verschaft: waeyende in die streek, op die tyd dan, daer mede een lucht, die ongelijk zachter, en genoegzaem verdragelijk; midsgaders op verre na zoo streng en koud niet en is, als wel in de gewesten daer benoorden.

Het is een magtige, volk-ryke en strydbare Natie, die aen den Vorst van *Oergentsi* vry ontzaghelijk, en aen zijne grenzen ook al wat diep in geboort is; ja zelfs dien Prinze wel eens byna uit zijn geheele Land verdreven heeft gehad. Gelijk dit Volk mede van die kant een toegang na de grenze van Persie, omtrent de scheid-palen van het *Asterabaadsche* gebied heeft; alwaer ook tot verscheide malen toe, en dat meest met de Oergentysche Usbekken t'zaemgevoegt, zeer zware invallen en stroperyen, in en omtrent de Stad *Asterabaad*, gedaen gehad hebben.

Den Vorst van *Oergentsi* heeft zich daer na met haer verdragen, en hare vriendschap zoodanig weten te evenaren, dat van haer nu veele Jaren ongemoeit gebleven is: en die Natie zoo verre aen zijn hand gekregen heeft, dat, t'zederd zijne meeste roof-tochten en oorlogen, met haer t'zaem gevoegt, verricht heeft gehad. Gelijk ook noch jongst den Prinze *Anoesjah-Chaan*, met haer hulp, tot twee malen toe een inval in de Landen van *Subhhaan-Khoeli-Chaan*, den Vorst van *Buchara* en *Balch*, gedaen heeft; vallende voor in de laetste tocht een Veldslag tusschen beide, na welke, volgens het gerucht in Persie, by mijn aenwezen aldaer, dien Prinze van *Oergentsi* vermist wierd: wezende aen mijn toen ook bericht, dat de Khalmakhen, by die gelegentheit, mede in Gezag en Land aengewassen waren.

Dit is een Volk, van wezen, en opslag, zeer na aen de Sinezen gelijk; met een breet, en platachtig aengezicht, en een baerd van yle en enkele haairen. Onthouden zich meest in de Velden, en maken van d'een na d'andere plaetze hare beweging. Haer Prinze of Overste is noch Heidensch, zoo wel als zijn meeste Volk; alhoewel men onder haer ook eenige heeft, die het Muhhammedische Geloof al aengenomen hebben. Ter mijn tyd onthielden zich eenige hunner Gezanten in Persien.

Het is een vuil en slordig Volk, zoo in hun huishouding, als anderzins; nuttigende meest raeuw Vleesch, in kleine stukjes gesneden, en in Zaen of gestremde zuure Melk gedaen, datze dus te zamen inslaen: eetende ook met groote smaek van een stuk raeuw Vleesch, dat eenige tyd onder de Zael van hun Paerd, in het ryden, te broeyen gelegen heeft gehad; drinkende daer nevens het bloed, 't welk zy uit de aders van hunne Paerden tappen: hebben ook zoodanige Ry-beesten, die groote arbeid, honger en dorst konnen uitstaen, en zeer zware dag reizens achter malkanderen afleggen; zy zijn voorts zeer gezwind en rad, in 't bestieren en handelen van hunne Paerden, als ook in de handeling van Pyl en Boog, waer in, behalven slechs een Houwer, hunne wapenen bestaen.

Wat nu het onderwerp van hunne laetste Gezantschap aen den Konink van Persie was, ben ik niet in 't zeker bericht; doch zoude wel gissen, dat het meest om een schenkaedje, en een goede erkentenis voor hunnen Vorst, te doen geweest is, en ook,

om onder dat dekzel, hunne Handel in dat Ryk Tol-vry, en zonder betaling van eenige gerechtigheden te dryven; gelijk onder hen zich mede Koopluiden bevonden, om hunne aengebragte Waren in dit Land te venten, en wederom andere, als mooye Stoffen, enz. die in hunne gewesten getrokken zijn, uit den afkomst van dien, voor hunne Heeren en anderen te bezorgen.

De voornaemste Gezant was Mahometaensch; wat bruin, en van een geheel ander wezen, als een Kalmak, schynende van een Arabische afkomst, en aldus van tyd tot tyd in gunst en aenzien by dien Vorst geraekt te zijn. Hy kende ook het Arabische Schrift, en was een groot liefhebber van Turksche Vaerzen, waer van een groote menigte in zeker boek afgeschreven had, dat hy my toonde, wanneer ik hem in zijn Herberg bezocht; wezende hy toenmaels in een geele Armozyne Kabay of Rok gekleed, zittende tegens een leun-kussen aen, op wolle Spreden, die vry goed waren; onthalende my voorts met Boomvruchten, onder een veel beleefder bejegening, en in een vry beter toestel, als ik van een Kalmak verwacht had. Buiten zijn eigen Tael sprak hy ook Turks; doch welk zoo veel van het Osmanische en Persische verschilde, dat ik met hem zeer qualijk te recht komen konde, al zoo weinig, als mijn Armenische dienaer, die ik by my had. Hy toonde my een Brief van zijn Vorst, dien hy *Ajoeckha* noemde, en die hem na Persie afgeschikt had, de welke toen in middens overleden, en daer op een ander in zijn plaets gevolgt was. Het schrift van zijnen Brief quam zeer na over een, met het geene dat de jegenwoordige Tartaren van Sina in gebruik hebben. Hy zeide my, dat zijn Heer zijn Hof-leger meest in *Mienkhisilaag* hield; welke naem in het Turks eigentlijk duizend Winter-quartieren betekend, daer men schuilplaets tegens de koude van de Winter neemt, en alwaer men in die tyd een zachte lucht, en ook Weide en Water heeft; gelijk in dat *Mienkhisilaag* op die tyd een gematigde lucht was, en zeer schoone Grasvelden zijn, met wateren doorsneden; die van het gebergte daer omtrent af vlieten; wezende dit Landschap eerst door de Turken of Turkemannen bezet geweest, die daer na door de Kalmakken daer uit gedreven zijn geweest.

Niet alleen had de Vorst van dat Volk, een Gezant, maer ook zijne Vrouwen en Kinderen, ieder op haren naem, nevens noch een tweede Gezant, aen den Persischen Konink, Geschenken en een Brief afgezonden; gaende het zelve wild onder malkanderen, nopende den rang, in het zitten, toe, wanneer zy voor zijn Majesteit in de Gehoor-zael verscheenen, en aldaer met spyze onthaeld wierden: zy waren qualijk te vrede, in haer laetste Gastmael by zijn Majesteit, op het *Nauroez*, of Nieuw-jaers Feest, van 't Jaer zestien honderd vyf en tachtig, om dat toen by de Speelders, en niet hoog genoeg, na haer zin, geplaetst wierden.

En gelijk het Paerde Vleesch by haer voor een lekkernye gehouden word, alzoo wierden ook gestadig Paerden en Kamelen, om te slachten, verschaft; waer mede men ook werk en moeite genoeg hadde, om de zelve hier en daer, na vereisch, in genoegzaem getal, voor haer magtig te worden.

En vermids zy aldaer ten Hove, meer als een Jaer lang, opgehouden wierden, zonder haer verlof te konnen erlangen, hoe zeer en ernstig daer om ook aenhielden, zoo wierden zy ten laesten daer over zoo ongeduldig, dat goed vonden, om haer afscheid op een uitspoorige wyze te bevorderen; gelijk zy daer op dan van haer wooning opbraken, en buiten de Stad, by de Koorn- en Gerst-velden, zich neder sloegen; waer inne zy haer Paerden, en Dromedarissen, die by zich hadden, joegen; roovende, en plonderende voorts meest al het ander gewasch, dat zich daer dichte by bevond, zonder dat daer van af te brengen waren, of zich hier in wilden laten gezeggen. Verdragende of verveinzende liever zijn Majesteit die baldadigheit van haer, om haer geen misnoegen te geven, en met haer, zoo veel doenlijk, rust en vrede te houden; alzoo ervaren had, wanneer getergt of gaende zijn, wat schade en verwoesting zijne Landen, van hare schielijke, snelle, en onverwachtene roof-tochten, die met zulke een ongemeene sterke magt van Volk en Paerden in 't werk stellen, komen te lijden, waer in qualijk konnen voorgekomen, gestuit, en achterhaelt worden; hebbende zy gemeenlijk met den buit en roof, de vlucht al weder gekoozen, eer dat den Persiaen daer tegens in genoegzame bereidschap, en gereetheit kan zijn.

Die voorschreve uitspoorige handel van deze Gezanten dan, bragt echter zoo veel te weeg, dat zy niet lang daer na, haer afscheid kregen, wordende, zoo als den Konink, om zich te verlustigen, uitreed, in hare Eeren-kleden, en zijn Majesteits brief boven in haer Tulband gestoken, en met het kussen van zijne voeten, of stegel-

reep afgelaten, met eerlijke giften, voor haer Vorst, verzien; en onder andere, met een *Taadzi*, dat is, een boven platte Bonet, buiten op den bodem met twaelf plooyen, tot een teken harer belijdenis in Godsdienst, der twaelf *Imamen*, rondsom een *conische* of kegelachtige spits, van omtrent een vinger lengte, die recht in 't midden opstond, benaeit, en met een Tulband daer rondsom bewonden; nevens meer andere verçierzelen, die daer aen gehecht waren; het welk ook voor een Koninklijk teken of beduidzel in Persien gehouden word: gelijk mede den Konink *Siah-Thamaasp*, de Vader van *Abbaas de Groote*, een zoodanige *Taadzi* aen de Koningen van *Vidziapoer*, *Decan*, en *Golconda*, tot een teken van een Koninklijke Heerschappye, eenigzins van hem verheffende, in een Gezantschap toeschikte; wanneer haer met de by-tytel van *Siâh*, dat een Konink bedied, eerde: waer na zy 't zedert ook de Tytel van *Adil-Siah*, *Nizaam-Siah*, en van *Kotb-Siah* onderling gevoerd gehad hebben.

Onder deze Khalmákhen was ook een Koopman, die in *Chatay* geweest was, en zeer schoone Rhabarber van daer gebragt had, die hy my toonde, en voor een zeer geringe prys verliet; zeggende, dat die Artzeny-wortel, in dat Land *Tay-Choan*, geheten wierd, gelijk haer rechte naem ook zoodanig in het Sineesch is. Hy was genegen om Korael en Barn-steen te koopen.

Hy noemde my ter loops, en in groote haest, de voornaemste plaetzen, die hy in zijne Reize derwaerts doorgetogen had; met de afstand tusschen beide; die hier vervolgens ter neder stelle.

Hy stelde het begin van zijne Reis aen een plaets, die *Miak* of *Mnig* noemde; en rekende van daer twee dagen reizens tot aen *Dziem*, en dan noch vyftien dagen tot aen *Jelgaaz*; alwaer een Rivier over te trekken was.

Voorts noch tien dagen tot aen *Torgay*; en van daer weder zoo veele dagen, tot aen *Ilaantsji*.

Hier op nòch vyf dagen tot aen *Loktau*, en weder tien dagen tot aen *Siarasoe*; bereikende vier dagen daer na *Isjiel*; en noch verder heen, een andere plaets, *Khaazlokh* geheten.

Hy quam zes dagen daer na in *Boelane*, en na noch tien dagen in *Karbò-katay*: bezigende van daer noch drie Maenden reizens over een weg daer men zwarte Tenten van zwervende Herders bejegent, tot aen de Muur van *Sina* of *Chatay*, op een plaets, die hy *Koetoe-koten* noemde; alwaer een engte en Poort tusschen het gebergte is, waer door den in- en uitgang, in en van *Sina* is. Wiste ook te spreken van *Khamtsjeu*, waer door de Gezanten van *Siah-roch* in *Chatay* getrokken waren: plaetzende den ingank-poort, welke gemelde Gezanten hadden gebruikt om in dat groote Ryk te komen, omtrent die streek, aen de rechter hand, en wat Zuidelijker als die van *Koetoe-koten* staet.

Hy verhaelde my mede, dat 'er een plaets of Landschap, by hem *Tay Kapitsji* genaemt, omtrent twee Maenden reizens van *Chaan-Balukh* af lag, alwaer veel Rhabarber groeide.

Voorts is my van de Persianen ook te vooren gekomen, dat deze Kalmakken de Nagâïsche Tartaren groote afbreuk hebben gedaen, en zomtyds aen de kant van *Derbent* mede wel invallen, en strooperyen plegen.

My is van zeker perzoon uit *Mesihedisser*, een plaets aen de Kaspische Zee, geboortig, verhaeld, dat van *Asterabaad*, met vaertuigen na *Mien-Khisilaag* word gevaren, om daer te handelen; leggende de Koopluiden aldaer dan geankert, zoo lang zy daer zijn, zonder zich aen Land te betrouwen; nemen ook pandsluiden in, eer eenige Waren handelen of aenslaen. Men koope aldaer meest Visch-lijm; dat op zijn Turks *Jelem* heet, gelijk die Spraek ook aldaer in gebruik is. Zettende zy die pandsluiden weder in hare schuitjes, om na Land te varen, wanneer 't zeil gaen.

Dus verre het geen de Heer *de Jager* my schriftelijk, in den Jare 1688, van *Batavia* heeft bericht en toegezonden.

BEKNOPT VERHAEL,

Van 't Gezantschap, dat den Vorst * Siah-roch, *Zoon en Navolger in 't Ryk van den Grooten* Timoer *of* Tamurlaen, *die mede in 't Land der* Usbekken *heerschte, omtrent het Jaer veertien honderd twintig, uit* Heraat, *daer hy Hof hield, na* Chatay (Sina) *aengestelt heeft gehad. Getrokken uit een Persiaensch Boek*, Adziájib Elmachloekhaat, *dat is, de Wonderen des Waerelds genaemt, door den vermaerden Persischen History-schryver*, Amier Choond, *beschreven, en door mijn zorg in Persien vertaeld.*

* Deze Vorst Siah-roch heeft het gansche gebied van Tamurlaen eenige Jaren na zyn dood verkregen. Hy was de Vader van Ulug Beig, of Olog Bek. Na dat Chaliel Sulthaan, Zoon van Amiraansiah, die een Zoon van Tamurlaen was, en op het sterven van Tamurlaen, naest by de werken was, de heerschappye van zyn Groot-vader aengematigt, en ook een wyl behouden heeft gehad. Tamurlaen stierf in een plaets Anzaar genaemt, in optogt na Chatay of Sina, doch noch al vry verre van daer. Dit Gezantschap is door zeker perzoon, die Historie-voorlezer van Tamurlaen was, in 't Persiaensch beschreven geweest.

Dit Gezantschap is door den Vorst *Mierza Siah-roch*, in 't Jaer * acht honderd twee en twintig, van *Hedzjira*, na *Chata* of *Chatay* aengesteld, met een tamelijk gevolg van perzoonen, waer over eenen *Siâdi Chodziah*, als Hooft-gezant, besteld was, hebbende *Mierza* ** *Baisangar*, een Zoon van den Vorst *Siah-roch*; ook zijnent wegen eenen *Sulthaan Ahmed*, als Gezant, nevens eenen *Chodzjah Goijaas-Eddien*, een Schilder, die, wegens zijn Konst, en andere çierlijke hoedanigheden, en begaeftheden, vry vermaerd en geacht was, daer by gevoegd; wezende aen dezen *Chodziah* gelast, van den dag hares vertreks af, tot den dag van haer weder-komst toe, een nette aentekening te houden, van 't geen dagelijks voorviel, en haer voor quam: als mede, van de hoedanigheit der wegen, en doortogten; midsgaders van de gewoonten, en wys der Landen; gelijk ook van de gestalte en afgelegentheit der Hooft-steden, en andere plaetzen; en van de gedaente en maekzel harer gebouwen; desgelijks mede van de staet en gebruiken van de Aenzienlijke Koningen, en wat dies meer: gelijk hy dan ook op zijn weder-komst, die op den vyftienden *Ramazaan*, in 't Jaer acht honderd vyf en twintig, volgens Mahometaensche rekening, voorgevallen is, van het geen gezien heeft, een dag-lijst over gelevert heeft gehad; waer uit dien geschiedenis-schryver nu aldus dit kort verhael dan by een gesteld heeft.

Men vind gewag van dit Gezantschap in de Sineiche gedenk-schriften, volgens mondeling bericht van Vader Couplet, die acht en twintig Jaer in Sina had gewoont, aen my gedaen.

Deze Gezanten nu hebben op den zestienden van de Maend *Zi-kaâdah*, des Jaers *** acht honderd twee en twintig, uit *Heraat*, toen de Hooft-stad en Zetel van dat gebied, zich op reis na *Chata* begeven, bereikende op den § negenden van de Maend *Zi-hoddziah* daer aen, de Stad *Balch*; alwaer, om het ongemak van de regen en koude t'ontgaen, tot den eersten dag van de Maend *Muhharrem*, des Jaers §§ acht honderd drie en twintig, na der Mahometanen tyd-rekening, verbleven zijn.

Den twee en twintigste van de zelve Maend, quamen zy tot *Samarkand*, daer *Tamerlaen* zijn Hof gehouden heeft; alwaer toen zijn Neef *Mierza Oloeg-bek*, Zoone van den Vorst *Siah-roch*, het gebied over het geheele Land van *Mawaranahr* en *Turkestaan*; wegens zijn Vader, bezat; en zy aldaer zich zoo lang ophielden, tot dat de Gezanten van eenen *Amier Siâh-Melik* van *Ardowaan*, en den Gezant van *Siah Badachsjaan*: dat is, den Vorst van *Badachsjaan*, aldaer verscheenen, die de Gezanten van *Cherasan* op die plaets afwachtende waren, hebbende den Prinze *Oloeg-bek* zijn Gezant *Sulthaan Muhhammed Nachsjabi* genaemt, al voor af, na *Chata* afgevaerdigt gehad.

De voor gemelde Gezanten dan, zijn aldus gezamentlijk met den anderen, den * tienden van de Maend *Safar*, uit *Samarkand* vertrokken: doortrekkende de plaetzen *Taasikent* en *Asperah*, en traden voorts in de Landen der Mogols, of liever toen van de Mogols bezeten.

* Den vier en twintigste Februaty, veertien honderd twintig.

Wanneer daer aen quamen, zoo verstonden zy, dat *Oweis-Chaan* zich tegens eenen *Sjier Muhhammed Oglaan* aengezet had, en daer over, onder die stammen, beroerten en oneenigheden gerezen waren; doch kort daer op, kregen tyding, dat die zaek by geleit, en zy weder met den anderen verdragen waren.

Eenen *Amier Chodadaad*, die het gezag omtrent die streek voerde, begaf zich by de Gezanten, en streekte haer zeer, stellende haer voorts gerust; vervoegende zich van haer by *Oweis-Chaan*.

De Gezanten zijn op den ** zeventiende van de Maend *Dziumadi Elauwell*, aen een plaets gekomen, die *Pielgoetoe* genaemt wierd, en aen eenen *Muhhammed-Beek* onderhoorig was; alwaer zoo lang bleven wachten, tot dat eenige achter geblevene dienaers van *Siah Badachsjaan*, dat is, den Vorst van *Badachsjaan*, aldaer verschenen waren.

** Den eersten April, veertien honderd twintig.

Van daer weder verreizende, zoo zijn zy *Abi Lenger*, dat is, het water van *** *Lenger*, over getoogen; bezoekende des anderen daegs den bestierder van de stamme *Muhhammed Beek*, wiens Zoon *Sultaan Siadi Goergaan*, een Schoon-zoon van voorgemelde *Siah* of Vorst was, die haer veel beleeftheit bewees, haer beschermde en beschutte.

*** Deze naem van Lenger, kan men ook Longur lezen.

Den § zes en twintigsten van deze Maend geraekten zy op een plaets daer d' *Iel*, dat is, de stamme van *Sjier Begraem*, zich onthield.

§ Den negenden April veertien honderd twintig.

En was dit een Woestyne, daer de koude op zommige plaetzen zoodanig heerscht, dat zelfs, in het heetste van de Zomer, omtrent de stilstant der Zonne in

* Dit Jaer van acht honderd en twee en twintig, heeft zyn aenvang in 't Jaer veertien honderd negentien, na Christi geboorte.

** Deze Mierza Baysangar of Bay-sankhar, is in 't Jaer acht honderd zeven en dertig, den zevende van de Maend Dziumadi Elauwel, in Heraat overleden. Mierza Baysangar heeft een Zoon gehad, die Sultaan Ahmed geheten heeft, en lichtelijk de zelve met deze hier gemeld zal zyn; gelijk men ook eenigzins zoude konnen afmeten, aen de eer, die den Keizer van Sina hem boven d'anderen aendede, gelijk het ook in die Asiatische Landen niet buiten gebruik is, dat de Prinzen aldaer hare Zoonen in Gezantschap zenden.

*** Den derden December, veertien honderd negentien.

§ Den zes en twintigsten December.

§§. Den zestienden January, veertien honderd twintig.

in de Kreeft, 't water aldaer twee vingeren dik bevriest.

Den achtiende van de Maend *Dziumadi Elachier*, verstonden zy, hoe dat men eenen *Muhhammed Dadzji* of *Wadzji*, die een Gezant van *Oweis-Chaan* was, berooft en geplonderd hadde.

Waer over de Gezanten een vrees en bekommering opvatte, en aldus de Bergen in alle mogelijke spoet en snelte overgetogen hebben; niet tegenstaende dat de meeste tyd Regen of Sneeuw viel: bereikende aldus op het laeste van die Maend de Stad *Tarkhaan* of *Tarfaan*, of wel *Turkhaan* of *Turfaan*, alwaer de meeste Inwoonders Afgoden-dienaers waren, en ook een Afgoden Tempel hadden, in welkers Voorzael een groot Beeld stond, 't welk zy van den Afgod *Siaam-Koe* zeiden te wezen.

Den tweeden van de Maend *Kadzieb*, reisden zy van deze plaets weder voort, en geraekten den vyfden daer aen tot in *Kharadziab*.

Den tienden der zelver Maend, quamen haer eenige Chataische Schryvers by, die de namen van de Gezanten, en het getal van haer Volk, optekenden.

Den negentienden daer aen, bereikten zy het Vlek of Stedeken *Naaz* of *Naar*, alwaer zich eenige *Zeijids*, dat zijn afkomelingen van *Muhhammed*, wegens des Vaders kant bevonden, die zich aldaer, aen zekere plaets, *Termed* geheten, ter neder geslagen hadden; hebbende *Amier Fachr Eddien*, Overste van de *Muslimaans*, te *Khabul* een vertrek-plaets tot Godsdienst voor haer gesticht, met zeker onderhoud, beneffens dagelijks onthael voor de gaende en komende man daer nevens bestelt.

Van deze plaets weder afreizende, zoo zijn zy den een en twintigsten daer aen in de Stad * *Khabul* verschenen, alwaer voorgemelde *Amier Fachr Eddien* een zeer hooge schoone *Mesjid* gesticht had, hebbende de Afgoden-dienaers hare Huizen daer dichte by, en hier en daer hare Beelden, van verscheide en wonderlijke gedaenten en gestalte staen; en onder anderen een Afgoden Tempel, alwaer zy twee *Dewas* of Afgoden geschildert hadden, die malkanderen aendeden of bestreden: en wierd deze Stad bestierd van eenen *Muttekelli Timoer*, die een schoon en wel gemaekt perzoon was.

* Dit Khabul is verscheiden van 't Khabul, dat aen 't Noorden van Hindoestaan leit.

Van daer hadden zy vyf en twintig dagen reizens afgeleit in een Woestyne, die by na van een oneindige uitstrekking was, ontmoetende alle twee dagen maer eens water. Den tienden van de Maend *Siaâbaan* zagen in 't zelve Leeuwen, tegen het voorgeven van zommige, dat in *Chata* geene Leeuwen zouden wezen; en vernamen aldaer ook een byzondere aerd van wilde * Stieren, die men *Gau Khottaes* noemt; en had men daer zulke sterke en grove Stieren, dat zy een Ruiter met hare hoorens van het Paerd konnen lichten, en een wyl op hare hoorens heen dragen.

Den veertiende van de Maend *Siaâbaan*, quamen in een plaets ** *Katasektsjen*, een der Steden van *Chata* of *Kata*.

En was de Reis, in die Woestyne, tien *⁎* dagen lang zonder water geweest, en quamen eenige Chataijers, volgens bevel en last, haer aldaer ontmoeten, alwaer op zekeren dag, in een zeer vermakelijk groen Veld, zy Tenten en Zonne-scherm-kleeden oprechteden; midsgaders alderlei spyzen van gebradene Ganzen en Hoenders, als ook gebraden Vleesch: als mede, alderlei zoo drooge als versche Fruitagien, in Porceleine schotels, in rang opdisten, hebbende onder ieder Tafel een Kas met alderlei behangzelen, enz. verçierd gestelt, daer de zelve op rustede. Zy hadden de vertrekken bekleed met alderlei çierlijke groente, en onthaelde haer aldaer met een Gastmael, zeer na op de zelve wyze; doch echter evenwel zoo uitstekende niet, als zy in de groote Steden gewoon zijn: en wanneer nu met eeten uitscheiden, zoo bragten daer ook alderlei slag van drank, die dronken maekt.

Voorts teikende men hier op een lijst aen, het getal van de Dienaren, die de Gezanten gezamentlijk hadden, herhalende het afvragen daer na tot verscheide malen toe, onder een scherpe voorhouding, en ernstige waerschouwing, dat doch het rechte getal, en niet meer, zouden opgeven, wezende de Koopluiden onder het

* Dit is een aerd van witte Stieren, met staerten, die aen 't einde een bos haair hebben, en by na geheel Asia door, al van een byzondere waerdye zyn, hangende men het zelve tot een çieraet, en ook tot een teken van Staet, boven aen de Lancen en Pieken, en in Persien zelf wel onder aen de hals van de Paerden, waer mede de Grooten aldaer pronken.

** Hier uit blykt, dat Chatay zich ook buiten de Muur van ouds strekte. Deze naem van Sektsjen, alzoo dit woord met geen vocalen uitgedrukt staet, zoude men ook Sang Tsjeu, of by achterlating van de letter g, San-tsjeu, dat is, na de gemeene schryving van de onze, San-cheu, konnen lezen, dat zeer na in geluid met Chan-ceu over een komt; gelijk Samson den Geographus van den Franzen Konink, in zyne Kaert van Sina, een Stad van zoodanige naem, buiten de Muur, omtrent deze streek, stelt; anders zoude men dit woord ook wel Soktsjeu, of Suktsjeu, en by uitlatinge van de k, gelijk aen de Mandarynsche uitspraek eigen is, of Sotsjeu, of Su-tsjeu; of gelijk d'onze dit gemeenlijk stellen, So-cheu, of Su-cheu, konnen uitspreken; welke plaets in de Sinesche Kaerten mede wel bekent staet, gevende het woord Kata, dat 'er by staet, niet anders te kennen, als dat deze Stad onder Chatay gehoort; en ik zou qualijk twyfelen, of dit zal het zelve Sow-chick wezen, waer van den welbekende Jenkinson zeit, dat dit d'eerste plaets van de Kataische grenzen is; gelijk de text alhier ook schynt aen te wyzen.

⁎ Dit is zoo te verstaen, dat zy in de eerste vyf en twintig dag reizen afstand, die zy, na 't schynt, in minder dagen afleiden, om de twee dagen maer eens water, en daer na in tien dagen wegs, geen water altoos vonden.

getal van de Dienaers gestelt; gelijk zy op zoodanige wyze hare dienst deden: brengende de lijste van *Amier Chodziah*, en van de Gezant *Koeksieh*, twee honderd perzoonen, en van *Ardewaan*, vyftig perzoonen, uit; en waren de Gezanten van *Mierza Oloeg-Beek* al voor uit gereist, en d'Afgezant van * *Mierza Ibrahiem Sulthaan*, aldaer noch niet verschenen.

* Deze Mierza Ibrahiem, was mede een Zoon van den Vorst Siahroch, en had zyn gebied over het Landschap Faars of Persis, waer van Sjiraas de Hooftstad is.

Den zestienden van de Maend *Siaäbaan* heeft den *Waang Wadsji*, die d'opperste Bevelhebber aldaer, en als Hooft over de Gezanten, gesteld was, een groot Gastmael aengerecht. Deze dan de Gezanten ontboden hebbende, zoo zijn na des zelfs verblijf-plaets gegaen; en hadden de Chataijers, na haer gebruik, een vierkante plaets beslagen, en de touwen onder malkanderen zoodanig gekruist en gespannen, dat niemand daer binnen eenige ingank konde hebben, als alleen door de vier poorten, die aen de vier zyden van dit vierkant waren, hebbende in 't midden van 't zelve een groote opene plaets opgehoogt, alwaer zy een bestek van een *dzierieb*, of een gemet gronds, met een groote Tent beslagen hadden; nevens een behangzel, en 'er was een *Chatajsche* Lancie, die daer voor geplant stond, verheffende de vleugels in gedaente van een *Siah-Nesjien*, dat is, van een voor-opene vertrek, van zoodanige gestalte, als waer in de Koningen gemeenlijk haer zit-plaets hebben: buiten dat daer ook een *Talaar*, dat is, een gepilaerde open vertrek, opgerecht, en boven met Zonne-scherm-kleeden overspannen stond, zoodanig, dat de Zon in het geheele begrip van een gemet, daer in niet schynen konde. Beneden de Tent-stok was een Stoel voor den *Wadsji* of *Dadzji* gestelt, en aen wederzyden, zoo aen de rechter: als aen de slinker hand, eenige andere Stoelen; zittende op die van de slinker hand de Gezanten, en op die van de rechter hand de Chataische Grooten; hebbende de slinker hand by haer grooter aenzien, en rang, als de rechter hand, om reden, dat het hart, 't welk het voornaemste deel van het lichaem is, aen die zyde zijn plaets heeft.

Voor yder Gezant stelden zy twee Tafeltjes, d'een met Vleesch, Ganzen en Hoenders, als ook met lekkere Fruitagien; en de andere met hard gebakkene koekjes, en met kleine en groote flessen, alle van Zilver bezet: ook stonden aen wederzyden van de Koninklijke Grooten, Rykstrommels, die op een verhevene plaets stonden of lagen: noch waren daer Potten met buiken, en een Pot met Sinesche Theé; voorts groote en kleine Flessen, mede alle van Zilver. Men had daer mede Muzikanten, Zangers en Instrument-speelders staen, die op alderlei Muzyk-tuig, by de Chataijers gebruikelijk, speelden; als, op een * *Baroeg*, een Viool, een § *Manbeh*, een gemeene Fluit, een andere slag van een rechte Fluit, een Dwars-fluit, een Sinesche Orgel, Cymbalen, Klaphoutjes, en op gemeene Trommels, na een maet-slag. Ook waren daer schoone welgemaekte Jongetjes, even als Dochtertjes toegesteld, met geblankette roode wangen, en Paerlen in de ooren, die daer alderlei speelen aenrechteden: voorts had men van voorschreve open plaets tot aen de vier poorten toe geharnaste Zoldaten, met een Lancie in de hand, in een zeer statige en deftige gedaente en houw, zonder een voet voor of achter uit te verzetten, zoo dat zy geen Opperhooft van nooden hadden, om haer weder in rang te brengen; ook zoo hadde yder een op zijn behoorlijke plaets, na zijn staet en hoedanigheit gestelt den *Amier Dersoen*, dat is, den opperften Gezaghebber van de *Diwaan*, dat is, van de gemeene t'zamenkomsten, en van dit onthael of tractement. Hy had een Kop of Komme in zijn hand, en bragt met hem een Kas, die çierlijk met behangzelen, enz. opgetooit was: hy langde ook aen yder een Kop of Komme over, en nam daer na ook een Drink-hoorn, waer op zich dan lustig en vrolijk aenstelden.

Eenige Speelders hadden van bord, of aen malkanderen geplakt Papier, gedaenten van Dieren gemaekt, die haer aengezicht zoodanig gebonden hadden, dat men, noch het zelve, noch den hals zien konde, waer mede zy dansten en sprongen, terwyl wel gemaekte Schenkers vast rond gingen, en zeer wel gemaekte blanke Jongens met roode koonen, met Wyn of Drank-fleszen in de hand stonden, dragende daer nevens ook eenige van hen, op hare handen, *bandeesen*, of houte bennen, die met Hazenooten, *jujuben*, §§ *Tsiehaar-magz*, geschilde Kastanjen, Limoenen, Ajuin, in Azyn ingelegt, open gesnedene Meloenen, en Water-meloenen gestoffeert waren; wanneer d'Overste aen iemand een Kop gaf, zoo bragten zy die *bandeesen* voor den zelve, op dat een ieder daer uit zoude nemen, het geen hem luste en aenstond. Ook had' men daer een vermomt per-

* en § Zyn Tartarische namen van Muzyk-instrumenten, my in die sprack tot noch toe onbekent.

§§ Dit woord van Tsiehaar-magz betekent in het Persiaens eigentlijk een vrucht met vier pitten: doch welke en hoedanig de zelve eigentlijk van forme en gestalte wezen zal, en is my noch niet voor gekomen: of den Autheur moest daer mede Okker-nooten meenen.

perzoon, t'eenemael in de gedaente van een Oyevaer, die na de maet danste, kerende en wendende zijn hooft aen alle kanten zoodanig, dat het gezicht daer omtrent zich als verbysterde: en bragten zy aldus op die wyze dezen dag, van den Morgen tot den Avond, in alderlei vrolijkheit en lustigheit toe.

Den zeventienden van de Maend *Sjaabaan*, traden de Gezanten weder in de Woestyne, en leiden daer weder eenige dagen reizens, en gewoone rust-plaetzen af; komende, na eenige dagen, aen zeker * *Kharawul* of Wacht-plaetze; en was deze *Kharawul* een zeer bevolkt en bebouwt sterk Kasteel, tusschen het gebergte in gelegen, zijnde (in deze streek) geen andere weg, als alleen door dit Kasteel, moetende alhier door een en de zelve ** poort in komen, ook weder keeren en uit gaen.

De Gezanten dan traden in dit Kasteel, alwaer het volk van 't zelve, haer alle telden, en haer namen op schreven.

Van deze *Kharawul* zijn zy weder vertrokken, en in de Stad *,* *Nektsieu* aengekomen, alwaer in een groote gemeene Herberg, *Baam* genaemt, die dicht aen de poort van de Stad stond, gehuisvest zijn geworden, alwaer de Chataische opwachters alle de kleeden namen, en na dat de zelve die opgetekent hadden, wederom gaven; en verschaffende haer voorts alle het geen van nooden hadden, zoo eetbare waren, drank, spreeden, als van voertuig, en voer-beesten, alles van het uitgezochtste en beste, met een *Katel*, dat is, een viervoetige boven vlakke bedsteede, een stel slaep-goed van Zyde, en een dienaer voor ieder perzoon, om op te passen, en een ieders bevel en last na te komen; en zijn aldus in alle *Baams* of gemeene Herbergen, tot aen de Hooft-stad van Chatai toe, op de zelve wyze gedient geworden.

Nektsieu of *Naug-tsieu*, of *Naatsieu*, was een groote Stad, met een zeer sterke en hooge muur omtrokken: recht vierkant van form; vervattende in zich zeer ruime *Bazaaren*, of Mark-straten, van vyftig Gez of Ellen breete, na de maet van 't Geestelijk recht: alle met water beslagen, en geveegt, of met Cement gepleistert. In ieder Slacht-huis verkoopen zy Schapen en Bokken, als ook Verkens-

* Door dit woord verstaen de Perzen eigentlijk een Wacht-plaets, die hoog staet, en van waer men verre uit zien kan.

** Dit zal zonder twyfel een van de poorten wezen, waer mede Sina van Tartarye afgesloten word, de welke in die bezoemde Muur gestelt is.

, Dit woord zoude men ook Nang-tsieu, en by uitlating van de g Nankin, in plaets van Nangking, ook mede Nantsieu, of zoo andere schryven, Nancheu, konnen uitspreken, gelijk zoodanig een naem, in en omtrent Sina wel te vinden is.

Vleesch en Spek, en geen ander Vleesch. En heeft men in deze Stad zeer veele *Bazaaren*, en kruis-straten; en boven over de vierde sprong van de vier Hooft-straten, een verwulf van hout, op een zeer aerdige en konstige wyze gebouwt, met verscheide verçierzelen; en ook met pinnen, mede van hout, met openingen tusschen beiden, en de kap daer van op de Chataische wyze gevormt. Voorts hadde men boven op de wallen van de Stad, ieder bolwerk overdekt, en de vier poorten aen de vier muuren van de Stad, recht tegen malkanderen over staende: en of wel tusschen twee zoodanige poorten de afstand over malkanderen vry groot is, zoo geleek de zelve echter weinig, ten aenzien van de rechtheit der straten; en hadde men mede op ieder poort een boven-huis, dat twee zolderingen hoog stond. In deze Stad waren ook menigte van Afgoden Tempels, ieder by na van tien gemeten, alle van gebakken en geslepen steen opgehaelt, en ook bevloert; alles zeer net en rein toegestelt. By ieder Tempel stond een schoone en welgemaekte Jongen van behagelijke mynen, die den ingang verleende. Van deze plaets af tot aen * *Chaan Balugh* toe, dat de Zetel-stad des Koninks van Chata is, heeft men negen en negentig *Baams*, of Rust-herbergen, alle bewoont en bebouwt; ieder *Baam* of Herberg recht over, of by een Stad, of Vlek gelegen: en voorts heeft men tusschen ieder twee Herbergen een *Khargoedagh*, of *Khargoed*, verstaende daer door een Wacht-tooren of een verheven Huis, dat de hoogte van zestig Gez heeft, waer in zich gestadig twee perzoonen onthouden; zijnde het zelve zoodanig gebouwt, dat men daer van een andere zoodanige Wacht-tooren zien kan: en wanneer nu het een of 't andere vreemds of nieuws zich opdoet, als by voorbeeld, dat eenig teken van een vreemd Leger vernomen word, zoo stooken zy terstond op die Tooren een vuur aen, 't geen die van de naeste Tooren § al vervolgens na doen, zoodanig, dat die van het Hof in eene Etmael, van de plaets af, daer het voorsz. voorgevallen is, tot aen de Koninklijke Zetel-stad toe, dat drie Maenden reizens verre is, daer van in 't rouw kontschap krygen; volgende daer op ten eersten *Khoey* of

§ Pharo of Kargoedah.

* Deze Stad word ook wel Chaan-Balukh geschreven: en gelijk in de Mandarynsche uitspraek, en ook in andere Orientaelsche Talen meer, zoo wel als in 't Fransch, de letter k of g, wanneer die een syllabe of woord sluit, om de hardigheit van de klank der letteren, in het uitspreken, by na, of wel, geheel verswegen word, zoo is het ook, dat aen de zelve gemeenlijk de naem van Chaan Balu, of zoo als zy gemeenlijk die uitdrukken, van Cam-Balu gegeven is geworden, het welk in 't Tartarisch eigentlijk het Hof, of een Hof-stad van den Chaen, by d'onzen gemeenlijk Chan geheten, beteekent.

of *Koerbi*, dat zijn, Post-loopers, met een Brief van de *Didi*, of Schryvers, waer in alles omstandelijk aengehaelt word, hoedanig die zaek aen haer voor gekomen is, en het zich daer omtrent toegedragen heeft; wordende verstaen door dit woord *Khoey*, eigentlijk eenige Post-huisgezinnen, die op een zekere plaets ter woon geplaest zijn, met last en bevel, dat, zoo wanneer een Brief of eenig ander nieuws bekomen, dat zy van die *Doekoe* of *Wokoe*, dat is, van die Post-plaets, aenstonds het zelve aen de naeste Post-plaets laten toebrengen, hebbende tusschen ieder twee. Post-plaetzen twee perzoonen, tot dien einde gereet staen; invoegen in de afstand van een myl, na de maet van het Geestelijk recht begroot, men zestien perzoonen tusschen beiden in den oppas heeft, wordende ieder Wachttooren dagelijks, by beurten en verwisseling, van andere bedient; zijnde daer ook eenige, die by den Schryver hooren, gelijk zich daer ook Post-loopers bevinden, die daer Huizen gesticht hebben, in welke zy zich onthouden.

Dit zal zonder twyfel de zelve Stad wezen, die in de schriften van d'onzen onder de naem van Chancheu, of Cantsieu, dikwils gemeld staet, als omtrent de grenzen van Sina leggende; en schynt dat het zelve de Stad Kamchick zal wezen, waer van achter de bekende reisbeschryving van Anthonis Jenkinson, gewag gemaekt wort.

Van *Nektsien*, of *Nangsien*, of *Nantsien*, tot aen *Khamtsieu* of *Kamdzioe*, het welk een andere Stad is, heeft men negen *Baam* of Rust-herbergen tusschen beiden.

Den alder grootsten Hooft-opziender of Onthael-meester van de Gezanten, heeft zijn gezag en bewind in deze Stad, brengende men alle dagen aen hem toe vier honderd vyftig, zoo Paerden als Ezels; desgelijks ook Jongens, die op de Paerden passen, (in het Tartarisch, met de naem van *Baarkhoe* bekent) en mede zoodanige, die aen de Ezels voeder geven; midsgaders ook wagen-trekkers, die zy *Tsienoed* noemen, en in groot getal daer moeten zijn, trekkende zy de wagens met touwen of zeelen over hare schouwers voort, wezende tot ieder wagen twaelf perzoonen bestelt; en hoe zeer het ook in de weg Regend en Sneeuwd, en hoe koud het ook mag zijn, zoo en houden zy echter daerom niet op, van de wagen te trekken. De voorsz. Jongens zijn vriendelijk van aenspraek, en wel gemaekt van lichaem en leden, die de Paerden voor de Gezanten gereet houden, alle met zael, toom en sweep verzien, loopende de rest van haer voor de Paerden, yder om zeerst, en uit stryd tegens malkanderen, tot dat van daer in een andere Herberg komen, hebbende zy in ieder Herberg, Bokken, of Schapen, Ganzen, als ook Look, in Azyn in geleid, Ajuin en andere Eet-groenten meer, voor de Gezanten in gereetheit: men stelde in ieder Stad, voor de Gezanten, een Gast-mael aen, scheidende de openbare Gehoor of Zit-plaetzen in vertrekken af, en stelde, in de plaets daer zy het onthael of de gastery aenrechten, de Rykstrommel, die recht over de plaets, welk zijn Majesteits Throon verbeeld, staet, daer zy een gordyn voor hangen. Op een verhevene boven platte hoogte, is de Throon, waer nevens, en op zyden, zich zeker perzoon steld; en na dat hy deze Throon nu met een groote mooye Vilt, die zeer zuiver en rein is, om daer op te staen, beleit hadde, zoo nemen de Gezanten mede haer plaets daer op, staende alle de andere achter haer, in rang van ryen en gelederen geordent; gelijk men in die stand op de Muhhammedaensche wyze gewoon is zijn gebed te doen; en na dat 'er nu drie mael in de Chataische Tael overluit geroepen was, zoo viel daer op t'elkens den *Raahbaan*, dat is, den Herault van Ceremonien, met zijn hooft op d'aerde, die het zelve ook aen de Gezanten, niet tegenstaende dat zy *Muslimaans* waren, drie mael belaste na te doen, en nuttigde daer op, een ieder, van de Spyze, die op Tafelkens voor haer gezet stond.

Op den twaelfden van de Maend *Ramazaan*, dat is, de Vaste-maend, stelde den *Waangi* van *Khamtsieu*, voor de Gezanten een Gast-mael aen; zeggende hy aen haer, dat dit een Gast-mael van den Konink was, en zy het zelve in groote achting beliefde te houden, en de Spyze daer van met groote smaek en lust nuttigen moesten: de Gezanten verontschuldigden zich, dat, volgens haer Godsdienst, toen niet eeten, maer vasten moesten: en alzoo aen de Chataijers onbekend was, dat de Muhhammedanen in het reizen niet verplicht waren hare Vasten t'onderhouden, gelijk gemeenlijk ook gebruikt word; zoo wierd die ontschuldiging van de Gezanten ook aengenomen, zendende al het eeten, 't welk ongedist stond, aen haer Huizen.

In *Khamtsieu* was een Afgoden Tempel, die vyf honderd Gez of Ellen lang, en ook zoo breet was; liggende in 't midden van 't zelve een Beeld, welkers gedaente vyftig Gez, en des zelfs voet negen Gez lang, midsgaders het hooft daer van een en twintig Gez in 't ronde was: de Beelden, die boven, over 't hooft en achter de rug stonden, hadden ieder de lengte van een Gez, of wat min of meer: hebbende zy daer ook Beelden gezien, die door werk-tuigen, met trekken, zoodanig bewegen, dat iemand zoude meenen, als of de zelve waerlijk leefden. Aen de

wan-

wanden had men zeer konſtige Beelden, van zeer bequame Meeſters afgemaelt. Rondsom het zelve ſtonden meer andere Afgoden Tempels gebouwt, op de wyze als de kamers van een *Karewaanſera* of Klooſter, en alles was met Goud- en Zilverlaken, Banken en Stoelen, die met Juweelen voorzien waren, als ook met Porceleine Kandelaers en Fleſſen,, opgetooit en geſtoffeert.

In deze Stad was noch een gebouw geſticht, 't welk de Muhhammedanen aldaer op zijn Perſiaenſch *Tsiarch Felek*, dat is, het draeizel van den Hemel noemen; wezende een hoog verheven achtkant gebouw van proſpect, of doorzicht, hebbende van beneden tot na boven veertien verdiepingen of zolderingen, en op ieder zoldering uitkyk-gangen, elk met een Chataiſche geplaveide vloer, of met Chataiſche Spreeden, Venſters en Balkons; midsgaders rondsom het zelve met alderlei ſlag van Beelden of Schilderyen verzien: daer ſtond ook een Throon, waer op een Konink zat, ſtaende aen wederzyden van den zelven eenige Beelden van *Eunuchi*, of beſnedenen; en ook Dochters: en onder dit gebouw zag men beelden van perzoonen, die ook tot een openbare verſchyning van een Konink, op den Throon, vereiſcht worden; en die aldus dit vertrek, als op hare ſchouders, geladen hadden, dat twintig Gez in 't ronde, en twaelf Gez in de hoogte, had; altemael van glad en effen gearbeid hout; midsgaders zoo ſterk verguld, dat men zoude gezeit hebben, de zelve van louter en geheel Goud te wezen: beneden dit, was een Kelder, waer in een ſpil geſteld was, die onder in een yzere ſtoel ſtond, en met het boveneinde aen de zolder, van dit beneden-vertrek, vaſt geklonken was, zoodanig, dat, door middel van een kleine beweging in de Kelder, dit groote boven-gebouw in 't ronde gedraeit wierd.

Alhier in het Veld, buiten, namen zy van de Gezanten al het geen af, dat voor den Konink mede gebragt hadden, uitgezeit de Leeuwen, die den opziender van die Beeſten, eenen *Pehlawaan Salaahh Eddien* genaemt, zelfs aen het Hof bragt.

En hoe meer de Gezanten aen de Zetelſtad van *Chaan-Balug* naderden, hoe aenzienlijker en koſtelijker ook de Gaſtmalen waren, die de *Daroegas* of Schouten, Regenten of Gezag-hebbers, en de *Kalaanters* of Hoofden van de Gemeente aen de Gezanten gaven.

En quamen zy dus alle daeg in een *Baam* of openbare Herberg, en ieder week aen een Stad; ontmoetende den vierden van de Maend *Siawaal*, d'*Abi* * *Daraan*, dat is, het water van *Daraan*, 't welk zoo groot, als de Rivier *Oxus* is: men hadde ook over het zelve een Schip-brugge van drie en twintig vaertuigen, met ketenen, en haken, aen malkanderen gehecht, geſlagen; wezende deze ketenen aen wederzyden van 't water vaſt gemaekt, met twee yzere bouten, ter dikte van een mans middel, die in de grond wel ter degen hecht en ſtijf in geſlagen waren, en togen de Gezanten daer over met groote moeite; hebbende aen de overzyde van de Rivier, *Khararaan*, een Stad, in welk zy aen de Gezanten een grooter Gaſtmael gaven, als noch elders anders te vooren gedaen hadden.

* Dit woord Daraan, is een Tartariſche naem, en zal licht qualijk geſchreven, en Khara Moeraan, moeten zyn, of anders, Khararaan, zoo als weinig lager ſtaet, 't welk daer mede nader over een komt, betekenende dit water van Khara-Moeraan, eigentlijk op zyn Tartariſch de Geele Rivier, by de Schryvers van Sina genoeg gemeld.

In deze Stad was een groote Afgoden Tempel, diergelijke zy van de grenzen van Chata af tot daer en toe, noch niet aenſchouwt hadden, en ſtonden daer drie huizen van lichte Venus-vrouwen, zeer çierlijk geſtoffeerd, en verzien met heel ſchoone Vrouwen, die meeſt Chataiſche waren; en noemden zy deze Stad, wegens hare uitſtekende aengenaemheit *Rhosnabaad*, het welk in het Perſiaenſch een woonſtede van ſchoonheit betekent.

Van daer weder vertrekkende, zoo zijn zy ettelijke Steden door getogen; gerakende den twaelfden van de Maend *Likaidah*, aen een water, dat twee mael zoo groot als d'*Oxus* was.

En na dat noch ettelijke andere Rivieren, zoo met vaertuigen als hulp van bruggens, over getrokken hadden, zoo zijn den zeven en twintigſten van de zelve Maend aen de Stad § *Tsiendien-poer* gekomen, die uitermaten groot en zeer volkryk, midsgaders met zeer groote Afgoden Tempels verzien was, zijnde aldaer een ganſch en geheel gegoten Beeld, van geel Koper, dat verguld was, van vyftig Gez hoogte, vol handen aen zijne ledematen, en in ieder hand een oog; noemende dit het Beeld van duizend handen, 't welk in de Landen van Chatai een groote beſaemheit en aenzien heeft. Daer ſtond ook een Bank of Throon van geſlepen Berg-ſteen, op een zeer wonderbare aerdige en vreemde wyze op gezet, waer dit Beeld op geplaeſt was, met ettelijke galdereyen en doorzicht-plaetzen rondsom ieder, van verſcheide zolderingen; d'eerſte verby of boven de hiel, de tweede aen de knye, de derde boven de zelve, een andere over de middel, noch een over de borſt, en dan weder een over het hooft, hebbende voorts dit gebouw al boven malkanderen zeer aerdige verwulfde dakken, en is het geheel boven met een zoodanige kap opge-

§ Dit is een Tartariſche naem.

Dit zal het Beeld van de Windra zyn, waer van in Rogery open deure tot het Heidendom, breeder gemeld word.

ge-

gehaeld en bekleed, dat de geen, die het ziet, daer over verstelt moet staen; en had het zelve * zes Estages of Zolderingen, waer op men, zoo van binnen als van buiten, konde rond gaen. Dit Beeld stond over einde, hebbende ieder voet na by de lengte van § twee Gez; men zeide, dat daer aen omtrent een menigte van honderd duizend beest-draeg-lasten geel Koper gebruikt zoude zijn: voorts had men daer ook kleine Beelden van pleister-werk, met verwen geschilderd; als mede, Bergen met Berg-gangen, van zeker Cement opgeworpen, en ook Spelonken en Grotten daer in: desgelijks mede Beelden van Monnikken, en *Dsiogis* of *Jogis*, dat zijn pœnitentiarissen of boet-plegelingen, die in een Kasteel zaten, en alderlei aerd van boetvaerdigheit deden, in hare natuurlijke gedaente van Godvruchtigheit, als anders gesteld: en vertoonden zich daer ook Tygers, Luipaerden, Draken; als mede, Boomen, zeer natuurlijk na't leven geformt of afgemaelt; nevens meer andere Schilderyen, met de meeste konst en aerdigheit uitgewrocht. Deze *Pagoda* of Afgoden Tempel besloot noch menigte van andere verhevene gebouwen binnen in zijn omvang. In deze Stad was ook een draei-gebouw van alzoo groote konst, als die van *Khamtsieu*.

* Dit komt over een met de zes voorname deelen des menschelijken lighaems, waer in het zelve by de Heidenen, gemeenlijk in de hoogte afgedeelt word.

§ Dit schynt een misstelling; want na de hoogte van dit Beeld, dat hier op vyftig Gez gesteld word, moet een voet meer lengte uitbrengen.

Voorts zoo leiden de Gezanten alle dagen een reize van vier mylen af, tot dat in de morgenstond, den zesden van *Zihhoddziah*, aen de poort van *Chaan-balug* quamen; ziende toen een Stad, die uitermaten groot en wyt uitgestrekt was, beslaende ieder muur een myl in de lengte, hebbende op, of aen, of buiten de muuren, omtrent honderd duizend of meer Doornen (tot een bescherming) by voorraed geplant staen, alzoo noch aen 't bouwen waren. Wanneer men de poorten nu geopent hadde, zoo lieten zy de Gezanten door of voorby een bolwerk, waer aen zy noch met bouwen bezich waren, de Stad intrekken, die aen de deur van 't Koninklijke Hof aftraden, alwaer men een plein met geslepen steen bevloerd, van zeven honderd voeten lengte had, waer over te voet gingen, ziende aen de rechter hand vyf Eliphanten staen, die hare snuiten over de weg heen gestrekt hadden, waer door zy moesten gaen, tot dat aen de deur of poort van een Paleis quamen, daer den Konink zijn wooning heeft; beoogende daer mede een zeer ruim, schoon en uitermaten, voor het gezicht, behagelijk plein, met een gebouw, dat hoog opgehaeld stond, waer in zich een boven vlakke hoogte vertoonde, die vyftig Gez verheven stond, met kolommen of pylaren van de zelve lengte of hoogte daer opgerecht; waer boven op zy weder een Zael van zestig Gez lengte, en veertig Gez breete, gebouwt hadden: voorts had men, eer men noch aen die pylaren quam, drie poorten, door de middelste, van de welke, den Konink alleen, in en uit gaet; doch de Grooten door de linker en rechter poort, en het geringe volk gaet door andere ingangen. Boven op het dak van de poort, hadden zy de Ryks-trommels, en een klok geplaetst, alwaer twee perzoonen waren, die daer op pasten, tot dat zijn Majesteit zich van zijn plaets na de Throon bewegen zoude: en waren daer des morgens al met den dag wel drie honderd Menschen voor het Paleis van den Konink vergaderd; midsgaders ook wel twee duizend, zoo Zangers als Speelders, die alle over einde stonden, makende een overeen stemmend geluit, van de Toonen Bassus en Superieus, met hare speel-tuigen; strekkende alle hare gezangen alleen tot lof en prys van zijn Majesteit. Ook had men daer twee duizend Zoldaten staen, met * *Rendziedzi*, Stokken, § *Zoebien*, Helbaerden, *Chisiti Foelaad*, dat zijn stukken van Stael, der gedaente als een gebakke steen, Bylen, Lancien, Houwers, en Knodzen, in hare handen. Eenige hadden Chataische Waeyers in hare handen, en stonden aen wederzyden huizen en vertrekken voor Vloer-spreders en Tente-planters, en ook opene Voor-zalen en Galderyen met zeer groote pylaren: de muuren waren mede alle van geslepen Berg-steen opgehaeld. Doch, om kort te gaen, wanneer nu de Zon op was, zoo sloegen de geene, die boven op het Paleis na den Konink wachteden, op de Ryks-trommel, en ook op andere Trommels; gelijk mede op de Scharmeyen, Cymbalen, Fluiten, en de Klokken speelden; wordende daer op drie deuren geopent, en ging het volk daer op ook na binnen, met een zeer verhaeste tred, brengende de gewoonte van Chatai mede, dat men in deze gelegentheit by na als loopen moet.

Het schynt deze Stad meest vierkant zynde, elke muur voor een zyde van de Stad worde verstaen.

* en § zyn namen van geweer en gereedschappen.

Na het overgaen van het eerste plein, quamen zy in het tweede, dat mede zeer ruim en noch aengenamer van uitzicht, als het eerste was, alwaer een hooger en grooter verhevene Paleis, als in 't eerste, zich in 't gezicht op dede; en vervolgens men hen by een Throon bragt, met vier uitstekende hoeken gevormt, waer van de tusschen-stand der vier hoeken, beleit en bekleed was met geel Armozyn, en Goud besprenkelde Chataische Stoffen, daer in de Vogel *Simurg*, en andere beelden, gewrocht of geschilderd waren; stellende

voorts

voorts op die Throon een Goude Bank of Stoel, of wel een hooger Throon, waer nevens de Chataijers aen wederzyde, in rang, gesteld stonden: eerst de Hooftmannen over tien duizend, en dan de Hoofden over duizend, ieder met een bort in de hand van een Gez lengte, en een vierendeel Gez breete, na de maet van de Geestelijke Wet gerekent, en alle met de oogen zoodanig na de grond gevestigt, dat nergens anders haer gezicht heen floegen; hebbende achter haer ook een menigte, meer als men denken zoude, van Harnassiers en Lanciers, in ordre geschikt, waer van zommige ook hare bloote Houwers in de hand hadden, alle zoo stil en zonder beweging, dat men zeggen zoude, dat zy zelfs haer aessem niet eens halen.

Na een uur quam den Konink uit zijn Vrouwen-huis, klom op den Throon, over vyf Zilvere trappen, en ging aldaer in een gansch Goude Stoel, die daer op geplaetst was, zitten; staende aen wederzyden van den Konink aldaer ook eenige perzoonen, en eerstelijk, tien schoone blanke Dochters, met schitterende oogen, als de Zon, met het haair, dat van verw als Amber, en mede met Amber berookt was, rondsom het hooft geknoopt, den hals bedekt, en in de ooren groote Paerlen, van een zeer goed water en luister, ieder met papier en een pinceel in de hand, die alles aentekenen, het geen den Konink zegt; dat zy aen zijn Majesteit, wanneer weder binnen in 't Vrouwen-huis verscheenen is, t'elkens in eerbiedigheit vertoonen en voorlezen.

Doch om kort af te breken, zoo verrichte zijn Majesteit eerst de Justitie van de gevangenen, die een getal van zeven honderd perzoonen uit maekten; eenige wierden met een planks-gewyze blok aen den hals gesloten, waer in een gat was, daer het hooft door stak, ieder van een perzoon opgepast, de welke den misdadiger by het haair vast hielt, wachtende zoo lang, tot dat den Konink zijn vonnis over den zelven uit spreekt; hebbende zijn Majesteit aldus eenige van haer weder na de gevankenisse gestiert, en een gedeelte van dien hoop ter dood gedoemt.

En hebben geen Schout of Amptelingen van de Justitie, in eenige Ryken van Chatai, de magt, om iemand, op eigen gezag, ter dood te brengen; en wanneer nu iemand een zoodanige doodwaerdige misdaed bedreven heeft, en hy gevangen is, zoo hangen zy aen zijn hals een stuk van een plank of bort, waer op zy zijn naem schryven, met de hoedanigheit van de straffe eenes zoodanigen misdaets, in gedaente, als de Wetten by haer bevelen, en zenden hem dus geketent, en met een slot-hout om den hals, na *Chaan-balugh* toe; en al was schoon de reize tot daer en toe van een geheel Jaer verre, zoo en zullen nochtans nergens stil blijven of zich ophouden, voor dat aen de Hof-stad komen.

De verschyning van de Gezanten, voor den Konink.

Wanneer nu de zaken van de misdadigers afgedaen waren, zoo bragten zy de Gezanten dichte voor den Throon, in d'afstand van vyftien *Dsierieb* of gemeten, als wanneer eenen *Amier-Zadeh*, of Zoon van eenen *Amier*, dat is Ryks-groote, de zaken en gelegentheit van de Gezanten, in het Chataische Schrift, ter neder gestelt, over luit op las, van inhoud, als volgt.

Dat zy een zeer verre en lange reize afgeleit hadden, en van zijn Majesteit *Siahroch*, als ook van zijne Kinderen, met schenkagien en giften, voor zijn Majesteit afgezonden waren, op dat met hare hoofden in eerbiedigheit tot op de grond met een slaefsche onderdanigheit buigen, en met een oog van genade en barmhertigheit aenschouwt mogen worden.

Eenen *Maulāna Hhadzji Khāzi*, dat is, Heer Pelgrim van *Mekkagh*, en Rechter in 't Geestelijke over de Muhhammedanen, die een van de Ryks-grooten en na by-lingen van zijn Majesteit was, quam daer op met eenige Tael-kundigen, en wel bespraekte Muhhammedanen, by de Gezanten, zeggende eerstelijk, bukt met uwe lichamen, en daer na, raekt uwe hoofden tot drie mael toe op de grond; waer op de Gezanten hare lichamen boogen, en het hooft om laeg bragten, zonder echter nochtans met het voorhooft op de grond te raken; en namen de Gezanten, en de Grooten onder haer, zoo van Koninklijken Huize, als andere, de Brieven van zijn Majesteit *Siah-roch*, zijn Hoogheit *Bay Sanghar*, en van de andere Koninks Kinderen, uit bevel, op hare armen, na dat de zelve al voorens in een lap geele Zatyne Stof gewonden waren; brengende het gebruik onder de Chataijers mede, dat men al het geen, 't welk aen den Konink gehoort of geschikt is, met iets, dat geel is, moet bewinden.

Dezen *Maulāna Hhadzji*, nam haer voort de Brieven af, en gaf de zelve aen eenige besnedene over, die voor de Throon van zijne Majesteit stonden, en de zelve dus aen den Konink over-reikte, die de zelve eerst bekeek, en daer na weder aen

de besnedene ter hand stelde. Zijn Majesteit quam daer na van zijn Throon af, en ging na beneden op een Stoel zitten, alwaer zy hem toen duizend Eeren-kleden voor bragten, namelijk duizend * *Keldziahs*, en twee duizend *Khabayen*, dat zijn Rokken, die hy alle aen zijn Kinderen, Bloedverwanten en Na-magen, uit deelde, welke alle de zelve daer op ook terstond aentrokken.

* Dit is zeker Tatters kleed.

Na dit leiden zeven perzoonen van de Afgezondenen, dicht voor den Throon, als *Chodziah*, *Koektsieh*, *Sulthaan Ahhmed*, *Geijaas-Eddien*, en *Argedaakh*, nevens noch twee andere, die aldaer neder knielden, wanneer zijn Majesteit haer eerst verscheide vragen van eenige zaken en toestand des Ryks; als mede, wegens de Godsdienst van *Mierza Siah-roch* dede; en daer na, of § *Khara Joesef* ook wel Gezanten zond, en goederen van Schatting gaf? waer op zy van ja antwoorden, en dat zijne Majesteits *Wadzjis* of *Watsjies*, zy aldaer zelfs gezien hadden, en dat 'er een Afgezant van hem met Giften en Schatting-goederen verschenen was. Hier na vraegde zijn Majesteit, of het Koorn aldaer dier of goed koop, en of het daer van alle andere wenschelijke dingen schrael of vol op was? waer op zy dienden, dat d'overvloed daer van boven alle gedachten ging, en het Koorn aldaer in meerder overvloed was, als men inbeelden zoude konnen. Zijn Majesteit zeide daer op, het is zoo, wanneer den Konink zich tegens den boven al verhevene God wel en oprecht draegt, zoo verleent hy ook overvloed van alderlei dingen, en maekt alles goed koop. Voorts zoo zeide zijn Majesteit, ik heb in gedachten, om eenige Gezanten aen *Khara Joesef* te zenden, vermids in zijn Land zeer veel schoone Paerden vallen; vragende daer op, of de weg ook veilig was: zy antwoorden, dat, in gevalle *Siah-roch* zulks beliefde te belasten en aen te bevelen, dat dan met alle gemak en in volle zekerheit, gaen en komen konden; passende zijn Majesteit daer op, dat dit wel wist: voegende voorts daer op, gy lieden zijt van een verre weg gekomen, staet op, en nuttigt wat spyze. Men bragt haer daer op in het eerste plein, en stelden voor ieder een Tafel met een Stoel daer aen: en wanneer zy nu met eeten gedaen hadden, zoo zijn zy gelast, na haer Herberg-plaets te gaen, alwaer een schoone Katel, Matrassen en Kussens van Damast, als ook Schoenen of Muilen, van de zelve stof, zeer aerdig genaeit; desgelijks mede Basilicum, Zandel, een Konfoor, Kattoene Vloer-spreden en fijne Matten, gereet vonden; gelijk ook buiten dat, zy aen wederzyden, zoo aen de rechter als aen de slinker hand, noch andere Katels zagen staen: haddende voor elke vyf perzoonen een byzonder vertrek bestelt, waer in een Komme, en Pot, Lepel en een Tafel geplaetst stond, verschaffende dagelijks voor ieder twee perzoonen twee achter-bouten van een Schaep of Bok, een Gans, twee Hoenders, twee * Man Meel, een groote Komme met Rys, twee hard-gebakkene Koekjes, Confituren, of ingemackte Zuiker-spys, een Vat met Honing, Look, Ajuin, verscheide zoort van groente, sterke drank, en een bakje of doos met Zuiker-gebak; behalven dat men haer ook noch ettelijke Dienaren toegevoegt hadde.

§ Deze Khara joesef is een Prinze van de Turkemannen in Mesopotamia en daer omtrent geweest, die aen Tamurlaen en zyn eersten Nazaten, met zyne tegenstand en oorlogen, werk genoeg gegeven heeft.

* Door dit woord van Man, word verstaen zeker gewigt van ettelijke ponden, die in veele Landen meest verscheiden zyn, zonder dat wete op wat zwaerte ieder Man alhier gerekent word.

Een Gast-mael van den Konink voor de Gezanten.

DEn negenden van de Maend *Zihhoddzjah*, quam den *Siakawul*, dat is, den inleider van de Gezanten, des Morgens al heel vroeg, met gezadelde Paerden; haer aen zeggende, dat op staen, en zich te Paerde begeven moesten, vermids den Konink een Gast-mael voor haer aen te rechten had; en men bragt haer aldus aen de deur van het eerste plein, alwaer toen omtrent de drie duizend Menschen zich verzamelt bevonden. Als de Zon nu op was, zoo dede men de drie poorten open, en men bragte de Gezanten tot aen de voet van de Throon, alwaer, op het bevel, haer hooft uit eerbiedigheit drie mael aen d'Aerde boogen, wordende daer op aen haer gezeit, dat buiten gaen, en zich licht maken zoude, dat is, de natuur ontlasten moesten, alzoo niemand op het Gast-mael mag weg gaen, om de nootzakelijkheit van de natuur te volbrengen; en scheiden de Gezanten daer op van malkanderen, komende een weinig tyds daer na weder by een, en gingen toen binnen, gaende voorby de Throon van Justitie, en quamen daer op by het tweede Paleis, daer een zeer ruim schoon plein vernamen, 't welk met zeer schoone geslepene Berg-steenen bevloert was, alwaer voor aen een groote Throon stond, hooger als de gedaente van een Mensch, verheven, met Zilvere trappen aen weder zyden, te weten, een aen de slinker, en twee aen de rechter hand; ook stonden aldaer twee besnedenen, die voor haer mond tot onder aen de ooren toe, een bekleedzel van bord, of t'zamen geplakt Papier gebonden hadden: voorts hadden zy op deze groote Throon noch een kleinder Throon gesteld, die veele hoeken had,

en

en met lage en dichte trappen aen de rechter en flinker hand bezet was, waer op zy eenige Rook-vaten geplaetft hadden; en beftond alle het zelve uit hout, dat zeer fterk verguld was; hebbende *Maulāna Joesef*, den *Khāzi* of Geeftelijke Rechter over de Muhhammedanen, aldaer ons gezeit, dat het al acht Jaren geleden was, dat zy die Throon volmaekt hadden, en echter nochtans in al die tyd noch niet van dat verguldzel afgefleten was. Voorts waren de pylaren van dit gebouw, en trappen, met alderlei verwen, zoo konftig verlakt, dat men daer over verwonderen moeft ftaen. Verders zoo ftelde men voor den Konink eenige Tafels, met alderlei behangzelen, enz. verçiert, en daer op eenige Spyze en Zuiker-gebak; en ftonden aen wederzyden van de Throon fchoone en wel gemaekte *Wadzjis* of * *Watsjis*, ieder met een Pylkooker en een Houwer aengegord, en een afhangende Schild verzien.

* Wat voor Ampteliŋgen en bedienden, met dit, Tartarifche woord verftaen worden, en derf niet vaft ftellen, het zoude kunnen wezen, dat de zelve Hopluiden van zijn Majefteits Lyfwacht waren.

Achter deze had men Zoldaten, en een zekere flag Ruiters, met bloote Houwers in de hand. Voorts de plaets van de Gezanten was aen de rechter hand befteld.

Voor perzoonen van Eer en Aenzien, of wanneer zy iemand byzonderlijk eeren willen, ftellen zy drie Tafels, en voor de geen die wat lager zijn, of zy minder achten, twee; en voor zoodanige, die noch wat minder in rang zijn, maer een Tafel; midsgaders, voor de overige perzoonen van noch geringer ftaet, die daer tegenwoordig mogte zijn, aen twee en meer te zamen, maer eenen Tafel; gelijk dit ook omtrent die Afgezanten alzoo gepleegt wierd. Verders hadden zy voor den Konink, dicht by het Venfter, en Zael, een Ryks-trommel geplaetft, waer by een perzoon op een hooge ftoel ftond. Ook hadden zy een byzonder vertrek van tien Gez in de lengte, en ook zoo veel in de breete, met geel Armozyn afgefchoten, waer in men des Koninks eeten en drank in ordre gereet ftelde.

Zoo dra als men nu de fpyze en drank van den Konink aen brengt, zoo vangen de Speelders en Zangers ook hare Muzyk aen; en komen daer op ook zeven perzoonen, al buitelende en fpringende, tot dicht aen den Throon, die de fpyze en drank in groote ronde doosgewyze vaten, waer van het dekzel ook het zelve gedaente heeft, voor de Vrouwen obdiffen, hangende voor de zelve gordynen, aen wederzyden, met Zyde koorden aen de einden gebonden, die twee befnedene, aen de beneden-einden, vaft houden, brengende het middelfte van die koorden op een zoodanige plaets, in dier voegen gemaekt, dat, wanneer zy daer aen maer trekken, de gordynen in malkanderen plooyen en verfchuiven, en aldus tuffchen beide een ingang of open laten.

Wanneer dit alles nu zoodanig befchikt en bereid was, en den Konink nu buiten quam, zoo fpeelde men op Muzyk-tuigen; en als zich ter neder gezet had, zoo hielden die alle daer mede weder op.

Omtrent twee Gez boven het hooft van den Konink, had men een gedaente van een hooft of kop gebonden, in geftalte van een *dais*, of verhemelte, en dit van geel Zatyn, met vier Draken, die tegen malkanderen aen vlogen.

Als zijn Majefteit nu ter neder gezeten was, zoo bragten zy de Gezanten voor den Konink, die, op het bevel, haer hooft drie mael tot aen de Aerde neigden; keerende daer op weder te rugge, na hare plaetzen, daer een ieder zich voor hare Tafels ter neder zettede; en of wel t'elkens fpys en drank genoeg over bleef, zoo bragten zy echter nochtans ieder uur al weder ander eeten, als Schapen-vleefch, Ganzen en Hoenders, op, terwyl inmiddens de Speelders hare oefening pleegden, en eerftelijk zeker getal van ongebaerde zeer fchoone Jongens, als jonge Dochters, toegefteld, met Ceruis geblanket, en aen hare koonen met rood befchilderd, midsgaders met Paerlen in de ooren, en in Goud en Zilver Laken gekleed, met alderlei verçierzelen en aerdige gefchilderde opene Bloemen van onderfcheidene verwe, die van Papier en Zyde gemaekt waren, in de hand, danzende alle zeer net op de maet.

Hier na maekten twee Jongens van tien Jaren alderlei konften van buiteling, enz. boven op twee ftokken: voorts zoo lag daer zeker perzoon op zijn rug, met zijne beenen om hoog geftoken: dees ftelde een ftoel op de planten van zijne voeten, waer op een ander perzoon al dit toeftel zamen op zijne handen nam, rechtende een Jongen van tien of twaelf Jaren zich toen daer boven op, die aldaer eenige konften bedreef; en na dat aldaer aldus zeer wonderlijke buigingen en bewegingen gedaen had, zoo verliet hy onder anderen eens zeer fchielijk het bovenfte einde van die ftoel, zoodanig, dat ieder een meende, dat hy al vallende ter neder ftorten zoude, doch hy wipte zich met een fprong, eer noch beneden quam, weder op, en greep dus die ftoel in de lucht andermael aen.

Onder de Speelders was 'er een, die op een *Mah-toegan*, de twaelf Melodies van de Muzyk met accoort fpeelde, op

een geheel andere wyze, als de trant der Chataischen is, en wierd voorts aldaer ook op meer andere werk-tuigen gespeeld.

Dit openbare Gast-mael duurde, van 's Morgens af, tot dat de Middag voor by was: en zag men daer ook op d'open plaets mede verscheide gevogelte, als Tortel-duiven, Kraeyen, Kieken-dieven, en meer anderen, het geen daer gestrooit was, op pikken en eeten, zonder voor iemand te schrikken, door dien niemand haer eenig leet dede.

En wanneer het Gast-mael ge-eindigt was, zoo liet zijn Majesteit aen de Loftuiters en Zangers, eenige Eer-giften en beleeftheden doen, waer op dan de afscheid ook volgde, en al het Volk scheide.

De Gezanten bleven aldus, op de wyze, als vooren, vyf Maenden in deze Stad, genietende dagelijks het zelve onthael, meer noch min, als haer den eersten dag toegeleit was; terwyl inmiddens ook eenige Gast-malen voor vielen, waer in de Speelders t'elkens op een andere wyze, doch ieder reis veel beter, als te vooren, hare speeken aenrechte.

Op het Muhhammedaensche Feest van het Slacht-offer ('t welk op den tienden van de Maend *Zihhoddziah* voor komt) zoo hebben de Gezanten te zamen met de Muhhammedanen, in het Tempel-huis, dat den Konink voor hen laten bouwen heeft, hare gebeden gedaen, en voorts de verdere plichtigheden, de welke dien dag vereischte, aldaer verricht.

Den zeventienden van *Li-hhoddziah* bragt men, op des Koninks bevel, eenige misdadigen op de gerechts-plaets; hebbende de Chataijers in hare rollen aengetekent, wat straffe tot ieder misdaed bestemt was, zonder meer: wezende by haer gebruikelijk, dat zy zeer naeuw en net onderzoek, omtrent de misdadigen, nemen; waer toe den Konink twaelf gerichts-kamers heeft; en zoo wanneer nu iemand van een misdaed beschuldigt, en het zelve in elf kamers voor bewezen gehouden word, en in de twaelfde het zelve aen haer niet klaerlijk en blijke, zoo kan hy noch vry raken; en in gevalle aldus noch iemand, al was het schoon zes Maenden reizens van daer, in 't belang van den misdadigen vereischt word, om kennisse van de zaek te geven, zoo stellen zy hem niet ter straffe, maer houden hem zoo lang gevangen, tot dat die perzoon daer komt, en die zaek ter degen bewaerheit worde.

D'ontbieding van de Gezanten in 't nieuwe Hof, en van het nieuwejaers Feest aldaer.

Den zeven en twintigsten van de Maend *Muhharrem*, zond *Maulāna Joesef Khāzi* by de Gezanten, haer latende weten, dat het daegs daer aen Nieuwe-jaer was, en den Konink zijn intrede in het nieuwe Hof zoude doen; als mede, dat het verboden was, om eenige witte kleden op die tyd te mogen aen doen.

Omtrent de middernacht quam den *Siekawul*, of geleider van de Gezanten, en bragt haer in 't nieuwe Hof, 't welk een zeer verheven gebouw was, waer aen men negentien Jaren gearbeid hadde; wezende dien Nacht in de winkels, buiten-vertrekken, en in de straten en stegen, zoo veele Lampen en Toortzen ontsteken, die zoodanig een licht van haer gaven, als of het dag was; bevindende zich op die tyd ook aldaer uit het Land van *Chata* en *Chotan*, als mede, van *Tebet*, wel honderd duizend Menschen te zamen aen dat Hof; en gaf den Konink toen aen zijne Ryks-genooten een Gast-mael, en stelden mede voor de Gezanten, buiten de plaets van den Throon, Tafels, doch voor de Ryks-grooten binnen in 't Paleis: en had men hier voorts twee honderd duizend Menschen, eenige met wapenen en geweer voorzien, andere met Chataische waeyers in de hand, en een geschilderde schild op schouwder, op gepronkt; terwyl inmiddens de Speelders alderlei danzen en speelen, op een ongemeene wyze, aen stelden.

Van de deur van 't Paleis af, tot aen 't einde van het gebouw, was de tusschenstand een duizend negen honderd en twintig *Dsierieb* groot, wezende alle die gebouwen van geslepen Berg-steen, en steen van Porcelein Aerde gebakken, opgehaelt, en een ruimte van omtrent drie honderd Gez bevloert: hebbende de Meesters en Bazen van dat Land, zoo in het steensnyden en slypen, als in het maken van alderlei hout-werk; en desgelijks mede in 't schilderen, en in het bakken van alderlei geverwt verglas-werk, haers gelijke en weerga niet.

Voorts zoo duurde dit Gast-mael tot de Middag toe, wanneer ieder zich na zijn huis begaf; gelijk ook, toen de Paerden aldaer weder gebragt waren, waer mede de Gezanten ook na hare huizen reden.

Den Konink heeft alle Jaren het gebruik, dat hy ettelijke dagen niets nuttigt van het geene dat leven gehad heeft, noch uit zijn vertrek, waer in zich verhout, komt, als ook

ook niemand van Vrouwen- of Man-volk by zich laet, houdende zich aldus op, in een kamer, waer in niemand verschynt; na dat te kennen gegeven heeft, dat aen den God van den Hemel zijne dienst-plicht zal gaen volbrengen.

Op dien dag nu, wanneer zy de Gezanten daer bragten, zoo quam den Konink uit een zoodanig vertrek, en begaf zich na de *Hharam*, of het Vrouwen-huis, op welke tyd de Eliphanten zeer kostelijk met alderlei çieragie opgepronkt waren, die zijn Majesteit in een boven ronde draeg-zetel van Goud droegen, verzeld met Vaendels van alderlei verw, en een krygsmagt van vyftig duizend man, zoo voor, als achter, geschaert; nevens noch eenige andere verçierde draeg-zetels, die zy mede op de schouwder voort zetteden; en dit alles, onder het speelen op speel-tuigen, met zoo een zoet en lieffelijk geluit, dat het niet te beschryven is. En niet tegenstaende deze groote opgepropte menigte, en dat gewoel van Menschen, zoo hoorde men nochtans geen het minste geraes, noch eenig ander geluit, als maer alleen van de Muzyk: en verscheen den Konink aldus met deze Staet en Pompe in zijn *Hharam*, of Vrouwen-huis, vertrekkende het volk hier op, ieder na haer verblijf-plaets. Het is mede het gebruik, dat zy in die tyden, by nacht, over al Lampen en Licht aensteken: ook maken zy, zeven dagen lang achter malkander, een berg van hout, die met groen-geverfde hoorn bekleed is, zoodanig, dat men zeggen zoude, dat het zelve een berg van Esmeraude waer, hechtende daer aen, en op, wel honderd duizend Lampen, met leid-touwtjens van d'een tot d'andere, die in de *Naphtha* gedoopt, en met vuur-pylen bebonden zijn, de welke langs de zelve konnen loopen, en dus elke Lamp daer aen komen, en aensteken kan; brengende aldus alle de Lampen van boven die berg af, tot beneden toe, over al, als in een oogenblik, te gelijk in brand. Behalven dit, zoo heeft het volk van de Stad ook menigte van Lampen, op die tyd, in hare winkels en huizen aengestoken: en wierd in die zeven dagen niemand over eenige begane misdaed aengevat, en pleegd den Konink dan ook groote mildadigheit, en verleent aen veele vergiffenis; stellende mede, op die tyd, schuldenaers van het Hof, en andere gevangenen, in vryheit.

En hadden de Chataische Ster-kykers voorzeit, dat aen het Paleis van zijn Majesteit, in dat Jaer, schade, van den brand, zoude overkomen, waer om dan ook het aensteken van Lamp-lichten, by nacht, tot afweering van dat ongeluk, in die tyd gelast is geworden.

En vervoegden de Ryks-grooten toen zich ook gezamentlijk ten Hoof, na de oude gewoonte, alwaer van zijn Majesteit dan met een Gast-mael onthaelt, en met Eeren-kleden begiftigt wierden.

D'ontbieding van de Gezanten voor de vierde mael, ten Hoof, en vertooning eenes Koninklijke Placcaet van vergiffenis voor eenige misdaders.

DEn dertienden van de Maend *Safar*, quam een geleider van de Gezanten, die haer haelde, en aen de poort van het eerste Paleis bragt, alwaer neder knielden, en met haer hooft op de Aerde neigden: men bragt daer een andere Throon, recht over de Throon van den Konink gesteld, waer op drie perzoonen zich vervoegden, waer van twee een bevel-schrift van den Konink om hoog hielden, dat den derde met een sterke stem overluit las, zoodanig, dat een ieder het zelve hooren konde, doch dit geschiede in de Chataische Tael, die de Gezanten niet verstonden, meldende het zelve geschrift, in wezen, dat 's nachts, op den tienden van deze Maend, de tyd van een nieuwe Lamp-licht verscheen, en zijn Majesteit de gevangene misdaders en schuldenaers, van het Hof, vry gegeven en quyt gescholden had, behalven de geene, die een neerlag gedaen hadden; als ook, dat de Gezanten tot die tyd toe, zich nergens anders begeven mogten.

Na dat nu dit geschrift gelezen was, zoo leiden zy het zelve in een gepylaert huisken, met een kapje daer over, waer boven een goude ring, zeg op dat houte kapje, 't welk geel was, vast geklonken was, waer aen men een geele Zyde koorde vast gebonden hadde, daer by zy dat Placcaet of geschrift, en dat huisken, neder lieten, en bragten het aldus na het huis, daer de Gezanten waren, alwaer zy eenige af-schriften namen, en over al in 't Land zonden.

D'ontbieding van de Gezanten, voor de vyfde mael, by den Konink, en de toezending, van Valken, aen haer, en hare verheerlijking met schenkagien.

WAnneer nu de nieuwe Maen, van de Maend *Rabea*, zich vertoonde, zoo liet de Konink zijne Valken by zich brengen, en belastede daer op de Gezanten te halen, zeggende aen haer, dat aen die geene Valken zoude geven, die aen hem goede Paerden gebragt hadden; bestellende

de aldus drie Valken aen *Sultaan-Siah*, den Gezant van *Mierza Ologbeek*, en ook drie Valken aen *Sultaan Ahhmed*, den Gezant van *Bay-Sangar*; als mede, drie aen *Siadi Chodsiah*, den Gezant van zijn Majeſteit, den gelukkigen *Chakhaan Mierza Siah-roch* ter hand, die de zelve daer op weder aen de Valkeniers over langde, om, op haer vertrek, dan aen haer ter hand te ſtellen.

's Daegs daer aen, ontbood zijn Majeſteit de Gezanten weder by zich, en zeide haer, dat zich na de grenzen van zijn Land wilde begeven; en de Gezanten zich inmiddens gereet maken moeſten, om weder na haer Land te vertrekken. Aen *Argadaakh*, den Gezant van * *Mierza Siwergatemiſch*, zeide zijn Majeſteit, dat 'er geene Valken voor hem waren; en ſchoon 'er al de zelve mochten zijn, dat hy echter geene aen hem zoude geven, om dat de zelve van eenen *Ardesijer*, die een Afgezondene uwes Koninks was, (zeide zijn Majeſteit) afgenomen zijn, en het aldus ook wel wezen konde, dat men de zelve hem nu ook niet liet houwen.

Argadaakh op zijne knien vallende, zeide, in gevalle hem zijn Majeſteit die gunſte wilde doen, dat niemand hem zijne Valken zoude weg nemen; waer op den Konink belaſten dat hy aldaer wat zoude wachten, onder belofte, dat aen hem mede twee Valken ter gift zoude toekomen.

Den twintigſten van de Maend *Rabea Elauwel*, ontbood zijn Majeſteit *Sultaan Siah Nachsiabi*, en gaf aen de zelve de volgende geſchenken: als,

8 ** *Baliſj* Zilver.
30 Koninklijke Eere-kleeden, met voering.
24 Stukken Thin.
2 Paerden, en daer van een gezadelt.
100 Pylen van Riet.
25 Groote, die driehoekig en op de Chataiſche wyze gemaekt waren; midsgaders,
5000 *,* *Dsiau* of *Tsiau*.

Aen *Nachsiabi Melik*, wierd, voor zijn Prince, minder gegeven.

En wierden aen de Huisvrouwen, van de Gezanten, ook Stoffen toegeſchikt; doch geen Zilvere ſtukken.

Op dien dag verſcheen ook een Gezant van *Oweis-Chaan*, verzeld met twee honderd vyftig perzoonen, voor zijn Majeſteit, die aldaer haer eerbewyzing, met het buigen van het hooft op d'Aerde, deden, aen welke ook van het Hof een dagelijks onthael toegeleit is geworden.

D'optogt, van den Konink, ter Jacht.

DEn dertienden van *Rabea Elauwel*, ontbood den Konink de Gezanten by zich, zeggende tegens haer, dat hy ter Jacht wilde gaen, en dat het zoude konnen wezen, dat wat laet weder quam, en zy derhalven inmiddens hare Valken na zich zouden nemen, om daer na hier over niet verlegen te ſtaen; gelijk, op dit bevel, ook die Vogels aen haer ter hand geſteld zijn; voegende zijn Majeſteit daer verders op, gy lieden draegt goede Valken weg, en brengt ons ſlechte Paerden toe.

Den Konink begaf zich ter Jacht, by welkers afzijn een Zoon van hem uit het Land in de Stad verſcheen, aen den welke de Gezanten het bezoek gegeven hebben; houdende hy zijn verblijf aen de Ooſtzyde, alwaer alles ook op de gewoonlijke wyze opgetooit en verçiert was; en zijn zy mede in dier voegen, als voorheen, aen Tafels gezet, en met eeten onthaelt geworden.

Den eerſten van *Rabea-Lachiz*, liet men aen de Gezanten weten, dat den Konink van de Jacht quam, en de Gezanten zijn Majeſteit te gemoet moſten ryden, gelijk dan ook geſchiede: en door dien in de weg verſtonden, dat zijn Majeſteit 's daegs daer aen zijn intrede zoude doen, zoo hebben zich weder na hare wooning begeven, alwaer den *Siekawul*, of Leidsman, van de Gezanten, haer aenzeide, dat's nachts haer ruſtplaets buiten moſten maken, op dat 's morgens vroeg den Konink zouden konnen zien.

Hoe den Konink op de Jacht afgeworpen is geworden van het Paerd van Siah-roch, *en de Gezanten daer over in ongenade vervielen.*

WAnneer zy nu te Paerd gezeten waren, zoo zagen zy, aen de deur van haer verblijf, *Maulāna Joeſef Khāzi* zeer bedrukt en bedroeft ſtaen; waer van de oorzaek hem afvraegden, die daer op diende, dat het Paerd, 't welk zijn Majeſteit *Siah-roch* gezonden had, den Konink in de Jacht afgeworpen had: en dat zijn Majeſteit daer over in toorne ontſteken zijnde, be-

* Dezen Mierza Siwergatemiſch, is een Zoone van den Vorſt Mierza Siah-roch geweeſt, die van zyn Vader de beſtiering, over Gaznah, en de geweſten van Hindoeſtan, bekomen heeft gehad; en is den zeſtienden van de Maend Muharram, in 't Jaer acht honderd dertig, na de Mahometaenſche ſtyl, overleden.

** Dit woord van Baliſj, betekent in het Perſiaenſch eigentlijk een kuſſen; zoudende het aldus konnen wezen, dat, ten aenzien van die gelijkenis, alhier een ſtuk ſchuit zilver daer mede gemeent wierd.

, Dit is een gangbare munt, doch hoedanig, en van wat waerde, is my onbekent.

bevoolen had, de Gezanten gebonden en geboeit na de Stad te brengen.

De Gezanten wierden hier over zeer ontsteld en bekommert, en zetteden eens slaegs haer gang na het Hof-leger van den Konink; spoedigende zich zoodanig, dat in korten twintig dagen reizens verte afleiden; komende daer na in het Hof-leger, daer den Konink zich dien nacht ter neder geslagen had: zagen daer een muur rondsom des Koninks Leger-plaets omtrokken, van vyf honderd treden, in de lengte, en van vier honderd treden, in de breete, de welke men dien nacht aldaer opgeworpen hadde; gelijk men in Chatay zeer haest een vorm-muur, van groote klompen aerde, weete op te rechten.

In die muur hadden zy ook poorten gesteld; en achter de muur, daer de aerde uit genomen hadden, zag men een diepe gracht; wezende die poorten voorts met flukze gewapende Zoldaten bezet.

Binnen de muur stonden tien vierkante *daisen*, of verhemelten, ieder van vyf en twintig gez lengte, op vier stokken of stylen opgeheven, met Zonne-scherm-kleeden van geel Zatyn, en goud gespikkelde Stoffen, daer rondsom, en ook boven overspannen.

Wanneer nu de Gezanten van deze muur noch vyf honderd treden af waren, zoo zeide *Maulāna Joesef Khāzi* aen haer, dat aftreden, en voorts te voet gaen zouden, en aldaer mosten blijven staen, tot dat den Konink quam. Hy ging daer op voor uit, en wanneer nu omtrent zijn Majesteit verscheen, zoo steigde af, en viel nevens *Dalidadzji*, en *Chaan Dāhi Wadsji*, met het hooft op d'Aerde, en baden zy alle drie om vergiffenis voor de Gezanten, vertoonende in alle eerbiedigheit, dat zy zonder schuld waren, en den Konink geen magt en gebied over haer had; en dat zy weder een ander goed Paerd aen zijn Majesteit zouden moeten toe schikken: en genomen, dat haer nu al tot hutspot kapte, dat daer over nochtans het Ryk van hare Koningen geen het minste leet, hinder of afbreuk geschieden, noch het zelve in hare grootheit, luister en aenzien in het minste gekrenkt zoude worden: voorts, dat alle de geene, die verre en naby zijn, zijn Majesteit, die zoo uitstekende van zijne goedertierentheit en rechtvaerdigheit beroemt is, in dat geval, over gepleegde kracht en onrecht, zouden beschuldigen, met te zeggen, dat aen Gezanten, die volgens alle Godsdiensten en Wetten, van alle quade onthalen, smaedheden, banden en gevankenissen vry zijn, quellinge en ongemak aengedaen heeft gehad.

Zijn Majesteit beviel deze reden van die ten goede gemeinde lieden zeer wel, en vergaf hare vermeinde misdaden geheel en al.

De toebrenging van de blijde boodschap aen de Gezanten, wegens hare verlossing van des Koninks ongenade, en van het vonnisse des doods.

Maulāna Joesef Khāzi quam daer op blijde en vrolijk by de Gezanten, en zeide haer, dat den boven al verhevene en glorieuze God, over haer, die vreemdelingen waren, zijne barmhertigheit betoont hadde, en den Konink met medelijden over haer bewogen, haer voorgegeven misdaed, hoewel niet misdaen hadden, vergeven had.

Hier na bragt men Tafels voor haer, die den Konink haer toegezonden had, opgedist met Verkens Vleesch, onder Schapen en Bokken Vleesch vermengt, waer van die *Muslimaans* dan ook aten.

Daer na quam den Konink dichte by haer, zittende op een hoog zwart Paerd met vier witte voeten, dat *Mierza Ologhbeek* aen zijn Majesteit ter schenk toegezonden had; gekleed met een goud lakensche ruime Rok, hebbende zijnen baerd in een zwart Zatyn zakjen steken. En zag men by zijn Majesteit zeven kleine overdekte draeg-zetels, waer in Dochters waren, die met den Konink ook ter Jacht gevoert, en op de schouwders gedragen, midsgaders voor zijn Majesteit heen gebragt wierden: bevindende zich aldaer mede noch een andere groote draeg-zetel, die van zeventig perzoonen op de schouwder getorst wierd, met een geslotene rinquet, aen de slinker en rechter hand van de zelve, waer binnen de zelven dus droegen, zonder een voet meer voorwaerts of achterwaerts te zetten, hebbende van de eene rye tot d'andere omtrent twintig treden tusschen-stand.

Als nu den Konink dichte by quam, zoo bragten de Gezanten, op het wenken van *Chaan Wadzji* en *Maulāna Joesef*, haer hooft op de grond: den Konink zeide tegens haer, dat zich te Paerd vervoegen zouden, gelijk zy ook deden, en met zijn Majesteit dus voort reden.

Zijn Majesteit sprak *Siadi Chodsiah* klaegsgewyze aen, dat, wanneer eenige fraeigheden en giften opofferden, dat dan de Paerden, die ter schenk schikten, ten minsten goede Beesten behoorde te wezen, op dat de vriendschap tusschen beiden meer

mogte toenemen; dat zijn Majesteit op het Paerd, dat hy hem toegebragt had, was gaen zitten; doch dat het zelve hem op de Jacht, uit een quaedaerdigheit, afgeworpen had, zoodanig, dat zijn hand daer van bezeerd geworden was, en daer aen ook pyn geleden had; doch dat door toepassing van veele zalven en smeringen, nu die pyn eindelijk weder gestild was. *Siadi Chodsiah* bad daer over verontschuldiging, en gaf eerbiedigliik te kennen, dat dit Paerd een gedachtenis van zijn Majesteit den Heer des Waerelds, *Amier* * *Timoer Goergaen* was, en dat zijn Majesteit *Siah-roch*, het zelve aldus, uit een groote eerbiedigheit en ontzag, aen zijn Majesteit toegeschikt had.

* Dit is den beroemden Timurlaen.

Met deze verontschuldiging van *Siadi Chodsiah*, wierd den Konink gerust en te vrede gesteld: eischende zijn Majesteit daer op een Valk, die hy op een Kraen los liet, welke na drie slagen dien Kraen meester wierd, en dus plots ter Aerde smeet.

Hier op bragt men een stoel, onder zijn Majesteits voeten, om af te treden; die daer op ging zitten, en aen *Sulthaan Ahhmed* weder een Valk gaf, maer aen *Siadi Chodsiah* niet.

Daer op begaven zy haer weder te Paerde, en reden dus recht na de Zetel-stad toe; alwaer dichte by menigte van Menschen uit quamen, die alderlei lofstuiting, ter eeren van zijn Majesteit, in de Chataische Tael, uitgalmden; waer op zijn Majesteit met een snelte voort sloeg, en zich binnen zijn Paleis begaf; waer na al het ander volk, ook ieder zich na hare bescheidene plaetze begaf.

Hoedanig de Gezanten, voor de laetste mael, ten Hove verschynen, en met schenkagien begiftigt worden; midsgaders haer verlof tot vertrek erlangen.

DEn vierden van de Maend *Rabea Lachir*, haelde den *Siekawul* of geleider van de Gezanten haer weder, en bragt ze binnen, zeggende, dat den Konink hun dien dag beschenken en begiftigen zoude.

Wanneer zy nu aen de voet van den Throon verscheenen, zoo zagen zy den Konink zitten, met de gestoffeerde Tafels, die hy voor zich had laten brengen; wordende de zelve daer na, op zijn Majesteits wenken, aen een kant, en op zyde gebragt, zoodanig, dat den Konink de zelve aldaer beoogen konde. Hy zond zijn Ryks-grooten, daer op, by die Tafels, die *Sulthaan Ahhmed* in de eerste rang hielden, en de zwaerste Tafel gaven; stellende daer na, een Tafel voor *Chodsiah Geijaas-Eddien*; een ander voor *Siadi-Chodsiah*; en noch een voor *Ahhwaal Argadaakh*; en eindelijk, de laetste, voor *Tádzi-Eddien* van *Badachsiaan*.

De Lyste van het geene dat op de Tafels lag, was aldus, namelijk,

Voor Siadi Chodsiah,

10 Kussens Zilver.
30 Zatynen.
70 Stukken Tin.
* { Khartoeloe.
Sawah.
Kebeki, of Kiki. }
En 5000 Dzjau of Tzjau.

Midsgaders voor zijn Vrouwen een derde van die goederen, doch geen kussens Zilver.

*Voor Sulthaan Ahhmed, en Ahhwaal ** Argadaakh, ieder*

8 Kussens Zilver.
16 Zatynen.
Khartoeloe.
Sawah.
Kiki.

Ieder van deze drie perzoonen maekte met hare Vrouwen en gevolg, vier en negentig perzoonen uit, wordende vereerd aen ieder twee duizend Dzjau of Tzjau.

Voor Chodsiah Geijaas-Eddien, en Tadzi-Eddien van Badach-Siaan, ieder

7 Kussens Zilver.
16 Zatynen.
Khartoeloe.
Sawah.
Tin.
Kiki.
2000 Dzjau of Tzjau.

En keerden de Gezanten, na het ontfangen van die giften, weder na haer verblijf.

De Gezanten van *Mierza Olog-beek*, hadden hare schenkagien al te vooren gekregen.

Het

* Deze driederlei aerd van goederen, zullen misschien Stoffen zyn, die ik, onder die Tartarische namen, niet en kenne.

** Dezen Argadaakh was een Gezant van Mierza Siwer of Siwer-gatemisch, een Zoon van den Vorst Mierza Siahroch, aen wien de Heerschappye, over Gaznah, en de gewesten van Hindoestaan, opgedragen was.

Het overlijden van een Koninks Vrouwe, en het afbranden van het Paleis, door den Blixem veroorzaekt.

IN deze tyd ſtierf een van de Koninks Vrouwen, die zeer van hem bemind wierd; houdende men dit geheim, tot dat het geheele toebereidzel van de begraeffenis vaerdig zoude zijn; wordende de tyding, van haer overlijden, op den zestienden van *Dziumadi Elauwel*, eerſt gemeen gemaekt.

De nacht te vooren, dat zy des anderendaegs het Lijk te begraven hadden, is door de beſchikking Gods, het vuur uit den Hemel gevallen, op het Paleis, dat nieuw gemaekt was; zijnde het aldus uit gevallen, even zoodanig als de Sterre-kykers voorzeit hadden; en is op deze wyze het Paleis, dat tachentig Gez lang, en dertig Gez breet, midsgaders met geſchilderde en verçierde pylaren, ter dikte van meer als een mans om-arming, verzien was, geheel en al verbrand; buiten noch twee honderd en vyftig huizen of vertrekken, die daer omtrent by ſtonden, waer in veele Mannen en Vrouwen tot aſch geraekt zijn; zonder dat die brand, wat moeite zy deden, van die nacht af, tot de tyd van het ſlaep-gebed, des anderen nachts toe, quam op te houden. Den Konink, en de Ryks-grooten, zagen dit dus aen, alzoo dien dag by haer voor goed gehouden wierd, en zy op de zelve geen werk gewoon zijn te doen.

De Konink ging in den Afgoden Tempel, en maekte daer groot gekerm, en wee-klagten, zeggende, dat den God des Hemels op hem vergramt was, en de plaetze van zijn Throon verbrand had, daer nochtans niets misdaen, noch eenig gewelt en verongelijking gepleegt had.

Van deze ſmerte en bedroeftheit wierd zijn Majeſteit ziek; en om deze oorzaek heeft men ook niet geweten, op wat wyze zijn Vrouw begraven is geworden.

Ons is verhaeld, dat'er zekere Berg in Chatay is, daer zy die Vrouwen begraven: en wanneer iemand van haer komt te overlijden, dat zy dan dat Lichaem aen dien Berg brengen, en aldaer in een holle plaets, als een kelder, ter neder ſtellen; en laten ook d'eigene Paerden, van haer, op dien Berg, los loopen, om aldaer vry te weiden, zonder dat iemand zich met die Beeſten mag bemoeyen, of de zelve verhinderen. Dit hol is zeer ruim en wyt, waer in zy mede veele Dochters en beſnedene laten blijven, na dat aen de zelve een onderhoud voor vyf Jaren beſteld hebben; en wanneer nu het zelve verteert is, en daer van niets meer overig is, zoo laten zy daer ook haer leven: en niet tegenſtaende de gewoonte en gebruik, by het overlijden van zijn Majeſteits Vrouwen dus in gewoonte is, zoo heeft men echter, vermids het ongeluk en de ontſteltenisse van dien brand, niet geweten, op wat wyze zy die jongſt overledene Vrouwe eigentlijk begraven hebben.

Andere zeggen vyf dagen.

Inmiddens nam de ziekte, van den Konink, dagelijks meer en meer toe; en zat zijn Zoon in des Vaders plaets, nemende de zaken van het Ryk waer.

In deze tyden gaf men aen de Gezanten ook verlof, om te vertrekken; terwyl zy onder en tuſſchen geen onthael meer genoten, voor die dagen, die noch in de Stad bleven, om haer byzondere zaken te beſchikken en te beſtellen.

De rug-reize van de Gezanten, uit Chata *na* Heraat.

IN 't midden van de Maend *Dziumádi Elauwel*, vertrokken de Gezanten uit *Chaan-bálug*, vergezelſchapt met eenige Grooten; wordende op de zelve wyze, in het wederkeren, als in het komen, van de Chataijers bedient.

Den eerſten dag van *Redzieb*, quamen zy in de Stad * *Sekaan* of *Segaan*, alwaer de Overigheit en Grooten haer tegen quamen, en op het goed vinden zijns Majeſteits, volgens Bevel-ſchrift, haer voort lieten gaen, zonder op te houden; niet tegenſtaende haer gebruik mede brengt, dat men aldaer alle pakkagie opendoet, en wel naeuw bezichtigt, op dat geene Waren van verbod zouden buiten het Ryk gebragt worden. Des daegs daer aen gaven een koſtelijke Maeltyd; en vertrokken zy daer op weder; reizende dus over Velden en Vlaktens, Woeſtynen, en verwoeſte, als ook bebouwde en bevolkte plaetzen, tot dat, op den vyfden van *Siabaan*, aen § *Kharamoeraan* quamen, van waer ieder dag aen een gemeene Herberg, en elke week aen een Stad, verſcheenen, alwaer met een Gaſtmael onthaelt wierden.

* Dit zoude de Stad Singafu, van Marcus Paulus Venetus gemelt, lichtelijk konnen wezen.

§ Dit is de geele Rivier, zoo de Tartaren de zelve noemen; gelijk de Jezuit, Philippus Couplet, beveſtigt heeft.

Den vier en twintigſten van de zelve Maend, bereikten zy *Khamtſieu*; alwaer men aen haer weder ter hand ſtelde, zonder eenige vermindering, al het geen, dat de Chataijers, in het gaen, van haer genomen, en zy aldaer ter bewaringe beſtelt en gelaten hadden.

En vermids d'onveiligheit der wegen, zoo zijn zy in die Stad vyf en zeventig dagen verbleven; verlatende die weder, in 't begin van *Li-kaädah*, en erlangde den zeventienden van de zelve Maend, de

 Stad

Stad *Nektsien* of *Nangtsieu*; alwaer den Gezant van * *Ibrahiem Sulthaan*, die van *Sjiraaz* quam; als ook een Afgezant van *Mierza* ** *Rustum*, die van *Issahaan* afgevaerdigt was, de Gezanten van zijn Majesteit *Siah-roch*, en *Mierza Bay Sankhar*, quamen te ontmoeten, aen de welke zy de byzondere gevaren van de weg bekent maekten, die daer op ook eenige tyd in *Nektsien* verbleven zijn.

Ter halver Maend van *Muhharam*, des Jaers acht honderd vyf en twintig, na de Mahometaensche styl, zijn zy weder van daer vertrokken, en aen de Wacht-stad gekomen, alwaer de Chataijers voor een gebruik hebben, dat zy, in 't komen van iemand, alle kostelijkheden, en 't geen van waerde is, aen tekenen; en wanneer weder keeren, zoo vergelijken zy die lijst met het geen dan bevinden; doende na alles zeer naeuwe onderzoek; en wanneer daer omtrent eenige valsheit bevroeden, zoo vervallen zy in des Koninks ongenade en toorne.

Na dat zy nu die onderzoekinge gedaen hadden, zoo zijn den negentienden van die *Kharawul* of Wacht-plaets weder vertrokken, kiezende uit vreeze, en om de onveiligheit, de weg van de Woestyne, die, na veele moeite en arbeid, den dertienden van *Rabea-Lauwel*, ten einde geraekten; bereikende op den negenden *Dziumādi Elauwel*, de Stad *Chotan*.

Van daer weder voort reizende, zijn zy den zesden van de Maend *Siaäbaan*, in *Khaasiger* verscheenen.

Den een en twintigsten van de Maend, kregen *** *Andegaan*, en bereikten den tienden van *Ramezaan*, de Zetel-stad *Heraat*; alwaer d'eer van zijn Majesteit *Chakaan Sajied*, *Mierza Siah-rochs*, Spreede te kussen, verkregen, enz.

In dit verhael is aenmerkens-waerdig het groot ontzag, dat de Ryks-navolger van *Timurlaen*, voor den Sineschen Keizer heeft gehad; waer uit te besluiten is, dat de magt en bezitting, kort na de dood van *Timurlaen*, byzonder verminderd is geworden, of gesplist: gelijk mede uit deze Reis-beschryving is te bespeuren, dat de oude Sinesche wys van leven en gewoonten, met de hedendaegsche over een komt. Gevende wyders deze Schriften goed licht omtrent de eigen namen van steden en plaetzen, tusschen *Heraat*, en de Hooft-stad in Sina gelegen.

* Deze Ibrahiem Sulthaan, is een Zoon van Mierza Siahroch geweest, aen wien zyn Vader de Heerschappye, over het Landschap Faars of Persis, opgedragen had; wezende in 't Jaer acht honderd acht en dertig, Mahometaensche rekening, den vierden van de Maend Siawaal, overleden, na dat dit Landschap omtrent twintig Jaren beheerscht had.

** Deze Mierza Rustum is een Zoon van Omar-Sjeich, de tweede Zoon van Timurlaen geweest, aen wien den Vorst Mierza Siah-roch de Stad Ispahan, met het onderhoorige Landschap, om het zelve te gebieden, opgedragen heeft gehad.

*** Deze plaets van Andegaan, word anders Dedziaan geschreven en genaemt.

HET

LANDSCHAP

TURKESTÂN:

Beneffens eenige Mawaranarsche, dat is, Over-Oxusche, en bygelegene, zoo Persische als andere gewesten.

TUrkestân of *Turquestan*, dat is, *Turken-land*, of aeloud *Turkye*, en *Dest*; anders ook by d'Arabische Schryvers, op Arabisch, *Balas al Turk*, dat is, Landschap of Land van den Turk, genaemt, heeft in 't Ooste tot grenspalen, volgens *Warnerus*, *Chatai* of *Kathai*; anders, *Sina*: in 't Zuide, *Destrabak*, en de Moskovische Velden in 't Noorde, *Bedaghschaen*, *Kismir*, of *Kachemire*, en *Tibet*: ten Weste, beneffens *Charelem*, en *Dagistan*.

Van *Turkestan*, of der Turken Land, zegt den Ridder *Temple*, in zijn Boek *Miscellanea* genaemt, het derde gesprek van der Helden dapperheit, als volgt:

„ De Turken waren een stam van de „ Oostersche Scythen, en word hun oorspronkelijk Land geplaetst, door zommige op de Noord-oostersche, en door „ andere op de Noord-westersche Kust, „ van de Kaspische Zee.

Turkestan, volgens *Abulpharai*, is een wydstrekkent gedeelte van Asia, tusschen het oprechte of groot Tartarye, ten Noorden, en tusschen het Ryk des Grooten Mogols, ten Zuiden, gelegen; des zelfs gedeelte paelt mede aen 't Landschap van *Chorasan*, (by wyle word ook onder de naem van *Chorasan* eenig Landstreeke in *Turkestan*, en *Mawaranahr*, begrepen; welk *Chorasan*, of een gedeelte van dien, anders *Usbek*, mede genaemt word.)

Evenwel, eenige nieuwe Schryvers willen, dat 'er ter gemelte plaetze geen *Turkestan*, als een eigen Landschap, met die naem en zy; maer dat in die omstreeke, het Koninkryk *Thebet* of *Tobet*, met andere gewesten zijn geplaetst; en dat *Turkestan* is een algemeene naem, van verscheide Heerschappyen gezamentlijk; zoo als de Stad *Caskar*, en *Jarcend*, onder de Hooftsteden van *Turkestan* worden getelt, en vervolgens mede het gewest *Caskar*, en andere bygelegene Rykskens en Prinsdommen, ge-

gelijk als ook, *Ciarcia*, *Pein* en *Cialis* zelve, mede een gedeelte van *Turkestan* worden gerekent.

Het Landschap van *Pein*, gelegen tusschen 't Ooste en Noord-ooste, begrypt veele Steden en Kastelen, en is, zoo gezegt word, vyf dagen reizens lang: andere dryven dat *Pein* in de Nabuurschap van *Turquestan* gelegen is; zoo dat, in 't algemeen gesproken, veele Over-Oxusche, en andere Landschappen, Horden, Veld-Prinsdommen, Heerschappyen en Rykskens, die van onderscheiden gebied zijn, met de naem van *Turkestan*, volgens dit gevoelen, zijn bekent; buiten de byzondere benamingen, waer door zy van malkander afgescheiden zijn; gelijk als Gelderland, Holland, Zeeland, enz. onder de naem, zoo wel van Holland als van Nederland, in buiten gewesten zijn bekent; behalven dat zy in 't byzonder hunne eigene namen dragen.

Ter tyde van *Tamerlaen*, bewoonde de Turkomannen het gebergte, daer zy hunne Hutten hadden, beminnende het zelve voor 't vlakke Land.

Het gewest evenwel by de meeste, met de eigene en enkele naem van *Turkestan*, noch hedendaegs bekent, heeft zijne eigene Princen en Vorsten, die zich meest te Velde houden, en een omzwervent leven leiden, dryvende groot en klein Vee voor zich: zommige van die zijn mede onder de naem van Tartarsche Kozakken bekent.

Het grootste gedeelte dies Lands van *Turquestan* is vlak Veld, en niet onbebouwt; wiens Zuider einde het gebergte van *Mogolistan* is, waer uit veel waters vloeid.

Het Noorder einde van dit gebergte is voor een gedeelte het Landschap van *Schas*, en voor het ander gedeelte *Reskostan*. Aen het Wester einde des zelven gebergte is een zeer groote hoogte.

Uit het gebergte, bewesten *Kasger* of *Caskar*, in *Turquestan*, storten verscheide Rivieren, waer van eenen *Tenen* genaemt is; welke wel eer tot in *Kasger*, tusschen het Land heen, vloeide: maer *Mirza Abubecer* deed de zelve, na dat hy de Stad *Kasger* verwoest had, verleyen, daer zy nu haren loop heeft.

Ulug Beig steld in *al Turk* of *Turquestan*, de Steden *Chotan*, *Almalig*, *Kabaligh*, *Antun*, *Celuram*, *Kara-kum*, *Chanbalig*, *Tencabâsh*, *Manzi*, en *Kankadoroch*.

Schikardus zegt, *inter Persiam atque Turcas Fluvius Gichon pro termino constitutus est.*

Dat is:

Tusschen Persien en de Turken strekt de Vliet *Gichon* tot eene grenze.

Het Landschap *Turquestan* had, volgens *Haithon*, de Armenier, in 't Jaer dertien honderd en zeven, bewesten, voor zijn grenzen, het Ryk *Chorasmia*; bezuiden, de Woestyne van Indiën; benoorden *Georgia*, 't geen heden zeer verre van daer gelegen is; en beoosten, *Tarsen*. Daer waren weinig goede Steden: men vond' er groote vlaktens, en goede Weiden. De Inwoonders (zegt hy) zwerven in Tenten, en zijn Veehoeders. Een der grootste Steden wierd toen genaemt *Ocerra*. De Menschen drinken daer Bier en Melk; eeten Visch en Vleesch.

Volgens de zelve *Haithon*, zoude *Turquestan* een ryk Land wezen, en daer Zilver-, Yzer- en Kooper-mynen zijn: daer zoude Aluin, Wyn en goede Paerden vallen. *Cluverius* schynt van gevoelen te zijn dat deze Turkestanders of Turken, de Volkeren zijn waer van den Propheet *Ezechiel* spreekt, Cap. XXXVIII. vers 1. *Wyders geschiede des Heeren Woord tot my, zeggende: Menschen kind, zet uw' aengezichte tegen Gog, het Land van Magog; den Hooft-vorst van Mesech ende Tubal: ende propheteert tegen hem, ende zegt, Zoo zeit de Heere Heere: Ziet Ik wil aen u, ô Gog, gy Hooft-vorst van Mesech ende Tubal. Ende Ik zal u omwenden, ende haeken in uwe kaken leggen: ende Ik zal u uitvoeren, midsgaders u gantsche Heir, Paerden ende Ruiteren, die altemael volkomen wel gekleed zijn, eene groote vergaderinge, met Rondasse ende Schild, die altemael zwaerden handelen. Perzen, Mooren, ende Puteërs met hen: die altemael Schild ende Helm voeren. Gomer, ende alle zijne Benden; het huis van Togarma, aen de zyden van 't Noorden: ende alle zijne Benden: veele volken met u.* En lager, Cap. XXXIX. vers. 1 en 2. *Voorts gy Menschen kind, propheteert tegen Gog, ende zegt, Zoo zeit de Heere: Ziet Ik wil aen u, ô Gog, Hooft-vorst van Mesech ende Tubal. Ende Ik zal u omwenden, ende eenen zes-haek in u slaen, ende u optrekken uit de zyden van 't Noorden: ende Ik zal u brengen op de bergen Israëls. Maer Ik zal uwen Booge uit uwe slinker hand slaen*, enz.

Ziet de Kant-tekening in de Bybel over deze plaets.

De Hooggeleerde *F. Spanheim* schynt daer heen te hellen, dat de Propheet hier van de Scytische volkeren in 't algemeen komt te spreken.

Men wil dat deze Turkestanders of Turken, voormaels door de *Caucazische* of Kaspische Poort, heden *Derbent* geheten, ingebroken zijn geweest, en de bergen Israëls, door die weg, ingenomen hebben gehad.

Turkestan of *Turquestan*, word anders *Tagalistan* mede genaemt. Beoosten *Turkestan*

lag

lag van ouds het Landschap der *Sacen*; welke volkeren vry bezadigt en Burgerlijk leefde: des zelfs Steden worden gezegt geweest te zijn, volgens *Cluverius*, *Taskent*, *Cotam*, *Caskar* en *Jarkem*.

De Arabische Schryvers *Arabsjades*, die het Leven en Daden van *Timurlaen* beschreven heeft, steld de grenspalen van *Turkestan*, dat is, *Dist* of *Dest*, aldus.

De grenspalen des Lands van *Dist* of *Dest*, zijn ten Zuiden, de Zee *Kolzum*, of *Dist*, dat is, d'Arabische Zeeboezem, en de Middelandsche Zee (verstaende de Kaspische Zee,) ten Oosten de Koninkryken van *Chorasmie*, *Atrar*, *Sagmak*, en het Land der *Geten*, beneffens de Sinezen; met de Ryken van *Moegal* en *Chata*: in 't Noorde *Siberien*, *Berar*, *Kaphär*, met Bergen en loutere Woestynen, vervarelijk voor Vogelen en Beesten: in 't Oosten is *Rusland*, *Bulgarien*, en al de Landen die de Christenen bewoonen.

Abdalla in zijne Verhael-schriften van *Sina*, zegt, benoorden *Chataya* is een boers Volk gelegen, die genaemt zijn *Giden*; en van de Moegalen, *Karachatay*, wiens Landschap gelegen is naby de Moegaelsche Velden, en *Turkestan*.

Tareton leit van *Samarkand* achtien dagen reizens; ook achtien dagen reizens van *Andrezan*, in het midden van *Mogolistan*. Doch zommige zeggen, deze plaetze te vinden is tusschen *Caskar* en *Chotin*, in *Turkestan*. Warner.

Chezez is, volgens *Warnerus*, eene Landstreeke, in het Landschap van *Turkestan*, waer van de Hooft-stad *Itil* genaemt word: die na allen schyn heden in wezen niet en is.

Uit zeker Meir in *Turkestan*, *Scheron* genaemt, stort een Vliet, *Lu* genaemt, en schynt die eertyds door de Stad *Itil*, geheten, heen te schieten.

De meeste Inwoonders van die Stad waren eertyds Mahometanen, en zommige Christenen, doch weinig Heidenen. Behalven de Turksche Tale, spraken zy noch eenen anderen Tael: zommige waren bruin van Aenzicht, en andere blank. De Heidenen verkoften aldaer hunne Kinderen.

Abulfeda steld, na voorgang van Arabische Schryvers, in *Turkestan*, de Steden *Kariyah*, *Jadidal*, *Tangikant*, of *Jengikent*, *Jand* of *Jend*, *Farab*, *Estijah*, *Balagagun* en *Caskar*, tot Hooft-stad van *Turkestan*; als mede *Karakum*, in de laetste gewesten der Turken; na 't Ooste steld hy *Taroes*, boven de grenzen der Turken.

Trigaut. Het Koninkryk van *Kotan*, en by *Trigaut Quotan* genaemt, het welk *Markus Paulus* en *Ananie*, ook in *Turkestan* of Groot Turkyen plaetzen; word gezegt lang te zijn acht dagen reizens.

De Hooft-stad is ook *Kotan* genaemt.

Kotan is, volgens *Ulug Beigh*, een Stad der Turken, boven *Burkand*, en op deze zyde van *Caskar*. Zy zoude ryk van Inwoonders zijn. Is gelegen tusschen 't Oost en Noord-ooste: en komt men van daer, volgens *Ananie*, over den Berg *Imaus*.

De Landen van *Turkestan* en *Usbek*, leveren veel Kamelen, Drommedarissen en Paerden uit.

Uit de mond van eenige Kozakken, die in *Turkestan*, en het Boecharen Land hadden geweest, word my uit *Moskou*, in 't Jaer 1694, het volgende geschreven.

Turkestan, by de Russen genaemt *Turchestan*, is een groot gewest, daer eenige Steden in zijn, beroemt door *Bucharen* en andere Tartars; de Steden zijn niet groot; met gevlochte Tuinen, daer Aerde tusschen geworpen is, bevestigt met grachten rondsom; zy hebben daer geene Stukken of Geschut; tusschen die Steden, in het Veld, zwerven Tartars, die van deze Volken, Kozaksche Orda genoemt worden, zijn Mahometanen, spreeken Tartars, bestaen meest in Ruitery, zijn goede Zoldaten, met Boog, Pyl, Lans, ook lange Roers, die uit Indiën bekomen, voorzien, hebben Boom-wolle Lonten, schieten ook net: komen Jaerlijks rooven op de Vlekken die boven aen de *Irtis* en *Oby* zijn, en verkoopen de Menschen. In Bucharen Land, daer de Russen zeer aengenaem zijn, en heeft den Buchaerschen Konink eene gansche Lijf-wacht van Russen, die hare bezondere wooningen hebben, en by haer Religie blijven.

Turkestan word beheerscht, als ook de boven gemelde Tartaren door eenen Prins of Konink, genaemt *Testichan*, die onder de Buchaerschen Prins staet. Van de Rivier *Darja* wiste hy te zeggen, dat in een byzonder Meir, dat by hun *Sina More*, of blaeuwe * Zee word genaemt, stort, en zoude ongevaer zeven of acht Russche mylen of Worsten aen zijn uitgang, meer of minder breet zijn: de Kozakken zijn aen den *Testichan* gezonden geweest met een Afgezant, om over de invallen der boven gemelde Kozaksche Orda te klagen, maer alzoo de zelve daer gestorven is, zijn zy uit Bucharen weg geloopen, en van daer eenige op *Tobolsk*, de andere op *Astrakan* te rug gekomen. Deze Zomer is de Kozaksche Orda met drie of vier honderd man op de roof geweest, onder de Vlekken van *Tobolsk*, maer tamelijk ver afgelegen, doch zijn door de Russen geslagen, vyf gevangen worden herwaerts gebragt.

*Kaspische. Men noemt anders te dier oord, alle groote Wateren of Meiren blaeuwe Zee, of blaeuw Meir.

Voor-

Voorlede Jaer zijn by my geweest Tartars, die van de Mahometaensche Religie niet weten, maer als willen bedanken of bidden, slaen beide de handen t'zaem, en zetten de handen en oogen na den Hemel, zeggende, groote God die Hemel en Aerde heeft geschapen, beloone of beware U; en zeggen, dat zy den zelvigen eenigen God aenbidden, en de verryzenis des vleesch gelooven, maer met eenige verdichtzelen van de verhuizing der Zielen, en zijn de oprechtste eenvoudigste Menschen, die ik van die Natie gezien hebbe. Dus ver gemelte Brief.

Hom. De naem der Turken is in Asia, volgens *Horn*, zeer oud, en spreekt *Herodotus* (zegt hy wyders) al van *Tyrcas*. *Plinius* en *Mela*, plaetzen de zelve tusschen het Meotische Meir, en Kaspische Zee; schoon de zelve zeer wyt en breet door geheel Scythien verspreid zijn geweest: de grootheit der zelver naem is ruchtbaer geweest, van de Sinesche grenzen af, tot aen den *Tanais* toe. Veele willen dat de Turken en Tartaren van ouds een en het zelve Volk zijn geweest, hebbende een en de zelve Prins en Overste, tot de tyd van eenen *Oguz Chan*, welke twee Zoonen hadde nagelaten, *Kajud*, en *Gekelp*, die onder zich niet konden vereenigen; des is 't gebeurd dat deze der Turken, en die der Tartaren Konink is geworden, volgens de Persische Historie van eenen *Mirkond*, vertaelt by *Gool*, welke wyders zegt, dat

Turc de oudsten Zoon van *Japhet* was, die zijn Zetel had in 't Landschap *Selingai*; wiens Broeders waren

Chazar, die zich aen de Oever van de *Rha* of *Volga* neder zette, daer hy een Stad na zijn naem stichte, waer van een volk quam *Chazarien* genaemt, en de Nabuurige Zee *Chosar* of *Caspium* geheten wierd.

Rous, stichter der Russen.

Gaz zette zich neder, dicht by *Bulgarien*, daer hy het volk *Alani* geheten, stichte, die de zelve was met *As*, welke in Noorwegen en Ysland, als een grooten God van ouds ge-eerd wierd, van wiens afzettelingen *Gazita* genaemt, den Persiaenschen Schryver zegt, zy het slimste volk onder alle Turken te zijn.

Tzyn, die zeer verstandig was, en de konst vond van Zyde te teelen, te Schilderen, en te Verwen; welk misschien Vader en voortplanter der Sinezen is geweest.

Saclap woonden in Siberien, waer van zeker volk afkomstig is *Saclabita* geheten, die, om de groote koude, huizen onder de Aerde bouwden.

Kemari omtrent Bulgarien zich onthielt, die twee Zoonen had, *Bulgar* en *Purtas*, welke kleederen hadden van Zabels-vellen, en andere Pelteryen.

Volgen de Koningen der Turken of Turquestanners.

TUrk dan die de eerste grondslag van het Scytische gebied leide, en Wetten maekte, leefde twee honderd en veertig Jaer, zoo den Persischen Schryver wil.

Almanzi was de tweede Turksche Konink, Zoon van *Turk*, die in hooge ouderdom stierf.

Dibbakoui de derde, *Dib* betekent Eer, en *Bokoui* Groot; waer van misschien de Kaspische Zee, de Zee *Bakouje* is geheten.

De vierde was *Kujuc*, die oud stierf.

De vyfde *Alenxia*, die het eerste de naem van *Chan* of *Chacan*, dat is, Keizer droeg; hy hadde twee Zoonen, tweelingen, *Tatar* en *Mogol*, tusschen welke *Alenxia* het Ryk verdeilde; gevende aen *Mogol* het Oost en Noorder gedeelte, en aen *Tatar* het Zuid en Wester gedeelte. Andere leiden de naem Tatar van een Riviere af.

Aen *Tatar* volgde in het gebied na malkander

Tatar, *Jouka*, *Alhensia*, *Eisely*, *Ates*, *Ardou*, *Serich* de laetste van die stam, onder welke het Ryk verdeelt en verscheurt wierd.

Volgen de Mogolsche of Moegaelsche Koningen.

MOgol, die vier Zoonen achter liet, als, *Kara*, *Ari*, *Cur* en *Ouz*.

Kara Chan, die *Mogol* in 't gebied volgde, zoude zich opgehouden hebben in *Karakarom*, tusschen twee Bergen, *Eratak* en *Carbak* geheten.

Ouz was de derde in 't gebied, van wien gezegt word, dat hy Sina innam, en beheerschte, ja hy bragt alle de Tartersche en Moegaelsche Volkeren onder hem: hy bragt mede de Boecharen t'onder, en het Land, heden *Turquestan* genaemt. Hy verdeelde het Turksche en Moegaelsche Volk in veele Natien, ieder byzondere namen gevende, als *Igur*, *Kaukeli*, *Kipschak*, *Karlig*, *Chalazi*, enz. *Igur* is zoo veel gezegt als helpers of bondgenooten, om dat hy of zijn Volk aen *Ogouz* of *Ouz* hulp in den kryg toebragten: *Kaukeli* is gezegt wagenaers, om dat zy 't eerst op wagens te zwerven verzonnen, wezende mede *Kankal* op 't Mogols een wagen gezegt; *Kipschak* beduid een holle boom; *Karlig* betekent met Sneeuw bedekt; *Chalazi* is gezegt verwyfde.

Ogouz

Ogouz Chan (die van *Oguz* of *Ouz*, boven genoemt, te onderscheiden is) hadde zes Zoonen, als *Coun*, *At*, *Jeldouz*, *Tak*, *Teugis*, en noch een, die niet genoemt word. Uit deze sprooten vyf en twintig stammen, waer uit de Turkemannen gesprooten zijn; welk woord zoo veel gezegt is, als den Turken gelijk; deze waren grover als de andere Turken of Moegalen en veraerd. *Ogouz Chan*, die *Iran*, dat is, Persien mede ingenomen heeft, had tot navolger in 't Ryk *Korin*, die zeventig Jaer heerschte, dezen volgde *Aichan*, zijn Broeder; daer na volgde een jonger andere Broeder *Jeldouz*, en dezes Zoon *Mankeli*, waer na op den Stoel des gebieds raekten *Tanger*, die honderd en tien Jaren heerschte. Hier na beklam den Zetel *Jylcham*, in wiens tyd *Tour*, Zoon van *Feridoun*, Konink in Persien was, van wien *Mawaranahr* afhangig wierd. Hy verdelgden *Jylcham*; 't geene geschag duizend Jaer, na de dood van *Ogouz*, zederd welk in lange tyd van het gevolg der Turksche en Moegaelsche Koningen geen gewag word gemaekt, en zoo was dat Volk bykans vernietigt; doch na veele Jaren, zy vermeerdert en aengegroeit zijnde, de Tarters uit hare zit-plaetzen hebben verdreven.

Het schynt uit het vervolg dezer Moegaelsche Koningen, dat Moegalia of een gedeelte van dien, daer veel licht een gedeelte van Turkestan en Tangut onder gerekent is geweest, een Eenhoofdige beheersching heeft gehad.

Van 't Oosten had te dier tyd het Moegaelsche gebied *Chataja* leggen: van het Westen *Igur*, van het Noorden *Caskar*, en *Selingai*, van het Zuiden *Tebet*. De Konink der Moegalen is roemruchtbaer geworden na verovering van het Ryk van *Jeldouz Chan*, uit wiens Dochter *Alan* en *Kaina* gebooren wierden, en een Zoon *Bouskem* geheten, van welke de Stam en Familie *Selziucidarum* genaemt, afgedaelt is.

De Konink der Moegalen, *Alan*, wierd genaemt *Kaan* of *Chan* der Turksche Hordes, en Geslachten. De Moegalen haten zeer alle Titulen of Eernamen, behalven die van *Chan* of *Kaan*, zoo als zy hunnen Konink noemen; deze opgemelte, anders *Buzengiar* geheten wierd, in welke *Cingis chan* op de negende teeling zijn geboorte rekent.

Na *Alan* volgde *Bouka* in 't Ryk, en hem volgde *Dou*, die oorlog met de Chataijers voerde, wiens Konink was *Altan-chan*; welke Chataijers buiten de Muur van Sina gelegen zijn geweest; en is *Altum* of *Altan* en *Altin*, zoo veel gezegt als Goud.

Ziet Horn.

Hier na volgde *Kaidou*.

Dezen volgde *Tumana*: en dien *Kylchan* of *Philchan*, gebynaemt *Alenzja*, dat is, beschermer.

Hier op quam *Kublachan*, die kryg voerde tegen de Chataijers.

Waer na quam *Portan Behadir*, die gevolgt wierd van *Pisonga Behadir*, de tiende Konink, wiens Zoon *Temouzyn* namaels genaemt wierd *Cingis chan*. Hy had een Broeder *Kasan*, dat is, Leeuw, in het Moegaels, genaemt, op het Turks of Turquestans *Arselan*; en was op 't Jaer vyf honderd *Turquestan*, of der Turken Land en gebied, zeer magtig, aen de Rivieren *Oxus* en *Jaxartes*. Onder *Turquestan* of Groot Turkyen is gerekent geworden *Caskar*, *Carcham*, *Pein*, *Cotan*, *Ciartiam*, en de Landstreke tot aen de Stad *Lop* toe. *Abulpharajus* zegt van de Turken, dat zy in 't Jaer tien honderd en zeventien, met een groote hoop volk opgetrokken zijn, zoo dat meer als drie honderd duizend Tenten hadden, maer hoorende, hoe sterk *Toganus Chadus* was, zijn zy te rug gekeert, achterlatende twee honderd duizend Menschen; behalven veel Goude en Zilvere Vaten, Sineesch werk, nooit gezien.

En dit zy zoo duisterlijk van de Turkestansche en Moegaelsche Koningen gezegt, wezende de Jaer-tyden niet volmaekt aengetekent; doch by gis te besluiten is, dat de zommige dezer opgehaelde Koningen voor Christus geboorte al hebben geleeft. Dus verre gemelte *Horn*.

By welk voorval dat van de Mogolsche of Moegaelsche Koningen, uit de oude Schryvers hier hebbe gewaegt, zoo kan niet achter laten te berichten, hoe dat uit het tegenwoordige Mogolsche Hof, en de oude Indostansche Boekery, my toegekomen is, de Naem-lijst aller Koningen, die immer bekent zijn geweest, te hebben geheerscht in Indiën, tot *Ziahianabaad* of *Dhilly*, daer nu *Aurengzeb*, een Vorst oud over de honderd Jaren, onder de naem van Grooten Mogol, zijn Zetel heeft, en Schepter zwaeit, wiens geslacht uit Moegalia afkomstig is, afdalende van *Tamerlaen*, die een Zagataijer Tartar was, gesprooten zoo van zommige gezegt word, uit de Moegaelschen Konink *Cingis*. Welke Moegaelsche of Mogolsche Stam dan, geduurende een reeks van drie honderd en drie en twintig Jaren, ter opgemelter plaets heeft geheerscht, en als noch het Opper-gebied voert.

Is aen te merken dat oulinks het Moegaelze Land meest onder Koningen heeft gestaen, doch heden in Horden onder kleine Princen of Opperhoofden is verdeelt.

Behalven welke benamingen my van daer toegezonden, zijn de met verw getekende afbeeldzels aller dezer Koningen voornoemt, sterk in getal honderd en negen en zeventig, die te zamen den Indostanschen Throon bekleed hebben, vier duizend ne- 1703.
gen honderd en acht Jaren lang, zoo geloof aen de Verhael-boeken ter opgemelter Hove,

Hove, van voor veele Eeuwen (zoo men zegt) berustende te geven is: die anderzins van voor *Mahomets* tyd, met verdichtzelen zijn opgepropt; wezende het opgemelte getal der Indische Koningen voortgekomen, uit omtrent drie of vier en twintig onderscheidene geslachten, welke malkander, 't zy door overwinninge of anderzins hebben gevolgt.

En vermids de Sinezen rekenen van haren Koning *Hoamti*, die de eerste is, van wien zy hunne waerschynlijke tyd-rekening beginnen, tot dezen tyd, vier duizend en vier honderd Jaren, zoo bevind men, dat die tyd-rekening met de bovenstaende Indiaensche tyd-rekening bykans over een komt; zulks dat deze eerste, zoo Indische als Sinesche Koningen, kort op de Zont-vloed, zoo men de tyd-rekening der zeventig Overzetters volge, zoude hebben geleeft. Ik late achter, hier in te lassen de namen opgemelter Vorsten, beneffens het verhael, hoe en door wat middel zy tot den Throon gestegen zijn, de Jaren, Maenden en Dagen, dat elk hebben geheerscht, of hun gedaente en kleeding, zoo als my alles omstandelijk, beneffens de afmalingen der geslachten van *Cingis Chan* en *Timurlaen* in handen is, en zulks kortheits halve, en om dat hier buiten 't bestek zoude zijn, en dit alleen aengeroert hebbe, alzoo van de Mogolsche Koningen, die oorspronkelijk uit Tartarye zijn, gesproken word.

Hoe woest dat het Landschap *Turquestan* heden moge zijn, zoo word echter by Schryvers nagelaten, dat aldaer op 't Jaer tien honderd twee en negentig, Christenen hebben gewoont, de welke zelve tot aen, of, na allen schyn, in Sina te dier tyd door gedrongen zijn geweest.

Van zeker *Jizbuza* is gezegt geweest, dat hy een Bisschop was, gebooren in *Turquestan*, die tot aen en in Sina yverde voor 't Geloof.

Het staet te gelooven, dat in de zware vervolginge, zes honderd Jaer na Christus geboorte, onder *Heraclius*, wanneer *Mahomet* opstond, de nieuwe Christenen verre afgeweken zijn na het Oosten, om alle vervolginge te myden; welke doch daer na door de Nestoriaensche dwalinge besmet zijn geworden.

De Historie van *Haython*, en *M. Paulus van Venetien*, welke eerste, Broeder van den Armenischen Konink was, breet en klaer genoeg te kennen geven, hoe 't in Tartarye met de Christelijke Religie, omtrent het Jaer twaelf honderd en wat later, stond.

By *Kircherus* word eenen *Antoninus* gemeld, die schryft, hoe zelve tot *Lions* Tartarische Christenen op de Kerkelijke vergadering gekomen zouden zijn; en voornaem hoe in 't Jaer dertien honderd veele Geestelijke perzoonen na den Grooten *Chan*, tot *Cambalu* gezonden wierden.

Timurlaen heeft eenige van zijne eerste overwinningen gedaen in en op *Turquestan*, daer van daen de hedendaegsche Turken ook herkomstig zijn, en wel byzonderlijk tegen de Vorst *Tuctamis Chan*, *Sultan* van *Dasta*, welke eenen anderen *Sultan*, van minder magt, overvallen had, die hy te hulpe quam: zy sloegen een Veld-slag by de Vliet *Oxus*, niet wyt van de Stad *Chogende*; zoo dat *Timurlaen* in korten al de Over-riviersche, dat is, Over-Oxusche Landschappen, vermeesterden. Te dier tyd zijn daer veele en zeer magtige Steden geweest.

Ethicus, oud Landbeschryver, zegt van de Turken en Turkestanders als volgt. Het is een veracht en onbekent volk, woestachtig, afgodisch, onkuis, overspeelig en wreed; waer van zy ook hun naem voeren. Zy zijn van den geslachte *Gog* en *Magog*. Nuttigen alderhande onreine vuiligheden en misdragten. Zijn van een wanschapen gedaente. Weten van Wyn, noch van Koorn, noch Zout. Buiten de Maend Augustus hebben zy geen Feesten. Hun haair is vuil, van roet en morzigheit; den Kraijen gelijk in verw. By hun zijn Leeuwen, Luipaerds en groote Honden.

Nicephorus zegt van den Godsdienst dezer Menschen, dat zy eertyds het vuur, lucht, en water, eerden, de aerde aenbaden: God die Hemel en Aerde geschapen heeft, erkenden en dienden, met slachten van Paerden, Ossen, en Schapen. Hunne Priesters dede voorzeggingen. En zegt deze *Nicephorus* mede, dat van *Cosroes*, aen Keizer *Mauritius*, te Konstantinopolen, volk gezonden wierd, die aen haer voorhoofden een zwart teken van het kruis droegen; en als men hun vroeg, waerom zy dit teken droegen? antwoorden, dat in *Turkestan* en *Persien* eertyds een zware Pest was, tegen de welke zy, op raed der Christenen, het kruis gebruikte, en zoo verlost wierden. Hy plaetst de Steden *Tangast* en *Chubdom* niet wyt van de oorspronk der Vliet *Indus*, by *Turkestan*.

Sigebertus, in zijn Kronyk, zegt, dat om de zelve reden, als de Turkestanders en Perzen, de Tartaren kruiswys het haair geschooren hadden: gelijk *Bonfinius* zulks mede zegt, gebruikelijk geweest te zijn by Tarters, en *Koemicken*, of *Cumani*.

Benjamyn Tudelensis zegt, van haer, dat zy de Wind dienden: gelijk *Lucianus* mede zegt, dat de Scythen by de Wind en hunnen Zabel zwoeren.

Planocarpus, ſprekende van de Godsdienſt der Tartaren en Turkeſtanders, zegt, zy erkennen een God, Schepper der zienlijke en onzienlijke dingen; doch echter bidden zy aen, en dienen, de Zon, Sterren, het Vuur, en 't Water. Zy gelooven dat na dit leven, in de andere Waereld zoo zullen leven als hier. Zijn genegen aen raedzelen, ſpookeryen en wiggelaryen.

Voor de tyd van *Cingis chan* was zoo wel in *Turkeſtan* als geheel Tartarye, eenen louteren afgodiſchen Godsdienſt.

Omtrent *Suratta* heeft men zeker aerd van Menſchen, *Perſeys* genaemt, die zich aldaer neder gezet zoude hebben, ter tyd wanneer *Alexander*, de Perſiſche Konink *Darius* verſloeg: deze hebben krom buiten uit gebogene Havik neuzen, zwart lang haair, en lange baerden: zijn bleek van aengezicht.

Zy nemen zeer zelden meer als een Vrouw. Zijn arbeidzaem. Konnen alderlei Handwerken. Zijn goede Akkerbouwers, en Tuiniers. Deze hebben een byzondere Godsdienſt. * Het vuur achten zy Gode gelijk te zijn, in zijn natuur en reindelijkheit; daerom bidden zy het aen: ſteken op gewiſſe tyden een vuur van zuiver hout aen, in een Vat of Komme; zetten zich daer rondsom, en bidden het aen: de Prieſter ſtaet daer nevens, en ſpreekt ſteets eenige woorden uit: zy hebben dan de mond met een Kattoene doek omwonden, op dat hunne onreine azem het vuur niet zoude aenroeren, of zich daer mede vermengen. Houden 't voor hooft-zonde, dat men water in 't vuur giet; waerom, als 'er brand in de huizen komt, zy die niet leſſen, als met omhaling van de nabuurige huizen. Zy gelooven wyders aen God, Schepper van alles, en zeggen dat hy zeven dienaren heeft, in den Hemel, waer door alles beſtiert.

Op de weg van *Iſpahan* na *Kaſiaan*, dicht onder de laetſte plaets, vind men een Dorp, bewoont by de oude Perzen, die gezegt wierden, 't vuur aen te bidden, zoo als een oog getuigen aen my daer van het volgende, ſchryft.

Langs de Zuid-ooſt zyde om laeg, loopt de Rivier van *Kohroed*, niet verre van daer voorby, en voorts Noord-ooſt waerts aen, na het Dorp *Deh-naw*, een vierde myl van daer gelegen.

Dit Dorp is meeſt van de *Gebrs*, of d'oude Perſianen, aenbidders van 't vuur bevolkt, waerom het ook in de wandeling *Gebr-abaad*, dat is, een wooninge van de *Gebrs* geheten word; doch alzoo dit geſlachte van de *Gebrs*, by de Mooren in groote verachting en vervloeking is, niet verdienende met haer eige naem genoemt te worden, zoo word het voorſz. Dorp met de naem van *Laani Omar*, dat is, de vloek van *Omar*, in de boeken van des Koninks Bezittingen, betekent: deze *Omar* is de derde Navolger van haer Propheet *Muhammed* geweeſt, de welke by de Turken voor een groot Heilig gehouden word; maer by de Perſianen is hy een vloek, alzoo hy haren Afgod *Mortuza Ali*, die by Teſtament van hare Propheet, tot des zelfs vervanger beſtelt was, tegen geſtaen, verſchopt, en zich zelfs in de Heerſchappye met geweld, onrechtvaerdig ingedrongen, midsgaders des zelfs Zoonen *Haſen* en *Hoſein*, en verdere Maegſchap, tot 'er dood toe vervolgt heeft, werdende deze zake zoo grouwelijk, en met zulk een haet op genomen, datze noch heden ten dage den vloek over *Omar*, in zommige van haer gebeden uitſpreeken, en alle quade toewenſchingen en verfoeyelijke zaken daer mede betekenen en beſluiten: en hier uit ontſtaet ook het wezentlijke Lit van d'overgroote twiſten in de Godsdienſt, en den haet tuſſchen beide voorſz. Natien. Voorts dit Dorp is niet zeer groot, ſtaende met eenige weinige Tuinen en Boomgaerden beplant, wordende met hier vooren aengeroerde Rivier beſproeit; en niet verre van daer, ziet men ook noch een vervalle Kaſteel op een hooge heuvel. Deze Rivier en Tuinen, zijn door *Siah-abbaas* de Groote, in eigendom van de Geeſtelijkheit, tot onderhoud van de Geleerden, en Studenten beſtelt; zoudende de pacht van 't voorſz. water alleen, 's Jaerlijks twee honderd Tomaen bedragen. Dus verre 't geen van de *Gebrs* my uit Perſien is bericht.

By den Hooggeleerden Heer *Thomas Hyde*, Profeſſoor tot *Oxfort*, in zijn nooit volprezen Werk van de Godsdienſt der Perzen, word gezegt, dat het vuur by de oude Scythen en hedendaegſche Tartaren, voor Heilig wierd gehouden.

Aen deze *Gebrs* of oude Perzen, ſtaet de Perſiaenſche Konink zomtyds byzondere Voor-rechten toe, als van vry te Weiden en te Wateren, op dees of geene plaets, in volſlage vryheit; gebruik van Landeryen en Overgang, onder opzicht van een of ander Perſiaenſch Gezag-hebber, Rechter en- Opper-hooft, zoo als onder my dubbelt van dies aengaende Bevelſchriften, door *Siah-Abbaas* verleent, in handen zijn.

* Doch andere melden dat deze Menſchen, niet het vuur eigentlijk, maer door het vuur God zelve aenbidden, als wezende het vuur een edel Element van God geſchapen, en dat het aenbidden van 't vuur zelve, een misbruik in haer Godsdienſt is, by de onverſtandigſte onder hun, gepleegt.

Zom-

Zommige der Tartaren, dryft *Horn*, dat wel geen Afgoden dienen, maer de ſtichter huns geſlachts, en dat voor de tyd al van Keizer *Mauritius* onder deze Turkeſtanders het Chriſtendom ingeſlopen is geweeſt.

By gelegentheit dat hier boven gerept word van Menſchen die het vuur aenbaden, zal hier in laſſen een Brief, die aen my, uit Indiën, is gezonden, hoewel een weinig buitenſpoorig: waer uit blijkt dat'er Menſchen gevonden worden die het vuur ganſch niet en kennen.

Word verſtaen van eenige byzondere plaetzen aen de nevens gewaegde geweſten, want anderzins het vuur aldaer in 't gemeen wel is bekent.

Op de Reede van Batavia, *uit het Fluitſchip, het* Huis te Bergen. *Den negenden October zeſtien honderd negen en zeventig.*

IK ben twee Jaren Schipper geweeſt op het Jacht de *Rogh*, om op *Nova Guinea* te varen, en die Landen t'ontdekken. Maer ik ben daer ongelukkig geweeſt; want daer is een heele Sloep Volk van my dood geſlagen en vermoord: als mijn Onder-ſtuurman, genaemt *Gooſe Damme* van Amſterdam, beneffens een Korporael, twee Zoldaten en vier Matroozen. Een Matroos met een Zoldaet is daer noch afgekomen. Maer zy waren ook tot'er dood toe gequeſt: zy hadden elk wel tien of twaelf Pylen in hun lijf, toen wy aen ſtrand quamen, en hen in 't water viſchten. Maer de dooden, die op ſtrand lagen, die ſneden zy alle mael de hoofden af, en liepen daer mede in het Boſch. Van de Korporael met een Zoldaet, namen zy het lijf meê, om zoo wy meenen, op te ſchaffen. Voorts de andere lichamen, kregen wy zonder hooft weer; die ik aen boord liet brengen. Omtrent twee mylen buiten de wal, liet ik ze over boord zetten, met kneppelen aen hare beenen, om dat zy niet weer aen ſtrand zouden ſpoelen.

Dit bedroefde voorval is geſchied, om dat zy water halen moeſten.

Wy lagen op de hoek van de Moordenaers Rivier, aen een Eiland genaemt *Nametotta*.

Deze Menſchen zijn zeer groot. Zy hebben drie ſtokken kruiswys door de neus ſteeken, en dat geſtel komt ſtarswys voor den mond; en ieder ſtokje is gelijk een Haring-ſpeetje, en zoo lang mede. Zy zijn moeder naekt, en weten van geen vuur. By daeg eeten zy Slangen, Padden, of Zee-quallen, raeuw, die zy op het ſtrand opzoeken; en by nacht zoo klimmen zy in de Boomen: en de Vrouw-luiden die hangen hare Kinderen op den rug, en klimmen in de Boomen, gelijk Apen, om bevryt te zijn voor het wild Gedierte. En als dit volk aen boord quam, zoo waren de Vrouwlui meeſter, en bedekte haer achterſte met de handen, en haer voorſte dat toonde zy na ons toe. Maer al wat wy vernamen, zoo en konden wy geene kenniſſe van menſchelijkheit in haer beſpeuren: maer waren de beeſten gelijk.

In de Moordenaers Riviere, daer hebben zy haer neuzen heel opgeſneden, en zijn met ſtokjes van malkanderen gezet, gelijk de gerookte Zalm in het Vaderland. Door de neusgaten kan men heel in de keel zien: en als men daer by komt, zoo wateren haer de tanden, om een Menſch t'eeten. Zoo men geen geweer by hem had, als men daer by is, zoo zoude zy, gaende en ſtaende, ſtukken uit het lijf of den arm byten. En hoe Ooſtelijker dat men komt, na het Zuidland toe, hoe grooter Menſchen.

Ik heb hier voetſtappen van Menſchen gezien, die zoo groot waren, als mijne twee voeten lang. Maer over al waer wy quamen, konden wy geen profyt vinden voor de Maetſchappy, of voor ons, en anders niet als groote ongemakken, ongeruſtheit, in groot gevaer, om het lijf te verliezen, en het Schip te verzeilen: want hier omtrent nooit eenig Chriſten Menſch geweeſt is, zoo lang als de Waereld geſtaen heeft. Overal daer wy na zeilden of iets opzochten, dat moeſt op Gods genade, 't oog, en op het loot aengaen. Voor *Abeltasmans* Rivier, vyftig mylen van het Land in Zee, vonden wy een modderbank, van dertig mylen, na giſſing, lang; en daer van zijnde, hadden geen grond: maer na mijn goetdunken, zoo is het een Eiland geweeſt, dat daer gezonken leit: want de diepte loopt van dertig vadem, op de twee vadem, dat is, het droogſte.

Het Land van *Nova Guinea*, is overal zandig Land met hooge Bergen; en het Zuidland is voor aen gelijk ons Vaderland, met Zand-duinen, en tuſſchen de Duinen met Gras-velden, dertig of veertig mylen lang. Vyf en twintig of dertig, of veertig mylen Landwaerts in, daer ziet men groote Bergen, die met haer toppen door de Lucht komen ſteken: maer men vind daer geene Menſchen. Konynen loopen daer in overvloed in de Duinen: en langs de Kuſt kan men zeilen op zoo droogen water, als men wil. Ik dank God Almagtig, dat ik daer gezont van gekomen ben: want ik ben met zes en twintig man van *Batavia* gegaen; maer wy leven noch met ons vieren; want het zijn zeer ongezonde Landen; boven dien niet te eeten noch te breeken.

Ik trok van daer na *Banda*, en voorts na *Batavia*. Dus verre gemelte Brief.

Veele der Turkemannen zwerven in de Noorder Persische gewesten met hun Vee, als Ossen en Koeyen, by troepen, omher, van d'eene na d'andere plaetze, om verandering van Weide te hebben, na de tyd van 't Jaer, zonder op een zekere plaetze hun vaste wooning te behouden, na de wyze der meeste Arabers en Tarters, daer zy hunnen oorspronk uit hebben. Te dier oorzake gaen zy ook by troepen en Horden: zy beschermen zich tegen de Regen en quaed weder, met zekere kleine matten, gemaekt van Kameels en Bokken haair, die zy voor hun zelfs maken.

De meeste harer Tenten zijn zwart van verruwe, maer alle zoo klein en laeg, dat vyf of zes perzoonen naeuwlijks hun gemak daer onder hebben, hoewel zy dicht by malkander zijn; want zy hebben maer vier of vyf voeten in de hoogte, en tien of twaelf in de ronte.

Die Kamelen hebben, laden daer op hunne Tenten, gemaekt by de Vrouwen, van haair der Kamelen, of leder, of doen die hunne Ossen en Paerden dragen, daer zy een groote menigte van hebben; en hebben tot bewaring van hun Vee groote Doggen: maer hun Ossen en Koeyen zijn zoo sterk niet, als d'Europische; en hebben zulke kleine hoornen, dat de grootste naeuwlijks een voet lang, en vier duimen dik is.

De meeste hunner Ossen zijn zwart, en zoo tam, dat te verwonderen is, en laden de Turkemannen, dikwils twee of drie Kinderen daer op, alzoo zy gelooven dat zy op de zelve veilig zijn; midlerwyle zy hun Paerden tot andere diensten gebruiken.

De kleeding der Turkemans in Persien, komt geheel en al met die van de andere Persianen over een, uitgezeit dat zy zoo wel niet overdekt zijn. De kleeding der Vrouwen is geheel en al grof en armelijk, veel meer de Scythische dragt der Tarters, dan die van de Persiaensche Vrouwen gelijk, uitgezonderd dat zy korter en naeuwer is.

De Kinderen, hoe jong zy zijn, gaen meest naekt. Zijn zeer blank, en de meeste hebben rood haair.

Zy leven in groote vernoegzaemheit, en zouden hunne staet met de gelukkigste van Europa niet willen veranderen.

Niemand twyfelt, dat deze omzwervende Landaerd der Turkemans, niet gesprooten zy van Scythie of het Asiatische Tartarye, als ook dat zy niet zijn de ware Turken: want behalven hunnen naem en wyze van leven, die zy ongeschonden onderhouden, zedert zy in de Landschappen des Koninkryks van Persien, en klein Asien, gekomen zijn; zoo wel zy als de Persianen zelfs, gelooven zulks als een vaste onverbreking.

Hun getal was eertyds zoo vervaerlijk, dat de Koningen van Asie oordeelden al hunne krachten te moeten zamen spannen, om te trachten dezen Landaerd uit te roeyen. Maer des niet tegenstaende zijn zy met der tyd, en in min dan honderd Jaren, meester van veele Landschappen en Koninkryken geworden; zijnde zeker, dat deze de geen zijn, die het Koninkryk der Arabiers verwoest hebben, en die de Heerschappye der Grieken tot een zoo armelijke en jammerlijke staet gebragt hebben, die een langen tyd bezitters geweest zijn van de Grieksche Monarchye: zy hebben niet alleen den Arabers gansch klein Asie afhandig gemaekt, maer ook al de Landschappen van groot Asie, en aen de Riviere *Tigris*.

Maer gelijk door den tyd allenks de Staten en Heerschappyen verheven en bevestigt worden, om namaels te verwoesten en geheellijk in weinig Jaren te sloopen: op een zelve wyze is 't ook met deze eerste Turken, Turkemans, of Turkestanders gegaen.

Want dees Landaerd, staende onder veele Koningen, begon, na het onderbrengen van Persien, Assyrien, Mesopotamie, Syrie, en Egypten, desgelijks gansch klein Asie, naderhand door verscheide toevallen te bezwyken.

Het werk der Vrouwen is grof Wolle en Kattoen doek te weven of naeyen, daer zy hun kleederen van maken; hebbende geene andere, tot al hun huisbehoeste.

Onder andere speeltuigen zijn'er by hen zekere Ruis-pypen, met Bokke-vellen aen de enden, gelijk de pypen daer de Wyn-verlaters den Wyn mede oversteken, die een groot geluit maken, doch zonder eenige maet-klank.

Wanneer op het Jaer zestien honderd zes en zestig, een Gezant der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappy, ter gehoor onder Tenten, aen 't Persische Hof, in * *Ordoe* verscheen, was aldaer op zijn rang

* Ordoe, betekent eigentlijk een zoodanige plaets, alwaer den Konink met zyn Hof, en verdere gevolg zich neder geslagen heeft, wezende 't zelve te dier tyd, in de gewesten van Tabarestaan, een zeer lustig en vermakelijk Landschap aen de Kaspische Zee, en beoosten de Zyde Landen van Gilaen gelegen, werdende dit gewest, wegens hare vermakelijkheden, lustige plaetzen, en heerlijke gebouwen, den Hemel van Persien genaemt.

rang geplaetst het Hooft der krygs-luiden, die uit de oude Turksche stammen in Persien zijn gesprooten, waer van het verslag-schrift dier Gezantschap, schriftelijk onder my berustende, spreekt, als volgt:

Hier nevens ons, zat den *Coersje Basje*, dat is, Hooft of Veld-heer over de *Coersjis*, de welke alle Pyl, Boog, en Lancien, te Paerd voeren, wordende omtrent tusschen de tien, of vyftien duizend sterk gerekent: de zelve zijn alle, gelijk ook de verdere krygs-luiden van den Konink, onder hare Bevelhebbers van *Mien-Basje*, dat is, Hooft over duizend of Collonel, *Joez-Basje*, Hooft over honderd, of *Oon-Basje*, dat is, Hooft over tien verdeelt, wordende van de zelve bestiert. Deze Zoldaten zijn geen Persianen, maer Turken van afkomst, zijnde uit der zelver stammen, die in Persie, ten groot getallen, met hare Tenten en Vee, het geheele Ryk door zwerven, te zamen gelezen. Deze stammen zijn in voorlede tyden zeer magtig geweest, bestaende onder de zelve eenige uit tien of twaelf duizend zielen, levende ieder vry en onafhankelijk van deze Lands Heerschappye, onder haer eigen Hooft. Deze zijn 't, die de Nakomelingen van *Siah Safi*, eerste stichter van deze tegenwoordige Heerschappye, en voorname vorderaer van de *Imaamsche* Godsdienst, door haer hulp op den Throon geholpen hebben, waerom zy dan ook in erkentenisse van deze dienst, door een van de voorige *Safische* Princen geadeld zijn geworden, dragende noch heden ten dage, in de oorlogen tot teeken van het zelve op haer hooft een Mutze, boven plat en breet, met een spits van een vinger lang, in 't midden, waer op twaelf plooyen genaeit zijn, tot betooning der belijdenis van haer nieuwe aengenomen *Safische* Geloof, beduidende de twaelf plooyen, de twaelf *Imaamen* of Heiligen. Ten welken aenzien deze *Coersjis* toen, van de Turken den naem van *Kizil-Basji*, dat is, in 't Turks rood Hooft, bekomen hebben, alzoo ze in die tyd een zoodanige Muts van roode stoffe gedragen hebben, en van die tyd af, hebben zy altyd de aenzienlijkste Ampten van dit Ryk bekleed, wezende des zelfs zaken, genoegzaem door haer alleen bestiert. By welke gelegentheit t'zedert de Turksche Tale, by 't Persiaensche Hof, in gebruik geraekt, en tot noch toe gebleven is, en zijn alzoo deze *Kizil-Basjien*, hoe langer hoe meerder opgeklommen, tot dat ze wegens hare groote magt, by de *Safische* Vorsten zijn begonnen gevreest en ontzachelijk te worden; hebbende zy de stoutheit gehad zich tegen den Konink *Muhammed Chodabender* zelfs op te staen, en eenige Princen van den Bloede, om te brengen; doch *Siah-abbaas de Groote*, Zoone van voorgemelte *Chodabender*, die een arg Vorst was, de welke zijn en des Ryks belang wel verstonde en betrachtede, heeft deze stammen en de *Coersjis*, allenkskens ontmagtigt en vernederd, brengende om de voornaemste Hoofden, en stellende de *Kisiel-Basjien*, t'eenemael buiten de hoogste Bedieningen van den Staet, verheffende daer en tegen zijne gekofte en geschonkene Slaven tot een tegenwigt in haer plaets, latende evenwel de *Coersjis*, buiten dat in haer uiterlijke eer en ydele voor-rechten blijven, gelijkze tot heden in 't gevoelen van 't gemeen, noch voor d'Edelste van Persien gaen.

De Turksche stammen, welke zich onder het gebied van Persien, noch heden Landewaerts met Vee-hoedery erneren, zijnde uit de oude Turkestanders gesprooten, betalen van hun Vee, de zommige min, en andere meer Schatting, na dat zy van de Persische Koningen in voorige tyden begunstigt zijn, gelijk zommige geslachten daer van wel t'eenemael vry zijn, zoo ook van hun Gezaei.

Het geene by de Turksche stamme *Kasikais* word betaelt, voor een Hooft is een *Siahi*, en voor een Oye, een *Kazbegis*.

De *Karatsiajis*, geven twee bistis.
De *Rahimi*, zes kaz.
De *Affiaar*, een bisti.
De *Bekdelis*, drie kaz.
De *Mekdom-aris*, twee kaz.
De *Kharagaanli*, een kaz.

Die alle byzondere Turksche stammen zijn.

Noch betalen de Turksche Vee-hoeders voor het Weiden, en Water, eenige Schatting aen den Konink.

In *Lindzianaar* heeft men een zekere stamme van Turken, *Tsigni* geheten, die in de Winter niet en verreizen, maer stallen hare Kuddens, tot in 't Voor-jaer, wanneer zy die weder in de Weide jagen, hebbende zommige zeer zware Kudden van eenige duizenden stuks Vee.

Volgt iets van het bestier, en de verdere handel en wandel van de voornaemste Turksche stammen, welke zich in de Persiaensche Velden, wyd en zyds, ophouden, zoo als

 my

my zulks schriftelijk, uit Ispahan *toegezonden is.*

DEze stammen worden ieder door een *Mier-Achoêr* bestierd, die altyd een perzoon van de zelve stamme is, en van zijn Majesteit den Konink van Persien, zelfs verkooren word, gehoorende onder den *Mier-ächoër-bäsji.*

En heeft men zoodanige voorname stammen, die alle Turken van afkomst zijn, tot twaelf toe, zijnde in rang aldus genaemt, als:

De eerste, *Bajaat* geheten, de aenzienlijkste en grootste stamme van alle, gelijk den *Miër-achoër*, daer van, die in *Sjiraaz* zijn ophouding heeft, de voor-rang boven de andere in 't zitten heeft, wanneer by den *Mier-achoër-bäsji* verschyne.

Deze stamme onthoud zich omtrent de *Abi Koereng* en *Goenakoen*, daer ook andere woonen; doch deze stamme woont altoos in Tenten, en is in geduurige beweging, en in de Winter, trekt na de Zomer of warme gewesten.

De tweeden, *Afsjaar*, die in 't Land van *Mauri melik* geplaetst zy, welk Landschap nu aen *Sjimli Sulthaan*, een *Tsjerkes* tot zijn onderhoud gegeven is, onder wien de *Raäjat* gehooren, zijnde des zelfs Zoon *Allah-werdi Sulthaan* geheten, tegenwoordig Sulthaan van *Cerwistään.*

De derde is *Inaattloe.*

Deze stamme is hier en daer verspreid, gelijk de andere ook meest zijn, onthoudende een gedeelte daer van zich in *Chorasan*, omtrent *Mesihed*, in een plaets *Tjoemiz-gezek* geheten.

Een ander gedeelte bevind zich in en omtrent *Khandahaar*, die daer het Land en de Stad ook beschermt, hebbende hare Kudde van Vee by zich, zijnde aldaer *Ilchiës*, of Paerde-rotten van den Konink, ieder onder een *Ielchi* bescheiden.

Deze stamme heeft ook eenig volk in *Kirmäänsjah*, en mede omtrent *Rei Sjehrijaar.*

Een groot gedeelte van de *Inaattloe* onthoud zich in de *Rhasabah Gendemään*, die daer in huizen woone, blijvende een deel aldaer, die 't Land bouwen, en zy *Khasabah-nesjien* noemen, en geene Tenten gebruiken; begevende de andere zich in de Winter na de gewesten van *Kaziroen afsjaar*, tusschen *Sjiraaz* en *Wender-riek* gelegen, die alle Tenten mede voeren, hebbende den *Mier-achoer* daer ook zijn ophouding des Zomers.

De vierde, *Zengeneh*, uit welkers stamme den tegenwoordigen *Sjerh Ali-chaan* gesprooten is, die zich omtrent *Kirmaansjahään*, bevinde, hebbende den *Atem-Eddeuleh*, ook een eigen *Ielchio*, of Paerden queekerye aldaer.

De vyfde, *Lesjenì*, die mede in een *Rhasabah*, of hooft-plek woonen, wezende alle de overige stammen, buiten de *Inaloe*, of *Inaattloe*, die mede in huizen woonen, alle *Hhasjem nesjien*, die geduurig in beweging zijn, en altoos, onder Tenten zich behelpen en huisvesten.

De *Lesjeniës* hebben haer woonplaets in *Koompiroez*, de *Khasabah*, of Hooft-plaets van het gewest, alzoo genaemt, die aen die stamme ook tot haer gebruik gegeven is, alwaer haer *Mier-achoêr* ook zijn Zetelplaets heeft.

De zesde, *Silsopoer*, die zich omtrent *Rei Sjehrijaar* bevinden.

De zevende, *Bekdelì*, die zich in *Alamerdesit* onder *Poedah*, en in *Poedah* zelver onthouden.

De achtste, *Mekdemmari*, deze onthouden zich des Zomers in 't *Tsjelemzaar*, omtrent een dag reizens bewesten *Jezdechaast*, dat in de weg van *Spahan* na *Sjiraaz* leit, zijnde deze Land-streek tusschen het gewest van *Jezdechaast*, *Haima*, *Soewweroen* en *Semiraän*, in gelegen.

De negenste, *Nefer*, die in het Land *Sijäser* zijn, tusschen *Gendemaan*, *Lindzjanaat*, *Paradommeh* en *Maur melik* in gelegen, een Land, maer met vyf of zes Dorpen bezet, hebbende hier en daer Weiden; op zommige plaetzen onvruchtbare Velden; latende de Paerden in de *Oeleng* of *Tsjemen*, dat is, in de Grasplaetzen gaen, en de Kamelen in de *Bajir*, dat is, in de onbebouwde Velden, die maer *Dirimnèh*, en andere heesters voortbrengt, beslaende het gebergte de rest van dit Land.

Hier en daer vind men Fonteinen, voornamelijk, zoo 't wat gesneeuwt of geregent heeft; anders, zoo wanneer die, by de drooge tyd, verdwynen, zoo graven zy daer Putten, zoo voor haer drank, als om het Vee te drenken.

Dit is de eenigste van de twaelf stammen, die buiten een *Ielchì*, dat is, een queekerye van 's Koninks Paerden, noch een queekerye van 's Koninks Kamelen, byzonder moet onderhouden, daer de andere elf stammen zich met haer eigene Kamelen maer bemoeyen.

De tiende, *Khazwien*, die zich in en omtrent de Stad *Khazwien* onthouden, hebbende mede, als alle de andere, op een queekerye van 's Koninks Paerden te passen.

De elfde, *Karaguzloe*, bevinden zich in *Tsjalchoesi*, tusschen *Behbehään*, *Latoe Mierza*, en *Dsit-gird* gelegen.

De

De twaelfde en laetste, *Tsijoen*, in de vlakten van *Kusihizerd* en *Neidombeh*, haer des Zomers onthoudende.

De Turkestanders doen geen onkosten aen hare Kamelen, maer laten die des nachts in de Bergen en Velden loopen, en laden die by dag weder op, vorderende daer mede hare reis tot den avond, wanneer die weder als vooren laten loopen.

Mier-achoër is een groot Heer, voerende Staet en Tenten, die een volslagen gezag over zijn stamme heeft, en alleen onder den *Mier-achoer-basji* gehoort, ten aenzien van 's Koninks Paerden, die onder zijn opzicht gestelt zijn, en niet onder een ander Persisch Opper-hooft, daer zich ophoudende, die maer alleen zijn gezag heeft over het krygsvolk, dat uit die stammen gelezen word, en over de *Coersjis* van zijn Majesteit.

Wanneer een *Mier-achoër* overleden is, dan verzekert men zijn goed, en stelt by voorraed iemand tot dat het gelegen komt, om zijn Majesteit zulks bekent te maken, en dat zijn Majesteit over die goederen last geeft, en over die stamme weder een andere *Mier-achoer*, uit de zelve stamme gestelt heeft.

Aen den *Mier-achoer* word een hoop Paerden van 's Koninks wegen, zomtyds wel ter getalle van drie honderd stuks Merrien, nevens vier of vyf spring-hengsten ter hand gestelt, om daer op te passen en te bedienen, en wanneer het tal zoo groot is, dat de zelve niet bedienen kan, zoo geeft hy een gedeelte daer van over, aen een, of meer *Ielchitsji* of *Ielchibáán*, na dat 'er veele Paerden zijn; zoudende des Koninks gewoonte zijn, dat aen een *Ielchibaan*, 's Jaerlijks honderd Man Tarw, twee Toman aen Geld, twee stel Kleederen, en een Paerd tot zijn beryding zouden geven.

Een *Mier-achoer* zoude 's Jaerlijks uit de Schat-kist, honderd vyftig Toman zold genieten, en boven dit noch vyftig Toman voor *Roesoem* 's Jaerlijks, dat hem van den Konink toegestaen is, en zijn stam uitkeeren moet, doch by wegen van *Sjiltaakh*, dat is, quellinge, en met het verval van alle boeten bevoordeelt, 's Jaerlijks wel duizend Toman, en meer; zoude genieten; want de *Pursjisji ahhdaats*, dat is, de boeten en straf-gelden van misdaden, die zelver begroot, gehooren aen hem, behalven de vier misdaden, die aen den *Diwaan-begi* alleen gehooren, gelijk man-slag, in welk geval den *Mier-achoer* van die daed getuigenisse laet beleggen, zendende den misdadiger met alle die bescheiden, gesloten na *Ispahan*, om aldaer met hem gehandelt te worden, zoo als zullen goed vinden.

Het is aen te merken, dat 's Jaerlijks van 's Koninks wegen een *Tamchatsji* in *pasiez*, of de Herfst komt, die alle Veulens, die dat Jaer geworpen zijn, en eerst gespeent, merkt, latende de Hengsten byzonder weiden.

Den *Mier-achoër*, heeft onder zich een *Wazier*, *Názir*, *Tsaendoekh-daar*, als mede een *Náwiesendeh*, en *Defter-choneh*, of Reken-kamer.

En moet hy zich, om de twee of drie Jaren eens, by den *Mier-achoer-básji* vervoegen, om rekening te doen van de Paerden, die onder zijn opzicht gestelt zijn, en onder andere, welke gestorven, welke t'zederd geworpen, en waer, en aen wien al Paerden gegeven hadde.

De voornoemden *Roesoem* word aen den *Mier-achoer* gegeven, op dat de onkosten, die nu en dan in verscheide gevallen doen moet, van zijn eigen verschaffen zoude, en het volk van de stamme daer over geene lasten onderhoorig zoude wezen.

En heeft hy ook veel aenloop van den *Mier-achoer-básjis* zijn afgezondenen en bevolmagten, die zomtyds om het een of het andere by hem gestuurt worden, die alle moet hy onthalen, zoo lang als zy daer zijn, gelijk mede die geene, die de toezicht komen doen, en een geruimen tyd daer blijven, om te zien, hoe het den *Mier-achoër* al maekt, en hoedanig hy op de Paerden past, die ook al gemeenlijk, met het een of het ander moet beschonken worden.

Zoo onthaelt hy mede de Reizigers, *Ráhguzer*, die in 's Koninks dienst of bezigheit zijn, 't geen al van zijn eigen doen moet.

Den *Mier-achoer* slaet zich al veel neder by een Fontein, en vermaekt zich veel met Jagen.

Ieder *Gelleh* of Kudde, is op een maet gestelt van Boter en Kaes, dat 's Jaerlijks aen den *Mier-achoër* leveren moet, gevende aen den zelven geen Melk of Zaen.

Ieder stamme is in eenige afdeelingen en gewesten verdeelt, hoorende onder ieder een zekere gemeente, noemende een zoodanig gewest *Obah*, zijnde over ieder een Hooft gestelt, die in 't Persiaensch *Kedchodà*, en in 't Turks *Keichà*, doch by *Olearius*, *Kaucha* genaemt word.

Volgt iets van het verreizen na de *Khisilaakh*, of verwei-plaetzen.

Het verreizen na de Zomer-gewesten en staet aen haer niet, maer aen den *Mier-achoer* alleen, waer by dan ook alle de *Ketchodaas* komen, als het in de Herfst is, en

en het haer tyd dunkt, om te vertrekken, 't welk zy *Koetsi* noemen, dragende dit aen den *Mier-achoer* dan voor, met het voorstellen van 't gebrek aen water en voeder, als ook van 't ongemak der koude, enz. wanneer den *Mier-achoer* hare boeken ook wel na ziet, wanneer in voorledene Jaren wel vertrokken zijn, stellende haer dan uit tot de tyd, dat daer toe bequaem oordeelt, zoo het noch te vroeg meend te wezen.

En heeft geen *Obah* het hart, om zich te bewegen, voor dat den *Mier-achoer* met zijn *Obah*; moetende den *Mier-achoer* altyd eerst uit trekken, en mede altoos voor uit gaen, mogende alle de andere *Obahs*, die alleen na hare *Ketchodaas* bygenaemt worden, wel volgen, zonder onderscheid van rang of voorrecht.

Deze stamme brengt omtrent veertig dagen, of wel twee Maenden, in 't gaen en komen toe, eer op haer bestemde plaets zijn, die haer van den Konink tot haer *Khisilaakh* aengewezen is.

Doch de Kuddens gaen al te vooren heen, van twee of drie perzoonen geleit, die twee Honden, twee of drie Ezels of Muilen, tot beryding en lading van een Tent, enz. by haer hebben, die gemeenlijk wel twee en een halve Maend toebrengen, eer op de bestemde plaets zijn.

De Paerden komen met de *Obahs*, hebbende ieder *Obah* ook eenig klein Vee by zich, tot haer nootdruft, om te slachten, te weten, die onder haer het vermogen heeft, en die geen Vee met zich voeren kan, slachten een vet Schaep of Bok, en maken van Boter, *Kavoermaak*, die voor de Reis mede nemen: alsze vertrekken, verzien zich ook van Kaes, en Meel, om Brood van te bakken, beladende daer mede zoo veele Ezels en Kamelen, als daer toe gelegentheit en middelen hebben, waer op zy hare zwarte Tenten laden, die zy *Sijâh Cheimah* heten. Als mede *Tsjiek* of *Sikken* zijnde van fijn Riet, die ze rondsom de Tenten zetten, om de zelve daer mede af te schutten.

Ook nemen ze met zich Dekens, Geliems, Alkatyven en Vilten, die alle zelfs weven, en de voornamen, ook een *Tsandoekh*, een Kist of wel meer.

Zy voeren met zich, een of meer kopere Potten, Schotels, Schuim-spanen, en Lepels.

Twee *Tâwahs* of Pannen, daer ze *Joecha* op bakken, dat zijn dunnen Koeken, of Brood-koeken, die men kan toe vouwen als een Servet, enz.

Het beslag van 't Meel, is heel dun, bakkende in de grootste Pannen *Baadzi Lemmaas*, dat zijn, andere Brood-koeken, welkers Deeg met Melk en Boter beslagen is.

Ook nemen zy hare Kleederen mede, *Kerbaas* of *Doti*, enz.

Ook hare Kinderen, en wat voor ommeslag meer noodig hebben.

En laden al haer goed op Ossen, Muilen, Paerden en Ezels, gelijk zy daer zelfs ook op ryden, wanneer daer van ten genoegen voorzien zijn.

En die zoo magtig niet en zijn, om te konnen ryden, die moeten te voet gaen.

Doch den *Mier-achoer*, reist met roode Tenten, die zy *Khizil Tsjâdir* noemen, met een omslag van aenzien, pracht, en op zijn gemak.

Dit reizen gaet langzaem voort, vorderende ieder Manzel maer vier mylen wegs, of daer omtrent, en legeren gemeenlijk wat buiten de Reis-wegen, en veeltyds dicht onder 't gebergte, om het gerief van brand-ruichte, tot het kooken van eeten, enz. gelijk hier en daer in 't voorby gaen, wel eenige ruichte snyden, om te branden, die dan mede nemen, tot het naeste Manzel, zoo het daer van hout te schrael mogt zijn, welk gerief meer achten, als dat van water, al zoudenze daer om, drie mylen moeten loopen, waer van onder weeg, middens, een of meer *Chieken* vullen, 't welk tot haer gebruik, voor dien dag genoeg is, latende 't Vee, dat mede voeren, onder weeg ook by gelegentheit, van een Rivier, enz. drinken.

Van *Gendemaan* nemen die van *Inaattloe*, haer weg eerst na *Semirâân*, daer in drie of vier dagen komen.

Van daer na *Kââmpiroez*, daer toe ook omtrent vier dagen besteden.

Dan begevenze zich na *Weizâ*, hoog op na 't Westen, trekkende dus voorts na *Deh Ali* en *Ardekâân*, brengende ook drie of vier dagen tusschen beiden door.

Van daer wendenze zich na *Puli doëzachb*, een dag-reis van *Ardekâân* af.

En van daer na *Kaziroon afsjaar*.

Bevindende zich dus by *Kaziroon*, wanneer 't Winter is, en van daer na de Rivier van *Chisit oe Kamârisi*, dat de eenigste zoete Rivier van dit Land is, aen welkers Oever alle de *Obahs* zich eerst ter neder slaen, na dat den *Mier-achoer*, daer eerst zijn plaets genomen heeft; blijvende daer zoo lang tot dat het geregent, en de grond zich met groente, tot genoegzaem voeder voor het Vee, uit gelaten heeft.

Doch eer de *Obahs* verspreiden, zoo roept den *Mier-achoer*, alle de *Ketchodaas* van de *Obahs* by malkander, en onthaelt de zelve ter Gast-mael, op zijn eigen kosten,

koſten, vernemende na de geſtalte van ieder Kudde, het getal van de Huisgezinnen, die zich in ieder *Obah* bevinden, beſtellende of toe-eigenende daer op, aen ieder *Obah* haer plaets, de een op Bergen, zoo 'er dichte by gerief van water is, en de overige in de Velden, moetende ieder *Obah* zich in zijn beſtek onthouden; zommige dichte by *Kaziroen*, en andere elders, na de gelegentheit van Water en Weiden is, moetende veele benoodigheden nu en dan in de Vlekken, en in de Stad *Kaziroen* koopen.

De *Leppoëis* is mede een Turkze ſtamme, waer uit den *Sjatir Behrââm* geboortig is, die niet verreizen zoude, maer bewoonen meeſt twee Dorpen, de een *Leppoêi* genaemt, onder aen 't gebergte in de *Sinêi Koeh* van de Karewanzera *Aſef*, na de *Kibah* geſtrekt, welk Dorp recht voor uit tegen 't gebergte aen ziet, als van *Abigerm* komen, en de voornaemſte brugge over zijn, latende dit Dorp aen de rechter hand, onder 't gebergte leggen, wanneer van den ſteenen dyk, na de Karewanzera *Aſef* aftreden: het ander Dorp leit omtrent ter halver weg, tuſſchen *Sjiraaz* en *Mier-chaſchgaan*, en queeken beide deze Dorpen, qualijk iets anders, als Muilen aen, waer mede meeſt door geheel Perſien vracht voeren, wezende die *Muletiers* wyd en zyd bekent.

De gedaente der Turken of Turkeſtanders, is als volgt:

Hare Tenten zijn van Bokken-haair geweven, zoudende de zelve zoo dicht kunnen weven, dat geen regen doorſlaen konde, hoe zeer het ook regent, al was 't een Maend aen malkander, zijnde gemeenlijk langer als breeder, makende ook een groef rondsom de Tent, op dat de regen daer in ſtorten, en binnen de Tent niet vloeyen zoude.

Aen ieder Tent heeft men vier en twintig *Tanaab*, of Touwen, die van zwart haair gevlochten zijn, wezende deze Touwen aen de Tent genaeit, en hebbende aen 't andere einde, ieder een *miech* of paeltje gebonden, ſtrekkende die Tent eerſt vlak neder, wanneer zy de vier voornaemſte palen van ieder touw, aen de vier hoeken in de Aerde ſlaen, doch met zoodanig een bod, dat de Tent in 't midden na behooren oprechten konnen, met hare ſtokken, die zy *direk* heten, waer op de kap van de Tent eigentlijk ruſt; en als de Tent dus opgerecht ſtaet, dan ſpannen zy alle de andere touwen, na vereiſch, en ſlaen de paeltjens daer van in de Aerde.

Voorts is te weten, dat op ieder ſtijl een hout komt, van omtrent een Gez lang, op dat de Tent van de ſcherpe punt der ſtijl, geen ſchade lijden zoude, welk hout zy *Kommedzjet* noemen.

Voorts zoo hebben zy een boord van *pelaas* rondsom de Tent genaeit, die zy *jelek* of *jelen* noemen, en rondsom twee en een halve Gez, min of meer af hangt, om het inzien te beletten, nevens de *tſiekken*, die ſchuttings van Riet zijn, dieze rondsom de Tent zetten, waer mede de Tent aen alle kanten van buiten beſchutten.

Het getal van de ſtijlen is, na dat de Tent lank is, hebbende de minſte drie, en de langſte op het meeſt acht ſtijlen.

De Tent heeft ook deuren, die eigentlijk in de *tsjek* komen.

De deur, of liever het blad van de deur, is eigentlijk genaeit, aen *Achiri nei Gerdisi*, of het laeſte van de *tſiek*, zoodanig, dat de zelve in 't ronde, om de zelve meer en min open te doen, dragen kan, hebbende aen de andere kant, binnen aen het blad een *Khollâbeh*, de welke ook van Riet zoude zijn, door middel van de welke, zy de deur binnen vaſt binden konnen, om te ſluiten.

Aen de eene ſmalle zyde van de Tent, bergen zy haer ſpys, kleederen, potten, pannen en ſchotels.

By de deur is de *nesjimen*, daer zy by daeg, door den bank zitten, en ook des nachts ſlapen.

By aldien de Tent wat groot is, zoo hebben zy een byzondere plaets afgeſchoten, *Alatsjoel* genaemt, die zy met Alkatyven beleggen, en daer zy ook een vriend onthalen, midsgaders, des nachts herbergen konnen, 't welk *Mehmaan-chaneh* heten.

De *Geliems* weven zy, en verkoopen hun werk hier en daer in de Steden.

Voorts is hier aen te merken, dat zy de einden aen de breede kant van de Tent, aen wederzyden wat ſchuins neder trekken, zoo dat de Tent by na als een Wolvendak geſpannen kome, noemende de touwen, waer mede deze vleugels neder halen, eigentlijk *Sjâhbend*.

De *Tsjek* vlechten zy ook zelfs van het fijnſte en dunſte Riet, dat zy krygen konnen, makende de zelve van twaelf tot veertien Ellen lang, na de breete en lengte van de Tent gerecht.

Zy hebben binnen ook twee *Khollâbehs* gehecht, of ingeſlagen, hangende aen de eene, een *Khasjoklokh*, of *Khasjokhdâân*, daer een Lepel in is, en aen de andere, een *Kefgier* met naeldens, enz. die zy in een *toebrah* doen.

Voorts hebben zy twee plankjes, die op de Aerde, omtrent een ſpan hoog leggen, daer op vyf of zes Karnemelks-hoeders

ders leggen, bewarende de Aerde, voor een vunsche reuk, enz.

De water-hoeders leggen op 't water, met drie of vier steenen, om het water koel te houden.

Voorts hebben zy by zich, twee of drie *Tisjehs*, om lepels te houwen, en om geuten rondsom de Tent te graven, als ook een Zaeg, en een Sny-mes, om Doorens te snyden tot brand, gevende de struiken aen de Beesten.

Ook nemen zy wel Timmermans gereedschap mede, om ploeg-houten, enz. te kappen en op te maken, om de zelve in hare *Jeilaags* te gebruiken, daer haer gezaey teelen.

Het Manvolk gaet meest met het Vee om, om dat te weiden.

En het Vrouwvolk bemoeit zich meest, met de Spys te kooken, *Geliems*, *Alkatyven* en *Dzjadzjiems* te weven.

Een *Dzjadzjiem* is fijnder, als een *Geliem*; en heeft zomtyds ook *Naksis*, of Figuur-werk, daer de *Geliems*, maer enkeld gestreept zijn.

Ziet Della Valle. *Garcias de Silva Figueroa*, Gezant aen het Hof van Persien, wegens den Konink van Spangien, zegt, in zijne Reis-beschryvinge, dat'er in Persien noch op heden worden gevonden veele Hordens van omher zwervende Turkestanners, Turkemans of Turkers, welke doorgaens by Schryvers voor een Volk worden genomen, die haren afkomst hebben uit Turkestan of het oude Scytisch Turkyen. Zy zwerven, zegt hy, met Wyf en Kinderen: omdryven veel Vee: beladen de Ossen en Koeyen, in plaets van andere vracht-beesten, om haer Kinderen, Tenten, en klein huisraed op te voeren.

Dit Volk leeft zeer eenzaem en afgescheiden van andere Menschen.

Deze Turkestanders, hoe veel Eeuwen het ook geleden is dat zy in Persien zijn gekomen, behouden echter noch hare Tartarische wyze van leven. Want zy na allen schyn overblijfzelen zijn dier Tartaren, welke met *Cingis chan*, of zijnen navolgers, Asie af hebben geloopen, en tot Arabie, de Vliet *Tigris*, Egypten en Konstantinopolen geheerscht, al van den Jare elf en twaelf honderd af, tot dat zy in Egypten en Syrien aengevochten wordende, door de Christenen, die den Heiligen Kryg voerden, genootzaekt wierden hunne benden uit Perzen, Meden, en andere Oostersche gewesten te trekken, waer door die verzwakt wordende, en ontbloot van krygsvolk, zelve, of eigen Koningen hebben opgeworpen, of door andere Indische Vorsten ingenomen zijn, achter blijvende van de Turkestanders, zoo hier en daer, Huisgezinnen, gelijk als deze, die, en Geloof, en wyze van leven, harer Voorouderen hebben behouden; (zoo als noch heden omtrent *Dansick*, overblijfzelen van Hollandsche Huisgezinnen der uitgewekene, ter tyd van *Gysbert van Amstel*, en *Gerrit van Velsen*, zijn te vinden, die genoegzaem de wys van leven der oude Hollanders hebben behouden.)

Deze Persische Turkemans, gelijk zy heden, als ook van ouds, alle te zamen buiten de krygsluiden, en weinig andere, bedienden aen de Landbestiering, een Herders leven leiden, zoo ontbeeren zomtyds by haer geene dappere Mannen en Voorgangers, die zich tegen de magt der Princen aenstellen, waer onder dat zy zwerven; gelijk ter tyd van *Schach Abas* is gebeurt, die hunne opstant met het bloed veeler Turkemans moest dempen. Dit Volk, als gezegt, na dat zy zoo veel Eeuwen, zedert de Heerschappy van *Cingis chan*, in Asie hadden geheerscht, en door de Heirtochten der Christenen aen de eene zyde, door verwyftheit aen de andere zyde, en door verlies van Landschappen verzwakt waren, hebben zy zich alom verstrooit onder kleine Opper-hoofden, en onder vreemde heerschappyen, het omzwervende en Herders leven harer Voorouderen hervat, daer in zy noch volharden, zoo in *Turkestan* zelve, als Persien, en elders.

Het is byzonder, zegt de boven genoemde Schryver, dat de Europische hedendaegsche Turken, tot Konstantinopolen, zoo zeer haten de zwervende Turkemans, uit wien zy echter oorspronkelijk zijn, dat zy die met de verachte naem *Cacales* noemen, en zich van de zelve in hare huizen alleen bedienen voor arbeiders, en gravers, als zy onder hun gezag komen; of ook wel op de Galleyen, voor roeyers: dus trots zijn de Turken in de genoemde gewesten, die stoffen op hun heldadigheit, en bezit van het waerdig overblijfzel der Roomsche mogentheit. Hy zegt wyders, dat de tegenwoordige Persianen geheel niets behouden hebben van de oude Persische aerd, zoo ten kryge als in den Burgerlijken omgang; doch hebben aengetrokken de wyze van stryden en leven harer overwinnaers, als eerst der Scythen en naderhand der Turkestanders, en Tartaren, die met de oude Scythen van een oorspronk zijn geweest.

Wanneer de Grieken, onder *Alexander*, daer na de Romeinen, den Perzen hadden beoorlogt, en byzonder de Scythen of Tartaren, zijn zy door de Woestynen

ſtynen en lijſtogt-looze plaetzen van *Turqueſtan* en *Scythie* weerhouden geworden. Het ſtryden der hedendaegſche oude Perſiſche Nazaten, en Scythen, of Tartaren, en Turkeſtanders, geſchied te Paerde, om den vyand te betrappen, of te ontvluchten; en is die ſtyl by ſtrydens tyd, onder hun, Steden en Vaſtigheden te verlaten, en in 't opene Veld ſtant te houden. Dus verre uit *Figueroa*.

Allebab. *Shalg* is een Dorp als een klein Stedeken, in het gebied van de Stad *Taraz*, of *Taroes*, vier Parazangen van daer, en een van de grens-veſtingen der Turkeſtanders. Het zelve heeft eenige geleerde Mannen uitgelevert.

Taraz, daer in de Nabuurſchap, is een vermaerde Koop-plaets. De naby gelegene Kaſtelen dragen den naem van de zelve. Na by deze leit de Stad *Iecel*.

Volgt een kort verhael van zeker Reize, die eenen *Joris Andrieſz*, uit Tartarye, en wel van *Arkelu* of *Tannui*, door *Turqueſtan* tot in Perſien, heeft gedaen. Hy was in dienſt van de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maetſchappy, en geraekte by Schipbreuk in Sina aen land, ter tyd van de Tarterſchen oorlog, en wierd vervolgens, onder de Tarters, buiten de Sineſche Muur, gevangen gebragt, daer hy eenige tyd voor Slaef diende; en van waer hy vluchte. Zijn verhael is dan als volgt:

Ik vraegde eens aen mijn Tolk, *Auguſtyn*, hoe hem dit leven geviel; en of hy niet eens aen zijn Vaderland gedacht had. Ik kreeg van hem even zoodanige antwoord, als ik van iemand, aen de welk ik iets vertrouwen wilde, kon verwacht hebben. En dewyl ik in hem een oprecht en trouwhartig gemoed tot my beſpeurde, en hy daer na zich zelf aen my openbaerde, en met tranen wenſchte, dat God beliefde dit geluk aen hem te verleenen, dat hy met my in 't Landſchap *Kandahar* mogt komen; daer hy by voegde, dat hy dan wel haeſt zou maken dat ik weer by Chriſtenen zou zijn, en dat hy uit eenige Usbekſche gevangenen goed bericht had gekregen, hoe de weg door *Usbek* na *Kandahar* genomen moſt worden: zoo wierden wy beide in de zaek eenig, en beſloten met de eerſte gelegentheit ons van de weg af te begeven.

Dewyl onze Heer onlangs daer na weer voornam een Reis in Sina, na *Pequo* of *Pekin*, te doen, om daer meer roof te halen, en wy weer mede moſten trekken, ſtelden wy onderwegen onze aenſlag te werk, daer toe wy, gelijk wy meenden, goede gelegentheit hadden, vermids wy 's avonds ſpade noch de Reis aenvingen. Wy trokken zoo langzamelijk voort, dat wy geheel achter de krygsbende geraekten: en toen wy aen 't gebergte *Sammahan* quamen, 't welk wy Noord-weſt van ons af, voor ons hadden leggen, waegden wy 't in Gods naem, en ſloegen met ons Paerd en Kemel ter rechter hand af, in 't gebergte. Wy hadden ons wel konnen inbeelden, dat wy op zulk een onbekende weg, en in zulke wilde plaetzen, niet zonder gevaer zouden zijn, daer wy niet zoo zeer aen gedachten, als wel aen onze vryheit, en aen de begeerte van ons waerde Vaderland weder te zien; en wy wilden liever in 't gevaer ſneuvelen, dan onder deze woeſte Menſchen in eeuwige ſlaverny leven, en zich, om een klein misdryf, de dood getrooſten: dewyl deze luiden een Menſch, ik zwyg een Slaef, niet meer, dan een hond achten. Wy beveelden ons dieshalven aen de goede God, en baden hem dat hy ons zou believen te behoeden, wegen en paden te wyzen, en weer by Chriſtenen daer zijn Naem geëerd wierd, te brengen; gelijk ook, God lof, geſchiede.

Dewyl wy niet wiſten, of wy haeſt weer by Menſchen zouden komen, zoo hadden wy ons tamelijk van Lijfs-voorraet, en gereetſchap op de weg, verzien, en onze Kemel daer mede behangen. D'onzen in huis konden hier ook over geen erg vermoeden krygen; dewyl eenige anderen desgelijks deden, om door de Heide na de lange Muur te geraken. Wy hadden ook een koopere Kop, en een koopere Schael by ons; ook een deel garſte Meel, om, indien ons onderweeg gebrek van Weide voor de Kemel overquam, Lijfsvoorraet daer vóor te hebben; beneffens een groote ledere zak of vleſch met water, en noch twee andere kleine leder watervleſſchen.

Wy namen onze Reis Weſtwaerts aen, d'eerſte vier dagen altyd over Bergen, en door de Dalen, daer wy noch weg, noch voetpad, noch Menſchen vonden, en in zoodanige plaetzen, daer men niet te vreezen had dat men ons najagen, of navorſchen zou. Daer na trokken wy zes dagen lang door het woeſte Land van *Kannayidur*. Wy vonden hier aen verſcheide plaetzen ſtaende wateren, en neffens de zelve goede Weiden, met eenige Horden en Hutten, daer wy beſcheid konden bekomen. Het quam ook wel te pas, mijn Reis-broeder niet alleenlijk de ſprack van Tannui, maer ook die van Usbek, en volkomelijk de Perſiaenſche Tael verſtond. Wy geraekten over 't gebergte *Sovar*, en quamen twee dagen daer na aen d'oude

verwoeste Stad *Tamirlanku*, daer wy ook Vee-hoeders in Horden bejegenden. Van daer gingen wy over 't gebergte *Allagurdi*, en zedert na 't woeste *Karakitai*, voor het welk wy twee dagen stil bleven, dewyl daer goed Water en Gras was, en een Dorp, of liever een bende van Vee-hoeders, met hun Hutten neffens hen: op dat onze Beesten, de welken moede wierden, uitrusten zouden. Toen wy drie dagen van hier af onderweeg hadden geweest, konden wy onze Kemel niet wyder voortbrengen, vermids aen ons Weide ontbrak: Want men zag hier niets anders, dan dor, zandig en verbrand Land. Hier quam noch by, dat onze Kemel ziek wierd, en 't garste Meel niet langer nuttigen kon. Wy lieten hem dies halven loopen, en hingen ons Reistuig op mijn Paerd, en gingen te voet. Onze voorraet begon ook ten einde te loopen; en wy hadden niet meer dan noch een korf met Dadelen, die van de Persianen *Gurma* genaemt worden. Twee dagen daer na wierd ons Paerd ook zoo moede, dat het nederviel, zonder dat wy 't weer op de been konden krygen. Mijn Reis-broeder *Augustyn* wrong het Paerd de hals toe, en stak het de keel af, en sneed twee groote stukken vleesch uit zijn lendenen, die wy met ons namen, en aen ons, na d'aerd der Tarters, tot spys verstrekten. Doch de honger maekte dat het ons zeer aengenaem was. Wy moesten hier van onze armoede afscheiden, en konden niet meer, dan de korf met Dadels, en de twee ledere vlesschen met Water met ons dragen. Wy gingen in dezer voegen van hier af noch acht dagen, zonder Dorp of Menschen te zien, en namen onze streek, zoo veel als de Bergen ons toelieten, Westwaerts aen; dewyl wy wel wisten dat het Landschap *Kandahar*, en *Persien* Westwaerts van ons afleggen moesten.

Op de negende dag quamen wy in het Land *Turkestan*, daer wy weer eenige Horden bejegenden; en geraekten in de Stad *Sachannia*. Wy quamen onderweeg tot hier toe zomtyds aen Waterputten; en in de nacht viel mede een sterke Dau, die ook, gelijk wy aen twee plaetzen bevonden, tegen de dag tot Manna wierd, de welk men, gelijk Honigzuiker, te zamen kon schrapen. De zelfde was gelijk men hem in d'Apoteken tot Genees-middelen gebruikt: maer onze hongerige magen konden weinig verzading hier uit bekomen. Hoe groot een plaeg de honger voor een jong gezont Mensch is, valt zeer zwaer te gelooven voor de geen die zulks niet bezocht heeft, en die niet by ervarentheit daer af kan spreken.

Na dat wy in deze Stad vier dagen uitgerust hadden, en van de Aelmoessen der Inwoonders (die ten meestendeel harde brokken waren, en zomtyds een stukje wit Brood, zoo dun als een koek gebakken) een weinig bekomen waren, voeren wy over de Vloet *Taunassa*, en quamen de tiende dag daer na in de Stad *Samaym*, by de welke de voorgedachte Vloet voor over loopt. En dewyl wy daer een schuit bejegenden, die met de stroom afvoer, en wy onze weg ook derwaerts moesten nemen, zoo nam de Schipper ons mede na *Ispensol*, doch na veel biddens, en met belofte van dat wy zouden helpen roeyen. In de volgende dag reisden wy door 't gebergte *Jispondek*, en quamen op de vierde dag in de Stad *Zehind*, in 't Land van Usbek gelegen, daer wy ons ook een dag onthielden, en Aelmoessen verzamelden. Van daer gingen wy na de Stad *Thetais*, en terstond over de Vloet *Jarrimuhl*, en quamen, na dat wy twee dagen voort gereist hadden, in de Stad *Ferrata*, drie dagen daer na in een Stad, *Erusma* genaemt, en na noch twee dagen reizens in de Stad *Kammarchan*, daer de jonge Vorst, een Zoon van de Zultan van Usbek, zijn Hof hield. Van hier voeren wy met een *Chiemmi*, (gelijk zy 't noemen) of met een Veerschuit in de nacht over na *Samarchand*, daer d'oude Zultan van Usbek, de Vader van deze jonge Vorst, zijn Hof had. Men zegt dat *Timurlaen* hier ook zijn woning heeft gehad.

Van hier trokken wy met een schuit, die langs de Vloet *Samarchand* nederwaerts voer, in twee dagen reizens tot aen *Nozeb*. In de volgende dag gingen wy over de Vloet *Abisalandi*, en na twee dagen quamen wy aen de Stad *Saland*, en in de volgende dag aen de Stad *Serristand*. Van hier liep de weg door het woeste Land, *Arraki* genaemt, twee dagen reizens verre, tot aen de Stad *Eskenari*, van waer ons noch drie dagen reizens tot aen de Stad *Surkoës*, over schooten. Deze Stad legt aen 't gebergte, 't welk zy *Choberdarku* noemen, dat zijn begin aen de grenzen van 't Landschap *Chorasan* heeft, in het welk de beroemde Stad *Meschet*, den Konink van Persien toebehoorende, legt; daer wy ook, na dat wy zeven dagen van *Surkoës* af hadden geweest, voorspoediglijk en met vreugden, op de negen en twintigste van Herfst-maend, quamen.

De Turkestannen dragen lange broeken, van Kattoene stoffe gemaekt, die hen tot over d'enklacuwen strekken. Hun schoenen zijn gemeenlijk van geel leder, voor spits toe, en opwaerts gebogen, gelijk

lijk fleden. Zy gebruiken geen hemden, maer in de plaets van de zelfden kleine onder-rokken van Kattoen, die hen tot de lendenen reiken; en daer over dragen zy een lange donkerzwarte rok, van Boom-basten gemaekt, met enge mouwen, doch onder zoo wyt en rond als een klok, en met Boom-wolle doornaeit. Deze rokken zijn om de lendenen met een lange lijfbant, die hen drie malen om de middel gaet, en van Zyde of Kattoen gemaekt, toegebonden. Zy dragen op hun hooft lange nederhangende mutzen, van Lynwaet gemaekt, en onder met een zoom van witte vellen bezet. Wat hun spys aengaet, zy eeten alles, dat eetbaer is, behalven Varkens-vleesch, en laten dieshalven niet gaerne een Paerd sterven, maer voorkomen de natuurlijke dood, en slachten 't eer het de geest geeft.

Onder hen zijn eenige weinige Heidenen: want de meeste hoop van hen houd het met de verleidelijke Leer en Godsdienst van *Mahomet*, doch volgens d'aenhang en gezintheit der *Persianen*, die *Ali* voor hun grootste voorstander houden. Want ik heb dikwils hooren zeggen, als hen een Ezel onder de last ontviel, of als zy op een Paerd zouden stygen: Ja *Ali*, help *Ali*.

D'Usbekken zijn ook alle van de zelfde Godsdienst, en konnen dieshalven *Alisten* genoemt worden. Hun spys is gelijk die van de Turkestannen. Maer de beste is Paerde vleesch, daer af de Grooten alleenlijk het hoofde vleesch voor het lekkerste houden, en eeten; gelijk van de wilde Zwynen ook het hooft voor 't beste geacht word; maer het overige van 't lichaem, gelijk ook van de Ossen en Schapen, is de spys der gemeene luiden. De groote Heeren laten hun Tafel ook met vleesch van wilde Ezels opdisschen: het zelfde word met Uyen en Peper toegemaekt, en slechs half gaer gezoden of gebraden, en met gesmolte Boter begoten. En hoewel hun drank in 't gemeen slechs water is, zoo heb ik echter dikwils gezien dat de Reizigers met een vliem hun Paerden aen de lendenen, of ook aen de beenen openden, en hun mond op de opening lagen, en het bloed daer uit zogen, en 't gat daer na weer met Boter en Zout toe streeken, en zoo weer voort reden. Dus verre uit de Reisbeschryvinge van *Joris Andriesz*.

De Tartaren zijn Volken, welker Voorouders *Scythen* genoemt wierden, gelijk *Horn* in zijn inleiding tot de Landbeschryving der Ouden, wel te recht bybrengt. Men vind een groote menigte van hen in 't Noorder deel van Europa, doch wel meest in Asia, daer zy zich zoo wyt uitgebreid hebben, dat zy het grootste deel van Asia, ja het zelfde, geheel schier bezitten, zoo men de geenen, die hun oorspronk van hen hebben, daer by rekenen wil. Eenigen van dezen, en bezonderlijk de geenen, die aen de Vloet de *Volga*, en aen de Kaspische Zee woonen, namelijk, de *Morduinsche*, *Krimische*, *Ceremissische*, *Kasanische*, *Cirkassische* en *Dagestanische* Tarters, zijn in de Persiaensche Reis-beschryving van *Olearius*, naemkundig gemaekt. Maer de Tartaren, die aen *Sina* grenzen, en buiten de groote Muur woonen, zijn magtige en strydbare Volken, en worden in dier voegen onderscheiden, dat men rekent dat eenigen na 't Oosten, en eenigen na 't Westen leggen. De West-Tartaren hebben, gelijk men voorgeeft, van veel honderd (*Martinus Martinii* zegt vier duizend) Jaren herwaerts dood-vyanden van de Sinezen geweest, en veel bloedige oorlogen tegen hen gevoert. Ja de Tartars hebben, in 't twaelf honderd acht en zeventigste Jaer na Christus geboorte, het geheel Sinesche Ryk ingenomen, en meer dan zeventig Jaren lang in vaste vrede en rust beheerscht. Daer na wierp zich de knecht van een Sinesche Afgoden-dienaer op, die *Chu* genaemt wierd; en eerst een openbaer Roover had geweest, daer na een stout en onverzaegt krygsman, en eindelijk een gelukkig Veld-overste wierd. Deze ving aen het Sinesche Ryk, zijn Vaderland, weer van de Tartars te bevryden, bequam door groote toeloop een magtig Leger, voerde eenige Jaren oorlog tegen de Tartaren, verdreef hen eindelijk uit geheel Sina, en vervolgde daer na hen ook buiten de groote Muur. De vluchtige Tartars begaven zich na 't Oosten, baden, zeer demoedig zijnde, om vrede, en moesten aen *Chu*, als Keizer van Sina, den dappere oorlogs-held, die *Hungus* genaemt wierd, Schatting betalen. En als met 'er tyd het getal der Tarters grooter wierd, verdeelden zy zich eerst in zeven Heerschappyen, voerden oorlog tegen malkander, en wierden eindelijk tot een Ryk, 't welk zy *Niuche* noemden. Toen deze Tartars hoe langer hoe meer verschrikkelijk aen de Sinezen wierden, zijn zy van de Landstanden in Sina, die groot gezag in de gemeene zaken hebben, overvallen, terwyl zy op geen vyandschap verdacht waren; en wierd hun Konink omgebragt. De Zoon van de vermoorde Konink vergaderde dieshalven een magtig Leger, viel in 't naeste Landschap van Sina, *Leaotung* genaemt, veroverde de Stad *Tuxun*. De Tarter schreef uit deze Stad zeer beleefdelijk aen de Sinezen, en bood hen de vrede

aen, met belofte van de gewonne Stad weer over te geven. Maer de Sinezen verwaerdigde zich niet om aen hem t'antwoorden, of eenig verdrag met hem aen te gaen. Doch de Tarter deze smaed niet lijden konnende, zwoer met een hooge en dieren Eed, dat hy niet rusten zou voor dat hy zijn Vaders dood met tweemael honderd duizend hoofden gewroken, en met de zelfde zijns Vaders uitvaert gehouden had. Hier uit sproot deze laeste bloedige oorlog, tusschen de Sinezen en Tartaren, die eenige Jaren duurde, tot dat de Tartars eindelijk d'overhand bequamen, en in 't zestien honderd en vyftigste Jaer, het geheele Ryk van Sina innamen, 't welk zy noch bezitten.

Deze Tartaren in 't Ryk *Niuche*, of Oost-Tartaren, zijn, zegt *Martinus Martinii*, tot noch toe onbekent geweest. Men zou ook niet veel buiten 't spoor loopen, zoo men 't zelfde mede van de Noordwestersche Tartaren, in 't Landschap *Tanuy*, of *Tannu*, en van de geenen, die Westwaerts daer onder woonden, zeide: dewyl men van de zelfden tot hier toe weinig bezonder bescheid heeft gehad.

Het schynt dat d'Usbeksche Landschappen de geenen zijn, in de welken *Alexander de Groote*, de woeste en onbeschaefde Volken bejegende, dewyl zy *Baktriana*, dat nu een deel van *Chorasan* is, na 't Westen tot grenzen hadden. Zy wierden toen *Parapomisaden* genaemt, en zijn de zelfde Tartaren, die zich meer na 't Noord-oosten uitstrekken, en aldaer hun Landschap *Tannuy* hebben, gelijk het hedendaegs genaemt word, of *Tannu*.

Ptolomæus noemt het Land van *Turkestan* het Land van *Jaxartes*; deze Inwoonders houd men de *Scythen* en *Massagetes*, daer *Justinus* van spreekt, te zijn, en daer *Strabo* mede gewag van maekt, waer *Cyrus* tegen streed. De Hooft-stad van dit Landschap wierd van ouds *Turonte* genaemt.

De Steden *Calba* en *Teskan*, zoude gelegen zijn in *Turkestan*, aen de Vliet *Tachosca*, die in de *Chesel* uit stort.

De Tael die in deze Landschappen word gesprooken, is meest verstaenbaer aen de Persianen. De zelve verwisselen menigmael van Heer. In den Jare zestien honderd en drie, had de Konink van *Caskar* het Landschap *Cialis* in zijn gewelt; als mede *Cotan* en *Ciarcian*; zoo dat daer staeg verwisseling van gebied is.

By *Joachimus Camerarius*, in zijn verhael der Turksche geschiedenissen, word gezegt, dat de Turkestanders, van ouds, onder het Scytische Volk zijn gerekent, en dat zy gesprooten zijn uit de woeste Landstreke, onder het gebergte *Caucasus*, van waer zy afzakkende, zeker Volk, dat *Parthen* wierd genaemt, verdreven, die zich dan nader aen Persien ter neder zette, en wierd het Landschap dezer Turken of Turquestanders, *Turquestan* of *Turkestan* genaemt; welke Turquestanders meermalen den Konstantinopolitaenschen Keizer, tegen de Persianen, hulp hebben geboden; en hebben deze Turquestanders zich namaels met de Saracynen, die van Arabische afkomst zijn, verknocht, na dat de zelve Persien hadden ingenomen, en zich genoegzaem onder hun gezag begeven: te weten, die Turquestanders, welke uit *Turquestan* in grooten getale, den Pers te hulp uitgetogen waren, en in zekere Persische Landschappen voor bezetting lagen: waer na de zelve magtiger wordende, onder den Saracyn, den zelve overweldigde, en zich gezamentlijk met de zelve tot een eigen Volk maekte: zedert welke tyd, de Saracynen met de Turken wierden vermengt, 't geene omtrent den Jare duizend, na Christus geboorte, is geschied.

Farab, volgens *Ebn Haukal*, is de naem van een Landschap der Turken, minder dan een dag reizens, lang en breet; gelegen, zoo *Almostarek* getuigt, boven den Vliet *Sihun*. Het is een Boschryk geweest. De Akkers dienstig tot den Veld-bouw, leggen in het Wester gedeelte des Dals, welk by de Stroom *Alhash* begint.

Jesi is eene vermaerde Stad in *Turkestan*, Wamer. en was van ouds de Hooft-stad der Usbeksche Koningen, zeventien dagen reizens Oostwaerts van *Samarkand*, vyf en twintig van *Nezar*, en negen of tien dagen van *Taschend*; op de lengte van honderd en een graed, en op de breete van drie en veertig graden.

De Stad *Farab*, volgens *Allebab*, is boven de Stroom *Alhash* gelegen, na by Haukal. *Dalashagun* of *Belasagum*. De Inwoonders van *Farab* zijn aenhangers van *Alshafaywasag*. Deze plaets is gelegen op de lengte van acht en negentig graden, en Noorder breete op de hoogte van zeven en veertig graden twintig minuten schaers.

Volgens *Alkania*, is *Farab* de doortogt uit *Mawaranahr* na *Chorasan*; en zoo *Ebn Haukal* getuigt, een uit de Landschappen van *Bochara*, vruchtbaer, ryk van Dorpen en Inwoonders.

Schehrukia is eene Stad aen het Zuider gedeelte van den *Sihun*, die eenige willen onder *Turkestan* te gehooren, andere zeggen twee dagen reizens Noordwaerts van de zelve, en vyf van *Taschekend*, op de lengte van honderd graden, en op de breete

van

van veertig en een halve graed gelegen is. Zy strekt Oost en Zuidwaerts. De Vliet *Sihun* word mede na die Stad gebynaemt.

Taschekend is eene Stad zes dagen reizens Westwaerts van *Samarkand* afgelegen, zeven van *Andezon* of *Achsek*, acht van *Mogulestan*, en twee van *Schehrukia*: wordende deze by zommige Schryvers mede onder *Turkestan* gerekent.

Serron is eene Stad van *Turkestan*, Westwaerts een dag reizens van *Jesi* afgelegen.

Chaten, of *Choten*, of *Chotan*, is, of was wel eer, eene Stad van *Turkestan*, voorby *Burkand* of *Juscend*, en op deze zyde van *Caskar*: zy is ryk van Volk, en heeft een vruchtbaren grond, die met veele Vlieten bevochtigt word: gelegen op de lengte van honderd elf, of honderd zestien graden, zoo zommige willen, en op de breete van twee en veertig graden. Daer omtrent zijn twee Vlieten, de eene *Jaratasti*, en de andere *Jamvirentasch* geheten: waer in zeker gesteente gevonden word, daer de Inwoonders handel mede dryven; hoewel hun meeste handel in Lywaet, Zyde en Tarwe bestaet.

Het klein Koninkryk van *Choten*, waer van de boven gemelte Stad de Hooft-plaets is, plag by de oudste Arabische Landbeschryvers, te gelijk by na met het Koninkryk van *Tibet*, ook wel met *Tangut* beschreven te worden: te weten, het leit een graed Noordelijker als *Tibet*, en drie graden Westelijker. Eertyds had men, om uit *Choten* na *Kathay* te reizen, slechts veertien dagen noodig, en vond op weg alles wat men van doen had; elke *Karawane* had slechs twee Leidsmannen noodig: maer nu de Kalmaksche Tartar in die gewesten of Nabuurschap heerscht, zoo is de weg gesloopt, zoo dat men nu eenen weg van veertien dagen te Paerd rydende, moet omreizen.

By *Jarcend* staet een Kasteel *Jengihisar* genaemt, dat nieuw Kasteel, op Turks, gezeit is, het leit op de lengte van honderd twaelf en een halve graed, en op de breete van twee en veertig en een halve graed, Zuidwaerts van *Caskar*, en *Jarcend*. Warner.

Sinzu is eene Turquestansche Stad, zes dagen reizens Zuidwaerts van *Jengihisar* gelegen, twaelf dagen Westwaerts van *Tibet*, en ook zoo verre Oostwaerts van *Caskar*, te midden tusschen beide.

Sachania is, volgens *Bernier*, een Stad, gelegen in 't Landschap *Turkestan*, daer de meeste Menschen by Horden zich ophouden. Tusschen deze plaets en *Karakitay* is een loutere Woestyne, en zijn daer weinig Menschen. *Karakitay* is een woeste streek Lands.

Karujah Jadidagh, of *Jengikend*, is, volgens *Warnerus*, eene Stad in *Turkestan*, aen den Oever, of dicht by den Oever van de Vliet *Scas*, honderd vyf en twintig mylen Noordwaerts van *Bochara*, op de lengte van omtrent acht en negentig graden, en op de breete van zeven en veertig graden. De zelve Vliet *Scas* loopt ook door de Stad, en valt, na eenen loop van twee dagen, in het Meir van *Chuarezm*.

De Stad *Jand* of *Jend* is na by *Jengikend* gelegen, en op den Oever van de Vliet *Sihun*, of, zoo zommige Schryvers melden, op de grenzen der Turken, dicht by de monden van *Sihun*, op de lengte van zeven en negentig graden, en op de breete van zeven en veertig graden. Uit deze Stad zijn veele treffelijke Mannen gesprooten.

Rusteindar word gezegt een Landschap te zijn in de Nabuurschap van *Turkestan*, met honderd Dorpen; in het welk de wateren, uit de Riviere *Scas* of *Schah-rud*, vallen. De Lucht is 'er warm. Warner.

Oulinks hebben zich eenige Turkmannen in hunne oude woonplaetzen, tusschen het gebergte van 't Landschap *Esterabad*, in Persie, aen de Kaspische Zee, begeven, en zijn aldaer met 'er woon zeer lang gebleven. Maer uit oorzake dat zy ontrouw waren, en de Usbekken begunstigde, die van een strydigen Godsdienst met den Pers zijn, en zijn Land beschadigde, heeft Konink *Abas* hen eindelijk zeer vernedert, en veel verdelgt. Men heeft noch een groot deel van deze Turkmannen in andere gewesten, als in *Medie*, *Albanie*, en andere Oorden. Van welke zommige zich in Steden en Dorpen neer gezet hebben, andere houden geene vaste wooning.

Onder hen zijn ook *Sultans* en *Chans*, zoo veel als Landvoogden, die den Konink van Persie in alle behoorlijke trouheit dienen.

Omtrent des Jaers zes honderd twee en dertig, of zes honderd drie en dertig, Mahometaensche styl, onder de Heerschappye van den Persischen Konink *Yazdgerd*, vielen groote rotten van Turken uit *Turkestan* in Persie; verdelgden veele Landen, en dwongen *Yazdgerd*, die hen tegen was getrokken, om slag te leveren, na *Korasan* te wyken, midlerwyle d'Arabieren van een andere kant in zijn Land vielen, en zich het Koninkryk van Persie onderwierpen. Daviti.

Ten tyde van *Timurlaen* was Konink over *Turkestan* eenen *Chapar*, deze kon vier honderd duizend Kemels te Velde brengen.

By 't leven van *Timurlaen* was mede op zijn tyd *Emir Hussem*, Heer of Bevelhebber van *Turkestan*, wiens Zuster *Timurlaen* ten Wyve nam. Als daer na twist tusschen dezen *Emir Hussem* en *Timurlaen* ontstond, en na het overlijden van de Zuster, geen bloedvriendschap meer overig was, heeft *Timurlaen* den zelven in het Leger met zijn gansch geslacht gedood, des Jaers zeven honderd een en zeventig, na Mahomets tyd-rekening. En aldus verviel op *Timurlaen* de Heerschappye van gansch *Mawaranahr*; aen wien de vermaerde *Seid Bereki* de Trom en Vaene, tekenen des Ryks waerdigheit, over gaf.

Kestaseb, die de Stad *Samarkand*, na hare verwoesting, deed hermaken, heeft, in het midden van *Turkestan* en *Mawaranahr*, eene wyt-uitgestrekte muur, tot bescherming, opgericht.

Des Jaers acht honderd vier en negentig viel *Ismaël Ben Hamed*, Heer van *Mawaranahr*, in *Turkestan*, versloeg de Turken, nam hunne Konink gevangen, beneffens zijnen Vader, Vrouw en tien duizend man; en maekte een zulke groote buit, dat ieder Zoldaet een goude Dinar* voor zijn deel genoot.

* Dinar of Diean is anders koper Geld, waer van zes honderd op een Ryksdaelder gaen, of vyf op een stuiver.

Op het Jaer negen honderd en drie, trokken de Turken met een ontallijke menigte van Menschen na de gewesten van *Mawaranahr*; en waren in dit Leger niet minder als zeven honderd Turksche Tenten: zoodanige geen andere als Oversten, by hen gewoonelijk hebben; tegen welke de krygsbenden der Muslemans optrokken, vielen hen met het kriecken van den dag aen, doodden zeer veele van hen, en dreven de andere op de vlucht.

Omtrent des Jaers negen honderd en zeven, maekte *Ismaël*, Konink van *Mawaranahr*, voor de tweede mael zich meester van *Turkestan*.

Op 't Jaer negen honderd twee en veertig was *Alsaid Nahr*, Zoon van *Handai*, Heer van *Mawaranahr*, *Turkestan* en *Chorasan*.

Als de *Gazezenser* Turken, tydgenoten van *Arselan Ebn*, onder 't Opper-gezag des Zoons van *Salsuk*, op 't Jaer duizend en negen en twintig, in *Chorasan* groote Roveryen gepleegt, en buiten bekomen hadden, deed *Taminodaula* hen den oorlog aen; krygende gemelte Vorst door zijn krygsvolk gevangen, en dreef hen uit *Chorasan*.

Eenige *Gazezenser* Turken, die in *Chorasan* omtrent deze tyd geweest waren te oorlogen, quamen in het Landschap *Aderbigian*, traden in de Stad *Marag*, staken de Tempel in brand, en baerden een grooten nederlaeg onder het volk, en onder de *Hadhbanienser Kurden*. Daer na quamen andere in de Stad *Rey* of *Raya*, en andere in de Stad *Hamdon*, welke zy in bezit namen.

Op het Jaer tien honderd acht en dertig, was zeker *Wararhan*, Konink van *Mawaranahr*, by wien Vorst *Mahmud*, Zoon van *Sebektin*, Konink van *Hindre*, over de Vliet *Sihun*, tot bystant toog.

Omtrent des Jaers duizend vier en tzestig, was *Solinquag* Konink van *Turkestan*.

Des Jaers twaelf honderd vier en veertig, na de Christen styl, maekten de Moegaelsche Tartaren zich meester van 't Land van *Turkestan*.

Abulg. Des Jaers twaelf honderd zeven en veertig, gebood *Emir Masud*, van wege *Kayak Chan*, Keizer der Moegalers, en Zoon van *Ogtai Chan*, en Neef van den beruchten *Cingis Chan*, over *Mawaranahr*, en *Turkestan*.

Zoo de Reize van *Benedictus Goes* geloost worde, komt men, nemende een zelven streek, na de Koninkryken van *Caskar*, *Kotan* en *Cialis* doortogen te hebben, aen de Landen die onder de Moegaelsche Tartaren staen. En is *Cialis* niet meer dan negen dagen reizens van de Groote Muur, daer Tartaren tusschen beide leggen.

Dies *Turkestan* (want bovengenoemde Landschappen in 't breede genomen, onder *Turkestan* geacht worden, te leggen,) volgens *Goes*, ten Ooste zal hebben de Tartaren, na by Sina: ten Westen d'uiterste Ooster-grenzen van Persie, en de deelen des Lands der Usbekken: ten Zuide de Landen des Mogols, en de zelve Usbekken.

Het Land van *Chorasan* is ook, by *Texeira*, op de grenzen van *Turkestan* gestelt.

Della Valle. De Inwoonders van *Turkestan* wierden in hunne aeloude woonplaetze, in 't eerst, *Terchiman* genaemt, als of men *Terek Iman* wilde zeggen: welk bedied, *hy is van Wet verandert:* wanneer zy van Heidenen, Mahometanen wierden.

Namaels hebben zich de Turkemannen in veele Landschappen van 't Ryk der Persianen en Turken verspreit, zonder vaste en zekere wooninge te hebben, en vergenoegt met onder Hutten te leven.

Zedert is de naem van *Turek* of *Terek Iman* alleenlijk by de geene gebleven, die, in hun Land, plaets hielden: desgelijks by hunne opgevolgde voortplantinge, in verscheide plaetzen, door 't Ryk van Persie.

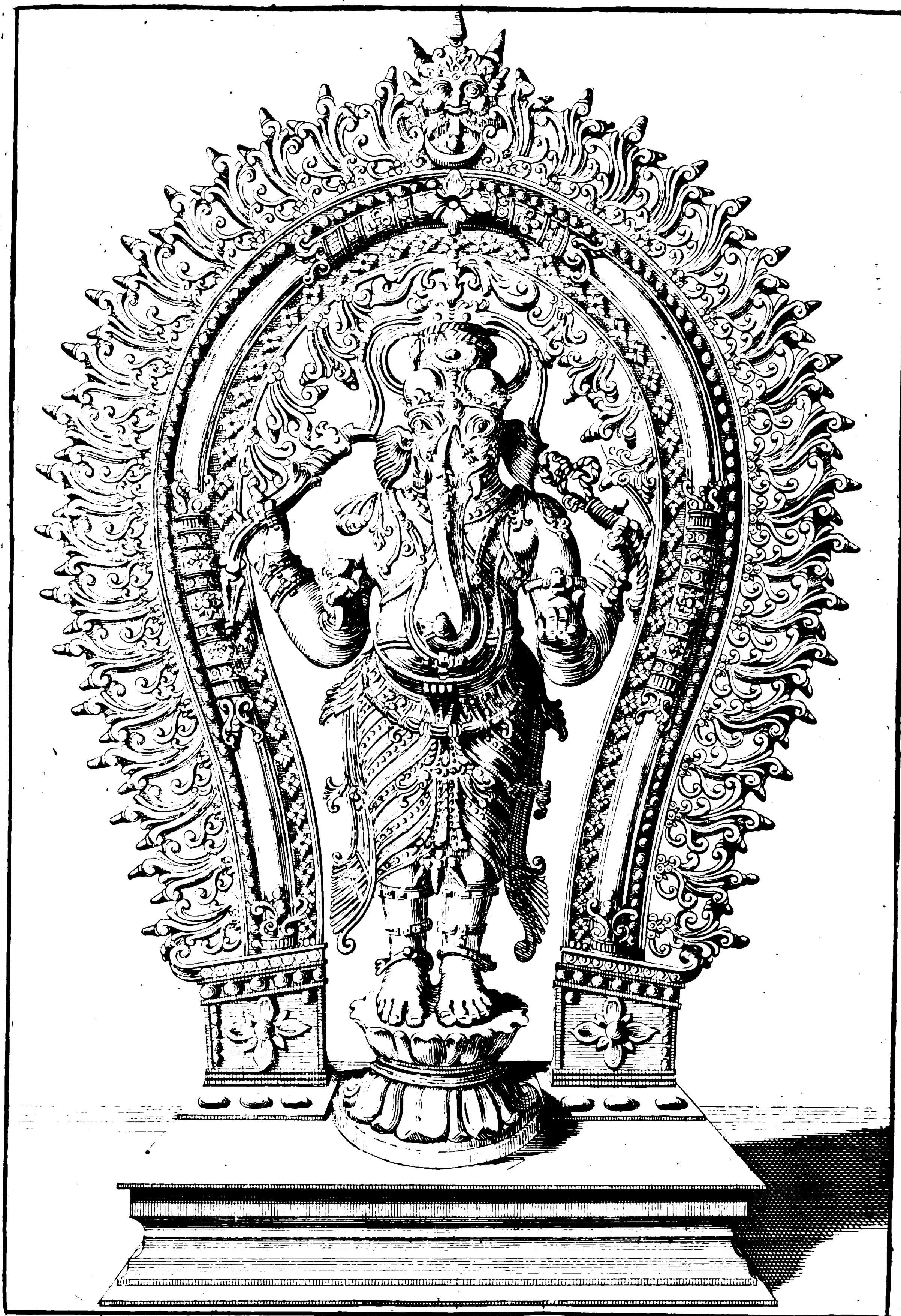
Andere, die magtig waren geworden, zette hunne veroveringen wyder voort, Westwaerts, in Asie; en dit woord *Man* of *Iman*, van hunnen naem afleggende, wierden en worden alleenlijk Turken genaemt.

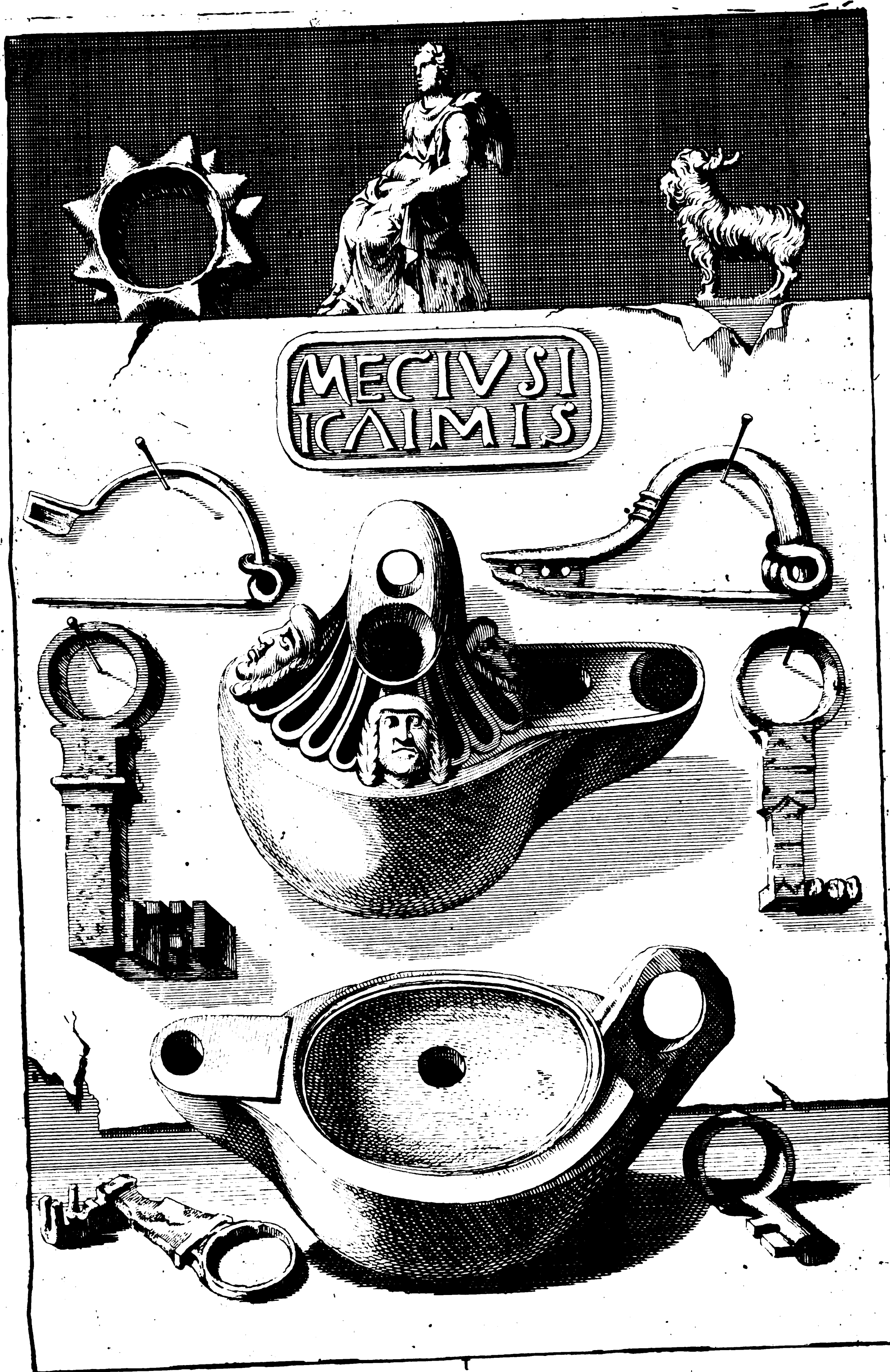
F

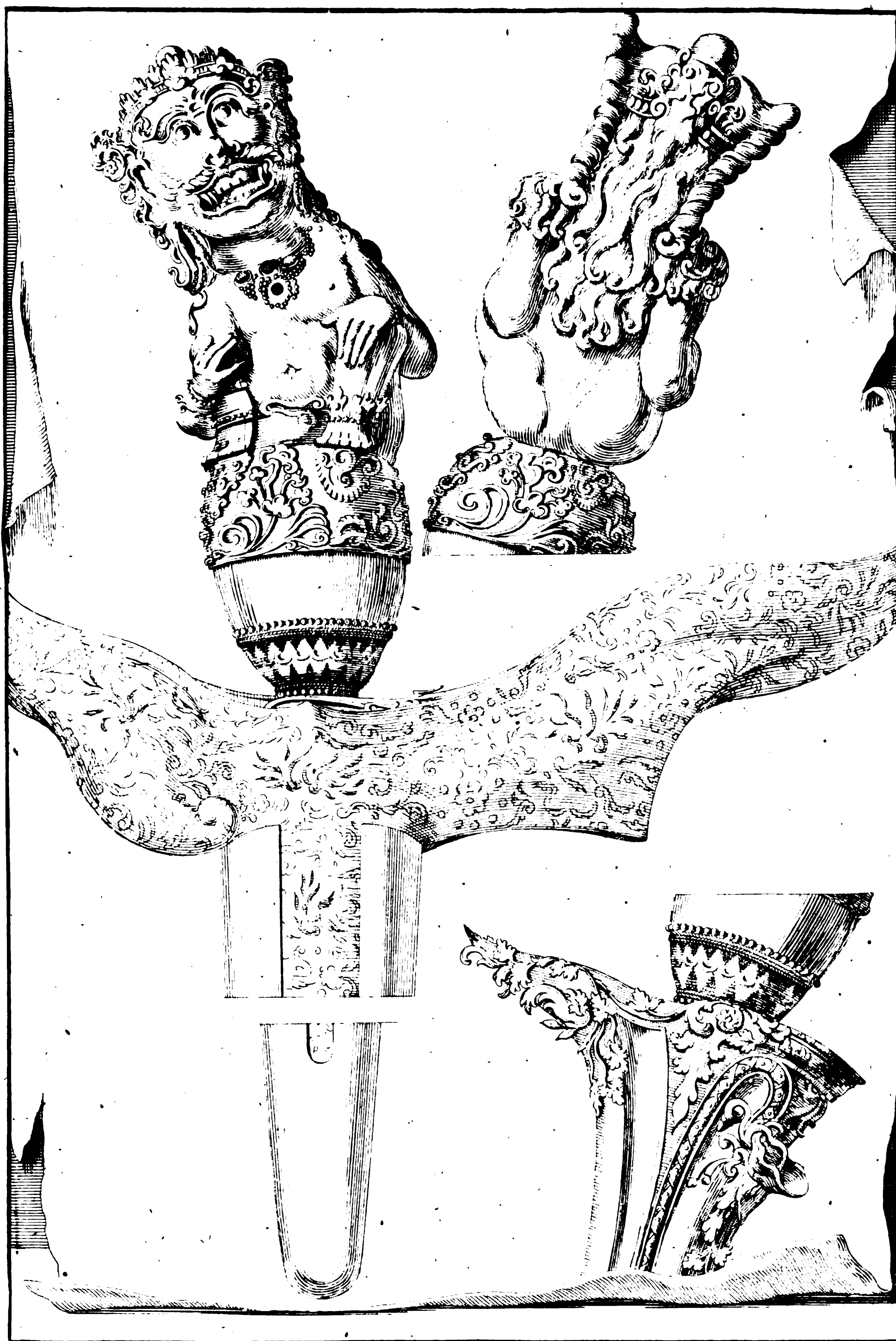

G

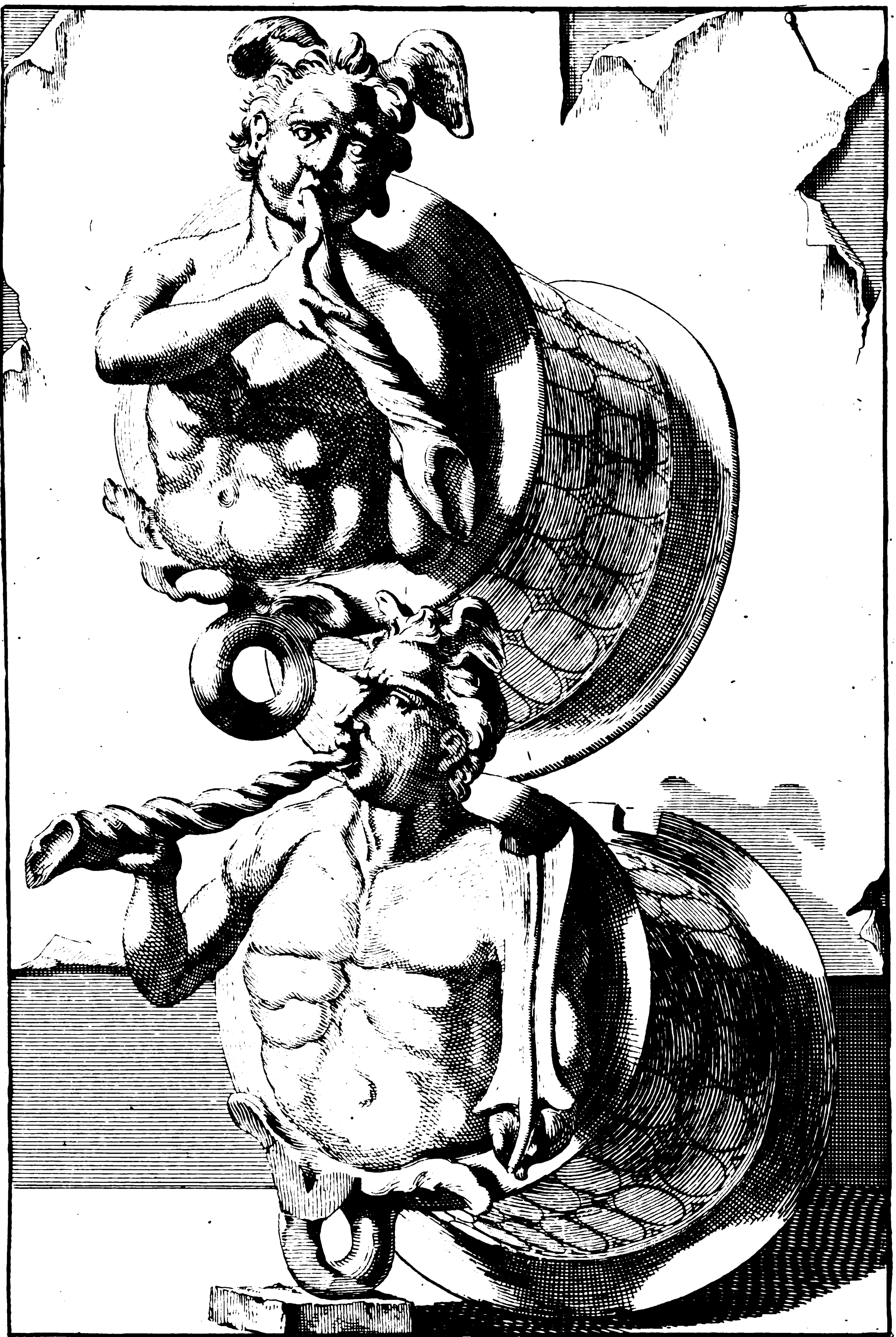

H

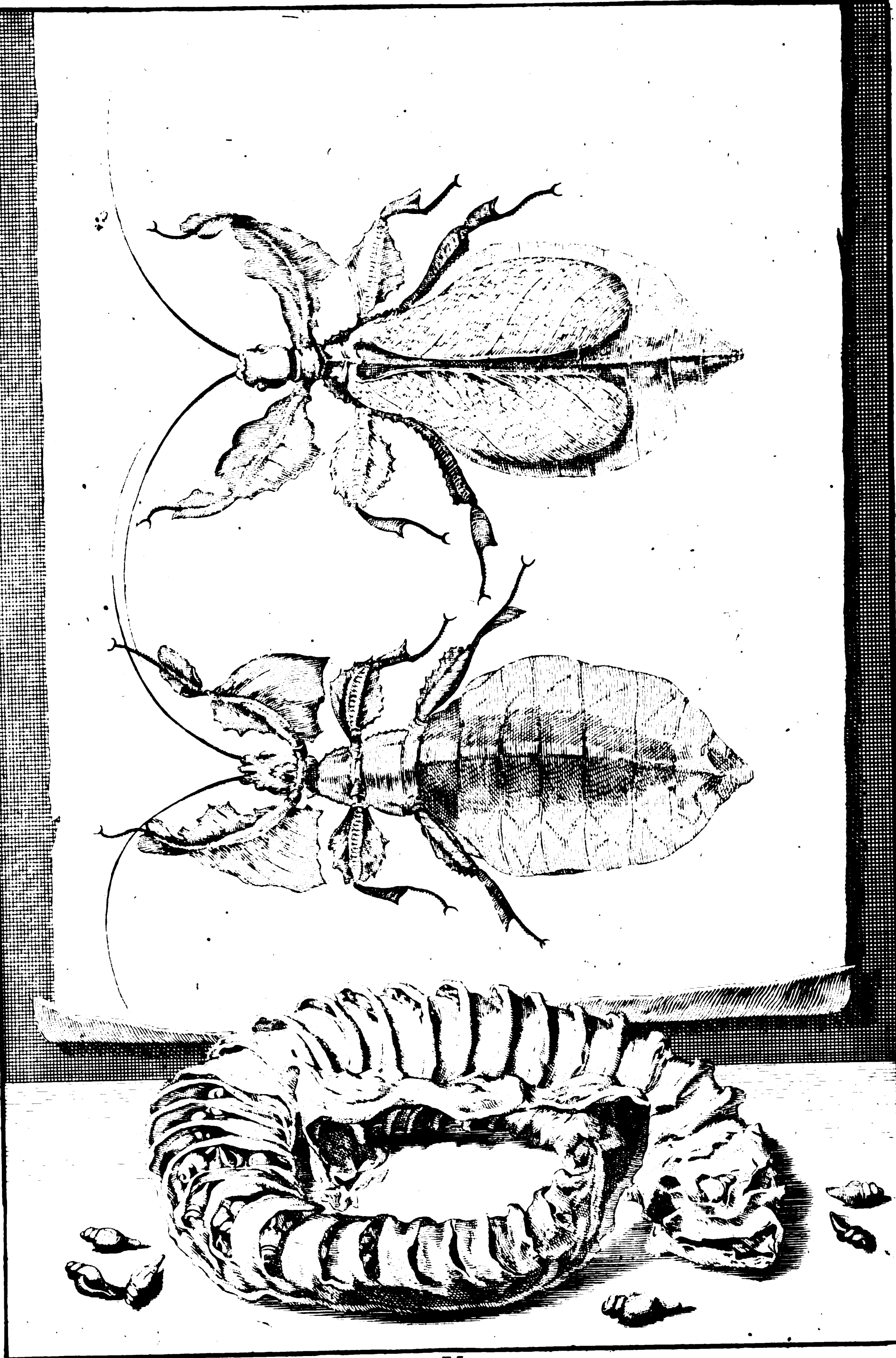

MECIVSI
ICAIMIS

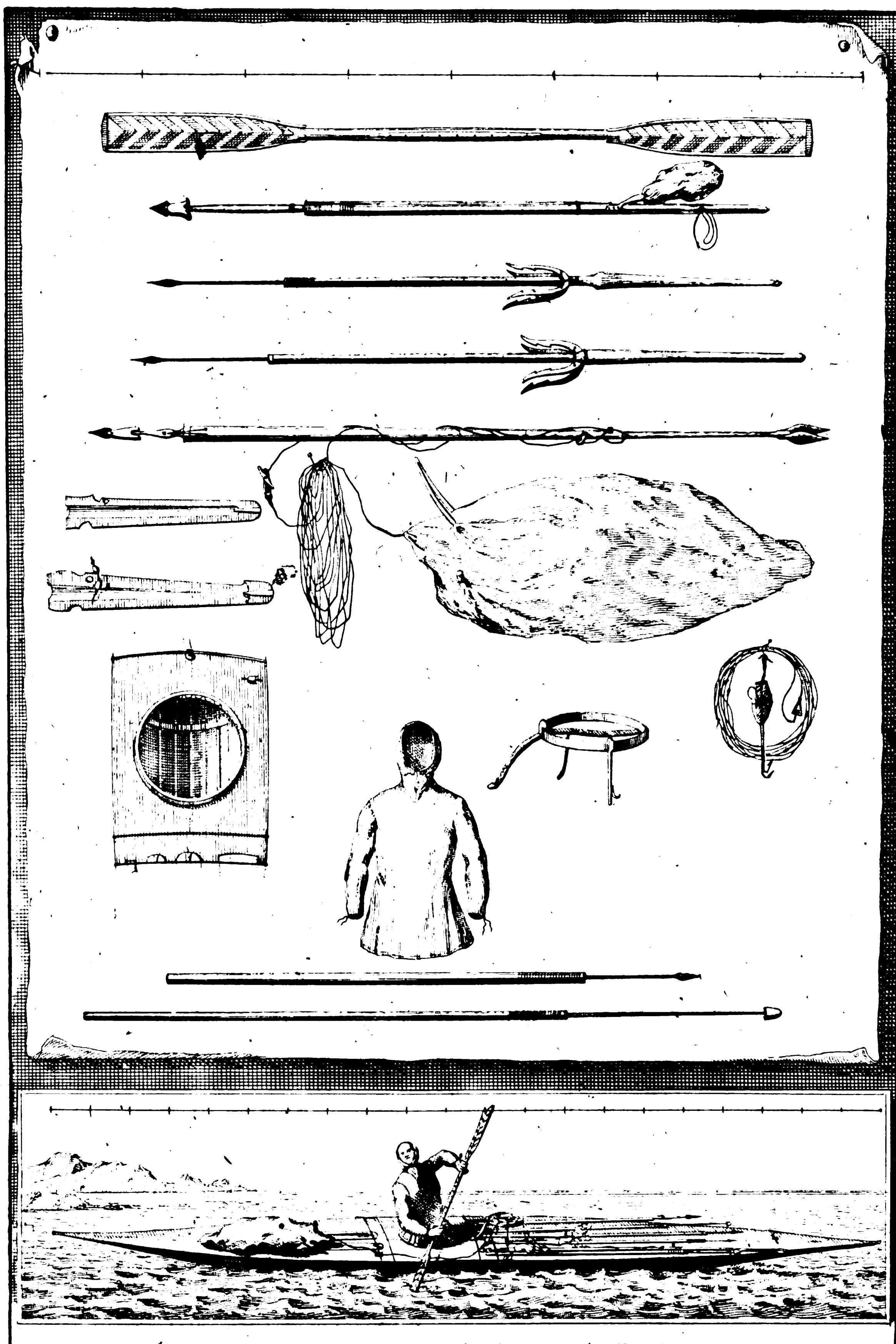
K

L

M

N

Kas of *Kesch* of *Kisch* was een Stad in *Mawaranahr*, naby *Nasab*, niet wyt van *Samarkand*, in een Dal of op eene laegte gelegen, (want heden, zoo als boven, onder de plaetzen des Dals *Sogd* is bericht, het zelve een Vlek is geworden) van omtrent drie mylen groot, en word van ouds *Scehr Sib* genaemt. Zy hadde vier poorten; als, de poorte *Ahemin*, de poorte *Abdallag*, de poorte *Kassaban*, en de poorte *Scaristan*, die ook de *Turkestansche* poorte genaemt wierd, van wegen een Dorp *Turkestan*, buiten de zelve gelegen.

Van de Turkestansche en Moegaelsche Koningen, die te gelijk over Turkestan en Moegalenland hebben geheerst; ziet boven.

De Stad wierd door twee groote Vlieten bevochtigt, de een *Kassarin* of *Rassarin*, en de andere *Esfreed* of *Asschur* geheten, die na 't Noorde der Stad loopt. Daer en boven zijn buiten deze plaets noch verscheide kleine Vlieten; als, de Vliet *Zar*, *Hesek*, *Huan*, en verscheide andere.

Volgt 't geene aen my, in't Jaer zestien honderd zeven en tachentig, den acht en twintigsten October, uit Pekin *of* Pekim, *nopende de Reis van omtrent de Kaspische Zee, na* Sina, *over* Turkestan, *en omleggende Landschappen, is overgeschreven.*

ALle Jaren komen zeer veele rotten van Moorsche en Armenische Koopluiden, uit de plaetzen omtrent de Kaspische Zee gelegen, na het Landschap *Xensi*, en van daer na *Pekin*, beide Landschappen van Sina. Ik heb bevonden dat zy uit *Samarkand*, *Caskar*, *Kotan*, en *Erkent*, het welk andere *Hirkandam* noemen; als ook uit *Tangut*, en uit andere aengrenzende plaetzen, die van de Kaspische Zee na 't Ooste, over de Stroom d'*Oxus* leggen, reizen. Uit *Hispahan* is lichtelijk derwaerts te reizen, dewyl de reizen of wegen in Persien gemakkelijk en veilig zijn, tot aen *Turkestan*. Van *Caskar* of *Kotan*, *Samarkant* en *Erkent*, tot aen het Sinesche Landschap *Xensi*, is het eene reize van drie of vier Maenden genoegzaem bereisde, of gebaende, en gemakkelijke weg; dewyl die Koopluiden te gelijk met Vrouwen en Kinderen komen, en zeggen dat niets op den weg ontbreekt. Dus verre gemelte Brief.

Mauranar, of, volgens *Elmacin*, *Mauranaar*, en, volgens *Abulfeda*, *Mawaranahr*, en, by *Maginus Maurinacher*, word in 't algemeen by veele genomen voor al de Landen, gelegen over den Stroom *Gihun*, heden *Oxus* geheten, die de zelve van *Korasan* deild. Zoo *Texeira* wil, bevangt *Mauranar* eerstelijk de Koninkryken *Chorasan*, en *Turkestan*; en het Land Usbek of Zagatay, daer na Tartarye, Katay, en veel andere Landschappen. Het schynt *Elmacin* niet anders door *Mauranar* verstaet dan Zagatay of Usbek, en *Turkestan*.

Gool in Alf.

Maginus neemt *Mauranar* slechs voor het Land der Sogdianen en Bactrianen, zulks het begrypen zoude de Landen der Bactrianen en Sogdianen, Sasen en Massagetanen van *Ptolomæus*, Scytie, binnen en buiten den Berg *Imaus*, Serika of Zydeland, en de Landen aen *Ptolomæus* onbekent, zoo wel ten Noorde als Zuide.

Volgens *Abulfeda*, uit de Schriften van zeker Arabische Schryver *Yakut*, is *Turan* een naem van geheel *Mawaranahr*.

De grenspalen van *Mawaranahr* (zoo veel hem bekent) zijn ten Weste *Chorasan*, ten Zuide de Stroom *Gihun*: de *Gihun* vloeit meerendeels van 't Ooste na 't Weste; hoewel in den zelven afleidingen zijn, die nu na 't Ooste, dan na 't Noorde schieten. Maer met welke grenspalen *Mawaranahr* ten Ooste en Noorde besloten leit, is den zelven onbekent.

Mauranar was by ouds zeer veele oorlogs-rampen onderworpen: t'eeniger tyd stond het onder de gehoorzaemheit der Arabische *Kalifs* van *Bagdad*, die te dier tyd geheel Persie bezaten; en wierd by gevolg voor een onderhoorig gedeelte van Persie gerekent.

De Koningen van *Mauranar* hebben ook eertyds over verscheide Landschappen, ja over een groot gedeelte van Persie geheerscht, en eenige ook over *Turkestan* en *Indie*. Omtrent des Jaers zeven honderd en veertien, voor des Heilands geboorte, maekte zich *Oelyd* of *Walid* meester van *Mauranar* en *Chorasan*, door middel van eenen zijner Hopmannen, *Koteybak*, of anders, *Eben Moselem* genaemt.

Over *Mawaranahr* heerschte, in 't Jaer veertien honderd acht en zestig, na des Heilands geboorte, *Sultan Almenk Alhand Abusand*, Zoon van *Ahmed*, Zoon van *Miran Shah Gurga*, Zoon van *Timurlaen*, en over zijne andere gewesten van de grenspalen van *Caskar* tot aen *Indiën*, en tot aen *Chowaresmie*, twaelf Jaren, en stierf in zijnen ouderdom van twee en veertig Jaren. Hy wierd *Hasan Altaweil*, of *Hasan Ozum*, dat is, *Hasan* de lange; anders doorgaens gebroken *Uzum Cassan*, of *Uzum Acem Bek*, genaemt.

Wanneer de Zoonen van *Schach-ruch*, anders *Mierza Xarck*, Zoon van *Timurlaen*, na 's Vaders dood over 't Ryk twistteden, en elk zich een gedeelte toe-eigende, dat hy krygen kon, nam *Aladdaulagh Mirza*, Zoon van *Baitsenkar*, Zoon van *Schach-ruch*, Zoon van *Timurlaen*, *Chorasan* in.

Timurlaen liet na zijn dood acht en dertig Zoonen en Neven na. Zeker Arabische Schryver *Daulatschach* telt vier van zijne Zoonen aldus op.

Het Paleis zijns Keizerryks was met vier schragen gevestigt: te verstaen, vier des Koninks Zoonen, die uit zijne gezegende lendenen voort gekomen waren: als, *Gjihân-Ghir Sultan*, *Omer Schich Sultan*, *Miran Scah Ghurgham*, en *Schach-ruch Badadur*.

Daulatschach verhaelt de geboorte, heerschappye en dood van *Schach-ruch Bahadur*, aldus:

De gelukkige geboorte van *Schach-ruch Sultan* was op den veertienden dag der eerste Maend *Rabia*, des Jaers zeven honderd negen en zeventig, na den Mahometaenschen styl, dat is, op 't Jaer dertien honderd zeven en zeventig, na den Christen styl, in de zeer verlichte of vaste Stad *Samarkand*. Hy heeft geheerscht twee en zeventig Jaren. Zeven Jaren heeft hy, ter tyde zijns Vaders, in *Chorasan* geheerscht; en drie en veertig Jaren heeft hy, na des Vaders dood, in de Koninkryken van *Iran* en *Turan*, dat is, Persien en Tartaryen, en in de gewesten van Indiën en Turkestan, geheerscht. Eindelijk is hy in de Heilige Maend *Dilhegia*, in 't Jaer acht honderd en vyftig, na den Mahometaenschen styl, of veertien honderd zes en veertig, na den Christen styl, op den dag van *Nerruz*, omtrent het Middagmael, in het Stedeken *Phascharud*, in het gebied der Stad *Rei* gelegen, in de hoede der Goddelijke barmhertigheit getreden en gestorven. *Abn Mohammed Mustafa* wil, dat hy slechs een en zeventig Jaren geleeft heeft, en op het Jaer acht honderd vyftig, of na Christi geboorte veertien honderd zes en veertig gestorven, en in de Stad *Rei* zelve overleden zy.'

Dezen *Schach-ruch* waren zeven Zoonen, volgens *Chandemir*, gebooren: hoewel anderen hem slechs vyf toevoegen.

De oudste was *Ulug Beigh* geheten.
Een ander heete *Baisenkar*.
Een ander *Abraham Sultan*.

Volgen eenige verklaringen dier gewesten, waer van hier handele, zoo uit *Abulfeda* en andere Schryvers onderscheidener tonge, en my toegekomene narichten, heb getogen, die mede deels ter plaetze, door ons bestel, opgestelt, en my toegezonden zijn. Het kome dies den Lezer niet onhebbelijk voor, dat misschien van een en de zelve plaets, zoo boven als beneden, meermael word gewaegt, hoewel nimmer tegenstrydig, wezende zulks ten verscheidene opzichte en na bericht der onderlinge Schryvers geschied.

Abulfeda *brengt onder* Mawaranahr *de volgende Steden en Landschappen.*

Bochara.
Alkariàh.
Aljadidah, of,
Jangikant, in Turkestan.
Jand, in Turkestan.
Al Tawawen.
Karminah.
Dabusiyah.
Nachshab, of,
Nasat.
Farab, in de gewesten der Turken.
Kash.
Ashtichan.
Samarkand.
Koshamyah.
Zamin, in het gebied van *Osrushnah*.
Ashshash.
Benkash.
Ihâk.
Estijab, op de grenzen der Turken.
Osrushnah.
Taràz, boven de grenzen der Turken.
Sabât.
Shalg, in het Land van *Turan*.
Chojondah, op het einde van den Vliet *Sihun*.
Shawarcath, in het Landschap van *Shash*.
Osbainkath, in het Land van *Estijab*.
Chowakand, in *Fergana*, en in Opper-Persien.
Tonkat, een der Steden van *Schash*.
Achsitaith, in *Fergana*.
Kasan, eene Stad van *Asshash*.
Balasagum, in het Land der Turken.
Tarmed, op het einde van den Vliet *Sihun*.
Washjerd.
Fergana, een groot Landschap boven *Ashash*, en over de Vlieten *Sihun* en *Gihun*.
Koba, in *Fergana*.
Chotolan.
Al Wachsh, eene Stad.
Alsaganyan, een Landschap in *Mawaranahr*.
Schuman, eene Stad in het Landschap *Saganiyan*.
Kasgar, *Caskar* of *Kashgar*, Hooft-stad van *Turkestan*.
Chotan, aen het einde van *Turkestan*.
Chan Balek, aen het uiterste Ooste, in de Landschappen van *Chatan*.
Karakum, in de uiterste Landschappen der Turken, na 't Ooste.

Hier

Hier uit blijkt hoe *Abulfeda*, niet alleenlijk *Fargân* en *Turkestan*, maer ook de Landschappen van *Chotan*, in het uiterste Ooste gelegen, onder *Mawaranahr*, schynt te brengen.

Gansch *Mawaranahr* is eertyds een Moeder, ja vruchtbare Moeder, om zoo te spreken, van doorluchtige verstanden geweest, die door het hanteeren van wetenschappen en oeffeningen van een schrander oordeel, zich een grooten naem gebaert hebben. Aldaer heeft de kunde en queeking van de Arabische en Persische Tale, van de welke zy de meeste Boeken geschreven hebben, gebloeit.

In het Land van *Mawaranahr* vallen zeer schoone Jacht-honden, op grof Wild, of schoon zy klein zijn; worden veel in Indiën gezocht.

Warner. Uit een Dal, tusschen twee Bergen gelegen, in het welk de Stad *Badaschan* leit, stort de Vliet *Sihun* met groot gedruis, tot verschrikkens toe.

Garze, anders *Garzistan*, dat is, Garzeland, is een Landschap op de lengte van negen en negentig graden, en op de breete van zes en dertig graden, en heeft hooge Bergen. Het begrypt vyftig Dorpen, en veele vaste Kastelen. Het Volk is 'er zeer grof en plomp.

Dendankan is een Stedeken op de weg van *Saraches*, en op de lengte van vyf en negentig en een halve graed, en op de breete van zeven en dertig graden; alwaer veele Zyde en Wol valt.

Alleb. *Schalg* of *Schelz*, is een Stedeken der Turken, of op de grenzen der Turken, in *Turan*, zeven mylen van *Taraz*, op de lengte van negentig graden en dertig minuten. Uit *Schalg* zijn veele geleerde Mannen voort gekomen. De Inwoonders zijn Mahometanen.

Tsigil of *Jecel*, is een Stedeken naby de Stad *Taraz*, gelegen op de grenzen der Turken: waer uit *Abn Mohammed*, Zoon van *Jahi*, geboortig was.

Estijab of *Istizab*, is de naem van een Stad en Landschap, en een Edele Landstreke, onder de Landschappen van *Mawaranahr*, en in het Dal *Schasch* gelegen.

Estijab is, volgens *Allebab*, een groote Stad, in 't Ooste, by de grenzen der Turken, of van *Turkestan*, gelegen; en, volgens *Ebn Haukal*, in groote een derde deel van de Stad *Benkath* gelijk. Het heeft een Kasteel gehad, hoewel eer lang al verwoest. Maer de Voorsteden worden noch bewoont.

De Stad was met een dubbele muur omringt; en de Voorsteden met een muur van eene myl.

In de Voor-steden zijn Wateren en Tuinen, te weten, op de vlakte. Tusschen de Voor-steden en de naby gelegene Bergen is een tusschenstand van drie mylen.

Uit de Stad *Estijab* zijn veele geleerde Mannen voortgekomen.

Taras of *Atras* is eene Stad op de grenzen van Turkestan, naby *Estijab*, op de lengte van negen en negentig of honderd graden, en vyftig minuten, en op de breete van vier en veertig graden, en een en dertig minuten. Het is eene Koopstad voor Mahometanen, Turken en Heidenen; waer na de naby gelegene Kastelen genaemt worden.

Het Landschap zelfs is, volgens *Ibn Haukal*, die het zelf bezichtigt heeft, voor een groot gedeelte bergachtig, of heeft zijn uiterste deelen met Bergen omringt.

Abulfeda getuigt dat in het zelve Landschap over de vier honderd Kastelen geteld worden.

Schas of *Alshash*, is een prachtige Stad, aen of voorby den Vliet *Sihun*, in het gebied van *Samarkand* en 't Dal *Sogd*, vyf dagen reizens van *Fargân*, en vier van *Chojandah*, op eene vlakte. In elk huis vloeit water uit de Vliet *Sihun*. Zy word gezeit in de lustigste Landstreke van *Mawaranahr* te zijn gelegen, en veele Vlekken of Stedekens, ten getale van omtrent vyf en twintig, te begrypen, volgens *Ebn Haukal*. Onder de oude Steden is 'er een *Berekat*, als Hooft-stad, nu *Taskad* genaemt.

Schas word half zoo groot gezeit te zijn, als *Berekat*. Het Volk daer omtrent woont in Tenten, en is niet gehoorzaem.

Het Landschap of de Landstreeke *Schâs Alshash* of *Xâshi*, paelt ten Zuiden aen het Landschap van *Osruxene*, en loopt voorby *Samarkand*, waer van de Hooftstad ook een zelve naem van *Schâs* of *Alshash* voert.

By de Berg *Scabalegh*, tot aen het einde des Dals *Schas*, is een muur, tegen de aenvallen der Turken, opgehaelt.

Binketh of *Benkath*, is een groote Koopstad van *Alshash*, en heeft buiten een sterk Kasteel, dat met een muur omringt is.

Eenige schryven deze Stad drie poorten toe: als, *Aluelabag*, *Kesch*, en *Aheum*. Warner.

De Stad is een myl lang, en heeft een groote Voorstad, met een muur omringt; en buiten die muur is een andere Voorstad, ook Tuinen en Gebouwen, met een byzondere muur omtrokken.

Het Kasteel heeft twee poorten, een na de Voorstad, en de andere na de Stad toe. Op de wallen des Kasteels is een groote Tempel gebouwt.

Schawath of *Scaweket*, is een Stad in de Landen van *Alshashi*, waer uit veele geleerde Mannen voort gekomen zijn.

Besket of *Beska*, is een Stad des Landschaps van *Schas*, waer uit mede veele geleerde Mannen voort gekomen zijn; en in de Nabuurschap leit een ander Stedeken *Barseket* of *Bareskath*; hoewel andere dat onder *Estijab* brengen.

Budehhet of *Bodachkath*, is ook een Stad van *Schas*.

Alazeni steld ook de Stad *Koba* in *Schas*; maer *Allebab* in *Fergan*.

Alsaganiyan, en van de Perzen *Saganiyan* genaemt, is de naem van een afgezondert Landschap in *Mawaranahr*, en van de Hooft-stad des zelven Landschaps; leit onder de Vliet *Sihun*, en paelt ten Zuide aen het Landschap van *Osruxene* of *Usruscene*.

Het is een groot gewest, ryk van Bomen en Water, en word bewatert door eenen Vliet van een zelven naem.

De Burgers van *Altarned* of *Tarned*, drinken uit den Vliet *Alsaganiyan*.

Ebn Haukal houd *Alsaganiyan* voor een groote Stad in *Mawaranahr*; maer *Tarned* heeft meerder Inwoonders, en is ryker. Rondsom de Stad is een groote Landsdouwe of Landstreeke, met Dorpen, Tuinen, Wynbergen, en veele Rivieren, die tot in *Tarned* schieten.

Washjerd of *Waschzerd*, behoort onder *Saganiyan*, en leit aen den Vliet *Saganiyan*, zes mylen van het Kasteel *Raseb* of *Rasib*. Daer zijn treffelijke Voorsteden, en overblijfzelen van wonderlijke aeloudheit.

In *Washjerd* en *Sanwan*; by *Saganiyan* word zeer veel Zafraen vergaerd, die van daer na verscheide gewesten vervoert word. Al de andere Koopmanschappen zijn 'er voor een geringe prys te bekomen.

Sihuman is in de gewesten van *Saganiyan*, over den Vliet *Sihun*. Het was wel eer een grensvesting der Mahometanen. De Inwoonders wilden eertyds onder geene Koninklijke Heerschappye staen.

Altarned, *Tarned*, of *Tarmed*, of *Termud*, is eene oude Stad, en leit aen den Oever van de Vliet *Zeihun* of *Sihun*, of aen het uiterste van de Vliet *Balch*, die ook *Sihun* genaemt word, in *Tocharestan*. De wegen en steden zijn 'er met steenen geplaveit: ook zijn 'er de huizen met steenen gebouwt. Het is een haven der plaetzen die aen de Vliet *Sihun* leggen.

Tarned begrypt onder zijn gebied veele Steden en Vlekken.

De vaste Bergen leggen omtrent een dag reizens van daer. Daer aen zeer veele Dorpen leggen, en breede Weiden zijn, die door den Vliet *Saganiyan* bevochtigt worden.

Sarmanyan of *Sermetzan*, is eene Landstreeke in de gewesten van *Tarned*, en word op Persisch *Zumenkan* genaemt.

Ilak is eigentlijk een Landschap, naby *Schâs* gelegen, en paelt aen *Schâs*, zonder eenige grensscheiding. Al de Landen van *Schas*, van *Naubacht* af, tot aen *Fargan*, waren eertyds *Ilak* genaemt, volgens *Allebab*.

Het Landschap van *Ilak* word met eenen Vliet van een zelven name bewatert; en is, zoo zommige zeggen, de lustigste van alle plaetzen die God geschapen heeft.

Ilak, zoo eenige Schryvers dryven, en *Alshash*, zijn mede Steden dicht aen malkander gelegen, zonder eenige Vestingen.

Van de grenzen van *Ilak* tot aen het Dal *Schâs*, zijn geduurige geboomten en Tuinen, ook Vlieten. In de Bergen van *Ilak* zijn Goud- en Zilver-mynen.

Tunkat is, volgens *Ebn Haukal*, met een muur omringt, in de welke veele poorten zijn. Het heeft veele Tuinen.

Het heeft, volgens den zelven Schryver, een Kasteel met eene Voor-stad en Riviere, als mede noch een tweede Kasteel, van de Vorsten bewoont. De wateren vloeyen in de Stad en Voor-stad.

Ebn Haukal, houd *Tunkat* voor een Stad van het Landschap *Schas*; en *Allebab*, voor eene Stad des Landschaps van *Ilak*.

Tunkat is, volgens *Allebab*, voorby of over de Vlieten *Gihun* en *Sihun* gelegen.

Chacend, of *Chucend*, of *Chakend*, is eene Stad in de Landstreeke van *Fergana*, een dag reizens Zuidwaerts van de Stad *Rendbadan*, en een dag reizens van de Stad *Zamin*, daer de Vliet *Sihun* door loopt. Wamm.

De Stad *Rendbadan* leit aen den Noorder Oever van den Vliet *Sihun*, en eene dag-reize Noordwaerts van *Chucend*.

Chengerux is een Stad, aen de Noordwest zyde, of Oever van de *Sihun*, een dag reizens van *Rendbadan*, en van *Chucend*; en weer een dag reizens Zuidwaerts, leit de Stad *Zamin*.

Het Landschap van Ciarkian.

HEt Landschap van *Ciarkian*, volgens *Jarrik*, alzoo na zijne Hooft-stad ge-

genaemt, is in *Turkestan* gelegen, tusschen 't Ooste en Noord-ooste, en begrypt veele Steden.

Uit *Giarkian* komt men door zandige Woestynen, en vind op het einde van vyf dagen reizens de Stad na by een groote Woestyne, van een zelve name.

Ananie stelt noch in *Turkestan* de Steden *Teskan* en *Galba*, op de mond van eenen vloet *Tachosca*, die zijn water loost in de *Chesel* of *Jaxartes*.

Het Koninkryk van Nekbal.

HEt Koninkryk van *Nekbal*, volgens *Kircher*, is gelegen over den Berg *Langur*, en paelt aen het Koninkryk van *Maranga*. Word by zommige het zelfde met *Nupal* gezegt te zijn.

De eerste Stad na de zyde van den Berg *Langur*, zoude *Kuthi* zijn. Vyf dagen reizens van *Kuthi* leit de Stad *Nesti*. Zes dagen reizens van *Nesti*, de Hooft-stad *Kadmendu*, op de Noorder breete van zeven en twintig graden, vyf minuten: een halve dag reizens van *Kadmendu*, legt de Stad *Nekbal*, en is de zelve, de Stoel des ganschen Ryks, die ook *Badda* word genaemt.

Dit Koninkryk bezit alle nootwendige behoeften tot 's Menschen onderhout. Men koopt 'er overal dertig of veertig Hoenderen voor een Ryksdaelder. De Inwoonders leggen alle in een dikke duisternis des Heidendoms verzoopen.

Een schrikkelijke gewoonte gaet by de Inwoonders van dit Koninkrykje in zwang, volgens bericht van eenige Oostersche Schryvers: te weten, zy smyten de kranken, die aen het zieltoogen zijn, buitens huis, in de grachten der Akkers, en laten hen aldaer ter genade van weer en wind, zonder eenige erbarming en medelijden sterven. Ja de Lyken blijven ook daer leggen, om door Roofvogels, Wolven, Honden, en diergelijke beesten verslonden te worden: want zy houden voor het eenigste gedenkteeken van een gloryryke dood, een grafstede onder levendige Dieren te hebben.

De Vrouwen zijn boven gemeen leelijk; want uit Godsdienstigheit wasschen zy haer nooit met water, maer met een zekere stinkende oly; waer mede zy zoo bemorst worden, dat men haer geen Menschen, maer Spooken zou mogen noemen: behalven een onlijdelijken stank, dien zy van haer geven.

Na vier dagen reizens van de Stad *Lassa* of *Barantola*, komt men aen de voet des Bergs *Langur*: dees is de hoogste Berg van alle Bergen in dat gewest; zulks de Reizigers op zijnen top naeuwlijks, van wegen de dunheit der Lucht, kunnen adem halen: noch hy kan, om de uitwazemingen van eenige vergiftige kruiden, des Zomers, zonder openbaer gevaer des levens, zoo als Reizigers getuigen, over getrokken worden. Door dezen Berg, om zijn yzelijke steilte en klippige streken, kan men met Wagen noch groot Vee reizen, maer moet men de gansche weg te voet afleggen, byna den tyd van een Maend, tot aen *Kuthi*, de eerste Stad des Koninkryks van *Nekbal*. Wyders, niet tegenstaende deze bergachtige streken kommerlijk zijn te bereizen, zoo heeft de natuur haer nochtans van een grooten overvloed van warme en koude wateren, die overal uit de holen der Bergen springen, voorzien; desgelijks van Visch voor de Menschen, en van overvloedige Weiden voor het Vee.

Kircher wil deze streke voor een en de zelve gehouden hebben, die *Ptolomaeus* onder de *Kaukasische* Bergen, en *Parapanisus* noemt.

Markus Paulus noemt den zelven *Belor*: andere, met andere namen.

Op de grenzen van de Landstreke der *Tacharen*, zoude, vyftien dagen reizens van de Stad *Balch*, eene Stad van een zelve name, als het Landschap *Badachran*, en anders ook *Balachran* geheten, leggen: welk Landschap tot aen de grenzen van *Indiën* raekt, is gansch bergachtig; en worden by *Ptolomaeus*, des zelfs Inwoonders ten deele met de naem van *Komeders* gedacht. In dit Landschap hebben de Rivieren *Jaxartes*, anders *Sihun*, en d'*Oxus*, anders *Gihun*, mede eenige van hunne eerste Bronnen.

Door de Voorstad van *Balch* vloeit een Vliet, de *Has* genaemt; die, na de Tuinen en Akkers bevochtigt te hebben, twaelf mylen van de Stad *Balch* in d'*Oxus* valt.

De Persische Konink *Abbas de Groote*, hielt in 't Jaer zestien honderd en twee, binnen *Balch*, de Tartersche Konink *Balca* genaemt, belegert, ter oorzaek, dat hy wilde hersteld hebben, in 't gebied, de stam van Konink *Lercado*, waer van de Kinderen in Persien waren gevlucht, en aldaer heul, en hulp verzocht hadden, tegen gemelten Konink, hunnen Oom, aen wien de Persische Konink meermael Gezanten afgevaerdigt had, tot herstelling gemelter Princen, maer wierden steeds met schimperig bescheit te rug gezonden; aen *Schach Abbas* deed hy zeggen, dat indien, hy de Kinderen dus liefde, het stond hem vry in eigen Land, hun Steden toe te voegen, anderzins, hy hadde de Kinderen hem te zenden, wilde zorge voor

haer recht dragen, zoo zy dat hadden: dies toog *Abbas* met honderd duizend Ruiters het Usbekker Land in, en rukte voor *Balch*, doch de Tarter hielt zich geslote, en gesterkt, binnen de plaets, zonder dat te Velde verscheen, of schoon hy meermalen uitgedaegt wierd, en men hem wegens dien Persch een Zwaerd en Spil zond, ten stryd uitdagende, zoo hy hart had, en een Man was, maer zoo hy een Wyf ware, konde hem de Spil ten arbeid dienen; hy ontfong, en behieltze beiden, het Zwaerd zeide hy, zal my dienen des vereist, en de Spil insgelijks, om de Perzen, gelijk de Vrouwen opgesloten te houden. Zoo dat de Konink *Abbas* onverrichter zake te rug toog.

De Vliet *Baktrus*, by *Curtius*, *Plinius* en by *Strabo*, *Zariaspis* en *Baktriana* geheten, word nu *Buchian* of *Boechara* en *Balch* genaemt; valt uit den Berg *Taurus*, bevochtigt dat gewest, volgens gemelte Schryvers, en stort zijn water in den *Oxus*.

Desgelijks schryft *Strabo*, dat voorby *Baktria*, anders *Zariaspa*, een Vliet, *Zariaspis* geheten, vloeit, en in den *Oxus* valt.

CHOWAREZMIA.

Abulph. Gool. CHowarezmia word by *Ptolomeus*, *Chorazmie*, by *Texeira*, *Korrazm*, en by *Elmacin*, *Chouarazm* geheten. Leit aen alle kanten omringt met Wildernissen. Geheel *Chowarezmia* leit ten Weste besloten met een gedeelte van het Land der Turken: ten Zuide met *Chorasan*, ten Ooste met een streeke van *Mawaranahr*; en ten Noorde met andere Landschappen der Turken. Het is gelegen aen den uitersten loop des Strooms *Gihun*, heden d'*Oxus* genaemt; te weten, aen deszelfs beide Oevers, en in de Nabuurschap van *Igur*. Boven *Chowarezmia* is geen andere bevolking aen dezen Stroom.

Onder de naem van het Landschap *Chowarezmia* word by zommige Schryvers *Chorasan* mede begrepen, of onder *Chorasan*, *Chowarezmia*, waer aen het paelt, hoewel het een byzonder gewest is, gelijk de benaminge der Rivieren *Oxus* of *Gihun*, en *Jaxartes* of *Sihun*, welke aen deze Landschappen roeren, mede dikmael, zonder onderscheid, by de Schryvers worden gebruikt, en verwardelijk aengetogen, komende d'*Oxus* mede onder de naem van *Jihun*, *Dsjihhoen*, *Gichan*, *Sog* en *Schas* voor, en de *Jaxartes* krygt mede by zommige Schryvers de naem van *Kant*, *Zeihun*, *Darja*, en andere; en hebben wy, by het aentrekken van vreemde Schryvers, hunne benaminge en spelding gevolgt.

Zommige Schryvers willen, dat de Vliet *Gihon* of *Gihun*, is de Ooster mond of arm van de Vliet *Tigris*, dus genaemt, van wegen zijn overvloeyen, want zomtyds het geheele Land door hem overstroomt zoude worden, wezende het woord *Gichon* of *Gihon* overstroomen, op 't Hebreeuws gezegt.

Dat zeker Rivier van deze naem, eene der vier Vlieten des Paradys is geweest, mag blijken by *Moses* eerste Boek, het tweede Hooft-stuk, het dertiende vers; want de Text sprekende van de Rivieren des Paradys, zegt deze woorden.

Ende de naem der tweede Riviere, is *Gihon*, deze is't die het gansche Land *Cus* omloopt.

En zoude de Rivieren *Gihon* en *Phison*, volgens *Calvin*, de meest Zuidelijke Rivieren van het Paradys wezen.

Grotius vertaelt het woord *Gihon*, of *Gichon*, een Vliet die afleit, of wel een afleidende, of afgeleide Rivier, en op een ander plaets zegt hy mede, dat de *Gihon* is de middelste schoot van de Rivier *Euphrates*. *Junius* wilde, dat deze Rivier zijn naem hadde, van dat zy bequaem was, Landen te bewateren.

In kort, het is gewis, dat een Rivier met deze naem door het Aerdsch Paradys heeft gestroomt, en word de zelve van *Morinus*, vermaerd Professoor, wel eer in de Orientaelsche Tael tot *Amsterdam*, vertoont, als in de Persische Inham uitstortende, verbeeldende hy het Paradys, gelegen tusschen *Assyria*, *Mesopotamia*, en de Persische Golf, zoo, dat de *Euphrates* en *Tigris*, tot eene Rivier geworden zijnde, door het zelve heen schieten, en ten einde het Paradys bezuiden, weder tot twee Rivieren splytende, twee armen krygt: waer van de Ooster arm *Gihon*, en de Wester *Phison* word geheten. 't Geene alle door hem, met veel redenen en blijken, is beweert. Dat nu de Riviere *Oxus* deze naem van *Gihon* of *Gihun* heeft bekomen, moet niet vreemt voor komen, eensdeels om dat men de Rivieren die het Paradys besproeiden, en de rechte plaets van de zelve, niet wel wetende aen te wyzen, hem voor eene van die heeft genomen, want in waerheit, zy niet verre afgelegen is, van die plaets, alwaer waerlijk het Paradys schynt geweest te zijn: ten anderen, om dat de grond betekeninge van het woord *Gihun*, op alle Vlieten die afleiden, of overstroomen, genomen kan worden.

De *Nyl* word in 't Ethiopisch, mede *Gejon* of *Gewon* genaemt, 't geene zijn oorspronk

spronk uit het Griecksche woord γεὼν schynt te trekken, en dat weder uit het Hebreeuwsche *Gihon*, waer van gezegt word, dat zy om het Land *Cus* vloeide, doch de *Nyl* bevind men, niet het geheel Abyssinen Land, maer alleenlijk het Landschap *Gojama* te door vloeyen, zoo dat, in de Heilige Schrift, gewisselijk van eene andere Rivier als de *Nyl* gesprooken word, wanneer zy van de *Gihon* gewag maekt. Gen. 2. 13.

Volgens den Arabischen Schryver *Mohalabi*, strekt het Land van *Chowarezmia* van het Meir *Chowarezmia* af, Zuid en Oostwaerts.

De voornaemste Steden in *Chowarezmia* zijn *Kath*, *Karkaniyah* en *Hazar-Asb*, welke laetste gelegen is aen den Wester Oever des Strooms *Gihun*.

Herodoot steld in zijn derde en zestiende Boek de Parthen, Chorasmers, Sogders, Gandares en Ariers, vervolgens achter een, die een zelve wapentuig, als de *Baktrianen*, droegen: welke te zamen drie honderd talenten Jaerlijks tot schatting aen Konink *Darius* betaelden.

Cingis Chan trok, na het veroveren en verwoesten der Stad *Samarkand*, na de deelen of gewesten van *Chowarezmia*, en zond eenigen, die de Inwoonders, om aen hem trouw en gehoorzaemheit te bewyzen, zouden noodigen. Hy deed hen, met beloften en dreigementen, zoo met hoope te voeden, als vreeze aen te jagen, eenige dagen ophouden, tot dat de krygsheiren by een zouden gekomen zijn: en te weten, na de krygstuigen en storm gevaerten vervaerdigt waren om de Hooftstad te belegeren en te bestormen.

Maer dewyl nu het gewest van *Chowarezmia* van steenen ontbloot was, zoo hieuwen de Mogollers, of Tartaren, stukken uit de stammen der Moer-bezien Boomen, in vorm van steenen, en schooten daer mede. Wanneer ze de Stad met aerde, hout, stoppelen en strooi opgevult hadden, stormden zy van alle kanten op de zelve, zulks de geenen, die zich daer binnen bevonden, niet magtig waren tegenstant te doen. Na de wallen dan ingenomen waren, smeten zy vuur in de wyken of straten, dat het grootste gedeelte der huizen, en al wat in de zelve was, verslond. Maer de Tartaren, ziende zich hier door van een gedeelte der buiten versteeken te zullen zijn, staekten het branden, en namen wyk voor wyk of straet voor straet in: niet tegenstaende de Inwoonders die dapperlijk verdeedigden, en hielden ook niet op aldus te doen, tot dat de Tartaren al de wyken ingenomen hadden. Daer na bragten zy al de Inwoonders, tot eenen toe, buiten op de Velden, en stelden de Handwerklieden en Konstenaers, die ten getalle van honderd duizend beliepen, afzonderlijk van d'anderen, en namen de Kinderen, Meiskens en Vrouwen, die eenigen dienst zouden konnen doen, gevangen; maer al de overigen, zoo Mannen, Vrouwen, als stok-oude Wyven, verdeilden zy onder de krygsknechten, om ter neer gehouwen te worden; gelijk elk vier en twintig perzoonen ter neer hieuw.

Chowarezmia word, volgens *Abulfeda*, van *Chorasan* en *Mawaranahr* afgescheiden. Mull.

Chowarezmia, volgens *Ahmed*, paelt ten Weste aen *Dest*. Arabsia.

Na *Chowarezmia* volgen ten Ooste, *Turkestan*, en het Land der *Geten*.

De Landen van *Chowarezmia*, volgens *Ebn Haukal*, zijn de koudste van alle Landen daer omtrent: want de Lucht is'er zoo koud, dat handen en voeten daer door af vallen of af vriezen konnen in de Winter. De Vliet *Sihun* vriest aldereerst toe, daer hy *Chowarezmia* aenraekt.

Het Volk is'er stout, en kan dertig duizend Ruiteren uitleveren.

De Konink van Persie heeft oulinks na *Chowarezmia* eenig volk gezonden, dat aldaer zich neer zette, en huizen bouwde. Na een geruimen tyd zond den Konink iemand derwaerts heen, om te zien hoe het aldaer stond. Dees aldaer gekomen, zag dat zy huizen gebouwt, en hout by een vergaderd; ook Visschen uit de Rivieren gevangen, Beesten geslacht, en gekookt, en het vleesch gegeten hadden.

Dewyl nu in die Land-tale *Chur*, hout, en *Zem*, vleesch betekende, zoo zeide men, het was een Land van hout en vleesch: waer uit het woord *Chuarezm* of *Chowarezmia* zou gesprooten zijn: hoewel *Warnerus* wil, dat de naem zijn oorspronk heeft van het woord *verachtelijk*, 't geen *Chowarezm* in de Lands Tael zoude betekenen, dewyl het volk daer ongehoorzaem was. Takwin.

Strabo schynt de Chorasmers, Chorasmuners te noemen; met byvoeginge, dat zy, beneffens de Attasers, onder de volken Massagers en Sacers gerekent worden; na de welke hy van de Baktrianen en Sogdianen, Spitanners, en van de Perzen, die voor *Alexander de Groote* vluchte, spreekt.

By *Arrianus* leest men Chorasmeners, en by *Stephanus* Choramners, dezer Volken word doorgaens by de oude Grieken en Latynen gedacht.

De Koninklijke Hooft-stad of Zetel des Koninks van *Chowarezmia*, was eertyds *Korkang* of *Kurkanez* geheten.

Kor-

Korkang is anders een algemeene naem van twee Steden in *Chowarezmia*, welker eene *groot Korkang*, en de andere *klein Korkang* by de Perzen genaemt word. Zy leggen naby malkanderen, op een afstant van tien Italiaensche mylen, zoo veele Schryvers willen.

Klein Korkang of *Rukenz* leit aen de West-zyde van den Vliet *Gihun*, en wierd des Jaers zes honderd zestien, Mahometaensche styl, al bewoont. Was ryk van Inwoonders, en had een groote straet. Hoewel de Stad, volgens *Warnerus*, door de Tartaren verwoest wierd; zoo is zy namaels weder opgebouwt.

Groot Korkang leit, volgens *Ulug Beig*, op de breete van twee en veertig graden en zeventien minuten, en op de lengte van vier en negentig graden en dertig minuten; en *klein Korkang* op de lengte van drie en negentig graden en vyf en veertig minuten, en op de breete van twee en veertig graden en vyf en dertig minuten; deshalven *klein Korkang* achtien minuten, of schaers vyf Duitsche mylen, Noordelijker, en vyf en veertig minuten, of tien Duitsche mylen, Oostelijker als *groot Korkang* zou leggen.

Abulfeda daer en tegen stelt *groot Korkang* op de lengte van vier en tachentig graden en twee minuten, en *klein Korkang* op de lengte van vier en tachentig graden en vyf minuten, en op de breete van twee en veertig graden en twee minuten. Des, volgens *Abulfeda*, *groot Korkang* slechts vier minuten Westelijker, en acht en twintig minuten, Zuidelijker als *klein Korkang* zou leggen; een streeke van omtrent zeven Duitsche mylen.

Kath, wel eer, mede op zijn tyd, de Hooft-stad van *Chowarezmia*, en op de Oostzyde, of het Oostelijke einde van den *Gihun* gelegen, is d'uiterste Stad van *Chowarezmia*, aen die kant; wierd door het overstroomen van de Rivieren vernield, en namaels hooger geleit. Wyders na 't Ooste heeft het Land van *Chowarezmia* geene Steden meer.

Tusschen deze Stad en tusschen *Alkajurah* is een afstant van vyftig Duitsche mylen.

Daer was eertyds een kleine Vliet, genaemt *Zardar*, die in de Vliet *Sihun* valt, vloeyende door de gemelte Stad.

Aen de Stad *Hazaresb*, *Hazar-Asb*, of *Harast* op Persisch, en op Arabisch *Lahazar*, is een vast Kasteel in *Chowarezmia*, aen de Westzyde, of aen het Westelijker gedeelte van den *Gihun*, en zes Duitsche mylen van *Kath* gelegen, op de lengte van vyf en negentig graden, en op de breete van een en veertig graden; of, volgens *Abulfeda*, op de lengte van vyf en tachentig graden en twintig minuten, en op de breete van een en veertig graden en tien minuten.

Ulug Beig. / Nasirroddinus.

Daaran of *Deran*, anders *Chirik*, is een Stedeken op d'uiterste grenspalen van *Chowarezmia*, of in het begin der gewesten van *Chowarezmia*, na *Mara* of *Maru* toe; en, volgens *Ulug Beig*, vier en twintig mylen van *Hazar-Asb* gelegen, op de lengte van vyf en negentig graden, en op de breete van een en veertig graden; of, volgens *Abulfeda*, op de lengte van zes en tachentig graden en vyf en twintig minuten, en op de breete van veertig graden en dertig minuten.

Cheru is een wel bebouwt Stedeken, aen de Oost-zyde, of het Oost-einde van den Vliet *Gihun*, en een dag reizens boven *Korkang*.

Het Stedeken *Wezir Scebri* leit tegen over *Cheru*, aen de West-kant van den Vliet *Gihun*, en twee dagen reizens van *Kath*.

Zamachsar is, volgens *Allebab*, een groote Stad onder de Steden van *Chowarezmia*, en leit op de lengte van vier en tachentig graden en dertig minuten, en op de breete van een en veertig graden en vyf en veertig minuten. Van daer is geboortig *Abu Alkasem Mahmudes*, na de Stad *Zamachsar* gebynaemt, die treffelijke schriften en gedichten heeft gemaekt.

De Vlieten of Rivieren van *Chowarezmia* schieten veel uit den grooten Vliet *Sihun*: onder meer andere *Kawchawore*, die vyf Ellen wyt, en twee mans hoogten diep is, en op zijne Oevers verscheide Dorpen heeft leggen.

Twee mylen van daer schiet uit den *Sihun* weer een andere Vliet, *Rudkerbe* genaemt, die voorby verscheide Dorpen vloeit; doch is zeer smal. Ten Weste smyt de *Sihun* verscheide armen of takken uit: als de *Rad*, *Hezar*, *Kerdachwas*, *Aal*, *Bue* en *Hire*; die alle, met den *Sihun*, hun water in de Zee van *Chowarezmia* storten; welke van de Tartaren *Kara Dengis*, dat is, * Zwarte Zee, genaemt word.

* Kaspische Zee.

Hemdala brengt den omtrek van deze Zee (doch te zeer bekrompen) op honderd Italiaensche mylen, en houd haer water zout te zijn.

Het is wonder dat deze Zee, daer verscheide Vlieten, die uit den *Sihun* en *Gihun* komen, beneffens de *Sihun* en *Gihun* zelf, in de zelve storten, nooit hooger word.

Men zeit in *Chowarezmia* veele schoone vruchten vallen; hoewel geene Ekelen.

Daer

Daer worden van Wolle, fraeye Lakens en Kleederen gemaekt.

Naby *Chowarezmia* is een groote Berg, daer Kastelen en Dorpen op gebouwt zijn. Op zijnen top is een Meir of stilstaende water.

De Inwoonders zijn mild en goedaerdig: dryven koophandel.

De Tale of Sprake is verscheiden van die van *Chorasan*.

Alzoo dit gewest van *Chowarezmia* naby de Landen van *Igur* en *Turkestan* gelegen is, zoo ontbreekt geene oorlog tusschen de Inwoonders dier Landen; en zijn derhalven die van *Chowarezmia* goede Zoldaten.

Men zeit daer Goud- en Zilver-mynen zijn.

KABLESTAN.

Ziet pag. 343.

DE meesten houden *Kablestan* of het Land *Kabul* voor het gewest, dat van de oude Grieken en Latynen *Arachosre* wierd genaemt; hoewel andere, als *Merkator*, *Arachosre* zulks voor het Land nemen, dat van *Markus Paulus*, *Chesimur*, en anders nu *Cachemire* genaemt word. Andere willen *Arachosre* en *Dragiane*, onder *Segestan* begrepen hebben. Daer en tegen houd *Gool*, *Segestan* voor het aeloud *Susiana*.

Veele Land-beschryvers stellen *Kablestan* het laeste van het Landschap *Chorasmie*, of *Chowarezmia*; welk *Chowarezmia* ook *Sablestan* (na hun oordeel) begrypt.

Naby de Stad *Kabul* loopt een Vliet, die in de Noorder Landstreke, *Logman* (boven reeds gemelt) genaemt is, zijne oorspronk nemende, van by het Wester gedeelte der Stad: waerom die ook na de Stad *Kabul*, by *Ibn Marut*, genaemt word. Van daer loopt hy na het Zuider gedeelte, en schiet na't Ooste, tot dat hy zich met den *Indus* vereenigt.

Dit Land word ook bevochtigt met het water van de Vliet *Behat*, die in de *Indus* of *Sinde* stort. *Ananie* noemt den zelven *Sumo*, en houd dien voor den Vliet *Arakotes*, alzoo van de Grieken en Latynen genaemt, die zijnen oorspronk van *Sablestan* heeft, en zich in den *Indus* ontlast, na eerst zijnen loop door het Meir van *Bimar*, by ouds *Arakotes*, afgeleit te hebben. Of deze Vliet, met den *Kabul* een en de zelve zy, staet te onderzoeken.

Ook heeft dit Land, zedert langen tyd, onder de Mogols gestaen. En hebben *Babarxa*, en daer na *Emmaupasxa*, het zelve bezeten.

Eenige stellen tot grenspalen van *Kablestan*, ten Ooste het Land van den Indus; ten Noorde *Sablestan*, of liever *Chowarezmia*; ten Weste *Chorasan*; ten Zuide *Gedrosie* of *Cirkan*. Texeira.

Jarik wil dat *Kablestan* een Koninkryk is boven *Kambaye*, na't Noorde, tusschen Persie en Indiën gelegen.

SEGESTAN.

SEgestan paelt ten Westen aen *Chorasan*, aen *Carmanie* en aen *Sindre*: (want het Landschap van *Sindre* is ten Weste en Noorde met *Karmanie*, of liever, met de Woestyne van *Segestan*, besloten) leit in 't Zuide van het Landschap *Haran* of *Heraat*, op een afstant van negen dagen reizens.

Dit gewest bestaet, voor een groot gedeelte, uit vlakte en zanden, die door de winden opstuiven, en door de hitte branden; waer door het aldaer ongemakkelijk is te leven. En het geen *Curtius*, van den Veldtogt van *Alexander de Groote*, door de Woestynen der *Sustaners*, verhaelt: te weten, hoe de damp van de Zomersche hitte der Zon, de zanden ontsteekt: het zelve verhalen de Oostersche Land-beschryvers van de Woestynen van *Segestan*, waerom waerschynelijk is, dat het Landschap der Susitaners, geen ander is, als *Segestan*; want de letter G word dikwils als een S uitgesproken. Curtius.

De voornaemste Stad en Hooft-stad dezes Landschaps, heet *Zernegja*, en word ook dikwils met den naem des ganschen Landschaps gedacht. Zy wierd, ten tyde van *Omar* de tweede, Arabische *Chalif* of Keizer, en Navolger van den beruchten *Mahomet*, door de Mahometanen ingenomen. Een myle van daer vloeit een Vliet *Senaroud*, die een tak is van den Vliet *Hiadmen*, in Aria gelegen, by *Ptolomæus* gemelt.

Dit gewest brengt in grooten overvloed *Zilphium* voort; waer uit een vocht of zap vergaderd word, *Hiltit* geheten, die in d'Apoteken *Asa Fœtida*, dat is, stinkende As, en op Nederduitsch, Duivels-drek, genaemt word. Dioscorides.

De Segestanders, als ook de Indianen, welke twee laeste het *Hind* noemen, gebruiken het doorgaens onder de zaussen van Spyzen.

Eenige houden *Segestan* voor het Landschap van *Drangian*, daer aen de Steden *Si-*

Sistan, *Chabak*, *Cets*, en andere, gelegen zoude zijn.

In het Land van *Segestan* is een Berg *Albors Kuh* genaemt, daer de Perzen, die van de oude Persische Godsdienst zijn, aenbidden, en noch heden hun geheiligt of geduurig brandend vuur, zedert veele Jaren, onderhouden. Gent. Texeira.

TABERISTAN.

Gool. *Taberistan* strekt van *Kasbin*, eene Stad van Parthie, na't Ooste, een weinig Noordwaerts; ten Weste heeft het tot grensbuur, de vlakke Landstreeke van *Gilan*, en ten Ooste paelt het aen *Komis* of *Komisene*.

Andere stellen tot grenspalen ten Ooste *Chowarezmia*; ten Zuide *Chorasan*; ten Noorde de Zee *Scerwan*, of de Kaspische Zee; en ten Weste *Gilan*. *Taberistan* gevoegt met *Komen* of *Komis*, word, volgens *Gool*, gezeit aen *Chorasan* te palen.

Daer is zeker binnen-gedeelte van *Taberistan*, tusschen of binnen de Bergen, dat een vlakte is, welke tot aen de Kaspische Zee uitgestrekt ligt. Deze Zee word, na dit gansche Landschap, by de Arabieren, *Bachar Taberistan*, dat is, Zee van *Taberistan*, genaemt.

Op deze vlakte zijn de twee Steden, *Xalons* en *Chamisa*.

Op het uiterste eind is *Natil* of *Natila*, vyf mylen van *Xalons*, *Xalux* of *Salvis* gelegen, en vier van *Amol*. In de Landstreke van *Amol* zijn veele groene Beemden en Wateren. Een myl van daer leit een Woud of Bosch van een dag reizens groot.

De hooft en voornaemste Stad van *Taberistan*, is *Amol*, na by de Kaspische Zee, gelegen: over de hoogte en breete van deze plaets is verschil.

Amol, volgens *Warnerus*, ligt aen of omtrent den Oever der Kaspische Zee. Zy is, volgens Schryvers der Perzen, door *Tochmorts*, den oudsten en eersten Persischen stam, gesticht.

Men zeit binnen deze Stad zoo grooten overvloed van leeftocht zy, dat de zelve een lang beleg zou konnen uitstaen. De Lucht evenwel, die na gelang van gelegenheit, heeter als na behooren is, baert eenig ongemak. Daer vallen Druiven, Limoenen, en welriekende kruiden.

In de zelve Stad heeft de beroemde Schryver van 't Ooste, *Abu Giasar Allaber*, na het zelve Landschap *Taberistan* gebynaemt, zijnen oorspronk en geboorte plaetze.

Meer als een halve graed of zeven Duitsche mylen Zuiderlijker, en minder als een halve graed Oostelijker, als *Amol*, leit een andere tamelijke groote Stad, en byna zoo groot als *Amol*, welke *Sari*, of *Saru*, of *Saria*, of *Sariyah*, genaemt word, en by wyle ook voor de Koninklijke Zetel van *Taberistan* gehouden is. Gool. Ulug Beig. Nasirroddinus.

Warnerus stelt *Sari* twee dagen reizens van *Amol*, en vier van *Estirabad*, op de lengte van acht en tachentig graden, en op de breete van zeven en dertig en een halve, ten Ooste van *Semnan*.

Sari word anders, volgens *Warnerus*, *Tatimuret* genaemt, en zou in den omtrek vier duizend Ellebogen hebben.

De Scheeps-haven van beide deze Steden is aen de Kaspische Zee, *Albumini*, of enkelijk *Albummo*, en anders *Hem*, en gebroken *Amelhem* genaemt; waer by de Vliet *Amol* of *Amel* zijnen uitgang in de Kaspische Zee heeft. Warner.

Mantir, of *Menthir*, of *Menathir*, is een Stedeken, niet minder als *Sari*, naby de Hooft-stad *Amol* gelegen.

In het gansche gewest van *Taberistan* zijn byna alleenlijk twee beroemde Vlieten; hoewel niet bevaerbaer voor Schepen of eenige Vaertuigen. Welker eene voorby de Stad *Amol* loopt, en ook daer van den naem voert. Maer de andere vloeit door d'uiterste grenzen, na 't Weste, en is op Persisch *Isferoud* geheten.

Een groote menigte van Zyde word door gansch *Taberistan* gewonnen, en veel Rys verzamelt, daer de Inwoonders zich byna meê erneren. De huizen zijn 'er doorgaens van hout en riet gemaekt, dat beide aldaer overvloedig en veel groeit.

Taberistan is op Persisch, volgens *Abulfeda*, zoo veel gezeit, als een Heirbyllandschap; want *Taber* bediet by hen een Heirbyl, en *Stan* een Landschap; 't zy dat men de wegen met bylen heeft moeten openen en banen; of dat byna al de Inwoonders, zoo ryken als armen, dat slag van werktuig, volgens *Jakut*, gewoonelijk voor wapenen voeren.

Taberistan word, volgens *Jakut*, met een anderen naem ook *Mazendran* genaemt: en daer is geen ander onderscheit, als dat de Inwoonders en gebuur-volken doorgaens den laesten naem gebruiken. Anders getuigt hy nergens in eenige Boeken van den naem van *Mazendran* gelezen te hebben. *Aledris*, ouder als *Jakut*, drukt nergens, mijns wetens, den naem van *Mazendran* uit. *Abulfeda* later als *Jakut*, zeit, daer hy van de Steden *Amol*, *Saria* en Olearius.

Esterabad handelt, dat elk van die Steden, van zommige tot *Mazendran*, en van andere tot *Taberistan* betrokken worden.

De hedendaegze Schryvers daer en tegen, inzonderheit de Persianen, gebruiken naeuwlijks ooit den naem van *Taberistan*, en byna altyd dien van *Mazendran*, om het vlakker gedeelte van het oud *Taberistan* te bedieden: en noemen het ander, dat bergachtig is, met een algemeenen naem van de Bergen *Kuchistan*.

Het gewest van *Taberistan* is berg-ryk, en byna niet als louter bosch; en word bevochtigt door de wateren, die van de hooge plaetzen na de vlakten storten.

Het gewest *Hyrkanie*, alzoo by de ouden genaemt, komt met *Taberistan* over een, dat ook uit Bergen en Bosschen bestond. En gelijk *Ptolomaeus* en *Strabo*, door de naem van *Taberistan*, de geheele Landstreke van Medie, en 't gewest tot aen de monden van den *Oxus* begrypen; alzoo begrypt ook *Taberistan* dikwils *Komisene* en *Giurgian*.

Water. *Asterabad*, *Istirabad*, *Esterabâd* of *Estirabad*, leit op de Noorder breete van zes en dertig graden en vyftig minuten, en op de lengte van negen en tachtentig graden en vyf en dertig minuten, tusschen *Sari* en *Giurgian*, vier dagen reizens van *Sari*, en twee van *Giurgiân*, en negen en dertig mylen van *Amol*, naby de Kaspische Zee.

Het Water en de Lucht is 'er getempert. Daer valt Zyde, Koorn, en veelderhande vruchten.

Drie mylen van *Esterabad* leit een Eiland in de Kaspische Zee, *Nimmerdam* genaemt.

De Stad *Zerbadkan* of *Dermasekan*, leit tusschen *Zurzam* en *Esterabâd*, op de lengte van negen en tachentig en een halve graed, en op de breete van negen en dertig graden.

Water. De Stad *Larzan* leit tusschen *Amol* en *Rey*, vyftien mylen van de laeste, op de lengte van zes en tachentig en een halve graed, en op de breete van zes en dertig en een halve graed.

Girich is een Stedeken aen den Oever van de Kaspische Zee, vier dagen reizens Noordwaerts van *Larzan*, op de breete van veertig graden.

Ferenvo is een Stedeken, vyf dagen reizens van *Girich* gelegen, op de lengte van negentig graden, en op de breete van een en veertig graden.

Gool. Het ander gedeelte van *Taberistan*, dat wy gezeit hebben bergachtig te zijn, begint ten Weste van de hooge Bergen *Xervin*, van andere met de naem *Xirriez* bekent, die aen de gewesten van *Deilem* en *Gilan* palen.

Kuhistan, *Kuhistan* of *Kahistan*, het bergachtig gedeelte van *Taberistan*, is, volgens *Warnerus*, een gewest tusschen *Chorasan*, *Mawaranahr*, den Vliet *Metaze* en *Kabile*. Des zelfs Hooft-stad zou *Scebistan* genaemt zijn. Voorts leggen in het zelve gewest de Steden *Tun*, *Kain* of *Kin*, *Chusif* en *Zenabdar*; als mede *Kehar* of *Kalar*, dat twee dagen reizens van *Rey* leit, eene Stad van *Chorasan*, en drie van *Amol*; als ook *Saidabad*, dat is, Zandstad, een kleine onderhoorige Stad van *Amol*. *Ulug Beig* stelt *Kajar* en *Kalar* in *Gilan*.

Daer na volgt de grootste van *Taberistan*, en Hooft-stad van het Berg-land, *Rouyan* of *Ruban* genaemt. *Amol* zoude, volgens opgemelte Schryver, twaelf mylen van *Gilan* gelegen zijn, en gebouwt op een hoogte.

Na deze volgt de Stad *Timar*, na by *Chorasan* gelegen.

Taberistan word ten Ooste met *Dihistan* bepaelt. *Dihistan* is zoo veel gezeit, als gebied der Dorpen.

Maer wanneer de naem van *Taberistan* enkelijk gebruikt, eene Stad bediet, zoo moet geene andere Stad verstaen worden, als *Amol*.

Dihistan is ook de naem van eene Stad, leit tusschen *Zurzan* en *Chowarezmia*, en is de uiterste grenspael van *Taberistan*.

Tavernier gedenkt ook eene Stad *Tebesi*, in dit gebied, den Koninkryke van Persie onderhoorig, op de lengte van negen en tachentig graden en vyftien minuten, en op de breete van acht en dertig graden en vyftien minuten.

Tebs is de naem van twee Steden, volgens gemelte Schryver, in het Landschap van *Kahistan*, niet zeer verre van een gelegen: de eene is genaemt *Tebs Minan* of *Masina*, en de andere *Tebs Cili* of *Kibegi*.

Tebs Masina is een kleine Stad, gelegen op de lengte van vier en negentig graden en vyftien minuten, en op de breete van drie en dertig graden en vyftien minuten.

Tebs Cili leit op de lengte van twee en negentig graden, en op de breete van drie en dertig graden; op den Oever van den Vliet *Metare*, tusschen de Stad *Myabur* en *Ispahan*. Het heeft een vast Kasteel en eenige Dorpen onder zich.

In deze Landstreke valt zeker aerd van Dadels en Appelen, die op andere plaetzen niet zoo goed gevonden worden.

Niet verre van *Tebs Masina* is zekere geheel vergiftige aerde, die de Mensch de dood zou aenbrengen, by aldien hy daer van at.

Dicht daer by is een Put, daer des Zomers

mers water uit komt, dat het Land bevochtigt. Noch is'er een andere Put, op welker grond de gedaente van een Man gevonden word.

Tun is aldaer een Stedeken, gelegen op de lengte van twee en negentig graden en dertig minuten, en op de breete van vier en dertig graden en dertig minuten, en naby *Kain:* daer valt veele Zyde.

Kin of *Kain* leit op de lengte van drie en negentig graden en twintig minuten, en op de breete van drie en dertig graden en veertig minuten; doch volgens *Tavernier*, op de lengte van drie en tachentig graden en twee minuten, en op de breete van zes en dertig graden en twee en twintig minuten. Daer is een gezonde lucht, en valt veel Meel. Daer vallen zeer treffelijke vruchten. Men vind'er ook veele schrandere Geesten en geleerde luiden.

Pirzend is eene Stad daer veel Meel valt.

Destbiazd is een klein Landschap, in deze Nabuurschap, met eene Stad *Faris* genaemt.

Zirkni is een Landschap met drie Steden: als, *Asaden*, *Raair*, en *Scharacht*. Daer valt veel Wol en Zyde.

Numerabad is een Landschap met eenige onderhoorige Steden.

HERAT.

MEn hoeft geenzins te twyfelen, of het Landschap *Herat* of *Heraat*, is een en het zelve, dat by de oude Grieken en Latynen, als *Ptolomæus*, *Strabo*, en andere, *Aria* genaemt wierd: welk *Aria*, *Strabo* aen *Margiana* en *Baktriana*, en aen den Berg, die *Baktriana* omhelst, doet palen; de deelen van *Baktriana*, zeit hy, waren in het Noorde met *Aria* omringt, en *Aria* leit zes duizend stadien van *Hirkanie*.

Ook komen de namen zelfs genoegzaem over een. Andere houden evenwel het aeloud *Aria* voor *Turkestan*.

Ptolomæus stelt tot grenspalen van *Aria*, ten Ooste, *Parapomisus*, nu *Zabestan*; ten Weste *Parthie*, of woest *Karmania*: ten Zuide *Dragiana*, en ten Noorde *Margiana*, en een gedeelte van *Baktriana*.

Aria is, volgens *Strabo*, zeer Wynryk, die vyftig Jaren in gepekte vaten kan goed blijven.

Strabo stelt in *Aria* de Steden *Arktakana*, *Alexandria*, *Achana* of *Achaja*, alzoo na de stichters genaemt.

Het Landschap van *Herah* of *Herat*, paelt ten Noorde aen *Segestan*, gelijk dat aen *Chorasan*, *Karmania*, *Mekran* en *Sindie* grenst.

Abulfeda stelt *Herat* op een gelijken afstant van elf dagen van *Segestan*, *Nisabur* en *Chowarezmia*.

Het Landschap van *Herat* is rondsom met Bosschen en Bergen omringt: maer is op vlakke plaetzen, en zommige Oorden zeer vruchtbaer.

Het Land verschaft ook rykelijk leeftocht.

In *Herat* heeft men groote menigte van Zyde; zulks men daer in een dag, een lading voor drie of vier duizend Kemels kan bekomen. Men vind 'er ook treffelijke Rhabarber, veil, en goed koop.

Twee mylen van de Stad *Herat* is een Berg uit den welken veele Moolen-steenen, en andere, gewoonelijk gehouwen worden. Op des zelfs rug is een treffelijke *Atesch*, of Vuurboet, en Tempel der Magen; een slag van aeloude Geestelijke Persianen of Wyzen, *Sarschag* genaemt.

De Inwoonders plachten in Wapenen, Konsten, Handwerken, Letteren en Geleertheit uit te munten: zijn Mahometanen, en omhelzen de Turksche Kerkleere *Sinn*, daer de Perzen van gruuwen.

Men zeit'er zeer schoone en lange Lanen van Boomen te zijn, na welker maekzel en gedaente, *Schas Abbas*, Konink van Persie, een prachtige Laen tot *Isspahan* en *Zulfa*, of *Julfa*, Voor-stad van *Isspahan*, heeft doen maken of planten.

Door het Landschap van *Herat* vloeit een Vliet van een zelven naem, die by de oude Grieken en Latynen *Arius* genaemt word; die voorby de Hooft-stad *Herat* vloeit, en van *Ptolomæus* een gedenkwaerdige Vliet genaemt word.

Zade is eene plaetze onder *Herat* gelegen, en begrypt vyf Dorpen.

Bagscura is eene Stad, gelegen tusschen *Merwa* en *Herat*, op de lengte van zes en negentig en een halve graed, en op de breete van zes en dertig en een halve graed.

De Hooft-stad in *Herat* is gesticht, volgens den Persischen Schryver *Hamdalla*, door zekeren aelouden Persischen worstelaer, *Nerman Nerzman*, en door *Alexander de Groot* hermaekt, en als van nieuws gebouwt; hoewel *Tavernier* tot stichter, *Sultan Hussein Mirza* stelt, die aldaer ook eenige Schoolen voor de Jeugt had doen bouwen.

En alhoewel het gansche Landschap met zeer heete en brandige Zonstralen beschenen word, zoo geniet het evenwel een zeer heilzamen en wel getemperde lucht. Want de Noorde wind, die gewoonlijk en

en meestentyds des Avonds aldaer valt, verkoelt de hitte van de lucht grootelijks, als blijkt uit de volgende spreuke der Persianen.

Indien in een gewest, het Land van *Isspahan*, de Noorde wind van *Herat*, en de wateren van *Chowarezmia* te zamen gevoegt waren, der zelver Inwoonders zouden nooit komen te sterven. Het welk, als iet byzonders, al over lang *Marcellinus* heeft aengemerkt.

Jakut getuigt, die op het Jaer twaelf honderd veertig deze Stad bezichtigt heeft, geene Stad gezien te hebben, welke çierlijker en volkryker was. Maer omtrent vier Jaren daer na, is door de Tartaren, onder *Cingis Chan*, de zelve Stad zeer schendig verwoest. Evenwel heeft ze onder de Persische Koningen namaels zoo grooten luister van hare aeloude çieraed bekomen, dat zeker Burger, *Gajalodin* genaemt, de zelve Stad in een gansch boek beschreven heeft.

De Konink van Persie houd gewoonlijk in deze Stad een zeer sterk krygs-leger tegen d'invallen der Usbekken.

Een andere Stad *Herat* leit elders in Persie, doch is klein en onvruchtbaer.

Wamer. *Chuaf* is eene Landstreke in het gewest van *Nisabur*, op de lengte van drie en negentig graden, en op de breete van vyf en dertig en een halve graed, begrypt de steden *Selame*, *Senzan* en *Zuzen*.

De Konink *Zuzeri* heeft daer kostelijke gebouwen doen oprechten. Daer valt veele Zyde.

Bacherz is eene Landstreke tusschen *Nisabur* en *Herat*; waer van de Stad *Malin* en *Malun* genaemt is, leit op de lengte van zes en tachentig graden, en op de breete van vier en dertig en een halve graed. De Visch Karper, valt aldaer zeer goed.

Zam is een vermaerde Stad in het gewest van *Nisabur*, en leit op de lengte van drie en negentig graden, en op de breete van zes en dertig graden. Daer is een vermaerde Grafstede van zekeren Heilig. Daer onder behooren twee honderd Dorpen. De Landstreke geeft veele Wyngaerden en Fruit.

Sebrewar, of *Sabzwar*, of *Sebzeuar*, en by andere gebroken *Sazuar* of *Sapzoar*, is de naem van eene Stad en Landstreke, twintig Italiaensche mylen van *Nisabur* gelegen, op de lengte van een en negentig graden en dertig minuten, en op de breete van zes en dertig graden en vyf minuten. *Tavernier* stelt de lengte een en tachentig graden en vyftien minuten.

Sebzeuar is nu eene kleine Stad, en wierd oulinks *Bihak* genaemt. Daer word groote menigte van geslachtig *Cardemom* verzamelt.

In die Landstreke of dat Gebied leggen vier Dorpen.

Het is zulken vermakelijken Oord, dat by de Mahometanen geoordeeld word het Paradys daer omtrent gelegen te hebben. Daer valt goede Zyde.

Kesmer is een Dorp, daer omtrent gelegen, waer men nooit Aerdbeving gevoelt. Dicht daer by zijn verscheide Kastelen, als *Brader*, *Menkah*, *Mezahid*, *Ab* en *Atesgach*.

Bahrabad is een fraei Stedeken, daer vermaerde Mannen begraven leggen.

Estran is eene Stad, gelegen in het gewest van *Nisabur*, op de lengte van een en negentig graden en een half, en op de breete van zeven en dertig en een halve graed. Water en Lucht is'er zeer goed.

Men verhaelt aldaer een Tempel te zijn, alwaer een Water-bak is, uit een stuk gemaekt, van twaelf Ellen in den omtrek.

Aen het Noord eind staet een sterk Kasteel: op wiens voet eenen kleinen Vliet valt.

Daer zijn vyftig onderhoorige Dorpen. Vruchten zijn'er zeer goed, inzonderheit Peeren.

Niet wyt van daer leit de Stad *Zuzurin*, op de lengte van een en negentig graden, en op de breete van zeven en dertig en een halve graed. Daer groeit vergiftig kruid.

Chebuskan, anders *Chusan*, is een Stedeken in het Landschap van *Estua*, onder het gewest of gebied van *Nisabur*. De Lucht en het Water is 'er heilzaem.

FARGANA.

Fargana is de naem van een Landschap, gelegen in *Mawaranahr*, boven *Alshash*, en boven de Vlieten *Sihun* en *Gihun*, paelt met de eene zyde aen *Ilak* of *Alshash*, begrypt Landstreken, Steden en Landschappen. Een der grootste Steden is *Asbidbolan* genaemt.

De eerste Landstreke van *Fargana*, te gaen uit het gewest van *Chosand*, is *Opper-Nise*, een ander *Neer-Nise* paelt daer aen.

Het is een vlak en Wei-ryk gewest, zonder Bergen in 't midden. Veel geleerde Mannen zijn na *Fargana* gewend.

Margenan is in het gewest van *Fargana*, en een der voornaemste Landschappen.

Andokan is in het Land van *Fargana*; en, volgens *Allebab*, mede een der voornaem-

naemste Landstreeken van *Fargana*, behoort, volgens *Ebn Haukal*, onder *Neer-Nise*.

Daer is mede een Stad in het gebied van *Fargana*, *Andokan* genaemt.

Kobe, anders *Kobawi*, hier omtrent gelegen, komt in groote met *Achsikath* over een, heeft een neergeworpen Kasteel, veel Tuinen, en meer water dan *Achsikath*. De Stad, waer in aldereerst een Kapel uit Godsvrucht gesticht is, en Voor-stad, beslooten binnen de muur, worden bewoont.

Alazezi. *Koba* of *Kobe*, is een der lustigste Steden in *Alshash*, ja lustiger dan de Stad *Alshash* zelf.

Haukal. Allebab. *Chojandah* behoort onder *Fargana*, is een groote Stad, gelegen op het einde des strooms *Sihun*, op een vlakte. Zy heeft veel Tuinen met treffelijke vruchten.

Allebab. Haukal. *Kawakand* is een der Steden van *Fargana*, gelegen in het *Opper-Nise*, en is het eerste gewest van de Landstreke van *Fargana*.

Achsikath of *Achsicet*, is een Stad in het gewest van *Fargana*, op het vlak, Noordwaerts boven den stroom *Alshash*, een Parasang omtrent van 't gebergte.

De Hooft-stad is zelve *Fargana* genaemt. Doch by eenigen word *Alkanien* voor de Hooft-stad van *Fargana* gestelt, en by anderen *Achsikath*, boven genoemt.

Kasân is de naem van een Stad en Landstreke, begrypende veele Dorpen. Het is een prachtige en doorluchtige Stad, gelegen boven *Alshash*, en boven den Vliet *Sihun*, op de grenzen van het Land van *Turkestan*.

De Stad is onder de Heerschappye der Turkestanders.

Op de Bergen van *Fargana* worden Gouden Zilver-mynen gevonden; en in het gewest van *Opper-Nise* Pek. Uit deze Bergen word ook gegraven, *Nafthe*, *Alfairuzagh* of Turkois-steen, Yzer, Kooper en Loot. Men heeft'er ook zwarte steenen, die gelijk koolen branden. De brandende koolen zijn bovenmate heet, en by hen in gebruik.

Het Landschap van *Fargana* is, volgens *Warnerus*, groot, en een onderhoorig Landschap van *Mawaranahr*. Het paelt, zegt hy, in het Ooste aen *Kasger*; in het Weste aen de Landstreke van *Samarkand*; in het Zuide aen *Gulistan* en *Bedaghscan*, eertyds *Azhuhane* genaemt, en in het Noorde aen *Turkestan*, en aen andere Landschappen, die door de Tartaren wel eer ingenomen en verwoest zijn.

Kasan, *Nesa*, *Chacend* of *Chakind*, *Isbidbalak*, *Kuba* of *Rendbadam*, *Fuskende* en *Andezan*, zijn aldaer namen van Steden. Daer vloeyen eenige Vlieten voorby, die van 't Zuide komen, en zich met de wateren van *Eusch* vereenigen. Het Koorn en Aerdvrucht is 'er goed koop. Maer de lucht is'er quaed, en veroorzaekt pyne in de oogen.

Eusch is een Stedeken en Kasteel van een zelven name. Het leit Zuid-oostwaerts van *Andezan*, en heeft twee poorten; welker eene, *Ru*, en de andere *Manede* heet. De lucht, en 't water is 'er goed. Eene Riviere stroomt door deze plaetze, die haren loop uit het Zuid-ooste heeft.

Zeven mylen bewesten *Andezan*, leit een Stedeken *Merginan*, en heeft *Kasger* ten Ooste leggen.

Door *Merginan* vloeit eene Riviere, met aengenaem water, die mede uit het Zuidooste komt, en haer met de wateren van de Stad *Kuba* vermengt.

Wyders heeft *Achsicet*, naby de Stad *Chogenda* genaemt, gelegen, vlakke Landsdouwen. Gool.

Dicht daer by volgt de bergryke en voornaemste Landstreke van *Fargana*, palende, of altoos een gedeelte daer van, aen *Turkestan*. Aldaer valt *Nafthe*. Daer groeyen ook in 't wild veelderhande Boomen van uitstekende vruchten.

Uit *Fargana* zijn veel geleerde Mannen gesprooten; byzonder zekeren *Alfergan*. Hy word gegist omtrent op het Jaer acht honderd dertig of veertig geleeft te hebben. Hy heeft een Boek van de Zon-wyzers, in't Arabisch, beschreven: en een ander, van de beschryving en gebruik van het Astrolabium. Hy heeft ook zoodanig in de Rekening en Uitcyfering des Hemelsloop, uitgemunt, dat hy doorgaens de Rekenaer of Cyferaer genaemt wierd. Heeft mede een Boek, over de gronden der Sterkykerye, uitgegeven.

Fargana is de naem, zegt *Gool*, van een Landschap, en ook van des zelfs Hooftstad: hoewel meerendeels door den naem van *Fargana*, by d'Arabische Schryvers, het Landschap, als Stad, verstaen word.

Fargana is, als *Abulfeda* schryft, de naem van een groot Landschap, over den *Sihun* of *Gihun* gelegen. Maer met den naem van het Landschap (zegt hy) word ook dikwils des zelfs voornaemste Stad en Hooft-stad verstaen.

Aldus word ook de Stad *Andugan*, welke na 't Noorde, twee dagen reizens van *Chogenda* leit, dikmael met den name van *Fargana* genaemt.

Aldus schryft zeker Persisch Schryver, dat *Fargana*, *Andezan*, *Andekan* of *Andugan* genaemt word, en gelegen is op de leng-

lengte van honderd en twee graden, en op de breete van twee en veertig graden en twintig minuten. En dewyl *Abulfeda* geheel en al die getallen van lengte en breete, *Fargana* toevoegt, na den voorgang van anderen, zoo schynt die mede met of door den naem van *Fargana*, *Andugan*, bedied te hebben. Maer in de Tafelen van *Ulug Beig* of *Nasir*, word, noch de naem van *Andugan*, noch de enkele naem van *Fargana* ergens vertoont; maer alleenlijk by hen *Achsicet*, een kleine Stad van *Fargana*, en gestelt op de lengte van honderd en een graed en twintig minuten, en op de Noorder breete van twee en veertig graden en vyf en twintig minuten.

Warner. En dewyl warelijk die Schryvers geene andere Stad des Landschaps van *Fargana*, hoewel zy veele Steden daer van gedenken, met de woorden van *Fargana* begiftigen, zoo schynen zy gewisselijk de Stad *Achsicet*, *Achsiket* of *Achsikath*, voor een en de zelve gehouden te hebben, welke door den naem van *Fargana* moesten verstaen worden, indien het eene byzondere Stad zoude zijn.

En het woord *Achsiket* schynt uit *Achssid*, dat een byzondere naem der Koningen van *Fargana* was, volgens *Elmacin*, en uit *Kat*, gesmeed te zijn: welk *Kat* ook by de Moegalen of Tartaren, gesprooten uit de Volken van *Mawaranahr*, een Throon of Koninklijke Zetel bedied; en maekt dit woord, gevoegt by andere namen, veele
Gool. namen van Steden in *Mawaranahr* gelegen, als, *Isbenkat*, *Tunkat*, *Benkat* en andere.

Fuskende, eene Stad in *Fargana*, is twee dagen reizens van *Andezan*, en een dag van *Usch*, Oostwaerts. Daer zijn veele Boomgaerden, en Wynbergen; beneffens goed Water. De Lucht is 'er matelijk warm.

Men zegt noch in *Fargana* eene plaetze te zijn, *Buruzehsam* genaemt, die in gansch *Mawaranahr* zijn weerga in groote niet heeft; of daer meer Dorpen rondsom zijn; en daer de leeftocht beter koop is.

In de Landstreke van *Achsiket* is een Zilver- en Goud-myn: en op het gebergte *Serech* valt Quik-zilver; desgelijks is in de Landstreke *Rustaizerm* eene Myn-grave van Quik-zilver. Ook valt 'er Yzer.

De Vliet *Sihun*, die in deze Landstreke *Hezne* genaemt word, schiet van het Ooste Noordwaerts door een gedeelte dezes gewests.

Vyf mylen van *Andezan* leit, volgens *Hefteklim*, de Stad *Chuzend*, Westwaerts. De Stad en Kasteel zijn braef gesterkt. Daer zijn veele vruchten: doch de Menschen zijn oog-pyne onderhevig.

In de Landstreeke van *Chuzend* is een plaetze, *Kendbadan*, en anders ook *Destderes* genaemt. Het Land is 'er vlak, en winden onderhevig.

Chuzend leit op de Zuider Oever van den Stroom *Sihun*.

Van *Chuzend* tot aen *Kasger* is eene reize van vyf en dertig dagen; en van *Samarkand* omtrent tien dagen reizens.

Negen mylen van *Mergaman*, Zuidwaerts, leit een Stad of Plaetze, *Espere* geheten. Zy heeft Tuinen en Wateren, die tot aen *Sceher* en *Kuba* stroomen.

WINEH.

Wineh of *Winah*, is een Stad van het geweſt *Bonbawand*, gelegen op de lengte van zeven en tachentig graden en twee minuten, en op de breete van zes en dertig graden en tien minuten. Warner.

DUBAVEND.

Dunavenda, *Dunbavend*, *Dubavend*, *Debavend*, *Donbawand* en *Demawend*, (want op zoo veele wyze, en dus verscheidentlijk, word dit woord van de Arabische Schryvers geschreven en uitgesprooken) is een berg-ryk Gewest of Landstreke, tusschen *Taberistan* en *Rey*; hoewel eenige Landbeschryvers het onder *Rey* willen gebragt hebben; en leit slechs een eenige dag reizens van de Stad *Rey* zelve. Warner. Gool.

Het begrypt veele Volk-ryke Dorpen, veele Tuinen en Boomen, en heeft in het midden een hoogen Berg, *Dubawend*, en de Berg van *Bujorst* genaemt, die gezeit word boven de andere Bergen zoo hoog en verre uit te steken, als die boven de vlakte zich verheffen: hy leit twintig mylen van de Kaspische Zee. Waerlijk deze Berg *Dunawend* en een andere hooge Berg *Masius* of *Ararat*, kunnen als twee hoornen van den *Taurus*, gehouden worden. Des Winters noch des Zomers vergaet de Sneeuw op zijnen top niet, en by aldien zulks in eenig gedeelte of oord gebeurd, zoo is altyd in de zelve Landstreke iet rampzaligs gevolgt, volgens verhael der Inwoonders.

Niemand kan op den kruin klimmen of dien genaken: hoewel zeker Poëet *Meser* getuigt, met groote moeite en levens gevaer, tot aen het midden opgeklautert te zijn. Ook acht hy, dat niemand verder gekomen zy: hoewel eenige, volgens schryven van *Jakut*, getracht hebben hooger te komen. Men kan dezen Berg uit *Merg-kala* zien, dat is, een dag rei-

reizens van de Stad *Hulvan*, de uiterste grenspael eertyds van Assyrie. *Ebn Haukal* getuigt, dat die Berg op een afstant van vyftig mylen kan gezien worden. Maer die van *Rey* meenen dat de zelve hen over 't hooft hangt, daer nochtans drie mylen tusschen beide zijn. De geen die na aen des zelfs rug opgeklommen zijn, zeggen, dat de naby gelegene Bergen hen als Heuvelen schynen te zijn, en de Kaspische Zee omtrent twintig Duitsche mylen van daer gelegen, in vorm van een Vliet of klein Meir zich opdoet, en vertoont.

De gemeene man gelooft, dat *Salomon*, *Davids* Zoon, den alderhalsterrigsten der Duivelen, *Sacra Elmarid*, en van de Talmudenten *Asmedai* genaemt, op dezen Berg geknevelt en vast gehouden hebbe. Maer andere zeggen, of liever beuzelen, dat door *Feridun*, die de zevende over de Perzen geheerscht heeft, *Bujorast*, te weten, *Dohak* of *Zohak*, een Tyran der Perzen, op dezen Berg met ketenen geknevelt, opgehangen en gepynigt zy: op welk verhael, dewyl *Dohak* om zijne kloekzinnigheit en schranderheit van vernuft, en over de kennis en kunde der natuurlijke dingen, en *Feridun* om zijne uitstekende weldadigheit en rechtvaerdigheit, genoemt word, de Fabel der Grieken, nopende *Prometheus*, schynt te speelen, die *Jupiter* op den Berg *Kaukasus* vast bond. Men getuigt ook, hoe de gemeene man in Persie gelooft, dat de rook, die uit zeker hol van dezen Berg trekt, de aessem en geest van *Dohak* zy; en dat het vuur, dat zy aldaer zien, zijne oogen zijn; en ook uit die plaetze geraes gehoort word: het welk voor bondig, vast en waerachtig gehouden word; want de gemeene man gelooft dat hy noch leeft. Maer als men het werk wel te degen beziet, dan ziet men zekeren zwavelachtigen bron, en rondsom den zelven zwavel, als eene steenrotze; alwaer lichtelijk vlam of brand ontstaet, door de stralen der Zon. Dat daer een ware vlam van zwavel zy, schryft *Jakut*, uit getuigen van anderen, met byvoegen, dat zeer veele holen of kolken op dezen Berg zijn, daer de rook uitbreekt.

Strabo.

Farahr, *Ferebr* of *Ferber*, is de naem van een Landschap en Stad. Het leit aen die zyde van den *Sihun*, welke aen *Bochara* raekt, en is een van de gebieden van *Bochara*, naby, of aen den *Sihun*.

Het is vruchtbaer, ryk van Steden en Inwoonders.

Ziet pag. 177. De voornaemste Stad is *Farahr* of *Farab*, die echter maer een Stedeken is, en leit op de lengte van zeven en tachentig graden en dertig minuten, en op de breete van acht en dertig graden en vyf en veertig minuten, dicht by een ander Stedeken *Bikend*, welke laeste een dag reizens van *Bochara* leit.

In *Farab* is de gewoonelijke overgang uit *Mawaranahr* in *Chorasan*.

ALSAGARIJAN.

Alsagarijan is een byzonder gewest, by de Persianen anders *Taganijan* genaemt, is een groot Landschap, ryk van Water en Boomen; gelegen boven den Stroom *Sihun*.

De Stad *Alsagarijan* is grooter dan de Stad *Altamed*; maer zoo ryk van Volk en Have niet. De drank der Borgers van *Altamed* komt uit den Vliet *Alsagarijan*.

Shuman of *Sauman*, is in het gewest van *Alsagarijan*, boven de Stroom *Sihun*; het is geweest een Vesting, palende eertyds aen het Mahometaensch gebied. De Ingezetenen wilden oulinks onder geenen Konink staen. Aldaer word zeer veel Zafraen geplukt, welke na verscheide gewesten daer uit gebragt word. Ebn Haukal.

Washierd behoord onder *Alsagarijan*, en is gelegen na de zyde van *Altamed*, boven de Stroom *Sihun*, zes Parazangen van het Kasteel *Alraseb*. Daer zijn zeer treffelijke Voor-steden, en wonderlijke overblijfzelen van aeloudheit. De Koopmanschap word aldaer voor een geringe prys verkoft.

Het Landschap Baktriana, *volgens berichten der oude Schryvers.*

Baktriana, volgens *Strabo*, raekt of grenst aen *Aria*, en aen een Berg, die *Baktriana* omringt, en word ten Weste met het Landschap *Margiana* bepaelt.

Het is een groot Landschap, en brengt alle dingen voort, behalven Oly.

Zoo groot was de magt dezes Landschaps, dat de Grieken, die het zelve van *Alexander* hadden doen afvallen, door des zelfs vruchtbaerheit en deugt, de gewesten, tot aen *Ariana* of *Aria*, en tot aen de Indianen bemagtigden (als *Apollodorus* by *Strabo* getuigt) en meer Volken t'onderbragten als *Alexander*; *Menander* is ook, gelijk *Alexander*, over den Vliet *Hypanen* getrokken, na 't Ooste, en tot aen den Berg *Imaus* gekomen: en zulks heeft mede *Demetrius*, Zoon van *Euthydemus*, Konink der Baktrianen, gedaen. Niet alleenlijk hebben zy *Pattalen* ingenomen, maer ook de overige Zee-kusten van *Tesariostis*, en het Koninkryk van *Sigertis*; ja tot aen de Syriers en Feniciers hunne Heerschappye uitgebreid.

Zy

Zy hebben de Steden *Baktren* of *Baktra*, (welke ook *Zariaspa* genaemt word; door de zelve vloeit een Vliet van een zelven name, die in den *Oxus* valt) en *Darapsa* gehad, en veele andere: onder de welke *Eukratidia* was, alzoo na den Heerscher genaemt.

Na de Grieken *Baktriana* bemagtigt hadden, hebben zy dat in Drostschappen verdeilt: van de welke de Parthen *Asprenie* en *Turine*, den Vorst *Eukrates* ontweldigt hebben.

De Baktrianen hebben ook het Landschap van *Sogdiana* bezeten.

By ouds waren de Sogdianen en Baktrianen, in zeden, de Nomaden niet ongelijk: hoewel de Baktrianen een weinig zediger of zachtmoediger zijn geweest.

De geenen, die (volgens verhael van *Onesikritus* by *Strabo*) by hen door ouderdom of ziekte afgemat waren, wierden den Honden levendig voorgeworpen, die met voordacht daer toe opgevoed waren, en in de Land-tale *Entaphisten*, zoo veel als dood-gravers gezeit, genaemt wierden. Men zeit dat *Alexander* die gewoonte afgebragt heeft.

De plaetzen buiten de muuren van de Hooft-stad der Baktrianen, wierden zuiver gezien; maer de meeste plaetzen binnen, lagen vol Menschen beenderen.

Diergelijke gewoonten worden ook van de Kaspers verhaelt, te weten, dat zy hunne Ouders, wanneer zy het zeventigste Jaer huns ouderdoms bereikt hadden, opsloten, en dood lieten hongeren.

Plinius stelt na de Volken Saraparers, de Baktrianen; welker Stad *Zariaspa* was genaemt.

Dit Volk, te weten, de Baktrianen, bezat de afgekeerde zyde des Bergs *Parapomisus*, tegen over den Bron van de Vliet *Indus*. Het wierd besloten binnen den Vliet *Ochus*.

In *Baktriana* zijn twee wyde Meiren, het een na de Scythen toe, en het ander na de Ariers, of het Land *Arie* gelegen, daer men Zout placht te zieden.

Verder is het Stedeken *Panda*, nu *Samarkand*, zoo zommige Schryvers willen, en op de uiterste grenzen, *Alexandria*, door *Alexander de Groote* gesticht. Aldaer zijn Altaren door *Herkules* en Vader *Liber* gestelt geweest; als ook door *Cyrus*, *Semiramis* en *Alexander*. De grenspael van die Volken, en andere van dat gedeelte des Aerdbodems, is met de Vliet *Jaxartes* besloten.

Alexander en zijne krygsknechten hebben dien voor den *Tanais*, misverstandelijk, gehouden.

Demonax, Veldheer van *Seleukus*, en *Antiochus*, zijn over dien Vliet getogen, en hebben Altaren, *Apollo* ter eeren, aldaer gestelt.

Byna in een zelven zin, en met de verdraeide woorden van *Plinius*, beschryft *Solinus* de Landschappen van *Baktriana*, aldus:

De Baktrianen hebben een eigen Vliet *Baktros* genaemt, van waer ook het Stedeken, dat zy bewoonen, *Baktriana* geheten is. De Volken, die achter deze zijn, worden met de ruggen van den *Parapomisus* omcingelt; en de gewesten tegen over gelegen, met de Bronnen van den *Indus* bepaelt. Het overige besluit de Vliet *Oxus*. Dus verre *Solinus*.

Dit is dus van ouds de grensscheiding in de welke de Persische Landpalen aen de Scythen gehecht worden. De Perzen noemden de Scythen in hunne Tale Sacers, en de Scythen de Perzen Chorsares, en den Berg *Kaukasus*, *Kraukasus*, dat is, wit van Sneeuw. Aldaer (zeggen de oude Schryvers) is een dichte drang van Volken: waer onder de beroemste zijn de Massageters, Essedrien, Ariacers, Sacers, Dahers en Asseers; na de welke onmenschelijke Barbaren volgden.

Drepsa of *Darapsa*, is de Hooft-stad der Sogdianen, by *Ptolomeus* en *Marcellinus* gemelt.

Sogdiana is, volgens *Strabo*, boven *Baktriana* gelegen, na 't Ooste, tusschen den Vliet *Oxus*, die de Baktrianen van de Sogdianen scheit, en tusschen den *Jaxartes*, die de Sogdianen van de Scythen Nomaden af-zonderd. Van de Kaspische Zee af tot aen de *Areis* of *Arie*, zijn omtrent zes duizend stadien: daer na volgt *Baktriana* en *Sogdiana*: de laeste zijn de Scythen Nomaden.

De Sogdianen en Sacers leggen geheellijk tegen den bodem van *Indiën*; maer de Baktrianen een weinig 'er af; want het meeste gedeelte leit neffens den *Parapomisus*.

De Arachoters, of Inwoonders van *Arachosre*, en de Massageers, lagen neffens de Baktrianen, aen den *Oxus*.

De Volken buiten den Berg *Taurus*, van *Hyrkanie* af, na Zonnen ondergang toe, tot aen de Sogdianen, zijn eerst den Perzen, en na hen den Macedoniers en Parthen bekent geworden. Maer die verder in rechte lijn leggen, gist men uit de gelijke gedaente of gestalte, Scythen te zijn. Maer tegen de zelve Volken of Landen zijn geene Veldtochten gedaen, die *Strabo* bekent waren; gelijk ook niet tegen de

de Noordelijkste Nomaden. Wel had *Alexander de Groot* bestaen, een Veldtocht te doen, wanneer hy *Bessus* en *Spitamenes* opzocht: maer als *Bessus* levendig gevangen gebragt, en *Spitamenes* by de Barbaren omgekomen was, staekte hy zijn bestaen.

Spitamenes, een der Perzen, die voor *Alexander* gevlucht waren, was van de Baktrianen en Sogdianen, na de Chorasmers geweken.

Dus verre zy gesproken van de Landen *Tangut*, *Tibet*, *Caskar*, *Usbek*, het Dal *Sogd*, *Buchara*, *Turkestan*, en verscheidene *Mavaranarsche* of *Over-Oxusche*, bygelegene en andere gewesten; zoo van die, welk onder de gehoorzaemheit van den Persischen Konink staen, als van die, welke eigen Tartersche, en andere Heerschappyen, Ryken en Prinsdommen zijn; voor zoo veel als zulks uit veelvuldige Schryvers, die in onderscheidene Eeuwen hebben geleeft, zoo gedrukte als ongedrukte, verscheidener tongen by een hebbe gebragt: dies zal, vermids elk Volk een byzondere spelding heeft, en dat het Opper-gezag of de Heerschappye, en vervolgens de groot of klein uitgestrektheit des gebieds, ja zelf de geheele benamingen der gewesten, steden en plaetzen, in die Landschappen, verwisseling onderworpen zijn, misschien de spelding en benaming der Steden, Plaetzen, Gewesten en eigen namen, zoo niet ter neder zijn gestelt, als die by alle Volken uitgesproken, gelezen of genoemt worden; gelijk om gemelter oorzaek de grenzen, heerschappyen en bepalingen dier gewesten, misstelling, na den hedendaegschen toestant, onderhoorig zoude konnen zijn, (hoewel geloove zeer weinig) zijnde de volmaekte kennis, ter oorzaek van de verre afgelegentheit, menigvuldige wisselvalligheden in 't gebied en des zelfs uitgestrektheit, als ook om den toegang, die, zoo voor Uitlanders als zelve voor Buuren, tot die plaetzen vry bezwaerlijk is; gelijk mede om gemelte redenen, in de lengte en breete der plaetzen, die na verscheide Schryvers zijn gevolgt, veranderlijkheden of misstellingen ingeslopen zoude konnen zijn, 't geene niet hebbe willen nalaten te vermanen; verdienende by my het meeste geloof, nopende de Landen in de Nabuurschap van Persien, en Persien zelve, het geene uit nieuwe aen my van die gewesten toegezondene berichten is overgebragt en ter neder gestelt.

Multan is een Landschap, bewoont by Tartaren, achter *Indostan*; hier worden de beste Pylen en Bogen gemaekt. De Bogen zijn van Hoorn, en de Pylen van stevig Riet.

De Tartersche Princen, zoo Moegalen, Kalmakken *als* Usbekken, *en andere, hebben de Sineesch-Tartarschen Keizer in groote achting; zoo als uit zeker Brief, aen my uit* Peking *geschreven, blijkt; waer by te zien is, hoe een der zelver zijn Majesteit door zijn eigen Zoon quam begroeten.*

Den vyf en twintigsten van Sprokkelmaend zestien honderd zeven en tachentig, kreeg den Keizer in *Peking* tyding, dat 'er zeker Zoon van een Konink, uit Opper-Tartarye aenquam, om hem een gelukkig Nieuwe Jaer te wenschen; en den Prins, wegens zijn verjaring, te begroeten. De Keizer, die deze Luiden niet veel vertrouwt, laet hen nooit binnen *Peking* komen; maer is 't de gewoonte, dat ze zich ter neder slaen in een groote vlakte, omtrent drie mylen van de Stad, daer ze plechtelijk verwelkomt, en heerlijk onthaelt worden; gelijk ook aen deze Prins, wiens gevolg bestond in zes honderd Ruiters, gebeurde. Tot dien einde zond de Keizer vier duizend Ruiters, en vier duizend Voet-knechten, met veel grove stukken Geschut, om zich te dier plaets te legeren, en daer op te richten drie Keizerlijke Tenten, die elk om het prachtigst waren toegetakelt. d'Eerste, zijnde wel de grootste, strekte tot een Vergader-zael, de twee andere, wat kleinder, dienden tot plaetzing van den Keizerlijken Throon, en Schat-kisten, by welke de Vorst gewoon is te slapen; en stonden aen den ingang der zelve zes vervaerlijke Tygers, die in çierlijke hokken opgesloten zijnde, voor Honden dienden, om door hun gebrul bekent te maken, als 'er iemand tot de plaets naderde.

Den zes en twintigsten trok de Keizer, des Morgens ten vyf uuren, met zes duizend man te paerd, en alle zijn Hof-grooten, na de boven gemelde plaets, 't welk zeer heerlijk om zien was. De Keizer trad, op zijn aenkomste in de eerste Tent, en zettede zich neder op Alkatyven. Ondertusschen wierden zeer net gewrochte Matten gelegt, van de Tenten des Keizers tot die van den Zoon des Koninks van Tartarye; welke toen, onder het afbranden van 't Geschut, door eenige Hof-grooten gehaelt, en tot den Keizer gebragt wierd. Als de Tartarische Prins den Throon begon te naderen, viel hy op zijn aengezicht; doch de Keizer beval hem ten eersten op te staen, en dicht by hem neder te zitten, op het tweede Alkatyf. Wanneer de Prins kortelijk, na de wys van die Landaerd, den Keizer alle zegen en voorspoed toewenschte, met byvoeging, dat zijn Vader vast

vast gestelt had alles, tot zijn eigen hert en bloed toe, voor zijne Majesteit op te offeren; en zijn eenige Zoon derwaerts gezonden had, om hem daer van ten vollen te verzekeren. De Keizer, hier over grootelijks verblyd zijnde, bragt hem aenstonds een Goude Kop met Wyn, tot een betuiging, dat hy die toezegging aennam, en zijn Vader alle heil en zegen toewenschte; waer op het Geschut andermael gelost wierd. Eindelijk begaf zich de Keizer met al het gezelschap in de groote Tent, daer een heerlijke Maeltyd toebereid was: en eenige tyd te zamen vrolijk geweest zijnde, nam de Keizer, onder het los branden van 't Geschut, zijn afscheid, en begaf zich in der yl na de Stad. Dus verre gemelte Brief.

Volgen eenige

AENTEKENINGEN,

Rakende Scytische of Tartersche Landen, Steden, Plaetzen en Gewesten daer omtrent: getrokken uit zeker Persiaensch Boek, van de algemeene Land-beschryving, door Aboe-Lhhasen, *Zoone van* Ali Dzjurdzjani, *te zamen gestelt, en door mijn zorg op* Batavia *vertaelt: schynende in dit verhael de zelve streek en weg gevolgt te zijn, als boven, onder de Naem-lijst der Pleister-plaetzen, tusschen* Samarkant *en* Chaanbalug, *is ontleed; 't geene my uit* Sina *toegezonden was, en mede in de zelve Reis-beschryving vervat, die boven onder den naem van 't Gezantschap des Vorst* Siach-roch *na* Chatay, *is aengetogen. Wordende hier het zelve herhaelt, om 't onderscheid in de speldinge, de meerder plaetzen die 'er worden gemelt, en de netter verklaringe der zelver; om dus de ware benamingen en gelegentheden te helderder te vertoonen.*

Ziet pag. 395.

Ziet pag. 435.

Er ik tot deze Stoffe kome, zoo moet ik voor af waerschouwen, hoe van Taelkundige ben bericht, dat omtrent de namen van plaetzen, en het getal van haer lengte en breete, zomtyds duisterheden of onzekerheden opdoen; welk gebrek zich al veel in de oude Persische Land-beschryving-Boeken voorkomt, behalven dat de Letters ook veeltyds niet kennelijk en onderscheidelijk genoeg uitgedrukt, en hare punten zomtyds geheel nagelaten, of onder en boven wat verzet, en aldus aen verscheide Letteren betrekkelijk zijn; 't geen een groot verschil van klank in de woorden geeft, en nootzakelijk misslag, omtrent vreemde namen, die niet gemeen zijn, veroorzaken moet: en waer by dan noch komt, dat haer schrift maer alleen uit zuivere medé-klinkers, zonder naem-letters of vokalen, bestaet. Dies zoo is het byna maer een geluk, dat men de rechte uitspraek van ieder letter-greep, die zonder vokael niet kan uitgesproken worden, omtrent heel onbekende woorden, wel treft, alzoo het zelve maer een raedzel is, waer in men, omtrent nooit gehoorde namen, iets toegeven kan, om de rechte klank van het woord by gissing te raken, gelijk voor een Spraek-kundige licht doenelijk is, omtrent zulke woorden, die eigentlijk de Tael maken.

Volgt dan de Rolle van de Rust-plaetzen, die de Gezanten van *Chakhaan-Saïed Mierza Siach-roch*, Zoon van *Timoerleng* of *Timurlaen*, in hare Reize van *Samarkand* na *Chatây*, of *Catây*, door gereist hebben; waer omtrent ook reden van bekommering is, dat eenige plaetzen niet wel van haer naeste onderscheiden zijn; maer zomtyds wel twee, of wel een gedeelte van de een met een andere t'zamen loopen, alzoo de zelve niet onder, maer nevens malkanderen, alleen met een roode stip, in 't Boek van de Grond-tale, onderscheiden zijn, die hier en daer licht overgeslagen, of qualijk gezet kan zijn, 't geen dan noch meer brabbeling moet geven, die men in de Orientaelsche Handschriften al veel onderhorig is. Doch trede nu over tot de Rolle of Lijste van voorschreve namen, die na alle schyn, van de Gezanten zelve zullen opgegeven en aengetekent zijn, op het laetste van 't Jaer veertien honderd negentien, of in 't begin van veertien honderd twintig. De namen dan, en het Persisch verhael, luiden aldus:

Samarkhand.

Khară Boelaackh. Sjiraaz.

Sjiraaz is een Stad, door *Timurlaen* gebouwt, en na de Hooft-stad van het Landschap *Persis* genaemt.

* *Do Abă Wackhabă.*

Do Abà Wakhabà Wajerakh, een plaets.

Bakhaakzj een andere plaets.

Doemteck.

Akhtsjéh, of *Aktsjeh.*

* Dit betekent, in 't Persiaensch, twee ruime wyt-mouwige Rokken, als d'Arabiers dragen; en een Chabà, dat is, een Rok met naeuwe mouwen, die om 't lyf sluit: en Jerakh, beduit allerlei tuig en gereetschap.

[1] *Hhauzek.*

[2] *Sjahrochijah.*

Abi Perk.

[3] *Taasjkend.*

[4] *Lenger Khalankh.*

Chodzjah Sjeich.

Tijàh Rebaat, dat is, in 't Persiaensch, een *Carewanserà*; daer een Put is.

[5] *Siraam.*

Mesjhedi Sjeich, dat is, een Martelaers Graf-plaets van eenen *Sjeich.*

Muhhammed Wâsithi Taasj.

[6] *Berki Ming-bolaag.*
Ming-bolaag betekent in het Turks, duizend Fontein-beken.

Jaan Bolaag, dat is, in het Turks, de Fontein-beek.

Abi [7] *Ajisjah-Chatoen.*

Abi Tengi, dat is, in 't Persiaensch, het water in of van een engte.

Melaat.

Laasj-rebaat, dat is, een *Carewanserâ* van steen.

[8] *Dzjerkeh Jagaasj Kharasoëi.*

[9] *Aspareh.*

Aakh Saray. Dit betekent in het Turks, een witte *saray*, of wooning.

Belgoer Atâ.

Thoëï Atá.

Aakhsoe. Dit betekent, in het Turks, wit water.

Sagoeliekh.

[1] Hhauzek, in 't Persiaensch een kleine tancq of bak betekent.
[2] Dit is een Stad die Timurlaen, uit de puinhoopen van een andere gewezene Stad, weder op nieuws gebouwt heeft gehad: als in d'Arabische Historie van Arabsjäh te zien is, alwaer de reden van die benaminge ook aengehaelt word.
[3] Is een voorname Stad, by de Schryvers wel bekent; betekenende in het Turks, eene steene Vlek of Dorp.
[4] Misschien dat Lenger een byzondere, en Khalankh een andere plaets is.
Lenger betekent een zeker onthael van Spyze, omtrent een Graf; voor de bedienden van 't zelve, of anders, en ook wel voor de gaende en komende bestelt: en zyn aldus veele plaetzen, die de naem van Lenger dragen.
[5] Deze Stad staet ook in voorschreve Arabische Historie, van Timurlaen gemelt.
[6] Misschien dat Berki en Ming-boelaag twee onderscheidene plaetzen zyn.
[7] Dat is, in het Persiaensch, het water van eenen Ajisjah Chatoen, 't welk, zonder twyffel, de naem van een Princesse zal zyn.
[8] Dit zullen misschien twee afgescheidene plaetzen wezen. Het woord Kharäsoei betekent, in het Turks, een zwart of bruin water.
[9] Een plaets in de Gezantschap van Sjaroch gemelt.

Kharà Soë. Dit is, in 't Turks, zwart of bruin water.

Ien Ber Dzjenb. Dit betekent in 't Persiaensch, een plaets aen een kant of zyde.

[1] { *Aliek Loelet.* / *Wchoesoem.* }

Bakhoem.

Babhaliekh.

Ordoe Bagi, dat is, de Tuin van het Hof-leger, of een Hof-tuin.

Leck Lek-atà.

Althi Khoelaadzj Atà.
Athi Khoelaadzj betekent, in het Turks, zeven vademen.

Aflaakhkhoeli.

Aktsjeh-soeh.

Sariek Khoel.

Taasj Seng.

Koeck Teppâ. *Teppâ* betekent een vlakke heuvel of hoogte, in het Turks.

Nu komt men in 't Land der Mogols, en volgen de plaetzen aldus.

Antsjek-soë.

Khara Khijaas.

Koesj Tipà.

Meraraan.

Altsjeh Soë.

Chodà Mustafà.

Akhsa Asri.

Khiemisj-likh.

[2] *Essjedáá.*

Dzjedzjek Leng.

Olog Aras, dat is, in het Turks de groote *Aras.*

Muhhëi Danaan.

[3] *Danaan Hhakiem.*

[4] *Deheneh Jeldoez.*

Olog Jeldoez, dat is, de groote *Jeldoez.*

Al-

[1] Deze twee plaetzen zouden een Rust-plaets konnen betekenen.
[2] Misschien Alisj-daag.
[3] Dat is, in 't Persiaensch, den wyze of wetende Artz.
[4] Dat is, in 't Persiaensch, de grenzen van Jeldoez: betekende dit woord, in het Turks, een Sterre.

Altoen Torakh. *Altoen* is in het Turks, Goud gezegt.

Zagaan Azjeh.

[1] *Hheidzjaan Hedzjek.*

Jeldoez Alaakh.

Jaak Makh Nedzjba Dzjatoé, of *Nedzjbaasjtoe.*

Dăblaakh Elboeweikah.

Seklek.

Khoetsjikhoel.

Arkedzj Khabá.

Beldzjek Koedzj.

Lekek Soejâji.

[2] *Bachsjisj Tharfaan Kal'ah.*

Baar.

De volgende zijn plaetzen, daer de Kalmakken veelmalen Roooveryen en Strooperyen aenrechten, als,

Jemsii Bachsjien Soebăsji.

Koetsjisj Jagmâ Aidetsji.

Armoen of *Ormoen.*

'Tsjoechoê, gelegen aen het strand van de Zee, of het Meir *Tsjălisj.*

Selmi, of *Selemj.*

Deheneh Khoeskhah, of *Khoesakhah*, dat is, de grenzen van *Khoesakhah* of *Khoeskhah.*

Pesoeken.

[3] *Achtsjeh Khoenoê*, of *Koenoeg.*

[4] *Ber Raakh Wa Asjhhaneh.*

'Tsjáder Boelaag, dat is, de Tenten, die by een Fontein-beke staen.

Taaz Hergaliekh.

Poel Elkotlog, dat is, de brug van den gelukkige, of van *Khotlog.*

Loes Tataar.

Dzjebek Kojoe.

Oëi Baaraakh.

Baal Baăraak.

Hhakoeraakh.

[1] Misschien Dzjihaan Koetsjek, dat is, de kleine stroom.

[2] Bachsjisj zoude een plaets op zyn zelve, en Tharfaan of Turfaan Kal'ah, dat is, het Kasteel Tarfaan of Turfaan, een byzondere gesterkte Stad kunnen betekenen.

[3] Misschien of dit wel twee onderscheidene plaetzen mogten zijn.

[4] Dit zoude mede twee verscheide plaetzen kunnen betekenen.

Ai Koel. Dit betekent, in het Turks, een Maen-meir.

Oëi Kiel Pien.

Dahàneh Boê Faliekh, dat is, op de grenzen van *Boefalièkh.*

Sietsjkhaan Liekh, dat is, in het Turks, de Hazen-plaets.

Bendzjaan.

Baal Nagraak, of *Balengaraakh.*

Toerjă.

Ferkhsă, of *Ferrakhsa.*

Ortoedzj of *Artoedzj.*

Kaasiger. Dit is de Hooft-stad van *Turkestan.*

Bidzjaan.

Hhatsjiem Khoes, of *Dzjadzjiem Khoes*, of wel *Hhadzjiem Khoes.*

Oerneh.

Gez of *Kes.*

Toerlichoek.

Samfoeghoê.

* *Khamoel* of *Khamul.*

Sajagmisj.

Jelgoeráni of *Belgoeráni.*

Boer Walk.

Koeki.

Khahhkhări.

Besjimah.

Tsiader Boelaag, dat is gezegt, Tenten die by een Fontein staen.

Săroe Boelaag, dat is, in het Turks of Turkestans, de geele Fontein.

Jelgoez Noer.

Aktaam of *Okhtaam.*

Oeleng. Dit betekent, in het Turks, een Gras-veld, of groene Weide.

Koenek Leng, of *Koenkeleng.*

Dzjekaan Baan.

Noerkelek.

Mingkelek.

Hier op volgen nu de grenzen van *Chatay*, alwaer men in ieder Rust-plaets Uitky-

* Deze plaets word by Markus Paulus Venetus aengeroert, en meene de zelve te zyn met Khăbul, die in de Gezantschap van den Vorst Sjaroch gemelt word.

kyken, Baken, Wacht-huizen of Toorens heeft, daer men, wanneer iemand aldaer aenkomt, vuur ftookt, en dus hier van, aen andere vervolgens kenniffe geeft, zoodanig, dat de tyding daer van in eene nacht aen de Hooft- en Zetel-ftad toe, komen kan; hebbende zy in dit vuuren ook zekere zeinen, om ieder voorval byzonderlijk te betekenen: als, by voorbeeld, dat'er een Gezand of Gaft-vriend verfchenen, of wel, dat een Rebel of Vyand zich aldaer vertoonende zy: en brengt voorts de gewoonte en wys aldaer mede, dat men op ieder Ruft-plaets de Gezanten, en andere Vrienden, bekoftigen moet; luidende de namen van de Huisvefting-plaetzen, waer van 'er tien in 't Landfchap van de * Seldzjoeken leggen, aldus, namentlijk:

Sjahoe Kohhoe, of *Sjahoekh-hoê*, of wel *Sjehrj Khahhoe*.

Soemoehhar.

Sjehr Ordoe, dat is, een Stad van het Hof gezegt.

Jerefnoe, *Berefnoe*, *Terefnoe*, *Nerefnoe*, of *Perefnoe*.

'Khafabah Kelaan, dat is, het groot Vlek.

Arce.

Sjehr Tsjoekaan, dat is, de Stad *Tsjoekaan*.

Chamer.

Semawen.

Kahhafoé.

Sjehr Mermeraan, dat is, de Stad *Mermeraan*.

Dzjoeroëi.

Dzjengfoëi.

Dzjenkoen, of *Dzjangoen*.

Chaan Sabien.

Dzjoekéh.

Dzjenkaas, of *Dzjangaas*.

Dzjendzjaan.

Kidi.

Sjehr Sāïkoè, dat is, de Stad *Sāïkoê*.

Mefnawì.

Akendzjoëi.

Wihhanaan, of *Wiedzinaan*.

Niloe.

Sahhfer.

Soekeneh.

[1] *Kandzjoe*.

Sekend.

[2] *Alboe*, aen de boord van een Zee of Meir gelegen.

[3] *Sjehr Lendzjâöe*, dat is, de Stad *Lendzjāöê*.

Kemien.

Wafm, of *Wazem*.

Dzjoedzjoe.

[4] *Sjerh Sekaan*, *Segaan*, of *Sigaan*, betekenende het woord *Sjehr* een Stad.

Wieskaan.

Lenboe.

Safi.

Sahhaan.

Loeleng.

Sjehr Hhalákhoe; dat is, de Stad *Hhalákhoe*.

Hier omtrent lagen in een plaets, *Nathi* geheten, honderd vaertuigen gereet, die aldaer tot dienft van den Keizer by alle gelegentheit opwachteden.

Sjehr Hhami Lenkoe, dat is, de Stad *Hhāmi Lenkoe*.

Benkereh Soes.

Sjehr Nachoei, aen de boord van *Abi Soezen-gezaan*; 't welk in 't Perfiaenfch betekent, het water van de Naelde-makers.

Gulsjen.

Sjehri Kaan Wikhoê, dat is, de Stad *Kani Wikhoê*.

Tebloeh.

Soefen.

Zazaan.

Nemek.

Peferaan, of *Seraan*.

[5] *Lendzjaan*.

Sjehr

* De Seldzjoeken zyn van een Turkfche ftamme, in de Hiftorien, wegens haer Heerfchappy in Perfie, enz. genoeg bekent, en meene ik, dat dit de Turkani Khata, dat is, de Turken van Chata zyn, waer van in de Perfifche Hiftorie van Abbaas de Groote, maer alleen met de enkele naem gewag gemaekt word.

[1] Mifschien Kantsjeu.
[2] Mifschien Abfoe.
[3] Dit zoude wel Lintsjang'oe, of Lintsanfu, kunnen wezen.
[4] Dit zoude Siganfu, van Markus Paulus Venetus gedacht, zeer licht kunnen zyn.
[5] Dit zoude ook Lintsjaan kunnen wezen, en dan met Lintsjan, of Lintsjang'oe of Lentzjaoe wel overeen komen.

Sjehr Chandelchoësloé, of *Lakhoesloe*.

Sjehri Wekdzjoe.

Kendéh.

Sjehri Loedankhoed, anders ook *Foefelaan* geheten.

Tenkawien.

Meksen.

Dzjoechoë.

Lajesken.

Chaan Bálug, dat is, de Zetel-ſtad of het Hof van den *Chaan*, de Hooft-plaets van het Landſchap *Chatá*.

In alle de Hooft-ſteden word aen Gezanten, die daer door gaen, een byzonder Gaſt-mael aengerecht, en Kleederen verſchaft.

Men zoude niet onwaerſchynelijk kunnen giſſen, dat alle de namen, daer het woord *Sjehr*, 't welk in 't Perſiaenſch een Stad betekent, voor geſtelt ſtaet, zoodanige Hooft-plaetzen zullen zijn geweeſt. En dus verre van de Reis-ſtreek tuſſchen *Samarkant* en *Chaan balug*, waer van in het Hooft dezes is gewaegt.

Op een ander plaets ſpreekt de bovengemelde Perſiſche Schryver, aldus:

CHATA.

De zwervende Herder-rotten van *Chata* zijn eigentlijk uit *Tsjien*, (dat is, *Sina*,) oorſpronkelijk, en paſſen ook op haer dit woord van *Chatá* toe, het welk eigentlijk *Khatá* luit: en is dit *Khatá* een der grootſte Steden van *Tsjien*; midsgaders het Landſchap van *Tsjien* van een groote wytſtrekkentheit; zeggende men van 't zelve, dat daer in drie honderd Steden zouden leggen, buiten de Vlekken en Dorpen, die alle bewoont en bebouwt zijn. En is *Tsjien* (of *Sina*) tweederlei, het een aen 't Weſten, 't geen eigentlijk *Tsjien*, en *Tsjien Biroeni*, dat is, het buiten *Tsjien*; het andere aen het Ooſten, 't welk *Tsjien Androeni*, dat is, het binnen *Tsjien*, en ook *Matsjien* word genoemt.

Zeker Krygs-overſte, Bevel- of Gezaghebber van het binnen-*Tsjien*, heeft in voorige tyden zich, uit nootdwang en benartheit voor den Konink, op 't vluchten geſtelt, en al ſtrydende, met de wapenen aldus zich de weg geopent; tot aen de grenzen van *Balazagoen*, alwaer geen tegenſtant en verhinderinge meer vond; dies ſloeg zich dan aldaer met zijn Volk ter neder; alwaer dus het woord van *Chatá*, na de Stad, daer van daen hy en zijn volk quamen, in gebruik gekomen is; hoewel zy de plaets, daer gezeten waren, eigentlijk *Bakhoëkhoë* geheten hebben, maer het gemeene volk heeft het zelve met de naem van *Chatá* genoemt, 't welk dan ook zoo gebleven is.

Aabkoën, *Aabgoen*, *Aab Segoen*, of *Abeskoen*, is aen de Zeekant gelegen.
op de breete van 37 grad. 20 min. en
lengte van 79 grad. 20 min.

Aſterabaad.
breete 37 grad. 20 min.
lengte 79 grad. 20 min.

Dzjurdzjaan.
breete 38 grad.
lengte 80 grad. 10 min.

Merw Sjahidzjaan.
breete 37 grad. 30 min.
lengte 86 grad. 30 min.

Foesjendzi, dicht by *Heraat* gelegen.
breete 34 grad. 40 min.
lengte 87 grad. 35 min.

Heraat, een voorname Stad.
breete 34 grad. 30 min.
lengte 88 grad. 40 min.

Badachsjaan.
breete 35 grad.
lengte 95 grad. 10 min.

In het vyfde Climaet.

Taasjkend, aen de Rivier die gemeenelijk *Wadi Eſsjaas* geheten word.
breete 43 grad. 10 min.
lengte 85 grad. 20 min.

Bochara.
breete 39 grad.
lengte 86 grad. 55 min.

Samerkhand.
breete 40 grad.
lengte 89 grad. 20 min.

Chodzjend.
breete 40 grad. 55 min.
lengte 90 grad.

Taasikend, onderſcheiden van de voorige plaets, die de zelve naem draegt.
breete 43 grad. 30 min.
lengte 109 grad. 10 min.

Khatá, of *Chatá*.
breete 43 grad.
lengte 92 grad. 54 min.

In

In het zesde Climaet.

Tseiraan Etturkemanijeh.
breete 33 grad. 30 min.
lengte 87 grad.

Oesj-oeten, dat is, *Chôten.*
breete 43 grad. 30 min.
lengte 92 grad. 30 min.

Oezkend.
breete 44 grad.
lengte 92 grad.

Belasagoen.
breete 46 grad. 40 min.
lengte 92 grad. 30 min.

Ordoekend, dat is, *Kaasigar.*
breete 43 grad. 55 min.
lengte 94 grad. 25 min.

Jaaskend.
breete 45 grad. 40 min.
lengte 95 grad. 35 min.

Misschien Jaarkend, en het zelve dat by Benedictus à Goes, Jarchaun geheten word.

Tsjien, is vier Maenden reizens in de lengte, en drie Maenden wegs in de breete, rekenende een Maend reizens op twee honderd mylen.

Bijabani Tsakhlaab, dat is, de Woestyn van de *Sclâvi*, na 't Noorden, word geoordeeld twee Maenden reizens lang, en ook zoo breet te zijn.

Van *Merw* tot *Balch*, 126 mylen.

Van *Rei* tot *Nisjaboêr*, 139 mylen.

Van *Nisjaboer* tot *Heraat* 70 mylen.

Van het Vlek *Fergâneh* tot *Samerkhand*, 53 mylen.

Van *Bochâra* tot *Balch*, 23 *Merhhaleh*, dat is, Rust-plaetzen, of Dag-reizen.

Van *Bochara* tot * *Kaab*, over Zee, zeventien Rust-plaetzen; onder *Charezem*, en tot over de Woestyne zijn negentig Rust-of Pleister-plaetzen.

* Dit zal misschien Kaas moeten zyn.

Het oude *Balch* is van ouds *Bamijaan* geheten, leggende omtrent *Semingaan.*

Minkisjlaag. §

Dit is zeeker Volk van een Turks geslachte, het welk met die van *Gazaan* in twist en oorlog geraekt was; heeft om die oorzaek haer plaets verlaten, en zich begeven na de kant en Beemden van een Berg, die dicht aen 't Meir van *Aabgoen*, *Aabsokoen* of *Aabsekoen* leit, dat is, aen de Kaspische Zee, alwaer veele Fonteinen en Gras-velden zijn; daer zy zich dan ook ter neder geslagen hebben, noemende men haer in de wandeling, het Volk van *Minkisjlaag*, dat is, van de duizend Winter-schuil-plaetzen.

§ Aldus word de plaets van haer verblijf mede genaemt, die ten deele, zoo gezegt word, op een Eiland in de Kaspische Zee, dicht aen de Oever van 't vaste Land gelegen is.

Van de Kaspische Zee zegt de Persische Schryver als volgt.

DOor *Bahhr Aabkoen*, of *Aabgoen*, of wel *Aab-soekoen*, of *Abiskoen*, dat is, de Zee van *Aabkoen* of *Bohheirah Chazar*, dat is, het Meir van *Chazar*: of *Bohheirah Gurgaan*, dat is, het Meir van *Gurgaan*, verstaet men een en het zelve Meir, (dat by ons de Kaspische Zee genoemt word) hebbende deze verscheide benamingen maer alleen na de plaetzen, die daer aen gelegen zijn; en is *Aabgoen*, *Aabsokoen*, een klein Dorp, aen strand gelegen, in of aen de grenzen van *Gurgaan* en *Mazenderaan.*

Van *Aabgoen* of *Aabsokoen*, de rechter hand omslaende, zoo heeft men eerst *Dehestaan*, daer na *Sijâhkoeh*, dat is, zwarte Berg: dan de grenzen of gewesten van * *Malhhaan*: voorts de grenzen van *Mien-* of *Min-kisjlaag*: dan *Chazar*, dat zy ook *Baab Elabwaab* (dat is, *Derbend*) en *Bakoejab* noemen: hier na volgt *Sjirwaan*: daer na *Mokhaan*: dan *Gilaan* en *Dilum*: voorts *Taberestaan*: daer na *Gurgaan*, en hare grenzen: en eindelijk weder *Aabgoen* of *Aabsoekoen*, enz. De lengte van dit Meir strekt zich van *Aabgoen* of *Aabsokoen*, tot aen *Chazar* toe, twee honderd zestig parazangen of Persische mylen, en de breete twee honderd achtien mylen. Daer vallen groote *Dzjihhoen*, dat zijn groote stroomen in het zelve; doch de meeste Rivieren komen van de grenzen van *Mazenderaan*, *Dilum* en *Gilaan*. Het water van dit Meir is zout en bitter, behalven op eenige plaetzen, daer een Rivier in Zee stort, die zich met dat zoute water niet vermengt. De *Dzjihhoen* van *Amol*, dat is, de Stroom van *Amol*, valt mede in dit Meir. Het water van dit Meir is bruin en zwartachtig; en heeft men hier geen Ebbe noch Vloet: maer hier gaet een hol water, en zomtyds een baer. De grond van dit Meir is modder of slijk, en niet steenachtig of klippig; en leggen in dit Meir vyf Eilanden, die alle onbebouwt en niet bewoont zijn. Dit Meir levert weinig, of schier niet anders uit, als een zekere slag van groote § Visch, die men vangt, en in de Steden voert.

* Deze naem is my nooit meer te vooren gekomen.

Behalven dit, heeft men daer veele Water-honden, die zomtyds aen Land komen. Ook is in dit Meir een *Fowareh*, dat is, een sterke opwelling uit de grond, als een spring-ader, makende een draei-stroom, die de Schippers zeer schouwen, om

§ Dit zal lichtelijk de Zalm wezen, die veel te lande van daer innewaerts gevoert word: werdende anderzins aldaer noch Steur, Belugen, en andere kleinder Vissen, hoewel deze laetste niet in zeer groote menigte gevonden.

om daer niet in te geraken, en ingeslorpt te worden.

Het gemeene gevoelen is, dat'er een gang of doortocht zoude wezen, daer in het water van dit Meir aen het kooken en opwellen raekt; makende aldus daer door een verbolgen water, en ook wel een baer. Ik heb van een geloofbaer perzoon gehoort, die langs het strand zijn Reis genomen had, dat hy op zekere plaets, daer een dwarl-wind ontstond, op die zelve tyd ook aldaer een zeer verbolgen en hoog water vernam, zoodanig, dat het zelve toen tot aen de buik van het Paerd hoog ging, en dat daer na dit water weder daelde.

Ik heb mede van Schippers verstaen, dat, wanneer 'er een harde wind gewaeit heeft, dat het water noch wel zeven dagen hol gaet, eer het eens tot stilte komt.

Van Bohheirah Charezem, *dat is, van het Meir van* Charezem *of* Chorasmia, *spreekt de Persische Schryver, op een andere plaets, als volgt.*

IN de Landstreke van *Melahhijeh Roem*, heeft men verscheide Meiren, die de Meiren van *Melähhijeh Roem* heten, en ook na het Land van *Chárezem* of *Chorasmia* gebynaemt worden. * Dit Meir beslaet in zijn omvang honderd mylen, en in zijn midlijn dertig mylen; en is het water hier zoutachtig. De *Dzjihhoeni Charezem*, dat is, de stroom van *Charezem* of *Chorasmia*, valt in dit Meir; desgelijks ook de *Dzjihhoeni Dzjaadzi* of *Hhaadzi*, *Ferganeh*, dat is, de Stroom van *Dzjaadzi* of *Hhaadzi Ferganeh*, wezende de tusschenstand, van de monden van deze twee Stroomen, aen dat Meir, twintig mylen. Men kan aen dit Meir geen toeneming of wassing van water vernemen, al schoon die twee grooten, en noch ettelijke kleine Rivieren meer daer in storten, zonder dat men ook eenige gang of doortocht ziet, daer dit water zich in loost. En leit aen de kant van dit Meir een zekere Berg, die zy *Tsjag* of *Tsjo* noemen.

* Merkt, dat de Persische Schryver de beschryvinge van dit Meir eenigzins, doch duisterlijk, met de Kaspische Zee schynt te vermengen; want hy zegt, dat de Rivier Dzjihoeni, dat is, de Oxus, daer in stort, welke anderzins in de Kaspische Zee valt, ten ware wierde verstaen, dat de zelve eerst door dit Meir schoot, en dan in de Kaspische Zee storte; waer tegen weder stryt, dat hy zegt, dit Meir geen uitloozinge te hebben; zoo dat het na de meeste waerschynlijkheit, het zelve met de Kaspische Zee zal zyn.

Bohheirah Rerei *of* Zereh Siestaan.
Het Meir van Dereh, *in* Siestaan.

DE Stad van *Siestaan* noemen de aengelegene Volken * *Zenedzi*, en leit dicht aen die Stad een Meir, die de Inwoonders *Reréh* of *Rerei* heten, waer in de *Dzjihoéni Hiermend*, dat is, de Stroom *Hiermend*, zijn invloei heeft, welkers water nu meer, en dan weder minder is, wezende wel zoet, doch eenigzints brakachtig; de lengte daer van is dertig mylen, en de breete tien mylen, of minder: de eene boord raekt hier van aen de Woestyne van *Kirmaan*; zijnde het voorts rondsom dit Meir bebouwt en bewoont, midsgaders hier en daer met Dorpen bezet, behalven aen die kant, daer de Woestyne komt. In 't midden van dit Meir heeft men Bosjens, en Weiden, voor het Beestiael, op Eilandekens, wezende de Luiden aldaer in de weg bedreven, daer langs zy dit Beestiael dan, in 't midden van dit Meir, aen die Bosjens weten te leiden.

* Of kan Zerendzi wezen.

Aabgoen, *of* Aabkoen, *of wel* Aabsokoen, *of* Abeskoen.

DIt *Aabkoen* of *Aabsokoen*, is van dat aen de Kaspische Zee gelegen, onderscheiden, leggende dicht omtrent *Noesendziaan*, aen of buiten de grenzen van *Turkestaen*, alwaer men een staende water heeft, dat heet of warm is, en de omliggende Volken *Ansakh Goel* heten.

DZJIHHOEN.

DZjihhoen is eigentlijk die groote stroom, die voorby *Termed* vloeit en in *Charezem* komt; als ook in ettelijke Meiren gaet, of zich verspreit.

Op een andere plaets spreekt de Persische Schryver wat breeder van deze Rivier.

Dzjihhoeni Charezem, *dat is, de Rivier van* Charezem *of* Chorasmia.

Dit zal zekerlijk de Oxus wezen.

DEze Rivier heeft zijn oorspronk uit het Land van *Dziaan* of *Bilaad Dziaan*, of *Bilaudziaan*, van het gebergte van *Tebet*, en gaet door de grenzen of gewesten van *Badachsiaan*; strekkende voorts na de grenzen van *Chotlaan*, en *Wachsi*, alwaer vyf groote Wateren te zamen ontfangt; de welke de Perzen *Pendziaab*, dat is, de vyf Wateren, noemen, en komen van het gewest *Khabadiaan*, noch meer andere wateren ook hier in vloeyen, en loopt van

Rrr daer

daer voorby de Grenzen of Landen van *Balch*; en na dat tusschen *Balch* en *Termed* zijn gang genomen heeft, zoo komt in *Calef*, en van daer in *Charezem* of *Chorasmia*, en stort eindelijk in eenige Meiren, en bereikt dus *Charezem*. Langs de boord van deze Rivier zijn Reis nemende, zoo heeft men, van *Badachsiaan* af, tot aen *Termed* toe, dertien Rust-plaetzen, en van *Termed* tot aen *Roem*, vyf Rust-plaetzen; midsgaders van *Roem* tot *Amoe*, en van *Amoe* of *Amoejeh* tot *Charezem*, twaelf Rust-plaetzen; en van *Charezem* tot aen eenige Meiren, zes Rust-plaetzen.

Van de *Dzjihhoen* gaet een groote Kanael of Spruit uit na *Kaat*, de welke zy *Kaat Chareh* noemen: doch eer men noch by 't Kanael komt, zoo heeft men een dag reizens te vooren, een zeer gevaerlijke plaets voor de Vaertuigen, door dien aldaer een water-storting is. In het Rietland, aen de buiten-kant van deze Rivier, vriest het des Winters zoodanig, dat de Menschen, en het Beestiael, over het Ys konnen gaen; en geschied dit bevriezen aen verscheide oorden, en allenkskens hooger, tot aen *Charezem*, of *Chorasmia*.

Dzjihhoeni Hhaadzi *of* Dzjaadzi, *dat is, de Rivier van* Hhaadzi *of* Dzjaadzi.

Dit zal de Jaxartes wezen, die men anders ook Sihhoen heet.

WAnneer deze Rivier tot aen de Stad *Haadzi* of *Dzaadzi* gekomen is, zoo krygt de zelve daer na ook zijn naem, hetende die aldus de *Nehri Sjaasi*, dat is, de Rivier van *Sjaasi* of *Dzjaadzi*: de zelve neemt zijn oorspronk uit *Turkestaan*, omtrent de plaets *Tsiekel*, daer ook de Rivier van *Oeskend* van daen komt, en valt het Kanael van *Aslaakh* daer in, passerende aldus de grenzen van * *Ackkies*; daer na de plaets *Chodziand*; verders de gewesten van *Maraab*; voorts volgen de stammen van Turken, en stort zy zich eindelijk daer op in eenige Meiren uit.

* Dit zal Achsiekes moeten zyn, by Abulfeda gemelt.

Dzjihhoen Atel, *of de* Volga.

Dit schynt de plaets te zyn daer Astrachan, daer na gebouwt is.

ATel is anders de naem van de Stad *Chazar*, waer na deze Rivier mede genoemt is, door dien de zelve midden daer door in Zee loopt. Haer oorspronk is dicht by *Charchier*, en gaet van daer tusschen *Kimael*, en eenige stammen van Turken door, en verders door *Bulgaar*, en dan weder door of verby eenige stammen van Turken; voorts door de grenzen van de Russen, en dus tot *Bertaas*; en eindelijk na het Meir van *Aabgoen*, of *Abiskoen*, of *Aabsokoen*, daer zich in stort, na dat de Stad van *Chazar*, die de aengelegene Volken ook *Atel* en *Chaliedzi* heten, in 't midden door sneden heeft gehad, behoudende dit water, omtrent tien mylen in Zee, noch hare zoetheit, konnende men de verw hier van mede zeer net, tusschen die van het Meir-water onderscheiden. Het water van die plaets bevriest mede, vermids het zelve zoet is. Daer word gezeit, dat de *Atel* of de *Volga* grooter is als de *Dzjihhoen* van *Charezem*, dat is, d'*Oxus*, zoude wezen; en dat de zelve zich in zeventig en meer Spruiten scheit, eer noch in 't Meir valt.

De Vliet Hiermend.

DEze Rivier spruit tusschen de Bergen van *Goer* en *Gardziestaan*, en gaet van daer door *Zemieh* * *Dawwer*, dat is, het Land van *Dawwer*; daer na schiet zy verby *Bost*; dan in 't Land van *Siestaan*, daer zich eindelijk in 't Meir van *Rezeh* of *Zereh* stort.

* of zemien.

Dziebel Khåren, *dat is, den Berg* Kharen.

BY dezen Berg begint de vlakte van *Toeraan*, en is dit een groote en lange Berg, die zijn oorspronk uit de grenzen van *Goer* heeft, strykende aen 't Noorde van *Heraat*, *Foesiendzi* en *Dziaam*, en ook aen 't Zuiden van *Serchas*, *Baadroê*, *Nisa* en *Baaz*; en daer na aen 't Noorden van 't Land *Koemisi*, dat is, *Bestaam* en *Damegaan*, alwaer men dit gebergte *Koehi Kharen*, dat is, de Berg *Kharen* en *Rustem* noemt, en gaet dus voort tot aen *Taberestaan*, alwaer de zelve aen de Kaspische Zee stoot.

Daer is noch een zeer groot gebergte, dat mede van de grenzen van *Goer*, en ook van *Gardziestaan* afkomt, en *Bamijaan*, dat is, oud *Balch*, voorby gaet, en van daer na *Nedzihier*, en *Bilad* of *Bilau*, en *Chaan* gaet, noemende men de zelve op beide plaetzen, zoo hier als daer, de rug van *Tebet*, alwaer zich scheid, loopende eene groote Tak daer van tot binnen in *Turkestaan*; en voorts na de grenzen van *Cheir-cheir*; en aldus verder tot aen de grenzen van *Chotan* toe. De andere Tak wend zich na *Chotlaan* en *Farganeh*, tot aen de Bergen van *Osiroesinah*; en voorts van de *Osiroesinahsche* grenzen tot aen de kant van *Bochara*. Deze Berg heeft geen eigen algemeine naem, maer word verscheidelijk genoemt, na de plaetzen daer zy heen of door strekt. De Woestyne die van *Osiroesinah* begint, gaet door de grenzen van *Ferganeh*, en strekt zich tot dicht aen *Cheir-cheir* toe. In dit gebergte heeft men

men veele Mynen, voornamentlijk omtrent de grenzen van *Osiroesinach*, waerom men de zelve ook de Myn-berg noemt; vindende zich aldaer Goud, Zilver, Yzer, Kooper, Loot, Quik-zilver, Naptha, Joden-lym, Pik, en Turkoizen, zoodanige als in *Chorasaan* vallen. Daer valt ook *Sal Armeniac*; en is het hier mede zulks, dat men hier en daer, boven op den Berg, een vochtige wazem ontmoet, die aengestoken word, vertoonende zich by daeg als een damp, en by nacht als een vuur; doch als men daer dicht by komt, zoo verneemt men geen vuur meer: over een zoodanige plaets nu, stellen de Inlanders een Hutte; stoppende alle de luchtgaten daer van wel toe, zoodanig, dat'er geen wazeming uit vliegen kan; en zetten die dampen zich dan onder aen het dak, 't welk eigentlijk de *Sal Armeniac* is: in middens komt nu en dan iemand, met een nat gemaekte vilt, rondsom wel bekleed, om zich tegens de groote hitte aldaer te beschermen, hier binnen in deze Hut, en haelt in aller haest zoo veel van dit *Sal* af, als krygen kan; komende daer op ten eersten weder buiten; want men kan, door de hitte van de dampen, het aldaer niet lang harden: en wanneer men nu bemerkt dat die vochtigheit aldaer begint te minderen, of op te houden, en zich aen een andere plaets vertoont, zoo verlaten zy deze Hut, en maken weder een andere op deze laeste stede; gaende voorts op de zelve wyze, als vooren, te werk: en in gevalle daer over geen Huis of Hut en quamen te zetten, zoo zoude deze uitwazeming zich in de lucht verspreiden, en te niet gaen, zonder dat men daer van eenige het minste *Sal Armeniac* zoude konnen krygen.

In dezen Berg, aen de grenzen van *Ferganeh*, heeft men een steen, die als een koole brand, en zwart is; en wanneer die verbrand, en d'asch daer van aen malkander gebakken is, zoo gebruiken wasschers het zelve, om hare kleederen daer mede te wasschen; makende de zelve zeer wit. Ook zoo heeft men op dezen Berg een plaets daer zwarte, geele, roode, blaeuwe, witte, groene, en voorts alderlei verwige steenen, die men bedenken kan, vallen. Op dit zelve gebergte, omtrent de Stad van *Oezkend*, heeft men mede *Sal Armeniac*.

Van de Woestynen.

VAn de grenzen van *Balch* af tot aen *Chazerem* toe, heeft men een Woestyn die t'eenemael zandig is.

Van de grenzen van *Bochara* af tot aen *Charezem*, is 't ook altemael zandig.

Voorts in *Chotlaan* heeft men ook een Woestyn; en desgelijks mede een andere van *Osiroesinah* af tot aen *Farganéh*, en voorts tot aen *Dzierdzjier* toe.

De Woestyne van *Charezem* en *Chorasaan*, is genoeg bekent, waerom wy daer van nu ook niet spreken zullen, hebbende de breete byna van honderd mylen.

Van de grenzen van *Dehestaan* af, tot aen *Sijahkoeh*, en voorts tot *Chazer* toe, strekt mede een Woestyne.

Ook is'er een Woestyn aen d'Oostkant van *Siestaan*, tot aen *Mekraan* en *Sind* toe.

Hhaadzi, is een Stad in *Mawara-Ennahr*, de welk d'Inwoonders ook *Saas* heten.

Gazah is de plaets van het Volk de *Gazaan* geheten, die by eenige Meiren, aen wederzyden van d'*Oxus*, en de Rivier van *Dziaadzi*, zich eigentlijk ter neder gezet hebben.

Hier na is een bevolking van haer, uit zekere oorzaken, in *Chotlaan* vervallen, alwaer zich ter woon neder geslagen hebben; verblyvende aldaer tot de tyd van de heerschappye van *Sulthaan Sendzier*, de Zoon van *Melik-Siah*, toe, wanneer zy in *Chorasaan* gekomen zijn, en het zelve ook vermeestert hebben; doch dezen *Sulthaan* heeft haer bestreden, en t'onder gebragt; en zijn zy daer na eindelijk in *Kirmaan* geraekt.

CHALEDZI.

ZEker Volk van het geslachte der Turken, is uit de grenzen van *Chaledzi*, in de Landstreke van *Zabulestaan* geraekt, en heeft haer plaets van verblijf in de Velden, omtrent *Gazenien* genomen: en vermids dit een warm Climaet is, zoo is haer verw ook verandert, en zijn veel bruinder geworden; gelijk haer Tael mede verschoten is, en een ander in gebruik gebragt hebben.

Een gedeelte van haer zijn aen de grenzen en gewesten van *Baadroe* geraekt, en hebben zich in de *Derreh Gez* ter neder gestelt.

De Rivier Cur, *of de* Cyrus.

DIt is een Rivier, die zijn loop aen de grenzen van *Azerbâjidziaan* neemt, noemende men de zelve eerst *Cur*, op drie mylen van *Berdaa* af. Zijn Fontein is in de streek van *Alaan*, aen 't gebergte aldaer, en schiet midden door *Teflies*, stortende zich eindelijk in de stroom *Aras* uit.

Aras, *of den* Araxes.

IS mede een groote Stroom, die langs het Landschap *Azerbâjidziaan* zijn vloei heeft, wezende des zelfs Fontein omtrent de grenzen van *Armenia*; schietende van daer dichte by *Eirewaan*, en voorts aen de grenzen van *Sjierwah*, alwaer de Rivier *Cur* zich met de zelve vereenigt, lopende dus na de Kaspische Zee toe.

Dzihhoëni Abjas, *dat is, in't Arabisch, de witte Stroom.*

DEze Rivier noemen de aengelegene Volken, in't Persiaensch, *Sefied-roed*, dat is, de witte Rivier, spruitende uit de Bergen van *Armenia*, en komt dus in het Land van *Azerbâjidziaan*, stortende tusschen *Ardebiel* en *Zengaan*, en valt eindelijk in de Kaspische Zee.

Dzjebel Khatan *of* Khotan, *dat is, de Berg* Khatan.

DIt is dien Berg, daer *Baab Elabwaab*, dat is, *Derbendi Chazer*, aen leit. Is de grootste Berg hierrondsom, strekt zich in de lengte na *Damascus* uit, en voorts van daer na de *Bahhr Elkhoezum*, dat is, na de Arabische Golf.

Dichte by *Derbendi Chazer*, is een plaets, die men *Denb* of *Dunb* hete, alwaer een Uitkyk is, daer op, als men vyanden verneme, die een aentocht na de Muslimaans doen, men vuur boven aensteke, om de Muslimaans daer van kennisse te geven, op dat zy daer tegens op haer hoede zoude zijn.

Dzjebel Feickh, *dat is, den Berg* Feickh.

DEze is een Berg, die op verscheide plaetzen een andere naem krygt; en is de zelve Berg, waer van hier boven gemelt word, te weten, den Berg, die aen *Derbendi Chazer* komt.

De zelve heeft noch een tak, die uit de grenzen van *Roem* of *Natolia* afkomt, en zich met deze Berg te zamen voegt, omtrent *Melieth*, *Semsaath*, *Khalicolaas* en *Khalifolaas*, schietende dus voorts tusschen de grenzen van *Sjaam* of *Damascus*, en *Dzjedzjireh*, dat is, een gedeelte van *Mesopotamia*; en van daer na de streek van *Anthakiah*, dat is, *Antiochia* en *Matsitsah*, alwaer zy de zelve *Lekaam* of *Legaam* noemen; en als *Ladifijah* verby is, zoo geven zy aen de zelve de naem van *Behra*; en daer na van *Sjerhh* tot aen *Hhims* toe, nemende daer verby de naem van *Lubnaam*, dat is, de *Libanus*, aen: en strekt zich deze Berg aldus van het Sjaamsche af, tot aen de Arabische boezem toe, uit.

Dzjebel Hhares, *dat is, de Berg* Hhares.

DAer is een groote Berg, leggende dicht aen de Stad *Ardebiel*, de welk zy *Hhares* noemen, wezende uitstekent hoog, zoodanig, dat iemand niet, als uitermaten zeer bezwaerlijk, op den top komen kan. Daer beneden is een kleinder Berg, die zy *Hhoweires*, dat is, de kleine *Hhares* noemen.

Dzjebali Wilâjet, *dat is gezegt, de Bergen van het Land, of* Wilâjet Dzjebaal, *dat is, het Berg-land.*

DAer onder worden verstaen de Bergen van *Rei*, *Hamedaan*, *Khom*, *Kasjaan*, en *Sipahaan*, dat is, van *Spahan*; hebbende omtrent deze plaets de meeste, en tusschen *Rei*, *Hamedaan*, *Khom* en *Kasjaan*, weiniger Bergen; en word al dit gebergte te zamen gemeenelijk *Khoehestaan*, dat is, Berg-land geheten.

Doch daer is noch een ander *Khoehestaan*, of Berg-land, by *Toen*, *Khajien*, en omtrent die oorden gelegen.

Den Berg Dibawend.

DIbawend leit aen de grenzen van *Rei*, en is een zeer groote en hooge Berg, wordende daer van gezegt, dat men de zelve vyftig mylen ver kan zien; stekende boven alle andere Bergen, daer rondsom, uit, even als een goubez, of een rond kap-verwulfzel, en is dezen Berg nooit zonder Sneeuw.

Dezen Berg word gemeenlijk Koehi Demawend, dat is, den Berg van Demawend geheten.

Dzjebâli Kerkus, *dat is, de Bergen van* Kerkus.

DIt gebergte is tusschen *Rei*, *Sipahaan*, of *Spahan* gelegen, als mede tusschen *Chorasaan*, t'eenemael van andere Bergen afgescheiden, in het Persiaensch *Kerkus-koeh*, dat is, de *Kerkus*-berg geheten: en heeft men in't midden een water, dat zy *Sed* noemen, en is zijn rugge omtrent twee mylen breet.

By aldien men in de Woestyn van *Rei* reist, zoo ontmoet men *Kerkus-Koeh*, aen de slinker hand, en *Sijahkoch*, dat is, den zwarten Berg, aen de rechter hand, wezende de tusschenstand negen mylen wyt: en onthouden zich, op dit gebergte van Ker-

Kerkoes, veele Dieven en Roovers, slepende al het geen, 't welk zy in de doortochten plunderen, al na dezen Berg toe, daer zy het zelve verbergen.

Dzjebel Khafs, *dat is*, *de Berg* Khafs.

AEn de grenzen van *Kirmaan*, heeft men Bergen, ten Westen van de welke *Hormoës* leit, en aen d'Oostkant daer van *Mekraan*; en noemen zy de zelve in de Boeken *Khafes* en *Beloes*, en in 't Persiaensch *Koehi Boeloetsj*, bestaende in zeven Bergen, die alle bewoont en bebouwt zijn, levende die Luiden geduurig met den anderen in oorlog: zy worden by zommige, voor afkomstig van Arabieren gehouden.

Dzjebali Roenedzj, *dat is*, *de Bergen van* Roenedzj.

DIt is een groot gebergte, tusschen *Taberestaan*, *Rei*, *Bestaam* en *Damegaan* gelegen, en is den Berg van *Dibawend* daer van afgescheiden.

Dzjebali Siraaf, *dat is*, *de Bergen van* Siraaf.

S*Iraaf* is een Stad, onder *Faars* gehoorig, aen de Zee-strand gelegen; ontmoetende dicht aen die Stad een Berg, die daer over hangt.

De Woestyn van Kirmaan, Faars, *of* Persis, *en* Chorasaan.

ROndsom deze woestyn leggen de Landschappen van *Faars*, *Kirmaan*, *Siestaan*, en dat van *Khoehestaan*, daer *Khajien* en *Toen* onder gehoort; en voorts *Chorasaan*, *Khoemis*, dat is, *Bestaam* en *Damegaan*; als mede, *Rei*, *Khom*, *Kasjaan*, en *Sipahaan* of *Spahan*.

Op zommige plaetzen van deze Woestyne heeft men steen en klippen, en in andere zand; en is het zelve onbewoont: maer daer in zijn veele wegen, van d'een na d'andere Stad strekkende, die alle bekent zijn, hebbende op ieder plaets water. Doch nergens zijn zoo veele Dieven, als in die Woestyne alleen.

De Woestyne van Jezd.

DEze strekt zich van de Woestyne, die in de doortocht van *Tabas* leit, tot aen *Kirmaan* toe.

BAHHJOE.

DIt is een Woestyne van *Roezen* of *Roezun*, en *Khoehestaan* tot aen *Kirmaan* toe uitgestrekt, de welke men *Bahhjoe* heete.

De breete van de zelve is, tusschen *Khorasaan* en *Kirmaan*, zeventig mylen, en op zommige plaetzen vyftig mylen: midsgaders de lengte, tusschen de grenzen van *Siestaan* en *Khoehestaan*, en tusschen of aen de palen van *Rei*, *Khom* en *Kasjaan*, byna twee honderd mylen.

Men heeft in deze Woestyne, van *Chorasaan* na *Kirmaan*, als mede in de weg van *Jezd*, een plaets, die zich als verbrand vertoont, *Koeberkoe* geheten, de welke de Reizigers niet passeeren konnen wanneer'er maer een weinig regen gevallen is, vermids dan de geene, die daer over willen, zeer diep in de grond zakken; hebbende deze streek omtrent de breete van drie mylen, en is de grond van gedaente, als een ziltig en Zalpeter-land.

In deze Woestyne, wanneer men na *Kirmaan* de wil heeft, zoo heeft men, aen de slinker hand, Oostwaerts op, omtrent vyftien mylen buiten de weg, een Land, dat zich van die plaets twintig mylen verre, na 't Oosten, in de lengte, en van 't Zuiden na 't Noorden, acht mylen in breete uitstrekt; alwaer de Huizen, Menschen en Beesten, enz. alle als in steen (wat de verw aen gaet) veranderd, zich vertoonen.

Aen de grenzen van *Gurgaan* is een muur van gebakke steen gebouwt geweest, boven van de Bergen van *Aliabaad* of *Oljabaad* af, tot aen de streek van *Siawusjk*, en dus voorts tot aen *Aabsekoen* toe, hebbende de steenen ieder de zwaerte van dertig of veertig * Man.

Deze muur heeft vyftig mylen in de lengte gehad, zeggende de Persianen, dat de muur, die over de *Derrëi Gez*, en *Bawerd*, dichte by het Dorp *Mäaboejeh*, gaet; en beneden de Stad van *Bawerd*, tot in het midden van de Woestyn na *Serchas* toe daelt, mede van voornoemde muuragie zoude zijn.

* Is een Persisch gewigt, zwaer dertig, zes en acht en dertig pond na de plaets daer zy zijn.

De muur, die dicht by *Gurgaan* is, noemen zy eigentlijk *Bachtijaar*.

Noch is'er, aen de grenzen van *Siestaan*, een muur opgezet, die tot dichte by zeker bolwerk komt, en voorts tot aen de streek van *Kirmaan* toe reikt.

Een korte

AENTEKENING,

Van de weg tusschen Soerat *of* Suratte, *over* Pattana *na* Tangut, *en het Land der* Khalmakken, *en* Seling, *een Stad in 't Land der* Moegalen *of* Tartaren, *die aen* Sina *grenzen*, * *zoodanig als het zelve, uit de mond van zeker Armenier, die deze Reis gedaen heeft in 't Jaer zestien honderd acht en vyftig, tot* Amsterdam, *opgenomen is.*

DEzen Armenier heeft van *Soerat*, gemeenlijk by d'onzen *Suratte* genaemt, zijn Reis genomen over *Burhaanpour*, onder de onzen met de naem van *Brampour* bekent, vyftien of zestien dagen reizens van de eerste plaets afgelegen.

Van hier begaf hy zich na *Soerindzj*, ongevaer zestien dagen verder, en van daer na *Agra*, twaelf dagen daer verby, bereikende, na noch achtien dagen, de Stad *Benáres*, de hooge School van de *Brachmanes*, aen de boord van de *Ganges* gebouwt; en dus voorts na *Patanah*, by ons *Pattana* of *Patna* geheten, de Hoofdstad van het Landschap *Bahaar*, alwaer de Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye een huisvesting heeft, die onder het gezag van *Bengala* behoort, aen de Landkant bemuurt, doch langs de boord van de *Ganges*, die daer ook voorby vloeit, open en ongesloten.

Deze Stad word in de Reis-beschryving van Vader Gruberus, Battana genaemt.

Voorts is aen te merken, dat omtrent vier dagen reizens van *Benáres*, ter zyden van de *Ganges* af, in 't Bosch, aen deze kant, een open Stad leit, die *Mau* of *Mou* geheten word, omtrent twee duizend Huizen groot; alwaer zich veelderlei Volken onthouden; midsgaders veele *Alédzjas* en *Baftas* geweven worden.

Van *Patanah* quam hy in een klein Stedeken, een § Cos van daer, en ook aen de *Ganges* gelegen, alwaer zijn goed op Draeg-ossen ladede, met welke een weg van omtrent veertig dagen afleide, tot aen §§ *Itonda*, daer een *Carewaanzeray* of Rustplaets, onder aen de voet van een zeer zwaer gebergte stond.

En vermids dit gebergte, door hare moeyelijkheit, met geen Vracht-beestiael over te komen is, zoo moeten de Reizigers hier dragers huuren, voor acht dagen reizens, tot aen *Dulka* toe, betalende op ieder dragt een halve Ryksdaelder voor die gansche weg; trekkende aldus over dat gebergte, en door wilde Bosschagien, die vol Elephanten, Tygers, Slangen, zwarte Scorpioenen van een vinger lengte, en een doodelijk vergift zijn, waer tegens zich des nachts met vuur te stooken, moeten voorzien; ontmoetende omtrent dat Vlek een Rivier, die in de *Ganges* vloeit, en na die plaets, zoo wel als voornoemde Berg, gebynaemt word, schattende dit *Dulka* omtrent drie honderd Huizen groot, 't welk alleen van *Hindoes* of Indische Heidenen bewoont wierd; alwaer het Volk geen Brood, maer alleen Rys aten.

Hier van daen vervorderde hy deze Reis, noch acht dagen verre, met versche dragers, tot aen *Terkia* toe, trekkende over de voornoemde Rivier, mids hare bochten, wel vier of vyf mael, waer na een ysselijke hooge Berg moeste beklimmen, daer drie dagen aen bestede, en hier na noch twee dagen in 't neder dalen; gaende de Reis al verders door Wildernissen en Bosschen, over rouw en heuvelachtig Land, tot aen voornoemde plaets, die omtrent honderd Huizen groot, en zonder Rivier was.

In dit zwaer gebergte zoude een diepe kloof met steilte ontmoeten, waer over men in een mande, aen een touw, na d'andere zyde zouden moeten gehaelt worden.

Alhier hielden de dragers op, en ladeden toen, hy en zijn mede-reizigers, haer goed op Berg-ossen, erlangende na vier dagen reizens, den Berg *Longor*, die zeer lang is, en zich tot aen 't Zuider *Sina* toe uitstrekt, geduurig met Sneeuw bedekt, waer uit zeer quade en vergiftige dampen wazemen, die de Reizigers, in 't overgaen, zomtyds doen stikken; waerom ook genootzaekt zijn, wanneer daer over trekken, haer neus toe te houden; hebbende hy dezen Berg in een dag overdwarst, ontmoetende daer beneden een Huis, alwaer zich bezig hielden het Ys over het vuur in een pot tot water te smelten, om zich daer van in 't drinken, als anders, te dienen, door dien aen dezen oord al 't water bevroren was.

Dezen Berg word Langur, by Vader Gruberus genaemt.

Over dit gebergte schynt het dat 't Ryk van Tangut begint, en dat Cumba daer onder gehoort.

Van hier een dag reizens over Velden, tot aen *Cumba*, dat hy omtrent twee en twintig Huizen groot schattede. Alhier voerde haer goed op Muilen en Paerden, vermids in dit Land geene Kamelen waren; en viel haer Reis alle dagen door Dorpen, twintig dagen lang, tot aen *Sendocksja*, een onbemuurde Stad, van een Kasteel beschermt, alwaer den Broeder des Koninks van *Tangut* zijn Zetel hield.

Van

* Deze Moegalen of Tarters, die aen het Sinesche gebied grenzen, by dezen Armenier breedelijk genomen, mede Kalmakken wierden genaemt.

§ Is een Persische maet, waer van de lengte my onbekent is, zijnde anderzins Gaz, dat de zommige ook wel Cos of Gos uitspreken, een kleine maet van vier Hollandsche Ellen, en Gez, de lengte van een Engelsche El, of vyf vierendeel Hollandsch; of op zommige plaetzen, een en een zeste El Amsterdamsche.

§§ Deze plaets word, in de Reis van voormelde Vader Gruberus, Hedonda geheten.

Van daer viel de Reis weder twintig dagen lang, over heuvelachtig Land, tot aen *Lasja* of *Lása*, een Stad zonder muur, daer den Konink van *Tangut*, dien hy *Dewanoerbe* noemde, zijn Hof hielt, vertoonende zich aldaer een prachtige Heidensche Tempel, met honderd Beelden verzien.

Hier van daen quam hy, in vyf en twintig dagen, na dat tusschen beide een groote Rivier ontmoet had, op * *Seling*; een bemuurde Stad, omtrent vier duizend Huizen groot, in het Land der Moegalen gelegen, daer haren Konink, *Goesjehchaan* geheten, zijn Hof hielt, alwaer veel Rhabarber valt, die, noch versch zijnde, de Inwoonders aen houtjes rygen, en zoo laten droogen, gelijk hy ook aldaer de inkoop van dien Wortel gedaen heeft gehad; zijnde deze plaets mede de uiterstepael van zijne Reis geweest, zeggende, dat het Land van *Chata*, of *Chatay*, noch vyftien dagen verder lag; als mede, dat de Kalmakken en Moegalen aen 't Land der Usbekken, en aen *Turkestaan* grensden, en veeltyds met den Moskoviter in oorlog waren.

Hier zoude volgen eenige aentekeningen, rakende de Landschappen *Gilaan*, *Mazanderaan*, *Chorasan*, en de Persische gewesten, palende aen de Kaspische Zee, en aen dees zyde de Rivier *Oxus* gelegen, getogen uit de Land-beschryving van Persien, door *Hhamdullah Mustausi Khazwini*, en door ons bestel uit het Persisch vertaelt, zoo als de zelve by den eersten Druk van dit ons Werk zijn te vinden; edoch, alzoo vermerkte dat deze Beschryvinge nu te breet uitspatte, en dies onhebbelijk vertoonen zouw, zoo is zulks achter gelaten, konnende het zelve ter plaets als vooren gezegt, worden beoogt, wezende zijne aenmerking waerdig, om dat nimmer in *Europa* onzes erachtens, zijn gezien.

* Dit Seling zal waerschynlijk onderscheiden zyn van de Stad Selenginskoi, die, schoon op de Moegaelsche grenzen legt, echter onder het gebied van hunne Tzaersche Majesteiten staet, wezende de zelve mede niet zoo groot als van deze plaets word gezegt, en is daer niemand gebieder als gemelte Majesteiten, zoo als breeder boven van dat Selinginskoi, is te zien, ten ware misschien hier de naem Seling, verkeerdelijk is gestelt, en dat'er van een andere plaets word gesprooken, in de Moegaelsche Woestynen, nu verdelgt.

Einde van het eerste Deel.

SOLI DEO GLORIA.

NOORD

